DICȚIONARUL ENCICLOPEDIC ILUSTRAT „CARTEA ROMÂNEASCĂ"

PARTEA I

DICȚIONARUL LIMBII ROMÂNE DIN TRECUT ȘI DE ASTĂZI

DE

I.-AUREL CANDREA

PROFESOR LA FACULTATEA DE LITERE DIN BUCUREȘTI

PARTEA II

DICȚIONARUL ISTORIC ȘI GEOGRAFIC UNIVERSAL

DE

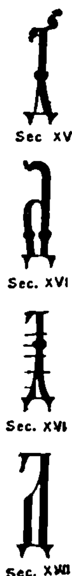
GH. ADAMESCU

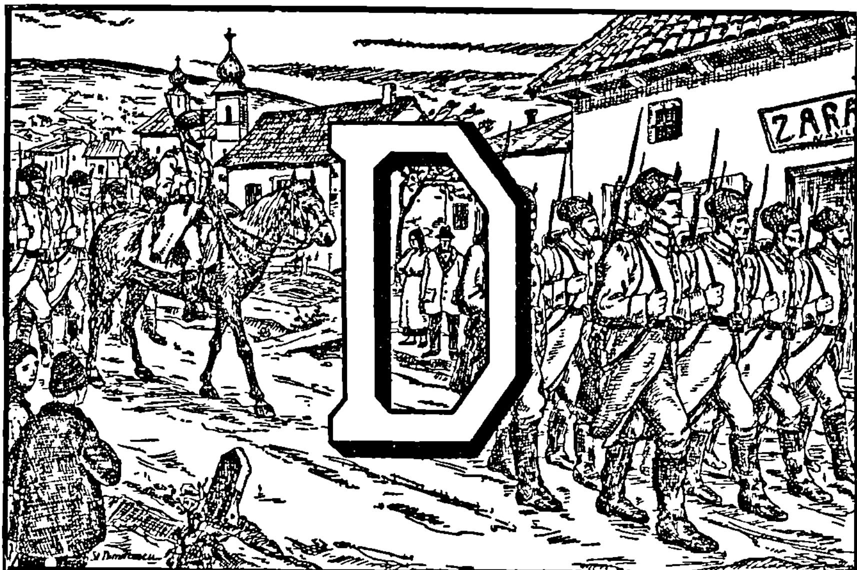
PROFESOR, MEMBRU CORESPONDENT AL ACADEMIEI ROMÂNE

EDITURA „CARTEA ROMÂNEASCĂ" S. A. — BUCUREȘTI

BULEVARDUL REGELE CAROL I, No. 3—5 (fost Academiei)

DOROBANȚI

D *sm.* ① A patra literă a alfabetului, a treia din seria consonantelor; se numea în alfabetul cirilic „dobru" (Д ¶ ② Cifră romană însemnînd 500.

•**DA**[1] (dau; *perf.* dădui, detei, ○ dedei; *part.* dat) 1. *vb. tr.* ① A întinde cuiva să ia ceea ce cere, ceea ce-i trebue sau ceea ce i se cuvine (*în opoziție cu* a luà): cere și ți se va da; ~ de pomană, a dărui; F: ~ dreptate; ~ voie; ~ un sfat; ~ pace, a lăsa în pace ¶ ② A oferi un preț: i-am dat un milion pe casă și n'a primit ¶ ③ A oferi în dar: cei ce dau la mese și la ospețe cunoscuților și prietenilor lor (ISP.) ¶ ④ A vinde: cum dai trandafirii, mamă, o întrebai eu tare? (DLVR.); ~ pe bani; ~ pe datorie ¶ ⑤ A jertfi: a-și ~ viața pentru patrie ¶ ⑥ A însărcina, a pune să facă ceva: ~ de lucru; ~ să-și facă haine ¶ ⑦ A produce, a face: ~ poame; ~ iarba, a încolți; ~ frunze ¶ ⑧ A scoate: ~ un țipăt; ~ un miros plăcut ¶ ⑨ A înmîna, a preda, a încredința: ~ în seama cuiva; ~ în primire; a-și ~ fata după cineva, a o mărita ¶ ⑩ A pune, a așeza: ~ la o parte; ¶ ⑪ A duce, a purta, a plimba: pe borfași îi da prin tîrg, bătîndu-i la spete (I.-GH.) ¶ ⑫ A împărți: ~ cărțile ¶ ⑬ A lovi cu, a trage: ~ pe cineva cu capul de pereți; ~ o palmă; ~ pinteni; dete o săgeată, dete două, și nu-l nimeri (ISP.) ¶ ⑭ A arunca: ia cucoșul ist obraznic și-l dă în fîntîna ceea (CRG.); ~ pe fereastră; ~ pe scări, ~ jos, a arunca jos; a coborî; ~ afară, a alunga, a izgoni din casă, etc.; a vărsa, a borî; F: ~ vina pe cineva ¶ ⑮ A împinge: ~ ușa de perete ¶ ⑯ ~ cu..., a unge, a mînji, a spoi: ~ ghetele cu vacs; ~ cu ceară ¶ ⑰ A hotărî, a orîndui (*vorb.* de soartă): așa i-a fost dat; a face să se întîmple: Dar'-ar Domnul Dumnezeu... ¶ ⑱ A ura: ~ bună ziua ¶ ⑩ A căuta, a încerca, a se pregăti: a dat să plîngă, dar ochii lui nu mai aveau lăcrămi (VLAH.); ¶ ⑳ *Urmat de un substantiv, e întrebuințat perifrastric în locul verbului*: ~ ajutor, a ajuta; ~ ascultare, a asculta; ~ brînci, a îmbrînci; ~ fuga, a fugi; ~ gata, a găti, a isprăvi; ~ greș, a greși; ~ naștere, a naște; ~ năvală, ~ busna, a năvăli; ~ vina, a învinui ¶ ㉑ *Formează diferite locuțiuni*: ~ dosul, a fugi; ~ drumul, a lăsa să plece; ~ foc, a aprinde; ~ loc, a produce; ~ ochii, a zări, a vedea; ~ tîrcoale, a umbla de jur împrejur; ~ țîță, a alăpta; ~ de rușine; ~ ureche (MAR.), a asculta.

2. *vb. intr.* ① A umbla, a merge: ~ înainte; ~ înapoi; ~ îndărăt ca racul; tată-său dete pe altă parte și-i ieși înainte (ISP.); nimeni nu se încumeta să dea dincolo cu piciorul (S.-ALD.) ¶ ② A trece: deteră prin foc și prin apă, și după dînșii (ISP.) ¶ ③ A mișca, a clătina: cine dă din mîini, nu se 'nneacă; m'am adăpostit la spatele trăsurii, dînd din mîini și din picioare (I.-GH.); ~ din cap ¶ ④ A veni: cînd mai dai pe la noi? de trei zile n'a mai dat pe-acasă; mai în toată ziua da pe la școală (CRG.); a-i ~ în gînd ¶ ⑤ A ieși: a dat sufletul din mine; dă lapte din piatră; îi dete rînjitul prin piele (ISP.); i-a dat sîngele pe nas ¶ ⑥ A intra: îi dă apa în gură; îi dete un fier ars prin inimă; de se va prileji să dea lupii în vii (PRV.-MB.) ¶ ⑦ A (se) atinge, a se lovi: a dat cu capul de tavan; ~ cu capul de prag, de zid; ~ de fund; a ~ cu nasul de pămînt, a cădea ¶ ⑧ A întîlni, a găsi: în pragul dealului, dai de casele boierului Dinu (D.-ZAMF.); căutînd într'o ladă... dau peste o gazetă de cele mari (I.-GH.) ¶ ⑨ A ajunge: ~ de capăt, de căpătîiu ¶ ⑩ A lovi, a bate: ce dai în mine? deteră în păgîni de-i svîntară (ISP.); ~ cu sabia; ~ cu piciorul; ~ peste nas; slujitorii deteră în tîmpine și în surle (ISP.); Ⓟ: nici cît ai da în cremene; unde dai și unde crapă ☛ CRĂPA ¶ ⑪ A arunca: ~ cu pietre într'un pom; toată lumea dă în pomul cu roade (ZNN.) ¶ ⑫ A trage, a descărca: ~ cu pușca, cu praștia în cineva; ~ la semn; ~ din tunuri ¶ ⑬ A cădea: ~ în (*sau* pe) brînci; ~ în apă; dedeau în gropi de proști ce erau (ISP.); cărturarul... dădu în genuchi, cerînd iertare (DLVR.); Ⓕ: a dat păcatul peste mine ¶ ⑭ A se face, a se produce: dete un îngheț de nu se mai puteau mișca din loc (ISP.) ¶ ⑮ A avea vederea spre: ferestrele odăii mele dau în curte, în grădină ¶ ⑯ *Urmat de o prepoziție însoțită de un substantiv, formează locuțiuni perifrastice, în locul verbului simplu*: ~ în copt, a se coace; ~ în genunchi, a îngenunchia; ~ în spor, a spori; ~ de știre, a înștiința; ~ de veste, a vesti; ~ înainte, a continua, a urma ¶ ⑰ *Formează numeroase locuțiuni*: ~ de gol; ~ de hac; a-i ~ mîna; a-și ~ în petic; ~ de urmă, etc. (☛ *cuvintele respective*).

3. *vb. refl.* ① A se duce, a se pune, a se așeza: se dete în lături; dă-te la o parte; a se ~ mai încolo; a se ~ înapoi; îi venea să se dea la umbră sub cîte un copac nalt și stufos (ISP.) ¶ ② A se lăsa: a se ~ rămas, prins, învins; a se ~ spre odihnă; a se ~ somnului ¶ ③ A intra: a se ~ în vorbă ¶ ④ A trece: se dete în partea ei (ISP.) ¶ ⑤ A se atinge, a se apropia: lupul se dă la oi, uneori și la oameni ¶ ⑥ A se deda: a se ~ la băutură ¶ ⑦ *Formează numeroase locuțiuni*: a se ~ afund, a se afunda, a se cufunda; a se ~ pe ghiață; a se ~ jos, a se coborî; a se ~ peste cap, a se rostogoli (peste cap); a se ~ drept, a vrea să treacă drept.., a face să creadă lumea că e...; a se ~ în vorbă, etc. [lat. dare].

DA[2] *adv.* de afirmațiune: Ai fost acolo?—Da; el știa una și bună: cînd o zice ~, să fie ~ (ISP.); ba ~ ☛ BA [sl.].

DA[3] *conj.* 1 Dar: **Mai credeai tu una ca asta?—Da de unde! (VLAH.); ~ de unde şi pînă unde pe la noi? (ALECS.); nici pe dracul să-l vezi, ~ nici cruce să-ţi faci (CRG.)** ¶ ② Oare? **bade! ~ vinduse boi ca al meu în tîrg? (SB.)**.

DĂ[1] *pers. a 3-a sg. indic. prez. şi pers. a 2-a sg. imper. a verbului* DA[1].

DĂ[2]! *interj.* ☛ DE![1].

DĂ[3] *prep.* DE[3].

○ **DABALĂ** *sf. Trans.* (VLAH.) = DABILĂ ②.

○ **DĂBĂLA** *vb. refl. Trans.* (FR.-CDR.) A se bosumfla, a se supăra.

○ **DĂBĂLAT**, ○ DĂBĂLĂZAT *adj. Mold. Tr.-Carp.* 1 Ce atîrnă în jos (*vorb.* de buze sau de urechi): **avea nişte urechi clăpăuge şi nişte buzoaie groase şi dăbălăzate (CRG.)** ¶ 2 F Supărat, bosumflat, cu buzele umflate; abătut, descurajat: **Nu fi, Ioane, supărat, Aşa tare dăbălat (BRL.); ficiorii stau dăbălăzaţi, moşnegii-i dojeneau (RET.)**. [d ă b ă l a .

† **DABILĂ** (*pl.*-le) *sf.* 1 *Trans.* Schelet ¶ ② *Trans.* Mîrţoagă, gloabă ¶ ③ *Olten.* (CIAUŞ. Belea, năduf, necaz ¶ 4 ‡ Dare, dajdie, bir: **O poruncă merge după alaltă, Pentru angării, dabile, împlinele (BD.-DEL.)** [ung. d e b e-l l a „momîie, mogîndeaţă"].

‡**DĂBILAR** *sm.* Strîngător de dări, perceptor: **cu voia lui îmblau Turcii prin ţară, cu ~ii, de strîngeau dabile (GR.-UR.)** [d a b i l ă].

Fig. 1735 Daci.

*DAC 1. *adj.* Privitor la Daci, a Dacilor din Dacia.

2. *sm.* Locuitor din vechea Dacie (▪ 1735 (☛ P. IST.).

DACĂ, ‡ DEACA, ‡ DECA *conj.* 1 *Exprimă o condiţiune.* În cazul cînd, numai să: **unge osia, ~ vrei să nu scîrţie roata; ~ nu m'ar simţi nimeni cînd voiu fugi (DLVR.)** ¶ 2 *Exprimă timpul.* Cînd, după ce: **~ văzu că nu mai vine nimenea, el se întoarse (ISP.)**.

***DACAPO** *adv.* De la început: **a o lua ~; şi danţul se învîrteşte de atîtea ani, reîncepînd totdeauna ~ (I.-GH.)** ¶ 2 ♩ Să se repete bucata de la început [it].

***DACIC** *adj.* Dac: **această imagine încă vie a războaielor ~e (ODOB.)** [lat.].

***DACO-ROMAN** 1. *adj.* Privitor la poporul născut din amestecul Romanilor cu Dacii.

2. *sm. pl.* Poporul născut din acest amestec.

***DACTIL** *sm.* şi (*pl.*-le) *sn.* Picior în versurile greceşti şi latine alcătuit dintr'o silabă lungă urmată de două silabe scurte (— ◡ ◡): **Pe trepte de ~e vin vorbe mari de sus (VLAH.)** [lat.].

***DACTILOGRAF** *sm.*, *DACTILOGRAFĂ (*pl.*-fe) *sf.* Funcţionar(ă) care scrie cu maşina de scris [fr.].

***DACTILOGRAFIA** (-fiez) *vb. tr.* A scrie cu ajutorul maşinei de scris [fr.]

***DACTILOGRAFIC** *adj.* Privitor la dactilografie [fr.].

***DACTILOGRAFIE** *sf.* Arta de a scrie cu maşina de scris [fr.].

***DACTILOGRAMĂ** (*pl.*-me) *sf.* Urma lăsată de deget ca mijloc de identificare în antropometrie [fr.].

***DACTILOPTERE** *sf. pl.* Peşte cu aripele pectorale foarte mari [fr.].

***DACTILOSCOPIC** *adj.* Privitor a dactiloscopie [fr].

***DACTILOSCOPIE** *sf.* Studiul urmelor lăsate de degete întrebuinţate pentru identificarea persoanelor [fr].

DADĂ[1] *sf.* 1 *Olten.* Ţaţă, termen cu care se adresează băieţaşii sau fetele de ţăran surorii lor mai mari: **dado, zise băiatul, greu ţi-e ţie? (ISP.)** ¶ ② Termen de respect cu care se adresează cei mai tineri, şi în special copiii, către femeile bătrîne: **~ Irină... deşchide-mi! (DLVR.)** [srb. blg. d a d a].

DADĂ[2] *sm.* Tată (în graiul Ţiganilor): **Dada 'ndată a chemat Pre toţi Ţiganii din sat (MAR.)** [ţig. d a d].

DĂDACĂ (*pl.*-ce) *sf.* Îngrijitoare de copii: **a ieşit moda să se puie la copii doici şi dădace, tot nemţoaice ori franţuzoaice (ISP.)** [ngr. νταντά (cit d a d á)< tc.].

DĂDĂCI (-ăcesc) *vb. tr.* ① A creşte un copil (cu o d ă d a c ă): **copiii crescuţi şi dădăciţi de doici şi guvernante (ISP.)** ¶ 2 Ⓕ A conduce pe cineva ca pe un copil mic cu dădacă.

DADAIE *sf. Mold. dim.* DĂDACĂ.

***DADAIST** *sm.* Adept al unei şcoli literare franceză din epoca imediat următoare războiului, care suprimă legătura între gîndire şi expresiune [fr.].

DĂDĂŢEL, DĂDEŢEL = DEDIŢEL.

○ **DĂDĂUŞ** *sbst. Trans.* (VIC.) Locul unde se dau copiii pe ghiaţă; gheţuş.

DĂDIŢĂ *sf. dim.* DADĂ[1].

DĂDIŢEL = DEDIŢEL.

DĂDULCI ☛ DEDULCI.

DAEREA ☛ DAIREA.

DAFIE *sf. Olten.* Snoavă, anecdotă [srb. d a v i j a].

Fig. 1736. Dafin.

DAFIN *sm.* ① Arbore frumos, originar din sudul Europei, totdeauna verde, cu frunze aromatice, cunoscute de popor sub numele de „foi de dafin" şi întrebuinţate în bucătărie; produce nişte boabe acricioase, de forma unor măsline mici (*Laurus nobilis*) (▪ 1736): **~ii creşteau şi se împuterniceau ca prin minune (ISP.)** ¶ ② *Olten.* = SALCÎM [vsl. d a f i n a].

***DAGĂ** (*pl.*-ge) *sf.* Pumnal cu lama scurtă şi lată (▪ 1737): **scofîlcite de lovituri de ~ şi de buzdugan (I.-GH.)** [fr. d a g u e].

Fig. 1737. Dagă.

DĂGĂLI (-ălesc, DĂGÎLI (-îlesc) *vb. tr. Oaş.* A gîdila.

***DAGHEREOTIP** *sm.* ① Procedeu care avea de scop să fixeze, subt influenţa luminii, imaginea unui obiect pe o placă de aramă argintată, sensibilizată prin vaporii de iod ¶ ② Aparat întrebuinţat pentru acest scop (▪ 1738) [fr.].

***DAGHEREOTIPA** (-ipez) *vb. tr.* A fixa o imagine cu ajutorul daghereotipului [fr.].

***DAGHEREOTIPIE** *sf.* Arta de a daghereotipa [fr.].

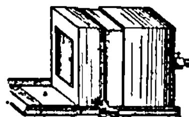

Fig. 1738. Daghereotip.

DAHULĂ ☛ DĂULA.

D'AIA ☛ ĂLA.

DAIAREA ☛ DAIREA.

DAICĂ *sf.* = DADĂ[1] 2: **aşteaptă să scoată daica Mitrana cartofii din spuză (DLVR.)** [srb. d a j k a].

DĂICUŢĂ *sf. dim.* DAICĂ.

DAIEREA ☛ DAIREA.

DĂINA (-nez) *vb. refl.* (VIC.) *Trans.* A se da în leagăn, în scrînciob.

DĂINĂI (-ăesc) *vb. refl. Mold.* (PAMF.) A se da în leagăn; a se legăna cînd pe un picior, cînd pe altul stînd în picioare).

Fig. 1739. Dairea.

DĂINUI (-nuesc) *vb. intr.* A dura, a ţinea (un timp oare-care): **după mai multe... alergături cari au dăinuit vre-o zece zile (I.-GH.)** [srb. d a n o v a t i — d a n u j e m].

DĂINUŞ (*pl.*-uşe) *sn. Trans.* Leagăn; scrînciob [d ă i n a].

Fig. 1740. Microbul dalacului.

DAIREA, DAIEREA, DAIAREA (*pl.*-rele) *sf.* ♩ Instrument de muzică alcătuit dintr'un cerc de lemn (ca la sită, împodobit cu zurgălăi şi acoperit în partea deasupra cu o piele de tobă, bine întinsă, pe care se bate cu degetele (▪ 1739): **unele cu harfe, altele cu alăute şi cu dairele, gata să înceapă a cînta (CAR.); priveam cum juca**

ursul după sunetul daierelii (ALECS.); viteazul ocoli pădurea întreagă, bătînd din daiarea (ISP.) [tc. d a i r é].

DAJDIE (*pl.* dăjdii), ‡ **DAJDE** (*pl.* dăjdi) *sf.* Dare, bir: dăjdi multe puse asupra țării (ODOB.) [vsl. d a ž d a].

DAJNIC *adj.* și *sm.* Supus la bir, care plătește d ă j d i i, contribuabil: aveau și privilegiul de a scuti un număr de ~i (I.-GH.).

DALAC *sbst.* ① Boală care se ivește mai adesea la cai, la boi și la oi, caracterizată prin umflarea splinei; numită și „talan" „cărbune" sau „antrax"; e molipsitoare și se poate lua și de oameni, la cari produce o umflătură mare la ceafă, pe obraz, etc. numită de popor „bubă-rea" sau „bubă-neagră" (▪ 1740): Că le trebue de leac Pentr'un cal ce-are ~ (SEV.); cînd se presupune că bolnavul ar avea ~, se ia o broască vie și se alipește de bubă (GOR.) ¶ ② Plantă otrăvitoare care produce boabe negre-albăstrui de mărimea celor de mazăre; numită și „bobița-lupului", „mărul-lupului", „strugurul-lupului", „poama - vulpii", etc.; frunzele ei sînt întrebuințate de popor spre a vindeca dalacul *(Paris quadrifolia)* (▪ 1741) ¶ ③ BURUIANĂ-DE-DALAC, PĂTLĂGICĂ-DE-DALAC = LESNICIOR [tc. d a l a k „splină"].

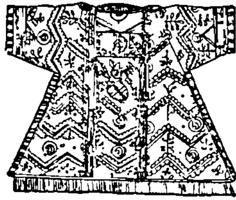

Fig. 1741. Dalac.

DĂLĂCI -ăcesc *vb. refl.* A se îmbolnăvi de d a l a c, a se însplina.

· **DALAI-LAMA** *sm.* Șeful suprem al religiei budiste, a cărui reședință e Lassa Tibet).

DALB *adj.* ① Formă poetică pentru a l b ¶ ② Ⓕ Gingaș: își aducea aminte d'ale ei ~e frumuseți (ODOB.).

† **DALCAUC** *sm.* Lingău, linge-talere, parazit: ο ieși o ceată de ~i, de haimanale de-ale dv. în uliță cu retevelul (CAR.) [tc.].

Fig. 1742. Dalmatică.

DĂLCĂUȘ *sm. Mold.* Cîrmaciul dindărăt al plutei: dălcăușul își scoate iute cîrma să nu i-o rupă (VLAH.).

D'ALDE ☛ ALDE.

DALEI! = ALEI!

DALGA *sf.* ① Tunică de mătase cu ciucuri [tc.].

***DALIE** *sf.* = GHERGHINĂ: daliile... se legănau la adierea vîntului (NEGR.) [fr. d a h l i a].

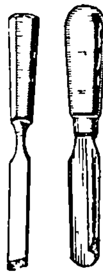
***DALMATICĂ** (*pl.*-ci) *sf.* Veștmînt bisericesc ce poartă diaconii catolici în timpul slujbei (▪ 1742).

DĂLOG ☛ DÎRLOG.

○ **DĂLOGEALĂ** = OLOGEALĂ.

DĂLOGI = OLOGI.

DALTĂ (*pl.* dălți) *sf.* Unealtă de săpat în lemn, în piatră, etc., întrebuințată de dulgheri, de dogari, de sculptori, etc. (▪ 1743) [vsl. d l a t o].

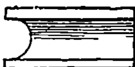

Fig. 1743. Dalți.

DĂLTIȚĂ (*pl.*-țe) *sf.* *dim.* DALTĂ: lucră neobosit... cu dăltița gravorului (ODOB.).

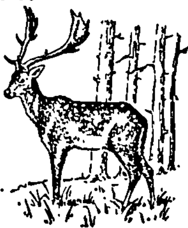
***DALTONISM** *sbst.* Defect al vederii care constă în aceea că nu se pot percepe anumite colori (*în spec.* roșul și verdele) și în faptul că se confundă între ele unele din colorile ce se percep [fr.].

DĂLTUI *vb. tr.* A ciopli, a scobi cu d a l t a.

DĂLTUITURĂ (*pl.*-turi *sf.* Scobitură făcută cu dalta (▪ 1744) [d ă l t u i].

Fig. 1744. Dăltuitură.

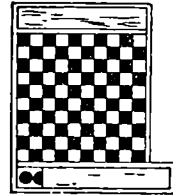
***DAM**[1] *sm.* Mamifer rumegător ce seamănă cu cerbul; trăește pe jumătate sălbatec în pădurile din nordul Africei și se crește adesea în pădurile din toată Europa *(Dama vulgaris)* (▪ 1745) [lat.].

Fig. 1745. Dam.

DAM- *sn.* ① Mai adesea damuri (de case) *pl.* Ⓟ Palat, casă mare boierească (în basmele muntene): îl ia și-l duce... la niște ~uri de case, în fundul pustietății (R.-COD.) ¶ ② *Mold.* Șandrama, mică șură în dosul casei (RV.-CRG.) ¶ ③ *Olten.* Zid gros, vechiu.

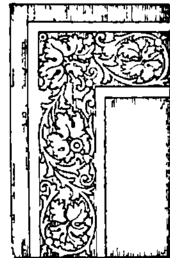
***DAMĂ** (*pl.*-me) *sf.* ① Doamnă, cucoană: damele se adăpostiră într'o chilie (ALECS.); ~ de onoare, doamnă din societatea înaltă atașată pe lîngă persoana unei suverane sau unei prințese ¶ ② Figură în jocul de cărți: ~ de pică, ~ de cupă (▪ 1746) ¶ ③ Jeton rotund întrebuințat la jocul de table ¶ ④ Joc de dame, joc cu pioni sau cu jetoane rotunde care se joacă pe o tablă de șah (▪ 1747) [fr.].

Fig. 1746. Damă de cupă.

Fig. 1747. Joc de dame.

DAMASC *sbst.*, **DAMASCĂ** *sf.* ① Stofă de mătase cu desenuri în relief, fabricată dintru'ntîiu la Damasc ¶ ② = ADAMASCĂ [tc. d a m a s q o].

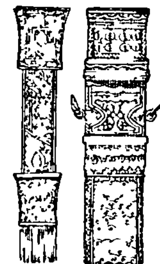
***DAMASCAT** *adj.* Se zice mai ales de pînzeturile de masă lucrate cu flori sau cu chipuri, în felul stofelor de D a m a s c (▪ 1748).

Fig. 1748. Față de masă damascată.

***DAMASCHINA** (-inez) *vb. tr.* A incrusta în oțel firicele de aur sau de argint [fr.].

***DAMASCHINAT** *adj. p.* DAMASCHINA. ① Incrustat cu firicele de aur sau de argint (▪ 1749) ¶ ② Îmbrăcat cu damasc: se trînti pe o veche canapea ~ă (OLVR.).

DAMBLA, **DAMLA** (*pl.*-lale) *sf.* ① Hemoragie care se produce fără de veste, în urma căreia trupul întreg sau o parte a trupului își pierde mișcările și simțirea, fără ca circulațiunea și respirațiunea să fie întrerupte; apoplexie: mă temeam, gros cum e, să nu-i vie vre-o dambla (I.-GH.); l-a lovit damblaua; să nu te trezești într'o dimineață mort de dambla (ALECS.) ¶ ② Paralizie ¶ ③ Ⓟ Voie, chef, poftă: tu știi damblaua mea pentru floarea asta (BAS.); lasă-mă... să-mi fac damblaua, și-apoi viu eu (R.-COD.) [tc. d a m l à].

Fig. 1749. Mîner și teacă damaschinate.

DAMBLAGIU, **DAMLAGIU**, † **DAMBLALIU** *adj.* și *sm.* Apoplectic; paralitic: cinci ani a zăcut pe spate damblagiu (BR.-VN.) [d a m b l a].

***DAMIGEANĂ** (*pl.*-gene) *sf.* Vas mare de sticlă groasă îmbrăcat cu răchită împletită (▪ 1750 [it.].

Fig. 1750. Damigeană.

DAMLA... ☛ DAMBLA...

***DAMNARE**, ***DAMNAȚIUNE** *sf.* Osîndire la chinurile iadului [fr.].

***DAMNAT** *adj.* ① Osîndit la chinurile iadului ¶ ② Ⓕ Chinuit: suflet ~ [fr.].

***DAMNAȚIUNE** *sf.* Pedeapsă, osîndă la muncile iadului [fr].

DĂMOL... ☛ DOMOL...

DĂNAC *sm. Olten.* ① Flăcău: se făcuse mare, știi colea, ~ (R.-COD.); ~ii și fetele se duc dis de dimineață la baltă (SEZ.) ¶ ② Băiat măricel (de 10-12 ani): se pomenește... cu un ~ de copil frumos... că-i bate în ușă (R.-COD.) [blg. d a n a k ŭ „vițel" < tc.].

***DANAIDE** *sf. pl.* ☛ P.IST.

DĂNĂNAIE *sf.* Ⓕ ① Ciudățenie, minunăție, lucru de mirare: dar ce ~ o mai fi aceasta? (FIL.) ¶ ② *Olten.* Catrafuse, calabalîc (CIAUS.).

‡ **DĂNĂOARĂ** *adv.* Odată; nice ~, niciodată: n'au făcut nice ~ ucidere (PRV.-LP.) [de + unā + oarā].

*__DANCING__ (*pl.*-guri) *sn.* Local de petrecere unde se dansează *în spec.* dansurile moderne) [engl.].

DANCIU ! *npr. m.* ¶ ② *F* Poreclă dată Țiganului *în spec.* copilului de Țigan), de la numele propriu, foarte răspîndit la aceștia: într'o căsuță mică... ședea un ciorobin... cu muierea și cu cinci danci (RET.) [blg. Dančе].

DĂNCIUC *sm. F dim.* DANCIU. Poreclă dată copiilor de Țigani: o Țigăncuță sdrențeroasă și lihnită, cu un ~ aproape gol în brațe (CAR.).

DANCÎTELEA ☛ CÎT 3 ⑯.

DANDANĂ (*pl.* -nale) *sf.* ① Alarmă, sgomot de clopote: Pun clopotele 'n mișcare și fac mare ~ (ALECS.); se auzea sunetul clopotului de ~ (NEGR.) ¶ ② *F* Sgomot mare, gălăgie, tămbălău, tărăboiu: pe atunci nunta era ~ mare (NEGR.) ¶ ③ Belea, bocluc, daravere, încurcătură: mai pune banii islazului, mai dijma... și cîte dandanale toate (JIP.) [blg. < tc. tantana].

○ **DĂNDĂNAIE** *sf. F Mold.* = DĂNĂNAIE: cînd mai vede și astă ~, crăpa de ciudă (CRG.) [dănănaie + dandana].

*__DANDISM__ *sbst.* Calitatea de dandy, felul de a fi, de a se îmbrăca, etc. al unui dandy [fr.].

DANDOAȘELE ☛ DOS.

*__DANDY__ *sm.* Tînăr îmbrăcat cu o eleganță exagerată, prea bătătoare la ochi [engl.].

*__DANEZ__ 1. *adj.* ● Din Danemarca, al locuitorilor din Danemarca: limba ~ă; cîine ~, cîine de rasă, cu părul lins, cu pielea albă, pătată cu negru, ce seamănă cu ogarul (▣ 1751).

Fig. 1751. Cîine danez.

2. **DANEZ** *sm.*, **DANEZĂ** (*pl.*-ze) *sf.* Locuitor din Danemarca [it.].

DANG! sau **DANGA!** *interj.* ① Imită sunetul clopotului: într'o sară iar încep clopotele de vecernie: ... danga! danga! (FURT.); *pr. ext.* despre ori-ce sunet metalic: cînd s'a atins de mijlocul ei, dang! a plesnit cercul (CRG.) [onom.].

DANGĂ (*pl.*-gale) *sf.* Dungă, vargă făcută cu fierul roșu de-a lungul spinării cailor sau vitelor [tc.].

DĂNGĂ (-ghez), **DĂNGĂLUI** (-uesc) *vb. tr.* A face o dangа pe spinarea cailor sau vitelor.

DĂNGĂNI (-ănesc) *vb. intr.* A suna prelung (*vorb.* de clopot): (clopotul) cel mare dăngăni încă de trei ori (SAD.) [dang!].

DĂNGĂNIT *sbst.* = DANGĂT: un singur clopot, al cărui ~ dulce... îmi sună și acum în urechi (GRIG.) [dăngăni].

DANGĂT (*pl.*-ăte) *sn.* Sunetul prelung al clopotului: ~ul clopotului răsună rar, înduioșat, în tioroasa împărăție a nopții (VLAH.) [dang!].

DANIE *sf.* ① Dăruire: știa formele care se cereau pentru ca să faci o ~ cuiva (BR.-VN.) ¶ ② Dar, lucru dăruit (*în spec.* unei instituțiuni religioase, unei biserici, etc., sau *vorb.* de locurile dăruite de vechii Domni supușilor sau mănăstirilor): Domnul întărește o ~ mănăstirii Neamțului (VLAH.) [vsl.].

DĂNOS *adj.* Darnic: ~ de mînă (ALECS.-P.) [vsl. danŭ „dat, dăruit"].

*__DANS__ (*pl.* -suri) *sn.* = DANȚ [fr.].

*__DANSA__ (-sez) *vb. tr.* și *intr.* A dănțui [fr.].

*__DANSANT__ *adj.* Făcut, destinat pentru dans: muzică ~ă; serată ~ă [fr.].

*__DANSATOR__ *sm.*, **DANSATOARE** *sf.* Persoană care dansează la un bal, etc. sau care are profesiunea de a dansa.

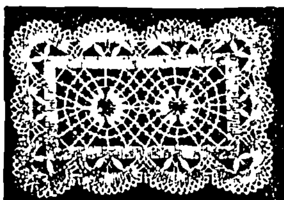

Fig. 1752. Dantelă.

*__DANTELĂ__ (*pl.*-le) *sf.* 🏭 Țesătură cu găurele, alcătuind diferite desenuri, împletită cu glițta sau cu alte unelte speciale; horbotă (▣ 1752): uriașa împletitură de fier pare că plutește în aer, ușoară ca o ~ (VLAH.) [fr. dentelle].

*__DANTELAT__ *adj.* 🏛 Împodobit cu danteluri sau cu colțișori ca la dantele: Opt mari ferești, ogive ~e (ALECS.) [fr. dentelé].

*__DANTELURĂ__ (*pl.*-uri) *sf.* 🏛 Colțișori sculptați în formă de dinți (▣ 1753) [fr.].

Fig. 1753. Dantelură.

*__DANTESC__ *adj.* ✒ Propriu și caracteristic lui Dante [it.].

*__DANTIST__ = DENTIST: părea un ~ ce se prepară să-i scoată o măsea (VLAH.).

*__DANTURĂ__ ☛ DENTURĂ.

*__DANȚ__ (*pl.*-țuri) *sn.* Șir de mișcări cadențate ale corpului, cu pași făcuți după anumite regule, în sunetul muzicei; joc: Dorind și el să se prinză cu acești tineri la ~ (PANN) [dans + germ. Tanz].

*__DĂNȚUI__ (-uesc) *vb. intr.* ① A juca, a-și mișca corpul în cadență executînd un danț: se auzi o muzică care, vrînd, nevrînd, te făcea să dănțuești (ISP.) ¶ ② ⛪ Isaia dănțuește, imn pe care-l cîntă preotul, după cununie, ocolind de trei ori sfîntul pristol: psalții cîntau rugăciunile obișnuite la asemenea slujbe, sfîrșind cu Isaia dănțuește (ISP.); *de aci*, Isaia dănțuește, cu înțelesul de căsătorie: nu mi-o pominit nici bechiu de Isaia dănțuește (ALECS.).

*__DĂNȚUITOR__ *sm.*, **DĂNȚUITOARE** *sf.* Dansator, dansatoare: dănțuitor pasionat, prin baluri era neobosit (VLAH.); privirile mele se opriră asupra unei dănțuitoare (GN.) [dănțui].

*__DANUBIAN__ *adj.* ● Privitor la Danubiu, dunărean [fr.].

‡ **DĂNUI** (-uesc) *vb. tr.* A dărui, a face o danie.

DĂOAGĂ (*pl.*-ge) *sf. Olten.* = DOAGĂ.

○ **DĂOGI** = DOGI.

○ **DĂOLI** (-olesc) *vb. refl. Trans.* A plînge tare, a se boci, a se văicăra: atunci începu fata... a plînge și a se ~ (RET.) [aoleu!].

DĂPĂNA ☛ DEPĂNA.

DĂPĂRĂ, DEPĂRĂ (dapăr) *vb. tr.* și *refl.* ① A (-și) smulge părul (din cap): au început... a se dăpăra și a se sgăria (TICH.); Și 'napoi s'a înturnat Fată albă sgîriind, Cosiță galbenă depărînd (MAR.) ¶ ② A (se) părui: După ce destul se depărară... Dederă a să prici între sine (BD.-DEL.) [lat. depilare].

DĂPUNE, ✓ DEPUNE (-pun) *vb. intr.* 🐄 Ⓟ ① A i se mări ugerul aproape de fătat, a fi aproape să fete (*vorb.* de o vacă sau de o oaie): Da Furnica a dăpus? — Mai are trei săptămîni fără două zile (JIP.) ¶ ② A rămînea grea, însărcinată: îndată au și depus oaia și în scurt timp au și fătat doi miei (SB.) [lat. deponĕre].

DĂPUSĂ, ✓ DEPUSĂ *adj. p. f.* DĂPUNE, DEPUNE ¶¶ ≠ NEDĂPUSĂ. Cu ugerul tare, mărit cînd e aproape să fete (*vorb.* de o oaie sau de o vacă); grea, însărcinată: vaca era dăpusă, săraca (LUNG.).

DAR¹ (*pl.*-ruri) *sn.* ① Lucru dat de bună voie și fără plată, în semn de dragoste, de recunoștință, etc.: cine face ~, adică cine dăruește un ~ acela nu poate să-l întoarcă (PRV.-MB.); ~ de nuntă; toți împărații vecini i-au trimis ~uri (ISP.); Ⓟ: calul de ~ nu se caută pe dinți ☛ CAL; Ⓟ: nemulțumitorului i se ia ~ul, celui ce se arată nerecunoscător, i se ia darul înapoi; ‡ în ~, în zadar, de geaba ¶ ② Însușire deosebită, calitate superioară acordată de Dumnezeu, de natură; pricepere deosebită, puterea de a face un lucru: și cu ~ul de înțelepciune ce avea de la milostivul Dumnezeu (GR.-UR.); mare-i ~ul frumuseții, nu 'ncape vorbă (CAR.); are ~ul vorbirii; novacul avea ~ul de a culca la pămînt o oaste întreagă (ISP.); *iron.* are ~ul beției, ~ul suptului (CRG.) (LUNG.), îi place să bea mult, să se îmbete ¶ ③ ⛪ ~ul preoției, dreptul de a exercita funcțiunile preoțești ¶ ④ ⛪ Sfintele ~uri, pîinea și vinul destinate liturghiei [vsl. darŭ].

DAR², † **DARĂ** 1. *conj.* ① Arată o opozițiune, o restricțiune sau o excepțiune: el e mare, ~ eu sînt mic; ar vrea să plece, ~ n'are bani; și măgarul e bătrîn, ~ îl încalecă copiii (PANN) ¶ ② Cu atît mai mult: mi s'a urît mie scriind, ~ ție citind (ODOB.); *mai adesea urmat de* încă, *sau construit cu* -mi-te: tu te plîngi că n'ai bani de buzunar, ~ încă eu care n'am nici ce mînca; dară-mi-te

cînd se apropie Pandora de dînsul și începu să-l mîngîie (ISP.); chiar un om în vîrstă putea greși, dar-mi-te un copil nevinovat! (CAR.).

2. *adv.* ① Deci, prin urmare (*numai în interiorul propozițiunii*): spune-mi dar, ce cauți pe-aici? *la începutul propozițiunii se întrebuințează cu acest sens numai compusul* așa ~: ~ dar ne-am înțeles? ¶ ② *Mold.* = DA.

DARA *sf.* Greutatea vasului în care se află o marfă sau a învelișului în care e împachetată, care se scade la cîntărit; ⓟ: mai mare ~ua decît ocaua *sau* nu face ~ua cît ocaua, lucrul de care ne ocupăm nu merită osteneala pe care ne-o dăm sau cheltueala pe care o facem [tc.].

○**DĂRAB** (*pl.*-abe, -aburi) *sn. Tr.-Carp. Olten.* Bucată: un cîine duce un ~ de carne în gură (VARL.) [ung.].

‡ **DARABAN**, ‡**DĂRĂBAN** ⓣ) *sm.* Soldat de gardă în Moldova, ostaș din pedestrime, corespunzător dorobanțului muntean: curg spre staniștea oștilor darabani și glotași (VLAH.) [pol. d r a b a n t].

○**DARABANĂ** *pl.*-ne) *sf.* Tobă: surlele, trîmbițele și darabanele îi făcură cinstea cea de pe urmă (GRIG.); a bate darabana, *a)* a bate toba: bătea darabana cu degetele pe masă (BR.-VN.); *b)* a scoate la mezat, a scoate la vînzare: a bătut darabana la ușa bietului Gheorghieș (GRL.); *c)* a da tuturor în vileag, a da de știre la toți [comp. pol. rut. t a r a b a n].

‡**DARABANGIU** *sm.* Toboșar, cel ce bătea d a r a b a n a.

‡ **DĂRĂBANȚ** ☛ DARABAN.

○**DĂRĂBUI** (-uesc), **DĂRĂBURI** (-uresc) *vb. tr. Tr.-Carp.* A fărîma în bucăți: a văzut un fag mare... și tot l-a dărăbuit și la ars (ȘEZ.) [d ă r a b].

○**DĂRĂBUȚ** (*pl.*-uțe) *sn. Tr.-Carp. dim.* DĂRAB.

DARAC, **DĂRAC** (*pl.*-ace) *sn.* Unealtă de pieptănat lîna, cînepa și inul (▣ 1754): lînă albă trecută prin dărac (DLVR.) [tc.]:

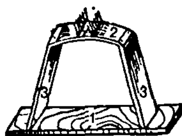

Fig. 1754. Darac.

DĂRĂCI (-ăcesc *vb. tr.* A pieptăna lîna, cînepa, etc. cu d a r a c u l: lîna după ce se spală, se dărăcește, spre a se alege cea bună de cea rea (ION.); una dărăcea și cealaltă împletea la un ciorap (FIL.); Ⓕ: ea începu să dărăcească prin părul lui Conu Dinu (D.-ZAMF.).

DĂRĂCIT *sbst.* Faptul de a d ă r ă c i.

○**DARADAICĂ** (*pl.*-ce) *sf. Mold.* Trăsură sau căruță veche, stricată, hodorogită: ce ~ hodorogită (ALECS.) [rut. t a r a d á j k a].

DĂRÂMA, **DĂRÎMA** (-âm, -îm, *Mold.* dărm) *vb. tr.* ① † *Olten. Băn.* A tăia crengi sau frunze dintr'un copac: de va dărâma neștine în pădure tăind ramurile din copaci (PRV.-MB.) ¶ ② A da jos, a doborî la pămînt (un copac, un zid, o clădire, etc.): ~ o casă; izbind cu picioarele în sobă, o și darmă la pămînt (CRG.) ¶ ③ F A răpune, a prăpădi [lat. d e - r a m a r e].

DĂRÂMAT *sbst.* Faptul de a d ă r â m a.

DĂRÂMĂTURĂ, **DĂRÎMĂTURĂ**. mai adesea *pl.* **DĂRÂMĂTURI** *sf.* ① Crengi tăiate sau rupte de vînt dintr'un copac și doborîte la pămînt (RV.-CRG.) ¶ ② Grămadă de cărămizi, moloz, lemne, etc. provenite din dărâmarea unei clădiri; ruină: își adună ceata într'o culă, sub niște dărâmături de ziduri (ISP.) [d ă r â m a].

DARĂ-MI-TE ☛ DAR¹ 1 ②.

○ **DĂRAP** = DĂRAB.

DĂRĂPĂNA, ✓ **DERĂPĂNA** (-apăn) 1. *vb. tr.* ① A prăpădi, a aduce mari stricăciuni, a ruina: chiriașii i-au dărăpănat toată casa; arendașii derapănă pădurile și ecaretele moșiilor (FIL.); a-și ~ sănătatea ¶ ② A doborî, a prăbuși, a nărui; Ⓕ: să-i dărapene cu armele domnia (ODOB.).

2. *vb. refl.* ① A se prăpădi, a se ruina: cetățile se dărapănă, orașele se pustiesc (VLAH.) ¶ ② A se prăbuși, a se nărui: o ploaie vijelioasă, de crezi că se dărapănă munții (VLAH.) [lat. *d e r a p î n a r e].

DĂRĂPĂNARE *sf.* ① Faptul de a (se) d ă r ă p ă n a ¶ ② Prăpădire, ruinare; prăbușire ¶ ③ Ruină.

DĂRĂPĂNAT *adj.* ① *p.* DĂRĂPĂNA ¶¶ C NEDĂRĂPĂNAT ¶ ② Prăpădit, nărui, ruinat: rămășițele unei cetăți ~e, de pe vremea luptelor lui Traian cu Dacii (VLAH.).

DĂRĂPĂNĂTOR *adj. p.* DĂRĂPĂNA. Care dărapănă, aduce stricăciuni, prăpădește, ruinează: un negoț stricăcios și ~ sănătății locuitorilor (I.-GH.).

DĂRĂPĂNĂTURĂ (*pl.*-turi) *sf.* Clădire d ă r ă p ă n a t ă, ruină: cele două magazii mari, ce se înălțau în fața dărăpănăturii lui i se păreau pînă la cer (GRL.).

DARAVERE, Ⓟ **DARAVERĂ** (*pl.*-eri), P **DARAVELĂ** (*pl.*-eli) *sf.* Afacere, negustorie: jignit în interesele și daraverile lui comerciale VLAH.); cu mai marii tăi, daraveră să n'aibi (PANN) [format după tc. a l y š v e r i š „darea-vere"].

DARDĂ (*pl.*-de) *sf.* Un fel de suliță alcătuită dintr'o vargă de lemn cu un fier ascuțit la capăt (▪ 1755: încep a asvîrli într'înșii cu săgeți, suliți, darde și lănci (BĂLC.) [pol.].

Fig. 1755. Dardă.

*__DARDĂR__ *pl.*-ăre) *sn.* ♠ Un joc de cărți: pînă ne vine partida, să facem un ~ (BR.-VN.).

DARE *sf.* ① Faptul de a d a ¶ ② Ceea ce se dă; dar; ⓟ: ~a trece marea, cu daruri poți izbuti ori-ce ¶ ③ ~ de mînă, bună stare, avuție: om cu ~ de mînă, om cu stare, înstărit: îmbla adese-ori pe la alți oameni mai cu ~ de mînă după milostenie (SB.) ④ ~ de seamă, expunere, raport (refăcut după fr. c o m p t e - r e n d u) ¶ ⑤ Bir, dajdie, contribuțiune: strigau să le rădice acele grele dări ce le aruncase (LET.).

DARIE *sf.* ✤ Plantă ierboasă cu flori galbene dispuse într'un spic lung (*Pedicularis campestris*).

DĂRÎMA ☛ DĂRÂMA.

○**DĂRÎNA**¹ (-în) *vb. tr. Trans. Băn.* A speti, a deșela [lat. d e - r e n a r e < r e n].

○**DĂRÎNA**² ☛ DORINGĂ.

DĂRÎNAT *adj. p.* DĂRÎNA *Trans. Băn.* ① Deșelat, spetit ¶ ② F Stricat, prăpădit; răutăcios; încăpățînat.

DĂRMA ☛ DĂRÂMA.

DAR-MI-TE ☛ DAR² 1 ②.

***DARN** *adv.* Numai în *loc.* în ~, în zadar: în ~ răsună vocea-mi de Eco repetită (EMIN.) [it. i n d a r n o].

DARNIC *adj.* Căruia-i place să dea ajutoare, daruri, etc. ¶¶ C NEDARNIC [d a r].

DĂRNICIE *sf.* Însușirea, faptul de a fi d a r n i c: nu era om să-și cîntărească dărnicia în asemenea momente (GN.).

DĂRUEALĂ (*pl.*-eli) *sf.* Lucru dăruit; de ~, de dar, (de) dăruit; Nu mi-e Roșu de vînzare, Și-i dat de ~ (HASD.) [d ă r u i].

DĂRUI (-uesc) *vb. tr.* A da în dar, a face un dar: la botez, ciobanul dărui finului său o oaie fătătoare (ISP.); ⓟ: lucrul la timp dăruit prețuește îndoit; F: îi dăruise însă Dumnezeu o mîndruleană de fată (GRIG.); dăruește-mi viața (CRG.) [vsl. d a r o v a t i].

***DARVINISM** *sbst.* Teorie biologică expusă de naturalistul englez Darvin, care caută să ezplice originea speciilor vii prin transformarea unora în altele, din ce în ce înaintate, în virtutea unei selecțiuni incoștiente, datorite luptei pentru existență [fr].

***DARVINIST** *sm.* Partizan al darvinismului [fr].

○ **DĂS...** ☛ DES...

○ **DĂSAGĂ...** ☛ DESAGĂ...

DASCĂL, *Mold.* **DASCAL** *sm.* ① F Învățător, cel ce învață carte pe copii: vremea învață pe acela ce n'au dascăl (PANN) ¶ ② Cîntăreț la biserică, psalt: el fusese crescut de tată-său ca să fie dascal de biserică (GN.) [ngr. διδάσκαλος].

DĂSCĂLAȘ *sm.* *dim.* și *iron.* DASCĂL: acei bieți ~i cari au fost depozitarii limbii și naționalității noastre (I.-GH.).

DĂSCĂLECIU, **DASCALECIU** *sm.* D a s c ă prost, cu puține cunoștințe de carte: cu domniile fanarioților se introdusese în țară o mulțime de dascaleci (I.-GH.).

DĂSCĂLESC ⚐ 🏫 De d a s c ă l: voiu învăța a scrie... fără ajutorul ~ (NEGR.); la împărțeala colivei, cerea o parte nepotrivită cu meritele lui dăscălești (GN.).

DĂSCĂLEȘTE *adv.* ⚐ Ca un d a s c ă l.

DĂSCĂLI (-ălesc) *vb. tr.* A da povețe, a povățui, a învăța pe cineva ca un d a s c ă l, cum și ce fel să facă sau să vorbească; a dojeni; a mustra: îl dăscălește de-l învață să facă vre-o răutate (PRV.-LP.); de cînd îi tot dăscălesc eu ? geaba, sunt grei de cap (CAR.).

DĂSCĂLICESC *adj.* ⚐ De d a s c ă l, privitor la dascăl: meșteșugul ~.

DĂSCĂLIE *sf.* ¹ ‡ Învățătură, știință: acea țară este... cuibul a toate dăscăliile și învățăturile (M.-COST.); de o va fi făcut vre-un om de cinste și va fi scrisă cu ~ mare (PRV.-MB.) ¶ ² 🏫 Meseria de d a s c ă l: se apucă iară de dăscălia lui (ISP.); îmbrățișă meșteșugul vînătoriei în locul breslei dăscăliei (GN.).

DĂSCĂLIME *sf.* ⚐ 🏫 *col.* DASCĂL. Mulțime de dascăli, toți dascălii: am găsit o mulțime de ~ adunată de pe la catiheți (CRG.).

DĂSCĂLIT *sbst.*, DĂSCĂLITURĂ (*pl.*-turi) *sf.* F Faptul de a d ă s c ă l i: muierea se puse pre el cu dăscălitura și... atîta-l dăscăli, pînă-l făcu de se duse la rît (CIAUS.).

DĂSCĂLIȚĂ (*pl.*-țe) *sf.* ① ⚐ Învățătoare: cela ce-și va da fata la vre-o ~ muiare pentru să o învețe carte (PRV. LP.); dăscălița sărăcie 'nvață pe om meserie (PANN) ¶ ② ⚐ 🏫 Nevasta unui d a s c ă l.

‡ **DASIE** *sf.* 🕮 Spirit aspru: toată lumea se aruncase în dasii și perispomeni (NEGR.) [ngr. δασεῖα].

DAT 1. *adj. p.* DA ¶¶ C NEDAT.

2. *sbst.* ① Faptul de a d a ¶ ② Datină, obiceiu ¶ ³ (*pl.*-turi) *sn.* ⚕Ⓟ Boală d a t ă prin farmece, prin vrăji, de un dușman: și să mă speli pe mine... de ~ (P.PRV.); IARBA-~ULUI ☛ FECIORICĂ ②.

***DATA** (-tez) 1. *vb. tr.* A pune data (la o scrisoare, pe un act, etc.): din vama Sibiului datează el faimosul ordin de zi pe armată (I.-GH.).

2. *vb. intr.* A fi început într'un timp oare-care: armele de foc datează din veacul al XIV-lea [fr.].

DATĂ[1] (*pl.* dăți, ori) *sf.* ① Cuvînt prin care se arată unul din momentele cînd se face o lucrare, cînd aceasta e repetată sau se poate repeta mai adesea: o dată, scris odată ☛ ODATĂ; de două ori (☛ OARĂ); l-am văzut o singură ~; altă ~ (☛ ALTĂ-DATĂ; nu mai era chip să doarmă cum dormea alte dăți (CRG.); de astă ~ era gătită și mai frumos (ISP.); l-am întîlnit ieri (pentru) întîiași ~; ‡ une date, uneori: une date sînt împreunați mulți și fac toți o greșală (PRV.-MB.) ¶ ② Pe ~, *loc. adv.*, pe loc, îndată ¶ ③ (*pl.* date) *sf.* Soartă, osîndă scrisă, ursită: fetele de măritat, cînd se ridică de pe scaun, îl clătesc,ca să-și clătească data (GOR.); așa mi-a fost data ¶ ④ *Băn. Trans.* Cum e data, cum se cuvine, cum se cade, în toată regula: pînă ce nu ajunge la bătaie, se 'ncaieră cum e data (RET.) [d a t].

DATĂ[2] *sf.* Lucru cunoscut care servește ca punct de plecare la un raționament, la deslegarea unei probleme, noțiune fundamentală: datele fundamentale ale chestiunii [d a t, creat după fr. d o n n é e].

***DATĂ**[3] (*pl.*-te) *sf.* Timpul precis cînd s'a făcut sau urmează să se facă un lucru: scrisoarea aceasta n'are ~; data întemeierii Romei [fr. d a t e].

DĂTĂTOR, -TOARE *adj. verb.* și *sm. f.* DA. Care dă: ~ de viață; Și 'ncărcat de-o frumusețe dătătoare de ispite (VLAH.).

DĂTĂTURĂ (*pl.*-turi) *sf.* ① Faptul de a d a, de a lovi, de a împușca, etc. (o singură dată): rătează capul iepurelui dintr'o ~ (FLOR.) ¶ ② Ⓟ Farmec, vrajă, aruncătură: animalele care calcă... în dătăturile de fapt (SEZ.).

DATINĂ, DETINĂ (*pl.*-ni) *sf.* Obiceiu (al unui popor, al unei societăți) consacrat, înrădăcinat de mai multă vreme, rămas din timpuri vechi: păstrător credincios al limbii și-al datinilor părintești (VLAH.); așa-i e detina (R.-COD.) [vsl. d ĕ d i n a, modificat după d a t].

***DATIV** (*pl.*-ve) *sn.* 🕮 Caz al declinării la care se pune obiectul indirect, spre a arăta atribuțiunea, destinațiunea; răspunde la întrebarea cui ? cărui a) ? la cine ? la ce ? [lat.].

DATOR, ‡ DETORIU *adj.* ① ⚖ Care are de dat altuia o sumă de bani luată cu împrumut, de de urma unei afaceri, etc.: cine e ~, este îndatorat a-și plăti datoria după tocmeală (LEG.-CAR.); Ⓟ: cine nu e dator e destul de bogat; Ⓟ: parcă toată lumea i-e datoare, se zice despre cineva care stă posomorît, fără voie bună; Ⓟ: Dumnezeu nu rămîne la nimeni ~, mai curînd sau mai tîrziu, Dumnezeu răsplătește sau pedepsește pe fie-care după faptele sale; e ~ vîndut, are atîtea datorii, încît nimic nu-i mai aparține ¶ ② Care are obligațiunea morală sau materială să facă un lucru: ori-ce om e ~ să ajute pe aproapele său; toți cetățenii sînt datori să se supună legilor [lat. d e b ĭ t o r i u s > ‡ detoriu > dator, refăcut sub inluența lui dat].

DATORI (-oresc), ✓ DATORA (-orez) *vb. tr.* ① ⚖ A fi d a t o r, a avea de plătit: îmi datorește 500 de lei ¶ ② A avea o datorie, o obligațiune morală față de cineva: soții își datoresc unul altuia credință, sprijin și ajutor (COD.-CIV.); lui îi datoresc postul pe care l-am căpătat.

DATORIE *sf.* ¹ ⚖ Ceea ce e d a t o r cineva să plătească: ~ (e) ceea ce este neștine dator să plătească din împrumutare ơau din pagubă (LEG.-CAR.); a-și plăti datoriile; Ⓟ: făgăduiala dată e ~ curată (PANN); a face datorii, a împrumuta bani, a cumpăra fără bani, cu obligațiunea de a plăti mai tîrziu; a lua pe ~, a lua, a cumpăra fără a plăti imediat: cine ia pe ~ plătește de două ori (ZNN.); ☛ PUBLIC ¶ ② Ceea ce trebue să facă, să îndeplinească cineva, obligațiune morală, îndatorire: e de datoria mea să-l previn; datoriile cetățeanului; a-și face datoria.

DATORINȚĂ, DĂTORINȚĂ (*pl.*-țe) *sf.* Obligațiune, îndatorire: silindu-se totdeauna să-și îndeplinească toate dătorințele sale cum se cade (SB.) [d a t o r i].

DATORNIC *sm.* ⚖ ¹ Cel ce e d a t o r să plătească o sumă împrumutată, debitor ¶ ② † Creditor.

DĂULA, DĂHULA, DE(H)ULA (-ulez) 1. *vb. tr.* A slei puterile, a istovi, a speti: sufletu-mi dăulat și sdrobit de răstriște (ODOB.); văzînd că atîta sarcină îl dăhulase de tot (ISP.); Șaptalul, dehulat de alergături, a fost trimis mai întîiu la Camier (I.-GH.).

2. *vb. refl.* A se istovi, a se speti: să mă mai odihnesc și eu puținel acasă, că m'am dehulat de atîtea trebușoare (CAR.).

○ **DĂULI** (-ulesc) *vb. refl. Trans.* (PȘC.) A se jeli [d a o l e o].

○ **DĂUN**, DĂUNE *sm. Băn. Trans.* ✿ = TĂUN.

***DĂUNA** (-nez) *vb. tr.* A aduce pagubă, stricăciuni [d a u n ă].

***DAUNĂ** (*pl.*-ne) *sf.* ① Pagubă, stricăciune: se cunoștea că meditează... vre-o nouă ~ (NEGR.) ¶ ② *pl.* ⚖ Daune-interese, despăgubire pentru niște pagube sau neajunsuri suferite [formațiune savantă din lat. d a m n u m].

***DĂUNĂTOR**, *DĂUNĂCIOS (MAR.) *adj.* Care aduce pagubă, stricăciune, vătămare [d ă u n a].

DĂUNĂZI ☛ DEUNĂZI.

○ **DĂUNE** ☛ DĂUN.

DAURIT *adj. poet.* = AURIT.

DAVALMA, DE-AVALMA ☛ AVALMA.

DĂVĂLMAȘ, DEVĂLMAȘ *sm.* Coproprietar, stăpîn împreună cu altul pe o moșie, pe o proprietate, etc.: cei ce sînt numai părtași sau devălmași (LEG. CAR.) [d e - a v a l m a].

DĂVĂLMĂȘIE, DEVĂLMĂȘIE *sf.* Stăpînire în comun, de către doi sau mai mulți proprietari, a unei moșii, etc.: un salonaș ce-l aveau cu toții în devălmășie (D.-ZAMF.) [d ă v ă l m a ș].

DE[1]! DEH! *Mold.* DĂ! *interj.* F ① Exprimă un fel de reticență înainte de a face cuiva o mustrare sau mărturisirea unui lucru, unui adevăr pe care n'ar cam voi să-l spună: căci, de! corb la corb ochii nu-și scoate (ISP.); fie și așa, dacă porunciți... numai, dă! să nu fiu vinovat (GN.); d'apoi dă! nu-i cum vrem noi, ci-i cum vrea Cel-de-sus (CRG.); apoi de! cucoane, capul meu nu mă duce așa departe (ISP.) ¶ ② Aida de! ☛ AIDA [comp. ngr. ντέ, srb. alb. d e]

DE[2] *prep.* ① Arată punctul de plecare (în spațiu și în timp): a plecat ~ acasă; ~ aici; a venit ~ afară; ~ departe; ~ dincolo; a căzut ~ sus; doarme ~ aseară; ~ atunci; a sosit ~ curînd; ~ dimineață, ~ ieri, ~ mult,

~ Luni, ~ opt zile; uneori prepoziția s'a contopit într'un singur cuvînt cu adverbul următor: deasupra, dedesupt, dincoace, dinăuntru. demult, decdată, dinainte, diseară, etc. (☛ aceste cuvinte ; — alte ori. de e urmat de o altă *prep.*: ~ către ziuă; a plecat ~ cu seara; coșul ~ pe casă; a venit ~ peste Nistru; gunoiul ~ subt pat, etc.; ~ la (*scris și* dela) care arată începutul sau punctul de plecare (în spațiu și în timp): ~ la București la Paris; ~ la mic pînă la mare; ~ la o vreme încoace; citeodată de s'a contopit cu *prep.* următoare într'una singură: din (= d e + î n), dintre, etc. (☛ aceste cuvinte); — în mod eliptic, *prep.* de se întrebuințează în loc de „de cînd era, din timpul cînd": ~ mic; ~ copil; ~ tînăr ¶ ② Arată originea: vin ~ Drăgășani; floare ~ cîmp; animale ~ munte; ‡ (astăzi înlocuit prin din): se trag ~ acel neam (M.-COST.) ¶ ③ Arată o separațiune sau scoaterea unui conținut: s'au despărțit unii ~ alții; s'a lăsat ~ carte; a curățat nucile ~ coajă; a scuturat hainele ~ praf ¶ ④ Arată cauza și efectul: s'a bolnăvit ~ friguri; tremură ~ frig: s'a ghemuit ~ frică; plînge ~ bucurie; mi se rupe inima ~ milă; numai pot ~ oboseală; îi vezi coastele ~ slab ce e; uneori de se repetă dinaintea a două substantive, cu înțeles contrariu: ~ voie ~ nevoie; ~ milă ~ silă; ~ bine ~ rău ¶ ⑤ Arată materia din care e făcut un lucru: o masă ~ lemn; un inel ~ aur; ciorapi ~ lînă ¶ ⑥ Instrumentul: o lovitură ~ baston; la o bătaie ~ pușcă ¶ ⑦ Obiectul sau persoana despre care se vorbește: o carte ~ basme; tratat ~ algebră; nu-mi pasă ~ asta; nu mi-e frică ~ tine; în limba veche, în loc de despre: ~ numirile ce au avut apele aceste și ~ patru părți ale lumii (N.-COST.) ¶ ⑧ Arată destinațiunea, scopul: haină ~ ceremonie; cutie ~ scrisori; odaie ~ culcare; sală ~ mîncare; a se găti ~ războiu; gata ~ plecare; nu e bun ~ nimic; ~ ce? pentru ce? ¶ ⑨ Arată o specificațiune: meseria ~ cizmar; tratat ~ pace; ministru ~ războiu ¶ ⑩ Între două substantive, cu un sens de ironie, de dispreț, de compătimire, de admirațiune, etc.: hoțul ~ păgubaș; păcătosul ~ meșter; un prăpădit ~ argat (ISP.); un dolofan ~ copil; un înger ~ fată; un drac ~ băiat; uneori, cu același sens, între un substantiv, un adjectiv sau o interjecție și un pronume: săracul ~ mine; ferice ~ tine; vai ~ el; — însoțește un adjectiv căruia-i urmează o complinire: lipsit ~ simț; sărac ~ minte; slab ~ înger ¶ ⑪ Arată calitatea, și anume, însoțit de un substantiv, înlocuește un *adj. calificativ*: ~ căpetenie *sau* ~ frunte (= principal, fruntaș), ~ obște *sau* ~ rînd (= comun), ~ folos (= folositor), ~ treabă, ~ omenie, etc.; formează, tot astfel, locuțiuni adverbiale: ~ geaba (= zadarnic); ~ grabă (= grabnic, curînd); ~ obiceiu; ~ sigur; ~ fel (= nicidecum); ~ loc (nicidecum; îndată), etc. ¶ ⑫ Arată valoarea: o piesă ~ cincizeci de bani; — arată cantitatea: o armată ~ 50.000 de oameni; — se pune între numerele de la 20 în sus și substantivul pe care acestea le determină: douăzeci ~ cărți; 365 ~ zile; — tot astfel după adverbele de cantitate sau de mod: atît ~ mult; destul ~ iute; așa ~ bine ¶ ⑬ Arată măsura (de spațiu și de timp): casa e înaltă ~ 5 metri; băiatul e ~ trei ani și fata ~ cinci; ~ ce..., cu cît... (☛ CE) ¶ ⑭ Arată conținutul: un pahar ~ apă; un coș ~ mere; un butoiu ~ vin ¶ ⑮ După verbele care arată o atingere sau o apucare: s'a atins ~ zid; îl ținea ~ mînă; se muncea ca s'o scoată, trăgînd-o cînd ~ coadă, cînd ~ cap, cînd ~ picioare (ISP.) ¶ ⑯ Arată partea dintr'un tot: o bucată ~ pîine; o foaie ~ viță; un grăunte ~ nisip; o boabă ~ strugure; — *de aci*, partitiv: unul ~ ai noștri; după ce primi... cîte ceva ~ ale gurii (ISP.); în limba veche mai des întrebuințat, în loc de actualul din: numai o parte ~ Nemți supuși n'au fost (N.-COST.); o parte ~ Italia (N.-COST.) ¶ ⑰ ‡ Se întrebuința uneori la formarea genitivului: în mijloc ~ beserecă (= în mijlocul bisericii) ¶ ⑱ Arată timpul: am să plec ~ vară în străinătate; oamenii ~ astăzi; ~ vreme; ~ timpuriu; ~ seară (☛ DISEARĂ ¶ ⑲ Particulă care precedă numele unui nobil: Carol ~ Hohenzollern; ducele ~ Alba ¶ ⑳ Distributiv: ~ cîte ori; ~ două ori; ~ foarte multe ori; cîte doi lei ~ cap; — vechiu și dialectal, arată o repetițiune, o succesiune: zi ~ zi, zi cu zi; noapte ~ noapte; — dinaintea numeralelor ordinale: cel ~ al doilea; cea ~ a zecea; tot astfel cel ~ pe urmă ¶ ㉑ = DECÎT: sînt mai bine ~ zece ani de atunci; mai des întrebuințat în limba veche ¶ ㉒ Dinaintea unui verb la infinitiv (*în spec.* după expresiuni impersonale): e bine ~ a face pomană, e greu ~ a judeca cu nepărtinire; mai adesea în limba veche, cu infinitivul întreg: s'au apucat ~ a batere cetatea; nu era ~ a șuguire cu el (M.-COST.) ¶ ㉓ Urmat de un supin, arată proveniența sau scopul: cal ~ furat; a da ~ băut; mașină ~ treierat; ușor ~ învățat; — *de aci*, locuțiunile: ~ ajuns; e un lucru) ~ necrezut; (e ceva) ~ speriat, etc. ¶ ㉔ Urmat de *prep.* a, însoțită mai adesea de un substantiv articulat, exprimă: *a)* m o d u l: de-a curmezișul, de-a dreptul, de-a lungul, de-a dreapta, de-a tumba, de-a umeri, etc.; *b)* u n j o c (*în spec.* de copii): de-a hoții, de-a baba-oarba, de-a capra ¶ ㉕ Vocala e se elide uneori dinaintea unui cuvînt începător cu o vocală: d'apoi, d'o palmă, d'un cot [lat. d e].

DE³ 1. *conj. copulativă.* Are înțelesul apropiat de „și": le-au pus scaunele ~ au șezut den dreapta Domnului (GR.-UR.); Nicolai-Vodă... ședea la divan ~ giudeca țara (NEC.); s'au apucat ~ au rupt bourului coarnele (SB); *mai adesea între două imperative*: du-te ~ te culcă; părinte! vină de-mi deschide poarta! (SB.) ¶ ② Încît: e un ger ~ crapă pietrele; inima începu să-i tăcăească ~ părea că o să-i spargă pieptul (ISP.) ¶ ③ Că: o întrebă care să fie pricina ~ stă tristă (ISP.); *tot astfel în construcțiunea eliptică* cum ~ (= cum se face că): cum ~ ai întîrziat așa? ¶ ④ ‡ Ca ¶ ⑤ *Din construcțiuni ca*: ce om este acesta ~ vorbește cu atîta cutezare? (RET.); și-i dete niște țoale ~ puse pe dînsa (ISP.), *conj.* de *a căpătat încetul cu încetul înțelesul relativ și e întrebuințată* Ⓟ *în loc de* „care": ăl ~ le-a scos că sînt leneși, n'a știut ce spune (JIP.); așa e obiceiul ălor ~ șed aci (ISP.); Ⓟ: calul, ~ e cu patru picioare, și tot se poticnește.

2. *conj. condițională* — DACĂ: ~-ar ști omul ce-ar păți, dinainte s'ar păzi (PANN); ~ voiu izbuti, te vei bucura, ~ nu, eu nu voiu suferi nici o umilință (ISP.)

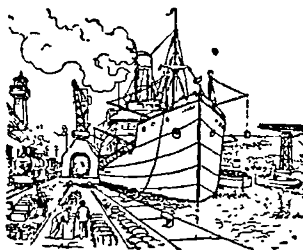
DE-A ☛ DE² ㉔.
DE-A BERBELEACUL ☛ BERBELEAC.
DE-ABIA ☛ ABIA.
DE-A BINELE ☛ BINE 2 ⑦.
DE-A BUȘILE ☛ BUȘ ①.
DE-A CURMEZIȘUL ☛ CURMEZIȘ.
DE-ADINS ☛ ADINS 1.
DE-A DREAPTA ☛ DREPT
DE-A DREPTUL ☛ DREPT.
DE-A DURA ☛ DURA.
DE-AFETEA ☛ AFETEA.
DE-A-FIR-A-PĂR ☛ FIR.
DE-A FIREA ☛ FIRE.
DE-A GATA ☛ GATA.
DE-AJUNS ☛ AJUNS 2 ②.

DEAL (*pl.*-luri *sn.* ① Ridicătură de pămînt, mai mică decît muntele, mai adesea neacoperită de pădure; la ~, urcînd, în spre urcuș ¶ ② Se întrebuințează adesea, în diferite locuțiuni, în opoziție cu vale: dă la ~, dă la vale, încearcă, se silește în toate chipurile; ce mai la ~ la vale (CRG.), ce mai lungim vorba de pomană, ce mai încoace și încolo; rău la ~ rău la vale, despre cel vecinic nemulțumit; Ⓟ : nebunul (*sau* prostul) nu asudă nici la ~ nici la vale (ZNN.) ¶ ③ Deal plantat cu vii; vie așezată pe un deal: vin de Dealu-mare [vsl. d ě l ŭ].

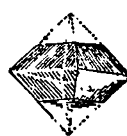
‡ **DEALĂ** (*pl.* dele) *sf.* Lucru, treabă precisă; faptă: certarea ucigătorilor da oameni ce li să cade după deala lor (PRV. LP.) [vsl. d ě l o].

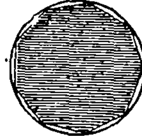
DE-A LATUL ☛ LAT.
DE-A LUNGUL ☛ LUNG.
DE-AMĂNUNTUL ☛ AMĂNUNT 1.
DE-A-'MBOULEA ☛ BOU.
DE-A MIJA ☛ MIJĂ.
DE-A-'MPICIOARELE ☛ PICIOR.
DE-A-'N-CĂLARELE ☛ CĂLARE ②.
DE-A-'NCÎTELE ☛ ÎNCÎT.
DE-A-'NDARATELE ☛ ÎNDĂRĂT.
DE-A-'N-DOASELE ☛ DOS.
DE-APROAPELE ☛ APROAPE 2.
DE-A-PURUREA ☛ PURUREA.
DE-A-PUTEREA-FI ☛ PUTERE.
DE-A RAZNA ☛ RAZNA.
DE-A RÎNDUL ☛ RÎND.

DE-A ROSTOGOLUL ☛ ROSTOGOL.
DE-ASEMENEA ☛ ASEMENEA.
DE-A SILA ☛ SILĂ.
DE-A STÎNGA ☛ STÎNG.
DEASUPRA, DE-ASUPRA *adv.* și *prep.* (*cu genit.*) Peste altul (*opus lui* DEDESUBT): cînd eu dedesubt, cînd el ~ (ZNN.), *iron.* despre cel ce s'a luptat cu altul și a mîncat bătaie; a așezat coșurile unul ~ celuilalt; pe ~, afară de aceasta, pe lîngă aceasta: îți plătesc leafă și-ți mai dau și mîncare pe ~ [d e + a s u p r a].
DE-A SURDA ☛ SURDA.
DE-ATOCMA ☛ ATOCMA.
DE-A TUMBA ☛ TUMBA.
DE-A-UNA ☛ UN.
DE-AVALMA, DAVALMA ☛ AVALMA.
DE-A-VOLNA *adv. Mold.* De ajuns, în belșug: slănină și făină în pod este ~ (CRG.) [rut. d o v ó l I n o].
***DEBARCA**, ✓ *DESBARCA (-arc) 1. *vb. tr.* A scoate, a descărca din corabie și a pune pe uscat. 2. *vb. intr.* A se da jos din corabie pe uscat: bănuia că erau pirați și debarcase în Leros (I.-GH.); aveau să desbarce la Pireu și să ocupe chiar Atena (I.-GH.) [fr. d é b a r q u e r].

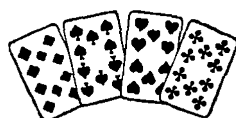

Fig. 1756. Debarcader.

***DEBARCADER** (*pl.*-ere) *sn.* Schelă, locul dintr'un port unde se descarcă mărfurile dintr'o corabie și unde se coboară pasagerii pe uscat: m'am coborît la otelul... din fața ~ului (I.-GH.) (▣ 1756) [fr.].
***DEBIL** *adj.* Plăpînd, slab, slăbănog, fără putere, șubred [lat.].
***DEBILITA** (-itez) *vb. tr.* A slăbi, a face debil [fr.].
***DEBILITANT** *adj.* Care slăbește [fr.].
***DEBILITATE** *sf.* Stare de slăbiciune, stare plăpîndă [fr.].
***DEBIT** (*pl.*-te) *sn.* ① Vînzare, desfacere: fabrici care nu se pot ține decît cu un ~ mare (I.-GH.) ¶ ② Prăvălie unde se vinde cu mărunțișul; negoțul ce se face acolo: ~ de băuturi spirtoase, circiumă; ~ de tutun, tutungerie ¶ ③ Partea dintr'un registru de socoteli unde sînt înscrise sumele plătite de cineva și mărfurile ce i s'au predat ¶ ④ Sumă datorie ¶ ⑤ Cantitatea de lichid, gaz sau electricitate produsă într'o unitate de timp [fr.].
***DEBITA** (-itez) *vb. tr.* ① A vinde cu mărunțișul ¶ ② A trece pe cineva în registrul de socoteli, înscriind suma ce i s'a plătit sau marfa ce i s'a vîndut ¶ ③ A recita, a spune: ~ un discurs ¶ ④ A îndruga, a înșira, a povesti: ~ minciuni; acestea mi le debitează iritat amicul meu (CAR.) [fr.].
***DEBITANT** *sm.* Negustor ce vinde cu mărunțișul: ~ de băuturi spirtoase, circiumar; ~ de tutun, tutungiu [fr.].
***DEBITOR** *sm.* Datornic [fr.].
***DEBORDA** (-bord) *vb. intr.* ① A se revărsa, a ieși din albie, din matcă (*vorb.* de o apă) ¶ ② Ⓕ A veni grămadă, a năpădi, a da năvală [fr.].
***DEBURSA** (-sez) *vb. tr.* A cheltui, a scoate bani din pungă spre a plăti [fr.].
***DEBUȘEU** (*pl.*-euri) *sn.* ① Loc unde produsele unei țări se vînd ușor ¶ ② Mijloacele de a desface aceste mărfuri [fr. d é b o u c h é].
***DEBUT** (*pl.*-uturi) *sn.* ① Început ¶ ② Primele încercări, primii pași ce face cineva într'o carieră; *în spec.* Întîia înfățișare a unui actor sau cîntăreț pe scenă ¶ ③ Întîia lucrare a unui autor [fr.].
***DEBUTA** (-utez) *vb. intr.* ① A începe ¶ ② A face primele încercări într'o carieră ¶ ③ A scrie prima sa lucrare (*vorb.* de un autor): îmi spui c'ai vrea să debutezi în proză c'o nuvelă (VLAH.) ¶ ④ A juca sau a cînta pentru întîia oară pe scenă [fr.].
***DEBUTANT** *sm.*, *DEBUTANTĂ (*pl.*-te) *sf.* ① Persoană care face primele încercări într'o carieră; începător ¶ ② Actor (actriță), cîntăreț (cîntăreață) care apare pentru întîia oară pe scenă [fr.].
DEC! *interj.* ① Exprimă o surprindere neplăcută, supărăcioasă: ia te uită! dec! nu cumva ai pofti să-mi iei vițica pentru un cuc armenesc? (CRG.) ¶ ② Fie și așa! Hai s'o împărțim frățește — Hai, dec! (PAMF.).
‡ **DECA**[1] = DACĂ.
***DECA**-[2], Prefix care arată înmulțirea cu zece în nomenclatura măsurilor.
***DECADĂ** (*pl.*-de) *sf.* ① Zecime, se zice despre un lucru, despre o scriere ce se împarte în zece părți: decadele lui Titu Liviu ¶ ② Perioadă de zece zile consecutive: prima ~ din Ianuare ¶ ③ Perioadă de zece ani consecutivi: a treia ~ a acestui secol ¶ ④ Săptămîna de zece zile a calendarului republican francez [fr.].
***DECĂDEA** (-cad) *vb. intr.* A da îndărăt, a cădea mai jos, a ajunge în stare mai proastă, a scăpăta [c ă d e a, după fr. d é c h o i r].
***DECADENT** 1. *adj.* ① Care cade, în decadență, decăzut. 2. *sm.* Artist care se îndeletnicește cu o artă decadentă [fr.].
***DECADENȚĂ** (*pl.*-țe) *sf.* ① Decădere, scăpătare, început de ruină: cu toată decadența lor, boierii indigeni tot își păstrase... obiceiurile și tradițiunile cele vechi (I.-GH.) ¶ ② Coborîrea, scăderea stării de înflorire a artelor, a științelor, etc. ¶ ③ Epocă a literaturii din ultimele veacuri ale imperiului roman din Occident [fr.].
***DECĂDERE** *sf.* ① Faptul de a d e c ă d e a ¶ ② Starea unui lucru sau unei persoane care a decăzut: mi s'a părut că-și dă el singur seama de ~a lui (BR.-VN.).

Fig. 1757. Decaedru.

Fig. 1758. Decagon.

***DECAEDRU** *sn.* Solid cu zece fețe (▣ 1757) [fr.].
***DECAGON** (*pl.* -oane) *sn.* Poligon cu zece laturi (▣ 1758) [fr.].
***DECAGONAL** *adj.* ① Care posedă proprietățile decagonului ¶ ② Care are de bază un decagon: prizmă ~ă [fr.].
***DECAGRAM** (*pl.*-ame) *sn.* Greutate de zece grame [fr.].
***DECALCA** (-calc) *vb. tr.* A copia, a reproduce pe hîrtie sau pe o suprafață oare-care desenul, modelul, etc. calcat cu creionul pe hîrtie transparentă [fr.].
***DECALITRU** *sm.* ① Zece litri ¶ ② Măsură cilindrică de lemn în care încap zece litri [fr.].
***DECALOG** *sbst.* Cele zece porunci date de Dumnezeu lui Moisi pe muntele Sinai [fr. < gr.].
***DECAMETRU** *sm.* Măsură de lungime de zece metri [fr.].
***DECAN** *sm.* ① Cel mai bătrîn sau cel mai vechiu membru al unui corp sau al unei societăți; ~ul baroului, titlu dat advocatului ales ca șef al corpului advocaților înscriși pe lîngă curți și tribunale ¶ ② Profesor universitar ales de colegi, pentru un timp determinat, spre a fi în capul facultății: ~ul facultății de litere [lat. med.].
***DECANAT** *sbst.* ① Demnitatea de decan ¶ ② Timpul cît se exercită funcțiunile de decan [fr.].
***DECAPITA** (-itez) *vb. tr.* A tăia capul [fr.].
***DECAPODE** *sf. pl.* Ordin de crustacee cu zece picioare: racul, langusta, crabul, etc. sînt ~e [fr.].

Fig. 1759. Cei patru decari.

DECAR *sm.* Carte de joc cu zece ochi (▣ 1759) [ngr. δεκάρι].
***DECASILAB** 1. *adj.* Compus din zece silabe: vers ~. 2. *sm.* Vers alcătuit din zece silabe [fr.].

*DECASILABIC *adj.* ✱ Decasilab [fr.].
*DECASTER *sm.* Măsură egală cu 10 steri sau 10 metri cubi [fr.].
*DECAVA (-avez) 1. *vb. tr.* ♠ A face să piardă toţi banii la joc, a lăsa fără un ban, a scutura de bani, a lăsa lefter, a lefteri.
2. *vb. refl.* A pierde toţi banii la joc, a rămînea lefter [fr.].
*DECAVAT *adj. p.* şi *sm.* DECAVA. ♠ Care a pierdut toţi banii la joc: **ascultînd la socotelile... pe cari şi le făceau, cu un aer foarte serios, doi decavaţi** (VLAH.).
*DECEDA (-edez) *vb. intr.* A răposa, a muri [fr.].
*DECEDAT, -ATĂ *adj.* şi *sm. f.* Răposat(ă), încetat(ă) din viaţă [fr.].
*DECEMBRE, *DECEMVRIE *sm.* A douăsprezecea lună a anului [lat.].
*DECEMVIR *sm.* ① Fie-care din cei zece magistraţi însărcinaţi la Roma, în anul 450 în. de Chr., să alcătuiască un cod de legi ¶ ② Magistrat însărcinat cu justiţia, ca locţiitor al pretorului [lat.].
*DECEMVIRAT (*pl.*-ate) *sn.* ① Funcţiunea de decemvir şi timpul cît era exercitată ¶ ② Guvernul decemvirilor [lat.].
*DECEMVRIE ☛ DECEMBRE.
*DECENAL *adj.* ① Ce ţine zece ani ¶ ② Ce se dă din zece în zece ani: **premiu ~** [fr.].
*DECENIU (*pl.*-nii) *sn.* Interval de zece ani: **clipele vor fi decenii şi 'n aceste clipe se vor face războaie** (EMIN.) [lat.].
*DECENT *adj.* Cuviincios, cum cere buna cuviinţă ¶¶ (C INDECENT [fr.].
*DECENŢĂ (*pl.*-ţe) *sf.* Cuviinţă, bună cuviinţă ¶¶ C INDENCENŢĂ [fr.].
*DECEPŢIE ☛ DECEPŢIUNE.
*DECEPŢIONA (-onez) *vb. tr.* A desamăgi, a aduce d e c e p ţ i e.
*DECEPŢIONAT *adj. p.* DECEPŢIONA. Desamăgit: **nu puţin va fi contribuit la întunecarea prismei de vedere a ~ului poet** (VLAH.).
*DECEPŢIUNE, *DECEPŢIE *sf.* Desamăgire: **scaldă lumea în iluziuni, în speranţe şi în decepţii** (I.-GH.) [fr.].
*DECERNE (-cern) *vb. tr.* ① A acorda, a da (o răsplată, un premiu, etc.): **ei... decernă laurii, ei condamnă** (CAR.) ¶ ② A hotărî o pedeapsă, o osîndă [fr.].
*DECES (*pl.*-ese) *sn.* Moarte (firească), încetare din viaţă, răposare [fr.].
‡ DECHEMVRIE DECEMBRE [ngr.].
○ DE-CHILIN *adv. Băn. Trans.* = CHILIN.
DECI¹ *conj.* Exprimă o concluuzine, cu înţelesul de „aşa fiind, aşa dar, prin urmare": **tu l-ai înjurat întîiu, ~ tu eşti provocătorul;** *se întrebuinţează şi în interiorul propoziţiunii, aşezîndu-se mai adesea în urma verbului*: **voinicul simţi de unde-i vine pocinogul ăsta; se sculă ~ şi dînsul, fără măcar să cîrtească** (ISP.) [d e - a c i (rezultă că...)].
*DECI², Prefix care arată o unitate de zece ori mai mică decît cea principală în nomenclatura măsurilor (**decigram, decilitru, etc.**).
*DECIDE (-id) *vb. tr.* şi *refl.* A (se) hotărî; a lua o hotărîre; a (se) îndupleca [fr.].
*DECIGRAM (*pl.*-ame) *sn.* A zecea parte dintr'un gram [fr.].
*DECILITRU *sm.* ① A zecea parte dintr'un litru ¶ ② Măsură de capacitate pentru această cantitate [fr.].
*DECIMA (-imez) *vb. tr.* A face să piară, să moară să se prăpădească o parte dintr'o mulţime: **holera şi tifosul au decimat populaţiunea în timpul războiului** [fr.].
*DECIMĂ (*pl.*-me) *sf.* ♩ Interval de zece grade diatonice [it.].
*DECIMAL 1. *adj.* ± Care procedează cîte zece sau din zece în zece: **număr ~; fracţiune ~ă** (☛ şi ZECIMAL); **sistem ~,** sistemul actual al măsurilor şi greutăţilor, numit şi **sistem metric.**
2. (*pl.* -ale) *sn.* Balanţă decimală.
*DECIMETRU *sm.* ① A zecea parte dintr'un metru: **~ pătrat; ~ cub** ¶ ② Măsură care are această dimensiune (☐ 1760) [fr.].
† DECINDEA *adv.* Dincolo, de cealaltă parte: **au mai lovit Căzacii nişte sate din sus de Tighinea, pe ~ de Nistru** (GR.-UR.); **în cîteva ceasuri de plutire trecuse toată întinsă Dunărea ~** (ODOB.) [lat. d e - e c c e - i n d e].
○ DECIOCĂLA (-ălez) *vb. tr.* şi *refl. Mold.* ① A (se) desghioca, a (se) curăţa foile, pănuşile de pe coceanul de porumb ¶ ② A se desface, a se curăţa carnea de pe oase: **fierbe bine, bine, pînă se deciocălează carnea de pe ciolane** (ŞEZ.) ¶ ③ **~ o căruţă,** a o desface în părţile din care e alcătuită: **moş Nichifor deciocălase căruţa şi-o ungea** (CRG.) [c i o c ă l ă u].

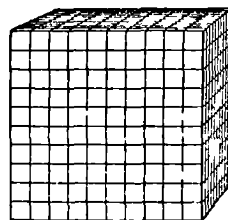

Fig. 1760. Decimetru cub împărţit în centimetri cubi (laturile reduse la ¹/₄).

*DECIS *adj. p.* DECIDE. Hotărît. ¶¶ (C NEDECIS.
*DECIZIUNE, *DECIZIE *sf.* ① Hotărîre (luată de o persoană) ¶ ② Hotărîre, sentinţă judecătorească [fr.].
*DECIZIV *adj.* Hotărîtor, care hotărăşte, care face să se aleagă într'un fel sau altul: **moment ~; bătălie ~ă** [fr.].
*DECIZOR(IU) *adj.* **Jurămînt ~,** jurămînt pe care-l propune partea prigonitoare adversarului: **jurămîntul ~ poate fi dat în ori-ce fel de contestaţiune** (COD.-CIV.) [fr. d é c i s o i r e].
DECÎT *conj.* ① Se întrebuinţează la comparativul de neegalitate, aşezîndu-se între cei doi termeni de comparaţie: **e mai mare ~ frate-său; mai bine astăzi un ou, ~ la anul un bou;** se pune adesea în capul propoziţiunii: **~ slugă mare, mai bine stăpîn mic** (PANN) ¶ ② *Precedat de verb la forma negativă*, numai: **n'am ~** (= am numai) **două; nu ştiu ~ ce-am învăţat; ~ numai,** afară numai: **pînă seara nu jucă cu altul, ~ numai şi numai cu dînsul** (ISP.) ¶ ③ **~ să...,** în loc să: **~ să 'ntinzi mîna la trecători, mai bine te-ai apuca de lucru** ¶ ④ *Mold.* Numai, dar: **mă vîră în toate boalele, ~ n'am încotro, trebue să mă duc** (CRG.) ¶ ⑤ **Numai ~,** peste o clipă, într'o clipă, imediat, îndată, pe loc: **să vii numai ~** ¶ ⑥ *Trans.* **Nici ~** nicidecum, de loc, de fel: **dar cînd ajunse la cel mai mic, sosia nu voi să spună nici ~** (RET.) [d e² + c î t].
*DECLAMA (-am) *vb. tr.* ① A rosti, a recita (*în spec.* versuri) cu glas tare, cu tonul şi gesturile potrivite: **~ versuri; tinerii şi tinerele... se întreceau care mai de care să le declame mai frumos** (I.-GH.) ¶ ② A vorbi cu patimă împotriva unei persoane sau unui fapt [fr.].
*DECLAMATOR 1. *sm.* ① Cel ce declamă ¶ ② Orator sau scriitor emfatic, care întrebuinţează numai expresii şi fraze pompoase.
2. (şi DECLAMATORIU) *adj.* Emfatic, umflat, bombastic ca al unui declamator: **ton ~; stil ~** [fr.].
*DECLAMAŢIUNE, *DECLAMAŢIE *sf.* ① Faptul de a declama; arta de a declama: **poetul Aristia... ne desmierda prin nişte declamaţii frumoase** (BOL.); **profesor de ~** ¶ ② Întrebuinţare de expresii şi de fraze pompoase într'o vorbire sau într'o scriere, unde nu se potrivesc ¶ ③ Discurs pătimaş, plin de injurii împotriva cuiva [fr.].
*DECLARA (-ar) 1. *vb. tr.* ① A arăta, a face cunoscut prin graiu sau în scris: **a declarat că renunţă la ori-ce pretenţiune; ~ războiu,** a face cunoscut unei puteri că se porneşte războiu împotriva ei ¶ ② A mărturisi, a destăinui: **i-a declarat dragostea ce are pentru sora ei** ¶ ③ A hotărî, a rosti o hotărîre judecătorească: **l-au declarat vinovat.**
2. *vb. refl.* ① A se arăta, a se da pe faţă, a se manifesta, a izbucni: **frigurile s'au declarat; s'a declarat un incendiu** ¶ ② A se rosti pentru sau contra, a lua parte pentru sau împotriva cuiva: **s'a declarat împotriva ori-cării schimbări a legii; s'a declarat pentru intrarea în războiu** [fr.].
*DECLARABIL *adj.* Ce poate fi declarat [fr.].
*DECLARANT *sm.*,-ANTĂ (*pl.*-te) *sf.* Persoană care declară, *în spec.* în faţa judecătorului [fr.].
*DECLARAT *adj. p.* DECLARA. Mărturisit, pe faţă: **un duşman ~ al războaielor** ¶¶ © NEDECLARAT.
*DECLARATOR *sm.* Cel ce declară [fr.].

*DECLARAȚIUNE, *DECLARAȚIE *sf.* ① Faptul de a declara ¶ ② Act verbal sau scris prin care se declară ceva; ~ **de războiu**, act diplomatic prin care se face cunoscut unei puteri că se pornește războiu împotriva ei; ~ **de dragoste**, mărturisirea dragostei; ~**a drepturilor omului**, actul din 14 Sept. 1791 în care Adunarea Națională a Franței a arătat în mod solemn care sînt drepturile omului și ale cetățeanului [fr.].

*DECLASAT *adj.* și *sm.* Decăzut, care nu ocupă în societate rangul pe care ar fi putut sau ar fi trebuit să-l ocupe [fr.].

*DECLIN *sbst.* Starea unui lucru care se apropie de sfîrșit, scăpătat: ~**ul vieții** [fr.].

*DECLINA (-in) 1. *vb. tr.* ① A recita sau a scrie diferitele forme ale unui substantiv, ale unui adjectiv sau ale unui pronume, la toate cazurile ¶ ② **A-și ~ numele**, a spune cine este: **sunt cutare, îi răspund eu, declinîndu-i numele și pronumele** (I.-GH.) ¶ ③ A nega, a nu recunoaște competența unui tribunal ¶ ④ A refuza, a respinge: **am declinat onorul ce mi se făcea** (I.-GH.).

2. *vb. intr.* ① A se apropia de sfîrșit, de scăpătat: **în scurtele răstimpuri cînd soarele declină** (ALECS.) ¶ ② F A slăbi: **rațiunea ta declină** (ALECS.) ¶ ③ ☆ A se depărta de ecuator (*vorb.* de un astru) ¶ ④ A se depărta de nord (*vorb.* de acul busolei) [fr].

*DECLINABIL *adj.* Care se poate declina ¶¶ C INDECLINABIL [fr.].

*DECLINARE *sf.* ① Faptul de a declina ¶ ② = DECLINAȚIUNE.

*DECLINATOR(IU) (*pl.*-oare,-orii) *sn.* ① Excepțiune prin care apărătorul neagă competența unui tribunal ¶ ② Cutioară care conține un ac magnetic și care servește pentru a o orienta pe teren o planșetă, o hartă etc. [fr. déclinatoire].

*DECLINAȚIUNE, *DECLINAȚIE *sf.* ① Totalitatea schimbărilor pe care le suferă terminațiunile substantivelor și adjectivelor la diferitele cazuri ¶ ② ☆ Distanța la care se află un astru de la ecuatorul ceresc; e echivalentă în sfera cerească cu ceea ce pe globul nostru se numește latitudine; astfel declinațiunea stelei M este arcul de meridian MA cuprins între această stea și ecuatorul EE; cercul de declinațiune al unei stele (d. e. al stelei M) este cercul sferei cerești care trece prin steaua M și prin axa lumii PP (▣ 1761) ¶ ③ ~ **magnetică**, unghiul cuprins

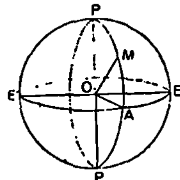

Fig. 1761. Declinațiunea unei stele.

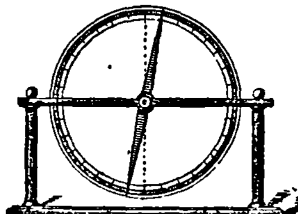

Fig. 1762. Declinațiune magnetică.

între meridianul magnetic și meridianul astronomic (▣ 1762) ¶ ④ Unghiul pe care-l formează un plan vertical sau o aliniere cu meridianul locului ce se ia în considerație [fr.].

*DECIVITATE *sf.* Inclinațiunea unui costiș, a unei teren sau a ori-cărei alte suprafețe [fr. < lat.].

*DECOCȚIUNE, *DECOCȚIE *sf.*, *DECOCT (*pl.* -turi) *sn.* Fierberea în apă a unei buruieni sau substanțe medicamentoase; doctoria ce rezultă, după această fierbere [fr.].

*DECOLORA (-orez) 1. *vb. tr.* A strica coloarea, văpseaua, fața, a spălăci.

2. *vb. refl.* A-și pierde coloarea, a se șterge, a ieși văpseaua, a se spălăci [fr.].

*DECOLORANT *adj.* Care decolorează, care face să se piardă, să se șteargă coloarea [fr.].

*DECOLORAȚIUNE *sf.* Pierderea, ștergerea coloarei, spălăcire [fr.].

*DECOLTA (-tez) 1. *vb. tr.* A croi astfel o îmbrăcăminte încît să lase gîtul, pieptul și umerii goi.

2. *vb. refl.* A-și lăsa desveliți gîtul, pieptul și umerii [fr.].

*DECOLTAT *adj.* ① *p.* DECOLTA ¶ ② Ⓕ Fără perdea, prea liber: **expresiuni glume ~e.**

*DECOMANDA (-mand) *vb. intr.* A anula o comandă [fr.].

*DECONCERTA (-tez) *vb. tr.* și *refl.* A se turbura, a (se) zăpăci; a face să-și piardă (a-și pierde) cumpătul [fr.].

*DECONSILIA (-iliez) *vb. tr.* A desfătui, a sfătui să nu facă ceva [fr.].

*DECONSIDERA... ☛ DESCONSIDERA...

*DECOR (*pl.*-oruri) *sn.* ① Podoabă, ceea ce împodobește un apartament ¶ ② *pl.* Ceea ce împodobește scena unui teatru, tablouri, culise pictate și alte podoabe care slujesc a înfățișa un loc anume, un cadru unde se petrece acțiunea într'o piesă de teatru; F: **tabloul se schimbă, și un minunat ~ de stînci se înalță 'n fața noastră** (VLAH.) [fr.].

*DECORA (-orez) *vb. tr.* ① A împodobi, a înfrumuseța cu decoruri o clădire, un apartament ¶ ② A acorda o decorație [fr.].

*DECORATIV *adj.* Care servă să decoreze, să împodobească: **figură ~ă; bronzuri ~e arte ~e**, pictura, sculptura de ornamentație, tapiseriile, tîmplăria de lux, etc. [fr.].

*DECORATOR *adj.* și *sm.* Care decorează apartamente sau face decoruri de teatru: **pictor ~; ~ de teatru** [fr.].

*DECORAȚIUNE, *DECORAȚIE *sf.* ① Faptul de a decora, împodobire ¶ ② Ornament, podoabă de arhitectură, de pictură, etc. ¶ ③ Podoabe ce se pun la fațada unei case, într'un salon, etc. cu ocaziunea unei festivități, unei serbări, etc.: **el îngrijise în mare parte decorațiile și mobilarea celor șapte săli pentru bal** (CAR.) ¶ ④ Semn de distincțiune, de metal (aur, argint, bronz, etc.), acordat de un suveran sau de șeful unui Stat (☛ PLANȘA III) [fr.].

*DECREPITUDINE *sf.* Stare de adîncă bătrînețe însoțită de infirmități, gîrbovire [fr.].

*DECRET (*pl.*-ete) *sn.* ① Hotărîre: ~**ele Providenței** ¶ ② Hotărîre a unui suveran, a unei puteri executive, ordonanță [fr.].

*DECRETA (-etez) *vb. tr.* A ordona, a hotărî printr'un decret; a da un decret: **s'a decretat starea de asediu** [fr.].

○DECULA *vb. tr.* *Trans.* A deșela, a speti: **Într'aceea Găvan pe Ghițu-l omoară, Cocoloș pe Titirez deculă** (BD.-DEL.) [comp. DĂULA].

○DECULAT *adj. p.* DECULA. *Trans.* Deșelat, spetit.

*DECURGE (-curg) *vb. intr.* A rezulta, a purcede [curge, după fr. découler].

*DECURIE *sf.* ① Trupă de zece soldați, în armata romană ¶ ② Grupă de cetățeni romani, mai întîiu în număr de zece inși, mai tîrziu în număr mai mare [lat.].

*DECURION *sm.* Căpetenia unei decurii militare sau civile [lat.].

*DECURS *sbst.* Curs, durată, interval, succesiunea timpului: **în ~ul vieții** [decurge].

DEDA (dedau) *vb. refl.* ① A se da, a se consacra cu totul, în întregime: **nu s'a găsit măcar unul care să se fi dedat a zugrăvi... scene de vînătoare** (ODOB.); **s'a dedat la cărți, la beție, ca să se amețească** (GN.); **a se ~ la studii, la băutură** ¶ ② A se deprinde, a se obicinui: **mai dedîndu-se cu lumea și mai obicinuindu-se a trăi în huetul ce înnăbușește orașele** (ISP.) [lat. dedĕre].

*DEDAL (*pl.*-aluri) *sn.* ① Ori-ce loc unde se poate rătăci cineva; labirint ¶ ② Îngrămădire de lucruri în mijlocul cărora se încurcă cineva, încurcătură: **luarăm o barcă care ne duse la vapor printr'un ~ de corăbii** (ALECS.) [☛ P. IST.].

DEDAT *adj. p.* DEDA. ① Consacrat în întregime, dat cu totul: **îi văzu pretutindeni dedați cu patimile** (ODOB.) ¶ ② Deprins, obicinuit: ~ **cu munca.**

DEDEMULT ☛ DEMULT.

DEDEOCHIU ☛ DEOCHIU.

DEDESUBT 1. *adv.* Pus sub altceva, sub altcineva: **cînd eu ~, cînd el deasupra** (☛ DEASUPRA).

1. Colanul ordinului „Ferdinand" I. — 2. Placa ordinului Ferdinand I în grad de Mare Cruce. — 3. Ordinul Ferdinand I în grad de Mare Cruce. — 4. Placa ordinului F. I. în grad de Mare Ofiţer. — 5. Ordinul Ferdinand I în grad de Comandor. — 6. Ordinul Ferdinand I în grad de Ofiţer. — 7. Ordinul Ferdinand I în grad de Cavaler. — 8. Ordinul „Virtutea Aeronautică" în grad de Comandor. — 9. Ordinul „Virtutea Aeronautică" în grad de Ofiţer cu spade (războ.). — 10. Ordinul „Virtutea Aeronautică" în grad de Ofiţer (pace). — 11. Ordinul „Virtutea Aeronautică" în grad de Cavaler cu spade. — 12. Ordinul „Virtutea Aeronautică" în grad de Cavaler (pace). — 13. Crucea de Aur a „Virtuţii Aeronautice" cu spade (războ). — 14. Crucea de aur a „Virtuţii Aeronautice" (pace). — 15. Semnul onorific de 40 ani pentru ofiţeri.

1) Colanul ordinului „Carol I". — 2) Placa ordinului „Carol I" grad de mare-cruce. — 3) Ordinul „Carol I" grad de mare-cruce. — 4) Placa ordinului „Carol I" grad de mare-ofiţer. — 5) Ordinul „Carol I" grad de comandor. — 6) Ordinul „Mihai Viteazul" cl. 1-a. — 7) Ordinul „Mihai Viteazul" cl. a 2-a. — 8) Ordinul „Mihai Viteazul" cl. a 3-a. — 9) Medalia „Virtutea Militară" de pace, cl. I-a aur, cl. a II-a argint. — 10) Medalia „Virtutea Militară" de războiu, cl. I-a aur, cl. a II-a argint. — 11) Placa ordinului „Steaua României" cu spade, grad de mare-cruce (războ.). — 12) Ordinul „Steaua României" grad de mare-cruce (militari). — 13) Ordinul „Steaua României" grad comandor (civili). — 14) Ordinul „Steaua României" cu spade, grad ofiţer. — 15) Ordinul „Steaua României" cu spade, grad cavaler. — 16) Placa ord. „Coroana României" grad mare-cruce (pace). — 17) Ordinul „Coroana României" grad mare-cruce (pace). — 18) Ordinul „Coroana României" grad comandor (pace). — 19) Ordinul „Coroana României" cu spade, grad ofiţer. — 20) Placa Ordinul „Coroana României" grad de mare-ofiţer (pace).

21) Ordinul „Coroana României“ cu spade grad cavaler. — 22) „Trecerea Dunării“ 1877—1878. — 23) Medalia „Crucea Comemorativă“ 1916—1919. — 24) Ordinul „Crucea Regina Maria“ cl. I email. — 25) Ordinul „Crucea Regina Maria“ cl. a 2-a aur, cl. a 3-a bronz. — 26) Medalia „Victoria“ 1916—1921. — 27) „Meritul Sanitar“ 1913, cl. I aur, cl. II argint, cl. III bronz. — 28) Medalia „25 ani de serviciu“ ofiţer. — 29) Medalia „20 ani de serviciu“ trupă. — 30) Crucea Comemorativă „Elisabeta“ (1878) — 31) Medalia „Apărătorii Independenţei“ (1878). — 32) Medalia „Avîntul Ţării“ (1913). — 33) Medalia „Răsplata Muncii“ pentru învăţămînt. — 34) Medalia „Bărbăţie şi Credinţă“ cu spade, cl. I aur, cl. II argint, cl. III bronz (războiu). — 35) Medalia „Bărbăţie şi Credinţă“ fără spade cl. I aur, cl. II argint, cl. III bronz (pace). — 36) Medalia Jubiliară „Carol I“ (1906). — 37) Medalia Comemorativă rusă (1877—1878). — 38) Medalia „Bene Merenti“ cl. I-u aur, cl. a II-a argint. — 39) Medalia „Meritul Comercial şi Industrial“ cl. I aur, cl. II argint, cl. III bronz. — 40) Medalia „Răsplata Muncii“ pentru biserică, cl. I aur, cl. II argint, cl. III bronz. — 41) Medalia „Serviciul Credincios“ cl. I-a aur, cl. II argint. — 42) Medalia „Incoronarea de la Alba-Iulia“. — 43) Crucea „Serviciului Credincios“ cl. I-a aur, cl. II argint. — 44) Medalia „Pro Virtute Militari“ (1860). — 45) Medalia „Răsplata Muncii“ pentru construcţiuni şcolare (1923).

2. DEDESUBTUL *prep.* În partea de subt: ~ casei se află pivnițe boltite.
3. (*pl.*-turi) *sn.* ① Partea, lucrul care se află dedesubt ¶ ② Ⓕ Lucru ascuns, tăinuit: nici el, nici ea nu au dedesubtul vorbelor ce și le spun (BR.-VN.) [d e - d e -s u b t].

DEDEȚEI, DEDIȚEI *sm. pl.*, ✓ *sg.* DEDEȚEL, DEDIȚEL *sm.* ♣ Plantă ierboasă, veninoasă, cu flori mari albastre-violacee, în formă de clopot, întrebuințată de femeile de la țară la colorat; numită și „dediță", „adormițele", „sufletele", „sisinei", „vînturele", etc. *(Anemone pulsatilla)* (▣ 1763): Dedițel și garofițe pîrguite 'n foc de soare (ALECS.); Foaie verde dedețel, Subt umbră de păducel (TOC.); Frunză verde dedețel, ce cauți lele pe muscel? (PAC.) [☛ DEDIȚĂ].

Fig. 1763. Dediței.

DEDICA (-dic) *vb. tr.* ① A închina, a hărăzi, a consacra cultului divin ¶ ② Ⓕ A închina cuiva o carte, o lucrare artistică [lat.].

*__DEDICATORIU__ *adj.* Care constitue o dedicație [fr. < lat].

*__DEDICAȚIE__ *sf.* Omagiu făcut cuiva de un autor închinîndu-i o lucrare printr'o inscripție pusă în fruntea cărții [fr. d é d i c a c e].

† **DEDINĂ** *sf. Bucov.* Datină, obiceiu: se strică florile, căci așa li-i dedina florilor (PAMF.) [☛ DATINĂ].

○**DEDIȚĂ** (*pl.*-țe) *sf. Mold. Bucov.* ♣ = DEDEȚEI: verdele se face cu ~, care pe atunci e înflorită (VOR.); cu ~ boesc țărancele ouăle de Paști (ȘEZ.) [sl. d ě d i c a „moșuleț", din cauza asemănării florii cu un cap încărunțit, de unde și numele german de g r a u e s B e r g m ä n n c h e n].

DEDIȚEI ☛ DEDEȚEI.

*__DEDUBLA__ (-blez) *vb. tr.* și *refl.* A (se) împărți în două [fr.].

DEDUBLARE *sf.* ① Faptul de a (se) dedubla ¶ ② ⚕ ~a personalității, afecțiune în care același individ are două personalități, fie simultan, fie succesiv ¶ ③ ♀ ~a unui astru, desfacerea în două a unei stele.

*__DEDUCE__ (-duc) *vb. tr.* ① ± A scădea (o sumă dintr'alta) ¶ ② A scoate, a trage o consecință dintr'un principiu [lat.].

*__DEDUCTIV__ *adj.* Care procedează prin deducțiune: metodă ~ă [fr.].

*__DEDUCȚIUNE__, *DEDUCȚIE *sf.* Consecință trasă dintr'un principiu, dintr'un raționament [fr.].

DEDULCI, ○ DĂDULCI (-cesc) *vb. refl.* ① A mînca d e d u l c e în zi de post: un moșneag s'a dedulcit de nevoie ori din greșală (LUNG.) ¶ ② Ⓕ A căpăta gust, plăcere la ceva, a se deprinde cu ceva bun: se dedulciseră ca calul la tărîțe (ISP.); se ferește... să se dădulcească cu vițiile și apucăturile lor (JIP.).

DEFĂIMA (-faim) *vb. tr.* A vorbi de rău, a necinsti, a vătăma cinstea, reputația cuiva: pe mai marele tău... nu-l ~ către alții (PANN) [lat. *d ĭ f f a m i a r e].

DEFĂIMARE *sf.* ① Faptul de a d e f ă i m a ¶ ② Vorbe rele născocite și răspîndite de cineva spre a vătăma cinstea, reputația cuiva: se temea de asprimea tată-său și de ~a oamenilor (CRG.).

DEFĂIMĂTOR 1. *adj. p.* DEFĂIMA. Care defaimă: se încruntară cînd auziră aceste vorbe defăimătoare pentru Domnul și țara lor (ISP.).
2. *sm.* Cel ce defaimă.

*__DEFALCA__ (-falc) *vb. tr.* A scădea, a scoate dintr'o sumă [fr.].

*__DEFAVOARE__ *sf.*, *DEFAVOR *sbst.* ① Pierderea favoarei, trecerii pe care o are cineva pe lîngă altul ¶ ② Lipsă de bunăvoință; în defavoarea mea, în defavorul meu, împotriva mulțumirii mele, contra interesului meu, năpăstuindu-mă pe mine [fr.].

*__DEFAVORABIL__ *adj.* Nefavorabil, nepriincios, lipsit de bunăvoință [fr.].

*__DEFECT__ (*pl.*-te) *sn.* ① Cusur, meteahnă, lipsă: nu-mi fac iluzii asupra ~elor mele (ALECS.) ¶ ② *pl.* ⚘ Literele care lipsesc sau prisosesc la unele case [lat.].

*__DEFECTIV__ *adj.* ⌂ Căruia-i lipsesc unele timpuri sau moduri: verb ~ [fr.].

*__DEFECTUOS__ *adj.* Cu cusururi, cu defecte, cu lipsuri [fr.].

*__DEFECTUOZITATE__ *sf.* Stare defectuoasă [fr.].

*__DEFECȚIUNE__ *sf.* Părăsirea unui partid, dezertare dintr'un partid [fr.].

*__DEFENDOR__ *sm.* ⚖ Pîrît, cel ce e chemat să se apere înaintea justiției (în opoziție cu reclamantul) [fr.].

*__DEFENSIV__ 1. *adj.* ⚔ De apărare, făcut pentru apărare: războiu ~; arme ~e; ☛ OFENSIV.
2. DEFENSIVĂ (*pl.*-ve) *sf.* Stare, pozițiune de apărare: a sta în ~ [fr.].

*__DEFENSOR__ *sm.* ⚖ Apărător, avocat care apără din oficiu: ~ eclesiastic [fr.].

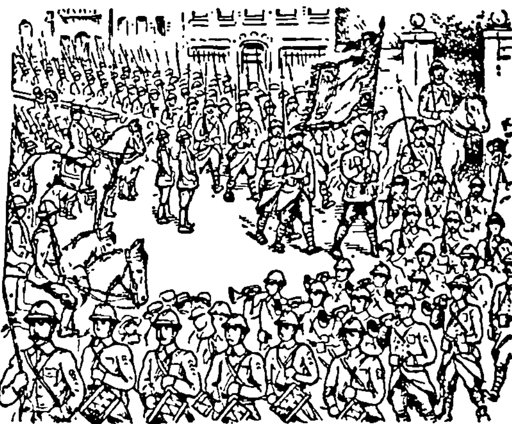
*__DEFERENȚĂ__ (*pl.*-țe) *sf.* Semn de cinste, de stimă, de respect [fr.].

*__DEFERI__ (-fer) *vb. tr.* ① A acorda cuiva onoruri, demnități: ~ coroana ¶ ② ⚖ A trimite, a aduce înaintea judecății ¶ ③ ⚖ ~ jurămîntul, a cere să jure, să depună jurămîntul [fr.].

*__DEFICIT__ (*pl.*-te) *sn.* ① Lipsă (dintr'o sumă) ¶ ② Situațiune în care cheltuelile întrec veniturile: ~ul budgetului; e vecinic în ~ cu leafa pe o lună (VLAH.) [fr. < lat.].

*__DEFILA__ (-ilez) *vb. intr.* ⚔ A trece în șir, unul 11.000
după altul, pe dinaintea cuiva (*vorb. în spec.* de trupe): trupele au defilat într'o perfectă ordine; *pr. ext.* sute de trăsuri defilau pe șosea [fr.].

*__DEFILARE__ *sf.* ⚔ Faptul de a d e f i l a (*vorb.* de trupe) (▣ 1764).

Fig. 1764. Defilare.

*__DEFILEU__ (*pl.*-uri) *sn.* ① ⛰ Trecătoare îngustă, strîmtoare ¶ ② ⚔ Defilare [fr.].

*__DEFINI__ (-inesc) *vb. tr.* A face cunoscut un lucru (sau o persoană) arătîndu-i însușirile, defectele sau ceea ce-l (ce-o) fac să se deosebească de altul (alta); ~ un cuvînt, a lămuri înțelesul, a spune ce însemnează [fr.].

*__DEFINIT__ *adj.* ① *p.* DEFINI ¶¶ Ⓒ NEDEFINIT ¶ ② Hotărît, determinat: cantitate ~ă ¶ ③ ± Integrală ~ă, integrală ale cărei limite sînt date ¶ ④ ⌂ Articol ~ ☛ HOTĂRÎT.

*__DEFINITIV__ *adj.* Hotărîtor, care termină un lucru fără a se mai putea reveni asupra lui, fără a-i mai putea aduce vre-o schimbare: regulament ~; hotărîre ~ă; *loc adv.*: în ~, în cele din urmă, după cea din urmă hotărîre [fr.].

*__DEFINIȚIUNE__, *DEFINIȚIE *sf.* Deslușirea în puține cuvinte lămurite a înțelesului unui cuvînt [fr.].

*__DEFOLIAȚIUNE__ *sf.* ♣ Căderea înainte de vreme a frunzelor arborilor sau altor plante [fr.].

*__DEFORMA__ (-mez) *vb. tr.* și *refl.* A (se) strica

forma, a (se) schimonosi, a (se) poci, a (se) sluți [fr.].

***DEFORMAȚIUNE** *sf.* Faptul de a (se) deforma, stricarea formei, schimonosire, pocire [fr.].

***DEFRAUDA** (-dez) *vb. tr.* A lua prin fraudă; a frustra [lat.].

***DEFRAUDATOR** *sm.* Cel ce d e f r a u d e a z ă.

‡**DEFTERDAR** ‡ TEFTERDAR *sm.* ‡ Ministru de finanțe la Turci (▪ 1765): noul mare vizir adună îndată la divan... pe cei patru ~i (BĂLC.) [tc.].

Fig. 1765. Defterdar.

***DEFUNCT** *adj.* Răposat [lat.].

***DEGAJA** (-ajez) 1. *vb. tr.* ① A desamaneta, a scoate din amanet ¶ ② A scăpa pe cineva de o îndatorire ¶ ③ A da afară, a produce, a scoate un miros, o emanațiune.

2. *vb. refl.* ① A se scăpa de o îndatorire ¶ ② A-și lua vorba înapoi [fr.].

***DEGAJAT** 1. *adj.* ① *p.* DEGAJA ¶ ② Desbărat, scăpat, liber.

2. *adv.* În mod liber, fără a fi stingherit: vorbește și gesticulează ~ (CAR.).

DEGEABA ☛ GEABA.

***DEGENERA** (-erez) *vb. intr.* ① A-și strica firea, a se depărta de soiul primitiv: două trei generații se păstra soiul, dar apoi începea să degenereze (I.-GH.) ¶ ② A pierde din însușirile sale ¶ ③ A se schimba, a se preface din bine în rău, din rău în mai rău ¶ ④ A lua o altă întorsătură (*vorb.* de o boală care scade sau se agravează) [fr.].

***DEGENERARE**, *DEGENERESCENȚĂ (*pl.*-țe) *sf.* Faptul de a d e g e n e r a; Tendință de a degenera [fr.].

DEGERA (-ger) 1. *vb. intr* ① A îngheța, a amorți de frig: ne lasă fără scînteie de foc în vatră, să degerăm aice (CRG.); mi au degerat picioarele ¶ ② A se strica de ger: a degerat vița.

2. *vb. tr.* A face să înghețe, să amorțească de frig, să se strice de ger: pe cine nu-l pîrlește soarele, nu-l degeră nici gerul (OLVR.) [lat. *d e g e l a r e].

DEGERAT *adj. p.* DEGERA ¶¶ © NEDEGERAT: nu plătește o ceapă ~ă ☛ CEAPĂ.

DEGERĂTURĂ (*pl.*-turi) *sf.* ① Faptul de a d e g e r a ¶ ② Parte a corpului degerată; rană, umflătură produsă de pe urma degerării: frunzele de curechiu murat sînt bune de ~ (ȘEZ.).

DEGET, (P) DEȘT (*pl.*-te) *sn.* ① Fie-care din extremitățile lungurețe și mobile ale mîinilor și picioarelor, la oameni și animale (▪ 1766): ~ul cel mare; ~ul arătător; ~ul de mijloc; ~ul inelar; ~ul cel mic; (P): cinci degete sînt la o mînă și unul cu altul nu se potrivește, nu sînt două persoane sau două întîmplări care să semene între ele întocmai; a arăta pe cineva cu ~ul, a-l face de rîsul lumii, a-l expune disprețului tuturor; (P): a se ascunde după ~, a căuta cu puțină abilitate să-și ascundă părerea sau intențiunile (întocmai cum fac copiii cari își ascund fața cu mîna, spre a nu fi văzuți), a căuta pretexte fără rost; (P): a atinge cu ~ul, a fi foarte aproape (în spațiu sau în timp); (P): a-și da cu ~ul (*sau* cu ~ele) în ochi, *a)* a fi pe o cale greșită, a se înșela rău; *b)* a fi întunerec beznă: era o noapte d'ale de să-ți dai cu ~ele în ochi de întunerec (MAR.); (F: gol ca ~ul (*sau* ca un ~), despuiat, abia îmbrăcat: a fi rebegit de ploaie, că e gol ca un deșt (DLVR.); (P): a (în)cerca marea cu ~ul, a încerca lucruri imposibile, sau peste puterile lui; (P): a-l juca pe cineva pe ~e, a-l suci și învîrti, a-l face să joace cum îi place; a trage pe sfoară: care va să zică v'ați schimbat costumul, ca să mă jucați pe ~e, (CAR.); (P): a lăsa la ~ul cel mic, a întrece cu mult a lăsa mai pe jos: cu niște graiuri ce-ar fi lăsat la ~ul cel mic pe cea mai limbută teleloaică (ISP.); (F) a-și linge ~ele de ceva, a-i plăcea din cale afară: atît de mult le plăcură bucatele, încît își lingeau și degetele cînd mîncau (ISP.); (F): a-și mușca ~ele, a se căi, a-i părea rău; a număra pe ~e, a socoti servindu-se de degete; (P): a nu pune pe cineva *sau* ceva nici la ~ul cel mic, a nu-i da nici o importanță, a-l socoti prea neînsemnat: crinii și viorelele rămăseseră pe jos și nici la ~ul cel mic al ei nu le punea (ISP.); (P): a pune ~ul pe rană, a ghici unde e răul; a scăpa ceva printre ~e, a trece printre ~e, a-i aluneca din mînă, a-i scăpa pe nesimțite, fără să prindă de veste; (P): a sta cu ~ul (*sau* cu ~ele) în gură, a sta fără nici o treabă, fără să facă cel mai mic lucru: nu crez să fi stat numai așa cu ~ul în gură după ce a ucis pe zmei (ISP.); (P): a ști ceva pe ~e, a-l ști de minune, în perfecțiune; (P): a se trage în ~e cu cineva, a-și încerca puterile, a se măsura cu cineva; a umbla în vîrful ~elor, a călca fără sgomot, fără să-l simtă cineva; (F): ~ul lui Dumnezeu, atotputernicia divină, manifestată printr'o întîmplare, printr'o izbîndă extraordinară ¶ ② Fie-care din degetele unei mănuși ¶ ③ Măsură de lungime (= $^{1}/_{10}$ dintr'o palmă = 0m., 02458); *de aci*, o măsură neînsemnată, foarte mică: se mănîncă între dînșii pentru un ~ de pămînt (BR.-VN.) ¶ ④ CINCI-DEGETE ☛ CINCI [lat. d ĭ g ĭ t u s].

Fig. 1766. Degete. G. Degetul cel mare.— A. Degetul arătător. M. Degetul de mijloc. — I. Degetul inelar.—m. Degetul cel mic.

DEGETAR (*pl.* - are) *sn.* ① Unealtă în formă de mic cilindru, mai adesea de metal, în care se introduce degetul și cu care se împinge acul cînd se coase (▪ 1767) ¶ ② Plantă veninoasă, cu flori mari galbene, ce crește prin păduri; numită și „degetariță", „degețel" sau „țîța-oii" (*Digitalis ambigua*) (▪ 1768) [lat. d ĭ g ĭ t a l e].

Fig. 1767. Degetar.

Fig. 1768. Degetar.

DEGETARIȚĂ (*pl.*-țe) *sf.* ① = DEGETAR ② ¶ ② = DEGEȚEL-ROȘU.

DEGETĂRUȚ *sbst.* Plantă ierboasă, cu flori albastre - violete, ce crește prin părțile muntoase; numită și „potiraș" (*Soldanella montana*; *S. alpina*) (▪ 1769) [d e g e t a r].

Fig. 1769. Degetăruț.

DEGETUȚ (*pl.*-țe) *sn. dim.* DEGET: i-au trecut ~ele prin căpățîna omului (ODOB.).

DEGEȚEL (*pl.*-ele) *sn.* ① *dim.* DEGET: arătîndu-i între ~e un bob mărunțel de mărgăritar alb (ODOB.) ¶ ② = DEGETAR ② ¶ ③ DEGEȚEL-ROȘU Plantă originară din apusul Europei, cu flori roșii (rare-ori albe) pe dinăuntru purpurii, înconjurate de o aureolă albă, cultivată la noi ca plantă ornamentală; din frunzele ei se extrage digitalina, întrebuințată în medicină (▪ 1770) (*Digitalis purpurea*).

Fig. 1770. Degețel-roșu.

***DEGHIZA** (-izez) *vb. tr.* și *refl.* ① A (se) îmbrăca astfel încît să fie greu de cunoscut, a (se) travesti ¶ ② (F) A (se) ascunde; a (se) preface; a se arăta cu totul altfel decît cum este [fr. d é g u i s e r].

***DEGHIZAT** *adj. p.* DEGHIZA. ① Travestit, îmbrăcat astfel ca să fie greu de cunoscut: fie-care își închipuește că... este cel puțin un prinț ~ (BOL.) ¶ ② Ascuns, disimulat: trimiterea lui ca ambasador la Paris a fost ca un fel de exil ~ (I.-GH.).

***DEGLUTIȚIUNE**, *DEGLUTIȚIE *sf.* Înghi-

ţire, trecerea substanţelor alimentare din gură în stomac prin faringe (☞ 1771) [fr.].

DEGRABĂ ☛ GRABĂ.

***DEGRADA** (-adez) 1. *vb. tr.* ① A scoate, a destitui pe cineva dintr'o slujbă, dintr'o demnitate, dintr'un rang mai ridicat, ca nevrednic sau în semn de necinste: ~ un ofiţer ¶ ② Ⓕ A înjosi, a micşora: o umilea faptul părăsirii şi o degrada gelozia (D.-ZAMF.) ¶ ③ A slăbi treptat lumina, umbrele, colorile.

2. *vb. refl.* ① A se înjosi ¶ ② A cădea într'o stare de jos: iată cum s'a degradat bietul oraş! (NEGR.) [fr.].

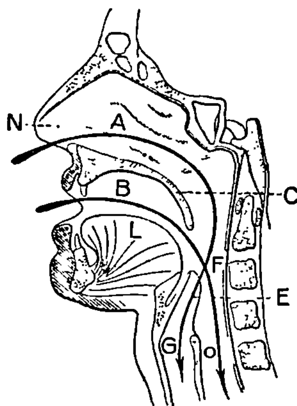

Fig. 1771. Deglutiţiune (Secţiune). L. Limba.—N. Fosele nazale.—A. Trecerea aerului. — B. Trecerea bolului alimentar.— C.Cerul gurii. — E. Epiglota. F. Faringele.— G. Laringele.— O. Esofagul.

***DEGRADARE** *sf.* Faptul de a (se) degrada; starea în care se află cel degradat; înjosire.

***DEGRADATOR** 1. *adj.* Care degradează: este ceva mai ~ decît gelozia? (D.-ZAMF.).

2. (*pl.*-oare)*sn.* Placă cu crestături de care se servesc fotografii spre a degrada umbrele de la conturul unui portret (☞ 1772) [fr.].

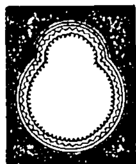

Fig. 1772. Degradator.

***DEGREVA** (-evez) *vb. tr.* A micşora impozitele [fr.].

DEH! ☛ DE!

DEHĂMA ☛ DESHĂMA.

***DEHISCENT** *adj.* Se zice despre fructele care se deschid singure cînd ajung la maturitate [fr.].

***DEHISCENŢĂ** *sf.* Felul în care fructele se deschid de la sine cînd ajung la maturitate (☞1773) [fr.].

DEHOCA ☛ DIHOCA.

DEHULA ☛ DĂULA.

***DEICID** *adj.* şi *sm.* Ucigaş al lui Isus, fiul lui Dumnezeu [fr.].

***DEIFICA** (-fic) *vb. tr.* ① A pune în rîndul zeilor, a socoti de zeu ¶ ② Ⓕ A cinsti, a slăvi peste măsură [lat.].

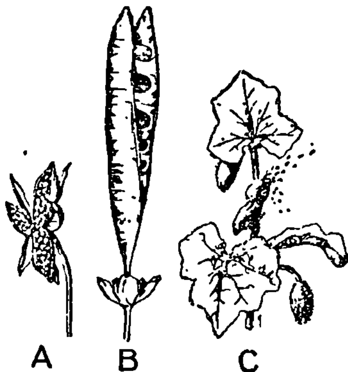

Fig. 1773. Dehiscenţă. A. Fructul violetei.—B. Teacă de leguminoasă.—C. Fructul plesnitoarei.

***DEISM** *sbst.* Sistemul acelora cari cred în Dumnezeu şi în nemurirea sufletului, fără a admite însă revelaţiunea [fr.].

***DEIST** *sm.* Partizan al deismului [fr.].

DEÎMPĂRŢIT *sbst.* ± Număr care trebue împărţit, primul termen al împărţirei [d e + î m p ă r ţ i t].

DEÎNMULŢIT *sbst.* ± ① Primul factor într'o înmulţire ¶ ② Cantitatea care se adună repetat într'o înmulţire de doi factori [d e + î n m u l ţ i r e].

***DEJA** *adv.* De pe acum, de pe atunci; dinainte [fr.].

○ **DEJĂ** *sf. Mold. Trans.* Curătoare, vasul în care curge vinul din teasc (☞ 1774) [ung. d é z s a < sl.].

***DEJECŢIUNE**, *DEJECŢIE *sf.* ① Evacuarea materiilor fecale ¶ ② *pl.* Materii fecale evacuate [fr.].

DEJGH... ☛ DESGH...

DEJGHINA ☛ DESBINA.

DEJMĂ... ☛ DIJMĂ...

DEJUCA (-joc) *vb. tr.* A zădărnici, a face să nu izbutească un proiect cu urmări rele [după fr. d é j o u e r].

Fig. 1774. Deja.

DEJUGA (-jug) *vb. tr.* şi *intr.* ① A scoate jugul, a scoate boii de la jug: el îşi dejugă boii în iarmaroc (GN.) ¶ ② A se opri, a poposi cu carul într'un loc: dar eu ce mă fac, cine mai dejugă la moara mea? (DLVR.); *de aci* Ⓕ: la rea moară am dejugat (I.-GH.), am nemerit-o rău aci, am venit într'un loc unde sînt numai încurcături ¶ ③ Ⓕ A se aşeza, a se încuiba într'un loc: sărăcia a dejugat la culcuşul nostru (ISP.) [lat. *d i s j u g a r e].

DEJUGĂTOARE *sf.* Loc de popas: aci la hanul acesta era cea mai însemnată ~ pe drumul Bărăganului (S.-ALD.) [d e j u g a].

***DEJUN** (*pl.*-unuri) *sn.* ① Mîncarea de dimineaţă sau de amiazi ¶ ② Timpul cînd se mănîncă de amiazi [d é j u n a].

***DEJUNA** (-unez) *vb. intr.* A mînca dimineaţa sau la amiazi: am dejunat cu o poftă necunoscută mie de multă vreme (I.-GH.) [fr. d é j e u n e r].

DEJURNĂ *adj. invar.* ⚔ Care face serviciul (*în spec.* militar) peste zi; a fi ~, a-şi avea serviciul peste zi; un om al poliţiei care doarme ~ pe o laviţă (CAR.) [rus. < fr.].

‡ **DEJURSTVĂ**, DEJURSTFĂ *sf.* ⚔ Corp de gardă: ducîndu-mă să văd pe poetul Alexandrescu la dejurstfă în Gorgani (I.-GH.) [rus.].

DELA ☛ DE² ①.

† **DELĂ** (*pl.*-le) *sf.* ① Pricină, proces (comp. DEALĂ) ¶ ② *pl.* Acte (de proces): dulapuri cu dele afumate (ALECS.) [rus.].

***DELABRA** (-brez) *vb. tr.* şi *refl.* A (se) dărăpăna [fr.].

***DELABRARE** *sf.* Faptul de a (se) d e l a b r a, dărăpănare: un rău şi mai mare este... ~a aparatului intelectual (VLAH.).

***DELAPIDA** = DILAPIDA.

***DELĂSA** (-las) *vb. tr.* A părăsi, a lăsa în părăsire, a abandona [fr.].

***DELATOR** *sm.* Cel ce denunţă justiţiei (o crimă sau un delict), denunţător [fr.].

DELĂTURA (-tur) *vb. tr.* A înlătura: prin aceasta delăturăm de la noi puterea vînturilor (GRM.) [d e - l ă t u r i].

DELĂTURI ☛ LATURE.

***DELAŢIUNE** *sf.* Denunţare secretă [fr.].

DELE ☛ DELĂ.

DELEAN *sm.*, DELEANCĂ (*pl.*-lence) *sf.* ① Care locueşte prin părţile de lîngă munte, între munte şi şes ¶ ② DELEANCA *sf.* Joc cu lăutari (PAMF.) [d e a l].

***DELEATUR** *sbst.* Semnul de întrebuinţat la corecturi spre a arăta că trebue să se suprime o literă, unul sau mai multe cuvinte, etc. [lat. med.].

***DELECTA** (-tez) *vb. tr.* şi *refl.* A (se) desfăta: se delectau mai mult cu citirea întîmplărilor lui Alexandru Machedon (I.-GH.) [fr.].

***DELEGA** (-eg) *vb. tr.* A însărcina, a trimite pe cineva cu împuternicirea de a lucra, de a cerceta, de a judeca, etc., în numele altuia sau în numele unei autorităţi [fr.].

***DELEGAT** 1. *adj. p.* DELEGA.

2. *sm.* Persoană însărcinată cu o delegaţiune.

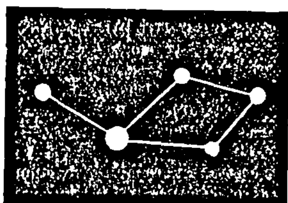
***DELEGAŢIUNE**, *DELEGAŢIE *sf.* ① Faptul de a delega ¶ ② Împuternicire de a lucra, de a cerceta, de a judeca, etc. în numele unei autorităţi ¶ ③ Persoanele trimise cu această însărcinare ¶ ④ Act prin care un debitor transportă creditorului său o sumă care-i e datorită de alt debitor [fr.].

***DELETER** *adj.* Vătămător, care vatămă sănătatea, care pune viaţa în primejdie: gaze ~e [fr.].

† **DELETNICI** = ÎNDELETNICI.

*DELFIN *sm.* ① Mamifer marin din ordinul cetaceelor *(Delphinus delphis)* (▣ 1775): **câțiva ~i se joacă împrejurul lui, sărind pe fața apei** (ALECS.); **Dobrogea e reprezentată în marca țării noastre prin doi ~i** ¶ ② Constelațiune, numită de popor „Crucea" sau „Crucea mică" (▪ 1776) ¶ ③ Titlu pe care-l purta odinioară fiul cel mai mare al regelui Franței, moștenitorul presumptiv al tronului [lat.].

Fig. 1775. Delfin.

Fig. 1776. Delfinul.

‡DELIBAȘĂ *sm.* Șeful gardei domnești, căpetenia deliilor: **fusese trimis... să dea niște scrisori viziriale unui ~** (FIL.) [tc.].

*DELIBERA (-erez) *vb. intr.* ① A chibzui, a se gîndi, a se sfătui, a desbate între mai mulți cu privire la o afacere ¶ ② A chibzui în sine cu privire la o hotărîre de luat [fr.].

*DELIBERANT *adj.* Care deliberează, care chibzuește: **Adunare ~ă** [fr.].

*DELIBERARE, *DELIBERAȚIUNE *sf.* Faptul de a delibera, chibzuire, desbatere [fr.].

*DELIBERATIV *adj.* Care are dreptul de a-și da părerea și de a vota hotărîrile luate în desbaterile unei adunări: **vot ~** [fr.].

*DELICAT *adj.* ① Gingaș, plăpînd, fraged: **sănătate ~ă** ¶¶ C NEDELICAT ¶ ② Greu, încurcat, care te pune în încurcătură: **situațiune ~ă; chestiune ~ă** ¶ ③ Greu de mulțumit, gingaș: **e foarte ~ la mîncare** ¶ ④ Fin, subțire: **trăsături ~e** ¶ ⑤ Meșteșugit, lucrat cu multă îndemînare, cu multă băgare de seamă: **o lucrare ~ă: tu faci lucruri mai din topor, eu mai ~e** (CRG.) ¶ ⑥ Scrupulos asupra moralei, asupra bunei cuvințe: **conștiință ~ă** ¶ ⑦ Gustos, plăcut la gust, ales: **mîncări ~e**, bucate alese [fr.].

*DELICATESĂ (*pl.*-se) *sf.* Lucru de mîncare delicat, ales; **magazin de delicatese** [fr.].

*DELICATEȚĂ (*pl.*-țe) *sf.* ① Fire plăpîndă, gingașă ¶¶ © NEDELICATEȚĂ ¶ ② Finețĕ, subțirime ¶ ③ Gingășie ¶ ④ Meșteșugire, îndemînare ¶ ⑤ Scrupulozitate, susceptibilitate ¶ ⑥ Băgare de seamă, circumspecțiune ¶ ⑦ Aptitudine de a judeca cu finețĕ [fr.].

*DELICIOS *adj.* Foarte gustos, minunat de bun, desfătător, încîntător: **între vis și viață este o lume de minuni delicioase** (DLVR.) [fr.].

*DELICIU (*pl.*-icii,-iciuri) *sn.* Plăcere deosebit de mare, desfătare: **am să cunosc înfine deliciurile căsătoriei** (ALECS.) [fr.].

*DELICT (*pl.*-te) *sn.* ① Călcare a legii; vină, greșală ¶ ② Fapt pedepsit de tribunalul corecțional: **~ de presă** ¶ ③ **Corpul ~ului**, ceea ce dovedește că s'a săvîrșit o crimă, o nelegiuire, că s'a făcut o călcare de lege ¶ ④ **Prins în flagrant ~**, prins asupra faptului, în momentul cînd săvîrșește călcarea de lege [fr. délit].

*DELICTUOS *adj.* Ce ține de delict [fr.].

*DELICUESCENT *adj.* Care are proprietatea de a absorbi umezeala din aer [fr.].

*DELICUESCENȚĂ *sf.* Proprietatea pe care o au anumite corpuri de a absorbi umezeala din aer [fr.].

*DELIMITA (-itez) *vb. tr.* A însemna hotarele, limitele, marginile [fr.].

*DELINCUENT *sm.* Cel ce a comis un delict [fr.].

*DELIR (*pl.*-iruri) *sn.* ① Aiureală, vorbire într'aiurea, turburare a minții pricinuită de boală ¶ ② Ⓕ Rătăcire a minții, turburare sufletească pricinuită de o patimă violentă ¶ ③ Entuziasm poetic [fr.].

*DELIRANT ① Care delirează, care aiurează care face pe bolnav să aiureze: **Friguri ~e** ¶ ② Ⓕ Extravagant, desordonat [fr.].

*DELIRIUM TREMENS *sbst.* Boală caracterizată printr'o tremurare nervoasă a feței și a membrelor, pricinuită de abuzul băuturilor alcoolice [lat.].

†DELIU 1. *adj.* și *sm.*† Voinic, viteaz, foarte îndrăzneț: **delii ce rup în două ursul năprasnic** (DLVR.); **Ce Român e mai ~, La tine-i herghelegiu** (TOC.).

2. ‡DELII *sm. pl.* ① Corp de călărime ușoară, la Turci, care da năvală orbește asupra dușmanului (▣ 1777) ¶ ② Ceată de călăreți înființată de Mihai Viteazul ¶ ③ În epoca fanariotă, gardă domnească alcătuită din Arnăuți [tc. deli].

Fig. 1777. Deliu (după o gravură din a. 1606).

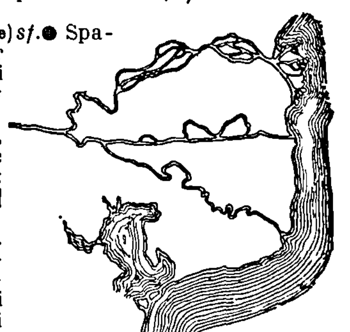
○DELNIC *adj.* ① *Olten.* În stare: **e ~ să-și ție casa** (RV.-CRG.) ¶ ② *Trans.* Curățel, frumușel [sl. dĕlnikŭ].

†DELNIȚĂ (*pl.*-țe) *sf. Olten.* ① Loc semănat la spatele casei: **avea... drept avere o casă și delnița ei cu pruni** (LUNG.) ¶ ② Mic loc de arătură [sl. dĕlnica].

DELOS *adj.* Deluros, cu dealuri: **la ei... e locul slab, ~ și puțin** (RET.).

*DELTA *sf.* A patra literă (Δ) a alfabetului grecesc [gr.].

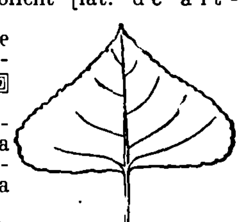
*DELTĂ (*pl.*-te) *sf.* ● Spațiul triunghiular (în forma literei delta) cuprins între două brațe ale unui fluviu, la locul unde se varsă în mare: **delta Dunării** (▣ 1778).

Fig. 1778. Delta Dunării.

*DELTEA *sf.* Ⓟ Alifie preparată din frunzele, florile și rădăcina nalbei mari, amestecate cu gumă, zahăr și albuș de ouă, întrebuințată ca emolient [lat. de althaea].

*DELTOID 1. *adj.* Care are forma unui delta majuscul (Δ): **frunză ~ă** (▣ 1779).

2. *sm.* Mușchiu triunghiular care pornește de la claviculă la omoplat și acopere articulațiunea acestuia cu umărul [fr.].

Fig. 1779. Frunză deltoidă.

DELULEȚ (*pl.*-ețe) *sn.* *dim.* DEAL: **o bisericuță albă răsare singură pe un ~** (IRG.).

‡DELUNGA, † ÎNDELUNGA (-lung), DELUNGI (-gesc) 1. *vb. tr.* ① A îndepărta ¶ ② A lungi ¶ ③ A amîna. 2. *vb. refl.* A se depărta [lat. de-longare].

‡DELUNGAT, *astăzi* ÎNDELUNGAT *adj.* ① *p.* (ÎN DELUNGA ¶ ② De lungă durată, lung (*vorb.* de timp): **după o ~ă și cumplită tăcere** (NEGR.); **vreme ~ă; să mă bucur... de rodul îndelungatei mele trude** (CAR.); **ani îndelungați**, mulți ani de-a rîndul ¶ ③ Îndepărtat: **Pe cel deluț delungat, Merge-un căruț ferecat** (SEZ.).

DELUROS *adj.* Cu dealuri, plin de dealuri.

DELUȘEL (*pl.*-ele), DELUȘOR (*pl.*-oare), DELUȚ (*pl.*-țe) *sn.* *dim.* DEAL: **Pe două delușele, Stau două săgețele...** (GOR.). *ghicitoare despre* „sprîncene"; **Mihaiu așază tunurile pe un delușor vecin** (BAS.).

*DEMAGNETIZA 1. *vb. tr.* A face să piardă calitatea magnetică [fr.].

2. *vb. refl.* A-şi pierde însuşirile magnetice [magnetiza].

*DEMAGOG *sm.* ① Cel ce se preface că susţine interesele poporului, linguşindu-l, spre a cîştiga încrederea şi favoarea lui şi a-l domina apoi: **invidioşii şi ~ii... exploatează ignoranţa mulţimii** (I.-GH.) ¶ ② Partizan al demagogiei [fr.].

*DEMAGOGIC *adj.* De demagog, privitor la demagogie [fr.].

*DEMAGOGIE *sf.* ① Stare politică în care puterea e dată pe mîna mulţimii, a poporului de jos ¶ ② Mijloace, linguşiri întrebuinţate spre a-şi atrage simpatia poporului [fr.].

*DEMARCARE, *DEMARCAŢIUNE, *DEMARCAŢIE *sf.* Hotărnicire, delimitare, separaţiune; **linie de ~**, linie trasă pe pămînt, pe hartă, etc. spre a însemna hotarele a două proprietăţi, a două ţinuturi, etc. [fr.].

*DEMASCA (-masc, -maschez) *vb. tr.* şi *refl.* ① A(-şi) scoate masca ¶ ② Ⓕ A (se) da pe faţă, a (se) da de gol, a-şi da arama pe faţă: **te rog, în numele părintelui meu, ca să demasci pe trădător** (ALECS.) [fr.].

*DEMENT *adj.* Nebun, smintit [fr.].

*DEMENŢĂ *sf.* ① Nebunie, sminteală ¶ ② F Purtare extravagantă [fr.].

*DEMERIT *sbst.* Lipsă de merit; ceea ce face pe cineva să fie nevrednic de stimă, să merite a fi dojenit [fr.].

○ DEMERLIE ☛ DIMERLIE.

*DEMERS (*pl.*-suri) *sn.* Ceea ce face cineva spre a izbuti într'o întreprindere [fr. démarche, refăcut după mers].

○ DEMICA ☛ DIMICA.

*DEMINERALIZARE *sf.* Eliminare a substanţelor minerale prin urinare în proporţii mai mari decît cele normale [fr.].

*DEMISIE ☛ DEMISIUNE.

*DEMISIONA (-onez) *vb. intr.* A-şi da demisiunea [fr.].

*DEMISIONAR *adj.* şi *sm.* Care şi-a dat demisiunea [fr.].

*DEMISIUNE, *DEMISIE *sf.* Act prin care cineva declară că renunţă la o slujbă, la o demnitate: **a-şi da ~a** [fr.].

*DEMIURG *sm.* ✣ ① Dumnezeul creator, în filosofia platoniană ¶ ② Sufletul universal, principiul activ al lumii, după doctrinele gnosticilor [fr.].

DEMÎNCARE, DEMÎNCAT *sbst. sf.* Ceea ce se dă, ce se aduce cuiva de mîncare: **îndată mă şi trimite mama cu demîncare în ţarină** (CRG.); **dă tu flăcăului demîncatul ce i-am făcut** (EMIN.).

DEMÎNCĂRICĂ *sf. dim.* DEMÎNCARE: **la han am găsit şi ~ şi pat de odihnă** (ISP.).

DEMÎNCAT ☛ DEMÎNCARE.

DEMÎNECATE ☛ MÎNECAT.

*DEMN *adj.* ① Vrednic, care merită: **~ de laudă, de compătimire, de încredere** ¶ ② Potrivit cu: **a dat un răspuns ~ de un prost** ¶ ③ Cum se cade, distins prin calităţile sale ¶ ④ Grav, serios, mîndru: **o înfăţişare ~ă** [lat. dignus, modificat ca şi **lemn** din lignum].

‡ DEMNA — ÎNDEMNA.

*DEMNITAR *sm.* Cel ce are o dregătorie, o demnitate însemnată [fr. dignitaire, refăcut după demn].

*DEMNITATE *sf.* ① Funcţiune însemnată, dregătorie înaltă, de mare cinste într'un Stat ¶ ② Nobleţă ce inspiră respect, mărire, ifos, mîndrie: **Ce drăguţă-i în ~a ei de mamă!** (VLAH.) [fr. dignité, refăcut după demn].

*DEMOAZELĂ (*pl.*-le) *sf.* † Domnişoară [fr. demoiselle].

*DEMOCRAT *adj.* şi *sm.* (T.-BUD) Care vrea democraţia, partizan al democraţiei: **eu, domnule, nu sînt numai ~, sînt chiar demagog** (I.-GH.) [fr.].

*DEMOCRATIC *adj.* ⚙ De democraţi(e), privitor la democraţi(e) [fr.].

*DEMOCRATIZA (-izez) *vb. tr.* ⚙ A face să fie democrat [fr.].

*DEMOCRAŢIE *sf.* ⚙ Formă de guvernămînt în care poporul e suveran [fr.].

*DEMODAT *adj.* Ieşit din modă, care nu mai e la modă [fr.].

*DEMOGRAF *sm.* Ce ce se ocupă cu demografia [fr.].

*DEMOGRAFIE *sf.* Statistica amănunţită a popoarelor [fr.].

*DEMON *sm.* ① La cei vechi, geniu nevăzut, duh bun sau rău: **~ul lui Socrate** ¶ ② La creştini, drac, diavol, duh necurat: **nu mă sparii tu cu de-aceste, ~ spurcat ce eşti** (CRG.) ¶ ③ Ⓕ **Un ~ sufletul tău este** (EMIN.) ¶ ④ F Om rău, fiinţă afurisită; copil răutăcios, drac de copil [lat.].

*DEMONETIZA (-izez) *vb. tr.* ① A lua unei monete valoarea-i legală, a declara o monetă ca lipsită de valoare ¶ ② Ⓕ A deprecia, a face să nu mai aibă trecere [fr.].

*DEMONIAC, *DEMONIC *adj.* Îndrăcit, posedat de demon [fr.].

*DEMONSTRA (-trez) *vb. tr.* ① A dovedi în mod evident ¶ ② A preda o lecţiune punînd sub ochii elevilor obiectele de care se vorbeşte [fr.].

*DEMONSTRATIV *adj.* ① Care slujeşte să demonstreze: **raţionament ~** ¶ ② Care dă prea mult pe faţă sentimentele lui intime: **persoană ~ă** ¶ ③ **Adjectiv ~**, vorbă pusă pe lîngă un substantiv pentru a arăta anume de care lucru sau fiinţă este vorba, şi dacă se află aproape sau departe de persoana care vorbeşte (ex.: **acest om, acel lucru, celelalte cărţi**); **pronumele ~**, care are aceeaşi însemnare ca adjectivul demonstrativ, dar ţine locul unui nume de fiinţă sau de lucru (ex.: **acesta** = acest om; **acela** = acel om, acel lucru, etc.) ¶ ④ **Gen ~**, care are de scop lauda sau dojana [fr.].

*DEMONSTRATOR *sm.* Cel ce demonstrează, care face demonstraţiuni [fr.].

*DEMONSTRAŢIUNE, *DEMONSTRAŢIE *sf.* ① Raţionament prin care se demonstrează, se dovedeşte ceva ¶ ② Dovadă, tot ce serveşte să dovedească un lucru ¶ ③ Lecţiune în care profesorul face să se vadă obiectul despre care vorbeşte: **o ~ de botanică** ¶ ④ ⚔ Manevră militară avînd de scop să înşele pe duşman ¶ ⑤ ⚙ Manifestaţie a publicului pe stradă ¶ ⑥ *pl.* Semne vădite, mărturisiri exterioare prin care-şi arată cineva sentimentele: **demonstraţiuni de prietenie** [fr.].

*DEMONTA (-tez) *vb. tr.* A desface părţile sau bucăţile din care e alcătuit un mecanism, din care se compune o maşină, un instrument, etc. [fr.].

*DEMORALIZA (-izez) 1. *vb. tr.* ① A face să piardă sentimentul moral ¶ ② A strica moravurile ¶ ③ A face să piardă curajul, a descuraja.
2. *vb. refl.* ① A pierde sentimentul moral ¶ ② A-şi pierde curajul, a se descuraja [fr.].

*DEMORALIZARE, *DEMORALIZAŢI(UN)E *sf.* Faptul de a (se) demoraliza; rezultatul acestui fapt [fr.].

*DEMORALIZATOR 1. *adj.* Care demoralizează.
2. *sm.* Cel ce demoralizează [fr.].

*DEMORALIZAŢI(UN)E ☛ DEMORALIZARE.

*DEMOTIC *adj.* Se zice despre scrierea de care se folosea poporul la vechii Egipteni: **scriere ~ă** [fr.].

DEMULT ☛ MULT.

‡ DEN = DIN.

*DENATURA (-urez) *vb. tr.* ① A schimba natura, firea unui lucru, prin amestecarea unor anumite substanţe: **spirtul se denaturează spre a nu putea fi întrebuinţat ca băutură, ci numai în industrie sau la ars** ¶ ② **~ o frază, o idee**, a-i schimba înţelesul, astfel încît să însemneze cu totul altceva ¶ ③ A schimba în rău sentimentele fireşti [fr.].

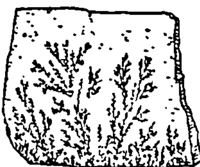
*DENATURAT *adj.* ① *p.* DENATURA ¶ ② Căruia i s'au schimbat însuşirile fireşti: **spirt ~** ¶ ③ Neomenos, care n'are sentimentele bune pe care le inspiră natura: **un fiu ~; o mamă ~ă**.

DENCIU = DANCIU.

*DENDRITĂ (*pl.*-te) *sf.* ① Desen natural în formă de ramuri sau de muşchiu ce se observă pe

unele roce ([▪] 1780) ¶ ③ Prelungiri foarte ramificate ale unor celule nervoase [fr.].

*DENDRITIC *adj.* Care prezintă ramificațiuni ca ale dendritelor [fr.].

Fig. 1780. Dendrite.

*DENDROGRAFIC *sau* *DENDROLOGIC *adj.* Privitor la dendrografie [fr.].

*DENDROGRAFIE *sau* *DENDROLOGIE *sf.* Partea botanicei care se ocupă de arbori [fr.].

*DENEGA (-eg) *vb. tr.* A tăgădui [lat.].

*DENICOTINIZA (-izez) *vb. tr.* A micșora cantitatea de nicotină din tutun [fr.].

DENIE *sf.* Serviciu divin făcut în timpul nopții (lunea, miercurea și vinerea din săptămîna mare): **se opresc smeriți în cale Credincioșii de la denii** (D.-ZAMF.) [‡ b d e n i e < vsl. b ŭ d ě n i j e].

*DENIGRA (-rez) *vb. tr.* A ponegri: **au să-i denigreze, să-i calomnieze de călcători de legi** (I.-GH.) [fr.].

*DENOMINATIV *adj.* Care servă să numească: **cuvînt ~** [fr.].

~*DENOTA (-not) *vb. tr.* A însemna, a arăta: **uniformitatea și simetria denotă un gust ordinar** (VLAH.) [fr.]

*DENS *adj.* ① Des, îndesat, îngroșat, compact ¶ ② Greu, în raport cu volumul ocupat [lat.].

*DENSIMETRU (*pl.*-tre) *sn.* Instrument, de felul areometrului, cu care se află densitatea unui lichid ([▪] 1781) [fr.].

*DENSITATE *sf.* ① Starea unui corp ale cărui molecule sînt strînse unele de altele ¶ ② Starea unui corp care pare greu în raport cu volumul său ¶ ③ Raportul între greutatea unui volum anumit al unui corp și greutatea aceluiași volum de apă distilată la temperatura de 40 C.: **~a aurului este 19,27; ~a unui corp se măsoară cu același număr ca și greutatea sa specifică** [fr.].

Fig. 1781. Densimetru.

*DENTAL 1. *adj.* ① De dinți, ce ține de dinți ¶ ② Consonante **~e**, acelea care se rostesc atingînd, mai mult sau mai puțin, dinții cu limba (ex.: **d, t, z**, etc.).
2. DENTALĂ (*pl.*-le) *sf.* Consonantă dentală [fr.].

*DENTAR *adj.* De dinți, privitor la dinți; **sistem ~**, totalitatea dinților unui animal; **școală ~ă**, unde se învață denstistica: **cabinet ~**, cabinet de dentist [fr. d e n t a i r e].

DENTICĂ = DENTIȚĂ.

*DENTINĂ *sf.* Substanța osoasă din care e alcătuit dintele, fildeș [fr.].

*DENTIST *sm.*, DENTISTĂ (*pl.*-te) *sf.* Chirurg(ă) care îngrijește sau scoate dinții [fr.].

*DENTISTICĂ *sf.* Arta d e n t i s t u l u i, chirurgie dentară.

DENTIȚĂ (*pl.*-țe) *sf.* Plantă cu flori galbene ce crește pe lîngă locurile umede; numită și „dentică", „dentică"' „doi-dinți", „cîrligior", „iarbă-roșie", etc. *(Bidens tripartita)* ([▪] 1782).

Fig. 1782. Dentiță.

*DENTIȚIUNE *sf.* Ieșirea firească a dinților, creșterea dinților la copii [fr.].

*DENTURĂ, *DANTURĂ (*pl.*-uri) *sf.* Șirul, cununa dinților, felul cum sînt înșirați sau alcătuiți dinții ([▪] 1783) [fr.].

Fig. 1783. Dantura.

DENȚICĂ = DENTIȚĂ.

*DENUMI (-umesc) *vb. tr.* ① A numi o persoană, a o pomeni într'un act ¶ ② A da un nume unei persoane sau unui lucru [fr. d é n o m m e r, refăcut după n u m i].

*DENUMIRE *sf.* Numire, nume dat unei persoane sau unui lucru [d e n u m i].

*DENUNȚ (*pl.*-țuri) *sn.* Faptul de a d e n u n ț a; semnalarea, arătarea unui vinovat.

*DENUNȚA (-unț) 1. *vb. tr.* ① A arăta, a pîrî pe cineva ca vinovat ¶ ② Ⓕ A da de gol, a da pe față: **îi denunță poporului... ca exploatatori ai muncii** (I.-GH.) ¶ ③ **~ un tratat, un armistițiu**, a face cunoscut că tratatul, armistițiul a luat sfîrșit.
2. *vb. refl.* A se arăta, a se declara singur ca vinovat de o faptă [fr. d é n o n c e r].

*DENUNȚĂTOR *sm.* Cel ce d e n u n ț ă: **a recunoscut în ~ pe amicul său** (I.-GH.).

*DENUTRIȚIUNE *sf.* Starea unui organism viu în care dezasimilarea întrece asimilarea [fr.].

DEOARECE ☞ OARE.

DEOBȘTE ☞ OBȘTE.

DEOCAMDATĂ *adv.* Pînă una alta, pentru moment: **Ercule se cam codi ~ și nu avea poftă să se supuie** (ISP.) [d e - o - c a m - d a t ă].

DEOCHETOR... = DEOCHIETOR...

DEOCHIA, Ⓟ DIOCHIA (-chiu) 1. *vb. tr.* A fermeca, după credința poporului, cu ochii, cu privirea, invidioasă sau răutăcioasă, producînd persoanei amețeli, dureri de cap, leșin, sau chiar alte boale mai serioase: **au deochiat-o cu ochii lor de buhne cobitoare** (ALECS.).
2. *vb. refl.* ① A fi lovit de deochiu: **unele scuipară de trei ori în vînt, ca să nu se deoache** (DLVR.) ¶ ② Ⓕ A se strica: **s'a deochiat vremea** (CRG.) [o c h i u].

DEOCHIAT *adj.* ① *p.* DEOCHIA ¶ ② Ⓕ Cu vază; ce bate la ochiu: **fiind încă nou și puțin ~ în partid** (VLAH.) ¶ ③ Ⓕ Rău văzut, cu renume prost ¶ ④ Ⓕ Prea din cale afară, exagerat: **cînd vei vedea că încep a croi cîte una mai ~ă** (ODOB.).

DEOCHIETOR *sm.*, DEOCHIETOARE *sf.* Care d e o a c h e (*întrebuințat mai adesea în descîntece*).

DEOCHIETURĂ (*pl.*-turi) *sf.* Deochiu (*întrebuințat mai ales în descîntece*) [d e o c h i a].

DEOCHIU, Ⓟ DEDEOCHIU, (DE)DIOCHIU *sbst.* ① Fermecare cu privirea care, după credința tuturor popoarelor, produce persoanei atinse amețeli, dureri de cap însoțite de căscături, fierbințeli, leșin, scurgeri de sînge din nas sau chiar alte boale mai serioase; acestea pot fi provocate, sau involuntar — prin mirare — sau, cu voință — printr'o privire invidioasă sau plină de răutate, de ură —; pot deochia, în genere, cei cu ochi albaștri sau verzi, mai rar ochii negri de Țigan, copiii întorși de la țîță, etc. Se pot deochia, nu numai oamenii, ci și vitele, semănăturile și ori-ce lucrare sau fabricație de-a noastră; prezervativele întrebuințate de popor sînt: amuletele (usturoiul, un fir de ață sau de panglică roșie), benchiul făcut pe frunte, scuiparea persoanei, prin rostirea formulei: **să nu-i fie dedeochiu!** etc.; persoanele atinse de deochiu se lecuesc mai adesea prin descîntece: **trebue să meargă numai decît acasă, să puie să-i descînte de deochiu** (CAR.) ¶ ② Ⓕ A **se (în)trece cu dedeochiul** (CRG.), a merge prea departe, a se întinde prea mult, a o face prea din cale afară: **dar, frate dragă, mă treci cu diochiul, cu boierii și divanul d-tale** (NEGR.) [d e - o c h i u].

DEODATĂ *adv.* ① Fără veste, pe neașteptate ¶ ② În același timp: **era poruncă să nu ieșim cîte doi ~** (CRG.) [d e - o d a t ă].

DEOPARTE ☞ PARTE.

DEOSEBI *adv.* ① La o parte, deosebit; **în ~**, mai ales, mai cu seamă, în special ¶ ② Separat, fie-care în parte: **trei panduri... au ieșit ~ înaintea lui** (TICH.) [d e + vsl. o s e b ě „pentru sine"].

DEOSEBI, DEOSIBI (-besc) 1. *vb. tr.* ① A despărți, a alege, punînd de-o parte, cele ce nu sînt deopotrivă, a separa ¶ ② Ⓕ A despărți cu mintea: **a ~ binele de rău, adevărul de minciună** ¶ ③ A recunoaște, a distinge o persoană sau un lucru

între mai multe asemenea: de multe ori nu putea să-i deosibească unul de altul (ISP.) ¶ ④ A face să nu fie deopotrivă, să nu fie la fel cu alții ¶ ⑤ A face mai cu vază, a scoate la iveală.

2. *vb. refl.* ① A se despărți; a se alege într'un fel ¶ ② A se recunoaște, a se distinge între mai mulți: cine se apucă să învețe pe nerod nu se osibește de nebun (PANN); drumurile nu se mai osebesc de țarine (VLAH.) ¶ ③ A nu fi deopotrivă, a nu semăna ¶ ④ A se arăta mai cu vază, a fi superior altora: mătușă-mea... se deosebise așa de mult în rolul Clitemnestrei, încît îi rămăsese numele (I.-GH.) [d e o s e b i].

DEOSEBIRE, OSEBIRE *sf.* ① Faptul de a (se) (d e) o s e b i: nu iubia pe una sau pe două, ci pe toate fără osebire (GN.) ¶ ② Ceea ce face ca un lucru să se deosebească de altul, ca o persoană să nu semene, să nu fie la fel cu alta; (mai) cu ~, mai ales, mai cu seamă, în deosebi.

DEOSEBIT, OSEBIT 1. *adj.* ① *p.* (DE)OSEBI ¶ ② Care se deosebește, care nu e la fel, cu totul altul.

2. *adv.* ① La o parte, despărțit, nu la un loc cu altul sau cu alții ¶ ② ~ de, afară de.

DEPĂNA (deapăn), DĂPĂNA (dapăn) 1. *vb. tr.* ① A desfășura firul de pe scul sau de pe fuse, înfășurîndu-l pe mosor sau pe un ghem: preoteasa tocmai se afla depănînd tortul de pe fuse (ISP.); desfășurau jurubițele de peteală, le depănau și făceau o urzeală lungă de trei coți (I.-GH.) ¶ ② Ⓕ A desfășura, a deșira: gîndul începu să depene pe fusul conștiinței bolnave formele și colorile închipuirilor (CAR.); să nu ne depărtăm cu vorba și să încep a depăna firul poveștii (CRG.).

2. *vb. refl.* A se desfășura, a se întinde: dîra neagră a brazdei se deapănă de la un capăt la altul al lanului ca pe un mosor (GRL.) [lat. *d e p a n a r e].

DEPĂNAT *sbst.* Faptul de a d e p ă n a; Ⓕ *F*: a lua pe cineva la ~, a-i da un frecuș.

DEPĂNĂTOARE *sf.* Unealtă cu care se d e a p ă n ă tortul de pe scul, după ce s'a spălat; numită mai adesea „vîrtelniță".

DEPĂNĂTURĂ (*pl.*-turi) *sf.* Faptul de a d e p ă n a; ceea ce s'a depănat.

DEPĂRA ☞ DĂPĂRA.

DEPĂRCIOR *adv. dim.* DEPARTE. Cam departe; nu prea departe: Să mă duc ~ la puica care mi-e dor (PAMF.).

DEPĂRTA (-tez) 1. *vb. tr.* A pune, a duce, a trimite d e p a r t e.

2. *vb. refl.* ① A se așeza mai departe, a se duce departe de un loc sau de cineva: Gondole negre multe se depărtau de maluri (ALECS.) ¶ ② Ⓕ A se ~ cu vorba, a se abate de la subiect: să nu ne depărtăm cu vorba și să încep a depăna firul poveștii (CRG.).

***DEPARTAMENT** (*pl.*-te) *sn.* ① Parte din administrațiunea unui Stat care intră în atribuțiunile unui minister: ~ul afacerilor străine ¶ ② În Franța, porțiune de teritoriu (district, județ) administrată de un prefect [fr.].

DEPĂRTARE *sf.* ① Faptul de a (se) d e p ă r t a ¶ ② Loc depărtat ¶ ③ Spațiul cuprins între două locuri sau între două lucruri, distanță.

DEPĂRTAT *adj.* ① *p.* DEPĂRTA ¶ ② Care se află departe: țară ~ă.

DEPARTE *adv.* La o mare distanță (de spațiu sau de timp Ⓒ (APROAPE); (Ⓟ: încet, încet, ~ ajungi; *loc. adv.* de ~, de la o mare depărtare, de la oare-care distanță; mai ~, la oare-care distanță; mai încolo; nu mai ~ decît ieri, abia ieri; (a spune, etc. ceva) pe ~, nu de-a dreptul, cu oare-care înconjur: într'o zi, el însuși mi-a mărturisit-o... cam pe ~ (SLV) [d e - p a r t e].

DEPĂRTIȘOR *adv. dim.* DEPARTE: văzu cam ~ înaintea lui ceva negrind (SB.).

***DEPĂȘI** (-ășesc) *vb. tr.* A întrece [fr. d é p a s s e r, refăcut după p ă ș i].

***DEPAVA** (-avez) *vb. tr.* A scoate pavajul, a strica caldarîmul: ~ o șosea [fr.].

***DEPENDENT** *adj.* Care depinde, care atîrnă (de), ascultător, supus [fr.].

***DEPENDENȚĂ** (*pl.*-țe) *sf.* ① Supunere, atîrnare ¶ ② *pl.* Accesoriile (bucătărie, odaie de baie, etc.) unei case [fr.].

***DEPEȘA** (-eșez) *vb. tr.* A trimite o depeșă, a telegrafia [fr.].

***DEPEȘĂ** (*pl.*-eși) *sf.* Telegramă [fr.].

***DEPILATOR** *sbst.* Se zice despre ori-ce substanță medicamentoasă întrebuințată pentru a face să cadă părul [fr.].

***DEPINDE** (-pind) *vb. intr.* ① A atîrna (de cineva), a fi sub ascultarea cuiva ¶ ② A sta în puterea, în mîna cuiva, a fi supus voinței cuiva: viitorul țării dumitale depinde de soarta acestui războiu (I.-GH.) ¶ ③ A urma, a proveni: efectul depinde de cauză ¶ ④ A face parte din, a ține de: acest teritoriu depinde de țara noastră [fr. d é p e n d r e].

***DEPINGE** (-ping) *vb. tr.* A descrie, a zugrăvi: avusese slăbiciunea de a-l crede astfel, cum îl depingeau acei cari îl săpau (I.-GH.) [lat.].

***DE PLANO** *loc. adv. lat.* De-a dreptul, fără anchetă, fără formalități sau desbateri.

***DEPLASA** (-asez) 1. *vb. tr.* A muta, a urni, a schimba un lucru de la locul lui.

2. *vb. refl.* A se urni, a pleca dintr'un loc, a-și schimba locul [fr.].

***DEPLASAMENT** (*pl.*-te) *sn.* ① Faptul de a (se) deplasa ¶ ② Impunerea unei alte reședințe unui funcționar ¶ ③ Greutatea cantității de apă deslocuită de un vas; ca unitate de măsură se întrebuințează tona (= 1000 kgr.) [fr.].

***DEPLASAT** *adj.* *p.* DEPLASA ① Care nu e la locul lui ¶ ② Ⓕ Nepotrivit, necuviincios: o vorbă ~ă.

DEPLIN 1. *adj.* Căruia nu-i lipsește nimic, desăvîrșit: devenit ~ stăpîn pe averea sa (I.-GH.).

2. DEPLIN *adv.*, pe ~, *loc. adv.* Cu totul, cu desăvîrșire: ca să fii pe ~ mulțumit [d e - p l i n].

DEPLINĂTATE *sf.* Starea unui lucru d e p l i n, desăvîrșire.

DEPLINI — ÎNDEPLINI.

***DEPLÎNGE** (-plîng) *vb. tr.* A jeli, a tîngui, a p l î n g e pe cineva sau soarta cuiva: deplînge pe nenorocitul acela, care nu e decît o victimă a neglijenței altora (CAR.) [format după fr. d é p l o r e r].

***DEPLORA** (-or) *vb. tr.* A deplînge: deplorau nedreptatea care apăsa două clase foarte numeroase ale țării (I.-GH.) [fr.].

***DEPLORABIL** *adj.* De plîns, de jale, jalnic; vrednic de milă: cînd vedem... atîtea fapte urîte, unele ~e, altele ridicule (CAR.) [fr.].

***DEPOLARIZA** (-izez) *vb. tr.* A face să dispară la polul pozitiv al unei pile stratul de hidrogen care produce polarizarea [fr.].

***DEPONENT** 1. *adj.* Verb ~, verb latin care are forma pasivă, iar sensul activ.

2. *sm.* Verb deponent [fr.].

***DEPORT** (*pl.*-turi) *sn.* Sumă pe care o plătește vînzătorul la termen pentru a i se prelungi termenul de predare al titlurilor vîndute [fr.].

***DEPORTA** (-tez) *vb. tr.* A transporta pe un condamnat într'un loc depărtat, afară din țară, de unde nu mai are voie să plece [fr.].

***DEPORTARE**, *DEPORTAȚIUNE *sf.* ① Faptul de a d e p o r t a ¶ ② Pedeapsă care consistă în transportarea unui condamnat politic într'un loc depărtat, afară din țară, unde e osîndit să rămîie pe veci [fr.].

***DEPOSEDA** (-edez) *vb. tr.* A lua cuiva stăpînirea pe care o are asupra unui lucru [fr.].

***DEPOU** (*pl.*-ouri) *sn.* = DEPOZIT [fr. d é p ô t].

***DEPOZANT** *sm.* Depunător, cel ce depune [fr.].

***DEPOZIT** (*pl.*-ite) *sn.* ① Lucru dat cuiva în păstrare, lucru încredințat cuiva ¶ ② Locul unde se păstrează, unde e depus un lucru, magazie ¶ ③ Locul unde sînt depuse în mare cantitate lucruri de vînzare: ~ de lemne; ~ de vinuri ¶ ④ Drojdiile sau ori-ce lucru ce se așază pe fundul unui vas umplut cu un lichid lăsat în repaus [lat. cu sensurile fr. d é p ô t].

***DEPOZITA** (-itez) *vb. tr.* A depune într'un loc, într'un d e p o z i t.

***DEPOZITAR** *sm.* ① Acela căruia i se încredințează un depozit ¶ ② Ⓕ Păstrător: acei bieți dăscă-

lași cari au fost ~ii limbii și naționalității noastre (I.-GH.) [fr.].

*DEPOZIȚIUNE sf. *DEPOZIȚIE. Declarațiune, mărturie dată înaintea judecății [fr.].

○DEPRĂCI adv. Bucov. Cu totul, cu desăvîrșire: l-au strîns numai în mînă și l-au turtit ~ (SB.) [d e + rut. p r e č].

*DEPRAVA (-vez) vb. tr. și refl. A (se) strica, a (se) desmăța, a (se) destrăbăla [fr.].

*DEPRAVARE sf. Faptul de a (se) d e p r a v a, desmățare, destrăbălare: ne-a lăsat pradă corupțiunii și depravării (I.-GH.).

*DEPRAVAT adj. p. DEPRAVA. Stricat, desmățat, destrăbălat.

*DEPRAVATOR sm. Cel ce depravează, strică (moravurile cuiva) [fr.].

*DEPRAVAȚIUNE sf. = DEPRAVARE: lumina adevăratei civilizațiuni n'a risipit încă norii cei groși... ai depravațiunii (FIL.) [fr.].

*DEPRECIA (-eciez), DEPREȚIA (-țiez) vb. tr. A scădea, a nesocoti prețul, valoarea, meritul: ambițiosul caută a depreția și a înnegri pe acei cari s'au ridicat prin muncă și prin talent (I.-GH.) [fr.].

*DEPRECIERE sf. Faptul de a d e p r e c i a.

*DEPRESIUNE sf. ① Lăsare în jos, apăsare; apăsătură; afundătură, loc lăsat în jos: o ~ a oaselor craniului; o ~ de teren; Ⓕ: ~ morală, descurajare, copleșire morală ¶ ② Coborîrea mercurului în tubul barometrului: ~ barometrică ¶ ③ Micșorarea valorii: ~a rentei ¶ ④ ☆ Unghiu de ~, unghiul format de o rază vizuală tangentă la suprafața mării cu orizontul [fr.].

*DEPREȚIA ☛ DEPRECIA.

‡DEPREUNĂ adv. Împreună, dimpreună [d e - p r e - u n ă].

*DEPRIMA (-im, -imez) vb. tr. ① A produce o depresiune, o apăsătură, o afundătură; a copleși ¶ ② Ⓕ A micșora, a deprecia (meritul, cinstea cuiva) [fr.].

*DEPRIMARE sf. ① Faptul de a d e p r i m a ¶ ② Ⓕ Copleșire morală: starea asta a lui de descurajare, de ~ morală (VLAH.).

DEPRINDE (-prind) 1. vb. tr. A învăța pe cineva să poată face un lucru cu înlesnire sau cu plăcere, fără desgust, a-l învăța să se poată servi de ceva; a face să-și însușească prin învățătură, prin exercițiu; a obicinui: cu școala ta l-ai deprins cu nărav (CRG.).

2. vb. refl. A se învăța; a se obicinui: a se ~ cu necazurile; nu pot să mă deprind cu gîndul că n'am să te mai am (VLAH.) [lat. d e p r e h e n d ĕ r e].

DEPRINDERE sf. ① Faptul de a (se) d e p r i n d e ¶ ② Obicinuință, lucru cu care s'a deprins, s'a obicinuit cineva: ~a din tinerețe rămîne și la bătrînețe (SB.) ¶ ③ Lucru pe care a ajuns cineva să-l învețe, să-l facă după o repetare deasă, exercițiu ¶ ④ pl. Apucături (bune sau rele).

DEPRINS adj. p. DEPRINDE. Învățat; obicinuit.

○DEPT adv. Bucov. = DREPT.

DEPUNĂTOR sm. Cel ce d e p u n e.

*DEPUNE[1] (-pun) 1. vb. tr. ① A pune jos un lucru (pe care-l purta cineva); ~ armele ¶ ② A face un depozit, a da ceva în păstrare, a încredința cuiva un lucru ca să i-l păstreze ¶ ③ A lăsa un depozit (de nisip, etc.), drojdii, pe fundul unui vas ¶ ④ A destitui, a scoate dintr'o slujbă, dintr'un post ¶ ⑤ A da mărturie, în fața judecății, despre cele ce știm, a face o depoziție ¶ ⑥ A atesta, a sluji de dovadă, a dovedi, a mărturisi ¶ ⑦ A trimite la închisoare ¶ ⑧ ~ o plîngere, a înainta o plîngere unei autorități judiciare ¶ ⑨ A da, a trece: ~ un examen.

2. vb. refl. A se așeza la fund (vorb. de un depozit de nisip, de drojdii, etc.). [lat. d e p o n ĕ r e].

DEPUNE[2] ☛ DĂPUNE.

DEPUNERE sf. ① Faptul de a d e p u n e (în toate înțelesurile) ¶ ② Depozit, păstrare, încredințare: Casa de depuneri ☛ CASĂ[2] ④ ¶ ③ Depoziție, mărturie dată înaintea justiției.

*DEPURATIV adj. și (pl.-ive) sn. (Medicament) care curăță organismul de impurități, activînd în general curățirea sîngelui [fr.].

DEPUS ☛ DĂPUS.

*DEPUTAT sm. Persoană aleasă, prin votul obștesc, trimisă să reprezinte la Cameră interesele poporului: Camera deputaților [fr.].

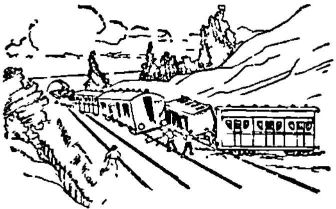
*DEPUTĂȚIE sf. Starea, funcțiunea de d e p u t a t: pentru dînsul deputăția nu era decît un prilej de gheșefturi (BR.-VN.).

*DEPUTAȚIUNE, *DEPUTAȚIE sf. ① Trimiterea unor persoane cu însărcinarea de a regula o afacere ¶ ② Persoanele trimise cu această însărcinare [fr.].

○DERĂDICA (-ic) vb. tr. = DERETECA.

*DERAIA (-aiez) vb. intr. A ieși din șine (vorb. de un tren, de un vagon) [fr. d é r a i l l e r].

*DERAIERE sf. Faptul de a d e r a i a, ieșirea din șine și răsturnarea vagoanelor (▣ 1784).

Fig. 1784. Deraiere.

*DERANJ (pl. -juri) sn. Ⓟ = DERANJAMENT: poate să vie iar cineva să ne facă ~ (CAR.).

*DERANJA (-jez) 1. vb. tr. ① A muta, a scoate un lucru din loc, a răscoli, a amesteca lucruri așezate cu rînduială ¶ ② A turbura mersul, funcționarea unei mașini ¶ ③ A sili pe cineva să se depărteze, să se scoale de la locul unde stă, unde șade ¶ ④ Ⓕ A opri, a întrerupe pe cineva din treabă, din îndeletnicirea sa.

2. vb. refl. ① A se muta, a se scula de la locul unde stă, unde șade ¶ ② Ⓕ A se întrerupe din ocupațiunile sale [fr.].

DERANJAMENT (pl.-te) sn. ① Faptul de a (se) deranja ¶ ② Neorînduială, turburare; stingherire, întrerupere din ocupațiunile sale [fr.].

*DERAPA (-apez) vb. intr. A aluneca pierzîndu-și direcția, fie din cauza umezelii solului, fie din cauza unui defect (vorb. de automobile sau biciclete) [fr.].

DERĂPĂNA... = DĂRĂPĂNA...

*DERĂZA (-raz) vb. intr. A arunca raze, a radia [cuvînt creat de Alecsandri din r a z ă].

DERBEDEU, Mold. DERBEDER sm. Om fără căpătîiu, care umblă fără nici un rost, vagabond: îmbli haimana pe poduri ca derbedeii (FIL.) [tc. d e r b e - d e r „care umblă din ușă în ușă"].

DERDICA = DERETECA.

‡DEREBEIU sm. Mic principe, cu putere despotică, la Turci, care jefuia prin regiunile muntoase ale Anatoliei: a trăit ca un ~ pînă la anul 1874 (I.-GH.) [tc.].

DEREC = DIREC.

DEREGĂTOR... = DREGĂTOR...

*DERELICT (pl.-te) sn. Vas părăsit în mijlocul mării și lăsat în voia valurilor [it.].

†DEREPT... = DREPT...

DEREȘ adj. Cu părul roșu amestecat cu alb (vorb. de cai) [ung. d e r e s].

DERETECA (-tec), DERETICA, DIRETICA (-tic) vb. tr. și intr. A face rînduială prin casă, scuturînd așternutul, ștergînd praful, măturînd, etc.: fata scutură și deretică și așează toate lucrușoarele pe la locurile lor (ISP.); cocoana Leonora diretică odăile chiriașilor (BR.-VN.) [lat. d e - r a d ī c a r e].

*DERIVA (-iv) 1. vb. tr. A trage originea: Filologii din școala latinistă schimbară cuvîntul r ă z - b o i u în r e s b e l, spre a-l putea deriva din r e s - b e l - l u m.

2. vb. refl. ① A-și trage originea, a avea drept obîrșie: c a s ă derivă din cuvîntul latin c a s a ¶ ② A izvorî, a proveni: multe deprinderi rele derivă din lene [fr.].

*DERIVĂ sf. Cantitatea cu care se deplasează lateral înălțătorul unei arme, spre a corija derivațiunea proiectului: tunarii de la tunurile următoare schimbară înălțătorul și deriva (S.-ALD.) [fr.].

*DERIVAT 1. *adj.* ① *p.* DERIVA ¶ ② Curent ~, curent electric care, plecînd dintr'un punct al circuitului principal, pătrunde în acest circuit printr'un alt punct.
2. (*pl.*-ate) *sn.* Cuvînt care derivă, care-şi trage originea din altul.
3. DERIVATĂ (*pl.*-te) *sf.* ± Derivata unei funcţiuni, limita către care tinde raportul între creşterea funcţiunii şi aceea a variabilei independente cînd creşterea acesteia tinde către zero; ~ parţială, derivata unei funcţiuni de mai multe variabile independente, considerată în raport cu una singură din acestea, celelalte fiind considerate ca invariabile; ~ logaritmică, derivata logaritmului unei funcţiuni [fr.].
*DERIVATIV 1. *adj.* Care produce o iritaţiune pe o parte a corpului spre a face să se grămădească acolo sîngele.
2. (*pl.*-ive) *sn.* Medicament derivativ: vezicătoarea e un ~ [fr.].
*DERIVAŢIUNE, *DERIVAŢIE *sf.* ① Faptul de a deriva ¶ ② Abaterea cursului unei ape: apa să treacă peste maluri şi să înnece oraşul, cum se întîmplă, pînă a nu se face derivaţiunile din sus la Arcuda (I.-GH.) ¶ ③ Modul, procedeul prin care se formează, se derivă un cuvînt din altul ¶ ④ Producerea unei iritaţiuni într'o parte a corpului, spre a face să se grămădească acolo sîngele ¶ ⑤ Legătură secundară între două puncte ale unui circuit închis, prin care circulă curenţii derivaţi ¶ ⑥ Derivaţiunea unui proiectil [fr.].
*DERIZIUNE *sf.* Luare în rîs, batjocură, bătaie de joc [fr.].
*DERIZORIU *adj.* De rîs, de batjocură, de bătaie de joc; preţ ~, preţ de nimic, foarte eftin [fr.].
*DERÎDERE *sf.* Deriziune [r i d e r e, format după fr. d é r i s i o n].
*DERMĂ (*pl.*-me) *sf.* Partea cea mai groasă şi mai adîncă a pielei, acoperită de epidermă şi în care se află rădăcinile perilor şi ale glandelor pielei (1785) [fr.].

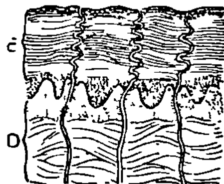

Fig. 1785. D. Dermă.— E. Epidermă.

*DERMATOLOG *sm.* Medic ce se ocupă în special cu boalele de piele [fr.].
*DERMATOLOGIC *adj.* Privitor la dermatologie [fr.].
*DERMATOLOGIE *sf.* Partea medicinei care se ocupă cu studiul pielei [fr.].
*DERMATOZĂ *sf.* Nume generic al boalelor de piele [fr.].
DERMEA ☛ DIRMEA.
*DEROBA (-obez) *vb. refl.* A nu asculta de călăreţ, asvîrlindu-se în lături la sărirea unui obstacol, sau refuzînd de a o lua pe drumul hotărît (*vorb. în spec.* de caii de curse) (1786) [fr.].

Fig. 1786. Derobare.

*DEROGA (-rog) *vb. intr.* ① A se abate de la, a înfrînge, a modifica o convenţie, un act, o lege, un obiceiu ¶ ② A fi contrar celor convenite sau stabilite prin lege, prin uz ¶ ③ A lucra, a săvîrşi împotrivă, contrar cu ceva ¶ ④ F A face un lucru nevrednic de starea, de rangul său [fr. .
*DEROGATORIU *adj.* Care conţine o derogaţiune [fr.].
*DEROGAŢIUNE *sf.* Faptul de a deroga [fr.].
DERVIŞ *sm.* Călugăr musulman: zece ~i pe un covor pot încăpea, iară doi împăraţi într'o ţară nu încap (M.-COST.) (1787, 1788) [tc.].
DES 1. *adj.* ① Cu părţile din care e alcătuit lucrul, strîns apropiate unele de altele (C RAR): păr ~; iarbă deasă; ţesătură deasă; odată intră... într'un

Fig. 1787. Dervîş.

codru ~ şi întunecos ca fundul iadului şi ~ ca peria (MERA.); pieptene ~, ai cărui dinţi sînt foarte apropiaţi unu de altul ¶ ② Numeros într'un spaţiu restrîns: populaţiune deasă; zăpada... cade puzderie, măruntă şi deasă, ca făina la cernut (DLVR.) ¶ ③ Făcut adese-ori; : socoteala deasă e frăţie aleasă, dacă faci mai adesea socoteala, nu risci să te cerţi cu prietenul cu care ai daraveri.

Fig. 1788. Dervîş din Silistra (1854), după Valerio.

2. *adv.* Ades(ea), adese-ori: Dacă ~ sărbători faci, Nu o să ai ce să 'mbraci (PANN) [lat. d e n s u s].
DES-, scris şi DEZ- (înainte de cuvintele care încep cu o vocală sau cu b, d, j, l, m, n, r, v, z), prefix care se compune cu verbe spre a arăta contrariul înţelesului verbului simplu, sau o acţiune de a scoate, de a desface, etc. [lat. d ĭ s - şi d e - e x-].
*DESABONA, *DEZABONA (-onez) 1. *vb. tr.* A face să înceteze abonamentul, să nu mai fie abonat.
2. *vb. refl.* A renunţa la un abonament [fr.].
*DESACORD, *DEZACORD (*pl.*-duri) *sn.* Lipsă de acord, neunire, neînţelegere [fr.].
*DESACORDA, *DEZACORDA (-cord) *vb. tr.* ① A strica acordul unui instrument muzical cu coarde ¶ ② Ⓕ A provoca neunirea, neînţelegerea [fr.].
*DESAFECŢIUNE, *DEZAFECŢIUNE *sf.* Încetarea afecţiunii, dragostii: atribue nemulţumirile şi desafecţiunea poporului numai intrigilor opoziţiunii (I.-GH.) [fr.].
DESAGĂ, DĂSAGĂ, ○DISAGĂ (*pl.*-agi) *sf.*, DESAG *sm.* ① Fiecare din cei doi saci ai desagilor: i-am pus în desaga din dreapta, peste nişte haine (CAR.); umplu cealaltă dăsagă cu galbeni şi pleacă (DLVR.); intrase... ca în gul de cărţi pe casa lui, cu desa umăr (DEM.) ¶ ② *pl.* Doi saci împreunaţi la deschizătura lor şi cari se poartă atîrnaţi pe umeri sau se aşază de-o parte şi de alta a şelei (1789, 1790): i s'au rătăcit un cămăraş a lui, cu o păreche de desagi cu galbini (NEC.); ia-ţi, popo, dăsagii şi toiagul şi pe ici ţi-e drumul (CRG.); cu acelaşi înţeles şi *sg.*: îşi luă desaga de pe umeri şi o puse jos lîngă el (GN.); toţi... cu pistoale la brîu şi cu cîte un desag cu merinde la spinare (I.-GH.) [ngr. bg.].

Fig. 1789. Desagi.

Fig. 1790. D. D. Desagi.

DESĂGĂRIŢĂ (*pl.*-ţe) *sf.* Călugăriţă care umblă cu d e s a g i i să strîngă de-ale mîncării, etc. pentru maicile din mănăstire: maica Evlampia, desăgăriţa din Varatic (CRG.).
○DESĂGEI *sm. pl.* D e s a g i (mai mici): asemenea sînt ţesuţi şi desăgeii negri (PĂC.).
DESAGI ☛ DESAGĂ.
○DESĂGI (-gesc) *vb. tr. Mold. Trans.* A încărca, a îndesa (ca într'o d e s a g ă): am mers la moară cu un sac desăgit pe mărţină (RET.).
*DESAGREGA, DEZ- (-eg, -eghez) 1. *vb. tr.* A reduce în grăunţe, a preface în pulbere.
2 *vb. refl.* A se preface în grăunţe, în pulbere [fr.].

DESĂGUȚĂ (*pl.*-țe) *sf. dim.* DESAGĂ: își luară fie-care desăguța de-a umeri (ISP.).

DESAMĂGI, DEZ- (-ăgesc) *vb. tr.* A scoate din amăgire, a desiluziona [d e s - + a m ă g i].

DESAMĂGIRE, DEZ- *sf.* ① Faptul de a d e s a m ă g i ¶ ② Pierderea iluziunilor, deziluzie: simt și acum adînca ~ ce mă cuprinsese (SLV.).

***DESAPROBA**, DEZ- (-prob) *vb. tr.* A nu aproba: declarînd că nu susține nici pe eteriști, nici răscularea Grecilor pe care o desaproba (I.-GH.) [d e s- + a p r o b a, după fr. d é s a p p r o u v e r].

***DESAPROBATOR**. DEZ- *adj.* Care desaprobă [fr.].

DESĂRA (-sar) *vb. tr.* A spăla, a curăți de sare, a scoate sarea din ceva [d e s - + s ă r a].

DESĂRCINA (-inez, -sarcin) *vb. tr.* A lua însărcinarea [î n s ă r c i n a].

***DESARMA**, *DEZARMA (-mez) 1. *vb. tr.* ① ⚔ A lua cuiva armele, a-l sili să-și predea armele ¶ ② ⚓ A scoate artileria și toate celelalte arme dintr'un vas de războiu și a-l lăsa în port ¶ ③ Ⓕ A potoli, a domoli furia, supărarea cuiva.

2. *vb. intr.* ⚔ A reduce forțele militare, a da drumul soldaților [fr.].

***DESARMAT** *adj.* ① *p.* DESARMA ¶ ② Ⓕ Potolit, domolit ¶ ③ F Lipsit de ceva necesar: cînd ochiul e ~ și neputincios, auzul pare că luptă să și vază (CAR.).

***DESARTICULA**, *DEZ- (-lez) *vb. tr.* ① A scoate oasele din încheieturile lor ¶ ② A tăia încheieturile oaselor unui schelet, spre a le separa [fr.].

***DESASIGURA**, DEZ- (-ur) 1. *vb. tr.* A nu mai lăsa sub garanția unei societăți de asigurare.

2. *vb. refl.* A înceta de a mai fi asigurat [d e s - + a s i g u r a].

***DESASIMILA**. DEZ- (-ilez *vb. tr.* A produce o dezasimilație [fr.].

***DESASIMILAȚIUNE**, DEZ- *sf.* Faptul care se produce în organism cînd unul sau mai multe elemente ale unui țesut viu, animal sau vegetal, sînt eliminate din acest țesut și trec în stare de materie inertă [fr.].

***DESASOCIA**, DEZ- (-ciez) 1. *vb. tr.* A desface, a distruge o asociație.

2. *vb. refl.* A se desface dintr'o asociație, dintr'o tovărășie, a înceta de a fi tovarăș [fr.].

***DESAVANTAJ**, DEZ- (*pl.*-aje) *sn.* Neajuns; nepriință; pagubă [fr.].

***DESAVANTAJA**, DEZ- (-jez) *vb. tr.* A aduce neajuns, a păgubi, a lua folosul cuiva [fr.].

***DESAVANTAJOS**, DEZ- *adj.* Care pricinuește desavantaje, păgubitor, nepriincios [fr.].

DESĂVÎRȘI (-șesc) 1 *vb. tr.* A sfîrși pe deplin, a perfecționa.

2. *vb. refl.* A se perfecționa: istoria va judeca valoarea acelor cari s'au desăvîrșit (ALECS.) [d e + s ă v î r ș i].

DESĂVÎRȘIRE *sf.* ① Faptul de a (se) d e s ă v î r ș i: găsise cîți-va oameni zdraveni cari îl ajutau la ~a tertipurilor lui (I.-GH.) ¶ ② Perfecțiune ¶ ③ Cu ~ *loc. adv.* Pe deplin, cu totul.

DESĂVÎRȘIT 1. *adj.* ① *p.* DESĂVÎRȘI ¶ ② Deplin: dar bucuria nu era ~ă (ISP.) ¶ ③ Perfect ¶ ④ Definitiv.

2. *adv.* Cu desăvîrșire, pe deplin.

DESBĂIERA, DEZ- (-baier) *vb. tr.* ① A deslega baierele: să dai mereu, să desbaieri punga (LUNG.) ¶ ② *Pr. ext.* A desprinde, a abate de la ceva: dacă-și punea odată carul în pietri, apoi nu mai era om să-l desbaiere (RET.) [b a i e r].

DESBĂRA, DEZ- (-băr) *vb. tr.* și *refl.* ① A (se) scăpa, a (se) cotorosi: așa s'au desbărat într'acea zi de oarba năvală a Turcilor (M.-COST.); ajută-mi, Doamne, să desbăr lumea de o jivină veninoasă (ALECS.) ¶ ② A (se) scăpa de un învăț, de un nărav, de o deprindere rea: învățul îl desbără bățul (ZNN.); lasă că desbăr eu pe cuscru de cusurul ăsta (ISP.); incapacitatea omului de a se ~ de un șir întreg de învățături (CAR.).

***DESBARCA** ☞ DEBARCA.

○**DESBĂȘCĂLUI**, ○DESBĂȘCĂȘUI (CIAUS.), DEZ- (-uesc) BĂȘCĂLUI: turma lui, avere deșbășcăluită de a lui tată-său (S.-ALD.).

DESBĂTA, DEZ- (-bat) *vb. tr.* și *refl.* A (se) trezi din beția [î m b ă t a].

† **DESBATE**¹, DEZ- (-bat) 1. *vb. tr.* ① ‡ A scăpa ceva din mînă, de sub puterea cuiva: să desbată Cetatea-albă și Kilia, care cetăți le luase de la Ștefan Vodă sultan Baiazet (GR.-UR.) ¶ ② A desface ce e bătut, prins (cu cuie, etc.); a rupe, a desprinde: hai, și-om desbate scîndura de pe punte (VOR.); coarnele tale, zice ursu, cînd te-oiu prinde în labe, îndată ți le desbat (VOR.).

2. *vb. refl.* ‡ ① A se scăpa de sub stăpînirea cuiva: s'au socotit ca să se desbată de subt stăpînirea lor (GR.-UR.) ¶ ② A se desprinde, a se deslipi, a se rupe: domniile, cîte erau supuse subt acea monarhie, au început a se ~ și a se rupe dintr'însa (LET.) [b a t e].

***DESBATE**², *DEZ- (-bat) *vb. tr.* A discuta, a supune la discuțiuni o chestiune oare-care [fr. d é b a t t r e].

† **DESBATERE**¹, DEZ- *sf.* Faptul de a (se) d e s b a t e¹.

***DESBATERE**². DEZ- *sf.* Faptul de a d e s b a t e²; discuțiune între mai multe persoane, într'o adunare asupra unei chestiuni: între ei se încinse o înaltă ~ academică (CAR.).

DESBINA, DEZ-, DEJGHINA, DEZGHINA (-in) *vb. tr.* și *refl.* ① A (se) despărți, a (se) separa, a (se) răzleți: o oaie se dezghină din turmă (ISP.) ¶ ② F A (se) desuni, a (se) învrăjbi: Acel unirea de obște dejghină (BD.-DEL.); pe oameni îi desbină și sînt în stare să spargă sate și cetăți (SB.) [lat. d ĭ s g l u t ĭ n a r e; forma desbina e literară și refăcută după îmbina].

DESBINARE, DEZ-, DEJGHINARE, ○DEZGHINARE *sf.* ① Faptul de a (se) d e s b i n a ¶ ② Neunire, neînțelegere, vrajbă, discordie.

○**DESBÎRNA**, DEZBÎRNA (-bîrn) *vb. tr.* și *refl.* *Mold.* A (se) rupe, a (se) desprinde o parte a corpului, așa încît să rămîie atîrnată, abia legată de trup: mi s'a desbîrnat unghia la un deget; ~ urechea, copita; *pr. anal.*: Se urcă pe piscuri a stîncilor oablе, Ce abia cît numai nu se desbîrnase (STAM.) [d e s - + b î r n ă].

DESBRĂCA, DEZ- (-brac) *vb. tr.* și *refl.* ① A (-și) scoate îmbrăcămintea ¶ ② F A (se) despuia; a jefui: cela ce va timpina pre neștine în drum noaptea și-l va dezbrăca... să-l spîndzure (PRV.-LP.) [î m b r ă c a].

○**DESBRĂCINA**, DEZ- (-in) *vb. tr.* și *refl.* A(-și) deslega, (a-și) desface brăcinarul, cingătoarea [î m b r ă c i n a].

DESBROBODI, DEZ- (-desc) *vb. tr.* și *refl.* A(-și) scoate broboada: ea se desbrobodea, se lega la cap și-l aștepta (DLVR.) [î m b r o b o d i].

DESBUMBA, DEZ- (-bumb) *Mold.* DEZBUNGHIA. *vb. tr.* și *refl.* A(-și) descheia b u m b i i (*Mold.* b u n g h i i), nasturii de la haină: ea își desbumbă pieptarul (EMIN.).

DESCĂIERA (-caier) *vb. tr.* A despărți pe cei încăierați [î n c ă i e r a].

DESCĂLECA, DESCĂLICA (-alec, -alic) 1. *vb. intr.* ① A se da jos de pe cal: Capegi-bașa, descălecînd la scara, s'au suit în curți (NEC.) ¶ ② A se așeza 'ntr'o țară, a o coloniza, întemeind un Stat statornic (cei dintîiu întemeietori ai Munteniei și Moldovei fiind veniți călări de peste munți): aici... a descălecat acum șase sute de ani primul nostru voivod (VLAH.) ¶ ③ A se așeza într'un loc, a se statornici: dacă au sosit aice în Iași, au descălecat cu corturile în șes (M.-COST.).

2. *vb. tr.* A coloniza, a întemeia o țară, un ținut, un oraș: Alexandru Machedon... pe apa Donului și pe apa Hindus și la Persia au descălecat orașe și olate pe numele său (M.-COST.).

3. *vb. refl.* *Bucov. Maram.* A se da jos de pe cal [lat. *d ĭ s c a b a l l ĭ c a r e].

DESCĂLECARE, *sf.*, DESCĂLECAT *sbst.* ① Faptul de a d e s c ă l e c a ¶ ② Colonizare; întemeiere (a unei țări): sub acest nume au trăit aceste țări p'nă la al doilea descălecat cu Dragoș Voevod (M.-COST.).

DESCĂLECĂTOARE *sf.* Epoca colonizării și întemeierii țărilor românești: a căror obîrșie se pierde în adîncimea vremii, dincolo de ~ (VLAH.) [d e s c ă l e c a].

DESCĂLECĂTOR *sm.* Colonizator, întemeietor (al țărilor românești): a chemat pe Dragoș ~ul, din poghiazurile Maramureșului, să-i urzească o țară nouă (VLAH.) [d e s c ă l e c a].

‡ **DESCĂLECĂTURĂ** (*pl.*-turi) *sf.* Descăle-

care, colonizare, întemeiere (a unei ţări : cu sutele de mii de case muta şi le împărţia locuri şi zicea ~ nouă (M.-COST.) [d e s c ă l e c a].

*DESCALIFICA ☛ DISCALIFICA.

DESCĂLŢA (-calţ) *vb. tr.* şi *refl.* A(-şi) scoate încălţămintea [lat. d ĭ s c a l c e a r e].

DESCĂMA (-scam) *vb. tr.* A desface, a scoate s e a m a.

DESCĂPĂŢÎNA (-înez) *vb. tr.* A tăia capul, a decapita [c ă p ă ţ î n ă, după lat. d e c a p ĭ t a r e].

DESCĂRCA (-carc) 1. *vb. tr.* ① A da jos conţinutul unui car sau al unei corăbii: ~ fînul, lemnele, sacii ¶ ② A scoate sarcina de pe un animal de povară ¶ ③ Ⓕ A uşura de o povară ce apasă inima, sufletul, conştiinţa: abia îndrăznind să-şi descarce toată inima într'un suspin (DLVR.) ; a-şi ~ focul, a-şi uşura inima, spunînd pricina necazului, supărării care-l chinueşte ¶ ④ A slobozi o puşcă sau altă armă de foc ¶ ⑤ A scoate gloanţele dintr'o armă de foc ¶ ⑥ Ⓕ A-şi ~ mînia asupra cuiva, a-l face să simtă efectul mîniei noastre ¶ ⑦ A scoate pe un acuzat de sub învinuirea pentru care a fost pîrît; a declara pe cineva scăpat de o îndatorire, de o datorie.

2. *vb. refl.* ① A se slobozi (*vorb.* de o armă de foc); Ⓕ a se sparge: toate se descarcă în capul meu (CIAUŞ.); vrajbele celor mari de multe ori se descarcă în spetele celor mici (LET.) ¶ ② A se scăpa de o îndatorire, de o datorie ¶ ③ A-şi pierde în parte sau cu totul încărcarea electrică: acumulatorii s'au descărcat [lat. d ĭ s c a r r ĭ c a r e].

DESCĂRCARE *sf.* ① Faptul de a (se) d e s c ă r c a ¶ ② ~ electrică, fenomen care se produce cînd un corp electrizat îşi pierde în parte sau cu totul încărcarea: ~ prin contact; ~ cu scîntei.

DESCĂRCĂTURĂ (*pl.*-turi) *sf.* Descărcarea (o singură dată) a unei arme de foc: nu era ~ care să nu culce la pămînt cîte un ciutac (ISP.) [d e s c ă r c a].

DESCĂTĂRĂMA (-ămez) *vb. tr.* A desface, a desprinde catarama [î n c ă t ă r ă m a].

DESCĂTUŞA (-şez) *vb. tr.* şi *refl.* A(-şi) scoate cătuşile [î n c ă t u ş a].

DESCĂŢA (-aţ) *vb. tr.* şi *refl.* A scoate de unde e acăţat; a (se) desprinde, a (se) desface [a c ă ţ a].

DESCĂZUT *sbst.* ± Primul termen al unei scăderi, ceilalţi fiind „scăzătorul" şi „diferenţa" sau „restul" [d e + s c ă z u t].

*DESCENDENT *adj.* şi *sm.* Coborîtor, urmaş [fr.].

*DESCENDENŢĂ (*pl.*-ţe) *sf.* Urmaşii, coborîtorii din acelaşi neam, posteritatea [fr.].

*DESCENTRALIZA (-izez) *vb. tr.* A practica descentralizarea [fr.].

*DESCENTRALIZARE *sf.* Sistem politic care acordă oare-care independenţă autorităţilor locale [d e s c e n t r a l i z a].

DESCHEGA (-eg) *vb. refl.* A-şi pierde vîrtoşia căpătată prin închegare [î n c h e g a].

DESCHEIA (-cheiu) *vb. tr.* şi *refl.* A(-şi) desprinde, a(-şi) desface nasturii, copcile, etc. unei haine, unei rochii: îşi descheie corsajul cu mişcări ostenite (VLAH.) [î n c h e i a].

○DESCHEPTURA, DES- (-ur) *vb. tr.* şi *refl.* *Băn.* = DESCHIOTORA: atît mirele, cît şi mireasa... să se deschepture din toţi bumbii (NOV.) [c h e p t o a r e].

○DESCHICA = DESPICA.

DESCHIDE, DESCHIDE (-id) 1. *vb. tr.* ① A face să nu mai fie închis: ~ uşa, fereastra, gura, ochii; ☛ OCHIU, INIMĂ; bate şi ţi se va deschide; Ⓛ: ~ ochii, a fi cu băgare de seamă, cu luare aminte, a nu scăpa nimic din vedere (spre a nu greşi, spre a nu i se întîmpla ceva); ☛ OCHIU; ~ urechile, a asculta cu băgare de seamă; ~ pofta, a aţîţa pofta, a face să-i vie pofta; ~ mintea, a deştepta, a face să priceapă: dumneata în zadar vrei să-i deschizi mintea (STAM.) ¶ ② A face o spărtură, o deschizătură ¶ ③ A începe să sape: ~ o mină, un canal ¶ ④ ~ braţele cuiva, a-l primi cu bucurie, cu bunăvoinţă ¶ ⑤ A începe: ~ şedinţa; ~ vorba, a începe să vorbească despre ceva; ~ o prăvălie, a începe să vînză mărfuri într'o prăvălie; ~ focul, a începe să tragă cu puşca, cu tunul ¶ ⑥ ~ un credit cuiva, a-i da voie să ia de la o bancă, de la o casă, banii de care are nevoie.

2. *vb. refl.* ① A nu mai rămînea închis: p'atunci se deschidea cerul la Bobotează (DLVR.) ¶ ② A se însenina (*vorb.* de cer), a se lumina (*vorb.* de o faţă posomorîtă) ¶ ③ A-şi destăinui supărarea, mîhnirea, dragostea, etc., a încredinţa cuiva tot ce are pe inimă [lat. d ĭ s c l u d ĕ r e].

○DESCHILIN *adv.* *Trans.* *Băn.* Deosebit [d e s c h i l i n].

○DESCHILINI (-nesc), DESCHILINA (-in) *vb. tr.* şi *refl.* *Trans.* *Băn.* *Maram.* A (se) deosebi, a (se) separa: este dator... binele de rău să-l poată deschilini (TICH.) [d e s c h i l i n].

○DESCHILINIRE *sf.* *Trans.* *Băn.* Faptul de a d e s c h i l i n i; deosebire: carele această ~ nu e vrednic a face, acela amestecă răul cu binele (TICH.).

○DESCHILINIT *adj.* *Trans.* *Maram.* *Băn.* *p.* DESCHILINI. Deosebit, separat.

DESCHINGA (-ching) *vb. tr.* A desface, a deslega c h i n g a depe cal.

○DESCHIOTORA (-or) *vb. tr.* şi *refl.* *Băn.* *Trans.* A (se) descheia [c h i o t o a r e].

DESCHIS 1. *adj.* ① *p.* DESCHIDE ¶ ② Care nu e închis: fereastră ~ă ¶ ③ Port ~, unde corăbiile străine pot intra să facă comerţ ¶ ④ ⚔ Oraş ~, neîntărit, fără fortificaţiuni ¶ ⑤ ~ la minte, deştept, priceput ¶ ⑥ Neîntunecat, luminos (*vorb.* de colori): verde ~ ¶ ⑦ Sincer, care nu tăinueşte nimic: om ~.

2. *adv.* Limpede; fără a tăinui, fără a ascunde ceva; pe faţă: vorbeşte ~.

DESCHIZĂTOR *adj.* şi *sm.* Care d e s c h i d e.

DESCHIZĂTURĂ (*pl.*-turi) *sf.* ① Loc deschis, spărtură (pe unde poate intra cineva sau ceva): îi întinse iarăşi mîna prin deschizătura uşii (D.-ZAMF.) ¶ ② Distanţă între două braţe, între două linii care formează un unghiu: deschizătura compasului, unui unghiu [d e s c h i d e].

*DESCIFRA (-frez) *vb. tr.* ① A explica ceea ce e scris cu cifre: ~ o depeşă ¶ ② A citi ceva rău scris şi greu de priceput: ~ o scrisoare, o inscripţie: le descifram şi le desluşeam inscripţiunile slavone (ODOB.) ¶ ③ Ⓕ A descurca ceva obscur, complicat: ştiinţa descifrează tainele naturii ¶ ④ ♩ A citi o bucată de muzică la prima aruncătură de ochi [fr. d é c h i f f r e r].

*DESCINDE (-cind) *vb. intr.* ① A se cobori, a se pogori, a se da jos ¶ ② A trage, a se abate: ~ la un hotel [lat.].

*DESCINDERE *sf.* ① Faptul de a d e s c i n d e; coborîre ¶ ② Năvălire, invaziune a duşmanilor, venind de pe mare sau de pe uscat ¶ ③ Cercetare făcută la faţa locului de către o putere judecătorească sau din porunca unei autorităţi: tribunalul hotărîse o ~ la faţa locului (D.-ZAMF.).

DESCINGE (-cing) *vb. tr.* şi *refl.* A(-şi) scoate cingătoarea sau brîul: Oşlobanu... descinge brîul de pe lîngă sine şi le împrejură (CRG.) [î n c i n g e].

DESCINS *adj.* *p.* DESCINGE. Cu cingătoarea scoasă, cu brîul desfăcut.

DESCÎLCI (-cesc) *vb. tr.* şi *refl.* A (se) descurca: cu pieptenele descîlceşte toate viţele, toate cosiţele (SEZ.); şi-i da un scul de aţă încîlcit şi încîotat, ca să-l descîlcească (VOR.) : Ⓕ: din vălmăşagul cărora subiectele de la sine se descîlceso şi devin nuvele (VLAH.) [î n c î l c i].

DESCÎNTA (-cînt) *vb. tr.* şi *intr.* ① A rosti un descîntec spre a vindeca o boală, spre a alunga duhurile rele, etc.: au trebuit s'o scoată pe braţe afară la aer şi să-i descînte (CAR.) ¶ ② Ⓕ F A căuta să convingă, să înduplece prin vorbe dulci şi seducătoare: las' pe bătrîni să te descînte şi să te judece ei în legea lor (CRG.); Ⓟ : tu ce-i cînţi şi el ce-ţi descîntă! (PANN), tu-i vorbeşti una şi el îţi răspunde alta, şi el pricepe alta; ea şi-au cîntat, ea şi-au descîntat (TICH.), a făcut cum a tăiat-o capul, fără să mai întrebe pe alţii, [lat. d ĭ s - c a n t a r e].

DESCÎNTĂTOR *sm.*, DESCÎNTĂTOARE, -ĂTOREASĂ (*pl.*-rese) *sf.* Persoană care ştie să d e s -

cînte: chemați dahtori! chemați vrăjitori, descîntători! (TICH.); Aduceți descîntător, Să-mi descînte, să nu mor (IK.-BRS.); de nevoie de va chema și fărmăcătoare sau descîntătoare, nu se înțelege să fie făcut așa greșeală mare (PRV.-MB.); ba merseră pe la descîntătorese, ba pe la meșteri vrăjitori, ba pe la cititori de stele (ISP.).

DESCÎNTĂTURĂ (*pl.*-turi) *sf.* Faptul de a descînta; descîntec: numai descîntătura de la fată și de la femeie curată e de leac (VOR.).

DESCÎNTEC (*pl.*-ece) *sn.* ① Formulă magică, mai adesea în versuri, de origine străveche, care se recită la căpătîiul unui bolnav, spre a alunga duhurile rele care, după credința poporului, se încuibă în om pricinuindu-i diferitele boale Sînt descîntece, nu numai pentru diferitele boale, ca frigurile, albeața, brînca, etc., ci și pentru mușcătura de șarpe, pentru alungarea șoarecilor, etc: vrăjitorul și cela ce bagă în casa lui leacuri, ~e... ca să dobîndească ceva, aceia cinci ani să cază (PRV.-MB.) ¶ ② Farmec, vrajă: toate periseră ca prin ~ (I.-GH.) [des- + cîntec].

○ **DESCÎNTECĂ** (*pl.*-ce) *sf.* — DESCÎNTEC: această ~ se zice înconjurînd grădina de trei ori (MAR.).

DESCLEI (-cleesc) *vb. tr.* și *refl.* A (se) deslipi, a (se) desface ceva încleit: de multe ori l-am găsit descleind un zmeu ca să copieze vre-un vers (NEGR.) [încleі].

DESCLEȘTA (-tez) *vb. tr.* A desface ceva strîns, încleștat: ~ dinții, gura, pumnul; vroiam să strig, dar nu puteam să-mi descleștez fălcile (DLVR.) [încleșta].

○ **DESCLINI**... = DESCHILINI...

DESCLIRONOMISI (-isesc) *vb. tr.* A desmoșteni: căci alminterea mă blastămă și mă desclironomisește (ALECS.) [clironom].

DESCOASE (-cos) 1. *vb. tr.* ① A desface cusătura ¶ ② F A cerceta cu deamănuntul: a examina cu atenție: ~ o socoteală ¶ ③ F A pune întrebări spre a cerceta pe cineva, spre a afla ceva de la dînsul: te întreba, te descosea, și în totdeauna afla ceva despre tine (VLAH.).

2. *vb. refl.* A se desface cusătura [des- + coase].

DESCOJI (-jesc) *vb. tr.* și *refl.* A (se) jupui de coajă, a (se) coji.

DESCOLĂCI, DESCOLĂTĂCI (-ăcesc) 1. *vb. tr.* A desface ceva încolăcit.

2. *vb. refl.* A se desface, a se destoarce de unde e încolăcit: șarpele... se descolăci de pe grumazul omului (ȘEZ.); bălăuroaica s'a descolătăcit de pe picior și-a fugit în pădure (VOR.) [încolă(tă)ci].

*__DESCOLORA__ -rez 1. *vb. tr.* A face să-și piardă coloarea.

2. *vb. refl.* A-și pierde coloarea. a se spălăci [fr. décolorer].

*__DESCOMPLETA__ (-tez) *vb. tr.* și *refl.* A (se) face incomplet, să nu mai fie întreg, deplin. în număr îndestulător [fr. décompléter].

*__DESCOMPUNE__ (-pun) 1. *vb. tr.* ① A desface un lucru în părțile din care e alcătuit; a despărți elementele care intră într'un corp: ~ apa în oxigen și hidrogen; ~ o frază ¶ ② ± ~ factorii unui produs. a-i pune în evidență ¶ ③ A schimba: ~ un poligon în triunghiuri ¶ ④ ~ o forță, a o înlocui prin mai multe forțe care produc același efect ¶ ⑤ A strica, a altera: căldura descompune carnea.

2. *vb. refl.* ① A se despărți în elementele din care e alcătuit ¶ ② A se strica. a se altera trăsăturile feței: figura sa se descompuse, încît nu-l mai cunoșteai (I.-GH.) [fr. décomposer, refăcut după compune].

*__DESCOMPUNERE__ *sf.* Faptul de a (se) descompune.

*__DESCONSIDERA__. ✓ *DECONSIDERA (-rez 1. *vb. tr.* A face să nu mai fie vrednic de stimă, de considerațiune: lucrarea minilor pe cari ei vor s'o deconsidere... este deopotrivă nobilă ca toate celelalte (I.-GH.).

2. *vb. refl.* A pierde considerațiunea [fr.].

*__DESCONSIDERAȚI(UN)E__, ✓ *DECONSIDERAȚIUNE *sf.* Pierderea stimei, considerațiunii; lipsă de respect [fr.].

DESCOPERI (-per, -păr) 1. *vb. tr.* ① A lua de pe ceva acoperișul, a ridica ceea ce acopere un lucru: furtuna a descoperit multe case ¶ ② A-și ~ capul, a-și scoate pălăria ¶ ③ A găsi, a afla un lucru nou sau ascuns: se zice că Chinezii au descoperit praful de pușcă: Columb a descoperit America ¶ ④ A găsi ceea ce se caută: am umblat mult pînă l-am descoperit în pădure, unde se ascunsese ¶ ⑤ A scoate la iveală. a da la lumină, a face cunoscut: îi descoperi dorința împăratului (MERA); ⓟ: vremea descopere adevărul.

2. *vb. refl.* A-și scoate pălăria: toată lumea se descoperea cu respect înaintea lor (VLAH.) [lat. dīscooperire].

DESCOPERIRE *sf.* ① Faptul de a descoperi: ~a tiparului, ~a Americei ¶ ② Lucrul care s'a descoperit, care s'a aflat pentru întîia oară: electricitatea e cea mai însemnată ~ a veacului al XIX-lea ¶ ③ Revelațiune.

DESCOPERIT *adj.* ① *p.* DESCOPERI ¶ ② Fără a avea o garanție (pentru o creanță, etc.).

DESCOPERITOR *sm.* Cel ce descopere, ce a făcut o descoperire.

DESCOTOROSI (-osesc) *vb. tr.* și *refl.* A (se) co(r)torosi: făcea zile fripte bărbatului, ca să-l poată ~ odată de frate-său (CRG.); aș fi tare bucuroasă să mă pot ~ de ea (MERA.) [des- + cotorosi].

○ **DESCOTOȘMĂNI** (-ănesc) *vb. tr.* și *refl.* A (se) desbrobodi, a (-și) scoate hainele, țoalele, etc, cu care e înfășurat: toți ajutau coanei Măndiței să se descotoșmănească de șal (GRL.) [încotoșmăni].

DESCOVOIA (-voiu, -voiez) *vb. tr.* A îndrepta un lucru încovoiat [încovoia].

DESCREIERAT *adj.* Smintit, lipsit de minte, de creieri [refăcut după fr. écervelé].

DESCREȘTE (-cresc), *vb. intr.* A scădea, a se împuțina, a se micșora [des- + crește, după fr. décroitre].

DESCREȚI (-țesc) *vb. tr.* și *refl.* A (se) desface crețurile sau sbîrciturile; a (i) se ~ fruntea, a-și recăpăta voioșia, a nu mai fi posomorît: poate de-acuma să se mai descrețească fruntea cucoanelor (D.-ZAMF.) [încreți].

*__DESCRIE__ (-scriu, *vb. tr.* ① A zugrăvi, a înfățișa prin cuvinte: ~ o țară: ~ starea îngrijorătoare a învățămîntului; ~ jalea ce l-a cuprins ¶ ② A trage, a desena: ~ un cerc [scrie, după fr. décrire].

*__DESCRIERE__ *sf.* ① Faptul de a descrie ¶ ② Lucrul descris, descripți(un)e.

*__DESCRIPTIV__ *adj.* ① Care are drept obiect să descrie ceva ¶ ② Anatomie ~ă, descrierea amănunțită a oaselor, mușchilor, etc. ¶ ③ Geometrie ~ă, parte a geometriei care, reprezintă și studiază corpurile prin ajutorul proiecțiilor [fr.].

*__DESCRIPȚIUNE__, *DESCRIPȚIE *sf.* ① Descrierea stării, însușirilor unui lucru sau unei ființe ¶ ② Lucrare sau cuvîntare prin care se descrie, se zugrăvește un fapt ¶ ③ Carte în care se descrie o țară ¶ ④ Inventar amănunțit [fr.].

*__DESCRIS__ *adj.* *p.* DESCRIE ¶¶ C NEDESCRIS.

DESCRUCIȘA (-ișez) *vb. tr.* A desface ce e încrucișat: ~ brațele [încrucișa].

DESCRUNTA (-crunt) *vb. refl.* A face să nu mai fie încruntat: deocamdată s'au descruntat sprincenele tatei (VLAH.) [încrunta].

DESCUIA (-cuiu) *vb. tr.* ① A deschide cu cheia (lacătul, broasca): ~ ușa; cheile mele descuie ori-ce broască (GN.) ¶ ② A face să nu mai fie constipat [lat. dīscuneare].

DESCUIERE *sf.* Faptul de a descuia.

DESCULȚ 1. *adj.* Cu picioarele goale: nu era să umble cu pielea goală și ~ ca gîștele (CRG.).

2. *sbst.* Căderea unghiilor (la vitele mari cornute) [lat. *dīsculceus].

† **DESCULȚA** (-culț) *vb. tr.* și *refl.* *Tr.-Carp.* A (se) descălța: Pîrăuț cu apă rece, Desculța-m-oiu și ie-oiu trece (IK.-BRS.) [lat. *dīsculceare].

† **DESCUMPĂRA** = RĂSCUMPĂRA.

DESCUNUNA (-nun) *vb. tr.* A desface cununia, a divorța: Frunză verde bob și linte. Descunună-mă, părinte (VOR.) [cununa].

*__DESCURAJA__ (-ajez) 1. *vb. tr.* A face să piardă curajul.

2 *vb. refl.* A-și pierde curajul [fr.].

*__DESCURAJARE__ *sf.* Faptul de a (se) descuraja, pierderea curajului.

*DESCURAJATOR *adj.* Care descurajează: aceasta... întîmplare produce o impresie descurajatoare în spirite (ALECS.) [d e s c u r a j a].

DESCURCA (-curc) *vb. tr.* și *refl.* ① A (se) desface, a (se) despărți ceva încurcat: firele cînd se încurcă, anevoie se descurcă (ZNN.) ¶ ② Ⓕ A lămuri un lucru greu de priceput ¶ ③ Ⓕ A scoate (a ieși) din încurcătură: te-ai vîrît în încurcătura asta, acum descurcă-te, dacă poți [î n c u r c a].

DESCUSUT *adj. p.* DESCOASE: croitorul umblă cu haina ~ă (PANN).

○ DESCUTROPI (-op) *vb. tr.* și *refl. Băn.* A (se) desveli, a (se) descoperi [c u t r o p i].

*DESDĂUNA (-nez) *vb. tr.* A despăgubi [d e s - + d ă u n a]

*DESDĂUNARE *sf.* Faptul de a d e s d ă u n a; despăgubire: păgubașele s'au mulțumit cu această armonioasă ~ (ODOB.).

DES(-DE-)DIMINEAȚĂ ☛ DIS.

DESDOI, DEZDOI (-doiu) *vb. tr.* A desface un lucru îndoit [î n d o i].

DESEARĂ ☛ DISEARĂ.

⊙ DESEMNA¹ ☛ DESENA.

*DESEMNA², *DESIGNA (-nez) 1. *vb. tr.* ① A arăta, a indica pe cineva sau ceva cu un semn special, cu o expresiune specială, după care se poate recunoaște ușor ¶ ② A hotărî, a destina pentru o anumită slujbă.

2. *vb. refl.* A se semnala [fr. d é s i g n e r, refăcut după s e m n a = s i g n e r].

*DESEN, ⊙ DESEMN (*pl.*-nuri) *sn.* ① Reprezentarea unui obiect cu creionul, cu condeiul sau cu penelul; ~ linear, desen ale cărui trăsături sînt făcute cu ajutorul liniei și compasului, reprezentînd planuri de case, de mobile, de mașini, etc. ¶ ② Arta care învață pe cineva să deseneze ¶ ③ Ornamente simetrice pe o stofă, pe hîrtie de tapetat, etc. ¶ ④ ☞ Conturul figurilor unui tablou ¶ ⑤ 🏠 Planul unei clădiri [fr. d e s s i n].

*DESENA, ✓ *DESINA, ⊙ DESEMNA (-nez) 1. *vb. tr.* ① A face un desen, a înfățișa cu trăsături forma unui obiect; a venit la mine cu o foaie de hîrtie și m'a întrebat dacă știu să desenez (VLAH.) ¶ ② A face să reiasă formele trupului: își puse un frac care-i desina o talie cu adevărat elegantă (ALECS.).

2. *vb. refl.* A se înfățișa, a se arăta, a apărea mai deslușit: pulpa se desina delicată pe fundul auriu al luminii (D.-ZAMF.) [fr. d e s s i n e r].

*DESENATOR *sm.* ① Artist care exercită arta desenului, care fabrică modele pentru stofe sau broderii etc. ¶ ② ☞ Pictor care face bine conturul figurilor [fr. d e s s i n a t e u r].

*DESERT (*pl.*-turi) *sn.* ① ✕ Ceea ce se mănîncă la sfîrșitul unei mese: brînză, fructe, etc. ¶ ② Momentul cînd se servesc la masă aceste feluri de mîncare [fr. d e s s e r t].

‡ DESETINĂ (*pl.*-ini) *sf.* ‡ Dare, zeciuială pe stupi și pe rîmători: la vremea desetinei, au mai adaos pre banii desetinei ceară și miere, osebit de banii desetinei (N.-COST.) [vsl.].

† DESETNIC *sm. Bucov.* Slujbaș însărcinat cu strîngerea desetinei; ajutor de primar: acolo se plătea birul și se făceau alegerile de ~i (GRIG.) [rut.].

○ DESFĂCA (-fac) *vb. tr. Mold. Bucov.* ✓ A curăți de foi știuleții de porumb: tot desfăcînd amîndoi pănușile de pe seminceri, mi-a povestit omul pe rînd toate (GRIG.) [lat. *d i s f a b i c a r e].

○ DESFĂCAT *sbst. Mold. Bucov.* ✓ Faptul de a d e s f ă c a: după ce se gătea de ~, tineretul se dedea la joc (PAMF.).

DESFĂCĂTURĂ (*pl.*-turi) *sf.* Ⓟ ① Desfacerea unui farmec, unei vrăji ¶ ② Lucrul, descîntecul cu care se desface un farmec: descîntătoarele ce descîntă, ce desfac, nu dau desfăcătura pe pădure și pe copaci (VOR.) [d e s f a c e].

DESFACE (-fac) 1. *vb. tr.* ① A strica ceea ce era făcut; a anula, a desființa: multe mai face și desface vremea scurgîndu-se încetinel (BR.-VN.); cel ce strică sau desface încredințarea (MAR.); ce-și face omul singur, nici dracul nu poate să-i desfacă (ZNN.) ¶ ② A deslega: ~ un nod ¶ ③ ~ un făcut, un farmec, a îndepărta prin vrăji, descîntece sau alte mijloace, efectele unui farmec: să afle niscai-va leacuri care să le desfacă făcutul sterpiciunii lor (ISP.) ¶ ④ A libera (de unde era legat: Brîul cu dinții-l rodea, Mîna dreaptă-și desfăcea (ALECS.) ¶ ⑤ A scoate din teacă (fasolea, mazărea, etc.), a curăța de coajă (nuci), a desfăca porumb ¶ ⑥ ✓ A vinde: am desfăcut toată marfa.

2. *vb. refl.* ① A se separa, a se despărți în două sau în părțile din care era alcătuit: s'a desfăcut pămîntul și i-a înghițit pe toți ¶ ② A se face la loc, cum era 'nainte, a se deslega: flăcările sînt limbi de foc ce se răsucesc și se desfac (DLVR.) ¶ ③ A se desprinde: Din nou bizare orme se desfac (VLAH.) ¶ ④ A se deschide: în stînga se desface o vale largă cu livezi și ogoare de porumb (VLAH.) ¶ ⑤ ✓ A se scăpa prin vînzare: m'am desfăcut de toată marfa [lat. d ĭ s f a c ĕ r e].

DESFACERE *sf.* ① Faptul de a (se) d e s f a c e ¶ ② ✓ Vînzare: ~ totală a mărfurilor.

DESFĂCUT 1. *adj. p.* DESFACE ¶¶ C NEDESFĂCUT.

2. *sbst.* Faptul de a desface: desfacere.

DESFĂȘA (-faș) *vb. tr.* A desface, a scoate fașele unui copil: ia copilul, îl desfășă, îl spală și-l primenì (ISP.) [î n f ă ș a].

DESFĂȘURA (-ășur, -ășor) 1. *vb tr.* ① A desface, a destinde, ceea ce era înfășurat: Ele desfășură una din multele legături cu merinde (GN.); F: Miron își desfășura în minte toate amănuntimile (VLAH.) ¶ ② Ⓕ A desvolta: a desfășurat o mare activitate.

2. *vb. refl.* ① A se desface ceea ce era înfășurat: ghemul nici nu se desfășura, nici nu se încurca (ISP.) ¶ ② A se întinde înaintea ochilor: trebue să vază din pridvor priveliștea încîntătoare care se desfășură (BR.-VN.) [î n f ă ș u r a].

*DESFĂȘURABIL *adj.* ⊼ Suprafață ~, care se poate așterne pe un plan fără a se rupe; care are acelaș plan tangent de-a lungul fie-cărei generatoare [d e s f ă ș u r a, după fr. d e v e l o p p a b l e].

DESFĂTA (-făt, -fătez) 1. *vb. tr.* ① A umplea de plăcere, de veselie, de bucurie: meri, peri și perji, plini de rod bogat, desfătau ochii tuturor (GRIG.); colo îmi place să-mi desfătez gîndul (GN.) ¶ ② ‡ A întinde, a da mai mare întindere, a face mai vast: Mihai-Vodă au mărit-o și au desfătat-o precum se vede (LET.).

2. *vb. refl.* ① A simți o mare plăcere: Și mă desfătez sburînd Către ceriuri, către soare (DON.) ¶ ② A petrece (în veselii): de se vor desfăta și vor glumi unul cu altul (PRV.-LP.); a băut și s'a desfătat pînă la adînci bătrînețe (CRG.).

‡ DESFĂTĂCIUNE *sf.* Desfătare, petrecere (în veselii) [d e s f ă t a].

DESFĂTARE *sf.* Faptul de a (se) d e s f ă t a; petrecere, plăcere mare.

DESFĂTAT *adj.* ① *p.* DESFĂTA ¶ ② ‡ Întins: s'au așezat toți în Cîmpii Sănar, ce și-au ales mai ~e de traiul lor (N.-COST.); se așternea... o poiană largă și ~ă (ODOB.).

DESFĂTĂTOR *adj.* Care d e s f a t ă, care încîntă privirea, simțurile, delicios: locurile desfătătoare ce treceau pe sub ochii noștri (BOL.).

DESFĂTUI (-tuesc) *vb. tr.* A sfătui pe cineva să nu facă ceva: l-au desfătuit să nu meargă mai departe (SB.) [d e s - + s f ă t u i].

DESFĂȚA (-ăț) *vb. tr.* A scoate, a desface ce e înfățat: ~ pernele [î n f ă ț a].

DESFECIORI (-resc) *vb. tr.* ① ‡ A lipsi pe cineva de copii, a-i lua feciorii ¶ ② A răpi fecioria [d e s - + f e c i o (a)r (ă)].

DESFERECA (-ec), DESFERICA (-ic) 1. *vb. tr.* A scoate, a face să se piardă ferecătura, fiarele: Faur ferecă și desferecă și anume două săptămîni ferică iar două desferică, adecă ninge și plouă, îngheață și desgheață, e ger și căldură (MAR.).

2. *vb. refl* A se desface fiarele, cătușile: cătușile se desferecară de pe țurloaiele mînilor și ale picioarelor (DEM.) [d e s - + f e r e c a].

*DESFIDE (-fid) *vb. tr.* ① A declara cuiva că nu va putea face un lucru cu toate mijloacele ce va întrebuința: te desfid să mă trîntești ¶ ② A înfrunta, a nesocoti un lucru primejdios: ~ moartea; hrănindu-se cu carne necîntărită de pe la ciobani și desfidînd potira (I.-GH.) [fr. d é f i e r, refăcut după lat. f i d ĕ r e].

*DESFIGURA (-urez) *vb. tr.* și *refl.* ① A(-și)

strica figura, fața, obrazul ¶ ② A(-și) strica forma ¶ ③ A (se) poci, a (se) urîți [fr. défigurer].

*DESFIINȚA (-țez) *vb. tr.* A face să nu mai fie, să nu mai existe, a nimici ființarea unui lucru: a anula, a abroga, a suprima [înființa].

DESFIRA (-fir) 1. *vb. tr.* ① A desface o țesătură fir cu fir, a destrăma ¶ ② A deosebi ¶ ③ A desluși, a lămuri.

2. *vb. refl.* ‡ A se răsfira [des- + fir].

DESFOIA (-foiu) *vb. tr.* și *refl.* A (se) despuia de foi, a (se) desfrunzi [des- + foaie].

DESFRÎNA (-nez) 1. *vb. tr.* A lua calului frîul.

2. *vb. refl.* ① A-și pierde, a-și lepăda frîul; Ⓕ: fie-care simte că mintea-i se desfrînă (ALECS.); i se desfrînase și i se lărgise mațele spre luat (N.-COST.) ¶ ② Ⓕ A se da desfrîului, a se abate la plăceri neiertate, a trăi în desfrînare: s'au desfrînat în viață fără de rușine (LET.) [des- + frîne].

‡ DESFRÎNĂCIUNE *sf.* Desfrînare, desfrîu [desfrîna].

DESFRÎNARE *sf.* ① Faptul de a (se) desfrîna ¶ ② Traiu plin de petreceri necumpătate, neiertate, nerușinate: și-a prăpădit averea în risipă și 'n desfrînări (CAR.).

DESFRÎNAT 1. *adj.* ① *p.* DESFRÎNA ¶ ② Fără frîu, lipsit de frîu: bietul om purcede ~ și începe lucruri peste puterea sa (M.-COST.) ¶ ③ Ⓕ De un traiu nerușinat, plin de desfrîu.

2. *sm.* Om desfrînat.

DESFRÎU *sbst.* ① = DESFRÎNARE ② ¶ ② Necumpătare, exces [des- + frîu].

DESFRUNZI (-zesc) *vb. tr.* și *refl.* A (se) despuia de frunze: ...și domolind fugarii ce sburdă pe 'ntuneric și desfrunzesc fugarii (ALECS.) [înfrunzi].

DESFRUNZIT *adj. p.* DESFRUNZI: copacii, aproape desfrunziți, aveau aerul că se gîndesc la lucruri nespus de triste (VLAH.).

DESFUNDA (-fund) *vb. tr.* și *refl.* ① A scoate fundul unui vas: cum văzură butea, o prinseră și o desfundară să vadă ce-i în ea (RET.) ¶ ② A (se) destupa: desfundă-ți urechile; mi s'a desfundat nasul ¶ ③ A (se) deschide calea într'un loc neumblat: acolo trece noua cale ferată care desfundă munții și răzbate în Transilvania (VLAH.); s'au astupat uliți cari erau, s'au desfundat altele care nu erau (BR.-VN.) ¶ ④ A (se) săpa pămîntul, scoțînd la suprafață rădăcinile, pietrele, etc.: e tristă și urîtă iarna la țară... cînd ploile reci desfundă pămîntul (ODOB.); plouase de se desfundase munții (ISP.) [înfunda].

DESFUNDĂTURĂ (*pl.*-turi) *sf.* Loc desfundat: pașii lor se cunosc prin desfundăturile munților (VLAH.) [desfunda].

DESGĂRDINA, DESGRĂDINA, DEZ- (-inez) *vb. tr.* și *refl.* ① A sări o doagă din gardin (R.-COD.) ¶ ② A (se) scoate, a (se) desprinde, a (se) rupe din rădăcină, din locul unde e înțepenit, legat: rămînea cu gîtul desgărdinat din guler (D.-ZAMF.); începu movila să se cutremure... de părea că vrea să se desgrădineze de pămînt (ISP.) ¶ ③ A (se) îndepărta: nu puteam să-l mai desgărdinez de mine (CIAUȘ.).

DESGHEȚ, DEZ- (*pl.*-ețuri) *sn.* Faptul de a se desgheța, topirea gheții.

DESGHEȚA, DEZ-, ○DEJ- (-gheț) 1. *vb. tr.* A face să se topească ghiața.

2. *vb. refl.* ① A se topi ghiața, a înceta de a mai fi înghețat ¶ ② A se împuțina gerul, frigul ¶ ③ Ⓕ A-și pierde sfiala, neîndemînarea [lat. *dĭsglaciare].

DESGHEȚAT, DEZ-, ○ DEJ- *adj.* ① *p.* DESGHEȚA ¶¶ © NEDESGHEȚAT ¶ ② Ⓕ Nesfios, vioiu; îndemînatec: împăratul... vorbea cu fiul gazdei, un copilandru desghețat și stătos (ISP.).

○DESGHEURA, DEZ-, DEJ- (-eur) = DESGHIORA.

DESGHIN, DEZ-, DEJGHIN (*pl.*-inuri) *sn.* ① Săritură a calului: în sprintene desghinuri își saltă caii sprinteni (ALECS.) ¶ ② Lovitură cu pintenii sau cu hățul spre a face caii să se ridice în două picioare: sporea lumea dînd desghinuri cailor (I.-GH.) [tc. dizghin].

DESGHINA ☛ DESBINA.

DESGHIOCA, DEZGHIOCA, DEJGHIOCA (-ghioc) 1. *vb. tr.* ① A curăți de păstăi, de teci, de coajă, (fasolea, mazărea, etc.), a desfăca porumb; pasatul... se bate bine în pînă de se dejghioacă coaja de pe el (SEZ.); la clacă de desghiocat păpușoi (CRG.) ¶ ② — DESGHIORA (R.-COD.) ¶ ③ Ⓕ A desface, a desprinde: puterea apei desghiocase hartane mari din pămîntul malurilor (N.-UR.).

2. *vb. refl.* A se desface, a se desprinde carnea de pe oase: fierse carnea cea fragedă bine pînă se desghiocă toată de pe oase (RET.); Ⓕ: capete se rostogoleau, brațe se deschiocau (N.-UR.) [lat. *dĭsglŭbĭcare].

DESGHIORA, DEZ-, DEJ- (-ghior) *vb. tr.* *Olten. Băn.* A desface de coaje (nucile) [lat. *dĭsglŭberare].

DESGOLI, DEZ- (-olesc) 1. *vb. tr.* ① A lăsa gol, despuiat, descoperit: pleșuvul îl ridică încet de la pămînt și-i dezgoli pieptul (EMIN.); Ⓕ: l-au desgolit de cinstea și slava preoției (PRV.-MB.).

2. *vb. tr.* A rămînea gol, despuiat [des-+goli].

DESGOVEALĂ, DEZ- *sf.* Îmbrobodirea miresei: hora desgovelei (ODOB.) [desgovi].

DESGOVI, DEZ- (-ovesc) *vb. tr.* A îmbrobodi mireasa (de către nuna mare, urmînd ca de aci înainte să poarte totdeauna broboadă) [govie].

DESGRĂDI, DEZ- (-desc) *vb. tr.* A desface, a strica gardul: coșarul... tot strîmb i se pare, (și) iar îl dezgrădește (PANN) [îngrădi].

DESGRĂDINA ☛ DESGĂRDINA.

DESGRĂDIT *adj.* ① *p.* DESGRĂDI ¶ ② Fără gard, neîngrădit, cu gardul stricat: de va fi luat cineva... vr-o vie... de o va lăsa dezgrădită, acela să-și piarză munca (PRV.-MB.).

DESGROPA, DEZ- (-grop) *vb. tr.* A scoate din groapă, din pămînt, a desmormînta [îngropa].

○DESGURGA (-gurg) *vb. tr.* *Trans.* A desnoda: desgurgă curelușa... cu care era îngurgat șerparul (RET.) [îngurga].

○DESGURZI, DEZ- (-zesc) *vb. tr.* *Trans.* ① A descoase opinca; a descurca ceva încurcat [îngurzi].

*DESGUST, DEZ- *sbst.* ① Lipsă de gust ¶ ② Scîrbă, greață: în vorbele lui era atîta durere și ~, încît ar fi mișcat pe cel mai împietrit om (DLVR.) [fr. dégoût, refăcut după gust].

*DESGUSTA, DEZ- (-gust) 1. *vb. tr.* ① A produce desgust, a-i lua gustul, a face să-i treacă pofta ¶ ② A scîrbi, a îngrețoșa.

2. *vb. refl.* A prinde desgust; a i se scîrbi [fr. dégoûter, refăcut după gusta].

*DESGUSTĂTOR *adj. verb.* DESGUSTA ① Care desgustă ¶ ② Scîrbos.

DESHĂMA, ✓ DEHĂMA (-ham) *vb. tr.* A lua hamurile de pe cai, a scoate caii din hamuri: se apucară să deshame caii în tăcere (D.-ZAMF.); unul dehămă șăuașul și porni pe fugă spre poștă să caute ajutor (I.-GH.) [înhăma].

*DESIDERAT, DEZ- (*pl.*-ate) *sn.* Dorință, cerință [lat.].

*DESIDERATIV, DEZ- *adj.* Care exprimă o dorință [fr.].

*DESIGILA (-lez) *vb. tr.* A despecetlui, a scoate sigiliul [des- + sigila].

*DESIGNA ☛ DESEMNA.

*DESILUZIONA, DEZ- (-onez) *vb. tr.* A face să-și piardă iluziile, a desamăgi [fr.].

*DESILUZIUNE, *DESILUZIE, DEZ- *sf.* Pierderea iluziilor, desamăgire: luptă ca să birue invazia desiluziilor (DLVR.) [fr.].

DESIME *sf.* ① Însușirea lucrului des: în ascunzătorile acestea păzite de întunecoasa ~ a codrilor (VLAH.) ¶ ② Desiș: se înfundară în ~a cea mai întunecată a pădurilor (ALX.).

*DESINA = DESENA.

*DESINENȚĂ, DEZ- (*pl.*-țe) *sf.* 🕮 Terminațiune [fr.].

*DESINFECTA, DEZ- (-tez) *vb. tr.* A curăți de aerul stricat, de mirosul greu, de microbii infecțioși [fr.].

*DESINFECTANT, DEZ- *adj.* și (*pl.*-te) *sn.* Care desinfectează [fr.].

*DESINFECTARE ☛ DESINFECȚIUNE.

DESINFECTAT, DEZ- 1. *adj. p.* DESINFECTA.

2. *sbst.* Faptul de a desinfecta (▣ 1791).

***DESINFECȚIUNE**, *DESINFECȚIE, *DESINFECTARE, DEZ- *sf.* Faptul de a d e s i n f e c t a (▣ 1792) [fr.].

***DESINTERESA**, DEZ- (-ez) 1. *vb. tr.* A despăgubi de ceea ce pierde, de ceea ce ar fi putut cîștiga, a nu lăsa păgubaș: ~ pe creditori.

2. *vb. refl.* A înceta de a se mai interesa, a nu-i mai păsa, a nu se mai îngriji de ceva [fr.].

Fig. 1791. Aparat de desinfectat portativ.

***DESINTERESARE**, DEZ- *sf.* ① Faptul de a (se) d e s i n t e r e s a ¶ ② Neinteresare, neluare în seamă a propriului său interes.

***DESINTERESAT**, DEZ- *adj.* ① *p.* DESINTERESA ¶ ② Care nu face nimic din interes propriu, care nu e călăuzit de interes, care nu caută un cîștig.

Fig. 1792. Desinfectarea unui apartament cu formol.

DESISTA, DEZ- (-ist) *vb. refl.* A se lăsa de, a renunța la o cerere, o pretenție, etc. [fr.].

DESIȘ (*pl.* ișuri) *sn.* ♣ Pădure tînără și foarte d e a s ă: spărgînd ~urile de fagi (VLAH.); iese din ~urile pădurilor și se aruncă asupra necredincioșilor (ISP.); *pr. anal.*: din ~ul sprîncenelor luceau doi ochi galbeni, căprii (I.-GH.).

DESIȘOR *adj.* și *adv.* Cam d e s: Sfînta-Duminecă ședea înaintea casei... moțăind cam ~ (MERA).

† **DESÎRG** *adv.* Iute [d e + s î r g].

DESJUGA ☛ DEJUGA.

DESLĂNȚUI, DEZ- (-tuesc) 1. *vb. tr.* ① A desface lanțul de care e legat ceva ¶ ② A da drumul, a da curs liber.

2. *vb. refl.* A se porni cu putere, a se repezi cu violență: o furtună grozavă s'a deslănțuit asupra orașului [î n l ă n ț u i].

DESLEGA, DEZ- (-lega) 1. *vb. tr.* ① A desface ceea ce e legat, a desface legătura sau nodul care leagă ceva: se pleacă să-și deslege șnurul de la ghete (VLAH.); i-a rugat să-și deslege pungile ca să-l ajute (CAR.) ¶ ② A desface; a libera de o îndatorire, de un jurămînt: s'a sfîrșit, fugi, te desleg de jurămînt (I.-GH.); ~ de păcate, a da iertarea păcatelor; preoții au puterea de a lega și de a ~ ¶ ③ A scuti, a dispensa, a da voie să nu facă un lucru: ~ de post; cine va deslega Miercurea sau Vinerea, acela răstignește pre Hristos (GN.) ¶ ④ ± A rezolva, a afla rezultatul: ~ o problemă ¶ ⑤ A afla înțelesul ascuns, a ghici: ~ o ghicitoare.

2. *vb. refl.* A-și desface legăturile, nodul care-l leagă; Ⓕ: aici i se mai deslega moșneagului limba (GRIG.) [lat. d ĭ s l ĭ g a r e].

DESLEȘINA, DEZ- (-șin) *vb. tr.* A deștepta din leșin: o pune pe scaun și caută s'o desleșine (ALECS.) [l e ș i n a].

DESLIPI, DEZ- (-pesc) *vb. tr.* și *refl.* ① A (se) desface, a (se) desprinde ceva lipit (de ceva ce era lipit) ¶ ② A (se) despărți, a (se) depărta de ceva sau de cineva lîngă care sta aproape, de care era împreunat: cînd îmbrățișa pe cîte vre-unul parcă nu-i mai venea să se deslipească de dînsul (ISP.); neputîndu-și ~ ochii de la lumina ferestrelor (BR.-VN.) [d e s - + l i p i].

DESLÎNAT, DEZ- *adj.* Destrămat: cu pantalonii deslînați și roșii (DLVR.); Ⓕ: țesătura subiectului mi se pare ~ă și fără noimă (DLVR.) [d e s - + l î n ă].

‡ **DESLUPI**, DEZ-(-upesc) *vb. refl.* A se deslipi; a se separa (PRV.-MB.) (CANT.) [vsl. l u p i t i].

DESLUȘI (-ușesc) 1. *vb. tr.* ① A distinge, a recunoaște, a deosebi: ochiul nu deslușea încă nimic, pentru că era o piclă deasă (VLAH.) ¶ ② A face să (se) înțeleagă, să (se) priceapă, un lucru îndoelnic, neclar, a lămuri, a explica: le descifram și le deslușeam iscripțiunile slavone (ODOB.); cine știe să-ți deslușească la sate gîndul legii? (JIP.).

2. *vb. refl.* ① A se lămuri: hotărîrile nedeslușite începeau a i se ~ (BR.-VN.) ¶ ② A se vedea clar, lămurit: departe, în zări, se deslușesc cătunele împrăștiate (VLAH.) [sl. d o - s l u š a t i].

DESLUȘIRE *sf.* Faptul de a (se) d e s l u ș i, lămurire, explicație.

DESLUȘIT 1. *adj.* ① *p.* DESLUȘI ¶ ② Lămurit, clar, limpede ¶ ¶ ℂ NEDESLUȘIT.

2. *adv.* Lămurit, ca să se poată pricepe: vorbește ~; ce ~ și viu mi se înfățișează toate în momentul acesta! (VLAH.).

***DESMĂDULA** (-lez) *vb. tr.* A desmembra m ă d u l a r, după fr. d é m e m b r e r (m e m b r e = mădular)].

DESMĂȚARE, DEZ- *sf.* Destrăbălare: era o amestecătură, o arababură și o ~ pe pămînt, cărora nici dracul nu le-ar fi putut da de căpătîiu (ISP.) [d e s m ă - ț a t].

DESMĂȚAT, DEZ- *adj.* și *sm.* Sdrențăros; destrăbălat: o babă urîtă, despletită, ~ă (SEZ.); vorba e c'a fost un leneș ș'un ~ (VLAH.): care om de treabă ar mai cuteza să se amestece printre desmățații ce te urmează (ISP.) [d e s - + m a ț e, adică căruia-i atîrnă sdrențele ca mațele unei vite spintecate"].

***DESMEMBRA**, DEZ- (-brez) *vb. tr.* ① A separa membrele unui trup, a-l face bucăți ¶ ② F A tăia, a lua cîte-o parte dintr'un tot care alcătuește un fel de trup întreg: ~ un Stat [fr.].

DESMETEC... ☛ DESMETIC...

DESMETIC, DESMETEC, DEZ- *adj.* și *sm.* Zăpăcit, buimăcit; smintit: rătăcind ca un desmetic și neștiind cum să facă (ISP.): cîntecul dezmetic al lui Mirea (DLVR.) [comp. BEZMETIC].

DESMETICI, DESMETECI, DEZ- (-cesc) *vb. refl.* A-și veni în fire, a se trezi dintr'o amețeală, dintr'o buimăceală: păru că se desmeticește din buimăceala furioasă în care se găsea (D. ZAMF.); noaptea ajută Turcilor a se desmetici din groaza ce-i coprinsese (BALC.) [d e s m e t i c].

DESMEȚI, DEZ- (-ețesc) *vb. tr.* și *refl.* A (se) trezi din amețeală; a-și veni în fire: Ivan atunci, cuprins de fiori, pe loc s'a desmețit (CRG.) [d e s - + a m e ț i].

DESMIERDA, DEZ-(-mierd) 1. *vb. tr.* ① A mîngîia cu vorbe sau gesturi de dragoste: tată-său îl cuprinde în brațe, îl sărută, îl desmiardă, privindu-l cercetător (BR.-VN.); *iron*: să nu mă faci... să iau culeșerul... și să te dezmierd, cît ești de mare! (CRG.) ¶ ② A desfăta, a face o plăcere deosebită: munții Moldovei desmiardă simțurile (GN.).

2. *vb. refl.* A se desfăta, a simți o plăcere deosebită: mama Chira se desmiardă între copiii săi (DLVR.); împăratul se plimba desmierdîndu-se printre pomii de pe punte (MERA.) [lat. *d ĭ s m ĕ r d a r e].

† **DESMIERDĂCIUNE**, DEZ- *sf.* Desmierdare, desfătare: s'au dat la desmierdăciuni... și la desfătări (SB.) [d e s m i e r d a].

DESMIERDARE, DEZ- *sf.* ① Faptul de a (se) d e s m i e r d a ¶ ② Plăcere deosebită, desfătare, voluptate.

DESMIERDAT, DEZ- *adj.* ① *p.* DESMIERDA ¶ ② † Desfătător, drăgăstos: și-au scornit limba din lătinească, așa de iscusită și ~ă, cît că este limba îngerească (N.-COST.) ¶ ③ ‡ Răsfățat, alintat: fiind om tînăr, ~ și inimos (NEC.).

DESMIERDĂTOR *adj. verb.* DESMIERDA. Care desmiardă; desfătător: o trecea un fior ~, un fel de beție, care o seca de puteri (SLV.); au ajuns la o poiană verde și desmierdătoare (ISP.).

***DESMINȚI**, DEZ- (-mint) 1. *vb. tr.* ① A spune cuiva că a mințit, că n'a vorbit adevărul, a-l scoate de minciună ¶ ② A declara că e fals, că nu e adevărat.

2. *vb. refl.* ① A spune unul altuia că ceva e fals, că nu e adevărat, a se da de minciună ¶ ② A se contrazice ¶ ③ A nu se ținea de vorbă, de făgăduiala dată ¶ ④ A înceta de a fi ca mai 'nainte, a se schimba: iubirea noastră unul pentru altul nu s'a desmințit niciodată (I.-GH.) [fr. d é m e n t i r, refăcut după m i n ț i].

DESMINȚIRE, DEZ- *sf.* ① Faptul de a (se)

desminți ¶ ② Cuvînt, vorbire prin care se desminte ceva.

○ **DESMIRA**, DEZ- *Trans.* (-mir) *vb. tr.* și *refl.* A (se) alinta, a se răsfăța.

DESMÎNIA. DEZ- (-niiu) *vb. refl.* A-și potoli mînia, a înceta de a fi mînios: **se mînia foarte ușor și se desmînia tot atît de ușor** (EMIN.) [des- + mînia].

DESMÎNTA, DEZ- (-mînt) *vb. tr. Trans.* A desfătui, a abate de la o hotărîre: **cercat-a moșneagul să-l desminte, doară doară l-ar putea face să stee locului** (RET.).

DESMORMÎNTA, DEZ- (-tez) *vb. tr.* A scoate din mormînt, a desgropa [înmormînta].

DESMORȚI, DEZ- (-țeso) 1. *vb. tr.* A scoate, a trezi din amorțeală, din înțepeneală: **se 'ntinsese ca să-și desmorțească oasele** (CAR.).

2. *vb. refl.* ① A ieși, a se trezi din amorțeală, a-și reveni din starea de amorțire: **în acest moment suprem picioarele nu se dezmorțiră** (GN.); **mintea i se va desmorți și va începe să lucreze de la sine** (VLAH.) ¶ ② A se încălzi puțin (*vorb.* de cineva pătruns de frig): **aprinseră și ei cîte un focșor ca să se mai desmorțească** (ISP.) [des- + amorți].

DESMOȘTENI, DEZ- (-enesc) *vb. tr.* A scoate pe cineva din moștenire, a-l lipsi de moștenire.

DESMOȘTENIT, DEZ- *adj. p.* DESMOȘTENI. ① Lipsit de moștenire ¶ ② Ⓕ (*adj.* și *sm.*) Lipsit de anumite bunuri pe care le au alții: **desmoșteniții soartei; sărmanii desmoșteniți cari suferă și plîng în umbră** (BR.-VN.).

DESNĂDĂJDUI, DEZ- (-duesc) *vb. refl.* A pierde toată nădejdea, a despera: **nu te ~, dragul moașei, îi zise bătrîna** (ISP.) [des- + nădăjdui].

DESNĂDĂJDUIRE, DEZ- *sf.* ① Faptul de a desnădăjdui ¶ ② Desnădejde: **Dumnezeule, fie-ți milă și nu mă aduce la ~** (NEGR.).

DESNĂDEJDE, DEZ- *sf.* Pierderea ori-cărei nădejdi, starea omului care a pierdut ori-ce nădejde: **un fel de desgust, mai sdrobitor chiar decît ~a, apăsa greu pe amîndoi umerii bătrîni** (CAR.).

DESNĂMOLI ☛ DESNOMOLI.

DESNĂRĂVI, DEZ- (-vesc) *vb. tr.* și *refl.* A (se) desvăța de un nărav [des- + nărăvi].

11.000 ***DESNAȚIONALIZA**, DEZ- (-izez) *vb. tr.* și *refl.* A face să-și piardă (a-și pierde) naționalitatea, caracterul național [fr. dénationaliser].

DESNODA, DEZ- (-nod) 1. *vb. tr.* ① A desface un nod: **desnodînd nodurile de la pînză, se desnoadă cununia** (VOR.) ¶ ② F A desface membrele corpului din încheieturi: **îi chinuește, bătîndu-i, pînă-i desnoadă** (ISP.) ¶ ③ Ⓕ ✪ A născoci evenimentul cu care se va termina o piesă de teatru.

2. *vb. refl.* A se desface nodul: **ce nod cu gura se înnoadă și cu mîna nu se desnoadă?** (GOR.), *ghicitoarea despre „cununie"* [înnoda].

***DESNODĂMÎNT**, DEZ- (*pl.*-minte) *sn.* Chipul cu care se sfîrșește, o afacere, o întîmplare, o piesă de teatru, etc.: **această durere este ~ul grăbit al gîndurilor lui** (VLAH.) [fr. dénoûment, refăcut după desnoda].

DESNOMOLI, DESNĂMOLI, DEZ- (-olesc 1. *vb. tr.* A scoate din nomol.

2. *vb. refl.* A ieși din nomol: **desnămolește-te singur din clisa vînătă în care te-ai băgat** (JIP.) [înnomoli].

DESNORA, DEZ- (-orează *vb. unipers.* A se însenina, a se împrăștia norii [înnora].

DESOBICINUI, DESOBIȘNUI, DEZ- (-uesc *vb. tr.* și *refl.* A se) desvăța de un obiceiu [des- + obicinui].

***DESONOARE**, DEZ- *sf.* Necinste, lipsă de cinste [fr.].

***DESONORA**, DEZ- (-orez) 1. *vb. tr.* A necinsti, a răpi cinstea, a arunca necinstea asupra cuiva.

2. *vb. refl.* A-și pierde cinstea; a se face de rușine [fr.].

***DESONORANT**, DEZ- *adj.* Care desonorează, care necinstește, care aruncă necinstea asupra cuiva; rușinos [fr.].

***DESORDINE**, DEZ- *sf.* ① Lipsă de ordine, neorînduială; arababură ¶ ② Turburare ¶ ③ Jaf, stricăciune ¶ ④ Destrăbălare, desfrînare [fr. désordre, refăcut după ordine].

***DESORDONAT**, DEZ- *adj.* Fără ordine, neorînduit; svăpăiat, destrăbălat: **era în adevăr un om ~ dar nicidecum vițios** (CAR.) [fr.].

***DESORGANIZA**, DEZ- (-izez) 1. *vb. tr.* A strica organizația, întocmirea; a strica rostul.

2. *vb. refl.* A-și pierde organizația, a nu mai fi organizat [fr.].

***DESORIENTA**, DEZ- (-tez) 1. *vb. tr.* ① A face pe cineva să nu mai știe ce drum să apuce, a-l face să nu mai știe unde se află ¶ ② A-l face să-și piardă cumpătul; a zăpăci.

2. *vb. refl.* ① A nu mai ști încotro să apuce ¶ ② A-și pierde cumpătul; a se zăpăci [fr.].

***DESOXIDA**, DEZ- (-idez) *vb. tr.* ⚗ A scoate în parte sau cu totul oxigenul dintr'un compus [fr.].

***DESPACHETA** (-etez) *vb. tr.* A desface un pachet [împacheta].

***DESPĂDURI** (-uresc) *vb. tr.* A distruge pădurile unei țări [refăcut după fr. déboiser (bois = pădure)].

DESPĂGUBI (-ubesc) 1. *vb. tr.* A întoarce paguba, a plăti cuiva pentru o pagubă pe care a suferit-o.

2. *vb. refl.* A-și întoarce, a-și scoate paguba: **creditoarea să se despăgubească urmărind casa** (BR.-VN.) [des- + păgubi].

DESPĂGUBIRE *sf.* ① Faptul de a (se) despăgubi ¶ ② Suma, reparațiunea, compensarea dată cuiva pentru o pagubă suferită.

DESPĂINJINI (-inesc) *vb. tr.* A face să vadă limpede (*vorb.* de ochii împăinjiniți) [împăinjini].

○ **DESPĂNA** (-ănez) *vb. refl.* A ieși pana de lemn de la o coadă de secure, etc. (CIAUȘ.).

DESPĂRECHIA ☛ DESPERECHIA.

DESPĂRȚEALĂ *sf.* ① Despărțire ¶ ② ‡ Deosebire ¶ ③ ‡ Despărțenie, divorț: **după ~, muierea lui să se facă călugăriță** (PRV.-MB.); **carte de ~** [despărți].

DESPĂRȚENIE *sf.* ① Despărțire: **momentul despărțeniei de părinți era solemn pentru mireasă** (I.-GH.) ¶ ② Desfacerea căsătoriei, divorț: **carte de ~; o asemenea lume... unde se închiagă logodne și se urzesc despărțenii** (GN.) [despărți].

DESPĂRȚI (-part) 1. *vb. tr.* ① A face să nu mai fie împreună, a depărta unul de altul (două lucruri sau două ființe care au stat laolaltă : **s'au luat la bătaie, dar eu i-am despărțit** ¶ ② A împărți un spațiu prin ceva pus la mijloc între diferitele părți: **am despărțit curtea în două printr'un gard** ¶ ③ A servi ca despărțitură: **un zid desparte cele două grădini** ¶ ④ A servi de hotar (*vorb.* de un obstacol firesc): **Carpații despart Ardealul de vechiul regat** ¶ ⑤ A se afla între (*vorb.* de spațiu și de timp): **două ceasuri ne despart de ținta noastră; șaizeci de chilometri ne despart de Ploești** ¶ ⑥ A pronunța divorțul, a desface căsătoria: **tribunalul n'a vrut să-i despartă** ¶ ⑦ A deosebi: **sensibilitatea desparte pe animal de plantă.**

2. *vb. refl.* ① A se depărta unii de alții (*vorb.* de cei ce au stat laolaltă) ¶ ② A divorța, a nu mai fi căsătoriți: **s'a despărțit de femeia lui** ¶ ③ A se deosebi: **viața omului puțin s'ar despărți de dobitocul cel mut** (N.-COST.) [lat. *dispartire].

***DESPĂRȚĂMÎNT** (*pl.*-minte) *sn.* ① Despărțitură, loc separat ¶ ② 🐎 ✿ Una din diviziunile regnului vegetal sau animal [fr. département, refăcut după despărți].

DESPĂRȚIRE *sf.* ① Faptul de a (se) despărți ¶ ② Una din diviziunile administrative ale unui oraș ¶ ③† Comisariat: **l-am văzut, trecea pe la ~** (CAR.).

DESPĂRȚITOR *adj. verb.* DESPĂRȚI. Care desparte.

DESPĂRȚITURĂ (*pl.*-turi) *sf.* ① Ceea ce desparte două lucruri, (gard, zid, etc.) ¶ ② Parte despărțită prin ceva dintr'un dulap, într'o cutie, etc. ¶ ③ Diviziune, clasă deosebită [despărți].

DESPĂȘI (-ășesc) *vb. tr.* A trece înapoi (peste corpul unei persoane, unui copil (peste care s'a pășit) [des- + păși].

DESPĂTURA (-tur) *vb. tr.* ① A desface un lucru îndoit, a desdoi ¶ ② A desface păturile [des- + împătura].

DESPECETLUI (-luesc) *vb. tr.* A desface un pachet, o scrisoare pecetluită; a desface pecetea: **despecetluiam o scrisoare plină de taine care nu mi-era adresată mie** (DLVR.) [d e s - + p e c e t l u i].

DESPEDECA = **DESPIEDECA**.

*__DESPERA__ (-per, -perez) 1. *vb. tr.* A face să piardă nădejdea, a aduce la desnădejde.

2. *vb. intr.* A se desnădăjdui [fr. d é s e s p é r e r].

*__DESPERARE__ *sf.* Faptul de a d e s p e r a; desnădejde, desnădăjduire: **Desperări de poruncealā şi dureri închipuite** (VLAH.).

*__DESPERAT__ *adj. p.* **DESPERA**. ① Desnădăjduit, fără nădejde ¶ ② Fără nădejde de scăpare, pierdut: **într'o stare ~ă** ¶ ③ Făcut de un om care şi-a pierdut ori-ce nădejde: **o hotărîre ~ă** ¶ ④ Ⓕ Adînc mîhnit.

DESPERECHIA, **DESPĂRECHIA** (-chiez) *vb. tr.* ① A lua, despărţindu-le, unul din două lucruri, din două animale, etc. care formează o pereche ¶ ② A lăsa stingher [î m p e r e c h i a].

DESPERECHIAT, **DESPĂR-** *adj. p.* **DESPERECHIA**. ① Căruia i s'a luat obiectul animalului cu care forma o pereche ¶ ② Care nu se potrivesc unul cu altul: **cîteva scaune desperechete împrăştiete pe lîngă păreţi** (ALECS.).

DESPETRECE (-trec) *vb. tr. Trans.* = **DESPĂŞI**: **trecînd cineva peste copil, acesta n'o să mai crească, dacă nu-l despetrece** (PAC.) [d e s - + p e t r e c e e].

DESPICA (-pic) 1. *vb. tr.* ① A crăpa, a tăia, a sparge în două, a spinteca, a despărţi în lungime: **~ lemne; a tras sabia şi i-a despicat capul în două** (DLVR.); **Moisi a despicat Marea Roşie cu toiagul; ~ capul cuiva cu sabia** ¶ ② A trece prin, a străbate, a răzbate: **pe aici trece linia ferată care despică munţii şi răzbate în Ardeal** (VLAH.) ¶ ③ Ⓕ **~ inima**, a rupe, a sfîşia inima, a pricinui o vie compătimire ¶ ④ Ⓕ **~ aerul, vîntul**, a sbura repede: **păsările aleargă, despică vînturile** (DLVR.); **~ valurile**, a înainta repede (*vorb.* de o luntre, de o corabie).

2. *vb. refl.* ① A se crăpa în două, a se spinteca: **Cum nu se despică locul ce te ţine Şi să te înghită!** (PANN) ¶ ② A se desface, a se deslipi, a se depărţi: **dacă s'ar fi despicat pămîntul dinaintea lui... n'ar fi rămas mai aiurit** (GN.); **de cînd s'au despicat şi s'au despărţit de Biserica răsăritului** (LET.) [lat. *d e s p ī c a r e < s p ī c u m].

DESPICĂTURĂ (*pl.*-turi *sf.* Bucată despicată dintr'un lemn; crăpătură de lemn, ţandără: **ce l-oiu cocoli într'o zi c'o ~!** (ALECS.) [d e s p i c a].

DESPIEDECA, **-DICA** (-dec, -dic) *vb. tr.* A scoate piedica (de la picioarele unui cal sau unei vite, de la roata unei trăsuri, etc.): **acolo va găsi păscînd un cal împiedecat, pe acela să-l despiedice şi să-l încalece** (VOR.) [î m p i e d e c a].

DESPINTECA (-ec) *vb. tr.* A s p i n t e c a, a despica: **se repede spre Niţă cu sabia ridicată să-i despintece capul** (CAR.).

DESPLETI (-tesc) 1. *vb. tr.* ① A desface ceea ce e împletit ¶ ② A desface pletele, cozile împletite: **Părul mi l-oiu ~ Şi pre tine te-oiu jeli** (IK.-BRS.).

2. *vb. refl.* ① A-şi desface pletele, cozile: **îşi despletise părul pe umerii rotunzi** (EMIN.) ¶ ② Ⓕ A se desface: **nenumărate pîrae se despletesc, în cărări de argint, peste întinsele şesuri** (VLAH.) [î m p l e t i].

DESPLETIT *adj.* ① *p.* **DESPLETI**: **apele ei se rezleţesc şi se 'mprăştie ca viţele unei funii despletite** (VLAH.) ¶ ② Cu părul desfăcut.

DESPODOBI (-obesc) *vb. tr.* şi *refl.* A(-şi) lua podoaba, a(-şi) scoate podoabele, gătelile: **îndată ce-l despodobesc, rămîne o gloabă** (STAM.) [î m p o d o b i].

† **DESPOIA** ☛ **DESPUIA**.

DESPOPI (-popesc) *vb. tr.* A scoate din popie: **Mihaiu... puse pe mitropolit de-l despopi** (BĂLC.) [d e s - + p o p i].

*__DESPOPULA__ (-ulez) 1. *vb. tr.* A împuţina numărul locuitorilor (dintr'o ţară, dintr'un oraş), numărul animalelor, copacilor dintr'o pădure, etc.

2. *vb. refl.* A-şi pierde locuitorii, a-şi împuţina animalele, etc. [d e s - + p o p u l a].

*__DESPOT__ *sm.* ① Suveran cu putere nemărginită care stăpîneşte după a sa voinţă şi se poartă tiranic cu supuşii săi ¶ ② Ⓕ Persoană care caută să-şi impună voinţa, tiranisind şi apăsînd pe ceilalţi [fr.].

DESPOTCOVI (-ovesc) 1. *vb. tr.* A scoate calului potcoavele.

2. *vb. refl.* A-şi pierde potcoavele, a rămînea fără potcoave [d e s - + p o t c o v i].

*__DESPOTIC__ *adj.* De despot, tiranic [fr.].

*__DESPOTISM__ *sbst.* ① Puterea pe care o are un despot ¶ ② Stăpînire, autoritate arbitrară, tiranică: **a luptat pe faţă... pentru libertate în contra ~ului** (I.-GH.); Ⓕ: **ea ne face a răbda ~ul îngrozitor al iernii** (ALECS.) [fr.].

DESPOTMOLI (-olesc) *vb. tr.* ⚓ A aduce iar pe linia de plutire o corabie, un vas care s'a împotmolit, care s'a înnomolit [î m p o t m o l i].

DESPOVĂRA (-ărez) *vb. tr.* A uşura de povară, a scoate povara [î m p o v ă r a].

DESPOVĂŢUI (-ţuesc) *vb. tr.* A da o altă povaţă, a povăţui cu totul altfel; a desfătui [d e s - + p o v ă ţ u i].

DESPRE *prep.* ① ‡ De către, din partea, spre (*vorb.* de situaţiunea unui loc): **iară hotarele Dachiei ~ răsărit era apa Nistrul, ~ amiazăzi marea Neagră şi Dunărea, ~ apus Panonia, ~ miazănoapte Morava şi Podolia** (M.-COST.) ¶ ② † Din partea (*în raport cu persoane*): **pentru multe valuri ce avea ~ Turci şi ~ Unguri** (M.-COST.); **fiind... calea pe uscat puţin sigură ~ tîlhari** (BOL.); *astăzi numai în expresiuni ca*: **bunicu-său ~ mamă** ¶ ③ Spre, către (*vorb.* de timp): **~ ziuă**, spre ziuă, către ziuă: **nu adormisem decît ~ ziuă** (DLVR.) ¶ ④ În ce priveşte, cu privire la: **ştergeţi-vă pe bot ~ purcei, zise Mogorogea cu ciudă** (CRG.); **am pus la cale ~ masă** (ALECS.); **~ partea mea, cît ~ mine**, întru cît mă priveşte pe mine ¶ ⑤ De (*vorb. de subiectul unei lucrări, unei convorbiri*, etc.): **~ ce a tratat în conferinţa de astăzi? — Despre electricitate şi efectele ei** [d e + s p r e].

DESPRESURA (-sor) *vb. tr.* ⚔ A ridica impresurarea, a retrage oştile care impresurau o cetate [î m p r e s u r a].

DESPREŢ... ☛ **DISPREŢ...**

DESPREUNA (-un) *vb. tr.* A despărţi, a desuni pe cei ce stau împreună sau două lucruri ce au fost împreunate; a despărţi de bărbat: **Pe noi ne-a despreunat. Din arat pînă în cărat** (IK.-BRS.); **despreunăm de tot şi o despărţim pe această fămeie cutarede bărbatul ei** (PRV.-MB.) [î m p r e u n a].

DESPRIMĂVĂRA (-văreazā) *vb. refl. unipers.* A se face p r i m ă v a r ă: **de cum se desprimăvărează... craiul Ungariei îşi ridică oastea** (VLAH.).

DESPRINDE (-prind) 1. *vb. tr.* ① A desface ce era prins sau legat: **Să-ţi desprind din creştet vălul, Să-l ridic de pe obraz** (EMIN.) ¶ ② A lua din cuiu ceva atîrnat sau agăţat: **îşi desprinse vioara din cuiu şi... începu a cînta** (DLVR.).

2. *vb. refl.* A se desface de unde era prins, legat, agăţat, a se deslipi: **un turn întreg din aripa stîngă s'a desprins şi s'a prăbuşit în apă** (VLAH.); **s'a desprins din braţele lui şi a fugit; barca s'a desprins de la mal** [d e s - + p r i n d e].

DESPRIPONI (-onesc) *vb. tr.* A deslega calul de la p r i p o n: **despriponeşte-mi calul de colo şi adu-mi-l la Curte** (S.-ALD.).

*__DESPROPRIETĂRI__ (-ăresc) *vb. tr.* A expropria [î m p r o p r i e t ă r i].

DESPUIA, **DESPOIA** (-poiu) 1. *vb. tr.* ① A desbrăca pînă la piele, a lăsa gol, în pielea goală ¶ ② A prăda de tot, a jefui: **l-a despuiat de toată averea rămasă de la părinţi** ¶ ③ A lăsa fără: **a despuiat pomul de frunze** ¶ ④ **~ scrutinul**, a număra voturile ¶ ⑤ ‡ A beli: a jupui de piele: **nămistul unui om, de va strica... bou sau vacă sau oaie... şi le va despoia în pădure.., să plătească toată paguba** (PRV.-LP.).

2. *vb. refl.* ① A se desbrăca pînă la piele, a se lăsa în pielea goală ¶ ② A-şi scoate, a-şi lepăda tot, a se lăsa fără: **pomul s'a despuiat de frunze** ¶ ③ A se lipsi cu totul de ceva [lat. d ĭ s p o l i a r e].

DESPUIAT *adj.* ① *p.* **DESPUIA** ¶ ② În pielea goală.

DESPUIERE *sf.* Faptul de a (se) d e s p u i a.

‡ **DESPUIETORIU** *sm.*, **-TOARE** *sf.* Stăpînitor, -toare [d e s p u n e].

‡**DESPUNE** (-pun) *vb. tr.* A stăpîni [lat. d i s p o n e r e].

‡**DESPUS** *sbst.* ① Stăpînire ¶ ② Putere [d e s p u n e].

DESRĂDĂCINA, DEZ- (-inez) *vb. tr.* și *refl.* ① A (se) scoate din r ă d ă c i n ă; a (se) smulge cu rădăcină cu tot; Ⓕ : nu se nevoiră să dezrădăcineze... numai semințele... învățăturii (PRV.-MB.) ¶ ② Ⓕ A (se) stîrpi, a (se) desființa (un obiceiu rău și vechiu): greu... se desrădăcinează obiceiurile și năravurile vechi (CAR.).

DESROBI, DEZ- (-beso) 1. *vb. tr.* ① A scoate, a da drumul din robie, a face să nu mai fie rob: Alecsandri a desrobit printre cei dintîiu pe Țiganii săi ¶ ② A scoate de sub jugul unei puteri, a emancipa: cugeta să-și desrobească țara de sub jugul Musulmanilor (I.-GH.).

2. *vb. refl.* ① A scăpa de robie, a nu mai fi rob ¶ ② Ⓕ A scăpa dintr'o stare apăsătoare: caută să se desrobească de sub greutatea acestei nevoi (BR.-VN.) [d e s - + r o b i].

DESROBIRE, DEZ- *sf.* Faptul de a (se) d e s r o b i, emancipare.

DESROȘI, DEZ- (-oșesc) *vb. tr.* A scoate, a șterge roșul, roșața [d e s + r o ș i].

DESRUGINI, DEZ- (-inesc) *vb. tr.* A scoate rugina [d e s - + r u g i n i].

DESRUMENI, DEZ- (-enesc) *vb. tr.* și *refl.* A(-și) scoate rumeneala (de pe obraz): Mîndra... cînd se rumenește. Nici doi bani nu mai plătește (IK.-BRS.) [d e s - + r u m e n i].

DESSĂRA = DESĂRA.

DESSUCI (-ucesc) *vb. tr.* A desface ceea ce e sucit, a desvîrti [d e s - + s u c i].

DESSUFLECA (-ec), DESSUMETE (-et) *vb. tr.* A desface la loc mîneca suflecată sau sumeasă [s u f l e c a; s u m e t e].

DESȘIRA — DEȘIRA.

DESȘUMENI, DEZ- (-enesc) *vb. refl.* A se dumeri, a-și (re)veni în fire, a se trezi: cînd se dessumenesc cei doi frați, mai ia, dacă mai ai ce (R.-COD.) [ș u m ă n].

DESTĂINUI (-uesc) 1. *vb. tr.* A spune, a descoperi cuiva o taină: avea un confident căruia-i destăinuia toate... planurile și speranțele lui (I.-GH.).

2. *vb. refl.* A mărturisi, a încredința cuiva o taină a sufletului său: dacă ar fi avut mamă, i s'ar fi destăinuit, și ar fi povățuit-o (VLAH.) [d e s - + t ă i n u i].

DESTĂINUIRE *sf.* ① Faptul de a (se) d e s t ă i n u i ¶ ② Ceea ce se destăinuește: ultima scrisoare a Sașei coprindea o ~ din cele mai mișcătoare (D.-ZAMF.).

○**DESTĂRNIȚA** (-ițez) *vb. tr. Bucov.* A scoate t a r n i ț a, șaua: l-au destărnițat și i-au întins poclăzile și tarnița la soare (SB.).

**DESTILA* DISTILA.

***DESTIN** (*pl.*-ine, -inuri) *sn.* ① Soartă, ursită: chemat să ia în mîna lui ageră și norocoasă ~ele acestui popor (VLAH.) ¶ ② ✡ Divinitate mitologică care orînduia orbește soarta oamenilor; e reprezentată, în mod alegoric, printr'o femeie legată la ochi (▪ 1793 [lat.].

Fig. 1793. Destinul.

***DESTINA** (-tin) 1. *vb. tr.* ① A meni, a hotărî dinainte (întrebuințarea unui lucru, unei persoane) ¶ ② A pregăti (pentru ceva): l-a destinat picutrii ¶ ③ A păstra, a rezerva, a pune de o parte pentru un anumit scop: am destinat această sumă pentru cumpărături; i-au destinat acest premiu.

2. *vb. refl.* A se pregăti pentru un scop, pentru o carieră oare-care: ateliere în care copiii să învețe meseria la care se destină (I.-GH.) [fr.].

***DESTINAT** *adj.* ① *p.* DESTINA ¶ ② Menit, ursit, hotărît de soartă.

***DESTINATAR** *sm.*, *DESTINATARĂ (*pl.*-re) *sf.* Persoană căreia se adresează, i se trimete un lucru [fr.].

***DESTINAȚIUNE**, *DESTINAȚIE *sf.* ① Menire, scop, hotărîre ¶ ② Întrebuințare anumită ¶ ③ Pregătire, păstrare pentru un anumit scop ¶ ④ Locul către care se îndreptează, unde vrea să ajungă cineva sau unde se trimite ceva [fr.].

DESTINDE (-tind) 1. *vb. tr.* ① A slăbi ceva ce era întins, a destrăma: ~ un arc ¶ ② A trage înapoi: ea întinse o mînă, o aduse la gură. apoi o destinse repede (OLVR.) ¶ ③ A desface, a întinde, a răsfira: ~ aripele ¶ ④ A desfășura, a întinde la larg: Basta își destinse armia în rînduială de bătaie (BĂLC.).

2. *vb. refl.* ① A se desface, a se întinde, a se răsfira; a se desfășura: cînd murgul serii începe a se ~ treptat peste pustii (ODOB.); nu se putea ~ în front mai mult de doisprezece oameni (BĂLC.) ¶ ② Ⓟ A înceta de a mai veni într'un loc: Tîndală nu se mai destindea de la Păcală (R.-COD.) [î n t i n d e].

DESTINZĂTOR *adj. verb.* DESTINDE. Care destinde: ~ feeric de aripi sburătoare (ALECS.).

***DESTITUI** (-tuiu) *vb. tr.* A scoate, a da afară din slujbă: de mă voiu fi înșelat, îl voiu ~ și pe dînsul, cum am destituit pe Pini (I.-GH.) [fr.].

DESTOARCE (-torc) *vb. tr.* ① A întoarce la loc ceva întors, sucit ¶ ② Ⓕ A se despăgubi de ceva: încaltea să-și destoarcă răbdările suferite (CAR.) [î n t o a r c e].

DESTOCMI (-mesc) *vb. tr.* și *intr.* A desface, a strica o tocmeală (R.-COD.) [d e s - + t o c m i].

DESTOI, DESTOIA (-toiu) *vb. tr. Mold. Bucov.* ① A-și ~ inima, a-și ușura inima, a spune tot ce are pe inimă, tot ce-i apasă sufletul: după ce și-au mai destoiat ei inima și s'au întrebat de sănătate (SB.); a-și ~ asupra cuiva, a-și descărca necazul asupra cuiva, a-și răcori inima: Deci boierul se gîndea Vr'un prilej asupra popii Să-și destoaie de-ar găsi (SPER.) ¶ ② A-și ~ foamea, a-și potoli foamea [d e s - + t o i u].

DESTOINIC *adj.* ① † Vrednic: au sfințit pre Anastasie, om ~ a primire slujba păstoriei sale (GR.-UR.); el era om ~, ca frica lui Dumnezeu și cinstit (ISP.) ¶ ② În stare (de a face ceva), capabil, apt: nu mă simțeam ~ de a duce lupta pînă la sfîrșit (GN.) [vsl. d o s t o i n ŭ].

‡**DESTOINICI** (-icesc) *vb. refl.* A se face d e s t o i n i c, a se învrednici: cine ucide de voie, acela la sfîrșenia vieții lui să se destoinicească priceștenie (PRV.-MB.).

DESTOINICIE *sf.* ① † Vrednicie ¶ ② Însușirea necesară pentru a face ceva, aptitudine, capacitate [d e s t o i n i c].

DESTRĂBĂLA (-ălez) *vb. refl.* A începe să ducă o viață desordonată, a se strica, a se desfrîna.

DESTRĂBĂLARE *sf.* Faptul de a se d e s t r ă b ă l a; viață destrăbălată.

DESTRĂBĂLAT 1. *adj. p.* DESTRĂBĂLA. ① Care duce o viață lipsită de bunăcuviință și de rușine, desfrînat ¶ ③ *Trans.* Descheiat: nu umbla cu cămașa ~ă la gît (PȘC.).

2. *sm.*, DESTRĂBĂLATĂ (*pl.*-te) *sf.* Cel ce, aceea care duce o viață destrăbălată: de-abia se putuseră aduna în silă vre-o 300 de destrăbălați (CAR.); pentru o destrăbălată... care-i mănîncă tinerețele! (BAS.).

DESTRĂMA (-am, -ăm) 1. *vb. tr.* ① A desface, a scoate firele unei țesături: pentru a scoate acum acele lătunoioase fire, trebue a destrăma toată pînza (NEGR.); ~ capetele unei panglici ¶ ② *Pr. ext.* A desface, a rupe, a face sdrențe, a sdrențui.

2. *vb. refl.* ① A se desface (firele unei țesături) ¶ ② *Pr. ext.* A se sdrențui ¶ ③ Ⓕ A se destrăbăla, a se desfrîna [t r a m ă].

DESTRĂMARE *sf.* ① Faptul de a (se) d e s t r ă m a ¶ ② Ⓕ Destrăbălare.

DESTRĂMAT *adj.* ① *p.* DESTRĂMA ¶ ② *Pr. ext.* Cu hainele în desordine, atîrnate, sdrențuite ¶ ③ Ⓕ (și *sm.*) Destrăbălat, desfrînat: sînt din potrivă un cheltuitor, un ~ (ALECS.).

○**DESTRĂMĂTURĂ** (*pl.*-turi) *sf.* ▸ STRĂMĂTURĂ [d e s t r ă m a].

DESTROIENI, *Mold.* DISTROINI (-nesc) *vb. tr.* A scoate dintr'un troian de zăpadă unde s'a oprit, de unde nu mai poate înainta: dați-vă gios și voi, doar ni-om distroini mai de grabă (ALECS.) [î n t r o i e n i].

***DESTRONA** = DETRONA.

○**DESTRUCA** (-uc) *vb. tr. Olten. Băn.* A descoperi, a desveli [a s t r u c a].

DESTRUNA (-un) *vb. tr.* A slăbi strunele, coardele întinse: feciorul de împărat destrună arcul (ODOB.) [î n s t r u n a].

DESTUL *adj.* și *adv.* Atît cît trebue, de ajuns:

are ~ă avere, destui bani; am muncit ~ o viață întreagă; din ~, în belșug, în mare cantitate: ornamentele de aur risipite din ~ peste tot (CAR.) [d e + s ă t u l].

‡ **DESTULA**, DESTULI = ÎNDESTULA.

DESTUPA (-up) *vb. tr.* ① A scoate dopul, astupușul: ~ o sticlă ¶ ② A da la o parte, a înlătura ceea ce astupă, ce împiedică o trecere: ~ drumul; ~ un canal; ~ o fereastră; Ⓕ F: a-și ~ urechile, a căuta să audă bine [lat. a s t u p a].

DESTUPĂTOARE *sf.* Unealta cu care se d e s t u p ă ceva; tirbușon.

***DESȚĂRA** (-ărez) *vb. refl.* A-și părăsi țara, patria, a se expatria [format după fr. e x p a t r i e r].

DESȚELENI (-nesc) *vb. tr.* ✓ A transforma fînețe și pășuni în locuri arabile, răsturnînd bine și adînc cu plugul și cu sapa pămîntul plin de buruieni și de rădăcini [î n ț e l e n i].

DESȚEPENI (-nesc) *vb. tr.* A scoate din înțepeneală, a slăbi rezistența unui lucru înțepenit [î n ț e p e n i].

DESUCI = DESSUCI.

***DESUETUDINE** *sf.* Încetarea unui obiceiu; neîntrebuințare: a cădea în ~, a nu se mai întrebuința, a nu mai fi obicinuit [fr.].

DESUFLECA (-ec) *vb. tr.* A desdoi, a desface ceea ce a fost suflecat: o dimerlie de fasole i-au curs atunci din turetce, pe care deobiceiu le purta suflecate, iar atunci le desuflecase anume (CRG.); își desufleca mînecile de la cămașă (SLV.) [d e s - + s u f l e c a].

DESUMFLA, DESUNFLA, DEZ- (-flu) 1. *vb. tr.* A face să nu mai fie umflat.

2. *vb. refl.* A scădea umflătura, a înceta de a mai fi umflat: cînd apeși ori ridici piciorul, foalele se umflă și se dezumflă (BR.-VN.) [d e s - + u m f l a].

***DESUNI**, DEZ- (-unesc) 1. *vb. tr.* ① A desface unirea între două lucruri sau două persoane, a desface, a deslipi ¶ ② A desbina, a aduce desbinare, neînțelegere: ar mai voi să le strice frăția și să-i desunească (ISP.).

2. *vb. refl.* ① A nu mai fi uniți, a se desface, a se deslipi ¶ ② A se desbina, a cădea în neînțelegere [fr.].

***DESUNIRE** *sf.* Faptul de a (se) d e s u n i; neunire.

DESVĂLI ☛ DESVELI.

***DESVĂLIȘ**, DEZ- (*pl.*-ișuri) *sn.* Loc desvelit: tăiem în lung înaltul desvăliș de pe Podul-Calului (VLAH.) [d e s v ă l i + î n v e l i ș].

DESVĂLUI, DEZ- (-luiu) 1. *vb. tr.* A ridica vălul, a descoperi, a face cunoscut un lucru tainic: a ~ un secret.

2. *vb. refl.* ① A-și ridica vălul, a se descoperi ¶ ② A se desfășura: încîntătorul tablou ce se desvăluie dinaintea ochilor (I.-GH.) [î n v ă l u i].

† **DESVĂRA**, DEZ- (-vărează, -vară) *vb. refl. unipers. Maram.* A se face v a r ă.

DESVĂȚ, DEZ- *sbst.* Desobicinuirea de un î n v ă ț: învățul are și ~ (PANN).

DESVĂȚA, DEZ- (-văț) *vb. tr.* și *refl.* A (se) desobicinui de o deprindere, de un învăț [î n v ă ț a].

DESVELI, DESVĂLI, DEZ- (-lesc) *vb. tr.* și *refl.* ① A(-și) ridica vălul sau învelișul care ascunde sau acoperă un obiect, a descoperi ¶ ② Ⓕ A (se) da pe față, a (se) destăinui [î n v e l i].

‡ **DESVEȘTI**, DEZ- *vb. tr.* și *refl.* A (se) desbrăca [î n v e ș t i].

DESVINOVĂȚI, DEZ- (-ățesc) *vb. tr.* A(-și) arăta, a-(și) dovedi nevinovăția: a se ~ înaintea lui nu era cu putință (ISP.) [î n v i n o v ă ț i].

DESVINUI, DEZ- (-uesc) 1. *vb. tr.* A ridica vina, a desvinovăți.

2. *vb. refl.* A se desvinovăți: împărăteasa cerca să se desvinuească înaintea împăratului (SB.) [î n v i n u i].

DESVÎRTI, DEZ-(-tesc) *vb. tr.* și *refl.* A (se) desface ceea ce a fost învîrtit, a dessuci; a (se) învîrti în direcțiunea contrară [d e s - + î n v î r t i].

‡ **DESVOALBE**, ○ DESVOLBI, DEZ- (-volb) *vb. tr.* A desface, a desfășura: iară călărimea desvoalse îndată albu-verde steag (BD.-DEL.) [lat. *d ĭ s v o l v ĕ r e].

DESVOLT, DEZ- *adj. adj.* ① *p.* DESVOALBE ¶ ② ✿ Despre flori: floare desvoaltă, care nu e plină, cu puține petale.

DESVOLTA, DEZ- (-volt) 1. *vb. tr.* ① A face ca un lucru să crească, să sporească, a da o mai mare întindere (în sens fizic sau moral): dacă ai voi să mă dirigi, să-mi desvolți spiritul (ALECS.); căldura desvoltă florile ¶ ② A expune, a arăta cu deamănuntul: ~ o cugetare, o doctrină ¶ ③ ± ~ în serie, a exprima o funcție cu ajutorul unei serii.

2. *vb. refl.* A crește, a spori, a lua oarecare întindere [d e s v o l t].

DESVOLTARE, DEZ- *sf.* ① Faptul de a (se) d e s v o l t a ¶ ② Rezultatul acestei acțiuni, creștere ¶ ③ Expunere amănunțită.

DESZĂVORÎ (-orăsc) *vb. tr.* A scoate zăvorul sau zăvoarele, încuietorile de fier [d e s - + z ă v o r î].

DESZICE (-zic) 1. *vb. tr.* A tăgădui ceea ce a zis, a spune ceva împotrivă: ceea ce zicea Dinu, nimeni nu putea să deszică (ISP.).

2. *vb. refl.* A-și întoarce vorba, a-și lua vorba înapoi; a se desminți: zisa împăratului nu se putea deszice (ISP.); nu m'am deszis niciodată [d e s - + z i c e].

○ **DEȘĂLA** ☛ DEȘELA.

○ **DEȘANȚ** *adv. Mold. Trans.* Ciudat, curios, de mirare: poate ți-i ~ de una ca aceasta ? (CRG.).

○ **DEȘĂNȚAT**, DEȘANȚAT, DIȘANȚAT *adj. Mold.* Ciudat, curios, bizar: îmi pare deșanțat că dumneata ai luat un capriț drept amor (NEGR.); aceste provizii ne părură cam dișănțate pentru primblare de două ceasuri (ALECS.); îmi vine cu deșanțat (FR.-CDR.), îmi vine curios, ciudat [d e ș a n ț].

DEȘCĂ *sm.* F ⚔ Termen cu care se adresează un soldat altuia, egal în grad, dar mai vechiu în armată: tragi a vagmistru de trompeți, ~ ! (S.-ALD.) [sl. d e č k o „băiat"].

DEȘCHIDE ☛ DESCHIDE.

DEȘELA (-șel), DEȘĂLA (-șăl) 1. *vb. tr.* ① A lua șeaua de pe cal ¶ ② A speti, a frînge șalele, mijlocul ¶ ③ Ⓕ A snopi în bătaie: Țiganul apucă un par și deșelă vaca (SB.).

2. *vb. refl.* A se speti, a-și frînge șalele [d e s - + ș a l e].

DEȘELAT, DEȘĂLAT 1. *adj.* ① *p.* DEȘELA ¶ ② Spetit, cu șalele frînte, cu mijlocul rupt.

2. PE DEȘELATE *loc. adv.* Fără șea: încalecă pe deșelate o umbră de cal (VLAH.).

DEȘERT[1] 1. *adj.* ① Gol, în care nu se află nimic: un pahar ~; cu mîna deșartă ¶ ② Cu mîna goală, fără a fi luat nimic: nu poate nime să ucigă furul, cînd va fugi... și se va duce ~ (PRV.-LP.) ¶ ③ F Zadarnic, nefolositor; nestatornic, trecător: vise deșarte; tot i se înfățișa ca o minciună deșartă (DLVR.); lăsîndu-se a fi biruit de o deșartă mîndrie (ISP.) ¶ ④ Ⓕ Netemeinic, fără temeiu: e o credință deșartă.

2. (*pl.*-turi) *sn.* ① Gol *în loc.*: cu ~ul, cu un vas gol, cu mîinile deșarte; în ~, în gol; în zadar, zadarnic: s'au ispitit cu silă să apuce împărăția Rîmului ce tot în ~ (M.-COST.); se plecă asupra mă-sei ce în ~ se 'ncerca a mai vorbi (DLVR.) ¶ ② (*mai adesea pl.*) ♘ Spațiul dintre coaste și șold (la om și la vite), flămînzare: din pricina ~urilor goale, șoldurile păreau ieșite afară, goale (S.-ALD.); cînd vine vita de la alungat, s'o lovești în ~uri cu două gheme și să-i înnozi vîrful cozii (VOR.) [lat. d e s ĕ r t u s].

***DEȘERT**[2] (*pl.*-turi) *sn.* Pustiu, pustietate, țară neroditoare și fără locuitori: doarme sub șuierul vînturilor ~ul larg, nemărginit al Bărăganului (VLAH.) [lat. d e s e r t u m sau fr. d é s e r t, refăcut după d e ș e r t[1]].

***DEȘERTA** (-șert) *vb. tr.* și *refl.* A (se) goli, a (se) face d e ș e r t: deșertarăm veseli butelca de vin (ODOB.); și îndată mijlocul roții se deșertă și rămase o lumină cît fața ariei (ISP.).

DEȘERTĂCIUNE *sf.* ① Starea, caracterul lucrului deșert; lipsă de valoare, de seriozitate, de folos: i se urîse cu deșertăciunile cetăților și se făcuse sihastru (ISP.) ¶ ② Dorință deșartă de a fi cu vază în lume, de a fi admirat [d e ș e r t].

DEȘGH... ☛ DESGH...

DEȘI *conj.* Cu toate că, măcar că: ~ e copil, dar judecă ca un om mare [d e + ș i].

‡**DEȘIDERA** (-er *vb. tr.* A dori (PS.-SCH.) [lat. d e-sīdĕr a r e].

‡**DEȘIDERAT** (*pl.*-ate) *sn.* Faptul de a dori; dorință (PS. SCH.) lat. d e s ī d ĕ r a t u m].

DEȘIRA (-șir) 1. *vb. tr.* ① A desface ceea ce era înșirat: ~ ghemul; Ⓕ: prinde a ~ ca de pe un mosor firul frumoaselor lui aduceri aminte (VLAH.) ¶ ② A scoate mărgelele de pe șirag ¶ ③ A face să treacă rînd pe rînd: astfel îmi deșirai zilele în atelierul meu, lucrînd lemnu (N.-UR.); îmi deșiram în minte frumusețile de odinioară (OLVR.).

2. *vb. refl.* ① A se întinde, a se lungi, destinzîndu-și încheeturile: atunci Păsărilă se deșiră odată și se înalță pînă la lună (CRG.) ¶ ② A-și desface șirul: pasările... se deșiră, iar se string și iar se răresc (GRL.) [lat. d ī s ĕ r r a r e].

DEȘIRAT *adj.* ① *p.* DEȘIRA ¶ ② Lung (ca și cînd și-ar fi destins încheieturile): și era lung și ~, c'un picior mai scurt și cu altul mai lung (OLVR.) ¶ ③ Rupt: hainele de pe dînsa erau sfîșiate și ~e (ISP.).

DEȘT DEGET.

DEȘTEPT 1. *adj.* ① Care nu doarme, treaz: a visa ~. a fi cu mintea aiurită, rătăcită: am ajuns ca un năuc, visez ~, nu mai știu ce fac (ISP.) ¶ ② F Cu mintea ageră, deschis la minte, inteligent; *iron.*: e ~ ca oaia cu jug, e ~ ca oaia cînd dă în noroiu, e prost de dă în gropi.

2. *sm.* Om deștept, inteligent; Ⓟ: mai bine la pagubă cu un ~, decît la cîștig cu un nătărău (ZNN.); ~ul făgăduește și prostul trage nădejde [lat. d e - e x c ĭ t u s].

DEȘTEPTA (-ept) 1. *vb. tr.* ① A scula, a trezi din somn: m'a deșteptat în zori de zi ¶ ② F A deschide mintea, a face deștept: călătoriile deșteaptă pe om ¶ ③ F A provoca, a ațîța, a trezi în minte, în suflet.

2. *vb. refl.* ① A nu mai dormi, a se scula din somn, a se trezi: Tare-aș vrea s'adorm odată și să nu mă mai deștept (VLAH.); Deșteaptă-te, Române, din somnul cel de moarte ¶ ② Ⓕ A se trezi, în minte, în suflet: alte plăceri mi se deșteptau în suflet (CRG.) [lat. d e - e x c ĭ t a r e].

DEȘTEPTĂCIUNE *sf.* Însușirea omului d e ș t e p t, inteligență.

DEȘTEPTARE *sf.* ① Faptul de a (se) d e ș t e p t a ¶ ② ⚔ Semnal dat la cazarmă (cu goarna cu toba) ca să se deștepte soldații: după cîtva timp începea să sune ~a (S.-ALD.).

DEȘTEPTĂTOR 1. *adj. verb.* DEȘTEPTA. Care deșteaptă.

2. DEȘTEPTĂTOR (*pl.*-toare) *sn.* Ceasornic care sună la ceasul cînd vrea cineva să se deștepte din somn (▪ 1794).

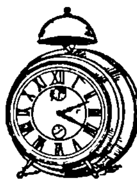

Fig. 1794. Deșteptător.

DEȘTERNE, DIȘTERN (-tern) *vb. tr.* A întinde ca o pătură ce se așterne, a desfășura: pămîntul se desface ca din scutice și-și dișterne priveliștile din ce în ce mai limpezi (VLAH.) a ș t e r n e].

‡ **DEȘTINDE** (-ind), ‡ DEȘTINGE (-ing) *vb. intr.* A se cobori, a descinde [lat. d ĕ s c e n d ĕ r e].

DEȘUCHIAT, *Mold. Trans.* ȘUCHIAT, -ATĂ *adj.* și *sm. f.* ① F Smintit, într'o ureche: cei mai mulți erau năzuroși, tembeli și deșuchiați (ISP.) ¶ ② Destrăbălat: mișcările și gesturile sînt și mai deșuchiate (CAR.).

‡ **DEȘUGUBINĂ** (*pl.*-ini) *sf.* ① Crimă, nelegiuire, păcat de moarte (ucidere, tîlhărie, adulter) ¶ ② (*Mai adesea* ȘUGUBINĂ). Amenda plătită pentru răscumpărarea unei astfel de crime; *cuvînt păstrat astăzi numai în loc.* F: a da de șugubină, a da de rușine, a face de ocară [vsl. *d u š e g u b ĭ n ŭ „pierzîndu-și sufletul"].

‡ **DEȘUGUBINARIU** *sm.* Strîngător al amenzilor, al d e ș u g u b i n i l o r.

*****DETAIL** — DETALIU.

*****DETAILIST** *sm* Vînzător în detaliu, cu mărunțișul, cu bucata: cumpăra mai 'nainte acele obiecte de la băcanul ~ (I.-GH.) [fr.].

*****DETALIA** (-liez) *vb. tr.* A înșira, a spune, a povesti cu de-amănuntul, a da cît mai multe amănunte [fr.].

*****DETALIU** (*pl.*-lii) *sn.* ① Vînzare cu mărunțișul. cu bucata ¶ ② Amănunt: o lume vie pe care poetul o vede deslușit în toate detaliile (VLAH.) ¶ ③ În ~, *loc. adv.* cu mărunțișul; cu de-amăruntul [fr.].

*****DETAȘA** (-așez) *vb. tr.* și *ref.* A (se) desface, a (se) desprinde, a (se) deslipi [fr.].

*****DETAȘAMENT** (*pl.*-te) *sn.* ⚔ Mică ceată de soldați, un oare-care număr de soldați luați dintr'o trupă mai mare spre a împlini o misiune anumită [fr.].

*****DETECTIV** *sm.* Agent de siguranță, polițist însărcinat cu urmărirea afacerilor criminale: mă luai pe urmele lui mai discret decît un bătrîn ~ (CAR.) [fr.].

*****DETECTOR** (*pl.*-oare) *sn.* Aparat cu care se prind undele herțiene (întrebuințat în radiofonie) [fr.].

*****DETENTOR** *sm.* Cel ce oprește, ce ține de fapt san de drept un lucru la sine; deținător [fr.].

*****DETENȚIUNE** *sf.* Poprealā, ținere la închisoare: după trei ani de ~ și de boală, l-a ajuns moartea (I.-GH.) [fr.].

*****DETERIORA** (-orez) *vb. tr.* și *refl.* A (se) strica a (se) prăpădi, a aduce (a ajunge) în stare rea [fr.].

*****DETERIORAT** *adj. p.* DETERIORA. Stricat, prăpădit.

*****DETERMINA** (-min) 1. *vb. tr.* ① A hotărî, a arăta în mod precis, a preciza ¶ ② A face să ia o hotărîre ¶ ③ A pricinui, a cauza, a produce.

2. *vb. refl.* A se hotărî, a lua o hotărîre [fr.].

*****DETERMINANT** *sm.* ± Expresiune simbolică în forma unui pătrat, a unei sume algebrice de produse care servește de obiceiu la rezolvarea ecuațiunilor lineare [fr.].

*****DETERMINATIV** *adj.* Care determină înțelesul unui cuvînt sau al unei propozițiuni, dîndu-i un sens precis și restrîns: acest, acel, celălalt, etc. sînt adjective ~e [fr.].

*****DETERMINISM** *sbst.* Sistem filosofic care atribue motivelor, iar nu numai voinței, actele săvîrșite de noi [fr.].

*****DETERMINIST** *sm.* Partizan al determinismluui [fr.].

*****DETESTA** (-test) *vb. tr.* A urî grozav, a nu putea suferi [fr.].

*****DETESTABIL** *adj.* ① De nesuferit, care trebue urît ¶ ② Foarte urît, foarte rău: un timp ~ [fr.].

○ **DETINĂ** — DATINĂ.

*****DETO** *adv.* De asemenea, la fel [it.].

† **DETOR**... DATOR...

*****DETRACAT** *adj.* și *sm.* Smintit, țicnit: se vor găsi cinci detracați cari să susțină că mania lor a fost o criminală (VLAH.) [fr.].

*****DETRACTA** (-tez) *vb. tr.* A defăima, a vorbi de rău; a deprecia meritul cuiva [fr.].

*****DETRACTOR** *sm.* Cel ce detractează, defăimător, clevetitor [fr.].

DETREABĂ ☛ TREABĂ.

*****DETRIMENT** *sbst.* Pagubă: se blama vînzarea averii... în ~ul creditorilor și în folosul familiei (I.-GH.) [fr.].

*****DETRONA** (-onez) *vb. tr.* A scoate din scaunul domniei, a da jos de pe tron [fr.].

DETUNA (-tun) 1. *vb. tr.* ① A trăsni, a lovi cu trăsnetul: au căzut fulger din ceriu de l-au detunat (DDS.); Sîntilie prorocul... unde-l zărește, acolea-l detună (BD.-DEL.); Ⓟ: detuna-l-ar (PAMF.), unul din numeroasele epitete ale diavolului ¶ ② A dărîma, a nărui, a surpa, a dobori la pămînt: fie-care lovitură spărgea... detuna păreții de pămînt ai dușmanului (GN.).

2. *vb. intr.* A pocni, a răsuna ca tunetul, a bubui [lat. d e t o n a r e].

DETUNAT *adj. p.* DETUNA. ① Trăsnit, lovit de trăsnet; surpat: un brad se înălța singur și ~ pe un vîrf de munte (EMIN.) ¶ ② F Amețit de băutură.

DETUNĂTOR[1] *adj. verb.* DETUNA. ① Care detună ¶ ② Răsunător: un glas ~.

*****DETUNĂTOR**[2] (*pl.*-toare) *sn.* Capsulă sau aparat destinat să provoace pocnirea unui exploziv [fr. d é t o n a t e u r, refăcut după d e t u n a].

DETUNĂTURĂ (*pl.*-turi) *sf.* ① ‡ Trăsnet ¶ ② Pocnet, sgomot puternic produs de descărcarea unei arme, de inflamarea unei mase ga-

zoase sau de schimbarea bruscă a volumului unui corp: **o ~ puternică făcu să zbîrnie geamurile cofetăriei** (BR.-VN.) ¶ ③ Dărîmătură, năruitură, surpătură: **ne așezăm într'o ~ de mal** (SAD.) [d e t u n a].

*DEȚINE (-țin) *vb. tr.* ① A ținea în silă, a ținea la sine pe nedrept (un lucru ce nu-i al său) ¶ ② A ținea închis, arestat [fr.].

*DEȚINUT 1. *adj. p.* DEȚINE.
2. *sm.* Arestat, persoană ținută închisă [după fr. d é t e n u].

DEUNĂZI, DĂUNĂZI *adv.* Acum cîteva zile, mai zilele trecute, de curînd, nu de mult: **vezi să mă dai iar de rușine ca mai deunăzi** (I.-GH.); **să-ți răsplătesc binele ce ai făcut mai dăunăzi cu omul acela** (SB.) [d e - u n ă - z i].

† DEUNĂZILE, DĂUNĂZILE = DEUNĂZI.

*DEUS EX MACHINA *loc. lat.* Arată un desnodămînt datorit intervenției unui personaj cu totul neașteptat.

DE-VALE ☛ VALE.

*DEVALIZA (-zez) *vb. tr.* A prăda, a jefui [fr.].

DEVĂLMAȘ... ☛ DĂVĂLMAȘ...

*DEVANSA (-sez) *vb. tr.* A o lua înainte, a întrece: **s'a hotărît să se devanseze epoca izbucnirii (revoluției)** (I.-GH.) [fr.].

*DEVASTA (-tez) *vb. tr.* A pustii [fr.].

○DEVEGHIA (-ghiez) *vb. tr.* A da pe față, a da la iveală; a destăinui: **ca să nu-l mai devegheze la alții, i-a făgăduit că-i dă lucru mare** (R.-COD.) [v e g h i a].

*DEVELOPA (-pez) *vb. tr.* A face să apară, cu ajutorul unei substanțe chimice, imaginea formată pe o placă fotografică [fr.].

*DEVELOPABIL = DESFĂȘURABIL [fr.].

*DEVELOPANTĂ *sf.* Curbă descrisă prin mișcarea unora din capetele unui fir întins al cărui celălalt capăt e fixat pe o curbă, firul însuși fiind la începutul mișcării dispus de-a lungul acestei curbe [fr.].

*DEVELOPARE *sf.* Faptul de a d e v e l o p a; operațiunile prin cari se face să apară imaginea (☐ 1795).

*DEVELOPATOR (*pl.*-toare) *sn.* Ori-ce substanță chimică care face să apară imaginea latentă obținută în fotografie [fr.].

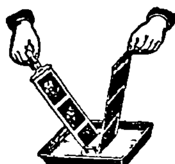

Fig. 1795. Developarea unui film.

*DEVENĂ (*pl.*-ne) *sf.* Neșansă, nenoroc (la joc): **tu ești devena, de vom pierde** (DLVR.) [fr. d é v e i n e].

*DEVENI (-vin, -viu) *vb. tr.* ① A se face, a începe a fi ¶ ② A trece dintr'o stare într'alta, a ajunge: **și glasul meu devine cîntec** (VLAH.) [fr.].

DEVER¹ *sbst.* Vînzare (în negoț); alișveriș: **face ~ mare,** vinde mult; **~ul (fiind mare, firește că acești se îmbogățiră curînd** (ISP.) [tc. d e v r].

*DEVER², DI(E)VER, DIAVER *sm.*, -ERĂ (*pl.* re), -ERIȚĂ (*pl.*-țe) *sf.* *Trans. Băn.* Cavaler (domnișoară) de onoare al mirelui (a miresei), numit, după regiuni, „vornicel", „vătăjel", „frate de mireasă", etc. [srb. d j e v e r, blg. d ě v e r ŭ].

○DEVESI = ADĂVĂSI.

*DEVIA (-viez) *vb. intr.* A se abate (din drumul cel drept, din direcțiunea apucată), a cîrmi; Ⓕ: **~ de la bunele principii, din calea cea bună; raporturile vieții deviază, proporțiile se prefac** (DLVR.) [fr.].

*DEVIAȚIUNE, *DEVIAȚIE *sf.* ① Faptul de a devia; abatere din drumul apucat înainte ¶ ② Schimbarea direcțiunii firești: **~a coloanei vertebrale; unghiu de ~; ~a tirului** [fr.].

*DE VISU *loc. adv. lat.* Văzut cu ochii lui.

*DEVIZ (*pl.*-ize) *sn.* Listă în care sînt trecute în mod amănunțit toate lucrările de făcut pentru clădirea unei case, pentru construirea unei mașini sau pentru o instalațiune oare-care, cu însemnarea costului fie-cărei lucrări sau furnituri în parte [fr. d e v i s].

*DEVIZĂ (*pl.*-ze) *sf.* ① Sentență favorită a cuiva care exprimă pe scurt și uneori alegoric, o gîndire, un sentiment ¶ ② Partea blazonului unde e înscrisă o astfel de sentență: **Deviza stemei României e „Nihil sine Deo" adică „Nimic fără Dumnezeu"** ¶ ③ Plata în străinătate a unei polițe, calculată în valuta țării respective [fr. d e v i s e].

DE-VÎNT ☛ VÎNT.

DEVLĂ (*pl.*-le) *sf.* F Căpățînă: **la o vîrstă așa de crudă a strîns în devla lui atîta învățătură** (VLAH.) [comp. srb. d e b l o „butuc"].

‡DEVLET *sbst.* Guvernul împărăției turcești, imperiul turcesc [tc.].

*DEVONIAN *adj.* Se zice despre o formațiune geologică situată între terenul silurian și terenul carbonifer [fr.].

*DEVORA (-vor) *vb. tr.* ① A mînca sfîșiind cu dinții ¶ ② A mînca cu lăcomie, a înghiți ¶ . Ⓕ A prăpădi, a risipi tot, cheltuind nebunește: **a devorat toată moștenirea rămasă de la părinți** ¶ ④ A nimici, a mistui: **focul a devorat toată clădirea** ¶ ⑤ A citi cu mare grabă: **~ o carte** ¶ ⑥ A străbate în fuga mare, a înghiți pămîntul: **~ spațiul** ¶ ⑦ A sorbi (cu privirea): **~ cu ochii** ¶ ⑧ A înghiți, a mistui: **~ o rușine, o ocară** [fr. < lat.].

*DEVORANT *adj.* Care devoră; mistuitor [fr.].

*DEVOT *adj.* și *sm.* Evlavios, cucernic, bisericos [fr.].

*DEVOTA (-otez) *vb. refl.* A se consacra, a se închina cu totul; a se jertfi [lat.].

*DEVOTAMENT (*pl.*-te) *sn.* ① Faptul de a se devota ¶ ② Dispozițiune de a se devota, de a se jertfi pentru altul [fr. d é v o û m e n t, refăcut după d e v o t a].

*DEVOTAT *adj. p.* DEVOTA. Plin de devotament, gata să se jertfească pentru cineva.

DEVREME ☛ VREME.

*DEXTERITATE *sf.* Iscusință, îndemînare, dibăcie [fr.].

*DEXTRINĂ (*pl.*-ne) *sf.* ① Substanță gumoasă extrasă din amidon, care se întrebuințează în locul gumei arabice: **materia lipicioasă de pe timbre este dextrină** ¶ ② *pl.* Compuși obținuți prin hidratarea amidonului cu ajutorul fermenților sau acizilor [fr.].

*DEXTROGIR *adj.* Care face să devieze la dreapta planul de polarizație [fr.].

DEZ-... ☛ DES-...

*DEZASTROS *adj.* Care pricinuește un dezastru, nenorocit, funest: **a produs asupra stării lui sufletești o înrîurire atît de dezastroasă** (VLAH.).

*DEZASTRU (*pl.*-tre) *sn.* Nenorocire grozavă, mare prăpăd: **te crezi într'o lume dărăpănată, pustiită în urma unui mare ~** (VLAH.) [fr.].

DEZB... DEZD... ☛ DESB... DESD...

*DEZERTA (-tez) *vb. intr.* ① A părăsi un loc, un partid ¶ ② A fugi din armată ¶ ③ A trece la vrăjmaș [fr.].

*DEZERTOR *sm.* Cel ce dezertează, soldat fugit din armată; *pr. ext.*: **~ politic,** cel ce părăsește un partid, trecînd la adversari [fr.].

DEZG... DEZH... ☛ DESG... DESH...

DEZI... ☛ DESI...

DEZL... DEZM... DEZN... ☛ DESL... DESM... DESN...

DEZO... ☛ DESO...

*DEZOLA (-olez) 1. *vb. tr.* ① A pustii, a prăpădi ¶ ② A pricinui o mare întristare.
2. *vb. refl.* A se întrista foarte mult [fr.].

*DEZOLANT *adj.* Care dezolează; întristător [fr.].

*DEZOLARE *sf.* Faptul de a (se) d e z o l a; întristare adîncă.

*DEZOLAT *adj.* ① *p.* DEZOLA ¶ ② Foarte întristat: **melancolia unui negustor care n'are mușterii și stă ~ în ușa prăvăliei** (VLAH.).

DEZU... DEZV... ☛ DESU... DESV...

*DIABET *sbst.* Boală caracterizată prin secretarea de urină încărcată cu zahăr, boală de zahăr [fr.].

*DIABETIC 1. *adj.* De natura diabetului.
2. *sm.* Persoană care suferă de diabet [fr.].

*DIABOLIC *adj.* ① Drăcesc, care vine de la necuratul: **era de o ~ă frumusețe în rochia ei de vară, albă** (VLAH.) ¶ ② Ⓕ Foarte rău ¶ ③ Ⓕ Foarte greu: **o lucrare ~ă** [fr.].

*DIABOLO *sbst.* Jucărie de copii, de origine japoneză, constînd dintr'un fel de mosoraș subțiat la mijloc, care se aruncă în sus și se prinde pe o sforicică legată de două bețe (▣ 1796) [fr.].

Fig. 1796. Diabolo.

DIAC (*pl.* **diaci**) *sm.* ① ‡ Scriitor de cancelarie, logofețel: **diecii divanului** ¶ ② *Trans.* Scriitor: **Badiu meu tînăr ~, Șede la masă scriind Și din inimă oftînd** (IK.-BRS.) ¶ ③ *Tr.-Carp.* Cărturar; student: **un ~ singur de sine învățat, că nimenea nu-l putea întrece în vorbe** (TICH.) ¶ ④ † *Trans. Maram.* Psalt, cîntăreț la biserică [vsl. d i j a k ŭ „diacon"].

DIACON *sm.* Rangul cel mai jos în ierarhia preoțească; diaconul nu poate săvîrși cele sfinte, ci numai ajută episcopului și preotului în serviciile divine (▣ 1797) [gr.].

Fig. 1797. Diacon.

DIACONAR(IU) (*pl.*-**are**) *sn.* Carte care cuprinde miroanele ce se zic la liturghie [ngr.].

*DIACONE(A)SĂ (*pl.* **ese**), ‡ **DIACONIȚĂ** *pl.*-**țe**) *sf.* ① Văduvă care, în Biserica primitivă, săvîrșea, anumite ceremonii ale cultului și îngrijia pe cei săraci și bolnavi: **se cade să fie popa de ani 30, diaconii de 25, iară diaconițele de patruzeci** (PRV.-MB.) ¶ ② Femeie protestantă care îngrijește pe bolnavi în spitale și instruește copiii [fr. d i a c o n e s s e; vsl. d i j a k o n i c a].

DIACONESC *adj.* De d i a c o n.

DIACONIE *sf.* Starea, calitatea de d i a c o n.

‡ **DIACONIȚĂ** ☞ **DIACONE(A)SĂ.**

*DIACRITIC *adj.*: **Semn ~**, accent care se pune pe una din vocalele unui cuvînt spre a deosebi pe acesta de alte cuvinte scrise la fel, dar cu însemnare deosebită [fr.].

*DIADELF *adj.* Se zice despre staminele împreunate în două mănunchiuri [fr.].

*DIADEMĂ (*pl.*-**me**) *sf.*, **DIADEM** (*pl.*-**me**, -**muri**) *sn.* ① Podoabă a frunții, legătură, panglică împodobită cu pietre scumpe cu care suveranele își încingeau odinioară fruntea (▣ 1798): **Și pune diademă pe fruntea ta senină** (COȘB.); Ⓕ: **El îi pune pe-a ei frunte mîndru diadem de stele** (EMIN.) ¶ ② Ⓕ Regalitate ¶ ③ Găteală de diamante sau de alte pietre prețioase cu care femeile își împodobesc capul (▣ 1799) [fr.].

Fig. 1798. Diademă. Fig. 1799. Diademă.

‡ **DIADIMĂ** = **DIADEMĂ** [gr.].

DIADOH *sm.* ① ‡ Urmaș, moștenitor (al tronului, al unei demnități înalte) ¶ ② Moștenitorul tronului, în Grecia, (în epoca regalității) [gr.].

*DIAFAN *adj.* ① Străvăzător, străveziu; prin care trece ușor lumina și prin care se poate vedea destul de limpede: **Soarbe ceaiul aromatic din o tasă ~ă** (ALECS.) ¶ ② *Pr. ext.* și Ⓕ Foarte slab: **apucînd mîna cea rece și ~ă a umbrei** (EMIN.) [fr.].

‡**DIAFENDEFSI**, -**DIPSI**(-**efsesc**, -**ipsesc**) *vb. tr.* și *refl.* A (se) apăra: **să ne lăsăm să ne despoaie ? să nu ne diafendefsim ?** (ALECS.) [ngr.].

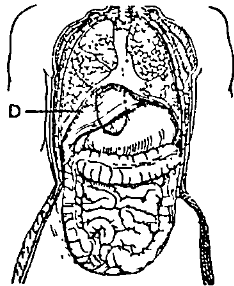

Fig. 1800. D. Diafragmă.

*DIAFRAGMĂ (*pl.* -**me**) *sf.* ① Mușchiu foarte subțire și în formă de boltă care desparte pieptul de abdomen (▣ 1800) ¶ ② Membrană care separă cele două nări ¶ ③ *Pr. ext.* Despărțitură subțire, în genere mobilă, care interceptează comunicațiunea a două părți ale unui aparat sau unei mașini; **diafragma unui gramofon**, membrană prinsă într'un disc cilindric ce servește la reproducerea sunetelor într'un gramofon (▣ 1801) ¶ ④ Disc opac cu o gaură centrală care se pune într'un instrument de optică spre a regula cantitatea de lumină ce trebuie lăsată să treacă (▣ 1802) [fr.].

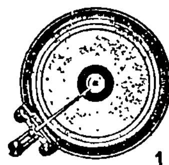

Fig. 1801. Diafragmă.

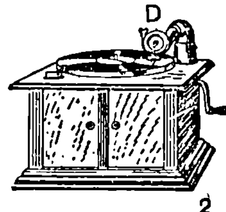

Fig. 1802. Diafragmă 1. — Detaliu. — 2. (D.) Situația pe gramofon.

*DIAGNOSTIC 1. *adj.* Care ajută să se cunoască boala.

2. *sbst.* Partea medicinei care se ocupă cu diagnoza [fr.].

*DIAGNOSTICA (-**ichez**) *vb. tr.* A recunoaște, a stabili, după anumite semne, boala de care suferă cineva: **după o jumătate oră, doctorul îmi zise că nu poate ~ cu siguranță** (D.-ZAMF.) [d i a g n o s t i c].

*DIAGNOZĂ (*pl.*-**ze**) *sf.* Cunoașterea boalei prin examinarea bolnavului [germ.].

*DIAGONAL 1. *adj.* Care unește două vîrfuri nealăturate ale unui poligon sau unui poliedru: **linie ~ă.**

2 *adv.* Oblic, ca o linie diagonală.

3. **DIAGONALĂ** (*pl.*-**le**) *sf.* Linie diagonală (▣ 1803): **diagonalele unui dreptunghiu sînt egale** [fr.].

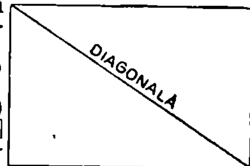
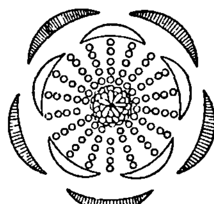

Fig. 1803. Diagonală.

*DIAGRAMĂ (*pl.*-**me**) *sf.* ① Plan grafic, cît se poate de simplu, servind să dea o idee clară despre un obiect: **publicînd... o ~ bine făcută și o explicațiune asupra tratatelor** (I.-GH.) ¶ ② Plan grafic al organelor, florilor și fructelor unei plante, prin proiecțiune (▣ 1804) ¶ ③ Linie trasă pe hîrtie de anumite aparate care dau indicațiuni continue; figură grafică care arată mersul unui fenomen: **diagramele mersului unui motor** [fr.].

Fig. 1804. Diagrama trandafirului.

*DIALECT (*pl.*-**te**) *sn.* Graiul unei regiuni mai mult sau mai puțin întinse care se deosebește de limba literară prin anumite particularități fonetice, morfologice și lexice: **~ul aromân; ~ul meglenit; ~ul istro-român** [fr.].

*DIALECTAL *adj.* De dialect, privitor la dialect [fr.].

*DIALECTICĂ *sf.* Arta de a raționa metodic [fr.].

*DIALECTICIAN *sm.* Care știe, care raționează după regulele dialecticei [fr.].

*DIALECTOLOGIE *sf.* Știința care se ocupă cu studierea dialectelor [fr.].

*DIALIPETAL *adj.* Se zice despre o plantă a cărei corolă are petalele separate [fr.].

*DIALISEPAL *adj* Se zice despre o plantă al cărei potir are sepalele separate [fr.].

*DIALIZĂ *sf.* Analiză chimică bazată pe proprietatea pe care o au coloidele de a nu stră-

bate membranele poroase: **dozajul ureei se face cu ajutorul dializei** [fr.].

***DIALOG** (*pl.*-**oguri**) *sn.* ① Convorbire între două sau mai multe persoane ¶ ② Ceea ce-și spun între ele personagiile unei piese de teatru ¶ ③ Operă literară în formă de convorbire: **~urile morților de Lucian** [fr.].

DIAMANT (*pl.*-**te**) Piatră prețioasă, transparentă, strălucitoare, formată dintr'un cărbune cristalizat și a cărei tărie întrece pe a celorlalte pietre scumpe, așa că le poate sgîria pe toate

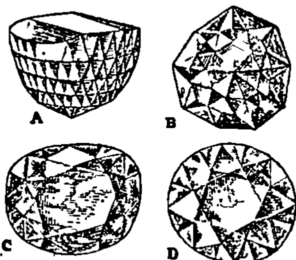

Fig 1805. Diamante celebre. A. Steaua Polară.—B. Marele-duce de Toscana.— C. Steaua Sudului.— D. Koh-i-noor.

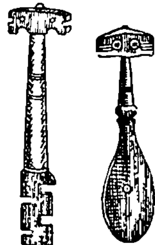

Fig. 1806. Diamante.

(▣ 1805) ¶ ② Unealtă a geamgiilor, alcătuită dintr'un mîner la capătul căruia e fixat un mic diamant, cu care se sgîrie sticla spre a se tăia în acel loc (▣ 1806) ¶ ③ Caracterele cele mai mici (de 4 puncte) întrebuințate în tipografie (☞ **TABELA XIX**) ¶ ④ Vîrful unei ancore (☞ ▣ 119) [gr.].

DIAMANTICALE *sf. pl.* Giuvaericale (de diamant): **zi cu zi i-a luat diamanticalele și sculele** (CAR.) [ngr.].

***DIAMANTIFER** *adj.* Care conține diamant [fr.].

***DIAMETRAL** 1. *adj.* Ce ține de diametru, care are proprietățile unui diametru; **plan ~**, planul care împarte o suprafață în două porțiuni echivalente.

2. *adv.* ① De la un capăt la celălalt al diametrului ¶ ② Cu desăvîrșire, cu totul opus: **interese ~ opuse** [fr.].

***DIAMETRU** *sm.* ① Linia dreaptă care trece prin centrul unui cerc și se oprește, de o parte și de alta, la circonferență, împărțind astfel cercul în două părți egale (▣ 1807) ¶ ② Linia dreaptă, trasă sau închipuită, care împarte o figură (o elipsă, o sferă) sau un astru în două părți egale: **~ul pămîntului** ¶ ③ ☆ **~ aparent**, unghiul sub care se vede un astru din locul de observație ¶ ④ Cea mai mare lățime a unui corp rotund [fr.].

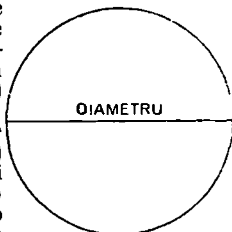

Fig. 1807. Diametru.

***DIAPASON**, ***DIAPAZON** (*pl.*-**onuri**) *sn.* ① Întinderea sunetelor pe care le poate străbate un glas sau un instrument, între limita cea mai de jos pînă la cea mai ridicată ¶ ② Ⓕ Tonul, temperamentul unui mediu social: **a se pune la ~ul mulțimii; inima lor nu putea să bată în ~ul cel romănesc** (I.-GH.) ¶ ③ Mic instrument alcătuit din două brațe de oțel și care servește să reguleze tonul; dă nota **la** și execută 870 de vibrațiuni pe secundă (▣ 1808): **Cînd cîntam în cor, lovea diapazonul de colțul catedrei** (SAD.) [fr.].

Fig. 1808. Diapazon.

***DIAREE** *sf.* Urdinare [fr.].

***DIASTAZĂ** *sf.* ① Ferment solubil care transformă diferite substanțe: **ptialina și pepsina sînt diastaze; rezervele alimentare ale vegetalelor devin asimilabile grație acțiunii diastazelor** ¶ ② Despărțire accidentală a două oase articulate [fr.].

† **DIASTIMĂ** (*pl.*-**me**) *sf.* Interval, spațiu de timp: **văzînd că este atîta ~ de vreme de cînd ai plecat** (ISP.) [ngr.].

***DIASTOLĂ** *sf.* Mișcarea de dilatare a inimii și arterelor [fr.].

† **DIATĂ** *sf.* Testament: **~ se zice cartea prin care orînduește mortul cine să-i fie moștenitor** (LEG.-CAR.) [ngr.].

***DIATERMIE** *sf.* Metodă terapeutică făcînd să treacă în organizm căldura produsă de un izvor electric [fr.].

***DIATEZĂ** (*pl.*-**ze**) *sf.* Predispoziția de a contracta anumite boale [fr.].

***DIATOMEE** *sf. pl.* Familie de alge microscopice [fr.].

***DIATONIC** *adj.* În care sunetele merg gradat prin tonuri și semitonuri: **gamă ~ă** (▣ 1809) [fr.].

Fig. 1809. Gama diatonică.

***DIATRIBĂ** (*pl.*-**be**) *sf.* ① Critică violentă și răutăcioasă ¶ ② Discurs injurios, scriere plină de injurii [fr.].

○ **DIAVER** ☞ **DIVER.**

DIAVOL *sm.* ① Drac: **și-a vîrît coada între dînșii ~ul învrăjbirii** (ISP.) ¶ ② Băiat sburdalnic, neastîmpărat, copil gălăgios, poznaș, obraznic: **așa ~ nici că s'a dat pe fața pămîntului** (ALECS.) [ngr.].

DIAVOLESC, -EASCĂ *adj.* Drăcesc, de d i a v o l.

DIAVOLIE *sf.* Drăcie [d i a v o l].

DIAVOLIȚĂ (*pl.*-**țe**), **DIAVOLOAICĂ** (*pl.*-**ce**) *sf* Fată sburdalnică, neastîmpărată, ștrengăriță: **diavolița asta trebue să știe toate** (VLAH.); **da vezi ce frumoasă-i diavoloaica! îți vine s'o mănînci de vie** (ALECS.).

‡ **DIBĂ** (*pl.*-**be**) *sf.* Instrument de tortură pentru încătușat criminalii (▣ 1810) [vsl. d y b a].

Fig. 1810. Dibă.

DIBĂCIE, ○ **GHIBĂCIE** *sf.* Însușirea omului d i b a c i u; iscusință, îndemînare, pricepere: **ajunsese de o dibăcie vestită în călărie și vînătoare** (I.-GH.).

DIBACIU, ○ **GHIBACIU** *adj.* Iscusit, îndemînatec, priceput: **ei erau foarte dibaci în meșteșugul de a se lupta** (ISP.): **nici tablourile nu se fac fără pictori, nici dantelele fără mîini dibace** (I.-GH.).

DIBLĂ ☞ **DIPLĂ.**

DIBUI (-**buesc**) *vb. tr.* ① A căuta pipăind, a pipăi prin întunerec: **Pe ferești se suie noaptea, Dibuind încetișor** (EMIN.); **dibuind zidul, ocolii grădina și ajunsei în dreptul porților** (DLVR.); **dibuind prin codru și cercetînd să dea peste potecă, ieși la un luminiș** (ISP.) ¶ ② A găsi după multă căutare: **cînii dibuiră în sfîrșit un taur sălbatic** (ODOB.) ¶ ③ A nemeri: **unchiu-meu, care dibuia foarte bine poreclele, unuia îi zicea gămălie** (I.-GH.).

DIBUITE: **PE ~, PE DIBUIȚELE** *loc. adv.* Dibuind, pipăind prin întunerec: **înaintînd pe ~, a dat cu mîna peste o cutie de chibrituri de pe masă** (BR.-VN.); **merse pe dibuitele și în vîrful degetelor pînă ce ajunse la grajd** (ISP.) [d i b u i].

DICĂ *sf.* Moment hotărîtor, *numai în expres.* **la ~**, la adică: **să nu cumva să mă lași la ~** (ALECS.); **tocmai acum la ~, n'am nici o mîngîiere** (CRG.) [comp. **ADICĂ**].

DICANICESC *adj.* Judecătoresc: **cum te mai proslăvești cu slujba dicanicească?** (ALECS.) [ngr. δικανικός]

‡ **DICASTERIE** *sf.* Tribunal bisericesc care pronunța divorțurile: **m'aș fi măritat chiar și de a cincea oară, dacă ar fi fost iertat de ~** (ALECS.) [ngr.].

DICHER (*pl.*-**eruri**) *sn.* Sfeșnic bisericesc cu două lumînări (închipuind cele două naturi ale lui Christos) (▣ 1811) [ngr.].

Fig. 1811. Dicher.

DICHICIU *sn. Mold.* Unealtă de lemn a cizmarului cu care se fac florile pe talpă, pe căpută, etc., numită și „găleant": **eu acuși te cinătuesc frumușel cu ~l** (CRG).

DICHIS (*pl.*-isuri, ‡ -ise *sn.* ① † Unealtă: **cu ce ~ l-au lovit de l-au omorît** (PRV.-MB.) ¶ ② Lucru de-al casei, mobilă, sculă: **ceva toate ori vre-un ~ în casa lui, tufă!** (ISP.); **unelte și ~uri pentru muncă și pentru casă** (ISP.) ¶ ③ Tot ce e de trebuință: **porunci să aducă tinărului dulceață, cafea, tutun, cu tot ~ul cuvenit** (D.-ZAMF.); **ajunse fruntaș al satului, cu vitișoare, cu plugușeț și cu toate ~urile unui om cu parte lăsată de la Dumnezeu** (ISP.) ¶ ④ Bună rînduială, rost: **casele erau deretecate cu tot ~ul** (CAR.) ¶ ⑤ *pl.* Găteli femeiești [probabil *sbst. verb.* din d i c h i s i].

DICHISI (-isesc) *vb. tr.* și *refl.* ① A (se) găti cu cele de trebuință, a (se) îngriji de cele trebuincioase: **cel mijlociu, după ce se dichisi și el, cum știu mai bine, plecă, și el spre apus** (ISP.) ¶ ② A (se) găti frumos, a (se) îmbrăca cu îngrijire, a (se) împopoțona [ngr. διοικέω, aor. διοικίσα].

DICHISIT *adj.* ① *p.* DICHISI ¶ ② Gătit frumos, cu îngrijire; împodobit: **între cei mai dichisiți și mai sprinteni, doi mai cu seamă trăgeau atențiunea sexului** (I.-GH.); **făcu altul mai frumos și mai ~** (ISP.).

DICHIU *sm.* Iconomul unei mănăstiri: **peste cîțiva ani pot s'ajung ~ la vr'un mitoc** (CRG.) [ngr.].

*__DICOTILEDON__ 1. *adj.* ♣ Cu două cotiledoane (• 1812).
2. DICOTILEDOANE *sf. pl.* Totalitatea plantelor a căror sămînță posedă două cotiledoane [fr.].

Fig. 1812. Dicotiledon.

*__DICTA__ (-tez) *vb. tr.* ① A pronunța rar cuvintele unei fraze pentru ca altul să le poată scrie ¶ ② ℱ A inspira, a sugera: **am făcut ce mi-a dictat dreapta judecată** ¶ ③ Ⓕ A impune, a porunci ce trebue să facă: **~ condițiuni, legi** [fr.].

*__DICTANDO__ *adv.* După dictat: **caiet de ~** [germ. < lat.].

*__DICTARE__ *sf.* ① Faptul de a d i c t a ¶ ② Lucrare pe care o dictează profesorul școlarilor, dictat.

*__DICTAT__ (*pl.*-te) *sn.* ① Faptul de a d i c t a ¶ ② Ceea ce s'a scris după dictare.

*__DICTATOR__ *sm.* ① Magistrat cu puteri absolute numit, la vechii Romani, pe timp de șase luni, în împrejurări grele ¶ ② Astăzi: persoană învestită, pentru un timp anumit, cu o autoritate suverană și absolută [fr.].

*__DICTATORIAL__ *adj.* De dictator, privitor la dictatură: **puteri ~e** [fr.].

*__DICTATURĂ__ (*pl.*-turi) *sf.* ① Demnitatea de dictator (la vechii Romani) ¶ ② Putere absolută și temporară [fr.].

*__DICTON__ (*pl.*-toane) *sn.* Zicătoare [fr.].

*__DICȚIONAR__ (*pl.*-re *sn.* ① Carte care cuprinde, în ordine alfabetică, toate cuvintele unei limbi cu explicația lor în acea limbă sau traduse într'o limbă străină ¶ ② Carte care cuprinde, în ordine alfabetică, toți termenii unei anumite științe, toate numele proprii istorice sau geografice, etc. cu lămuririle necesare: **~ medical; ~ botanic; ~ geografic,** etc. ¶ ③ *Pr. ext.* Totalitatea cuvintelor pe care le cunoaște cineva și le întrebuințează în vorbire, lexic, vocabular: **~ul unui copil este foarte, pe sponci la început** (VLAH.) [fr.].

*__DICȚIONĂRAȘ__ (*pl.* așe) *sn. dim.* DICȚIONAR.

*__DICȚIUNE__ *sf.* Elocuțiune, totalul calităților generale și gramaticale ale discursului; modul de rostire al unui discurs, al unor versuri, chipul de a alege și de a așeza cuvintele în fie-care frază: **~ elegantă; ~ poetică; niciodată pînă atunci nu auzisem o ~ mai corectă și mai plăcută** (I.-GH.) [fr.].

*__DIDACTIC__ 1. *adj.* ① Pentru învățămînt, după care se învață: **carte ~** ¶ ② Menit să instruească: **gen ~; poem ~; băiat sărac, el se destină la cariera ~ă** (I.-GH.) ¶ ③ Particular unei științe.
2. *DIDACTICĂ *sf.* Arta de a preda (o învățătură) [fr.].

*__DIDACTIL__ *adj.* Care are cîte două degete la fie-care picior (ca boul, oaia, capra) [fr.].

‡ **DIDAHIE** *sf.* Predică: **didahiile lui Antim Ivireanul** [ngr.].

‡ **DIDASCAL** *sm.* Învățător [gr.].

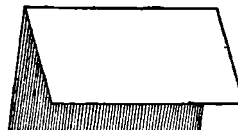
*__DIDELF__ = MARSUPIAL [fr.].

DIDIȚEL ☛ DEDEȚEL.

DIECEL *sm. dim.* DIAC: **Mi te cere-un ~, Mere-i mîndră, după el?** (IK.-BRS.).

○**DIECIȚĂ** (*pl.*-țe) *sf. Trans.* Nevasta unui d i a c: **lelea Oana, diecița, era lîngă el** (RET.).

*__DIEDRU__ (*pl.*-re) 1. *sn.* Unghiul format prin întîlnirea a două plane (▣ 1813); o carte pe jumătate deschisă formează oarecum un unghiu diedru.
2. *adj.* **Un unghiu ~** [fr.].

Fig. 1813. Diedru.

*__DIEREZĂ__ (*pl.*-ze) *sf.* Separarea unui diftong în două silabe [fr.].

*__DIETĂ__[1] (*pl.*-te) *sf.* Paza de anumite feluri de mîncare și de băutură sau impunerea unui anumit fel de hrană în unele cazuri de boală sau pentru păstrarea sănătății, regim: **a ține ~** [fr.].

*__DIETĂ__[2] (*pl.*-te) *sf.* Adunare în care, în unele țări, se discută afacerile Statului: **dieta Poloniei; în 7 Februarie 1595 se deschide dieta republicii polone la Cracovia** (BĂLC.) [fr.].

*__DIETETIC__ 1. *adj.* Privitor la dietă[1], la regim.
2. *DIETETICĂ *sf.* Arta de a-și păstra sănătatea, higienă [fr.].

*__DIETINĂ__ (*pl.*-ne) *sf.* Adunare particulară, dietă a unei provincii: **trimise o scrisoare în numele acestor dietine adunate** (BĂLC.) [fr.].

*__DIEZ__ (*pl.*-ezuri) *sn.* ♩ Semnul ♯ care se pune înaintea unei note spre a o ridica cu un semiton [fr. d i è s e < it. d i e s i].

*__DIEZA__ (-zez) *vb. tr.* ♩ A pune un diez înaintea unei note, a o ridica cu un semiton [fr.].

*__DIFAMANT__ *adj.* Defăimător, ceea ce se face sau se zice pentru a vătăma cinstea și numele bun al cuiva [fr.].

*__DIFAMATOR__ *sm.* Cel ce defaimă, defăimător [fr.].

*__DIFEREND__ (*pl.*-ende) *sn.* Pricină, neînțelegere (*în spec.* cu privire la o sumă pentru care nu ne putem învoi) [fr.].

*__DIFERENȚĂ__ (*pl.*-țe) *sf.* ① Deosebire, neasemănare, nepotrivire ¶ ② ± Numărul prin care se arată cu cît o sumă mai mare întrece pe o alta mai mică: **11 e diferența între 19 și 8** ¶ ③ ± Cantitatea ce trebue adăugată algebric scăzătorului, spre a obține pe descăzut [fr.].

*__DIFERENȚIA__ (-țiez) 1. *vb. tr.* ① A arăta, a stabili deosebirea între două sau mai multe lucruri ¶ ② ± A calcula o diferențială sau o derivată.
2. *vb. refl.* A se deosebi [fr.].

*__DIFERENȚIAL__ 1. *adj.* ① Care arată deosebirea ce există între două lucruri ¶ ② ± Care procedează prin diferențe cît se poate de mici: **cantități ~e; calcul ~,** acela care are de obiect să găsească diferențiala unei funcțiuni; **ecuația ~ă,** ecuațiune în care necunoscutele figurează și prin derivatele lor.
2. *DIFERENȚIALĂ *sf.* ± ① Produsul între derivata unei funcțini și creșterea infinit de mică a variabilei independente ¶ ② **~ totală,** suma produselor derivatelor parțiale ale unei funcțiuni de mai multe variabile independente prin creșterile infinit de mici ale variabilor corespunzătoare [fr.].

*__DIFERI__ (-fer) *vb. intr.* ① A se deosebi, a nu fi la fel, de o potrivă ¶ ② A nu fi de aceeași părere [fr. d i f f é r e r].

*__DIFERIT__ *adj. p.* DIFERI. Deosebit, care e altfel.

*__DIFICIL__ *adj.* ① Greu, anevoios, anevoie; Ⓕ: **timpuri ~e, împrejurări ~e** ¶ ② Anevoie de mulțumit, care nu se învoiește lesne cu alții, care nu se împacă ușor: **un om ~, un caracter ~** [fr. < lat.].

*__DIFICULTATE__ *sf.* ① Greutate (de a face ceva), anevoință ¶ ② Piedică, obstacol ¶ ③ Neînțelegere [fr. < lat.].

*__DIFORM__ *adj.* Care n'are forma firească; pocit,

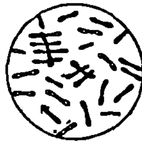
slut, schilod: **animale ~e, monştri ce te privesc amenințător** (VLAH.) [fr.].

*DIFORMA (-mez) *vb. tr.* A strica forma, a poci, a sluți: **i-a diformat fălcile şi i-a dat o aparență de mastodont** (ALECS.) [fr.].

*DIFORMITATE *sf.* ① Defect, stricăciune, greşală în formă sau în proporțiune ¶ ② Pocitură, sluțenie, urîțenie [fr.].

*DIFTERIC 1. *adj.* Care e de natura difteriei: **angină ~ă** (☛ DIFTERIE).
2. *sm.* Bolnav de difterie [fr.].

*DIFTERIE *sf.* Boală microbiană, epidemică, contagioasă, foarte primejdioasă, caracterizată prin formațiunea unor membrane false, mai ales în faringe, în laringe şi în nări; cînd acestea se formează la amigdale sau în faringe, boala e numită **angină difterică**, cînd se formează în laringe, se numeşte **crup**; amîndouă poartă, în graiul poporului, numirea generică de „anghină" (▣ 1814) [fr.].

Fig. 1814. Bacterii de difterie.

*DIFTONG *sm.* Sunetul format din două vocale rostite dintr'odată, precum **ea, au,** etc.; în limba română sînt 19 diftongi, anume: **ai, au, ăi, ău, ii, iu, ea, ei, eu, ia, ie, io, iu, oa, oi, ou, ua, ui** şi **uo** [fr. < gr.].

*DIFTONGA (-gez) *vb. tr.* şi *refl.* A (se) transforma în diftong: **în limba romînă, vocala O accentuată se diftongează cînd în silaba următoare se află un A, un Ă sau un E; astfel OS devine OASE, FRUMOS devine FRUMOASĂ,** etc. [fr.].

*DIFUZ *adj.* ① Împrăştiat, răspîndit, risipit; **lumină ~ă,** lumina împrăştiată de soare cînd acesta nu se vede direct: **lumina ~ă nu produce umbre** ¶ ② Care înşiră multe fără să fie clar: **avocat ~, scriere ~ă** [fr.].

*DIFUZIBIL *adj.* Care se împrăştie în toate țesăturile: **hidrogenul este gazul cel mai ~** [fr.].

*DIFUZIUNE *sf.* ① Împrăştiere, răspîndire: **~a luminii** ¶ ② Amestec intim şi lent al unor gaze sau lichide de densități diferite ¶ ③ Pătrunderea unei substanțe în toate țesăturile organismului ¶ ④ Ⓕ Înşirare de cuvinte de prisos [fr.].

*DIFUZOR (*pl.*-oare) *sn.* ① Parte a camerei de carburație a motorului unde se pulverizează benzina prin trecerea curentului de aer ¶ ② În radiofonie, aparat care transformă în vibrațiuni sonore energia mecanică comunicată de un receptor telefonic [fr. d i f f u s e u r].

*DIG (*pl.*-guri) *sn.* Zăgaz, stăvilar, stavilă (▣ 1815): **două diguri largi de piatră călăuzesc valurile canalului în lăuntrul mării** (VLAH.) [fr. d i g u e].

Fig. 1815. Dig.

*DIGAMA *sf.* Literă a alfabetului primitiv grecesc (F), echivalentă cu *v* sau *f* [fr. gr.].

*DIGERA (-er, erez) *vb. tr.* ① A mistui (bucatele) ¶ ② A cerceta cu temeiu, a medita adînc, a se sili să înțeleagă ¶ ③ A suferi, a răbda ceva supărător: **~ o ruşine, o ocară** [fr.].

*DIGESTE *sf. pl.* Colecție de 55 de cărți cu hotărîri ale jurisconsulților romani, compusă din ordinul împăratului Justinian [fr. < lat.].

*DIGESTIBIL Care se poate digera cu uşurință, uşor de mistuit [fr.].

*DIGESTIBILITATE *sf.* Uşurința cu care se pot mistui alimentele [fr.].

*DIGESTIUNE, *DIGESTIE *sf.* Faptul de a digera; mistuirea bucatelor [fr.].

*DIGESTIV *adj.* Care servă la digestiune, care înlesneşte mistuirea; **aparat ~,** totalitatea organelor cu ajutorul cărora se face digestiunea bucatelor introduse în corp (▣ 1816) [fr.].

*DIGITAL *adj.* Ce ține de degete: **urme ~e; calcul ~,** socoteală pe degete [fr.].

*DIGITALĂ (*pl.*-le) *sf.* ① — DEGETAR ¶ ② = DEGETEL-ROŞU [fr.].

*DIGITALINĂ (*pl.*-ine) *sf.* Substanță foarte veninoasă extrasă din degețelul roşu; întrebuințată în medicină la unele boale ale inimii [fr.].

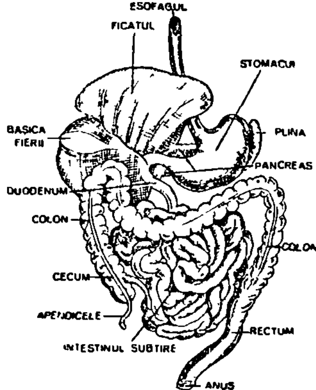
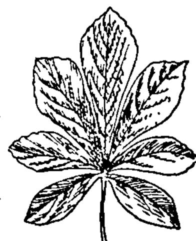

Fig. 1816. Aparatul digestiv.

*DIGITAT *adj.* Care are forma unui deget; se zice despre o frunză compusă care are mai mult de trei foliole dispuse ca degetele mîinii deschise (▣ 1817) [fr.].

*DIGITIGRADE *sf. pl.* Familie de animale care, ca pisica, cînele, etc. calcă în vîrful degetelor (▣ 1818) [fr.].

*DIGRESIUNE *sf.* Abatere de la subiect, partea unui discurs străină de subiectul principal: **din ~ în ~, atît a lungit-o, încît l-a ajuns sfîrşitul vieții** (I.-GH.) [fr.].

Fig. 1817. Frunză digitată.

DIHA[1]! *interj.* Strigătul cu care ursarii îndeamnă urşii la joc: **ursul a prins-o în labe! diha, Martine!** (ALECS.) [probabil scurtat din d i h a n i e].

○DIHA[2] *adv.* = DIHAI: **săracii soldați, mai ~ decît vitele rabdă** (VLAH.).

○DIHAI *adv. Mold.* **Mai ~,** mai mult, mai bine, mai grozav, şi mai şi: **mă pricep şi la descîntece, mai ~ decît Baba-Cloanța** (ALECS.).

DIHANIE *sf.* ① ‡ Suflare, tot ce are suflet, ființă ¶ ② + *Băn.* Popor, lume multă, mulțime ¶ ③ Fiară, jiganie, animal sălbatec sau monstruos: **pîndi ca să vază ce apucături are dihania cea spurcată** (ISP.); **văzu la capul lui o ~ lungă şi deşirată, cu păr ca de lup, cu ochii ca doi cărbuni aprinşi** (OLVR.) [vsl. d y h a n i j e „răsuflare"].

Fig. 1818. Membrul unui mamifer digitigrad.

○DIHOCA, DEHOCA (-oc) 1. *vb. tr. Mold. Bucov.* ① A tăia, a fărîma în bucăți: **am zărit puişorul ist de şarpe, am vrut să-l omor, dar el s'a rugat să nu-l dihoc** (ŞEZ.); **am aflat un țap rozînd pe prispă şi l-am dihocat şi eu** (SB.) ¶ ② A speti.
2. *vb. refl.* A se speti [lat. *d e v o c a r e].

DIHONIE *sf.* Ⓕ Neînțelegere, c e a r t ă, vrajbă: **mare ~ şi zarvă se făcu** (CANT.); **unii din boierii cei mari bagă zizanii şi dihonia în popor** (ISP.) [ngr.].

Fig. 1819. Dihor.

○DIHONIȚĂ (*pl.*-țe) *sf.* D o h o t n i ț ă, păcorniță, vasul în care se ține păcura de uns carul.

DIHOR *sm.* ① Animal mamifer, care seamănă cu jderul, şi care se vînează pentru blana lui; e de coloare cenuşie-cafenie pe spinare, iar pieptul e alb *(Martes foina)* (▣ 1819): **vînătorul zări printre ierburi şi pietroaie căpățîna lungăreață a unui ~** (ODOB.) ¶ ② **~ de cîmp, ~ puturos,** animal din aceeaşi familie, cu blana cafenie, care răspîndeşte un miros foarte neplăcut *(Mustela putorius)* (▣ 1820)

Fig. 1820. Dihor-puturos.

[vsl. *d y h o ŗ ŭ > slov. d i h u r, rus. t h o r u, etc.].

DIJMĂ, ○**DEJMĂ** (*pl.*-me) *sf.* Zeciuială, dare anuală consistînd din a zecea parte din recolte [sl.].

‡**DIJMAR** *sm.* Cel ce încasa d i j m a, dijmuitor: în urma ~ilor, multe bîrfesc babele (PANN).

‡**DIJMĂRIT** *sbst.* Dare în bani ce se plătea odinioară, în Muntenia, pentru stupi şi rîmători: ~ şi oierit Pe lume n'am pomenit, De cînd eram copil mic (TOC.) [d i j m ă].

DIJMUI, ○**DEJMUI** (-uesc) *vb. tr.* A lua d i j m ă: ... voi, oilor, nu ştiţi că lupul totdeauna din turmă dejmueşte (DON).

DIJMUITOR *sm.* Cel ce strînge dijma [d i j m u i].

***DILATA** (-lat, -latez) 1. *vb. tr.* ① A întinde, a lăţi, a lărgi, a umfla, a mări volumul: căldura dilată corpurile; Convulsiv îţi strînge mîna, lacom nările-şi dilată (VLAH.) ¶ ② A mări, a lărgi o deschizătură.

2. *vb. refl.* A se întinde, a se umfla, a-şi mări volumul: toate metalele se dilată la căldură [fr.].

***DILATABIL** *adj.* Care se poate dilata [fr.].

***DILATABILITATE** *sf.* Însuşirea pe care o au unele corpuri de a se dilata la căldură [fr.].

***DILATAŢIUNE**, ***DILATAŢIE**, ***DILATARE** ① *sf.* Faptul de a se dilata ¶ ② ~a stomacului, mărimea volumului stomacului; ~a inimei = IPERTROFIA INIMEI ¶ ③ Operaţiune prin care se dilatează un orificiu ¶ ④ Mărirea volumului unui corp cu ajutorul căldurii, fără ca acel corp să-şi schimbe natura ¶ ⑤ Coeficient de ~, creşterea unităţii de lungime, de suprafaţă sau de volum a unui corp cînd temperatura creşte cu 1° C. [fr.].

***DILATORIU** *adj.* Care pricinueşte o zăbavă, o întîrziere, o amînare; care face să tărăgănească [fr.].

***DILEMĂ** (*pl.*-me *sf.* Argument, raţionament care împarte lucrul cu putinţă în două alternative contradictorii şi care dovedeşte că, şi într'un caz şi într'altul, soluţiunea e aceeaşi [fr. d i l e m m e].

***DILETANT** *sm.*, ***DILETANTĂ** (*pl.*-te) ① Amator, amatoare pasionată de muzică: se pitulaseră lîngă uluci ca să asculte frumoasele melodii ale junei diletante (I.-GH.) ¶ ② *Pr. ext.* Acela care se ocupă de un lucru, de o ştiinţă, de o artă, numai de plăcere [fr. < it.].

***DILETANTISM** *sbst.* Gust pasionat pentru muzică sau pentru o artă oare-care [fr.].

⊕**DILI** (-lesc) *vb. tr.* A da.

***DILIGENŢĂ**, ***DILIJENŢĂ** (*pl.*-ţe) *sf.* ① Sîrguinţă, silinţă, strădanie ¶ ② Trăsură mare care făcea odinioară serviciul regulat între diferite localităţi, transportînd călători şi bagajele lor (▣ 1821): diligenţa soseşte în sfîrşit cu aproape trei ceasuri de întîrziere (CAR.); a înfiinţat o diligenţă de-a-dreptul între Ruşi şi Bucureşti (ISP.) [fr.].

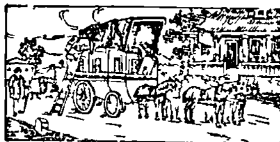

Fig. 1821. Diligenţă.

***DILUA** (-luez) *vb. tr.* ① A subţia cu apă, mai adăugînd apă ¶ ② A atenua; a o lăsa mai moale [fr.]

***DILUVIAN** *adj.* ① De potop, ca de potop: ploi ~e ¶ ② Care aparţine diluviului: nămol ~ [fr.].

***DILUVIU** (*pl.*-vii) *sn.* ① Potop ¶ ② Depozite de terenuri, de pietriş rotunjit prin rostogolire, din epoca cuaternară [fr. < lat.].

***DIMENSIUNE**, ***DIMENSIE** *sf.* ① Întinderea unui corp într'o direcţiune determinată: cele trei dimensiuni principale sînt lungimea, lăţimea, înălţimea sau adîncimea ¶ ② Mărime; măsură: în creerul care ardea, imagina sfredelului lua nişte dimensii ne mai închipuite (CAR.) [fr.].

○**DIMERLIE**, **DIMIRLIE**, **DEMERLIE** *Mold. Bucov.* Baniţă: se suie iute în pod şi scoboară de acolo... vre-o două dimerlii de pasat (CRG.); un cap sburlit şi mare cît o dimirlie (GN.); bucuros ţi-aş da o pătrare de făină, dară sînt sărac şi în car am numai trei demerlii (SB.) [tc. d î m e r l i „de fier"].

DIMICA ☛ **DUMICA**.

***DIMICATON** *sbst.* Pînză de bumbac lustruită pentru căptuşeală [fr. d e m i - c o t o n].

DIMIE *sf.* Aba, postav de lînă: dimia este albă, foarte puţin se întrebuinţează boită negru sau roşu (ION.); haine de ~ groasă, tivite cu şiret de lînă (CAR.) [tc. d i m i].

***DIMIGEANĂ** *sf.* Ⓟ = **DAMIGEANĂ**.

DIMINEAŢĂ (*pl.*-eţi) 1. *sf.* Timpul de la răsăritul soarelui pînă la amiazi; de ~, de vreme (în timpul dimineţii): s'a sculat de ~; Ⓟ: ziua bună de ~ se cunoaşte; mai de ~, mai de vreme (în timpul dimineţii); Ⓟ: cine se scoală mai de ~, acela e mai mare; bună dimineaţa, urare ce se adresează cuiva dimineaţa.

2. **DIMINEAŢA** *adv.* În timpul dimineţii.

3. **BUNĂ-DIMINEAŢA** *sf.* *Mold.* = **ZORELE-PITICE** [lat. *d e m a n i t i a].

DIMINECIOARĂ (*pl.*-re) *sf. dim.* **DIMINEAŢĂ**: îl vedea pornind călare de ~ la cîmp (S. ALD.).

***DIMINUA** (-nuez) *vb. tr.* şi *refl.* A (se) micşora; a (se) împuţina, a scădea [fr. < lat.].

***DIMINUTIV** *adj.* şi (*pl.*-ive) *sn.* Se zice de un cuvînt format prin adăugarea unui sufix care-i modifică sensul, arătîndu-l că e mai mic decît lucrul sau fiinţa pe care le reprezintă cuvîntul primitiv: piciorus e ~ul lui picior; îşi cumpără moşioare, vitişoare şi alte ~e de acestea (ŞEZ.); sufix ~, sufix care micşorează înţelesul unui cuvînt [fr.].

***DIMINUŢIUNE** *sf.* Micşorare, împuţinare [fr.].

○**DIMIRLIE** ☛ **DIMERLIE**.

DIMON *sm.* ① Demon, diavol, drac: piei, dimone, ucigă-te-ar crucea! (DLVR.) ¶ ② Ⓕ Om afurisit, îndrăcit: ~ul de dascăl are de gînd să ne omoare (ISP.) ¶ ③ Ⓕ Copil răutăcios, drac de copil: ~ii de copii nu i-au dat nici acolo pas (SAD.) [ngr.].

***DIMORF** *adj.* ① Care se poate cristaliza în două forme diferite: sulful e ~ ¶ ② Care are două forme diferite [fr. d i m o r p h e].

***DIMORFISM** *sbst.* Proprietatea corpurilor dimorfe [fr.].

DIMPOTRIVĂ ☛ **ÎMPOTRIVĂ**.

DIMPREUNĂ ☛ **ÎMPREUNĂ**.

DIN *prep.* Arată: ① P u n c t u l d e p l e c a r e dintr'un loc, dintr'un spaţiu închis sau limitat: a ieşi ~ odaie; a pleca ~ oraş, din ţară; a picat ~ cer; a sări ~ lac în puţ; a umbla ~ loc ~ în loc; a trece ~mînă în mînă ¶ ② T i m p u l d e c î n d începe: ~ zi în zi, ~ copilărie, ~ tinereţe, ~ naşcare ¶ ③ L u c r u l, m a t e r i a din care e făcut ceva: e făcut ~ bucăţi; ~ lemn tare ¶ ④ C a u z a: ~ pricina lui; ~ vina mea; ~ nebăgare de seamă ~; întîmplare; s'au luat ~ dragoste; a murit ~ facere ¶ ⑤ I n s t r u m e n t u l: a da ~ umeri; a cînta ~ vioară; a zice ~ fluer; a scrîşni ~ dinţi; a sorbi ~ ochi ¶ ⑥ Un înţeles p a r t i t i v: unul ~ ei; o parte ~ casă; a scurta ~ cale ¶ ⑦ M o d u l: a cunoaşte ~ vedere; o ştiu ~ auzite; a prinde ~ sbor ¶ ⑧ Se înlocueşte mai adesea prin dintr, dinaintea lui un o, al (a, ai, ale), a pronumelor personale etc: dintr'un (= din un), dintr'o (= din o), dintr'al mei, dintr'însul (= din dînsul), etc.; neapostrofat, dintru se întebuinţează uneori în loc de din: dintru sfînt lăcaşul tău (VLAH.); vin tinerii dintru alte ţări spre învăţătură (C.-RAD.) şi locuţiunea dintru 'ntîiu, la început, în primul rînd [de + î n > ‡ dein, den].

***DINĂ** *sf.* Unitatea de forţă în sistemul C. G. S.: dina este forţa care imprimă unei mase de 1 gram o accelerație de 1 cm. pe secundă [fr. d y n e].

DINAFARĂ ☛ **AFARĂ**.

***DINADINS** ☛ **ADINS**.

DINAINTE 1. *adv.* şi *prep.* (*constr. cu genitivul*) ① În faţă, din faţă: nu sta ~a focului; numai scîntei mi s'au făcut pe dinaintea ochilor (CRG.); lucrul s'a petrecut ~a a trei martori ¶ ② Înainte (de vremea de acum) sau de mai apoi: ţi-o spun ~, ca să ştii ce ai de făcut: cei ~a noastră aveau alte obiceiuri ¶ ③ Care stă (stătea), care este (era) înainte: cel de pe urmă va fi ca şi cel ~.

2. *sf.* Partea dinainte (a unei cămăşi, a unei bluze, etc.): scoate... scurteicile... ale cu dinainţile de vulpe! (JIP.) [d e + î n a i n t e > ‡ denainte].

***DINAM** *sm.* ⚙ Sistem de forțe format dintr'-un cuplu și altă forță perpendiculară planului cuplului: **ori-ce sistem de forțe aplicate unui corp solid e echivalent cu un ~.** [fr.].

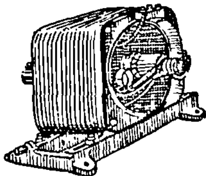
***DINAMIC** *adj.* 1. Privitor la mișcarea considerată în raport cu forțele care o produc: **forță ~ă.** 2. ***DINAMICĂ** *sf.* ⚙ + Partea mecanicei care studiază mișcările în raport cu forțele care le produc [fr. d y n a m i q u e].

***DINAMISM** *sbst.* ✢ Sistem filosofic care atribue materiei forțe vii și active [fr.].

***DINAMITĂ** (*pl.*-**te**) *sf.* Materie explosivă alcătuită dintr'un amestec de nitroglicerină cu diferite substanțe poroase, ca nisip mărunt, cărămidă pisată, etc.; e foarte întrebuințată la exploatarea minelor și carierelor [fr.].

DINAMITAR(D) *sm.* Cel ce se servește de d i n a m i t ă spre a distruge clădiri, spre a omorî, etc.: **Ce-mi pasă mie de O'Donivan și de toți dinamitarii din lume!** (I.-GH.).

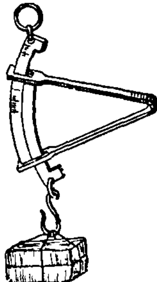
***DINAMO** *sm. invar.* sau (*pl.*-**mouri**) *sn.* ☞ Cuvînt prescurtat din (mașină) **dinamo-electrică** și înseamnează o mașină de inducțiune producînd un curent electric și în care cîmpul magnetic e format de electro-magneți (▣ 1822) [fr.].

Fig. 1822. Dinamo.

***DINAMO-ELECTRIC** *adj.* ☞ **DINAMO** [fr.].

***DINAMOMETRIC** *adj.* ☞ Privitor la dinamometru [fr.].

***DINAMOMETRU** (*pl.*-**tre.**) *sn.* ☞ Instrument cu ajutorul căruia se măsoară puterea unui om sau unui animal, forța unui motor, etc. (▣ 1823) [fr.].

Fig. 1823. Dinamometru.

DINAPOI *adv.* și *prep.* (*constr. cu genitivul*). În, din partea care e înapoi, care se află înapoi, dindădărăt: **unul sta dinainte și altul ~; partea ~; se așeză ~a mea** [d e + î n a p o i > ‡ **denapoi**].

DINAR *sm.* ① Veche monedă romană de argint care valora la început zece, apoi șaisprezece ași (▣ 1824) ¶ ② Veche monedă franceză de argint, de aur sau de aramă ¶ ③ ‡ Veche monedă de aramă, care circula în Ardeal, valorînd, la început, a zecea, mai tîrziu a o suta pînă la a treia suta parte dintr'un florin crăiesc; alt dinar, de o valoare necunoscută, circula, în timpurile vechi și în Moldova (▣ 1825) ¶ ④ În Serbia, monedă de argint, de valoarea unui leu (înainte de războiul mondial) (▣ 1826) [ngr.]

Fig. 1824. Dinar roman.

Fig. 1825. Dinar unguresc al lui Matei-Corvin.

Fig. 1826. Dinar sîrbesc.

***DINASTIC** *adj.* Privitor la o dinastie, partizan a dinastiei domnitoare [fr.].

***DINASTICISM** *sbst.* Devotament pentru dinastie [d i n a s t i c].

***DINASTIE** *sf.* ① Succesiune de principi, regi, împărați, etc. din aceeași familie, cari au domnit într'o țară ¶ ② Familia domnitoare [fr.].

DINĂUNTRU *adv.* Care se află înăuntru [d e + î n ă u n t r u].

DINCOACE *adv.* ① Care se află încoace, de partea asta: **~ de Carpați** ¶ ② **Mai ~,** *adv. de timp.* Mai în spre timpurile noastre, mai aproape de noi: **noi nu sîntem de pe cînd poveștile, ci sîntem mai ~ ou vre-o două, trei zile** (DAM.) [d e + î n c o a c e].

DINCOLO *adv.* ① De partea cealaltă: **~ de Dunăre; rare-ori mai vezi cîte o căruță cu drumeți, ce merg ~** (VLAH.); **umbla de colo pînă ~ și astîmpăr nu-și mai găsea** (ISP.) ☞ **AȘA** ¶ ② *Trans.* **~ de an,** anțărț [d e + î n c o l o].

DINCOTRO *adv.* Din care parte, din care direcție: **mulțimea de oamenî s'au împrăștiat fie-care ~ au venit;** (SB.) **~ bate vîntul! ~ se aude bubuitul!** [d e + î n c o t r o].

DINDĂRĂT *adv.*, **DINDĂRĂTUL** (*constr. cu genitivul*) *prep.* În, din partea care e îndărăt, dinapoi: **în partea ~; ~ul zidului** [d e + î n d ă r ă t].

DINDATĂ *adv.* Îndată; **~ ce,** îndată ce [d e + î n d a t ă].

○ **DINEAOREA** = **ADINEAOREA: chiar mai ~ s'au dus** (CRG.).

***DINEU** (*pl.*-**euri**) *sn.* ① Prînz, mîncarea de la amiazi ¶ ② Mîncarea, masa de seară ¶ ③ Bucatele ce se servesc la una din aceste mese ¶ ④ Masă mare, ospăț [fr. d î n e r].

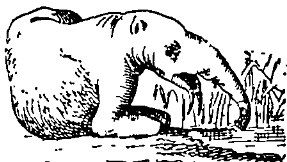
○ **DINGĂ** = **DE LÎNGĂ.**

○ **DINIOAREA** = **ADINEAOREA: din dragostea cea mare de mai ~, îmi venea acum să le strîng de gît** (CRG.).

DINLĂUNTRU ☞ **ÎNĂUNTRU.**

***DINOSAUR(US)** *sm.* 🦎 Gen de reptile fosile, din epoca mezozoică, de o mărime uriașă, care se țineau mai mult pe picioarele dindărăt, sprijinindu-se pe o coadă puternică; acest gen cuprinde megalosaurii, ihtiosaurii și iguanodonii [fr.].

***DINOTERIU(M)** *sm.* 🦎 Mamifer fosil de genul elefantului, de o mărime uriașă, care avea doi fildeși îndoiți la falca de jos și mai multe măsele; trăia și prin țările noastre în epoca miocenă (▣ 1827) [fr.].

Fig. 1827. Dinoterium

DINSPRE ☞ **ÎNSPRE.**

DINTE *sm.* ① ♘ Fie-care din oscioarele înfipte în fălcile omului și ale multor animale care servesc ca organe ale masticațiunii, ca arme de atac sau de apărare (▣ 1828-1830): **a-i crește, a-i cădea, a scoate un ~; a-l durea dinții; dinți de lapte,** cei dintîiu dinți ai copilului, în număr de 20, cari cad pe rînd pînă la vîrsta de 7 ani și în locul cărora cresc alții; **dinți artificiali, dinți falși,** nume dat dinților puși de dentist, spre a înlocui pe cei ce lipsesc; Ⓕ: **a tăia ca dinții babei,** a nu tăia de loc, a nu fi ascuțit, a avea știrbituri (*vorb.* de uneltele tăioase); ⊙ Ⓕ: **e soare cu dinți,** se zice cînd se arată soarele pe cer pe un ger straşnic; — Ⓟ: **mai aproape dinții decît părinții,** ne pasă mai mult de noi decît de alții; **ochiu pentru ochiu, ~ pentru ~,** se zice de o răzbunare egală cu suferința îndurată; **a-și lua inima în dinți,** a-și face curaj, a se îmbărbăta; **a se scobi în dinți de un lucru,** a-și lua nădejdea de a mai că-

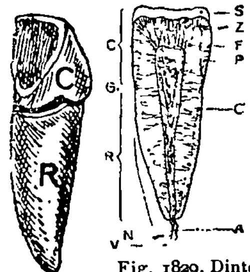

Fig. 1828. Dinte. C.Coroană. —R. Rădăcină.

Fig. 1829. Dinte (Secțiune). C. Coroana.— G. Gîtul.—R. Rădăcina.—S. Suprafața coroanei. — Z. Smalț. — F. Fildeș. — P. Pulpă. —C. Ciment. A. Arteră. — V. Vînă.—N. Nerv.

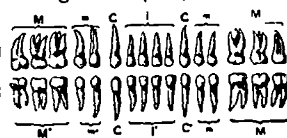

Fig. 1830. Dinții omului. I. Falca de sus. II Falca de jos. M M'. Măsele mari.—mm'. Măsele mici.—C. C'. Canini—I. I'. Incisivi.

păta un lucru, a fi silit să renunțe la ceva; ☛ CAL, STREPEZI ¶ ② ☛ *Pr. anal.* Vîrf, colț ascuțit: **dinții pieptenului, ferestrăului: dinții unei roate dințate; dinții unei frunze** ¶ 3 ♣ **DINTELE-CALULUI** *sau* **PORUMBUL -DINTE-DE-CAL**, varietate de porumb de origine americană, ale cărui boabe au la vîrf un șănțuleț ca mișuna de la dintele calului (▪ 1831); **DINTELE-DRACULUI**, plantă ierboasă cu gust de piper, cu flori albe, roșii - purpurii sau verzui, numită și „iarbă - iute" „iarbă - roșie", „piperul -bălții" sau „piperul-broaștei"; crește prin locuri umede, prin mlaștini, bălți sau pîraie *(Polygonum hydropiper)* (▪ 1832) [lat. d e n t e m].

Fig. 1831. Dintele-calului. Fig. 1832. Dintele-dracului.

DINTÎIU ☛ ÎNTÎIU.
DINTRE ☛ ÎNTRE.
DINTREG ☛ ÎNTREG.
DINTRU ☛ DIN.

DINȚAR *sm.* 1 Unealtă cu care se îndreptează d i n ț i i ferestrăului (▪ 1833) ¶ 2 *pl.* Un fel de grătar ce se pune în dreptul scocurilor morii, spre a opri murdăriile ce vin pe apă (DAM.).

Fig. 1833. Dințar.

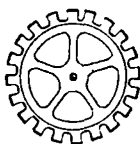
DINȚĂRIT *sbst.* Plată pe care aveau obiceiu s'o ceară Turcii de la creștinii cari i-au ospătat, ca despăgubire pentru ostenirea d i n ț i l o r; *de aci, iron.*: **mîncați tot plăcinte și găini fripte, iar la urmă vă plătește și ~ul** (CRG.) după tc. d i ș - p a r a s î „bani de dinți"].

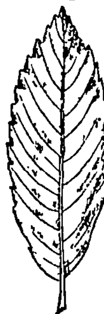
DINȚAT *adj.* ① ☛ Cu d i n ț i, cu marginea crestată în formă de dinți: **roată ~ă** (▪ 1834 ¶ ② Cu scobituri sau săpături în formă de dinți ¶ ③ ♣ Se zice despre frunzele ce au marginea crestată: **frunză ~ă** (▪ 1835).

DINȚIȘOR *sn. dim.* DINTE: **mama balaurului ascuțea cu o pilă ~ii ei cei frumoși.**

DINȚURĂ — ÎNȚURĂ ①.

DINUM - DANAM, **DINUM-DANUM** *sbst. Trans.* Chef cu mîncări și băuturi și cu mare veselie: **să pun la mîncate, al băute, la dinum-danam** (RET.); **acolo era mare dinumdanum, ospăț mare, nuntă împărătească** (RET.) [ung. d i n o m d á n o m].

Fig. 1834. Roată dințată.

Fig. 1835. Frunză dințată.

DINUNTRU ☛ ÎNĂUNTRU.

DIOC *sbst.* ♣ 1 Plantă ierboasă, cu flori roșii-violete, dispuse în capitule ovale; numită și „floarea-florilor", „ghioc", „sglăvoc" sau „smoc" *(Centaurea phrygia)* (▪ 1836 ¶ ② = ALBĂSTRIȚĂ ¶ ③ — SGLĂVOC 1.

Fig. 1836. Dioc.

***DIOCEZĂ** (*pl.*-ze) *sf.* 1 Diviziune administrativă a Imperiului roman sub Constantin cel Mare ¶ 2 *Trans.* DIECEZĂ Eparhie, întindere a unei țări administrate, din punctul de vedere religios, de un episcop [fr. < germ. D i ö z e s e].

***DIOCEZAN**, *Trans.* DIECEZAN *adj.* De dioceză, privitor la o dioceză [fr. < germ. d i ö z e s a n].

DIOCHIA... ☛ DEOCHIA...

***DIOIC** *adj.* ♣ Se zice despre plantele care au florile mascule pe o tulpină, iar cele femele pe altă tulpină [fr.].

***DIONIZIAC** 1. *adj.* Privitor la Bacchus.
2. ***DIONIZIACE** *sf. pl.* Sărbători care se prăznuiau în Atica în onoarea lui Bacchus [fr.].

***DIOPTRIC** 1. *adj.* Care se întemeiază pe aplicațiunea legilor refracțiunii luminii: **telescop ~.**
2. ***DIOPTRICĂ** *sf.* Partea fizicei care se ocupă cu studiul refracțiunii luminii [fr.].

***DIOPTRIE** *sf.* ① Unitatea de putere a lentilelor sau sistemelor optice; puterea unei lentile a cărei distanță focală este de 1 m. ¶ ② Puterea lentilelor ochelarilor [fr.].

***DIORAMĂ** (*pl.*-me) *sf.* Tablou zugrăvit pe o pînză de mare dimensiune, întinsă pe un plan vertical, și primind lumina de sus; spectatorii, așezați în întunerec, îl văd printr'un fel de coridor întunecos, și par a avea, în fața lor un peisagiu real: **în timpul lui Caragea veni, pentru prima oară, un întreprinzător de ~, și clădi un teatru de scînduri** (FIL.) [fr.].

‡**DIORIE** *sf.* Termen de plată: **vrei să-ți plătesc acum... sau să-ți fac zapis cu ~?** (FIL.) [ngr.].

***DIORIT** *sbst.* Rocă alcătuită aproape numai din feldspat și amfibolit [fr.].

○**DIP-CE** *conj. Maram.* De ce [d (r) e p (t) - c e].

***DIPETAL** *adj.* ♣ Se zice despre corola care are două petale; format din două petale [fr.].

○**DIPLĂ**, **DIBLĂ** (*pl.*-le) *sf.* ① *Olten. Trans.* Vioară: **de frică, s'au pitulat în dipla unui lăutar** (PAMF.); **bărbații... se veseleau cu cîntările cimpoaielor... și cu diblele lăutărești** (ODOB.) ¶ ② *Trans.* Jucărie care imită arcușul și vioara (▪ 1837) [comp. srb. d i p l e „cimpoiu"].

Fig. 1837. Diplă.

○**DIPLAȘ** *sm. Trans.* Cel ce cîntă din d i p l ă, lăutar.

***DIPLEGIE** *sf.* Paralizie a membrelor, de amîndouă părțile corpului [fr.].

***DIPLEE** *sbst* Sistem telegrafic care permite să se transmită simultan două depeși pe același fir și în același sens [fr.].

***DIPLOMĂ** (*pl.*-me *sf.* ① Hrisov, sinet ¶ ② Act semnat de la o Universitate, de la o Facultate sau de la o școală specială, prin care se conferă un grad în învățămîntul superior: **~ de bacalaureat, de licențiat, de doctor, de inginer, de avocat** [fr.].

***DIPLOMAT**, **-ATĂ** 1. *adj.* și *sm. f.* Care a obținut o diplomă: **elev(ă) ~(ă) a Școalei de Bele-arte; un ~ al Școalei de Poduri și Șosele.**
2. *sm.* ① Cel însărcinat cu o funcțiune diplomatică sau care se ocupă de diplomație ¶ ② Om fin și șiret.
3. *adj.* Care se pricepe bine în diplomație: **un ministru ~** [fr.].

***DIPLOMATIC** *adj.* Ce ține de diplomație; **agent ~; corp ~**, ambasadorii și miniștrii străini acreditați pe lîngă o putere [fr.].

***DIPLOMATICĂ** *sf.* Arta de a descifra hrisoavele vechi, de a verifica autenticitatea lor, etc. [fr.].

***DIPLOMAȚIE** *sf.* ① Știința raporturilor internaționale, a interesele Statelor între ele ¶ ② Relațiunile dintre State întreținute prin ambasadori sau miniștri plenitpotențiari ¶ ③ Personalul ambasadorilor ¶ ④ Ⓕ Manopere abile în viața privată comparate cu acelea ale diplomaților: **cîtă ~ n'a întrebuințat el la cumpărătoarea asta!** (BR.-VN.) [fr.].

***DIPLOPIE** *sf.* Turburare a vederii care face să se vadă obiectele duble [fr.].

***DIPOD** *adj.* Care are numai două picioare [fr.].

DIPT *adv. Maram.* Pentru [d r e p t].

***DIPTER**[1] 1. *adj.* Cu două aripi: **insectă ~ă.**
2. (*pl.*-ere) *sn.* Insectă cu două aripi și cu gura

prevăzută numai cu un organ pentru supt, precum e musca, țînțarul, etc. (▣ 1838) [fr.].

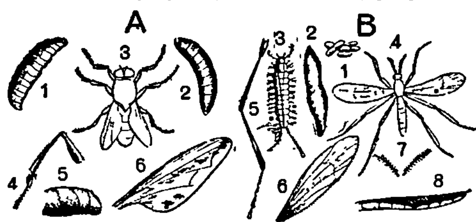
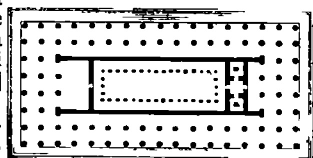

Fig. 1838. Diptere.
A. Muscă.—1. Larvă. 2. Crizalidă. 3. Insectă perfectă. 4. Picior. 5. Abdomen. 6. Aripă B. Țințar. — 1. Ouă. 2. Crizalidă. 3. Larvă. 4. Insectă perfectă. 5. Picior. 6. Aripă. 7. Antene. 8. Abdomen.

***DIPTER**² (*pl.*-ere) *sn.* Templu, la cei vechi, înconjurat cu două șiruri de coloane care formau ca două aripi la dreapta și la stînga lui (▣ 1839) [fr.].

Fip. 1839. Dipter.

***DIPTICE** *sf.pl.* ① Două tăblițe, prinse cu balamale, care se deschideau ca o carte, și în care se înscriau numele consulilor și magistraților mai de seamă (▣ 1840) ¶ ② Registre întrebuințate odinioară de mănăstirile și bisericile din Occident în care se înscriau, ca într'un pomelnic, numele binefăcătorilor și ale episcopilor [fr.].

○**DIRADICA** = DERETICA.

DIRECI *sm. pl.* Stîlpii pe care se sprijină streașina bordeiului [tc. d i r e k].

‡ **DIRECLIE** *sf.* Veche monetă de argint, bătută în Spania, pe care

Fig. 1840. Diptice.

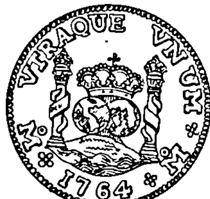

Fig. 1841. Direclie.

erau reprezentate două columne (columnele lui Hercule); circula în țară în vremea lui Caragea și valora (după Filimon) 12½ piaștri (▣ 1841) [tc. d i r e k l i „cu stîlpi"].

***DIRECT** 1. *adj.* ① Drept, care merge în linie dreaptă, care nu face cotituri sau ocoluri ¶ ② Tren ~, care merge la destinație fără a se schimba vagonul ¶ ③ Fără intermediar, nemijlocit: **comunicațiune ~ă; corespondență ~ă; acțiune ~ă** ¶ ④ Ⓕ **Atac ~**, care merge de-a dreptul la persoană sau la lucru ¶ ⑤ Formal: **dovadă ~ă** ¶ ⑥ **Complement ~**, care completează înțelesul unui verb activ și stă totdeauna în cazul acuzativ; **mod ~**, indicativul ¶ ⑦ **Discurs ~**, care se presupune a fi rostit de persoana însăși; **stil ~**, cînd autorul exprimă el însuși gîndirea sa ¶ ⑧ **Constructiune ~ă**, construcțiune în care subiectul, verbul și complementele sînt așezate în ordine logică, după normele firești ale vorbirii ¶¶ Ⓒ INDIRECT.

2. *adv.* ① Drept, de-a dreptul, în linie dreaptă ¶ ② Fără înconjur, fără ocol: **a merge ~ la țintă** ¶ ③ Cu totul, de tot: **~ împotrivă** ¶ ④ Nemijlocit, fără intermediar [fr. < lat.].

***DIRECTIVĂ** (*pl.*-ve) *sf.* Totalitatea regulelor de urmat într'o lucrare, într'o întreprindere [fr.].

***DIRECTOR** *sm.*, DIRECTOARE (*pl.*-re) *sf.* Acela, aceea care dirijează, care conduce o întreprindere, o administrație pub ică, etc.: **~ de școală; ~ul învățămîntului secundar; ~ul fabricei** [fr.].

***DIRECTORAT** (*pl.*-ate) *sn.* ① Funcțiunea de director ¶ ② Timpul cît durează această funcțiune [fr.].

***DIRECTORIAL** *adj.* ① Ce ține de directoriu, ce emană de la directoriu: **putere ~ă** ¶ ② Ce ține de o direcțiune, de un director [fr].

***DIRECTORIU** *sbst.* ① Consiliu însărcinat cu o direcțiune publică ¶ ② ‡ Consiliu compus din cinci membri căreia constituția anului III (1795) îi încredințase, în Franța, puterea executivă (1795-99) [fr. d i r e c t o i r e].

***DIRECȚIUNE**, ***DIRECȚIE** *sf.* ① Faptul de a dirige, de a conduce, conducere; **direcțiunea afacerilor** ¶ ② Administrațiune: **~a unui stabiliment; ~a generală a poștelor** ¶ ③ Funcțiunea de director ¶ ④ Atribuțiunile, întinderea unei direcțiuni ¶ ⑤ Biroul și reședința unui director ¶ ⑥ Partea către care este îndreptată sau se îndreaptă o persoană sau un lucru ¶ ⑦ Sensul în care lucrează o forță ¶ ⑧ Mecanismul care permite cîrmirea automobilului [fr.].

† **DIREGĂTOR...** ☛ DREGĂTOR...

† **DIREGE** — DREGE.

○ **DIREGI** *sm. pl.* = DIRECI.

† **DIREPT...** — DREPT...

† **DIRES** 1. *adj. p.* DIREGE = DRES: **rǎchiul însă era ~... și ei s'au îmbătat cuc** (SB.).

2. (*pl.*-ese) *sn.* ‡ Document, hrisov, act vechiu emanat de la Domn sau de la o administrație publică: **au... trimis... și ~, ce-i zic ei atișerif, de domnie neschimbată, lui și seminției lui** (M.-COST.).

3. *sbst.* † Faptul de a d(i)rege, dres: **~ul borșurilor îl fac numai gospodinele bune** (ȘEZ.)

○ **DIRESALĂ** *sf.* ① *Mold.* ✕ Mîncare lichidă d i r e a s ă cu smîntînă sau cu alt ceva bun: **diresala e o mîncare de frupt** ¶ ② *Băn.* Apă sărată în care tăbăcarul lasă să se moaie pieile, după ce le-a curățit de păr (LIUB.) [d i r e s].

DIRETECA, DIRETICA ☛ DERETICA.

***DIRIGE** ☛ DIRIJA.

***DIRIGENT** 1. *adj.* ① Care dirige, care conduce, care are principala conducere: **ministru ~; clasele ~e** ¶ ② **Profesor ~** profesor însărcinat cu supravegherea disciplinei unei clase.

2. *sm.* ① Conducător al unui oficiu postal ¶ ② Profesor dirigent ¶ ③ Cel ce conduce un cor sau o orchestră [fr. d i r i g e a n t].

***DIRIGINTE** = DIRIGENT.

***DIRIGUI** ☛ DIRIJA.

***DIRIGUITOR** *sm.* Care dirijează, care conduce, conducător: **intelectualii sînt... inspiratorii, ~ii opiniei publice** (CAR.) [d i r i g u i].

***DIRIJA** (-ijez), ***DIRIGE** (-ig), ***DIRIGUI** (-uesc) 1. *vb. tr.* ① A îndrepta: **a-și ~ privirile, pașii spre un loc** ¶ ② Ⓕ A călăuzi: **numai interesul îl dirijează** ¶ ③ A conduce, a administra: **~ o școală, lucrările** ¶ ④ A îndruma, a povățui: **dac'ai voi să mă dirigui, să-mi desvolți spiritul** (ALECS.) ¶ ⑤ A conduce un cor sau o orchestră.

2. *vb. ref.* A se îndrepta, a se îndruma [fr. d i r i g e r].

***DIRIJABIL** *adj.* și (*pl.*-ile) *sn.* Se zice despre un balon care poate fi dirijat, cîrmuit, îndreptat în direcția voită; **balon ~**, balon cu cîrmă [fr.].

***DIRIJOR** *sm.* Cel ce dirijează un cor sau o orchestră [d i r i j a].

○ **DIRIP** *prep. Trans.* ① Pentru ¶ ② În dreptul, în fața [d i r e p t].

DIRMEA, DERMEA (*pl.*-mele) *sf.* Broboadă de pînză albă purtată pe cap de țărance sau cu care-și înfășoară capul orășencele cînd deretică prin casă (▣ 1842) [tc. d (e v) ü r m è].

Fig. 1842. Dirmea.

DIS ☛ DISDEDIMINEAȚĂ.

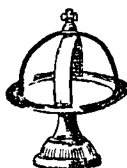
○ **DIS-...** DES-...

DISAG(Ă) ☛ DESAG(Ă).

DISC¹ (*pl.* -curi) *sn.* ① Taler de aur sau de argint pe care se pune sfîntul agneț; † DISCOS (▣ 1843): **preotul, plecat cu fața în jos, pune mielușelul**

pe discos (VOR.) ¶ ② Taler cu care se umblă în biserică spre a primi ofrandele în bani [ngr. δίσκος, vsl. d i s k (o s) ŭ].

*DISC² (*pl.*-curi) *sn.* ① △ Placă grea de metal, de formă circulară, pe care atleții se exercitau, în vechime, s'o arunce la o mare depărtare ¶ ② Nume dat, în genere, unui corp solid, subțire, de formă circulară, avînd două suprafețe paralele (▣ 1844) ¶ ③ ☆ Suprafața vizibilă a soarelui sau a lunii: soarele apunea în pulbere de aur ca un ~ uriaș de văpaie (BR.-VN.) ¶ ④ Placă rotundă, albă pe o parte și roșie pe cealaltă, care arată dacă linia de cale ferată e liberă sau nu (▣ 1845) ¶ ⑤ ~ul lui Newton, aparat prevăzut cu un disc împărțit în 7 sectoare colorate în ordinea în care se urmează fețele curcubeului; învîrtirea repede a acestui disc îl face să apară de coloare alburie (▣ 1846) ¶ ⑥ ♩ Placă de gramofon ¶ ⑦ ♣ Nectar în formă de inel în jurul pistilului la unele flori (▣ 1847) [fr.].

Fig. 1843. Disc(os).

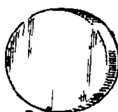
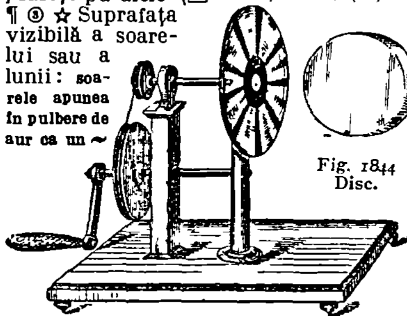

Fig. 1844 Disc.

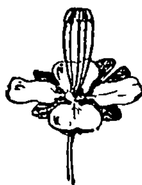
Fig. 1845. Disc.

Fig. 1846. Discul lui Newton.

*DISCERNĂMÎNT (*pl.*-minte) *sn.* ① Faptul de a discerne; deosebire ¶ ② Facultatea de a deosebi, de a judeca lucrurile bine, cu mintea sănătoasă [fr.].

*DISCERNE (-cern) *vb. tr.* ① A deosebi (prin alegere) un lucru de altul, a alege, a distinge ¶ ② A vedea limpede, a judeca bine [fr.].

*DISCIPLINA (-inez) *vb. tr.* A forma, a învăța, a supune pe cineva la niște regule hotărîte, a obicinui pe cineva să se supună, a aduce la ascultare [fr.].

Fig. 1847. Discul unei flori.

*DISCIPLINĂ (*pl.*-ne) *sf.* ① Creștere, educațiune, instrucțiune ¶ ② Regulă de purtare comună și datoriile profesionale impuse membrilor unui ordin, unei corporațiuni: Consiliul de ~ al avocaților ¶ ③ Orînduiala care domnește într'un stabiliment de instrucțiune ¶ ④ ⚔ Reguli stricte observate în armată, raportul dintre șefi și subordonați: disciplina militară [fr.].

*DISCIPLINABIL *adj.* Ușor de disciplinat [fr.].

*DISCIPLINAR *adj.* Ce ține de disciplină; pedepse ~e, acelea care privesc greșelile contra disciplinei și care sînt aplicate de consilii speciale în fie-care corp sau de curți superioare [fr.].

*DISCIPLINAT *adj. p.* DISCIPLINA. Supus la disciplină: școlari bine disciplinați ¶¶ © NEDISCIPLINAT.

*DISCIPOL *sm.* ① Cel ce primește de la altul învățătură ¶ ② Cel ce adoptă doctrinele unui maestru, continuă și propovăduește opera acestuia: crezi că te-aș fi ales de ~ al meu, de nu te știam vrednic și adînc? (EMIN.) [fr. < lat.].

*DISCOBOL *sm.* △ Atlet sau luptător la Grecii cei vechi care se îndeletnicea să arunce cu discul (▪ 1848) [fr.].

*DISCONTINUARE *sf.* Precurmare, încetarea unei ucrări pentru cîtăva vreme [fr.].

*DIISCONTINUITATE *sf.* Lipsă de continuitate [fr.].

*DISCONTINUU *adj.* Care prezintă discontinuități [fr.].

*DISCONTO *sbst.* = SCONT [germ.].

*DISCORDA (-dez) 1. *vb. tr.* ♩ ① A desacorda ¶ ② Ⓕ A pune în nepotrivire, în desacord.

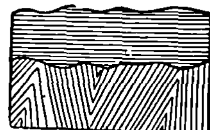
2. *vb. intr.* A fi discordant.

3. *vb. refl.* A se desacorda: tronc! s'a discordat ghitara! (ALECS.) [fr.].

Fig. 1848. Discobol.

*DISCORDANT *adj.* ① Care nu se acordă, care nu se potrivesc între ele: caractere, opiniuni, colori ~e ¶ ② ♩ Lipsit de armonie, nearmonios: un vuet surd și ~ bun de stricat nervii cei mai solizi (GN.); Ⓕ: singura notă ~ă și supărătoare... este dascălul din strana dreaptă (VLAH.) ¶ ③ Straturi ~e, pături geologice care nu sînt paralele între ele (▪ 1849) [fr.].

*DISCORDANȚĂ (*pl.*-țe) *sf.* ① Defectul lucrurilor ce nu sînt în acord între ele, ce nu se potrivesc unul cu altul, nepotrivire: discordanța caracterelor, colorilor ¶ ② ♩ Lipsă de armonie, de acord, nearmonie: discordanța vocilor, instrumentelor ¶ ③ Felul cum sînt așezate straturile discordante [fr.].

Fig. 1849. Straturi discordante.

*DISCORDAT *adj. p.* DISCORDA. Desacordat, neacordat: Cînd, bolnavi, suspină barzii pe-a lor lire ~e (VLAH.).

*DISCORDIE *sf.* ① Neunire, desbinare, vrajbă, neînțelegere gravă între două sau mai multe persoane ¶ ② Zeița învrăjbirii; mărul ~ei, pricina gîlcevii, învrăjbirii (aluziune la mărul pe care Discordia l-a aruncat între zei, cu inscripțiunea „celei mai frumoase" și care a fost pricina certei dintre Junona, Minerva și Venus și a deslănțuit, ca urmare, războiul Troii) [lat.].

† DISCOS ☛ DISC¹ ①.

*DISCREDIT *sbst.* Pierderea sau scăderea creditului, trecerii de care se bucură (*vorb.* de persoane sau de lucruri) [fr.].

*DISCREDITA (-itez) 1. *vb. tr.* A face să cadă în discredit, a defăima: întrebuințează toate mijloacele pentru a-i ~ în ochii poporului (I.-GH.).

2. *vb. refl.* A-și pierde creditul, trecerea [fr.].

*DISCRET *adj.* ① ± Cantitate ~ă, care se compune din mai multe lucruri diferite unul de altul ¶ ② Ⓕ Cu măsură, cu băgare de seamă, cumpătat în vorbele și faptele sale; un om ~, care știe să păzească taina ce i s'a încredințat, cu lacăt la gură ¶ ③ Ⓕ Care se păzește să atragă prea mult atențiunea, care caută să nu bată la ochi, abia simțit, abia văzut (*vorb.* de lucruri): cîteva felinare de hîrtie colorată... împrăștiau o lumină ~ă (VLAH.) ¶¶ © INDISCRET [fr.].

*DISCREȚIE ☛ DISCREȚIUNE.

*DISCREȚIONAR *adj.* Putere ~ă, facultatea dată unui judecător de a da sau a lua hotărîri, în unele cazuri, după aprecierea sa personală [fr.].

*DISCREȚIUNE, DISCREȚIE *sf.* ① Rezervă, cumpătare, băgare de seamă în vorbe și în fapte: Manea era un om de mare probitate și ~ (I.-GH.) ¶¶ © INDISCREȚI(UN)E ¶ ② A pune la ~a cuiva, a se lăsa cu totul în voia hotărîrii, judecății cuiva, cu privire la soarta sa: a fi la ~a cuiva, a depinde de voința, de bunul plac al cuiva, a fi la cheremul cuiva ¶ ③ La ~, cît vrea, cît poftește, din belșug [fr.].

*DISCULPA (-culp) *vb. tr.* și *refl.* A (se) desvinovăți, a arăta că nu e vinovat, că n'a făcut greșala ce i se impută [fr.].

*DISCURS (*pl.*-suri) *sn.* Vorbire înaintea publicului sau a unei adunări constituite asupra unui subiect special, cuvîntare: a ținea un ~; ~ politic [fr.].

*DISCURSIV *adj.* Care deduce prin raționament o propoziție din alta [fr.].

***DISCUTA** (-cut) *vb. tr.* A desbate, a cerceta cu de-amănuntul o chestiune şi a spune totul în favoarea sau împotriva ei [fr.].

***DISCUTABIL** *adj.* Ce poate fi discutat ¶¶ © NEDISCUTABIL, INDISCUTABIL [fr.].

***DISCUŢIUNE**, *DISCUŢIE *sf.* ① Faptul de a discuta, desbatere, cercetare cu de-amănuntul a unei chestiuni: ~a unui proiect de lege ¶ ② Ceartă, gîlceavă, dispută [fr. discussison, refăcut după discuta].

DIS(-DE)-DIMINEAŢĂ, DIZ-, DES-, DEZ-, † DINZI-, † DÎNZI-, ‡ DINS- *adv.* În zori de zi, foarte de dimineaţă: se prezentase dis-de-dimineaţă la serviciul la care refuzase d'a se mai duce (I.-GH.); a doua zi des-dimineaţă, cum s'au sculat, şi-au gătit calul (SB.); a doua zi... dinzi-de-dimineaţă porni spre Rusciuc (BALC.); dînzi-de-dimineaţă, feciorul de împărat... îşi luă ziua bună de la... mai-că-sa (ODOB.); *tot astfel* † DIS-DE-MÎNECATE, DÎNZ-... şi mîine dinz-de-minecate... Ne vom porni noi mai departe (DON.) *precum şi* † DIS-DE-NOAPTE, DIZ-, etc., încă în puterea nopţii, pînă a nu se lumina de zi [dîns + de + dimineaţă (noapte)].

DISEARĂ ☞ SEARĂ.

***DISECA** (-sec) *vb. tr.* ① A spinteca, a tăia un cadavru sau numai o parte dintr'însul spre a-i studia organele, spre a determina cauza morţii, etc. ¶ ② A tăia părţile unei plante spre a studia structura ei; Ⓕ: cruzimea cu care-şi diseacă inima şi-şi dă în vileag toate durerile intime (VLAH.) ¶ ③ Ⓕ A corecta o lucrare, o scriere în cele mai mici amănunte ale ei [fr. disséquer].

***DISECŢIUNE**, DISECŢIE *sf.* ① Faptul de a diseca cercetarea părţilor disecate ¶ ② Ⓕ Cercetare foarte amănunţită a unei lucrări [fr.].

***DISENTERIC** 1. *adj.* Ce ţine de disenterie.
2. *sm.* Bolnav de disenterie [fr.].

***DISENTERIE** *sf.* Boală contagioasă care se manifestă prin urdinare foarte frecuentă şi dureroasă, compusă din mucozităţi şi sînge [fr.].

***DISERTA** (-tez *vb. intr.* A cerceta cu de-amănuntul o chestiune, vorbind sau scriind asupra ei [fr.].

***DISERTAŢIUNE**, DISERTAŢIE *sf.* ① Faptul de a diserta, cercetare cu de-amănuntul a unei chestiuni, vorbind sau scriind asupra ei: ia un aer doctoral şi începe o lungă disertaţiune politico-umanitară (I.-GH.) ¶ ② Compoziţie literară sau discuţiune orală asupra unei chestiuni, făcută de elevii liceelor [fr.].

***DISGRAŢIA**, DIZGRAŢIA (-ţiez) *vb. tr.* A înceta de a favoriza pe cineva, a scoate din graţie; a oropsi, a urgisi.

***DISGRAŢIAT** *adj. p.* DISGRAŢIA. ① Căzut în disgraţie, lipsit de favorurile, de hatîrul, de bunele graţii ale unei persoane influente ¶ ② Oropsit de soartă, urgisit ¶ ③ ~ (de natură Pocit, diform.

***DISGRAŢIE** *sf.* ① Pierderea favorului, bunelor graţii ale unei persoane influente; a cădea în ~, a fi oropsit ¶ ② Lipsă de graţie [fr. disgrâce].

***DISGRAŢIOS** *adj.* ① Lipsit de graţie ¶ ② Neplăcut, urîcios [fr.].

DISGUST... = DESGUST...

12.000 ***DISIDENT** *adj.* şi *sm.* Ale cărui păreri (în materie religioasă sau de doctrină politică) nu se acordă cu acelea ale majorităţii [fr.].

***DISIDENŢĂ** (*pl.*-ţe) *sf.* Deosebire profundă, desacord în ce priveşte părerile religioase sau doctrina politică [fr.].

***DISILABIC** *adj.* Bisilabic [fr.].

***DISIMILA** (-ilez) *vb. tr.* şi *refl.* ① A(-şi) schimba în alt sunet unul din două sunete identice sau de acelaşi fel care se află într'un cuvînt: în cuvîntul „tulbure", din „turbure", primul „r" s'a disimilat în „l" ¶ ② A dispărea dintr'un cuvînt *vorb.* de unul din două sunete identice: în forma „fereastă", din „fereastră", al doilea „r" s'a disimilat ¶¶ © ASIMILA [fr.].

***DISIMILAŢIUNE**, DISIMILAŢIE *sf.* Faptul de a (se) disimila: „tulbure" a rezultat din „turbure" prin ~ ¶¶ © ASIMILAŢI(UN)E [fr.].

***DISIMULA** (-ulez) 1. *vb. tr.* ① A ascunde, a nu-şi da pe faţă sentimentele, proiectele, etc.: a-şi ~ ura, durerea ¶ ② A se (pre)face că nu vede, că nu aude, că nu simte, că nu pricepe ceva.
2. *vb. refl.* A se ascunde, a se pitula, a se piti [fr.].

***DISJUNCTIV** *adj.* ① Care uneşte cuvintele separînd ideile; conjuncţiuni ~e, conjuncţiunile sau, nici, fie, etc. ¶ ② Propoziţiune ~ă, propoziţie compusă din doi membri între cari se găseşte o particulă disjunctivă. Ex.: a plecat sau s'a încuiat în odaie [fr.].

***DISJUNCŢIUNE** *sf.* ① Separarea lucrurilor unite, împreunate ¶ ② Suprimarea conjuncţiunilor coordinative într'o frază ¶ ③ Separarea a două instanţe, a două proceduri ¶ ④ Ruptura bruscă a unui curent electric indus [fr.].

***DISJUNGE** (-jung *vb. tr.* A separa două pricini, două proceduri, pentru a le judeca deosebit [lat.].

***DISLOCA**, DIZLOCA (-loc) *vb. tr.* ① A scoate, a desface din locul lor părţile unei maşini ¶ ② A scoate din încheieturi, a scrînti: ~ braţul ¶ ③ ~ o armată, a trimite unităţile din care se compune în cantonamente sau la garnizoanele lor [fr.].

***DISOCIA** (-ciez *vb. tr.* şi *refl.* A (se) descompune în elementele din care e compus: ~ apa [fr.].

***DISOLUBIL** *adj.* ① Ce se poate disolva, solubil ¶¶ © INDISOLUBIL ¶ ② Ce poate fi rupt, desfăcut: căsătorie ~ă [fr.].

***DISOLUŢIUNE**, DISOLUŢIE *sf.* — DISOLVARE [fr.].

***DISOLVA**, ⊙ DIZOLVA (-solv) 1. *vb. tr.* ① A topi într'un lichid: ~ zahărul, sarea în apă ¶ ② A face să înceteze, a sparge: ~ o adunare, un congres ¶ ③ A desface, a anula: ~ o căsătorie.
2. *vb. refl.* ① A se topi într'un lichid ¶ ② A înceta de a mai funcţiona, a se sparge, a se împrăştia: congresul s'a disolvat ¶ ③ A se desface, a se anula: căsătoria s'a disolvat [lat.].

***DISOLVANT**, ⊙ DIZOLVANT 1. *adj.* Se zice despre un lichid care are proprietatea de a disolva un corp solid, un alt lichid sau un gaz: apa e un lichid ~ prin excelenţă.
2. (*pl.*-te *sn.* Un lichid care are proprietatea să disolve alt corp [fr.].

***DISOLVARE**, ⊙ DIZOLVARE *sf.* Faptul de a disolva ① Operaţiune prin care un corp solid, lichid sau gazos se amestecă intim cu un lichid fără a-i turbura limpezimea sau transparenţa, topire ¶ ② Împrăştierea membrilor, spargerea unei adunări: ~a Corpurilor legiuitoare ¶ ③ Desfacere, anulare: ~a unei căsătorii.

***DISONANT** *adj.* Care produce o disonanţă, un sunet neplăcut urechii [fr.].

***DISONANŢĂ** (*pl.*-ţe) *sf.* ① Emisiune dintr'odată de mai multe sunete, de note care nu se acordă între ele, care produc un acord fals ¶ ② Întîlnirea mai multor vorbe care produc un sunet neplăcut urechii ¶ ③ Amestec neplăcut, nearmonios de diferite stiluri [fr.].

***DISPARAT** *adj.* Care produce o impresiune neplăcută prin nepotrivirea lui, prin lipsa de conformitate, de armonie [fr.].

***DISPĂREA**, DISPARE (-par *vb. intr.* ① A se face nevăzut, a pieri din ochi ¶ ② A înceta de a fi; Ⓕ: această datină a început să dispară ¶ ③ A pleca pentru a nu se mai întoarce, a se duce pentru totdeauna ¶ ④ ~ din lume, a muri sau a se retrage în singurătate, departe de lume ¶ ⑤ A nu mai putea fi găsit, a nu i se mai putea da de urmă [fr. disparaître, refăcut după părea].

***DISPARITATE** *sf.* Nepotrivire, mare deosebire între două lucruri ce se compară între ele: ~ de vîrstă [fr.].

***DISPARIŢIUNE**, DISPARIŢIE *sf.* ① Faptul de a dispărea, de a se face nevăzut ¶ ② Încetare de a fi [fr.].

***DISPENSA** (-sez 1. *vb. tr.* ① A împărţi, a distribui ¶ ② A scuti, a libera, a deslega pe cineva de o obligaţie, de un serviciu: ~ de serviciul militar.
2. *vb. refl.* A se lipsi, a se abţine: mă pot ~ chiar şi de figura lui (VLAH.) [fr.].

*DISPENSĂ (*pl.*-se) *sf.* ① Voie de a călca, de a nesocoti o regulă, un obiceiu, deslegare: ~ de a posti ¶ ② Scutire; *în spec.* ⚔ scutire parţială sau totală de serviciul militar [fr.].

*DISPENSABIL *adj.* Care poate fi dispensat, căruia i se poate acorda o dispensă ¶¶ © INDISPENSABIL [fr.].

*DISPENSARIU (*pl.*-arii), *DISPENSAR (*pl.*-are) *sn.* ⚕ Aşezămînt de binefacere unde se dau, fără plată, consultaţiuni şi medicamente săracilor [fr.].

*DISPENSATOR *sm.* Cel ce distribue, împărţitor, distribuitor [fr.].

*DISPEPSIE *sf.* ⚕ Boală a unei părţi din tubul digestiv (stomacul, intestinul subţire) caracterizată printr'o digestiune dificilă şi însoţită de dureri [fr.].

*DISPEPTIC *adj.* şi *sm.* ⚕ Care sufere de dispepsie [fr.].

*DISPERA, *DESPERA (-er, -erez) *vb. intr.* A nu mai avea speranţă, a nu mai trage nădejde, a (se) desnădăjdui [fr. d é s e s p é r e r].

*DISPERAT, *DESPERAT *adj. p.* DISPERA, DESPERA. Desnădăjduit, care a pierdut ori-ce nădejde.

*DISPERSIUNE *sf.* ① Împrăştiere, risipire, răspîndire ¶ ② Descompunerea în colori a unor raze luminoase ce trec printr'un mediu refringent [fr.].

*DISPLĂCEA (-plac) *vb. intr.* A nu (mai) plăcea, a nu (mai) fi pe plac, a fi neplăcut: pîn'acum n'ai făcut nimic care să-mi fi displăcut (ALECS.) [it. d i s p i a c e r e, refăcut după p l ă c e a].

*DISPLĂCERE *sf.* Faptul de a d i s p l ă c e a; neplăcere; supărare: ~a asta nu ţi-o pricinueşte des (D.-ZAMF.).

*DISPNEE *sf.* ⚕ Greutate de a respira [fr.].

*DISPONIBIL *adj.* ① De care se poate dispune liber: bani ~i ¶ ② ⚔ Care este în disponibilitate ¶ ③ Se zice despre partea din avere de care poate cineva să dispună prin donaţiune sau testament [fr.].

*DISPONIBILITATE *sf.* ① Starea a tot ce este disponibil ¶ ② ⚔ Situaţiunea unui funcţionar public şi *în spec.* a unui militar în neactivitate care poate fi rechemat în serviciu ¶ ③ *pl.* Sume disponibile [fr.].

‡*DISPOZA (-ozez) = DISPUNE.

*DISPOZITIV (*pl.*-ive) *sn.* ① Partea finală a unei legi, a unei sentinţe sau a unui decret care cuprinde dispoziţiile, spre deosebire de partea de la început care conţine preambulul, motivele, etc. ¶ ② Planul după care e alcătuit un aparat tehnic [fr.].

*DISPOZIŢIUNE, *DISPOZIŢIE *sf.* ① Orînduială, aşezare într'o anumită ordine: ~a părţilor corpului; ~ a unui apartament, împărţeala odăilor într'un apartament ¶ ② Partea retoricei care arată cum trebuesc aşezate ideile în cea mai bună ordine ¶ ③ Plan: ~a unei lucrări ¶ ④ ⚔ Aşezarea trupelor în ordine de bătaie ¶ ⑤ *pl.* Pregătiri ¶ ⑥ Starea sănătăţii corpului: a fi în bună ~ ¶ ⑦ Stare sufletească, voie bună sau rea: ne strica dispoziţia la toţi cu tăcerea şi vecinica lui melancolie (VLAH.) ¶ ⑧ Aplecare, pornire, inclinaţiune, aptitudine: are dispoziţiuni literare sau ştiinţifice serioase (I.-GH.) ¶ ⑨ Putere, facultate de a dispune: are ~a asupra averii întregi ¶ ⑩ Modul de întrebuinţare: o ~ utilă a fondurilor publice ¶ ⑪ Regularea prin testament, prin voinţa din urmă: a-şi lua ultimele dispoziţiuni ¶ ⑫ Dispunere de averea sa ¶ ⑬ Fie-care punct regulat printr'o lege, printr'o hotărîre; ~ a legii, ceea ce ordonă legea ¶ ⑭ La ~a cuiva, în serviciul, la ordinele cuiva, la îndemîna cuiva [fr.].

*DISPREŢ, ✓ DESPREŢ *sbst.* ① Sentiment care face pe cineva să nesocotească un lucru, să considere pe cineva nedemn de atenţie sau de stimă ¶ ② Sentiment care face pe cineva să nu pună nici un preţ pe ceea ce alţii apreciază mult [it.].

*DISPREŢUI, ✓ DESPREŢUI (-uesc) 1. *vb. tr.* ① A avea d i s p r e ţ pentru cineva ¶ ② A nesocoti, a nu lua în seamă, a nu da nici o atenţie: am să-i despreţuiesc iubirea şi am să te chem să fii martor la umilirea ei (GN.).

2. *vb. refl.* A avea dispreţ pentru sine sau unul pentru altul.

*DISPREŢUITOR, ✓ DESPREŢUITOR *adj. verb.* DISPREŢUI. Care dispreţueşte: să nu mă mai priveşti cu ochii aceia răi şi dispreţuitori (VLAH.).

*DISPROPORŢIE ☞ DISPROPORŢIUNE.

*DISPROPORŢIONAT *adj.* Lipsit de proporţiuni [fr.].

*DISPROPORŢIUNE, *DISPROPORŢIE *sf.* Lipsă de proporţie, nepotrivire [fr.].

*DISPUNE (-pun) 1. *vb. tr.* ① A aşeza într'o anumită ordine, a orîndui ¶ ② A găti, a pregăti: sala s'a dispus pentru bal; Ⓕ: ~ afacerile, a le pregăti a le întocmi în vederea unui rezultat definitiv ¶ ③ A face să fie cu voie bună, bine dispus.

2. *vb. intr.* ① A face cu cineva sau cu ceva ceea ce voeşte, ceea ce-i place: poţi ~ de nu ştiu ce să faci, dar poţi ~ de mine, de viaţa, de averea mea: (D.-ZAMF.) ¶ ② A întocmi, a hotărî; Ⓟ: omul propune şi Dumnezeu dispune, omul chibzueşte într'un fel, dar Dumnezeu hotărăşte într'alt fel, nu e cum vrea omul, ci cum vrea Domnul ¶ ③ A înstrăina averea (prin donaţie sau testament) [fr. d i s p o s e r, refăcut după p u n e].

*DISPUS *adj. p.* DISPUNE. ① Aşezat într'o anumită ordine, orînduit ¶ ② Gătit, pregătit ¶ ③ Într'o anumită stare sufletească, cu voie bună sau rea: nu sînt ~ să rîd; e bine ~, e cu voie bună, cu chef; e rău ~, e fără chef ¶¶ © NEDISPUS, INDISPUS.

*DISPUTA (-put) 1. *vb. intr.* A desbate, a se prici, a avea o discuţiune, a se certa, a se sfădi: ~ asupra unui lucru de nimic.

2. *vb. tr.* ① A se lupta, a stărui, a-şi pune toată silinţa să dobîndească ceva: ~ un premiu ¶ ② ~ terenul, a-l apăra palmă cu palmă, a nu da uşor înapoi [fr.].

*DISPUTĂ (*pl.*-te) *sf.* ① Discuţiune, desbatere între persoane ce nu sînt de aceeaşi părere ¶ ② Price, ceartă, sfadă, gîlceavă: gustul ~ n'are (PANN) [fr.].

*DISTANŢA (-ţez) *vb. tr.* ① A întrece, a lăsa în urmă, a lăsa la oare-care distanţă ¶ ② La alergările de cai: a pedepsi, din cauza unei neregularităţi petrecute, pe cursieri, neacordînd calului locul pe care l-a obţinut [fr.].

*DISTANŢĂ (*pl.*-ţe) *sf.* ① Spaţiul dintre două locuri, dintre două lucruri, dintre două persoane, depărtare; din ~ în ~, din loc în loc: din ~ în ~ cîte un bodîrlău îşi arată capul (ODOB.); a ţinea la ~, *a)* a nu lăsa să se apropie; *b)* Ⓕ a ţinea departe de sine, a nu lăsa să devie familiar, Ⓟ a nu da nas ¶ ② Ⓕ Deosebire: distanţa dint'e stăpîn şi slugă ¶ ③ Interval între două momente, între două epoci, răstimp: distanţa între naştere şi moarte [fr.].

*DISTIH (*pl.*-ihuri) *sn.* Reunire de două versuri care au înţeles complet: ~ul latin e compus dintr'un hexametru şi un pentametru [fr.].

*DISTILA (-ilez) *vb. tr.* ① A opera distilaţiunea: ~ apa ¶ ② A face să picure, a lăsa să curgă picătură cu picătură ¶ ③ Ⓕ A vărsa: ~ otravă [fr.]

*DISTILATOR 1. *sm.* Cel ce distilează alcool, fabricant de rachiu şi de alte băuturi spirtoase.

2. *adj.* Care distilează: aparat ~ [fr.].

*DISTILAŢIUNE, *DISTILAŢIE, *DISTILARE *sf.* ① Operaţiune prin care se separă, cu ajutorul unui alambic, un corp de diferitele substanţe cu care e amestecat, transformîndu-l în aburi şi readucîndu-l iarăşi la starea lichidă: ~a apei; ~ fracţionată, operaţiune care permite să se separe, graţie temperaturilor de fierbere diferite, substanţele deosebite care intră într'un amestec: benzina, petrolul lampant etc. se obţin prin ~a fracţionată a petrolului ¶ ② Lichidul obţinut prin această operaţiune [fr.].

*DISTILERIE *sf.* Locul unde se distilează; fabrică de alcool şi de alte băuturi spirtoase [fr.].

*DISTINCT *adj.* ① Deosebit, diferit ¶ ② Desluşit, lămurit, curat; *adv.*: deodată apăru ~ figura şireată... a unchiului său (VLAH.) [fr.].

*DISTINCTIV *adj.* Ce servă să deosebească, să distingă, să se recunoască: semn ~ [fr.].

*DISTINCŢIUNE, *DISTINCŢIE *sf.* ① Faptul de

a distinge, osebire: ~a binelui de rău ¶ ② Deosebire, ceea ce face să se distingă, să se recunoască unul de altul: semn de ~ ¶ ③ Cinste, merit, vază: persoane de ~ ¶ ④ Mențiune onorabilă, decorațiune: ~ onorifică [fr.].

*DISTINGE (-ting) 1. vb. tr. ① A deosebi, a alege, a face deosebirea: ~ binele de rău ¶ ② A face o deosebire, a stabili o diferență: meritul singur distinge pe oameni ¶ ③ A ridica mai presus de ceilalți, a face mai de cinste, mai cu vază: lucrările lui l-au distins printre toți oamenii de știință ¶ ④ A primi cu cinste, a cinsti mai cu deosebire.

2. vb. refl. ① A se deosebi, a se arăta diferit ¶ ② A se zări ¶ ③ A se ridica mai presus de ceilalți, a se ilustra [fr.].

*DISTINS adj. ① p. DISTINGE ¶ ② Care s'a ridicat mai presus de ceilalți, cu vază, eminent, ilustru: cine nu-i scriitor, și încă ~, în țara asta blagoslovită! (VLAH.).

*DISTRA (-trez) 1. vb. tr. ① A face pe cineva să se gîndească la altceva decît la ceea ce-l preocupă, a-i abate atențiunea în altă parte ¶ ② A-l face să petreacă, să mai uite de griji.

2. vb. refl. A petrece, a căuta distracții, a se veseli, a se amuza [fr. distraire].

*DISTRACTIV adj. Care distrează, care te face să petreci: spectacol ~ [distracție].

*DISTRACȚIUNE, *DISTRACȚIE sf. ① Lipsă de atențiune, nebăgare de seamă ¶ ② Petrecere de scurtă durată [fr.].

*DISTRAGE (-ag) 1. vb. tr. ① A face să se gîndească la altceva, a-l împiedeca de a se gîndi la ceva ¶ ② — DISTRA 1 ②.

2. vb. refl. = DISTRA 2 [fr. distraire, refăcut după trage].

*DISTRAS adj. p. DISTRAGE și DISTRAT adj. p. DISTRA. Cu gîndul aiurea, dus pe gînduri: m'a întrebat liniștit, cu un aer distras, ca și cum ar fi vorbit prin somn (VLAH.).

*DISTRIBUI (-buiu) vb. tr. ① A împărți, a da unora și altora: ~ bani, cărți ¶ ② A așeza, a dispune: ~ trupele; ~ camerele unui apartament [fr.].

*DISTRIBUITOR 1. adj. și sm. Care distribue, cel ce împarte, împărțitor.

2. (pl.-toare) sn. ① Organul unei mașini cu aburi, unei locomotive, care permite intrarea aburului în cilindru și scoaterea lui, cu ajutorul unei manivele ¶ ③ ~ automat, automat în care, dacă se pune o monetă sau o fisă de metal, se poate scoate din el unul din obiectele ce conține.

*DISTRIBUTIV adj. ① Care distribue ¶ ② Numeral ~, care arată împărțirea la fie-care din indivizi a unei părți dintr'un număr, dintr'o cantitate: le-a dat la fie-care cîte cinci lei [fr.].

*DISTRIBUTOR (pl.-toare) sn. = DISTRIBUITOR 2 [fr.].

*DISTRIBUȚIUNE, *DISTRIBUȚIE sf. ① Faptul de a distribui, împărțire: ~a muncii în ateliere; ~a premiilor ¶ ② ⊠ Împărțirea scrisorilor de către factor ¶ ③ Împărțeala camerelor unui apartament [fr.].

*DISTRICT (pl.-te) sn. ● Subdiviziune teritorială sub raportul administrativ, județ: România este împărțită în 71 de ~e [fr.].

*DISTRUCTIV adj. Care are însușirea de a distruge [fr. destructif].

*DISTRUCTOR adj. și sm. Care distruge, distrugător [fr. destructeur].

*DISTRUCȚIUNE, *DISTRUCȚIE, *DISTRUGERE sf. Faptul de a distruge, prăpădire, stricare, spargere [fr. destruction].

*DISTRUGE (-ug) 1. vb. tr. ① A dărîma pînă la temelie ¶ ② A prăpădi; a nimici; a desființa ¶ ③ A face să dispară, să nu mai fie.

2 vb. refl. ① A se nimici unul pe altul ¶ ② A se omorî, a-și face seama singur [it. distruggere].

*DISTRUGERE ☛ DISTRUCȚIUNE.

*DISTRUS adj. p. DISTRUGE ¶¶ © NEDISTRUS Dărîmat pînă la temelie; nimicit, prăpădit.

○DIȘTERNE (-tern) 1. vb. tr. Mold. A desfășura, a destinde: pămîntul se desface ca din scutice și-și dișterne priveliștile din ce în ce mai limpezi (VLAH.).

2. vb. refl. A se desfășura, a se întinde: peste dungile de brădet ce se diștern pe vale ca niște grădini (VLAH.) [așterne].

DIȚAI adv. Ⓟ Coșcogea, cogeamite: un ~ ursul aplecat asupra babei, smorcăind și sculpînd-o (N.-UR.); înțeleg să plîngă un copil, dar el, ~ omul! (PAMF.).

*DITIRAMB sm.și (pl.-be) sn. ① La vechii Greci: poem liric și dans în onoarea lui Bacchus ¶ ② Compozițiune poetică entuziastă, care se apropie de odă, de care diferă însă prin neregularitatea stanțelor: a simțit gustul de a cînta în elegii și în ~e poetice (ODOB.) ¶ ③ Ⓕ Laude exagerate [fr.].

*DITIRAMBIC adj. ① De felul ditirambului: poezie ~ă ¶ ② Ⓕ Peste măsură, exagerat: laude ~e [fr.].

*DITO adv. De asemenea, de acelaș fel (termen de registru de contabilitate): două brățări de aur, ~ una de argint [germ. < it].

○DIUDIU sbst Mold. Personificarea frigului, în graiul copiilor: închideți ușa, că vine ~ (PAMF.).

*DIURETIC adj. și (pl.-ice) sn. Se zice despre un medicament care provoacă o secrețiune abundentă de urină [fr.].

*DIUREZĂ sf. Secrețiune puternică de urină [fr.].

*DIURN adj. ① Care se face într'o zi; mișcarea ~ă a pămîntului, rotațiunea pămîntului în jurul lui ¶ ② Floare ~ă, plantă ~ă, ale cărei flori se deschid și se închid în aceeași zi ¶ ③ Păsări ~e, păsări de pradă (ca vulturii, șoimii, etc.) care sboară căutîndu-și hrana în timpul zilei, spre deosebire de „păsările nocturne" [fr.].

*DIURNĂ (pl.-ne) sf. Plata, indemnizarea pe o zi a unui funcționar, a unui deputat, etc. [lat.].

*DIURNIST sm. Ajutor la o cancelarie, funcționar plătit cu ziua, care primește diurnă.

‡ DIVĂ sf. Minune, lucru de mirare (M.-COST.) (CANT.) [vsl. divo].

*DIVAGA (-ag, -aghez) vb. intr. A vorbi într'aiurea, a bate cîmpii [fr.].

*DIVAGAȚIUNE, *DIVAGAȚIE sf. Faptul de a divaga, abatere de la subiect, vorbire într'aiurea [fr.].

*DIVALENT adj Care se poate uni cu doi atomi de hidrogen: oxigenul e un corp ~ [fr.].

DIVAN (pl.-anuri) sn. ① Pat de scînduri, foarte lat, puțin ridicat de la pămînt, așternut cu covoare, pe care se dormea sau se ședea odinioară; Ⓟ: Dacă dai nas lui Ivan, El se suie pe ~ (CRG.), se zice de cineva care devine deodată prea familiar, dacă i se arată puțină bunăvoință; astăzi, se dă numele de ~ unei canapele fără spătar (▣ 1850): ~urile late s'au cioplit în forme de canapele elegante (ALECS.) ¶ ② ‡ Consiliu de judecată, tribunal suprem, alcătuit din boierii cei mari (boierii de ~) cari, sub prezidenția Domnului, judecau pricinile mai însemnate: Dabija-Vodă... de două ori făcea ~ în zi: la ~ul de dimineață, dvorea toți la ~, iară la cel de chindie, umblau fustașii prin tîrg, chemînd oamenii la ~ (N.-COST.); dacă vre-un boier îndrăznea în ~ să facă cea mai mică observațiune... era îndată surghiunit (I.-GH.); ☛ BOIER ¶ ③ ‡ Sala în care se întrunea divanul: în ~ul cel mare au mers toți boierii... de i-au sărutat poala de domnie nouă (N.-COST.) ¶ ④ ‡ Judecată, proces: Ci porunci 'n pușcărie să-l bage numai decît, Ca a doua zi să-l piarză, judecîndu-l cu ~ (PANN) ¶ ⑤ Adunare deliberantă: ~urile ad-hoc ☛ AD-HOC ¶ ⑥ Băn. Trans. A sta de (sau la) ~, a sta de vorbă, a sta la taifas [tc.].

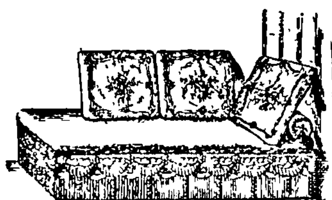

Fig. 1850. Divan.

○DIVĂNI (-ănesc) 1. vb. intr. Băn. Trans. A vorbi, a sta de vorbă.

2. vb. refl. Trans. A se sfătui: Dumnezeu venea Cu sfîntul său Petru și se divănea (MAR.) [srb. divaniti].

‡ DIVANIST, DIVANIT adj. De Divan, privitor

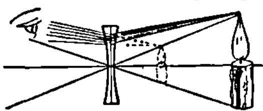
la Divan: **are trecere la boierii divaniști** (ALECS.); **părerile boierilor divaniți erau împărțite** (FIL.) [ngr. ντιβανίτης].

○**DIVĂR** *sm. Băn. Trans.* Vornicel la nuntă, cel ce îngrijește de ospăț, primește invitații, etc.; ☞ **CHEMĂTOR, DEVER** (MAR.) (VIC.) (DENS.) [srb. d e v e r].

DIVĂRIȚĂ, **DIVERIȚĂ** (*pl.*-**țe** *sf. Băn. Trans.* = **CHEMĂTOARE** [d i v ă r].

*__DIVERGE__ (-**verg**) *vb. intr.* ① A se depărta din ce în ce una de alta (*vorb.* de linii geometrice, de raze luminoase ¶ ② Ⓕ A diferi mult, a fi foarte depărtat: **păreri care diverg una de alta** [fr.].

*__DIVERGENT__ *adj.* ① Care merg depărtîndu-se din ce în ce mai mult una de alta (*vorb.* de linii geometrice)¶ ② **Raze ~e**, raze de lumină care, plecînd din același punct, se depărtează din ce în ce mai mult una de alta; **lentilă ~ă**, lentilă care dă o imagine virtuală dreaptă și mai mică decît obiectul (▪ 1851) ¶ ③ F Care nu se acordă, nu se împacă laolaltă: **păreri ~e** [fr.].

Fig. 1851. Lentilă divergentă.

*__DIVERGENȚĂ__ (*pl.*-**țe**) *sf.* ① Starea a două linii, a două raze divergente ¶ ② F **~ de opinii**, deosebire de păreri [fr.].

DIVERIȚĂ ☞ **DIVĂRIȚĂ**.

*__DIVERS__ *adj.* ① Diferit, deosebit, felurit, fel de fel, care prezintă mai multe caractere, mai multe aparențe ¶ ② **Fapt ~** (în stil de gazetă), întîmplare obicinuită, fapt mărunt ¶ ③ *pl.* Unii, mai mulți: **~e persoane** [fr.].

*__DIVERSITATE__ *sf.* Felurime, deosebire, starea lucrului divers [fr.].

*__DIVERSIUNE__ *sf.* ① Operațiune militară făcută cu scopul de a atrage pe inimic în altă parte, într'un punct deosebit de acela pe care-l atacă ¶ ② Mijloc prin care se încearcă să se schimbe cursul ideilor sau sentimentelor cuiva [fr.].

‡**DIVI** (-**vesc**) *vb. refl.* A se mira, a se minuna [vsl. d i v i t i s ę].

‡**DIVICTAR** *sm.* Boierinaș care avea slujba la Curte de a ține în ordine călimările domnești și cele trebuincioase pentru scris [tc. d i v i t d a r].

*__DIVIDE__ (-**id**) *vb. tr.* și *refl.* ± A (se) împărți exact, în părți egale [lat.].

*__DIVIDEND__ (*pl.*-**de**) *sn.* ① Partea debeneficiu ce revine acționarilor de fie-care acțiune ¶ ② Partea fie-cărui creditor în împărțirea activului unui taliment [fr.].

*__DIVIN__ *adj.* ① Ce vine de la Dumnezeu, dumnezeesc, ceresc; **~a Providență**, Pronia cerească; **voința ~ă**, voința lui Dumnezeu ¶ ② Ce se face pentru Dumnezeu: **slujba ~ă** ¶ ③ Ⓕ Minunat, încîntător, înzestrat cu însușiri mai presus decît ale tuturor de felul său: **ai avut noroc să găsești o femeie ~ă** (VLAH.) [fr.].

*__DIVINATORIU__ *adj.* Privitor la divinațiune, care servește la ghicit; **bagheta divinatorie** — **BAGHETA MAGICĂ** [fr. d i v i n a t o i r e].

*__DIVINAȚIUNE__ *sf.* ① Ghicirea viitorului, pretinsa artă de a cunoaște și de a prezice viitorul ¶ ② Mijloacele întrebuințate în această artă [fr.].

*__DIVINITATE__ *sf.* ① Natura lui Dumnezeu ¶ ② Dumnezeu însuși ¶ ③ Ceea ce se slăvește ca pe Dumnezeu: **se închina la ban ca la o ~** ¶ ④ Zeu, zeiță a păginilor [fr.].

*__DIVINIZA__ (-**izez** *vb. tr.* ① A pune în rîndul zeilor, a ridica la rangul de zeu ¶ ② A slăvi peste măsură: **il divinizam în fie-care vers** (VLAH.) [fr.].

*__DIVIZA__ (-**izez** *vb. tr.* și *refl.* A (se) divide, a se împărți [fr.].

*__DIVIZIBIL__ *adj.* ① Ce se poate împărți ¶ ② ± Ce se poate împărți exact cu altul: **numărul 15 e ~ prin 3 și prin 5** ¶¶ C **INDIVIZIBIL** [fr.].

*__DIVIZIBILITATE__ *sf.* ① Proprietatea ce posedă materia de a putea fi împărțită în particele infinit de mici ¶ ② ± Proprietatea ce posedă un număr întreg de a se putea împărți exact prin alt număr întreg [fr.].

*__DIVIZIE__ ☞ **DIVIZIUNE**.

*__DIVIZION__ (*pl.*-**oane**) *sn.* = **DIVIZIUNE** ⑤ [fr.].

*__DIVIZIONAR__ 1. *adj.* ① **Clasă ~ă**, clasă paralelă, clasă de aceeași categorie, creată pe lîngă o școală, cînd numărul elevilor e prea mare pentru a încăpea într'o singură clasă ¶ ② **Monetă ~ă**, piesă de aramă sau de nichel care este o fracțiune a leului, francului, etc.

2. *sm.* General de divizie.

3. **DIVIZIONARĂ** (*pl.*-**re** *sf.* Clasă divizionară [fr.].

*__DIVIZIUNE__, **DIVIZIE** *sf.* ① Împărțire, reducerea unui corp în particele, în fragmente ¶ ② Lucru împărțit, parte dintr'un tot ¶ ③ **~a puterilor**, separațiunea puterilor legislativă, executivă și judiciară ¶ ④ ± Împărțire exactă a unui număr prin altul ¶ ⑤ **DIVIZIE**, fracțiune a unei armate, a unui corp de armată, care cuprinde de obiceiu două brigăzi; **general de divizie**, general care comandă o divizie; acesta poartă un soare de argint la chipiu, un galon lat de fir și două trese la veston și tunică, tot contra-epoletul e de fir brodat cu un inel de metal alb; pantalonul are lampas roșu (☞ **GENERAL** ¶ ⑥ **Divizie navală**, reunire de mai multe vase de războiu puse sub ordinele unui singur șef ¶ ⑦ **DIVIZIE**, reunire de mai multe birouri într'o administrațiune: **șef de divizie** [fr.].

*__DIVIZOR__ *sm.* ± ① Împărțitor, număr care împarte exact pe un altul numit „deîmpărțit" ¶ ② **~ comun**, număr care împarte exact mai multe alte numere [fr. d i v i s e u r].

⊙**DIVORS...** **DIVORȚ...**

*__DIVORȚ__ (*pl.*-**țuri** *sn.* Despărțenie, despărțire, desfacerea legală a unei căsătorii [lat.].

*__DIVORȚA__ (-**țez** 1. *vb. tr.* A despărți pe bărbat de soție, a desface legal căsătoria.

2. *vb. intr.* și *refl.* A se despărț (*vorb.* de soți) [d i v o r ț].

*__DIVULGA__ (-**vulg** *vb. tr.* A da pe față, a da în vileag [fr.].

DIZ... ☞ **DES-....**

DIZ-DE-DIMINEAȚĂ ☞ **DIS-DE-DIMINEAȚĂ**.

⊙**DIZOLVA...** = **DISOLVA...**

○**DÎCĂ** *sf. Trans.* Supărare, mînie, pică.

○**DÎCOS** *adj. Trans.* Cel ce poartă pică, ce nu iartă o răutate ce i s'a făcut [d î c ă].

‡**DÎLBOANĂ**, ○ **DÎLBINĂ** *pl.*-**ne** *sf.* = **BULBOANĂ**.

DÎLMĂ (*pl.*-**me**) *sf* Deal izolat, dîmb: **trupul ortacului lui este spînzurat pe o ~ între hotară** (SAD.).

○**DÎLVĂRI** ☞ **DÎRVĂLI**.

DÎMB (*pl* -**buri**) *sn.* Delușor, ridicătură de pămînt, rotundă, mai adesea de formă conică: **mai suim un ~ și ieșim într'o poiană largă** (VLAH.); **de pe înălțimea unui ~ zării satul nostru** (GN.) [ung. d o m b].

DÎMBULEȚ (*pl* -**ețe**) *sn.* *dim.* **DÎMB**: **s'a oprit pe un ~, în marginea pădurii** (LUNG.).

‡**DÎNĂOARĂ** ☞ **ODINIOARĂ**.

○**DÎNGĂ** — **DE LÎNGĂ**: **Du-te bade, ~ mine, Nu mă face de rușine** (IK.-BRS.).

‡**DÎNS** — **DÎNSUL**.

DÎNSELE *sf. pl. Mold. Trans.* ① Ⓟ Una din numeroasele numiri date de popor Ielelor ¶ ② Ⓟ **DE-DÎNSELE**, numele popular al reumatismului, atribuit influenței acestor zîne rele [pron. *f. pl.* d î n s e l e].

DÎNSUL *pron. pers. m.* (*f.* **dînsa**; *pl. m.* **dînșii**, *f.* **dînsele**; *gen.-dat. sg. m.* **dînsului**, *f.* **dînșii**; *pl. m.* **dînșilor**, *f.* **dînselor**). El (ea, ei, ele): **se uita la dînsul parcă să-l soarbă cu privirea** (ISP.); **veneau pe gios și goli ca vai de dînșii** (LET.) [d e + î n s u l].

DÎRĂ (*pl.*-**re**) *sf.* ① Urmă lăsată de-a lungul unui drum prin vărsarea unui lichid, a unor grăunțe, etc. sau prin tîrîrea unui obiect: **se luară deci după dîra sîngelui și merse(ră) pînă ce ieșiră la o prăpastie unde se pierdu dîra** (ISP.); **ei se luase după dîra de mălaiu ce presărase fata** (ISP.); Ⓕ: **adînc străbate în gloată fulgerătorul Voevod, lăsînd ~ de morți pe unde trece** (VLAH.); Ⓟ: **Să nu se facă ~ prin barbă**, să nu se facă obiceiu, să nu devie învăț și să ne aducă pe urmă supărare ¶ ② Urmă lăsată pe pămînt de picioarele unui animal: **alergînd cu gîndul după umbra dîrei de mistreț** (ODOB.) ¶ ③ Dungă, zare: **prin dîra de lumină, se vede o umbră înaintînd cu pași grăbiți** (CAR.) [srb. d i r a].

○ **DÎRDALĂ** *sm. Mold.* ① Flecar: ce ~ mai eşti, nici nu laşi pe om să vorbească (GN.) ¶ ② = **DÎRLOAGĂ**: în satul lui era împărat ş'aici a ajuns slugă la ~ (VLAH.) ¶ ③ *Trans.* Gloabă, amendă ce se aplică celui ce face o pagubă cu calul în holda cuiva (PSC.) [d î r d î i].

DÎRDÎI (-dâiu) *vb. intr.* ① A tremura (de frig sau de frică): calul se cutremură şi dîrdîie din toate încheieturile ca de frigurile morţii (CAR.); şi aşa tremurau de tare, de le dîrdîiau dinţii în gură (CRG.); toţi căzură în genuchi, afară de cel din urmă căruia îi dîrdîiau picioarele (DLVR.) ¶ ③ A flecări: dac'ar şti el... de unde am pornit astă noapte, n'ar mai ~ de geaba asupra căişorilor mei! (CRG.); Şi vorbeşte, Dîrdîeşte, Din gură hodorogeşte (ALECS.) [onom.].

DÎRDÎIALĂ *sf.* Tremurătură: cuprins de o nouă ~ de friguri (CAR.) [d î r d î i].

DÎRDORĂ *sf.* ① Învălmăşală, încurcătură; toiu: în dîrdora luptei nu băgă de seamă ce se făcu al treilea zmeu (ISP.); acum întreg satul e în dîrdora finului (LUNG.) i-a abătut de dîrdora însurătorii (D.-ZAMF.) ¶ ② Păţanie (R.-CDD.) [bg. d ă r d o r j a „mormăiu, flecăresc"].

○ **DÎRGLĂ** ☛ **DRIGLĂ**.

○ **DÎRÎI** (-rîiu) *vb. tr. Oaş.* A sgîria [vsl. d ĭ r a t i].

○ **DÎRÎI(E)TURĂ** (*pl.*-turi) *sf. Trans.* Sgîrietură: pe unde trecea, lasă în urmă-i o dîrîitură destul de adîncă (MAR.) [d î r î i].

DÎRJ ☛ **DÎRZ**.

DÎRJALĂ (*pl.*-jeli) *sf.* ① *Olten.* Nuia lungă, prăjină, par: În pădure se ducea, D'o ~ că lua, D'o ~ mare, Sta să-l croească 'n spinare (TDC.) ¶ ② *Trans.* Coadă (de sapă, de lopată, de coasă, de topor) ¶ ③ *Trans.* (VIC.) ⟋ Coada cea lungă a îmblăciilor, ce se ţine în mînă [bg. d ă r z a l o].

○ **DÎRJEA** (*pl.*-jele) *sf. Trans.* (PSC.) ⟋ = **DÎRJALĂ** ③.

DÎRJIE ☛ **DÎRZIE**.

○ **DÎRLÎI** (-lîiu, -lăesc) *vb. tr.* şi *intr.* A cînta încet; a fredona: în urmă cîteva oi şchioape şi un flăcău dîrlîind din fluier (LUNG.) [comp. bg. d ă r l j a s e „a se certa"].

DÎRLOAGĂ (*pl.*-ge) *sf.* Mîrţoagă, gloabă, cal slab şi bătrîn: o ~ de cal; Ⓟ: a fi, a ajunge slugă la ~, a sluji celui mai de rînd, a fi supus celui mai mic dintre toţi: să-i sfărmi capul, dacă nu vrei să fii slugă la ~ (ŞEZ.); adică de ce să nu se bage slugă la ~ (ISP.) [comp. bg. d r ă g l a „slabă", d r ă g l a š ŭ „mîrţoagă"].

DÎRLOG, † **DĂLOG** *sm.* ① Hăţ, cureaua frîului la calul de călărie: Scatiu sta ghemuit, cu dîrlogii strînşi în mîna stîngă, înfipt în şea ca un drac (D.-ZAMF.); Moş Nichifor apucă ţepele de dîrlog, cîrneşte căruţa (CRG.) ¶ ② † Ştreangul legat de căpăstrul calului (VIC.): muiarea lui să tragă măgarul de dălogul căpestrului (PRV.-MB.) ¶ ③ Dă(r)logi *pl. Trans.* Două bucăţi de lînă, îmbrăcate în pînză, pe care le pun femeile pe cap, la dreapta şi la stînga, pentru a aşeza peste ele cozile; sînt legate între ele printr'o sforicică (DENS.) (▣ 1852).

Fig. 1852. Dă(r)logi.

○ **DÎRLUIU** (*pl.*-oaie) *sn. Trans.* ♩ ① Bucium făcut din scoarţă de salcie (VIC.) ¶ ② Ţeava cimpoiului prin care se suflă, suflătoare (DENS.) [d î r l î i].

○ **DÎRLU** *sbst. Trans.* Unealtă de lemn cu care se trage jăratecul din cuptor, cînd se coace pîine, cociorvă (CONV.).

DÎRMOC = **DÎRMOZ**.

‡ **DÎRMOIA** (-oiez), ‡ **DÎRMONI** (-nesc) *vb. tr.* A trece prin d î r m o i u (d î r m o n), a cerne: le dîrmoniră şi le aleseră de neghină şi de pleavă (PRV.-MB.).

‡ **DÎRMOIETURĂ** (*pl.*-turi) *sf.* (CANT.) Ciuruitură, ceea ce s'a trecut prin dîrmon [d î r m o i a].

DÎRMON (*pl.*-moane), **DÎRMOIU** (-moaie) *sn.* Ciur cu găuri mari, pentru cernutul seminţelor; Ⓕ: trecut prin ciur şi prin dîrmon, cu multă experienţă, păţit, trecut prin multe întîmplări şi neajunsuri: un boier bătrîn, trecut prin ciur şi prin dîrmon, d'ăia care auzise, văzuse, pătise multe (ISP.) [ngr. δρομόνι].

‡ **DÎRMONI** ☛ **DÎRMOIA**.

DÎRMOTIN *sm.* ♣ = **OSUL-IEPURELUI**.

DÎRMOZ *sm.* ♣ Frumos arbust, cu flori albe, care produce nişte boabe roşii ce devin mai tîrziu negre; creşte prin regiunile muntoase (*Viburnum lantana*).

○ **DÎRNI** (-nesc) *vb. intr. Băn.* A se atinge: au început a-l ruga să nu dîrnească la ticăloasa bătrînă (TICH.) [srb. d i r n u t i].

DÎRSTĂ, **DRISTĂ** (*pl.*-te) *sf.* Un fel de piuă de bătut dimiile, sumanii, etc.: în lungul apei, herăstrae, mori, pive şi dîrste zorite (VLAH.); numai dristele şi pivele toacă pe pîrău (VLAH.) [bg. d r ă s t ê l o].

DÎRSTAR *sm.* Cel ce lucrează la d î r s t e, piuar: femeile... cinstesc pe pivar şi pe ~, să aibă în vedere lucrul lor (LUNG.).

DÎRVALĂ *sf. Mold.* Lucru prost, de rînd, de întrebuinţat la ori-ce; cal de ~, cal prost, care poate fi întrebuinţat la ori-ce muncă; haine de ~, ce se poartă în toate zilele, putînd fi murdărite la lucru; om de ~, salahor; Ⓕ: a face pe cineva de ~, a-l ocărî, a-l face cu ou şi oţet [d î r v ă l i].

○ **DÎRVĂLI** (-ălesc), **DÎRVĂRI**, **DÎLVĂRI** (-ăresc) *vb. tr.* ① A munci în tot felul, a pune la tot felul de lucrări, a prăpădi prin tot soiul de munci ¶ ② A feşteli, a murdări (ŞEZ.) [d î r v a r].

‡ **DÎRVAR** *sm.* Ţigan întrebuinţat de stăpîn la tot felul de lucrări, în special la căratul lemnelor din pădure [sl. d r ŭ v a r ĭ „tăietor de lemne"].

DÎRVĂRI ☛ **DÎRVĂLI**.

DÎRZ, **DÎRJ** *adj.* Foarte îndrăzneţ, semeţ: şase veacuri de neadormită şi dîrză împotrivire la năvala atîtor vrăjmaşi (VLAH.); păcat de aşa... femeie, să fie aşa de cruntă şi dîrjă (CAR.) [vsl. d r ŭ z ŭ].

○ **DÎRZĂ** (*pl.*-ze) *sf. Băn. Trans.* Cîrpă, sdreanţă (VIC.) (DENS.).

○ **DÎRZARI** *sm. pl. Băn.* Chemaţii miresei cari merg spre ospătare la mire (VIC.).

DÎRZIE, † **DÎRJIE** *sf.* Mare îndrăzneală, semeţie: nu arma ta mă domoleşte, ci dîrzia ta faţă cu mine (I.-GH.); i s'au închinat frumos şi i-au grăit cu dîrjie (SB.) [d î r z].

*__DO__ *sm.* ♩ Prima notă a gamei majore tip (▣ 1853) [it.].

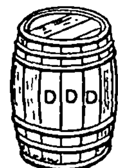

Fig. 1853. Do.

DOAGĂ (*pl.*-ge) *sf.* ① Fie-care din scîndurile curbe din care e alcătuită suprafaţa laterală a unui butoiu (▪ 1854): am o bute văruită, fără neam de ~ (GDR.), *ghicitoare despre* „ou"; Ⓟ: îi lipseşte o ~, e cam smintit, e ţicnit, e cam într'o parte, nu-i în toate minţile ¶ ② Ⓟ Fire, felul de a fi: cu biruul iese omul uşor la capăt, numai să-i cunoască doaga lui (SLV.); în doaga cuiva, la fel, asemenea ca cineva, de-o fire cu cineva: de mi-a veni şi Iorgu în doaga ei, îl trimit la Golia (ALECS.); Ⓟ: a ajunge în doaga copiilor, a ajunge să aibă mintea copiilor, a deveni copilăros ¶ ③ Ⓟ Hal, păţanie: dedese în doaga ăluia care a cîntat (R.-CDD.); a fi în doaga morţii, a fi pe sfîrşite, a nu mai avea mult de trăit [lat. d o g a].

Fig. 1854. D. Doagă.

Fig. 1855. Doamnă română din secolul al XVIII-lea.

DOAMNĂ (*pl.*-ne) *sf.* ① ‡ Soţia Domnului, Domnitorului (▣ 1855): Doamna Chiajna; Elena Doamna ¶ ② Titlu dat unei femei măritate, cucoană: stimată ~, doamnelor şi domnilor! Doamna Popescu ¶ ③ ♣ **DOAMNA-CODRULUI**, **DOAMNĂ-MARE** = **MĂTRAGUNĂ** —; **CONDURUL-DOAMNEI** ☛ **CONDUR**; — **PAPUCUL-DOAMNEI** ☛ **PAPUC** [lat. d o m (i) n a].

DOAPĂ (*pl.*-pe) *sf.* F Ⓟ *Mold.* Femeie scurtă şi groasă (RV.-CRG.) [d o p].

DOAMNE-AJUTĂ ☛ **AJUTA** 2.

DOAR, **DOARĂ** *adv.* ① ‡ Cumva, oare-cum ¶ ② Oare? ~ nu ştii? ce mă mai întrebi? Mai adesea precedat de au (☛ **AU**): au doară ei să fie de vină că nu ştiu pe lumea asta nimic? (ISP.) ¶ ③ ‡ Dacă, dacă cumva: (mai adesea în întrebări indirecte): de să vor vătăma

vre-unele, sau doară vor şi omorî pe vre-una (PRV.-MB.); şi trimise corbul să vază doară au încetat apa (BIBL.); mai adesea precedat de au: pentru să-l cunoască giudeţul au doară să face, au cu adevărat iaste nebun (PRV.-LP.) ¶ ④ Poate: nu ştia cum s'o mai canonească, doar o face-o să-şi ia lumea 'n cap (VLAH.); doară el va fi mai norocos decît cel mare (RET.); adesea repetat ~ ~: alergară dinaintea fetei, doar doar or face-o să-i iubească (CAR.); doar azi, doar mîne şi-a veni hăbăucul în fire (RET.) ¶ ⑤ Cel mult, atîta numai (că), numai: Ah! garafa pîntecoasă, doar de sfeşnic mai e bună (EMIN.); e ca vita, doar nu paşte (PANN); doar glasul apelor sbuciumate răsună ca un bocet (VLAH.); căci nu doară de florile mărului era el zeu alergător (ISP.); uneori întărit prin numai: nu va putea să se mai apuce de cinstea ce au avut, doară numai în voia pătriarhului (PRV.-MB.) ¶ ⑥ Tocmai: apoi de asta doar am venit la dumneata (GN.) ¶ ⑦ La drept vorbind, la urma urmelor, nu trebuie uitat că: că, de! era doar şi el fecior de împărat (CAR.); bagă de seamă ce faci, că doară nu eşti copil (RET.); d'apoi cine-i, dacă nu-i ea? că doar şi eu am urechi (CRG.) ¶ ⑧ Nu e nici o teamă că: iaca mă duc, mă duc, doar nu dau Tătarii (ALECS.); spune-ne şi nouă, că doar nu s'o face gaură în cer, dacă vom şti şi noi (ISP.) ¶ ⑨ Într'o doară, numai aşa, la întîmplare, pe nemerite: pleacă într'o doară, ia aşa peste cîmp unde o vor duce-o ochii (ISP.) ¶ ⑩ Fără doar şi poate, fără nici o îndoială, mai mult ca sigur; fără a mai sta la îndoială, fără a se codi [lat. d e - h o r a].

DOBĂ (*pl.*-be) *sf. Mold. Bucov. Trans.* ① ♩ — TOBĂ; Cînd mă pui să odihnesc, Doba-mi bate să pornesc (IK.-BRS.); Ⓕ: să-i faci... spinarea ~ (CRG.), să-l baţi sdravăn; a se face ~ de carte, a se îndopa cu învăţătură, a deveni foarte învăţat: mi le tălmăceşte în româneşte domnu Ion Găluşcă care-i ~ de carte (ALECS.) ¶ ② ✕ Un fel de cîrnat gros umplut cu carne de porc: să-i prezenţi dobe de mistreţ şi chebapuri de căprioară, în loc de pui de găină (ODOB.) [ung. d o b].

○ **DOBAŞ** *sm. Tr.-Carp.* ⚔ Toboşar: Porunceşte la ~ Să bată doba pe marş (IK.-BRS.) [d o b ă].

DOBITOACĂ (*pl.*-ce) *adj.* şi *sf.* F (Femeie) proastă, tîmpită: ian taci, dobitoaco, că nu ştii ce zici (ALECS.); ce slugi dobitoace! (CAR.) [d o b i t o c].

DOBITOC (*pl.*-oace) *sn.* ① Animal (*în spec.* domestic), vită ¶ ② Ⓕ (şi *sm.*) Om prost, tîmpit: din ce în ce dau peste ~i, zise drumeţul în sine (CRG.) [vsl. d o b y t ŭ k ŭ „avere"; comp. bg. d o b i t ă k ŭ „animal"].

DOBITOCESC *adj.* ① De d o b i t o c, de vită: porunci să se cheme la curtea domnească tot neamul ~ (ODOB.) ¶ ② F Prostesc.

DOBITOCEŞTE *adv.* Ca un d o b i t o c; ca un prost: cine va îndrăzni să tunză călugăr... fără de stareţ... să i se ia darul... căci au tuns ~ (PRV.-MB.).

DOBITOCI (-ocesc) *vb. tr.* şi *refl.* ① A (se) face d o b i t o c ¶ ② Ⓕ A (se) prosti, a (se) tîmpi.

DOBITOCIE *sf.* F Prostie, tîmpenie: căzusem de la o vreme într'o stare de ~ (VLAH.) [d o b i t o c].

DOBÎNDĂ (*pl.*-înzi) *sf.* ① † *Trans.* Cîştig, folos, profit; păstrat cu acest înţeles în proverbe şi locuţiuni: atîta pagubă cît şi ~ ☛ ATÎT; în loc de ~, se pomeneşte cu osîndă (PANN); mai bine este să fii c'un om vrednic la pagubă decît c'un mişel la dobîndă (NEGR.) ¶ ② ‡ Pradă, jaf ¶ ③ ♉ Folos ce trage cineva din banii daţi cu împrumut: ~ se zice cu atît ce după tocmeală dă datornicul împrumutătorului său pentru datoria sa (LEG.-CAR.); a lua bani cu ~; a plăti ~; cu ~ de zece la sută; ~ compusă, dobîndă care socoteşte drept capital împrumutat, la începutul fie-cărui termen, capitalul mărit cu dobînzile; ~ simplă, dobîndă care se socoteşte numai la capitalul împrumutat (în opoziţie cu ~ compusă); F a plăti cu ~, a plăti cu vîrf şi îndesat: am început să-i plătesc cu ~ pumnii din grădină şi brînca de la şcoală (GN.) [d o b î n d i].

DOBÎNDI (-desc) *vb. tr.* ① ‡ A trage un folos, a cîştiga ¶ ② ‡ A birui, a învinge ¶ ③ ‡ A cuceri ¶ ④ A ajunge să aibă, să i se dea, să cîştige ceva, a căpăta, a obţine: se îndură norocul şi cu dînsul şi dobîndi un drag de copilaş (ISP.) [vsl. d o b ą d ą].

DOBÎNDITOR *sm.* Cel ce d o b î n d e ş t e.

DOBORÎ (-bor) *vb. tr.* ① A da jos, a culca la pămînt, a trînti, a răsturna, a dărîma: doboră în drumu-i copacii de trei ani (ISP.) ¶ ② Ⓕ A birui, a face să nu mai poată sta în picioare, a copleşi: dar despre ziuă somnul o dobori şi adormi şi ea (CRG.) [vsl. d o - (de tot) + o b o r i t i].

DOBOŞER *sm. Mold.* Toboşar [ung. d o b o s].

DOBROGEAN ① *adj.* ● Din D o b r o g e a. ② DOBROGEAN *sm.*, DOBROGEANCĂ (*pl.*-ence) *sf.* Locuitor, locuitoare din Dobrogea.

DOBRO(M)NIC, *sm.*, DOBRO(V)NICĂ *sf.* ♣ = DUMBRAVNIC¹ [rut. d u b r o v n y k].

○ **DOBZA** (-zez) *Trans.*, DOBZĂLA (-ălez) *Mold. vb. tr.* A snopi în bătăi, a umfla în bătăi, a bate măr: gurile rele ziceau că-l şi dobza, cînd îi da mîna (RET.); ei, lasă, ticăloaselor, că v'oiu dobzăla eu d'acu 'nainte (CRG.) [ung. d o b z a n i „a umfla"].

○ **DOC**¹ *sbst Mold.* Pînză groasă de aţă pentru haine de vară, dril: un tîrgoveţ, în manta de ~... trecu repede, privindu-ne lung (SAD.).

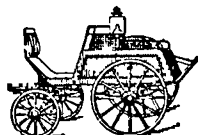
***DOC**² ☛ DOCK.

○ **DOCĂI** ☛ DOCĂNI.

○ **DOCALE** *adv. Oaş. Maram.* Odată [d e - o - c a l e].

○ **DOCĂNI** (-ănesc), DOCĂI (-ăesc) *vb. tr. Olten.* (RV.-CRG.) (CIAUŞ.) ① A stărui pe lîngă cineva, a-i bate capul: l-am docăit eu să nu vîndă vaca (CIAUŞ.) ¶ ② A dojeni, a mustra.

***DOCAR**, ***DOGCAR** (*pl.*-are) *sn.* Trăsurică uşoară, cu două sau patru roate (▣ 1856): găsim... un docar spălat de ploi şi uscat de soare (IRG.); pe cînd ea vorbea, un dogcar cu doi cai frumoşi intră pe poartă (D.-ZAMF.) [fr. d(o)g-c a r t < engl.].

Fig. 1856. Docar.

***DOCARAŞ** (*pl.*-aşe) *sn. dim.* DOCAR: porni în ~ cu un argat din curte drept vizitiu (S.-ALD.).

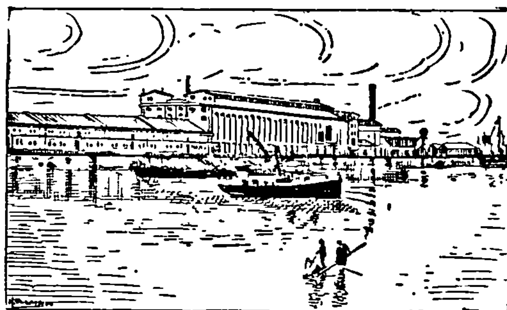
***DOCENT** *sm.* ▮ Profesor care face cursuri la o universitate, fără a fi retribuit şi fără ca studenţii să dea examene la aceste cursuri [germ.].

***DOCENŢĂ** (*pl.*-ţe) *sf.* ▮ Titlul de docent; examen de ~, examen dat pentru obţinerea titlului de docent [germ.].

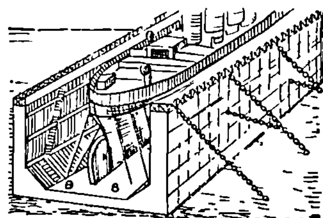
***DOCIL** *adj.* Supus, ascultător, uşor de condus [fr.].

***DOCILITATE** *sf.* Supunere, blîndeţe, dispoziţie firească de a se lăsa a fi instruit, condus [fr.].

***DOCK**, ***DOC** (*pl.* dockuri, docuri) *sn.* ⛴ ① Basin în-

Fig. 1857. Docurile din Galaţi.

conjurat de cheiuri unde se încarcă şi se descarcă corăbiile, şi unde se află mari magazii pentru depozitat mărfuri într'un port (▣ 1857): aici sînt... docurile cu largul lor basin înconjurat de magazii de grîne şi de mărfuri, la uşa cărora trag corăbiile din Dunăre (VLAH.) ¶ ② ~ plutitor, basin plutitor pe care se îmbarcă un vas destinat pentru reparaţii (▣ 1858) [fr. < engl.].

Fig. 1858. Dock plutitor.

DOCSĂ, **DOCSIE** F *sf.* Minte, pricepere: **om cu destulă docsă la cap** (ISP.); **nu era om cu docsie la cap** (FLOR.) [ngr. δόξα].

DOCSASTAR *sbst.* Carte bisericească care cuprinde docsologiile cîntate la sărbători [ngr.].

DOCSOLOGIE *sf.* Cîntare liturgică de laudă şi de prea mărire a sfintei Treimi [ngr.].

*__DOCT__ *adj.* şi *sm.* Învăţat, cărturar [fr.].

*__DOCTOR__ *sm.* ① Persoană care, după ce a trecut anumite examene şi a prezentat una sau două teze, primeşte titlul cel mai înalt pe care il conferă o Universitate sau o Facultate: **~ în litere; ~ în ştiinţe; ~ în drept; ~ în medicină; ~ în teologie; ~ în chimie** ¶ ② Cel ce exercită profesiunea de a vindeca bolnavii, medic, doftor ¶ ③ **~i ai Bisericii**, teologi cari au scris despre doctrinele creştinismului [lat.].

*__DOCTORAL__ *adj.* ① De doctor, privitor la un doctor ¶ ② Ⓕ Mărginit şi pedant: **ton ~; ia un aer ~ şi începe o lungă disertaţiune politico-umanitară** (I.-GH.).

*__DOCTORAND__ *sm.* Student în medicină, în drept, etc. care are de trecut numai examenele de doctorat, spre a căpăta titlul de doctor [germ.].

*__DOCTORAT__ (*pl.*-**ate**) *sn.* ① Gradul sau titlul de doctor ¶ ② Examenul ce trebue trecut spre a căpăta titlul de doctor [fr.].

*__DOCTOREASĂ__ (*pl.*-**rese**) *sf.* ① Soţia unui d o c t o r, unui medic ¶ ② Femeie care a obţinut titlul de doctor.

*__DOCTORIE__ *sf.* Leac prescris de d o c t o r, medicament.

*__DOCTRINĂ__ (*pl.*-**ne**, -**ni**) *sf.* ① Totalitatea dogmelor unei religiuni, a principiilor unui sistem de filosofie, ale unei şcoale, etc. ¶ ② Teorie asupra unui punct special al ştiinţei: **doctrina liberului arbitru** ¶ ③ Părere, opinie: **~ juridică** [fr.].

*__DOCTRINAL__ *adj.* De doctrină, privitor la o doctrină [fr.].

*__DOCTRINAR__ *sm.* Partizan al sistemului politic care consideră drepturile raţiunii mai presus de acelea ale regilor, şi ale popoarelor [fr.].

*__DOCUMENT__ (*pl.*-**mente**) *sn.* ① Act, dovadă ¶ ② Act vechiu, zapis, sinet [lat.].

*__DOCUMENTA__ (-**tez**) *vb. tr.* A dovedi, a întări cu acte, a se sprijini pe documente [fr.].

○**DODĂ¹** *sf. Olten.* Ţaţă, dadă [bg.].

○**DODĂ²** *sf. Mold.* Se zice unei femei căreia, după ce s'a spălat pe cap, îi stă părul lins, neted (ŞEZ.) [bg. srb. d o d o l a „paparudă"].

○ **DODĂ³** (*pl.*-**de**) *sf. Trans.* (VIC.) (PŞC.) Mînă (în graiul copiilor).

‡**DODĂI**... ☛ **DODEI**...

*__DODECAEDRU__ *sm.* Solid a cărui suprafaţă e compusă din douăsprezece feţe plane; **~ regulat**, solid a cărui suprafaţă e compusă din douăsprezece pentagoane regulate egale (1859) [fr.].

Fig. 1859. Dodecaedru regulat. Fig. 1860. Dodecagon.

*__DODECAGON__ (*pl* -**oane**) *sn.* Poligon cu douăsprezece laturi (1860) [fr.].

*__DODECASILAB__ 1. (*pl.*-**abe**) *sn.* Vers de douăsprezece silabe.

2. *adj.* De douăsprezece silabe: **Vers ~** [fr.].

*__DODECASILABIC__ *adj.* = **DODECASILAB** 2.

‡ **DODECAR** *sm.* Monedă, în valoare de 12 lei (vechi), care circula pe timpul lui Caragea: **nu e nefer în oştirea noastră care să nu aibă cîte un pungoiu plin cu mahmudele şi ~i** (FIL.) [ngr.].

‡ **DODEI** (-**deeso**), ‡ **DODĂI** (-**dăeso**) *vb. tr.* A aduce supărare, a nelinişti, a strîmtora [vsl. d o d ě j a t i].

‡ **DODEIALĂ**, ‡ **DODĂIALĂ** (*pl.*-**ieli**) *sf* Supărare, strîmtorare [d o d e i].

DODII *sf. pl.* F **A vorbi în ~**, a vorbi într'aiurea, a aiuri: **vorbeşti şi tu ia aşa în ~ cîteodată** (CRG.); **mi se pare că vorbeşti cam în ~, făcîndu-mi o asemine întrebare** (NEGR.).

○**DODOLA** **DODOLOAIE** *sf.*, **DODOLOIU** *sm. Băn.* Paparudă [srb. d o d o l a].

○**DODOLEŢ**, **DODONEŢ**, **DODOLOŢ**. *adj.* (CONV.) (DENS.) (TUT.) (PĂC.) Rotund, gogonat, gogoneţ.

○**DODREAN** (*pl.*-**eanuri**,-**ene**) *sn. Olten.* (CIAUŞ.) Rămăşiţa nutreţurilor date la vite, torişte.

DOFTĂ *sf.* F **Nu e de vre-o ~, nu e de nici o ~**, nu e bun de nimic, nu e de nici o treabă, nu e nici o scofală (de el, de asta) (R.-COD.) (CIAUŞ.) (RV.-CRG.).

DOFTOR *sm.* Ⓟ Medic, d o c t o r: **cînd să va afla că vraciul iaste dascal, cumu le dzic, acestora ~i, atuncea să crede şi mai bine** (PRV.-LP.).

DOFTORAŞ *sm. dim.* **DOFTOR**: **doftorii de pe atunci, nişte doftoraşi Nemţi, Ovrei sau Greci** (I.-GH.).

DOFTOREASĂ ☛ **DOFTOROAIE**.

DOFTORI (-**oreso**) *vb. tr.* A îngriji în calitate de doctor, a lecui: **ştii, beicache, cu ce l-am doftorit eu ?** (ALECS.) [d o f t o r].

DOFTORICESC *adj.* De d o f t o r: **faima ştiinţei sale doftoriceşti ajunsese pînă la Breaza** (N.-UR.).

DOFTORIE *sf.* Ⓟ = **DOCTORIE**: **el se duse singur să-i aducă doftoria** (BR.-VN.).

DOFTORIŢĂ (*pl.*-**ţe**) *sf.* = **DOFTOROAIE**: **chemă pre toţi doftorii şi doftoriţele din lume** (ISP.).

DOFTOROAIE, **DOFTOREASĂ** (*pl.*-**ese**) *sf.* Ⓟ ① Femeie care cunoaşte buruienile de leac şi diferite descîntece şi la care recurg oamenii de la ţară, spre a-i vindeca de ori-ce boală: **se vede că...e bolnav, sărmanul, şi-l duceţi la vr'o doftoroaie... să-l caute** (CRG.); **aşa era coana Luxiţa, doftoreasa şi spiţăreasa satului** (BR.-VN.) ¶ ② Soţia unui doctor: **cum n'aş vrea să fiu doftoroaie, monsiu Franţ** (ALECS.) [d o f t o r].

DOGAR *sm.* 1. Meşter care face d o a g e, din care alcătueşte butoaie, putini, căzi, doniţe, găleţi, etc. (= *Mold.* **BUTNAR**) (1862).

2. (*pl.*-**are**) *sn.* Unealtă, în formă de secere, cu care dogarul crapă lemnele pentru făcut doage (1861).

Fig. 1861. Dogar. Fig. 1862. Dogar.

DOGĂRIE *sf.* ① Meseria d o g a r u l u i ¶ ② Prăvălia sau atelierul dogarului ¶ ③ **Obiecte de ~**, vase de lemn lucrate de dogar.

*__DOGE__ *sm.* Titlul primului magistrat în vechile republici ale Veneţiei şi Genovei (1863): F **A dogilor vechi umbre pe maluri şovăind** (ALECS.) [it.].

Fig. 1863. Doge.

DOGI (-**gesc**) 1. *vb. tr.* ① A depărta d o a g e l e una de alta ¶ ② A crăpa un vas, a-i face o crăpătură; Ⓕ: **luară pe babă de păr şi-o izbiră cu capul de păreţi, pînă i-l dogiră** (CRG.).

2. *vb. refl.* ① A se desface, a se depărta doagele una de alta de pe urma uscăciunii: **m'am dogit ca un poloboc vechiu, de mult ce-am umblat** (ALECS.) ¶ ② A plesni, a se crăpa: **Candelile se stingea, Clopotele se dogea** (ALECS.) ¶ ③ Ⓕ A răsuna ca un clopot spart, a răguşi: **glasul mi se dogise** (ALECS.).

DOGIT *adj.* ① *p.* **DOGI** ¶ ② Spart, plesnit: **clopot ~; sună a ~; vei ieşi şi tu din astă întîmplare cu capul ~** (GN.) ¶ ③ Care seamănă cu sunetul unui clopot spart; răguşit: **glas ~; sunetul unui piano cam ~ da casei aerul pretenţios, de nestatornic** (D.-ZAMF.).

*__DOGMĂ__ (*pl.*-**me**) *sf.* Principiu recunoscut ca un adevăr de netăgăduit în materie de religiune şi filosofie [fr.].

*__DOGMATIC__ 1. *adj.* ① Ce ţine de dogme, privitor la dogme ¶ ② Care exprimă o părere cu un ton hotărîtor, absolut: **ton ~**.

2. ***DOGMATICĂ** *sf.* Totalitatea dogmelor unei religiuni; tratat despre dogme [fr.].

***DOGMATISM** *sbst.* ⁂ Metodă filosofică care începe prin a crede şi a afirma [fr.].

***DOGMATIST** *sm.* ⁂ Partizan al dogmatismului [fr.].

***DOGMATIZA** (-izez) *vb. tr.* ① A stabili o dogmă ¶ ② A instrui o doctrină falsă şi primejdioasă ¶ ③ A vorbi, a-şi exprima părerile cu un ton dogmatic [fr.].

DOGOARE *sf.* Căldura dogoritoare a focului: faţa i se aprinde ca de ~a unei grămezi de jeratic (VLAH.); Arde focu 'n Bucureşti Şi dogoarea la Ploeşti (GR.-N.); despre căldura soarelui: a răsărit soarele ameninţînd cu groaznică ~ (CAR.) [d o g o r i].

DOGOR *sb.* ① Dogoare ¶ ② Ⓕ Foc: cu sufletul sdrobit de mihnire şi cu ~ul dragostei într'însul (ISP.) [d o g o r i].

DOGOREALĂ *sf.* ① Dogoare: dogoreala focului ¶ ② Arşiţă: roata vaporului vîntură pietre scumpe în dogoreala soarelui (VLAH.) ¶ ③ Ⓕ Foc: sufletul voinicului se îmmuiase la dogoreala dragostelor femeieşti (ODOB.) [d o g o r i].

DOGORI (-oresc), **DOGORÎ** (-orăsc) 1. *vb. tr.* ① A arde, a înfierbînta (*vorb.* de căldura focului sau a soarelui): o dogoreşte văpaia ce iese din gura zmeoaicei (ISP.); soarele se ridică sus şi începe să dogorească şi să arză (DLVR.) ¶ ② Ⓕ ~ cuiva obrazul, a-l face să i se roşească obrazul de ruşine: i-am dogorit obrazul părintelui de ruşine (CRG.).

2. *vb. refl.* A se aprinde, a se înfierbînta, a se pîrli (de para focului sau de arşiţă): cerul se dogoreşte, ca de bătaia unei flăcări (VLAH.) [vsl. *d o g o r ě t i].

DOGORITOR, -ÎTOR *adj. verb.* **DOGORI, -ORÎ.** Care dogoreşte: arşiţa cea dogoritoare a zilei (EMIN.); de la prînz, căldura se făcu mai dogoritoare (S.-ALD.).

○**DOHAN** *sbst. Maram.* = **TUTUN** [ung. d o h á n y].

○**DOHĂNI** (-ănesc) *vb. tr.* şi *intr. Maram.* A fuma (tutun) [d o h a n].

DOHOT *sbst. Mold.* Păcură (de uns osiile carelor): a scos un ulcior cu ~ de mesteacăn (CRG.); negru cumu-i ~u (SEZ.) [ung.].

DOHOTNIŢĂ (*pl.*-ţe) *sf. Mold.* ◊ Păcorniţă, vasul în care se ţine păcura de uns carele [d o h o t].

DOHTOR... = **DOFTOR**: nu mă lăsaţi fraţilor, chemaţi ~i! (TICH.).

DOI, *f.* **DOUĂ** *num.* ① Unu plus unu: doi oameni; două femei; Ⓟ: cînd doi se ceartă, al treilea cîştigă; de două ori; în două, în două părţi, în două jumătăţi: a tăia în două; pe din două, jumătate pe jumătate ¶ ② Nici una, nici două, fără a se codi, fără a sta mult pe gînduri, fără multă vorbă: şi nici una nici două, haţ! pe ied de gît (CRG.) ¶ ③ Cu una cu două, uşor, fără multă bătaie de cap, fără a se împotrivi: las' pe mine, nu scapă ea cu una cu două (ALECS.); fiul său însă nu se lăsă cu una cu două (ISP.) ¶ ④ Din două una *sau* una din două, ori una, ori alta, ori... ori... ¶ ⑤ Ⓟ ☛ AMÎNDOI ③, BAN ③, CEAPĂ ①, PĂR, PARĂ, TEIU, UN [lat. *d u i < d u o].

DOICĂ (*pl.*-ci *sf.* Femeie care alăptează copilul cuiva (*Mold.* **MANCĂ**): aceasta se socoteşte şi spre doice, carele apleacă coconii mici (PRV.-MB.) [bg.].

DOICI (-cesc) *vb. tr.* A alăpta [d o i c ă].

DOILEA *num. ord.*: *m.* al ~, *f.* a doua, care urmează după cel dintîiu; a doua zi, ziua următoare; a doua oară, data următoare; de-al doilea, (pentru) a doua oară: erau chiar atunci prăşiţi de-al doilea (CRG.); D'al doilea parii mai afund îi bate (PANN) [d o i, d o u ă]

DOIME *sf.* ♩ Jumătate dintr'o notă întreagă, reprezentată prin semnul 𝅗𝅥 [d o i].

DOINĂ (*pl.*-ne) *sf.* ❦ Poezie lirică populară, cîntec de dragoste, de jale sau de dor, care începe mai adesea cu „frunză verde": dulcea şi fermecătoarea ~, în a cărei largă mlădiere pare că freamătă toţi codrii şi plîng toate izvoarele ţării (VLAH.); doina este cea mai vie expresie a sufletului romînesc (ALECS.); lasă-mă să-mi jelesc zilele şi să mai zic odată o ~ de jale (SB.).

DOINAŞ *adj.* şi *sm.* Care cîntă d o i n e: Din fluier mi-este ~ (TOC.); ascultă fluierile ~ilor (VLAH.).

DOINI (-nesc) *vb. tr.* A cînta d o i n a: din lunci răsună tălăngi, fluiere s'aud doinind (VLAH.); trecea păstoraşul împărat, doinind şi horind (EMIN.).

DOINIŢĂ[1] (*pl.*-ţe) *sf. Olten.* ◊ = **DONIŢĂ** [srb.].

DOINIŢĂ[2] (*pl.*-ţe) *sf. dim.* **DOINĂ.**

DOIOS = **DUIOS.**

DOISPREZECE, *f.* **DOUĂSPREZECE** *num.* Zece plus doi (două): cei doisprezece apostoli; anul are douăsprezece luni [d o i (d o u ă) + s p r e (= ‡ peste) + z e c e].

DOISPREZECILEA *num. ord.*: *m.* al ~, *f.* a douăsprezécea, care ocupă locul, rangul, şirul arătat prin numărul d o i s p r e z e c e.

DOJANĂ (*pl.*-jeni) *sf.* Observaţiune aspră făcută cuiva, mustrare: după ce dojeni cu ~ împărătească pe dădacă, oropsi pe fie-sa cu urgie (ISP.); în glasul ei era o tînguire s'o ~ dulce (VLAH.) [d o j e n i].

DOJENI (-enesc) *vb. tr.* A face observaţiuni aspre cuiva, a mustra cu asprime: fecioara... dojenea cruzimea cu care ostaşii biruitori loveau şi vindeau pe cei robiţi (ODOB.) [vsl. d o ž e n ą < d o g n a t i].

DOJENITOR *adj. verb.* **DOJENI.** Care dojeneşte, mustrător: începu să vorbească c'un glas ~ (ALX.).

***DOL** *sbst.* ⚖ Fraudă, înşelăciune [lat.].

○**DOLAF** (*pl.*-afuri), **DOLAP** (*pl.*-apuri) *sn. Băn.* = **DULAP** 1: pre ibovnic îl băgă într'un dolaf (CĂT.); era un dolap: îl deschide şi vede... neşte ţoale tot de aur (CĂT.) [srb. < tc.].

***DOLAR** *sm.* 🪙 Unitatea de monedă a Statelor-Unite şi a Canadei (— 100 cents) în valoare (înainte de războiu) de 5,16 lei aur (▪ 1864) [engl.].

Fig. 1864. Dolari. A. 1, ½, ¼ dolar de argint.— B. 20, 10, 5 dolari de aur.

DOLCA *sf.* 🐕 Căţea ciobănească: Dolca, haita cea bătrînă (ALECS.-P); cînd era lupul miel şi ~ căţel (MERA).

DOLDORA *adv.* Ⓕ Plin pînă 'n vîrf, umflat de plin ce e: parcă n'ar mai merge... să umpli ~ punga Statului (CAR.); se săturară de-şi făcură burţile ~ (ISP.).

DOLDORA, **DOLDORÎ** *vb. tr.* şi *refl.* Ⓕ A (se umplea d o l d o r a: caută numai a-şi umplea... buzunarele şi, după ce s'or doldora, să plece (JIP.); stăpînii bitelor... îşi fac mendrele... şi-şi doldoresc buzunarele (JIP.).

***DOLEANŢĂ** (*pl.*-ţe) *sf.* Plîngere, tînguire, jeluire colectivă: a ieşit la iveală faimoasa ~ care a provocat venirea comisarilor (I.-GH.) [fr.].

DOLFA *sf.* (R.-COD.) 🐕 — **DOLCA.**

○**DOLFAN** *sm. Trans.* (BUD.) 1 Om de frunte ¶ ② Bogătaş, om avut [comp. vsl. d o l ŭ f i n ŭ „delfin" şi, în ce priveşte înţelesul, fr. d a u p h i n „prinţ moştenitor"].

***DOLICOCEFAL**, **DOLIHOCEFAL** 1. *adj.* ⚇ ① Se zice despre un craniu a cărui formă e ovală şi al cărui cel mai mare diametru întrece cu aproape un sfert diametrul cel mai mic (▪ 1865) ¶ ② Se zice despre oamenii şi rasele umane care au craniul lungueţ şi nu rotund.

2. *sm.* Om cu craniul dolicocefal [fr.].

Fig. 1865. Dolicocefal.

DOLIE *sf. Mold.* ① ⛰ Apă foarte lină (SEZ.): străbătînd o ţară ca din poveste, cînd prin şuvoaie, cînd prin dolii (GN.) ¶ ② 🏠 Şanţul pe care-l formează inclinaţiunea a două acoperişuri de case unite între ele: învelitoarea ei era de olane, iar la cele două puncturi unde se unesc doliile avea cîte o băşică de pămînt (FIL.) [comp. vsl. d o l ě, rut. d o l i „jos, în vale"].

DOLINĂ (*pl.*-ini) *sf.* ⛰ Vale mică, luncă [srb.].

***DOLIU** (*pl.*-liuri) *sn.* ① Jale, întristare adîncă pricinuită de un eveniment funest, *în spec.* de moartea cuiva: cîte ~uri mari porţi în sufletul tău! (VLAH.); haine de ~, haine negre ce se poartă în semn de jale după un mort ¶ ② Ⓕ ~ul naturii, jalnica privelişte a naturii în timpul iernii ¶ ③ Hainele negre, zăbranicul negru, etc. ce se pun în semn de doliu: a lepădat ~ul ¶ ④ Timpul cît se poartă hainele de doliu [fr. d e u i l].

***DOLMAN** (*pl.*-ane) *sn.* Ⓣ Haină scurtă, îm-

podobită cu brandebururi, purtată de husari, adesea numai pe un umăr, lăsînd mînecile să atîrne (▣ 1866) [fr.].

***DOLMEN** (*pl.*-ene) *sn.* Monument megalitic format dintr'o lespede mare de piatră, aşezată pe altele verticale, care se găseşte în diferite părţi

Fig. 1866. Dolman.

Fig. 1867. Dolmen.

ale Europei şi chiar în Africa; monumentele de felul acesta s'au atribuit multă vreme Celţilor; astăzi se crede însă că datează de la un popor mult mai vechiu şi necunoscut (▪ 1867) [fr.].

DOLOFAN *adj.* ① Gras, durduliu: **coana Mândiţa, ~ă şi roşie la obraz ca o căpşună** (GRL.); mai adesea în expresiunea: **un ~ de copil**, un copil voinic, gras ca un pepene: **născu un ~ de copil, sănătos şi voinic** (ISP.) ¶ ② *Pr. ext.* Plin, îndesat, doldora: **înmiit e de folosit Rumânu, cînd are punga ~ din păstrare şi din muncă** (JIP.) [comp. **DOLFAN**.

○**DOLOGAN** *sm. Trans.* Nasture de os, mare şi rotund (PĂC.).

***DOLOMIŢĂ** *sf.* Rocă de coloare albă formată din Carbonat de calciu şi magneziu; se găseşte în Alpi [fr.].

***DOLOMIŢIC** *adj.* Care seamănă cu dolomita sau care conţine această substanţă: **rocă ~ă** [fr.].

○**DOLOŞI** -oşesc) *vb. tr. Olten.* A domoli, a muia, a usteni (CONV.) (RV. CRG.).

***DOM** *pl.*-muri *sn.*, **DOMĂ** (*pl.*-me) *sf.* ① Cupolă, turlă de forma unei jumătăţi de sferă deasupra unei clădiri monumentale (▪ 1868, 1869 : **munţii... se ridică 'nainte**

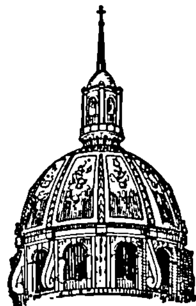

Fig. 1868. Dom (al Palatului Invalizilor din Paris).

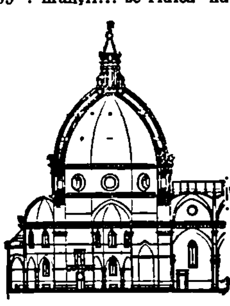

Fig. 1869. Domul din Florenţa (Secţiune).

ca nişte ~uri colosale în ruină (VLAH.) ¶ ③ Catedrală mărcată: **~ul din Milan; Noaptea 'n doma întristată prin lumini îngălbenite** (EMIN.) [fr. d ô m e, it. d u o m o].

○**DOMĂI** (-ăeso, -ăiu), **DOMOI** (-oesc), ‡ **DUMĂI** (-ăesc) *vb. tr.* şi *refl.* A vorbi, a sta de vorbă, a se sfătui; a pune la cale: **ce e de făcut, voinice? se domăie într'o zi cu el fetişcana** (R.-COD.); **aprind focuri prin scorburi de fag şi domoeso mai una, mai alta, pînă răsare luna** (LUNG.); **şi cu înţelepţii nu se va dumăi** (BIBL.) [srb. d u m a t i, rus. d u m a t i, etc.].

***DOMENIAL** *adj.* Ce ţine de domeniile Statului: **venituri ~e; obligaţiuni ~e** [fr. d o m a n i a l, refăcut după d o m e n i u].

***DOMENIU** (*pl.*-enii) *sn.* ① Totalitatea moşiilor, pădurilor, etc. stăpînite de un proprietar: **Domeniile Statului**, bunurile, moşiile, proprietăţile Statului, ale căror venituri se varsă în vistieria Statului; **~ul Coroanei**, moşiile, proprietăţile ale căror venituri se adaugă la lista civilă a Suveranului; **~l public**, bunurile de care se foloseşte publicul, ca drumuri şi şosele, rîuri, poduri, etc.; ⓕ: **a cădea în ~l public**, se zice despre ori-ce producţiune literară sau artistică, asupra căreia, după trecerea unui anumit timp, autorul şi moştenitorii lui nu mai au nici un drept; **Ministerul Domeniilor**, ministerul care se ocupă cu administrarea şi exploatarea domeniilor Statului ¶ ② Spaţiu, întindere: **~l mărilor** ¶ ③ Tot ce intră în cadrul unei ştiinţe sau unei arte: **~l geologiei; aceasta nu e de ~l meu**, aceasta nu e de competenţa mea, nu intră în cadrul, în sfera ocupaţiunilor sau cunoştinţelor mele [fr. d o m a i n e].

DOMESNIC... ☞ **DUMESNIC...**

***DOMESTIC** *adj.* ① De casă, de familie, casnic: **viaţă ~ă** ¶ ② Intern, din năuntru, privitor la ţară: **turburări domestice** ¶ ③ Îmblînzit, ce trăeşte pe lîngă casă: **animal ~** [fr.].

***DOMESTICI** (-icesc) *vb. tr.* şi *refl.* A (se) face d o m e s t i c, a (se) îmblînzi.

***DOMESTICITATE** *sf.* Starea animalelor domestice [fr.].

***DOMESTICITOR** *sm.* Cel ce d o m e s t i c e ş t e fiarele sălbatice.

***DOMICILIA** (-liez) *vb. refl.* A se aşeza cu locuinţa, a-şi stabili domiciliul [fr.]

***DOMICILIAR** *adj.* Privitor la domiciliu [fr.].

***DOMICILIU** (*pl.*-lii) *sn.* ① Casa, unde locueşte cineva de obiceiu; **la ~**, acasă, la locul unde şade ¶ ② Locul unde-şi exercită cineva drepturile civile şi politice: **~ legal** [lat.].

***DOMINA** (-in, -inez) 1. *vb. tr.* ① A stăpîni (şi în înţeles figurat) ¶ ② A se înălţa deasupra, a fi mai ridicat: **în vîrful unui deal unde era o biserică ce domina tot satul** (BĂLC.).

2. *vb. intr.* ① A domni peste; a avea putere nemărginită; ⓕ: **tăcerea ce domina în sală** (EMIN.) ¶ ② A fi în mai mare număr, în mai mare cantitate, a predomina.

3. *vb. refl.* A se stăpîni [fr.].

***DOMINANT** 1 *adj.* ① Care domină, care stăpîneşte, care covîrşeşte, care întrece: **pasiune ~ă** ¶ ② **Religiune ~ă**, aceea care domină, care stăpîneşte, care are întîietate într'o ţară.

2. **DOMINANTĂ** *sf.* Treapta a cincea a oricărei game majore sau minore [fr.].

***DOMINAT** *adj. p.* ① **DOMINA** ¶ ② Stăpînit: **un artist ~ şi chinuit de femeia cu care şi-a legat viaţa** (VLAH.).

***DOMINATOR**, 1. *adj.* Care domină.

2. *sm.* Stăpînitor [fr.].

***DOMINAŢIUNE**, **DOMINAŢIE** *sf.* Faptul de a domina, stăpînire; autoritate absolută: **autorul scrierii puţin favorabile... dominaţiunii străinului** (I.-GH.) [fr.].

***DOMINICAL** *adj.* ① De Duminecă, privitor la ziua de Duminecă; **repaus ~**, odihna de Duminecă ¶ ② **Oraţiunea ~ă**, (rugăciunea) tatăl nostru [fr.].

***DOMINICAN** *sm.*, ***DOMINICANĂ** (*pl.*-ane) *sf.* Călugăr(iţă) din ordinul Sfîntului Dominic (▪ 1870, 1871) [fr.].

***DOMINO** *sn.* ① Costum de bal mascat care se pune ca o manta pe umeri şi acopere tot corpul, şi cu o glugă în care se ascunde capul (▪ 1872) ⓟ şi **DOMIN: îmi cunoaşte dominul, trebue să mi-l schimb numai decît** (CAR.) ¶ ② Persoană îmbrăcată cu un astfel de costum: **acel ~ plăcut şi elegant n'a fost altă persoană decît singură ea** (ALECS.) ¶ ③ Joc compus din 28 de dreptunghiuri, mai adesea de fildeş, pe care se află însemnate cîte un număr oare-care pe puncte: **ar fi putut să joace încă două partide de ~**

Fig. 1870. Dominican.

Fig. 1871. Dominicană.

la „Imperial" (VLAH.) ¶ 4 Fie-care din aceste piese de joc (• 1872) [fr.].

DOMIRI, DUMIRI, DUMERI (-resc) *vb. refl.* A pricepe lămurit, a-şi da bine seama, a-şi explica: mă trezesc, casc ochii şi caut să mă dumeresc unde mă aflu (VLAH.); copilul nu se domirea de ce cocorii umblă înşiruiţi trîmbă (ISP.); toţi plîngeau şi nu se puteau dumeri despre semnele ce face mama lor (CRG.) [vsl. *d o m ě r i t i „a măsura deplin"].

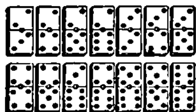

Fig. 1872. Domino.

Fig. 1873. Domino.

DOMN *sm.* ① ‡ Stăpîn: nimenea nu poate la doi domni sluji (COR.) ¶ ② Stăpînul lumii, Dumnezeu: nu-i cum gîndeşte omul, ci-i cum vrea Domnul (CRG.); Domnul Dumnezeul nostru; Doamne Dumnezeule! casa Domnului, biserica; Maica Domnului, Sfînta Fecioară, Maica Precista; ⁋: sîngele Domnului, vinul; a lăsa pe cineva în plata *sau* în mila Domnului, a lăsa în pace, a nu-i face nici un rău (= a-l lăsa să-i plătească Dumnezeu): se îmblînziră ca nişte miei şi-şi cerură iertare: Ercule-i lăsă în mila Domnului (ISP.); du-te în ştirea Domnului, du-te mai departe (unde te-o lumina Dumnezeu), pleacă şi mă lasă în pace: mai bine-ţi dau fraţii şi du-te în ştirea Domnului (RET.); — Doamne fereşte! *a)* să (mă, te, ne, etc.) ferească Dumnezeu! să nu i se întîmple, Doamne fereşte, să moară; *b)* ⁋ cu nici un preţ, de loc, pentru nimic în lume: nu mă duc acolo, Doamne fereşte; Doamne iartă-mă! *a)* (după rostirea unui blestem sau unei vorbe necuviincioase) să mă ierte Dumnezeu! mînca-i-ar pămîntul să-i mănînce, Doamne iartă-mă! (CRG.); *b)* Ⓟ cînd, într'un moment de supărare, de încurcătură, de nedumerire, omul e gata să exclame numele diavolului: (unde dracu s'a dus? cum dracu de n'a venit încă?), îşi cere oare-cum iertare de la Dumnezeu de a se fi gîndit la necuratul: unde Doamne iartă-mă să fie? (ALECS.); da cum Doamne iartă-mă să nu zic? (CAR.) — ⁋ dragă Doamne (drăgăliţă Doamne, etc.), oare-cum, ca să zic aşa: pe cînd începusem şi eu, drăgăliţă Doamne, a mă rădica băieţaş la casa părinţilor mei (CRG.); şi ne punem, dragă Doamne, la învăţat (CRG.); Ţintilă, dragă Doamne, se cam codea (SLV.); ☛ AJUTA; APĂRA 1 ③; LEMNUL-DOMNULUI, LEMNUL-MAICII DOMNULUI ☛ LEMN, MILA DOMNULUI ¶ 2 ✿ = VENINARIŢĂ; MÎNA-MAICII-DOMNULUI ☛ MÎNĂ ¶ ③ ✿ ☛ BOU, VACĂ ¶ ④ Stăpînitorul unei ţări, domnitor, titlul principilor Munteniei şi Moldovei pînă la ridicarea ţării la rangul de regat: a alege ~; a pune ~; Ⓟ: schimbarea domnilor, bucuria nebunilor, norodul se bucură cînd vine un stăpînitor nou, crezînd că-i va fi mai bine, pe cînd adesea domnul cel nou întrece în răutate pe cel vechiu ¶ ⑤ Boier: ce folos că tată-tău a fost ~, dacă tu nu eşti om? (ZNN.) ¶ ⑥ Titlu de politeţă dat persoanelor către care sau despre care se vorbeşte, însoţindu-l sau nu de numele propriu sau de un alt titlu: Domnul Ionescu; Domnule Judecător; Domnule doctor; te rog, Domnule! Ascultaţi, Domnilor! [lat. vulg. d o m n u s < d o m ĭ n u s].

DOMNESC *adj.* ① De D o m n, al Domnului, privitor la Domn; princiar: curtea domnească; casele domneşti; cela ce suduieşte pre omul cel ~ face mare sudalmă (PRV.-LP.); palmă domnească ☛ PALMĂ ¶ ② Al curţii princiare, al palatului: poimîine, pe vremea asta, să fii cu el la scara domnească (I.-GH.) ¶ ③ ☛ PASĂRE-DOMNEASCĂ = BOT ROŞ ¶ ④ ✿ BURUIENE-DOMNEŞTI = VÎZDOAGE; FLORI-DOMNEŞTI = SURGUCI, GAROAFĂ, GAROAFE-DE-MUNTE; MĂR ~, varietate de măr mare, cu faţa roşiatică, foarte gustos, obţinut prin cultură.

DOMNEŞTE *adv.* • Ca un Domn; boiereşte: mi-oiu cumpăra şi un rădvan... şi m'oiu aşeza colea ~ în fund (SB.); îi plăcea să trăească ~ (CAR.) [d o m n e s c].

DOMNI (-nesc) *vb. tr.* şi *intr.* ① A fi D o m n, stăpînitor, a stăpîni (peste) o ţară: domnit-au Ştefan-Vodă 47 de ani, 2 luni şi 3 săptămîni (GR.-UR.); iară ei domniră cum se domneşte cînd împăraţii trec prin fel de fel de ispite (ISP.) ¶ ② ⁋ A stăpîni, a domina ¶ ③ Ⓕ A fi, a exista, a dăinui (de mai multă vreme): securitatea şi justiţia domnesc pretutindeni (I.-GH.); frigul domneşte în această ţară ¶ ④ ⁋ A zice cuiva „Domnule", a-i pune tilul de „Domn" înaintea numelui: nu mă mai domni atît!

○ **DOMNICA** *sf. Bucov.* (LIUB.) Nume dat unei vaci născute D u m i n e c a.

DOMNIE *sf.* ① Titlul, demnitatea de Domn, de stăpînitor al unei ţări ¶ ② Stăpînire (în calitate de Domn): sub Domnia lui Cuza ¶ ③ Timpul cît domneşte sau cît a domnit un suveran ¶ ④ Ⓟ Scaun domnesc, reşedinţă domnească ¶ ⑤ † Persoana însăşi a Domnului: cela ce va sudui... pre vre-un judecătoriu... această greşală iaste ca şi cînd ar fi suduit pre ~ (PRV.-MB.) ¶ ⑥ Însoţit de un adjectiv posesiv, se întrebuinţează, ca formulă de politeţă, în loc de tu, el, ea, voi: domnia-ta, devenit dumneata (*gen.-dat.* domniei-tale astăzi dumitale); domnia-lui, devenit dumnealui; domnia-ei, astăzi dumneaei; domnia-sa, el (*gen. dat.* domniei sale, ⁋ dumisale; domnia-voastră (*pl.* domniile voastre), devenit dumneavoastră (*gen. dat.* domniei voastre, *pl.* domniilor voastre, astăzi ⁋ *inv.* dumneavoastră).

DOMNIŞOARĂ (*pl.*-re) *sf.* ① *dim.* DOAMNĂ ¶ ② Fată nemăritată ¶ ③ Titlu cu care se adresează cineva unei fete nemăritate (*Mold.* „duduie") ¶ ④ *Trans.* ✿ (VIC.) = STICLEŢE.

DOMNIŞOR *sm.* ① *dim.* DOMN: un ~ tînăr se uită lung la el (S.-ALD.) ¶ ② Titlu dat (*în spec.* de către slugi) băiatului sau fiului neînsurat al stăpînului, cuconaş ¶ ③ ‡ Pretendent la domnie: nişte Căzaci ce venise cu un ~, ce-i ziceau Ivan-Vodă (GR.-UR.) ¶ ④ *Trans.* ✿ = STICLEŢE ¶ ⑤ ✿ = GRANGUR ¶ ⑥ ✿ = BOTROŞ ¶ ⑦ ✿ = PIŢIGOIU ③: cînd cîntă piţigoii, numiţi şi... ~i şi ţiglani... e semn de ploaie (GRM.).

DOMNITOR 1. *adj. verb.* DOMNI. Care domneşte: familia domnitoare.

2. *sm.* Cel ce domneşte peste o ţară, principe, Vodă: cîţi Domnitori şi Mitropoliţi s'au rînduit la scaunul Moldovei, de cînd e ţara asta! (CRG.).

DOMNIŢĂ (*pl.*-ţe) *sf.* ① ‡ Fiica Domnitorului, prinţesă: Domnii greci îşi recrutau în casele lor ginerii şi nurorile pentru domniţe şi beizadele (I.-GH.) ¶ ② *Trans.* ✿ (VIC.) = STICLEŢE ¶ ③ *pl. Mold.* ✿ Ⓟ Una din numeroasele numiri eufemistice ale duhurilor sau zînelor rele, ca Rusaliile, Dînsele, Ielele, Milostivele, etc. (PAMF.) [d o a m n ă].

○ **DOMNUC**, DOMNUŢ *sm. m. Tr.-Carp. dim.* DOMN.

DOMOL, ✓ *Mold.* DĂMOL 1. *adj.* ① Liniştit, potolit, blajin, pacinic: apoi îi zise cu un ton mai ~ (GN.); era băiat ~ şi intra totdeauna în voile mele (SLV.) ¶ ② Încet, care nu se pripeşte: s'a îndreptat într'acolo cu paşi ~i ¶ ③ *Trans.* Călduţ: bolnavul se posodeşte... mai întîiu cu apă domoală, apoi tot mai rece (PAC.).

2. *adv.* ① În linişte, potolit, blajin ¶ ② Încet, fără să se grăbească: umblă mai domol, ca să mă pot ţine de tine (D.-ZAMF.); Dămol sau iute, iute ca vîntul Eu merg călare (ALECS.).

DOMOLI, ✓ *Mold.* DĂMOLI (-olesc) *vb. tr.* şi *refl.* ① A (se) linişti, a (se) potoli, a (se) mai astîmpăra): după ce-şi domoliră fraţii cei mari mînia, făcu băieţanul foc bun (RET.); au ştiut a-i dămoli, luîndu-i cu binişorul (CRG.); para focului se domolise (GRL.); boala a început a se domoli şi lumea s'a readunat încetul cu încetul în oraş (I.-GH.) ¶ ② A (se) încetini: domoleşte pasul, îl lasă să se ducă înainte (BR.-VN.) [d o m o l].

*__DON__ *sm.* Titlu de onoare ce se pune înaintea numelor de persoane în Spania: Don Juan, Don Carlos [sp.].

*__DONA__ (-nez) *vb. tr.* ⚖ A dărui, a face o danie, o donaţiune [lat.].

*__DONATAR__ *sm.*, *DONATARĂ (*pl.*-re) *sf.* ⚖ Persoană căreia i s'a făcut o donaţiune, o danie [fr.].

*__DONATOR__ *sm.*, *DONATOARE (*pl.*-re) *sf.* ⚖ Persoană care face o donaţiune, o danie [fr.].

*__DONAŢIUNE__, *DONAŢIE *sf* ⚖ ① Danie, dar ce se face prin act public ¶ ② Actul, înscrisul prin care se face o danie [fr.].

DONDĂNI (-ănesc) *vb. tr.* şi *intr.* ⁋ A mormăi, a vorbi încurcat şi între dinţi: dondănind foarte răpede, bîlbîit şi fără pic de cugetare (CRG.); numai ~ atîta! (FLOR.) [onom.].

DONICIOARĂ (*pl.*-re) *sf.* ○ *dim.* DONIŢĂ; îi tri-

metea unchiu - meu la tata cu donicioarele de zmeură (BR.-VN.).
○DONICUȚĂ (pl.-țe) sf. Trans. ◊ = DONICIOARĂ: Și cu vin din donicuțe (IK.-BRS.).
DONIȚĂ, DONIȚĂ (pl.-țe) sf. ① ◊ Vas cilindric de doage (cu sau fără capac mobil), cu toartă, pentru cărat apă (Mold. „cofă") (▣ 1874): donița cu apă, din care se bea, să nu se lase noaptea afară (GOR.); Ⓕ: a turna cu donița, a ploua foarte tare, a ploua cu gălețile ¶ ② Vas în care se mulg vacile [srb. d o j n i c a, pol. d o (j)n i c a, etc.].

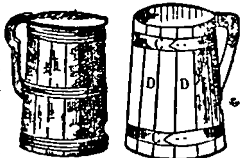

Fig. 1874. Donițe. M. Minușă.—D. D. Doage. —C. C. Cercuri.

*DONJON (pl.-oane) sn. Turnul cel mai important al unui castel întărit în epoca medievală (▣ 1875): acest castel... având numai turnulețe împrejur și în lăuntru un turn mare (donjon (BĂLC.) [fr.].

Fig. 1875. Donjon.

*DON JUAN npr. m. ① Numele unui personaj legendar de origine spaniolă ¶ ② Ⓕ Tipul omului elegant, imoral și seducător de femei.
DOP (pl.-puri) sn. Bucată de lemn, de plută, de sticlă, etc. cu care se astupă o sticlă sau o gaură, astupuș (▣ 1876, 1877): ~ de plută; ~ de sticlă; a scoate ~ul; Ⓕ F: ~ de saca, persoană scundă și groasă.
○DOPROS sbst. Mold. F A face cuiva ~, a-l lua la ~, a-i lua interogatoriu, a-l descoase [rus.].
DOPUȘOR (pl.-oare) sn. dim. DOP.
DOR¹ (pl. doruri) sn. ① Durere sufletească: mare doru mi-i, c'am avut numai doi cuconi și i-am îngropat astăzi pre-amîndoi (DOS.); Cînd omul simte 'n sînu-i o crudă suferință, O jale fără margini, un ~ fără hotar (ALECS.) ¶ ② Olten. Durere fizică: ~ de cap; ~ de inimă

Fig. 1876. Dop de plută.

Fig. 1877. Dop de cristal.

¶ ③ Dorință arzătoare de a revedea pe cineva sau ceva care-i e drag, fără de care simte un gol în suflet, și viața i se pare un chin: se topea de ~ după fiul său, după părinții ei și după țara în care se născuse (ISP.); mi-e așa de ~ de cer, de soare, de arbori (VLAH.); a duce ~ul (cuiva, unui lucru), a dori din suflet să revază (pe cineva sau ceva): nu-i da binelui cu piciorul, că pe urmă o să-i duci ~ul (ZNN.) ¶ ④ Poftă, dorință înfocată de o mîncare sau băutură: ca ~ul de mămăligă, nici un ~ nu te strică (ZNN.); Fragii, poți să le duci ~ul (ALECS.); îi era ~ de un pahar de vin ¶ ⑤ Dragoste înfocată, chin de dragoste: așa ~ prinse capra de copil, încît o lună de zile nu se depărtă de lîngă dînsul (ISP.); Eu cu ~, mîndra cu ~, Trebui-ne-ar un doftor (IK.-BRS.); a se usca, a se topi de ~; cîntece de ~, cîntece de dragoste, duioase, cu caracter elegiac ¶ ⑥ Dorință (exprimată de cineva): ~ul ei era pentru dînsul poruncă (SB.); a face pe ~ul cuiva, a-i face pe voie ¶ ⑦ F În ~ul lelii, fără să aibă un scop definit, la întîmplare, într'o doară: pleacă și el, știi, cam în ~ul lelii (ISP.) [lat. vulg. *d o l u s < d o l ē r e].
DOR² = DOAR.
DORI (-resc) 1. vb. tr. ① A-i fi d o r de cineva sau de ceva, a avea o dorință înfocată de a revedea pe cineva sau ceva: eu care l-am dorit și l-am plîns doi ani de zile (ALECS.) ¶ ② A pofti să aibă, să dobîndească ceva: ~ avuții, ~ să aibă copii ¶ ③ A ura: ~ cuiva sănătate, viață lungă.
2. vb. intr. A-i fi dor de cineva sau ceva: băiatul începu să plîngă și să dorească de părinți (ISP.).
*DORIC adj. Ordin ~, stil ~, cel mai simplu din cele trei ordine de arhitectură la vechii Greci (▣ 1878, 1879) [fr.].
DORINȚĂ (pl.-țe) sf. Ceea ce d o r e ș t e cineva să aibă, să dobîndească, să i se facă, etc.): zmeul își bate capul cum să-i împlinească dorința (ISP.).
† DORIRE sf. ① Faptul de a d o r i ¶ ② Dorință.

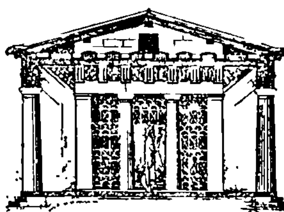

Fig. 1878. Secțiunea unui templu doric.

Fig. 1879. Coloană dorică.

DORIT adj. ① p. DORI ¶¶ Ⓒ NEDORIT ¶ ② ~ de, ce duce dorul unui lucru, care poftește cu înfocare ceva, doritor: nu aveau copii, și, Doamne! tare mai erau doriți să aibă măcar unul (CRG.).
DORITOR 1. adj. verb. DORI. Care dorește (să facă sau să aibă ceva): ~ de învățătură.
2. sm. Cel ce dorește ceva: ~ii de a ocupa acest post, să se adreseze direcțiunii.
○DORÎNGĂ (pl.-gi) sf Olten. ① Par, prăjină de purtat hîrdăul (CIAUȘ.) ¶ ② Prăjină lungă pe care se întind rufele și care se pune de obiceiu sub streașina casei [srb. d o r o n g a, modificat după p ă r î n g ă].
*DORMEZĂ (pl.-ze) sf. Canapea pe care se poate dormi [fr. d o r m e u s e].
DORMI (dorm) vb. intr. ① A fi în nemișcare, cuprins de somn: se culcă și dormi dusă (ISP.); Ⓕ: Dorm și florile 'n grădină (EMIN.); ~ deștept, ~ d'a-n-picioarele, a pica de somn; ☞ BUȘTEAN, IEPUREȘTE; Ⓟ: cum îți vei așterne, așa vei ~ ☞ AȘTERNE ¶ ② A se odihni, a zăcea: cîmpiile Bulgariei, în pămîntul cărora dormeau osemintele celor morți (D.-ZAMF.); Ⓕ: sub vechile ruini... dorm atîtea amintiri din istoria neamului lor (VLAH.) [lat. d o r m ī r e].
DORMITA, Trans. DURMITA (-itez) vb. intr. A dormi ușor și întrerupt, a moțăi: Cîteodată vicleanul somn amăgește Pe acel ce dormitează (STAM.); eu mă fac că dormitez, trăgînd cu ochiul pe sub cozorocul șepcii (CAR.); Ⓕ: la stînga, dormitau de atîta vreme zidurile circului lui Maxențiu (D.-ZAMF.) [lat. d o r m i t a r e].
DORMITOR (pl.-toare) sn. ① Odaie de d o r m i t ¶ ② Sală mare, cu multe paturi, în care se culcă elevii unui pensionat, membrii unei comunități, etc.
○DORNĂ pl.-ne) sf. Olten. Trans. Vîrtej de apă, bulboană (CONV.) (VIC.) (DENS.).
DORNIC 1. adj. Plin de d o r, care dorește cu înfocare: rămînînd singură această păreche credincioasă și ~ă (ISP.); adv.: Dornic căutînd în cale-ți, Parcă tot aștept să-mi vii (VLAH.).
2. sbst. Plantă ierboasă din familia umbeliferelor, cu frunzele adesea ușor încovoiate în formă de secere, cu flori mici albe, dispuse în umbele (Falcaria Rivini) (▣ 1880.

Fig. 1880. Dornic.

DOROBANȚ sm. ① Soldat de infanterie din armata teritorială care purta o căciulă îndoită la o parte, împodobită cu o pană de curcan prinsă de o cocardă tricoloră (de unde și porecla de „căciular" sau „curcan") (▪ 1881): Toți ~i, toți căciularii, Români de viță veche (ALECS.); ținînd de mînă un băiețel ...în costum de mic ~ (I.-GH.) ¶ ② Jandarm care păzea hotarele, supraveghia trecătorile și vadurile rîurilor; care asigura ordinea în comune și era întrebuințat la diferite slujbe pe lîngă autorități (▪ 1882-1884): un ~ îi aduse un plic în care găsi permutarea lui la o altă plasă (NEGR.) [ung. d a r a b a n t].
DOROBĂNȚESC adj. De d o r o b a n ț:

talpașii ~i pedeștri cu tobele, chiverele și cimpoaiele lor (FIL.).

Fig. 1881. Dorobanț (după tabloul lui Grigorescu).

Fig. 1882. Dorobanț al poliției (1850).

DOROBĂNȚIME sf. ⚔ col. DOROBANȚ. Mulțime de dorobanți, ceata dorobanților: multă ~ căzu în șanț (GN.).

Fig. 1883. Dorobanț de județ (1850).

Fig. 1884. Dorobanți munteni (din prima jumătate a sec. al XIX-lea).

○**DOROVĂI** (-ăesc, DOROVOI (-oesc) vb. refl. Trans. (VIC.) (PȘC.) A se dărăpăna, a se strica, a se hodorogi, a se sparge despre obiecte sau unelte de lemn, despre car, etc.).

*__DORSAL__ adj. Ce ține de dos, de spate: mușchi ~i [fr.].

DORUC, DORUREL, DORUȚ sn. Trans. Maram. dim. DOR¹.

DOS (pl. dosuri sn. 1 Partea dinapoi a corpului omului de la ceafă pînă la șale, spate: ce aude ~ul, nu aude fața (ZNN.); în ~, la spate (C „în fața" : în față te linge, în ~ te frige (ZNN.); F : a da ~ul a întoarce spatele, a o lua la fugă; F: ~ la față! o ia la fugă, ia-o la fugă! ¶ ② Partea dinapoi a corpului animalelor: cînd caii vor sta cu ~ul spre gard, tăcuți și gînditori, e semn că vremea are să se strice (GOR.) ¶ ③ Șezut, partea posterioară a corpului omului: cînd e cineva minios, se zice că în ziua aceea s'a sculat cu ~ul în sus (VOR.) ¶ 4 ~ul palmei, mîinii, partea superioară a mîinii: cu ~ul palmei îl izbi atît de tare, încît ameți pe Tarta-Cot (ISP.) ¶ ⑤ Partea dindărăt a unui obiect, opusă feței: ~ul unei cărți, unei foi de hîrtie, unui cuțit, unei stofe, unei case ¶ 6 Pe ~, d e-a-ndoasele loc. adv. a) Întors, pus cu dosul unde trebue să stea fața: a îmbrăcat cojocul pe ~; meșterul a tencuit zidul de la poartă și mi-a bătut numărul 6 d'a-ndoasele (CAR.); b) altfel de cum trebue, de cum e firesc, de cum s'ar aștepta cineva, anapoda: toate le făcea pe ~ în slujba bisericească (GN.); cîte s'a 'ncercat să facă, toate i-au ieșit pe ~ (VLAH.); tot ce făcea, îi ieșea d'a-ndoasele (ISP.) ¶ ⑦ Loc apărat de soare, de ploaie: pentru iernatul oilor... face perdele stuhuite și la un loc unde va fi mai ~ (ION.) ¶ ⑧ Coasta unui munte care privește spre miază-noapte (C „față") [lat. vulg. *dossus < dorsus].

‡ **DOSADĂ** (pl. -ăzi) 1 sf. Chin; întristare nespusă ¶ ② Băn. Ocară, înfruntare [vsl.].

‡ **DOSĂDI** (-ădesc) vb. tr. ① A chinui, a amărî ¶ ② A ocări, a înfrunta [vsl. dosaditi].

† **DOSĂDIT** adj. p. DOSĂDI ① ‡ Chinuit ¶ ② † Amărît: ieșiră deci la mal, dosădiții de ei (ISP.) ¶ ③ Olten. Prost, nătărău (RV.-CRG.).

*__DOSAR__ (pl. -are) sn. Teanc de acte privitoare la aceeași chestiune; a închide ~ul, a nu se mai ocupa de acea chestiune: îmi găsesc prietenul... cufundat într'un ~ gros și răsfoit (I.-GH.); a pune la ~, a lăsa baltă a nu se mai ocupa de ceva [fr. dossier].

DOSCĂ sf. Olten. Bucată mare de lemn uscat, de trunchiu despicat [comp. srb. doska, blg. dăska, rus. doská, etc. „scîndură"].

DOSELNIC adj. Lăturalnic, ascuns, dosnic: umblați cu piri ascunse... cu mijloace ~e (ALECS.) [dos].

DOSI (-osesc) 1. vb. tr. și refl. A (se) ascunde: i-au plesnit prin minte ca să aducă... mulți ostași... și să-i dosească undeva în tindă (SB.); mă dosesc după un copac (GRL.).

2. vb. intr. † A o lua la fugă, a o șterge: escortele te lasă în mîna tîlharilor și dosesc, în loc să stea să te apere (BOL.) [dos].

‡ **DOSLUȘI** — DESLUȘI.

○**DOSNIC** 1. adj. Care se află mai la o parte, mai retras, unde nu se poate zări, ascuns: pe ulițele strîmte și ~e de lîngă grădina Icoanei (DLVR.).

2. sf. ① DOSNICĂ-GALBENĂ, plantă ierboasă cu flori galbene dispuse în capitule, pe care poporul o întrebuințează ca să vrăjească cu ea de urît (Carpesium cernuum) (• 1885) ¶ ② DOSNICĂ-VÎNĂTĂ = CLOCOTEI 1.

Fig. 1885. Dosnică-galbenă.

DOSPEALĂ sf. ① Faptul de a dospi: se taie planta... și apoi se pune în apă, ca să stea la ~ (PAMF.) ¶ ② Ceea ce face ca să dospească, ferment.

DOSPI (-pesc) vb. tr. A face să fermenteze, să crească aluatul: aluatul mic într'o covată mare toată frămîntătura dospește (CANT.).

2. vb. intr. A fermenta, a crește (aluatul : pînea de hrișcă... nu dospește nici crește așa de bine ca aceea de grîu (ION.); F : în capul lui dospește tescovina tuturor discuțiilor de răspîntii și cafenele (VLAH.) [vsl. *dospěti].

DOSPIT adj. p. DOSPI. ① Fermentat (vorb. de aluat); ¶¶ (C) NEDOSPIT F 2 (P) Copt la minte.

‡ **DOSTOI** (-toește vb. refl. unipers. A se cădea, a se cuveni vsl. dostojati].

‡ **DOSTOIANIE** sf. Moștenire [vsl.].

○**DOȘTINĂ** (pl. -ini) sf. Trans. Loc ferit de soare; partea dealului miază-noapte care se află spre (FR.-CDR.).

*__DOTA__ (-tez) vb. tr. A înzestra [fr.].

*__DOTĂ__ (pl. -te) sf. Zestre [fr. < lat.].

*__DOTAL__ adj. De zestre, privitor la zestre: sub regimul ~ [fr.].

*__DOTAȚIUNE__ sf. ① Înzestrarea unei biserici, unui spital, unui așezămînt public sau de binefacere, etc. cu un capital, cu o moșie, cu un venit, etc. ¶ ② Capitalul, venitul, etc. dat acestor așezăminte [fr.].

DOUĂ ☛ DOI.

DOUĂSPREZECIME sf. A douăsprezecea parte; douăsprezecimi provizorii, mensualități acordate de Camere guvernului spre a asigura serviciile publice, în așteptarea votării bugetului anual.

DOUĂZECI num. De două ori zece: ~ de soldați; ~ de zile; ~ și unu(l ; ~ și una; ~ și cinci.

DOUĂZECILEA num. ord. m. Al ~, f. a douăzecea, care ocupă locul, rangul, șirul arătat prin numărul douăzeci.

DOVADĂ (pl. -vezi) sf. ① Ceea ce dovedește, adeverește ceva; a da ~, a dovedi ¶ ② Semn, mărturie: dovezi de prieteșug ¶ 3 Mărturie în scris, adeverință, act justificativ [dovedi].

DOVEDI (-desc) *vb. tr.* ① A arăta prin raționament, prin mărturii că un lucru este adevărat, a adeveri: **n'a putut să dovedească nevinovăția lui; a dovedit cu acte că banii sînt ai lui; ~ cu martori** ¶ ② A arăta, a manifesta ¶ ③ A scoate la capăt, a prididi: **ciubotele nu le putea dovedi din cîrpit** (CRG.) ¶ ④ A scoate la iveală, a da la iveală, a izbuti să afle, să facă cunoscut: **n'au putut să dovedească pe hoți** ¶ ⑤ A învinge, a birui: **se întreceau care de care să dovedească pe celălalt la bănură** (ISP.); **Ercule dovedi pe acel dulău și-l omorî** (ISP.) [vsl. d o v e d ą].

DOVEDITOR *adj. verb.* **DOVEDI**. Care dovedește.

○**DOVÎNCAT** *adj.* Adîncat (GR.-N.) (R.-COD.).

○**DOVÎNCĂTURĂ** (*pl.*-turi) *sf.* Adîncătură (PRV.-MB.) [d o v î n c a t].

***DOVLEAC**, *Olten.* **DOVLETE** *sm.* ① Plantă din familia cucurbitaceelor, cu tulpina întinsă pe pămînt și acățătoare, cu flori mari galbene, al cărei fruct comestibil, rotund sau lungăreț, e de mărime și coloare variabilă; originară din America, e mult cultivată la noi de țărani pe cîmp și în grădini; din semințele aflate în interiorul fructului se prepară un uleiu alimentar, întrebuințat și în industrie; poartă diferite numiri, după regiuni: *Mold.* **bostan**, *Trans. Băn.* **curcubătă**, etc. *(Cucurbita pepo)* (▪ 1886) ¶ ② Ⓕ F Cap gros și sec, căpățînă ¶ ③ **Dovleac turcesc**, *Mold.* **bostan alb**, varietate a acestei plante, originară din India răsăriteană, cu fructul mare, turtit, prezentînd pe suprafață 10 coaste prevăzute cu tubercule *(Cucurbita melopepo)* [tc. d e v l e k].

Fig. 1886. Dovleac.

DOVLECEL, *Mold.* **BOSTĂNEL** *sm.* Varietate de d o v l e a c *(Cucurbita pepo)*, cu fructele mici, lungărețe, aproape cilindrice, cultivată prin grădinile de zarzavat pentru trebuințele culinare (▪ 1887: **Într'un ~ Vorbesc mațele în el** (GOR.), *ghicitoare despre* „casă".

Fig. 1887. Dovlecel.

DOX... ☛ **DOCS...**

***DOZA** (dozez *vb. tr.* ① A pune doza prescrisă ¶ ② A determina greutatea fie-căreia din substanțele care intră într'un medicament, într'un compus chimic, etc. [fr. d o s e r].

***DOZĂ** (*pl.*-ze) *sf.* ① Cantitate dintr'un medicament ce trebue să ia bolnavul dintr'odată ¶ ② Cantitatea precisă a fie-căruia din elementele ce fac parte dintr'o substanță compusă, ce intră în compoziția unui medicament, etc. ¶ ③ F Cantitate oare-care: **are o mare ~ de energie** [fr. d o s e].

***DOZABIL** *adj.* Care se poate doza, a cărui cantitate se poate determina [fr.].

***DOZAJ** (*pl*-je) Faptul de a doza [fr. d o s a g e].

○**DRABINĂ**, **DRAGHINĂ** (*pl.*-ini) *sf. Mold. Bucov.* Loitra carului: **stau carele... cucuiate sub pînzele întinse peste cercurile deasupra drabinelor** (GRIG.); **Alții stau pe draghini, alții chiar pe scară** (SPER.) [rut. d r a b i n a].

○**DRĂBINAR**, **DRĂGHINAR** *sm. Mold. Bucov.* Fie-care din cei doi carîmbi ai loitrei carului [d r a b i n ă].

DRAC *sm.* ① Căpetenia îngerilor răzvrătiți împotriva lui Dumnezeu și cari au fost asvîrliți din cer în fundul iadului, Satana; fie-care din acești îngeri în parte cari poartă încă, în graiul poporului, numele de diavol, demon, tartor, naiba, necuratul, pîrdalnicul, procletul, încornoratul, Scaraoschi, Michiduță, Aghiuță, ducă-se-pe-pustii, ucigă-l-crucea, ucigă-l-toaca, etc. ¶ ② Foarte des întrebuințat, în graiul comun, în înjurături și jurăminte: **să-l ia ~ul; ducă-se ~ului; s'a dus ~ului** (și Ⓕ s'a prăpădit), **a lăsa ~ului; să mă ia ~ul, dacă...** ¶ ③ Ca un fel de interjecție, în exclamațiuni care arată supărarea, mirarea, încurcătura în care se află cineva, etc.: **ce dracu! unde dracu să fie? pe unde dracu a putut să plece? cui dracu să-i treacă prin gînd? cine dracu l-a adus încoace? pe cine dracu să trimit?** Tot astfel, spre a arăta neîncrederea, sau spre a tăgădui ceva: **pe dracu!** ¶ ④ Închipuirea pe care și-o face poporul despre aspectul și firea diavolului se resfrînge în nenumăratele locuțiuni și proverbe pe care le întrebuințează: e negru la față (**dracu rîde de porumbe negre și pe el nu se vede**) și grozav de urît **parcă-i dracul pe uscat**, despre un om foarte urît; **bărbatul să fie puținel mai frumos decît dracul**); poartă coarne (de aci epitetele de **încornoratul, Cornea**, etc.) și are coadă (**dracul și-a vîrît coada între ei**, a stîrnit vrajbă între ei; **a trage pe dracu de coadă**, a se lupta din răsputeri spre a agonisi ceva; **dracul, cînd n'are de lucru, își cîntărește coada**; e foarte rău (de aceea, tot ce e rău, afurisit, e **al dracului: omul dracului, lucrul dracului, Neamțul dracului, o vreme a dracului; banul e ochiul dracului; nepotul e salba dracului; baba** *sau* **femeia e calul dracului**; un om rău e numit **~ împelițat, dracul gol**); e neastîmpărat, svăpăiat (de aci: **un ~ de copil, un ~ de femeie**); e deștept, atotștiutor și are multe șiretlicuri la îndemînă ca să-i atragă sau să-i biruească pe oameni; și trebue deci evitat (**dracu știe; mare e Dumnezeu, meșter e ~ul; a vedea pe ~ul, a da de** *sau* **peste ~ul**, a o păți; **a se juca cu ~ul; nu te pune cu ~ul; nu căuta pe ~ul**); se ține scaiu de oameni (mai ales de popi și de călugări), spre a-i atrage în cursă, spre a le cîștiga sufletul (**nu pot scăpa de el ca de ~ul; se ține după mine ca ~ul după călugăr** *sau* **după popă**); intră în corpul omului spre a-i face rău, spre a-l înfuria, etc. (**e cu draci; e plin de draci; au intrat dracii într'însul; a băga în draci** *sau* **în toți dracii**); șade departe sau umblă pe locuri depărtate (**unde și-a înțărcat ~ul copiii; pe unde și-a spart ~ul opincile; la ~ul în praznic**; locuește adesea în baltă (de aci epitetul **cel-din-baltă**; **~ul șade în baltă și rîde de altul**), uneori în spini **șade ca dracu în spini**, *sau* **pe mărăcini**); nu-l poate alunga decît crucea sau tămîia (de aci epitetul: **ucigă-l crucea; nici pe ~ul să-l vezi, nici cruce să-ți faci; fă-ți crucea mare, că e ~ul bătrîn; a fugi** *sau* **a se feri ca ~ul de tămîie**); numai femeia îi vine de hac (**femeia a îmbătrînit pe ~ul; femeia-l judecă pe ~ul și-l scoate și dator**), etc. ¶ ⑤ Alte locuțiuni: **în gură cu Dumnezeu și în inimă cu dracul**, *sau* **mănîncă sfinți și scuipă draci**, despre cei fățarnici; **cere cît ~ul pe tată-său**, cere prea mult (pentru un lucru de vînzare; **a face pe ~ul în patru**, a face tot posibilul, a încerca toate, a se lupta din răsputeri, etc. ¶ ⑥ **CORNUL- ~ULUI — BARBA-POPII; DINTELE-~ULUI** ☛ **DINTE; MUSCATA-~ULUI**, ☛ **MUSCAT; SCAIUL-~ULUI; SPINUL ~ULUI** ☛ **SCAIU; SPATA DRACULUI** ☛ **SPATA** ¶ ⑦ **DRAC-DE-MARE**, pește de mare, ce seamănă cu bibanul a cărui primă aripioară dorsală e înarmată cu ghimpi plini de venin *(Trachinus draco)* ▪ 1888) [lat. d r a c o].

Fig. 1888. Drac-de-mare.

DRĂCĂRIE *sf.* Drăcie: **cîte drăcării le vin în cap, toate le fac** (CRG.) [d r a c].

DRĂCESC, *adj.* De d r a c, al dracului.

DRĂCEȘTE *adv.* Ca un d r a c; în mod afurisit, îndrăcit.

DRĂCIE *sf.* ① Faptă drăcească, a dracului: **trebue să fie vre-o fermecătorie sau vre-o altă ~ aci** (ISP.) ¶ ② Scornitură răutăcioasă, uneltire ascunsă ¶ ③ Ștrengărie, poznă: **într'o zi vru să glumească cu împăratul, să mai facă vr'o ~** (DLVR.) [d r a c].

DRACILĂ (*pl.*-le), **DRACINĂ** (*pl.*-ne) *sf.* Arbust spinos cu scoarța cenușie și cu lemnul galben; face flori galbene, cu miros neplăcut, iar fructele sînt niște boabe de un roșu aprins; crește prin tufișuri și în lunci; se cultivă spre a face garduri vii (▣ 1889) *(Berberis vulgaris)* [vsl. d r a č i j e].

Fig. 1889 Dracilă.

DRĂCIME *sf. col.* **DRAC**. Toți dracii; mulțime

de draci: se duse întins la iad de băgă ~a în toate bolile (SEZ.).

DRĂCOAICĂ (*pl.*-ce) *sf.* ① Femeie rea, afurisită, îndrăcită: pricepuse drăcoaica că încă nu scăpase de primejdie (ISP.) ¶ ② Femeie şireată, ştrengăriţă: iaca mă, m'o păcălit drăcoaica (ALECS.).

***DRACONIAN**, *DRACONIC *adj.* De o severitate excesivă, foarte aspru (ca legile lui Dracon) [fr. d r a c o n i e n].

DRACONIE *sf.* = DRAC-DE-MARE [ngr. δρακώνια].

DRĂCOS *adj.* ① Afurisit, îndrăcit: ştiţi ce erau drăcoasele acele de jivine? (ISP.) ¶ ② Neastîmpărat, svăpăiat, ştrengar: fiind ~ de fel, din jucărie în jucărie, a ajuns în halul ăsta (CAR.) [d r a c.].

DRĂCOVENIE *sf.* ① Lucru drăcesc: vrei să beau drăcoveniile ce aduse procopsitu de fii-meu? (D.-ZAMF.) ¶ ② Faptă drăcească; poznă; drăcie: nici că-şi putea bănui că aci la mijloc se joacă vre-o ~ (ISP.) [d r a c + (parasc)o v e n i e].

DRĂCUI (-uesc) *vb. tr.* A da dracului, a înjura pe cineva trimiţîndu-l dracului: cocoana se repede jos drăcuind şi împingînd pe hamal să meargă mai iute (CAR.) [d r a c].

DRĂCUŞOR *sm. dim.* DRAC ① Drac mic: luînd cîte pe un ~ de corniţe, mi ţi-l ardea cu polcele (CRG.) ¶ ② Ⓕ Copil neastîmpărat, svăpăiat.

DRAG 1. *adj.* Iubit, scump (dinaintea unui vocativ, se întrebuinţează forma feminină dragă pentru amîndouă genurile: dragă prietene! dragă tată! dragă surioară! *de aci*, în mod eliptic: dragă! scumpule! scumpo! dragă Doamne, ☞ DOMN; mi-e drag(ă), îl (o) iubesc foarte mult: mi-e drag(ă) ca ochii din cap; *ironic:* mi-e ~ ca sarea 'n ochi, nu-l pot suferi; mi-e ~ să..., îmi place foarte mult să...; cu ~ă inimă, foarte bucuros, cu multă plăcere; a se avea dragi, a se iubi unul pe altul: se aveau dragi de mult şi acum nu putea fi vorba decît să se iaie (GRIG.).

2. *sbst.* Iubire, dragoste; plăcere: de ~ul meu; Şi se tot duce, s'a tot dus, De dragu-unei copile (EMIN.); ţi-i mai mare ~ul să te duci la el (CRG.); cu ~, cu mare plăcere: mă uitam cu ~ la poarta ogrăzii (VLAH.); de-a dragul, de-a mai mare dragul, îţi face (făcea, etc.) o mare plăcere: era crescută o iarbă verde, cît tot de-a-dragul să priveşti la ea (SB.); cum torceam eu, de-a mai mare ~ul, pe întrecute cu Măriuca (CRG.) [vsl. d r a g ŭ].

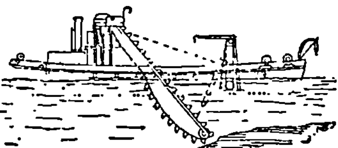

Fig. 1890. Dragă.

DRAGĂ¹ ☞ DRAG.

***DRAGĂ**² (*pl* -ge) *sf.* Maşină aşezată pe un ponton, cu ajutorul căreia se curăţă fundul unei ape, scoţînd de acolo nămolul, pietrişul, etc. (▣ 1890) [fr. d r a g u e].

DRĂGAICĂ 1. *sf* ① Ⓓ Numele popular al sărbătorii din 24 Iunie (Naşterea Sfîntului Ioan Botezătorul), Sînziene ¶ ② Numele unui danţ popular care se joacă mai ales în această zi; *de aci* a juca *sau* a sări drăgaica, a sări ca un nebun: nici n'apuci a muri bine, şi ei încep a giuca drăgaica (ALECS.); ce-aţi păţit de săriţi drăgaica prin casă? (ALECS.) ¶ ③ ♣ Plantă cu flori galbene-aurii, frumos mirositoare, numită şi sînziene, din care se fac buchete şi se împletesc cununi în ziua de 24 Iunie, care apoi se pun la ferestre, la poartă, etc. spre a feri pe ai casei de rele şi a le aduce noroc (▣ 1891) (*Galium verum*): drăgaica stufoasă răspîndea, pripită de soare, un miros ca floarea de te u (DLVR.).

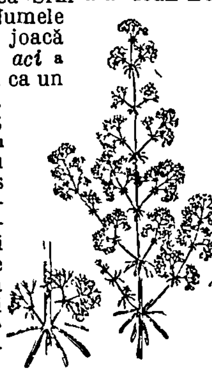

Fig. 1891. Drăgaică.

2. DRĂGAICELE *sf. pl.* Ⓟ Ielele, vîntoasele, etc., nişte zîne rele, nemilostive, care pocesc pe oameni: noaptea, toate stihiile năpădesc pe mine: strigoii, moroii... drăgaicele (ALECS.).

***DRAGAJ** (*pl.*-age) *sn.* Scoaterea nămolului, nisipului, etc. din fundul apelor curgătoare cu ajutorul dragei [fr.].

DRĂGĂLAŞ *adj.* Drăguţ, frumuşel, gingaş, nostim: amîndoi erau rumeni la faţă şi ~i în sfiala lor (VLAH.) [d r a g].

DRĂGĂLĂŞENIE, DRĂGĂLĂŞIE *sf.* Însuşirea a tot ce este d r ă g ă l a ş, gingăşie: îl ceartă cu o drăgălăşenie de copil alintat (VLAH.); el vede pe Linţa... cu mişcările ei de o drăgălăşie fără de pereche (BR.-VN.).

○ **DRĂGĂLĂU** *sm. Olten.* (CIAUŞ.) Ibovnic, amorez [d r a g].

‡ **DRĂGAN** *sm.* ⚔ = DRAGON.

DRĂGĂNELE *sf. pl.* ① ♣ CIREŞE- ~, varietate de cireşe pietroase ¶ ② Ⓕ Nuri, farmec: Şi'n guriţă mărgărele Şi pe faţă-i ~ (ALECS.); cea dintîiu femeie a fost gata, durdulie, plină de ~ (PAMF.) [srb. d r a g a n e l a d r a g a n l i j a].

‡ **DRĂGĂNESC** *adj.* ⚔ De dragoni: steaguri drăgăneşti (N.-COST.) [d r ă g a n].

‡ **DRĂGĂNIME** *sf.* ⚔ *col.* DRĂGAN. Ceată de dragoni: ~a nemţească era în frunte (M.-COST.).

DRĂGĂSTOS, ✓ DRĂGOSTOS *adj.* ① Drăgălaş, gingaş, care-ţi inspiră d r a g o s t e: împăratul dete pe fata cea mică după flăcăiandrul cel frumos şi drăgăstos (ISP.) ¶ ② De dragoste, amoros: în vremea acestor drăgăstoase vorbiri... cursul rîului furase luntrea (ODOB.).

DRAGAVEI *sbst.* ♣ ① Plantă ierboasă, înaltă ca de 75 cm., a cărei tulpină poartă nişte foi dinţate, lungi ca de o palmă şi late ca de trei degete, pe care poporul le mănîncă fierte; sucul acestei plante îl întrebuinţează ca leac contra bubelor *(Rumex crispus)* (▣ 1892) ¶ ② = ŞTEVIE DE-BALTĂ.

Fig. 1892. Dragaveiu.

DRĂGHICIU *sm.* Un fel de viespe mititică care înţeapă foarte rău *(Crabro cephalotes).*

○ **DRAGHINĂ** ☞ DRABINĂ.

DRAGHINAR ☞ DRĂBINAR.

DRAGOBETE *sbst.* Ⓓ Ziua de 3 Martie pe care o ţine poporul prin nelucrare, pentru că o sărbătoresc şi păsările, care în această zi se logodesc; i se mai zice şi ~-cap-de-primăvară.

DRAGOMAN *sm.* Tîlmaciu, interpret ataşat pe lîngă o ambasadă, un consulat, etc.: poetul Aristia, ce servea tot într'un timp de ~, ne desmierda prin nişte declamaţii frumoase (BOL.) [ngr.].

***DRAGON**¹ *sm.* ① Animal fabulos înaripat, înarmat cu ghiare, cu coada de şarpe şi care scotea foc pe gură, balaur (▣ 1893): Dar el stă în trîndăvie pe-un ~ de porcelană (ALECS.) ¶ ② ⚔ Soldat de cavalerie care putea lupta şi ca pedestru (▣ 1895) [fr.].

Fig. 1893. Dragon.

Fig. 1894. Dragon.

***DRAGON**²(*pl.*-oane) *sn.* Şiret de aur sau de argint terminat printr'un ciucure şi care se atîrnă la mînerul săbiei (▣ 1894) [fr. d r a g o n n e].

DRAGOSTE *sf.* Iubire: împăratul se topea de ~ pentru Ileana (ISP.); Ⓟ: unde-i ~, e şi ceartă; ~ cu sila nu se face; a-şi face de ~, a face vrăji de dragoste [vsl. d r a g o s t ŭ].

DRĂGOSTEALĂ (*pl.* -eli) *sf.* Faptul de a(se) d r ă g o s t i, giugiuleală: să nu ne pomenim, din multă ~, strînşi de gît în braţul vrăjmaşilor (JIP.).

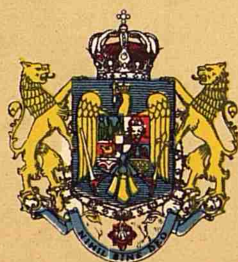
Fig. 1895. Dragon.

DRĂGOSTI (-ostesc) *vb. tr.* şi *refl.* A (se) des-

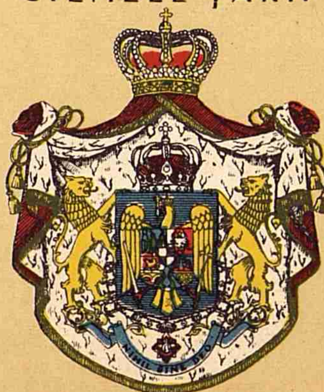
ROMÂNIA PAV. NAȚIONAL	ROMÂNIA PAV. M.S. REGELUI	ROMÂNIA PAV. FAMILIEI REGALE	ROMÂNIA PAV. M.S. REGINA	ROMÂNIA PAV. RĂZBOIU
ALBANIA	ANDORA	ANNAM	ARGENTINA	AUSTRALIA
AUSTRIA	BELGIA	BOLIVIA	BRAZILIA	BULGARIA
CAMBODGE	CANADA	CEHOSLOVACIA	CHILI	CHINA
COLUMBIA	COSTA-RICA	CUBA	DANEMARCA	DANZIG
ECUADOR	EGIPT	ELVEȚIA	ESTONIA	ETIOPIA
FINLANDA	FRANȚA	GERMANIA	GRECIA	GUATEMALA
HAITI	HONDURAS	IRLANDA	ISLANDA	ITALIA
IUGOSLAVIA	JAPONIA	LETONIA	LIBERIA	LITUANIA

LUXEMBURG	MAREA-BRITANIE	MAROC	MEXIC	MONACO
NICARAGUA	NORVEGIA	OLANDA	PALESTINA	PANAMA
PARAGUAI	PERSIA	PERU	POLONIA	PORTUGALIA
RUSIA	SAN-DOMINGO	SAN-SALVADOR	SF. SCAUN	SIAM
SPANIA	STATELE-UNITE	REP. SUDAFRICANĂ	SUEDIA	TUNISIA
TURCIA	UNGARIA	URUGUAI	VENEZUELA	ZANZIBAR

STEMELE ȚĂRII

Armată și Autorități

Casa Regală
și
Actele Oficiale Internaționale

Sigiliile Autorităților

mierda cu cuvinte de d r a g o s t e: **o desmiardă cu durere, suspinînd o drăgostește (EMIN.); de acum li e și lor vremea să se drăgostească (CRG.).**

DRĂGOSTOS ☛ **DRĂGĂSTOS.**

DRĂGUCICĂ *adj. f. Bucov. dim.* **DRĂGUȚĂ: frumușică, ~, din cosiță flori iți pică! (SB.).**

DRĂGUCIOR *adj. Maram. dim.* **DRĂGUȚ.**

DRĂGULEAN *adj. dim.* **DRAG: să sărutăm de bună întîlnire ~a asta de ploscă (GN.).**

DRĂGULEȚ, *f.* **-ULIȚĂ, -ULICĂ** 1. *adj. dim.* **DRAG.** Drăgălaș, gingaș: **născu o bunătate de copilaș de drăguleț (ISP.); o păsărică drăgulică și frumușică sta pe o ramură (ISP.).**

2. **DRĂGULEȚ** (*pl.*-ețe) *sn.* ⚔ = **EGHILEȚĂ.**

DRĂGUȘ *npr. m.* ⓟ: **vine ~ la căuș** ☛ **CĂUȘ** ①.

DRĂGUȘOR *adj. dim.* **DRAG.**

DRĂGUȚ 1. *adj. dim.* **DRAG.** Iubit, drăgălaș: **un ~ de fecior, cît toată lumea se mira de obrăjorii lui cei frumoși (RET.)**; *iron.*: **cînd mă lăsa de capul meu, făceam cîte o ~ă de trebușoară (CRG.).**

2. **DRĂGUȚ** *sm.* Amorez, iubit, ibovnic

3. **DRĂGUȚĂ** (*pl.*-țe) *sf.* Amorează, iubită, ibovnică.

***DRAHMĂ** (*pl.*-me) *sf.* ① Măsură de greutate la vechii Greci de 3 gr., 24 ¶ ② Unitatea de monetă a Greciei (= 100 lepta) în valoare (înainte de războiul mondial) de 1 leu (▣ 1896) [gr.].

Fig. 1896. Drahmă.

***DRAIBĂR** (*pl.*-re) *sn.* Sfredel special al tîmplarului [germ. D r i l l b o h r e r].

DRAM (*pl.* - amuri) *sn.* ① Măsură de capacitate: $^1/_{100}$ dintr'o litră (= în Muntenia 0,00322, în Moldova 0,0038 dintr'un litru) ¶ ② Cea mai mică măsură de greutate: $^1/_{100}$ dintr'o litră (în Muntenia = 3 gr., 1797, în Moldova = 3 gr., 2275); ⓟ: **decît un car de minte, mai bine un ~ de noroc.** Aceste măsuri au fost scoase din uz de cînd cu introducerea sistemului metric [ngr. δράμι].

***DRAMĂ** (*pl.*-me) *sf.* ① Piesă de teatru de un gen mixt, între comedie și tragedie, a cărei acțiune, serioasă prin fondul ei, adesea familiară prin forma ei, admite personagii din toate clasele sociale, precum și tot felul de sentimente și de tonuri; **~ lirică,** operă ¶ ② Ⓕ Șir de întîmplări mișcătoare [fr.].

○**DRĂMĂLUI** ☛ **DRĂMUI.**

***DRAMATIC** *adj.* ① Ce privește teatrul; **autor ~,** cel ce scrie piese de teatru; **artist ~,** actor ¶ ② Ⓕ Mișcător, care dă emoțiuni: **situațiune ~ă** [fr.].

***DRAMATIZA** (-izez) *vb. tr.* A face dramatic, a da forma, interesul dramei [fr.].

***DRAMATURG** *sm.* Autor de piese de teatru, de opere dramatice [fr.].

***DRAMATURGIE** *sf.* Arta compunerii pieselor de teatru [fr.].

DRĂMUI, *Mold.* **DRĂMĂLUI** (-uesc) *vb. tr.* A cîntări, a cumpăni: **un cronicar de salon trebue să-și drămuească atenția cu cea mai mare strictețǎ (CAR.); ia ad-o încoace (găina) la moșul, s'o drămăluească (CRG.)** [d r a m].

DRĂNICER *sm. Mold.* ⊕ Cel ce lucrează d r a n i ț e, șindrilar: **sat de cherestigii și ~i (VLAH.).**

○**DRĂNICIOARĂ** (*pl.*-re) *sf. Mold. Bucov. Maram. dim.* **DRANIȚĂ: Să mă despice 'n drănicioare, Să mă 'ncarce 'n șapte care (VOR.).**

DRANIȚĂ (*pl.*-țe) *sf. Mold. Bucov. Maram.* Șindrilă mai lungă cu care se învelesc casele: **se ivesc curatele căsuțe... țărănești cu.... acoperemîntul de șindilă sau de ~ (IRG.)** [rut. d r a n y ć a].

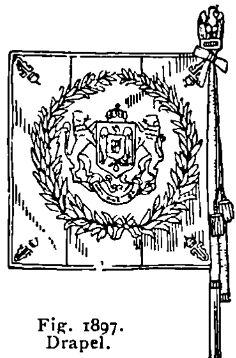
DRĂNIȚI (-itesc) *vb. tr. Mold. Bucov. Maram.* A acoperi (o casă) cu d r a n i ț e, a șindrili: **era o clădire de zid... cu acoperișul înalt, drănițit (GRIG.).**

DRĂNIȚIT *sbst. Mold. Bucov. Maram.* Faptul de a d r ă n i ț i.

***DRAPA** (-apez) 1. *vb. tr.* ① A împodobi cu o draperie: **~ o fereastră** ¶ ② A înfățișa cu grație îmbrăcămintea largă cu multe cute a celor vechi, la o statuă, la personagiul unui tablou, etc.: **~ o figură;** Ⓕ: **Cu voi drapîndu-și mila, vă citează toți nerozii (EMIN.).**

2. *vb. refl.* ① A se îmbrăca în felul Grecilor sau Romanilor (*vorb.* de un actor) ¶ ② Ⓕ A se făli, a-și lua ifose [fr.].

DRĂPĂLI (-ălesc) *vb. tr. Trans.* A strica, a nimici (DENS.).

Fig. 1897. Drapel.

***DRAPEL** (*pl.*-ele, -eluri) *sn.* ① ⚔ (▪ 1897) Steag ¶ ② Ⓕ Armată: **a apăra onoarea ~ului; a fi sub ~,** a servi în armată, a fi soldat [fr. d r a p e a u].

***DRAPERIE** *sf.* ① Vestmintele largi, stofele cu multe cute care îmbracă o statuă sau personagiile unui tablou; Ⓕ: **de jur împrejur, imense draperii de brazi uriești, aproape fantastici (VLAH.)** ¶ ② Perdele largi, făcînd cute mari (▣ 1898) [fr.].

***DRASTIC** *adj.* Care lucrează energic (*vorb.* de purgative); Ⓕ: **a întrebuința mijloace ~e** [fr.].

Fig. 1898. Draperie.

***DREADNOUGT** (*cit.* **drednot**) (*pl.*-turi) *sn.* Cuirasate foarte puternice, de o mărime colosală [engl.].

○**DREANGĂ** *sf. Oaș.* Clopot spart.

DREANȚĂ ☛ **SDREANȚĂ.**

DREAPTĂ ☛ **DREPT.**

DREAVĂ (*pl.* **dreve**) *sf.* ① Instrument în formă de arc cu care plăpomarul bate lîna, dring ¶ ② Fie-care din bețele sau vergelele care trec prin mosoarele alergătoarei de urzit ☛ ▣ 71 ¶ ③ Stinghia de-a curmezișul aripii morii de vînt [vsl. d r ě v o „lemn"].

DREGĂTOR, † **DEREGĂTOR**, † **DIREGĂTOR** *sm.* ① ‡ Conducător, cîrmuitor ¶ ② Înalt funcționar: **dregătorii cei mari iau un porumbel... (și) îl aruncă în sus (ISP.); diregătorii și județele de pre la toate scaunele Moldovei (PRV.-LP.)** [d (e) r e g e].

DREGĂTORESC, ‡ **DEREGĂTORESC**, † **DIREGĂTORESC** *adj.* De d r e g ă t o r: **la cea mai mică greșală dregătorească... capul vinovatului se spînzura în poarta curții (NEGR.).**

DREGĂTORIE, † **DEREGATORIE**, † **DIREGĂTORIE** *sf.* Slujba unui înalt funcționar, funcțiune înaltă: **nu-l făcuse cu dirigătorie la curte (N.-COST.); ajunsese la înalte dregătorii, atît la divan, cît și la ordie (ODOB.)** [d (e) r e g ă t o r].

DREGĂTORIME *sf. col.* **DREGĂTOR.** Clasa, mulțimea funcționarilor înalți: **sfătuitorii Domnilor ... ~a și boieretul scăpătară (JIP.).**

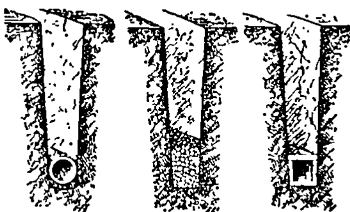
DREGE, † **DEREGE**, † **DIREGE** (-eg; *perf.* -esei; *part.* -es) *vb. tr.* ① ‡ A conduce, a îndruma, a călăuzi: **urmele mele (pașii mei) derege după cuvîntul tău (PS. SCH.)** ¶ ② A pune în ordine, a rîndui, a pregăti cum trebue: **mai drege una, mai alta prin casă, ca muiere vrednică (FR.-CDR.); deșertă plosca, își drese glasul și începu (NEGR.); Tușí, își drese gîtlejul și 'ncepu a povesti (PANN)** ¶ ③ A face, a pune la cale: **s'a luat după dînsul, să vadă ce va direge cu banii (SB.); ei nu știau ce să facă, ce să dreagă, ca să umble după placul ei (ISP.)** ¶ ④ A pedepsi, a-i veni de hac: **ei las', măi bade, că te oiu drege eu! (ALECS.)** ¶ ⑤ ✕ A pune într'o mîncare condimentele necesare sau a-i adăuga lapte, unt, ouă, zahăr, etc., spre a-i da un gust mai bun: **unii fac diresala fierbînd barabulele cu borș și dregîndu-le cu smîntînă (ȘEZ.)** ¶ ⑥ **~ vinul,** a-l amesteca cu apă sau diferite ingrediente ¶ ⑦ A sulemeni, a da cu suliman, a spoi (obrazul): **femeile în Orient au urîciosul obiceiu de a-și drege obrazul cu suliman** ¶ ⑧ ‡ A turna (vin) în pahare: **păharnicul al treile... dirige și el la masa Domnului (GR.-UR.); cînd păhărnicell dreseră pe la toți**

prin pahare, Mihnea se sculă (ODOB.) ¶ ⑨ A îndrepta ceva stricat, a repara: ~ un ceasornic; F: meșterul strică și drege de frică ¶ ⑩ ① A coase pe unde e rupt, a pune un petec, a cîrpi vorb. de o rufă, de o haina, de o încălțăminte; ⓟ: mai rău te rupi, cînd vrei să te dregi (ZNN.); na-ți-o frîntă, că ți-am dres-o, se zice cuiva care, vrînd să îndrepteze o greșeală, face una mai mare ¶ ⑪ F A îndrepta, a șterge o greșală: a dres greșala pe care a făcut-o [lat. dīrĭgĕre.

Fig. 1899. Drele.

DRELE, DREHLE *sf. pl. Mold.* ♣ Ciuperci comestibile, de forma unui cornet sau unei urechi, ce crește pe trunchiurile de fagi, de ulmi și de stejari *(Auricularia tremelloides)* (▣ 1899: drelele se fierb și se mănîncă cu mujdeiu (ȘEZ.).

***DREN** *(pl.* -nuri *sn.* ✓ Conductă de ciment sau de olane, îngropată în pămînt sub terenurile mlăștinoase, prin care se scurge apa adusă prin drenaj (▣ 1900): ~urile sînt îngropate la o adîncime la care nu poate ajunge fierul plugului să le spargă (I.-GH.) [fr. d r a i n < engl.].

Fig. 1900. Drenuri.

***DRENA** -enez *vb. tr.* ✓ A face să se scurgă apa din terenurile mlăștinoase, cu ajutorul drenurilor: aceste inconveniente nu mai există de cînd am drenat cîmpiile (I.-GH.) [fr. d r a i n e r].

***DRENAJ** *(pl.*-aje *sn.* ✓ Mijloc de a însănătoși pămînturile mlăștinoase cu ajutorul unor șențulețe subterane căptușite cu olane sau cu tuburi de ciment, numite drenuri: ~ul și ventilațiunea se fac în cele mai bune condițiuni igienice (I.-GH.) fr. d r a i n a g e].

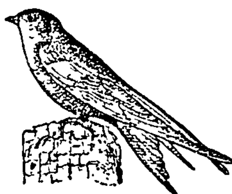
DRENȚE[1] ☛ TREANȚĂ.

DRENȚE[2] *sf. pl.* ♣ Mică plantă ierboasă cu tulpina cufundată în apă, cu frunzele superioare grămădite într'o rozetă care înnoată la suprafață, crește prin mlaștini și bălți *(Callitriche vernalis)* (▪ 1901) [comp. TREANȚĂ].

Fig. 1901. Drențe.

DREPNEA *(pl.* -nele *sf. Bucov.* Un fel de rîndunică cu penele negre ca funinginea și cu gîtul alb, numită și „lăstun-negru" sau „lăstun-mare" *(Cypselus apus)* (▪ 1902) [lat. *d r e p a n e l l a < d r e p a n i s].

DREPT, † DIREPT 1. *adj.* ① Care merge de la un punct la altul fără nici o încovoietură, îndoitură sau strîmbătură (ⓒ STRÎMB: linia dreaptă este drumul cel mai scurt între două puncte; un par ~; F: e ~ ca funia 'n traistă, e strîmb, îndoit, încovoiat ¶ ② Care nu ocolește: drumul ~, linia dreaptă e drumul cel mai scurt între două puncte ¶ ③ ⅄ Unghiu ~, unghiul format de două drepte perpendiculare (☛ ▪] UNGHIU; prismă dreaptă, cilindru ~, ale căror generatoare sînt perpendiculare pe planul de bază ¶ ④ Vertical, în picioare, care nu e culcat sau întins la pămînt: înțepenindu-și picioarele, rămase ~ ca luminarea (ISP.); un zid ~ ¶ ⑤ Nemișcat: drepți! comandă militară ¶ ⑥ Care e greu de urcat, fiind prea puțin înclinat (*vorb.* de un suiș) ¶ ⑦ Cinstit, sincer, care nu se abate de la dreptate, de la adevăr ⓒ NEDREPT: un om ~; ⓟ: mai bine o învoială strîmbă decît o judecată dreaptă; ce-i ~ și adevărat, nici la dracul nu-i minciună (SLV.); ⓟ: ce e ~ nu e păcat; ce e ~, și lui Dumnezeu îi place ¶ ⑧ Cu mintea întreagă, sănătos: dreapta judecată ¶ ⑨ Legiuit, cum se cuvine pe bună dreptate: a face parte dreaptă, a împărți în părți egale, a da la o împărțeală fie-căruia ce i se cuvine ¶ ⑩ Născut din aceeași părinți: nu i-am fost frate drept, ci dintr'o țiitoare născut (N.-COST.) ¶ ⑪ Luptă dreaptă, luptă corp la corp, trîntă ¶ ⑫ Complement ~ ☛ COMPLEMENT ¶ ⑬ Ce e opus părții stîngi: mîna dreaptă; ochiul, piciorul ~ ¶ ⑭ Care se află la mîna dreaptă stînd cu fața în direcțiunea curgerii unei ape: țărmul ~ al Dunării.

Fig. 1902. Drepnea.

2. *sbst.* Piciorul drept: a călca cu ~ul.

3. *(pl.*-turi) *sn.* ① Facultatea legitimă de a face sau pretinde ceva, de a dispune de ceva sau de cineva, etc.: omul n'are numai ~uri, ci și datorii; a avea ~ul de viață și de moarte; ~uri civile, politice, sociale; ~ul de vot; ~ de războiu și de pace; ~ul celui mai tare ¶ ② Ceva ce aparține în mod legitim altuia, ceea ce se cuvine altuia: cînd a mîncat ~ul vre-unuia și n'a trecut de la dînsul P (BR.-VN.) ¶ ③ Ⓟ Plată, leafă cuvenită: dă-mi ~ul meu, că mi s'a urît aci (ISP.); să mă lăcomesc eu la ~ul unei slugi vechi și credincioase ca tine P (ALECS.) ¶ ④ Ceea ce poate face sau pretinde cineva de la altul în virtutea unor anumite legături ce-i unește: prietenia are ~urile ei ¶ ⑤ Voie, cădere: n'ai ~ să te amesteci în treburile mele ¶ ⑥ Titlu legitim de a aspira la ceva: puțini candidați au ~ul să ocupe acest post ¶ ⑦ Știința legilor, jurisprudența: a studia ~ul; Facultatea de ~, profesor de ~ ¶ ⑧ Materie specială a legilor, corp de legi: ~ul civil, penal, comercial ¶ ⑨ A fi în ~, a avea facultatea, legitimă, puterea, căderea: nu era în ~ să-mi ceară acest lucru ¶ ⑩ De ~, în mod legitim, firesc: acestea mi se cuvin mie de ~ ¶ ⑪ Dreptate: nu-i vorbă, ~ avea părintele Trandafir (SLV); cu ~, cu ~ul, cu (bună) dreptate: Măria-ta judecă și fă ce e ~ul (ISP.); pe ~ sau pe nedrept; cu ~ sau fără drept, cu dreptate sau fără dreptate: nu este un singur om de Stat... care să nu-și dea, cu ~ sau fără ~, titlul de liberal (I.-GH.); e cu ~(ul, se cuvine, se cade: nu-i cu ~ să mori tu 'naintea mea (ALECS.) ¶ ⑫ La ~ul vorbind, vorbind adevărul, pentru a spune curatul adevăr: la ~ul vorbind, nu ești numai așa o vacă de muls pentru fie-care (CRG.) ¶ ⑬ ~ul lui Dumnezeu, e tot ce poate fi mai adevărat, recunosc că așa e: ~ul lui Dumnezeu, în asemenea caz... rușinea va rămînea numai pe seama mea (ODOB.) ¶ ⑭ În ~ul, în fața, în direcțiunea: între odaia mea și a lui este o ușă în ~ul căreia am pus un dulap (VLAH.); de la o vreme, mi s'a pus, vorba ceea, soarele în ~ul inimii (GN.); prin ~ul, cam în fața: prin ~ul unui pod, mi-a ieșit înainte un urs grozav (CRG.).

4. **DREAPTA** *sf.* ① Mîna dreaptă: Dumnezeu... blagoslovește încet cu dreapta, și caerul, din alb, se face deodată negru (VLAH.); ⓟ: ce face dreapta să nu știe stînga ¶ ② Partea din direcțiunea mînii drepte: a o lua la dreapta; a apuca spre dreapta; păli pe unul la dreapta, pe altul la stînga (ISP.); la (*sau* în dreapta și la *sau* în) stînga, în toate părțile: muncea în dreapta și în stînga ca doar doar a încăleca pe nevoie (CRG.); † de-a-dreapta, † din-a-d(i reapta *loc. adv.*, în dreapta, la dreapta: mă aflam între două grădini d'a-dreapta și d'a-stînga (I.-GH.); în trăsură, pusei pe Băiau din-a-dreapta mea (GN.) ¶ ③ ⚔ Aripa dreaptă a unei armate ¶ ④ Grupul dintr'o adunare legislativă, așezat la dreapta prezidentului, care reprezintă partidul cu idei conservatoare ¶ ⑤ DREAPTĂ (*pl.* drepte *sf.* ⅄ Linia dreaptă.

5. **DREPT**, ‡ DEREPT, † DIREPT *adv.* ① În linie dreaptă, fără a se abate din drum, fără să ocolească: a merge ~ înainte; capra... merse ~ ca pe ciripie la stuful cu flori (ISP.) ¶ ② Fără încunjur, fără a se sfii, fără a ocoli adevărul: el nu mai sucește vorba, ci spune ~ în față, dacă i s'a pus ceva pe inimă (SLV.) ¶ ③ Sincer, cinstit, conform cu adevărul sau cu dreptatea: ceia ce vor să judece ~, întîiu să ceară de la Dumnezeu să le dea înțelepție și pricepere (PRV.-MB.); împăratul... își chemă fetele, le întrebă, poruncindu-le să-i spue ~ (ISP.); ⓟ: mai bine stai strîmb și judecă (*sau* vorbește)

~ ¶ ④ DE-A- ~UL *loc. adv.* Fără a se abate, fără a ocoli, fără înconjur, direct: **golătatea încunjură, iar foamea dă de-a-dreptul** (CRG.).

9. *prep.* ① ‡ Pentru: **derept numele tău, Doamne, cură păcatul mieu** (PS.-SCH.); **derept care,** pentru ce, de ce; **derep(t)-ce,** pentru ce, de ce; **derept acea(ia),** de aceea ¶ ② În loc de, ca: **m'a luat drept altul; ~ ori-ce plată, i-a tras o bătaie** [lat. d i r e c t u s].

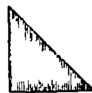
DREPTAR, ‡ **D(E)REPTAR(IU)** (*pl.*-**are**) *sn.* ① Unealtă a dulgherului, colțar, ghiunie (1388): **meșterii... cînd lucrează lemne sau pietre ...puind acel dreptariu, le tocmeso și le netezesc** (PRV.-MB.) ¶ ② Șurub mare de lemn în legătură cu roata morii, servind s'o încetinească sau s'o iuțească: **morarul stringe ori mai dă drumul ~ului** (LUNG.) ¶ ③ F Normă [d r e p t].

DREPTATE, ‡ **DEREPTATE,** † **DIREPTATE** *sf.* ① Virtute care consistă în a da fie-căruia ce este al său, în a respecta drepturile altuia: **Dumnezeu cel drept, cel ce ceartă nedireptatea și înaltă direptatea, cu cîtă certare pedepsește pre cei ce calcă giurămîntul** (GR.-UR.) ¶ ② Ceea ce este drept să se facă, purtarea celui drept: **cu ~a nu mergi departe** (ZNN.) ¶ ③ Faptul de a acorda fie-căruia ceea ce i se cuvine în mod legitim: **a i se da ~; cine are ~, aceluia să i-o dai** (PRV.-MB.); **în cerdac se împărțea ~ de către domnul jude** (D.-ZAMF.) ¶ ④ Însușirea de a fi drept, legitim: **~a unei cauze** ¶ 5 Puterea de a acorda cuiva ce i se cuvine în mod legitim, de a răsplăti și a pedepsi, justiție: **~a omenească** ¶ © ☞ **NEDREPTATE, STRÎMBĂTATE** [d r e p t + - ă - t) a t e].

DREPT-CREDINCIOS ☞ **CREDINCIOS.**

***DREPTUNGHIU** *pl.*-**ghiuri**) 1. *sn.* Paralelogram ale cărui unghiuri sînt drepte (1903); se obține suprafața unei dreptunghiu înmulțindu-se baza cu înălțimea.

Fig. 1903. Dreptunghiu.

Fig. 1904. Triunghiu dreptunghiu.

2. *adj.* Care are un unghiu drept: **triunghiu ~** (▪ 1904) [d r e p t + u n g h i u, format după fr. r e c t a n g l e].

***DREPTUNGHIULAR** *adj.* ① Care are forma unui d r e p t u n g h i u ¶ ② Care se taie în unghiu drept.

DRES, ‡ **DEREȘ,** † **DIREȘ** 1. *adj. p.* **D(E)REGE** ¶¶ © **NED I RES.**

2. *sbst.* Faptul de a drege: **~ul ciorapilor; diresul borșului cu ouă se face așa** (SEZ.).

3. **DREȘURI,** † **DIREȘURI** *sf. pl.* ① ✕ Diferite ingrediente, arome sau condimente ce se pun în bucate spre a le face mai gustoase: **Asta-i a Romănului Plăcută mîncare, Gătită cu dresuri** SEV.) ¶ ② Aromate sau alte ingrediente ce se pun în vin, spre a-l face mai gustos, spre a-l preface: **cu vin prisne și plin de deresuri** DOS.) ¶ ③ Sulimanuri și alte unsori ce se pun pe obraz spre a ascunde sbîrciturile, petele și alte urme lăsate de pecetea vremii: **pe aici n'au putut răzbate nici dresurile nici stămburile orașelor** (VLAH.) ¶ ④ **A face dresuri,** a lua dispozițiile necesare: **fata împăratului își făcu dresurile cum o învățase tatăl său** (ISP.).

4. ‡ **DRES,** ‡ **DIREȘ** *pl.*-**ese**) *sn.* Act, document, hrisov, zapis: **au apucat... zapisele întru carele au fost și dresele cele de domnie a lui Vasilisc, nepotul lui Despot** (LET.).

***DRESA** (-**esez**) *vb. tr.* 1 A învăța, a forma, a deprinde un cal la călărie sau la ham a învăța un cîine la vînătoare ¶ ② A învăța pe un animal domestic sau sălbatic să facă anume mișcări, anumite acte care amuză pe spectatori: **a dresa cîinele să sară peste o frînghie; ~ o focă, un elefant, o maimuță, un urs** ¶ ③ *Pr. ext.* A deprinde, a învăța pe cineva cum să se poarte, cum să slujească, etc.: **dacă vrei să ai o slugă bună, dreseaz'o cu răbdare și cu blîndețe** (BR.-VN.) ¶ 4 A așterne pe hîrtie, a redacta: **~ un proces-verbal** [fr. d r e s s e r].

***DRESAJ** *sbst.* Faptul de a dresa un cal, un cîine, un animal sălbatec) [fr. d r e s s a g e].

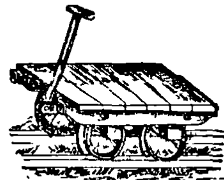
DREȚE ☞ **DUMINECEA.**

○ **DREVELI** (-**eleso**) *vb. rt. Trans.* (VIC.) A bate, a pieptăna lîna cu d r e a v a.

○ **DREVEN** *adj. Trans.* Înțepenit, înlemnit, amorțit [srb. d r v e n „de lemn"].

○ **DREVENI** (-**enesc** *vb. intr.* A înțepeni, a înlemni, a amorți [srb. d r v e n i t i s e]

***DREZINĂ** (*pl.*-**ne**) *sf.* Vagonet cu patru roate întrebuințat pe liniile de drum de fier pentru transportul materialelor ușoare și care e pus în mișcare cu niște pîrghii sau pedale (▪ 1905): **Iulica auzi duruitul drezinei trecînd prin gară** (BAS.) [fr. d r a i s i n e].

Fig. 1905. Drezină.

***DRIADĂ** *pl.*-**de** *sf.* Nimfă care locuia în păduri [fr. < gr.].

***DRIBLA** (-**lez**) *vb. intr.* A trece cu mingea pe lîngă un adversar (la foot-ball [engl.].

DRIC (*pl.*-**icuri** *sn.* 1 Partea unui car țărănesc alcătuită din inimă, perinoș, piscuri, vîrtej și osie, fără a se cuprinde în această numire și roțile, loitrele, etc.: **își lungi nevasta cu fața în jos d'a lungul ~ului și-o acoperi cu maldărul de fîn** (DLVR.); **pe ~uri,** se zice despre un car sau o trăsură fără arcuri: **o nadiceancă pe ~uri, care scutura de minune, cu roțile galbene, coșul verde și capra neagră** (GN.) ¶ ② † Ⓟ Mijloc, partea din mijloc: **orașul Rîmul în ~ul Italiei este** (M.-COST.); **Dragostea 'mpăratului Șade 'n ~ul satului** (GOR.); *ghicitoare despre* „biserică" ¶ ③ F Ⓟ Toiu, mijloc: **cît a ținut iarna, și mai ales ~ul iernii... vitele s'au ținut bine** (ION.); **e tocmai în ~ul iarmarocului și poate mi-a pica ceva și cînd oiu veni înapoi** (CRG.); **tocmai în ~ul mesei... tînărul Nae Peruzescu își făcu intrarea în salon** (GN.) ¶ ④ Car mortuar (▪ 1906): **~ul poleit care ducea la ultima locuință pe un bărbat de Stat** (I-GH.); F: **a fi pe ~,** a fi în agonie (și F), **a fi** pe ducă [ung. d e r é k].

Fig. 1906. Dric.

DRICALĂ *sf. Trans. Băn.* Pilotă, sac mare umplut cu lînă, cu fulgi, cu păr de cal, etc., ce se pune ca așternut pe un pat: **e... mai moale dricala noastră cea de lînă** (RET.) [ung. d e r e k a l].

DRICAR *sm.* Întreprinzător de pompe funebre, proprietar de d r i c u r i mortuare: **biata Zincuța nici nu închisese ochii, și m'am pomenit cu ~ii** (VLAH.).

DRICUI -**uiu, -uesc** *vb. tr.* 1 A bătători, a lovi cu ceva pămîntul ca să se întărească (R.-COD.) ¶ ② A scurma: **am văzut turma de porci dricuind pămîntul cu rîtul** (PAMF).

***DRIL** *pl.*-**iluri**) *sn.* Pînză bătută și groasă ce se întrebuințează pentru corturi, bluze de lucrători, îmbrăcăminte de vară, etc.: **cortina de ~ se lăsă pe mica scenă acoperită de ramurile a doi salcîmi** (VLAH.) [germ. D r i l l i c h].

DRIMOC **DÎRMOZ.**

○ **DRIPELIȘTE** *sf. Trans.* (BUGN.) Loc bătătorit, bătut de picioare, bătelişte [d r i p i].

DRIPI (-**ipesc**), **DRIPUI** -**uesc** *vb. tr. Trans.* A călca în picioare, a strivi, a bătători (DENS.) (PȘC.).

DRIȘCĂ (*pl.* - **iște**) *sf.* Unealtă a zidarului cu care netezește tencuiala aruncată cu mistria pe zid, fățuitoare (▪ 1907 [blg. d r ă ž k a, srb. d r š k a].

Fig. 1907. Drișcă.

DRIȘCUI (-**uesc** *vb. tr.* A netezi tencuiala cu d r i ș c a.

† **DRIT** *pl.*-**turi** *sn. Mold.* **DREPT** 3 1 -⑤: **și el are ~uri ca patriot, ca pătimit** (ALECS.); **Dîndu-i ~ ca hotărîrea să-i rămîie nestricată** (NEGR.) [it. d r i t t o].

***DRIV** (*pl.*-**ivuri**) *sn.* La jocul de tennis: lovitură a mingii care vine de atinge plasa [engl.].

DRÎGÎI (-**gîiu**) *vb. tr.* și *intr. Mold.* A sgîlțîi, a hurduca, a sdruncina (RV.-CRG.) [rut. d r y g a t y]. 12.500

DRÎGL, **DRÎGLU** (*pl.*-gle, -gluri) *sn.* ① *Băn. Trans.* Cociorbă, lemnul cu care se scormonește focul în cuptor (DENS.): **au început... cu mătura, cu ~ul, cu rișchitorul, care cu ce a putut** (CIAUȘ.) ¶ ② Darac, pieptene de dărăcit [comp. bg. d r ă g l e c ŭ].

DRÎGLA (-glez) *vb. tr. Olten. Băn. Trans.* ① A dărăci, a pieptăna lîna, fuiorul (DENS.) ¶ ② Ⓕ *F* A părui, a trage de păr [d r î g l].

DRÎGLĂ (*pl.*-le) *sf.* *F* Mîrțoagă, gloabă, rablă: **schelete prăfuite de birji pe care le poartă somnoros drigle de cai cu coastele numărate** (IRG.); **încalecă pe o ~ de iapă și porni după călugări** (PAMF.) [blg. d r ă g l a].

○ **DRÎGLU** ☛ **DRÎGL**.

○ **DRÎGLAT** *sbst Olten. Băn. Trans.* Faptul de a d r î g l a, pieptănatul fuiorului, dărăcit.

DRÎMBĂ[1] (*pl.*-be) *sf. Mold.* ♩ = **DRÎNG** ①: **suna din ~ cu un talent la care nu am putut ajunge niciodată** (ALECS.) [rut. d r y m b a, d r y m l a, pol. d r u m b l a, ung. d o r o m b < germ. dial. D r o m m e l].

‡ **DRÎMBĂ**[2] (*pl.*-be) *sf.* Ceată, detașament de soldați Tătari: **rătăcit numai cu o slugă a lui... l-au găsit o ~ de Tătari** (M.-COST.).

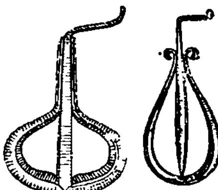
○ **DRÎMBOAIE** ☛ **DRÎMBOIU**.

○ **DRÎMBOIA** (-oiu, -oiez), **DRÎMBOI** (-oiesc) *vb. refl.* A se bosumfla, a se arăta supărat, mînios: **Atunci el se drimboia și mai mult nu ne spunea** (RET.); **ian să-i fi sculat la treabă, s'apoi să vezi cum se codesc, se drimboiesc și se sclifosesc** (CRG.) [d r î m b o i u].

○ **DRÎMBOIAT** *adj. p.* **DRÎMBOIA**. Bosumflat, supărat, mînios: **Ferește-mă, Drăguț Doamne, de mazăre oleiată și de lelea ~ă** (IK.-BRS.); **toți se duceau cu buzele ~e** (RET.).

○ **DRÎMBOIU** (*pl.*-boaie) *sn.*, **DRÎMBOAIE** *sf. Trans.* ♩ = **DRÎNG** ①: **Muzică făcea cu drimboaie, Sdrincănind clopoței de cioaie** (BD.-DEL.); Ⓕ **a sta drimboiu**, a sta bosumflat: **Iar cel mare sta drimboiu, Felegos îmblînd la oi** (RET.) [bg. d r ă m b o j, srb. d r o m b u l j a, ung. d o r o m b l y a; ☛ și **DRÎMBĂ**[1]].

DRÎNG (*pl.*-guri) *sn.*, *Olten.* **DRÎND** *sbst.* ① ♩ Instrument de muzică popular, alcătuit dintr'un arc de fier și o lamă mobilă; pus în gură, între buze, și, făcînd să vibreze lama cu degetul, produce un sunet muzical monoton (▣ 1908): **Rumânul cîntă din gură..., din ~, din tilincă** (JIP.) ¶ ② Unealtă a plăpămarilor, în formă de arc, cu care bat lîna, ca să scoată din ea materiile străine [srb. d r n d a].

Fig. 1908. Dringuri.

DRÎNGA-DRÎNGA! *inter.* Imită sgomotul vibrațiunii d r î n g u l u i.

DRÎNGĂLĂU *sm.* *F* Pierde-vară; **chefliul a prins-o odată... la chiolan, la iarbă verde, cu consulul rusesc și cu alți dringălăi** (CAR.) [comp. **DRĂGĂLĂU**].

DRÎNGĂNI (-ănesc), **DRÎNGĂI** (-ăiu, -ăesc) *vb. intr.* ♩ ① A cînta cu d r î n g u l ¶ ② A scoate sunete nearmonioase, a cînta prost dintr'un instrument cu coarde sau dintr'un pian: **nu vii să asculți pe Tinca dringănind din piano?** (ALECS.) ¶ ③ ‡ A bate în palme: **nu se cade a dringăi, adecă a plesni în palme** (PRV.-MB.).

DRÎSTĂ ☛ **DÎRSTĂ**.

DROAGĂ (*pl.*-ge) *sf. Mold.* ① — **DRIC** ④ ¶ ① *F* Căruță mare, greoaie și hodorogită: **aduseră o ~ în care puseră calul împușcat** (D.-ZAMF.) [rus. d r o g á].

DROAIE *sf.* Mulțime, ceată, sumedenie, duium: **se deschide...ușa odăii din dreapta, prin care năvălește o ~ de copii** (BR.-VN.); **se văzu ocolită de... o ~ de cîni** (RET.); **cu droaia**, adunați grămadă, în mare număr: **cînd are să fie vara ploaie, umblă...țînțarii seara cu droaia** (MAR.);

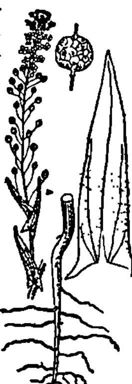
2. *adv.* **A veni, a alerga**, etc. **~**, a veni, etc. cu grămada: **gloatele... veneau ~ să se înscrie la oaste** (ISP.).

DROANGĂ (*pl.*-ge) *sf. Mold.* Talangă ce se atîrnă de gîtul oilor (RV.-CRG.).

DROB[1] 1. *sm.* Bulgăre (de sare): **să spui că aduci niște ~i de sare de la Ocnă** (CRG.).

2. (*pl.*-buri) *sn.* Măruntaie (*în spec.* de miel): **să tai mielul ăla al nostru și să-i mîncăm ~u** (ISP.); **plăcinta de ~ și căpățînile de miel la tavă** (CAR.) [bg. d r o b ŭ, srb. d r o b].

DROB[2], **DROG**, **DROC** (PAMF.) *sbst.* ♣ ① Mic arbust cu tulpina foarte ramificată și păroasă, cu flori galbene, dispuse în umbele la vîrful ramurilor *(Cytisus Heufellii)* ¶ ② Plantă ierboasă din familia cruciferelor, cu frunze aspre, cu peri, cu flori mici galbene-aurii, dispuse în ciorchini *(Neslea paniculata)* (▪ 1909) ¶ ③ = **DROBUȘOR** ① ¶ ④ = **LEMNUL-BOBULUI** ¶ ⑤ = **GINIȘTRU** ¶ ⑥ = **DROBIȚĂ** ¶ ⑦ Mic arbust cu ramuri lungi, subțiri și rotunjite, acoperite cu peri aspri, cu flori galbene, numit și „drob-de-munte" *(Cytisus hirsutus)* [rut. d r o k, rus. d r o k ŭ].

Fig. 1909. Drob.

DROBINĂ (*pl.*-ini) *sf.* Bulgăre mare de sare, drob de sare (RV.-CRG.) [bg.].

DROBIȘOR, **DROGHIȘOR** *sbst* ♣ ① = **DROBIȚĂ** ¶ ② = **DROBUȘOR** ① [d r o b[2], d r o g].

DROBIȚĂ, **DROGHIȚĂ** (*pl.*-țe) *sf.* ♣ Mic arbust cu flori galbene, ale cărui ramuri, fierte în apă, dau o frumoasă coloare galbenă, des întrebuințată la țară pentru boit; numit și „drob", „drog", „drobișor", „drobușor", „genistră", „grozamă", etc. *(Genista tinctoria)* (▣ 1910) [d r o b[2], d r o g].

DROBȘOR *sbst.* ♣ ① = **DROBIȚĂ** ¶ ② = **DROBUȘOR** ②.

DROBUȘOR *sbst.* ♣ ① Plantă ierboasă din familia cruciferelor, cu flori galbene, dispuse în ciorchini, ale cărei frunze, fermentate, dau o frumoasă coloare albastră, întrebuințată la boit; numită și „drob(i)șor", „drobușoară", „boiengioaie", „cardama", „laba-mîței", etc. *(Isatis tinctoria)* (▣ 1911) ¶ ② = **GINIȘTRU** ① ¶ ③ = **DROBIȚĂ** [d r o b[2]].

Fig. 1910. Drobiță.

Fig. 1911. Drobușor.

DROBUȘOARĂ (*pl.*-re) *sf.* ♣ = **DROBUȘOR** ①.

DROC ☛ **DROB**[2].

***DROG**[1] (*pl.*-oguri *sn.*) Nume generic pentru substanțele întrebuințate în farmacie sau în chimie [fr. d r o g u e]

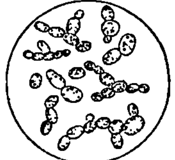
DROG[2] ☛ **DROB**[2].

***DROGHERIE** *sf.* ① Comerț de droguri ¶ ② Articolele vîndute de un droghist [fr. d r o g u e r i e].

***DROGHIST** *sm.* Comerciant ce vinde droguri, buruieni de leac, săpunuri, parfumuri, etc. [fr. d r o g u i s t e].

DROGHIȚĂ ☛ **DROBIȚĂ**.

DROJDIE *sf.* ① Ceea ce se depune, după cîtava vreme, pe fundul unui vas în care se află un lichid; Ⓕ *F*: **e pe drojdii**, se zice despre cel ce a fost odată cu stare și care are acum numai rămășițe din averea sa ¶ ② *Spec.* **~ de vin, de bere**, substanța solidă, care se separă din vin sau din bere, și se depune pe fundul vasului; se întrebuințează la dospitul pîinii, la facerea **rachiului de ~** (*sau* **de drojdii**), etc. (▣ 1912) ¶ ③ Ⓕ Gunoiu, lepădătură, tot ce este mai prost, mai stricat, mai de lepădat: **drojdia poporului, societății** [vsl. d r o ž d i j e].

Fig. 1912. Drojdii de bere.

***DROMADER** *sm.* Cămilă care are numai o cocoașă și umblă foarte iute; trăește cu deosebire în Arabia și în nordul Africei *(Camelus dromedarius)* (▣ 1913) [fr.].

Fig. 1913. Dromader.

DROPICĂ (*pl.*-ici) *sf.* Numele popular al idropiziei: veni... în Țarigrad bolnav de ~ și peste puțină vreme au murit (NEC.) [ngr. ὑδρωπικας].

DROPICOS *adj.* și *sm.* Bolnav de dropică [ngr. ὑδρωπικός].

DROPIE, *Olten.* **DROPINĂ** *sf.* ① Pasăre din ordinul picioroangelor, de mărimea curcanului, înaltă de peste un metru, ce trăește prin cîmpii și-și face cuibul într'o adîncătură a pămîntului; are carnea gustoasă și e foarte căutată ca vînat (*Otis tarda*) (▣ 1914): și eu am văzut cîrdurile de dropii, cutrierînd cu pas măsurat... acele șesuri fără margine (ODOB.) ¶ ② ~- **MICĂ** = **SPURCACIU** [bg. srb. d r o p l j a].

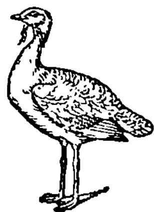

Fig. 1914. Dropii.

DROPIOIU *sm.* Bărbătușul d r o p i e i: au dat roată, ore, zile și luni întregi, împrejurul falnicilor dropioi (ODOB.).

○**DROPNIȚĂ** (*pl.*-țe) *sf. Mold.* (PAMF.) = **DROBIȚĂ**.

DROȘCĂ (*pl.*-oște) *sf.* Trăsură pe arcuri, birjă (▣ 1915): niciodată droșca unui Grec n'a ridicat colbul de pe drumurile noastre (VLAH.) [rus. d r o ž k a].

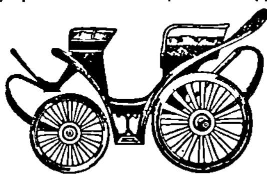

Fig. 1915. Droșcă.

DROȘCAR *sm.* Birjar, cel ce conduce o d r o ș c ă: un ~ să mă batjocorească de la ochi! (ALECS.).

DROȘCUȚĂ (*pl.*-țe) *sf. dim.* **DROȘCĂ**.

DROT (*pl.*-oturi) *sn.* ① Sîrmă: sita... se face ori din ~ ori din pînză de păr de cal (SEZ.) ¶ ② Arc (spirală) de sîrmă: era o canapea... ale cărei ~uri ieșeau ca bulgării în urma plugului (D.-ZAMF.) [ung. d r o t < germ. D r a h t].

DROTAR *sm. Trans.* ⊕ Cel ce leagă cu d r o t oalele și alte vase sparte sau crăpate: Iarna, vara, Umblă țara Biet feciorul de ~ (RET.).

DRUC *sm. Mold. Bucov.* = **DRUG**: ușa fiind bine întărită cu un ~, în curmeziș, în contra tîlharilor (VOR.) [rut. d r u k].

DRUETE *sm. Olten. Trans.* Lemn gros și scurt, trunchiu de lemn (PSC.).

DRUG *sm.* ① Par gros de lemn sau vergea groasă de metal: venea rotarul poștiei călare, aducînd un ~ de lemn la spinare (I.-GH.); mîinile le simțeam ca niște ~i de fier (DLVR.) ¶ ② Par gros cu care se închide, se zăvorește ceva: trase zăvorul și ~ul de lemn care o închidea (NEGR.) ¶ ③ Par cu care se leagă fînul, cînd se aduce cu carul din cîmp (RV.-CRG.) ¶ ④ Fie-care din cele două lemne lungi ale loitrei carului în care sînt înfipte spetezele, carîmb ¶ ⑤ Varga de fier înfiptă perpendicular la mijlocul mînerului sfredelului ¶ ⑥ Cerbicea jujeului ¶ ⑦ Fie-care din cele două tălpi ale trupului războiului de țesut, sprijinită fie-care pe cîte două picioare ¶ ⑧ Ⓕ A o ținea ~, a se ținea ~ de ceva, a nu se lăsa de ceva: avea de gînd să o ție ~ înainte (GN.) [vsrb. d r u g < vsl. d r ą g ŭ].

DRUGĂ (*pl.*-ugi) *sf.* ① Drug scurt: luînd o ~, îi trase cu dînsa vre-o două, trei (PANN) ¶ ② (PAMF.) = **BRIGHIDĂU** ¶ ③ Fus mare de răsucit fuiorul, din care se face urzeală de țesut lăvicere, țoale, saci, etc.: torceam împreună cu dînsa... cîte o movilă de drugi de canură (CRG.); Ⓟ: baba bătrînă nu se teme de ~ groasă, cei cu experiență nu se sperie de o lucrare grea ¶ ④ Știulete de porumb, ciocălău [srb. d r u g a].

DRUGĂLĂU *sm.* și (*pl.*-laie) *sn.* (R.-COD.) = **CIOCĂLĂU** [d r u g ă + (c i o c) ă l ă u].

○**DRUGALEAȚĂ** (*pl.* ețe) *sf.* ① *Trans.* (PSC.) = **DRUGĂ** ③ ¶ ② Fus mare pentru tors lîna (PSC.).

†**DRUGAR** *sm.* Lucrător tipograf care tipărește foile, tiparitor [germ. D r u c k e r].

○**DRUGHINEAȚĂ** (*pl.*-ețe) *sf. Mold.* ① Prăjină scurtă de care e legată găleata la o fîntînă (RV.-CRG.) ¶ ② D r u g scurt și gros: ia o ~ groasă de stejar... și, pic! la tîmpla dracului (CRG.).

DRUGULEȚ *sm. dim.* **DRUG** ①: făcu niște ~i mici, fie-care puindu-i d'a-curmezișul pe drugii cei mari (ISP.).

***DRUID** *sm.* Preot la vechii Gali (▣ 1916): Druizii cei sălbatici jertfeau pe osîndiți (ALX.) [fr.].

***DRUIDIC** *adj.* Privitor la druizi și la religiunea lor: cultul ~ [fr.].

***DRUIDISM** *sbst.* Sistemul religios al druizilor cari admiteau eternitatea materiei și a spiritului, viața viitoare, jertfele omenești și adorau ca zei forțele naturii personificate [fr.].

Fig. 1916. Druid.

DRUM (*pl.*-muri) *sn.* ① Întindere de loc bătătorit, pietruit, etc. pe unde umblă oamenii cu picioarele, cu trăsura, cu carul, cale: Pe ~ul de costișe ce duce la Vaslui (ALECS.); unde se întîlnesc ~urile, la împreunarea celor două văi... este o moară (SLV.); ~ de țară, șosea: printre aceste rămășiți de locuință și muncă omenească, trecea ~ul de țară (GRIG.); ~ mare, locul de trecere al tuturor, pe unde umblă toți oamenii cînd se duc de la un loc la altul: bătrîni, însurăței, flăcăi... se îndeasă la ~ul mare care duce la vatra satului (DLVR.); hoț de ~ul mare, care atacă oamenii în drum spre a-i jefui; a ținea ~urile, *a)* a umbla fără rost, haimana; *b)* a sta în calea oamenilor spre a-i jefui: carile va ținea ~urile și căile oamenilor de va fura... să-l arunce în ocnă (PRV.-MB.); Ⓕ: a merge, a călca (pe) alăturea cu ~ul, a nu merge pe drumul drept, pe calea cinstită; Ⓕ: a vorbi alăturea cu ~ul, *a)* a vorbi în neștire, prostește; *b)* a scoate din sărite; Ⓕ: a aluneca alăturea cu ~ul (RV.-CRG.), a se abate de la subiect, de la chestiune; a bate ~ul (*sau* ~urile), a fi (mereu) pe ~uri, a umbla mereu în toate părțile, fără a se opri undeva, fără a se așeza într'un loc, a umbla fără căpătîiu: bine-ți șede... să umbli leia pe ~uri în halul acesta (CRG.); De trei nopți și două zile bate ~ făr' de popas (VLAH.); Ⓟ: cine umblă pe toate ~urile, nu ajunge nicăeri (ZNN.), cel ce se apucă de multe, nu ajunge la nici o ispravă; ☞ **CAR**; în ~, în mijlocul drumului, în cale, pe jos: banii îi găsești în ~ și tot trebue să-i numeri, se zice aceluia care nu-și face socoteala banilor, care, primindu-i de la altul, îi bagă în buzunar fără să-i numere; a-i sta în ~, a-i forma piedică, a-i sta înainte pe unde trebue să treacă; Ⓕ: a lăsa, a rămînea pe ~uri, în cea mai mare sărăcie, fără să aibă unde să-și plece capul ¶ ② ~ de fier, cale ferată (☞ **CALE** ⑥) ¶ ③ Direcțiunea către care se îndreaptă, calea pe care trebue s'o urmeze cineva: a apucat ~ul spre răsărit; care-i ~ul spre poștă? a-i arăta ~ul; a rătăci ~ul; Ⓟ Ⓕ: pe ici ți-e ~ul! a plecat iute, a ștera-o: luînd nucile pe care le ochise, încălecă și, pe ici ți-e ~ul! (ISP.) ¶ ④ Distanță, depărtare de la un loc la altul, cale de umblat: e un ~ lung pîn' acolo ¶ ⑤ Călătorie; Ⓟ: călătorului îi șade bine cu ~ul (BR.-VN.), cel ce călătorește trebue să pornească de vreme și să nu stea mult locului; Ⓕ: a-și căuta de ~, a se duce într'ale sale, a nu se opri ca să se amestece în treaba altora; a se găti de ~, a se pregăti să plece, a-și face preparativele de plecare; în ~, în timpul călătoriei, pe cînd umbla pe cale; la ~, în călătorie: a porni la ~; la ~, mănîncă omul ce găsește (ZNN.); ~ bun! urare de călătorie bună aceluia care pleacă undeva; foaie de ~ ☞ **FOAIE** ¶ ⑥ A da ~ul, *a)* a lăsa liber, a slobozi, a lăsa să plece: calului îi dete ~ul să pască pe unde va voi (ISP.); *b)* a pune în mișcare; *c)* a da curs liber: e foc, dar se stăpînește, nu-și poare da ~ul supărării (BR.-VN.); *d)* a deslega; a da ~ul unui nod; *e)* a permite să intre: a da ~ul în casă ¶ ⑦ Peste ~, în față: șade cu casa peste ~ de noi ¶ ⑧ ☆ ~ul robilor (ISP.), calea laptelui (☞ **CALE** ⑦) [srb. d r u m < gr. δρόμος].

DRUMAR(IU) *sm. Tr.-Carp.* Drumeț: băură apă și ei, ca drumarii, cînd sînt obosiți de ca ele (RET.) [d r u m].

○**DRUMAȘ** *adj.* și *sm.* Drumeț: pe călătorul străin... nu-l goni... ci-l primește și-l cinstește, înlesnindu-i cele trebuincioase ca unui om ~ (PANN) [d r u m].

○**DRUMĂTORIU** *sm. Trans.* (DENS.) Drumeț [d r u m + (c ă l) ă t o r].

DRUMEAC, **DRUMEAG** *sbst.* Drum îngust, cotit: **drumeacul pe care venise el șerpuia printre cele două lanuri** (S.-ALD.); **oprindu-se în drumeagul de pe marginea lăstarului** (BR.-VN.).

○**DRUMECIU** *sbst.* (R.-COD.) = **DRUMEAC.**

DRUMEȚ *sm.*, **DRUMEAȚĂ** (*pl.*-ețe *sf.* Care călătorește pe jos, călător, călătoare: **trecu pe lîngă un diavol șchiop carele ținea calea drumeților** (ISP.); **a dat drumeței un corn de prescure și un păhăruț de vin** (CRG.) [d r u m].

DRUMULEȚ *pl.*-ețe *sn. dim.* **DRUM: aciia sînt... munții cu păduri și cu ~e de picior** (C.-RAD.).

DRUMUȘOR *pl.*-oare) *sn. dim.* **DRUM: a mers el pe ~ul acela pînă la sora cea mijlocie** (VOR.).

*__DRUPA__ *pl.* -pe *sf.* ♣ Fruct cărnos și zemos cu un singur sîmbure, ca pruna, cireașa, piersica, etc. (▣ 1917) [fr.].

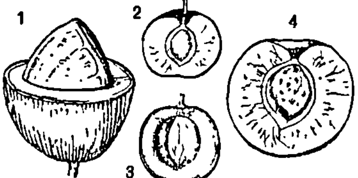

Fig. 1917. Drupe: 1. prună; 2. cireașă; 3. caisă; 4 piersică.

DRUȘCĂ (*pl.* -uște *sf.* *Mold. Trans. Bucov. Maram.* Prietenă a miresei, de obiceiu o soră sau o vară primară, care o însoțește pe mireasă la cununie și are anumite atribuțiuni la nuntă; uneori se numesc două drușe pentru mire, și alte două, pentru mireasă (MAR.) [vsl. d r u ž ĭ k a „prietenă"].

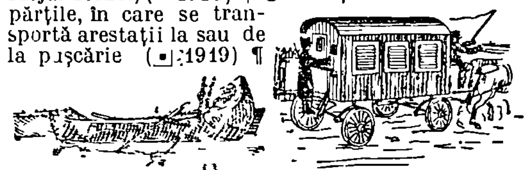
*__DUAL__ *pl.*-ale *sn.* 🕮 Formă de plural, întrebuințată, în anumite limbi, cînd e vorba numai de două lucruri sau de două persoane [lat.].

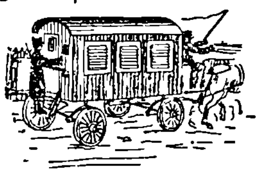
‡*__DUALISM__ *pl.*-me) *sn.* 1 ⛪ ✣ Sistem religios și filosofic care admite două principii suverane, eterne și independente, unul al binelui, altul al răului: **Zend-Avesta este Biblia ~ului; credințele Bogomililor sînt bazate pe ~** ¶ 2 Coexistența a două principii opuse [fr.].

*__DUALIST__ 1. *adj.* ⛪ ✣ Ce privește dualismul: **credință ~ă; sistem ~.**

2. *sm.* Partizan al dualismului [fr.].

DUBĂ *pl.*-be *sf.* 1 ⛵ Mică luntre de pescari (făcută în timpurile mai vechi dintr'un trunchiu de stejar scobit) (▪ 1918) ¶ ② Căruță închisă de toate părțile, în care se transportă arestații la sau de la pușcărie (▪ 1919) ¶

Fig. 1918. Dubă

Fig. 1919. Dubă.

3 *Pr. ext.* Pușcărie: **norodul a băgat la ~ pe noul împărat** (DLVR.); **cîți s'au prins cu mîna în sac... toți au pupat duba** (JIP.) ¶ ④ *Mold.* Cadă mică în care se scurge rachiul din țevile cazanului (alambicului) (PAMF.) ¶ 5 *Trans.* Coș, de formă cilindrică, făcut din scoarță de cireș, cusută cu spini, în care se adună cireșe (VIC.) ¶ 6 *Trans.* Piuă, dîrstă (VIC.) ¶ 7 *Trans.* = **BUHAIU** 2: **duba e din doage de brad și are forma unui ciubăraș; peste ambele funduri e trasă și bine încordată o piele argăsită de cîne; ... are un vuet ascuțit care se aude de la o depărtare de o jumătate de oră** (FR.-CDR.) [comp. rus. d u b ŭ, rut. d u b „stejar, luntre"].

DUBĂI (-ăesc *vb. tr. Trans.* A face să răsune duba sau buhaiul (PAMF.).

DUBALĂ, ✓ **DUBEALĂ** *pl.* beli *sf.* ① *Mold. Bucov.* argăseală: **în această tăbăceală sau dubeală steteau pieile șase săptămîni** (PAMF.); **la cada cu dubală, cumătre lup, că nu-i de chip!** (CRG.) ¶ 2 *Mold. Trans.* F P Om leneș, femeie sau vită leneșă, putoare, puturos după mirosul pieilor) (PAMF.) (PȘC.) [rut. d u b y l o].

DUBĂLAR *sm. Mold. Bucov. Maram.* 1 ⊕ Argăsitor, tăbăcar: **Putrezi-v'ar trupu'n pari Și pielea la ~i** (VOR.) ¶ 2 *Bucov.* ❀ — **CARABAN** [d u b a l ă].

DUBĂLĂRIE *sf. Mold. Bucov. Maram.* ⊕ ① Argăsitorie, tăbăcărie; **el petrece de regulă în dubala sau argăseala de pe lîngă dubălării** (MAR.) ¶ ② Meseria dubălarului.

DUBAS *pl.*-asuri) *sn. Mold.* ⛵ ① Luntre mare, întrebuințată mai ales de pescari: **răzbea cu ~ul lui, ducînd pește, pînă 'n tîrgul cel mare al Dunării** (SAD.) ¶ ② Ponton: **pod de ~uri** [rus. d u b a s ŭ].

DUBEALĂ ☛ **DUBALĂ.**

DUBEȘ *sbst.* ⚄ În jocul de table, se zice cînd zarurile arată fie-care cîte un punct: **ți mai da mata și un ~** (D.-ZAMF.) [tc.].

DUBI (-besc *vb. tr.* și *refl. Bucov. Mold. Trans.* A (se) argăsi, a (se) tăbăci: **adună pieișoarele și puse meșterii să le dubească** (MERA.) [rus. d u b i t i, rut. d u b y t y, etc.].

*__DUBIOS__ *adj.* Îndoielnic, îndoios, nesigur [lat.].

*__DUBITATIV__ *adj.* 🕮 Care exprimă îndoiala [fr.].

*__DUBIU__ *sbst.* Îndoială, nesiguranță: **nu mai putea să rămîie nici un ~ despre un războiu apropiat** (I.-GH.) [lat.].

*__DUBLA__ (-lez *vb. tr.* ① A îndoi, a da îndoit ¶ ② 🎭 A înlocui pe actorul obicinuit: **~ un rol** [fr.].

*__DUBLĂ__ ☛ **DUBLU.**

*__DUBLE__ *sbst.* Imitație de metal prețios (aur, argint); se obține galvanizînd obiecte de cupru sau alamă; în ultimul timp obiectele de ~ sînt de aur, dar de un titlu mic [fr. d o u b l é].

*__DUBLET__ (*pl.*-ete *sn.* 1 🕮 Se zice despre două cuvinte care au aceeași origine, dar din care unul a intrat în limbă într'o epocă foarte tîrzie în raport cu cel dintîiu; astfel **maestru** și **magistru** derivă și unul și altul din lat. m a g i s t e r, - s t r u m, dar primul a fost moștenit de-a dreptul din graiul Romanilor, pe cînd celălalt a intrat în limbă abia în veacul al XIX-lea, ca împrumut direct din latinește ¶ ② Se zice despre un al doilea exemplar al unei cărți, al unei medalii, monete antice, etc. într'o bibliotecă sau colecțiune: **era... în relațiune cu Laurian și cu Bolliac... pentru studiul de medalii antice și schimburi de ~e** (I.-GH.) fr. d o u b l e t].

*__DUBLON__ *sm.* ❂ Numele a trei vechi monete de aur spaniole (▣ 1920) [fr.].

*__DUBLU__ 1. *adj.* 1 Îndoit, de două ori atît: **preț ~** ¶ ② Compus din două lucruri sau părți la fel: **o ușă dublă** ¶ ③ ⚖ **Partidă dublă, contabilitate dublă,** sistem de contabilitate în care se înscrie pentru fie care articol creditul și debitul ¶ ④ Superior, de calitate mai bună: **bere dublă** ¶ ⑤ ⚹ **Punct ~ al unei curbe,** punct prin care trec două ramuri ale curbei ¶ ⑥ ± **Rădăcină dublă,** rădăcină care trebue luată de două ori.

Fig. 1920. Dublon.

2. **DUBLĂ** (*pl.*-le) *sf.* ⚘ = **BECAȚINĂ-DUBLĂ** [fr. d o u b l e].

DUCĂ[1] *sf.* Ⓟ Dus, mers, plecare: **o ~ și-o venită pîn' la Bîrlad, nu-i lucru de șagă** (PAMF.); **a fi pe ~,** *a)* a fi gata de plecare; *b)* a nu mai avea mult de trăit; **a se găti de ~,** a se găti de plecare [d u c e[2]].

† **DUCĂ**[2] (*pl.*-ci *sm.* ♔ = **DUCE**[1] [ngr. δοῦκας].

*__DUCAL__ *adj.* ♔ De duce: **coroană ~ă** (▣ 1921) [fr.].

DUCĂ-SE-PE-PUSTII *sm.* Ⓟ 1 Exclamațiune pentru alungarea necuratului ¶ ② Una din numeroasele epitete ale necuratului ¶ ③ ⚕ Epilepsie, boala-copiilor: **mă apucă ~ cînd văd un plic ministerial** (ALECS.).

Fig. 1921. Coroană ducală.

*__DUCAT__ 1. *sm.* ❂ ① Veche monetă care circula între sec. XV-lea — XVII-lea în țările noastre și a cărei valoare a variat de la 1,5-2 bani începutul sec. al XV-lea) pînă la 50 de bani mijlocul sec. al XVII-lea) ¶ 2 Monetă de aur în unele țări, de valoarea unui galben (▪ 1922).

Fig. 1922. Ducat unguresc

2. (*pl.*-ate *sn.* 1 Țara stăpînită de un duce ¶ ② **MARE-DUCAT,** țărișoară stăpînită de un mare-duce [it. d u c a t o].

***DUCĂTOR** *adj. verb.* DUCE² și *sm.* Care duce.

DUCE¹ *sm.* ♔ ¹ Titlu de înaltă nobleță în Franța, Italia, Spania, etc. superior marchizului și inferior prințului ¶ ② Titlul unor principi suverani cari stăpîneau un ducat ¶ ³ Comandant suprem: **luînd toate măsurile... ca un ~ prevăzător** (BĂLC.) ¶ ④ **MARE-DUCE,** *a)* titlu de înaltă nobleță pe care-l purtau membrii familiei imperiale în vechea Rusie; *b)* numele unor suverani din Apus cari stăpîneau un mare-ducat [it.].

DUCE² (duc, *pf.* dusei, *part.* dus) **1.** *vb. tr.* ¹ A purta, a ținea în mîini, a fi încărcat cu ceva: **~ un copil în brațe; ~ o povară; ~ un sac în spinare** ¶ ² A căra, a transporta: **~ sacii cu grîu la moară; trăsura mănăstirii ne duce a doua zi spre Ceahlău** (IRG.) ¶ ³ A trage: **un fel de brișcă ușoară, s'o duci cu un cal** (I.-GH.) ¶ ④ A îndrepta: **s'o pornim cu ce-om apuca, încotro ne-o duce norocul** (DLVR.); Ⓕ: **a-l ~ capul** ☛ **CAP** ⑧ ¶ ⑤ A face o mișcare cu mîna într'o direcțiune oare-care: **~ mîna la gură, la ochi** ¶ ⑥ A conduce, a mîna: **~ copii la școală: doi oameni pe cari slujitorii... îi duceau la împăratul ca să-i taie** (ISP.); **~ pe cineva la groapă,** a-l petrece la locul de înmormîntare; **~ vitele la pășune** ¶ ⑦ A scoate undeva, a face să ajungă într'un loc: **Pe drumul de costișe ce duce la Vaslui** (ALECS.); F: **~ la capăt** ☛ **CAPĂT** ②; Ⓕ: **~ în ispită,** a face pe cineva să cadă în păcatul ispitei ¶ ⑧ A purta încoace și încolo, a face să meargă după sine (ținîndu-l de mînă, etc.); Ⓕ: **~ pe cineva de nas** ☛ **NAS; ~ calul de căpăstru** ¶ ⑨ **~ cu sine (pe cineva** *sau* **ceva),** a lua cu sine într'un loc: **Eu mă duc, mîndra rămîne, Cum să fac s'o duc cu mine?** (IK.-BRS.) ¶ ⑩ A amîna: **mă tot duce cu vorba** ¶ ⑪ A îndura, a suporta, a suferi: **~ lipsă, nevoie de ceva** ¶ ⑫ A rezista: **nu prea o duc la frig** ¶ ⑬ **~ dorul** ☛ **DOR** ¶ ⑭ A petrece, a trăi: **~ o viață plăcută, un traiu amărît; a dus-o așa doisprezece ani încheiați** (R.-COD.); **n'are s'o mai ducă mult.** mai are puține zile de trăit; **și ducea ei zile bune împreună** (RET.); **am auzit că de la o vreme încoace într'o băutură o duce** (CAR.) ¶ ⑮ **A o ~ bine, rău cu sănătatea.** etc., a se afla într'o stare bună, rea: **cum o mai duci?** ¶ ⑯ ✍ A trage, a desena, a construi: **~ un cerc, o tangentă, o perpendiculară.**

2. *vb. refl.* ¹ A pleca de undeva, a părăsi un loc (≠ **A VENI: Eu mă duc, maică, departe. Tu rămîi cu grija 'n spate** (MAR.) ¶ ② A merge într'un loc: **de ce s'o fi ducînd... să-și petreacă seara la avocatul Vineanu?** (BR.-VN.): **s'a dus după doctor** ¶ ③ A se propaga, a se răspîndi, a se împrăștia: **s'a dus vestea despre isprăvile lui** ¶ ④ F A trece: **s'au dus timpurile acelea** ¶ ⁵ A dispărea, a pieri (din ochi, etc.): **bătrînii se duc și cu ei se duc și obiceiurile noastre** (DLVR.) ¶ ⑥ A se prăpădi: **noi bețivi nu sîntem... pe ce se duce toată munca noastră?** (VLAH.) ¶ ⑦ A muri: **gol m'am născut, gol o să mă duc** (ZNN.) ¶ ⑧ **A se ~ după cineva,** a-l lua de bărbat: **și s'a dus, sărmana, după acest om care putea să-i fie bunic** (VLAH.) ¶ ⑨ Ⓟ **Du-te, du-te,** a mers mereu înainte: **se pune zmeul iar la cale, du-te, du-te, pînă de-abia răsufla de obosit** (RET.) ¶ ⑩ Ⓟ **Du-te, vino,** *a)* încoace și încolo; *b)* treacă-meargă! calea-valea, tot ar mai merge; **un du-te, vino,** o mișcare continuă încoace și încolo; **mai du-te, vino,** treacă-meargă, se mai poate [lat. d u c ĕ r e].

DUCERE *sf.* Faptul de a se d u c e.

***DUCESĂ** (*pl.*-se *sf.* ① ♔ Soția unui duce ¶ ② Stăpînitoarea unui ducat ¶ ③ **MARE-DUCESĂ,** soția unui mare-duce [it. d u c h e s s a].

***DUCTIL** *adj.* ⚒ Care se poate bate și întinde în foi subțiri, care se poate trage în fire, fără a se rupe, mlădios [fr.].

***DUCTILITATE** *sf.* ⚒ Însușirea pe care o au lucrurile ductile (*în spec.* metalele) de a se putea bate și întinde în foi subțiri, de a se trage în fire, fără a se rupe [fr.].

DUCULI (-ulesc), **DUCULUI** (-uesc) *vb. refl. Trans. Băn.* A se cuveni, a se cădea: **mie dee-mi pace să o mințesc pînă 'n capăt, cum se duculește** (RET.) [ung. d u k á l n i].

DUD *sm.* ♣ ¹ Arbore, originar din China, și cultivat la noi pentru fructele sale albe, comestibile, numite „dude (albe)", *Mold.* „agude (albe)", etc.; frunzele lui constitue hrana de căpetenie a viermilor de mătase; numit și *Mold.* „agud (alb)", *Trans.* „frăgar", etc. *(Morus alba)* (▣ 1924 ¶ ② **~-NEGRU,** *Mold.*, „agud(-negru)", *Trans.* „frăgar", arbore, originar din Persia, aclimatat și cultivat la noi pentru fructele sale („dude negre") gustoase *(Morus nigra)* ▪ 1923) [tc. d u d].

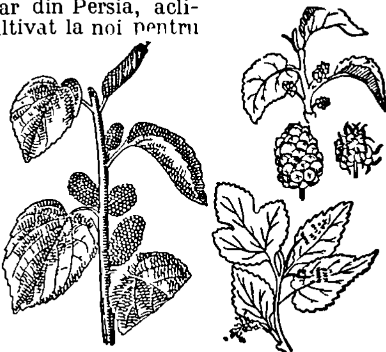

Fig. 1923. Dud-negru. Fig. 1924. Dud-alb.

DUDĂ¹ (*pl.*-de *sf.* ♣ Fructul dudului ☛ **DUD.**

DUDĂ² (*pl.*-de *sf. Olten. Băn. Trans.* Țeavă, burlan, urloiu (CDNV. (DENS.) (FR.-CDR.) (VIC.) [ung. srb. d u d a].

DUDĂI (-ăesc, -ăiu) **1.** *vb. tr. Olten. Trans. Maram.* A fugări. a lua la goană, a alunga (FR. CDR.) (BRL.). **2.** *vb. intr.* = **DUDUI 2** [comp. **DUDUI**].

○**DUDĂU** (*pl.*-dae) *sn. Mold. Bucov. Trans.* ♣ Bălării, buruieni mari: **curtea maicii lui Petrea Piperiul... abia se zărea din ~ și mărăcini** (SB.); **dudaele și pîrloagele crescuseră mai înalte decît pomușoara și piersicii** (D.-ZAMF.) [ung. d u d v a].

DUDĂUAȘ (*pl.*-așe) *sn. Mold. Bucov. Trans.* ♣ *dim.* **DUDĂU: Foaie verde ~, Ce mai face Codănaș?** (VOR.).

○**DUDOI** (-oiu) *vb. tr. Olten.* (R.-COD.) **DUDĂI.**

○**DUDOIU** (*pl.*-oaie) *sn. Trans.* ♩ Bucium făcut din scoarță de salcie (VIC.) [ung. d u d a].

DUDUCĂ (*pl.*-uci *sf.* F *Mold. Bucov.* Cucoană, cuconiță, domnișoară: **lumea o numea tot ~, deși petrecuse douăzeci și cinci de ani într'o jelire după răposatul ei soț** (GN.) [comp. tc. d u d ú].

DUDUCUȚĂ *pl.*-țe) *sf. Mold. Bucov.* **DUDUCĂ: Duducuța cea frumoasă Se mărită și ne lasă** (VOR.).

DUDUI (-duiu) **1.** *vb. tr.* ① A îmboldi: **un măgar care pleacă fuga, duduit cu bățul dinapoi de cornacul său** (NEGR.) ¶ ② *Trans. Olten.* A alunga, a izgoni. a pune pe fugă: **tatăs-o îi dudui, adecă-i făcu pierduți prin pădure** (RET.); **lua pe slugi la zor, le păcălea și le duduia** (R.-COD.).

2. *vb. intr.* ✓ *vb. refl.* ¹ A bubui, a vui: **mai bău un păhar de vin și iar auzi duduind ceva pe horn** (RET.); **apa duduie ca vîntul** (D.-ZAMF.); **duduia focul în cuptor** (DLVR.) ¶ ② A se sgudui: **începe să joace de duduia pămîntul** (R.-COD.); **începe a toca în stative de pîrîie pereții casei și duduie ferestrile** (CRG.); **cum or pune în cuptor un lemn mai mult, să duduie toată corabia** (C.-RAD.) [onom.].

DUDUIE *sf.* F *Mold. Bucov.* Cuconiță, domnișoară; d u d u c ă: **Duduia Pulheria... nici că vroia să audă de cele zise** (GRIG.).

DUDUIT *sbst.*, **DUDUITURĂ** (*pl.*-turi) *sf.* Faptul de a d u d u i; rezultatul acestei acțiuni, bubuit, bubuitură; sguduitură: **se aude un duduit de pași pe podea** (BR.-VN.); **se auziră niște pocnete și tunete, bubuituri, și duduituri îngrozitoare** (ISP.).

DUDUIȚĂ *pl.*-țe *sf. Mold. Bucov. dim.* **DUDUIE: Ici în vale pe costiță Se primbla o ~** (VOR.).

DUDULEAN *sm.* ✓ *Trans.* ① Cocean de porumb (VIC.) ② *Olten.* **DUDULOIU** ² [comp. **DUDĂ²**].

DUDULOIU (*pl.*-oaie *sn. Olten.* ¹ **DUDĂ²** ¶ ² ♣ **~ de ceapă,** lujer de ceapă, bățos și cilindric, care poartă în vîrf semințele.

DUDUMAC *adj.* și *sm. Olten.* Nebun, smintit.

DUDUREAȚĂ (*pl.*-ețe) *sf. Băn.* ◊ Oală de lapte (VIC.).

DUDURUZ *adj.* ① Bădăran, mojic, necioplit (JIP.) ¶ ② Prost, nătîng (VIC.) (LUNG.).

***DUEL** *pl.*-eluri) *sn.* ① Luptă (cu sabia sau cu pistolul) între două persoane, spre a spăla o ofensă adusă uneia din ele (▣ 1925 : **a provoca la ~; a se bate în ~** ¶ ² F Luptă în genere [fr.].

***DUELA** (-lez), ‡ **DUELGI** (-gesc *vb. refl.* A se bate în d u e l: **nu are decît a nu se duelgi pentru dînsa** (ALECS.).

***DUELGIU** *sm.* ① = **BONJURIST: dădeau și ei ti-**

nerilor cite un ibrişin pe la nas, numindu-i bonjurişti, duelgii, pantalonari (CRG.) ¶ ② Duelist: ei sînt duelgii, nu se tem de nimică (ALECS.) [d u e l].

Fig. 1925. Duel.

***DUELIST** *sm.* Cel ce se bate în duel; cel ce caută pricină de a se bate în duel [fr.].

***DUET** (*pl.*-ete) *sn.* ♩ Bucată de muzică cîntată de două voci sau executată de două instrumente [it.].

***DUETIST** *sm.* ♩ Cel ce cîntă un duet.

‡ **DUGHENGIU** *sm.* Negustor ce ţine o dughiană, prăvăliaş [tc. d u k j a n ğ y].

DUGHIANĂ (*pl.*-gheni, -ghene) *sn. Mold.* Prăvălie: cînd va fi furat niscare dughiane cu negoţ (PRV.-MB.); trecem... printre dughenile ce încep a-şi ridica oblonele (VLAH.); Ⓟ *iron.*: Trei lulele trei dughene Capul plin de socotele (ZNN.), se zice în glumă despre negustorii cari n'au aproape nici o marfă în prăvălie [tc. d u k j a n].

DUGHIE *sf.* ① ♣ Plantă ierboasă, din familia gramineelor, originară din Asia şi Egipt, cultivată la noi pentru nutreţ; numită şi „parinc", „păring", „mohor (-mare)", etc. *(Setaria italica)* (☞ 1926): Foaie verde de ~, Că m'a scris în miliţie (PAMF.) ¶ ② Fînaţ artificial dobîndit prin cultura meiului păsăresc (PŞC.).

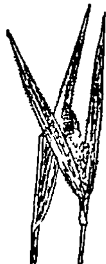

Fig. 1926. Dughie.

DUGLAN *adj.* şi *sm Mold.* (RV.-CRG.) DUGLIŞ.

DUGLIŞ *adj.* şi *sm.* Ⓟ *Mold.* Trîndav, leneş, trîntor, puturos: călugării... o adunătură de zamparagii, ~i... cuibăriţi prin mănăstire (CRG.).

DUGOS *adj. Olten.* ① Posac, posomorît, ursuz (RV.-CRG.) ¶ ② Încăpăţînat (CIAUŞ.).

DUH *pl.*-huri *sn.* ① † Răsuflare, suflare, aerul scos din plămîni: corbul... ~uri ca focuri de mînioase a slobozi începu (CANT.); *Mold.* Ⓟ într'un ~, într'un suflet, într'o alergătură: Ţiganul... într'un ~ pe-acasă vesel se repede (SPER.) ¶ ② Suflet: suflă asupra lor şi le dete ~ de viaţă (ISP.); a-şi da ~ul, a muri: bolnăvindu-se greu, şi-a dat ~ul, tocmai cînd ajunsese îngrijitor la biserica... din Tataraşi (CRG.) ¶ ③ Spirit, fiinţă neîntrupată: Sfîntul-Duh, Duhul-Sfînt, una din cele trei feţe ale Sfintei Treimi, de o fiinţă cu Tatăl şi cu Fiul ¶ ④ Ⓟ Nălucă, stafie, fiinţă neîntrupată, diabolică, care se arată oamenilor în anumite împrejurări şi-i sperie sau îi chinueşte: cum se auzi cocoşul, ~ul peri ca o nălucă (ISP.); ~ rău, necurat ¶ ⑤ Ⓕ Minte, inteligenţă, isteţime: Se lovesc la ~, la minte, şi trăesc ca frăţiori (PANN); tatăl fetei mărturisi că n'a ştiut să preţuească ~ul fetei sale (ISP.); de ~, spiritual, isteţ: noul amiral era un om vesel şi de ~ (I.-GH.); ~uri, vorbe de spirit: m'am săturat de ~urile dumitale (ALECS.) ¶ ⑥ Pornire sufletească: ne sfătuia cu ~ul blîndeţei să ne ţinem de ceaslov şi psaltire (CRG.) ¶ ⑦ *pl.* ‡ Intenţiuni: Gheorghe Racoţi... împlut fiind) de ~uri spre mari lucruri (M.-COST.) ¶ ⑧ *pl.* ‡ Însuşiri, apucături: aretele... ~urile cele de arete ce purta îşi schimba (CANT.) [vsl. d u h ŭ].

DUHAN *sbst. Trans. Băn.* = TUTUN [srb.].

DUHĂNI (-ănesc) *vb. intr. Tr.-Carp. Mold.* A fuma (tutun): Sîn-Petru avea datină de a ~...nu din ţigară, ci din pipă (MAR.); nici nu i s'a dus lipul de după ureche, şi duhăneşte ca un ursar (SAD.) [d u h a n].

DUHLI (-lesc), **DUHLUI** (-uesc) *vb. intr. Mold.* A răspîndi un miros greu, neplăcut, a puţi: duhleşte de o parte grajdul, iar de alta uriaşe căzi în care fierbe ţuica (IRG.) [d u h].

DUHLIT, DUHLUIT *adj. p.* DUHL(U)I *Mold.* Puturos, cu miros greu, neplăcut.

DUHNET (*pl.*-ete) *sn. Olten.* (CIAUŞ.) = DUHOARE [d u h n i].

DUHNI (-nesc) *vb. intr.* ① A răspîndi un miros urît, a puţi: duhnea de la zece paşi a rachiu (SAD.) ¶ ② A sufla: vîntul de-afară duhneşte pe uşă (CAR.); ~ la ureche (CAR.), a sufla, a şopti la ureche [vsl. d u h n ą t i].

DUHOARE *sf.* Miros urît, greţos, putoare: din canaluri... iese în răstimpuri o ~ grea, care te îneacă (VLAH.); s'a făcut în casă o ~ aşa de grozavă, încît bărbatul pe loc s'a trezit înspăimîntat (CRG.) [d u h + (p u t)-o a r e].

○**DUHONIŢĂ** (*pl.*-ţe) *sf.* = DIHONIŢĂ: ung carele ori căruţele, atîrnă lanţul, duhoniţa, toporul (JIP.).

DUHORI (-orăsc) *vb. intr.* A răspîndi o d u h o a r e, a puţi: în seara aceea duhorea a rachiu şi-avea poftă de vorbă (VLAH.).

DUHOT — DOHOT.

DUHOVNIC *sm.* ① ‡ Cleric ¶ ② Preotul căruia i se spovedeşte cineva: ~ul de va spune păcatele celora ce i se ispovedesc, acela să aibă canon (PRV.-MB.); ~ul spovăduește şi pe cel bun şi pe cel rău (ZNN.).

DUHOVNICESC *adj.* ① De d u h o v n i c, privitor la duhovnic ¶ ② Spiritual: nu-i mai plăceau locurile acelea unde murise... părintele său cel ~ (ISP.) ¶ ③ Parte duhovnicească, preoţime: s'ar fi jurat... să nu mai aibă a face cu parte duhovnicească cît a trăi el (CRG.).

DUHOVNICEŞTE *adv.* Ca un d u h o v n i c: sfătuim deci ~ pe toţi locuitorii ţării (GN.).

DUHOVNICI (-icesc) 1. *vb. tr.* A lua spovedania, a spovedi: Vrînd să-şi scape gîndul, în sfîrşit se duse La un popă-anume să-l duhovnicească (SPER.).

2. *vb. refl.* A se spovedi: prietena nu se mai duhoviceşte la Căldăruşani (CAR.) [d u h o v n i c].

DUHOVNICIE *sf.* Calitatea de d u h o v n i c: mărturisesc pre dînsul ca un destoinic preoţiei pre viiul meu de ~ cutare (PRV.-MB.).

DUIOS *adj.* ① ‡ Dureros, jalnic, plin de jale ¶ ② Întristat, trist, melancolic: lacrimi fierbinţi şi sărutări duioase le-au fost lor vorba cea dintîiu (SB.); Se toarce 'n gîndu-mi firul duioaselor poveşti (EMIN.); — *adv.*: el se uită lung, ~ la amîndoi copiii (VLAH.) ¶ ③ Mîngîios, mişcător, care moaie inima: mii de pasări cîntau fel de fel de cîntece aşa de duioase, de erau în stare să te adoarmă (ISP.) [lat. *d o l i o s u s < d o l i u m].

DUIOŞIE *sf.* ① Sentiment de iubire amestecată cu compătimire pentru o fiinţă mai slabă, pentru un copil, etc.: mama-şi priveşte copilul cu ~; o milă, o iubire din ce în ce mai adîncă pentru tată-său, dă ochilor ei priviri de o nespusă ~ (VLAH.) ¶ ② Melancolie: o ~ dulce şi liniştită îi umplu sufletul (EMIN.); cînta cîte o doină plină de ~ (SLV.) [d u i o s].

DUIUM (*pl.*-umuri) *sn.* ① ‡ Pradă: s'au întîmpinat cu Tătarii... carii ducea robii şi ~ul ce apucase din Iaşi (N.-COST.) ¶ ② † Droaie, mulţime compactă de ostaşi, grosul armatei: cu multă grijă înaintează ~ul turcesc în lăuntrul acestei ţări (VLAH.); în sfîrşit venea ~ul oastei (NEGR.) ¶ ③ Cu ~ul, cu grămada, în mare număr: inepţii şi mîzgăleli copilăreşti ieşite cu ~ul de sub teascurile tipografiilor (VLAH.) [tc. d o j u m].

DUL[1] (*pl.*-luri) *sn. Olten. Trans.* ① Umflătură ce iese pe corp; ganglion (DENS.) (PŞC.) ¶ ② *Mold.* Umflătură, nod pe ghiaţă sau pe lemne (ŞEZ.).

DUL[2] (*pl.*-luri) *sn. Băn. Trans.* Bucată de lemn care se bagă prin toarta căldării cu lapte cînd se pune deasupra focului (DENS.).

DULAMĂ (*pl.*-ămi) *sf.* Ⓣ ① ‡ Veche haină boierească de origine poloneză: peste dulama poloneză de catifea stacojie, avea cabaniţa turcească (NEGR.); feciorii de boierinaşi purtau... dulămi de catifea, cu nasturi de argint (ISP.) ¶ ② ‡ Haină lungă pe care o purtau în vechime neguţătorii, preoţii şi lăutarii: intră în casă şi Kir Costea cu cîte o ~ veche de postav putred (FIL.) ¶ ③ *Olten.* Suman de dimie albă, lung pînă la călcîie, purtat de ţărani ¶ ④ = CONTĂŞ ②: Chira, într'o ~ cu hîrşii de vulpe, se repede înspre Cornul Caprei (DLVR.) [tc. srb. d o l a m á].

○**DULANDRAGIU** *sm. Mold.* Haimana, om fără

căpătîiu: **după dejun, mergea regulat la cafenea, locul de întîlnire a tuturor dulandragiilor** (GN.) [tc. d o l a n d y r y ğ i „coțcar"].

DULAP 1. (*pl.*-apuri) *sn.* ① Mobilă de lemn în care se păstrează haine, rufe, cărți sau diferite vase) (▣ 1927, 1928): **~ de haine; ~ de bucătărie; scoate iute din fundul dulapului... o trîmbiță veche... și o tulea pe ușă** (GRIG.) ¶ ② Construcție de grinzi, de care sînt atîrnate mai multe leagăne, care, prin învîrtire în jurul unui fus, înalță unele și coboară pe celelalte (*Mold.* „scrînciob"); lumea se dă în ~ cu deosebire la sărbătorile Paștilor, de la Florii pînă la Ispas (▣ 1929): **se întoarce soarta ca o roată: ea astăzi te înalță ca un ~ și mîine te dă peste cap** (PANN) ¶ ③ Roată pentru trasul boranjicului.

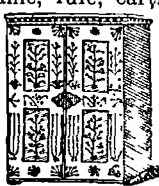
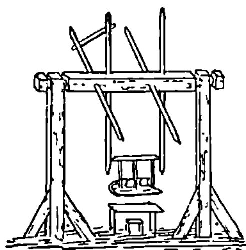

Fig. 1927. Dulap cu înflorituri (Transilvania).

Fig. 1928. Dulap cu oglindă.

Fig. 1929. Dulap.

2. *sm.* Scîndură lungă, lată și groasă: **o lungă șuviță de apă cară ghile și ~i din herăstraele munților** (VLAH.) [tc. d o l a b].

DULĂPAȘ (*pl.*-așe), **DULĂPIOR** (*pl.*-ioare) *sn. dim.* DULAP 1 ①: **scoate iute din fundul dulăpașului o trîmbiță veche** (GRIG.).

DULĂU *sm.* ① Cîine ciobănesc mare și lățos (▣ 1930): **de va ucide neștine ~ păstoresc, ce se zice ~ de turme de oi... să plătească toată paguba** (PRV. LP.); **cenușerii... m'o tiuit ca pe-un ~ cu tingirea 'n coadă** (ALECS.) ¶ ② ☆ ☛ CÎINE ④ [comp. pol. d o ł o w].

Fig. 1930. Dulău.

○ **DULBINĂ** (*pl.*-ini) *sf. Trans. Băn.* (CONV.) (LIUB.) = BULBOANĂ [bg. d ă l b i n a].

DULCE 1. *adj.* ① Cu gustul caracteristic zahărului sau mierii (C acru, amar, sărat, etc.): **Înalt cît casa, Verde ca mătasea, ~ ca mierea, Amar ca fierea** (GOR.), *ghicitoare despre* „nuc" ¶ ② Îndulcit cu zahăr: **cafeaua nu e destul de ~** ¶ ③ Migdale dulci, migdale cu gust plăcut, spre deosebire de „migdalele amare" ¶ ④ Plăcut la gust, gustos: **Carnea de lîngă os e mai ~** (ZNN.) ¶ ⑤ Plăcut la auz: **Un glas de cobuz Dulce la auz** (ALECS.-P.) ¶ ⑥ Plăcut în genere, care dă simțurilor o impresiune plăcută: **s'a sculat peste noapte, cam spre ziuă, cînd somnul este mai ~** (ISP.) ¶ ⑦ Temperat, nici cald, nici rece: **climă ~** ¶ ⑧ Apă ~, apă de izvor, de rîuri, etc., bună de băut, spre deosebire de apa sălcie sau sărată ¶ ⑨ Lapte ~ ☛ LAPTE ¶ ⑩ Lin, domol: **Gondola, leagăn ~, ne primblă împreună** (ALECS.) ¶ ⑪ Blînd: **vorba ~ mult aduce** (PANN) ¶ ⑫ Iubit, scump, drăguț, gingaș: **celor ce duc mai mult dorul, le pare mai ~ odorul** (ZNN.); **O mamă, ~ mamă, din negura de vremi, Pe freamătul de frunze, la tine tu mă chemi** (EMIN.) ¶ ⑬ Ⓟ Bube-dulci ☛ BUBĂ ⑦ ¶ ⑭ *Trans.* Bun, adevărat (*vorb.* de rudenii : **frate ~, soră ~** ¶ ⑮ IARBĂ-~ ☛ IARBĂ; LEMN-~ ☛ LEMN.

2. *sbst.* ① Însușirea de a fi dulce; ceea ce e dulce: **omul are un ~ și un amar** (ZNN.); **e sătul de ~, vrea și amar** (ZNN.) ¶ ② Perioada de peste an în care nu se postește, în care se mănîncă frupt; **~le Crăciunului**, răstimpul dintre Crăciun și începutul postului Paștilor, cîșlegi(le de iarnă): **se 'mplinește în ~le Crăciunului patru ani de cînd a murit** (BR.-VN.); (zile, mîncare) **de ~**, de frupt, cînd nu se postește, ce nu e de post: **Românul numește cîșlegi toate zilele cele de frupt sau de ~ de peste an** (MAR.); **se uită prin talerele tuturor, să vadă cine mănîncă de post și cine de ~** (D.-ZAMF.) [lat. d u l c i s, - c e m].

3. **DULCIURI** *sf. pl.* Prăjituri și tot felul de aluaturi dulci: **fata se șterse binișor la gură... fericită că nu mai era silită să primească... dulciuri** (D.-ZAMF.).

DULCEAG *adj.* ① Puțin d u l c e, ce se apropie de dulce (dar fără gust): **doctoria e ~ă și nu-mi place** ¶ ② Ⓕ Fără gust, anost, searbăd: **în poezia noastră ~ă, lină și fără adîncime, versul lui Eminescu răsare într'un relief izbitor** (VLAH.) ¶ ③ Ⓕ Care vrea să pară blînd, prietenos: **îi vorbi cu un ton ~**.

DULCEAȚĂ (*pl.*-eți, -ețuri) *sf.* ① Însușirea a tot ce este d u l c e: **dulceața zahărului, mierii** ¶ ② *Vorb.* de temperatură, de climă: **se bucură de frumusețea florilor și de dulceața și curățenia cerului** (HSP.) ¶ ③ Plăcerea deosebită pe care o găsește cineva într'un lucru: **dulceața somnului** ¶ ④ Ⓟ Bucurie, fericire: **Cine strică dragostea... Să n'aibă altă ~, Numai bănat pe față** (PAP.) ¶ ⑤ Blîndețe: **Mă chema cu binișorul și cu ~-mi vorbea** (PANN) ¶ ⑥ *pl.* Bunătăți, lucruri bune (de mîncare): **l-au hrănit cu toate dulcețile lumii** (SB); **mai bine o bucată de pîine goală în pace, decît o mie de dulcețuri cu ceartă** (ZNN.) ¶ ⑦ Fruptul oilor, laptele și produsele lui ce dau oile sau caprele: **baciul... face cu mîna lui din dulceața oilor și a caprelor: caș, urdă... unt, cașcavale, brînză** (JIP.) ¶ ⑧ Fructe fierte în zahăr: **~ de trandafiri, de fragi, de coacăze, de smeură; cea mai migăloasă și aleasă ~ era... dulceața de miez de nucă** (GRIG.).

DULCEGĂRIE *sf.* ① Însușirea de a fi d u l c e a g ¶ ② Vorbire, purtare dulceagă: **nedeprins cu asemenea dulcegării sentimentale, îl pișca de păr** (D.-ZAMF.).

*****DULCINEE** *sf. iron.* Femeia care este obiectul unei pasiuni ridicule, aceea către care sboară gîndul celui amorezat (după numele femeii de care era îndrăgostit Don Quichotte): **toate declarațiile... tinerilor eleganți către dulcineele lor se scriu în versuri** (BOL.) [fr.].

DULCIȘOR 1. *adj.* Cam d u l c e: **Ochii lelei care-mi plac, ~i și mieriori, Mă chiamă sub prunișori** (IK.-BRS.).

2. *sm.* Plantă, cu flori purpurii dispuse în ciorchini, ce crește pe stîncile și prin pășunile din regiunea alpină; numită și „cap-de-cocoș" *(Hedisarum obscurum)* (▣ 1931).

Fig. 1931. Dulcișor.

DULCIU *adj.* ① Cam d u l c e: **Nici o poamă nu-i dulcie Ca strugurașul din vie** (IK.-BRS.) ¶ ② Ⓕ = DULCEAG ② ③: **glas ~**.

○ **DULCUȚ** *adj.* Cam d u l c e: **cînd borșul e acru tare, ca să se facă mai ~, se adauge cu apă** (ȘEZ.).

○ **DULETE** *sm. Băn.* DOVLEAC.

DULGHER *sm.* ⊕ Meșteșugar care lucrează lemnăria unei clădiri (*Mold.* „teslar", *Trans.* „bărdaș") (▣ 1932) [tc. d ü l g e r].

DULGHERIE *sf.* ⊕ ① Meseria d u l g h e r u l u i: **moștenise de la bunică-su... aplecare la ~** (BR.-VN.) ¶ ② Atelierul dulgherului.

Fig. 1932. Dulgher.

○ **DULMĂCA** ADULMECA.

DULUȚĂ *sf. numai în expr.* Ⓕ **a se duce ~**, a o șterge, a fugi și a se face nevăzut: **lungi pasul... și se duse ~, de nu mai dete cu mîna de dînsul** (ISP.); **cînd... să pun mîna pe dînsul, i-am pierdut urma, și să te duci ~!** (CRG.).

*****DUMĂ** (*pl.*-me) *sf.* Parlament în Rusia (cu începere de la 1905) [rus.].

DUMĂI ☛ DOMĂI.

DUMAN *sm.*, **DUMANĂ** *sf.* Nume dat de țărani unei vite (bou, vacă) născute D u m i n e c a: **E tot ca Duman al tău din coșăreață** (JIP.).

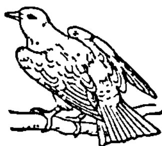
DUMATᴀ (*pl.*-te) *sf.* ♣ T o m a t ă, pătlăgea roşie (PAMF.).

DUMBEȚ, DUMBAȚ, DÎMBEȚ *sm.* ♣ ı Plantă din familia labiatelor, cu flori purpurii sau trandafirii, dispuse într'un ciorchin la vîrful tulpinii; creşte prin tufişuri, pe marginea pădurilor şi prin locuri pietroase, numită şi „(buruiană-de-) spulberătură", „jugărel" sau „jugăreț" *(Teucrium chamaedrys)* (▪ 1933) ¶ 2 = IARBĂ-USTUROASĂ [vsl. *d ą b î c î < d ą b ŭ „arbore, stejar"].

Fig. 1933. Dumbeț.

DUMBRAVĂ (*pl.*-ăvi) *sf.* ♠ ① Pădure de stejari: au semănat ghindă şi s'au făcut ~, care trăeşte şi în ziua de astăzi, de se văd copacii mari şi groşi (LET.) ¶ 2 Pădurice în vale, pe loc şes, pe lîngă rîuri, cu copacii răriți: vara... cutrieram dumbrăvile şi luncile umbroase (CRG.) [vsl. d ą b r a v a].

DUMBRĂVEANCĂ (*pl.*-ence, -enci) *sf.* ♣ Pasăre de coloare albastră-verzuie, cu ciocul negru şi picioarele galbene-cafenii, care se hrăneşte cu insecte, mai ales cu greieri şi lăcuste; trăeşte mai mult prin d u m b r ă v i; numită şi „căcău" sau „cioarăpucioasă" *(Coracias garrula)* (▪ 1934): Din căpiță în căpiță, dumbrăveanca saltă 'n sbor (ALECS.); pe deasupra poienii, din asfințit, veneau şiraguri de dumbrăvenci (SAO.).

Fig. 1934. Dumbrăveancă.

DUMBRĂVIOARĂ (*pl.*-re), DUMBRĂVIȚĂ (*pl.* -țe) *sf.* ♠ *dim.* DUMBRAVĂ: alături de o dumbrăvioară ... se desluşea chipul negru al unei maşini de aburi (GRIG.).

DUMBRAVNIC *sbst.* ♣ ① Plantă ierboasă, mirositoare, din fam. labiatelor, cu frunzele ca ale cireşului, cu flori purpurii, trandafirii sau pestrițe; se poartă de flăcăi şi fete, se pune la icoane şi printre haine, în ladă, pentru că răspîndeşte un parfum plăcut; numită şi „dumbrainic", „dumbrajnic", „dobro(v)nică" sau „dobro(m)nic" *(Melittis melissophyllum)* (▪ 1935): în aer e un îmbătător miros de mintă şi de ~ (VLAH.) ¶ 2 = CÎNEPA-CODRULUI [vsl. d ą b r a v î n ŭ „de pădure"; comp. rus. d u b r o v n i k ŭ].

Fig. 1935. Dumbravnic.

***DUM-DUM** *sbst.* ☛ Glonț care se deformează cînd ajunge la țintă, producînd nişte răni îngrozitoare; dreptul ginților interzice întrebuințarea acestor gloanțe în războiu [fr. < engl.].

DUMERI ☛ DOMIRI.

† **DUMESNIC**, † DOMESNIC *adj.* ı Domestic, îmblînzit (despre animale: cela ce va fura găini, gîşte şi alte paseri dumesnice... a treia oară să-l spînzure (PRV.-LP.); au turburat toate viețuitoarele dumesnice pre cîmp (TICH.); Chiar bivolii dumesnici de el se răzleţesc (ALECS.) ¶ ② ‡ Blînd, (despre oameni ¶ 3 *Bucov.* ✓ Pămînt dumesnic, pămînt gras; iarbă dumesnică, iarbă fragedă [lat. d o m ĕ s t ĭ c u s, influențat de vsl. d o m a š t î n ŭ].

† **DUMESNICI**, † DOMESNICI (-icesc) *vb. tr.* şi *refl.* A se) domestici, a se îmblînzi: graurii... se domesnicesc bine în colivie (ODOB.) [d u m e s n i c].

‡**DUMESTEC**, -TIC..., DUMESTNIC... = DUMESNIC..: cela ce va fura găini, gînşte şi alte păsări dumestice... a treia oară să-l spînzure (PRV.-MB.).

DUMICA, † DEMICA, † DIMICA (-ic) 1. *vb. tr.* ① A tăia în bucăți mărunte, a fărămița: carnea au dumicat-o mărunțel (SB.); Ⓕ: pe această arşiță mare au dumicat el toată oastea (SB.) ¶ ② ✕ *În spec.* A tăia bucățele de pîine, de mămăligă, de brînză, etc. în lapte sau în alt aliment lichid.

2. *vb. refl.* A se fărîmița, a se îmbucăți: moşiile s'au dumicat pe mulțimea gurilor (VLAH.) [lat. d e - m ī - c a r e].

DUMICAT, † DEMICAT, † DIMICAT 1. *adj. p.* DUMICA...: în unele localități se mănîncă terciul cu felii de brînză dumicate în el (MAN.).

2. *sm.* Îmbucătură, bucată din ceva (pîine, mămăligă) cît se bagă dintr'odată în gură: îmbucă cîțiva dumicați de mămăligă (JIP.); ~ul să ți-l faci cît îți încape în gură (ZNN.).

3. *sbst.* ✕ Mîncare făcută din bucăți de pîine fierte în apă sau, mai rar, în vin (PAC.).

DUMINECĂ, DUMINICĂ (*pl.*-ci) *sf.* ① ✠ A şaptea zi (la catolici, întîia zi) a săptămînii, consacrată, la creştini, cultului şi odihnei; Dumineca, în ziua de Duminică: ce-ai cusut Dumineca, să descoşi, că-i rău de fulgere şi de trăsnete (RV. CRG.) ¶ ② *Spec.* Dumineca lăsatului de carne, Duminica din săptămîna albă sau a lăsatului de brînză; Dumineca lăsatului de brînză, Duminica din săptămîna mare (cu care începe postul Paştilor); Dumineca Floriilor, Stălpărilor, Duminica în care cad Floriile; Dumineca Tomii, care cade la o săptămînă după Paşti; Dumineca mare, Rusaliile; Dumineca tuturor sfinților, care cade la o săptămînă după Rusalii; Dumineca tînără, prima Duminică după luna nouă ¶ 3 ✠ (P Apa Duminicii, un rîu care după credința poporului curge împrejurul raiului ¶ ④ Sfînta Duminecă, ziua de Duminică personificată de popor în chipul unei babe care şade în lumea cuvioşilor sau pe nişte locuri îndepărtate, neumblate de nimeni; se vorbeşte de ea, mai ales în basme, ca de o ființă nefăcătoare, care ajută cu sfaturile şi cu darurile ei pe Făt-frumos sau pe alt erou al basmului, ca să-şi poată ajunge scopul [lat. (d i e s d o m ĭ n ĭ c a].

DUMINECEA, DUMINICICĂ, DUMINICUȚĂ, DUMINIȚĂ *sf.* ♣ Plantă ierboasă care creşte întinsă pe pămînt şi face flori galbene; fetele o pun în lăutoare, că-i bună de desfăcut; numită şi „drețe' sau „gălbenele (-de-pădure)" *(Lysimachia nummularia)* (▪ 1936). [srb. d u m - ń a č a].

Fig. 1930 Duminecea.

DUMINICĂ ☛ DUMINECĂ.

DUMINICICĂ, DUMINICUȚĂ, DUMINIȚĂ ☛ DUMINECEA.

DUMIRI ☛ DOMERI.

DUMITALE ☛ DOMNIE.

DUMITRIȚE *sf. pl. Mold.* ♣ = TUFĂNICĂ: căsuțe albe... cu flori multe dintre cari se 'naltă mai mîndre tomnaticele ~ (VLAH.) [înfloresc pe la Sf. D u m i t r u].

DUMNEAEI, DUMNEATA ☛ DOMNIE.

DUMNEZEESC *adj.* ı A lui D u m n e z e u, privitor la Dumnezeu, divin: tăcerea adîncă ce domnea în locaşul ~ avea un caracter misterios (ALECS.) ¶ ② ‡ Evlavios, pios, cucernic, bisericos: Nicolai Alexandru Vodă era... om ~, pazea tare biserica (N.-COST.).

DUMNEZEEŞTE *adv.* ı Ca D u m n e z e u ¶ ② F Extraordinar de bine, de tare, etc.), admirabil, de minune, în mod desăvîrşit: vorbeşte, cîntă ~; ştia lecția ~.

DUMNEZEI (-zeesc) *vb. tr.* ı A pune în rîndul zeilor, a slăvi ca pe D u m n e z e u ¶ ② Ⓕ A slăvi, a adora (*în spec.* pe o femeie) peste măsură.

DUMNEZEIRE *sf.* ı Faptul de a d u m n e - z e i ¶ ② Ființa, esența, natura lui Dumnezeu, divinitate ¶ 3 Dumnezeu însuşi, *în spec.* zeu păgîn: Tot ce 'naltă omul la ~ (ALECS.); jurîndu-se şi... luînd martură ~a (NEGR.) ¶ ④ Obiect de idolatrie căruia i se închină cineva ca unui zeu: aurul este singura lui ~ ¶ 5 ‡ Evlavie, religiozitate: purced din biserică... cu cinste şi ~ (N.-COST.) ¶¶ Ⓒ ‡ NEDUMNEZEIRE, lipsă de evlavie, nereligiozitate: dacă s'au aşezat Domn țării, toată eretica şi nedumnezeirea şi-au arătat (N.-COST.).

DUMNEZEIȚĂ (*pl.*-țe), DUMNEZEOAIE *sf.* Zeiță: au sleit bozi, chipuri şi bozoaie sau dumnezeițe de lut (N.-COST.) [D u m n e z e u].

DUMNEZEU, † DUMNE(D)ZĂU *sm.* ① Ființa unică, supremă, fără început şi fără sfîrşit, creatoare şi stăpînitoare a tot ce există: de 'nceput au

făcut Dumnezău cerîul și pămîntul (BIBL.); Domnul ~; bunul ~; întrebuințat dese ori în exclamațiuni (de uimire, de spaimă, de durere, de desnădejde): Dumnezeule! *sau* Doamne Dumnezeule! ¶ ② În multe locuțiuni și expresiuni caracteristice: pentru ~! exclamațiune de rugăminte stăruitoare sau de desnădejde: pentru ~! fie-ți milă, nu mă lăsa pe drumuri! pentru ~! ce-ai făcut? — pe ~l meu! *sau* ~ mi-e martor! formulă de jurămînt, de afirmațiune; — ce ~! exclamațiune de necaz, cînd nu-și poate cineva explica un lucru: dar ce ~! parc'au intrat în pămînt, unde să fie...? (CRG.); — să dea ~! urare de a se împlini ceea ce dorește cineva; de-ar da ~, dac'ar fi să se întîmple, să mi se împlinească dorința; cum dă ~, cum se întîmplă, cum se poate; cu ce dă ~, cu tot ce se poate, cu ce se nimerește; ce-a da ~! întîmple-se ce trebue să se întîmple, fie ce o fi! să ne ținem bine, ne ziserăm între noi, și ce-a da ~! (GN.); — du-te cu ~, *a)* urare celui ce-și ia rămas bun de plecare; *b)* se zice cerșetorului căruia nu vrem sau nu putem să-i facem pomană; — mai de ~, mai de Doamne-ajută (☛ AJUTA 2 5); — din mila lui ~, prin grația lui ~, formula cu care suveranii afirmă că țin puterea de la Dumnezeu; — a nu avea nici un ~, a nu fi de nici un ~, a nu avea nici o noimă nici un rost, a nu fi bine făcut; — ~ știe *sau* știe ~, numai unul ~ știe, arată încurcătura ce avem de a explica ceva, de a ne da seama de rostul unui lucru, unei întîmplări; de-o vrea ~, formulă prin care exprimăm nădejdea că se va întîmpla ceva dorit; acolo l-a bătut ~, acolo a rămas, nu s'a mai întors de acolo; — ☛ AJUTA 2 1 2, AUZI 1 ⑤, BATE 1 3, BICIU 3, BOU 2, BUN 1 ㉑ ㉒, DEGET, DREPT 3 ⑬, FERI, 2 ① FRICĂ, IERTA, LUMINA, MIEL, MÎNIE, MULȚUMI, NĂDEJDE, OM, ORBI, PĂCAT, PĂSA, PĂZI, PÎINE, PLATĂ, RUGA, SÎN, ȘTIRE, UITA, VARGĂ, VEDEA, ZI ¶ 3 În nenumărate proverbe, din care pomenim cîteva, fără a le mai explica, înțelesul lor fiind destul de clar: de unde nu-i, nici ~ nu cere (*sau* nu poate lua); cînd îi dă ~, nici dracul n'are ce-i face; ~ dă tot la cel ce are mai mult; ~ îți dă, dar nu-ți bagă în gură *sau* ~ dă omului, dar în traistă nu-i bagă; ~ că e ~, și nu poate mulțumi toată lumea; numai ~ face voia la toți; mare e ~; mare e ~, dar meșter e și dracul; la ~ și 'n țara românească toate sînt cu putință; ☛ AMĂGI 1 1, APUCA 1 8, BARDĂ 1, BĂȚ 5, BOALĂ, BUN 1 ㉑ ㉒, COLAC 1, DATOR, DREPT 1 ⑥, FĂGĂDUI, GĂINĂ, GURĂ, ÎNGER, LĂSA, LEGE, MINTE, MÎNĂ, NOROC, OCHIU, POSTI, PUȚIN, SFÎNT, SPARGE, STĂPÎN, UMPLEA ¶ ④ Divinitate păgînă, zeu: deschide... o carte la care spuue despre dumnezeii cei elinești (ISP.); se ruga de toți dumnezeii să-i dea ajutor (CRG.) ¶ ⑤ BOUL-LUI- ~ ☛ BOU ⑩ ¶ 6 PIȚA-LUI- ~ RÎȘCOV; SĂGEATA-LUI - ~ VERIGEL ¶ ⑦ ☆ BRÎUL-LUI ~ ☛ BRÎU ⑧ [lat. d o m (i n e - d e u s].

DUMNI DUHNI.

DUMRAMNIC *sbst. Maram.* (PAP.) = DUMBRAVNIC ①.

‡**DUNANMA** *sf.* ① Flotă turcească ¶ ② Serbare turcească cu iluminațiuni, care ține mai multe zile și mai multe nopți [tc. d o n a n m á].

DUNĂRE *npr. f.* ① (P A se face ~ (de mînie), a se face ~ turbată, a se face foc și pară de mînie, a se mînia strașnic: știi că m'ai ars... zise părintele Duhu, ~ de mînios (CRG.); În vîrtej de nebunie se fac ~ turbată (ALECS.) ¶ ② Cum se bate ~a (JIP.), numele unui danț popular.

DUNĂREAN, *Băn.* DUNĂREANȚ 1. *adj.* ① Privitor la D u n ă r e, de la Dunăre: astăzi capitala noastră... sporește... în mijlocul cîmpiei dunărene (VLAH.). 2. DUNĂREANȚU *sm. Băn.* (NOV.). Vînt de apus care aduce ploaie.

Fig. 1937. Dune în Sahara.

*__DUNE__ *sf. pl.* Mici movile de nisip pe care le grămădește vîntul pe țărmul mării și le 'mpinge mereu către interiorul țării; aceste movile se unesc încetul cu încetul și dau naștere unor valuri de nisip, cum sînt, de pildă, acelea ce se întind pe țărmul mării Negre, de la Tekir-Ghiol pînă la Nistru, în pustiul Saharei, etc. (▪ 1937) [fr.].

*__DUNETĂ__ *pl.*-te *sf.* Mică punte în partea cea mai ridicată dinapoia vasului (▪ 1938) [fr.].

Fig. 1938. Duneta.

DUNGĂ (*pl.*-gi) *sf.* ① Linie, fășie, vargă, vîrstă de altă coloare pe o suprafață, pe o stofă, etc.: tot în dungi ca ștergarele, dar dungile mai late și mai rare, se fac și fețele de perne (VOR.) ¶ ② Fășie, dîră: își duse ochii în jos pe dunga albă a drumului (VLAH.) ¶ 3 Urmă lăsată pe corp de o lovitură cu biciul: biciul îi făcuse dungi vinete pe spinare ¶ 4 Brazdă, sbîrcitură: fie care an săpa o ~ mai adîncă în inima ei (D.-ZAMF.) ¶ 5 Muchie: dunga cuțitului ¶ 6 Margine, lature: dunga patului [vsl. d ą g a „arc"].

DUNGAT *adj.* Cu d u n g i, vîrstat, vărgat.

DUNGĂȚEA *sf.* Plantă ierboasă, cu flori purpurii, originară din Europa meridională și cultivată adesea prin grădini; numită și „nohot" (*Lotus tetragonolobus*) 1939 d u n g a t.

Fig. 1939. Dungățea.

DUNGUȚĂ *pl.*-țe *sf. dim.* DUNGĂ: niște rochii de atlas în dungute (VOR.).

*__DUNKEMAN__ *sm.* Șeful fochiștilor pe un vapor.

*__DUO__ *sbst.* DUET: apoi începu un ~ pe coarda a treia și a patra (OLVR.) [fr.].

*__DUODECIM__ (*pl.*-me) *sf.* Intervalul dintre 12 trepte diatonice [it.].

*__DUODECIMAL__ *adj.* ± Se zice despre un sistem de numerație al cărui număr de bază e 12 [fr.].

*__DUODENUM__ *sbst.* ± Partea intestinului subțire, lungă de 12 degete, care e legată imediat de stomac și care comunică cu acest organ prin deschizătura numită „pilor" ☛ ▪ 1816 [fr.].

*__DUOLET__ *pl.*-ete *sn.* Grup de două note de o valoare egală care țin locul a trei note într'o măsură ternară sau într'o măsură compusă din ritmi ternari (▪ 1940 [fr.].

Fig. 1940. Duolet.

DUP¹ *sm.* Despicătură lungă și subțire, de șindrilă, cu care se joacă copiii în ~i, aruncînd mai multe despicături de acestea în sus și prinzîndu-le pe dosul palmei, după anumite regule.

DUP² *sbst. Mold.* (SEZ.) ① Smoc de lînă sau de păr mototolit: s'o încins c'un ~ de lînă (SEZ.) ¶ ② Bucată de piele, cu păr cu tot, ce se întrebuințează la măturatul vetrei.

DUP³! *interj.* ① Imită tropăitul papucilor, opincilor, etc.: s'aude dup! dup! în cerdac (SAO.) ¶ 2 Imită sgomotul înfundat produs de o izbitură, buf!: prinse pre cel mort de grumaz și ~! cu el pre fereastră în drum (CAT.) [onomat.; comp. ceh. d u p „bufnet" și gr. δοῦπος „bufnet; tropăit"].

DUPĂ¹ *prep.* ① *Arată timpul sau locul* (în urma): ~ trei zile se pregătiră de drum (ISP.); ~ ploaie vine și senin; ~ amiazi; ~ prînz ☛ PRÎNZ; ~ aceea, apoi, în urmă; ~ ce ☛ CE 2 6; venea ~ mine; unul ~ altul; fulger ~ fulger spintecă tăria (VLAH.); ☛ LUME ¶ ② A se lua ~, a se ținea ~, a urma, a urmări pe cineva: într'o zi, se luă ~ un iepure... și nu-l nemeri (ISP.); se țineau mereu ~ dînsul; a alerga ~ cineva; a urmări: cine aleargă ~ doi iepuri nu prinde nici unul; a alerga ~ ceva, a căuta, a umbla să dobîndească ceva: muri-

torii mai mult aleargă ~ laudă decît ~ hulă (N.-COST. ¶ ③ *Pus în urma verbelor* a merge, a umbla, a se duce, a trimite, etc., arată scopul: s'a dus ~ apă, s'a dus să caute, să aducă apă; l-a trimis ~ doctor; se trezește... cu o babă... care umbla ~ milostenie (CRG.); colindase...prin satele dimprejur ~ meștere și cărturărese (DLVR.) ¶ ④ *Arată o conformitate*: și-și ie un suflet de noră întocmai ~ chipul și asemănarea celei dintîiu (CRG.); ~ porunca mea; ~ părerea mea, ~ placul lui; ~ împrejurări; ~ spusele lui ¶ ⑤ *Mijlocul, instrumentul*: pasărea ~ cîntec se cunoaște ¶ ⑥ *Arată obiectul asupra căruia se poartă acțiunea verbului*: moare ~ dînsa; erau nebune ~ joc (ISP.) ¶ ⑦ Îndărătul: siimenii își băteau den săneţe de ~ case (M.-COST.); zărindu-mă într'un colț pe ~ ușă, a venit la mine și m'a luat de mînă (I.-GH.) ¶ ⑧ Cu, *în expresiunile* a da, a logodi, a mărita, etc. o fată ~ cineva: o soră o dedese ~ Poniatovski, alta o logodise ~ Sborovski (GR.-UR.); unde ai mai pomenit tu ca o fată de împărat să se mărite ~ un porc? (ISP.) ☛ DUCE 2 ⑥ ¶ ⑨ ~ cît, pe cît, atîta cît, în măsura: în loc... să-mi dee ajutor la trebi, ~ cît îl ajută puterea (CRG.); aista nu-i semn bun, ~ cît știu eu (CRG.) ¶ ⑩ ~ cum, precum, așa cum: îl și vede viind răpede, dar nu așa ~ cum se dusese (CRG.) [lat. d e p o s t].

DUPĂ², ‡ **DUPRE** *prep.* ① D e p (r) e: dupre fața pămîntului i-au șters (LET.); ați perit toți după fața pămîntului (BIBL.) ¶ ② = DUPĂ¹ ④: l-au poreclit Rareș, dupre numele muierii ce au fost după alt bărbat (GR.-UR.).

DUPAC *sm. F Mold.* Ghiont, pumn: ar trebui să-mi facă cineva ceafa doldora de ~i (FLOR.) [comp. srb. d u p a c „lovitură"].

DUPĂI (-ăesc), **DUPUI** (-uesc) *vb. tr. Mold. Bucov.* ① A călca cu sgomot, a tropăi: cînd îi dupăesc opiucile în bătătură (SAD.); am auzit nu știu ce dupăind prin ogradă (SB.) ¶ ② = BUFNI ① [comp. DUP!³ și ceh d u p a t i, slov. d u p i t i „a tropăi"].

DUPĂIT *sbst. Mold. Bucov* Faptul de a d u p ă i, tropăit: un ~ grăbit pe sală (GRL.).

DUPCĂ (*pl.*-ci) *sf.* Ⓕ *Mold.* Piesă de argint de 50 de bani, băncuță (PAMF.): scoase din buzunarele bluzei sale un pumn de gologani și de dupci (D.-ZAMF.) [comp. DUTCĂ].

† **DUPLECA** = ÎNDUPLECA.

***DUPLEX** *sbst* ⊵ ✝ Sistem telegrafic care permite trimiterea în același timp, pe același fir, a două telegrame în sens opus.

***DUPLICA** (-ic) *vb. tr.* A îndoi, a dubla [lat.].

***DUPLICAT** (*pl.*-ate) *sn.* ① Al doilea exemplar identic cu primul dintr'un act (contract, chitanță, etc. ¶ ② DUBLET ③ [germ.].

***DUPLICITATE** *sf.* Fățărnicie, rea credință, viclenie: ~a și lașitatea caracterului său (FIL.) [fr.].

‡ **DUPRE** ☛ DUPĂ².

‡ **DUPRETUTINDENI** *adv.* D e p r e t u t i n d e n i.

DUPUI ☛ DUPĂI.

DUPURLUI (-uesc) *vb. tr.* (ȘEZ.) A jumuli, a smulge de pene o pasăre.

DUPUROS *adj. Mold. Bucov.* Ciufulit, sbîrlit: o răpciugă de cal grebănos, ~ și slab (CRG.); întîlnește o cățea slabă, viermănoasă și dupuroasă (VOR.) [d u p²].

***DUR**¹ *adj.* ① Tare, vîrtos, pietros ¶ ② ⊕ Greu de sgîriat: diamantul e cel mai ~ din toate corpurile ¶ ③ F Aspru, cumplit, neîndurat, nemilos [fr.].

DUR²! *interj.* Întrebuințată în expresiunile ~ în sus, ~ în jos *sau* ~ la deal, ~ la vale *sau* ~ încoace, ~ încolo, spre a arăta o mișcare continuă încoace și încolo, un schimb de vorbe în care unul spune una, altul alta: a intrat la tocmeală cu un jidan, și, ~ în sus, ~ în jos, a căpătat... o pălărie de paie (VLAH.); în sfîrșit ~ la deal, ~ la vale, unul mai dă, altul mai lasă, și Prepeleac mărită capra (CRG.); *se întrebuințează și formele* dura la deal, dura la vale *sau* dura-vura, durai-vurai: în sfîrșit, durai-vurai, sara vine și... Harap-Alb se pune de strajă chiar la ușa ei (CRG.).

DURA¹! *interj.* ① ☛ DUR²! ¶ ② Imită sgomotul unui obiect ce se rostogolește: ~! ~! cu căruța, Pîn' la lelea Mărința (MAR.) ¶ ③ De-a ~, de-a rostogolul, rostogolindu-se; îi cade un urs mare din sîn și de-a ~ prin clasă (CRG.); pietrele care fugeau sub picioarele lor... se duceau de-a... ~ în fundul prăpăstiilor (ALECS.) [onom.].

DURA² (durez) *vb. tr.* ① † A ciopli un lemn cu toporul, cu barda, cu tesla ¶ ② A construi ceva din lemn: ~ o plută; am să durez o mănăstire pe pajiștea asta... zise el... și începe a chiti copacii trebuitori (CRG.); locuitorii din sate durează casele lor cu bîrne și le învălesc cu draniță (ION.); — *de aci, pr. ext.* a construi, a clădi din ori-ce materiale: să ne-apucăm de durat o casă comunală (ALECS.); Ⓕ: Ce clădiri durai vieții din nimicuri și păreri (VLAH.) ¶ ③ ✓ A clădi stoguri, clăi: alții cărau, alții durau girezi (CRG.) ¶ ④ A fabrica, a alcătui: mi-aș fi durat un cimpoiu nou cu pielea ta (ALECS.) ¶ ⑤ A întreprinde; a face: am să-i durez și-un voiaj la Paris (ALECS.) ¶ ⑥ A trage: am durat un somn năstrușnic (ALECS.) [lat. d o l a r e].

***DURA**³ (durez) *vb. intr.* ① A ținea (vreme îndelungată), a dăinui: epoca fanariotă a durat peste o sută de ani ¶ ② A fi trainic, a o duce mult: stofa aceasta durează mult [fr.].

DURĂ (*pl.*-ri) *sf.* ☛ Rotiță (la diferite unelte: la scripeții ițelor, la rodan, la carul joagărului, etc.) [comp. d u r a¹].

***DURABIL** *adj.* ① Care ține multă vreme; trainic [fr.].

***DURABILITATE** *sf.* Însușirea a tot ce este durabil; trăinicie [fr.].

DURĂI (-răiu) *vb. intr.* ① A hurui, a face sgomot ca acela produs de roțile unui car, sau de un obiect care se rostogolește: se aud tulumbele durăind pe dinaintea ferestrelor (GN.) ¶ ② *Băn.* ⊙ A tuna [comp. d u r a¹].

DURĂIT *sbst.*, **DURĂITURĂ** (*pl.*-turi) *sf.* Faptul de a d u r ă i; rezultatul acestei acțiuni, huruitură: i se pare că aude tropot de cai și durăitură de căruță (RET.).

○ **DURĂITOARE** *sf.* = HÎRÎITOARE [d u r ă i].

DURAI-VURAI ☛ DUR².

***DURALUMINIU** *sbst.* Aliaj format din aluminiu (93%), aramă (3%), magneziu (1%) și manganez (3%) [fr.].

DURAT 1. *adj. p.* DURA¹.

2. *sbst.* Faptul de a dura: ești tocmit cu luna ca să-i ajuți la ~ul casei (ALECS.).

DURĂT (*pl.*-ăte) *sn.* ① Bubuit(ură): au slobozit dărăbanii... focul și puștile, de care ~ a sinețelor se oprise Tătarii cîtva (M.-COST.) ¶ ② Huruit(ură): aude un ~ și un vîjîit, cît credeai că se prăbușește răsuflătoarea aceea (SB.) ¶ ③ ⊙ Tunet, bubuit de tunet [d u r ă i].

***DURATĂ** (*pl.*-te) *sf.* Timpul cît durează ceva [fr. d u r é e].

DURA-VURA ☛ DUR².

DURBACĂ (*pl.*-ce) *sf.* ① Coșul, lada teascului de struguri ¶ ② Cada cu apă rece, răcitoarea unui cazan de preparat rachiul (PAMF.).

DURD 1. *adj.* Grăsuliu, plinuț (POL.).

2. **DURDĂ** (*pl.*-de) *sf.* ① Femeie scurtă și groasă (COST.) ¶ ② Flintă, pușcă (în limba haiducilor): se va cobori pe o cărare de munte, cu durda sa pe spinare (ALECS.) ¶ ③ *Trans.* Ghioagă țintuită (R.-COD.) (WG.) [comp. ung. d u r d a].

DURDUCA (-duc) *vb. refl.* A se rostogoli, a se da de-a d u r a.

DURDUI (-uiu) *vb. intr. Mold. Trans.* ① = DUDUI 2: avea cal bun și durduia pămîntul subt el (S.-ALD.); de va ~ înainte de Sîn-Georgiu, vor umbla vremi tari peste vară (GRM.) ¶ ② A durăi: trăsura noastră se auzea durduind în fundul pietrișului pîraielor (ALECS.).

DURDUIT *sbst. Mold.* Faptul de a d u r d u i; duduit; durăit, huruit: ~ul carelor pe paveaua orașului (ALECS.).

DURDULICA (-ic) *vb. refl. Trans.* A se rostogoli, a se da de-a dura, a se d u r d u c a: se durdulică peste cap pînă ajung chiar lîngă dînsa (RET.).

DURDULIȚĂ (*pl.*-țe) *sf. dim.* DURDĂ ③: să văd dacă durdulița, cu care m'am hrănit treizeci de ani, mai știe să facă treabă (GN.).

DURDULIU *adj.* ① Grăsuliu, scurt și îndesat: părea și mai îndesată, și mai durdulie încă (GRIG.) ¶ ② Plin și îndesat, d o l d o r a: înfățișarea pungociului ~ le răstoarnă cu desăvîrșire mișcarea (CAR.).

DURDUMAN *sbst. Mold.* Se zice unei femei scurte și groase: cîtă ~ul! (RV.-CRG.) [d u r d].

DURDURĂ *sf.* = DÎRDORĂ: în durdura bătăii, te strecori și scapi și tu cu fața curată (ISP.).

DUREA (*întrebuințat numai la a 3-a pers. sg.* doare, *pl.* dor; *impf.* durea; *pf.* duru; *part.* durut) *vb. tr.* ı A simți durere într'o parte a trupului: a-l ~ capul, măselele, picioarele; îl dor șalele; Dănilă crăpa de durere, dar oricît îl durea de tare, el tot își ținu inima cu dinții (CRG.); : fie-care știe (*sau* se leagă) unde-l doare; fie-care știe unde-l doare măseaua, fie-care-și dă mai bine seama decît altul de propriile sale suferințe sau nevoi; ☛ ATINGE 1 ⑥ ¶ ② Ⓕ: A-l ~ inima, a fi mîhnit, a-i părea rău, a-i fi jale, a i se rupe inima: îl durea inima cînd vedea că nu se silesc copiii la învățătură (I.-GH.); pe toți îi durea inima după fetișoara de împărat (MERA) [lat. d o l ē r e].

DURERE *sf.* ① Suferință fizică: ~ de cap, de măsele, de picioare; a geme, a țipa, a se svîrcoli de ~, a alina ~a; a-i trece ~a; O crudă ~ adînc m'a pătruns (BOL.); permanența boalelor și a durerii e condiția existenței noastre (BR.-VN.) ¶ ② Ⓕ Suferință morală, amar, chin, mîhnire, obidă: Unde-i unul nu-i putere La nevoi și la ~ (ALECS.); Mi-a rămas inima rece și 'mpietrită de ~ (VLAH.) ¶ ③ Ⓕ Cu ~ de inimă, cu mîhnire, cu părere de rău, cu jale, cu milă [d u r e a].

DUREROS *adj.* ① Ce pricinuește d u r e r e, ce doare: o rană dureroasă ¶ ② Ce arată durerea: țipete dureroase ¶ ③ Ⓕ Plin de amărăciune, de tristețe, de jale, îndurerat: privire dureroasă; *adv.*: Triști și obosiți, în juru-ți, ochii cată ~ (VLAH.).

DURIGA (-ig) *vb. tr.* și *refl. Trans.* A (se) rostogoli, a (se) da de-a d u r a: scoate arapul mărgeaua și o durigă pe masă (RET.); dar banii-s rotunzi, s'au durigat din punga Iancului într'a lui Izig, pe vinars (RET.).

○ **DURIGĂ** (*pl.*-igi) *sf.* = DURĂ.

○ **DURIME** *sf.* Durere (*mai ales în descîntece*). Să-i scoți toată răutatea, Toată greutatea... Durimile, usturimile (TOC.) [d u r e a].

*__DURITATE__ *sf.* ① ⊕ Însușirea de a fi dur, tare, vîrtos; rezistența pe care o opune un corp cînd voim să-l sgîriem cu un vîrf ascuțit; pentru a aprecia duritatea unui mineral s'a alcătuit o scară a durității compusă din următoarele 10 tipuri: 1°. Talcul (cel mai moale); 2° ghipsul; 3° calcita; 4° fluorina; 5° apatita; 6° ortoza; 7° cuarțul; 8° topazul; 9° corindonul; 10° diamantul (cel mai dur din toate) ¶ ② Ⓕ Asprime, neîndurare [fr.].

DURIȚĂ (*pl.*-țe) *sf. dim.* DURĂ: calcă Lică de-i sună durița de la pinten (BR.-VN.).

○ **DURLĂ** *sf.*, DURLAN, DURLAC *sm. Mold. Olten.* Băiețel; băiețandru; flăcău: ce faci, măi durlă? (RV.-CRG.); De ce, Doamne, nu muream, Cînd eram tînăr durlan? (PAMF.).

DURLIGI *sm. pl. Mold.* = TÎRLICI: au ieșit pe prispe copii bălani numai în ~ (SAD.).

○ **DURLOIU** (*pl.*-oaie) *sn. Trans.* ♩ Un fel de trișcă sau fluier făcut din coajă de alun (VLAH.).

○ **DURLUI** (-uesc) *vb. intr. Mold.* ♩ A cînta din trișcă: un cioban... păștea oile, durluind din trișcă (GR.-N.) [d u r l o i u].

† **DURMI** = DORMI.

† **DURMITA** = DORMITA.

† **DUROARE** *sf.* ① Durere: să se pocăiască vrednicește cu ~ și cu inemă înfrîntă (PRV.-MB.); Să scoți toată boala, Toată ~a (TOC.) ¶ ② *pl.* Reumatism, podagră [lat. d o l o r, - o r e m].

*__DURȘUS__ (*pl.*-usuri) *sm.* Linie de albitură ce se pune între rînduri, spre a nu fi prea apropiate [germ. D u r c h s c h u s s].

○ **DURUCA** (-uc) *vb. tr.* și *refl. Trans.* = DURIGA: banii... sînt rotunzi, ei se tot durucă pînă n'ai nici unul în pungă (RET.).

DURUI (-uiu) *vb. intr.* ① = DURĂI ①: de vale, în drumul împărătesc, duruiau căruțele (GRIG.) ¶ ② A răsuna (de lovituri dese): sala duruia de tropote (GRL.).

○ **DURUIELE** *sf. pl. Trans.* ✕ Jintița ce rămîne în fundul căldării, după ce se fierbe zărul și se alege urda (VIC.).

DURUIT *sbst.*, DURUITURĂ (*pl.*-turi) *sf.* Faptul de a d u r u i; rezultatul acestei acțiuni; huruitură: foarte rar se auzea pe pod duruitul unei calește (NEGR.); ce duruitură se aude în podul casei? (SB.).

DURUITOARE *sf.* = HÎRÎITOARE [d u r u i].

DURUITURĂ ☛ DURUIT.

○ **DURUȚ** *sbst. Olten. Băn.* Ⓣ Suman (de dimie albă sau neagră) [srb. d o r o c, ung. d a r o c].

DURZĂU *sm. Maram.* (BRL.) (PAP.) ı = IENUPĂR ı ¶ ② = PIN.

DUS 1. *adj.* ı *p.* DUCE: cine apuca a se duce pe-atunci într'o parte a lumii, adesea ~ rămînea pînă la moarte (CRG.) ¶ ② Adîncit, afundat: cu ochii mici, apropiați și duși în fundul capului (VLAH.) ¶ ③ ~ pe gînduri, cufundat în cugetări ¶ ④ A dormi ~, a dormi adînc: soacra horăia, dormind ~ă (CRG.) ¶ ⑤ Ⓕ ϝ Nebun, smintit.

2. *sm.* ① Cel plecat, cel ce s'a dus; Ⓕ: dușii de pe lume, morții: o povesti și el dușilor de pe lume... pățania (LUNG.); a fi, a vorbi cu dușii de pe lume, a aiura: mă, ești cu dușii de pe lume? (BR.-VN.).

3. *sbst.* Faptul de a se duce, ducere, plecare: ce era de făcut cu ~ul acasă (LUNG.); a luat un bilet de ~ și întors; după ~ul lui Ren ghenerarul de la Brăila (N.-COST.).

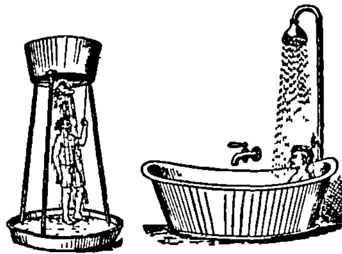

Fig. 1941. Duş.

*__DUȘ__ (*pl.*-șuri) *sn.* ① Țîșnire de apă sau de aburi pe o parte a corpului, baie de apă ce țîșnește ca dintr'o stropitoare (▣ 1941): ~ rece, ~ de aburi: îmi recomandă să fac ~uri scoțiene (S.-ALD.) ¶ ② Ⓕ Răspuns aspru și neașteptat, opăreală: a căpătat un ~ [fr. d o u c h e].

○ **DUȘAMEA** (*pl.*-mele) *sf. Mold.* = DUȘUMEA: bate mătănii cu fruntea pînă lîngă dușamele (GRL.).

DUȘCĂ *sf.* ϝ ① Înghițitură (de apă, de vin, de rachiu, etc.), cît poate înghiți cineva dintr'odată: îi mai trase o ~ de apă și se sculă să plece (VLAH.); a trage o ~ de rachiu din plosca lui cea de Brașov (CRG.) ¶ ② A bea de ~, a-i da dușca, a da de ~ *sau* de-a dușca, a bea dintr'o înghițitură: bău de ~ paharul de Cotnar ce-i sta dinainte (GN.); a apucat... să dea de ~ un ciocănel de țuică (LUNG.); totdeauna își umplea cîte un pahar de vin și-l da de-a dușca (RET.) [srb. d u š k a].

DUȘEȘ *sbst.* ① Se zice la jocul de table, cînd zarurile aruncate arată fie-care cîte șase puncte ¶ ② Ⓕ ‡ Întîmplare norocoasă, noroc: n'au fost niciodată dușeși ca această domnie (N.-COST.) [tc. d y š y š].

DUȘI *sm. pl.* Toane (bune sau rele), cheji: ce nu poate Rumânu, cînd li-i găsi în ~ buni? (JIP.); nu e în ~i ăi buni (CIAUȘ.) [vsl. d u š a].

*__DUȘLAG__ *sbst.* ☛ Priboiul cu care se găuresc cercurile de fier ale buților spre a le nitui [germ. D u r c h s c h l a g].

DUȘMAN 1. *sm.*, DUȘMANĂ (*pl.*-ne), ✍ DUȘMANCĂ (*pl.*-ce) *sf.* ı Acela, aceea care urăște pe cineva, vrăjmaș, neprieten, inimic (⊂ PRIETEN, AMIC): omul fără dușmani, ca rîul fără bolovani (ZNN.); Nu te uita oblu 'n curte Că dușmanele mi-s multe (IK.-BRS.); Atunci îi face dușmanul frate... Și dușmanca surioară... Cînd a face plopul pere (VOR.); dușman de moarte, înverșunat, vrăjmaș neîmpăcat, care urmărește pe cineva cu dușmănia pînă la moarte; — : ferește-mă, Doamne, de prieteni, că de dușmani m'oiu păzi singur; nu da împrumut, că-ți faci dușmani; cînd ai bani, ai și dușmani ¶ ② Poporul, țara, armata cu care ne aflăm în războiu: Ungurii au fost dușmanii de veacuri ai Românilor; ostașii creștini erau... plini... de dorința de a se măsura cu ~ul (BALC.); Unde-s doi puterea crește Și dușmanul nu sporește (ALECS.) ¶ ③ Ⓕ Dușmanul omenirei, diavolul ¶ ④ Căruia i-e silă de ceva, care nu poate suferi ceva: am fost totdeauna un dușman aprig al proceselor.

2. *adj.* Care urăște pe cineva, care se poartă cu vrăjmășie, care are sentimente neprietenoase: oastea ~ă [tc.].

DUȘMĂNESC *adj.* De d u ș m a n, vrăjmășesc: Vin cu porunci domnești Și cu gînduri dușmănești (ALECS.-P.).

DUȘMĂNEȘTE *adv.* Ca un d u ș m a n: se

poartă ~ cu mine; Te tocmește ~ Și plătește omenește (PANN).

DUȘMĂNI (-ănesc 1. *vb. tr.* A purta ură împotriva cuiva, a-l prigoni ca pe un d u ș m a n: La cel ce te dușmănește Tu cu bine-i răsplătește (PAMF.); M'a dușmănit trăind mereu Și-a pizmuit norocul meu! (COȘB.). 2. *vb. refl.* A trăi unul cu altul în dușmănie: mare greșală a fost a noastră că ne-am dușmănit fără nici o pricină cu vecinii noștri Moldoveni (ALECS.).

DUȘMĂNIE *sf.* Sentiment de ură durabilă împotriva cuiva, vrăjmășie ¶¶ (C PRIETENIE, AMICIȚIE).

DUȘMĂNOS *adj.* Plin de dușmănie, cu sentimente de d u ș m a n: e cinos, ~ la inimă, răuvoitor, se bucură de nenorocirea altora și ar face numai rău (VOR.); (F: suflarea dușmănoasă a Crivățului, pornită fără veste într'o zi, a hotărît-o (BR.-VN.).

DUȘNIC *sbst. Olten.* 1 Cep, astupuș de lemn ce se pune la gaura făcută în doagele unui butoiu ¶ - *Băn.* Gaura în horn pe unde iese fumul (NOV.) (RV.-CRG.) (PȘC.) [srb. d u š n i k „răsuflătoare"].

DUȘUMEA (*pl.*-mele *sf.* Pardoseala de scînduri dintr'o odaie (• 1942: bătu cu piciorul în pămînt și deodată se deschise în două ~ua casei (ISP.); ☛ DUȘAMEA [tc. d ü š e m è].

Fig 1942. Dușumea.

† **DUTCĂ** (*pl.*-ce, -ci, ✓ duce *sf.* ① † *Tr.-Carp.* Veche monetă de aramă în valoare de patru creițari (dispărută în a doua jumătate a veacului al XIX-lea): alți bani nu prea erau, fără cît copeice și dutce de cîte 4 bani (N.-COST.); se pomenește și de jumătăți de ~, în valoare de 2 creițari: se ruga... să nu-i jupească toate spatele, ci numai ca de o dutcă de 2 grițari (SB.) ¶ ② *Maram.* Vechi monete de argint în valoare de 10 și de 20 de creițari: Na, mîndră, ține-mi tașca, Că am două dutce 'n ea, Da ne-om duce și le-om bea (BRL.) [comp. DUPCĂ [rut. d u d o k, - d k a, pol. d u d e k, - d k a, ung. d u t k a < germ. D e u t].

DUTCUȚĂ (*pl.*-țe) *sf. Maram.* = DUTCĂ②: taie o ~ de zece creițari în patru și o pune cînd închioată stratul (PAF.).

*__DUUMVIR__ *sm.* Titlu dat de Romani la diferiți magistrați, cari erau de obiceiu în număr de doi în exercitarea funcțiunii [lat.].

*__DUUMVIRAT__ (*pl.*-ate) *sn.* ① Funcțiunea de duumvir ¶ ② Timpul cît se ocupa această funcțiune [lat.].

DUZINĂ (*pl.*-ini) *sf.* Un număr de douăsprezece lucruri de același fel: o ~ de batiste [ngr. ντουζίνα].

† **DVERĂ** (*pl.*-eri *sf.* Una din cele trei uși ale tîmplei, din care două laterale și una la mijloc, numită dvera cea mare *sau* dverile cele mari, dverile împărătești: și stînd Mitropolitul în dvera cea mare... cetește molitfa cea orînduită de încoronare (LET.) [vsl. d v ě r ĭ].

‡ **DVORBĂ** (*pl.*-be *sf.* Serviciu onorific la Curtea domnească [vsl.].

‡ **DVORBI** DVORI [d v o r b ă].

‡ **DVOREALĂ** (*pl.*-eli) *sf.* DVORBĂ [d v o r i].

‡ **DVOREAN**, ‡ DVOREĽNIC *sm.* Curtean [vsl. d v o r ě n i n ŭ].

:**DVORI** (-oresc) *vb. intr.* A face serviciul, a-și oferi serviciile (*vorb.* de slugi, de curteni, de postulanți, etc.): la spatele fiește-căruia boier dvorea cîte o slugă (NEGR.) [vsl. d v o r i t i].

‡ **DVORNIC** = VORNIC.

DIN CAZANIA LUI VARLAM (IAȘI 1642).

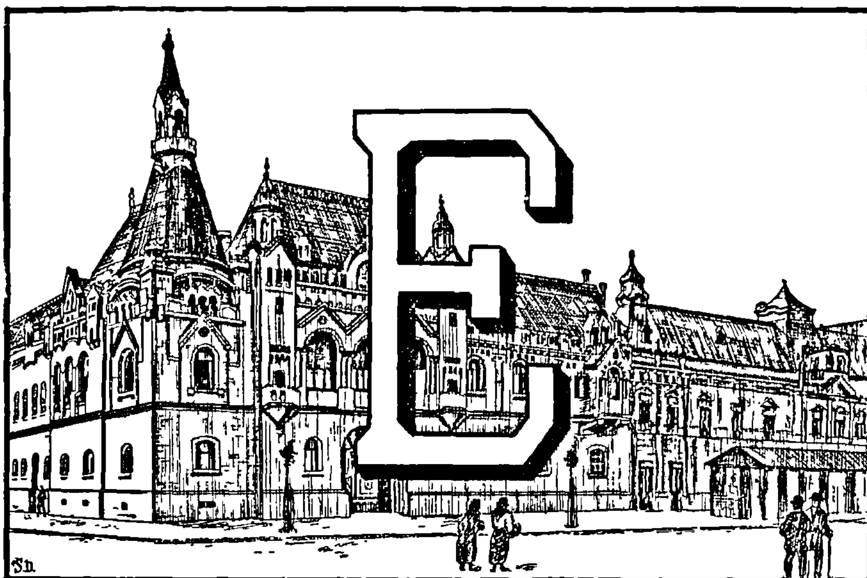

Sec. XV

Sec. XV

Sec. XVI

Sec. XVI

Sec XVII

Sec XVIII

Sec XVIII

Sec. XIX

EPISCOPIA DIN ORADIA-MARE.

E¹ *sm.* A cincea literă a alfabetului.

‡¦**E**² *conj.* = **IAR**: **cea sămânță bună iaste fiiul omenesc, ~ agrul iaste lumea,... ~ pleavele sînt fiii nepriitoriului, ... ~ seceráciunea sfîrșitul veacului iaste, ~ secerătorii îngerii sînt** (COR.) [lat. e t].

E³! *interj.* Exprimă un fel de reticență, spre a arăta că nu se spune tot ce ar fi de spus: **e! la meseria noastră nu e așa** (BR.-VN.); mai adesea repetat: **e! e! frate, răspunse împăratul, ai fi dormit mult și bine, dacă...** (ISP.); **e! e! e! nu mă face, că eu acuși cerc** (ALECS.).

E⁴ *vb.* Este, formă scurtată a *pers. a 3-a sg.* a indicativului prezent de la **A FI**; se reduce la **i** cînd se sprijină pe vocala finală a cuvîntului precedent: **omu-i muritor** [lat. ĕ s t].

EA ☛ **EL.**

EA... ☛ **IA...**

***EBDOMADAR** *adj.* ① Care se reînnoește în fie-care săptămînă ¶ ② Săptămînal, care apare odată pe săptămînă: **revistă ~ă** [fr. h e b d o m|a d a i r e].

***EBEN** *sm.* ✍ ① ♣ = **ABANOS** ¶ ② Negru ca abanosul: **Un păr bogat și negru de ~ strălucitor** (SOL.) [fr.].

***EBENIN** *adj.* ✍ Negru ca abanosul: **Fața-și ascunde în păr ~** (EMIN.) [fr.].

EBÎNCĂ, **IBÎNCĂ** (*pl.*-**ci**) *sf.* Pătură, țol, așternut ce se pune sub șea, pentru ca aceasta să nu roadă spinarea calului: **Pînă 'n ziuă ți-aduc trei, Cu ebîncile pe ei** (TEOD.); **Șăulița că-i lua, Ibîncile c'așternea** (TOC.); **l-a acoperit cu ibîncile de la cal** (LUNG.).

***EBONITĂ** *sf.*, ***EBONIT** *sbst.* Substanță tare, lucioasă, ușoară și rezistentă, obținută prin vulcanizarea cauciucului amestecat cu pucioasă; se întrebuințează la facerea mînerelor de cuțite și de bastoane, a bilelor de biliard, a diferite obiecte de fantezie, la aparate electrice și de radiofonie, etc. [fr.].

***EBRAIC** *adj.* A vechilor Evrei: **limba ~ă**; **alfabetul ~** ☛ **TABELA XX**) [fr.].

***EBRAISM** *sbst.* 🕮 Fel de vorbire particular limbii ebraice [fr.].

***EBRAIST** *sm.* 🕮 Învățat care se ocupă în special cu limba ebraică [fr.].

***EBRIETATE** *sf.* Beție: **trei inși cari aveau aerul a fi într'o stare de ~ patentă... i-au tăiat drumul** (CAR.); **tustrei erau veseli, în una din acele stări de ~ sufletească** (VLAH.) [fr.].

***EBULIȚIUNE** *sf.* ⚗ Fierbere în clocote [fr.].

† **ECARET** = **ACARET.**

***ECARTE** (*pl.*-**euri**) *sn.* ♠ Numele unui joc de cărți între două persoane [fr.].

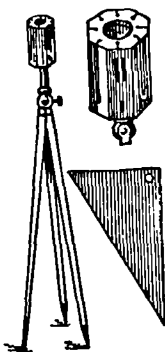
TABELA XX. **ALFABETUL EBRAIC**

Numele	Semnul	Litere finale	Valoarea	Valoarea numerică
Alef	א		a	1
Beth	ב		b, v	2
Ghimel	ג		g	3
Daleth	ד		d	4
Hé	ה		h	5
Vau	ו		v	6
Zain	ז		z	7
Heth	ח		ch	8
Teth	ט		t	9
Iod	י		i	10
Caf	כ	ך	k, ch	20
Lamed	ל		l	30
Mem	מ	ם	m	40
Nun	נ	ן	n	50
Samech	ס		s	60
Ain	ע		e	70
Pé	פ	ף	p, f	80
Țadi	צ	ץ	ț	90
Koff	ק		q	100
Reș	ר		r	200
Șin, sin	שׁ		s, ș	300
Tau	ת		th	400

***ECATOMBĂ** (*pl.*-**be**) *sf.* ① △ Jertfă de o sută de boi sau de alte animale ce se făcea la popoarele vechi: **asemenea jertfe, de cîte o sută de vite deodată, se numiră ecatombe** (ISP.); **vitele jertfite în ecatombe, adică cu sutele, pe altarele zeilor** (ODOB.) ¶ ② Ⓕ Jertfirea unui

mare număr de oameni, măcel, vărsare de singe [fr.].

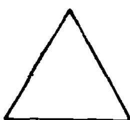
*ECHER (pl.-ere) sn. Instrument de lemn, de metal, de celuloid, etc. în formă de triunghiu dreptunghiu, care serveşte în desenul linear la tragerea perpendicularelor sau paralelelor, la verificarea unghiurilor drepte, etc. (▪ 1943 ; ~ de arpentor, instrument care serveşte la ducerea perpendicularelor pe teren, şi care constă dintr'o prismă cu feţele laterale prevăzute cu ferestruici [fr. équerre].

Fig. 1943. Echere.

*ECHIDISTANT adj. ⩕ 1 Se zice despre două puncte egal depărtate de un al treilea ¶ 2 Se zice despre două linii, două suprafeţe, două planuri sau două corpuri egal depărtate între ele în toate punctele întinderii lor: două drepte paralele sînt ~e [fr. équidistant].

*ECHIDISTANŢĂ (pl.-ţe) ⩕ Calitatea a tot ce este echidistant [fr. équidistance].

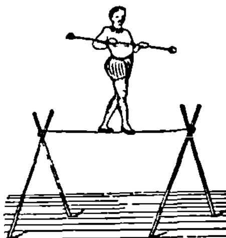
*ECHILATER(AL adj. 1 ⩕ Care are laturile egale: triunghiu ~ ▪ 1944) ¶ - Iperbolă echilateră, iperbolă ale cărei asimptote sînt perpendiculare [fr.].

Fig. 1944. Triunghiu echilateral.

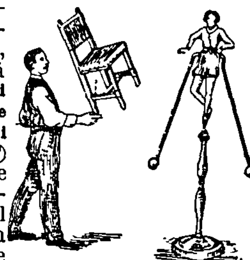
*ECHILIBRA (-brez) 1. vb. tr. 1 A ţine, a pune în echilibru, a cumpăni ¶ 2 Ⓕ A face ca din două lucruri, unul să nu întreacă pe celălalt: ~ cheltuelile şi veniturile.

2. vb. refl. A se pune în echilibru, a se cumpăni [fr.].

*ECHILIBRIST sm. Persoană care s'a deprins cu exerciţiile de echilibru al corpului, mergînd pe o frînghie întinsă sau ţinînd ridicate în echilibru diverse obiecte (▪ 1945 [fr.].

Fig. 1945. Echilibrist.

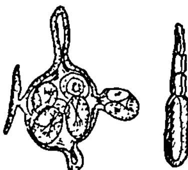
*ECHILIBRU (pl.-bre) sn. ① Ⴖ Starea unui corp menţinut în nemişcare sub influenţa a două sau mai multe forţe egale care lucrează fie-care în sens contrariu şi se distrug una pe alta; în graiul obicinuit, starea unui corp care nu se apleacă nici într'o parte nici într'o alta (▪ 1946): a sta în ~; a-şi păstra ~ul; potcapul părintelui Catihet nu se mai ţinea decît prin o minune de ~ (GN.); a pierde ~l, a fi gata să cadă, pierzîndu-şi poziţiunea stabilă ¶ 2 Ⓕ Armonie între diferite lucruri, justă proporţie, dreaptă măsură: cînd vezi armonia şi ~ul ...din tot universul, ce te poate îndreptăţi să-i tăgăduieşti o conştiinţă? (BR.-VN.) ¶ 3 Ⓕ Stare a sufletului pe care nici o patimă nu-l stăpîneşte într'un chip de a-l turbura ¶ 4 ۞ Stare a ţărilor care se opresc unele pe altele de a se întinde prea mult, de a-şi mări forţele sau influenţa: ~l european, împărţire a teritoriilor între Statele Europei făcută cu scopul de a menţine pacea între ele ¶ ⑤ ~l budgetului, balanţarea exactă a veniturilor şi cheltuelilor [fr.].

Fig. 1946. Echilibru.

*ECHIMOZĂ (pl.-ze) sf. ✗ Pată roşie sau învineţire a pielei de pe urma unei lovituri, unei legături prea strînse sau unei alte cauze [fr. ecchymose].

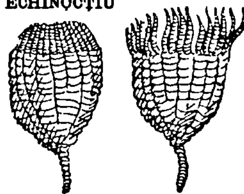
‡ECHINGII sm. pl. ⚔ Odinioară corp turcesc de călăreţi, anteriori ienicerilor, întrebuinţaţi mai tîrziu ca eclerori: vestita ceată a ~lor care două veacuri stătuse groaza Ungariei şi a Germaniei (BĂLC.) [tc.].

*ECHINOCOC sm. ✿ Larva unei specii de tenie (Taenia echinococcus) care trăeşte ca parazit în corpul cînelui şi se încuibează uneori şi în corpul omului (▪ 1947) [fr.].

Fig. 1947. Echinococ.

*ECHINODERME sf. pl. ✿ Clasă de animale, ale căror tipuri sînt ariciul-de-mare şi asteria sau steaua-de-mare (▪ 1948) [fr.].

*ECHINOX (pl.-oxe), *ECHINOCŢIU (pl.-ţii) sn. ☆ Fie-care din cele două epoci ale anului cînd zilele sînt egale cu nopţile: ~ul de primăvară, pe la 21 Martie; ~ul de toamnă, pe la 21 Septembrie [lat.].

Fig. 1948. Echinoderme.

*ECHINOXIAL adj. ① ☆ Care corespunde poziţiunii pe care o ocupă soarele în momentul unuia din cele două echinoxe; punct ~, punctul ecuatorului unde se găseşte soarele în momentul echinoxului ¶ ② ● Linia ~ă, linia care uneşte cele două echinoxe ¶ ③ ● Regiuni ~e, ţările de pe pămînt situate în apropierea ecuatorului [fr.].

*ECHIPA (-ipez) 1. vb. tr. ① ⛴ A pregăti un vas cu toate cele trebuincioase, în ce priveşte numărul oamenilor, materialele, hrana, etc. ¶ ② ⚔ A îngriji de cele trebuincioase în ce priveşte îmbrăcămintea, armele, etc.: ~ soldaţii ¶ ③ F A înţoli, a dichisi.

2. vb. refl. ① A-şi pregăti toate cele trebuincioase ¶ ② F A se înţoli, a se dichisi [fr. équiper].

*ECHIPĂ (pl.-pe) sf. Ceată de lucrători cari urmează să execute o lucrare specială [fr. équipe].

*ECHIPAJ (pl.-aje) sn. 1 ⛴ Tot personalul de serviciu, marinarii, etc. de pe o corabie: dau peste diploma unui bastiment englez jefuit şi ~ul de nouă inşi măcelărit (I.-GH.) ¶ ② Toate lucrurile trebuincioase pentru o operaţiune, o întreprindere, o clădire: ~ de vînătoare ¶ ③ Trăsură de lux, caleaşcă (▪ 1949): o vedea oprindu-se pe la vitrine, întorcîndu-şi capul după un ~ (VLAH.) [fr. équipage].

Fig. 1949. Echipaj.

*ECHIPAMENT (pl.-te) sn. ① ⛴ Tot ce e trebuincios manevrării, hranei sau armamentului unui vas ¶ ② ⚔ Toate cele trebuincioase (haine, arme, unelte) soldaţilor [fr. équipement].

*ECHITABIL adj. Drept, conform cu dreptatea fr. équitable].

*ECHITATE sf. 1 Respectul drepturilor altuia ¶ ② Dreptate, judecată conformă cu bunul simţ, iar nu cu legea scrisă [fr. équité].

*ECHITAŢIUNE, *ECHITAŢIE sf. Arta călăriei [fr. équitation].

*ECHIVALA (-alez) vb. tr. ① A avea aceeaşi valoare, a preţui tot atît, a face cît ¶ ② A însemna cam acelaşi lucru: tăcerea lui echivalează cu o mărturisire [fr. équivaloir].

*ECHIVALENT 1. adj. ① De aceeaşi valoare, care este tot de un preţ ¶ ② ⩕ Figuri ~e, care au aceeaşi suprafaţă, dar nu se pot suprapune, neavînd aceeaşi formă: triunghiu ~ cu un pătrat ¶ ③ Ⴖ Forţe ~e, care produc acelaşi efect ¶ ④ ± Ecuaţiuni ~e, care au aceleaşi soluţiuni.

2. (pl.-ente) sn. Ce este de aceeaşi valoare, de acelaşi preţ.

3. sm. ① ⚗ Cantitatea dintr'un corp care poate să înlocuească o cantitate determinată dintr'un alt corp pentru a produce acelaşi efect sau să joace acelaşi rol ¶ ② Ⴖ ~ mecanic al căldurii, munca mecanică corespunzătoare unei calorii; e egală cu 425 de kilogrametri [fr. équivalent].

*ECHIVALENŢĂ (pl.-ţe) sf. ① Însuşirea a tot

ce este echivalent, egalitate de valoare ¶ ② Acordarea aceleiaşi valori unor diplome eliberate de o universitate străină cu diplomele de acelaşi grad eliberate de o universitate din ţară [fr. équivalence].

***ECHIVOC** 1. *adj.* ① Care are două înţelesuri, în doi peri, care se poate tălmăci în două chipuri: **cuvinte ~e; un răspuns ~** ¶ ③ În care nu se poate avea încredere, a cărui cinste sau purtare dă de bănuit: **un om ~**.

2. (*pl.*-**curi**) *sn.* Înţeles echivoc; întrebuinţare a unui cuvînt care se poate tălmăci în două chipuri [fr. équivoque].

***ECHIVOCITATE** *sf.* = **ECHIVOC** 2.

***ECHO** = **ECOU**: **niciun ~ puternic nu-i răspunse în mulţime** (BALC.).

***ECLECTIC** *adj.* şi *sm.* Se zice despre un filosof care, fără a avea un sistem deosebit, alege din toate ceea ce e mai bun şi mai de crezut: **un filosof ~, un ~** [fr.].

***ECLECTISM** *sbst.* Filosofie eclectică [fr.].

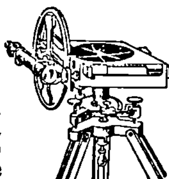
***ECLEROR** *sm.* Iscoadă, cercetaş, soldat trimis înaintea unei armate ca să cerceteze locurile sau să iscodească mişcările duşmanului [fr. éclaireur].

***ECLEZIAST** *sbst.* Una din cărţile sfintei Scripturi, atribuită împăratului Solomon [fr. < gr.].

***ECLEZIASTIC** 1. *adj.* Privitor la biserică sau la cler: **literatura ~ă; adunare ~ă**.

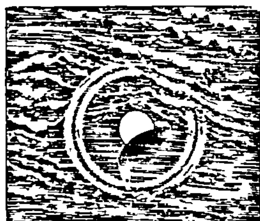
2. *sm.* Membru al clerului, cleric, preot [fr. < gr.].

***ECLIMETRU** (*pl.*-**tre**) *sn.* ① Instrument întrebuinţat în topografie cu care se măsoară inclinaţiunea unui teren (▣ 1950) ¶ ② ☆ Instrument care serveşte la măsurarea distanţei zenitale [fr.].

Fig. 1950. Eclimetru.

***ECLIPSA** (-**ipsez**) 1. *vb. tr.* ① ☆ A ascunde cu totul sau în parte lumina unui astru: **luna eclipsează soarele** ¶ ② A întuneca, a lăsa în umbră, a face să dispară: **El vru să te eclipse, vru ţara să-ţi reducă** (ALECS.) ¶ ③ A întrece, a covîrşi.

2. *vb. refl.* ① ☆ A se ascunde, a dispărea îndărătul unui alt corp: **soarele se eclipsează îndărătul lunii** ¶ ② Ⓕ A se face nevăzut, a dispărea, a pieri din ochi, a o şterge pe furiş [fr.].

Fig. 1951. Eclipsă parţială de soare.

***ECLIPSĂ** (*pl.*-**se**) *sf.* ① ☆ Întunecime, dispariţiune aparentă a unui astru pricinuită de interpunerea unui alt corp ceresc între acest astru şi ochiul observatorului: **~ parţială; ~ totală; ~ inelară; ~ de soare, de lună** (▣ 1951-53) ¶ ② Ⓕ Întunecarea a tot ce are o strălucire morală sau intelectuală: **virtutea cea mai curată are şi ea petele şi eclipsele ei** [fr.].

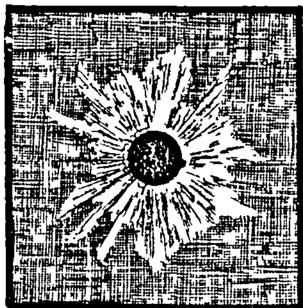

Fig. 1952. Eclipsă totală de soare.

Fig. 1953. Eclipsă parţială de lună.

***ECLIPTICĂ** *sf.* ☆ ① Orbita pe care soarele, după credinţa învăţaţilor din trecut, părea că o descrie în jurul pămîntului, considerat că stă nemişcat ¶ ② Astăzi: orbita pe care o descrie pămîntul, în timp de un an, în jurul soarelui (▣ 1954) [fr.].

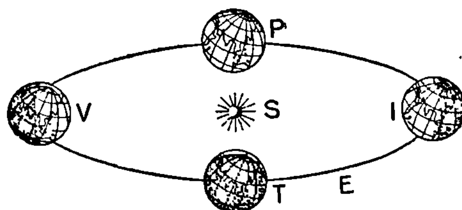

Fig. 1954. Ecliptica şi poziţiunea pămîntului la diferitele anotimpuri.
S. Soarele. — P. Echinocţiul de primăvară. — T. Echinocţiul de toamnă. — V. Solstiţiul de vară. — I. Solstiţiul de iarnă. — E. Linia eclipticei.

***ECLISE** *sf. pl.* ♩ Pereţii laterali cari susţin cele două feţe ale unui instrument de coarde cu arcuş (vioară, violoncel, etc.), completînd astfel cutia de rezonanţă (▣ 1955) [fr. éclisses].

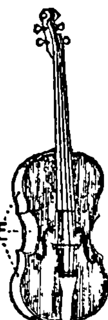

Fig. 1955. E. Eclise.

‡ **ECLISIARH**, † **CLISIARH** *sm.* Paraclisier, ţîrcovnic, slujitor al bisericii [gr.-biz.].

***ECONOM**, Ⓟ **ICONOM** 1. *sm.* ① Îngrijitorul veniturilor unei mănăstiri, unei episcopii sau unei mitropolii: **iconomul iaste de ţine toate cîştigările besericii, tocmeşte şi casa arhiereului şi biserica** (PRV.-MB.) ¶ ② Cel însărcinat cu cheltuelile şi administraţia unei instituţiuni, unui internat, etc.: **~ul spitalului** ¶ ③ Administratorul averii cuiva: **Fă tu ce vei vrea cu dînşii, fii şi economul meu** (PANN) ¶ ④ Gospodar; **~ de vite**, crescător de vite, cel ce se ocupă cu creşterea vitelor ¶ ⑤ Om econom, păstrător.

2. *adj.* ① Păstrător, strîngător, care cheltueşte cu măsură, cumpănit în cheltueli: **omul nu trebue să fie... nici prea iconom nici prea galantom** (PANN) ¶ ② Ⓕ Cumpătat: **a fi ~ de laude, de vorbe**, a lăuda puţin, a vorbi puţin [ngr. οἰκόνομος şi fr. économe].

***ECONOMAT** (*pl.*-**ate**) *sn.* ① Funcţiunea, sarcina economului ¶ ② Biroul economului ¶ ③ Magazin unde se vînd diferite obiecte lucrătorilor unei fabrici, unei uzine sau unei administraţii [fr.].

***ECONOMIC**, Ⓟ **ICONOMIC** 1. *adj.* ① Ce se face cu puţină cheltuială, cu bani puţini: **procedeu economic, birt iconomic**, unde se mănîncă cu puţini bani ¶ ② Ce priveşte gospodăria unei familii, unui Stat ¶ ③ Ce priveşte economia politică.

2. *adv.* Cu economie [fr. şi ngr. οἰκονομικός].

ECONOMICESC = **ICONOMICESC**.

ECONOMICOS = **ICONOMICOS**.

***ECONOMIE**, Ⓟ **ICONOMIE** *sf.* ① Măsură, cumpătare în cheltueli: **a trăi cu ~** ¶ ② Ordine în conducerea, în ţinerea unei case, în administrarea unei averi; **Casă de ~** ☛ **CASĂ**[2] ④ ¶ ③ *pl.* Bani strînşi, puşi de-o parte: **şi-a depus economiile la bancă** ¶ ④ Gospodărie: **au pus pe vătav să-i povestească... cum mai stau trebile iconomiei pe acolo** (SB.); **~ casnică** *sau* **domestică**, administraţia unei case, unui menaj, unei gospodării; **~ rurală**, administraţia unei exploataţiuni agricole; **~ politică**, ştiinţa care tratează despre principiile privitoare la formaţiunea, distribuirea şi consumaţiunea bogăţiilor unei ţări [fr. économie şi ngr. οἰκονομία].

ECONOMISI, Ⓟ **ICONOMISI** (-**isesc**) *vb. tr.* ① A pune bani de-o parte, a strînge, a face economii: **economiseşte a treia parte din veniturile sale** ¶ ② A cruţa: **plugul, de va fi sprinten... iconomiseşte boii** (DRĂGH.) ¶ ③ A administra: **numai cardinalul... poate economisi Transilvania** (BĂLC.) [ngr. οἰκονομήσω < οἰκονόμω].

***ECONOMIST** *sm.* Scriitor care se ocupă de economia politică [fr.].

***ECOSEZ** 1. *adj.* **Stofă ~ă**, care are pe ea mici pătrate de diferite colori: **(avea) o pălăriuţă... de paie de deosebite feţe cu panglica ~ă asortată** (CAR.).

2. ‡ ECOSEZĂ (*pl.*-ze) *sf.*, ‡ ECOSEZ (*pl.*-ezuri) *sn.* Vechiu dans de origine scoţiană: (se dansa) ecosezul, adus din fundul Britaniei (FIL.) [fr.].

*ECOU (*pl.*-ouri) *sn.* ① Răsunet, repetarea unui sunet ce se produce cînd unda sonoră care-l propagă se izbeşte de un obstacol şi o face să salte înapoi silind-o să reia în sens invers drumul pe care l-a străbătut: pietrele... au trecut... pe deasupra capului meu, făcînd... să răsune ecourile (GN.); ecouri lungi aueso prin coridoare (VLAH.) ¶ ② Locul unde se produce această reflexiune a sunetului ¶ ③ Ⓕ Persoană care repetă spusele sau actele cuiva: s'a făcut ecoul neghiobiilor auzite de la alţii ¶ ④ Ⓕ *pl.* Ştiri diverse, întîmplări de-ale zilei publicate de un ziar [fr. é c h o].

‡ ECPAIA *sf.* ① Suită (a domnitorului, a unui mare personaj): după dînşii venea ~ua domnească (FIL.) ¶ ② Clasă socială: ~ua senatorilicului (ALECS.) [comp. tc. e t b à].

*ECRAN (*pl.*-ane, -anuri) *sn.* Pînză albă, întinsă, pe care se proiectează imaginile [fr.].

ECTENIE *sf.* Rugăciune recitată de diacon sau de preot, compusă din mai multe formule care se termină toate prin „Domnului să ne rugăm!": s'a citit şi sfînta evanghelie, după care au urmat eceniile (GRIG.); Şi popi, şirag, cădelniţînd, Ceteau ectenii de comînd (COŞB.) [ngr. ἐκτένεια].

*ECTO... HECTO...

*ECUATOR *sbst.* ① ☆ Mare cerc al sferei cereşti perpendicular pe axa lumii şi care o împarte în două emisfere, una meridională şi alta septentrională ¶ ② ● Cerc mare al sferei pămînteşti, perpendicular pe axa pămîntului, şi la o distanţă egală de cei doi poli; închipuindu-ne suprafaţa pămîntului perfect sferică, ecuatorul o împarte în două părţi egale: emisfera septentrională, boreală sau arctică, şi emisfera meridională, australă sau antarctică (▣ 1956) ¶ ③ ☆ Cerc analog pe ori-ce planetă ¶ ④ ~ magnetic, totalitatea punctelor de pe suprafaţa globului pămîntesc pentru care inclinaţiunea acului magnetic este nulă [fr. é q u a t e u r].

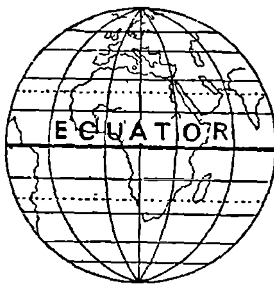
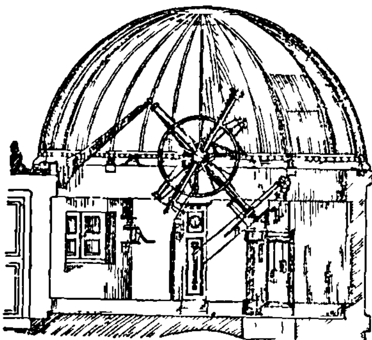

Fig. 1956. Ecuatorul.

*ECUATORIAL 1. *adj.* ① ☆ Se zice despre un punct situat pe ecuatorul ceresc, sau despre o figură ce se închipueşte a fi desenată pe sfera cerească în vecinătatea acestui ecuator ¶ ② ☆ Coordonate ~e (ale unui astru), ascensiunea dreaptă şi declinaţiunea acestui astru ¶ ③ ☆ Lunetă ~ă ☞ ECUATORIAL 2. ¶ ④ ☆ Ce ţine de ecuator, ce priveşte ecuatorul: linie ~ă, ecuatorul; climă ~ă; plante ~e.

Fig. 1957. Ecuatorial.

2. (*pl.*-le) *sn.* ☆ Instrument de astronomie cu care se urmăreşte mişcarea stelelor, se verifică legile mişcării diurne şi se determină ascensiunea dreaptă şi declinaţiunea stelelor; numit şi lunetă ~ă (▣ 1957) [fr.].

*ECUAŢIUNE, ECUAŢIE *sf.* ① ± Reunire de două expresiuni algebrice legate prin semnul = şi care conţin una sau mai multe necunoscute, ale căror valori sau expresiuni se caută. Ex. $5x-5=x^2+1$ ¶ ② ☆ ~a timpului, timpul variabil ce trebue adăugat sau scăzut în fie-care zi în momentul amiezei mijlocii, spre a obţine adevărata amiază ¶ ③ ☆ ~a luminii, timpul pe care-l pune lumina, în mijlociu, spre a ajunge de la soare la pămînt (8 minute şi 18 secunde) [fr. é q u a t i o n].

*ECUMENIC *adj.* Universal, a toată lumea: sobor ~, la care au asistat episcopii din toată lumea (☞ ICUMENIC) [fr. o e c u m é n i q u e].

*ECUESTRU *adj.* ① Care înfăţişază o persoană călare: statuă ecuestră ¶ ② △ Ordinul ~, acela al călăreţilor romani [lat.].

*ECZEMĂ (*pl.*-me) *sf.* Boală nemolipsitoare de piele, caracterizată prin ivirea pe corp a unor băşicuţe dese pline de lichid şi apoi de puroiu [fr.].

EDEC ☞ IEDEC.

‡ EDECLIU ☞ IEDECLIU.

*EDELWEISS *sbst.* FLOAREA-DOAMNEI: în cîte un colţ de stîncă se ascunde ~ul (IRG.) [germ.].

*EDEN *sbst.* ① Raiul pămîntesc ¶ ② Ⓕ Locaş încîntător [fr.].

*EDICT (*pl.*-te) *sn.* Lege, ordonanţă, poruncă domnească, decret promulgat de un suveran [lat.].

*EDIFICA (-fic) *vb. tr.* ① A clădi, a zidi, a construi: ~ un templu ¶ ② A crea, a produce: ~ un sistem ¶ ③ A aduce la pietate, a înălţa sufletul inspirîndu-i virtutea, a îndupleca spre fapte bune prin pilde frumoase sau prin poveţe ¶ ④ A lămuri: iau asupră-mi să-l edific asupra acestui punct [lat.].

*EDIFICATOR 1. *adj.* Care edifică sufletul, care inspiră virtutea, înduplecînd spre fapte bune. 2. *sm.* Cel ce clădeşte, ziditor: ~ul unui monument [fr.].

*EDIFICIU (*pl.*-icii) *sn.* ① Clădire mare, impunătoare (templu, palat, teatru, etc.) ¶ ② Se zice despre o organizare, o instituţiune alcătuită din mai multe combinaţiuni: ~l feudal; pe dînsa se razimă tot ~l social (I.-GH.) [fr.].

*EDIL *sm.* ① △ Nume dat fie-căruia din cei patru magistraţi romani cari aveau inspecţia asupra clădirilor publice, jocurilor şi aprovizionării oraşului ¶ ② Consilier comunal al unui oraş mare [fr.].

*EDILITAR *adj.* Privitor la edili, la edilitate [fr.].

*EDILITATE *sf.* ① △ Funcţiunea edilului şi durata ei ¶ ② Totalitatea consilierilor comunali ai unui oraş mare [fr.].

*EDITA (-itez) *vb. tr.* A publica, a tipări, a scoate de sub tipar (o carte, o gravură, o compoziţie muzicală, etc.) [fr.].

*EDITOR 1. *sm.* Librar care publică scrierea unui autor. 2. *adj.*: librărie editoare [fr.].

*EDITORIAL *adj.* Se zice despre numărul unui ziar în care se găseşte un articol de fond scris şi nesemnat de redactorul-şef, sau despre ori-ce alt articol a cărui răspundere şi-o ia în întregime redacţiunea ziarului [fr.].

*EDITURĂ (*pl.*-turi) *sf.* ① Faptul de a edita şi rezultatul acestei acţiuni ¶ ② Librăria care editează o carte [e d i t a].

*EDIŢIUNE, EDIŢIE *sf.* ① Tipărirea şi publicarea unei cărţi ¶ ② Totalitatea exemplarelor dintr' odată ieşite de sub tipar: Letopiseţele de Kogălniceanu au apărut în două ediţii; ediţia a zecea a unui roman [fr.].

*EDUCA (-uc) *vb. tr.* A creşte copii, a le da creştere, instrucţiune [lat.].

*EDUCATOR 1. *adj.* ① Privitor la educaţiune ¶ ② Care dă educaţiune. 2. *sm.* Cel ce dă creştere, educaţiune copiilor [fr.].

*EDUCAŢIUNE, EDUCAŢIE *sf.* ① Creşterea unui copil desvoltîndu-i însuşirile fizice, intelectuale şi morale: educaţia femeilor la noi e atît de neîngrijită, încît nici nu trebue a mai pomeni de ea (NEGR.); casă de ~, institut unde se primesc copiii în pensiune spre a le da creştere, spre a-i instrui ¶ ② ~ profesională, instrucţiunea ce se dă cuiva cu scopul de a-l pregăti pentru o meserie ¶ ③ Cuno-

ştința şi practica obiceiurilor societății în ce privește manierele, politeța și buna cuviință: **om fără ~**, rău crescut, mojic [fr.].

*EFEB *sm.* ① △ Tînăr în stare de a purta armele (la vechii Greci): **Alcibiad, floarea ~ilor din Atena, tăie într'o zi coada cea mai frumoasă a unui cîine** (ODOB.) ¶ ② Cel ce intră în vîrsta pubertății, flăcău [fr. éphèbe].

*EFECT (*pl.*-te) *sn.* ① Ceea ce e produs de o cauză: **nu e nici un ~ fără cauză** ¶ ② Acțiune, lucrare: **a face ~**, a lucra, a opera ¶ ③ Îndeplinire, realizare: **~ul amenințărilor sale** ¶ ④ Urmare, aplicațiune; **~ele legii; legea n'are ~ retroactiv** ¶ ⑤ Impresiune morală: **sosirea lui a produs un bun ~; vroia să încheie cu o frază de ~** (VLAH.) ¶ ⑥ Impresiunea produsă prin contrastul colorilor, prin opozițiunea umbrei și a luminii ¶ ⑦ La biliard: mișcare particulară produsă cu tacul asupra bilei ¶ ⑧ **~ de comerț**, poliță, scrisoare de credit; **~e publice, ~e de Stat**, rente asupra Statului, acțiuni și diverse valori cotate la Bursă; **~e mobiliare**, bunuri, averi mișcătoare ¶ ⑨ *pl.* Haine, straie, îmbrăcăminte (de care se servește o persoană): **~e militare** [lat. effectus, cu înțelesurile fr. effet].

*EFECTIV 1. *adj.* ① Urmat de efect, care produce efect: **protecțiune ~ă** ¶ ② Care există de fapt; real, pozitiv: **i-a trimis ca ajutor o armată de zece mii de oameni ~i; putere ~ă**.

2. (*pl.*-ive) *sn.* Numărul real al soldaților unei armate, unei trupe [fr.].

*EFECTUA (-tuez) *vb. tr.* A pune în lucrare, a îndeplini, a aduce la îndeplinire, a săvîrși [fr.].

*EFEMEIAT = AFEMEIAT.

*EFEMER 1. *adj.* ① Care trăește numai o zi: **flori, animale ~e** ¶ ② Trecător, ce ține foarte puțin timp, de scurtă durată, vremelnic: **fericire ~ă; glorie ~ă; olici de papugii izgoniți de prin licee, cari fac reviste ~e** (VLAH.).

2. *EFEMERE *sf. pl.* Gen de insecte nevroptere ce se nasc și mor în aceeași zi (Fig. 1958) [fr.].

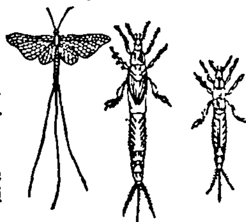

Fig. 1958. Efemere.

*EFEMERIDE *sf. pl.* ① ☆ Tabele astronomice prin care se determină, zi cu zi, pozițiunea astrelor ¶ ② Scrieri sau simple notițe care arată evenimentele întîmplate în aceeași zi a anului, la diferite epoci ¶ ③ În antichitate: titlul unor scrieri în care se povestea zi cu zi viața unui personaj [fr.].

*EFEMINAT *adj.* = AFEMEIAT: **firea sa, oarecum ~ă** (D.-ZAMF.) [fr.].

EFENDI *sm.* Titlu onorific dat, în Turcia funcționarilor civili și învățaților: **acesta era doctorul, casei unui ~ din Constantinopoli** (BOL.) [tc.].

*EFERVESCENT *adj.* Ce este în efervescență sau poate intra în efervescență [fr.].

*EFERVESCENȚĂ (*pl.*-țe) *sf.* ① Fierbere, clocotire prin degajarea unui gaz din interiorul unui lichid: **creta produce ~ cînd e pusă într'un pahar cu apă amestecată cu un acid oare-care** ¶ ② Ⓕ Sbucium, emoțiune sgomotoasă a sufletului: **efervescența mîniei** ¶ ③ Ⓕ Clocot, frămîntare, agitație sgomotoasă (a unei mulțimi): **efervescența gloatelor** [fr.].

*EFICACE *adj.* Care-și produce efectul, prielnic: **un mijloc ~** [fr.].

*EFICACITATE *sf.* Însușirea a tot ce este eficace: **~a unui remediu** [fr.].

*EFICIENT *adj.* Care-și produce de fapt efectul: **soarele este cauza ~ă a căldurii** [fr.].

*EFIGIE *sf.* ① Reprezentarea în relief sau în pictură a chipului unei persoane (se zice *în spec.* despre portretele reproduse pe o monetă sau o medalie): **monetă cu efigia regelui Carol** ¶ ② Ⓕ Personificare, reprezentarea vie a unui lucru ideal: **efigia durerii** ¶ ③ Chipul unei persoane, executat, în mod grosolan, care se atîrna de o spînzurătoare cînd această persoană era osîndită la moarte prin contumace [fr.].

*EFLORESCENT *adj.* Care-și pierde o parte din apă la temperatura ordinară, din care cauză se acopere la suprafață cu o pulbere măruntă: **carbonatul de sodiu este ~** [fr.].

*EFLORESCENȚĂ (*pl.*-țe) *sf.* ① Începutul înfloririi unei plante, momentul cînd dă în floare ¶ ② Fenomen pe care-l prezintă unele substanțe solide care devin pulverulente, cînd sînt expuse la aer liber: **~ salină** ¶ ③ Mică erupțiune, acută sau cronică, care apare pe piele [fr.].

*EFLUVIU (*pl.*-vii) *sn.* ① Nume dat substanțelor organice alterate, care stau suspendate în aer, și care dau naștere mai ales frigurilor intermitente sau malariei ¶ ② **~ electric**, descărcare electrică, invizibilă sau foarte puțin luminoasă, care se produce între două suprafețe de sticlă ¶ ③ **Efluvii magnetice**, nume dat influențelor exercitate de magnetizatori asupra persoanelor magnetizate, și atribuite unui pretins fluid magnetic [fr.].

*EFOD *sbst.* Îmbrăcămintea de in, scurtă și fără mîneci, cu care se îmbrăcau odinioară preoții evrei [fr.].

EFOR[1] *sm.* Membru al unei eforii: **am fost prezentat lui Beizadea Niculache Suțu... atunci postelnic și ~ al școalelor** (I.-GH.) [gr. ἔφορος].

*EFORI[2] *sm. pl.* △ Magistrați lacedemonieni în număr de cinci cari aveau sarcina de a veghia asupra autorității regilor și a senatului, înfrînînd excesele lor de putere [fr.].

EFORIE *sf.* ① Corp de bărbați meniți să conducă o instituțiune de cultură sau de binefacere, alcătuind un fel de consiliu de administrație: **eforia școalelor**, compusă din Mitropolitul țării și din doi boieri, veghia odinioară asupra școalelor și fondurilor lor; **eforia spitalelor**, care se ocupă cu administrația și ținerea în bună stare a spitalelor; **eforia unui liceu, unui gimnaziu**, cari se ocupă cu administrarea fondurilor acestor școli ¶ ② Sarcina acestui corp de bărbați ¶ ③ Locul, unde aceștia se adună și unde sînt instalate birourile funcționarilor [ngr. ἐφορεία].

*EFORT (*pl.*-turi) *sn.* Sforțare, silință, străduință: **~ul de care avea nevoie ca să se scoale din pat i se înfățișa ca o durere** (VLAH.) [fr.].

*EFRACȚIUNE, EFRACȚIE *sf.* Spargerea de către un hoț a unei uși, a unei încuietori: **furt prin ~** [fr.].

○EFTA (-tez) *vb. refl. Olten.* A se afla, a se găsi, a se da la iveală: **hoții n'au putut fi eftați** (CIAUȘ.).

EFTIN... = IEFTIN...

*EFUZIUNE, *EFUZIE *sf.* ① Vărsarea, împrăștierea unui lichid; Ⓕ: **~ de sînge**, măcel ¶ ② Ⓕ Vie și sinceră demonstrațiune de prietenie, de dragoste: **o primește cu ~ în brațe** (CAR.) [fr.].

*EGAL 1. *adj.* ① De o potrivă, la fel, asemenea în ce privește valoarea, calitatea sau cantitatea: **merite ~e; sume ~e; lungimi ~e** ¶ ② Care este totdeauna același, care nu se schimbă, uniform: **a merge cu un pas ~; un stil ~** ¶ ③ **Partida este ~ă**, se zice despre doi jucători, despre doi luptători cari sînt sau nu sînt de aceeași forță ¶ ④ Care e de o fire blîndă, care nu-și schimbă calmul ce-l caracterizează: **totdeauna ~, fără a se lăsa alterat măcar de ori-ce împrejurare** (CAR.) ¶ ⑤ Care se bucură de aceleași drepturi: **toți cetățenii sînt ~i înaintea legii** ¶ ⑥ Indiferent: **mi-e ~ dacă va veni sau nu**.

2. *sm.*, *EGALĂ (*pl.*-le) *sf.* Acela, aceea care e de o potrivă cu altul, care ocupă același rang cu altul: **nu stă de vorbă decît cu egalii lui; egala ei în școală; a fi fără ~**, a nu avea păreche.

3. *adv.* În mod egal, de o potrivă, la fel [fr.].

*EGALA (-alez) 1. *vb. tr.* ① A face egal, a face de o potrivă: **~ părțile** ¶ ② A fi egal cu, a fi de o potrivă: **nimeni nu l-a egalat pîn'acum**.

2. *vb. refl.* ① A deveni egal ¶ ② A se pretinde egal, a se socoti la fel, de o potrivă cu [fr.].

*EGALITAR *adj.* și *sm.* ① Căruia-i place egalitatea: **societate ~ă** ¶ ② Care e partizan al egalității între oameni: **ideile ~e și democratice începuse a se introduce chiar în saloanele elegante** (I.-GH.) [fr.].

*EGALITATE *sf.* ① Însușirea a tot ce este

egal, de o potrivă cu cineva sau ceva: ~a a două linii, a două sume; ~ de vîrstă, de merit ¶ ② ~ înaintea legii, stare în care se află cetățenii de ori-ce rang, de ori-ce clasă socială, fără excepțiuni sau privilegii, avînd toți aceleași datorii și bucurîndu-se de aceleași drepturi ¶ ③ Organizațiune socială în care toate privilegiile claselor sînt desființate: ~a este o aspirațiune nobilă și generoasă a omului de bine (I.-GH.) ¶ ④ Uniformitate: ~ pasului, pulsului ¶ ⑤ ~ de caracter, păstrarea neclintită a aceluiași caracter în ori-ce împrejurare [fr.].

***EGEMONIE** *sf.* ① Supremație a unui oraș asupra celuilalt, în Grecia veche ¶ ② *Pr. ext.* În timpurile moderne supremația unui Stat făcînd parte dintr'o confederațiune asupra celorlalte State confederate [fr. h é g é m o n i e].

EGET-BEGET ☛ GET-BEGET.

***EGHILETĂ** (*pl.*-te) *sf.* Șiret, găitan cu capetele îmbrăcate cu metal în formă de ace, care împodobesc uniformele jandarmilor, sergenților, etc. (▣ 1959) [fr. a i g u i l l e t t e].

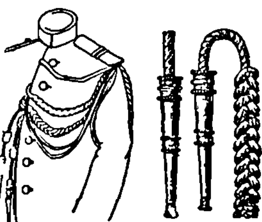

Fig. 1959. Eghilete.

***EGHIPȚIENE** *sf. pl.* Caractere tipografice semi-grase, de o tăietură specială.

***EGIDĂ** (*pl.*-de) *sf.* ① Scutul zeiței Minerva (▣ 1960) ¶ ② Ⓕ Scut, protecție, ocrotire [fr.].

***EGIPTEAN** 1. *adj.* ● Din E g i p t, privitor la Egipt.

2. *sm.*, ***EGIPTEANCĂ** (*pl.*-ence) *sf.* Locuitor, locuitoare din Egipt.

Fig. 1960. Egidă.

***EGIPTOLOG** *sm.* Învățat care se ocupă cu istoria și antichitățile Egiptului [fr.].

***EGIPTOLOGIC** *adj.* Privitor la egiptologie [fr.].

***EGIPTOLOGIE** *sf.* Studiul istoriei și antichităților Egiptului [fr.].

***EGIRA** ☛ HEGIRA.

EGLENDISI, ENGLENDISI, EGLINDISI, ⊙ ÎNGLINDISI (-isesc) *vb. refl.* A petrece, a se amuza: spune... cum s'a eglendisit la bal la Curte (NEGR.); treceți în odaia cealaltă și vă eglendisiți după plăcere (FIL.); pînă una alta se înglindiseau la circiuma de la colț (D.-ZAMF.) [ngr. ἐγλενδίζω]

***EGLOGĂ** (*pl.*-ge) *sf.* Un fel de poezie pastorală în care se introduc ciobani cari vorbesc între ei: eglogele lui Virgiliu [fr.].

***EGOISM** *sbst.* Fel de a fi al omului care ori-ce gîndește, vorbește sau lucrează, face totul pentru sine, fără a-i păsa de alții: așa e de vast ~ul omenesc, încît toate neajunsurile noastre personale devin calamități publice (D.-ZAMF.) [fr.].

***EGOIST, -TĂ** *adj.* și *sm. f.* Care are vițiul egoismului: om ~; sentimente ~e; ochii mei egoiști vedeau numai pentru mine (D.-ZAMF.) [fr.].

EGRASIE = IGRASIE.

***EGRETĂ** (*pl.*-te) *sf.* ① Buchet de pene răsfirate cu care se împodobesc chipiurile sau coifurile militarilor, capetele cailor la marile parade, etc. (▪ 1961): ...egretele-albicioase Mișcîndu-se departe, ca umbre fioroase (ALX.) ¶ ② Buchet de diamante sau de mărgăritare, în formă de egretă, pe care-l poartă femeile ca podoabă [fr. a i g r e t t e].

Fig. 1961. Egrete.

EGUMEN *sm.* Superiorul unei mănăstiri de călugări, stareț: cela ce va înjura pre călugăr, acela înjură pre ~ul lui și pre mănăstire (PRV.-MB.); ~ii nu pot da în arendă moșiile mănăstirești (LEG. CAR.) [gr. ἡγούμενος].

EGUMENIE *sf.* ① Sarcina, demnitatea e g u m e n u l u i, stăreție: primi aci cu mulțumire egumenia bogatei mănăstiri Snagovul (ODOB.) ¶ ② Timpul cît se exercită această demnitate: clădirea s'a reparat subt egumenia Grecului Anania, mitropolit de Sivas (IRG.).

EHEI! *sau* EHEHEI! *interj.* Ⓟ Arată că lucrul de care a pomenit interlocutorul e cu mult mai mare, mai important, etc. decît gîndește: Ajung eu oare într'un ceas acolo? ~! nici în două ceasuri; *rareori și* HEI! hei! dară cînd îi mai vedea și p'asta, să vedem ce-o să mai zici! (ISP.) [comp. HEI!].

‡**EHO** = ECOU: acest din urmă cuvînt găsind un ~ în toate inimile, fu ca o scînteie electrică (NEGR.); Grozavul ei buhnet ~ repetează O'o sută de guri (STM.-WB.).

EI[1] ☛ EL.

EI![2] *interj.* ① ‡ Servă ca afirmațiune (= da!): Și grăi lor Isus: înțelegeți aceste toate? Grăiră lui: ei! Doamne! (COR.) ¶ ② Cînd se interpelează cineva: ei! lasă, ticăloaselor, că v'oiu dobzăla eu de-acu înainte (CRG.) ¶ ③ În propozițiunile interogative: ei! bade, ce este mai gras pe lumea asta? (ISP.) ¶ ④ Concesiv: ei! fie cum zici! ¶ ⑤ Arată o ezitare: Da ce-s acele solomonii, moș Nichifor? — Ei! jupîneșică dragă, asta nu se poate spune (CRG.) ¶ ⑥ Ei aș! ☛ AȘ! ¶ ⑦ ~ bine! fie! ei bine! vorbește cît vei voi, te ascult (ISP.) [după fr. e h b i e n!) ¶ ⑧ Uneori repetat: ei! ei! ce-i de făcut? (CRG.) [① < vsl. e j; ②—onomat.].

***EIDER** *sm.* Specie de rață din al cărei puf foarte fin se fac pernițe, plăpămi, etc. (▣ 1962) [fr. < germ.].

Fig. 1962. Eider.

EL *pron. pers. m. de pers. a 3-a*; *pl.* ei; *dat. sg.* lui, *aton* (proclitic sau enclitic) i, ii; *ac. sg.* pe el, *aton* l, îl; *dat. pl.* lor, *aton* le, li; *ac. pl.* pe ei, *aton* i, îi; — *f. sg.* EA; *pl.* ele; *dat. sg.* ei, *aton* i, ii; *ac. sg.* pe ea, *aton* o; *dat. pl.* lor, *aton* le, li; *ac. pl.* pe ele, *aton* le [lat. I l l u m, I l l a m.].

***ELABORA** (-orez) *vb. tr.* ① A modifica o materie printr'o lucrare îndelungată: stomacul elaborează alimentele ¶ ② Ⓕ A perfecționa gradat: ~ o idee ¶ ③ A pregăti cu îngrijire: ~ un proiect de lege [fr.].

***ELAN**[1] (*pl.*-anuri) *sn.* Avînt, pornire, sufletească [fr.].

***ELAN**[2] *sm.* Specie de cerb, de mărimea unui cal, care trăește în Suedia, Norvegia, Livonia, Rusia, Finlanda și Siberia *(Alces palmatus)* (▪ 1963) [fr.].

Fig. 1963. Elan.

***ELASTIC** 1. *adj.* ① Care are elasticitate: gazurile sînt ~e; bretele ~e; canapelele cele ~e care te saltă cu plăcere (ALECS.); gumă ~ă, Ⓟ gumilastic, cauciuc ¶ ② Care produce elasticitate: forță ~ă ¶ ③ Ⓕ Care se poate acomoda cu tot felul de împrejurări: spirit ~; conștiință ~ă, conștiință puțin scrupuloasă.

2. *ELASTIC (*pl.*-icuri) *sn.* ① Țesătură în care intră și fire de cauciuc, din care se fac bretele, jaretiere, cingători, etc. ¶ ② Gumă elastică [fr.].

***ELASTICITATE** *sf.* ① Însușirea ce au unele corpuri de a se mlădia, de a se turti, de a se strînge, cînd se apasă pe ele, și de a-și relua apoi forma primitivă, cînd încetează forța care a lucrat asupra lor: ~a unui arc; ~a aerului ¶ ② Ⓕ Starea unui spirit, unui suflet comparat cu un arc elastic: în ~a sa de convicțiuni, trata acel mare și generos act al Românilor de uneltire diavolească (I.-GH.) [fr.].

‡**ELCIU** *sm.* Odinioară: ambasadorul unei puteri pe lîngă Poartă: vezi pe cucoana aceea care șade în loja de lîngă ~l Prusiei? (FIL.) [tc. e l č i].

ELCOVAN *sm.* = PESCĂRUȘ ②: Privind în depărtare un sbor de ~i (ALECS.) [tc. j e l k o v a n].

***ELECTIV** *adj.* ① Care e numit prin alegere: rege ~; se zice și despre funcțiuni care se dau prin alegere ¶ ② Cameră ~ă, cameră numită prin votul alegătorilor [fr.].

***ELECTIVITATE** *sf.* Calitatea ori-cărui cetățean care poate fi chemat la o funcțiune prin alegere [fr.].

***ELECTOR** *sm.* Principe al vechiului imperiu al Germaniei care lua parte la alegerea îm-

păratului: **~ii Imperiului erau, de la secolul al XIV-lea pînă la al XVII-lea, în număr de șapte** [fr.].

*ELECTORAL *adj.* ① Privitor la dreptul de a alege, la alegeri: **lege ~ă; colegiu ~** ¶ ② **Întrunire ~ă,** întrunire de alegători făcută pentru a asculta pe candidați și a discuta vederile lor politice ¶ ③ **Liste ~e,** liste în care sînt înscrise numele tuturor acelora care au dreptul de a vota la alegeri [fr.].

*ELECTORAT *sbst.* ① Demnitatea principilor electori din vechiul imperiu german ¶ ② Teritoriul supus unui elector [fr.].

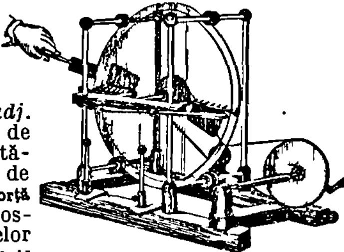

Fig. 1964. Mașină electrică.

*ELECTRIC *adj.* ① Care este de natura electricității, sau e produs de această cauză: **forță ~ă,** cauza necunoscută a fenomenelor electricității; **fluid ~,** fluid imponderabil care se bănuește că produce fenomenele electricității; **curent ~** ☛ CURENT 2 ① ¶ ② **Scînteie ~ă,** descărcătură care se produce între două corpuri sub forma unei scîntei sau unei trăsături luminoase (▣ 1965) ¶ ③ **Mașină ~ă,** generator de electricitate (▣ 1964) ¶ ④ **Motor ~** = ELECTROMOTOR ¶ ⑤ **Arc ~** = ARC VOLTAIC (☛ ARC ⑨) ¶ ⑥ Ⓕ Care există sau se propagă cu o iuțeală extraordinară: **s'au întors în țară ca mișcați printr'o gîndire ~ă** (I.-GH.) [fr.].

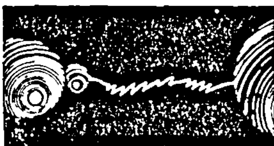

Fig. 1965. Scînteie electrică.

*ELECTRICITATE *sf.* ① Proprietate ce se manifestă la suprafața unor anumite corpuri frecate, încălzite, comprimate sau supuse unor acțiuni chimice și care consistă în aceea că aceste corpuri atrag alte corpuri pe care apoi le resping, produc scîntei, comoțiuni în corpurile organice, etc. Corpurile care se bucură de această proprietate sînt: chihlibarul, rășina, sticla, etc.; **~ pozitivă,** aceea care se desvoltă pe sticla frecată cu o piele de pisică sau cu o bucată de postav de lînă; **~ negativă,** aceea care se desvoltă pe rășina frecată [fr.].

*ELECTRIFICA (-fic) *vb. tr.* ① A înlocui prin tracțiune electrică tracțiunea cu aburi, etc. la drumurile de fier, vapoare, tramvaie, etc. ¶ ② A adapta, a introduce electricitate la o exploatare industrială [fr.].

*ELECTRIZA (-izez) 1. *vb. tr.* ① A pune un corp în stare de a produce fenomene electrice: **~ un corp prin frecare** ¶ ② A produce cuiva o sguduitură electrică cu ajutorul buteliei de Leyda, a unei baterii electrice, etc. ¶ ③ Ⓕ A produce asupra spiritului o impresiune puternică care-l înflăcărează: **oratorul a electrizat adunarea; Românii... electrizați încă prin izbîndă, îi goneau dinaintea lor ca pe niște turme de vite** (BĂLC.).

2. *vb. refl.* ① A deveni electric ¶ ③ Ⓕ A fi entuziasmat, a se înflăcăra [fr.].

*ELECTRIZABIL *adj.* Care poate fi electrizat ¶¶ Ⓒ NEELECTRIZABIL [fr.].

*ELECTRO-CHIMIC *adj.* Privitor la electro-chimie: **analiză ~ă** [fr.].

*ELECTRO-CHIMIE *sf.* Partea chimiei care se ocupă cu fenomenele chimice în care electricitatea joacă un rol de căpetenie [fr.].

*ELECTROCUTA (-utez) *vb. tr.* A ucide printr'o puternică descărcare electrică [fr.].

*ELECTROCUȚIUNE *sf.* Moarte pricinuită printr'o puternică descărcare electrică [fr.].

*ELECTROD *sm.* Placă metalică ori sîrmă așezată într'un lichid electrolitic (într'o pilă electrică, etc.) prin care trece curentul: **~ pozitiv, negativ** (▣ 1966) [fr.].

*ELECTRO-DINAMIC 1. *adj.* Privitor la electrodinamică.

2. *ELECTRODINAMICĂ *sf.* Ramură a electricității care studiază fenomenele datorite acțiunii curenților electrici asupra lor înșiși, asupra magneților și reciproc [fr.].

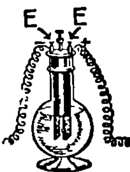

Fig. 1966. E. E. Electrozi.

*ELECTRO-DINAMISM *sbst.* Totalitatea fenomenelor produse de un curent electric [fr.].

*ELECTRO-DINAMOMETRU (*pl.*-tre) *sn.* Aparat care servește să măsoare intensitatea unui curent electric [fr.].

*ELECTROFOR *sm.* Aparat, imaginat de Volta, alcătuit dintr'o turtă rășinoasă care se electrizează frecîndu-se cu o piele de pisică; deasupra turtei se pune un disc metalic cu mîner de cristal, unde se culege și se păstrează fluidul electric (▣ 1967) [fr.].

Fig. 1967. Electrofor.

*ELECTRO-GALVANIC *adj.* Privitor la electricitatea galvanică [fr.].

*ELECTROGEN *adj.* Care produce electricitate [fr.].

*ELECTROLIT *sm.* Corp lichid care poate fi descompus prin curentul electric [fr.].

*ELECTROLITIC *adj.* Care posedă însușirea unui electrolit sau se raportă la electroliză: **disociație ~ă,** desfacerea unui electrolit în atomi ori în grupe de atomi materiali, încărcați cu electricitate; **fier ~, cupru ~,** fier, cupru, curățat de corpuri străine cu ajutorul electricității [fr.].

*ELECTROLIZA (-izez) *vb. tr.* A opera o electroliză [fr.].

*ELECTROLIZĂ (*pl.*-ize) *sf.* Descompunerea, printr'un curent electric, a diferitelor elemente din care e format un corp compus (▣ 1968); electroliza apei a fost făcută, pentru prima oară, în 1800, de fizicianii englezi Carlisel și Nicholson [fr.].

Fig. 1968. Electroliză.

*ELECTRO-MAGNET *sm.* Instrument alcătuit dintr'un drug de fier, de formă variabilă, înfășurat cu un fir conductor izolat, care lucrează ca și un magnet în timpul trecerii unui curent electric; e foarte întrebuințat în numeroase aparate, precum: sonerii, telegrafe, telefoane, etc. (▣ 1969) [e l e c t r o + m a g n e t, după fr. é l e c t r o - a i m a n t].

*ELECTROMAGNETISM *sbst.* ① Partea fizicei care tratează despre raporturile între electricitate și magnetism ¶ ② Totalitatea fenomenelor produse prin acțiunea mutuală a corpurilor electrizate și a magneților [fr.].

Fig. 1969. Electro-magnet.

*ELECTROMETALURGIE *sf.* Procedeuri electrice pentru separarea metalelor de minereurile lor [fr.].

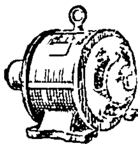
*ELECTROMETRIE *sf.* Măsurarea cantităților de electricitate [fr.].

*ELECTROMETRU (*pl.*-tre) *sn.* Instrument care servește la măsurarea intensității electrice desvoltate la suprafața unui corp, sau pentru recunoașterea naturii electricității cu care un corp e încărcat (▣ 1970) [fr.].

Fig. 1970. Electrometru.

*ELECTROMOTOR (*pl.*-toare) 1. *sn.* Se zice despre ori-ce mașină care funcționează prin curenți electrici; se numește și „motor electric" ▣ 1971).

2. *adj.*, *f.* *ELECTROMOTRICE ① Care desvoltă electricitate ¶ ② **Forță electromotrice,** cauza care produce sau tinde să producă într'un circuit manifestațiuni electrice [fr.].

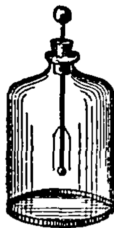

Fig. 1971. Electromotor.

***ELECTRON** *sm.* Fie-care din părticelele infinit de mici de electricitate negativă din care e format un curent electric [fr.].

***ELECTRO-NEGATIV** *adj.* Se zice despre ori-ce corp care, în electroliză, se duce către polul negativ; e numit astfel pentru că se bănuește că e încărcat cu electricitate negativă [fr.].

***ELECTRO-POZITIV** *adj.* Se zice despre acele corpuri care, în electroliză, se duc către polul pozitiv, și se bănuește că sînt încărcate cu electricitate pozitivă [fr.].

***ELECTROSCOP** (*pl.*-oape) *sn.* Aparat cu care se recunoaște prezența electricității într'un corp și felul acestei electricități (▪ 1972) [fr.].

Fig. 1972. Electroscop.

***ELECTROSTATICĂ** *sf.* Partea fizicei care se ocupă cu electricitatea statică [fr.].

***ELECTROTEHNIC** *adj.* De electrotehnie, privitor la electrotehnie [fr.].

***ELECTROTEHNIE** *sf.* Studiul aplicațiunilor tehnice ale electricității [fr.].

***ELECTROTERAPIE** *sf.* Mijloc de tratare a boalelor cu ajutorul electricității [fr.].

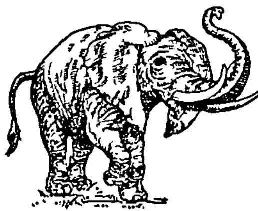
***ELECTROTIPIE** *sf.* Arta de a reproduce clișee tipografice cu ajutorul electricității [fr.].

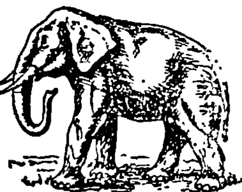
***ELECTUAR** (*pl.*-are) *sn.* Preparat farmaceutic compus din diferite prafuri amestecate cu siropuri făcute din zahăr sau miere [fr.].

***ELECȚIUNE** *sf.* Alegere [fr.].

‡ **ELEFAND** = ELEFANT [gr.].

***ELEFANT** *sm.* Cel mai mare din mamiferele de pe uscat din epoca actuală; are pielea foarte groasă, capul mic în raport cu trupul, urechile mari

Fig. 1973. Elefant african.

Fig. 1974. Elefant aziatic.

și blege, nasul prelungit în formă de trompă ce se întinde sau se strînge după nevoie, și doi colți foarte lungi ce ies din falca de sus și cari își găsesc întrebuințarea în industrie sub numele de fildeș; o speță trăește în Asia (India) și alta în Africa (*Elephas indicus*) ▣ 1974, *E. africanus* ▣ 1973): **~ul li se părea purice pe lîngă acest cucoș** (CRG.) [fr.].

***ELEGANT** 1. *adj.* Care are eleganță, care e îmbrăcat cu eleganță: **două tinere ~e mergeau înaintea mea** (I.-GH.).

2. *sm.* Bărbat cu îmbrăcămintea și cu manierele elegante [fr.].

***ELEGANȚĂ** *sf.* ① Însușirea a tot ce este plin de grație, de delicateță și de distincție în îmbrăcăminte, în maniere, etc. ¶ ② Distincțiune în vorbire și în stil, fără a fi afectată sau căutată anume, ci care rezultă dintr'un dar firesc [fr.].

***ELEGIAC** 1. *adj.* ① Care aparține elegiei: **gen ~; poet ~** ¶ ② Ⓕ Duios, trist, jalnic: **accent ~.**

2. *sm.* Poet elegiac [fr.].

***ELEGIE** *sf.* ① La Greci și Latini, compoziția poetică a cărei caracteristică de căpetenie era alcătuirea ei din hexametri și pentametri ¶ ② Astăzi: cîntec de jale, mic poem cu subiect trist sau duios: **omul, înveselit sau jalnic la vînătoare, a simțit gustul de a cînta în elegii... vitejiile și neajunsurile sale** (ODOB.) [fr.].

ELEI! *interj.* Exprimă mai ales mirarea, amestecată cu neîncredere, la auzul unei vești, corespunde oare-cum lui „ce spui?" sau „nu mai spune!": **exclamarea „hau!"** (= engl. how)... **corespunde... cu poznașul ~! al Românilor** (ALECS.).

***ELEMENT** (*pl.*-te) *sn.* ① În filosofia naturală a celor vechi, fie-care din cele patru principii fundamentale (‡ „*stihii*") din care, după credința lor erau constituite corpurile: pămîntul, apa, aerul și focul ¶ ② Astăzi, ori-ce corp simplu, adică acela care nu poate fi descompus în mai multe substanțe de naturi diferite ¶ ③ Corp compus care intră în formațiunea unui alt corp complex: **acidul nitric și potasa sînt ~ele silitrei** ¶ ④ Fie-care din cele două cupluri, zinc și aramă, care intră în construcțiunea pilei lui Volta; fie-care parte analogă unui astfel de cuplu, în ce privește efectele ei, și care este una din părțile integrante ale fie-căreia din diferitele pile întrebuințate astăzi: **un ~ Bunsen** ¶ ⑤ *Pr. ext.* Tot ce intră în compunerea unui lucru și din care acesta e alcătuit: **cuvintele sînt ~ele vorbirii** ¶ ⑥ Mediul în care trăește un animal: **~ul peștilor e apa;** Ⓕ: **a fi, a nu fi în ~ul său,** a fi, a nu fi în locul, în mediul care-i e favorabil, care-i place, unde se simte la largul lui: **și trăesc în durere ca 'n ~ul meu** (ALX.) ¶ ⑦ *pl.* Primele noțiuni ale unei științe sau arte: **~e de gramatică greacă** ¶ ⑧ *pl.* **Elementele,** agenții atmosferici, natura și accidentele solului [fr.].

***ELEMENTAR** *adj.* ① Ce este de natura elementului: **moleculele ~e** ¶ ② Se zice despre ori-ce organ, vegetal sau animal, care nu este o agregațiune de organe mai simple decît dînsul ¶ ③ Se zice despre ori-ce țesut animal sau vegetal a cărui natură diferă de acea a altor țesuturi ¶ ④ Care expune elementele unei științe sau unei arte: **tratat ~ de chimie** ¶ ⑤ **Clase ~e,** clase pentru începători, unde se învață elementele, lucrurile cele mai simple [fr.].

***ELEN** = ELIN.

***ELENISM** (*pl.*-me) *sn.* ① Fel de a vorbi particular limbii grecești ¶ ② Civilizația greacă [fr.].

***ELENIST** *sm.* Învățat care cunoaște bine limba greacă și face lucrări asupra ei [fr.].

ELEȘTEU ☞ HELEȘTEU.

***ELEV** *sm.*, ***ELEVĂ** (*pl.*-ve) *sf.* ① Acela, aceea care primește sau a primit lecțiile, învățătura cuiva în arte sau în științe ¶ ② Acela care în anumite arte urmează genul, felul de a lucra al maestrului, discipol ¶ ③ Cel ce primește instrucțiunea într'un liceu sau gimnaziu, într'o pensiune, într'o școală specială, etc. [fr.].

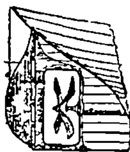
***ELEVATOR** (*pl.*-toare) *sn.* Mașină, aparat care servește să ridice greutăți mari [fr.].

***ELEVAȚIUNE,** ELEVAȚIE *sf.* Reprezentarea geometrică a unui obiect, a unei clădiri, a unei mașini pe un plan vertical [fr.].

***ELF** *sm.* Geniu sau divinitate a văzduhului, în mitologia scandinavă [fr. < germ.].

***ELIBERA** (-erez) *vb. tr.* A preda, a remite: **~ un certificat** [lat.].

***ELICE** *sf.* ① Linie curbă obținută prin înfășurarea unei drepte pe suprafața unui cilindru: **tangenta la ~ face un unghiu constant cu generatoarele cilindrului** ¶ ② Aparat de propulsiune cu ajutorul căruia vapoarele înaintează în apă; se compune din trei sau patru aripi de oțel sau de bronz care se învîrtesc în jurul unei osii (▣ 1975)

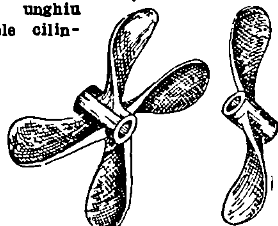

Fig. 1975. Elice de vapor.

Fig. 1976. Elice de aeroplan.

	NUMELE	Simbolul	Greutatea atomică	N-rul atomic	Anul descoperirii		NUMELE	Simbolul	Greutatea atomică	N-rul atomic	Anul descoperirii
1	Actinium	Ac	227	89	1899	43	ercur	Hg	200,06	80	—
2	Aluminiu	Al	27,1	13	1827	44	Molybden.....	Mo	96,0	42	1782
3	Antimoniu	Sb	120,2	51	—	45	Neodym......	Nd	144,3	60	1885
4	Argint........	Ag	107,88	47	—	46	Neon.........	Ne	20,02	10	1898
5	Argon	Ar	39,88	18	1895	47	Nickel........	Ni	58,68	28	1804
6	Arsenic.......	As	74,96	33	—	48	Niobium......	Nb	93,5	41	1844
7	Aur	Au	197,2	79	—	49	Osmium......	Os	190,9	76	1803
8	Azot	Az	14,01	7	1772	50	Oxigen	O	16,0	8	1774,75
9	Barium.......	Ba	137,37	56	1774	51	Palladium	Pd	106,7	46	1803
10	Bismut	Bi	209,0	83	—	52	Platină	Pt	195,2	78	1750
11	Bor	B	11,0	5	1808	53	Plumb........	Pb	207,2	82	—
12	Brom.........	Br	79,92	35	1826	54	Polonium.....	Po	210,0	84	1898
13	Cadmium.....	Cd	112,40	48	1817,18	55	Potasiu (Kal.)..	K	39,10	19	1807
14	Caesium......	Cs	132,8	55	1860	56	Praseodymium	Pr	140,6	59	1885
15	Calciu........	Ca	40,07	20	1808	57	Radium	Ra	226,0	88	1898
16	Carbon	C	12,05	6	1779	58	Rhodium	Rh	109,9	45	1803
17	Cerium	Ce	140,25	58	1804	59	Rubidium	Rb	85,45	37	1860
18	Clor..........	Cl	35,46	17	1774	60	Ruthenium ...	Ru	101,7	44	1845
19	Cobalt........	Co	58,97	27	1733	61	Samarium	Sm	150,4	62	1879
20	Crom.........	Cr	52,01	24	1797	62	Scandium.....	Sc	44,1	21	1879
21	Cupru........	Cu	63,57	29	—	63	Selenium	Se	79,2	34	1817
22	Dyprosium....	Dy	162,5	66	1886	64	Siliciu........	Si	28,3	14	1810
23	Erbium.......	Er	167,7	68	1843	65	Sodiu........	Na	23,0	11	1807
24	Europium.....	Eu	152,0	63	1896	66	Staniu........	Sn	118,7	50	—
25	Fier..........	Fe	55,84	26	—	67	Strontium	Sr	87,63	38	1793
26	Fluor.........	F	19,0	9	1771	68	Sulf..........	S	32,06	16	—
27	Fosfor........	P	31,04	15	1669	69	Tantal........	Ta	181,5	73	1802
28	Gadolinium...	Gd	157,3	64	1880	70	Tellur	Te	127,5	52	1793
29	Gallium	Ga	69,72	31	1875	71	Terbium.......	Tb	159,2	65	1843
30	Germanium...	Ge	72,5	32	1886	72	Thallium	Tl	204,0	81	1861
31	Glucinium ...	Gl	9,1	4	—	73	Thorium	Th	232,4	90	1828
32	Helium......	He	4,0	2	1868	74	Thulium......	Tu	168,5	69	1879
33	Hidrogen	H	1,008	1	1766	75	Titan	Ti	48,1	22	1789
34	Holmium.....	Ho	163,5	67	1886	76	Tungsten.....	W	184,0	74	1781
35	Indium.......	In	114,8	49	1863	77	Uranium	U	238,2	92	1789
36	Iod...........	I	126,92	53	1811	78	Vanadium....	V	51,0	23	1830
37	Iridium.......	Ir	193,1	77	1804	79	Xenon	X	130,2	54	1898
38	Krypton......	Kr	82,92	36	1898	80	Ytterbium....	Yb	173,5	70	1909
39	Lanthan......	La	138,9	57	1839	81	Yttrium......	Y	88,7	39	1794
40	Lithium	Li	6,94	3	1817	82	Zinc	Zn	65,37	30	—
41	Magneziu.....	Mg	24,32	12	1808	83	Zirconium....	Zr	90,6	40	1789
42	Manganez.....	Mn	54,93	25	1775						

¶ ③ Aparat de propulsiune cu două aripi, de lemn sau metal, care se întrebuinţează la aeroplane, spre a transforma mişcarea de rotaţie a motorului în mişcare propulsivă sau tractivă (▣ 1976) ¶ ④ Partea externă şi periferică a pavilionului urechii [fr.].

***ELICOID** 1. *adj.* În formă de elice: **curbă ~ă.**
2. (*pl.*-**izi**) *sm.* Suprafaţă descrisă de o dreaptă care se mişcă făcînd un unghiu constant cu axa unui cilindru circular, pe care o întîlneşte, şi care dreaptă se razimă pe o elice înfăşurată pe acel cilindru: **suprafaţa şurubului este un ~** [fr.].

***ELICOIDAL** *adj.* Care este în formă de elice: **ghinturile tunurilor sînt de obiceiu ~e** [fr.].

***ELICOPTER** (*pl.*-**ere**) *sn.* Aparat de aviaţie a cărui elice se învîrteşte în jurul unui ax vertical [fr.].

***ELIDE** (-**id**) *vb. tr.* A suprima vocala finală a unui cuvînt dinaintea vocalei începătoare a cuvîntului următor: **vocala „u" se elide în expresiunea „nu avem", care devine „n'avem"** [fr.].

***ELIGIBIL** *adj.* Care poate fi ales, care întruneşte condiţiunile spre a putea fi ales [fr.].

***ELIGIBILITATE** *sf.* Totalitatea condiţiunilor cerute spre a putea fi ales [fr.].

***ELIMINA** (-**min**, -**minez**) *vb. tr.* ① A scoate, a suprima, a şterge: **s'au eliminat mai multe nume de pe listă** ¶ ② A da afară, a alunga, a îndepărta: **l-a eliminat din şcoală** ¶ ③ ± **~ o cantitate algebrică**, a o face să dispară dintr'o ecuaţiune ¶ ④ ± **~ o necunoscută între două ecuaţiuni**, a scrie că cele două ecuaţiuni au o rădăcină comună [fr.].

***ELIMINATOR(IU)** *adj.* Care elimină: **în algebră, ne servim de metoda eliminatoare; probă eliminatoare** [fr.].

ELIN 1. *sm.* Grec (din vechime).
2. *adj.* A Elinilor: **limba ~ă** [gr.].

‡ **ELINESC** *adj.* Grecesc (vechiu): **limba elinească** [e l i n].

‡ **ELINEŞTE** *adv.* Greceşte, în limba greacă veche [e l i n e s c].

‡ **ELINICA** *sf.* Limba greacă clasică, în opoziţie cu graiul modern, numit „aplă": **l-ai învăţat ~ întocmai ca pe un grămătic domnesc** (FIL.) [ngr.].

***ELIPSĂ** (*pl.*-**se**) *sf.* ① Figură de gramatică prin care se suprimă unul sau mai multe cuvinte dintr'o propoziţie. Ex. **N'are să vie. — Atîta pagubă!** În această din urmă expresiune, constatăm elipsa verbului **să am**, care se subînţelege; tot astfel în proverbele: **dai, n'ai şi n'ai carte, n'ai parte**, constatăm cîte o elipsă, *conj.* **dacă** fiind subînţeleasă ¶ ② Curbă plană, închisă, descrisă de un punct care se mişcă astfel că suma distanţelor lui la două puncte fixe F, F' („focarele" elipsei) este constantă (▣ 1977, 1978):

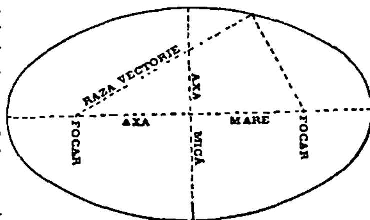
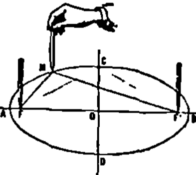

Fig. 1977. Elipsă.

Traiectoriile planetelor în jurul soarelui sunt elipse [fr. ellipse].

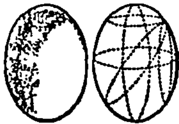
*ELIPSOGRAF (*pl.*-fe) *sn.* Instrument cu care se trag elipse (▪ 1980) [fr.].

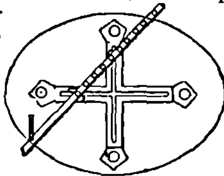

Fig. 1978. Construirea unei elipse.

*ELIPSOID (*pl.*-ide) *sn.* Solid care ia naştere din învîrtirea unei jumătăţi de elipsă în jurul uneia din axele ei (▪ 1979) [fr.].

*ELIPSOIDAL *adj.* Care are forma unui elipsoid [fr.].

*ELIPTIC *adj.* ① Se zice despre o expresiune care conţine o elipsă: „fie!" e o expresiune ~ă

Fig. 1979. Elipsoid.

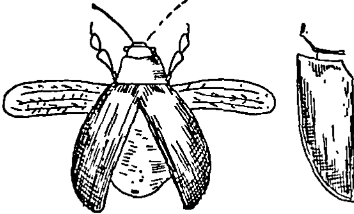

Fig. 1980. Elipsograf.

în loc de „fie şi aşa"' sau „fie cum vrei!" ¶ ② Care e de natura elipsei: figură ~ă ¶ ③ Care ţine de elipsă: segment ~ [fr. elliptique].

*ELIPTICITATE *sf.* ① Calitatea unei expresiuni, unei propoziţii eliptice ¶ ② Forma eliptică a unei figuri [fr.].

*ELITĂ (*pl.*-te) *sf.* Ceea ce este mai bun, mai de seamă, mai distins, mai vrednic de ales, floarea: elita nobilimii; elita armatei; de ~, distins: un suflet de ~ [fr.].

*ELITRU (*pl.*-tre) *sn.* Aripa superioară, cornoasă, care acopere aripile membranoase ale coleopterelor (▪ 1981) [fr. élytre].

Fig. 1981. Elitre.

*ELIXIR (*pl.*-ire) *sn.* ① Nume generic dat preparatelor care rezultă din amestecul unor siropuri cu alcoolate ¶ ② Ⓕ Ceea ce e mai bun, mai preţios într'un lucru [fr.].

*ELIZIUNE *sf.* ① Faptul de a elide ¶ ② Suprimarea vocalei finale a unui cuvînt dinaintea vocalei începătoare a cuvîntului următor [fr.].

⊙ELOCINŢĂ = ELOCUENŢĂ.

*ELOCUENT *adj.* ① Care vorbeşte bine, care are elocuenţă: tînărul sol vorbea franţuzeşte ca apa şi era ~ (I.-GH.) ¶ ② Ⓕ Care produce aceeaşi impresiune ca şi vorbirea cea mai elocuentă: mă întrebă cu o privire mai ~ă decît vorba (BR.-VN.) [fr. éloquent].

*ELOCUENŢĂ *sf.* ① Uşurinţa de a se exprima, arta, talentul de a vorbi bine, de a mişca şi a convinge prin vorbirea sa ¶ ② Însuşirea a tot ce poate produce aceleaşi efecte ca elocuenţa: nu prea aud bine discursul, dar gesturile şi mimica sînt de o ~ suficientă (VLAH.) [fr. éloquence].

*ELOCUŢIUNE *sf.* ① Mod de a se exprima: are o ~ uşoară ¶ ② Modul de a pronunţa un discurs ¶ ③ Partea retoricei care tratează despre alegerea şi aşezarea cuvintelor [fr.].

*ELOGIOS *adj.* Plin de elogii, care laudă peste măsură: un discurs ~ [fr.].

*ELOGIU (*pl.*-gii) *sn.* ① Discurs ţinut pentru a lăuda pe un mort: ~ funebru ¶ ② *Pr. ext.* Laudă: a face ~l cuiva, a-l lăuda peste măsură [fr.].

*ELUCIDA (-idez) *vb. tr.* A lămuri, a desluşi: fără concursul meu, n'ar putea ~ aşa de uşor o importantă chestiune (CAR.) [fr.].

*ELUCUBRAŢIUNE *ELUCUBRAŢIE *sf.* ① Truda, ostenelile ce depune cineva lucrînd fără preget la o operă ¶ ② Scriere compusă după multe osteneli: (mai totdeauna în sens peiorativ): tinerii noştri scriitoraşi ajung la cele mai absurde... elucubraţiuni, pe cari le dau ca literatură de senzaţie (VLAH.) [fr.].

*ELUDA (-udez) *vb. tr.* A ocoli, a înlătura, a se feri de ceva cu iscusinţă: suzeranul căta să eludeze stipulaţiunea de domnie pe şapte ani (I.-GH.) [fr.].

*ELVETIC *adj.* ● Ce ţine de naţiunea elveţiană: Confederaţiunea ~ă [fr.].

*ELVEŢIAN 1. *adj.* ● Ce ţine de Elveţia, privitor la Elveţia.

2. ELVEŢIAN *sm.*, ELVEŢIANĂ (*pl.*-iene) *sf.* ● Locuitor, locuitoare din Elveţia.

*ELZEVIR *sbst.* Soiu de caractere tipografice, după celebra familie de tipografi olandezi, cu acelaş nume (sec. XVI şi XVII).

*EMANA (-an) *vb. intr.* ① A se desprinde, a se degaja, a se scurge sub forma de părticele infinit de mici şi invizibile: corpusculele ce emană din florile mirositoare ¶ ② A purcede, a izvorî, a proveni: el nu emană de la partide, ci de la naţiune (I.-GH.) [fr.].

*EMANAŢIUNE *sf.* ① Faptul de a emana ¶ ② Părticele infinit de mici şi invizibile pe care unele corpuri le împrăştie în aer: mirosurile sînt produse prin emanaţiuni; Ⓕ: simţeau bine cum .' străbate ca o ~ de simpatie (VLAH.) ¶ ③ Ⓕ Ceea ce purcede, ce provine: autoritatea Bisericii este o ~ a puterii lui Dumnezeu [fr.].

*EMANCIPA (-ipez) 1. *vb. tr.* ① A libera prin emancipare, a acorda emanciparea: ~ pe un minor ¶ ② Ⓕ A desrobi: ~ un popor.

2. *vb. refl.* A-şi lua prea multă libertate, a ieşi din marginile datoriei sau bunei-cuviinţe, a nu păzi măsura trebuincioasă sau cuviincioasă [fr.].

*EMANCIPARE, *EMANCIPAŢIUNE *sf.* ① Act prin care o persoană este scoasă de sub autoritatea părintească sau a tutorelui ¶ ② Starea aceluia sau aceleia care, scos de sub autoritatea părintească sau a tutorelui, poate să-şi administreze liber averea ¶ ③ Ⓕ Desrobire: ~a negrilor; ~a Ţiganilor ¶ ④Ⓕ Liberarea de prejudecăţile tradiţionale [fr.].

EMBATIC (*pl.*-icuri) *sn.* ① Arendarea locului unei case sau casei cu locul ei pentru un termen foarte lung (pînă la 99 de ani), în intervalul căruia arendaşul se bucură de toate drepturile de posesiune (*Mold.* „bezmăn") ¶ ② Plata, arenda pentru ţinerea acestor locuri; în vremurile de demult, proprietarii unor asemenea locuri fiind în majoritatea cazurilor mănăstirile, plata se făcea şi în natură, dîndu-se acestora lumînări, ceară, untdelemn, etc.

EMBATICAR *sm.* Cel ce are un loc cu embatic, cel ce plăteşte embatic pentru locul pe care e clădită casa sa (*Mold.* „bezmănar").

*EMBLEMĂ (*pl.*-me) *sf.* ① Figură simbolică însoţită adesea de o legendă în formă de sentenţă ¶ ② Insigne: emblemele regalităţii ¶ ③ Simbol: cocoşul e emblema veghierii; Ⓕ: cît pentru pedantism, e o ~ a dobitociei (NEGR.) [fr.].

*EMBLEMATIC *adj.* Ce ţine de emblemă: figură ~ă [fr.].

*EMBOLIE *sf.* Boală pricinuită de un chiag de sînge sau de un corp străin care astupă un vas sanguin [fr.].

*EMBRIOLOGIE *sf.* Ştiinţa care se ocupă cu studiul anatomic şi fiziologic al embrionului de la apariţiunea lui pînă la naştere [fr.].

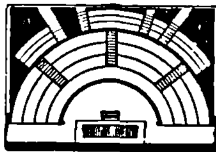
*EMBRION *sm.* şi (*pl.*-ioane) *sn.* ① Germenul în prima stare de desvoltare în pîntecele mamei ¶ ② Germenul plantei închis în sămînţă şi care se desvoltă prin încolţire ¶ ③ Ⓕ Se zice despre un lucru care e abia în formaţiune, care abia ia naştere [fr.].

*EMBRIONAR *adj.* ① Privitor la embrion ¶ ② Care e încă în stare de embrion, în stare rudimentară ¶ ③ Ⓕ Care începe abia, care se află încă la început: stare ~ă; faze ~e [fr.].

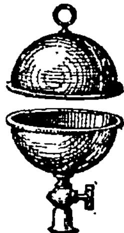
*EMERIT *adj.* ① Se zice despre un profesor retras la pensie şi care se bucură de onorurile datorite titlului său ¶ ② Ⓕ Care a îmbătrînit în meseria, în deprinderile lui: un băutor ~, un beţiv de frunte [fr.].

*EMETIC (*pl.*-ice) *sn.* ① Clorat de potasiu şi de antimoniu, care provoacă vărsături ¶ ② *Pr. ext.* Medicament care provoacă vărsăturile [fr.].

***EMFATIC** *adj* ① Plin de emfază: **ton ~** ¶ ② **Sens ~**, care dă mai multă tărie, mai multă măreție înțelesului cuvîntului [fr.].
***EMFAZĂ** *sf.* ① Pompă afectată, măreție, îngîmfare în vorbire sau în gesturi ¶ ② Figură de retorică care consistă în întrebuințarea unui cuvînt care arată multă tărie, cum d. e.: **înflăcărat de mînie, mort de sete** [fr. e m p h a s e].
***EMFITEOZĂ** (*pl.*-ze) *sf.* = **EMBATIC** [fr. e m p h y t é o s e].
***EMFIZEM** (*pl.*-eme) *sn.* Tumoare albă, elastică, nedureroasă, provocată prin introducerea aerului într'un țesut celular: **~ pulmonar** [fr. e m p h y s è m e].
***EMICICLU** (*pl.*-icluri) *sm.* Sală mare în care scaunele sau băncile sînt așezate în semicerc sau în formă de potcoavă (▣ 1982) [fr. h é m i c y c l e].

Fig. 1982. Emiciclu.

***EMIGRA** (-igrez) *vb. intr.* ① A-și părăsi țara spre a se stabili într'alt loc, a pribegi, a bejenări ¶ ② A pleca dintr'o țară, la anumite epoci ale anului, spre a căuta o climă mai dulce, *vorb.* de păsările călătoare: **rîndunelele emigrează la apropierea iernii** [fr.].
***EMIGRANT** *sm.*, ***EMIGRANTĂ** (*pl.*-te) *sf.* Acela, aceea care emigrează, pribeag(ă), bejenar [fr.].
***EMIGRAȚIUNE**, ***EMIGRARE** *sf.* ① Faptul de a e m i g r a, pribegie, bejenie ¶ ② Plecarea regulată, la anumite epoci ale anului, a unora din animale, spre a căuta o climă mai dulce: **~a rîndunelelor** [fr.].
***EMINAMENTE** *adv.* În gradul cel mai înalt, în mod covîrșitor [fr. é m i n e m m e n t].
***EMINENT** *adj.* Care întrece pe ceilalți, care se ridică, se distinge mai presus de toți: **un școlar ~** [fr.].
***EMINENȚĂ** *sf.* ① Loc înalt, înălțime, ridicătură de teren ¶ ② Superioritate, excelență ¶ ③ Titlu de onoare ce se dă cardinalilor [fr.].
***EMIPLEGIE**, ***HEMIPLEGIE** *sf.* Paralizia unei jumătăți a corpului [fr.].
***EMIR** *sm.* ① Titlu dat, la Turci, acelora care pretind a se trage din seminția lui Mahomet ¶ ② La Arabi: șef, căpetenie ¶ ③ Guvernatorul unei provincii sau unui trib mai mare, la popoarele musulmane [fr.].
***EMISAR** *sm.* Agent căruia i se încredințează o misiune secretă, în genere puțin onorabilă (să iscodească ceva, să împrăștie vești alarmante, să urzească intrigi, etc.): **s'au descoperit niște ~i ai guvernului sovietic** [fr. é m i s s a i r e].
⊙ **EMISFER** (*pl.*-ere) *sn.* = **EMISFERĂ**: **De două ori noaptea, cu umbrele sale, Emisferul nostru l-a învăluit** (ALX.).
***EMISFERĂ** (*pl.*-re) *sf.* ① ● Jumătatea unei sfere, semi-sferă ¶ ② ● Fie-care din cele două jumătăți ale globului pămîntesc separate una de alta prin ecuator: **emisfera boreală** *sau* **septentrională, emisfera australă** *sau* **meridională** ¶ ③ ☆ Fie-care din cele două jumătăți ale sferei cerești separată una de alta prin ecuatorul ceresc ¶ ④ *pl.* **Emisfere de Magdeburg**, două capace metalice, avînd fie-care forma unei jumătăți de sferă, care se pun unul peste altul, după ce se face vidul între ele; din cauza presiunii atmosferice, ele se alipesc așa de tare unul de altul, încît cu foarte mare greutate se pot desprinde (▣ 1983) [fr.].

Fig. 1983. Emisfere de Magdeburg.

***EMISFERIC** *adj.* În formă de emisferă [fr.].
***EMISIUNE** *sf.* ① Faptul de a emite ¶ ② Punere în circulațiune: **~a unor bancnote false** ¶ ③ Producere: **~ de sunete**; **~a luminii** [fr.].
***EMISTIH** (*pl.*-ihuri) *sn.* Fie-care din cele două jumătăți (adesea de lungime neegală) ale unui vers, despărțite prin cezură [fr.].
***EMITE** (-it) *vb. tr.* ① A produce în afară, a face să pornească dintr'însul: **razele pe care le emite soarele** ¶ ② A pune în circulațiune anumite valori: **~ bilete de bancă, acțiuni** ¶ ③ Ⓕ A rosti, a produce, a da la iveală, a manifesta: **~ un sunet; ~ o părere** [lat.].
***EMOLIENT** *adj.* și (*pl.*-te) *sn.* (Medicament) care are proprietatea de a muia o parte inflamată: **cataplasm ~** [fr.].
***EMOPTIZIE** = **HEMOPTIZIE**.
***EMOR...** ☞ **HEMOR...**
***EMOTIV** 1. *adj.* ① Privitor la emoțiune: **turburări ~e** ¶ ② Foarte accesibil emoțiunilor: **fire ~ă**.
2. *sm.*, ***EMOTIVĂ** (*pl.*-ve) *sf.* Persoană care se emoționează foarte ușor [fr.].
***EMOTIVITATE** *sf.* Predispoziție de a se emoționa de cel mai mic lucru [fr.].
***EMOȚIE** ☞ **EMOȚIUNE**.
***EMOȚIONA** (-onez) 1. *vb. tr.* A produce o emoțiune: **aștept să mă emoționezi, aștept să mă farmeci** (VLAH.).
2. *vb. refl.* A simți o emoțiune [fr.].
***EMOȚIONANT** *adj.* Care emoționează, mișcător: **simțim că... cele mai ~e fraze mor în gura noastră** (VLAH.) [fr.].
EMOȚIUNE, **EMOȚIE** *sf.* Mișcare, turburare a sufletului care se produc sub imperiul unei idei, unui spectacol, unei vești sau, spontan, sub influența unei perturbări nervoase: **era galbenă de emoțiune și aproape nu putea să vorbească** (D.-ZAMF.) [fr.].
***EMPIREU** *sbst.* Partea cea mai înaltă a cerului unde, după închipuirea celor vechi, era lăcașul zeilor și al prea-fericiților [fr.].
***EMPIRIC** 1. *adj.* ① Bazat numai pe experiență: **metodă ~ă**; **medicină ~ă** ¶ ② Care e călăuzit numai de experiență, care e partizan al empirismului: **filosof ~**.
2 *sm.* ① Filosof care atribue experienței originea tuturor cunoștințelor noastre ¶ ② Șarlatan, cel ce practică în mod ilegal medicina, și caută să vindece pe bolnavi prin leacuri cunoscute numai de el ¶ ③ Veterinar fără diplomă [fr.].
***EMPIRISM** *sbst.* ① Metodă experimentală; cercetare făcută numai prin experiență, fără teorie ¶ ② Sistem filosofic după care originea tuturor cunoștințelor noastre e atribuită numai experienței ¶ ③ Starea unei științe cînd faptele nu sînt legate între ele prin nici o lege generală sau teorie ¶ ④ Teorie medicală întemeiată numai pe experiență ¶ ⑤ Șarlatanie [fr.].
***EMPIRIST** *sm.* = **EMPIRIC** 2.
***EMUL** *sm.* Rival, concurent [fr.].
***EMULAȚIUNE**, ***EMULAȚIE** *sf.* Ambițiune de a egala, de a întrece pe cei ce fac bine, pe cei ce au merite [fr.].
***EMULSIUNE** *sf.* ① Preparat lichid care seamănă cu laptele și care se obține amestecîndu-se cu apă niște semințe oleioase pisate ¶ ② Preparat care reacționează la lumină și cu care se acoper plăcile, filmele și hîrtia fotografică [fr.].
ENACHI, **ENACHE** ☞ **ENE**.
ENA MU CHE ENA SU *loc.* *F* (rămasă din timpul Fanarioților). **A fi ~ cu cineva**, a fi intim, pe un picior de egalitate cu cineva: **m'am făcut ~ cu corifenții taratului** (ALECS.) [ngr. ἕνα μοῦ καὶ ἕνα σοῦ].
***ENCEFAL** *sbst.* Totalitatea centrelor nervoase care, la toate animalele vertebrate, sînt închise în cavitatea craniană (▣ 1984) [fr.].

Fig. 1984. Encefal.

***ENCEFALITĂ** *sf.* Inflamațiune a encefalului; **~ letargică**, boală caracterizată printr'o somnolență progresivă, care se termină mai adesea cu moartea bolnavului [fr.].
***ENCICLICĂ** (*pl.*-ice) *sf.* Scrisoare circulară a papei cu privire la o chestiune de dogmă sau de disciplină [fr.].
***ENCICLOPEDIC** *adj.* ① Privitor la enciclopedie ¶ ② Care îmbrățișează toate științele: **revistă ~ă**; **dicționar ~** [fr.].
***ENCICLOPEDIE** *sf.* ① Totalitatea științelor ¶ ② Carte care tratează despre toate știin-

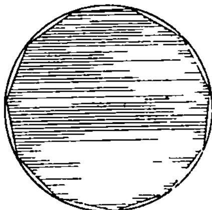
țele, în care se găsesc întrunite cunoștințele privitoare la toate științele; Ⓕ: o ~ vie, se zice despre un om cu cunoștințe universale, care cunoaște toate științele ¶ ② Tot ce se cunoaște despre o știință: ~ medicală [fr.].

*ENCICLOPEDIST sm. ① Autorul unei enciclopedii ¶ ② Fie-care din autorii cari au colaborat la marea enciclopedie franceză, publicată la sfîrșitul veacului al XVIII-lea sub direcțiunea lui Diderot și a lui d'Alembert (☞ P. IST.) [fr.].

*ENCLITIC adj. Se zice despre un cuvînt lipsit de accent care se razimă pe cuvîntul precedent, de care e legat printr'o trăsătură de unire. Ex.: lasă-mă prinde-i, vorbește-i [fr.].

ENCOMION ☞ ENGOMION.

*ENDECAGON (pl.-oane) sn. Poligon care are unsprezece latur și formează prin urmare unsprezece unghiuri (▣ 1985) [fr.].

Fig. 1985. Endecagon.

*ENDECASILAB(IC) adj. Se zice despre versurile (grece sau latine) de unsprezece silabe: vers ~ [fr.].

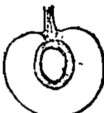
*ENDEMIC adj. Care are caracterul endemic: lepra era ~ă în Iudea [fr.].

*ENDEMIE sf. Boală care bîntue de obiceiu într'o țară sau într'un ținut și care este datorită unei cauze locale [fr.].

*ENDOCARD sbst. Membrană care căptușește cavitățile inimii [fr.].

*ENDOCARDITĂ sf. Inflamațiune a endocardului [fr.].

*ENDOCARP sbst. Membarnă care căptușește cavitatea pericarpului fructelor (▣ 1986) [fr.].

Fig. 1986. Endocarp.

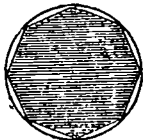
*ENDOSMOZĂ sf. Fenomen prin care două lichide în mișcare, separate printr'o membrană organică, devin sediul unui curent dublu: lichidul care are o densitate mai mică posedă o iuțeală mai mare și pătrunde din afară înăuntru, pe cînd cel cu o densitate mai mare iese afară (mișcarea aceasta din urmă e numită „exosmoză"); endosmoza e aplicată în industria zahărului [fr.].

*ENDOTERMIC adj. Se zice despre o combinație chimică care se efectuează prin absorbirea căldurii [fr.].

ENDRIȘAIM = INDRIȘAIM.

ENE, ENACHE, ENACHI ① npr. m. ¶ ② Ⓟ Un fel de personificare a somnului, corespunzătoare lui Morfeu: a venit moș Ene pe la gene (ISP.) (PAMF.); Enachi se punea pe gene-i (CRG.), a adormit.

*ENEAGON (pl.-oane) sn. Poligon cu nouă laturi și prin urmare cu nouă unghiuri (▣ 1987) [fr.].

Fig. 1987. Eneagon.

*ENERGIC adj. Plin de energie, care dă dovadă de multă energie: om ~; remediu ~; măsuri ~e [fr.].

*ENERGIE sf. ① Puterea activă a organismului: ~ musculară ¶ ② Putere firească și eficace pe care o au lucrurile: remediu fără ~ ¶ ③ Vigoare a sufletului, virtute, vlagă: ei își cheltuesc o bună parte din energia... minții lor crude pe tipicurile pedante (VLAH.) ¶ ④ Facultatea pe care o posedă un corp de a produce un travaliu mecanic; cauza ori-cărui fenomen natural: ~ electrică [fr.].

*ENERGUMEN sm. ① Care e stăpînit de diavol, îndrăcit ¶ ② Ⓕ Care vorbește și se agită ca un disperat, ca un turbat, ca un om scos din minți, apelpisit [fr.].

*ENERVA (-vez) vb. tr. și refl. ① A (se) moleși, a(-și) slei puterile fizice sau morale ¶ ② A(-și) irita sistemul nervos: poate și vîntul mă enerva... urla așa de sinistru (VLAH.) [fr.].

*ENERVANT adj. Care enervează, capabil să enerveze: o căldură ~ă; vedea... atîtea lichele ~e, c'adeseа îl coprindea o scîrbă imensă (VLAH.) [fr.].

*ENERVARE sf. ① Faptul de a (se) enerva; rezultatul acestei acțiuni ¶ ② Starea celui enervat.

ENGLENDISI ☞ EGLENDISI.

‡ ENGLENGEA, ENGLINGEA sf. Petrecere, amuzament: facem un otuz-bir de englingea pînă se va găti masa? (FIL.) [tc. eglengè].

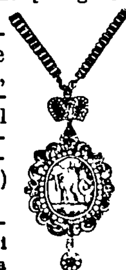
*ENGLEZ 1. adj. ● Din Anglia, privitor la Anglia, a locuitorilor din Anglia: limba ~ă.

2. sm., ENGLEZĂ (pl.-ze), ENGLEZOAICĂ (pl.-ce) sf. Locuitor, locuitoare din Anglia [it. inglese].

*ENGLEZESC adj. = ENGLEZ 1.

*ENGLEZEȘTE adv. ① După obiceiul, în felul Englezilor ¶ ② În limba engleză [englezesc].

ENGOLPION (pl.-ioane) sn. Iconiță rotundă, de smalț, de aur sau de argint, cu chipul lui Dumnezeu Tatăl, ori al Mîntuitorului, ori al sfintei Fecioare, pe care o poartă arhiereul la piept, atîrnată de un lănțișor petrecut pe după gît; numită și „panaghiu" sau „panaghion" (▣ 1988) [gr. ἐγκόλπιον].

Fig. 1988. Engolpion.

‡ ENGOMION, ENCOMION sbst. Elogiu, cuvîntare de laudă: iată-l, faceți-i un engomion (ALECS.); să nu capeți de la mine decît un encomion fluturatic și fără temeiu (ODOB.) [ngr. ἐγκώμιον].

ENIBAHAR, INIBAHAR sbst. Ardeiu pisat care se pune la cîrnați: enibahar și alte mirodenii (FIL.) [tc. yeni-bahar „aromă nouă"].

ENICER... = IENICER...

*ENIGMĂ (pl.-me) sf. ① Ghicitoare ¶ ② Lucru greu de priceput, tot ce nu se poate înțelege cu ușurință: purtarea lui în această împrejurare e o ~ pentru mine; Cînd ești enigma însăși a vieții mele 'ntregi, Azi văd din a ta vorbă că nu mă înțelegi (EMIN.) [fr.].

*ENIGMATIC adj. ① Care conține o enigmă, al cărui înțeles nu este lămurit: discurs ~ ¶ ② Care nu poate fi înțeles, pătruns cu ușurință, care apare ca o enigmă: un zîmbet flutura pe buzele sale, ~ (O.-ZAMF.) [fr.].

ENORIAȘ sm. Cel ce ține de o enorie, locuitorul unei enorii: erau pătrunse sufletele tuturor ~ilor noștri (CAR.).

ENORIE sf. Cartierul ai cărui locuitori sînt supuși, în cele spirituale, conducerii unui preot: cununia se celebra la amiazi la biserica enoriei (I.-GH.) [ngr. ἐνορία].

*ENORM adj. ① Peste măsură de mare, grozav de mare: are o avere ~ă ¶ ② Ⓕ Grozav, excesiv: a comis o greșală ~ă; — adv.: m'am pliotisit ~ [fr.].

*ENORMITATE sf. ① Însușirea a tot ce întrece ori-ce măsură, ce e de o mărime excesivă; grozăvie, grozăvenie: ~a elefantului; ~a crimei săvîrșite ¶ ② pl. Vorbe absurde, revoltătoare, grozăvii, prăpăstii: adresă divanului mai multe cereri gogonate... și alte asemenea enormități (I.-GH.) [fr.].

*ENSIFORM adj. Care are forma unei săbii [fr.].

*ENTERITĂ (pl.-te) sf. Inflamațiunea membranei mucoase a intestinelor [fr.].

*ENTEROCOLITĂ sf. Inflamațiunea intestinului subțire și a colonului [fr.].

*ENTIMEMĂ (pl.-me) sf. Silogism redus la două propozițiuni, din care prima e numită antecedentă iar a doua, consecuentă. Ex.: cuget, deci exist (se subînțelege premiza majoră: ori-ce ființă care cugetă există) [fr. enthymème].

*ENTITATE sf. Ceea ce constitue existența 18.000
unui lucru, existență considerată ca distinctă și independentă de lucrul însuși (termen de filosofie scolastică) [fr. entité].

*ENTOMOLOG = ENTOMOLOGIST.

*ENTOMOLOGIC adj. Privitor la entomologie [fr.].

*ENTOMOLOGIE sf. Partea zoologiei care tratează despre insecte [fr.].

*ENTOMOLOGIST sm. Cel ce se ocupă cu studierea insectelor, care face colecțiuni de insecte [fr.].

*ENTOZOAR (*pl.*-are) *sn.* Animal care trăeşte ca parazit în corpul altui animal; se zice *în spec.* despre viermii intestinali [fr.].

*ENTUZIASM *sbst.* ① Starea fizică dezordonată ca aceea a sibilelor în momentul cînd proroceau ¶ ② *Pr. ext.* Inspiraţiune divină manifestată prin viziuni profetice: ~ul profeţilor ¶ ③ Foc, avînt, înflăcărare de care e cuprins poetul, artistul, în momentul compoziţiei: ~ul transportă pe poeţi ¶ ④ Exaltare extraordinară a sufletului: ~ religios, războinic ¶ ⑤ Mare bucurie: fu primit cu ~ ¶ ⑥ Admiraţiune exagerată: are un ~ orb pentru acest poet [fr.].

*ENTUZIASMA (-mez) 1. *vb. tr.* A inspira entuziasm, a înflăcăra.

2. *vb. refl.* A fi cuprins de entuziasm [fr.].

*ENTUZIAST *adj.*şi *sm.* ① Inspirat, vizionar ¶ ② Care e cuprins lesne de entuziasm, care se entuziasmează uşor: nu-i de loc ~ă şi nu admiră nimic (VLAH.) ¶ ② Ce ţine de entuziasm, plin de bucurie: demonstraţiuni ~e [fr.].

*ENUMERA (-erez) *vb. tr.* A număra unul cîte unul: consimte... să transmită... o notă în care enumera nemulţumirile ei contra Porţii (I.-GH.) [fr.].

*ENUMERAŢIUNE, ENUMERAŢIE *sf.* ① Faptul de a enumera ¶ ② Figură de retorică prin care se trece în revistă toate chipurile, toate împrejurările, toate părţile ¶ ② Partea unui discurs, care precedă peroraţia, în care autorul recapitulează toate dovezile cuprinse în argumentaţie [fr.].

*ENUNŢ (*pl.*-ţuri) *sn.* ± Condiţiunile pe care trebue să le satisfacă necunoscutele unei probleme [fr. énoncé].

*ENUNŢA (-unţ) *vb. tr.* A expune, a exprima clar, precis prin vorbă sau în scris: ~ un adevăr [fr.].

*EOCEN *adj.* şi *sbst.* Se zice despre straturile de teren sedimentar care formează baza terenului terţiar; ele sînt suprapuse cretei şi suportă etajul miocen [fr.].

*EOLIAN 1. *adj.* ● ① Ce aparţine Eolienilor; dialect ~, dialect grec întrebuinţat de Alceu şi de Sapho ¶ ② ♩ Harpă ~ă, harpă antică despre care legenda spune că coardele ei vibrau la adierea vîntului şi trezeau pe regele David în miez de noapte, inspirîndu-l în compunerea psalmilor ¶ ③ ♩ Mod al gamei în muzica greacă veche, asemănător cu o gamă minoră de astăzi, fără notă sensibilă.

2. EOLIENI *sm. pl.* ● Popor grec care, gonit din Pelopones de Dorieni, se duse să se stabilească în Eolia [fr.].

*EOLINĂ (*pl.*-ne) *sf.* ♩ = ARMONICĂ ② [germ.].

*EPACTĂ (*pl.*-te) *sf.* Număr care arată vîrsta lunii pe ziua de 1 Ianuar a fie-cărui an, adică numărul de zile trecute de la ultima lună nouă pînă la sfîrşitul anului precedent; aceste numere se exprimă prin cifre romane (I, II, III, etc.) în pascalii şi constitue unul din elementele esenţiale în calculul datelor în calendarele perpetue [fr.].

EPARHIE *sf.* ① Ţinut, întindere de ţară de sub jurisdicţiunea spirituală a unui episcop: nici un episcop să nu fie volnic să facă hirotonie afară de ~a lui (PRV.-MB.); un episcop odată plecase să cerceteze eparhia (ISP.) ¶ ② *Pr. ext.* ‡ Ocolul, jurisdicţiunea unui judecător: pe hotru să-l izgonească şi să-l scoaţă de tot den toată eparhia giudeţului aceluia (PRV.-LP.) [gr. ἐπαρχία].

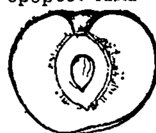
EPARHIOT *adj.* şi *sm.* Care face parte dintr'o eparhie, ce ţine de o eparhie [ngr.].

*EPAVĂ (*pl.*-ve) *sf.* ① Sfărîmătură dintr'un vas naufragiat aruncată de valuri la ţărm ¶ ② Ⓕ Rămăşiţele unei averi pierdute; resturi, în genere [fr.].

*EPENTETIC *adj.* Ce s'a adăugat prin epenteză: vocală, consonantă ~ă [fr.].

*EPENTEZĂ (*pl.*-ze) *sf.* Adăugarea unei litere sau unei silabe în interiorul unui cuvînt: formele tărăgăna, hirean, salatră au rezultat prin ~ din trăgăna, hrean, salată [fr.].

*EPIC *adj.* ① Se zice despre marile compoziţiuni în versuri în care poetul povesteşte o acţiune eroică: Iliada şi Eneida sînt poeme ~e ¶ ② Care a compus o epopee: poet ~ ¶ ③ Propriu epopeei: gen ~; ton ~ ¶ ④ Ⓕ Demn de o epopee: luptă ~ă [fr.].

Fig. 1989. Epicarp.

*EPICARP *sbst.* Pieliţa care acoperă fructul unei plante (▣ 1989) [fr.].

*EPICEN *adj.* Se zice, în gramatică, despre substativele care însemnează şi partea bărbătească şi partea femeiască. Ex.: barză, potîrniche [fr.].

*EPICENTRU (*pl.*-tre) *sn.* Punctul de pe suprafaţa globului de unde se propagă sguduiturile unui cutremur [fr.].

*EPICICLOIDĂ *sf.* Curbă descrisă de un punct luat pe circumferenţa unui cerc mobil care se învîrteşte pe un alt cerc fix, tangent cu celălalt [fr.].

*EPICICLU *sm.* ☆ Cerc care se presupunea descris de o planetă şi al cărui centru se învîrtea în jurul pămîntului, descriind un alt cerc numit „deferent" [fr.].

*EPICUREISM ☛ EPICURISM.

*EPICURIAN 1. *sm.* ① Sectator al lui Epicur ¶ ② Ⓕ Sensual, voluptuos, cel ce caută plăcerile fizice.

2. *adj.* ① Conform cu doctrina lui Epicur: sistem ~ ¶ ② Care caută plăcerile simţurilor: morală ~ă [fr.].

*EPICURISM, EPICUREISM *sbst.* ① Doctrina lui Epicur şi a epicurienilor ¶ ② Morala epicurienilor, doctrina acelora cari caută numai plăcerile simţurilor [fr.].

*EPIDEMIC *adj.* ① Ce ţine de epidemie: boală ~ă ¶ ② Ⓕ Ce se lăţeşte, ce se propagă foarte iute, ca o epidemie [fr.].

*EPIDEMIE *sf.* Boală, molipsitoare sau nu, care atacă un mare număr de persoane în acelaşi timp şi în acelaşi loc, molimă, boleşniţă: ~ de febră tifoidă, de ciumă; totdeauna, după o ~, ca şi după un războiu, omenirea caută a-şi recăpăta nivelul (I.-GH.) [fr.].

*EPIDEMIOLOGIE *sf.* Ştiinţa epidemiilor [fr.].

*EPIDERMĂ (*pl.*-me) *sf.* ① Membrană transparentă care face parte din piele şi acopere toată suprafaţa dermei (☛ ▣ 1785) ¶ ② *Pr. ext.* Pieliţă subţire care acopere suprafaţa diferitelor părţi ale unei plante ierboase şi ale mlădiţelor tinere ¶ ③ *Pr. ext.* Pătura din afară care înfăşură ceva: epiderma globului pămîntesc [fr.].

*EPIDERMIC *adj.* Ce ţine de epidermă, privitor la epidermă [fr.].

EPIEC *sbst.* Se zice la jocul de table, cînd zarurile aruncate arată fie-care cîte un punct: să te ferească Dumnezeu... să dau un ~, că eşti marţ (D.-ZAMF.) [tc.].

*EPIFIT *adj.* Se zice despre un vegetal care trăeşte pe scoarţa altui vegetal [fr. épiphyte].

*EPIGASTRALGIE *sf.* Durere la epigastru [fr.].

*EPIGASTRIC *adj.* Ce ţine de epigastru: regiunea ~ă [fr.].

*EPIGASTRU *sbst.* Partea superioară şi mijlocie a pîntecelui [fr.].

*EPIGLOTĂ *sf.* Supapă cartilaginoasă care, aşezată în partea superioară a laringelui, acopere ca un capac, glota în momentul înghiţirii, şi împiedică astfel introducerea alimentelor sau băuturilor în căile aeriene (☛ ▣ 2044) [fr.].

*EPIGONI *sm. pl.* ① ☛ P. IST. ¶ ② *Pr. ext.* Urmaş: Iară noi? noi epigonii? Simţiri reci, harfe sdrobite (EMIN.) [gr.].

*EPIGRAF (*pl.*-afe) *sn.* ① Inscripţie pusă pe un edificiu pentru a arăta data, destinaţiunea clădirii, etc. ¶ ③ Scurtă citaţie dintr'un autor pusă la începutul unei cărţi sau unui capitol spre a-i indica spiritul [fr.].

*EPIGRAFIC *adj.* ① Ce e propriu epigrafiei: stil ~ ¶ ② Privitor la epigrafie: descoperire ~ă [fr.].

*EPIGRAFIE *sf.* Ştiinţa care se ocupă cu descifrarea şi lămurirea inscripţiunilor [fr.].

*EPIGRAFIST *sm.* Cel ce studiază inscripțiunile, care e versat în epigrafie [fr.].

*EPIGRAMĂ (*pl.*-me) *sf.* ① La cei vechi, mică poezie despre ori-ce fel de subiect: **Antologia greacă este o culegere de epigrame** ¶ ② Poezie scurtă care se termină cu o vorbă de spirit, cu o aluzie înțepătoare ¶ ③ *Pr. ext.* Vorbă înțepătoare sau batjocoritoare aruncată în conversație la adresa cuiva [fr.].

*EPIGRAMATIC *adj.* Ce ține de epigramă: **stil ~; trăsătură ~ă** [fr.].

*EPIGRAMATIST *sm.* Autor de epigrame [fr.].

*EPILATOR(IU) *adj.* Ce smulge părul, ce-l face să cadă [fr.].

*EPILEPSIE *sf.* Boală nervoasă, caracterizată prin pierderea subită a cunoștinței și prin convulsiuni; numită de popor „aboală", „altealea", „boala-copiilor", „ceas-rău" sau „ceasul (-cel)-rău", „ducă-se-pe-pustii", „năbădaie", „pedepsie", etc. [fr.].

*EPILEPTIC 1. *adj.* ① Care e de natura epilepsiei: **convulsiuni ~e** ¶ ② Supus la epilepsie.
2. *sm.* Bolnav de epilepsie, care are atacuri de epilepsie [fr.].

*EPILOG (*pl.*-oguri) *sn.* Concluziune, încheiere, rezumat pus la sfîrșitul unei poeme, unui discurs,

Кѹврѣрѣ татѫлѹи ши кѹ ажѹторюль
фїюлѹи шикоу сфрѫшитѹль дѹхѹлѹи
сфнт • ѫзилеле мѫрїеи лѹ ѧнѫшь
краи • еѹ жѹпѫноу хѫнѫшь бѣгнерь де
ѫбрашовь ам авѹть желанїе пентроу
сфинтеле кѫрци крещинеши тетроеѵа •
ши ам скрись ачѣсте сфенте кѫрци де
ѫвѫцѫтѹрѫ • сѫфїе попилѡ рѹмѫнеши
сѫѫцелѣгѫ сѫѫвѣце рѹмѫнїи чинесь
крещини • кѹм грѫѧще ши сфнтѹль
павель апль кѫтрѫ коринтѣни ді капь
те ѫсфѫнта бесѣрекѫ маи бине е агрѫи
чинчи кѹвинте кѹѫцелесь декат • і •
мїе дековинте неѫцелѣсе ѫлимбѫ стрїи
нѫ • дѹпѫ ачѣѫ вѫрѹгѫмь тоци сфеи
ци пѫринци оаре вѫлѫдичи оаре епкпи
оаре попи • ѫкѫрора мѫнѫ вавени ачѣ
стѣ кѫрци крещинеши кѹм маинте сѫче
тѣскѫ нечетинд сѫнѹ жѹдече не сѫсѣ
дѹѫскѫ • шикѹ зиса жѹпанѹлѹи хане
шѫбѣгнерь • скрисам еѹ дїѧконь ко
реси ѿтрѫговище • ши тѹдѡ дїакь •
шисаѹѫчепѹть лаѹна лѹмаи г зиле ши
саѹсфрѫшить лаѹна лѹгенѹарїе л зиле
ѫвѫлѣто з мїе ѯѳ ѫчетате ѫбрашовь •

Fig. 1990. Epilogul *Tetravanghelului românesc* din a. 1561.

și mai ales al unei cărți: **~ul Tetravanghelului românesc al lui Coresi** (1990) [fr.].

EPINGEA ☛ **IPINGEA.**

*EPIROT 1. *adj.* Privitor la Epir, ce ține de Epir.
2. *sm.* Locuitor din Epir: **secretarul guvernului era un ~** (I.-GH.) [fr.].

EPISCOP *sm.* Prelat de rang înalt, al doilea după Mitropolit, însărcinat cu administrarea spirituală a unei eparhii, vlădică, Ⓟ piscop: (1991): **~ul în noria altui arhiereu să nu hirotonească, nici să facă liturghie** (PRV.-MB.) [gr. ἐπίσκοπος].

Fig. 1991. Episcop.

*EPISCOPAL *adj.* ① Ce ține de episcop, ce aparține episcopului: **palat ~; veșminte ~e** ¶ ② **Biserica ~ă**, biserica anglicană, numită astfel pentru că a păstrat episcopii [fr.].

*EPISCOPAT (*pl.*-ate) *sn.* ① Demnitatea de episcop, vlădicie, episcopie ¶ ② Timpul cît un episcop ocupă scaunul vlădicesc ¶ ③ Corpul, totalitatea episcopilor [fr.].

EPISCOPESC ☛ **EPISCOPAL.**

EPISCOPIE *sf.* ① Teritoriul de sub jurisdicțiunea spirituală a unui episcop, eparhie ¶ ② Demnitatea de episcop ¶ ③ Locuința, palatul episcopului [gr. ἐπισκοπία].

† EPISTAT, Ⓟ **IPISTAT** *sm.* ① Supraveghetor, vătaf, vechil, intendent, cel ce are în locul cuiva direcțiunea afacerilor unei moșii, unei case mari: **trecea epistat de la o moșie la alta** (I.-GH.) ¶ ② Sub-comisar: **e înarmat cu săbii confiscate de la pompieri și de la ipistați** (CAR.) [ngr. ἐπιστάτης].

*EPISTIL (*pl.*-iluri) *sn.* La cei vechi, arhitravă sau grindă așezată pe capitelurile coloanelor și sprijinind partea superioară a edificiului [fr.].

*EPISTOLĂ (*pl.*-le) *sf.* ① Scrisoare ¶ ② Scrisoare misivă, la cei vechi: **epistolele lui Cicerone; epistola către Corintieni** ¶ ③ Scrisoare în versuri asupra unui subiect filosofic sau satiric: **Epistolele lui Horațiu; Epistolele lui Grig. Alexandrescu** [lat.].

*EPISTOLAR 1. *adj.* Privitor la modul, la arta de a scrie scrisori: **gen ~; stil ~.**
2. (*pl.*-are) *sn.* Carte care cuprinde modele de scrisori și instrucțiuni cu privire la scrierea epistolelor [fr.].

EPISTOLIE *sf.* ① Epistolă a unui apostol cuprinsă în Noul Testament: **epistolia către Romani** ¶ ② Scrisoare, răvaș: **Marele Vasilie grăiaște într'o ~ ce au trimes către Diodor** (PRV.-MB.); **epistolia aceasta era iscălită de Cîmpineanu** (I.-GH.) [ngr. ἐπιστολή].

Fig. 1992. Epitaful lui Simeon Movilă (Măn. Sucevița).

EPITAF (*pl.*-afe) *sn.* ① Inscripție pe o piatră de mormînt (1992): **ar avea poate statui și ~e, dacă ar fi o dreptate în lumea aceasta** (I.-GH.) ¶ ② = **AER²: Popa-Costa... aprinde făclia de la ~... și le citește o molitvă** (I.-GH.) [ngr. ἐπιτάφιον].

*EPITALAM (*pl.*-amuri) *sn.* Mică poemă sau cîntec de nuntă în onoarea tinerilor căsătoriți: **scria... ode, ~e, în care toți zeii din Olimp figurau** (NEGR.) [fr.].

*EPITELIU (*pl.*-elii) *sn.* Țesut celular care acopere suprafața mucoaselor [fr.].

*EPITET (*pl.*-ete) *sn.* ① Cuvînt care servește să califice, adjectiv calificativ. Ex.: **în „cer albastru", cuvîntul „albastru" e un ~: păzește-te de figuri și ~e cari nu spun nimic** (VLAH.) ¶ ② *Pr. ext.* Poreclă: **numele meu strălucea de o sută de ori pe patru coloane, împodobit în fel de fel de ~e** (I.-GH.) [fr.].

*EPITETIC *adj.* Care servește ca epitet [fr.].

EPITRAFIL, **EPITRAHIL(IU)** ☛ **PATRAHIR.**

EPITROP *sm.* ① ‡ Împuternicit, reprezentant: **Dumnezeu a făcut ~ pe duhovnic la toate păcatele** (ANT.-IV.) ¶ ② Tutore, curator (*f.* **EPITROAPĂ**): **~ul este vechilul tatălui celui nevrîstnic și chivernisitorul creșterii și averii lui** (LEG.-CAR.); **mama fiind epitroapă a sărmanilor ei copii** (LEG.-CAR.) ¶ ③ *Mold.* Membru dirigent în administrația unei biserici sau unui așezămînt filantropic: **~ii spitalelor Sf. Spiridon din Iași** [gr. ἐπίτροπος].

EPITROPIE *sf.* ① Funcţiunea de e p i t r o p ¶ ② Tutelă, curatelă: rămăsei trist şi orfan sub epitropia unei mătuşi (GN.) ¶ ③ *Mold.* Administraţia unui aşezămînt bisericesc sau filantropic (= eforie): Epitropia spitalelor Sf. Spiridon din Iaşi.

†**EPITROPISI** (-isesc) *vb. tr.* A servi de tutore, a fi e p i t r o p u l averii unui minor, unui interzis, etc.

*__EPIZOAR__ (*pl.*-are) *sn.* Animal care trăeşte ca parazit pe pielea altor animale [fr.].

*__EPIZOD__ (*pl.*-oade) *sn.* ① Acţiune întîmplătoare legată de acţiunea principală într'o poemă, într'un roman, într'o povestire, într'un tablou ¶ ② Întîmplare, incident, fapt care se rapoartă la alte evenimente importante [fr.].

*__EPIZODIC__ *adj.* Care e de natura epizodului, întîmplător, care nu e esenţial acţiunii principale [fr.].

*__EPIZOOTIC__ *adj.* Ce ţine de epizootie, de natura unei epizootii [fr.].

*__EPIZOOTIE__ *sf.* Epidemie printre animale: caii şi boii nu se mai îmbolnăvesc... epizootia intră în gaură de şarpe (I.-GH.) [fr.].

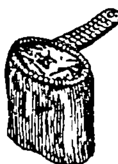
EPÎNGEA = IPINGEA.

*__EPOCĂ__ (*pl.*-oci) *sf.* ① Punct determinat în istorie; momentul cînd s'a întîmplat un fapt istoric însemnat: naşterea Mîntuitorului este epoca de la care se socoteşte era creştină ¶ ② Eveniment însemnat ales în istorie pentru a stabili diviziuni; fie-care spaţiu de timp cuprins între două din aceste evenimente: epoca cruciatelor; epoca fanariotă ¶ ③ A face ~, se zice despre un fapt însemnat, de care se va vorbi multă vreme, care se va pomeni în istorie ¶ ④ Fie-care din vîrstele succesive ale globului, perioadă de timp în care s'au petrecut anumite perturbaţiuni ori s'au depus anumite straturi pe scoarţa pămîntească, în care se găsesc anumite fosile, deosebită de altă perioadă de timp anterioară sau posterioară, care prezintă caracteristice diferite: epoca triasică, jurasică, cretacică [fr.].

*__EPODĂ__ (*pl.*-de) *sf.* ① A treia parte a unei poezii lirice, la vechii Greci, care se împărţea în strofă, antistrofă şi epodă ¶ ② Epodele lui Horaţiu, numele ultimei cărţi a odelor poetului [fr.].

‡ **EPOHĂ** *sf.* = EPOCĂ: să ne întoarnăm privirea de la această amară ~ (NEGR.) ngr.[ἐποχή].

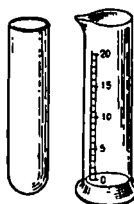
*__EPOLET__ (*pl.*-ete), *EPOLETĂ (*pl.*-ete) *sf.* ① Ornament format dintr'o bantă lată de ţesătură de fir, împodobită mai adesea de ciucuri, pe care-l poartă militarii la fie-care umăr al vestonului sau mantalei (▣ 1993): ce viclenie! să mă uite... pentrucă nu port epolete (NEGR.); îi cade epoletul (DLVR.) ¶ ② Ⓕ Grad de ofiţer: a obţinut epoleta [fr. é p a u l e t t e].

Fig. 1993. Epoletă.

*__EPONIM__ *adj.* şi *sm.* ① Titlul primului din cei nouă arhonţi ai Atenei, care dădea numele său anului ¶ ② Divinitate ~ă, aceea care dădea numele său unui oraş [fr.].

*__EPOPEE__ *sf.* ① Poemă epică, povestire în versuri a unor acţiuni mari şi eroice, cu personagii mai adesea legendare; întîmplările şi faptele povestite se petrec de obiceiu în timpurile fabuloase sau eroice, iar miraculosul şi supranaturalul joacă un rol însemnat în desfăşurarea evenimentelor: Iliada este o ~ ¶ ② Serie de acţiuni glorioase demne de o epopee [fr.].

*__EPRUBETĂ__ (*pl.*-te) *sf.* Tub de sticlă închis la unul din capete care serveşte să primească gazele ce se desvoltă în anumite experienţe de chimie sau în care se încălzesc cantităţi mici de lichid (▣ 1994) [fr. é p r o u v e t t e].

Fig. 1994. Eprubete.

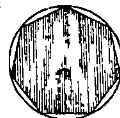
*__EPSILON__ *sm.* Numele grecesc al literei *e* (ε) [gr.].

*__EPTAGON__ (*pl.*-oane) *sn.* Poligon cu şapte laturi şi cu şapte unghiuri (▣ 1995) [fr.].

*__EPUIZA__ (-izez) 1. *vb. tr.* ① A slei, a seca, a scoate tot ¶ ② A nu mai rămînea, a nu mai lăsa nimic.

2. *vb. ref.* A se istovi [fr. é p u i s e r].

*__EPURĂ__ (*pl.*-re) *sf.* Desen linear care reprezintă în proiecţii diferitele părţi ale unei maşini, ale unei case, etc. după metodele geometriei descriptive [fr.].

Fig. 1995. Eptagon.

*__ERĂ__ (*pl.*-re) *sf.* ① Epocă fixă de la care încep să se socotească anii: era creştină, era comună, care începe de la 1 Ianuarie a anului 1 de la naşterea Mîntuitorului; era bizantină, era bisericească *sau* era de la facerea lumii, întrebuinţată, de cronicari, de documentele şi de publicaţiunile noastre vechi, începe de la 1 Septembre, anul 5508 în. d. Hr.; era Olimpiadelor, de la 1 Iulie 776 în. de Hr.; era romană, începe de la întemeierea Romei, la 24 April 753 în. de Hr.; era musulmană (=hegira), de la 16 Iulie 622 d. Hr.; era republicană, stabilită în Franţa cu începere de la 22 Septembre 1792 şi suprimată de la 1 Ianuarie 1806 ¶ ② Epocă însemnată, în timpul căreia a început o nouă ordine de lucruri: a început o ~ de prosperitate [fr.].

*__ERALDIC__ 1. *adj.* Privitor la blazon, la steme, la armorii: arta ~ă.

2. ERALDICĂ *sf.* Ştiinţa blazonului, stemelor, armoriilor [fr. h é r a l d i q u e].

*__ERALDIST__ *sm.* Cel ce se ocupă cu ştiinţa eraldică [fr.].

*__ERATĂ__ (*pl.*-te) *sf.* Înşirarea greşelilor de tipar cu îndreptările ce trebuesc făcute, ce se publică la sfîrşitul unei cărţi [fr. e r r a t a].

*__ERATIC__ *adj.* ① Neregulat: friguri ~e ¶ ② Blocuri ~e, sfărămături de stîncă care par a fi fost transportate departe de formaţiunile cărora aparţineau (▣ 1996) [fr.].

*__ERBACEU__ *adj.* ① Care are caracterele, înfăţişarea ierbii, ierbos ¶ ② Plantă erbacee, Plantă ierboasă (☞ IERBOS②) [fr.].

*__ERBAR(IU)__ = IERBAR.

*__ERBIVOR__ *adj.* şi *sm.* Se zice despre animalele care se hrănesc mai ales sau numai cu iarbă: calul e ~; boul e un ~ [fr.].

Fig. 1996. Bloc eratic.

*__ERBORIZA__ (-izez) *vb. intr.* A culege de pe cîmp şi din pădure diferite plante spre a le studia [fr. h e r b o r i s e r].

‡ **EREASĂ** ☞ ERES.

*__ERECTOR__ *adj.* Se zice despre unii muşchi cari servesc să ridice anumite organe: muşchiu ~ [fr.].

*__ERECŢIUNE__ *sf.* Ridicarea unui monument: ~a unei statue [fr.].

*__EREDE__ *sm.* Moştenitor [lat. h a e r e d e m].

*__EREDITAR__ *adj.* ① Care se transmite prin dreptul de moştenire: proprietăţi ~e ¶ ② Care se transmite de la părinţi la copii, *vorb.* de însuşirile şi defectele fizice sau morale: boale ~e; Ⓕ: îşi aducea aminte... de prejudiţiile şi vanităţile ~e, de care nu se mai putea desface (VLAH.) [fr.].

*__EREDITATE__ *sf.* ① Calitatea de moştenitor ¶ ② Dreptul de a moşteni ¶ ③ Urmare la tron, succesiune la unele demnităţi, etc. ¶ ④ Condiţiune organică care face ca anumite însuşiri ori defecte fizice sau morale să treacă de la părinţi la copii [fr.].

ERES (*pl.*-esuri) *sn.*, *Mold.* ‡ EREASĂ (*pl.*-ese) *sf.* ① Credinţă eretică, erezie: de ereasa papistăşască... îndată s'au botezat... întorcîndu-să la orthodoxie (CANT.); cînd se va despărţi bărbatul de muiare-şi... pentru erese, de va fi unul eretic (PRV.-LP.) ¶ ② Credinţă deşartă, superstiţie: Căci nu mă 'ncîntă azi cum mă mişcară Poveşti şi doine, ghicitori, eresuri (EMIN.) ¶ ③ *Pr. ext.* Părere, credinţă opusă acelora împărtăşite de toată lu-

mea: tu nu poți înțelege un biet suflet ca el meu, comun și plin de eresuri (VLAH.) [vsl. e r e s ŭ < gr.].

EREȚE, **HEREȚE**, ‡ **AREȚE** (DOS.), ‡ **HĂREȚ** (BIBL.) *sm.* ① Pasăre mare, răpitoare, de coloare cenușie, cu pîntecele alb, picioarele galbene și ciocul negru; sboară repede și sgomotos, atacînd toate păsările și mamiferele mici; numită și „(he)erete-de-porumbei", „uliu" sau „uliul-găinilor", „hărău", „cobăț", „găinar", „porumbar", etc. *(Astur palumbarius)* (▣ 1997): el se repezea ca un erete și i-l smulgea din mînă (I.-GH.) ¶ ② Pasăre răpitoare, cu spinarea albastră, capul cenușiu și cu o pată albicioasă pe ceafă, cu penele cele mari ale aripilor și ale cozii negre; sboară ca rîndunica, ținîndu-și aripile încovoiate ca o secere; se hrănește cu păsărele și e spaima rîndunelelor, din care cauză e numită și „erete-le-rîndunelelor" *(Falco subbuteo)*

Fig. 1997. Erete.

¶ ③ ~ -ROȘU, ~ DE-SEARĂ = VÎNTUREȚE ¶ ④ ~ -DE-IARNĂ, ~ -PITIC = VINDEREU [probabil de aceeași origine cu HĂRĂȚ].

*__EREȚIC__, ‡ **ERETIC** 1. *adj.* Care constitue o erezie: doctrină ~ă; patriarhul ~ (PRV.-MB.).

2. *sm.*, **ERETICĂ** (*pl.*-ce) *sf.* Care profesează sau susține o doctrină eretică: de să va găsi să fie eretic, să va certa cu moarte cumplită (PRV.-LP.); cela ce-ș va despărți muiarea, pentru căce iaste eretică (PRV.-MB.) [fr.; ‡ < vsl. e r e t i k ŭ].

‡ **ERETICESC** *adj.* Care constitue o erezie: patriarhul eretic de va face... cazanie și învățătură ereticească (PRV.-MB.) [e r e t i c].

† **ERETICIE** *sf.* Erezie, doctrină e r e t i c ă: celelalte învățături, zicea el, sînt numai niște ereticii (CRG.).

*__EREZIARH__ *sm.* Autorul unei erezii; capul unei secte eretice [gr.].

*__EREZIE__ *sf.* ① Rătăcire în materie religioasă, doctrină greșită, condamnată de Biserică ¶ ② *Pr. ext.* Părere, credință opusă aceleia împărtășite de toată lumea: părerea că pămîntul stă nemișcat și că soarele se învîrtește împrejurul lui e o ~ științifică [fr. h é r é s i e].

*__ERG__ *sm.* Unitate de travaliu care corespunde acțiunii unei forțe de 1 dină cînd mișcă o masă de 1 gram pe distanța de 1 centimetru [fr.].

*__ERGO__ *conj. lat.* Deci, prin urmare.

*__ERGOTINĂ__ *sf.* Substanță otrăvitoare extrasă din cornul de secară; face să se contracte mușchii și țesutul vaselor sanguine [fr.].

*__ERGOTISM__ *sbst.* Otrăvire provocată de cornul de secară; se manifestă prin convulsiuni sau prin accidente gangrenoase [fr.].

○ **ERHĂ**, **IERHĂ** *sf. Mold. Trans.* Un fel de piele de vițel, subțire, foarte bine tăbăcită, care se pune pe bondițe și pe care se cos florile (ȘEZ.) (FR.-CDR.) [pol. j e r h a, ung. i r h a].

*__ERIGE__ 1. *vb. tr.* A ridica, a înălța: ~ o statuă.

2. *vb. refl.* A se da drept, a vrea să treacă drept, a-și lua atitudinea de: a se ~ în censor public [fr.].

*__ERIZIPEL__ *sbst.* = BRÎNCĂ² ② [fr.].

*__ERMAFRODISM__ *sbst.* Întrunirea unora din caracterele amînduror sexelor într'un singur individ [fr.].

*__ERMAFRODIT__ *adj.* și *sm.* ① Termen prin care se arată o ființă care întrunește caracterele amînduror sexelor: melcul e ~ ¶ ② Se zice despre florile care au în același timp stamine și pistil [fr.].

*__ERMELIN__ (*pl.*-ine) *sn.* = HERMINĂ [germ.].

*__ERMENEUTICĂ__ *sf.* Arta de a tîlcui, de a interpreta textele sfinte [fr.].

*__ERMETIC__ ☛ HERMETIC.

‡ **ERMINIE** *sf.* Tîlcuire, interpretare (a unui text religios): noi, cetind erminiile și tîlcovaniile sfintei Scripturi (DOS.) [gr. ἑρμηνεία].

*__ERMIT__ *sm.* Pustnic, sihastru [fr.].

*__EROARE__ *sf.* ① Părere sau doctrină greșită ¶ ② Greșală: ~ de calcul ¶ ③ ☆ Diferență între calcul și observație [fr.].

ERODIU *sm.* = STÎRC-ALB: îi mai dete... pene de ~ din cele mai frumoase (BALC.) [vsl. e r o d i j].

*__EROIC__ *adj.* ① Ce aparține vechilor eroi din mitologie: timpuri ~e ¶ ② Se zice despre poezia primitivă care cîntă pe eroi, și *pr. ext.* poezia nobilă, de un avînt înălțător; vers ~, la cei vechi, hexametrul, la cei moderni, versul alexandrin; poemă ~ă, poemă epică; comedie ~ă, comedie în care personagiile sînt de un rang înalt ¶ ③ Care aparține vitejilor, vitejesc, viteaz: Mihai Viteazul, una din cele mai ~e figuri în istoria omenirii (VLAH.) ¶ ④ Plin de eroism: a știut să învieze umbrele glorioase ale ~ului nostru trecut (I.-GH.) ¶ ⑤ Foarte puternic, foarte eficace: un remediu ~; Ⓕ: un remediu ~, un mijloc ~, o acțiune hotărîtoare care pune capăt unei situațiuni foarte grele [fr.].

*__EROI-COMIC__ *adj.* Se zice despre o poemă care tratează despre un subiect comic în genul epopeei: Țiganiada este o poemă ~ă în 12 cînturi [fr.].

*__EROIDĂ__ (*pl.*-de) *sf.* Epistolă în versuri compusă ca și cînd ar fi scrisă de un personagiu mitologic sau legendar: Eroidele lui Ovidiu [fr.].

*__EROINĂ__¹ (*pl.*-ne) *sf.* ① Femeie care dă dovezi de mare vitejie, de multă nobleță de sentimente ¶ ② Ⓕ Femeie care este principalul personaj într'o poemă, într'o piesă de teatru, într'un roman [fr.].

*__EROINĂ__² *sf.* Produs stupefiant, succedaneu al morfinei [fr.].

*__EROISM__ *sbst.* ① Caracter, calități, virtuți de erou; mărinimie rară: el era sublim de abnegare și de ~ (I.-GH.) ¶ ② Faptă eroică, vitejie [fr.].

*__ERONAT__ *adj.* Greșit, care conține greșeli [fr. e r r o n é].

*__EROTIC__ *adj.* Privitor la amor, care cîntă dragostea: poem ~; toate declarațiile ~e ale tinerilor eleganți către dulcineele lor se scriu în versuri (BOL.) [fr.].

*__EROU__ *sm.* ① Nume dat în mitologia antică acelora, cari erau socotiți ca fiii unui zeu și unei muritoare sau ai unei zeițe și unui muritor ¶ ② Ⓕ Acela care se distinge printr'o vitejie extraordinară sau prin izbînzi strălucite în războiu ¶ ③ Ⓕ Ori-cine se distinge prin forța caracterului, printr'o rară nobleță de sentimente, prin virtuțile lui înalte ¶ ④ Ⓕ Personajul cel mai de seamă într'o poemă, într'o piesă de teatru, într'un roman ¶ ⑤ *Pr. ext.* ~l unei aventuri, acela căruia i s'a întîmplat aventura; ~l zilei, acela care, la un moment dat, atrage asupră-i atențiunea publicului [fr. h é r o s].

*__EROZIUNE__ *sf.* ① Roadere, rosătură ¶ ② Fenomen geologic datorit acțiunii apelor de ploaie, a rîurilor, a mării sau a ghețarilor [fr.].

*__EROZIV__ *adj.* Care are proprietatea de a roade, rozător: puterea ~ă a ghețarilor [fr.].

*__ERUDIT__ *adj.* și *sm.* Savant, mare învățat [fr.].

*__ERUDIȚIUNE__, *__ERUDIȚIE__ *sf.* Știință adîncă, cunoștințe întinse cu privire la limbile vechi, la originile popoarelor, la inscripții și medalii, într'un cuvînt la toate documentele și materialele ajutătoare istoriei: gîndesc la adînca erudiție a acestui dascăl (NEGR.) [fr.].

*__ERUPE__ (-up) *vb. intr.* A țîșni afară cu violență pînă la o mare înălțime, a face erupțiune (*vorb.* de un vulcan, de o sondă de petrol, etc.) [lat. e r u m p e r e, modificat după r u p e].

*__ERUPTIV__ *adj.* ① Privitor la erupțiunile vulcanice ¶ ② Însoțit de erupțiuni: friguri ~e [fr.].

*__ERUPȚIUNE__, **ERUPȚIE** *sf.* ① Izbucnirea unui vulcan care aruncă din gura lui, cu o mare violență, cenușă, nisip, apă clocotită și alte materii. ¶ ② Țîșnire afară cu violență și la o mare înălțime a petrolului dintr'o sondă ¶ ② Un fel de spuzeală (de bubulițe sau pete) ce se ivește pe piele ¶ ④ ~a dinților, apariția dinților la copii, ieșirea lor din alveole [fr.].

*__ESCADRĂ__ (*pl.*-dre) *sf.* Mai multe vase de războiu puse sub comanda unui singur șef [fr.].

*__ESCADRILĂ__ (*pl.*-le) *sf.* ① Mică escadră de vase ușoare, precum torpiloare, fregate, corvete, etc. ¶ ② Grup de aeroplane: ~ de luptă, com-

pusă din avioane de vînătoare sau de luptă (cu bombe, mitraliere sau tunuri uşoare) [fr.].

*ESCADRON (*pl.*-oane) *sn.* ⚔ Diviziune a unui regiment de cavalerie comandată de un căpitan, analogă unei companii de infanterie [fr.].

*ESCAPADĂ (*pl.*-de) *sf.* F Ştergerea dintr'un loc pentru a se duce să petreacă, spre a face ştrengării [fr.].

*ESCHIMOS ☞ P. IST.

*ESCORTA (-tez) *vb. tr.* A însoţi, a întovărăşi pe cineva spre a-l supraveghia sau spre a-l apăra: **mulţimea pare că escortează pe cineva** (CAR.) [fr.].

*ESCORTĂ (*pl.*-te) *sf.* ① Ceată înarmată care însoţeşte pe o persoană, un convoiu, baagii, etc. spre a le supraveghia sau a le lua apărarea: **escortele te lasă în mîna tîlharilor şi dosesc, în loc să stea să te apere** (BOL.) ¶ ② ⚔ Trupă de soldaţi ce însoţesc pe suveran sau pe un mare personagiu spre a-i face onoare: **regimentul de ~** ¶ ③ ⛴ Vase de război ce însoţesc bastimente de transport, vapoare comerciale etc. [fr.].

*ESCROC *sm.* Pungaş, potlogar, coţcar [fr.].

*ESCROCA (-ochez) *vb. tr.* A scoate, a stoarce, a lua ceva de la cineva prin înşclăciune, prin viclenie [fr.].

*ESCROCHERIE *sf.* Pungăşie, potlogărie, stoarcerea unui lucru de la cineva prin înşelăciune, prin viclenie [fr.].

*ESCUADĂ (*pl.*-de) *sf.* ⚔ Fracţiune dintr'o companie sub ordinile unui caporal sau unui brigadier, căprărie [fr.].

*ESENŢĂ (*pl.*-ţe) *sf.* ① Fiinţă: **esenţa divină,** Dumnezeu ¶ ② Firea intimă a unui lucru oarecare, ceea ce face ca un lucru să fie ceea ce este, să aibă acea natură ¶ ③ ♣ Felul copacilor din cari e alcătuită o pădure ¶ ④ ⚗ Substanţă aromatică, foarte volatilă, care se extrage din unele vegetale: **~ de roze,** apă de trandafir: **~ de terebentină** [fr.].

*ESENŢIAL 1. *adj.* ① Ce ţine de esenţa sau de natura proprie a unui lucru, ce este în firea lucrului: **rotunjimea este ~ă cercului** ¶ ② Neapărat trebuincios, indispensabil: **dreptatea este o virtute ~ă a unui rege** ¶ ③ **Caractere ~e,** acelea care arată particularităţile cele mai de seamă.

2. *sbst.* Lucrul de căpetenie, cel mai de seamă [fr.].

*ESOFAG (*pl.*-aguri) *sn.* ⚕ Tub digestiv care se întinde, paralel cu şira spinării, de la faringe pînă la stomac (☞ ▣ 1816) [fr. o e s o p h a g e].

*ESOFAGIAN *adj.* ⚕ Privitor la esofag [fr.].

*ESPERANTO *sbst.* Limbă artificială născocită în anul 1887 de doctorul rus Zamenhof, cu intenţiunea de a servi ca limbă universală.

*EST *sbst.* ● Răsărit (punct cardinal) [fr.].

○ ESTA... = ACESTA, ĂSTA...

*ESTETIC *adj.* ⁂ Privitor la sentimentul frumosului [fr.].

*ESTETICĂ *sf.* ⁂ Ştiinţa care determină caracterul frumosului în producţiunile naturii şi ale artei [fr.].

*ESTETICIAN *sm.* ⁂ Cel ce se ocupă de estetică [fr.].

ESTIMP *adv.* Anul acesta: **an n'am cîştigat, ~ am păgubit, la anul trag nădejde** (PANN); **an s'a ars şi ~ suflă** (GOL.) [lat. i s t u m t e m p u s].

*ESTIVAL *adj.* De vară, văratec: **plantă ~ă** [fr.].

*ESTOMPA (-pez) *vb. tr.* 🎨 ① A umbri cu estompa ¶ ② Ⓕ (şi *refl.*) A (se) acoperi cu o umbră uşoară [fr.].

*ESTOMPĂ (*pl.*-pe) *sf.* 🎨 ① Mic cilindru de piele sau de hîrtie, în formă de creion ascuţit la amîndouă capetele, cu care se întinde prin frecare creionul sau colorile, spre a potrivi umbrele unui desen (▣ 1998) ¶ ② Desen umbrit cu estompa; Ⓕ: **o desfăşurare de coline şi văi ce se pierdeau în estompa cenuşie a zilei de iarnă** (D.-ZAMF.) [fr.].

Fig. 1998. Estompă.

*ESTRADĂ (*pl.*-de) *sf.* Podeală ridicată într'o odaie, într'o sală, ceva mai sus decît duşumeaua, şi pe care se aşază scaune, o masă, etc., în vederea unei ceremonii (▣ 1999): **împrejurul lui cîntă o numeroasă orchestră, aşezată... pe o ~ înălţată ou scară** (ODOB.) [fr.].

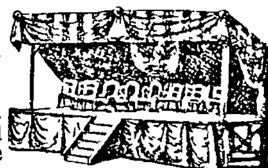

Fig. 1999. Estradă.

*ESTUAR (*pl.*-are) *sn.* ● Mic golf care se află pe porţiunea din cursul unui fluviu, aproape de gura lui, unde creşte apa de pe urma fluxului [fr.].

*EŞAFOD (*pl.*-oade) *sn.* Podeală ridicată ca o schelă pentru expunerea sau executarea criminalilor (▣ 2000) [fr.].

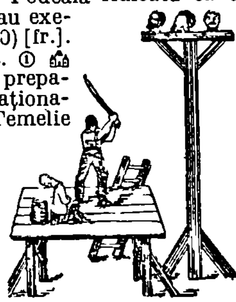

Fig. 2000. Eşafod.

*EŞAFODAJ (*pl.*-aje) *sn.* ① 🏠 Schelă ¶ ② Ⓕ Pregătiri, preparative; îngrămădire de raţionamente zadarnice ¶ ③ Ⓕ Temelie [fr.].

*EŞARPĂ (*pl.*-pe) *sf.* ① Lentă ¶ ② Bandaj, legătură atîrnată de gît pentru a susţine un braţ bolnav ¶ ③ Făşie lungă de stofă pe care femeile o poartă în jurul gîtului [fr. é c h a r p e].

*EŞEC (*pl.*-ecuri) *sn.* Neizbîndă, neizbutire; înfrîngere [fr. é c h e c].

EŞI... = IEŞI...

*ETA *sm.* 𝔄 Numele literei a şaptea a alfabetului grecesc (η) [gr.].

ETAC ☞ IATAC.

*ETAJ (*pl.*-aje) *sn.* 🏠 Cat [fr.].

*ETAJERĂ (*pl.*-re) *sf.* Mobilă compusă din tăbliţe sau rafturi suprapuse (▣ 2001): **într'un colţ o ~ cu cărţi, la mijloc o masă ovală** (VLAH.) [fr.].

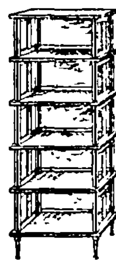

Fig. 2001. Etajeră

*ETALA (-alez) 1. *vb. tr.* ① 🛍 A expune (la galantar) mărfuri spre vînzare ¶ ② Ⓕ A arăta cu mare fală, a face paradă: **a-şi ~ ştiinţa, luxul.**

2. *vb. refl.* A se arăta, a se desfăşura, a se întinde cu fală: **se etalează marele bazar de forme goale şi pompoase** (VLAH.) [fr.].

*ETALAJ (*pl.*-aje) *sn.* ① 🛍 Expunere de mărfuri spre vînzare ¶ ② 🛍 Marfa expusă spre vînzare; galantar ¶ ③ Ⓕ Ori-ce lucru pe care-l arată cineva cu fală, cu care face paradă [fr.].

*ETALON (*pl.*-oane) *sn.* ① 🐎 Armăsar de reprosucere ¶ ② Modelul măsurilor şi greutăţilor autorizate ¶ ③ ⚖ Instrument sau aparat tip după care se construesc altele asemenea [fr.].

*ETAMBOU (*pl.*-ouri) *sn.* ⛴ Grinda de lemn sau de fier pe partea dinapoi (pupa) unei corăbii, pe care e înţepenită cîrma (▣ 2002) [fr. é t a m b o t].

Fig. 2002. Etambou.

*ETAMBREU *sbst.* ⛴ ① Deschizătura de pe puntea unui vas prin care trece catartul ¶ ② Deschizătura prin care trece cîrma [fr. é t a m b r a i].

*ETAMINĂ (*pl.*-ne) *sf.* Ţesătură uşoară, pînză foarte rară [fr.].

*ETAPĂ (*pl.*-pe) *sf.* ⚔ Popas, locul unde o trupă în marş se opreşte spre a petrece noaptea [fr.].

*ETATE *sf.* Vîrstă [lat. a e t a t e m].

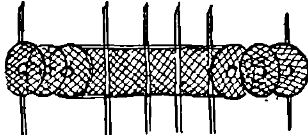
*ETATIZA (-izez) *vb. tr.* ① A face să fie administrat de Stat ¶ ② A acorda unei şcoli particulare aceleaşi prerogative de care se bucură şcolile Statului [fr. é t a t „Stat”].

ETC. *precurtare din lat.* ET CAETERA, şi celelalte, şi aşa mai departe.

ETE! *interj.* Ⓟ = ① Iată ¶ ② Uită-te.

*ETER (*pl.*-eruri) *sn.* ① La cei vechi: regiune superioară a atmosferei pe care o socoteau plină de un aer foarte curat, foarte dilatat şi capabil de a se aprinde ¶ ② La moderni: fluid ipotetic, foarte elastic care se bănueşte a fi răspîndit în spaţiu şi în interiorul corpurilor şi ale cărui ondulaţiuni ar produce fenomenele de lumină şi de căldură ¶ ③ Ⓕ ☆ Cerul, văzduhul ¶ ④ Lichid foarte volatil ce se obţine prin distilarea unui acid amestecat cu alcool; ~ **sulfuric**, lichid inflamabil, de miros plăcut, care produce anestezie: ~ **de petrol**, esenţă uşoară de petrol [fr.].

ETERĂ (*pl.*-re, -ri) *sf. Mold.* U-nealtă de pescuit, un fel de vîrşă făcută din pînză de voloc întinsă pe cercuri de nuiele (▣ 2003) [rut. j a t e r].

Fig. 2003. Eteră.

*ETERIC *adj.* ① Care e de natura e t e r u l u i celor vechi ¶ ② Ⓕ **Bolta ~ă**, cerul, văzduhul ¶ ③ Ⓕ Foarte nobil, prea curat: **au vrut să facă cu ori-ce preţ o ~ă eroină de roman sentimental** (CAR.).

ETERIE *sf.* ☞ **P. IST**: **mulţi din boieri... făceau parte din ~** (I.-GH.) [ngr.].

ETERIST 1. *adj.* Ce ţine de e t e r i e: **după mai multe conferinţe ţinute... de comitetul ~** (I.-GH.).

2. *sm.* Cel ce face parte din eterie, partizan al eteriei: **eteriştii omoară 'n Iaşi pe toţi Turcii cari le cad în mînă** (VLAH.).

*ETERN 1. *adj.* ① Care n'a avut început şi nu va avea sfîrşit, vecinic: **Dumnezeu e ~** ¶ ② Care nu va avea sfîrşit, care va dura totdeauna: **în raiu domneşte ~ul bine** (ALECS.); **cetatea ~ă**, Roma.

2. ETERNUL *sm.* Dumnezeu [lat.].

*ETERNITATE *sf.* ① Durată care n'are nici început nici sfîrşit, vecinicie ¶ ② Viaţa viitoare, cea fără de sfîrşit, vecie ¶ ③ Ⓕ Un timp foarte lung, veac: **i se păru o ~ de ruşine maladivă** (DLVR.) [fr.].

*ETERNIZA (-izez) 1. *vb. tr.* ① A face să dureze fără sfîrşit: **a-şi ~ numele, gloria** ¶ ② A lungi peste măsură, a tărăgăna: **~ un proces, un războiu.**

2. *vb. refl.* ① A dura fără sfîrşit, a sta vecinic, a se perpetua: **abuzurile se eternizează** ¶ ② F A nu mai pleca, a nu se mai mişca dintr'un loc [fr.].

*ETEROCLIT *adj.* Care se depărtează de regulele artei; bizar, ridicul: **o clădire ~ă** [fr.].

*ETERODOX *adj.* Contrar dogmei Bisericei: **părere ~ă** [fr.].

*ETERODOXIE *sf.* Părere contrară dogmei Bisericei [fr.].

*ETEROGEN *adj.* ① Care nu e de aceeaşi natură cu altul sau cu altceva: **elementele ~e ale unui corp; trecerea animalului de la starea omogenă la o stare ~ă se face... pe diferenţierea organelor** (VLAH.) ¶ ② ± **Numere ~e**, numere compuse din întregi şi din fracţiuni ¶ ③ **Corp ~**, ale cărui părţi n'au toate aceleaşi proprietăţi fizice sau chimice ¶ ④ **substantiv ~**, substantiv neutru, acela care e de un gen la singular şi de alt gen la plural ¶ ⑤ **Roce ~e**, roce ale căror părţi constitutive diferă între ele în ce priveşte natura şi aspectul lor ¶ ⑥ Ⓕ Se zice despre o adunare ai cărei membri sînt divizaţi prin opiniuni contrare; care nu e de aceeaşi natură intelectuală sau morală: **consiliul e compus din elemente ~e; o societate, o adunare ~ă** [fr.].

*ETEROGENEITATE *sf.* Calitatea a tot ce este eterogen [fr.].

*ETEROMAN *sm.*, -ANĂ (*pl.*-ne) *sf.* Care are viţiul de a bea eter (sulfuric) [fr.].

*ETEROMANIE *sf.* Obiceiul, viţiul de a absorbi eter [fr.].

*ETEROMORF *adj.* Ale cărui părţi prezintă forme diferite: **bureţii şi infuzoriile se numesc animale ~e, pentru că corpul lor are forme cu totul neregulate** [fr.].

*ETIAJ (*pl.*-aje) *sn.* Nivelul cel mai scăzut al apelor unui rîu, unui fluviu [fr.].

*ETIC 1. *adj.* ✣ Privitor la morală.

2. ETICĂ *sf.* Ştiinţa moralei, partea filosofiei care tratează despre morală [fr.].

*ETICHETA (-etez) *vb. tr.* A lipi o etichetă [fr. é t i q u e t e r].

*ETICHETĂ (*pl.*-te) *sf.* ① Bileţel, însemnare ce se pune sau se lipeşte pe un obiect, spre a i se indica natura, provenienţa, preţul, etc.: **osul era alb şi luciu, dar nu avea nici o ~ lipită pe el** (NEGR.) ¶ ② Ceremonial al Curţii ¶ ③ Forme ceremonioase, regule convenţionale de politeţă stabilite şi uzitate de particulari între ei: **am găsit pretenţii şi etichete care mi-o tăiat deodată tot gustul de petrecere** (ALECS.) [fr. é t i q u e t t e].

*ETIL (-iluri) *sn.* Radical ipotetic (C^2H^5) compus din carbon şi hidrogen care există în alcoolul obicinuit şi într'un mare număr de compuse organice [fr. é t h y l e].

*ETILIC *adj.* Se zice despre compuşii cari conţin radicalul etilului: **alcool ~** [fr.].

*ETILINĂ (*pl.*-ne) *sf.* Hidrocarbură gazoasă ce există în gazul de iluminat (C^2H^4) [fr.].

*ETIMOLOGIC *adj.* ① Privitor la etimologie: **ştiinţa ~ă**, ce ţine seamă de etimologie; **ortografie ~ă** ¶ ② Care dă etimologia cuvintelor: **dicţionar ~** [fr.].

*ETIMOLOGICEŞTE *adv.* În ce priveşte etimologia, după regulele etimologiei [e t i m o l o g i c].

*ETIMOLOGIE *sf.* ① Ştiinţa privitoare la originea, derivarea şi compunerea cuvintelor ¶ ② Originea unui cuvînt ¶ ③ Partea gramaticii numită mai adesea „morfologie" [fr.].

*ETIMOLOGIST *sm.* ① Învăţat care se ocupă cu cercetarea etimologiilor ¶ ② Partizan al ortografiei etimologice [fr.].

*ETIOLOGIE *sf.* ① ✣ Studiu asupra cauzelor lucrurilor ¶ ② Partea medicinei care tratează despre diferitele cauze ale boalelor [fr.].

*ETIOPIAN *sm.* ● Locuitor sau originar din Etiopia [fr.].

*ETIOPIC *adj.* Privitor la ● Etiopia, ce ţine Etiopieni: **scriere ~ă** (▣ 2004) [fr.].

እስመ ፡ ከመዝ ፡ አፍቀር ፡ እግዚአብሔር ፡ ለዓለም ፡ እስከ ፡ ወልደ ፡ ዋሕደ ፡ ወሀበ ፡ በዘ ፡ ከመ ፡ ኵሉ ፡ ዘየአምን ፡ ቦቱ ፡ ኢይትሐጐል ፡ አላ ፡ ይረክብ ፡ ሕይወተ ፡ ዘለዓለም ፡፡

Fig. 2004. Scriere etiopică.

*ETMOID 1. *adj.* **Os ~**, osul ciuruit care formează baza craniului, cavităţile nasului şi orbitele.

2. *sbst.* Osul etmoid [fr.].

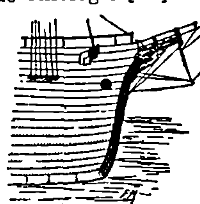
*ETNIC *adj.* ● ① Ce aparţine unei naţiuni sau unei rase: **caracter ~** ¶ ② Cu care se numeşte locuitorul unei ţări, unui ţinut, unei localităţi: **nume ~** [fr.].

*ETNOGRAF *sm.* Învăţat care se ocupă cu etnografia [fr.].

*ETNOGRAFIC *adj.* Privitor la etnografie [fr.].

*ETNOGRAFIE *sf.* Ştiinţa care se ocupă cu studierea şi descrierea diferitelor popoare, din punctul de vedere al originilor, moravurilor şi credinţelor, felului lor de traiu, etc. [fr.].

*ETNOLOG, *ETNOLOGIST *sm.* Cel ce se ocupă de etnologie [fr.].

Fig. 2005. Etravă.

*ETNOLOGIC *adj.* Privitor la etnologie [fr.].

*ETNOLOGIE *sf.* Ştiinţa care studiază formaţiunea caracterelor fizice ale raselor omeneşti [fr.].

*ETNOLOGIST ☞ ETNOLOG.

*ETOLOGIE *sf.* Studiul obiceiurilor şi credinţelor unui popor [fr.].

*ETOPEE *sf.* Pictura moravurilor şi pasiunilor omeneşti [fr.].

*ETRAVĂ (*pl.*-ve) *sf.* Totalitatea pieselor

care alcătuesc partea dinainte, botul unei corăbii (▣ 2005) [fr. étrave].

*ETRUSC ☞ P. IST.

*ETUVĂ (pl.-ve) sf. Aparat de desinfectare sau de sterilizare prin aburi (▣ 2006) [fr.].

EU 1. pron. pers. sg. de persoana întîiu; dat. mie, aton (proclitic sau enclitic) mi; ac. pe mine, aton mă, m'; — pl. noi, dat. nouă, aton ne, ni; ac. pe noi, aton ne.

2. EUL sbst. Persoana omenească, indivi-

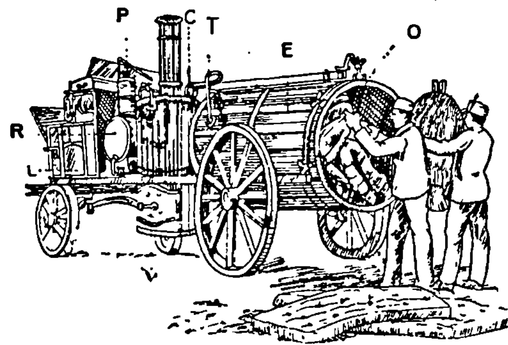

Fig. 2006. Etuvă. P. Pompă pentru desinfectarea iocală.— R. Rezervor de apă. — L. Lada cu cărbuni. — C. Cazan. — Ţ. Ţeava care duce aburii în etuvă. — E. Etuvă. — O. Obiecte de desinfectat.

dualitatea conştientă de ea însăşi, care e în acelaşi timp subiectul şi obiectul gîndirii ei: o desăvîrşită curmare a funcţiunii organelor mă făcu să cred... că o secundă eul meu nu m'a cunoscut (D.-ZAMF.); întreaga lume exterioară... e numai atîta timp prezentă... cît timp e aci pe un oare-care „eu" spre a o percepe (S.-ALD.) [lat. ego; mihi; me; — nos; nobis].

*EUCALIPT(US) sm. Mare şi frumos arbore din fam. mirtaceelor, originar din Australia, care creşte pînă la 100 de m. înălţime; are numeroase întrebuinţări: frunzele lui sînt folosite în medicină, scoarţa lui serveşte la argăsitul pieilor, iar lemnul lui, foarte tare, şi care rezistă putrefacţiunii, serveşte la construcţiuni de poduri, de zăgazuri, de corăbii, etc. *(Eucalyptus globulus)* (▣ 2007) [fr.].

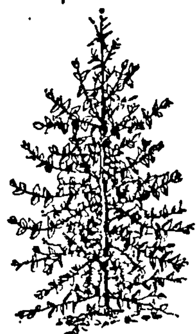

Fig. 2007. Eucaliptus.

*EUCARISTIC adj. Privitor la eucaristie [fr.].

*EUCARISTIE sf. În Biserica catolică: cuminecătură [fr.].

*EUDIOMETRU (pl.-tre) sn. Instrument ce serveşte la analiza aerului atmosferic şi la sinteză, prin scînteia electrică, a diverse corpuri gazoase (▣ 2008) [fr.].

Fig. 2008. Eudiometru.

*EUFEMISM (pl.-me) sn. Figură de retorică care consistă în îndulcirea expresiunii întrebuinţate de obiceiu pentru o noţiune urîtă, neplăcută, care ne umple de groază sau de scîrbă. Prin ~ se dau diavolului numirile de Necuratul, Cel-din-baltă, Aghiuţă, etc., duhurilor rele care, după credinţa poporului, produc ologeala, li se zice Dînsele, Frumoasele, Milostivele, Ale-sfinte, etc., diferitelor erupţiuni pe corp: bube dulci, blîndă, epilepsiei, aboală, alte-alea, etc. [fr.].

*EUFEMISTIC adj. Ce ţine de eufemism, întrebuinţat prin eufemism: termen ~ [germ. euphemistisch].

*EUFONIC adj. Ce produce eufonie [fr.].

*EUFONIE sf. ① Sunet plăcut ¶ ② Care face pronunţarea mai lesnicioasă sau mai plăcută urechii [fr.].

*EUNUC sm. Om castrat care păzeşte un harem: ştia din încercare cît preţueşte şi credinţa ~ilor (FIL.) [fr.].

*EUREKA! = EVRIKA!

*EURITMIE sf. ① Frumoasă proporţiune a unui monument de arhitectură ¶ ② Armonie de compoziţie în pictură sau în sculptură ¶ ③ Perfecţiune de ritm a unei bucăţi muzicale [fr. eurythmie].

*EUROPEAN 1. adj. ● Din Europa, privitor la Europa.

2. sm., EUROPEANCĂ (pl.-ence) sf. Locuitor, locuitoare din Europa.

*EUROPENESC adj. = EUROPEAN: uliţele oraşelor europeneşti, trase cu sfoara, au multă monotonie şi obosesc vederea (NEGR.).

*EUROPENEŞTE adv. ● Ca Europenii, în felul Europenilor: s'a îmbrăcat ~ (NEGR.).

*EV (pl. evuri) sn. ~ul mediu, una din marile diviziuni ale timpurilor istoriei universale, de la căderea imperiului de Occident (an. 475) pînă la cucerirea Constantinopolului de către Turci (an. 1453) [lat. aevus].

*EVACUA (-cuez) vb. tr. ① A înceta de a ocupa o ţară, un loc, a părăsi: trupele au evacuat localitatea; ~ o sală, o casă ¶ ② A goli, a deşerta (pîntecele) [fr.].

*EVADA (-adez) vb. intr. A scăpa, a fugi, din închisoare [fr.].

*EVALUA (-uez) vb. tr. ① A preţui valoarea, a-şi da părerea asupra preţului cît face un lucru ¶ ② A fixa aproximativ o cantitate: durata fenomenului fu evaluată la cinci minute [fr.].

*EVANGELIAR, *EVANGHELIAR (pl.-are) sn. Carte bisericească care cuprinde cele patru evanghelii, ce se citesc peste an în biserică, tetra(e)vanghel [fr.].

*EVANGELIC, *EVANGHELIC adj. ① Privitor la evanghelie ¶ ② Conform cu evanghelia: morală ~ă ¶ ② Privitor la religiunea protestantă: capelă ~ă; ministru ~ [fr.].

*EVANGELIST, *EVANGHELIST sm. Fie-care din cei patru apostoli (Matei, Marcu, Luca, Ioan)

Fig. 2009. Evanghelistul Marcu (după *Apostolul* din a. 1683).

Fig. 2010. Evanghelistul Luca (după *Apostolul* din a. 1683).

cari au scris evangheliile (▣ 2009, 2010) [fr. şi vsl. < gr.].

EVANGHELIE sf. ① Legea, învăţătura Mîntuitorului ¶ ② Fie-care din cele patru cărţi în care se cuprinde viaţa şi învăţăturile lui Isus Hristos: Evanghelia lui Mateiu ¶ ③ — EVANGELIAR; ⓟ: a-şi pune capul sănătos sub ~, a se băga singur, nesilit de nimeni şi de nimic, în încurcături ¶ ④ Partea din evanghelie ce se citeşte la slujba divină ¶ ⑤ F ⓟ Înjurătură în care se pomeneşte de evanghelie: după patru ore de răcnete şi înjurături... de sfinţi şi evanghelii... intram în curtea poştiei (I.-GH.) [vsl. < gr.].

*EVANTALIU (pl.-alii), *EVANTAIU (pl.-aiuri)

sn. = APĂRĂTOARE ③ (▪ 2011): penele de struț ale unui evantaliu cu plăselele de baga (VLAH.); largi evantaiuri cari se 'nchideau și se deschideau (GN.) [fr. éventail].

Fig. 2011. Evantaliu.

*EVAPORA (-orez) 1. vb. tr. A preface un lichid în aburi. 2. vb. refl. ① A se preface în aburi ¶ ② Ⓕ A se risipi, a se pierde [fr.].

*EVAPORAȚIUNE, EVAPORAȚIE sf. Faptul de a (se) evapora, prefacerea unui lichid în aburi și împrăștierea lui în aer [fr.].

*EVAZIUNE, EVAZIE sf. Faptul de a evada, fugă pe sub ascuns, scăpare din închisoare [fr.].

*EVAZIV 1. adj. Ce servă a eluda, a evita, a ocoli; răspuns ~, răspuns în doi peri. 2. adv. răspundea ~ și mai mult prin gesturi (FIL.) [fr.].

*EVENIMENT (pl.-te) sn. ① Tot ce se întîmplă, întîmplare: a stat așa mult și s'a gîndit, ~ foarte rar în viața lui (VLAH.) ¶ ② Incident dramatic într'o lucrare literară [fr.].

*EVENTUAL adj. Întîmplător, ce poate să se întîmple sau nu; subordonat unei întîmplări nesigure: clauză, moștenire ~ă; cîștiguri ~e, care nu sînt fixe și regulate [fr.].

*EVENTUALITATE sf. ① Caracterul a tot ce este eventual ¶ ② Ceea ce poate să se întîmple, întîmplare viitoare, nesigură: eventualitățile unui războiu [fr.].

† EVGHENICOS adj. Nobil, de origine nobilă: pre evghenicoșilor boieri și cucoane! (NEGR.) [ngr. εὐγενικός].

† EVGHENIE sf. Nobleță: cînd mă gîndesc la evghenia familiei noastre, uite, îmi vine amețeală (NEOR.); Evghenia noastră, titlu (obicinuit mai ales în epoca fanariotă) la adresa unei persoane nobile: creditorii Evgheniei noastre (ALECS.) [ngr. εὐγενία].

‡ EVGHENISI (-isesc) vb. tr. A înnobila, a face nobil: pre cele varvare neamuri le cinstește și le evghenisește (CANT.) [ngr. ἐξευγενίζω].

† EVGHENIST adj. și sm. Nobil: tinerele odrasle din tulpina ~ă pășeau triumfal peste toate treptele ierarhiei (ALECS.); vino să te sărut, ~ul mamei (I.-GH.) [ngr. εὐγενής].

*EVICȚIUNE sf. Deposedare [fr.].

*EVIDENT adj. Vădit, ce se poate constata limpede și fără greutate, ce nu mai e nevoie să fie dovedit, învederat: are dreptate, dreptate ~ă și absolută (BR.-VN.) [fr.].

*EVIDENȚĂ sf. ① Caracterul a tot ce este evident; învederarea unui adevăr care nu mai are nevoie să fie dovedit ¶ ② A pune în ~, a scoate la iveală, a arăta în mod învederat, a face ca un lucru să fie văzut de toți, să atragă luarea aminte a tuturor; a se pune în ~, a se arăta cu intențiunea de a fi remarcat, de a atrage luarea aminte a tuturor; a fi în ~, a fi așezat astfel ca să fie băgat în seamă de toți [fr.].

*EVIDENȚIA (-țiez) vb. tr. și refl. A (se) arăta în mod vădit [e v i d e n ț ă].

*EVITA (-it) vb. tr. A ocoli pe cineva pe care nu voim să-l întîlnim, a se da în lături, a se feri de cineva sau de ceva neplăcut sau vătămător: ori de cîte ori îl întîlneam, îl evitam (I.-GH.); ~ o ceartă [fr.].

*EVITABIL adj. Ce se poate evita, de care te poți feri ¶¶ Ⓒ INEVITABIL [fr.].

EVLAVIE sf. ① Dragoste de Dumnezeu și de cele sfinte, pietate, cuvioșie: ne simțeam ca într'o biserică, pătrunși de un sentiment de ~ (VLAH.) ¶ ② Pr. ext. Respect: Radu lui, al cărui nume îl pronunță cu ~, e pentru el toată fericirea (BR.-VN.) [ngr. εὐλάβεια].

EVLAVIOS adj. Plin de e v l a v i e, cuvios, pios, temător de Dumnezeu: Că sînt prea evlavioasă și mă tem de Dumnezeu (PANN).

*EVOCA (-oc) vb. tr. ① A face să apară duhurile sau sufletele morților prin vrăji sau cu ajutorul unor anumite formule ¶ ② Ⓕ A aminti, a aduce aminte, a rechema în minte: Dar tu-mi evoci o lume 'ntreagă De care... doruri mistice mă leagă (VLAH.) [fr.< lat.].

*EVOCATOR sm. Cel ce are darul de a evoca [fr.].

*EVOLUA (-uez) vb. intr. ① A face evoluțiuni (vorb. de o trupă, de un vas) ¶ ② Ⓕ A se desvolta treptat, a trece prin faze progresive [fr.].

*EVOLUȚIUNE, EVOLUȚIE sf. ① Manevră de trupe sau de vase care-și schimbă poziția după regule de tactică ¶ ② Ⓕ Desvoltare treptată a unei idei, a unei științe, a unei arte, etc. [fr.].

EVREESC adj. ● Ce ține de E v r e i, privitor la Evrei.

EVREEȘTE adv. ● ① În felul Evreilor, ca Evreii ¶ ② În limba Evreilor [e v r e e s c].

EVREU sm., EVREICĂ (pl.-ce) sf. ● Care profesează religiunea mozaică [gr. ἑβραῖος].

*EVRIKA! exclamațiune atribuită lui Archimede (la descoperirea legii sale hidrostatice) ce însemnează: am descoperit! am găsit! [gr. εὕρηκα].

*EVUL-MEDIU ☞ EV.

*EX-, particulă ce precedă titulatura unei demnități sau funcțiuni, numirea unei ocupațiuni, etc., spre a-i adăuga înțelesul de „fost", „vechiu" (☞ ‡ BIV): ex-ministru [lat.].

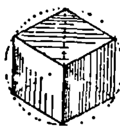
*EX ABRUPTO loc. lat. De-a dreptul, fără preambul, fără a face vre-o introducere.

*EXACT adj. ① Care nu se abate cîtuși de puțin de la adevăr: socoteală ~ă; adevărul ~, ora ~ă ¶ ② Care nu se depărtează de loc de model, întocmai la fel, fidel: copie ~ă; traducere ~ă ¶ ③ Care face lucrurile la timpul hotărît, punctual: e totdeauna ~ la întîlnire ¶ ④ Științele ~e, matematicile și științele ce se întemeiază pe matematici [fr.].

*EXACTITATE sf. Calitatea a tot ce este e x a c t; punctualitate, regularitate.

*EXACȚIUNE sf. Faptul unui perceptor, unui administrator, etc. care caută să stoarcă cît mai mulți bani, peste ceea ce i se cuvine și chiar cînd nu i se datorează nimic: Calimah era mazilit pentru multele exacțiuni... cari... adusese poporul la desperare (I.-GH.) [fr.].

*EXAEDRU, HEXAEDRU adj. și (pl.-dre) sn. (Figură geometrică care are șase fețe (▪ 2012): cubul este un ~ regulat [fr.].

Fig. 2012. Exaedru.

*EX AEQUO loc. lat. Pe același picior de egalitate, în mod egal.

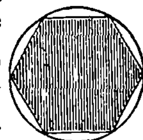
*EXAGERA (-erez) vb. tr. ① A da lucrurilor proporțiuni mai mari decît au în realitate, a mări peste măsură ¶ ② A lăuda sau a defăima peste măsură [fr.].

*EXAGERAT adj. ① p. EXAGERA ¶¶ Ⓒ NEEXAGERAT ¶ ② Care cuprinde o exagerațiune, care înfățișează lucrurile mai mari decît sînt, care întrece ori-ce măsură: laude ~e; în momentele acestea, cele mai mici... lucruri capătă... o importanță ~ă (VLAH.).

*EXAGERATOR sm. Cel ce exagerează [fr.].

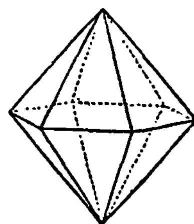
*EXAGERAȚIUNE, EXAGERAȚIE, EXAGERARE sf. Faptul de a e x a g e r a; rezultatul acestei acțiuni; defăimare sau laudă peste măsură [fr.].

*EXAGON, HEXAGON (pl.-oane) sn. Ori-ce poligon cu șase laturi și șase unghiuri (▣ 2013) [fr.].

Fig. 2013. Exagon.

*EXAGONAL, HEXAGONAL adj. ① În formă de (h)exagon ¶ ② Care are drept bază un (h)exagon: piramidă ~ă (▣ 2014) [fr.].

*EXALA (-al) 1. vb. tr. A scoate aburi, a răspîndi un miros: bălțile exală aburi deși. 2. vb. refl. A ieși aburi, a se răspîndi un miros: de pe paginile acestei... cărți simți că se exală un miros particular de vechime (VLAH.) [fr. e x h a l e r].

Fig. 2014. Piramidă exagonală.

*EXALAȚIUNE, EXALAȚIE sf. ① Faptul de a (se) exala ¶ ② Abureală, miros [fr.].

*EXALTA (-alt, -altez) 1. vb. tr. ① A ridica în slăvi, a lăuda peste măsură ¶ ② Ⓕ A aprinde, a înflăcăra, a entuziasma: ~ spiritele. 2. vb. refl. A se aprinde, a se înflăcăra, a se entuziasma: închipuirea se exaltă și rechiamă trecutul strălucit (ALECS.) [fr.].

*EXALTARE ☛ EXALTAȚIUNE.

*EXALTAT 1. *adj.* ① *p.* EXALTA ¶ ② Ⓕ Entuziasmat, înflăcărat, aprins peste măsură.

2. *sm.*: E un ~.

*EXALTAȚIUNE, EXALTAȚIE, EXALTARE *sf.* ① Faptul de a (se) e x a l t a ¶ ② Glorificare, slăvire ¶ ③ Aprindere a minții, stare de spirit înflăcărată în mod neobicinuit ¶ ④ Exces de activitate a unui organ [fr.].

*EXAMEN (*pl.*-ene) *sn.* ① Cercetare ¶ ② Probă la care e supus un candidat spre a se constata ce cunoștințe are: a da ~; a supune unui ~; a trece un ~; Și 'n trei luni cu 'ncredințare că dau ~ cu el (PANN) [fr.].

*EXAMINA (-inez) *vb. tr.* ① A observa, a cerceta cu luare aminte, a privi cu băgare de seamă ¶ ② A supune unui examen, a pune întrebări unui candidat spre a constata ce știe [fr.].

*EXAMINATOR, EXAMINATOARE *adj.* și *sm. f.* Care examinează: profesor examinator; cînd un guguman susține că n'ai dreptate și cînd acel guguman ți-e examinator, închide gura și taci (DLVR.) [fr.].

*EXANTEMĂ (*pl.*-me) *sf.*, EXANTEM (*pl.*-eme) *sn.* Boală de piele caracterizată printr'o roșeață a pielii, care dispare sub presiunea degetului, și care nu e însoțită de spuzeală [fr.].

*EXANTEMATIC *adj.* Care e însoțit de exantemă: tifos ~ [fr.].

*EXARCAT, EXARHAT (*pl.*-ate) *sn.* ① Teritoriul guvernat de un exarh ¶ ② Demnitatea de exarh [fr.].

EXARH *sm.* ① Locțiitor al împăraților din Constantinopol, care guverna provinciile din Apus și-și avea reședința la Ravena (567—752) ¶ ② Locțiitor al împăratului însărcinat să guverneze Africa ¶ ③ ~ul plaiurilor, unul din titlurile pe care le purta Mitropolitul primat [gr. ἔξαρχος].

*EXASPERA (-erez) *vb. tr.* A întărîta peste măsură, a scoate din răbdări: scena din urmă cu bărbatu-său o revolta, o exaspera (D.-ZAMF.) [fr.].

*EXASPERANT *adj.* Care exasperează, care te scoate din răbdări: la el versul se urzea încet... cu o tortură de minte, adesea ~ă (VLAH.) [fr.].

*EXASPERAȚIUNE, EXASPERARE *sf.* Faptul de a e x a s p e r a, întărîtare peste măsură, scoatere din răbdări [fr.].

*EX CATHEDRA *loc. lat.* ① De pe scaunul Sfîntului Petru: papa vorbește ~ cînd face o declarațiune care va fi socotită ca dogmă ¶ ② Ⓕ Într'un ton magistral și deciziv.

*EXCEDE (-ced) *vb. tr.* A trece peste [fr.].

*EXCEDENT (*pl.*-te) *sn.* Sumă, număr ce întrece ceea ce se cerea să fie, prisos: ~ budgetar; ~ de încasări [fr.].

*EXCELA (-elez) *vb. intr.* A întrece pe ceilalți, a fi mai presus, a fi superior prin meritul, prin însușirile sale [fr.].

*EXCELENT *adj.* Foarte bun, minunat: un vin ~ [fr.].

*EXCELENȚĂ (*pl.*-țe) *sf.* ① Calitate desăvîrșită, mai presus de ori-ce ¶ ② Prin ~, *loc. adv.* În cel mai înalt grad ¶ ③ Titlu ce se dă ambasadorilor, miniștrilor [fr.].

*EXCENTRIC 1. *adj.* ① Se zice de două cercuri conținute unul într'altul, dar care n'au același centru (▣ 2015) ¶¶ Ⓒ CONCENTRIC ¶ ② Care e departe de centru, mărginaș: cartier ~ ¶ ③ Ⓕ De un caracter ciudat, original: un om ~; prin ochii lui scăpărase o inspirație ~ă.

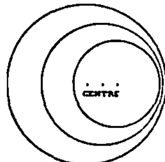

Fig. 2015. Cercuri excentrice.

2. *sm.* Om cu apucături bizare, originale.

3. *sbst.* Organ de mașină care transformă o mișcare circulară continuă într'o mișcare lineară alternativă [fr.].

*EXCENTRICITATE *sf.* ① ☆ ~a orbitei unei planete, distanța de la centrul orbitei pînă la unul din focare ¶ ② Raportul între lungimea distanței focale și lungimea axei mari într'o elipsă (☛ ELIPSĂ) ¶ ③ Starea unui punct, unui loc depărtat de centrul unei localități: ~a mahalalelor ¶ ④ Ⓕ Ciudățenie, originalitate a caracterului, apucăturile [fr.].

*EXCEPTA (-tez) *vb. tr.* A lăsa afară, a nu socoti, a scoate din număr, a nu ține seamă: dacă vom excepta vre-o două, trei județe din Moldova, agricultura nu... a ieșit încă din starea primitivă (I.-GH.) [fr.].

*EXCEPȚIONAL *adj.* ① Care formează o excepție ¶ ② Extraordinar: talent ~ [fr.].

*EXCEPȚIUNE, *sf.* EXCEPȚIE ① Faptul de a excepta ¶ ② Abatere de la regula generală, deosebire de ceea ce se întîmplă de obiceiu: nu e regulă fără ~ ¶ ③ Mijloc întrebuințat de apărare prin care tinde sau să se amîie procesul sau să critice forma sub care a fost intentată acțiunea [fr.].

*EXCES (*pl.*-ese) *sn.* ① Ceea ce trece peste măsura obicinuită: viața lui Eminescu, adînc sdruncinată de un lung ~ de muncă și de suferințe (VLAH.) ¶ ② ~ de putere, greșala unui funcționar care face ceea ce atribuțiunile lui nu-i permit să facă ¶ ③ Necumpătare: face ~ de băuturi spirtoase ¶ ④ *pl.* Violențe, maltratări [fr.].

*EXCESIV *adj.* Ce trece peste măsura obicinuită și cuviincioasă [fr.].

*EXCITA (-it) 1. *vb. tr.* ① A îndemna, a îmboldi, a da ghies: ~ pe cineva la muncă ¶ ② A îmbărbăta, a încuraja, a însufleți: ~ curajul cuiva ¶ ③ A ațîța, a întărîta, a asmuți ¶ ④ A provoca, a face să se nască, a pricinui: ~ rîsul, mila ¶ ⑤ A produce o excitare: cafeaua l-a excitat prea mult.

2. *vb. refl.* A se întărîta; a se însufleți [fr.].

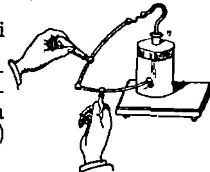
*EXCITABIL *adj.* Ce poate fi excitat: temperament ~ ¶¶ Ⓒ NEEXCITABIL [fr.].

*EXCITANT *adj.* și (*pl.*- te) *sn.* (Medicament) care excită, însuflețește, ațîțător (*vorb.* de organele vitale): cafeaua e un ~ [fr.].

*EXCITARE *sf.* ① Faptul de a (se) e x c i t a, îmboldire, ațîțare, însuflețire ¶ ② Stare de activitate mai mare a unui organ sau a tuturor organelor.

*EXCITATOR 1. *adj.* și *sm.* Care excită.

2. (*pl.*-toare) *sn.* Instrument metalic cu care se descarcă un aparat electric, fără a simți vre-o sguduire (▣ 2016) [fr.].

Fig. 2016. Excitator.

*EXCLAMA (-am) *vb. tr.* A scoate exclamații [fr.].

*EXCLAMATIV *adj.* Care exprimă o exclamație: propozițiune ~ă [fr.].

*EXCLAMAȚIUNE, EXCLAMAȚIE *sf.* ① Strigăt de bucurie, de mirare, de indignare, etc.: în larma aceasta... de exclamații, care-mi dau uneori impresia că mă găsesc într'o casă de nebuni (VLAH.) ¶ ② Punct de ~, semnul de punctuație ! întrebuințat după o exclamație sau la sfîrșitul unei propozițiuni exclamative [fr.].

*EXCLUDE (-ud) *vb. tr.* ① A da afară dintr'o adunare, dintr'o societate, etc. ¶ ② A nu primi, a scoate, a depărta pe cineva de a lua parte la ceva: colegul meu a fost exclus din examen (VLAH.) ¶ ③ A fi incompatibil, a nu se potrivi cu: calitatea de advocat nu exclude pe aceea de profesor [lat.].

*EXCLUZIV 1. *adj.* ① Care are puterea de a exclude ¶ ② Care aparține numai unei persoane sau unei anumite categorii de persoane: dreptul de a grația e privilegiul ~ al suveranului ¶ ② Care admite numai felul său de a vedea și respinge pe al altora.

2. *adv.* ① Numai și numai: sala era rezervată ~ membrilor societății ¶ ② Fără a se socoti, în afară de: cursurile țin pînă la 1 Iunie ~ [fr.].

*EXCLUZIVISM *sbst.* Spirit excluziv [fr.].

*EXCLUZIVIST *sm.* Persoană cu spirit excluziv [fr.].

*EXCOMUNICA (-ic) *vb. tr.* A afurisi [lat.].

*EXCOMUNICARE *sf.* Faptul de a e x c o m u n i c a, afurisire, afurisenie.

*EXCREMENT (*pl.*-te) *sn.* Tot ce iese în mod firesc din corpul omului sau animalelor, scîrnă, baligă [fr.].

*EXCRESCENȚĂ (*pl.*-țe) *sf.* ① Crescătură,

umflătură, cucuiu ce se formează pe o parte oare-care a corpului la om sau la animale ¶ ② Crescătură ce se formează pe tulpina unui copac, unei plante [fr.].

*EXCRETORIU *adj.* Care servă la excrețiune: **glande excretorii** [fr.].

*EXCREȚIUNE *sf.* ① Scoaterea afară a materiilor netrebuincioase din unele organe ale corpului omului sau animalelor: **~a salivei** ¶ ② Materia scoasă din aceste organe [fr.].

○EXCROC... = ESCROC...

*EXCURSIONIST *sm.* Cel ce face o excursie [fr.].

*EXCURSIUNE, *EXCURSIE *sf.* ① Plimbare sau călătorie de scurtă durată făcută în împrejurimi sau într'un ținut nu prea depărtat ¶ ② Ⓕ Digresiune [fr.].

*EXECRA (-crez) *vb. tr.* A urî, a scîrbi, a-i fi scîrbă de cineva sau de ceva [fr.].

*EXECRABIL *adj.* Scîrbos, de care ți-e scîrbă, foarte rău [fr.].

*EXECUTA (-ut) 1. *vb. tr.* ① A pune în lucrare, a îndeplini, a aduce la îndeplinire, a împlini: **~ un proiect; ~ porunca cuiva** ¶ ② ⊕ A face după un plan, după un model: **~ un monument** ¶ ③ A cînta: **~ o bucată de muzică** ¶ ④ **~ manevre**, a face manevre ¶ ⑤ A face o poprire pe averea unui datornic spre a o vinde prin autoritatea judecătorească ¶ ⑥ A aduce la îndeplinire osînda la moarte (împușcarea, spînzurarea, etc.) pronunțată de autoritatea judiciară: **criminalul a fost executat în zori de zi.**

2. *vb. refl.* A se supune, a primi să facă un lucru ce este împotriva voinței sau intereselor sale [fr.].

*EXECUTABIL *adj.* Ce se poate executa, ușor de îndeplinit ¶¶ © NEEXECUTABIL [fr.].

*EXECUTANT *sm.* Muzicant care-și execută partea sa dintr'un concert [fr.].

*EXECUTIV *adj.* Care face să se execute legile; **puterea ~ă**, aceea dintre puterile publice care e însărcinată să aducă legile la îndeplinire: **puterea ~ă trebue să fie separată de puterea legislativă** [fr.].

*EXECUTOR *sm.* ① Cel ce execută, ce aduce la îndeplinire ¶ ② **~ testamentar**, acela pe care testatorul l-a însărcinat să aducă la îndeplinire clauzele testamentului său [fr.].

*EXECUTORIU 1. *adj.* Care trebue pus în execuție; care dă puterea de a procede la o execuție judiciară: **sentință executorie.**

2. *sbst.* Actul, sentința prin care ni se dă dreptul de a sili pe cineva la plata cheltuelilor după formele judecătorești [fr.].

*EXECUȚIUNE, *EXECUȚIE *sf.* ① Punere în lucrare, săvîrșire, îndeplinire, împlinire: **~a unui proiect; a pune în ~**, a aduce la îndeplinire ¶② ⊕ Lucrare după un plan, după un model; **~a unui monument** ¶ ③ Cîntare: **~a unei bucăți de muzică** ¶ ④ Silirea, prin soldați trimiși la domiciliu, să-și îndeplinească o datorie: **îi duceau prin sate, pe la oamenii cari trăgănau cu plata birului... și asta se chema a trimete catane la execuție** (GRIG.); **a sta ~**, a sta pe lîngă cineva, pe capul cuiva, stăruind să facă ceva contra voinței sale: **Maxențian veni execuție pe capul lui și-l luă vrînd, nevrînd la dînsul** (D.-ZAMF.) ¶ ⑤ Poprirea averii unui datornic spre a o vinde prin autoritatea judecătorească ¶ ⑥ Pierzare, omorîrea unui osîndit (prin împușcare, spînzurare, etc.); **~ militară**, pedeapsă cu moarte ce se aplică unui soldat; **pluton de ~**, plutonul însărcinat cu împușcarea unui osîndit: **șeful plutonului de execuție... a vrut... să-l lege la ochi înainte de împușcare** (BR.-VN.) [fr.].

*EXEGET *sm.* Învățat care se ocupă cu exegeza [fr.].

*EXEGETIC *adj.* Care servă să explice, să interpreteze, să tălmăcească: **comentar ~; metodă ~ă**, aceea care procedează prin interpretarea textelor [fr.].

*EXEGEZĂ (*pl.*-ze) *sf.* ① Explicațiune gramaticală și cuvînt cu cuvînt a unui text, a unui pasagiu ¶ ② Interpretare gramaticală și istorică a Bibliei, (tîlcuire) ¶ ③ Explicarea legilor și textelor de drept: **exegeza Codului** [fr.].

*EXEMPLAR 1. *adj.* ① Care poate servi de pildă: **purtare ~ă** ¶ ② Care poate îngrozi ca exemplu: **pedeapsă ~ă.**

2. (*pl.*-are) *sn.* ① Model de urmat ¶ ② Fie-care obiect asemenea obținut prin tipar, gravură, etc.: **dicționarul s'a tipărit în zece mii de ~e** ¶ ③ Animal, vegetal, etc. păstrat într'o colecțiune de istorie naturală [fr.].

*EXEMPLIFICA (-fic) *vb. tr.* A demonstra cu exemple [it.].

*EXEMPLU (*pl.*-ple) *sn.* ① Pildă, ceea ce poate fi imitat ca model: **urmați exemplele bune și vă feriți de cele rele; a lua ~**, a urma pilda, a se conforma cu ¶ ② **A da ~l**, a face cel dintîiu un lucru ¶ ③ Lucru de la care se poate trage o învățătură; persoană ale cărei fapte pot servi ca învățătură ¶ ④ Lucru la fel cu alt lucru despre care se vorbește; **fără ~**, fără pereche, fără seamăn ¶ ⑤ Model de scriere, izvod: **~ de scriere cirilică** ¶ ⑥ Text citat spre a sprijini o regulă de gramatică, întrebuințarea sau înțelesul unui cuvînt, unei expresiuni: **în acest dicționar, feluritele înțelesuri ale cuvintelor sînt sprijinite pe exemple luate din autori** ¶ ⑦ **De ~**, *loc. adv.* De pildă, bună-oară, dînd exemplul următor, ca pildă [fr.].

*EXEQUATUR *sbst.* Autorizație dată unui consul sau ori-cărui agent străin de a-și exercita funcțiunile în țara în care e acreditat [lat.].

*EXERCITA (-itez) 1. *vb. tr.* ① A deprinde, a pregăti, a învăța, a instrui: **a-și ~ corpul; ~ soldații** ¶ ② A se îndeletnici cu, a practica: **~ o meserie** ¶ ③ A întrebuința: **a-și ~ talentele, elocuența** ¶ ④ A valorifica: **a-și ~ dreptul, drepturile** ¶ ⑤ A produce: **~ o acțiune, o influență** ¶ ⑥ **~ un drept**, a lucra în virtutea unui drept.

2. *vb. refl.* A se deprinde, a se pregăti, a se învăța, a se instrui [lat.].

*EXERCIȚIU (*pl.*-ții) *sn.* ① Faptul de a (se) exercita, deprindere, pregătire: **aceasta se învață după un lung ~** ¶ ② Deprinderea soldaților cu mînuirea armelor, cu diferite evoluțiuni, cu călăria, etc. ¶ ③ Mișcări prin care se caută să se mlădieze corpul: **exerciții de gimnastică** ¶ ④ Ceea ce exercită mintea, facultățile intelectuale: **~ de memorie** ¶ ⑤ Lucrare, temă dată școlarului spre a se deprinde să aplice regulele învățate: **~ de calcul, de gramatică** ¶ ⑥ Bucată de muzică compusă anume pentru a familiariza pe executant cu unele dificultăți ale cîntului sau instrumentului ¶ ⑦ Îndeletnicire, practică: **~l medicinei** ¶ ⑧ Practicare: **~l cultului** ¶ ⑨ Îndeplinirea unei funcțiuni: **a fi în ~ul funcțiunii** ¶ ⑩ Valorificarea unui drept: **~l unui privilegiu** ¶ ⑪ Period de un an în care se percep și se întrebuințează veniturile Statului: **~l anului 1930**; *pr. ext.*: **în ~l unui an**, în cursul unui an [fr.].

*EXERGĂ (*pl.*-ge) *sf.* ① Mic spațiu rezervat pe o medalie pentru a pune o dată, o inscripție ¶ ② Data sau inscripția însăși [fr.].

*EXERSA (-sez) *vb. tr.* și *refl.* ① = EXERCITA ¶ ② A face exerciții de muzică: **~ la pian** [fr.].

*EXIGENT *adj.* Care nu se mulțumește cu puțin, pretențios, neîngăduitor: **profesorii nu sînt destul de exigenți** (I.-GH.) [fr.].

*EXIGENȚĂ (*pl.*-țe) *sf.* ① Firea, pretențiunea celui exigent ¶ ② *pl.* Trebuințe, nevoi: **niște... instituțiuni ce nu mai corespund exigențelor moderne** (CAR.) [fr.].

*EXIGIBIL *adj.* Care se cere a fi împlinit neapărat: **o datorie ~ă** (I.-GH.) ¶¶ © NEEXIGIBIL [fr.].

*EXIL (*pl.*-iluri) *sn.* ① Surghiun, izgonire din țara lui din ordinul guvernului ¶ ② Starea acelui care se află în surghiun ¶ ③ Locul unde se retrage cel izgonit din țara lui ¶ ④ *Pr. ext.* Ori-ce loc unde e silit cineva să stea și unde nu simte plăcere [fr.].

*EXILA (-ilez) 1. *vb. tr.* ① A trimite în exil, a surghiuni ¶ ② *Pr. ext.* A îndepărta, a urgisi, pe cineva, a nu-i permite să mai dea ochi cu noi.

2. *vb. refl.* A se condamna la un exil voluntar; a se retrage departe de lume [fr.].

***EXILAT** 1. *adj. p.* EXILA.
2. *sm.* Cel ce trăeşte în exil, surghiunit.
***EXISTA** (-ist) *vb. intr.* ① A avea fiinţă, a fiinţa, a vieţui, a trăi ¶ ② A fi, a se afla ¶ ③ A dăinui [fr.].
***EXISTENT** *adj.* Care există, ce este acum, ce este în fiinţă: veacte răsturnarea stării de lucruri ~e (I.-GH.) ¶¶ © NEEXISTENT [fr.].
***EXISTENŢĂ** (*pl.*-ţe) *sf.* ① Starea a tot ce există; fiinţare ¶ ② Viaţă, traiu: duce o ~ mizerabilă; abia îşi cîştigă existenţa ¶ ③ Stare socială: are o frumoasă ~ [fr.].
***EX-LIBRIS** *sbst.* Foiţă, mai adesea cu un desen simbolic, care se lipeşte pe scoarţa unei cărţi, spre a arăta pe posesorul ei sau biblioteca din care face parte (▣ 2017) [lat.].

Fig. 2017. Ex-libris.

***EXOD** 1. *sbst.* A doua carte a Pentateucului în care Moise povesteşte ieşirea Evreilor din Egipt.
2. (*pl.*-oduri) *sn.* ① Emigrarea unui popor ¶ ② Partea finală a unei tragedii greceşti care cuprinde desnodămîntul şi catastrofa [fr.].
EXOFLISI (-isesc) *vb. tr.* ① ‡ A plăti tot, a a chita ¶ ② *F* Ⓟ A se scăpa de cineva, a-l trimite să se plimbe: bate-mi în uşă cînd i-ii ~ pe Crăcănel (CAR.) [ngr. viit. ἐξοφλήσω < ἐξοφλῶ].
***EXOFTALMIE** *sf.* Ieşirea ochiului din orbita sa [fr.].
***EXONERA** (-erez) 1. *vb. tr.* A scăpa, a libera, de o sarcină, de o obligaţiune.
2. *vb. refl.* A se plăti de o datorie, a se libera de o obligaţiune: nu este exemplu ca un proprietar să nu se exonereze în mai puţin de treizeci de ani (I.-GH.) [fr.].
† **EXOPRICĂ** *sf.* Ori-ce avere a femeii măritate, care nu e cuprinsă în zestre, parafernă: toată averea mişcătoare sau nemişcătoare cîte are muierea afară din zestrea ei, ~ se zice (LEG.-CAR.) [ngr. ἐξώπροικα].
***EXORBITANT** *adj.* Peste măsură de mare, (prea) din cale afară: pretenţii ~e; preţ ~ [gr.].
***EXORCISM** (*pl.*-me) *sn.* ① Molitvă pentru gonirea dracilor şi a duhurilor rele ¶ ② Vrajă, formulă de vrăjit [fr.].
***EXORCIST** *sm.* Cel ce citeşte molitve pentru alungarea dracilor [fr.].
***EXORCIZA** (-izez) *vb. tr.* ① A citi molitve pentru gonirea dracilor şi duhurilor rele ¶ ② A vrăji [fr.].
***EXORD** (*pl.*-duri), ***EXORDIU** (*pl.*-dii) *sn.* ① Partea de la început a unei cuvîntări, începutul unui discurs: bietul sol a luat-o la fugă speriat, uitînd şi exord şi naraţiune (I.-GH.) ¶ ② *Pr. ext.* Început [fr.].
***EXOSMOZĂ** (*pl.*-ze) *sf.* ☞ ENDOSMOZĂ [fr.].
***EXOTERIC** *adj.* Exterior, public; se zice despre doctrina, pe care filosofii antici o profesau în public, spre deosebire de doctrina lor secretă sau „ezoterică" [fr.].
***EXOTERMIC** *adj.* Se zice despre o reacţiune chimică care desvoltă căldură: arderea lămpii, a lemnelor, etc. sînt reacţii ~e [fr.].
***EXOTIC** *adj.* Din ţări străine: plante ~e; acest tip ~... atrage fireşte atenţia de argus a celor tineri confraţi (CAR.) [fr.].
***EXPANSIBILITATE** *sf.* Proprietate a gazelor sau aburilor de a ocupa un spaţiu din ce în ce mai mare [fr.].
***EXPANSIUNE** *sf.* ① Dilatarea unui corp înzestrat cu expansibilitate ¶ ② Prelungirea unui organ: ~a unei aponevroze ¶ ③ Acest organ însuşi prelungit ¶ ④ Ⓕ Desvoltare, întindere: ~a mişcării revoluţionare ¶ ⑤ Ⓕ Revărsare, destăinuire, comunicare a cugetărilor şi sentimentelor sale: farmecul nespus pe care-l simţi în ~a generoasă a propriei tale vieţi (VLAH.) [fr.].
***EXPANSIV** *adj.* ① Care poate să (se) dilate: forţă ~ă; fluid ~ ¶ ② Ⓕ Care destăinueşte uşor tot ce are pe suflet, cu inima pe buze, comunicativ: Priboianu, gros, vorbăreţ, ~ cu toată lumea (VLAH.) [fr.].
***EXPATRIA** (-triez) 1. *vb. tr.* A sili pe cineva să-şi părăsească patria.
2. *vb. refl.* A-şi părăsi patria, a pribegi [fr.].
***EXPECTATIVĂ** (*pl.*-ve) *sf.* Aşteptare întemeiată pe probabilităţi, pe făgăduieli: a sta în ~; a avea expectativa unei moşteniri; era o politică cu totul de ~ (I.-GH.) [fr.].
***EXPEDIA** (-diez) *vb. tr.* ① A trimite, a face să plece, a porni la destinaţiune: ~ o ladă cu drumul de fier; ~ un curier ¶ ② A grăbi executarea unui lucru, a face în grabă, a căuta să sfîrşească cît mai de grabă: ~ o afacere, un proces ¶ ③ A se cotorosi, a se desbăra: ~ pe un creditor ¶ ④ A face o copie conformă: ~ un contract [fr.].
***EXPEDIENT** (*pl.*-te) *sn.* ① Mijloc de a o scoate la capăt, de a ieşi din încurcătură, tertip ¶ ② *pl.* Mijloace nepermise, blamabile, de a-şi procura bani: trăeşte din ~e [fr.].
***EXPEDITIV** *adj.* Iute la treabă, care nu stă mult la gînduri [fr.].
***EXPEDITOR** *sm.* ① Cel ce expediază o marfă, o scrisoare, trimiţător ¶ ② Cel ce-şi ia însărcinarea să expedieze la destinaţie şi să se ocupe de primirea mărfurilor unui negustor [fr.; sensul ② după germ. S p e d i t e u r].
***EXPEDIŢIE** ☞ EXPEDIŢIUNE.
***EXPEDIŢIONAR** 1. *sm.* Cel ce expediază pentru altul mărfuri cu poşta, cu drumul de fier, etc.
2. *adj.* Armată ~ă, oştire însărcinată cu o expediţie militară [fr.].
***EXPEDIŢIUNE**, EXPEDIŢIE *sf.* ① Faptul de a expedia, trimitere de mărfuri, scrisori, etc.: expediţia scrisorilor ¶ ② Grabă, terminare în grabă: expediţia afacerilor curente ¶ ③ Serie de operaţiuni militare împotriva unei ţări ¶ ④ Călătorie pe mare pentru a face descoperiri, pentru a face o întreprindere sau pentru negoţ ¶ ⑤ Facerea unei copii de pe un act: ~a unui contract [fr.].
‡ **EXPEDUI** (-uesc) *vb. tr.* = EXPEDIA: am expeduit pe singurul meu tovarăş de călătorie (I.-GH.).
***EXPERIENŢĂ** (*pl.*-ţe) *sf.* ① Încercare, faptul de a fi încercat: am făcut destul ~ cu dînsul, dar văd că nu e bun de nimic ¶ ② Cunoaştere a lucrurilor după multă observaţiune şi practică: un medic fără ~; am căpătat destulă ~ în călătoriile mele ¶ ③ Încercare de a vedea cum se petrece un lucru: ~ de fizică, de chimie [fr.].
***EXPERIMENT** (*pl.*-te) *sn.* Experienţă ştiinţifică: ~ de laborator [lat.].
***EXPERIMENTA** (-tez) *vb. tr.* ① A verifica prin experienţă ¶ ② A face să se producă un fenomen pentru a-l studia ştiinţificeşte [fr.].
***EXPERIMENTAL** *adj.* Întemeiat pe experienţă [fr.].
***EXPERIMENTAT** *adj.* ① *p.* EXPERIMENTA ¶ ② Încercat, priceput, instruit prin experienţă: un medic ~ ¶¶ © NEEXPERIMENTAT.
***EXPERIMENTATOR** *sm.* Persoană care face experienţe ştiinţifice [fr.].
***EXPERIMENTAŢIUNE**, EXPERIMENTAŢIE *sf.*

¹ Faptul de a experimenta ¶ ② Metodă prin care se dobîndesc cunoştinţe pozitive în mai toate ştiinţele [fr.].

***EXPERT** 1. *adj.* Care a devenit foarte priceput, foarte dibaciu de pe urma experienţei.

2. *sm.* Persoană numită de un tribunal sau aleasă de părţile interesate spre a cerceta sau preţui unele lucruri care reclamă cunoştinţe speciale, şi a face un raport asupra lor [fr.].

***EXPERTIZĂ** (*pl.*-ze) *sf.* ① Cercetarea şi lucrarea experţilor ¶ ② Raportul făcut de experţi [fr.].

***EXPIA** (-piez) *vb. tr.* — ISPĂŞI ① [fr.].

***EXPIATOR** *adj.* şi *sm.* Care expiază, ispăşitor [fr.].

***EXPIAŢIUNE** *sf.* Faptul de a expia, ispăşire [fr.].

***EXPIRA** (-ir 1. *vb. tr.* A da afară aerul care a intrat în plămîni.

2. *vb. intr.* ① A-şi da sufletul, a muri ¶ ② A lua sfîrşit, a se sfîrşi: **termenul expiră peste cinci zile** ¶ ③ (F) A înceta, a pieri, a dispărea [fr.].

***EXPIRARE**, EXPIRAŢIUNE, EXPIRAŢIE *sf.* ① Faptul de a e x p i r a ¶ ② Gonirea din plămîni a aerului inspirat ¶ ② Scadenţa unui termen: **la ~a contractului**: ¶ ③ Sfîrşit: **la expirarea anului** [fr.].

***EXPLETIV** 1. *adj.* ① Se zice despre un cuvînt care se poate lăsa afară fără a schimba înţelesul propoziţiunii. Astfel în exemplele: **să mi-l baţi măr; du-m i-te, mi e expletiv** ¶ ② **Particulă ~ă**, cuvinţel sau parte dintr'un cuvînt care se adaugă la un alt cuvînt fără a-i schimba înţelesul.

2. (*pl.*-ive) *sn.* Cuvînt expletiv, particulă expletivă [fr.].

***EXPLICA** (-ic) 1. *vb. tr.* ① A lămuri, a desluşi, ceea ce nu e destul de limpede ¶ ² A arăta, a face cunoscut cauza, motivul unui fapt care pare neînţeles: **~ un fenomen; acum îmi explic purtarea lui** ¶ ③ **~ un autor, un text**, a-l tălmăci, a-l traduce, dînd toate lămuririle spre a fi bine înţeles.

2. *vb. refl.* ① A-şi arăta gîndul, a face cunoscut felul său de a vedea ¶ ② A avea cu cineva o explicaţie [fr.].

***EXPLICABIL** *adj.* Ce poate fi explicat ¶¶ Ⓒ NEEXPLICABIL, INEXPLICABIL [fr.].

***EXPLICATIV** *adj.* Care servă să explice [fr.].

***EXPLICATOR** *adj.* şi *sm.* Care explică [fr.].

***EXPLICAŢIUNE**, EXPLICAŢIE, EXPLICARE *sf.* ① Faptul de a e x p l i c a ¶ ② Cuvinte prin care se lămureşte un lucru, care lucru poate fi înţeles, lămurire, desluşire ¶ ③ Lămurirea cauzei, motivului unui lucru care pare neînţeles: **~a unui fenomen; aceasta e ~a purtării lui ~** ¶ ④ Traducerea unui autor însoţită de toate lămuririle necesare spre a fi înţeles ¶ ⑤ Lămurire, justificare ce se cere cuiva pentru nişte vorbe pe care le-a rostit şi care se pot interpreta ca o ofensă [fr.].

***EXPLICIT** *adj.* şi *adv.* Lămurit, limpede, desluşit: **clauză, voinţă ~ă** ¶¶ Ⓒ NEEXPLICIT [fr.].

***EXPLOATA** (-tez) *vb. tr.* ① A trage un folos, a scoate profit de pe urma unui lucru prin cultivarea, prin lucrarea lui: **~ o moşie, o pădure, o mină; piatră de fier avem multă,... dar nu o exploatăm** (I.-GH.) ¶ ② F A căuta să-i aducă cît mai mult folos, a şti să tragă foloase, a specula: **tactica linguşitorilor cari exploatează ignoranţa şi patimile populare** (I.-GH.); **~ curiozitatea mulţimii** ¶ ③ (F) A stoarce, a trage cît mai mult folos în mod nedrept, profitînd de munca altuia: **lucrătorii se plîng că-i exploatează patronii** [fr.].

***EXPLOATARE**, EXPLOATAŢIUNE *sf.* ① Faptul de a e x p l o a t a (o moşie, o pădure, o mină, etc.) ¶ ③ Lucrul exploatat ¶ ③ Locul unde se exploatează ¶ ④ (F) Folos excesiv şi nepermis ce se trage din munca altuia [fr.].

***EXPLOATATOR** *sm.* ① Cel ce exploatează ¶ ② (F Cel ce trage foloase excesive şi nepermise din munca altuia; cel ce speculează ignoranţa, slăbiciunea, etc., altuia: **îmbogăţirea repede şi greu de înţeles a cîtorva ~i politici** (VLAH.) [fr.].

***EXPLOATAŢIUNE** ☛ EXPLOATARE.

***EXPLODA** (-odez) *vb. intr.* A face explozie [lat. e x p l o d ĕ r e].

***EXPLORA** (-orez) *vb. tr.* ① A cutreiera, a străbate locuri neumblate, a umbla încoace şi încolo, căutînd să facă descoperiri: **a explorat ţinuturile arctice** ¶ ② A cerceta cu privirea; a examina cu băgare de seamă [fr.].

***EXPLORATOR** *sm.* ● Cel ce cutreieră, străbate locuri neumblate spre a face descoperiri geografice, ştiinţifice [fr.].

***EXPLORAŢIUNE** *sf.* ① ● Faptul de a explora o ţară ¶ ② Cercetare cu luare aminte [fr.].

***EXPLOZIBIL** *adj.* Care poate face explozie ¶¶ C NEEXPLOZIBIL [fr.].

***EXPLOZIUNE**, EXPLOZIE *sf.* ① Izbucnire violentă şi sgomotoasă a unei materii ce se aprinde şi sfărîmă tot ce-i stă în cale: **~a unei mine, unui cazan** ¶ ② (F) Izbucnirea unei patimi, unei răscoale, unei boale, etc.: **o ~ de mînie** [fr.].

***EXPLOZIV**[1] 1. *adj.* ① Care are caracterul unei explozii ¶ ② Ce poate face explozie: **materii ~e**.

2. (*pl.*-ive) *sn.* Corp solid sau lichid care, sub diferite influenţe (izbire, ridicarea temperaturii, etc.) desvoltă o mare cantitate de gaze explozibile, din care rezultă efecte de sfărîmare, de asvîrlire la mari depărtări, etc. [fr.].

***EXPLOZIV**[2] *adj.* şi (*pl.*-ive) *sn.* Se zice despre acele consonante (p, b, d, t) la a căror rostire aerul iese din gură cu o mică explozie [germ.].

***EXPONENT** *sm.* ± Literă sau cifră pusă la dreapta şi ceva mai sus a unei cantităţi numerice sau algebrice spre a arăta la ce putere e ridicată această cantitate. Ex.: a^x; $(a+b)^3$; x^4; în aceste exemple, x, 3, 4 sînt exponenţi [germ.].

***EXPONENŢIALĂ** (*pl.*-le) *adj.* şi *sf.* ± Se zice de o cantitate algebrică care are o necunoscută ca exponent. Ex.: a^x [fr.].

***EXPORT** (*pl.*-turi) *sn.* ① Faptul de a e x p o r t a ¶ ② Produsele, mărfurile exportate.

***EXPORTA** (-port) *vb. tr.* A transporta în străinătate, spre a le vinde, produsele solului sau ale industriei naţionale: **nenorocirea n'ar fi că exportăm prea puţin de al nostru, ci că importăm prea mult** (VLAH.) [fr.].

***EXPORTABIL** *adj.* Ce poate fi exportat ¶¶ Ⓒ NEEXPORTABIL [fr.].

***EXPORTATOR** *sm.* Cel ce exportă mărfuri, cel ce face comerţul de export [fr.].

***EXPORTAŢIUNE** *sf.* = EXPORT [fr.].

***EXPOZANT** *sm.* Cel ce expune într'o expoziţiune produsele industriei sale, lucrări de artă, etc. [fr.].

***EXPOZIŢIUNE**, EXPOZIŢIE *sf.* ① Expunere, faptul de a expune ¶ ② **~ de pictură, de sculptură**, aşezarea într'un local a unui mare număr de tablouri sau de operă de sculptură, ale unui sau mai multor artişti, spre a fi văzute de public ¶ ③ **~ universală**, aceea în care figurează produsele tuturor ţărilor ¶ ④ Locul unde se face o expoziţie [fr.].

EXPRES[1] 1. *adj.* Hotărît, formal: **ordin ~**.

2. *adv.* ① În mod hotărît, formal ¶ ② Într'adins, anume.

3. *sm.* Trimis însărcinat cu o misiune specială [fr.].

***EXPRES**[2] *adj.* şi (*pl.*-esuri) *sn.* (Tren) ~, se zice despre un tren cu mare iuţeală care se opreşte în drum numai la staţiunile importante, tren accelerat: **lîngă peron aştepta un ~ gata de plecare** (BR.-VN.) [fr. e x p r e s s < engl.].

***EXPRESIUNE**, EXPRESIE *sf.* ① Faptul de a exprima ¶ ② Mod de a-şi exprima gîndirea prin graiu sau în scris ¶ ③ Cuvîntul însuşi întrebuinţat, în acest scop: **~ nobilă, familiară, vulgară, trivială** ¶ ④ Modul cum impresiunile de afară se zugrăvesc pe trăsăturile feţei noastre (▣ 2018): **ce figură tristă, ce ochi pierduţi şi ce expresie de linişte sfîşietoare** (VLAH.) ¶ ⑤ *Abs.* O anumită dispoziţie a trăsăturilor feţei care face ca sentimentele să se zugrăvească pe ea în caractere aparente: **are un cap plin de ~** ¶ ⑥ Reprezentarea vie şi naturală a pasiunilor, atitudinilor, acţiunilor figurilor pictate sau sculptate: **figurile acestui tablou au multă ~** ¶ ⑦ Manifestare: **adunarea deputaţilor ar trebui să fie ~a**

voinței națiunii ¶ ③ ± Formulă: **Expresiunea lungimii cercului este 2 πR** ¶ ⑨ ± ~ **algebrică**, reunire de termeni algebrici ¶ ⑩ ± **Reducerea unei fracțiuni la cea mai simplă** ~, simplificarea unei fracțiuni prin cel mai mare comun divizor al celor doi termeni, așa ca noua fracție să fie ireductibilă [fr.].

***EXPRESIV** *adj.* ① Care exprimă bine ceea ce gîndește sau spune, plin de înțeles ¶ ② Plin de expresie: **figurile lor ~e... compuneau un tablou demn de penelul unui mare artist** (ALECS.) ¶¶ © **NEEXPRESIV** [fr.].

***EXPRIMA** (-im) 1. *vb. tr.* ① A arăta prin glas, a reda prin cuvinte, a rosti, a spune: **a-și ~ gîndirea** ¶ ② A reprezenta prin scriere, prin desen sau muzică: **acest poet, acest pictor exprimă bine pasiunile** ¶ ③ A manifesta, a face cunoscut: **a-și ~ durerea prin lacrimi; a-și ~ bucuria.**

2. *vb. refl.* A-și arăta gîndirea prin cuvinte: **s'a exprimat în termeni energici** [fr.].

***EXPRIMABIL** *adj.* Ce se poate exprima ¶¶ © **NEEXPRIMABIL** [fr.].

***EX-PROFESSO** *loc. adv. lat.* Ca unul ce-și cunoaște bine subiectul, care e de meserie: **a trata o chestiune ~.**

***EXPROPRIA** (-priez) *vb. tr.* ⚖ A deposeda pe cineva de un loc, de o casă, plătindu-i o despăgubire, mai ales pentru cauză de utilitate publică [fr.].

***EXPROPRIERE** *sf.* ⚖ Faptul de a e x p r o - p r i a.

***EXPULSA** (-ulsez) *vb. tr.* ① A izgoni, a alunga pe cineva dintr'o țară, dintr'un loc unde era stabilit sau pe care-l poseda ¶ ② ✗ A goli, a deșerta, a da afară [fr.].

***EXPULSARE** *sf.* Faptul de a e x p u l z a.

***EXPUNĂTOR** *sm.* ① Cel ce e x p u n e ¶ ② = **EXPOZANT.**

***EXPUNE** (-pun) 1. *vb. tr.* ① A pune sub ochii tuturora, a așeza astfel ca să fie văzut de public: **~ mărfuri spre vînzare** ¶ ② Se zice despre artiști, agricultori, industriași, cari pun operele, produsele lor sub ochii publicului, cari fac o expoziție ¶ ③ A pune, a așeza, a întoarce într'o parte oarecare: **~ la vînt, la soare** ¶ ④ A pune în pericol, a primejdui: **a-și ~ viața** ¶ ⑤ A pune în situațiunea de a suferi, de a păți ceva: **~ să pată o rușine** ¶ ⑥ A supune la o acțiune: **~ la foc** ¶ ⑦ A face cunoscut, a explica: **~ o doctrină** ¶ ⑧ A părăsi, a abandona, a lepăda în stradă: **~ un copil.**

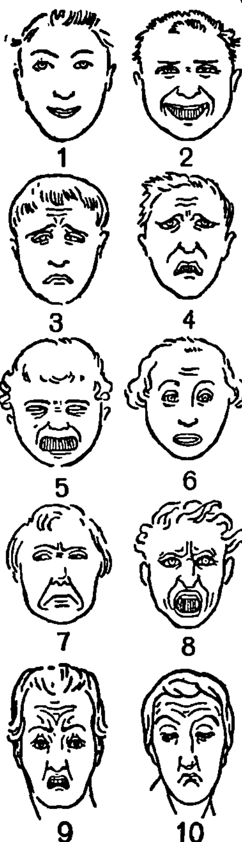

Fig. 2018. Expresiunile feței: 1. Bucuria. — 2. Rîsul. — 3. Tristețea. — 4. Suferința. — 5. Plînsul. — 6. Uimirea. — 7. Ura. — 8. Minia. — 9. Spaima. — 10. Disprețul.

2. *vb. refl.* ① A se arăta, a se pune în vederea tuturor, a se da în privelişte ¶ ② A se pune în primejdie, a-și primejdui viața ¶ ③ A se așeza astfel încît să servească de țintă: **a se ~ focului vrăjmașului** ¶ ④ A se pune într'o situațiune care poate să-i aducă neplăcere, în care ar putea păți ceva: **a se ~ unui refuz; a se ~ să pată o rușine** [lat. e x p o - n ĕ r e].

***EXPUNERE** *sf.* ① Faptul de a (se) e x p u - n e ¶ ② Povestire, narațiune: **a făcut o ~ clară a faptelor** ¶ ③ Explicațiune: **~ de motive; ~a doctrinei creștine** ¶ ④ Începutul unei lucrări literare în care se arată subiectul ce urmează a fi tratat; ☛ **EXPOZIȚIUNE.**

***EXTATIC** *adj.* ① Cauzat de extaz: **transporturi ~e** ¶ ② Încîntat pînă la extaz, care produce un fel de extaz: **admirația aproape ~ă de care îl umpleau operele marilor maeștri** (VLAH.) [fr.].

***EXTAZ** *sbst.*, ✓ **EXTAZĂ** *sf.* ① Stare a spiritului care, absorbit în contemplarea lucrurilor divine, se desprinde de obiectele sensibile, rupînd aproape ori-ce contact al simțurilor cu ceea ce-l înconjoară: **Tu, palidă 'n extazul înduioșerii sfinte** (VLAH.); **Cînd sufletu-mi, noaptea, veghia în extază, Vedeam ca în vis pe-al meu înger de pază** (EMIN.) ¶ ② Ⓕ Încîntare ¶ ③ ✗ Boală în care creerul, absorbit de o idee fixă, nu mai percepe sensațiunile și oprește mișcările voluntare [fr.].

***EXTAZIA** (-aziez) *vb. refl.* A cădea în extaz; a se minuna, a fi cuprins de o admirațiune fără margini: **ne extaziăm de priveliștea grandioasă a mării în neastîmpăr** (VLAH.) [fr.].

***EXTEMPORAL** (*pl.*-ale) *sn.* ✎ Lucrare scrisă dată școlarilor de făcut în clasă, în afară de cele ce se dau la epoci hotărîte [germ.].

***EXTENSIBIL** *adj.* Ce se poate întinde ¶¶ © **NEEXTENSIBIL** [fr.].

***EXTENSIBILITATE** *sf.* Însușirea unui lucru de a se putea întinde [fr.].

***EXTENSIUNE** *sf.* ① Faptul de a (se) întinde, întindere: **aurul e susceptibil de o mare ~; ~a hotarelor** ¶ ② ♋ Punerea unui membru în linie dreaptă cu altul: **~a antebrațului** ¶ ③ ✗ Operație prin care se întinde un membru scurtat printr'o fractură sau luxație ¶ ④ Desvoltare, mărire, creștere: **~a unui privilegiu; ~a autorității sale** ¶ ⑤ ꝏ Lărgirea înțelesului unui cuvînt: **cînd zicem „o f o a i e de hîrtie", înțelesul propriu al cuvîntului „foaie" a primit o ~** [fr.].

***EXTENSIV** *adj.* ① Care are proprietatea de a întinde, de a produce o extensiune: **forță ~ă** ¶ ② ꝏ Care arată o extensiune: **înțelesul ~ al unui cuvînt** ¶ ③ ♋ **Cultură ~ă**, se zice despre cultura în care, prin faptul că se dispune de o întindere vastă de teren, nu e nevoie să se întrebuințeze procedeele cele mai perfecționate [fr.].

***EXTENSO** (IN-) ☛ **IN-EXTENSO.**

***EXTENSOR** 1. *adj.* ♋ Care servește să întindă: **mușchii ~i ai brațului.**

2. (*pl.*-oare) *sn.* Aparat de gimnastică pentru desvoltarea musculaturii [fr.].

***EXTENUA** (-nuez) *vb. tr.* și *refl.* A (se) obosi peste măsură, a (se) istovi [fr.].

***EXTENUARE** *sf.* Faptul de a (se) e x t e - n u a, istovire, oboseală peste măsură.

***EXTERIOR** *adj.* 1. ● ① Care este în afară, care se petrece pe din afară: **zidurile exterioare; cultul ~** ¶ ② Care privește țările străine: **comerțul ~.**

2. *sbst.* ① Ceea ce se află pe dinafară, partea din afară: **~ul unei clădiri** ¶ ② Țările străine, străinătate: **știri din ~** ¶ ③ Înfățișarea, îmbrăcămintea, portul unei persoane, aspectul unui lucru: **judecînd după ~l lui, pare a fi un om sărac** [fr.].

***EXTERIORIZA** (-izez) *vb. tr.* ✣ A pune în afară, a arăta în afară [fr.].

***EXTERITORIALITATE** *sf.* ✪ Dreptul care permite ambasadorilor și miniștrilor plenipotențiari de a trăi, în țările în care sînt acreditați sub regimul legilor națiunii pe care o reprezintă [fr.].

***EXTERMINA** (-in) *vb. tr.* A pierde cu desăvîrșire, a prăpădi, a nimici, a face să dispară: **~ o rasă** [fr.].

***EXTERMINATOR** *adj.* și *sm.* Care extermină [fr.].

***EXTERMINAȚIUNE** *sf.* Faptul de a extermina, prăpădire, nimicire; **războiu de ~**, care are de scop să nimicească un întreg popor [fr.].

***EXTERN** 1. *adj.* ① Care se află în afară: **boală ~ă** ¶ ② Care se întrebuințează pe din afară: **medicament ~** ¶ ③ ⅄ ☛ **ALTERN** ② ¶ ④ ✗ **Patologie ~ă**, care privește chirurgia, spre deosebire de patologia internă sau medicală ¶ ⑤ ✎ **Elev(ă) ~ (ă) = EXTERN 2** ① ¶¶ © **INTERN.**

2. *sm.*, EXTẸRNĂ (*pl.*-ne) *sf.* ① Elev(ă) care urmează cursurile fără a dormi și a mînca la școală (© INTẸRN) ¶ ② Student(ă) în medicină care, în urma unui examen, a căpătat dreptul de a ajuta pe intern în funcțiunile sale la spital.

3. EXTẸRNE *sf. pl.* Afacerile străine, raporturile unui Stat cu țările străine: Ministrul, Ministerul de ~, ministrul, ministerul Afacerilor străine, care reguleaza raporturile cu țările străine [fr.].

***EXTERNẠT** (*pl.*-ate) *sn.* ① Școală în care se primesc numai elevi externi ¶ ② Școală secundară de fete ¶ ③ Serviciul, calitatea de extern la spital [fr.].

***EXTIRPẠ** (-pez) *vb. tr.* ① A smulge din rădăcină, a desrădăcina ¶ ② Ⓕ A distruge cu desăvîrșire, a stîrpi [fr.].

***EXTIRPATỌR** (*pl.*-toare) *sn.* Unealtă agricolă, greblă mecanică, care servește la smulgerea din rădăcină a buruienilor [fr.].

***ẸXTRA¹** *prefix* cu înțelesul de „în afară de, în afară din" [lat.].

***ẸXTRA²** *adj.* De calitate superioară: cafea ~; vin ~ [lat.].

***EXTRẠCT** (*pl.*-te) *sn.* ① Substanță medicamentoasă compusă din toate materiile solubile în apă sau într'un alt lichid, pe care le conțin unele părți ale unui vegetal, precum sucuri, tulpini, frunze, fructe, rădăcini, etc.: ~ de nalbă, de opiu ¶ ② Pasagiu; bucată scoasă dintr'o carte, dintr'un registru, etc. ¶ ③ Prescurtare, rezumat: aceasta e negreșit vr'un ~ lesnicios a sistemului său de învățătură (NEGR.) ¶ ④ Analiză, sumar, copie sumară sau parțială a unui act; ~ de naștere, de căsătorie, de deces, copie legalizată a unui act de naștere, de căsătorie, de deces, după registrele stării civile [lat.].

***EXTRACTỌR** (*pl.*-toare) *sn.* Dispozitiv care scoate afară tubul cartușului metalic dintr'o pușcă, mitralieră, etc., după descărcarea armei [fr.].

***EXTRACȚIỤNE**, EXTRẠCȚIE *sf.* ① Faptul de a extrage, scoatere: ~a unei măsele; ~a sării, metalelor ¶ ② Origine, obîrșie: e de o joasă ~ [fr.].

***EXTRĂDẠ** (-ădez) *vb. tr.* A preda pe un străin, vinovat de o crimă, guvernului țării căreia-i aparține și care-l reclamă [fr.].

***EXTRĂDẠRE** *sf.* Faptul de a extrăda: ~a unui refugiat politic.

***EXTRADOTẠL** *adj.* Se zice de averea soției care nu e trecută în zestre [extra¹ + dotal].

***EXTRAFỊN** *adj.* De o calitate foarte fină [fr.].

***EXTRẠGE** (-ag) *vb. tr.* ① A scoate un lucru dintr'un loc, dintr'un corp în care s'a format sau în care s'a introdus: ~ aurul dintr'o mină; ~ un glonț ¶ ② A separa o substanță de alta printr'o operațiune chimică: ~ alcoolul din vin; ~ zahărul din sfeclă ¶ ③ A copia, a scoate un pasagiu, un articol dintr'o carte, dintr'un ziar, dintr'un registru ¶ ④ ± A căuta să afle, a găsi prin calcul: ~ rădăcina pătrată sau cubică a unui număr [fr. extraire, refăcut după trage].

***EXTRAJUDICIẠR** *adj.* Se zice despre un act la care judecătorul nu ia parte (comandament, somațiune prin portărei, acte de notariat, etc.) sau despre actele privitoare la numirea unui tutore, la emancipare, etc. [fr.].

***EXTRALEGẠL** *adj.* În afară de lege, nepermis de lege: o măsură ~ă [extra¹ + legal].

***EXTRAORDINẠR** *adj.* ① Neobișnuit: o întîmplare ~ă; cheltueli ~e, cheltueli neprevăzute, care se fac în afară de cele obicinuite; ambasador ~, acela pe care un guvern îl trimite în anumite cazuri particulare ¶ ② Nepomenit, ne mai pomenit, puțin obicinuit, rar: un geniu ~ ¶ ③ Ciudat, bizar [fr.].

***EXTRA-PARLAMENTẠR** *adj.* În afară de parlament; comisiune ~ă, ai cării membri nu fac toți parte din parlament [fr.].

***EXTRA-REGLEMENTẠR** *adj.* Care e în afară de regulament [fr.].

***EXTRẠS** 1. *adj. p.* EXTRẠGE.

2. (*pl.*-ase) *sn.* = EXTRẠCT ②.

***EXTRA-STATUTẠR** *adj.* Care e în afară de statute [fr.].

***EXTRA-TERẸSTRU** *adj.* Care e în afară de pămînt [fr.].

***EXTRA-URBẠN** *adj.* Care e afară din oraș [extra¹-urban].

***EXTRAVAGẠNT** *adj.* și *sm.* ① Ciudat, bizar ¶ ② Care e contrar bunului simț, dreptei judecăți [fr.].

***EXTRAVAGẠNȚĂ** (*pl.*-țe) *sf.* Ciudățenie; faptă extravagantă, năzdrăvănie, năzbîtie, nebunie [fr.].

***EXTRẸM** 1. *adj.* ① Care este tocmai la margine, la celălalt capăt, la coadă: limită ~ă ¶ ② Adînc: extrema bătrînețe ¶ ③ În gradul cel mai înalt, nemărginit: o bucurie ~ă ¶ ④ Strașnic, riguros: clime ~e, se zice despre climele prea reci sau prea calde ¶ ⑤ Remediu ~, care se întrebuințează cînd nu se mai vede altă scăpare pentru bolnav ¶ ⑥ Care întrece ori-ce măsură, afară din cale, necumpănit: e ~ în toate; partid ~, partid care întrebuințează mijloace violente; ~a dreaptă, partid care împinge prea departe ideile conservatoare; ~a stîngă, partid care împinge prea departe ideile revoluționare.

2. (*pl.*-me) *sn.* ① Cea din urmă limită; la ~, la ultima limită, fără măsură sau rezervă ¶ ② Ceea ce e contrar, opus: focul și apa sînt cele două ~e ¶ ③ *pl.* Cele două limite ale unui lucru care sînt una la un capăt și cealaltă la alt capăt, și prin urmare contrare: ~ele se ating, se întîmplă adesea ca lucruri opuse, caractere sau păreri contrare să se apropie unele de altele, să prezinte asemănări neașteptate ¶ ④ *pl.* ± Întîiul și ultimul termen al unei proporții [fr.].

***EXTRẸMIS** (-IN) IN-EXTRẸMIS.

***EXTREMITẠTE** *sf.* ① Marginea extremă, capăt, căpătîiu, coadă: extremitățile unei linii; la cealaltă extremitate a străzii; *vorb.* de timp: la ~a secolului al XXI-lea ¶ ② *pl.* Membrele, *în spec.* mîinile și picioarele, spre deosebire de trunchiu ¶ ③ Mărime grozavă, enormitate, grozăvie: ~a nenorocirilor sale ¶ ④ Exces: a trece de la o ~ la alta ¶ ⑤ Starea cea mai rea, cea mai de nesuferit la care poate să ajungă cineva, ananghie, strîmtoare ¶ ⑥ Starea unui bolnav care e aproape să moară, ultimele clipe ale vieții ¶ ⑦ La ~, la ultima ~, cînd nu mai știe ce să facă, în cea mai mare nevoie [fr.].

***EXTRINSẸC** *adj.* ① Ce vine de afară, ce se află în afară: cauze ~e ¶ ② Valoarea ~ă a unei monete, aceea pe care i-o atribue legea [fr. extrinsèque].

***EXUBERẠNT** *adj.* Peste măsură de îmbelșugat, prea bogat: vegetație ~ă; a răsărit din toate părțile... o artă ~ă care a uimit lumea (VLAH.); stil ~, stil plin de exuberanță [fr.].

***EXUBERẠNȚĂ** *sf.* ① Îmbelșugare prea mare, prisos ce întrece ori-ce măsură: ~ de vegetație; se umple de această splendoare și ~ de viață a naturii întinerite (VLAH.) ¶ ② Defectul scriitorului care pierde ori-ce măsură, care nu știe să se oprească: ~ de idei, de stil [fr.].

***EXULTẠ** (-ult) *vb. intr.* A nu mai putea de bucurie [fr.].

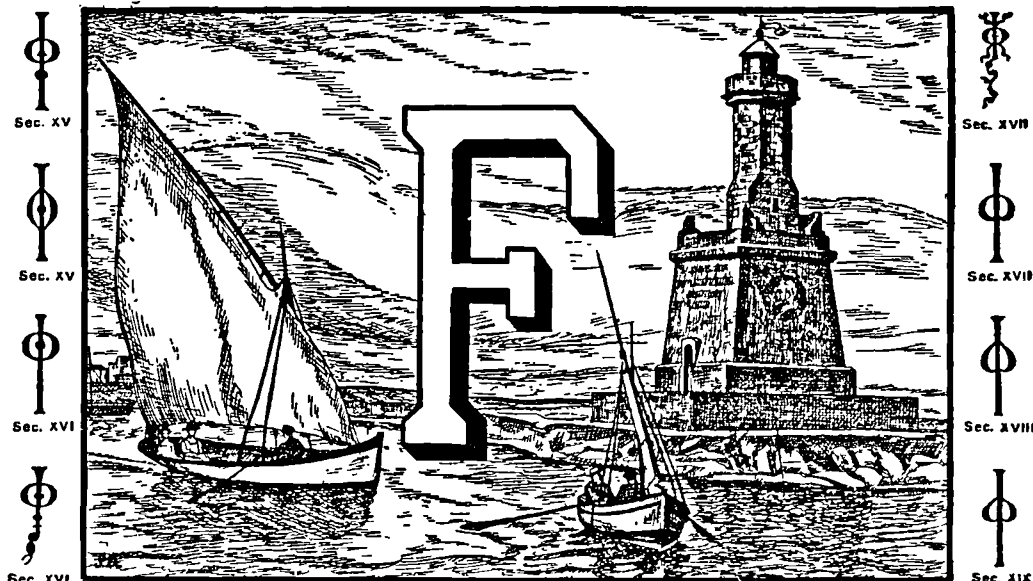
***EX-VỌTO** *sn.* Tablou sau obiect așezat de către o persoană într'o biserică, ca urmare a unei făgăduințe solemne: se afla o icoană făcătoare de minuni, pe care erau atîrnate o mulțime de ~ (I.-GH.) [fr.].

***EZITẠ** (-it) *vb. intr.* A sta nehotărît, a sta în cumpănă, a șovăi, a pregeta, a se codi [fr. hésiter].

***EZITẠRE**, *EZITAȚIỤNE *sf.* Faptul de a ezita, nehotărîre, șovăială: am văzut o ezitare, o luptă de o clipă, dar a primit (VLAH.) [fr.].

***EZOFẠG** ESOFẠG.

***EZOTẸRIC** *adj.* Se zice despre o doctrină secretă pe care unii filosofi o împărtășeau la cîțiva din discipolii lor [fr.].

FARUL DIN CONSTANȚA

F *sm.* A șasea literă a alfabetului, a patra din seria consonantelor; purta în alfabetul cirilic numele de „fîrtă" (Ф).

***FA** *sm.* ① A patra notă a gamei lui do ¶ ② Semnul care reprezintă această notă (▣ 2019) [it.].
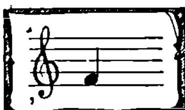

Fig. 2019. Fa.

FĂ!¹ ○**FA!** *interj.* Ⓟ Strigătul cu care se chiamă o femeie sau o fată, corespunzător lui mă! cu care se chiamă bărbații.

FĂ² *imperat. pers. a 2-a sg. de la verbul* A FACE [lat. f a c].

13.500 ***FABRICA** (-ic) *vb. tr.* ① A lucra prin procedee mecanice ¶ ② A pune să se fabrice, a ținea o fabrică ¶ ③ Ⓕ A plăsmui, a născoci [fr.].

***FABRICĂ** (*pl.*-ici) *sf.* Stabiliment unde se fabrică, unde se lucrează diferite obiecte în cantități mari: **Prin sate, prin orașe, pe la fabrici, Cerșindu-și loc de muncă** (VLAH.) [fr.].

***FABRICANT** *sm.*, ***FABRICANTĂ** (*pl.*-te) *sf.* Persoană care fabrică sau pune să se fabrice [fr.].

***FABRICARE, *FABRICAȚIUNE, *FABRICAȚIE** *sf.* ① Faptul de a fabrica; arta de a fabrica ¶ ② Rezultatul acestei lucrări [fr.].

***FABULĂ** (*pl.*-le) *sf.* ① Apolog sau mică povestire (în proză sau în versuri) în care, pentru a da o lecțiune de morală, se pun în scenă animale sau chiar lucruri neînsuflețite cărora li se atribue acțiuni, sentimente și graiu, întocmai ca la oameni ¶ ② Legendă mitologică ¶ ③ *Pr. ext.* Povestire mincinoasă, născocire, minciună [lat.].

***FABULIST** *sm.* Autor de fabule [fr.].

***FABULOS** *adj.* ① Născocit, scornit, plăsmuit: **povestire fabuloasă** ¶ ② Privitor la mitologie, ce ține de legendele mitologice: **se dau copiilor... nume din istoria fabuloasă și fantazistă a antichității** (CAR.) ¶ ③ De necrezut, de neînchipuit, exagerat: **un preț ~; o avere fabuloasă** [fr.].

○**FĂCĂLĂU** (*pl.*-laie) *sn. Bucov.* = FĂCĂLEȚ ①.

Fig. 2020. Făcăleț.

FĂCĂLEȚ (*pl.*-ete) *sn.* ① Băț rotund în formă de sul, uneori în formă de lopățică, cu care se mestecă mămăliga, melesteu, mestecău, culeșer (▣ 2020): **amestecă vorba ca ~ul mămăliga** (PANN) ¶ ② *Trans.* Băț rotund cu care se îndeasă făina în saci la moară (PĂC.) [comp. ung. f a k a l á n].

○**FĂCĂLI** (-ălesc) *vb. tr.* ① ✕ = FĂCĂLUI ① ¶ ② *Băn.* A scoate cu polonicul găurit urda din zăr.

○**FĂCĂLITOARE** *sf. Băn.* Polonic cu găvanul găurit cu care se scoate urda din zăr [f ă c ă l i].

FĂCĂLUI (-luesc) *vb. tr.* ① ✕ A mesteca unele legume fierte (fasole, mazăre, cartofi, etc.), sdrobindu-le cu lingura de lemn sau cu făcălețul: **după ce-l spoise pe obraz cu un pumn de mazăre făcăluită** (I.-GH.) ¶ ② Ⓕ F A sdrobi, a speti, a deșela: **mi-o sdrobit calul toate oasele 'n mine... parcă-s făcăluită** (ALECS.) [comp. f ă c ă l e ț].

FĂCĂTOR, FĂCĂTOARE *adj.* și *sm. f.* Care f a c e, care a făcut: **~ de rele; făcătorul cerului și al pămîntului; Nu se poate făcătoarea de minuni să nu mi-l scape** (VLAH.).

○**FĂCĂTURĂ** (*pl.*-turi) *sf. Trans. Bucov. Oaș.* Fermecătorie, vrajă, fapt: **să nu fie zis în ceas rău, o fi vre-o ~** (SPER.); **unde este găină neagră la casă, nu se apropie făcăturile** (VOR.) [f a c e].

FĂCĂU¹ (*pl.*-ăe, -ae, -auă) *sn.* ① Moară mică, întrebuințată pe apele de la munte, avînd o singură roată cu căușe, cu fusul vertical: **în sat la noi sînt trei mori... și un ~ pe Rîușor** (LUNG.); Ⓟ: **a ajunge de la moară la ~** (JIP.), a ajunge din cal măgar, a ajunge jos de tot dintr'o treaptă înaltă, a scăpăta ¶ ② *Băn.* = FĂCĂLEȚ ①.

○**FĂCĂU²** *adj. Trans.* (DENS.) Gălbuiu-închis (*vorb.* de oi) [ung. f a k ó].

FACE (fac) 1. *vb. tr.* ① A săvîrși, a făptui ceva: **~ bine, ~ rău; nu i-am făcut nimic; cine ce face, lui își face; tace și face; una zice și alta face** ¶ ② A da naștere unui lucru, a crea: **Dumnezeu a făcut cerul și pămîntul** ¶ ③ A naște: **nevastă-sa i-a făcut un băiat; îi abătuse să facă și născu un dolofan de copil** (ISP.); **parcă era de-acolo de cînd l-a făcut mâsa** (CRG.); Ⓕ: **cum l-a făcut Dumnezeu, cum l-a făcut maică-sa,** gol; **~ pui,** a făta ¶ ④ A da roade, a produce: **cînd va face plopul pere și răchita vișinele** ¶ ⑤ A produce prin lucrul mînilor sau cu ajutorul industriei: **~ pîine; ~ brînză; ~ cărămizi** ¶ ⑥ ✕ A găti: **~ bucate** ¶ ⑦ A zidi, a clădi, a construi: **~ o casă; ~ un pod** ¶ ⑧

A compune: ~ versuri; ~ o comedie ¶ ⑨ A desena: ~ un plan ¶ ⑩ *Urmat de un substantiv, formează o locuțiune care înlocuește verbul propriu*: ~ jurămînt, a jura; ~ pregătiri, a pregăti; ~ chef, a chefui; ~ o plimbare, a se plimba; ~ glume, a glumi, ~ barba, a rade; *urmat de un subjonctiv, are înțelesul de* a aduce într'o anumită stare, a hotărî, a îndemna, a sili, etc.: m'a făcut să plîng; l-a făcut să-și ia lumea în cap; ai să mă faci să nu te mai primesc în casă ¶ ⑪ A pricinui: ~ plăcere; mi-a făcut mult rău; ~ sgomot; n'a avut grijă s'o acopere (groapa)... numai ca să-mi facă mie pagubă (ISP.) ¶ ⑫ *F* A o ~ cuiva, a-l pedepsi, a se răzbuna: dacă nu ți-oiu face-o eu, apoi să știi că nici dracul nu ți-o mai face (ISP.) ¶ ⑬ A preface: a schimba: Turcii au făcut din această biserică o geamie; ~ din țînțar armăsar; ~ ziua noapte și noaptea zi; ~ în două, a tăia: dintr'o lovitură făcu în două spurcata fiară (ISP.) ¶ ⑭ A imita, a se preface: îl face pe Englezul; copii veseli, aduși la grădină de bone ce fac pe melancolicele (VLAH.) ¶ ⑮ A juca un rol (la teatru): Aristia avea totdeauna rolurile cele mari: el făcea pe Agamemnon, pe Cesar (I.-GH.) ¶ ⑯ A căuta să treacă drept, a voi să pară: îl face pe bogatul; un funcționar uscățiv făcu pe Englezul (S.-ALD.); vrei să-l faci pe șiretul? (VLAH.) ¶ ⑰ A denumi, a porecli, a zice că este...: l-a făcut prost; l-a făcut cum i-a venit la gură (CIAUȘ.), l-a ocărît rău ¶ ⑱ A numi, a alege, a ridica la un rang oarecare: l-au făcut împărat; m'a făcut general; a da o situație; a căpătui: voiu să te fac om (I.-GH.) ¶ ⑲ A da o profesiune, o meserie: l-a făcut popă; l-a făcut pe fiu său avocat ¶ ⑳ A exercita o meserie: ~ negoț; ~ pictura ¶ ㉑ A învăța: ~ dreptul: îl trimisese tată-său ca să facă arhitectura (VLAH.) ¶ ㉒ A strînge, a aduna, a agonisi: a făcut provizii pentru iarnă; a făcut avere, s'a îmbogățit ¶ ㉓ A alcătui laolaltă, a fi în total: cît face socoteala? una și cu una fac două ¶ ㉔ A încheia: ~ pace ¶ ㉕ A prețui, a valora: îmi cere cît nu face; nu face două parale; trebue plătit pe cît nu face (ISP.) ¶ ㉖ A străbate, a umbla, a merge: am făcut 5 kilometri pe jos; popa făcu trei pași înainte și zece îndărăt (DLVR.); fă 'nainte, că te-ajung (ȘEZ.) ¶ ㉗ A serba; ⓟ: săracul cînd cumpără cămașe, atunci face Paștele (ZNN.); ~ logodna ¶ ㉘ A o duce cu sănătatea, cu afacerile: ce mai faci?—nu prea fac bine ¶ ㉙ *Eliptic*, a face semn: ~ cu mîna; făcu cu ochiul lui Vodă și ne deterăm jos... din turn (I.-GH.) ¶ ㉚ A păsa, a importa: nu face nimic ¶ ㉛ A avea un raport, o relațiune, o legătură: asta n'are de a face cu înțelegerea de pîn' acum ¶ ㉜ A avea relațiuni: n'am de a ~ cu el; o să aibă de a ~ cu mine, ca amenințare: va avea să se teamă de mine ¶ ㉝ A zice: știu totul, făcu el, și-i întoarse spatele; ce face? cum? ce zici? ¶ ㉞ *Prin omisiunea prepozițiunii* (cu, din, etc.) ~ *devine trans. în loc de intrans., în expresiuni ca*: ce-ai făcut cărțile? (= cu cărțile) pe care ți le-am dat în păstrare?

2. *vb. intr.* ① ~ a..., a prevesti: cînd trec cioarele în stoluri mari, fac a vreme rea (GOR.) ¶ ② ~ cu ulcica, ~ pe ursită, ~ de dragoste, ~ de urît, a fermeca, a vrăji ¶ ③ A se cădea, a se cuveni, a fi convenabil, folositor, etc.: asta nu face pentru tine ¶ ④ A cîrmi, a coti, a se abate, a apuca, a o lua: am făcut la stînga și peste o jumătate de ceas, intram pe poarta curții (GRL.); fă 'napoi, că nu-i de tine aici! (S.-ALD.); fă 'nainte, că te-ajung (ȘEZ.).

3. *vb. refl.* ① A se săvîrși, a se făptui, a se lucra: asta nu se face cu una cu două ¶ ② Se face ziuă, începe a fi zi; se face noapte, înnoptează ¶ ③ A deveni: copilul crescu și se făcu mare; de ce creștea, d'aia se făcea mai frumos și mai drăgălaș (ISP.); a se ~ nevăzut, a dispărea; ce te faci acum? ¶ ④ A se preface: se face că n'aude; s'a făcut că nu mă cunoaște; de astă dată fata cea mică se făcu bolnavă într'adins (ISP.) ¶ ⑤ A se arăta (în imaginație, în vis), a i se părea: se făcea că eram într'o grădină frumoasă (DLVR.) ¶ ⑥ A i se ~ negru pe dinaintea ochilor (CRG.), a i se întuneca vederea, a-i veni amețeală ¶ ⑦ A se întîmpla (în întrebări de mirare, etc.): cum se face că n'ai venit și tu? ¶ ⑧ A îmbrățișa o carieră, o religiune, etc.: s'a făcut popă; s'a făcut catolic ¶ ⑨ A-i veni, a căpăta poftă de ceva: mi s'a făcut somn, sete, foame; ori ți s'a făcut de însurătoare? (S.-ALD.) ¶ ⑩ *F* A veni, a se apropia: fă-te ...inte, sfinte părinte, și citește-i ceva din carte (DLVR.); fă-te 'n lături, măi creștine! (ALECS.); ia fă-te mai încoa, nesocotito, să ne 'nțelegem la cuvinte (ISP.) [lat. f a c ĕ r e].

FACERE *sf.* ① Acțiunea de a f a c e și rezultatul acestei acțiuni; ~ de bine, binefacere: își cheltuește venitul și timpul în faceri de bine (I.-GH.) ¶ ② Naștere: durerile facerii; se prăpădise din ~, dînd naștere la doi gemeni (CAR.) ¶ ③ Creațiune: ~a lumii; Cartea Facerii, Geneza, întîia carte a lui Moisi.

†**FACH(I)E** *sf.* ① ‡ Făclie ¶ ② *Mold. Bucov. Oaș.* Mănunchiu de țăndări de brad, de molift, de coaje de mesteacăn, etc. ce se aprinde noaptea spre a atrage peștii și a-i prinde cu mîna sau cu ostia (2021) [lat. f a c (ŭ) l a].

Fig. 2021. Fachie.

○**FACHIOL** *sbst. Trans.* Văl străveziu cu care se îmbrobodesc femeile [ung. f á t y o l; comp. FACHIU].

*__FACHIR__ = FAKIR.

○**FACHIU** *sbst. Băn.* Broboadă îngustă cu capetele frumos împistrite, cu care femeile mai în vîrstă se îmbrobodesc peste conciu: se leagă... cu un ~... și se înnoadă la creștet așa, că, capetele ~lui să acopere conciul de la ceafă (LIUB.) [ung. f á t y o l; comp. FACHIOL].

*__FACIAL__ *adj.* Ce ține de față; unghiu ~, unghiul format de două linii care pornesc de la baza nasului și ajung una la partea de sus a frunții, cealaltă la deschizătura urechii (2022) [fr.].

Fig. 2022. Unghiu facial.

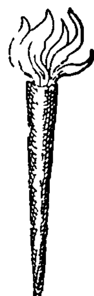
*__FACIL__ *adj.* Lesne, ușor [fr. < lat.].

*__FACILITA__ (-itez) *vb. tr.* A înlesni, a ușura [fr.].

*__FACILITATE__ *sf.* Înlesnire, ușurință [fr.].

FACLĂ (*pl.*-le) *sf.* ① Făclie ¶ ② Masala, torță (2023) [blg.].

FĂCLIE *sf.* ① Luminare lungă și groasă de ceară întrebuințată mai adesea în biserici și la morți: biserica de alături, luminată în roșu de făcliile credincioșilor cari o ocoleau în sunetul clopotelor (BR.-VN.); Galben ca făclia de galbenă ceară Ce aproape-i ardea (ALECS.) ¶ ② FACH(I)E: cînd pescuia... cu țeapa și făclia, parcă-și mai uita... de amar (GRIG.) ¶ ③ Ⓕ Lumină ¶ ④ Ⓕ Flacără, văpaie ¶ ⑤ Ⓕ Celebritate, ilustrațiune: făclia științei [bg.-srb.].

Fig. 2023. Faclă.

FĂCLIER *sm.* Cel ce fabrică sau vinde f ă c l i i.

○**FĂCLIEȘ** *sm. Bucov.* = LICURICIU [f ă c l i e].

FĂCLIOARĂ (*pl.*-re), **FĂCLIUȚĂ** (*pl.*-țe) *sf. dim.* FĂCLIE: aduceau în casele lor cîte o ramură de brad împodobit cu făclioare (ISP.); se și zăresc noaptea de departe ca niște făcliuțe mititele (SB.).

*__FAC-SIMILE__, *__FACSIMILE__ *sn. inv.* Reproducere întocmai a unei scrisori sau a unui desen (cu mîna, cu ajutorul fotografiei, etc.) [fr.].

*__FACTAGIU__ (*pl.*-agii), **FACTAJ** (*pl.*-aje) *sn.* ① Transportul unui colet de mărfuri, a unui grop de bani, etc. de la gară sau de la poștă la domiciliul destinatarului ¶ ② Prețul acestui transport [fr.].

*__FACTICE__ *adj.* ① Meșteșugit, artificial, făcut sau imitat prin meșteșug: aceste fotografii reprezintă o parte... din viața ~ pe care o trăim (VLAH.) ¶ ② Nefiresc [fr.].

*__FACTOR__ *sm.* ① Poștaș, împărțitor de scrisori, funcționar care duce la domiciliu scrisorile trimise prin poștă ¶ ② ± Fie-care din numerele ce trebuesc înmulțite între ele: în exemplul 4×5=20, numerele 4 și 5 se numesc factori ¶ ③ Ⓕ Fie-care din elementele ce lucrează pentru obținerea unui rezultat: se crede ca adevărat un ~ important în progresul național (VLAH.) [fr.].

*FACTORIE sf. Birou al unei case comerciale europene în colonii (în spec. în India) [fr.].
*FACTOTUM sm. invar. Persoană care se bucură de încrederea stăpînului și se ocupă de toate trebile dintr'o casă: el e ~ plenipotent care închiriază casele și care înlesnește... mulțămirile bolnavilor (ALECS.) [fr.].
*FACTURA (-urez) vb. tr. A face o factură, a înscrie într'o factură mărfurile vîndute [fr.].
*FACTURĂ (pl.-turi) sf. ① Socoteală amănunțită a felului mărfurilor vîndute, a cantității și prețurilor lor ¶ ② Modul în care e executată o operă literară sau artistică: severitatea de ~ și tăietura sculpturală a versurilor lui Dan (VLAH.) [fr.].
*FACȚIOS adj. și sm. Care caută să provoace turburări într'un Stat, turburător, răzvrătitor: fatuitatea facțioșilor și a demagogilor este atît de mare (I.-GH.) [fr.].
*FACȚIUNE, FACȚIE sf. ① Partid care caută să provoace turburări într'un Stat sau într'o Societate: condeiele cele agere, consacrate partidelor și facțiunilor (I.-GH.); apăsau puternic, dimpreună cu facțiile, anarhia... și libertatea publică (BĂLC.) ¶ ② Paza făcută pe rînd de fie-care soldat al unui post, strajă [fr.].
*FACULĂ (pl.-le) sf. ☆ Pată luminoasă pe suprafața soarelui [fr.].
*FACULTATE sf. ① Putința, darul, dreptul, mijlocul de a face un lucru: cade jos încetul cu încetul, pierde ~a de a se mișca (BOL.) ¶ ② Însușirea, proprietatea unui corp: magnetul are ~a de a atrage fierul ¶ ③ Talent, aptitudine, înlesnire ¶ ④ Corpul profesorilor însărcinați să predea cursurile de drept, de literatură, de știință, etc. într'o universitate: ~a de litere, de științe, de drept, de medicină, de teologie [fr.].
*FACULTATIV adj. ① Ce e liber cineva să facă sau să nu facă: curs ~ ¶ ② Care lasă cuiva putința de a face sau de a nu face [fr.].
FĂCUT 1. adj. ① p. FACE ¶¶ © NEFĂCUT ¶ ② Lucru ~, farmec, vrajă: pare că era un lucru ~, de tot de dînsul se împiedica (ISP.).
2. sbst. Facere; fabricațiune: încep a mă da la scris și la ~ cădelnița în biserică (CRG.); conu' Nae... își urmează ~ul țigărilor (BR.-VN.); în ~ul zilei, în ~ de zi (GR.-N.), în faptul zilei.
3. (pl.-uturi) sn. Farmec, vrajă: uite, atunci parcă a fost un ~... s'a făcut nevăzut prin hățiș (I.-GH.); Neica Enache este omul care desface toate ~urile cu omenia sa (ISP.).
*FAD adj. ① Searbăd, fără gust ¶ ② Ⓕ Care n'are nimic plăcut, anost, plicticos [fr.].
*FAETON (pl.-oane) sn. Trăsură elegantă deschisă (de diferite forme), calească înaltă și ușoară, pe patru roate: Pe malurile Senei, în ~ de gală, Cezarul trece palid, în gînduri adîncit (EMIN.) [fr.].
FĂFĂLUG sm. Bucată de lemn cilindric cu care se ridică pietrele morii cînd trebuesc ferecate; numită și „tăvălug".
FĂFĂLUGĂ sf. ① Figură caraghioasă ¶ ② Caraghios ¶ ③ Glumă proastă; caraghioslîc.
FAG[1] sm. ① Copac mare de pădure care crește în regiunile muntoase și al cărui lemn e întrebuințat la facerea uneltelor, mobilelor și la încălzit; fructul său e numit „jir" (Fagus silvatica) (▣ 2024): și din ~ul nalt și falnic... iese-un glas plăpînd și jalnic (ALECS.) ¶ ② Lemnul acestui copac [lat. fagus].

Fig. 2024. Fag.

FAG[2] sm. = FAGUR: Fag de miere că gusta, Căprioara desmierda (ALECS.) [refăcut din pl. faguri].
†FĂGADĂ (pl.-de) sf. Făgădueală, făgăduință: așa te ții de ~? (R.-COD.) [făgădui].
○FĂGĂDAR(IU) sm. Trans. Circiumar, birtaș: făgădariul însă nu se învoia... zicînd că e strîmt, că sînt oameni mulți (RET.) [făgădău].
○FĂGĂDAȘ (pl.-așe,-așuri) sn. Trans. Băn. Mold. Făgădueală, făgăduință, lucru făgăduit: împăratul nu-și poate trage vorba, trebue să împlinească ~ul (RET.) [ung. fogadás].
○FĂGĂDĂU (pl.-dae) sn. Trans. Mold. Circiumă, birt, ospătărie, han: Rău-i, Doamne, rău-i, zău, Cînd nu-i vin la ~ (IK.-BRS.) [ung. fogadó].
FĂGĂDUEALĂ (pl.-ueli) sf. Ceea ce s'a făgăduit, făgăduință: Radu-Vodă s'a ținut de ~ și a făcut o biserică (ISP.); Ⓟ: făgădueala dată e datorie curată (PANN) [făgădui].
FĂGĂDUI (-duesc 1. vb. tr. ① ‡ A primi în gazdă ¶ ② A încredința, a-și lua îndatorirea, a-și da cuvîntul că va face sau va da un anumit lucru, a promite; Ⓟ: nu făgădui ce nu poți împlini; îți făgădueso dinainte că înapoi nu m'oiu întoarce (CRG.); împăratul a început să-i făgăduească toate bunurile din lume (ISP.); Ⓑ: a ~ marea cu sarea (și Oltul cu totul), a făgădui toate bunătățile, lucruri nenumărate și cu neputință de împlinit.
2. vb. refl. ① A făgădui: Negru-Vodă se făgădui să facă un schit de călugări în locul acelui copac scorburos (ISP.) ¶ ② ‡ A face o făgădueală solemnă (în spec. lui Dumnezeu), a încredința cu jurămînt că va face ceva [ung. fogadni].
FĂGĂDUINȚĂ (pl.-țe) sf. ① Ceea ce făgăduește sau a făgăduit cineva, făgădueală, promisiune: nu te hrăni cu nădejdea și cu făgăduințele; sînt nevoit să cutreer toată lumea pînă voiu găsi făgăduința pentru care m'am născut (ISP.) ¶ ② Țara făgăduinții, pămîntul făgăduinții, țară sau regiune fericită, blagoslovită, îmbelșugată.
○FĂGAN sm. Bucov. Fag tînăr, făguleț: Păcurariul dormea dus la umbra unui ~ (MAR.).
FĂGAȘ, VĂGAȘ (pl.-așe) sn. ① Urma adîncă ce lasă roțile unei trăsuri sau unui car într'un pămînt moale, ogaș: roatele briștei tăiau făgașe subțiri pe iarba plăpîndă a pămîntului jilav (ODOB.); dînd într'un văgaș adînc înghețat, m'am pomenit cu trăsura într'un peș (I.-GH.); Ⓕ: să nu credem vreodată că... opintirile noastre vor face să sară lumea din făgaș deodată (CAR.) ¶ ② Urma săpată de un torent în curgerea lui: voinicii munților pășesc sprinteni pe făgașele apelor (VLAH.); Că beau apă din văgaș Și mănînc felii de caș (TOC.) (☛ OGAȘ) [ung. vágás].
FĂGET (pl.-ete) sn. Pădure de fagi: Poiața vine limpede și grăbită... spintecînd ~ul unei văi (VLAH.).
FĂGEȚEL, FĂGIȚEL (pl.-ele) sn. dim. FĂGET: la cotitura drumului, din făgițel, iaca îi iese înainte Bardac (SAD.).
*FAGOCIT sm. Element viu care apără organismul împotriva invaziunii microbilor, înglobîndu-i și distrugîndu-i [fr. phagocyte].
*FAGOCITOZĂ sf. Atacul și distrugerea microbilor din organism de către fagociți [fr. phagocytose].
FAGOT (pl.-ote) sn. Un fel de flaut lung (cam de 1 m. 30) cu cinci găuri și un număr variabil de clape, care se desface în mai multe bucăți; e întrebuințat în orchestrele simfonice (▣ 2026) [fr. < it.].

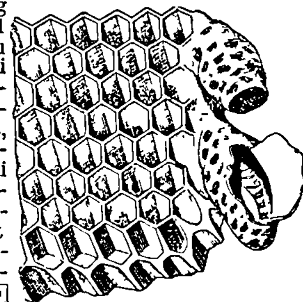

Fig. 2025. Fagur.

Fig. 2026. Fagot.

FĂGUIU, FĂGUIECIU, FĂGULEAN sm. dim. FAG[1].
FAGUR, FAGURE sm. Strat de ceară cu celule în care albinele își depun mierea (▣ 2025): faguri de miere sînt vorbele plăcute (ZNN.); rămase încre-

menită de spaimă, cu fața albă ca fagurele (SLV.) [lat. favŭlus].

FĂGURAȘ, FĂGUREL *sm. dim.* FAGUR: Că mința de la nene Făguraș dulce de miere (MAR.).

FĂGUȚ *sm.* ♣ *dim.* FAG.

***FAIANȚĂ** (*pl.*-țe) *sf.* Olărie lustruită sau smălțuită care imită porțelanul (▣ 2027) [fr. faïence].

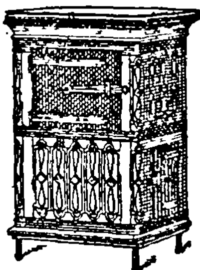

Fig. 2027. Sobă de faianță.

FAIER (*pl.*-ere) *sn.* F Mustrare aspră [germ. Feuer].

***FAILIBIL** *adj.* Care poate să greșască ¶¶ © INFAILIBIL [fr.].

***FAILIBILITATE** *sf.* Putința de a greși ¶¶ © INFAILIBILITATE [fr.].

***FAIMĂ** (*pl.*-me) *sf.* Veste, renume, reputație: tot apusul și răsăritul se umplu de faima acestei birninte (ISP.) [lat. fama, refăcut după defăima].

***FAIMOS** *adj.* Vestit, renumit [lat. famosus + faimă].

***FAIN** *adj.* F ① De calitate fină ¶ ② Ales, distins, elegant ¶ ③ Minunat: fainä idee! [germ. fein].

FĂINĂ, *Băn.* FĂNINĂ, *Trans.* FĂRINĂ *sf.* ① Pulberea albă rezultată din măcinarea grînelor: ~ de grîu, de secară ¶ ② ~ de păpușoiu, de porumb, mălaiu ¶ ③ *Pr. anal.* ~ de cari, pulbere fină, măcinătură de lemn mîncat de cari: făina de cari se întrebuințează, nu numai la opărituri, ci și la alte rane (MAR.) ¶ ④ ⓟ Altă ~ se macină acum la moară, s'au schimbat lucrurile, nu mai e cum a fost; i-a trecut făina prin traistă, și-a trăit traiul, și-a făcut rîndul, nu mai e ce a fost; scump la tărîțe și ieftin la ~, se zice despre cineva care nu face economie la cheltueli mari și se scumpește pentru un lucru de nimic; cu un ochiu la slănină și cu altul la ~, se zice în ironie despre cei ce se uită cruciș, cari privesc chiorîș [lat. farīna].

FĂINAR *sm.* ① ⚘ Negustor de făină ¶ ② Căruțaș care transportă făina de la moară.

FĂINĂRIE *sf.* ⚘ Prăvălie în care se vinde făină; depozit de făină.

FĂINOS 1. *adj.* ① Care are însușirile sau înfățișarea făinei: Pe uliți scîrție omătul ~ (DON.) ¶ ② Ce conține făină, plin de făină.

2. FĂINOASE *sf. pl.* ✕ Aluaturi (tăiețel, fidea, macaroane, plăcinte, etc.) [lat. farinosus, refăcut după făină)].

○**FĂITAȘ** (*pl.*-așe) *sn. Olten.* ☛ Fultuială, umplutura de cîlți sau de cîrpe ce se bagă în țeava unei arme de foc [ung. fojtás].

***FAKIR** *sm.* Un fel de călugăr indian care trăește din milostenii, împinge austeritatea pînă la limitele extreme, și săvîrșește acte dureroase de penitență și de chinuire a trupului; unii din ei se arată publicului mînuind șerpi veninoși, fără a suferi de pe urma mușcăturilor lor, uimesc lumea ca prestidigitatori neîntrecuți, ba chiar se lasă a fi înmormîntați de vii și sînt desgropați și readuși la viață după cîtva timp (▣ 2028, 2029) [fr. < ar.].

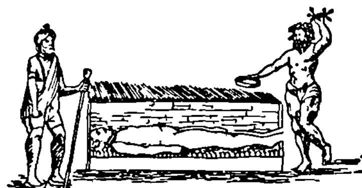

Fig. 2028. Fakir îngropat de viu.

Fig. 2029. Fakir.

FALĂ *sf.* ① Slavă, glorie, mîndrie: Mănăstirile Secul și Neamțul, altădată fala bisericii române (CRG.) ¶ ② Mîndrie deșartă, trufie, fudulie: creștea inima într'însul de bucurie și de ~ (ISP.); tu canți să-ți faci o ~ din viții pe care nu le ai (VLAH.); ⓟ: ~ goală, traistă ușoară (CRG.) (RET.), se zice despre săracul îngîmfat, mîndru, și despre cel ce se fălește cu multe, dar care în realitate n'are nimic ¶ ③ Paradă, pompă, strălucire: Ștefan purcese la biserică cu toată fala domnească (ISP.) [vsl. hvala].

† **FALAITAR** *sm.* Călăreț pe unul din caii înaintași înhămați la o trăsură boierească sau de paradă: iată că sosește dinaintea hanului o caleașcă mare cu ~ și cu o ceată de curteni călări (CAR.); iată, în costume de amirali, ~ii care duc călări steagurile (BR.-VN.) [rus. forejtorŭ < germ. Vorreiter].

○**FĂLĂLĂI** (-ăesc) *vb. intr. Mold. Bucov.* A foșni: Din papuci plioscăind, Din fustă fălălăind (VOR.).

FALANGĂ[1] (*pl.* fălăngi) *sf.* ① ‡ Sul de lemn cu care se legau picioarele oamenilor ca să fie bătuți la tălpi: nu era vorbă de nimic altă decît a pune la ~ pe stolnicul curții (NEGR.); îl legară cu picioarele la ~ (ALECS.) ¶ ② Bătaie la tălpi: tot așa să umbli cît vei fi la mine, c'apoi te așteaptă falanga (ISP.); îl trîntește la pămînt și, din porunca domnească, îi trage o ~ (I.-GH.) [ngr. φαλάγγας].

***FALANGĂ**[2] (*pl.*-ge) *sf.* ① △ Corp de infanterie la vechii Macedoneni ¶ ② *pl.* ⚔ Trupe, în genere: a văzut pe Alexandru Machedon gonindu-și falangele pe urmele Geților înspăimîntați (VLAH.); Ⓕ: de trei ori și-au ridicat Carpații falangele de stînci împotriva ei (VLAH.) ¶ ③ ⚕ Fie-care dintre cele trei oscioare ale degetelor de la mîini și de la picioare [lat. < gr.].

***FALANSTER** (*pl.*-ere) *sn.* Locuința indivizilor cari, în sistemul lui Fourier, s'au adunat pentru a trăi laolaltă: vorbea de mijloacele ce cugeta și proiecta pentru înființarea unui ~ (I.-GH.) [fr.].

***FALANSTERIAN** 1. *sm.* Persoană care locuește într'un falanster; care adoptă sistemul falansterelor lui Fourier: îl urmează la conferințele lui Fourier și se pomenește ~ (I.-GH.).

2. *adj.* Ce ține de falanster: era un farmec descrierea frumuseților... în cetatea ~ă (I.-GH.) [fr.].

† **FALBALĂ** (*pl.*-alale) *sf.* ⓣ Fâșie largă de stofă plisată ce împodobește de jur împrejur partea de jos a unei rochii: în loc de rochii cu falbalale, va avea un peștiman (NEGR.); printre rochiile de mătăsării înflorate, printre falbalale, mangeturi și volane (ODOB.) [ngr. sau rus. < fr.].

FALCĂ (*pl.* fălci) *sf.* ① ⚕ Fie-care din cele două bucăți osoase și încovoiate în care sînt înfipți dinții omului și ai vertebratelor (▣ 2030): falca de sus, falca de jos; cu fălcile intrate unele într'altele, de macre ce erau (ISP.); am căscat de mi-au trosnit fălcile (CAR.); F: a da fălci, a mînca cu lăcomie; Ⓟ: a muta cuiva fălcile din loc, a-i strîmba fălcile, a-i da o palmă sdravănă; ⓟ: cu o ~ în cer și cu alta în pămînt, într'o fugă nebună; necăjit foc, gata să prăpădească tot ce întîlnește în cale (*în spec.* în limba basmelor, vorbind de balauri, zmei și zmeoaice) ¶ ② *Pr. ext.* ⚕ Partea cărnoasă a obrazului care acopere fălcile: de te va lovi cineva preste falca dreaptă, tu să întorci și cea stîngă (PRV.-MB.) ¶ ③ ☛ *Pr. anal. pl.* Se aplică la diferite obiecte sau unelte, prin asemănarea ce prezintă cu fălcile omului sau ale animalelor, sau prin funcțiunea ce au de a apuca ceva: fălcile carului, cracii de la furca carului; fălcile saniei, tălpile de lemn cu care alunecă sania pe zăpadă (☛ ▣ SANIE); fălcile corăbiei, laturile încovoiate care alcătuesc partea dinainte a corăbiei; fălcile cleștelor, între care se apucă cuiul (▣ 1291), etc. [refăcut din *pl.* ‡ falci, *sg.* falce < lat. falx, falcem „coasă", din cauza asemănării ce prezintă încovoietura acesteia cu falca].

Fig. 2030. Falca de jos la om.

FĂLCARIȚĂ (*pl.*-țe) *sf.* ⚕ Ⓟ Numele popular al tetanosului, *în spec.* la copii, cărora li se încleștează fălcile și toate încheieturile trupului: fălcarița... se lecuește prăjind falca umflată cu o falcă de cal găsită pe rîpi sau pe cîmp (PAMF.) [falcă].

FĂLCATĂ *sf.* ♣ = SULIȚICĂ [falcă].

○**FĂLCĂU** *adj. Mold.* (SEZ.) = FĂLCOȘ.

FALCE *sf.* ⚕ Măsură de suprafață obicinuită

în Moldova egală cu 320 de prăjini pătrate (80 de prăjini în lungime și 4 prăjini în lățime, prăjina socotită de 3 stînjeni, stînjenul de 8 palme domnești) sau aproape 14.322 de metri pătrați: **cosește ea acolo într'o zi cîte o sută de fălci de iarbă** (SB.) [lat. falx, falcem „coasă", adică atîta loc cît poate cosi un om într'o zi].

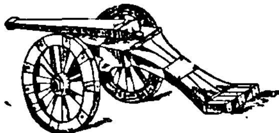
FĂLCEA, *mai adesea pl.* **FĂLCELE** *sf.* ① Tălpile cu care alunecă sania pe zăpadă (→ **SANIE**) ¶ ② Stinghiile de lemn, numite și „chingi", speteze" sau „curmezișuri" care leagă între ele blănile ce alcătuesc fundul sau scoarțele carului ¶ ③ Bucățile de lemn numite și „lopățele" sau „fofeze" care alcătuesc partea de sus și de jos a cîrceiei de la tînjala unui car ¶ ④ Cele două brațe numite și „mîini", „mînuși", „fofeze" etc. la vatalele de la războiu ¶ ⑤ Scîndurelele între care intră limba meliței sau melițoiului ¶ ⑥ Spetezele paralele înfipte în oblîncurile samarului (→ **SAMAR**) ¶ ⑦ Partea căpăstrului sau căpețelei ce trece pe la fălcile calului; la capătul de jos al fălcelelor se încătărămează zăbala (→ 831) [falcă].

○ **FĂLCER¹** *sm. Mold.* Cosaș care se tocmește cu falcea (SEZ.).

FĂLCER² *sm.* → **FELCER.**

○ **FĂLCESC** *adj. Mold.* Întrebuințat *numai în expr.*: **prăjină fălcească**, prăjină de falce (= 36 de stînjeni pătrați) închipuind un dreptunghiu de 4 prăjini în lungime și de 1 prăjină în lățime.

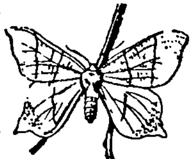
‡ **FALCONET** (*pl.*-ete) *sn.* Mic tun care arunca ghiulele de un calibru foarte mic (2031): **Românii luară în astă izbîndă șase steaguri și două tunuri falconete** (BĂLC.) [it.].

Fig. 2031. Falconet.

FĂLCOS *adj.* ① Cu fălcile mari: **Bulgari fălcoși cu barba ascuțită și ochii înfundați** (IRG.) ¶ ② F Mîncăcios, mîncău, lacom: **să lăsăm p'ăști fălcoși coconi să se mai îngrașe din puținul nostru** (JIP.).

○ **FALD** (*pl.*-duri) *sn. Mold.* Cută: **o perdea lungă și grea cu ~uri largi** (VLAH.); **mantia domnească cade în ~urii grei ai marmurii de Carrara** (IRG.) [rut. fald < germ. Falte].

*__FALENĂ__ (*pl.*-ne) *sf.* Familie de fluturi de noapte dintre cari unii fac mari stricăciuni copacilor din păduri, viței de vie, etc. (2032) [fr. phalène].

Fig. 2032. Falenă.

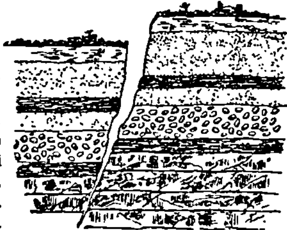
‡**FALET** (*pl.*-eturi) *sn.* Atelaj de patru cai înhămați cîte o pereche și pe doi din cari încalecă doi vizitii sau surugii în costume bogate: **o cucoană... permițîndu-și într'o zi a ieși la primblare cu ~uri a produs un mare scandal** (ALECS.) [comp. **FALAITAR**].

FĂLEȚ *adj. Trans. Băn.* Fălos, trufaș, fudul, mîndru: **Ce te ții, mîndro, făleață, Că nu-i măta judecească?** (TOC.); **La mîndra cea albineață, Nu-mi place că-i prea făleață** (NOV.) [vsl. hvalĭcĭ].

FĂLI¹ (-lesc) 1. *vb. tr.* ‡ A slăvi, a preamări.

2. *vb. refl.* ① A se mîndri, a se arăta mîndru de ceva: **toată împărăția se fălea că o să aibă un împărat înțelept** (ISP.) ¶ ② A se fuduli: **Țiganul... au mai aflat prilej ca să se fălească și înaintea lui** (SB.) [vsl. hvaliti].

○ **FĂLI²** (-lesc) *vb. intr. Băn.* A lipsi, a avea un defect [srb. faliti < germ. fehlen].

Fig. 2033. Falie

*__FALIE__ *sf.* Spărtură, crăpătură într'o rocă care se desface în două părți, depărtîndu-se una de alta (2033) [fr. faille].

○ **FĂLIE** = **FELIE.**

*__FALIMENT__ (*pl.*-te) *sn.* Starea unui negustor care a încetat plățile, recunoscută și declarată de un tribunal de comerț: **a da ~; a declara în stare de ~** [it.].

○ **FĂLINCĂ** (*pl.*-ci) *sf. Băn.* Cusur, defect [srb. falinka].

*__FALIT__ *adj.* și *sm.* (Negustor) care a încetat plățile, care a dat faliment, mofluz: **în acea zi era să se dea prin tîrg un ~ fraudulos** (FIL.) [it.].

○ **FĂLMĂTOC**, **FĂLMĂTUC** = **FOLMOTOC.**

FALNIC *adj.* ① Mîndru, măreț, impunător: **a surpat zidurile falnicului palat** (VLAH.) ¶ ② Vestit, renumit, glorios: **aflînd și despre numele cel ~ al celor doi frați împărați** (ISP.); **cea mai falnică izbîndă cu care se poate mîndri vînătoria** (ODOB.) [fală].

FĂLNICIE *sf.* (ODOB.) Fală, trufie, semeție [falnic].

FĂLOS¹ *adj.* ① Mîndru, măreț, falnic, impunător ¶ ② Trufaș, fudul, semeț: **Spun de Spanioli, că de va fi careva dintr'înșii și cerșitor, tot e ~ și măreț** (TICH.) [fală].

‡ **FĂLOS²** = **FOLOS.**

○ **FĂLOȘI** (-oșesc) *vb. refl. Trans. Băn.* A se fuduli, a se mîndri, a se arăta fălos: **calul, făloșindu-se, n'au vrut nimica să știe, nici să auză** (TICH.).

○ **FĂLOȘIE** *sf. Trans. Maram. Băn.* Fudulie, mîndrie, lăudăroșie: **aceasta e făloșia și mîndria mea, care era să-mi mînce viața** (TICH.) [fălos].

*__FALS__, ⊙ **FALȘ** 1. *adj.* ① Neadevărat, contrariu adevărului: **știre falsă** ¶ ② Mincinos: **martor ~; mărturie falsă** ¶ ③ Neîntemeiat: **bucurie falsă** ¶ ④ Nefiresc ¶ ⑤ Greșit, neexact: **socoteală falsă; judecată falsă; vers ~**, care nu are ritmul cerut, care șchioapătă; **notă falsă**, care nu e exactă, *vorb.* de ton ¶ ⑥ Plăsmuit, imitat, contrafăcut: **monedă falsă** ¶ ⑦ Prefăcut, care se arată altfel de cum e în realitate: **prieten ~; privire falsă.**

2. (*pl.*-suri) *sn.* ① Neadevăr, ceea ce nu e adevărat, ce nu e firesc ¶ ② Schimbare, prefacere, alterare a adevărului prin fapte (fabricarea de monede false, imitarea iscăliturii cuiva, schimbare nepermisă într'un act) sau prin vorbe (mărturie mincinoasă): **a comite un ~; ~ în acte publice.**

3. *adv.* Contrariu adevărului, în mod mincinos: **a jura ~** [lat.; **falș** < germ. falsch].

*__FALSAR__ *sm.* Cel ce comite un fals [după fr. faussaire].

*__FALSET__ *sbst.* Voce ascuțită și subțire, nefirească: **s'arată Matache cîntînd în ~, ca o maică stariță** (CAR.) [it].

*__FALSIFICA__, ⊙ **FALȘIFICA** (-fic) *vb. tr.* ① A preface ceva cu intențiunea de a înșela: **~ o băutură, o iscălitură** ¶ ② A nu face, a nu povesti, etc. conform cu dreptatea, cu adevărul: **~ alegerile; ~ o știre** [fr.].

*__FALSIFICARE__, *__FALSIFICAȚI(UN)E__ *sf.* Faptul de a falsifica [fr.].

*__FALSIFICATOR__, ⊙ **FALȘIFICATOR** *sm.*, **FALSIFICATOARE** *sf.* Cel ce (aceea care) falsifică [fr.].

*__FALSITATE__, ⊙ **FALȘITATE** *sf.* ① Caracterul lucrului fals: **~a unei știri; articole de imitație, a căror falșitate azi nu mai poate înșela pe nimeni** (VLAH.) ¶ ② Neadevăr, lucru fals; afirmare falsă, greșită ¶ ③ Fățărnicie, prefăcătorie [fals + fr. fausseté].

FALȚ (*pl.*-țuri) *sn.* ① Cuțitul cu care tăbăcarii cărnosesc pielea spre a o face deopotrivă de groasă pe toată întinderea ei (ION.) ¶ ② Scobitură, șanț, uluc ce se face într'o scîndură, în piatră, etc.: **rindea de falțuri** ¶ ③ Cuta ce face hîrtia la mașină ¶ ④ Fâșie de hîrtie, etc. pe care se lipesc hărțile într'un atlas, tablourile într'un album, etc. [germ. Falz (eisen)].

FĂLȚUI (-uesc) *vb. tr.* ① A îndoi coalele tipărite, spre a le lega sau broșa ¶ ② A face falțuri la o scîndură, etc. [germ. falzen].

FĂLȚUIT, **FĂLȚUIALĂ** *sf. sbst.* Faptul de a fălțui, îndoitul coalelor tipărite.

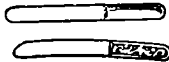
FĂLȚUITOR 1. *adj. verb.* și *sm.* **FĂLȚUI.** Care fălțuește.

2. (*pl.*-toare) *sn.* Rîndea care fălțuește scîndurile (2035).

3. **FĂLȚUITOARE** *sf.* ♣ Cuțit de os sau de lemn cu care se fălțuesc coalele la legătorie (▣ 2034).

† **FAMĂN** ☛ FAMEN.

† **FĂMEIE**... = FEMEIE...

*__FAMELIC__ *adj.* Care e deseori flămînd, neavînd ce mînca: un scriitor ~ [fr.].

Fig. 2034. Fălțuitoare.

*__FAMELIE__ *sf.* Ⓟ = FAMILIE.

FAMEN, † FAMĂN *sm.* Om castrat; eunuc: famenii să se primească întru clirici (PRV.-MB.); Niște răi și niște fameni, I-e rușine omenirii să vă zică vouă oameni (EMIN.) [lat.*f ē m ĭ- n u s].

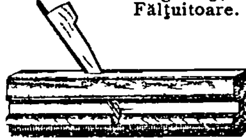

Fig. 2035. Fălțuitor.

*__FAMILIAR__ *adj.* ① Fără ceremonie, fără sfială, după cum obicinuește cineva să trăească cu cei din familia sa ¶ ② ✒ stil ~, simplu, după cum se obicinuește în conversația sau în scrisorile adresate prietenilor mai de aproape ¶ ③ Obicinuit, ce se știe din deprindere [fr.].

*__FAMILIARITATE__ *sf.* ① Purtarea familiară, fără sfială, fără ceremonii ¶ ② Legătură intimă, prietenie strînsă [fr.].

*__FAMILIARIZA__ (-izez) *vb. tr.* și *refl.* ① A (se) deprinde să trăească fără sfială, fără ceremonii cu cineva ¶ ② A (se) deda, a (se) obicinui [fr.].

*__FAMILIE__ *sf.* ① Toate rudele de același sînge sau prin alianță, ca tatăl, mama, frați, surori, copii, unchi, mătuși, nepoți, veri, cumnați, etc.: membrii unei familii; *în spec.* soțul, soția și copiii, sau și celelalte rude care locuesc împreună: toată familia e la țară ¶ ② Copiii, în opoziție cu tatăl și mama: a rămas văduv cu o familie numeroasă ¶ ③ Totalitatea indivizilor născuți din aceeași strămoși, neam; se zice *în spec.* de casele nobile, de familiile cu trecut istoric: familia Brîncovenilor ¶ ④ Se întinde cîteodată la întreaga omenire: oamenii alcătuesc laolaltă aceeași familie ¶ ⑤ Ⓕ Se zice și despre animale: castorul îngrijește de toate trebuințele familiei sale ¶ ⑥ ♣ Grup alcătuit din mai multe „genuri" de animale sau de plante care au în comun anumite caractere importante; mai multe familii alcătuesc un ordin: cervidele sînt o ~ din ordinul carnivorelor; mărarul face parte din familia umbeliferelor ¶ ⑦ Totalitatea substanțelor care au proprietăți chimice analoage: familia alcoolurilor ¶ ⑧ Totalitatea cuvintelor care derivă din aceeași tulpină: barbă, bărbie, bărbos, bărbăție. etc., fac parte din aceeași ~ [lat. + fr. f a m i l l e].

*__FAMILIST__ *sm.* Ⓟ Om cu f a m i l i e: sînt ~ precum vedeți, însă poate mă-ți întreba unde mi-e familia? (ALECS.).

○ **FĂNĂ** = FĂRĂ.

*__FANAL__ *sm.* ① Felinar mare: luminată de fanalul ce era aprins în balcon (D.-ZAMF.) ¶ ② Ⓕ Far: stăpîna acelei capele era ~ul care mă lumina (NEGR.) [fr.].

○ **FANAR**[1], ‡ FĂNAR (*pl.*-are) *sn. Mold. Bucov.* Felinar: îmblat-au toată noaptea cu fănare (N. COST.); fanarele trăsurii aruncau... pe șosea o pată lungă de lumină (ALECS.) [tc.].

FANAR[2], ‡ FĂNAR *sbst.* Mahala din Constantinopol, unde locuia altă dată numai nobilimea greacă: mergînd drept la casele cele părintești ce avea la Fănar (LET.); plăcintarii, lăptarii și bucătarii Fanarului (I.-GH.).

○ **FANARAGIU**[1] *sm. Mold.* Aprinzător de felinare, lampagiu: nici un pedestru nu era pe uliți, afară de fanaragii care strigau regulat „raita!" (NEGR.); ~l companiei de gaz a început să închidă becurile (CAR.) [tc.].

FANARAGIU[2] *sm.* Fanariot [F a n a r[2]].

○ **FĂNĂRAȘ** *sm. Bucov.* (MAR.) ♣ = LICURICIU [f a n a r].

*__FANARIOT__ 1. *sm.* ① Grec nobil, originar din Fanar (mahalaua din Constantinopol) ¶ ② Domn al uneia din Țările românești, între 1716 și 1821, de origine greacă din Fanar.

2. *adj.* De Fanariot, privitor la Fanarioți [ngr.].

*__FANARIOTIC__, FANARIOTICEȘC *adj.* De F a n a r i o t, privitor la Fanarioți: umblați... cu intrigi fanarioticești (ALECS.).

*__FANARIOTISM__ *sbst.* ① Caracterul unui F a n a r i o t ¶ ② Ⓕ Fățărnicie, șiretenie ¶ ③ Sistemul de stăpînire al Domnilor Fanarioți.

*__FANATIC__, -ICĂ, *adj.* și *sm. f.* ① Care se crede inspirat de divinitate ¶ ② Care e însuflețit de o rîvnă peste măsură de mare pentru religia sa ¶ ③ Care se pasionează din cale afară pentru un partid, pentru o credință, pentru o părere, pentru o persoană, etc. [fr.].

*__FANATISM__ *sbst.* ① Rătăcire care face pe om să creadă că are vedenii în materie religioasă, că e inspirat de divinitate ¶ ② Zel prea exagerat pentru o religiune ¶ ③ Patimă exagerată, zel fără margini pentru un partid, pentru o credință, pentru o părere, pentru o persoană, etc. [fr.].

*__FANATIZA__ (-izez) *vb. tr.* A face (pe cineva) fanatic: puterea ce a avut-o el odinioară de a ~ oamenii (CAR.) [fr.].

*__FANDA__ (-dez) *vb. refl.* A înainta cu un picior fără a mișca pe celălalt (în scrimă) [fr. s e f e n d r e].

*__FANDARE__ *sf.* Faptul de a se f a n d a; mișcarea ce se face în acest scop (▣ 2036).

‡ **FANDASIE** *sf.* = FANTAZIE [ngr.].

FANDASIOS, -OASĂ *adj.* și *sm. f.* Ⓕ Înfumurat (ă): un fandasios își făcuse chipul său de piatră (ISP.) [f a n d a s i e].

FANDOSEALĂ (*pl.*-seli) *sf.* Ⓕ ① Fudulie ¶ ② Mofturi, nazuri, fasoleală [f a n d o s i].

Fig. 2036. Fandare.

FANDOSI (-osesc) *vb. refl.* ① A se fuduli: dei nu vă mai fandosiți acum (ISP.) ¶ ② A face mofturi, nazuri [ngr.].

*__FANEROGAM__ 1. *adj.* ♣ Se zice despre o plantă care se reproduce prin flori aparente.

2. FANEROGAME *sf. pl.* ♣ Totalitatea vegetalelor care se reproduc prin flori aparente [fr.].

*__FANFARĂ__ (*pl.*-re) *sf.* ♩ ① Arie vioaie executată de cornuri sau de trompete: omul... a găsit gustul de a cînta... în fanfare melodioase vitejiile și neajunsurile sale (ODOB.); un sgomot de ~ ce își prelungi prin bolțile acestui castel din basme (VLAH.) ¶ ② Societate sau orchestră de muzicanți cari cîntă din instrumente de alamă: fanfara țipă, școlarii intonează imnul, un concert monstru (CAR.) [fr.].

*__FANFARON__, -OANĂ *adj.* și *sm. f.* ① Care se laudă din cale afară cu vitejia pe care n'o are ¶ ② Lăudăros, palavragiu: sgîrcit și ~ în același timp, îi plăcea să vadă casa bine ținută (D.-ZAMF.); păzește-te de vorbe fanfaronae sau flecare (PANN) [fr.].

*__FANFARONADĂ__ (*pl.*-de) *sf.* Faptă, palavră de fanfaron; lăudăroșie: talentul, superioritatea lui, goală ~ (VLAH.) [fr.].

○ **FĂNINĂ** ☛ FĂINĂ.

*__FANION__ (*pl.*-oane) *sn.* ⚔ Steguleț ce se înfige adesea în vîrful puștii și care servește la alinierea unei trupe sau pentru a distinge batalioanele aceluiași regiment (▣ 2038) [fr.].

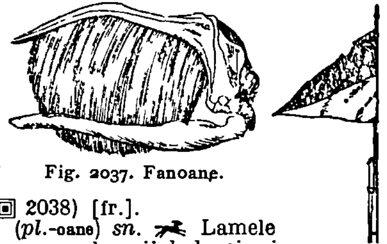

Fig. 2037. Fanoane.

Fig. 2038. Fanion.

*__FANON__ (*pl.*-oane) *sn.* Lamele cornoase de pe cerul gurii balenei și din care se fac oasele flexibile numite „balene", întrebuințate la corsete (▣ 2037) [fr.].

○ **FANSOLĂ** = FASOLE.

FANTACSI (-sesc) *vb. intr.* A se fuduli: să mai fantacsesc și eu prin tîrg, ca altele, daca îs isprăvnicească (ALECS.) [ngr.].

*__FANTASIE__ ☛ FANTAZIE.

*__FANTASMĂ__ (*pl.*-me) *sf.* Stafie, nălucă, fantomă: Ca fantasme albe plopii înșirați se pierd în zare (ALECS.) [gr.].

*FANTASMAGORIC *adj.* Ce ține de fantasmagorie: **~a licărire a fanalului făcea pe soldați să se creadă pe lumea cealaltă** (D.-ZAMF.) [fr.].

*FANTASMAGORIE *sf.* ① Arta de a face să apară, într'o cameră întunecoasă, imagini luminoase care, asemenea unor fantome, par a se apropia de spectator devenind din ce în ce mai mari cu cît înaintează ¶ ② Spectacol unde se arată aceste imagini, unde se face să apară aceste pretinse fantome: **îți insuflă un soiu de groază ce mărește efectul acelei fantasmagorii** (ALECS.) ¶ ③ Ⓕ În literatură și în arte, abuzul efectelor produse prin întrebuințarea supranaturalului sau prin combinațiuni extraordinare: **fantasmagoriile acestor romane pline de intrigi palpitante, de morți cari înviază** (VLAH.) [fr.].

*FANTAST *sm.* Care are idei ciudate, care trăește cu imaginația într'o lume plină de fantazii [germ.].

*FANTASTIC *adj.* Care există numai în închipuirea noastră; ciudat, chimeric: **toate au înfățișarea ~ă a lucrurilor văzute în vis** (VLAH.); **iarna găsește o petrecere de artist lipind pe geamuri flori ~e de ghiață** (I.-GH.) [fr.].

*FANTAZIE, FANTASIE, FANTEZIE *sf.* ① Plăsmuire a închipuirii, a imaginațiunii: **asemenea fantasii, cu înțelesuri multe și felurite, le scrii ca și cum ți le-ar dicta cineva dintr'o carte** (DLVR.); **se aruncă în împărățiile celor mai colorate fantezii** (VLAH.) ¶ ② Minte, închipuire ¶ ③ **Costum de ~**, care nu e conform cu moda sau cu ținuta obicinuită ¶ ④ Gust ciudat și trecător, caprițiu, toană: **ne-am plătit scump de tot fantazia tristă a unei civilizații de carton** (VLAH.); **p'atunci forma ișlicului nu era numai o fantasie, cum este astăzi cu pălăriile** (I.-GH.) ¶ ⑤ ♩ Variațiuni pe o temă împrumutată dintr'o operă [fr.].

*FANTAZIST, FANTEZIST *adj.* Plin de fantazii, de idei ciudate: **nume din istoria fabuloasă și fantazistă a antichității** (CAR.) [fr.].

FANTE *sm.* ① Una din figurile cărților de joc, valet: **~ele de treflă cu nouă de caro, fac tot nouă** (DLVR.); **regii, reginele și fanții de pe cărți erau... chipuri copiate din basmele ce și le spuneau serile** (EMIN.) ¶ ② F Tînăr împopoțonat, cu pretenții de eleganță, filfison: **ce ridiculi sînt fanții spilcuiți, radioși și impertinenți cari mă prigonesc cu zîmbetele lor idioate** (VLAH.) [it.].

*FANTEZIE... ☛ FANTAZIE...

*FANTOMĂ (*pl.*-me) *sf.* Stafie, nălucă, vedenie de noapte: **înfiorat, ca și cînd o ~ ar fi lunecat pe dinaintea lui** (VLAH.) [fr.].

*FANTOȘĂ (*pl.*-še) *sf.* Păpușe care, prin mijlocul unor sfori sau unui mecanism ascuns, joacă pe scena unui teatru, marionetă [fr.].

FAPNIC ☛ FAPTNIC.

‡FAPT¹ *adj. p.* FACE. Făcut.

FAPT² 1. (*pl.*-te, ‡ -turi) *sn.* ① Lucru făcut, ceea ce se face; **un ~ împlinit**, un lucru făcut, o acțiune săvîrșită care nu se mai poate schimba ¶ ② Întîmplare, ori-ce se întîmplă: **un ~ divers**, o întîmplare, o știre de puțină importanță, un incident ¶ ③ Povestire de cele ce s'au făcut: **~ele Apostolilor** ¶ ④ **De ~**, în realitate, aievea, efectiv ¶ ⑤ **~ e că...**, e un adevăr necontestat că... ¶ ⑥ Început (al zilei, al nopții, etc.): **~ul zilei se aprinde pe a dealurilor frunte** (ALECS.); **alaltăeri, în ~ul zilei, mă deștept tresărind** (CAR.); **Ajung în ~ul serii în șanțurile lor** (COȘB.) ¶ ⑦ (*pl.*-turi) Ⓟ Farmec, vrajă ce se aruncă în calea cuiva, care apoi se bolnăvește căpătînd niște bube pe tot trupul, mai ales pe față și pe mîini; **de ~** nu se vindecă omul decît prin anumite descîntece; IARBA-DATULUI-ȘI-FAPTULUI ☛ FECIORICĂ ②.

2. *sm.* ① Omida fluturelui numit „strigă" ¶ ② ♣ = TRIFOIAȘ; FAPTUL-MARE = ȘTEVIE [lat. factum].

FAPTĂ (*pl.*-te) *sf.* Acțiune săvîrșită, ispravă: **ai făcut o ~ bună, rea; de la vorbă și pînă la ~ este mare deosebire** (CRG.); Ⓓ: **nici o ~ fără (răs)plată; cum e fapta și plata** *sau* **după ~ și plata** [lat. facta].

FĂPTAȘ *sm.* Cel ce a făptuit o crimă, un delict [faptă].

FAP(T)NIC *sm.*, FAP(T)NICĂ *sf.* ♣ Buruiană pe care poporul o întrebuințează ca doctorie pentru vindecarea boalei provenite din fapt.

FĂPTUI (-uesc) *vb. tr.* A săvîrși, a comite: **cine în politică vorbește puțin și făptuește mult are caracter** (JIP.); **~ o crimă; te-am pălmuit pentru fapta ce ai făptuit** (ISP.) [fapt].

FĂPTUITOR, -TOARE *adj. verb.* și *sm. f.* FĂPTUI. Care făptuește.

FĂPTURĂ (*pl.*-turi) *sf.* ① ‡ Facere, zidire, creațiune: **făptura lumii** ¶ ② ‡ Lucru plăsmuit: **făptura mînilor lui** (COR.) ¶ ③ Fire, lume, univers ¶ ④ Ființă plăsmuită, creatură: **fápturile plăsmuite de Prometeu erau numai băieți** (ISP.); **nu rîde, că și asta-i făptura lui Dumnezeu, ca și noi** (CRG.); **bătrînul și meșterul cîrmaciu pare o ~ din basme** (VLAH.) ¶ ⑤ Ființă (în genere): **îi mergea numele că este cea mai frumoasă ~ de sub soare** (ISP.) ¶ ⑥ Înfățișare, chip, statură: **atît ești de frumoasă la chip și la ~** (ALECS.) [lat. factura].

*FAR (*pl.*-ruri) *sn.* ① Aparat compus dintr'o lanternă foarte puternică, cu lumini adesea electrice, permanente sau intermitente, așezată în vîrful unui turn, ridicat pe o stîncă în mijlocul mării sau pe țărm, spre a servi de călăuză navigatorilor (▣ 2039, 2040): **ne urcam încet spre ~ul din vîrful insulei** (VLAH.) ¶ ② Ⓕ Ceea ce luminează sau călăuzește: **Unde luna-și aprinde ~ul tainic de lumină** (ALECS.) ¶ ③ Felinar cu lumină puternică la un automobil (▣ 2041) [fr.].

Fig. 2039. Far.

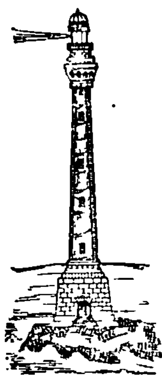

Fig. 2040. Far.

○FARĂ *sf. Trans.* Neam (*în spec.* rău), soiu rău de oameni: **ce ~ rea de om** (DENS.) [comp. alb. fars].

Fig. 2041. Far de automobil.

FĂRĂ 1. *prep.* ① Lipsit de, care n'are, unde nu se află: **~ bani; ~ lumină; ~ munți; ~ voie**; adesea urmat de **de**: **~ de știrea mea; ~ (de) veste**, pe neașteptate; **~ vreme**, la vreme nepotrivită; înainte de vreme: **îi îmbătrînesc ~ de vreme** (VLAH.); *Mold.* **~ sine**, deodată, dintr'odată: **Cade ~ sine în groapa cu jaratic** (CRG.) ¶ ② Se construește cu subjonctivul sau cu infinitivul, și în cazul acesta din urmă poate fi însoțit de **de**: **~ să-și mai bată capul; ~ ca vre-unul din noi să-l oprească; ~ a pierde vremea; ~ de a mai zice o vorbă** ¶ ③ **~ doar și poate** ☛ DOAR ¶ ④ *Trans.* Numai: **Italia-i țară bună, Fără mie-mi pare rea** (IK.-BRS.) ¶ ⑤ † Afară de: **cu 15 mii de Turci ~ alți lefecii ce-i adunase** (GR.-UR.).

2. *conj. Trans.* Ci [lat. foras].

FĂRĂ-DE-LEGE 1. *sf.* Nelegiuire, faptă nelegiuită: **hoțma le spunea... ce-i așteaptă pentru fără-delegile lor** (NEGR.).

2. *adj.* Nelegiuit: **păcat, sărmanul, să moară ca un cine ~** (CRG.) [fără + de + lege].

FARAFASTÎCURI *sf. pl. Mold.* F Nimicuri, fleacuri, bazaconii, mofturi: **m'am săturat de toate farafastîcurile dumitale** (ALECS.).

‡FĂRĂ-FUND (*pl.*-duri) *sn.* Abis, prăpastie.

○FARAGĂU (*pl.*-găe) *sn. Oaș.* Bardă, teslă [ung.].

FĂRĂ-LEGE = FĂRĂ-DE-LEGE.

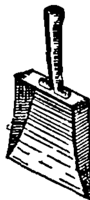
FĂRĂ-MINTE ☛ MINTE.

*FARANDOLĂ (*pl.*-le) *sf.* Dans, originar din sudul Franței, care se execută de mai multe persoane ce se țin de mînă [fr.].

FARAON *sm.* ① Poreclă dată Țiganilor, din cauza părerii greșite că ar fi originari din Egipt: **Măi Țigane, Faraoane! De ce nu aveți și voi o biserică ca noi?** (MAR.) ¶ ② Una din numeroasele denumiri populare ale diavolului (PAMF.) (FURT.) ¶ ③ ♠ Un fel de joc

de cărţi, împrumutat de la Francezi, ce seamănă cu stosul: **şi-a pierdut starea în cărţi jucînd ~ul** (ALECS.) [Faraon, numele vechilor regi ai Egiptului; fr. Pharaon].

FĂRAŞ (*pl.*-aşe) *sn.* Lopăţică în care se strînge gunoiul după ce se mătură (▣ 2042) [tc.].

Fig. 2042. Făraş.

○**FARBĂ** *sf. Tr.-Carp.* Coloare; văpsea: **de acolo au ieşit atîta de multe feluri de haine pestriţe şi în tot felul de farbe** (ŢICH.) [germ. Farbe].

***FARD** (*pl.*-duri) *sn.* Suliman: **~ul şi sprîncenele din cale afară făcute ale mamei** (VLAH.) [fr.].

***FARDA** (-dez) *vb. tr.* şi *refl.* A (se) sulimeni [fr.].

FARFARA *sm.* ① Palavragiu, flecar, care nu ştie să ţie o taină, gură-spartă ¶ ② ⊕ Advocat [tc.].

○**FARFASIT** *adj.* şi *sm. Mold.* Mofturos, năzuros: **dar voi, mangosiţilor şi farfasiţilor, de cîte ori iţi fi dormit în stroh?** (CRG.).

FARFURĂRIE *sf.* ① *col.* FARFURIE ¶ ② Diferite vase de porţelan sau de faianţă: **fel de fel de mărfuri de ~ şi sticlărie** (CAR.).

FARFURIE *sf.* ① ‡ Porţelan: **boala de armurar... se lecueşte... cu ~ de cea bună pisată şi amestecată cu apă** (DRĂGH.) ¶ ② Vas de porţelan sau de faianţă, pus pe masă dinaintea fie-cărui mesean, şi din care mănîncă (▣ 2043): **~ întinsă; ~ adîncă** [tc.].

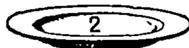

Fig. 2043. Farfurii: 1. Farfurie adîncă.— 2. Farfurie întinsă.

FARFURIOARĂ (*pl.*-re), FARFURIUŢĂ (*pl.*-ţe) ① *sf. dim.* FARFURIE ¶ ② Farfurie mică ce se pune subt o ceaşcă: **linguriţe de argint, farfurioţe şi ceşti de porţelan** (DLVR.).

FĂRIM... = FĂRÎM...

○**FĂRINĂ** *sf. Mold. Trans. Bucov.* = FĂINĂ.

***FARINGE** *sbst.* ⚕ Parte a tubului digestiv constituind un canal care se leagă de o parte de gură şi de fosele nasale, de altă parte de esofag şi de traheea-arteră; gîtlej, înghiţitoare (▣ 2044) [fr.].

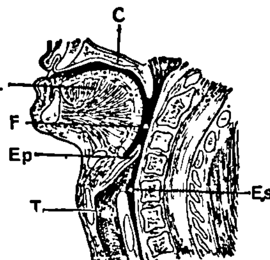

Fig. 2044. Faringe. — L. Limba.— T. Traheea - arteră.— C. Cerul gurii.— Ep. Epiglota. — Es. Esofagul. — F. Faringele.

***FARINGITĂ** (*pl.* -te) *sf.* ✍ Inflamaţiunea faringelui [fr.].

○**FĂRINOS** *adj.* = FĂINOS: **scutură un sac ~ pe răsadniţă** (MAR.) [făr in ă].

***FARISEISM** *sbst.* ① Caracterul fariseului ¶ ② Ⓕ Făţărnicie, ipocrizie [fr.].

FARISEU, ‡ FARISEIU *sm.* ① Membru al sectei religioase la vechii Evrei care observa cu sfinţenie toate preceptele legii lui Moisi şi care făcea paradă de pietatea lui: **nu mai face şi tu atîta vorbă ca fariseul cel făţarnic** (CRG.); **fariseul, tot fariseu este, în toate timpurile şi la toate popoarele** (ISP.) ¶ ② Ⓕ Făţarnic, prefăcut, ipocrit: **Farisei şi mult făţarnici, intriganţi şi necinstiţi** (LET.) [vsl. farisĕi < gr.].

FĂRÎMA, ✓ FĂRÎMI, *Mold.* FĂRMA (-rîm, *Mold.* farm, *poet.* farm) *vb. tr.* şi *refl.* A (se) face fărîme, a (se) preface, a (se) rupe, a (se) sdrobi în mici bucăţele; Ⓕ: **văpaia lunii se farmă de muchile valurilor** (VLAH.).

FĂRÎMĂ (*pl.*-me) *sf.* ① Bucăţică foarte mică ruptă dintr'un obiect, sau dintr'un obiect care s'a rupt, s'a spart în mici bucăţele: **o ~ de pîine; a face fărîme, a fărîma, a sdrobi, a face bucăţi: făcu mici fărîme pe necuratul de zmeu** (ISP.) ¶ ② Ⓕ O cantitate foarte mică, o părticică mică, un pic: **mînată spre locaşul mîntuirii d'o ~ de nădejde** (DLVR.); **o biată ~ de adevăr se cucerea mai greu decît o ţară** (VLAH.) [comp. alb. θărimă].

FĂRÎMĂCIOS *adj.* = FĂRÎMICIOS.

FĂRÎMĂTOR *adj. verb.* FĂRÎMA. Care fărîmă.

FĂRÎMĂTURĂ, FĂRÎMITURĂ, FIRIMITURĂ, FRIMITURĂ, *Mold. Bucov.* FĂRMĂTURĂ (*pl.*-turi) *sf.* Bucăţică rămasă dintr'un obiect fărîmat: **cetatea ruinată ce se vede astăzi este zidită din fărîmăturile celei vechi** (BOL.); **nu i se dete voie a împărţi nici fărmăturile cu cînii lui** (NEGR.); **începură a pica fărmături din piatra ceea ce o legase el de funie** (SB.); **în sufragerie, după ce s'au adunat tacîmurile şi firimiturile** (BR.-VN.); Ⓕ: **frimituri de vorbe pe care numai ea le pricepe** (VLAH.) [fărîma, fărîmi].

FĂRÎMĂTURICĂ (*pl.*-rele) *sf. dim.* FĂRÎMĂTURĂ.

FĂRÎMICA, FĂRIMICA (-ic) *vb. tr.* A face fărîme, a îmbucăţi: **îmbătrîniţi în ţara asta, care am văzut-o fărîmicată şi umilită** (I.-GH.) [fărîmică].

FĂRÎMICĂ, FĂRIMICĂ (*pl.*-ci) *sf.* ① *dim.* FĂRÎMĂ: **il făcură mici fărîmici** (ODOB.) ¶ ② Fărîmă de pîine.

FĂRÎMICIOS, FĂRMĂCIOS *adj.* Care se fărîmă uşor.

FĂRÎMIT *adj. p.* FĂRÎMI: **Şi ducea, văzînd cu ochii, viaţa-i ~ă 'n clipe** (VLAH.).

FĂRÎMIŢA, FĂRIMIŢA, FIRIMIŢA (-ţez) *vb. tr.* şi *refl.* A (se) fărîma mărunt, a (se) preface în mici fărîme: **o să 'ntoarcă mereu glia, s'o fărîmiţeze şi s'o adune** (LUNG.); **le-o firimiţa în bucăţele mici** (BR.-VN.) [fărîmiţă].

FĂRÎMITURĂ ☞ FĂRÎMĂTURĂ.

FĂRÎMIŢĂ (*pl.*-ţe) *sf. dim.* FĂRÎMĂ: **umerii obrazului scoşi şi nasul numai o ~ de sfîrc** (I.-GH.).

FĂRÎMUŞĂ *sf. dim.* FĂRÎMĂ: **coteii şi miţele din fărîmuşile mesii stăpînilor se hrănesc** (CANT.).

FĂRMA ☞ FĂRÎMA.

‡**FARMĂC** = FARMEC.

‡**FĂRMĂCA ...** ☞ FERMECA...

***FARMACEUTIC** 1. *adj.* ⚗ Privitor la farmacie. 2. FARMACEUTICĂ *sf.* Partea medicinei care se ocupă cu prepararea şi întrebuinţarea medicamentelor [fr.].

***FARMACIE** *sf.* ⚗ ① Spiţerie, laboratorul sau prăvălia farmacistului (▣ 2045) ¶ ② Colecţiune de medicamente, trebuincioase unei case, închise într'o cutie ¶ ③ Profesiunea de farmacist: **învaţă farmacia** [fr.].

Fig. 2045. Farmacie.

***FARMACIST** *sm.*, -TĂ (*pl.*-te) *sf.* ⚗ Care are profesiunea de a prepara şi a vinde medicamente, spiţer(easă) [farmacie].

***FARMACOPEE** *sf.* ✍ Carte care tratează despre prepararea medicamentelor [fr.].

FĂRMĂTURĂ ☞ FĂRÎMĂTURĂ.

FARMAZON *sm.*, -OANĂ (*pl.*-ne) *sf.* Ⓟ ① Vrăjitor (-toare), fermecător (-toare): **piatra n'o poate lega, fie cît de mare farmazon** (VOR.); **fata lui, care ci-că este o farmazoană cumplită** (CRG.) ¶ ② ꟻ Şiret: **farmazonul nostru bietul Căpitan Ciupagea** (I.-GH.); **înşelat d'atîtea ori de farmazonii noştri politici** (JIP.) [rus. farmasonŭ, „franc mason"].

FARMAZONIE *sf.* Ⓟ *mai adesea* FARMAZONII *pl.* Vrăji, farmece; scamatorii: **băbăţia dumitale nu prea ştie farmazonii ca alte babe** (FLOR.); **îi duc mintea într'o lume de farmece şi de farmazonii** (VLAH.) [farmazon].

FARMEC (*pl.*-ece) *sn.* ① Mijloc ocult, operaţiuni sau formulă magică ce se întrebuinţează spre a aduce pe cineva sau ceva într'o stare supranaturală, spre a comunica cuiva însuşiri cu totul nefireşti, spre a-i aduce supărări, boale, etc. sau spre a-l lecui: **cel rănit va să se tămăduească cu descîntece şi cu ~e** (PS.-SCH.); **îndată ce un copil se naşte, să se cîntărească, ca să nu se lipească ~ele de el niciodată** (GOR.) ¶ ② Ⓕ Desfătare, atracţiune puternică pe care o exercită asupra noastră un lucru foarte plăcut, o privelişte sau o persoană foarte frumoasă, etc.: **descriind ~ul plin de taină şi de evlavie al clădirilor vechi** (BR.-VN.); **~ul nopţii se 'ntinde şi-astîmpără toate sgomotele pămîntului** (VLAH.) [lat. pharmacum].

FĂRMECĂ = FERMECĂ.

·FARNIENTE *sbst.* Nelucrare, lenevire: **Ieșenii iubesc liniștea și acel drag ~ din care se alcătuește cea mai mare parte din viața lor** (NEGR.); *mai adesea în expr.*: **dolce ~**, trîndăvie, dulce lenevire [it.].

·FARSĂ (*pl.*-se) *sf.* ① Ⓣ Comedie hazlie, cu situații caraghioase și glume adesea grosolane ¶ ② *Pr. ext.* Festă, poznă, păcăleală glumeață, șotie, renghiu: **cine mi l-a trimes a făcut o ~ de prost gust** (VLAH.) [fr.].

·FARSOR *sm.* Cel ce face altuia farse, renghiuri; poznaș, hîtru, ghiduș [fr.].

○**FĂRȘANG** (*pl.*-guri) *sn. Trans.* Cișlegi, carnaval [ung. < germ. F a s c h i n g].

○**FĂRȘANGAR**, **FĂRȘINGAR**, ✓ **FĂRȘINGOOIU** *sm. Trans.* Om mascat care umblă din casă în casă, în săptămîna albă, făcînd tot soiul de nebunii [f ă r ș a n g].

○**FĂRTAIU**, **FÎRTAIU** (*pl.*-taie) *sn. Tr-Carp.* Sfert; litră [ung. f e r t á l y].

FĂRTAT, **FÎRTAT** *sm.* ① Frate de cruce: **să ne prindem fărtați și vină cu mine la ceilalți zmei** (SB.) ¶ ② Tovarăș, prieten nedeslipit, ortac [f r a t e, cu sufixul participial -a t > *f r ă t a t, după sl. (p o b r a t i m < b r a t ŭ „frate"].

FĂRTĂȚIE, **FÎRTĂȚIE** *sf.* ① Legătura între doi f î r t a ț i: **eu știam că fîrtăția nu se desleagă** (SB.) ¶ ② Tovărășie, prietenie intimă.

† **FARTIR** — CFARTIR.

○**FĂRTOI** (-oesc) 1. *vb. tr. Trans. Bucov.* A da într'o parte carul apucîndu-l din partea dindărăt. 2. *vb. refl.* A aluneca într'o parte (*vorb.* de o sanie) pe un drum prea neted sau aplecat [ung. f a r t o l n i].

·FASCE *sf. pl.* (Ant.) Mănunchiu de nuiele de mesteacăn legate cu niște curele încrucișate și cu o secure în vîrf, ce purtau lictorii care precedau pe magistrații romani (▪ 2046) [lat.].

Fig. 2046. Fasce.

·FASCICOL (*pl.*-ole) *sn.* = FASCICULĂ.

·FASCICULĂ (*pl.*-le) *sf.* Mai multe coale legate împreună dintr'o carte ce nu se publică deodată în întregime ci, treptat, la anumite intervale [fr.].

·FASCICULAT *adj.* ♣ Dispus în formă de mănunchiu: **rădăcină ~ă** (▣ 2047) [fr.].

·FASCINA (-inez *vb. tr.* ① A fermeca ¶ ② A paraliza mișcările cuiva supunîndu-l cu privirea ¶ ③ F A ameți, a răpi prin nuri, prin frumusețe [fr. < lat.].

·FASCINANT *adj.* Care fascinează: **neputînd să-și ia ochii de la acea dulce, amețitoare, ~ă aparițiune** (VLAH.) [fr.].

·FASCINATOR, -TOARE *adj. sm. f.* Care fascinează, farmecă, încîntă, amețește cu privirea, cu frumusețea, etc. [fr.].

·FASCIOARĂ (*pl.*-re) *sf.* Fasciculă [lat. f a s c i o l a].

Fig. 2047. Rădăcină fasciculată.

·FASCISM *sbst.* ☛ P. IST. [it.].

·FASCIST *adj.* și *sm.* ⊕ Partizan al programului de guvernare al fascismului, adept al fascismului: **guvern ~** [it.].

FASOLE, ✓ *Mold. Bucov.* **FASOLĂ** (*pl.*-le) *sf.* ♣ ① Plantă leguminoasă, originară din America, ale cărei păstăi, verzi sau galbene (FASOLE-ȚUCĂRĂ), sau boabe (albe, roșiatice, pestrițe, etc.) sînt foarte întrebuințate în alimentațiune (▣ 2048) (*Phaseolus vulgaris*); unele specii sînt agățătoare și se încolăcesc în jurul porumbilor, printre cari sînt semănate sau al aracilor ori parilor puși anume (~-DE-ARACI, ~-DE-PAR), altele, au tulpina scurtă și se susțin singure (~-OLOAGĂ, ~-PITICĂ) (*Phaseolus nanus*); cele mai răspîndite și căutate varietăți în țară sînt: ~A-OUȘOARĂ, cultivată mai mult în Moldova, ~A-OBĂDATĂ, răspîndită în Muntenia și ~A-LĂTĂREAȚĂ în formă de rinichi, ~A-ȚUCĂRĂ, cu păstaia lungă și galbenă; o altă varietate, numită ~-MARE, originară din America de Sud, face flori mari, de un roșu aprins sau albe, și se cultivă adesea ca plantă ornamentală (*Phaseolus multiflorus*) ¶ ② FASOLEA-CIOAREI — REMF ¶ ③ FASOLE-JAPONEZĂ — SOIE ¶ ④ Păstaia plantei pînă nu se desvoltă într'însa boabele; numită și ~ verde ¶ ⑤ Bobul din păstăi, ajuns la maturitate ¶ ⑥ Ⓟ Dinte: **Strînge-ți lipitorile, că se văd fasolele** (ALECS.), **strînge-ți fasolele** (VOR.), închide-ți gura să nu se vază dinții ¶ ⑦ F **A da ca la ~**, a lovi cu putere, fără milă [ngr.].

Fig. 2048. Fasole.

FASOLEALĂ (*pl.*-ele *sf.* Ⓟ Faptul de a se f a s o l i.

FASOLI (-olesc) *vb. refl.* Ⓟ A face mofturi, nazuri, marafeturi, f a s o a n e, a se izmeni: **s'a cam fasolit la început, dar în sfîrșit s'a îmblînzit ca o mioară** (ALECS.) [formațiune populară din f a s o a n e].

FASOLICĂ *sf.* ♣ ① FASOLE ¶ ② OREȘNIȚĂ.

·FASON (*pl.*-soane *sn.* ① Modul cum un lucru e făcut, *în spec.* forma ce se dă unei haine, unei pălării; croială: **vestit prin ~ul jiletcilor** (NEGR.) ¶ ② Lucrul, lucrarea unui meșteșugar: **am cumpărat singur stofa și i-am plătit numai ~ul** ¶ ③ *pl.* F Nazuri, mofturi, marafeturi, izmenituri, maniere afectate: **și atunci să poftească iar d. judecător să ne mai facă fasoane!** (CAR.) [fr.].

·FASONA (-nez) *vb. tr.* ① A da unui lucru forma, fasonul ce trebue să aibă ¶ ② Ⓕ A forma încetul cu încetul spiritul [fr.].

·FAST *sn.* Lux măreț, măreție, fală [fr.].

·FASTĂ *adj. f. numai în expr.* **zi ~**, zi favorabilă; **zile faste**, zile în care, la Romani, era îngăduit ca tribunalele să ție ședință și să împartă dreptatea [lat.].

FASTE *sf. pl.* ① △ Calendarul vechilor Romani în care erau înșirate zilele de lucru și cele oprite de ori-ce lucrare ¶ ② **~ consulare**, tabele pe care erau înscrise numele consulilor în ordine cronologică ¶ ③ Registru public, în care se treceau faptele mari și vrednice de pomenire [lat.].

·FASTIDIOS *adj.* Plicticos, plictisitor, anost: **ar fi ~ a mă întinde mai mult asupra acestui subiect** (I.-GH. [fr. < lat.].

·FASTUOS *adj.* Care desfășură un lux prea măreț, falnic: **Curtea activă și fastuoasă a lui Constantin-Vodă** (ODOB.) [fr. < lat.].

FĂSUIȚĂ (*pl.*-țe) *sf.* ♣ = OREȘNIȚĂ.

○**FĂSUIU** *sm.* ♣ *Olten. Băn.* — FASOLE [srb. f a s u l j].

○**FASULĂ** (*pl.*-le), **FASULE** *sf.* ♣ = FASOLE [bg. f a s u l].

FAȘĂ, **FAȘE** (*pl.* fâși), ○**FAȘIE** (*pl.* fășii) *sf.* ① Fâșie, legătură îngustă și lungă de pînză cu care se înfașă copilul peste scutece (▪ 2050): **cînd botezi copii, să le dai fașă lungă** (GOR.) ¶ ② Ⓕ Pruncie; **din ~**, din vîrsta cea mai fragedă, din pruncie: **încă pe cînd era în fâșii, Marta avea obiceiul de punea toată lumea 'n mișcare** (SLV.); **în fașă**, la început, pînă nu se desvoltă, pînă nu ia proporții: **datoria noastră de patrioți este să înnăbușim complotul în fașă** (ALECS.) ¶ ③ Fâșie lungă și îngustă de pînză foarte subțire cu care se bandajează o rană (▣ 2049) ¶ ④ FÂȘIE ② : **țăranul nostru... cată... să facă din o fașă moșie în lege** (LUNG.) [lat. f a s c i a].

Fig. 2049. Fașă. Fig 2050. Fașă.

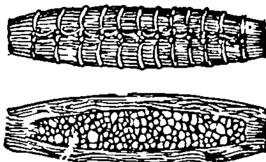
○**FĂȘCUȚĂ** (*pl.*-țe) *sf. Mold.* Putinică cu capac în care se ține unt, brînză, lapte acru, etc. [rut. f a s k a].

○**FAȘIE** ☛ FAȘĂ.

FÂȘIE *sf.* ① Bucată lungă și îngustă tăiată sau sfîșiată dintr'o materie (pînză, piele, etc.): **alții călcau cu iuțeală pe o ~ de tulpan întinsă** (ODOB.); Ⓕ :

De-atunci negura eternă se desface în fâșii ¶ ② Bucată de pămînt, lungă și îngustă: acestei bogate fâșii de pămînt... natura i-a dat cu amîndouă mîinile din toate frumusețile (VLAH.) [f a ș ă].

*FAȘINĂ (pl.-ne) sf. ⚔ Mănunchiu de nuele care intră în construcțiunea unor lucrări de fortificațiune sau de terasament și care servea adesea pentru a umplea șanțurile ce trebuiau trecute spre a năvăli la asalt (• 2051): Cum ei la șanțuri alergau Cu scări și cu fașine (ALECS.) [fr.].

Fig. 2051. Fașine.

*FAȘIONABIL adj. Care se ține de moda lumii elegante: ele își comunicau astfel una alteia ideile lor sociale și ~e (I.-GH.) [fr. < engl.].

FĂȘIOARĂ (pl.-re) sf. dim. FĂȘIE.

○ FĂȘIU, FĂȘIU sm. Băn. Cumnat (cînd e vorba de doi inși ale căror soții sînt surori).

FĂT (pl. feți) sm. ① Copilul în pîntecele mamei ¶ ② †Copil, băiat, fecior: despre feții de împărat ce mi-ai spus, mi se rupe inima (CRG.); se închină cu smerenia unui ~ de Domn cuvios (ODOB.); tu ai ceva, ~ul tatii, ai ceva... spune-mi (BR.-VN.); astăzi aproape numai în expr. ~ul meu! copilul meu! băiete! De-al de tine, ~ul meu, Mulți viteji ucis-am eu (ALECS.) ¶ ③ Trans. Paracliser, țîrcovnic: Cobea-i feciorul ~ului de la noi din sat (RET.) ¶ ④ În basmele populare: făt-logofăt, copil cu însușiri extraordinare predestinat a deveni eroul basmului: eu i-aș face doi feți-logofeți, cu totul și cu totul de aur (ISP.) ¶ ⑤ Făt-frumos, eroul basmelor populare, frumos și viteaz din cale afară, care izbutește să răpuie zmeii și balaurii, și se însoară, mai adesea, cu o fată de împărat sau cu o zînă măiastră: Ai trăit și tu în basme... te credeai și tu o zînă, Și-așteptai ca să te fure, vre-un Făt-frumos să vină (VLAH.) [lat. f ē t u s].

FATĂ (pl. fete) sf. ① Copilă, persoană de sex feminin, nemăritată, în opoziție cu „băiat": dacă vei bea apă unde bea curcubeul, te faci o lună băiat și o lună ~ (VOR.); voi sînteți fete și numai un băiat m'ar scoate din nevoie (ISP.); am o singură fată și-oiu vedea eu pe cine mi-oiu alege de ginere (CRG.) ¶ ② Femeie încă nemăritată, în opoziție cu „nevastă", „femeie", „muiere": Ești nevastă ori ești ~, Ori zînă din cer picată? (ALECS.); voiu căta să-ți dau o fată bună din sat, cu nițică zestricică (ISP.); F: de cînd era mama (sau bunica) ~, de foarte multă vreme, cu mulți ani înainte; ~ mare, a) copilă în vîrstă de măritat; b) fecioară, virgină; parcă-i o ~ mare, e cuminte, așezat: cuminte, harnic și rușinos ca o ~ mare (CRG.); el era de treabă, smerit, sfiicios ca o ~ mare (ISP.); ~ stătută, ~ bătrînă, ~ în păr, fată rămasă nemăritată, care a trecut peste vîrsta de măritat ¶ ③ Fecioară, virgină (‡ ~ fecioară) ¶ ④ Fiică: baba punea pe fata unchiașului la toate greutățile casei (ISP.) ¶ ⑤ pl. Ⓟ Fetele cîmpului, fetele codrului, unul din numeroasele nume ale ielelor ¶ ⑥ ~ în casă, servitoare, slujnică, jupîneasă ¶ ⑦ ☆ Fata mare, Fata (mare) cu cobilița, numele popular al constelațiunii Orionului ¶ ⑧ PĂRUL-FETEI ☛ PĂR, RUȘINEA-FETEI ☛ RUȘINE ¶ ⑨ Bucov. Furnică lucrătoare, furnică fără aripi [lat. f ē t a].

FĂTA (a 3-a sg. (fată) vb. tr. și intr. ① A naște (vorb. de animalele mamifere), a face pui: oaia finului fătase un miel (ISP.); Ⓟ: cînd îi dai îi fată vaca (sau iapa); cînd îi cei, îi moare vițelul (sau mînzul), se zice despre cei cari caută tot felul de scuze, cînd e vorba să înapoieze un lucru pe care l-au căpătat cu împrumut, după multe stăruințe din partea lor ¶ ② Ⓕ iron. A produce: vă petreceți vremea a ~ niște stihuri schilăvoase (NEGR.) [lat. f ē t a r e].

FĂTĂCIUNE sf. ① Fătatul oilor: de la perdelele de oi ce sînt cu ~ pe moșie ¶ ② Locul unde fată oile ¶ ③ Organul genital al vacii, al scroafei, etc., fătătoare [f ă t a].

*FATAL adj. ① Ursit, sortit, hotărît de soartă astfel încît să nu se poată schimba, să nu poată fi înlăturat ¶ ② Care are urmări nenorocite, ce e de nenoroc: înainte de a lua ~a hotărîre, arătase semne de mare neliniște (CAR.); lovitură ~ă, lovitură care pricinuește moartea [fr.].

FĂTĂLĂU — FETELEU.

*FATALISM sbst. ✢ Doctrină care neagă liberul arbitru și după care toate cîte se întîmplă sînt ursite de mai 'nainte și nu se pot înlătura [fr.].

*FATALIST 1. sm. Cel ce crede în fatalism. 2. adj. Care ține de fatalism [fr.].

*FATALITATE sf. ① Ursită, soartă de care nu poate scăpa cineva, ce nu se poate înlătura sau schimba: el părea că se supune unei fatalități oarbe (D.-ZAMF.) ¶ ② Împrejurare nenorocită ce nu se putea prevedea sau opri: a fost se vede o ~..., toate erau într'adins pregătite pentru peirea lui (VLAH.) [fr.].

FĂTAT 1. adj. p. FĂTA. Care a fost fătat. 2. sbst. ① Faptul de a f ă t a ¶ ② Timpul cînd fată animalele.

FĂTĂTOARE 1. adj. f. Care f a t ă: oaie, vacă ~; la botez, ciobanul dărui finului său o oaie fătătoare (ISP.).

2. sf. ① Locul unde fată animalele ¶ ② Partea genitală a vacii, a bivoliții, a iepii sau a scroafei.

FĂTĂTURĂ (pl.-turi) sf. ① Produs al animalelor fătătoare, ceea ce s'a f ă t a t ¶ ② Ⓕ ‡ Scornitură: toate, pînă la una, scornituri și din slabi crieri fătături sînt (CANT.).

FĂT-FRUMOS ☛ FĂT.

*FATIDIC adj. Care desvălue ce a fost hotărît, ursit de soartă [fr.].

FĂT-LOGOFĂT ☛ FĂT ④.

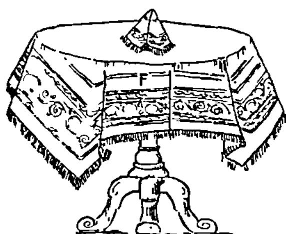
FĂTOIU sbst. augm. FATĂ. Ironic, despre o fată crescută mare, sdravănă, cu înfățișare de bărbat: dintr'atîtica s'o făcut coșcoge ~ (ALECS.).

*FATUITATE sf. ① Înfumurare, îngîmfare prostească și obraznică: ~a facțioșilor și a demagogilor... orbește și pe unii și pe alții (I.-GH.) ¶ ② Obrăznicie [fr.]

○ FĂTUȚĂ (pl.-țe) sf. dim. FATĂ.

FAȚĂ (pl. fețe) sf. ① Partea anterioară a capului omului, unde se află fruntea, ochii, nasul obrajii, gura și bărbia; obraz: a se spăla pe ~; Ⓟ: uită-te la ~ și mă 'ntreabă de viață; de pe ~ se cunoștea că era bețiv împărătesc (ISP.); ☛ CURAT; Ⓕ: a fi cu două fețe (sau a fi taler cu două fețe), a fi fățarnic, ipocrit; Schimbarea la ~, arătarea măreață a Mîntuitorului pe muntele Tabor dinaintea a trei din apostolii săi; sărbătoare creștină (19 August), în amintirea acestui eveniment, numită și Preobrejenie ¶ ② F (vorb. de divinitate): Dumnezeu și-a întors fața de la dînsul ¶ ③ Pr. ext. Toată partea dinainte a trupului omenesc: a sta în fața cuiva; a cădea cu fața la pămînt; baba se culcă pe pat, cu fața la părete (CRG.) ¶ ④ Ⓕ A face ~, a ținea piept, a fi în stare să plătească: dar nu știi cît ne costă seratele directorului? cu ce să mai fac ~ Dumnezeu știe! (OLVR.) ¶ ⑤ Prezență: a spus-o în fața noastră: a-i spune (verde) în ~, a-i spune curat, deslușit, fără înconjur; la fața locului, chiar pe locul cu pricina, unde s'a întîmplat lucrul; a fi (de) ~, a fi prezent: hanurile gem de lume care a venit să fie ~ la alegerea împăratului (ISP.): în timpul de ~, acum, în vremea de astăzi ¶ ⑥ † Persoană: fețe mari; fețe bisericești; am mai îmblat eu cu maice boieroaice și cu alte fețe cinstite (CRG.) ¶ ⑦ Înfățișare, aspect, stare, situațiune: a schimba fața lumii, fața lucrurilor ¶ ⑧ Punct de vedere, laturе: această chestiune are mai multe fețe ¶ ⑨ Suprafață: aburi deși acopereau fața apei (GN.); fața pămîntului; a șterge de pe fața pămîntului, a face să dispară cu desăvîrșire; fața ariei, locul unde se treieră cerealele ¶ ⑩ Fie-care din suprafețele plane ale unui poliedru: cubul are șase fețe ¶ ⑪ Pagină: fie-care foaie de hîrtie are două fețe ¶ ⑫ Partea anterioară, dinainte, a unui lucru, aceea care e făcută spre a se înfățișa de preferință vederii: fața casei, fața bisericii; ușa din ~ ¶ ⑬ Partea exterioară, din afară a unui lucru; în spec.: ~ unei stofe, partea stofei mai netezită, mai lustruită, lucrată mai cu îngrijire, etc. care trebue să se vadă la o îmbrăcăminte; Ⓕ: mai mult ață decît ~, nu face ața cît fața ☛ AȚĂ ③; ~ de per(i)nă, îmbrăcămintea de pînză, etc. cu care se înfață o pernă; ~ de masă, pînzătura care se așterne pe o masă (▣ 2052); ~ de plapomă, cearșaful cu care se căptușește o plapo-

mă ¶ ⑭ Partea dealului sau a muntelui întoarsă spre soare (SEZ.) ¶ ⑮ Coloare: arendășoaice gătite și împodobite cu toate fețele curcubeului (ODOB.); fața (= obrazul) lui fața sfeclei, nasul un ardeiu roș (ISP.); a face sau a schimba fețe (fețe, a se îngălbeni, a se înverzi, a se înroși de necaz, de frică, de rușine, etc.: bietul chir Ianulea făcea fețe fețe (CAR.); lasă capul în jos și, tăcînd, începe a face fețe fețe (CRG.); Duca-Vodă nu putea nimic să mai răspundă de rușine și de frică, numai ce schimba fețe: uneori se făcea roșu, uneori galbăn (NEC.); de-a fețele, un joc copilăresc: jucîndu-se, cînd de-a baba-oarba, cînd de-a leapșa, ori de-a fețele (ISP.) ¶ ⑯ FAȚA-MIȚEI = TAPOȘNIC ¶ ⑰ În legătură cu diverse prepoziții: de ~, prezent (☛ mai sus ⑤); ~de (mine, tine, etc.), înaintea, în prezența; în ~, a) dinainte; b) în prezența; ⓟ: în ~ te linge și în dos te frige; c) peste drum: șade în ~; ~ în ~, unul în fața altuia, fie-care cu fața întoarsă spre fața celuilalt; pe ~, deschis, fără a ascunde ceva; a da pe ~, a descoperi; a-și da arama pe ~ ☛ ARAMĂ ¹ [lat. vulg. facia = clas. facies].

Fig. 2052. Față de masă.

FĂȚA = FIȚĂ.

***FAȚADĂ** (pl.-de) sf. ① Partea dinainte a unei clădiri, aceea care are fața spre stradă: fațadele cele mai multe erau acoperite... cu plante suitoare (I.-GH.) ¶ ② Partea unei clădiri unde se află intrarea principală [fr.].

FĂȚARE sf. Fața ariei, locul unde se treieră cerealele [lat. *faciaria].

‡ **FĂȚĂRI** (-ăresc) 1. vb. intr. A părtini, a fi părtinitor, a ținea parte unuia în paguba altuia: să nu cunoști pre nici-unul den ceia ce judeci, ce să zice să nu fățărești (PRV.-MB.).

2. vb. refl. A se preface, a se fățărnici: oamenii puteau să se fățărească, dar nu puteau trăi decît... hărțuindu-se mereu între dînșii (SLV.) [față].

FĂȚĂRIE sf. ‡ ¹ Părtinire ¶ ② Fățărnicie: tiranul, lepădînd ori-ce văl de ~, începu a face răutățile pe față (ODOB.) [fățări].

FĂȚARNIC adj. și sm. ¹ ‡ Părtinitor ¶ ② Care caută să înșele prefăcîndu-se blînd, milos, virtuos, etc., prefăcut, cu două fețe, ipocrit: Fugi de zîmbetul ~ și de strîngerea de mînă A acestor măști... (VLAH.) [față].

‡ **FĂȚĂRNICEȘTE** adv. Ca un fățarnic, în mod părtinitor: nu judecareți ~, ci pe dreptate (PRV.-MB.).

‡ **FĂȚĂRNICI** (-icesc 1. vb. intr. A părtini, a fi părtinitor.

2. vb. refl. † A se preface, a se arăta altfel de cum este: se fățărnici ca cum n'ar ști nimic din cele urmate puțin înainte (BĂLC.) [fățarnic].

FĂȚĂRNICIE sf. Prefăcătoria omului care se arată blînd, milos, virtuos, etc., spre a căuta să înșele buna credință a celorlalți: era cu mima curată și fără ~ (ISP.) [fățarnic].

***FAȚETĂ**¹ (pl.-te) sf. ① Fie-care din fețele cioplite ale unei pietre scumpe ¶ ② Ochi cu fațete, se zice despre ochii unora din insecte și crustacee compuși din mai mulți ochi în formă de poligon și juxtapuși [fr. facette].

***FAȚETĂ**² (pl.-te sf. ☆ Bucată de alamă cu șanț care fixează clișeele pe regleți [germ.].

○ **FĂȚIE** sf. Trans. (DENS.) = FAȚĂ ⑭.

FĂȚIȘ 1. adv. Pe față, deschis, fără a se ascunde: să ne împotrivim ~ și pieptiș năvălirii modei (ISP.).

2. adj. Care se face, se spune pe față, fără a se tăinui: se luptă împotriva vrăjmașilor fățiși ai legi creștinești (BĂLC.).

‡ **FĂȚIȘA** = ÎNFĂȚIȘA.

‡ **FĂȚIȘAT** 1. adj. ① p. FĂȚIȘA ¶ ② Vădit, dat pe față: hoț ~.

2. adv. Pe față, deschis.

‡ **FĂȚOAIE** sf., FĂȚOIU (pl.-oaie) sn. Maram. Oaș. Față de masă (VIC.) (PAP.).

FĂȚUEALĂ (pl.-eli) sf. ¹ Faptul de a fățui ¶ ② Ⓕ F Bătaie: supărați de purtarea lui Păcală... îl luară la ~ (ISP.).

FĂȚUI (-uesc) vb. tr. ① A netezi, a face neted, oblu, a da o față frumoasă: artiștii... scormoneau, frecau, fățuiau și sclivisiau cu dălțița (ODOB.) ¶ ② Ⓕ F A pălmui, a bate sdravăn peste față: îl mai fățuiră, îl mai trudiră, de credeai că se pierde prin mîinile lor (ISP.).

FĂȚUITOARE sf. ⚠ Unealtă a zidarului cu care fățuește, netezește stratul de tencuială aruncată cu mistria pe zid.

FĂȚUITOR = FĂLȚUITOR.

○**FAULĂ** pl.-le) sf. Trans. Mutră.

***FAUN** sm. Zeu cîmpenesc la Latini, înfățișat mai adesea cu coarne și cu picioare de țap (▪ 2053) [lat.].

Fig. 2053. Faun.

***FAUNĂ** (pl.-ne) sf. Totalitatea animalelor unei țări, a unei regiuni, sau a unei epoce geologice [fr.].

† **FAUR**¹ sm. ¹ Fierar, covaciu: se miră cum ~ul ... toată ziua tupănește cu ciocanul în făuria lui (TICH.); spuse că este calfă de ~ și ar vrea să-și capete de lucru (RET.) ¶ ② Bucov. Gîndăcel lungăreț și subțire, cu scutul gîtului în forma unei potcoave de cal (▪ 2054 (Elater segetum) [lat. fabrum].

Fig. 2054. Faur.

FAUR² sm. Februarie [refăcut din făurar²].

FĂURAR¹ sm. ⊕ Fierar, covaciu: porunci lui Vulcan... carele era și mare meșter ~ (ISP.) [faur].

FĂURAR² sm. Februarie [lat. februarius].

FĂURĂRIE sf. ⊕ Trans. ① Atelierul făurarului, covaciului; fierărie, covăcie ¶ ② Meseria faurului, covaciului.

○ **FĂUREL** sm. P = FĂURAR.

FĂURI (-resc vb. tr. ① ⊕ A lucra fierul bătîndu-l cu ciocanul, după ce a fost înroșit în foc: mi se pare că aud Ciclopii făurind fulgerele lui Joe (NEGR.) ¶ ② Pr. ext. A lucra ori-ce alt lucru, a-i da o formă, a plăsmui: se puse nebunul de Vulcan de mi-ți făuri, din pămînt amestecat cu lacrimi, o fetișcană... frumoasă (ISP.) ¶ ③ Ⓕ A crea, a plăsmui, a născoci, a scorni: își făureau o lume primejdioasă de iluzii (D.-ZAMF.) [faur].

○**FĂURIE** sf. ⊕ — FĂURĂRIE: de ce să nu-și aibă satul și orașul... făuria... și școlile lui de meserii? (JIP.) [faur].

FĂURIȘTE sf. ⊕ Atelierul faurului, covăcie, fierărie: merseră în ~ și Alexandru prinse să pilească un fier ruginit (RET.).

○ **FĂURIȚĂ** (pl.-țe) sf. Trans. ⊕ Nevasta faurului, covaciului: deodată cu împărăteasa, născu rotărița și făurița împăratului (RET.).

***FAVOARE** sf., † FAVOR (pl.-oruri) sn. ① Semn de bunăvoință, de protecțiune (din partea unei persoane cu vază, din partea publicului) ¶ ② Considerațiune, trecere de care se bucură cineva pe lîngă o persoană cu vază ¶ ③ Semn de dragoste, de prietesug; hatîr ¶ ④ Bilet de ~, care dă cuiva dreptul să intre fără plată într'un teatru, la un concert, etc. ¶ ⑤ În ~a cuiva, în folosul, în profitul, spre binele cuiva: lupta se sfîrși în favorul nostru (ALECS.) [fr.].

***FAVORABIL** adj. ① Care acordă cuiva o favoare ¶ ② Priincios: vînt ~, ocaziune ~ă ¶ ³ Care e în favoarea, în folosul cuiva: a avea o părere ~ă despre cineva ¶¶ NEFAVORABIL [fr.].

***FAVORIT** 1. adj. și sm. ¹ Preferat, care este mai iubit, mai plăcut decît altul sau altceva ¶ ② Cel ce se bucură de favoarea cuiva.

Fig. 2055. Favorite.

2. FAVORITĂ (pl.-te) sf. ¹ Iubita unui suveran: favoritele din harem țin în mînă soarta împărăției turcești (FIL.) ¶ ② pl. (✓ FAVORIȚI m. pl.). Barbă ce-și lasă cineva să crească de la urechi în jos, numai de o

parte și de alta a obrazului, fără să acopere bărbia (• 2055): **netezindu-și favoritele negre și lungi** (DLVR.); **are fața înflorită, favoriți tufoși și mustăți răsucite** (NEGR.) [fr. < it.].

*FAVORITISM *sbst.* ① Influența, atotputernicia favoriților ¶ ② Favoare acordată favoriților [fr.].

*FAVORIZA (-izez *vb. tr.* ① A sprijini, a ocroti, a proteja, a părtini pe cineva, acordîndu-i favoarea sa, arătîndu-i multă bunăvoință ¶ ② A fi priincios, a-i fi într'ajutor, a ajuta [fr.].

*FAZĂ (*pl.*-ze) *sf.* ① ☆ Fie-care din aspectele sub care luna, Venus și Mercur se înfățișează ochilor noștri (▣ 2056) ¶ ② Ⓕ Fie-care din schimbările treptate care se întîmplă în cursul unui eveniment, stare de lucruri succesivă: **diferitele faze ale civilizației; această lungă și dureroasă ~ a sbuciumatei lui vieți** (VLAH.) [fr. phase].

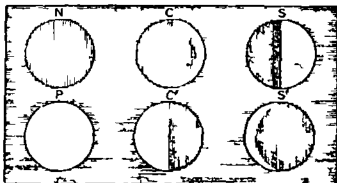

Fig. 2056. Fazele lunii. N. Lună nouă. — C. Întiia secere (Craiu-nou). — S. Întiiul sfert. — P. Lună plină. — S'. Ultimul sfert. — C'. Ultima secere.

*FAZAN *sm.* Pasăre din ordinul galinaceelor, originară din Asia, cu pene frumoase și cu carnea foarte gustoasă *(Phasianus)* (• 2057 [fr. faisan].

Fig. 2057. Fazani.

*FEBRĂ (*pl.*-re) *sf.* Friguri; **~ tifoidă = TIFOS** [lat.].

*FEBRIFUG 1. *adj.* Care vindecă sau gonește frigurile intermitente.
2. *sn.* Leac în contra frigurilor [fr.].

*FEBRIL *adj.* ① De friguri, privitor la friguri ¶ ② Ⓕ Înfrigurat; neastîmpărat; excesiv: **pe stradele principale este o mișcare ~ă neobicinuită** (CAR.) [fr.].

*FEBRILITATE *sf.* Înfrigurare; neastîmpăr: **personalul mișcării mișună cu multă ~** (CAR.) [febril].

*FEBRUAR(I)E *sm.* A doua lună a anului, Fevruarie [lat.].

*FECAL *adj.* De natura excrementelor; **materii ~e,** excrementele omului [fr.].

*FECIAL *sm.* Preot roman consacrat lui Jupiter și făcînd parte din tagma preoților însărcinați să încheie pace sau să declare războiu [lat.].

FECIOARĂ (*pl.*-re) 1. *sf.* ① Fată neprihănită, nepătată, nevinovată, fată mare, virgină; **Sfînta Fecioară,** Maica Domnului ¶ ② ☆ Unul din cele 12 semne ale zodiacului, Virgina; **fecioara cu cobilițele,** constelația Lebedei, numită mai adesea fata mare, fata (mare) cu cobilițele: **ne arăta pe cer carul, fecioara cu donițele și multe de toate** (ISP.) ¶ ③ ♣ **IARBA-FECIOAREI = FECIORICĂ ②.**
2. † *adj.* Fecioresc, curat: **fată ~,** virgină: **e ursită de Dumnezeu atîta să trăească pînă vor fi toate fete fecioare** (RET.); Ⓕ: **Pentru-o inimă ~ mîndru idol ți-ai ales** (EMIN.) [lat. *fetiola < feta].

FECIOR *sm.* ① Copil de sex masculin, băiat: **ar fi dorit... să aibă și o fată barim. la atîția ~i** (ISP.) ¶ ② Fiu: **împăratul avea trei ~i, doi mai mari, iar unul mai mic** (RET.); **~ de Domn,** prinț, beizadea; **~ de lele,** copil din flori, bastard; **~ de bani gata** ☞ **BAN¹ ⑥** ¶ ③ *Trans.* Flăcău ¶ ④ Slugă, servitor: **~ în casă; ~ boieresc** slujbaș al unui proprietar pe o moșie; peste **~ii** boierești sînt puși vătafii, iar aceștia sînt subt ascultarea vechilului ¶ ⑤ ♣ **IARBA-FECIORILOR = FECIORICĂ ②** [lat. *fetiolus < fetus].

○**FECIORANDRU** *sm. Băn. Trans.* Băiețandru: **moșule, al cui e ~l acesta?** (RET.); **trecînd pre lîngă o bucătărie... au văzut un ~ carele... cînta la foc** (TICH.) [fecior].

FECIORAȘ *sm. dim.* **FECIOR: născuse muierea un ~ frumos și sănătos** (RET.).

FECIOREA (*pl.*-rele) *sf. dim.* **FECIOARĂ.**

FECIOREL *sm. dim.* **FECIOR.**

FECIORESC¹ *adj.* De fecior; băiețesc.

FECIORESC² *adj.* De fecioară, virginal, neprihănit, nepătat, curat: **nu sufere ca vorbe de deșertăciuni lumești să înghimpe fecioreștile-i urechi** (GN.).

FECIORICĂ *sf.* ① *dim.* **FECIOARĂ** ¶ ② ♣ Mică plantă ierboasă, întinsă pe pămînt, cu flori galbene-verzui; numită și „iarba-fecioarei", „iarba-feciorilor", „iarba-surpăturii", „iarba-datului-și-a-faptului" *(Herniaria glabra)* (• 2058).

Fig. 2058. Feciorică.

FECIORIE¹ *sf.* ① Stare de fecioară, fetie, virginitate ¶ ② *Pr. ext.* Curățenie, nevinovăție, castitate.

† **FECIORIE²** *sf.* ① *Trans.* Timpul cînd era cineva fecior, vîrsta petrecută ca flăcău ¶ ② ‡ **~ de suflet,** Calitatea de copil de suflet; înfiere: **feciorla de suflet o fac unii, căci nu nasc copii** (PRV.-MB.).

†**FECIORIȚĂ** (*pl.*-țe) *sf. Tr.-Carp. dim.* **FECIOARĂ.**

*FECULĂ *sf.* Praf de amidon extras din cereale, din leguminoase și mai ales din cartofi [fr.].

*FECULENT *adj.* Ce conține feculă, compus din feculă [fr.].

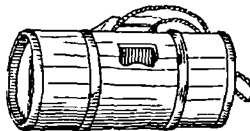
*FECUND *adj.* ① Roditor, rodnic, mănos, fertil, care produce rod îmbelșugat ¶ ② Îmbelșugat, care produce mult: **izvor ~;** Ⓕ: **subiect ~. spirit ~** [lat.].

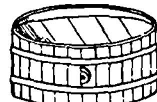
*FECUNDA (-dez) *vb. tr.* A face foarte roditor: **Nilul fecundează pustiul** [lat.].

*FECUNDAȚIUNE, **FECUNDAȚIE** *sf.* Faptul de a fecunda [fr.].

*FECUNDITATE *sf.* Însușirea de a fi roditor, rodnicie [fr.].

FEDELEȘ (*pl.*-șe) *sn.* Butoiaș mic, înfundat de o parte și de alta, din care beau apă țăranii cînd lucrează la cîmp (▣ 2059, 2060): **li dete pe sub ascuns... două azime și un ~ cu apă** (ISP.); **a lega pe cineva ~,** a-l lega țeapăn, ca să nu se mai poată mișca: **îl legă ~ și-i trînti jos pe pămînt** (BOL.) [ung.].

Fig. 2059. Fedeleș.

Fig. 2060. Fedeleș.

*FEDERAL *adj.* De federație, privitor la o federație: **consiliul ~ elvețian** [fr.].

*FEDERALISM *sbst.* Sistem politic al Statelor unite dintr'o federație [fr.].

*FEDERALIST 1. *adj.* Privitor la federalism.
2. *sm.* Partizan al federalismului [fr.].

*FEDERAT *adj.* și *sn.* Care face parte dintr'o federație [fr.].

*FEDERATIV *adj.* Privitor la o federație; constituit într'o federație: **republică ~ă** [fr.].

*FEDERAȚIUNE, **FEDERAȚIE** *sf.* Uniune a Statelor care, păstrîndu-și fie-care autonomia, se supun unor anumite legi comune și sînt colectiv reprezentate pe lîngă națiunile străine printr'o putere centrală: **~a elvețiană** [fr.].

*FEDERVAIS *sbst.* Pulbere de steatită întrebuințată în mănuși și în ghete, ca să alunece mai ușor [germ.].

○**FEDEU** (*pl.*-dee) *sn. Tr.-Carp.* Capac de lut (pentru oale) [ung. fedő].

*FEE *sf.* Zînă (în poveștile franceze) [fr.].

*FEERIC *adj.* ① De zîne, privitor la zîne ¶ ② Ⓕ Încîntător, de o frumusețe ne mai pomenită, nespus de frumos: **între vis și viață este o stare de cumpănire ~ă** (DLVR.) [fr.].

*FEERIE *sf.* ① Piesă de teatru cu numeroase decoruri foarte frumoase și în care intervin zîne,

îngeri sau alte personagii supranaturale: **îmi pare că ai să te miști acuma și ai să vii către mine, ca într'o ~** (D.-ZAMF.) ¶ ② Ⓕ Priveliște nespus de frumoasă, ca'n povești: **ce mărește 'n miezul nopții dalba luncii ~** (ALECS.) [fr.].

FEL (*pl.*-luri) *sn.* ① Soiu, gen, neam, speță: **ce ~ de om e ?; cumpără tot ~ul de lucruri netrebuincioase; am văzut acolo animale de tot ~ul; am cunoscut eu multe ~uri de oameni, dar ca tine nu; șacalul e un ~ de cîine sălbatec din ținuturile calde; ~ de ~,** de tot soiul: **și abajurul și toate cele lucrate cu iglița în ~ de ~ de fețe** (CAR.) ¶ ② *Spec.*: **~ de bucate, ~ de mîncare,** *sau simplu* **~,** rînd de bucate: **cel mai mare ospăț se cuprindea în cîteva feluri de bucate** (NEGR.) ¶ ③ Chip, mod: **unii erau îmbrăcați într'un ~, alții într'alt ~; la ~,** deopotrivă, asemenea, tot așa, în același chip; **ce ~ ?** cum? **de ~,** nicidecum, de loc, nici într'un chip; **~ și chip** ☛ **CHIP** 1 ⑦ ¶ ④ Origine, neam: **e de ~ din Ardeal: sînt de ~ul meu din părțile Olteniei** ¶ ⑤ Obiceiu, datină: **precum e ~ul din bătrîni** (COȘB.); **a-și face ~ul,** a face cum îi e obiceiul, a-și face cheful ca și alte dăți: **nu-i vorbă, noi tot ne făceam fel(i)ul așa cîteodată** (CRG.); **a-i face cuiva ~ul,** a-l da gata, a-l omorî: **nu te-am știut eu că ești de aceștia, că de mult îți făceam fel(i)ul** (CRG.) ¶ ⑥ Meserie, ocupațiune: **tata de ~ul lui a fost dogar** (RV.-CRG.) [ung. f é l e].

***FELAH** *sm.* ● Țăran din Egipt (▣ 2061) [fr.].

Fig. 2061. Felah.

†**FELCER,** ✓ **FĂLCER(IU)** *sm. Tr.-Carp.* ✓ ① Doctor de sate ¶ ② † Subchirurg ¶ ③ *iron.* Medic: **denunțăm onor. consiliu sanitar faptul mișelesc al celor trei felceri** (CAR.); **chiar și la fălcerul s'a dus cu copila** (RET.) [ung. f e l c s e r < germ. F e l d s c h e r e r].

○**FELCUȚĂ** (*pl.*-țe) *sf. Trans. dim.* **FELE.** Ulcică: **Și acum de-o săptămînă Sînt tot cu felcuța 'n mînă** (IK.-BRS.).

○**FELDER** (*pl.*-re) *sn.*, **FELDERĂ** (*pl.* -re) *sf. Trans. Maram. Olten.* F e r d e l ă, baniță, mierță.

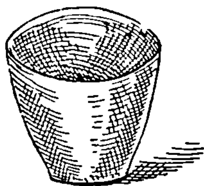
***FELDMAREȘAL** *sm.* ⚔ Gradul cel mai înalt militar în Austria, Germania, Anglia și în vechiul imperiu rusesc; generalisim [fr. < germ.].

***FELDSPAT** *sbst.* ⊕ Gen de minerale compuse dintr'un silicat de aluminiu și dintr'un protoxid; ele constituesc elementele unui mare număr de roce importante (granit, sienit, porfir, bazalt, etc.) [fr. < germ.].

○**FELE** *sf. Trans. Olten.* Măsură de capacitate de o jumătate de „cofă", corespunzătoare cu o jumătate de oca: **Și am beut tot cu ~a Și-am rămas cu cămeșa** (RET.); **oamenii moțăe din cap, cioonesc, mai cer cîte o ~** (LUNG.) [ung.].

○**FELEAZĂ** ☛ **FELEZĂU.**

†**FELEGĂ** (*pl.*-gi) *sf.* ① ‡ Cîrpă, treanță: **numai cu o ~ de pînză înveliți** (CANT.) ¶ ② *Trans.* Basma de cap; ștergar de perete (CONV.).

Fig. 2062. Felegean.

FELEGEAN, FELIGEAN, FILIGEAN (*pl.*-ene) *sn.* ◊ Ceașcă fără toartă, pusă pe un suport numit „zarf" (▪ 2062): **felegene de smalț, cu zarfuri de sîrmă** (ODOB.); **se vedeau o mulțime de feligene pentru cafea cu farfuriile lor de argint** (FIL.); **opărindu-și gîtul cu un felegean de cafea clocotită** (ALECS.) [turc. f i l ğ a n].

○**FELEGOS** *adj. Mold. Bucov. Trans.* Sdrențăros: **ieri cînd eram rupt și ~, nu m'ați, văzut nime** (VOR.); **Popa ~ Mîna porcii 'n jos** (GOR.), *ghicitoarea despre* „pieptene" [f e l e g ă].

○**FELEHERȚ, FELEHARȚ** *sbst. Mold. Trans. Băn.* Crucea carului: **vaca vei lega-o în feleherțul dinapoi** (IRG.) [ung. f e l h é r c].

Fig. 2563. Feleștioc.

‡**FELENDREȘ** *sbst.* ▦ Un fel de postav: **peste zobonul de stofă aurită, purta un benișel de ~** (NEGR.) [p o l. f e l e n d y s h < germ. f l ä n d r i s c h].

○**FELEȘTIOC** (*pl.*-ocuri), **FELEȘTIUC** (*pl.*-ucuri), ✓ **FELEȘTEU** *sn. Mold.* ① Pămătuf făcut dintr'un băț scurt cu o despicătură la un capăt în care se vîră o cîrpă sau cîlți; servește la uns osia căruței cu păcură sau ciubotele cu răbueală (▣ 2063): **de inima căruței atîrnau păcornița cu ~ul și posteuca** (CRG.) ¶ ② Fitil pentru opaiț, făcut dintr'o bucată de petecă.

FELEZĂU, FELEZEU *sbst.*, ○**FELEAZĂ** (*pl.*-eze), **FELEZOAIE** *sf.* ✓ Măturică răsfirată și lungă în coadă, făcută din nuiele de mesteacăn, cu care se mătură pleava după ce s'a vînturat grîul, secara, etc. [ung. f e l e z ö.]

FELEZUI (-uesc) *vb. tr.* ① ✓ A mătura pleava cu felezăul: **Cu cozile felezuiau, Cu nările vînt făceau** (MAR.) ¶ ② *Pr. ext.* A da din coadă [ung. f e l e z n i].

***FELIBRU** *sm.* Nume ce-și dau poeții provensali moderni. ce scriu în dialect [fr.].

○**FELICEA** (*pl.*-cele) *sf. Trans. dim.* **FELE: îmi vei da cîte o ~ de lapte în toată ziua** (RET.).

***FELICITA** (-it, -itez) *vb. tr.* 1. A aduce laudă cuiva, a-i ura noroc pentru o întîmplare fericită, pentru o izbîndă, etc.
2. *vb. refl.* A se socoti fericit sau mulțumit [fr.].

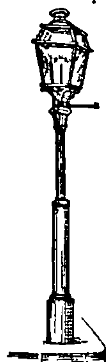
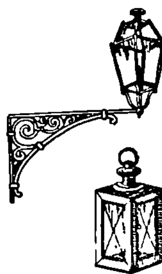
***FELICITARE** *sf.* ① Faptul de a f e l i c i t a ¶ ② Urare; bilet, scrisoare prin care se felicită: **i-am făcut de ziua lui o ~ în versuri** (VLAH.).

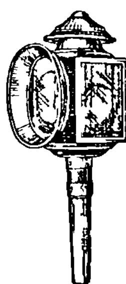
FELIE *sf.* Bucată subțire tăiată dintr'un lucru de mîncare: **~ de pîine, ~ de slănină; ~ de pepene** [ngr. φελί].

○**FELIGĂ** = **FERIGĂ.**

***FELIN** *adj.* ① Care seamănă cu o pisică ¶ ② Ⓕ Prefăcut ca o pisică [fr.].

FELINAR (*pl.*-are) *sn.* Un fel de cutie transparentă (cu pereții de obiceiu de sticlă) în care se aprinde o lumînare sau o lampă, care astfel sînt apărate de vînt (▣ 2064, 2065): **o lumînare de seu care ardea într'un ~ atîrnat în tavan** (I.-GH.) [comp. tc. f e n a r].

Fig. 2064. Felinare.

Fig. 2065. Felinar de trăsură.

FELIOARĂ (*pl.*-re) *sf. dim.* **FELIE.**

○**FELIȚĂ** (*pl.*-ițe) *sf. Trans. dim.* **FELE: am intrat să beau o ~ de vin** (RET.).

†**FELIU** — **FEL.**

†**FELIURIME** ☛ **FELURIME.**

○**FELIUȘAG** *sbst. Mold.* Fire, obiceiu: fel, soiu: **s'a culca s'a adormi, cu ochii deschiși, cum i-i ~ul** (CRG.) [f e l i u + suf. -ș a g; comp. ung. f e l e s e g].

FELIUȚĂ (*pl.*-țe) *dim.* **FELIE.**

FELON (*pl.*-oane) *sn.* ⛪ Veșmînt preoțesc, larg în partea de jos și strîmt în partea de sus, cu o mică deschizătură sus, spre a putea fi îmbrăcat; se pune în timpul slujbei peste celelalte veșminte; **~ul** reprezintă haina cu care a fost îmbrăcat Mîntuitorul în curtea lui Pilat (▣ 2066): **i-au prohodit, fiind îmbrăcați popii cu epitrafire și cu feloane** (NEC.) [vsl. < gr.-biz.].

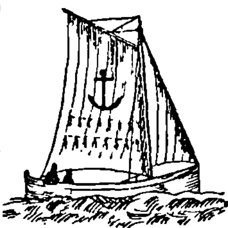

Fig. 2066. Felon.

***FELONIE** *sf.* ① Trădarea și răsvrătirea vasalului împotriva seniorului său ¶ ② Necredință, perfidie [fr.].

FELȚ (*pl.*-țuri) *sn.* ✥ Bentiță, fășie de hîrtie ce se coase la o carte spre a lipi pe ea o planșe sau o hartă [germ. F a l z].

*FELUCĂ (pl.-uci sf. Corăbioară lungă și îngustă, cu visle și cu pînze, obicinuită în marea Mediterană (2067): zece lovituri bune de visle și abordăm feluca (ALECS.) [fr. < ar.].

FELURIME † FELIURIME sf. Multe feluri deosebite, tot felul, fel de fel; varietate, diversitate: Plecă... și găsi felurime de păsări adunate (ALX.); feliurimea și mulțimea peștelui este nesocotită (C. RAD.).

Fig. 2067. Felucă.

FELURIT, Mold. FELIURIT adj. De tot felul, de toate felurile, deosebit, diferit, variat: au auzit felurite limbi și graiuri (GN.); era aninată o bărdiță pentru felurite întîmplări (CRG.).

FEMEIE sf., ‡ FĂMEIE 1 ‡ Familie ¶ 2 Soție, nevastă ¶ 3 Persoană măritată sau văduvă în opoz. cu „fată") ¶ ④ Ființă omenească de sex femeiesc (în opoz. cu „bărbat" sau „om") [lat. familia].

FEMEIESC, -IASCĂ adj. De femeie, privitor la femeie.

FEMEIEȘTE adv. Ca o femeie, în felul femeilor: s'a îmbrăcat ~ [femeiesc].

FEMEIUȘCĂ (pl.-iuște) sf. ① Animal de sex femeiesc, muierușcă ¶ ② iron. Femeie rea sau cu purtări rele [femeie].

*FEMEL adj. Se zice despre organul unei plante destinat să producă fructul: pistilul este organul ~; floare ~ă, aceea care are numai pistili [fr.].

*FEMELĂ (pl.-le) sf. Femeiușcă [fr.].

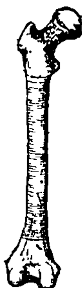
○FEMENIN FEMININ.

*FEMININ adj. 1 Femeiesc, de femeie ¶ ② Se zice despre genul substantivelor care reprezintă ființe de sex feminin: genul ~ [lat.].

*FEMINISM sbst. Doctrină care tinde să apere femeia și să extindă drepturile ei [fr.].

*FEMINIST adj. și sbst. Care se ocupă de feminism, privitor la feminism [fr.].

*FEMUR Osul coapsei (de la încheietura coapsei pînă la genunchiu) (2068) (SCHELET) [lat.].

Fig. 2068. Femur.

FENĂ sf. Trans. (PSC.) Rușine, ocară [ung.].

*FENIC adj. Acid ~, compus organic extras din gudronul cărbunilor de piatră, foarte întrebuințat ca antiseptic și în fabricarea colorilor organice [fr.].

*FENIX sm. ① Pasăre fabuloasă din Arabia, unică în felul ei, care, după o viață de 500 de ani, se expunea razelor soarelui spre a fi arsă și apoi renăștea din cenușa ei (2069): va fi fost pasărea care ne spunea dascălul că se numește ~ (ISP.): pornesc în procesiune cu steagul alb pe care erau inscripțiunile cu crucea și cu ~ul ieșind din flacări (I.-GH.) ¶ 2 Ⓕ Persoană cu mult superioară altora, unică în felul ei [fr. < gr.]

Fig. 2069. Fenix.

*FENOL sbst. Alt nume dat acidului fenic [fr.].

*FENOMEN (pl.-ene) sn. 1 Ori-ce fapt sau schimbare ce se petrece în natură sau în noi înșine: se petrecu atunci în această ființă un ~ ciudat (CAR.); ~ chimic, acela care schimbă felul unui corp ¶ ② Ceea ce se ivește de-odată pe cer, de pildă o cometă, un meteor, etc. ¶ ③ Ⓕ Lucru rar, surprinzător ¶ ④ Ⓕ Persoană ale cărei talente sau fapte sînt uimitoare [fr.].

*FENOMENAL adj. ① Privitor la un fenomen ¶ ② Ⓕ Surprinzător, uimitor [fr.].

*FEODAL... = FEUDAL...

FERĂSTRĂU... FERESTREU...

*FERAT adj. Cale ~ă, drum de fier [fr.].

FERBER (pl.-ere) sn. Numele unui joc de cărți: apoi nu-ți mai trebue mănuși, birjă, mai o înghețată seara, un ~? (I.-GH.) [germ. Färbel].

FERBINTE... = FIERBINTE...

○FERCHEDEU pl.-dee sn. Băn. O parte a carului, vîrtej [ung. fergetyö].

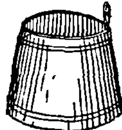
FERCHEȘ adj. F De o înfățișare plăcută; elegant, dichisit, sclivisit: toți care mă văd așa ~... se miră cum de nu sînt la cavalerie (BAS.); ești băiat ~, bine făcut, și vesel (VLAH.).

○FERCHETEU (pl.-tee) sn. Trans. (PAC.) = FERCHEDEU.

FERCHEZUI (-uesc) vb. tr. A dichisi, a găti frumos, a face ferchеș: i-au ferchezuit frumos și i-au îmbrăcat la fel (CRG.).

FERCHEZUIT adj. p. FERCHEZUI. Dichisit, gătit frumos: după ce o văzu boierul curățică și ~ă ca o mireasă (ISP.).

○FERDELĂ, FERDĂLĂ (pl.-le) sf. Trans., FERDEL (pl.-ele) sn. Olten. (TUT.) Baniță (2070) [săs. fyrdel < germ. Viertel].

Fig. 2070. Ferdelă.

FEREALĂ sf. ① Faptul de a (se) feri ¶ ② Pază, băgare de seamă, precauțiune; sfială.

○FEREASTĂ FEREASTRĂ.

FEREASTRĂ (pl.-estre, FEREASTĂ (pl.-ești) sf. ① Deschizătură în pereții unei case, prin care intră lumina și aerul (2071): acea casă n'avea nici fereastră nici ușă (ISP.) OCHIU ¶ ② Cercevelele și geamurile puse în această deschizătură: a deschide fereastra ¶ ③ Geam: cînd asudă ferestrele, are să ploaie (ȘEZ.) [lat. fenestra].

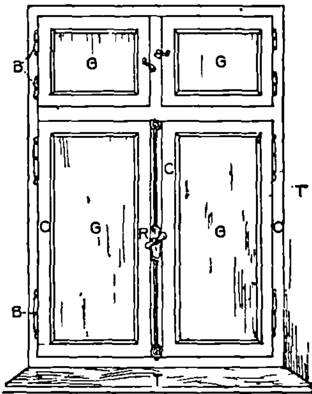

Fig. 2071. Fereastră.
C. C. Cercevele.—G. G. Geamuri.
— T. T. Toc, pervaz. — R. Cremon(ă). — B. B. Țițini.

FERECA¹ -ec) vb. tr. 1 A căptuși sau a îmbrăca cu fier, a lega cu cercuri de fier: toroipanul pe care și-l cioplise el... și-l ferecase cu fier (ISP.) ¶ ② ~ o piatră de moară, a-i bate fața spre a-i face scobituri sau zimți, ca să macine mai bine ¶ ③ A îmbrăca (o sculă prețioasă, o icoană, etc.) cu plăci de argint, de aur sau cu pietre scumpe: mă jur să ferec cu argint icoana ta (NEGR.) ¶ ④ A lega cu fiare, în lanțuri, a încătușa: au și trimes de l-au ferecat în obezi (NEC.); cînd luă... pe Prometeu să-l ducă a-l fereca pe muntele Caucas (ISP.) ¶ ⑤ Pr. ext. A lega cu frînghii pe cineva: și-l lega și-l fereca Tot cu frînghii de mătase (TOC.); a înțepeni, a legă strîns despre lucruri): căruța era ferecată cu teie (CRG.) [‡ fărecа < lat. fabricare].

†FERECA² (-ec) = FERICA.

FERECAT sbst. Faptul de a fereca.

FERECĂTURĂ (pl.-turi) sf. ① Fierăria, plăcile de fier cu care e îmbrăcat sau căptușit un obiect: tunurile bubuiau... durduind ferecăturile cupolei (S.-ALD.) ¶ ② Îmbrăcămintea de aur, argint, etc. cu care e ferecat un lucru [fereca].

†FERECE sf. — FEREGĂ [lat. filicem.

FERECEA sf. — VETRICE¹ [ferece].

FERECUȚĂ sf. = FEREGUȚĂ.

○FEREDEU (pl.-dee sf. Mold. Tr.-Carp. 1 Baie (apa sau cada în care se scaldă cineva; localul, odaia unde se fac băi): mi se 'ncingea o căldură 'n cuhne, de credeai că-i ~ (GRIG.) ¶ ② pl. Băi, localitate balneară: o să stați pe semne mai multă vreme la feredeu (GN.) [ung. fürdö].

FEREDUI (-uesc) vb. tr. Mold. Tr-Carp. A îmbăia, a scălda: atunci porunci s'o feredulască (ISP.); pe fată au feredult-o și au îmbrăcat-o ca pe-o împărăteasă (VOR.) [ung. feredni].

FẸREGĂ, **FẸRIGĂ** (*pl.*-gi), **FẸRICĂ** (*pl.*-ici) *sf.* ♣ ① Numele mai multor varietăţi de plante criptogame, foarte frumoase, cu frunze mari, despicate şi tăiate ca nişte dantele, ce cresc prin pădurile umede sau pe stîncile umbroase *(Aspidium Lonchitis; Asp. aculeatum; Asp. filix mas; Pteridium aquilinum; Phegopteris dryopteris; Poylstichum filix mas; Polystichum thelypteris; Stratiopteris germanica)* (▪ 2072) ¶ ② = **SPINAREA-LUPULUI** ¶ ③ — **FEREGUȚĂ** [f e r e c e].

Fig. 2072. Feregă.

Fig. 2073. F. Feregea.

‡**FEREGEA** (*pl.*-gele) *sf.* Ⓣ ① Manta largă pe care boierii o purtau peste anteriu (▪ 2073): **vara boierii purtau ~ şi iarna contoş** (I.-GH.) ¶ ② Mantilă de vară, din stofă fină, ce purtau nevestele boierilor peste cealaltă îmbrăcăminte: **toate le are cuconiţa, numai ~oa-i lipseşte** (ZNN.) ¶ ③ Vălul cu care-şi acopereau faţa cadînele: **Pe frunte-acoperită c'o ~ subţire** (ALECS.) [tc.].

FEREGUȚĂ *sf.* ♣ Varietate de f e r e g ă, numită şi „feregă", „ferecută" sau „iarbă-dulce-(de munte") *(Polypodium vulgare)* (▪ 2074).

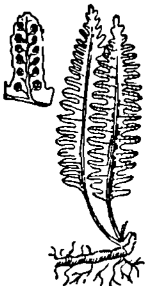

Fig. 2074. Fereguţă.

***FERENTAR** *sm.* ⚔ Nume dat de unii scriitori soldaţilor din vechea pedestrime uşoară: **Mihnea însoţit de patru viteji ~i** (ODOB.) [lat.].

○**FERES(T)ĂU**, **FERESTẸU** = **FERESTRĂU** [ung. *f ű r é s z ő].

FERESTRĂU, **FERĂSTRĂU**, **HERĂSTRĂU** (*pl.* -trae *sn.* ☞ ① Unealtă, de diferite forme, prevăzută cu o lamă dinţată de oţel cu care se taie lemne, pietre sau chiar metale: **~ de dulgher** (▪ 2075, 2076), **~ de găurit** *sau* **~ coadă de şoarece** (▪ 2077), **~ coadă de vulpe** (▪ 2078); **~ circular**, prevăzut cu o roată, dinţată, întrebuinţat pentru tăierea scîndurilor, grinzilor, etc. (▪ 2079) ¶ ② Stabiliment în care un mare număr de ferestrae, puse în mişcare de o cădere de apă sau de vapori, taie buştenii în grinzi, scînduri, etc.; numit şi **~ de munte** *sau* **„joagăr": freamătă valea de vuetul morilor şi al ferăstraelor** (VLAH.); **Lotrul... mişcă mori, pive şi herăstrae** (VLAH.) ¶ ③ ⚙ Şină dinţată aşezată la o extremitate a maşinei de tipărit, cu dinţii căreia se îmbucă dinţii cilindrului ¶ ④ ♣ = **IARBA-OSULUI** ¶ ⑤ ♣ **MĂLĂOAIE** ¶ ⑥ 🦆 **RAȚĂ-~** ☞ **RAȚĂ** ¶ ⑦ 🐟 Peşte din marea Mediterană al cărui bot se termină printr'o lamă lungă şi vîrtoasă prevăzută de o parte şi de alta cu cîte un şir de dinţi; numit şi „peşte-ferestrău" *(Pristis)* (▪ 2080) [f e r e s t ă u].

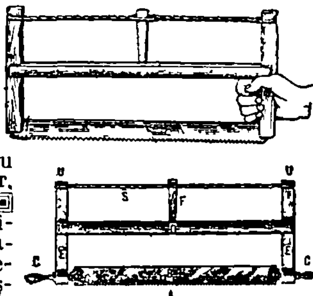

Fig. 2075, 2076. Ferestrae de dulgher. A. Dinţi. — B. Pînză. — C. C. Mînere. — D. Punte, chingă. — E. E. Braţe. — Pană, sucitor, cordar, etc. — S. Sfoară, coardă, strună. — U. U. Umeri, capete, cioace.

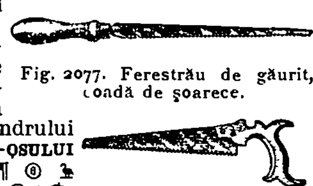

Fig. 2077. Ferestrău de găurit, coadă de şoarece.

Fig. 2078. Ferestrău coadă de vulpe.

FERESTRUICĂ, ○ **FERESTUICĂ** (*pl.*-uici). **FERESTRUIE** *sf. dim.* **FEREASTRĂ**: **din camera bărbaţilor este o ferestruică ce dă în celar** (ISP.); **pe urmă o ferestuică se lumină la o casă din tîrg** (ALECS.); **o ferestruie se deschide în păretele de verdeaţă** (VLAH.).

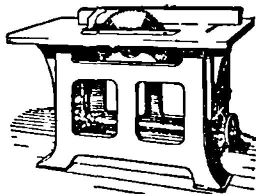

Fig. 2079. Ferestrău circular.

FERESTRUI, **FERĂSTRUI** (-uesc) *vb. tr.* ☞ A tăia cu f e r e s t r ă u l: **Ţiganii ferăstruesc... cercurile de la un căpătîiu** (CAR.).

○**FẸRFELIȚĂ** ☛ **FẸRFENIȚĂ**.

FẸRFENIȚĂ, **FẸRFELIȚĂ**, **FERFERIȚĂ** (*pl.* -țe *sf.* Sdreanţă: **îmbrăcat în odăjdii rupte ferfeniţă** (VLAH.); **îşi rupea ciobotele ferfeniţă jucînd împreună cu noi** (CRG.); **umblă pînă toate ferferiţă i se făcură opincile** (RET.).

Fig. 2080. (Peşte-)Ferestrău.

FERFENIȚI (-iţesc) *vb. tr.* şi *refl.* A (se) face f e r f e n i ţ ă, a (se) sdrenţui, a (se) rupe în bucăţi: **au jucat atîta cu dînsa pîn' ce i s'au ferfeniţit hainele** (SB.); **era rupt, ferfeniţit, nespălat, ca vai de dînsul** (VOR.).

FERFENIȚOS *adj.* Sdrenţăros, sdrenţuit, rupt f e r f e n i ţ ă: **văzu femeia desculţă şi ferfeniţoasă** (GN.); **parcă-l văd cît era de ~** (CRG.).

FERFÎN *sm.* ♣ = **VÎZDOAGĂ**.

FERI (-resc) 1. *vb. intr.* A se da la o parte, a se da în lături: **De te-ating, să feri în lături** (EMIN.); **feri, cine de zmeu, din drumul meu!** (RET.); **feri! de ţi-i să mai mînci mămăligă** (BD.-DEL.).

2. *vb. tr.* ① A apăra, a ocroti, a păzi: **pe fata împăratului o ferea calul de loviturile zmeului** (ISP.); **Doamne fereşte! ferească Dumnezeu!** să ne păzească Dumnezeu! **mai bine să facem cruce şi să zicem: feri-ne, Doamne!** (RET.) ¶ ② A păzi o poruncă, un obiceiu, o datină; a ţinea o sărbătoare, a o observa cu sfinţenie.

3. *vb. refl.* ① A se da la o parte, în lături, spre a evita ceva: **soarele şi luna se feriră din calea ei** (RET.) ¶ ② A se păzi, a se apăra: **ea se feri să nu o vază nimeni şi fugi** (ISP.); **omul de hoţul din casă nu se poate feri** (ZNN.) [lat. vulg. *a u f e r ī r e = clas. a u f e r r e; comp. arom. a f i r i r e].

†**FERICA** (-ic) *vb. tr. Trans.* ① A ferici, a socoti fericit ¶ ② A ura: **acela îşi ferică lui şi rău, care altuia ferică** (TICH.) [lat. *f e l ī c a r e].

FẸRICĂ ☛ **FẸREGĂ**.

FERICAT *adj. p.* **FERICA**. Fericit: **fericaţi flămînzii şi însetoşaţii, că aceia sătura-se-vor** (COR.).

FERICE[1] 1. *adj.* Fericit; mai adesea în construcţiunea **~ de**: **~ de mine**; **~ de noi**; **~ de el**; **~ de noroadele din împărăţia aceea** (ISP.).

2. *sf.* Fericire; **a-l bate ~a**, a da norocul peste el: **în ziua cînd primia paralele, ne bătea ~a** (DLVR.); **era şi drăgălaş — bată-l ~a! — puiul de împărat** (ODOB.) [lat. f e l ī c e m].

FERICE[2] ☛ **FẸREGĂ**.

FERICI (-icesc) 1. *vb. tr.* ① A da fericirea, a face fericit ¶ ② A socoti fericit: **te ferriceam în gîndul meu că ai găsit o soţie atît de frumoasă** (ALECS.).

2. *vb. refl.* A se socoti fericit: **şi mereu se fericea De popa ce-au căpătat** (RET.) [f e r i c e].

○**FERICIE** *sf.* Fericire [f e r i c e].

FERICIRE *sf.* ① Stare de mulţumire sufletească deplină: **iaca ~a visată de mai 'nainte, cum s'a împlinit** (CRG.) ¶ ② Întîmplare norocoasă: **a fost o ~ pentru mine, că am scăpat de alcool** ↔ C **NEFERICIRE** [f e r i c i].

FERICIT 1. *adj.* ① *p.* **FERICI** ¶ ② Care se află în fericire, într'o stare de deplină mulţumire sufletească ¶¶ⓒ **NEFERICIT** ¶ ③ Norocos: **întîmplare ~ă**.

2. *sm.* Om fericit.

○**FERIE** *sf. Trans.* ⚖ Măsură de capacitate de conţinutul unei vedre.

FẸRIGĂ... ☛ **FẸREGĂ...**

FERIT *adj. p.* FERI.

‡ **FERIIE** — HERAIE.

***FERM** *adj.* ① Statornic, neclintit, hotărît: caracter ~, glas ~, încredere ~ă ¶ ② Cumpărare sau vînzare ~ă, cumpărare sau vînzare de efecte publice plătibile la un termen fix [fr.].

***FERMĂ** (*pl.*-me) *sf.* Moșioară, gospodărie agricolă mai mică: o ~ mai mică de patru hectare, în loc de a da venit, aduce pagubă (I.-GH.); fermă-model, gopodărie agricolă servind drept școală de agricultură [fr.].

FERMAN ☛ FIRMAN

FERMECA (fermec, farmec), † FĂRMĂCA, † FĂRMECA *vb. tr.* ① A face farmece cuiva, a-i arunca farmece, a-l lega prin farmece ¶ ② Ⓕ A încînta, a desfăta: aceste minunate daruri... fermecară minţile domniţei (ODOB.); măreţia şi sălbătăcia acestor locuri... toate te farmecă (VLAH.) [lat. *pharmacare].

FERMECAT *adj.* ① *p.* FERMECA ¶ ② Legat prin farmece ¶ ③ Ⓕ Încîntat, desfătat.

FERMECĂTOR, † FĂRMECĂTOR, ○ FĂRMĂCĂTOR, **-TOARE** 1. *adj.* ① *verb.* FERMECA. ② Care farmecă: vasiliscul cel cu ochi fărmăcători (CRG.) ¶ ③ F Încîntător: priveliști fermecătoare... alunecă fantastic îndărătul nostru (VLAH.).

2. *sm. f.* Acela (aceea) care se îndeletnicește cu farmecele: umblară ei ce umblară și deteră peste un fermecător meșter (ISP.); de va chema și fărmecătoare sau descîntătoare, nu-ș socotește să fie făcut așa greșală mare (PRV.-MB.); împărăteasa... mare fermecătoare și strigoaie mai spun că era (RET.).

FERMECĂTORESC *adj.* De fermecător: ori-cine intra în acest palat ~ ieșea încîntat de plăcerile ce gusta într'însul (FIL.).

FERMECĂTORIE *sf.* ① Meseria fermecătorului ¶ ② Operaţiune a unui fermecător, farmec, vrăjitorie: trebue să fie vre-o ~ sau vre-o altă drăcie aci (ISP.).

FERMECĂTURĂ, ○ FĂRMĂCĂTURĂ (*pl.*-turi) *sf.* Faptul de a fermeca; rezultatul acestei acţiuni, farmec, fermecătorie: o fată s'a socotit, să facă fermecătură tot cu pizmă și cu ură (IK.-BRS.).

***FERMELIE** *sf.* Ⓟ — INFIRMERIE.

FERMENEA (*pl.*-nele) *sf.* Ⓣ ① ‡ Scurteică cusută cu fir, cu sau fără blană, ce purtau odinioară boierii în timpul verii: boierii cei mari... îmbrăcau... vara fermeneaua scurtă (I.-GH.) ¶ ② Astăzi, în Muntenia, o scurteică îmblănită cu piele de oaie, scurtă pînă la mijlocul trupului, purtată de ţăran sau de ţărancă (▣ 2081) [tc. fermenè].

Fig. 2081. Fermenea.

***FERMENT** (*pl.*-te) *sn.* și *sm.* (*pl.*-enţi) ① Ori-ce substanţă organică care, în anumite condiţiuni, produce descompunerea altei substanţe organice: ~ alcoolic; ~ lactic; ~ acetic ¶ ② Ⓕ Tot ce poate da naștere sau să întreţie un sentiment, o patimă: un ~ de discordie [fr.]

***FERMENTA** (-tez 1. *vb. tr.* A pune în fermentaţiune, a dospi.

2. *vb. intr.* ① A intra în fermentaţiune, a dospi, a fierbe ¶ ② F A se desvolta, a fi în fierbere [fr.].

***FERMENTAŢIUNE**, FERMENTAŢIE *sf.* ① Ori-ce fenomen chimic produs sub influenţa unui ferment, dintre care cele mai însemnate sînt: ~a alcoolică, ~a lactică și ~a amoniacală; în graiul obicinuit, fenomenul e numit mai adesea „dospire" sau „fierbere" ¶ ② Ⓕ Agitaţiune, turburare, fierbere a spiritelor) [fr.].

***FEROCE** *adj.* Crud, sălbatec, nemilos [fr. < lat.].

***FEROCITATE** *sf.* Cruzime, sălbăticie (*vorb.* de fiare sau de oameni nemiloși) [fr.].

○ **FERȘTER** *sm. Mold. Tr.-Carp.* Silvicultor; pădurar [germ. Förster].

***FERTIL** *adj.* Roditor, rodnic, mănos, care produce mult ¶¶ © NEFERTIL [fr.].

***FERTILITATE** *sf.* Rodnicie, calitatea a tot ce este fertil [fr.].

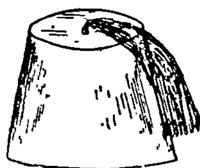
***FERTILIZA** (-izez) *vb. tr.* A face roditor, fertil [fr.].

***FERŢĂ** (*pl.*-ţe) *sf.* Fie-care din fâșiile de pînză care, cusute împreună, alcătuesc pînza unei corăbii [it. ferzo].

***FERUGINOS**, *adj.* Care conţine (oxid de) fier: apă feruginoasă [fr.].

***FERVENT** *adj.* Înfocat, arzător, plin de înfocare, de zel: se așterne din zi în zi mai ~ pe lucru (VLAH.) [fr.].

FES (*pl.* fesuri) *sn.* ① Acoperemînt al capului în formă de con trunchiat, mai adesea de dimie roșie, mai rar de altă coloare, din creștetul căruia atîrnă în genere un ciucur negru: se poartă mai ales de Turci și de alte popoare balcanice (▣ 2082); odinioară purtat și de boierii și cocoanele de la noi; în unele regiuni ale Munteniei, mai ales prin părţile dunărene, îl mai poartă și astăzi unele femei bătrîne: un om tînăr, de o statură mijlocie, purtînd un ~ pe cap (NEGR.); am să-i aduc un ~ roș... ca să-și mai aducă aminte din tinereţe (CRG.); Ⓟ Ⓟ: i-a turtit ~ul, a făcut-o fiartă ¶ ② FESUL-POPII = FESUȘOR [tc.].

Fig. 2082. Fes.

FESCIOR *sn. dim.* FES.

FESFEȘELE *sf. pl. Mold.* Zorzoane, dichisuri femeiești: să mă fac puduică, cu ~ boierești, ca să nebunească flăcăii după mine (ALECS.) [tc. fesfesè].

FESIȘOR (*pl.*-oare) *sn. dim.* FES.

FESTĂ (*pl.*-te) *sf.* Păcăleală răutăcioasă, renghiu, poznă: îţi aminteşti festele ce jucam numeroşilor noştri creditori P (ALECS.) [comp. it. festa „sărbătoare"].

***FESTIV** *adj.* De sărbătoare [lat.].

***FESTIVAL** (*pl.*-aluri) *sn.* Mare serbare muzicală [fr.].

***FESTIVITATE** *sf.* Serbare solemnă [fr. < lat.].

***FESTON** (*pl.*-toane) *sn.* ① Ghirlandă, cunună de flori și de ramuri cu frunze împletite (▣ 2083) ¶

Fig. 2083. Feston.

Fig. 2084. Festoane.

② Ornament de arhitectură înfăţișînd aceste ghirlande (▣ 2084) ¶ ③ Broderie la marginea unei pînze (▣ 2085) [fr.].

Fig. 2085. Feston.

***FESTONAT** *adj.* Împodobit, brodat cu festoane [fr. festonné].

FESUȘOR *sm.* Gîndac mic și rotund ca o mărgea roșie (*Porphyrophora polonica*) [fes].

FEȘNIC ☛ SFEȘNIC.

FEȘTANIE ☛ SFEȘTANIE

FEȘTELI (-elesc) 1. *vb. tr. Mold. Bucov. Băn. Olten.* A murdări, a terfeli, a mînji: da cum nu! că nu mi-oiu ~ eu minutele (CRG.); Ⓟ: ai feștelit mantaua (*sau* iacaua), ai păţit-o, ai făcut-o fiartă.

2. *vb. refl. Mold. Maram. Băn.* A se murdări, a se mînji: au călcat cu un picio într'o baligă de vită și s'au feștelit (SB.) [ung. festeni].

○ **FEȘTI** (-tesc) *vb. tr. Maram.* A văpsi, a mînji [ung. festeni].

FEȘTILĂ (*pl.*-le) *sf.* Fitil: scînteia, prinsă de feștila unei lumînări, umplu odaia c'o lumină gălbuie (OLVR.); mucările ou cari mai rateza... feștila groasă a lumînării (GRIG.) [vsl. svěštilo].

○ **FETEA** (DE-A) ☛ AFETEA (DE-).

FETELEU *sm.* ① Flăcău cu înfăţișare și cu apucături de fată, căruia-i place să petreacă mai mult printre fete și să se ocupe cu lucruri femeiești ¶ ② Hermafrodit.

○ **FETELUȘĂ** (*pl.*-șe) *sf. Băn. dim.* FATĂ.

FETEȘC *adj.* De fată: asa-ți trebue, dacă umbli după păpuci fetești! (RET.).

FETEȘTE *adv.* Ca o fată, în felul fetelor [f e t e s c].

FETI (-tesc) *vb. intr.* A trăi, a petrece timpul ca f a t ă (nemăritată).

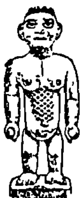
FETICĂ *sf.* ① *dim.* FATĂ: Ileana să fi fost p'atunci ~ de vre-o doisprezece ani (CAR.) ¶ ② Plantă ierboasă, cu flori mici albe-albăstrii, întrebuințată adesea ca salată *(Valerianella olitoria)* ([▪] 2086): Vine cimbrul de la munte ou fetica de la vie (ALECS.).

Fig. 2086. Fetică.

***FETID** *adj.* Împuțit, puturos, care are un miros greu și neplăcut [fr. < lat.].

FETIE *sf.* ① Vîrsta de f a t ă ¶ ② Timpul petrecut de o fată de cînd iese la horă pînă se mărită: Cu hainele din ~ Puse 'n ladă și 'n cutie (IK.-BRS.) ¶ ③ † Feciorie, virginitate.

***FETIȘ** (*pl.*-ișe, -ișuri) *sn.* ① Ori-ce obiect sau ființă însuflețită (piatră, vegetal, animal, etc.) ce se adoră ca idol grosolan de către negrii din Africa în care cred că e sălășluit un spirit înzestrat cu puteri supranaturale ¶ ② Ⓕ Persoană sau lucru care se venerează în mod special de cineva, pentru care are un fel de cult deosebit ([▪] 2087) [fr. f é t i c h e].

Fig. 2087. Fetiș.

FETIȘCANĂ (*pl.*-ne) *sf.* Fetiță măricică (cam de 15-16 ani) și voinică: fetișcanele jinduiau farmecul fetelor mari (OLVR.) [f a t ă].

***FETIȘISM** *sbst.* ① Cultul fetișelor: această lege de a se închina lucrurilor pămîntești se numește ~ (ISP.) ¶ ② Ⓕ Venerațiune fără margini [fr.].

***FETIȘIST** *adj.* și *sm.* Adorator al fetișelor [fr.].

FETIȘOARĂ (*pl.*-re) *sf. dim.* FATĂ: căpița aceea sub care era ascunsă fetișoara (SB.).

FETIȚĂ (*pl.*-țe) *sf.* ① *dim.* FATĂ ¶ ② Nume dat unei vaci.

○**FETNEGEA**, FETNIGEA *Mold. Băn.*, FETNEGICĂ *Mold.*, FETNIGUȚĂ *Băn. sf.* Fetișcană, fetiță măricică: Înaintea lui ieșind O Țigancă fetnegea (STAM.) [f a t ă].

***FETUS** *sn.* Embrionul omului și al animalelor [fr. < lat.].

‡**FETVA** (*pl.*-vale) *sf.* Sentință dată de un muftiu [tc.].

○**FEȚIE** *sf.* Loc expus la bătaia soarelui, bun de sădit vie și pomi [f a ț ă].

FEȚIȘOARĂ (*pl.*-re) *sf. dim.* FAȚĂ: soarele mi-a ars fetișoara și vîntul mi-a bătut perișorul (ISP.).

○**FEȚUI**... = FĂȚUI...

***FEUD** (*pl.*-de) *sn.* Domeniu ce un vasal căpăta, în evul mediu, în mod gratuit și perpetuu, dar cu anumite îndatoriri, de la seniorul său: aceste pretenții erau că Moldova ar fi fost vre-odată un ~ al Poloniei (BALC.) [lat. med. f e u d u s < vgerm. f e o d].

***FEUDAL** *adj.* ① Care face parte dintr'un feud: castel ~ ¶ ② Care stăpînește un feud ¶ ③ Care aparține feudalității: instituțiunile ~e [fr. f é o d a l].

***FEUDALISM** *sbst.* Sistemul politic al feudalității [fr.].

***FEUDALITATE** *sf.* ① Calitatea unui domeniu, a unei proprietăți care constituia un feud sau făcea parte dintr'un feud ¶ ② Credința și omagiul ce un vasal datora suzeranului său ¶ ③ Sistem de guvernămînt stabilit în Europa apuseană cu începere din veacul al x-lea și care a durat în parte pînă la marea Revoluțiune franceză (1789); feudalitatea consista din repartiția puterei suverane între oamenii din clasa nobilă și în stabilirea unei ierarhii a acestora în raporturile lor unii cu alții: de aci categoriile de suzerani și vasali: ca să... stîrpească cuiburile feudalității, îi despoiă de averi sub feluri de pretexte (NEGR.) [fr.].

***FEUDATAR** 1. *sm.* Acela care ținea un feud de la un suzeran.

2. *adj.* Care face parte dintr'un feud: țări vechi ~e ale coroanei Ungariei (BALC.) [fr.].

FEVRUARIE *sm.* = FEBRUARIE [medio-bg.].

FI[1] (sunt *sau* sînt) *vb.* ① Leagă atributul de subiect: Dumnezeu e bun ¶ ② A exista, a avea ființă: a ~ sau a nu ~ ¶ ③ Urmat de diverse prepoziții, exprimă locul, timpul, starea, felul de ocupațiune, originea, felul de a fi, materia, etc. ¶ ④ A se afla: nu sînt odăi goale ¶ ⑤ A se întîmpla: ce o fi o fi; și în într'un ceas bun lucrul acesta (RET.); așa a fost să fie, așa a trebuit să se întîmple ¶ ⑥ Imperfectul urmat de să arată o lucrare care era gata să se întîmple: era să plece, dacă nu veniam; era să cad ¶ ⑦ Mi-e că..., mi-e teamă că... ¶ ⑧ ☛ FIE ¶ ⑨ *Băn.* Este, da [lat. f i e r i].

FI[2]! *interj.* Arată desgustul, scîrba: fi! nu-i frumos, domnule (NEGR.); fi! Luluță, fi! nu-i frumos să stai ca să te sărute (ALECS.).

‡***FIACĂR** (*pl.*-ăre), FIACRU (*pl.*-cre) *sn.* Trăsură, birjă: mă aruncai într'un fiacăr și ieșii pe uliță (ALX.); foarte rar se auzea... un fiacru ce trecea ca săgeata (ODOB.) [germ. F i a k e r, fr. f i a c r e].

FIARĂ (*pl.*-re) *sf.* ① Animal sălbatic crunt, lighioană sălbatică: acolo el avea vecini fiarele pădurilor (ISP.); un singe negru lăsă din ea, fiara spurcată (ISP.); Ⓟ: a lua ochi de ~, a-și lua lumea în cap (de foc și amar); locuțiune care își are originea de la vrăjile ce se fac cuiva cu „ochi de fiară", spre a-i aduce necazuri ¶ ② Ⓕ Om crud: Ții minte, ~ spurcată, Cînd m'aplecam să beau apă, Mă picai cu cizma 'n ceafă (TOC.) [lat. f ĕ r a].

FIARE ☛ FIER.

***FIASCO** *sbst.* Neizbîndă completă; a face ~, a o scrînti cu totul, a nu izbuti de loc: cu toată indulgența auditorului, trupa de amatori făcut un mare ~ (NEGR.) [it.].

† **FIASTRU** *sm.* Fiu vitreg. — FIASTRĂ (*pl.*-tre) *sf.* Fată vitregă [lat. f i l i a s t r u m, - t r a m].

***FIBRĂ** (*pl.*-re) *sf.* ① Fie-care din filamentele lungi și subțiri care prin împreunarea lor, alcătuesc țesăturile organelor: ~ musculară ([▣] 2088); ~ nervoasă ¶ ② Fie-care din filamentele lemnoase alcătuite din celule prelungite ale vegetalelor ([▣] 2089) ¶ ③ Filamentele unora din substanțele minerale: fibrele amiantului ¶ ④ Ⓕ Coarda unui instrument, coarda simțitoare la om: omul acesta are fibra sensibilă [fr.].

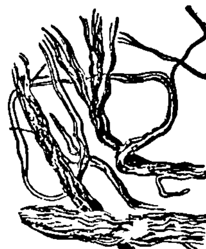

Fig. 2088. Fibre musculare.

Fig. 2089. Fibre. lemnoase.

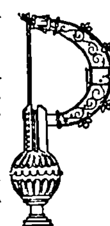
***FIBRINĂ** *sf.* Materia organică complexă care există în sînge și în limfă și care se separă de aceste lichide sub formă de filamente [fr.].

***FIBROM** *sbst.* Ori-ce tumoare a țesutului fibros formată sub piele [fr.].

***FIBROS** *adj.* Compus din fibre [fr.].

***FIBULĂ** (*pl.*-le) *sf.* Agrafă, cheutoare cu care se prindeau două părți ale unui vestmînt ([▣] 2090) [lat.].

FICAT *sm.* ① Cea mai voluminoasă din glandele corpului omului sau animalelor, așezată în partea dreaptă a abdomenului, care secretează glucoza și fierea ¶ ② *pl.* Organele interne ale toracelui și abdomenului, măruntaie: poruncí Joe unui vultur ca să sfîșie pieptul lui Prometeu și în fie-care zi să-i roază din ficați (ISP.) ¶ ③ *pl.* Ⓕ Adîncul inimii: a vorbi de la ficați (CIAUȘ.); plîngerile și rugăciunile lor m'au atins la ficați (ISP.) [lat. f i c a t u m].

Fig. 2090. Fibulă romană.

FICĂȚEL *sm.* ① *dim.* FICAT ¶ ② FICĂȚEI *sm. pl.* Bucăți de ficat (de pasăre, de purcel, de vițel, etc.) fripte la frigare.

○ **FICĂTEȚ** *sm. Ban.* ✕ Cîrnat fă ut cu f i c a ț i tocați.

FICHEȘ, **FICHIEȘ** *sbst.* Scîndurică din lemn de fag cu care olarul ridică vasele de lut de pe străgălie (▪ 2091).

Fig. 2091. Ficheș.

FICIOR... **FECIOR**...

‡ **FICLEAN** **VICLEAN**...

‡ **FICLEȘUG** = **VICLEȘUG**.

FICS... = **FIX**...

FICTIV *adj.* ① Închipuit, născocit, plăsmuit (de mintea, de imaginația cuiva ¶ ② Convențional: **valoare ~ă** [fr.].

FICȚIUNE *sf.* Închipuire, născocire, plăsmuire (a minții, a imaginației) [fr.].

FIDEA *sf.* Tăiețel lungi și foarte subțiri, care se prepară în fabrici și se cumpără gata pentru fiert în supă [ngr. φιδές].

FIDEICOMIS *sbst.* Dispozițiune prin care un testator însărcinează pe moștenitorul sau legatarul său să remită unei a treia persoane toată sau o parte din averea ce-i lasă [lat.].

FIDEL 1. *adj.* ① Care se ține de cuvînt, de făgădueala dată ¶ ② Statornic în prietenie, în dragoste, în principiile sale, devotat: **prieten ~, partizan ~** ¶ ③ Credincios, cinstit: **slugă ~ă** ¶ ④ Exact, care nu se abate de la adevăr, care păstrează întocmai: **traducător ~; memorie ~ă** [fr.].

2. *adj.* Cu fidelitate, în mod fidel; exact [fr.].

FIDELITATE *sf.* ① Calitatea a tot ce este fidel ¶ ② Statornicie ¶ ③ Credință ¶ ④ Exactitate [fr.].

○ **FIDEU** = **FEDEU**.

○ **FIDILEȘ** = **FEDELEȘ**.

FIDUCIAR *adj.* ① Se zice despre moștenitorul fictiv instituit printr'un fideicomis: **moștenitor ~** ¶ ② Care are valoare numai atît timp cît i se acordă încredere: **monedă ~ă**, ban de hîrtie, bilete de bancă [fr.].

FIE[1] *sf.* Fiică [lat. f i l i a].

FIE[2] Imperativul lui **A FI**, întrebuințat cu funcțiunea de *adv.* sau de *conj.*

1. *adv.* ① Cu înțelesul concesiv sau potențial: **dacă vezi pe cineva în mare nevoie, ~ și un dușman, trebue să-l ajuți; destulă muncă avu, dar ~, că izbuti** (ISP.); **~ și-un lup mîncat de-o oaie** (ZNN.) ¶ ② Uneori e o adevărată *interj.* cu înțelesul de bine! primesc! mă învoesc! **vrei să pleci? fie!** Din construcțiuni ca: **cela ce va găsi ceva mergînd pre un drum, fie ce va fi, veri mult veri puțin...** (PRV.-MB.) *sau* **ca pe un fur să-l spînzure. fie cine ar fi** (PRV.-MB.), s'au născut pronumele și adverbele: **fiecare, fie-ce, fie-cine, fie-cînd, fie-cum,** etc..

2. *conj.* **Fie... fie...,** sau... sau..., ori... ori...: **~ unul, ~ altul; ~ zi, ~ noapte, spunea că vede cu dînsul** (CRG.).

FIE-CARE, **FIEȘ(TE)-CARE**, ‡ **FIETE-CARE** *pron.* și *adj. nehot.* Se zice despre lucruri sau ființe socotite în parte dintr'un grup oare-care: **fie-care se ține mai cuminte decît altul** (ZNN.); **fie-care poartă cîte un răvaș în spate** (PANN); **la spatele fiește-căruia boier dvorea cîte o slugă** (NEGR.) [f i e[2] + c a r e].

† **FIE-CARELE**, ‡ **FIEȘ(TE)-CARELE**, **FIETE-CARELE** *pron. nehot.* Fie-care: **mai fie-carele spunea tot altfeliu de pedeapsă** (SB.).

FIE-CE, **FIEȘ(TE)-CE**, ‡ **FIETE-CE**, Ⓟ **FITE-CE** *adj.* și *pron. nehot.* Ori-ce; fie-care: **du-te și-i spune, ca în fite-ce zi să cînte sub ferestrele mele** (DLVR.) [f i e[2] + c e].

FIE-CINE, ‡ **FIEȘ(TE)-CINE**, ‡ **FIETE-CINE**, Ⓟ **FITE-CINE** *pron. nehot.* Ori-cine: **cu ăsta nu merge ca cu fite-cine** (CAR.); **pre fite-cine laudele sale a-și dori oprește** (CANT.) [f i e[2] + c i n e].

‡ **FIE-CÎND** *adv.* Ori-cînd, totdeauna: **~ slujitor deplin** (M.-COST.) [f i e[2] + c î n d].

FIE-CUM, ‡ **FIEȘ(TE)-CUM**, ‡ **FIETE-CUM**, Ⓟ **FITE-CUM** *adv.* Ori-cum [f i e[2] + c u m].

FIER (*pl.* **fiare**) *sn.* ① Metal de coloare cenușie-albăstrie, foarte ductil și maleabil, de o importanță considerabilă prin aplicațiunile sale; prin acțiunea cărbunelui se poate transforma în fontă (tuciu) sau oțel; expus la umezeală, se acopere cu un strat de rugină: **tare ca ~ul;** Ⓕ: **bate ~ul cît e cald** ☛ **BATE;** Ⓕ: **~ul rău, cît să-l bați. e de geaba** (PANN), dintr'un lucru rău, din cineva cu apucături rele, nu poți scoate nimic bun; Ⓕ: **a-i da un ~ ars prin inimă,** a-l cuprinde fiori, a i se strînge inima de spaimă ¶ ② Ⓕ **Braț de ~, mînă de ~,** braț vînjos, mînă tare, om care, prin strășnicia sa, face pe alții să-i simtă puterea; **inimă de ~,** tare și nesimțitoare ¶ ③ **Fierul lat,** partea plugului numită mai adesea „brăzdar"; **fierul lung,** cuțitul de oțel sau de tuciu al plugului care taie brazda și înlesnește astfel lucrarea brăzdarului (☛ **PLUG**) ¶ ④ Mașină de călcat (▪ 2092) ¶ ⑤ **Drum de ~,** drum pe care sînt așternute șine de fier paralele și pe care circulă vagoane trase de locomotive; *prin ext.* însuși mijlocul acesta de locomoțiune: **a plecat cu drumul de ~** ¶ ⑥ **Vîrsta** *sau* **epoca de ~,** timp de corupțiune, de cruzime și de barbarie care, după poeți, constitue ultima stare a omenirii primitive; epocă în care oamenii înlocuise bronzul prin fier în fabricarea armelor și uneltelor lor ¶ ⑦ *pl.* Cătuși, lanțuri, obezi: **a băga în fiare** ¶ ⑧ **IARBA-FIARELOR** *sau* **IARBA-FIERULUI,** o iarbă care, după credința poporului, are puterea să deschidă ori-ce lacăt, să sfarme ori-ce cătuși; numele unei plante ierboase, cu flori albe-gălbui *(Vincetoxicum officinale)* (▪ 2093) [lat. f ĕ r r u m].

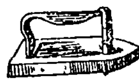
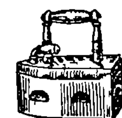

Fig. 2092. Fiare de călcat.

Fig. 2093. Iarba-fiarelor.

FIERAR *sm.* ① Cel ce lucrează fierul, covaciu (▪ 2094): **nici un ~ n'avea în fierăria sa atîția învățăcei ca dînsul** (SB.) ¶ ② Potcovar ¶ ③ Cel ce vinde fier sau unelte de fier [lat. f ĕ r r a r i u s].

Fig. 2094. Fierar.

FIERĂRIE *sf.* ① Atelierul f i e r a r u l u i ¶ ② Meseria fierarului ¶ ③ Prăvălie în care se vinde f i e r și unelte de fier ¶ ④ Obiecte de fier.

○ **FIERĂRIT** *sbst.* Datină populară prin care se invocă ploaia, pe timp de secetă, făcîndu-se sgomot noaptea cu clopote și cu alte obiecte de f i e r (CIAUȘ.).

○ **FIERAT**, **FIERET** *sbst. Olten.* Bani mulți, bănet (CIAUȘ.) [f i e r].

○ **FIERĂTAIE** *sf. pl. Olten.* Diferite obiecte sau unelte de fier [lat. *f e r r a t a l i a].

FIERBĂTOARE *sf.* Despărțitura din stînă unde se f i e r b e laptele.

FIERBE (**fierb**) 1. *vb. intr.* ① A face bășici sub acțiunea focului, (*vorb.* de un lichid): **apa fierbe la o sută de grade;** Ⓕ: **aerul fierbe de zăpușeală** (VLAH.); **fierbe sîngele în mine de necaz;** Ⓟ: **nu te amesteca** *sau* **nu-ți băga lingura** (*sau* **nasul**) **unde nu-ți fierbe oala,** nu te amesteca unde nu ești chemat, unde nu ți-e treaba; Ⓟ: **a ~ tot într'o oală** a fi la fel, de aceeași teapă: **zeii cei buni ca și cei nebuni, toți fierbeau într'o oală** (ISP.); Ⓟ: **la omul cu noroc, fierbe oala fără foc,** toate-i izbutesc aceluia ce are noroc; Ⓟ: **~ pe cineva fără apă** (*sau* **în oală seacă**), a-i face multe necazuri, a-l chinui amar; Ⓟ: **tot două oale-mi fierb, una seacă și alta goală,** duc o viață ticăloasă, fiind lipsit de toate, o duc rău de tot ¶ ② A fermenta (*vorb.* de vin) ¶ ③ Ⓕ A fi într'o mare agitațiune sufletească: **fierbea în mea, că bolnavei îi era totdeauna mai rău cînd înnopta** (CAR.); **fierbea satul întreg după ce auzise întîmplarea asta** (RET.) ¶ ④ Ⓕ A fi aprins: **Sinan, fierbînd de mînie, își ridică grosul armatei și trece podul** (VLAH.).

2. *vb. tr.* ① A face să fiarbă: **~ apa, laptele** ¶ ② A pune să fiarbă cu leșie: **~ rufele** ¶ ③ Ⓕ A face să

fiarbă de mînie: **nu ştii cum mă fierbe el pe mine de două săptămîni** (CAR.) [lat. fĕrvĕre].

FIERBERE *sf.* ① Faptul de a fierbe ¶ ② Ⓕ Agitaţie, mişcare încoace şi încolo; turburare, sbucium: **pe tot brîul cheiului e îmbulzeală, ~, amestec de limbi** (VLAH.) ¶ ③ Fermentaţie.

FIERBINCIOR *adj. dim.* FIERBINTE: **bolnavul... bea aşa culcat un pahar de lapte ~** (MAR.).

FIERBINTE *adj.* ① Foarte cald: **l-an aflat plin de plăcinte, nici reci nici fierbinţi, numai bune de mîncat** (SB.) ¶ ② Ⓕ Arzător, înflăcărat: **o rugăciune ~; a se ruga cu lacrimi fierbinţi** [lat. fervĕntem].

FIERBINŢEALĂ, ÎNFIERBINŢEALĂ, † FIERBINŢEALĂ (*pl.*-eli) *sf.* ① Căldură arzătoare; dogoare; arşiţă: **au şi lucit soarele cu mare fierbinţeală, cumu-i în luna lui Iulie** (NEC.); **unde nu dă soarele o fierbinţeală** (VOR.) ¶ ② Căldură mare în trup, temperatură ridicată: **începui să simt la frunte şi la tîmple fierbinţeală** (CAR.); **într'o noapte avuse fierbinţeli mari** (RET.); **cînd mă deşteptaiu şi eu din fierbinţeală** (ISP.) ¶ ③ F Ardoare: **cît am fost în fierbinţeala compunerii, mi se părea că ce scriu e frumos** (GN.); **în înfierbinţeala vînătorii nu va fi văzut tocmai bine** (ODOB.) [fierbinte].

FIERE *sf.* ① Lichid verde-gălbuiu, foarte amar secretat de ficat: **amar ca ~a**; după credinţa poporului, băşica ce conţine fierea poate să crape în om de supărare mare sau de osteneală: **plesni ~a într'însa de necaz** (ISP.); **Şi du-te de adu apă, Că fierea în mine crapă** (PANN) ¶ ② Ⓕ Amărăciune, supărare, necaz ¶ ③ FIEREA-PĂMÎNTULUI, plantă cu flori roşietice, rar albe, întrebuinţată în medicină pentru proprietăţile ei febrifuge, stomahice, etc. *(Erythraea centaurium)* (2095); — numele unei alte plante numite şi „frigurică" — = GHINŢURĂ; — = CĂLBAZĂ ② [lat. *fĕle].

Fig. 2095. Fierea-pămîntului.

† **FIERIE** ☛ HERIE.

FIEROS *adj.* Crud, feroce: **împăratul se posomorî şi se făcu... ~** (DLVR.) [fiară].

○ **FIEROSTEIE**, FIEROTENII, FIEROTINE *sf. pl.* Vase sau obiecte vechi de fier: **vîlvătaia cînd se primblă pe fierosteie... e semn cum că... au să urmeze vînturi şi furtuni** (MAR.).

FIERT 1. *adj.* ① *p.* FIERBE: **apă fiartă** ¶¶ Ⓒ NEFIERT ¶ ② Ⓕ **O făcuşi fiartă**, n'ai izbutit, ai scrîntit-o, ai stricat treaba.

2. *sbst.* Faptul de a fierbe, fierbere: **se pricepea şi ea puţin la ~ul dulceţii** (GRIG.).

FIERTURĂ (*pl.*-turi) *sf.* ① Fierbere: **du-te de le mai dă o ~, pînă s'or lega cum se cade** (ALECS.) ¶ ② Mîncare preparată la foc prin fierbere; *în spec.* dulceţuri, ciorbă de legume, etc.: **le învăţa fierturi de fel de fel de dulceţuri** (I.-GH.); **rămînînd trei săptămîni bieţii călugări fără ~ de fasole** (I.-GH.); **doream să mănînc ceva ~** (ISP.) ¶ ③ Ⓕ Învălmăşeală, îmbulzeală: **o învălmăşeală şi o ~ de norod** (GN.) ¶ ④ Locul unde se lipesc două bucăţi de fier [fiert].

FIERTURICĂ *sf. dim.* FIERTURĂ: **cînd se întoarseră, găsiră mîncărică şi ~ gata** (ISP.).

FIESC *adj.* De fiu: **i-l dete ca semn de iubire fiască** (ISP.).

FIE ŞTE-CARE... ☛ FIE-CARE...

FIFIRIG ☛ FIRFIRIC.

*__FIGURA__ (-rez) *vb. tr.* ① A înfăţişa prin pictură, prin sculptură sau printr'o descriere ¶ ② A servi drept simbol: **măslinul figurează pacea** ¶ ③ A fi figurant la teatru ¶ ④ A fi trecut, înscris pe o listă: **numele lui nu figurează pe lista candidaţilor** ¶ ⑤ Ⓕ A juca un rol însemnat, a fi cu vază, cu trecere [fr.].

*__FIGURĂ__ (*pl.*-uri) *sf.* ① Forma unui corp: **figura pămîntului** ¶ ② Obraz, faţă: **are o ~ frumoasă** ¶ ③ Mutră: **a făcut o ~ caraghioasă** ¶ ④ Înfăţişarea unui obiect, a unei fiinţe, prin desen, pictură, sculptură, etc. chip: **figurile unui tablou** ¶ ⑤ Diferite mişcări făcute la dans: **figurile cadrilului** ¶ ⑥ Înfăţişarea unei linii, a unei suprafeţe sau a unui volum geometric ¶ ⑦ ~ **de gramatică** *sau* **de retorică**, formă deosebită şi expresivă a vorbirii, în care cuvintele nu se iau în înţelesul lor propriu, sau nu sînt aşezate după construcţia lor firească ¶ ⑧ Simbol, imagine simbolică [fr. < lat.].

*__FIGURANT__ *sm.*, FIGURANTĂ (*pl.*-te) *sf.* ① Dansator (dansatoare) într'un balet ¶ ② Personaj accesoriu sau mut într'o piesă de teatru [fr.].

*__FIGURAT__ *adj.* ① *p.* FIGURA ¶ ② Înfăţişat ¶ 14.000
③ Reprezentat prin semne sau figuri ¶ ④ Reprezentat printr'un simbol sau printr'o alegorie ¶ ⑤ **Sens ~**, înţeles deosebit de cel obicinuit, de cel propriu, întrebuinţîndu-se figuri de cuvinte sau de cugetare: **o foaie de stejar** (sens propriu), **o foaie de hîrtie** (sens figurat).

*__FIGURATIV__ *adj.* Care înfăţişează un lucru sau simbolul unui lucru [fr.].

*__FIGURAŢIE__ *sf.* Toţi figuranţii dintr'o piesă [fr.].

*__FIGURINĂ__ (*pl.*-ne) *sf.* Statuetă mică, *în spec.* mică figură antică de teracotă, de bronz, etc.: **figurine mici, palide şi bucălate** (VLAH.) [fr.].

FIICĂ (*pl.*-ce *sf.* Fata, în raport cu tatăl sau cu mama ei [fie].

FIICUŢĂ (*pl.*-ţe) *sf. dim.* FIICĂ: **îţi mai dau, fiicuţa mea, o panglică** (MERA).

FIINDCĂ *conj.* Arată cauza, motivul: **din pricină că** [fiind (*partic.* lui **a fi**) + că].

FIINŢA (-ţez *vb. intr.* A avea fiinţă, a fi, a exista.

FIINŢĂ (*pl.*-ţe) *sf.* ① Însuşirea de a fi, de a exista, existenţă; **a avea ~**, a exista, a fi ¶ ② Prezenţă: **în fiinţa judecătorului** ¶ ③ Ori-ce e însufleţit, vieţuitoare: **~ omenească**; **fiinţa supremă**, Dumnezeu.

‡ **FIL** *sm.* Elefant [tc.].

FILĂ (*pl.*-le) *sf.* ① Foaie (dintr'o condică, dintr'o carte): **cărţi răscolite, pe filele cărora a scris vremea istoria sbuciumată a pămîntului** (VLAH.) ¶ ② Foaie dintr'un manuscris [ngr.].

*__FILACTERII__ *sf. pl.* Bucăţi de pergament, cu versete din Biblie, închise într'o cutioară de piele, de formă cubică, ce-şi pun Evreii pe frunte şi pe braţul stîng, cînd îşi fac dimineaţa rugăciunea (2096) [gr.].

‡ **FILADĂ** (*pl.*-de) *sf.* Broşură: **această ~ nu sînt la îndoială că în puţine zile o vei învăţa** (NEGR.) [ngr. φυλλάδα].

‡ **FILALIU** *sbst.* Ţesătură foarte subţire din care se făceau odinioară zovoane, şervete, etc.: **pînza mesei şi şervetele erau de ~** (NEGR.) [tc. filell].

Fig. 2096. Filacterii.

*__FILAMENT__ (*pl.*-te) *sn.* Iţişoară, firicel (în ţesăturile plantelor sau organelor animalelor) [fr.].

*__FILAMENTOS__ *adj.* Compus din filamente: **alge filamentoase** [fr.].

*__FILANTROP__ *sm.*, FILANTROAPĂ (*pl.*-pe) *sf.* Persoană care-şi iubeşte semenii şi caută, prin binefaceri, să le îmbunătăţească soarta [fr. < gr.].

*__FILANTROPIC__ *adj.* De filantrop, privitor la filantropie [fr.].

*__FILANTROPIE__ *sf.* Iubirea umanităţii manifestată prin binefaceri, prin caritate [fr.].

‡ **FILARGHIRIE** *sf.* Iubire de bani, poftă de a strînge bani, arghirofilie [gr.].

*__FILARMONIC__ *adj.* Iubitor de muzică; **societate ~ă**, societate care se ocupă cu cultivarea muzicei [fr.].

*__FILATELIC__ *adj.* Privitor la filatelie [fr.].

*__FILATELIE__ *sf.* Pasiune pentru colecţionarea de mărci postale [fr.].

*__FILATELIST__ *sm.* Cel ce colecţionează mărci postale [fr.].

*__FILATURĂ__ (*pl.*-uri) *sf.* Fabrică unde se toarce, prin procedee mecanice, lîna, bumbacul, mătasea, etc. [fr.].

FILDEŞ 1. *sbst.* Colţ, dinte de elefant, din care se fabrică diverse obiecte (2097).

2. *sm.* ‡ Elefant: **în toate părțile să te duci după vînat, numai în pădurea ~ilor nu** (ISP.) [tc. f i l - d i ș i].

FILELEN ☛ **FILO-**.

‡**FILENDREȘ** = **FELENDREȘ**: **cepchem de ~ stacojiu** (ODOB.).

†**FILER** *sm. Trans.* ① Mică monedă reprezentînd a o suta parte dintr'o coroană (a vechii monarchii austro-ungare) (▣ 2098) ¶ 2 ‡ Obol [ung. f i l l é r].

Fig. 2097. Fildeș.

FILERI *sm. pl.* Un fel de pantofi țărănești [tc.].

***FILEU** (*pl.* -euri) *sn.* Un fel de rețea, lucrată cu igliță, în formă de plasă cu ochiuri mari (▣ 2099) [f i l e t].

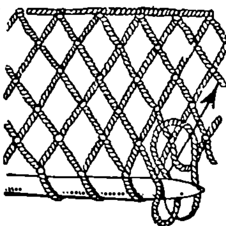

Fig. 2098. Filer. Fig. 2099. Fileu.

FILFIRIC ☛ **FIRFIRIC**.

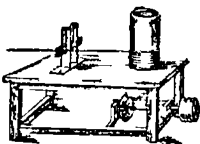
FILFISON, **FILFIZON** *sm.* Ⓟ Tînăr împopoțonat, cu pretenții de eleganță, fante, țafandache: **la un filfizon, un nătărău, fie-i lui acolo!** (GRL.) [probabil alterat din v i v e l e s o n, refrenul cîntecului revoluționar francez].

***FILIAL** *adj.* Fiesc, de fiu, cum se cuvine unui copil față de părinții săi: **pietate ~ă** [fr.].

***FILIALĂ** (*pl.*-le) *sf.* Sucursala unei case de comerț [germ.].

***FILIAȚIUNE**, **FILIAȚIE** *sf.* ① Linie de rudenie care se coboară de la strămoși la urmași sau se urcă de la copii la strămoși ¶ ② Ⓕ Șir de lucruri care se nasc unele din altele și au o legătură strînsă între ele: **~a cuvintelor, ~a limbilor** [fr.].

***FILIERĂ** (*pl.*-re) *sf.* ① Instrument prevăzut cu o placă de oțel în care se află găuri din ce în ce mai mici prin care se trece treptat un metal care trebue prefăcut în sîrmă sau a cărui grosime trebue măsurată (▣ 2100) ¶ ② Ⓕ Șir de stări, de încercări prin care trece o persoană sau un lucru: **a trece prin ~** [fr.].

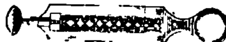

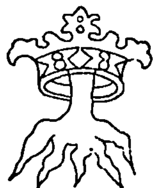
Fig. 2100. Filiere.

***FILIFORM** *adj.* În formă de fir(e): **frunză ~ă** [fr.]

***FILIGRAN** (*pl.*-ane) *sn.*, **FILIGRANĂ** (*pl.*-ne) *sf.* ① Obiect lucrat din fire de argint sau de aur împletite între ele (▣ 2101, 2103): **lucrat în cea mai aleasă horbotă de filigrană de aur** (JIP.)

Fig. 2101. Filigrană.

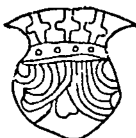

Fig. 2102. Filigrane de pe hîrtia fabricată la Brașov în sec. al XVI-lea.

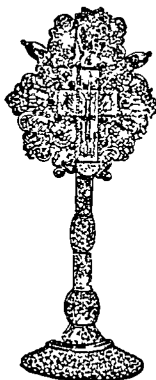

Fig. 2103. Cruce în filigrană.

¶ ② Literele sau figurile făcute în pasta unei foi de hîrtie care se străvăd cînd e expusă la lumină, cum e, de pildă, la biletele de bancă (▣ 2102) [fr.].

FILIMICĂ *sf.* — **GĂLBINELE**.

FILIPI, (Ⓟ **PILIPI** *sm. pl.* Zilele de 14-16 Noemvre (în unele regiuni, de la 13-17 Noemvre pe care le țin oamenii de la țară, ca să fie feriți de lupi și de alte fiare sălbatice; astfel numite de la apostolul F i l i p, a cărui zi se serbează la 14 Noemvre.

***FILIPICĂ** (*pl.*-ce) *sf.* ① Fie-care din cele patru discursuri rostite de Demostene împotriva lui Filip, regele Macedoniei ¶ ② Ⓕ Discurs violent și agresiv [fr. < gr.].

***FILISTEAN** *sm.* Popor care locuia în sud-vestul Palestinei; fu bătut de Samson și supus mai tîrziu de David.

***FILM** (*pl.*-me) *sn.* ① Peliculă de celuloid preparată anume care înlocuește plăcile la un aparat de fotografie ¶ ② Fâșia lungă și îngustă de aceeași materie pe care se fotografiază cu un aparat de cinematograf ¶ ③ *Pr. ext.* Tabloul, scena, etc. ce se proiectează pe pînza unui cinematograf [fr. < engl.].

FILO-, **FIL-**, prefix grec, dînd cuvîntului compus înțelesul de „iubitor de..., prieten al...". — **FILELEN** *sm.* Iubitor de Greci, prieten al Grecilor.— **FILOROMÂN** *sm.* Prieten al Românilor. — **FILOSEMIT** *sm.* Prieten al Evreilor.

FILODORMĂ (*pl.*-me) — **FILOTIM** 2 [ngr. φιλοδώρημα].

***FILOLOG** *sm.* Cel ce se ocupă cu filologia [fr. < gr.].

***FILOLOGIC** *adj.* De filologie, privitor la filologie [fr.].

***FILOLOGIE** *sf.* ① Studiul evoluțiunii istorice a gramaticii, lexicului și literaturii unei limbi ¶ ② **Filologia clasică**, studiul limbii, literaturii și evoluțiunii culturale a Grecilor și Romanilor ¶ ③ **Filologia comparată**, studiul comparat al mai multor limbi, din punctul de vedere al geniului, structurii și mecanismului lor ¶ ④ **Filologia romanică, germanică, etc.**, studiul evoluțiunii istorice a limbilor romanice, germanice, etc. [fr. < gr.].

***FILOMELĂ** (*pl.*-le) *sf. poet.* Privighetoare: **verzi dumbrăvi cu filomele, Cu izvoareale gîndirii și cu rîuri de cîntări** (EMIN.) [fr. < gr.].

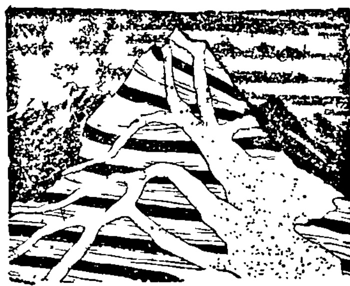

Fig. 2104. Filoane de granit în gneiss.

***FILON** (*pl.*-loane) *sn.* ① Vînă de substanțe minerale în interiorul pămîntului ¶ ② Ⓕ Ori-ce izvor de bogăție (▪ 2104) [fr.].

‡**FILONICHIE** *sf.* Discuție aprinsă, ceartă, gîlceavă: **nu mă amestec niciodată în filonichiile de la masa paraponisiților** (ALECS.) [ngr.].

FILOROMAN ☛ **FILO-**.

FILOSCOS = **FIROSCOS**.

FILOSEMIT ☛ **FILO-**.

FILOSOF 1. *sm.* ① Cel ce studiază filosofia ¶ ② Cel ce se consacră studiului omului, societății și moralei ¶ ③ Cel ce se arată nepăsător la loviturile soartei sau duce o viață liniștită și retrasă ¶ ④ Ⓕ Incredul, sceptic, liber-cugetător ¶ ⑤ Ⓟ Astrolog, cititor de stele.

2. *adj.*: **un rege ~; o maimuță filosoafă** (GOR.) [fr. < gr.].

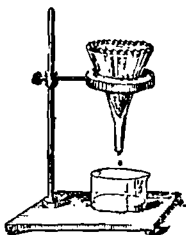
***FILOSOFA** (-fez) *vb. intr.* ① A se ocupa de chestiuni filosofice ¶ ② A raționa, a discuta, a argumenta prea subtil: **îți filosofează rece, ca cel mai sever logician** (VLAH.) [fr.].

***FILOSOFALĂ** *adj. f.* **Piatra ~**, substanța pe care căutau s'o descopere alchimiștii și care, după credința lor, ar fi putut schimba ori-ce metal în aur; lucru cu neputință de găsit [fr.].

***FILOSOFIC** *adj.* ✣ ① De filosofie, privitor la filosofie ¶ ② De filosof: **cu o ~ă nepăsare, rabdă așa batjocure** (ODOB.) [fr.].
***FILOSOFICEȘTE** *adv.* ✣ În mod f i l o s o f i c; ca un filosof.
***FILOSOFIE** *sf.* ✣ ① Cunoștința principiilor lucrurilor, a cauzelor și efectelor lor ¶ ② Studiul spiritului omenesc și al moralei ¶ ③ Studiul principiilor fundamentale ale unei științe, ale unei arte: **filosofia istoriei** ¶ ④ Sistem propriu fie-cărei școale de filosofi, doctrină filosofică a unui șef de școală, a unei secte: **filosofia lui Epicur** ¶ ⑤ Curs de psihologie, de logică sau de morală care se face într'o școală: **catedră de ~** ¶ ⑥ Tărie sufletească, înălțarea minții care face pe om să suporte cu resemnare loviturile soartei ¶ ⑦ † Pricepere; iscusință: **se va mira de acele cuvinte tocmite cu ~** (PRV.-MB.); *F*: **nu e mare ~**, e lesne de priceput [fr. și gr.].
FILOTIM 1. *adj.* Darnic, galantom: **dacă nu era om cinstit și ~, cum e, ar fi avut astăzi stare** (CAR.).
2. *sbst.* Indemnizare (pentru cedarea unui comerț, unui contract, etc.): **posesorul este ținut a-mi număra mie... cîte 600 de galbeni pe an, drept ~** (ALECS.) [ngr.].
FILOTIMIE *sf.* ① Ambiție: amor-propriu: **filotimia nu mă iartă să șed aici** (ALECS.) ¶ ② Dărnicie: **Trăind în ~, Dăm cu neiconomie** (PANN) [ngr.].
***FILOXERĂ** *sf.* Insectă foarte mică care distruge vița de vie *(Phyloxera vastatrix)* (▣ 2105): **filoxera veni, ca un blăstăm dumnezeiesc** (JIP.) [fr.].

Fig. 2105. Filoxeră.

FILOZOF... = **FILOSOF...**
***FILTRA** (-rez) *vb. tr.* A strecura, a trece un lichid printr'un filtru [fr.].
***FILTRU**[1] (*pl.*-re) *sn.* Ori-ce substanță poroasă (hîrtie, postav, cărbune, piatră poroasă, etc.) prin care se poate strecura un lichid, spre a-l limpezi (▣ 2106, 2107) [fr.].
***FILTRU**[2] (*pl.*-re) *sn.* Băutură căreia i se atribuia însușirea de a face îndrăgostit pe cel ce o bea [fr. < gr.].
FIN[1] *sm.*, **FINĂ** (*pl.*-ne) *sf.* ① Persoana botezată în raport cu nașul sau cu nașa ei ☞ **NAȘ** ¶ ② Persoana cununată în raport cu nunul sau cu nuna ei [‡ f i i n < lat. *f i l i a n u s].

Fig. 2106. Filtru de hîrtie.

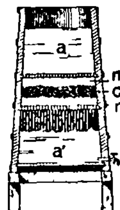
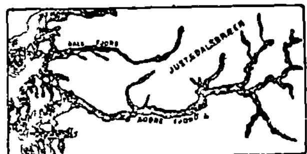

Fig. 2107. Filtru cu cărbune. *a*) Apa nepurificată; *n. n'*) nisip; — *c*) cărbune; *a'*) apa filtrată.

***FIN**[2] *adj.* ① Subțire: **pînză ~ă; talie ~ă** ¶ ② Delicat: **obraz ~, trăsături ~e** ¶ ③ Mărunt: **o ploaie ~ă** ¶ ④ Curat, neamestecat: **aur ~** ¶ ⑤ Adevărat, care nu e fals, scump: **pietre ~e** ¶ ⑥ Foarte bun, excelent: **vin ~** ¶ ⑦ Foarte sensibil: **miros ~** ¶ ⑧ Subtil, ingenios: **Drept preot toarce-un greer un gînd ~ și obscur** (EMIN.) ¶ ⑨ Isteț, dibaciu, șiret [fr.].
FINĂ ☞ **FIN**[1].
***FINAL** 1. *adj.* ① De la sfîrșit, de la urmă, care e la fine: **literă ~ă; silabă ~ă; rezultat ~** ¶ ② **Cauză ~ă**, scopul pe care și-l propune cineva, cauza care produce un efect determinat dinainte.
2. *sbst.* ♩ Bucată de muzica care formează partea din urmă a unei opere, a unui concert, etc.
3. **FINALĂ** (*pl.*-e) *sf.* ① Litera sau silaba de la sfîrșitul unui cuvînt ¶ ② Lupta decisivă care hotărăște victoria într'o întrecere sportivă [fr.].
***FINALITATE** *sf.* ✣ Doctrină care admite existența unei cauze finale, a unui scop final [fr.].
***FINANCIAR** 1. *adj.* Privitor la finanțe: **legislație ~ă**.
2. *sm.* Cel ce face operațiuni de bancă, care se pricepe în afacerile de finanțe [fr.].
○**FINANȚ** *sm. Tr.-Carp.* Funcționar militar la vămile austro-ungare, care urmărea în special contrabandele: **Că de vin nește ~i, O să te prindă de cap, Crezînd c'ai furat tăbac** (RET.) [germ.].
***FINANȚE** *sf. pl.* ① Averea unui particular ¶ ② Banii și veniturile unui Stat: **ministrul de ~** [fr.].
○**FINCEN** *sbst. Trans.* = **MOLURĂ**.
***FINE** *sf.* Sfîrșit, urmă: **în ~**, în sfîrșit, în cele din urmă [fr.].
***FINEȚĂ** (*pl.*-țe) *sf.* ① Însușirea a tot ce este fin ¶ ② Subțirime ¶ ③ Delicatețǎ ¶ ④ Excelență ¶ ⑤ Subtilitate, ingeniozitate ¶ ⑥ Istețime, șiretenie [fr.].
***FINEZ** 1. *adj.* ● Al locuitorilor din Finlanda: **limba ~ă**.
2. *sm.*, **FINEZĂ** (*pl.*-ze) *sf.* Locuitor, locuitoare din Finlanda [fr. f i n o i s].
***FINI** (-nesc) *vb. tr.* A sfîrși, a isprăvi, a termina [fr.].
‡**FINIC** *sm.* Curmal [vsl. < gr.].
FINIE *sf.* Rudenia dintre f i n i și nași sau nuni: **iaste și altă rudenie de pre cununie, care se chiamă... nășie sau ~** (PRV.-MB.).
FINIȘOARĂ (*pl.*-ne) *sf. dim.* **FINĂ**.
FINIȘOR *sm. dim.* **FIN**[1]: **~ul ți-e bine, gras și rotund ca un pepene** (BR.-VN.).
***FINIT** 1. *adj. p.* **FINI** ¶¶ © **INFINIT**.
2. *sbst.* Sfîrșit, isprăvit, fine.
○**FINUȚ** *sm. dim.* **FIN**[1]: **Nănașul lui Dumnezeu și cu scump ~ul său** (MAR.).
***FIOLĂ** (*pl.*-le) *sf.* Sticluță *(în spec.* de medicamente): **atmosfera grea de mirosul substanțelor închise în fiole** (EMIN.) [fr.].
○**FIONG** (*pl.*-guri, **FIONC** (*pl.*-curi) *sn. Mold.* ① Fundă de panglici, făcută mai adesea cu ciucuri: **ian să-mi mai dreg fiongu de la testemel** (ALECS.); **e legat cu o cordea albastră și are un fionc înnodat cu mare îngrijire** (SAD.) ¶ ② **SASCHIU** [ngr.].
FIOR *sm.* ① Sensațiune de frig însoțită de o ușoară tremurătură produsă de o temperatură scăzută sau de friguri; răcori ¶ ② Ⓕ Aceeași sensațiune produsă de frică, de groază, de o emoțiune violentă, etc.: **a-l lua ~i; a băga ~i în oase; un ~ rece ca ghiața îi trece prin vine** (CRG.); **inima-ți bate de un ~ neînțeles, ca și cum ar fi intrat într'o lume de închipuiri** (VLAH.) [lat. f ĕ b r i s].

Fig. 2108. Fiord.

***FIORD** (*pl.* -duri) *sn.* ● Cuvînt suedez care însemnează „golf"; coastele apusene ale Norvegiei prezintă niște fiorduri adînci, cu maluri înalte, săpate de vechi ghețari (▣ 2108, 2109).

Fig. 2109. Fiord (reprezentare geografică).

***FIORIN** *sm.* Monetă de argint în vechiul imperiu austro-ungar, a cărei valoare era de aproape 2 lei, 10 [it.].
***FIORITURĂ**, *mai adesea pl.* **FIORITURI** *sf.* ① ♩ Note adăugate de un compozitor sau de un executant ca un fel de ornament pentru a înfrumuseța o frază melodică: **imita... întoarcerea vacilor din Guillaume Tell, cu toate fioriturile clarinetei** (I.-GH.) ¶ ② ~ **de stil**, floricele, podoabe mărunte adăugate stilului [it.].
FIOROS *adj.* Care înfioară, care dă f i o r i (de groază, de spaimă, etc.), îngrozitor, groaznic, înspăimîntător: **se opri în fața mea cu ochi fioroși** (GN.); **la o înălțime fioroasă deasupra peșterii** (VLAH.).
FIR (*pl.*-re) *sn.* ① Fibră, ațișoară lungă ce se scoate din coaja plantelor textile (cînepă, in, etc.), sau care se răsucește prin toarcere din lînă (din bumbac, din mătase, etc.) ¶ ② Substanță flexibilă și foarte subțire pe care omizile și păianjenii

o scot din corpul lor ¶ ③ Ⓕ Șir neîntrerupt, urmare continuă: să încep a depăna ~ul poveștii (CRG.); ~ul nelegiuirilor tale s'a sfîrșit (ISP.) ¶ ④ Ⓕ ~ul vieții, ~ul zilelor, viața (prin aluzie la firul pe care-l țes ursitoarele) ¶ ⑤ *Pr. anal.* Tot ce este subțire și lung ca un fir: ~ de păr; ~ de iarbă; ~ de usturoiu; ~ de busuioc; i se mai ținea viața într'un ~ de păr (OLVR.) ¶ ⑥ Din ~ în păr, *Mold.* de-a-fir-a-păr, din ~ pînă în ață *loc. adv.*, cu de-amănuntul, pînă în cele mai mici amănunte: omul a spus din ~ în păr întîmplarea (RET.); biata copilă au urmat din ~ în păr precum i-au spus moșneagul (SB.); au răscolit de-a-fir-a-păr toate chiliile maicilor (CAR.); ☛ AȚĂ ② ¶ ⑦ Grăunte, bob, fărîmiță, pic, cantitatea cea mai mică posibilă: ~ de grîu; ~ de piper; ~ de mac; ~ de nisip; ți în stare să taie un ~ de mălaiu în opt (ALECS.) ¶ ⑧ (*pl.* fireturi, firuri). Fir subțire de aur sau de argint întrebuințat la cusături: o droaie de cătane... îmbrăcați numai în ~ (CRG.); era legat cu o frînghiuță de ~ de cel bun (ISP.); muiați din cap pînă 'n picioare numa'n mătăsuri și'n fireturi (CAR.) [lat. filum].

FIRAV, **HIRAV** *adj.* Slăbuț, delicat: copilul privește la chipul firav... și-i vine să plîngă (GRL.) [vsl. *hyravŭ].

FIRE *sf.* ① Natură, făptură, totalitatea lucrurilor create ¶ ② Viețuitoarele, ființele din natură, lumea însuflețită ¶ ③ Organizația particulară a fie-cărei ființe: ori-ce dobitoc lucrează după ~a sa ¶ ④ Fel de a fi (al omului: constituție, temperament, caracter, apucături, aplecare sufletească: așa e ~a omenească; e slab de ~; e iute la ~, dar tare bun la inimă (VOR.) ¶ ⑤ Minte, pricepere, cuget; cumpăt; în toată ~a, în toate mințile, cu mintea întreagă, sănătoasă: nu ți-e rușine obrazului, om bătrîn, în toată ~a! (I.-GH.); a se frămînta cu ~a, a-și încorda mintea, a-și bate capul: frămîntîndu-se cu ~a ca să afle ca ce-ar putea să fie în nevoiașul acela de tron (ISP.); a se pierde cu ~a, a se trece cu ~a, a-și pierde cumpătul: dacă simți că fata se pierde cu ~a, o îmbărbătă iarăși (ISP.); dînd de băuturică din belșug, s'au trecut cu ~a (MERA); a-și ținea ~a, a se stăpîni, a nu-și pierde cumpătul, răbdarea, curajul: ține-ți firea, Susano, bun e Dumnezeu, o trece ș'asta (OLVR.); a scoate din ~, *a)* a scoate din minți, a face să alunece cu mintea; *b)* a scoate din sărite, a face să-și piarză cumpătul, răbdarea: căta să scoată din ~ pe cucoanele cele tinere (I.-GH.); a-și veni în ~, a reveni la starea normală de mai 'nainte, a-și recăpăta curajul. sîngele rece: mai pe urmă, îmbărbătîndu-se, și-a mai venit puțin în ~ (CRG.) ¶ ⑥ Period, soroc, menstruație ¶ ⑦ ‡ Prespre ~, p(r)este ~, *a)* supranatural; nefiresc; *b)* peste măsură, afară din cale ¶ ⑧ † De-a firea, deosebit (de bun, de vrednic, de priceput, de frumos): de va fi, cum am zis, om de-a ~a, atunce să fie scos și gonit den locul lui (PRV.-MB.) *inf.* lui a fi].

‡ **FIRESAR IU)** *sm.* Mică insectă de coloare cafenie care-și depune ouăle subt coaja prunelor și cireșelor, cînd sînt încă verzi; numită și „prunar" sau „burghiaș" (*Rynchites cupreus*) [ung. fűresz „ferestrău"].

FIRESC *adj.* Natural, cum trebue să fie din fire, cum l-a lăsat firea ¶¶ © NEFIRESC.

† **FIREȘ**, **FIRIȘ**, **HIRIȘ** *adj. Trans.* ① Natural, nelegitim: copil ~ ¶ ② Firesc, așa cum l-a făcut firea ¶ ③ Originar [fire].

FIREȘTE *adv.* ① În mod firesc: din fire ¶ ② Bine înțeles, natural, de sigur, negreșit.

† **FIRETIC** *adj. Trans.* ① Vehement, furtunatic, pornit spre ceartă, spre bătaie: pentru viteji sînt frații tăi, că sînt mai bătrîni și mai ~i (RET.) ¶ ② Cu toane, nărăvaș: își făceau petrecere cu ea, fiindcă... se prefăcea ludă și ~ă (MERA.).

FIRETURI ☛ FIR ⑧.

FIREZ ☛ FIRIZ.

FIRFIRIC, **FILFIRIC**, **FI(R FIRIG** *sm.*, **FIRFIRICĂ** (*pl.*-ici), **FIFIRIGĂ** (*pl.*-igi) *sf.* Veche monetă de argint, foarte mică, a cărei valoare a variat în diferite timpuri; în Ardeal, cam pe la sfîrșitul veacului trecut, se da acest nume monetelor de argint de 10 și de 20 de creițari: de toată vita mare să plătească pe an 1/2 sfanț, și de oaie un filfiric (ST.-ȘCH.); dacă-s dați afară din slujbă, carboava scade cît un fifirig (ALECS.); strică pe toată ziua zece scobitori și dă bacșiș un firfirig (ALECS.); Mai bine țineai să șază firfirica 'n buzunar (PANN) [probabil din germ. Pfifferling, numele unei ciuperci, întrebuințat F pentru un „lucru de puțină valoare"].

FIRFISON, **FIRFIZON** — FILFISON: așa și cu firfisonul ăsta (BR.-VN.).

FIRICEL (*pl.*-ele) *sn. dim.* FIR: o leagă de ramură cu un ~ de mătasă (BR.-VN.); nu găseai prin ea nici ~ de pălămidă (ISP.).

FIRIDĂ (*pl.*-de) *sf.* ① Adîncătură, scobitură dreptunghiulară făcută într'un zid, ca o fereastră oarbă, și care servește ca loc pentru o statuă sau altă figură sculptată, mai adesea însă ca dulăpior fără uși pentru pus oale sau alte vase: se vedea săpat într'o ~ vulturul țării (ODOB.); monștri ce te privesc amenințători din firidelelor negre (VLAH.) ¶ ② Spațiul lăsat între stîlpii sau trupurile unei sobe: în această ~ pun sătenii multe lucruri ca să se usuce (MAN.); aruncîndu-și pălăria în firida sobei (OLVR.) [ngr.].

FIRIM... FĂRÎM...

† **FIRISĂU** *sn. Trans. Maram.* Ferestrău [ung. fűrész].

FIRIȘOR (*pl.*-oare) *sn.dim.* FIR: Tresari în firișoarele de iarbă (VLAH.).

FIRITIȘ... ☛ HIRITIȘ...

† **FIRIZ**, **FIREZ** (*pl.*-ze, -zuri) *sn. Olten. Tr.-Carp.* Ferestrău de mînă [ung. fűrész].

*__FIRMĂ__ (*pl.*-me) *sf.* ① Numele proprietarului sau al asociaților unei întreprinderi comerciale ¶ ② Inscripțiunea pe zid sau tabla pe care e înscris, în fața unei prăvălii sau a unei întreprinderi comeriale, numele proprietarului sau asociaților, marfa ce se vinde etc. (▣ 2110) [germ.].

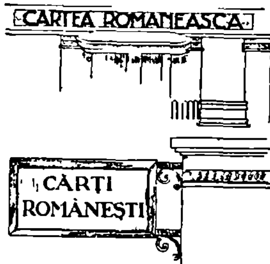

Fig. 2110. Firme.

*__FIRMAMENT__ (*pl.*-te) *sn.* ☆ Bolta cerească [fr.].

FIRMAN, **FERMAN** (*pl.*-ne) *sn.* Poruncă scrisă a Sultanului [tc. firman].

FIRMITURĂ FĂRÎMĂTURĂ.

FIROSCOS, **-OASĂ** *adj.* și *sm. f.* Ⓟ Deștept, învățat ca un filosof: tocmai dumneata, prietene, ca să te găsești mai firoscos? (ISP.); domnule firoscos, cum bag de seamă, dumneata ți-ai uitat și limba de cînd ai plecat din țară (ISP.); cîte basme firoscoșii Undeva spunea 'n vileag (PANN) [prin etimologie populară din filosof, care, după credința oamenilor din popor, nu-i tocmai întreg la minte, ci cam țicnit, scos din fire].

○**FIROSI** (-sesc) *vb. tr.* ☛ AFIEROSI.

† **FIRTĂ** (*pl.*-te) *sf. Mold.* Un sfert de pogon: o ~, adică a patra parte din pogon (ST.-ȘCH.) [germ. Viertel].

FIRUI (-uesc *vb. tr.* ① A toarce ¶ ② A coase, a broda cu fir.

FIRUȘOR¹ (*pl.* - oare 1. *sn. dim.* FIR.
2. *sm.* ♣ FIRUȚĂ¹.

FIRUȚĂ¹ *sf.* ♣ Numele mai multor varietăți ale unei plante ierboase, numite și „fîn", „fîn-de-livezi", „floarea-fînului", „suvar-de-munte" (▣ 2111) (*Poa pratensis, P. annua, P. trivialis*).

Fig. 2111. Firuță.

FIRUȚĂ² — ROURICĂ [fir].

*__FISĂ__ (*pl.*-se) *sf.* ① Mică placă de os sau de metal, de obiceiu rotundă sau dreptunghiulară, care se întrebuințează ca plată, în loc de bani, la jocul de cărți, jeton (▣ 2112): jucăm cîte zece parale fisa? (ALECS.) ¶ ② Marcă de plată pe care o dau chelnerii la casa unui restaurant sau unei berării, ca mijloc de control

al consumaţiunilor servite [it. f i s c i a, printr'un intermediar ngr.].

*FISC (pl.-curi) sn. ① Vistieria, tesaurul, averea Statului ¶ ② Administraţia finanţelor Statului; serviciul de percepere al dărilor: ~ul asigură încasarea impozitelor [fr.].

Fig. 2112. Fisă.

*FISCAL adj. Privitor la fisc: legile ~e, timbru ~ [fr.].

*FISCALITATE sf. ① Totalitatea legilor privitoare la fisc ¶ ② Tendinţă de a exagera drepturile fiscului [fr.].

○FISTĂU sbst. Trans. ⚒ Ciocan mare pentru spart bolovanii de piatră [germ. F ä u s t e l].

FISTIC, Mold. FISTIC sm. ♣ Arbust originar din Siria şi Persia, al cărui fruct, de mărimea unui bob de fasole, conţine un sîmbure verde, uleios şi plăcut la gust, cînd e prăjit (Pistacia vera) (• 2113): rodiul, ~ul şi terebentinul se află şi astăzi, dar rari (BIBL.).

2. sm. şi (pl.-icuri) sn. Fructul fisticului [tc. f y s t y k].

Fig. 2113. Fistic.

FISTICHIU adj. ① De coloarea fisticului (verde bătînd în galben): am întîlnit în lume ochi... şi mai albaştri şi mai fistichii (GN.) ¶ ② Ⓕ Ⓟ Ciudat: gust ~ [tc. f y s t y k y].

*FISTULĂ (pl.-le) sf. ✗ Canal patologic care se formează uneori într'o parte a corpului şi prin care se scurge mai adesea puroiul unei răni sau produsul unei secreţiuni [fr.].

*FISTULOS adj. ① Cilindric şi gol pe dinăuntru ¶ ② De natura unei fistule [fr.].

*FIŞ sbst. Amestec de litere de diferite caractere şi grade [germ. F i s c h].

*FIŞĂ (pl.-şe) sf. ① Foaie, de obiceiu micuţă, de hîrtie sau de carton, pe care se face o însemnare şi care apoi se clasează împreună cu altele ¶ ② Bucată rotundă de metal care se înfige într'o gaură spre a stabili contactul pentru o comunicaţiune telefonică (• 2114) [fr.]

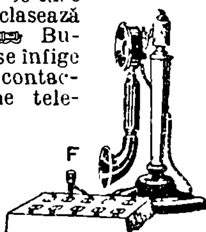

Fig. 2114. F. Fişă.

○FIŞAG (pl.-aguri) sn. Trans. Băn. = FIŞIC ①: îşi făcea ~uri şi hai! cu un căpău după el (RET.) [ung. f i s e].

○FIŞCĂ (pl. fişti, -te) sf. ① Biciuşcă: cu o ~ vîrîtă în carîmbul cizmei din dreapta (D.-ZAMF.) ¶ ② Lovitură de biciuşcă: stăpînul trage o ~ miorarului (LUNG.).

FIŞIC, ○FĂŞIC (pl. -icuri, -ice) sn. ① ‡ Cartuş ¶ ② ‡ Rachetă (de artificii): Odată casa cea veche dintr'un făşic s'au aprins (STAM.) ¶ ③ Sul de bani: se gîndeşte că mai bine i-ar fi dat banii în fişice (BR.-VN.); Vodă i-a pus două făşicuri de napoleoni în mînă (CAR.) ¶ ④ Hîrtie sucită în formă de con, pentru pus bomboane, alune, stafide, etc. [tc. f i ş e k].

*FIŞIU (pl.-iuri) sn. Broboadă [fr. f i c h u].

○FIŞPAN sm. Tr.-Carp. Prefect (în ţinuturile româneşti de sub vechea împărăţie austro-ungară) [ung. f ö i s p á n].

FIŞTE-CARE... ☛ FIE-CARE...

○FIŞTEICĂ (pl.-ci) sf. Olten. (CIAUŞ.) Sfoară de moşie.

○FIŞTIGOAIE sf. Trans. (VIC.) Fluier ce-şi fac copiii din coajă de salcie.

FIŞTOC = SFIŞTOC.

FIT 1. adj. — CFIT.

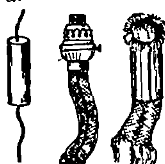
2. sbst. numai în loc. şcolărească: a trage la ~, a lipsi de la şcoală, umblînd fugar; a lipsi, plecînd pe furiş, de la o oră de clasă.

*FITANŢĂ (pl.-ţe) sf. Ⓟ = CHITANŢĂ.

○FITĂU sbst. Trans. Bumbac roşu sau negru cu care se cos motive pe albituri (PŞC.) (CONV.) [ung. f e j t o].

FITE-CE... ☛ FIE-CE...

FITIL (pl.-iluri) sn. ① Bumbac răsucit sau ţesut în formă de şnur care se pune într'un lichid inflamabil sau care, la fabricarea luminărilor, se acopere cu un strat de său sau de ceară, spre a putea arde (• 2115) ¶ ② Funie de cîlţi muiaţi într'o materie inflamabilă, spre a da foc minelor, tunurilor sau puştilor primitive: un ianicer avînd ~ul aprins la puşca sa (BĂLC.); Ⓕ: a da ~ cuiva, a-l aţîţa, a-l întărîta, a-i da pricină de ceartă [tc.].

Fig. 2115. Fitiluri

FITUI (-uesc 1. vb. tr. Ⓟ A păpa, a mînca (toţi banii), a cheltui tot.

2. vb. refl. ① A (se) achita ¶ ② A se isprăvi, a se goli: porunci de mai aduse (bucate), dară şi acele se fituiră într'o clipă (ISP.); ambarele se golesc..., clăile de fîn se fituesc (DLVR.) [f i t].

FIŢĂ (pl.-ţe), FIŢOAICĂ (pl.-ce) sf. = SVÎRLUGĂ.

FIŢUICĂ (pl.-ci) sf. ① Petec de hîrtie pe care se fac diferite însemnări ¶ ② Ⓟ Chitanţă: binevoeşte în sfîrşit să-mi dea fiţuica pentru achitare (CAR.).

FIU[1] sm. ① Băiatul, în raport cu tatăl sau cu mama lui ¶ ② Băiat, fecior: ~ de Domn ¶ ③ Fiul lui Dumnezeu, Isus Hristos ¶ ④ Urmaş, descendent [lat. f i l i u s].

FIU![2] interj. = FI!

○FIULARE sf. ① Olten. Băn. Trans. Bulfeu (la jug) ¶ ② Băn. Fie-care din vergelele de fier ce leagă cormana de trupiţa plugului ¶ ③ Olten. Salba, guşa, ia boului [lat. *f i b (u) l a r i a].

FIULEŢ, ○FIUŢ sm. dim. FIU.

*FIX 1. adj. ① Nemişcat, neclintit, care nu se mişcă din loc; stele fixe, acelea care-şi păstrează poziţia unele în raport cu altele ¶ ② Neschimbat, statornic, care nu variază: preţ ~ ¶ ③ Idee ~ă, idee care preocupă mereu pe cineva, care nu-i dă pace să se gîndească la altceva ¶ ④ Care nu se descompune, care se elimină cu greu: corp ~.

2. adv. În mod fix: a privi ~, a se uita ~, a se uita ţintă (la cineva), fără a-şi îndrepta privirea în altă parte [fr.].

*FIXA (-xez 1. vb. tr. ① A înţepeni, a prinde, a aşeza într'un loc astfel încît să nu se mai mişte de acolo ¶ ② ~ ochii, privirea, a pironi, a aţinti, a se uita ţintă ¶ ③ A hotărî: ~ o zi, ~ un preţ ¶ ④ A împiedeca de a se volatiliza: ~ mercurul.

2. vb. refl. ① A se aşeza în mod stabil într'un loc, a se statornici, a se stabili ¶ ② A se înţepeni, a se prinde [fr.].

*FIXITATE sf. Însuşirea a tot ce este fix: în ~a privirii ei, dusă, aiurită, e o vădită resemnare (VLAH.) [fr.].

*FIZIC 1. adj. ① Care se raportă la natura materială; ştiinţe ~e, acelea care au drept obiect să studieze natura şi proprietăţile corpurilor şi să observe diferitele fenomene care rezultă din acţiunea lor reciprocă; proprietăţi ~e, acelea pe care le putem recunoaşte cu simţurile noastre ¶ ② Material în opoziţie cu „moral"): lume ~ă.

2. sbst. Exteriorul unei persoane: un ~ plăcut [fr. p h y s i q u e].

*FIZICĂ sf. ① Ştiinţa care studiază proprietăţile generale ale corpurilor şi fenomenele care nu aduc nici o modificare profundă în natura acestor corpuri ¶ ② Carte care tratează despre această ştiinţă ¶ ③ ~ cerească, ştiinţa care se ocupă în acelaşi timp de fizică şi de astronomie [fr.].

*FIZICEŞTE adv. Sub raportul f i z i c; în ce priveşte corpul (în opoziţie cu „moraliceşte"): era aşa de sdrobit şi de îndurerat ~ (VLAH.).

*FIZICIAN sm. Învăţat care se ocupă cu studiul fizicei [fr.].

*FIZIOCRAT sm. Economist care socoteşte pămîntul ca singurul izvor de avuţie naţională [fr.].

*FIZIOCRAŢIE sf. Doctrina economică a fiziocraţilor [fr.].

*FIZIOGNOM... = FIZIONOM...

*FIZIOGRAF sm. Cel ce se ocupă de fiziografie [fr.].

***FIZIOGRAFIE** *sf.* Descrierea naturii și a fenomenelor ce se produc într'însa [fr.].

***FIZIOLOG** *sm.* Cel ce se ocupă de fiziologie [fr.].

***FIZIOLOGIC** *adj.* De fiziologie, privitor la fiziologie [fr.].

***FIZIOLOGIE** *sf.* ① Știința care se ocupă cu studiul fenomenelor vieții și a funcțiunilor organice la animale și la vegetale ¶ ② Scriere, carte în care se tratează această știință [fr.].

***FIZIOLOGIST** *sm.* = FIZIOLOG [fr.].

***FIZIONOMIE** *sf.* ① Expresiune care rezultă din totalitatea trăsurilor feței: **își schimba vocea și fizionomia în atîtea feluri cîte persoane erau** (BR.-VN.) ¶ ② Caracter distinctiv, înfățișare particulară: **fizionomia unei țări, unei epoce** [fr.].

***FIZIONOMIST** *sm.* Cel ce se pricepe să cunoască caracterul cuiva după fizionomie [fr.].

FÎL! FÎL! *interj.* Imită fîlfiitul aripilor: **rațele fîl! fîl! fîl! sburară în stol și se duseră** (ISP.).

FÎLFÎI (-fîiu) *vb. intr.* ① A da din aripi producînd fîșiitul caracteristic sborului: **lighioile bătăturilor fîlfîiră, speriate, în frunzișul pomilor** (DLVR.); *tr.* **stoluri de rațe sălbatice își fîlfîie aripele greoaie pe deasupra apei** (VLAH.) ¶ ② A flutura, a se mișca în vînt (*vorb.* de o pînză, de un steag, etc.), a se agita: **a privit tot înapoi la năframa ei care fîlfîia de departe** (CAR.); **sute de steaguri fîlfîie în aer** (VLAH.); *tr.*: **intram radios... în odaie fîlfîind o hîrtie de o sută** (BR.-VN.) [onom.].

FÎLFÎIT[1] *adj.* și *sm.* *Mold.* Care vorbește neînțeles, lipsindu-i dinții dinainte: **de bătrîn și de ~ ce era, nici nu mai putea vorbi ca lumea** (VLAH.) [f î l - f î i].

FÎLFÎIT[2] *sbst.*, **FÎLFÎITURĂ** (*pl.*-turi) *sf.* Faptul de a f î l f î i; fîșiitul produs de aripile mișcate în sbor: **auzi un fîlfîit ca de un stol de pasări** (ISP.); **fie-care fîlfîitură de aripi îl sperie** (S.-ALD.).

FÎN (*pl.*-nuri) *sn.* ① Iarba cosită și uscată la soare care servește de nutreț vitelor ¶ ② Iarba de pe cîmp, destinată pentru fîn, dar necosită încă: **a cosi fînul; fînurile sînt frumoase** ¶ ③ **Vremea fînului**, timpul cînd iarba a crescut destul de mare spre a fi cosită și a se face din ea fîn: **de va fi la anu-nou vremea moale, vremea va fi ploioasă pe vremea ~ului** (GRM.) ¶ ④ *F*: **~ ori paie?** care din două? (se pune ca întrebare cuiva spre a ști dacă aduce un rezultat bun sau rău); **a căuta acul în carul cu ~** ☛ **AC** ¶ ⑤ ♣ = **FIRUȚĂ**[1] ¶ ⑥ ♣ **FÎN-DE-LIVEZI** — **ȘOVAR-DE-MUNTE** ¶ ⑦ ♣ **FÎNUL-CĂMILEI** = **ROȘĂȚEA** [lat. f ē n u m].

FÎNAR ☛ **FANAR**[1].

FÎNĂRAȘ, **FÎNARAȘ** (*pl.*-așe) *sn.* *Mold.* *Bucov.* ① *dim.* **FÎNAR**: **într'un cerc pun un fînăraș cu luminare, iară pe la colțuri clopoței** (VOR.) ¶ ② — **LICURICIU**.

FÎNĂRIE *sf.* Locul de lîngă casă unde sînt clădite clăile de f î n: **fînăria era vraiște, așa că toate vitele din sat se hrăneau iarna din clăile lor** (D.-ZAMF.).

FÎNAȚ (*pl.*-ațe) *sn.*, **FÎNEAȚĂ** *sf.* (*pl.*-ețe) ① Cîmpie, livadă pe care se lasă să crească iarba spre a fi cosită și a fi făcută fîn: **să mi se strice o mulțime de fălci de arătură și de fînaț** (ALECS.); **în fața oțelului e un ostrov cu fîneață și drumuri printre copaci** (VLAH.) ¶ ② Iarba destinată pentru fîn: **afundată pînă la brîu în fîneață** (DLVR.); **în aerul căldicel e un miros dulce de fîneață și de sulcină** (VLAH.) [lat. *f ē n a c i u m].

FÎNTÎNĂ (*pl.*-îni) *sf.* ① Groapă adîncă săpată în pămînt spre a se scoate din fundul ei apa cu ajutorul unei găleți; puț ¶ ② Lucrare de architectură făcută în jurul unei fîntîni, cișmea (▣ 2116) ¶ ③ *F* Izvor, texte sau documente originale ¶ ④ Coșul prin care iese fumul într'o casă țărănească [lat. f o n t a n a].

Fig. 2116. Fîntîna lui Manole (Curtea-de-Argeș).

FÎNTÎNAR *sm.* ⊕ Cel ce are meseria de a face f î n t î n i, meșter de fîntîni.

FÎNTÎNEA, **FÎNTÎNICĂ** (*pl.*-nele), **FÎNTÎNIOARĂ** (*pl.*-re), **FÎNTÎNIȚĂ** (*pl.*-țe) *sf.* *dim.* **FÎNTÎNĂ**.

○ **FÎRN** *adj.* *Olten.* Care vorbește pe nas, fonf.

FÎRNÎI (-îesc) *vb. intr.* A vorbi pe nas, a fonfăi [f î r n].

FÎRNÎIT *adj.* ① *p.* **FÎRNÎI** ¶ ② Care vorbește pe nas, fonf: **dascălul Iordache ~ul de la strana mare** (CRG.).

† **FÎRȘI...** = **SFÎRȘI...**

‡ **FÎRTĂ** (*pl.*-te) *sf.* Numele slovei Ф (f) din scrierea cirilică [vsl. f r ŭ t ŭ, f e r t ŭ].

FÎRTAT... ☛ **FÂRTAT...**

FÎRȚĂ *sf.* Copil mic și neastîmpărat.

○ **FÎRȚIGĂU**, **FÎRȚIGĂU** *sm.* *Mold.* *F* Fluieră-vînt; becisnic (RV.-CRG.) [f î r ț ă].

○ **FÎRȚOG** *adj.* *Mold.* Sburdalnic, sglobiu, neastîmpărat: **am să cunun pe toboșarul cu copila cea fîrțoagă** (ALECS.) [f î r ț ă].

FÎSĂ (*pl.*-se) *sf.* Soiu de păsărele de 15—17 cm., de coloare cafenie-cenușie, cu pîntecele albicios, care trăesc prin locurile sterpe, hrănindu-se mai ales cu insecte și cu viermi; aleargă cu multă vioiciune și dau mereu din coadă ca și codobaturile (*Anthus campestris*, *A. pratensis*, *A. cervinus*) (▣ 2117).

Fig. 2117. Fîsă.

FÎSAR *sm.* = **FUSAR**.

FÎSÎI, **FOSĂI** (-sîiu, -ăiu, -ăesc) *vb. intr.* ① A face un sgomot ca acela pe care-l produce aerul suflat cu putere prin nări: **gînsacul fîsîie cînd se apropie cineva de gîște** (PAMF.); **călugărul fosăind întinse un lăvicer pe laviță** (VLAH.) ¶ ② Se zice despre sgomotul pe care-l produc aburii ce ies dintr'un lemn ud băgat în foc sau din apa în care s'a băgat un fier tare încălzit [onom.].

○ **FÎSTĂ** = **FUSTĂ**.

○ **FÎSTIC** ☛ **FISTIC**.

FÎSTICI (-icesc) *vb. refl.* A-și pierde cumpătul, a o sfecli, a se ului, a se buimăci, a se zăpăci: **se ameți și se fîstici cînd se văzu înconjurat de o mulțime de lume** (ISP.) [f î s t i c, propriu „a se înverzi, a se face verde (la față) ca fîsticul"; comp. **a o sfecli** „a se face roșu ca sfecla"].

† **FÎȘCHIE** *sf.* *Mold.* Mustăreața din bălegarul vitelor: **sac de mătasă și plin de ~** (CANT.) [blg. f ă š k i j a].

○ **FÎȘCHIU**, **FÎȘTIU** *sm.* *Mold.* *Bucov.* ♣ Coadă de usturoiu de toamnă în vîrful căreia s'a făcut sămînță.

○ **FÎȘCÎI** (-cîiu) *vb. intr.* *Maram.* A fluiera (BRL.) [comp. **FIȘCĂI**].

FÎȘÎI (-șîiu -șăesc), **FÎȘII** (-șii, -șiesc) *vb. intr.* A face un sgomot ca acela produs de frunzele mișcate de vînt sau prin trecerea cuiva printre ele, de hîrtie răsfoită, de iarbă prin care trece coasa, de mișcarea unei stofe de mătase, etc.: **frunzele de pomi fîșîiau de adierea vîntului** (ISP.); **cununi de flori uscate fîșăesc amirosind** (EMIN.) [onom.].

FÎȘÎIT, **FÎȘIIT** *sbst.* ① Faptul de a f î ș î i; foșnet, sgomotul produs de frunzele mișcate de vînt, de hîrtia răsfoită, de iarba ce trece prin coasă, etc.: **se auzea fîșîitul unui cîine care alerga prin miriște** (BR.-VN.); **un ușor fîșîit se auzi prin grădină** (ISP.); **auzi un fîșîit de rochie și tresări ca din somn** (VLAH.) ¶ ② Sgomotul produs de curgerea apei: **nu se mai aude decît... fîșîitul somnoros al apei** (VLAH.).

FÎȘÎITURĂ, **FÎȘIITURĂ** (*pl.*-turi) *sf.* Fîșîit: **cînd bătea vîntul fîșîitura trestiei și a rogozului făcea să auză șoptind aceste vorbe** (ISP.); **se auzeau într'o adîncătură fîșîituri de coase și cîntece de cosași** (CAR.) [f î ș î i, f î ș i i].

FÎȘNEȚ *adj.* ① Țanțoș, fudul ¶ ② Neastîmpărat: **auzi... o înnecăciune de bou iute și ~ la jug** (JIP.).

FÎȘT(I)! *interj.* Imită sgomotul produs de cineva care pornește repede și fără veste dintr'un loc: **Cînd o prinzi de urechi Face fîști! în coștireață** (GOR.) [onom.].

○ **FÎȘTICA** (-tic) *vb. refl.* *Trans.* A se furișa: **cînd n'a băga de seamă ia-i cheile de la brîu și te fîștică la mine** (RET.) [comp. f î ș t i].

FÎȚĂ (*pl.*-țe) *sf.* ① Peștișor mic, ori-ce pește mărunt care înnoată repede: vezi de-i putea să prinzi vre-o ~ de pește (ISP.) ¶ ② = SVÎRLUGĂ ¶ ③ Ⓕ Copilaș mic și vioiu, sburdalnic: dumneata erai o ~, cînd îi căram logofătului âl bătrîn cu boii mei lemne (JIP.) [f î ț ă].

FÎȚIȘOARĂ (*pl.*-re) *sf.* *dim.* FÎȚĂ. Peștișor: Prins-ai vre-un peștișor... vr'o cîteva fîțișoare ? (PANN).

FÎȚÎI (-țîiu, -țîesc) 1. *vb. tr.* și *intr.* A-și mișca repede coada, a da din coadă, a bîțîi: iată că vine o coțofană... tot jucînd și fîțîind din coadă (ISP.); miluește cînele, de vrei să-ți fîțîie coada (PANN).

2. *vb. refl.* A se mișca încoace și încolo, a nu avea astîmpăr [onom.].

○**FLĂCĂI** (-ăesc) *vb. intr.* A trăi, a petrece timpul ca f l ă c ă u (neînsurat).

FLĂCĂIANDRU, *Mold.* FLĂCĂUANDRU *sm.* Termen de dragoste, de simpatie pentru f l ă c ă u: Dinu era un flăcăiandru isteț, deștept, înfipt și spirt, nu glumă (ISP.).

FLĂCĂIAȘ, *Mold.* FLĂCĂUAȘ *sm. dim.* FLĂCĂU: Dumnezeu să primească și să te norocească, dragul mamei flăcăiaș! (ISP.); Și flăcăuași în fugă mînînd cîrduri de boi (ALECS.).

○**FLĂCĂIE** *sf.* Timpul petrecut de cineva ca f l ă c ă u (pînă a nu se însura): se gîndea... la o iubire veche din întîia lui ~ (SAD.).

FLĂCĂIME *sf. col.* FLĂCĂU: bătrînețele cu sfatul, ~a cu voioșia și muieretul cu zarva (DLVR.).

FLĂCĂOAN... = FLĂCĂUAN...

FLACĂRĂ (*pl.*-ări, flăcări) *sf.* ① Partea luminoasă care se înalță ca o piramidă sau ca o limbă de foc dintr'un corp care arde, pară, văpaie (▣ 2118): dete, una după alta, peste munți de cremene, din care țîșneau flacări de foc (ISP.); a arde cu flăcări ¶ ② Foc: a arunca în flăcări; a fi în flăcări, a arde: toată clădirea e în flăcări ¶ ③ Ⓕ Pasiune, înfocare, patimă.

FLĂCĂRA *vb. intr.* A scoate, a arunca f l a c ă r i, a arde cu flacări.

FLĂCĂRAIE *sf.* ① F l a c ă r ă mare: descălecai la flăcăraia trosnitoare a brazilor (ODOB.) ¶ ② Flăcări ușoare care se arată uneori noaptea pe locurile mocirloase, și unde-și închipue poporul că ard comorile ascunse în pămînt: flăcăraie alburii ieșiau pe acolo din pămînt unde stătură ascunse... comorile de la Pietroasa (ODOB.).

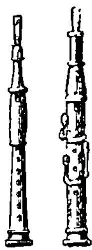

Fig. 2119. Flacon. Fig. 2120. Flageolete.

Fig. 2118. Flacără. L. Luminare.—C. Vapori de carbon — A. Vapori de acid stearic volatilizat. —H. Hidrogen. — S. Strat compus din hidrogen pur, hidrogen carbonat și particele de carbon.

FLĂCĂROS *adj.* Plin de f l a c ă r i, care arde în flacări.

FLĂCĂU *sm.* ① Tînăr în vîrstă de însurat ¶ ② Tînăr rămas neînsurat, holteiu; ~ tomnatec, bărbat căruia i-a trecut vremea de însurătoare și a rămas celibatar: la vîrsta de 28 de ani, tatăl meu, văzîndu-se ~ tomnatic, se însură (NEGR.).

FLĂCĂUAN, FLĂCĂOAN *sm. Mold.* Flăcăiandru: avea ca argați doi flăcăuani (ȘEZ.); un flăcăoan al dracului ne-a luat în rîs (CRG.) [f l ă c ă u].

FLĂCĂUANDRU ☛ FLĂCĂIANDRU.

○**FLĂCĂUAȘ** — FLĂCĂIAȘ: Și ~i în fugă mînînd cîrduri de boi (ALECS.).

***FLACON** (*pl.*-coane) *sn.* Sticluță care se astupă cu un dop de cristal, de porțelan sau de metal (▣ 2119) [fr.].

***FLAGEL** (-ele) *sn.* ① Biciu ¶ ② Ⓕ Mare calamitate: niciodată acest ~ n'a făcut atîtea victime (I.-GH.) [lat.].

***FLAGEOLETĂ** (*pl.*-te) *sf.* ① Instrument de muzică de genul flautului, făcut din lemn sau din metal, care se întrebuințează în orchestre și în muzica militară pentru sunetele sale acute (▣ 2120) ¶ ② Joc de orgă cu aceleași efecte ¶ ③ Sunet produs la vioară cu degetul aproape de căluș [fr.].

***FLAGRANT** *adj.* Care se comite în acel moment; prins în ~ delict, prins asupra faptului [fr.].

FLAIMUC *sm.* Tont, prostănac: vai! mînca-te-ar moliile, flaimucule! (ALECS.).

○**FLAMĂ** *sf. Trans.* ① Uscăciune, secetă, arșiță ¶ ② Mulțime, grămadă, droaie [lat.].

***FLAMAND** 1. *adj.* ● Din Flandra.

2. FLAMAND *sm.*, FLAMANDĂ (*pl.*-de *sf.* Nume dat locuitorilor din Flandra (Franța, Belgia) și altor populațiuni de origine germanică din Belgia [fr.].

Fig. 2121. Flamin.

***FLAMIN** *sm.* Titlu dat în Roma cea veche unui preot care era atașat la un templu consacrat unei divinități (▣ 2121) [lat.].

***FLAMINGO** *sm.* Pasăre mare de apă, cu picioarele și gîtul lungi, cu pene roșii sau roșietice (▣ 2122) (*Phoenicopterus roseus*): Noaptea ~ cel roșu apa 'ncet, încet pătrunde (EMIN.) [germ.].

FLĂMÎND *adj.* și *sm.* ① Căruia i-e foame, care suferă, care e chinuit de foame (în opoziție cu „sătul"): bogatul nu crede niciodată celui sărac, nici sătulul celui ~ (ZNN.); a fi ~ ca un lup, a-i fi tare foame; Ⓟ: ~ul codri visează, cine duce mare lipsă de un lucru tot la acel lucru i-e gîndul ¶ ② Ⓕ Lacom [lat. f l a m m a - b u n d u s].

Fig. 2122. Flamingo.

○**FLĂMÎNDICIOS** *adj.* Lacom: morarul... turnînd cînd și cînd boabe în coșul ~ (LUNG.) [f l ă m î n d].

‡ **FLĂMÎNGIUNE** *sf.* Foame grozavă [f l ă m î n d].

FLĂMÎNZARE, *mai adesea pl.* FLĂMÎNZĂRI *sf.* Partea pîntecelui animalelor (*în spec.* boi și cai) între coaste și șold, numită și „deșert", care formează o adîncătură cu atît mai mare, cu cît animalul e mai rău hrănit: cînd i se vede pîntecele atîrnat în jos, cu flămînzările adînci, corpul e deșirat (MAI.) [f l ă m î n d].

FLĂMÎNZI (-zesc) 1. *vb. tr.* A face să sufere, să fie chinuit de foame, a lăsa, a ține f l ă m î n d.

2. *vb. intr.* A i se face foame, a deveni flămînd: înțeleptul își gătește încă pîn' nu flămînzește (ZNN.).

FLĂMÎNZICĂ *sf.* Plantă ierboasă, cu tulpina păroasă și cu flori galbene (*Draba nemorosa*) (▣ 2123) [f l ă m î n d].

Fig. 2123. Flămînzică.

‡ **FLĂMÎNZIE** *sf.* Foame grozavă [f l ă m î n d].

FLĂMÎNZILĂ *sm.* Tip din basme care, ori-cît de mult ar mînca, tot rămîne f l ă m î n d: pe semne c'aista-i ~, foametea, sac fără fund (CRG.).

FLAMURĂ (*pl.*-ri, -re) *sf.* Steag mic, stegulet de formă triunghiulară (▣ 2124): Catarguri poleite cu lungi flamuri ușurele (ALECS.); cu flamure de războiu la catert (I.-GH.) [ngr.].

***FLANC** (*pl.* -curi) *sn.* Laturea, coasta dreaptă sau stîngă a unei coloane de trupe [fr.].

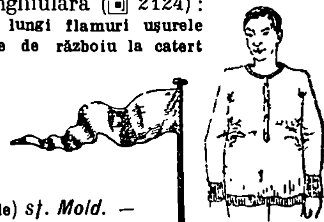

Fig. 2124. Flamură. Fig. 2125. Flanelă.

○**FLANEA** (*pl.*-le) *sf. Mold.* — FLANELĂ.

***FLANELĂ** (*pl.*-le *sf.* ① Materie de lînă, moale și păroasă, ușoară și călduroasă: într'o rochie de ~ albă... umbla legănîndu-și capul (VLAH.) ¶ ② Ⓕ Piep-

tar sau cămaşe scurtă de flanelă sau de lînă lucrată în cîrlige (▪ 2125) [fr.].

***FLANELUŢĂ** *pl.*-țe) *sf. dim.* **FLANELĂ**.

○**FLANIȚĂ**, **FLÂNIȚĂ** *sf. Mold.* Ⓣ Pieptar sau cămaşe scurtă de lînă lucrată în cîrlige [f l a n e a].

FLAŞĂ, **FLAŞCĂ** *Băn. Trans.* Sticlă (cu băutură): **scoase... din sin o flaşă, le stropi cu apa din ea, şi ele înviară** (CAT.) [srb. f l a s a, ung. f l a s h a < germ. F l a s c h e].

***FLAŞNETĂ** (*pl.*-te *sf.* ♩ Mică orgă portativă pusă în mişcare de un cilindru care se învîrteşte cu o manivelă (▪ 2126): **n'o să-ţi cînte nimeni cu flaşneta la ureche** (D.-ZAMF.) [germ.].

***FLAŞNETAR** *sm.* ♩ Cel ce umblă din loc în loc cîntînd din f l a ş n e t ă (▪ 2126).

***FLAUT** (*pl.*-te *sn.* ♩ Instrument muzical alcătuit dintr'o ţeavă de lemn sau de metal, cu găuri şi clape (▪ 2127) [it.].

Fig. 2126. Flaşnetar.

***FLAUTIST** *sm.*, **FLAUTISTĂ** (*pl.*-te *sf.* ♩ Care cîntă din flaut: **mai în urmă l-am găsit ~ în orchestră** (I.-GH.).

FLEAC¹, **FLEC** (*pl.*-curi *sn.* Peticel de piele cu care se cîrpesc ghetele, mai ales la tocuri sau la talpă: **i se scîlcie tocurile? le bate singur cîteva fleacuri** (DLVR.) [germ. F l e c k].

FLEAC² (*pl.*-curi) *sn.* ① Lucru mărunt, lucru de nimic, de puţină importanţă: **acelea ce lor li se păreau a fi slove era un ~ şi nu însemna nimic** (ISP.); **cine se ocupă de asemenea ~uri?** (ISP.) ¶ ② Om de nimic, secătură: **un uşurel de minte d'ăi mari, cum adică am zice noi, un ~ de om** (ISP.); **Un fleac ş'om de nimic el rămîne** (BD.-DEL.); **e om, nu e ~** (VOR.) ¶ ③ *pl.* Vorbe goale, nimicuri, nerozii [f l e a c ¹?].

Fig. 2127. Flaut.

○**FLEACĂRĂ** *sf. Olten. Băn.* = **FLACĂRĂ**.

○**FLEANC**, **FLEANG** *adj. Olten.* (CIAUŞ.) Cu urechile lungi şi aplecate, bleg, clăpăug: **porcii... sîrbeşti... scurţi în picioare şi cu urechile flengi** (ION.).

FLEANCĂ, **FLEOANCĂ** *sf.* F Ⓟ ① Gură, bot: **apoi atunci, tacă-ţi fleanca şi ascultă!** (CAR.); **tacă-ţi fleanca, fă Paraschivo! zise un bărbat dinaintea ei** (D.-ZAMF.); **atîtea bătea din cea fleancă de gură** (RET.); **ia cătaţi-vă de treabă, vă spuiu eu, şi n'ascultaţi la fleoanca lui!** (ISP.) ¶ ② ☛ **TREANCA-FLEANCA**.

FLEANDURĂ (*pl.*-uri) *sf.* Sdreanţă, haină din care curg petecele: **s'au lungit prin flenduri s'au adormit** (SAD.) [comp. săs. f l a n d e r „sdrenţuit"].

○**FLEAR** *adj. Olten.* (CIAUŞ.) Vorbăreţ, flecar ¶ ② Glumeţ (VÎRC.) [com. **FLEAURĂ**].

○**FLEARĂ** *sf. Trans.* (PŞC.) Gură rea [comp. **FLEAR**].

FLEAŞC! *interj.* Imită sgomotul loviturii date pe obraz (cu palma sau cu ceva moale) sau al piciorului cînd calcă într'un pămînt apătos sau mocirlos: **pînă să n'apuce d. Popescu să salute măcar, se pomeneşte, fleaşc! drept în ochi, cu o strachină cu prune sleite** (CAR.) [onom.].

FLEAŞCĂ *sf.* F ① Palmă, lovitură dată peste obraz sau peste ochi cu palma sau cu dosul mînii: **îi dete o ~** (TUT.); **ţi-oiu da o ~, de ţi-or scînteia ochii** (ŞEZ.) ¶ ② *Olten.* Noroiu subţire; lapoviţă ¶ ③ Ⓕ Om molatec [f l e a ş c!].

○**FLEAURĂ** ☛ **FLEURĂ**.

***FLEBITĂ** (*pl.*-te) *sf.* ✗ Inflamaţie a membranei interne a vinelor [fr.].

FLEC (*pl.*-curi) *sn.* ① ☛ **FLEAC**¹ ¶ ② — **FLEAŞCĂ** ②.

FLECAR *adj.* şi *sm.* Care vorbeşte mult spunînd însă numai f l e a c u r i, palavragiu: **p'atunci bărbierii erau, ca şi în ziua de astăzi, ~i, vorbăreţi şi uşori de gură** (ISP.); **gura-ţi ~ă este de pricină** (PANN).

FLECĂRI (-ăresc *vb. tr.* şi *intr.* A spune fleacuri, a îndruga verzi şi uscate: **decît să flecăriţi la glume şi la cîte nagode toate** (ISP.) [f l e c a r].

FLECĂRIE *sf.* Vorbe goale îndrugate de cineva, vorbărie fără rost: **lui nu-i plăceau flecăriile şi vorba lui era vorbă de om în toată firea** (ISP.) [f l e c a r].

†**FLECĂŢI** (-ătesc) *vb. tr. Băn.*: **nepăsîndu-i ce flecătesc şi vorbesc paserile şi cioarăle** (TICH.) [f l e a c].

○**FLECE** *sf. sg.* şi *pl. Trans.* (BUD.) = **FLEC** ②.

FLECI (-cesc). **FLECIUI** (-uesc *vb. tr.* şi *refl. Băn. Trans.* A (se) sdrobi, a (se) strivi în aşa fel în cît să se prefacă într'o masă moale şi inertă, a (se) fleşcăi.

○**FLECUI** (-uesc) *vb. tr.* şi *refl. Mold.* A (se) sdrobi prefăcînd(u-se) într'o masă moale, din care curge zeamă: **cînd au fiert bine (barabulele), se flecuesc cu melesteul** (ŞEZ.); **fasolele... cu dosul lingurii se flecuesc pînă ce se fac ca un aluat** (ŞEZ.).

FLECULEŢ (*pl.*-eţe) *sn. dim.* **FLEAC**²: **trebue să-i repete iar toate ~ele spuse ieri** (BR.-VN.).

FLECUŞTEŢ (*pl.*-eţe) *sn. dim.* **FLEAC**²: **~e de aceste nu se potrivesc cu rînduiala bisericii** (CRG.).

***FLEGMĂ** (*pl.*-me) *sf.* ① ✗ Scuipat mucos ce se elimină prin tuse: **trupul omului iasta de 4 stihii: den sînge... den ~, den tuse şi den hiiare neagră** (PRV.-MB.) ¶ ② Ⓕ Firea omului nepăsător, cu sînge rece; nepăsare, sînge rece [① gr.; ② fr.].

***FLEGMATIC** *adj.* ① ✗ Limfatic ¶ ② Ⓕ Care are un caracter nepăsător, care nu se emoţionează uşor, care e cu sînge rece: **~ii Englezi începură să dea semne de nerăbdare** (GN.) [fr.].

***FLEGMON** *sbst.* ✗ Umflătură produsă de o inflamaţie a ţesutului celular [fr. < gr.].

FLEICĂ (*pl.*-ci) *sf.* ✕ Bucată de carne subţire, de la pîntecele boului, care se frige de obiceiu la grătar: **fleicile fripte de dînsul puteai să le pui pe masa lui Vodă** (SLV.) [germ. F l e c k e n].

FLENCĂNI (-ănesc) *vb. tr.* şi *intr.* ① — **FLEONCĂNI**: **măsura şanţul dintr'un loc într'altul, flencănind din gură** (RET.) ¶ ② *Băn.* A hoinări, a umbla haimana, a bate podurile.

○**FLENCĂU** *sm. Băn.* Haimana, bate-poduri, pierde-vară [f l e n c ă n i].

FLENCHEŞ *adj.* Se zice despre coarnele boilor cînd sînt aduse cu vîrful spre ochi.

FLENDUROS *adj.* Sdrenţăros, rupt ferfeniţă: **Am o babă flenduroasă, Toţi boierii o trag la masă** (GOR.), *ghicitoarea despre* „varză" [f l e a n d u r ă].

FLEOANCĂ ☛ **FLEANCĂ**.

FLEOARCĂ, **FLEOARŢĂ**, **FLOARŢĂ** *sf.* Femeie stricată, desfrînată, desmăţată, tîrfă [comp. rut. f l ë r k a].

○**FLEOAŞCĂ** *sf. Mold.* Noroiu subţire, glod amestecat cu zăpadă, lapoviţă [f l e a ş c ă].

FLEONCĂNI, **FLONCĂNI** (-ănesc), **FLEONCĂI** (-căiu) *vb. tr.* şi *intr.* F A-i toca mereu gura, a trăncăni: **fleoncănii de geaba, n'am putut răzbi la dînsa** (JIP.); **odată dacă te-am ales, tu eşti a mea, floncănească lumea ce va vrea** (ISP.); **i se tîmpeşte mintea, crezînd numai la ce fleoncăie popa** (JIP.) [f l e o a n c ă].

FLEORŢOTINĂ *sf.* **FLEOARŢĂ**.

FLEOŞ *adj.* Fleşcăit, moleşit, veşted: **un moş, ~ de bătrîn, uitat de moarte şi de Dumnezeu** (ISP.).

FLEOŞCĂI — **FLEŞCĂI** [f l e o a ş c ă].

FLEOŞCĂRAIE, **FLEŞCĂRAIE**, **FLE(O)ŞCĂRIE** — **FLEOAŞCĂ** [f l e (o) a ş c ă].

FLEŞCĂEALĂ *sf.* **FLEOAŞCĂ** [f l e ş c ă i].

FLEŞCĂI (-ăesc **1**. *vb. intr.* A face f l e a ş c! călcînd în noroiu sau într'o mocirlă.

2. *vb. refl.* A se face f l e a ş c ă, a se muia, a se moleşi: **a venit cu iapa udă şi fleoşcăită ca vai de ea** (MERA).

FLEŞCĂRAIE, **FLEŞCĂRIE** ☛ **FLEOŞCĂRAIE**.

○**FLEŞTERI** (-eresc) **1**. *vb. tr.* ① *Olten.* (CIAUŞ.) = **FEŞTELI** ¶ ② *Trans.* (BOL.) A pleoşti.

2. *vb. refl. Trans.* (BUD.) A se veşteji.

○**FLEŞTURĂ** *sf.* Ⓟ *Olten. Mold.* = **FLEOARŢĂ**.

FLEURĂ, **FLEAURĂ** *sf. iron. Trans.* (BUD.) (PAP.) ① Gură, bot: **tacă-ţi fleura!** ¶ ② Gură spartă, gură flecară [comp. **FLEAR(A)** şi rut. f l j á v o r a „femeie care spune vorbe necuviincioase"].

***FLEXIBIL** *adj.* Mlădios, care se poate încovoia uşor, fără să se rupă; Ⓕ: **spirit ~** ¶¶ C **INFLEXIBIL** [fr.].

***FLEXIBILITATE** *sf.* Însuşirea de a fi flexibil [fr.].

***FLEXIONAR** *adj.* 🕮 Care are flexiuni: **limbile indo-europene sînt limbi ~e** [fr.].

***FLEXIUNE** *sf.* ① Încovoiere, îndoire; înmlădiere: **mişcare de ~** ¶ ② 🕮 Modificarea produsă în-

tr'un cuvînt prin terminațiunile declinării sau conjugării [fr.].

FLEZNÍ (-nesc) *vb. tr. Băn.* A plesni (cu palma peste obraz).

FLÍNTĂ (*pl.*-te) *sf.* Odinioară: pușcă lungă haiducească (▣ 2128): **se cunosc încă urmele gloanțelor repezite din flintele pandurilor lui Tudor** (VLAH.) [pol. sau ung. flinta < germ. Flinte].

Fig. 2128. Flintă.

FLINTULÍȚĂ *pl.*-țe) *sf.* *dim.* **FLINTĂ.**

○ **FLISC** (*pl.*-curi) *sn.* Bot, rît, plisc: **~ul sau rîtul cu care sug... e foarte lung și subțire** (MAR.).

○ **FLÍSCĂ** *sf. Băn.* = **CODOBATURĂ** [comp. srb. pliska, rut. flystka].

○ **FLISCĂÍ** (-căiu) *vb. intr. Trans.* (BUD.) A șuera.

○ **FLÍȘCĂ** *sf. Mold.* (PAMF.) Tiflă.

FLIT (*pl.*-turi *sn. Tr.-Carp.* ① Rît, bot (al porcului): **își bagă nasul, ca porcul ~ul în lături** (NOV.) ¶ ② *F* Bot, gură: **ține-ți ~ul!**

○ **FLIURȚ** *sm. Oaș.* Nume de batjocură dat Românilor din părțile Maramureșului cari nu știu vorbi românește.

○ **FLIUȘCĂ** *sf. Băn.* Femeie artăgoasă, certăreață.

○ **FLIUȘCĂ** *sf. Mold. Bucov. Băn.* Ciocan de rachiu, cinzeacă: **Trage-o ~ omul, și 'n sfîrșit s'apucă să-și aprindă pipa** (SPER.); **Hai cu fliușca și singeapul, C'a rămas badea cu napul** (VOR.) [comp. rut. fljaška < germ. Fläschchen].

○ **FLIUȘTIUC** (*pl.*-ucuri) *sn. Mold.* Mîncare (de dimineață), gustare făcută la repezeală [germ. Frühstück].

FLOÁCĂ = **FLOC.**

○ **FLOÁCĂN** *sbst. Trans.* Floacele care cad de pe piele sau din lînă, cînd se țese [lat. *floccīnus].

FLOÁNCĂ = **FLEOANCĂ.**

FLOÁRE *sf.* ① Partea plantei, alcătuită din foi sau petale, albe sau colorate, adesea mirositoare, care se desvoltă, la o anumită epocă a anului, pe ramurile ei și în care se găsesc organele de reproducere (▪ 2129): **zilele omului sînt ca ~a cîmpului** (ZNN.); ⓟ: **cu o ~ nu se face (primă) vară**, dintr'un singur exemplu nu se poate trage nici o concluzie; **~ la ureche**, lucru ușor, de puțină însemnătate: **lucrurile cele mai grele... la el erau ~ la ureche** (ISP.); **de florile mărului**, *Mold. Trans.* **de flori de cuc**, în zadar, de geaba, fără nici un folos, numai cu numele: **căci nu doară de florile mărului se îndoapă cu învățătura cîte 20 și 30 de ani** (ISP.); **nu sînt eu numai de florile mărului prințipul Zamfir** (I.-GH.); **nu ți-i greu să-ți pierzi vremea de flori de cuc?** (ALECS.); **nu de flori de cuc i-au pus oamenii numele Procletul** (RET.); **a pune flori după ureche**, a înșela, a încornora, a pune coarne: **vrei să-mi pui flori după urechi cu sfrîjitu cel de Gălușcă?** (ALECS.); **copil din flori**, copil nelegitim, bastard ¶ ② Ori-ce plantă de ornament: **un ghiveciu de flori** ¶ ③ Se întrebuințează cu un epitet sau un determinativ spre a denumi o mulțime de plante: **FLOARE-BROȘTEASCĂ**, plantă cu flori galbene, numită și „piciorul-cocoșului" sau „răruncbiu" (▪ 2130) *(Ranunculus acris)*; **FLOAREA-CĂLUGĂRULUI** ☞ **CĂLUGĂR** ②; **FLOAREA-CIUMEI** = **CIUCURAȘI**; **FLOAREA-CIUTEI** = **GĂINUȘI**; **FLOAREA-CRUCII** **PRISTOLNIC**; **FLOAREA-CUCULUI** ☞ **CUC**; **FLOAREA-CUNUNII** **CURCUBEU** ②; **FLOAREA-DOAMNEI**, plantă ce crește în vîrful munților și pe pășunile stîncoase cu frumoase flori albe flocoase; numită și „floarea-reginei" „floarea-domniței", „albumeală", „flocoșele" *(Gnaphalium leontopodium)* ▪ 2131; **FLOAREA-FÎNULUI** **FIRUȚĂ**[1]; **FLOAREA-FLORILOR** **DIOC**; **FLOARE-DE-FRIGURI** = **FIEREA-PĂMÎNTULUI** ☞ **FIERE** ③); **FLOARE-FRUMOASĂ** **BĂNUȚI**; **FLOAREA-GRÎULUI** **ALBĂSTRIȚĂ**; **FLOARE-DE-LEAC**[1], plantă, cu flori galbene-aurii, ce crește prin tufișuri umede; se cultivă adesea ca plantă decorativă; numită și „gălbenele", „bujorel", „piciorul-cocoșului" *(Ranunculus repens)*; **FLOARE-DE-LEAC**[2] **GĂLBENELE** ▪ 2132; **FLOARE-DE-LINGOARE** **IARBĂ-DE-LINGOARE**; **FLOAREA-NOPȚII** **MIRODENIE** ②; **FLOARE-DE-OCHI** **SILUR**; **FLOAREA-PAIULUI** **ALBĂSTRIȚĂ**; **FLOAREA-PĂSĂRILOR**, **FLOAREA-PAȘTILOR**, **FLOAREA-PAȘTELUI**, mică plantă ierboasă, a cărei tulpină face o singură floare albă sau roză care se deschide în Martie-Aprilie (epoca Paștilor); numită și „oiță", „păștiță", „găinușă", etc. *(Anemone nemorosa)* (▣ 2133): **pe covorul galben de frunze moarte dedesubt se arăta albă... floarea-paștelui** (SAD.); **FLOARE-DE-PERINĂ**, plantă cu flori galbene-aurii dispuse în capitule mărișoare frumoase; numită și „iarbă-de-perină" întrebuințată de popor spre a colora în galben *(Anthemis tinctoria)* (▣ 2134); **FLOAREA-REGINEI** ☞ **FLOAREA-DOAMNEI**; **FLOAREA-ȘARPELUI** = **MAMA-PĂDURII**[1]; **FLOAREA-SOARELUI**, plantă originară din America, cu tulpina dreaptă și înaltă uneori de 2 metri, cu flori frumoase și mari, galbene; cultivată mai adesea pentru semințele ei oleaginoase; numită și „sora-soarelui" *(Helianthus annuus)* (▣ 2135; **FLOARE-DE-STEA** **ARSENIC**; **FLOAREA-STUPILOR** — **ROINIȚĂ**; **FLOAREA-UNTULUI** **VERIGEL**; **FLOAREA-VÎNTULUI** **FLOAREA-PĂSĂRILOR**; **FLOAREA-ZMEULUI** — **BARBA-POPII**; — **FLORI-DE-PAIE**, plantă, originară din Australia, cu tulpina țeapănă, cu flori frumoase de diferite colori, cari par uscate ca paiele *(Helichrysum bracteatum)* (▪ 2136; **FLORI-DOMNEȘTI** → **SURGUCI**; **FLORI-MĂRUNȚELE** — **TOPORAȘI** *(Viola odorata)* ¶ ④ Desen, înfățișînd o floare cusută, brodată sau tipărită pe o țesătură: **ie albă ca laptele împănată cu flori galbene** (RET.) ¶ ⑤ Strat de mucegaiu ce se formează la suprafața vinului, oțetului, etc. ¶ ⑥ Vîrful ascuțit al sfredelului, care pătrunde în lemn ¶ ⑦ Băr-

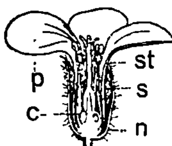

Fig. 2129. Floare: *p*) petală; — *st*) stamină; — *s*) sepală; — *c*) carpelă; — *n*) nectar.

Fig. 2130. Floare-broștească.

Fig. 2131. Floarea-Doamnei.

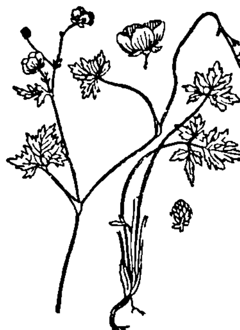

Fig 2132. Floare-de-leac.

Fig. 2133. Floarea-Paștilor.

Fig. 2134. Floare-de-perină.

Fig. 2135. Floarea-soarelui.

-bia cheii (⊡ 2137) ¶ ⑧ ⚘ Partea caracterului de tipografie care reprezintă litera sau semnul, spre deosebire de restul suportului de plumb (☛ ▪ 893) ¶ ⑨ ~ **de făină**, făina cea mai fină ⁴ ⑩ ⚗ ~ **de pucioasă**, pulbere de pucioasă obținută prin volatilizare sau sublimare ¶ ⑪ Ⓕ Tot ce poate fi mai bun, mai fin, mai de seamă, elită: **întîmpinat de 340 de tineri Greci... ~a tinerimii** (I.-GH.); **vecinul meu Bogonos e ~a vecinilor** (NEGR.) ¶ ⑫ Tot ce poate fi comparat cu frumusețea sau frăgezimea unei flori: **cu frumoasă și mîndră ~ a înzestrat literatura română** (I.-GH.) ¶ ⑬ ✍ Ornament al stilului: **flori de retorică** ¶ ⑭ Momentul cînd un lucru sau o persoană se află în desvoltarea deplină, în toată frumusețea, în toată strălucirea, în toată puterea: **în ~a vieții; în ~a vîrstei; în ~a tinereții** ¶ ⑮ Aromă, parfum (despre băuturi) ¶ ⑯ † Coloare, față [lat. f l o r e m].

Fig. 2136. Flori-de-paie.

Fig. 2137. F. Floare.

FLOARȚĂ *sf.* ① **FLEOARȚĂ** ¶ ② ⊕ Bilet de bancă de 500 de lei.

FLOC¹ 1. (*pl.* **floace**) *sn.* Mic smoc de păr, de lînă sau de mătase: **mai multe fire de lînă ținute laolaltă formează șuvițe, și mai multe șuvițe împreunate într'un mănunchiu mai mare formează pletele, floacele sau lațele** (MAI.); **pe cap purtau căciuli cu floace albastre** (FIL.).

2. *sm. pl.* Părul din regiunea organelor genitale [lat. f l o c c u s].

***FLOC²** (*pl.*-**ocuri**) *sn.* ⛵ Pînză triunghiulară ce se ridică de la bompres (▪ 2138) [comp. fr. f o c].

Fig. 2138. Floc.

FLOCĂI (-**ăesc**) *vb. tr.* ① A smulge părul, f l o a c e l e: **înșfacă iedul de urechi și-l flocăește și-l jumulește** (CRG.); **după ce a scăpat din mînile mele ca un iepure flocăit** (GN.) ¶ ② Ⓕ A trage pe cineva de păr, a-l părui, a-l bate sdravăn.

FLOCAN *adj.* și *sm.* (Cîine) flocos: **din vale vine abia tîrîndu-se un cîne ~ pe mijlocul uliții** (SLV.) [f l o c .

FLOCOS *adj.* ① Cu floace multe, lînos, mițos, cu păr des și moale: **cîine ~** (▪ 2139); **sta așezată pe velința flocoasă d'a-dreapta bolnavului** (ODOB.) ¶ ② ⚘ IARBĂ-FLOCOASĂ CĂTUȘNICĂ și TALPA-GÎȘTEI ② ¶ ③ ⚘ BURETE-FLOCOS ☛ BURETE.

Fig. 2139. Cîine flocos.

2. **FLOCOASĂ** *sf.* ⚘ MĂTURI (*Sorghum vulgare*) [lat. f l o c c o s u s].

FLOCOȘEL *sm.* ⚘ ① Numele unei ciuperci

Fig. 2140. Flocoșel.

Fig. 2141. Flocoșel-albastru.

comestibile, cu pălăria cărnoasă, de coloare rugi-nie, gălbuie sau alburie, uneori scămoasă pe deasupra; numit și „burete-țepos" (*Hydnum repandum*) (⊡ 2140) ¶ ② ☛ BURETE-FLOCOS ¶ ③ ~-**ALBASTRU**, ciupercă de coloare albastră-alburie, cu miros aromatic de anason (*Hydnum suaveolens*) (⊡ 2141) [f l o c o s].

FLOCOȘELE *sf. pl.* ⚘ ① Mică plantă lînoasă, cu flori albe-gălbui, ce crește mai ales pe pășunile uscate și pe locuri pietroase (*Filago arvensis*) (⊡ 2143) ¶ ② = CURCUBEU ¶ ③ = FLOAREA-DOAMNEI [f l o c o s].

FLOCOȘICĂ *sf.* ⚘ ① Plantă ierboasă, acoperită cu peri moi, cu flori alburii sau roșietice (*Holcus lanatus*) (⊡ 2142) ¶ ② = CURCUBEU [f l o c o s].

Fig. 2142. Flocoșică. Fig. 2143. Flocoșele.

FLOCUȘOR, **FLOCUȚ** *sn. dim.* FLOC.

○ **FLOIER**, **FLOIERĂ...** = **FLUIER...**

FLONCĂNI ☛ **FLEONCĂNI**.

***FLORA** *sf.* ① ♗ Zeiță a florilor la Latini, soția lui Zefir (▪ 2145) ¶ ② Carte în care se face descrierea plantelor ce cresc de la sine într'o țară ¶ ③ ⚘ Totalitatea plantelor ce cresc spontan într'o țară sau care au existat într'o anumită epocă geologică: **flora Alpilor; flora tropicală; flora epocii terțiare** [fr. < lat.].

***FLORAL** *adj.* ⚘ Ce ține de floare: **caliciul și corola sînt învelișurile ~e** [fr.].

FLORANT(Ă) ☛ **FLORINTE**.

FLORAR *sm.* ① Cultivator sau vînzător de flori ¶ ② ☽ Luna Maiu.

Fig. 2144. Florăreasă. Fig. 2145. Flora.

FLORĂREASĂ (*pl.*-**rese**) *sf.* Vînzătoare de flori (⊡ 2144) [f l o r a r].

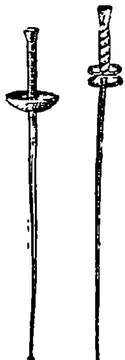
FLORĂRIE *sf.* ① Grădină unde se cultivă f l o r i l e ¶ ② Seră, încăpere încălzită unde se cultivă iarna florile: **iarna, în florăria acoperită cu sticlă, ce și-o clădise în fundul curții** (BR.-VN.) ¶ ③ Prăvălie în care se vînd flori (⊡ 2146).

FLOREAN¹ *sm.* Nume dat unui bou bălțat sau fătat la F l o r i i.

FLOREAN² ☛ **FLORINTE**.

***FLORETĂ** (*pl.*-**te**) *sf.* ⚔ Spadă lungă și flexibilă, cu lama în patru muchi, întrebuințată pentru exerciții de scrimă (⊡ 2147): **am de gînd să-i sgîriu titlul cel fals cu vîrful floretei** (ALECS.) [fr. f l e u r e t].

Fig. 2146. Florărie.

Fig. 2147. Florete.

FLORIAN ☛ **FLORINTE**.

FLORICEA (*pl.*-**cele**), **FLORICICĂ** (*pl.*-**ele**) *sf.* ① *dim.* FLOARE ¶ ② *Mold.* **FLORICICA**, numele unei hore (PAMF.) (P.PRV.) ¶ ③ *pl.* ✕ Boabe de porumb coapte,

care seamănă cu nişte flori mici, albe ca zăpada numite în *Mold.* „cocoşei" (▣ 2148): **îşi cumpără niţele floricele boabe** (ISP.).

Fig. 2148. Vînzătoare de floricele calde la Moşi.

***FLORIFER** *adj.* Care poartă flori: **tulpină ~ă** [fr.].

FLORII *sf. pl.* ① Duminecaînainte dePaşti, în care zi se împart la biserică mîţişori întru amintirea ramurilor de curmal cu care a fost întîmpinat Mîntuitorul, la intrarea sa triumfală în Ierusalim, de către locuitorii acestui oraş ¶ ② **Sîmbăta ~lor**, Sîmbăta dinainte de Florii, numită şi Sîmbăta lui Lazăr [f l o r i; comp. fr. P â q u e s f l e u r i e s].

Fig. 2149. Florin-olandez.

FLORIN, **FLORINT**, **FLORINT** *sm.* ① = **FIORIN** ¶ ② **~ olandez**, monetă de argint, întrebuinţată în Olanda, în valoare de 2 lei, 10 aur (▣ 2149) [germ. F l o r i n].

FLORINTE, **FLORANT**, **FLORIAN**, **FLOREAN** *sm.*, **FLORANTĂ** (*pl.*-**te**) *sf.* Păsărică frumoasă, de coloare verde-măslinie, amestecată pe ici pe colo cu galben *(Fringilla chloris)* (▣ 2150): **măcălendri, stiglеţi, floreni... îşi găsesc aici sălaşul** (GRL.) [comp. gr. χλωρίς; tc. f l o r i j a].

Fig. 2150. Florinte.

***FLORIST** *sm.*, **FLORISTĂ** (*pl.*-**te**) *sf.* ① Florar, florăreasă ¶ ② ⊕ Cel ce (aceea care) fabrică flori artificiale [fr.].

○ **FLORIU** *adj. Olten.* Cu pete albe (*vorb.* de boi sau de oi) (VÎRC.): **mieluşeii albi, florii, cei mai mulţi negri, sburdă prin ogrăzi** (LUNG.) [f l o a r e].

○ **FLOŞCOTĂ** (*pl.*-**te**) *sf. Băn.* = **FLOTAC**.

○ **FLOŞCOTINĂ** *sf. Trans.* (PŞC.) Femeie intrigantă.

○ **FLOŞTERI** ☛ **FLOŞTORI**.

○ **FLOŞTINĂ** (*pl.*-**ini**) *sf.* ① = **FLOŞCOTĂ** ¶ ② Frunză de varză acră (PAMF.) ¶ ③ Femeie decăzută şi beţivă (PŞC.).

○ **FLOŞTOANCĂ** *sf. Trans.* (PŞC.) Femeie leneşă.

○ **FLOŞTOMOC** (*pl.*-**oace**) *sn. Băn.* = **FOLOMOC**.

○ **FLOŞTORI** (-**oresc**), **FLOŞTERI** (-**eresc**) *vb. tr. Trans. Maram.* A aşterne cu piatră, a pava (PŞC.) (BRL.) [germ. p f l a s t e r n].

***FLOTĂ** (*pl.*-**te**) *sf.* ① Un număr oarecare de corăbii sau de vase de războiu care călătoresc împreună, avînd aceeaşi destinaţie: **meştergugula să aprinză flotele, adecă galioanele cele de oaste de pe apă** (N.-COST.) ¶ ② Armata navală a unei naţiuni [fr.].

***FLOTABIL** *adj.* ① Care poate pluti: **lemn ~** ¶ ② Se zice despre apele curgătoare al căror curent poate căra buştenii: **rîu ~** [fr.].

FLOTAC (*pl.*-**ace**) *sn.* Fulg mare de zăpadă.

***FLOTANT** *adj.* ① Plutitor ¶ ② Ⓕ Şovăitor, nestatornic, schimbător, care nu se poate hotărî într'un fel: **spirit ~** ¶ ③ Care nu stă locului; nestabil, care umblă încoace şi încolo, care vine şi pleacă: **el devin vagabonzii uliţelor: ... populaţia ~ă de netrebnici, leneşi şi derbedei** (VLAH.) ¶ ④ **Datorie ~ă**, parte din datoria publică a unei ţări care poate creşte sau să scadă după nevoile tezaurului Statului [fr.].

***FLOTILĂ** (*pl.*-**le**) *sf.* Flotă de vase mai mici şi puţin numeroase: **a doua zi flotila... ridica ancora şi pornea spre apus** (I.-GH.) [fr.].

***FLUCTUANT** *adj.* Şovăitor, nestatornic, nehotărît [fr.].

***FLUCTUAŢIUNE**, **FLUCTUAŢIE** *sf.* ① Mişcarea unui lichid ¶ ② Variaţiune, schimbare: **~a cursurilor bursei** [fr.].

FLUER... = **FLUIER...**

***FLUID** 1. *adj.* ① Curgător ¶ ② Se zice despre corpurile lichide sau gazoase ale căror molecule au puţină aderenţă între ele.

2. (*pl.*-**de**) *sn.* ① Ori-ce corp lichid sau gazos ale cărui molecule posedă o extremă mobilitate care-i permite să ia forma vasului în care e pus: **apa, gazul, mercurul sunt ~e** ¶ ② Nume dat substanţelor hipotetice pe care le-au creat fizicienii spre a explica anumite fenomene: **~ electric** ¶ 3 **~ magnetic**, fluidul căruia i se atribue pretinsele fenomene ale magnetismului animal [fr.].

***FLUIDITATE** *sf.* Starea sau însuşirea a tot ce este fluid [fr.].

FLUIER (*pl.*-**re**) *sn.*, ○ **FLUIERĂ** (*pl.*-**re**) *sf.* *Tr.-Carp.* ① Instrument muzical alcătuit dintr'o ţeavă lungă de lemn, în care sînt făcute mai multe găuri şi din care se cîntă (sau se zice), suflîndu-se printr'o crăpătură practicată la capătul de jos (▣ 2152, 2153): **păstorul şade lîngă izvoară... şi zice în fluieră** (TICH.) ¶ ② Mic instrument, mai adesea de metal, cu care se fluieră sau se şuieră (▣ 2151) ¶ ③ Fluierătură, şuierătură: **deteră fie-care trei ~e de mirare** (I.-GH.); **din ascunsul grădinii răsuna prelung... ~ul grangurilor** (GRL.) ¶ ④ Osul piciorului care leagă genunchiul de gleznă, tibia ☛ **TIBIA**; întreaga parte a piciorului dintre genunchiu şi gleznă: **după un ceas zăpada era la glezne, după două, ţi se îngropa ~ul pînă dincolo de genunchiu** (DLVR.).

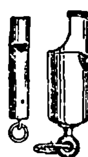

Fig. 2151. Fluiere.

Fig. 2152. Fluiere din Oltenia.

Fig. 2153. Cioban cîntînd din fluier.

FLUIERA (-**ier**) 1. *vb. intr.* şi *tr.* ① A scoate un sunet subţire şi răsunător, ca al fluierului de metal, suflînd printre buze sau printre degetele băgate în gură, a şuiera: **a dus-o el cît a dus-o... mai fluierînd din buze cîte o doină** (MERA); F: **~ a pagubă**, a sta în loc, fluierînd cu părere de rău pentru o pagubă suferită, pentru o neizbîndă, etc. ¶ ② A şuiera (*vorb.* de vînt): **i-ar plăcea să-l ploaie din tavan şi să-l fluiere vîntul din toate părţile** (I.-GH.) ¶ ③ A cînta şuierînd (*vorb.* de unele păsări).

2. *vb. tr.* A desaproba (*în spec.* o piesă de teatru) prin fluierături: **spectatorii au fluierat piesa** [f l u i e r].

FLUIERĂ ☛ **FLUIER**.

FLUIERAR *sm.* ① Cîntăreţ din f l u i e r ¶ ② Pasăre din ordinul picioroangelor, cu corpul şi capul de coloare neagră, cu pete galbene-aurii, iar pîntecele alb; trăeşte pe marginea apelor şi prin mlaştini; numită şi „fluierător", „fluturaş", „prundăraş" sau „purcăraş" *(Charadrius pluvialis)* (▣ 2154) ¶ ③

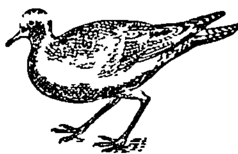

Fig. 2154. Fluierar.

Fig. 2155. Fluierar.

🐦 Altă pasăre din ord. picioroangelor, numită și „fluierar-roșu" cu ciocul de două ori mai lung decît capul, de coloare cenușie vîrstată cu roșu-închis și cafeniu; trăește prin mlaștini *(Limosa oeqocephala)* (▪ 2155) ¶ ④ 🐦 Pasăre din ord. picioroangelor, „numită și „fluierar-gulerat", cu ciocul lung, de coloare schimbătoare, după vîrstă și anotimp, mai adesea brună-negricioasă sau roșcată; are în jurul gîtului un guler de penc, pe care le răsfiră, la nevoie, făcîndu-și astfel o adevărată pavăză: trăește prin locurile mocirloase *(Machetes pugnax)* (▪ 2156) ¶ ⑤ 🐦 Pasăre din același ordin, de coloarea ciocîrliei; scoate un strigăt curios și răsunător, mai ales după apusul soarelui, cînd umblă să-și caute hrana *(Oedicnemus crepitans)* (▪ 2157) ¶ ⑥ 🐦 Numele a diferite specii de *Totanus*, păsări din ord. picioroangelor, de coloare cafenie-negricioasă, brăzdată cu alb, sau cenușiu, cu ciocul lung, cu picioarele roșii sau verzi, care trăesc pe lîngă ape sau prin mlaștini (▪ 2158) ¶ ⑦ 🐦 Numele a două specii de păsări, din același ordin, una de mărimea unei găini mari *(Numenius arcuatus)*, numită și „fluierar-mare" sau „ploier-mare", cu ciocul lung de 15 cm., încovoiat în partea de jos în formă de secere (▪ 2159); cealaltă *(Numenius tenuirostris)*, mult mai mică și cu ciocul mai scurt, din care scoate o șuierătură plăcută; numită și „fluierar-mic" sau „ploier-mic"; amîndouă trăesc pe lîngă ape și prin locurile mlăștinoase.

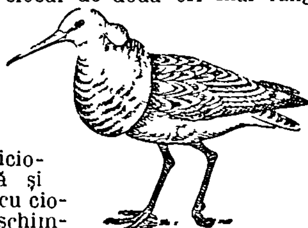

Fig. 2156. Fluierar.

Fig. 2157. Fluierar.

Fig. 2158. Fluierar.

FLUIERAȘ (*pl.*-așe) 1. *sn.* ♩ *dim.* FLUIER.

2. *sm.* ① Cel ce cîntă din fluier ¶ ② *Mold. Băn.* 🐦 = FLUIERAR ②.

FLUIERAT *sbst.* ① ♩ Faptul de a f l u i e r a ¶ ② Sunetul prelung scos din fluier sau fluierînd cu gura.

Fig. 2159. Fluierar.

FLUIERĂTOR 1. *adj. vерb.* FLUIERA. Care f l u i e r ă.

2. *sm.* 🐦 — FLUIERAR ② ⑥.

3. FLUIERĂTOARE *sf.* ♣ Plantă ierboasă ce crește prin păduri și tufișuri umbroase, și ale cărei fructe sînt niște boabe roșii; numită și „napi-porcești-de-pădure", „viță-neagră", etc. *(Tamus communis)* (▪ 2160).

FLUIERĂTURĂ (*pl.*-turi) *sf.* Sunetul de durată scurtă scos din fluier sau fluierînd cu gura [f l u i e r a].

FLUIERĂ-VÎNT *sm.* Poreclă dată unui om care-și pierde vremea hoinărind, fără a avea vre-o ocupație serioasă, pierde-vară, bate-poduri: **fata... vedea pe un june ~, umblînd de colo pînă colo** (ISP.).

Fig. 2160. Fluierătoare.

○ **FLUIERIȚĂ** (*pl.*-țe) *sf. Tr.-Carp. dim.* FLUIERĂ.

FLUIERONIU (*pl.*-oanie) *sn. Băn. Trans.* ① ♩ Fluier ciobănesc, lung de 70 cm. pînă la 1 m. și gros de 4-5 cm.: **~l... are un ton jalnic și se aude din foarte mare depărtare** (L'UB.) ¶ ② ⟋ = FLUIER ③.

*__FLUOR__ *sbst.* ⚗ Metaloid gazos, de coloare gălbuie, care atacă aproape toate metalele și metaloidele; este foarte toxic [fr.].

*__FLUORESCENT__ *adj.* ⚗ Care posedă însușirea numită fluorescență [fr.].

*__FLUORESCENȚĂ__ (*pl.*-țe) *sf.* ⚗ Proprietate pe care o au unele substanțe solide sau lichide de a deveni luminoase cînd sînt expuse la o lumină puternică exterioară și de a prezenta atunci o colorațiune diferită de aceea a izvorului care le luminează [fr.].

*__FLUORHIDRIC__ *adj.* ⚗ **Acid ~**, corp compus din fluor și hidrogen, întrebuințat în gravura pe sticlă [fr.].

*__FLUORINĂ__ *sf.* ⊕ Mineral cristalizat de diferite colori strălucitoare; fluorură de calciu.

FLUORIU = FLORIU.

*__FLUORURĂ__ (*pl.*-uri) *sf.* ⚗ Ori-ce compus din fluor și un corp simplu, afară de oxigen sau hidrogen [fr.].

FLUȘTURA (-tur) *vb. intr.* ① A mișca încoace și încolo din cap, *în spec.* din coarne (*vorb.* de vite): **vorbi mai departe moșneagul, flușturînd din cap** (LUNG.); **să nu te împungă bou ăsta rușetu, că citeodată cam flușturâ din coarne** (JIP.) ¶ ② A mișca repede și în chip amenințător o sabie, un băț, un biciu, etc., în așa fel încît să producă ca o șuerătură prin aer ¶ ③ A fluiera printre dinți, a șuiera ¶ ④ A răsfira, a flutura.

FLUȘTURAT *adj.* ① *p.* FLUȘTURA ¶ ② Flușturatec.

FLUȘTURATEC, -ATIC *adj.* Fluturatec: **topăiau și chihoteau, cum avea tinerimea flușturatecă obiceiul în carnaval** (CAR.).

FLUTUR ☞ FLUTURE.

FLUTURA (-tur) 1. *vb. tr.* A mișca în vînt încoace și încolo, a fîlfîi: **fluturînd batistele ca niște aripi de porumbei** (VLAH.).

2. *vb. intr.* ① A se mișca în vînt încoace și încolo, a fîlfîi: **nu mai văzuse fluturînd peste valurile ei steagurile acestei țări** (VLAH.); **fluturau în vîrful turnului, de departe, două năframe albe** (CAR.); **vine asupra sa o zmeoaică bătrînă... cu părul fluturînd** (SB.) ¶ ② A mișca încoace și încolo capul, coarnele, etc., a flușțura: **Ipate flutura din cap** (CRG.): **au fluturat țapul odată din coarne** (SB.) ¶ ③ A sufla făcînd să fîlfîie, să se resfire (părul, etc.): **vîntul îi flutură în părul auriu** (BR.-VN.) ¶ ④ A trece ca o suflare lină pe față, pe buze, etc.: **un nour de melancolie flutura pe fața sa palidă** (ALECS.); **un surîs amar îi flutură pe buze** (D.-ZAMF.) [lat *f l u t ŭ l a r e].

FLUTURAȘ *sm.* ① ✾ *dim.* FLUTUR(E): **la era de borangic subțire... împodobită cu .. ~i de aur** (ISP.) ¶ ② 🐦 = FLUIERAR ②.

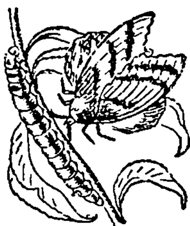
FLUTURATEC, -ATIC *adj.* ① Ușuratec, nestatornic, schimbăcios: **ținu în lanțul ei pe fluturatecul tînăr** (NEGR.) ¶ ② Care se mișcă încoace și încolo în voia vîntului: **ochii ei căutau aiurea... la norii fluturatici de pre cer** (ODOB.) [f l u t u r e].

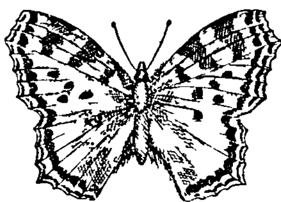
FLUTURĂTOR *adj. vreb.* FLUTURA. Care flutură.

FLUTURE, FLUTUR *sm.* ① ✾ Numele generic al insectelor din ord. lepidopterelor, ale căror patru aripi sînt acoperite de niște solzișori fini ca pulberea și sînt împodobite cu diverse colori, care de care mai frumoase; larva lor este o „omidă", iar nimfa lor e o crisalidă, numită „păpușă" sau „gogoașă" (▪ 2161) ¶ ② ✾ ~ -GALBEN, fluture de co-

Fig. 2161. Fluturi.

loare galbenă ca lămîia, sau galben-deschis; omida lui e verde, cu o dungă albă pe coastă *(Gonopteryx rhamni)*: ~ -galben dacă vei vedea întîiu primăvara, tot anul vei fi bolnav și galben la față (ȘEZ.) ¶ ③ ~-INELAT, fluture micuț, scurt și gros, de coloare galbenă și cu dungi întunecate cafenii de-a curmezișul aripilor anterioare; numit și „inelar"; femeiușca acestui fluture lipește ouăle ei în forma unui inel sau a unei veriguțe în jurul rămurelelor pomilor și copacilor; pe aceste inele le numește poporul „stupitul-cucului", „mărgica-cucului", „glasul-cucului", „somn" sau „somnișor" *(Gastropacha neustria)* (■ 2162) ¶ ④ ~ -PICĂȚEL *sau* ~-PESTRICIOR, fluture cu aripile împestrițate cu pete albastre, în formă de lună, pe un fond negru (*Vanessa polychloros)* (■ 2163) ¶ ⑤ ~ -ROȘU, mic fluture de coloare roșie, cu baza aripilor neagră, unul din cei dintîiu fluturi cari se arată primăvara, îndată după topirea zăpezii; omida lui e neagră și trăește pe urzici *(Vanessa urticae)*: Românii... cred... că cel ce vede întîiași dată primăvara un ~ -roșu, acela toată vara va fi roșu, adecă sănătos (MAN.) ¶ ⑥ ~-DE-VARZĂ = ALBILIȚĂ ¶ ⑦ ~-LE-MORȚII = STRIGĂ ¶ ⑧ ♣ ~ -DE-MĂTASE = GÎNDAC-DE-MĂTASE ¶ ⑨ *Băn.* ~ de nea, fulg de zăpadă ¶ ⑩ *pl.* Mici discuri subțirele de metal argintat sau aurit, foarte sclipitoare, cu o găurică în centru, care se cos ca ornament pe cămășile țărănești, pe fote, pe rochi. etc.: cămăși înflorite, scurteici și zăvelci cusute cu fluturi (VLAH.) [lat. *flūtŭlus; pentru înțelesul din urmă, comp. și germ. Flitter].

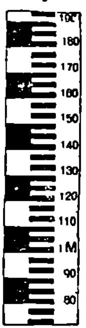

Fig. 2162. Fluture-inelat.

Fig. 2163. Fluture-picățel.

FLUTUREL *sm.* ♣ *dim.* FLUTURE): deteră peste o grădină foarte frumoasă cu flori și cu fluturei (ISP.).

***FLUVIAL** *adj.* De fluviu, privitor la fluvii sau rîuri: navigațiune ~ă [fr.].

***FLUVIOMETRU** (*pl.*-tre) *sn.* Instrument cu care se măsoară creșterea apelor unui rîu ([■] 2164) [fr.].

Fig. 2164. Fluviometru.

***FLUVIU** (*pl.*-vii) *sn.* Apă mare curgătoare ce se varsă în mare; ~l Dunărea; Ⓕ: Un ~ nou de gînduri luminoase în creier se revarsă (VLAH.) [lat.].

***FLUX** (*pl.*-xuri *sn.* ① Mișcarea regulată a apelor mărilor sau oceanelor care se ridică la țărm la anumite ore din zi ¶ ② Revărsarea în cantitate mare, val: un ~ de sînge i se urcă în creier (D.-ZAMF.) ¶ ③ Ⓕ Belșug, cantitate mare, potop: un ~ de vorbe [fr. < lat.].

***FLUXIUNE** *sf.* ① Îngrămădire de sînge sau de alte lichide într'o parte oare-care a trupului ¶ ② Umflarea fălcii sau a gingiilor prin inflamarea țesutului celular ¶ ③ ~ de piept, pneumonie sau pleurezie [fr.].

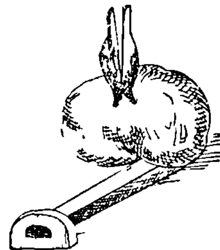
○**FOACĂLE** *sf. pl. Trans.* Chibrituri germ. Fackel, cu pron. săsească].

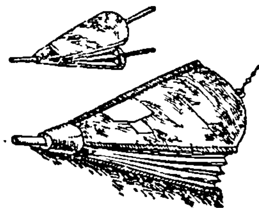
FOAIE¹ *sf.* ① ♣ Expansiunea membranoasă, de obiceiu plană și verde, care crește pe ramurile sau de-a-dreptul pe tulpina plantelor și care e principalul lor organ de respirațiune; frunză: ~ de viță, foi de dafin; FOAIE-GRASĂ = ÎNGRĂȘĂTOARE; FOAIE-ÎN-FIR = BĂRBANOC ¶ ② ♣ *Pr. ext.* Petala unei flori: foi de trandafir ¶ ③ Bucată dreptunghiulară de hîrtie, *în spec.* pentru scris, uneori îndoită în două (=coală); ~ de zestre, act în care se află înscrisă zestrea dată unei fete la măritișul ei; ~ de drum, foaie de hîrtie scrisă dată unei trupe sau unui militar care călătorește, în care i se arată etapele pe care trebue să le facă ¶ ④ Fie-care din bucățile dreptunghiulare de hîrtie care alcătuesc o carte, un caiet, un registru, etc.; filă; Ⓕ: a o întoarce pe altă ~, a o întoarce pe foaia alaltă (*sau* cealaltă), a-și schimba purtarea față de cineva, a întrebuința alte mijloace (mai aspre, etc.) ¶ ⑤ Ziar; gazetă: povestea asta se tipări în foaia „Propășirea" (NEGR.) ¶ ⑥ Placă foarte subțire dintr'un metal: ~ de aur, de argint ¶ ⑦ Fie-care din straturile de aluat din care se compune plăcinta: cine socotește cîte foi intră 'n plăcintă, niciodată nu mănîncă plăcintă (GOL.) ¶ ⑧; Lățimea întreagă a unei pînze, a unei stofe, întrebuințată la croirea unei haine, unei rochii, etc.; *pr. ext.*: poala dinainte sau dindărăt a unei cămăși; *pl.* foi, fustă [lat. folia].

FOAIE² ☞ FOALE.

***FOAIER** (*pl.*-ere) *sn.* ○ Sala, dintr'un teatru, unde spectatorii se pot plimba în timpul pauzelor dintre acte [fr. foyer].

FOALE *sm.* (*pl.* foi) și *sn.* (*pl.* foale și foi, de unde s'a refăcut un *sing.* foiu) ① Burduf: ei pleacă deci după apă cu un ~ mare de țap (RET.) ¶ ② Burduful cimpoiului ¶ ③ Burtă, pîntece, abdomen (la animale, *Tr.-Caro.* și la oameni): mie numai de-aceea mi-i grijă, cum voiu umplea eu ~le meu cel gol (TICH.); în ~le unei știuce afla inelul ei cel de mireasă (RET.) ¶ ④ Unealtă a fierarului pentru suflat în foc, alcătuită dintr'o piele prinsă între două plăci de lemn și cu o răsuflătoare în partea dinainte, prin care iese aerul; o unealtă de aceeași formă e întrebuințată și în case pentru ațîțarea focului în sobă (■ 2165, 2166): ~le din șatră pufuiră în grămăjuia de cărbuni (DLVR.); dacă n'ar fi fost focul, foile pleaftura și omul care să vă facă (CRG.); îl ținea în foile de suflat în cămin (I.-GH.) ¶ ⑤ ♣ Unealtă în forma foilor de fierărie cu care se suflă spre a scoate praful din literele așezate în case ¶ ⑥ ♩ Sacul sau burduful de piele al instrumentelor de vînt (pian, orgă, armonică, etc.: chinuise ~le bietei sale armonice pînă s'o rupă (D.-ZAMF.); cînd apeși ori ridici piciorul, ~le se umflă și se desumflă, iar cu mîna cînți ca pe ori-ce clavir (BR.-VN.) [lat. follem].

Fig. 2165. Foale.

Fig. 2166. Foi.

○**FOALEȘ** *adj. Trans.* (BUD.) Burtos, pîntecos [foale].

○**FOALTINE** *sf. pl.* ♣ MICȘUNELE-RUGINIȚE.

FOAME *sf.* Nevoia, trebuința pe care o simte cineva de a mînca: a-i fi ~; a i se face ~; a-i trece ~a; a(-și) astîmpăra, a(-și) alina, a(-și) potoli ~a; a-i trece ~a; i se lungesc urechile de ~; îi chiorăe mațele de ~; a fi lihnit, curmat de ~; a răbda de ~; a leșina de ~; a muri de ~; Ⓟ: ~a se uită la poarta omului muncitor și nu îndrăsnește să intre [lat. famem].

FOAMETE *sf.* ① Lipsă mare de pîine și de toate celelalte pentru hrana oamenilor într'o țară sau într'un oraș: dacă ling vitele ghiața de pe ferești, e semn de ~ (VOR.) ¶ ② Ⓕ Om care nu se mai satură, căruia vecinic i-e foame: sînt oameni cari mănîncă mult și nu se mai satură, acelora li se zice ~ (VOR.); pe semne c'aista-i Flămînzilă, ~a, sac fără fund (CRG.).

FOARFECĂ ☞ FOARFECI.

FOARFECI *sf. pl.* de unde s'a refăcut și un *sg. f.* FOARFECĂ ① Unealtă de tăiat pînza, hîrtia, plăci de metal, etc., alcătuită din două cuțite sau limbi de oțel încrucișate și prinse cu o țintă sau cu un șurub (■ 2167): a tăia cu ~le; o pereche de ~ ¶ ② Unealtă de tăiat iarba din grădină, lîna de pe oi, etc. cu două cuțite sau limbi alcătuite dintr'o singură bucată de oțel îndoită (■ 2167) ¶ ③ *Pr. anal.* Picioarele dinainte ale racului cu care strînge

tot ce apucă ca în nişte cleşti ¶ ④ ♣ **FOARFECA-BĂLŢII**, plantă ierboasă de baltă, cu flori albe care se deschid la suprafaţa apei *(Stratiotes aloides)* (▪ 2168) [lat. f o r f i c e s].

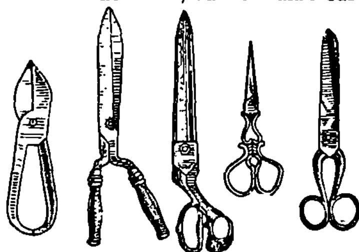

Fig. 2167. Foarfeci.

FOARTE ① *adv.* de cantitate care se pune înaintea sau în urma verbului spre a arăta că acţiunea exprimată de acesta se săvîrşeşte într'un grad peste măsură de mare sau în gradul cel mai înalt: **împăratul s'a întristat ~ (ISP.); ~ vă mulţumesc**; mai adesea în cazurile acestea, se întrebuinţează **~ mult** ¶ ② Se pune înaintea unui *adj.*, unui *part.*, unui *adv.* sau unei *loc. adv.* spre a exprima superlativul absolut: **e ~ bogat; sîntem ~ amărîţi; îmi vine ~ greu să-i spun adevărul; le-am scris ~ pe scurt: e ~ cu putinţă** ¶ ③ *Abs.*: **nici prea prea, nici ~ ~**, nici prea mult, nici prea puţin, nici prea bun, nici prea rău, etc., între cele două extreme [lat. f o r t e].

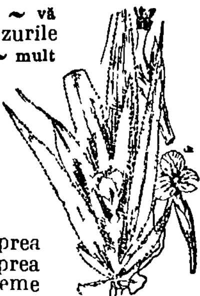

Fig. 2168. Foarfeca-bălţii.

*****FOBURG** (*pl.*-**guri**) *sn.* Mahala, cartier mărginaş: **strada Caliţii... devenise pe timpii aceia ~ul favorit al nobleţei (FIL.); creştinilor nu le este permis a trece noaptea în ~ul arăpesc (ALECS.)** [fr. f a u b o u r g].

FOC (*pl.*-**curi**) *sn.* ① Lumina şi căldura corpurilor care ard: **a aprinde ~ul; a stinge ~ul; a aţîţa ~ul; a sufla în ~; a pune lemne pe ~; para ~ului; a face ~ul**, a-l aprinde; **a lua ~**, a se aprinde; **a-i lua părul ~** ☛ **PĂR**; ⓟ: **nu te juca cu ~ul**, nu te expune în mod imprudent la lucruri primejdioase; ⓟ: **nu e fum fără ~ sau pînă nu faci ~, fum nu iese**, cînd se svoneşte despre un lucru, trebue să fie ceva adevărat în acel svon; ☛ **PAIE**; **lemne de ~**, lemne bune numai de ars; **~ de paie**, *a)* care durează puţin, *b)* Ⓕ se zice de un sentiment de puţină durată, trecător; **~ sacru**, *a)* focul întreţinut zi şi noapte de Vestalele romane, *b)* Ⓕ vocaţiune, patriotism, virtute; ⓟ: **a se păzi sau a se feri de cineva (sau de ceva) ca de ~**, a se feri ca de lucrul cel mai primejdios, ca de moarte ¶ ② Vatra, cuptorul, soba în care arde focul: **a sta lîngă ~; a se încălzi la ~; a pune bucatele la ~; a da în ~**, a se revărsa din vasul în care fierbe (lichidul, mîncarea, etc.) ¶ ③ Incendiu: **trei groaznice ~uri a cercat acest oraş (NEGR.); a pune sau a da ~ la casă; foc!** strigăt de ajutor cînd se aprinde o casă, etc.; *vorb.* de pustiirile duşmanului: **păgînii de Turci, pe unde treceau, era ~ şi pîrjol (I.-GH.)** ¶ ④ Strălucirea pietrelor preţioase: **~ul diamantului** ¶ ⑤ Prin aluzie la vechile ordalii sau judecăţi ale lui Dumnezeu: **a-şi băga (a-şi pune) mîna în ~**, a susţine un lucru cu tărie, cu convingere; **a intra (a da, a se arunca) în ~ pentru cineva**, a-şi expune viaţa pentru cineva; **a trece prin ~ şi prin apă**, a nu se da îndărăt dinaintea nici unei primejdii ¶ ⑥ **~ul de veci, ~ul iadului. ~ul gheenei**, muncile iadului ¶ ⑦ Descărcătura unei arme, împuşcătură, de unde, *prin ext.* luptă, războiu: **a lua ~**, a se descărca; **a deschide ~ul; a înceta ~ul; între două ~uri; a intra în ~; arme de ~**, puşca, pistolul, revolverul, etc.; **foc!** comandă de a descărca arma, de a începe împuşcătura ¶ ⑧ **~ de artificii** ☛ **ARTIFICIU** ②; **~ bengal** ☛ **BENGAL** ¶ ⑨ Ⓕ Ardoare, căldură. aprindere, înflăcărare, vioiciune, patimă: **~ul dragostei; în ~ul povestirii; mi s'au aprins călcîiele de ~ul clasicităţii (ODOB.); a cînta cu ~; limbile străine au vorbit de bine de dînsul mai cu ~ decît pămîntenii (ISP.)** ¶ ⑩ Chin, durere, necaz, supărare: **nimeni nu ştie ~ul meu; călugăriţele se văicăreau de ~ul ce le ajunsese (ISP.); viaţa de azi pînă mîine, viaţă e ori ~?** (DLVR.); **a-şi scoate (a-şi vărsa) ~ul**, a căuta să-i treacă necazul, a-şi descărca supărarea ¶ ⑪ Nenorocire, pacoste, urgie: **se văicăreau de ~ul ce le ajunsese (ISP.)** ¶ ⑫ Mînie grozavă; ⓟ: **a se face ~ (şi pară sau şi pîrjol) de mînie**, a se mînia grozav, a se înfuria straşnic ¶ ⑬ În diferite locuţiuni, unele făcînd aluzie la credinţele sau basmele poporului, spre a arăta ceva „peste măsură de...", „grozav de...", etc.: **e urîtă de mama ~ului**, e grozav de urîtă; **era un ger de mama ~ului (BR.-VN.); ~ de ger**, frig cumplit, ger straşnic: **n'are de unde să vie atîta ~ de ger (DLVR.); încălecaţi pe nişte cai de scoteau ~ pe nări (I.-GH.)**, adică foarte iuţi; **a mînca ~**, a fi foarte iute; **~ de harnică (CRG.); ~ de scump (RET.)** ¶ ⑭ În diverse expresiuni, **~ul** se întrebuinţează eufemistic în loc de „dracul": **cine ~ul l-a pus să se ducă acolo?** ¶ ⑮ **Foc viu**, *a)* focul ce se aprinde prin frecarea a două lemne uscate; *b)* nişte băşicuţe roşii ce se ivesc pe o parte a trupului. în formă de cingătoare, producînd nişte dureri foarte acute; orbalţ, erisipel; *c)* licuriciu (PSC.) [lat. f o c u s].

FOCA *sm.* Ⓓ Ziua închinată Sfîntului Foca (22 Iulie) pe care o păzeşte cu sfinţenie poporul de la ţară, de teama primejdiilor de f o c [gr.].

*****FOCĂ** (*pl.* -**ce**) *sf.* Mamifer amfibiu din mările polare, cu corpul cilindric care se subţiază spre coadă, cu capul rotund şi ochii mari; numit şi „viţel-de-mare" *(Phoca vitulina)* (▣ 2169) [fr.].

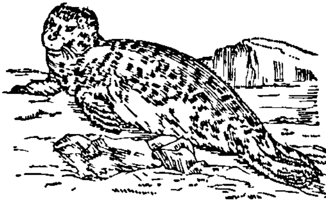

Fig. 2169. Focă.

*****FOCAL** *adj.* Privitor la focar, ce ţine de focar: **distanţa focală a unei lentile, a unei elipse.**

*****FOCAR** (*pl.*-**are**) *sn.* ① Punctul de intersecţie al razelor luminoase paralele după reflectarea lor pe o oglindă sau după refractarea lor printr'o lentilă (▣ 2170) ¶ ② **~ul unei elipse, unei parabole, unei hiperbole**, punctul sau punctele din care pleacă şi unde se întîlnesc razele vectorii (▣ 2171) ¶ ③ Ⓕ Locul, punctul de unde porneşte căldura, lumina, de unde se răspîndesc cunoştinţele, gustul ¶ ④ Ⓕ Locul, mediul unde un lucru ia naştere şi e în toată strălucirea lui, centrul de unde se răspîndeşte pretutindeni: **Parisul e ~ul ştiinţelor şi artelor; Geneva devenise ~ul de unde se răspîndea ideea de unitate în toată Peninsula apenină (I.-GH.)** ¶ ⑤ **~ul unei boale**, organele în care e sediul principal al boalei; locul unde izbucneşte întîiu o boală şi de unde se răspîndeşte în localităţi depărtate de punctul de origine [fr. f o y e r, refăcut după f o c].

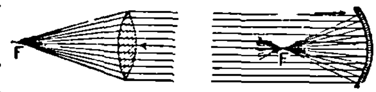

Fig. 2170. F. F. Focare.

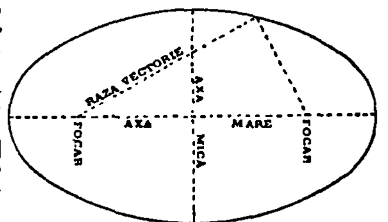

Fig. 2171. Focarele elipsei.

○**FOCĂRAIE** *sf.* F o c mare, flăcăraie, bobotaie: **razele slabe ale soarelui... părînd o ~ mare într'un stog de fîn (LUNG.)**

○**FOCĂRIE** *sf.* ① = **FOCĂRAIE: s'o ostoit focăria, din îndurarea cerului, care a turnat asupră-i o milă de ploaie (LUNG.)** ¶ ② *Băn.* Arşiţă, dogoreală, căldură mare.

*****FOCHIST** *sm.* Cel ce, pe o locomotivă sau pe un vapor, îngrijeşte de focul maşinei de aburi [it.].

FOCOS *adj.* Plin de f o c, înflăcărat, înfocat: **gingaşa copilă îl acoperea de sărutări focoase (NEGR.).**

FOCȘĂNEANCĂ *sf.* Joc țărănesc cu lăutari [F o c ș a n i].

FOCȘOR, **FOCUȘOR** (*pl.*-oare), **FOCULEȚ** (*pl.*-ețe), ○ **FOCUȚ** *sn. dim.* **FOC**: **atîtase un focușor bunicel** (ISP.).

○**FODORI** *sm. pl. Tr.-Carp.* Încrețituri de pînză, dantele aplicate sau cusături cu arniciu la mînecile iilor țărănești, formînd ca o manșetă: **Lelea cu ~i mari Ibovnică la jendari** (IK.-BRS.) [ung.].

○**FODUL** ☛ **FUDUL**.

FOFEAZĂ (*pl.*-eze) *sf.* ① Fie-care din aripile morii de vînt ¶ ② Fie-care din tălpile războiului de țesut ¶ ③ Fie-care din laturile verticale ale alergătoarei, numite și „fuscei", „cotoci" sau „lăturașe" (☛ 71) ¶ ④ Fie-care din lopățelele de lemn încrestate în două locuri, pe care se întind torturile cînd se pun pe vîrtelniță ¶ ⑤ ‡ Fie-care din brațele sfeșnicului sau candelabrului.

FOFELNIȚĂ (*pl.*-țe) *sf.* ① Limba meliței ¶ ② Ⓕ Femeie guralivă ¶ ③ *pl. Mold.* Crucile vîrtelniței pe care sînt așezate cele patru fofeze.

○**FOFÎRLICĂ** *sf. Olten. Băn.*: **a umbla cu fofîrlica,** a umbla cu șiretlicuri, cu șoalda (CIAUȘ.).

○**FOFLENCHIU!** *interj. Mold.* Exprimă contrarietatea pentru o întîmplare neașteptată și supărătoare, tronc! **la vr'o cîteva obraturi... ~! iar sare roata** (CRG.).

FOFOLOG, **FOFOLOC** *sm.*, **FOFOLOAGĂ** (*pl.*-ge), **FOFOLOACĂ** (*pl.*-ce) *sf.* ① Care abia mișcă picioarele, de lene, de trîndăvie ¶ ② Cu părul sbîrlit, ciufulit; buhos ¶ ③ *pl. m.* și *f.* Termen de desmierdare pentru pui de găină, boboci de gîscă sau de rață și pentru fetișoare: **fofolocii gălbiori de rață fug de la cloșcă și-i dau tîrcoale** (DLVR.) ¶ ④ *pl.* **FOFOLOAGE**, smocuri de păr care cresc pe partea de jos a picioarelor la unii cai.

○**FOGĂDĂU**, **FOGODĂU** — **FĂGĂDĂU**.

FOI[1] ☛ **FOALE** 1.

FOI[2] (foesc) *vb. intr* și *refl.* ① A sufla cu f o i i (fierarului): **Din foi foia, Din ciocan pleasnea** (VOR.) ¶ ② A se umfla și a se desumfla ca foalele fierarului: **pîntecele îi foește ca foile de la Țigan** (SEZ.) ¶ ③ Ⓕ A mișuna, a furnica: **fetele și flăcăii... foiau prin sat în toate părțile** (CRG.); **hoții foiau în toate părțile ca prin satul lui Cremene** (GN.) ¶ ④ Ⓕ A umbla încoace și încolo fără astîmpăr, a se mișca într'una: **bătrîna... se foia fără rost, pînă ce căzu pe o bancă din cerdac** (D.-ZAMF.) ¶ ⑤ F *tr.* A bate, a trage o bătaie: **am să te foesc urît** (PAMF.) [*pl.* f o i < f o a l e].

FOILEANĂ *sf.* ✤ *dim.* **FOAIE**.

*__FOILETA__ (-tez) *vb. tr.* A răsfoi: **foiletînd cartea, dau de un portret** (VLAH.) [fr. f e u i l l e t e r].

*__FOILETON__ (*pl.*-oane) *sn.* ① Locul din partea de jos a unui ziar unde se publică un roman, un articol de literatură, de critică, etc. ¶ ② Articolul tipărit în această parte a ziarului [fr. f e u i l l e t o n].

*__FOILETONIST__ *sm.* Autorul articolelor publicate în foiletoane [fr.].

FOILIȚĂ *sf.* ✤ *dim.* **FOAIE**.

FOIOF(O)IU *sm.*, **FOIOFIE** *sf.* ✤ = **BĂRBĂNOC**.

FOIOS 1. *adj.* ① Care are multe f o i ¶ ② Alcătuit din multe pături: **un zid înalt de stînci foioase** (VLAH.).

2. *sn.* Una din cele patru despărțituri ale stomacului rumegătoarelor, numită mai adesea „ghem".

FOIȘOARĂ (*pl.*-re) *sf. dim.* **FOAIE**.

FOIȘOR (*pl.*-oare) *sn.* ① ‡ Încăpere în catul de sus al unei case sau într'un turn; terasa unei clădiri înalte ¶ ③ Astăzi: **~ de foc**, clădire înaltă în formă de turn, pe terasa de sus a căreia stă un observator, spre a zări unde s'a declarat un incendiu (2172): **se auzea goarna din ~ul pompierilor** (BR.-VN.) ¶ ③ Pridvor, cerdac, balcon (la ușa de intrare a boierești și chiar țărănești 2173 ¶ ④ Pavilion izolat, chioșc (într'un parc sau aiurea în mijlocul naturii) [ung. f o l y o s ó].

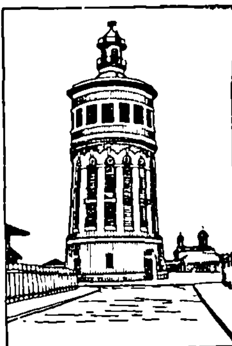

Fig. 2172. Foișor de foc (București).

Fig. 2173. Foișor (Măn. Hurezu).

FOITAU *sbst.* Verigă de fier care încinge grindeiul plugului în dreptul găurii în care se află așezat fierul lung [ung. f o j t ó].

FOIȚĂ (*pl.*-țe) *sf.* ① *dim.* **FOAIE** ¶ ② Foaie mică de hîrtie; **~ de țigară**, foaie mică și subțire de hîrtie în care se învelește tutunul, spre a se face țigări ¶ ③ Foaie subțire de metal: **~ de aur** ¶ ④ Foaie subțire de hîrtie roșie, cu care se sulimenesc femeile; suliman: **chiar de n'ar avea buze rumene... tot n'ar da cu ~** (DLVR.); **în deșert sînt și de geaba foițe și rumeneli** (PANN) ¶ ⑤ Scoarță (țesătură subțire de lînă) țărănească, împodobită cu flori sau alesături, ce se așterne pe pat sau pe jos ¶ ⑥ Modern: foileton: **se duce să-și scrie foița pentru jurnal** (VLAH.) ¶ ⑦ F Cărți de joc: **pe lîngă vițiul alcoolismului... are și patima foițelor** (CAR.).

FOIȚICĂ *sf. dim.* **FOIȚĂ**.

FOIU ☛ **FOALE**[2].

FOIULEANĂ *sf. dim.* **FOAIE**.

○**FOJGĂI** (-ăesc) *vb. intr. Mold.* A mișuna, a furnica, a foi, a viermui: **gîndaci fojgăind în toate părțile** (CRG.); **pădurea fojgăia de o mulțime de balauri** (CRG.).

○**FOLAR** (*pl.*-aer *sn. Băn.* Ⓣ Pieptar de piele de oaie [f o a l e].

‡**FOLĂRIT** *sbst.* Dare ce plătiau stînele din Moldova în a doua jumătate a veacului al XVIII-lea [f o a l e].

FOLFĂI (-ăesc) *vb. intr.* A mesteca vorbele sau îmbucăturile în gură, cum fac oamenii bătrîni cari nu mai au dinți, a molfăi, a morfoli.

*__FOLIACEU__ *adj.* ✤ Ce seamănă cu o foaie, ce are înfățișarea sau natura unei frunze [fr.].

*__FOLIANT__ (*pl.*-te) *sn.* Carte in-folio, de mărimea unei coale [germ.].

*__FOLICULĂ__ (*pl.*-le) *sf.* ✤ Fruct uscat format de o singură frunză de natura carpelei, îndoită în formă de pungă (2174) [fr.].

Fig. 2174. Folicula.

*__FOLIO__ *sbst.* ① Filă, foaie dintr'o carte (*în spec.* veche) sau dintr'un manuscris ¶ ② Numărul fie-cărei pagini sau foi dintr'o astfel de carte sau dintr'un manuscris ¶ ③ **In-folio** ☛ **IN-FOLIO**.

*__FOLIOLĂ__ (*pl.*-le *sf.* ✤ Fie-care din frunzișoarele care intră în formațiunea unei frunze compuse (2175) [fr.].

*__FOLKLOR__ (*pl.*-oruri) *sn.* Termen creat pe la jumătatea secolului trecut, din cuvintele engleze **folk** „popor" și **lore** „știință", spre a designa totalitatea credințelor, datinelor, obiceiurilor păstrate în popor, precum și literatura populară (cîntece, balade, proverbe, rime copilărești, etc.) transmisă pe cale orală, din tată în fiu, din generație în generație.

Fig. 2175. Foliole.

FOLKLORIC *adj.* Privitor la f o l k l o r.

*__FOLKLORIST__ *sm.* ① Cel ce se ocupă cu studii de folklor ¶ ② Cel ce adună sau publică material de folklor [fr.].

○**FOLMOTOC** = **FOLOMOC**.

○**FOLOMOC** (*pl.*-oace) *sn. Băn.* Mototol, șomoiag (de paie, de fîn, etc.), lucru strîns ca un ghem: **se împiedecă în scaun și căzu la pămînt ~, ca o cucurbătă** (CĂT.).

FOLOS (*pl.*-oase) *sn.* Cîștigul moral sau material ce-l dobîndește cineva de la altul sau de pe urma unui lucru, profit, avantaj: **cine rîde mai la urmă, rîde mai cu ~** (ISP.); **a aduce ~**; **a trage ~**; **în ~ul meu,**

de ~, care folosește, folositor; a fi de ~, a fi de mare ~: ce ~? ce ajută? la ce servește? [‡ fălos gr.-biz. φελός].

FOLOSI -sesc) 1. *vb. intr.* ① A aduce folos, a fi de folos: să știi... cum să-ți fii însuși ție de folos și cum să poți ~ și pe alții (PANN) ¶ ② A trage folos.
2. *vb. refl. Tr.-Carp.* A trage folos ¶ ② A întrebuința, a face uz.

‡**FOLOSINȚĂ** *pl.*-țe *sf.* ① Folos ¶ ② Uzufruct [folosi].

FOLOSITOR *adj. verb.* FOLOSI. Care folosește, care e de folos, util ≠ NEFOLOSITOR.

FOLOȘTINĂ (*pl.*-ne) *sf.* ① Rămășița de la vegetalele fierte, de la boabele de struguri stoarse de must, etc. ¶ ② Foaie de varză murată (PAMF.); varză care a prins mucegaiu (R.-COD.) ¶ ③ Ⓕ Fulg mare de zăpadă: s'a așezat p'o ninsoare cît foloștina de mare (DLVR.).

FOLTAN, FOLTĂU *sm. Mold.* Petec de pămînt, de verdeață, de tufe, etc. (PAMF.).

FOLTEA *sm.* ① Burtos, om cu pîntecele mare, pîntecos ¶ ② Mîncău (STAM.) (VOR.) [foale + (bur)tea].

FOLTICOS, -OASĂ *adj.* și *sm. f.* ① Care are burta mare, burtos, pîntecos ¶ ② Mîncău (VOR.) ¶ ③ Bolocănos, ciolănos, cu mîinile sau picioarele groase ca niște butuci [foale + (pîn tecos)].

FOMA (-mez) *vb. intr. Olten.* A răbda de foame, a fi lihnit, a duce lipsă mare (CIAUȘ.) (GR.-N.).

FOMEIE... — FEMEIE...

FOMETOS *adj.* Lihnit de foame, înfometat, flămînd (CIAUȘ.) (PAMF.) [foamete].

FOMF... FONF...

***FONCIAR**, FUNCIAR *adj.* ① Privitor la o moșie, la o vie, etc.: proprietate ~ă ¶ ② Stabilit, pus pe o moșie, pe o proprietate de pămînt: impozit ~ ¶ ③ Credit ~, bancă sau casă de împrumut pe moșii, pe case, etc. [fr.].

***FONCIERĂ** *pl.*-re) *sf.* Impozit fonciar [fr.].

***FOND** (*pl.*-duri) *sn.* ① Partea esențială, temeinică, de căpetenie a unui lucru: ~ul chestiunei; articolul de ~ al unei gazete ¶ ② Materia unui proces, pricina însași a judecății: judecătorii au statuat asupra ~ului ¶ ③ Țesătura unei stofe pe care e imprimat desenul sau pe care sînt cusute broderiile. etc. ¶ ④ Cîmpul pe care sînt pictate și de unde se desprind figurile unui tablou ¶ ⑤ Planurile cele mai depărtate ale unui peisagiu ¶ ⑥ Decorul care formează fundul scenei unui teatru ¶ ⑦ Solul unui cîmp, unui imobil ¶ ⑧ Capital cu o destinațiune specială, întrebuințat pentru un scop anumit: ~ de rezervă, ~uri secrete; ~uri publice, rente de Stat, valori ale creditului public ¶ ⑨ Capitalul, în opoziție cu veniturile ¶ ⑩ Ceea ce are, ce posedă cineva din punctul de vedere moral: în publicul nostru e un ~ de simpatie latentă (VLAH.) [fr. fond și fonds].

***FONDERIE** *sf.* Turnătorie: ~ de litere [fr.].

***FONETIC** 1. *adj.* Privitor la sunetele unei limbi: scriere ~ă, ortografie ~ă, în care fie-care sunet e reprezentat printr'un singur semn; schimbare ~ă; lege ~ă.
2. FONETICĂ *sf.* Partea gramaticei în care se studiază sunetele unei limbi, originea lor și schimbările la care sînt supuse [fr.].

***FONETISM** *sbst.* Totalitatea sunetelor unei limbi [fr.].

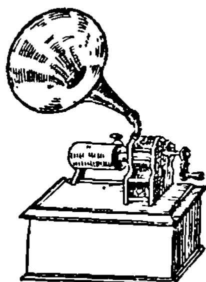
***FONETIST** *sm.* Partizan al ortografiei fonetice [fr.].

FONF, FOANFĂ *adj.* și *sm. f.* ① Care vorbește pe nas ¶ ② Prostuț(ă).

FONFĂI -ăesc) *vb. intr.* A vorbi pe nas [fonf].

***FONIC** *adj.* Privitor la voce sau la pronunțarea cuvintelor [fr.].

***FONOGRAF** (*pl.*-fe) *sn.* Aparat care înregistrează și reproduce sunetele, inventat de Edison în 1877, și perfecționat în urmă, astfel că poate reda glasul, cîntecul și sunetul instrumentelor (• 2176) [fr.].

Fig. 2176. Fonograf.

***FONOLOGIE** *sf.* Fonetică [fr.].

○**FONT** — FUNT.

***FONTĂ** *sf.* Tuciu [fr.].

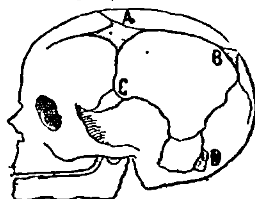
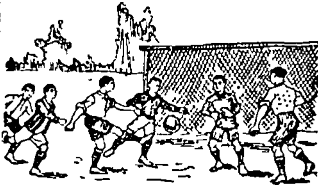

Fig. 2177. A. B. C. D. Fontanele.

***FONTANELĂ** (*pl.* -le) *sf.* Fie-care din spațiile membranoase ale craniului omenesc și al multor animale înainte de a ajunge la completa osificare (• 2177) [fr.].

***FOOT-BALL** (*cit.* fut-bol) *sbst.* Joc care consistă în aruncarea cu piciorul a unui balon de piele, după anumite condițiuni (▣ 2178) [engl].

Fig. 2178. Foot-ball.

***FOR** (*pl.*-ruri) *sn.* ① La Romani, piață în care se adunau oamenii pentru afaceri, pentru judecăți, pentru discuțiuni publice, etc. (• 2179 : ~ul lui Traian ¶ ② Tribunal, juridicțiune ¶ ③ ~ul interior, judecata conștiinței, conștiința însăși [lat. forum și fr. for].

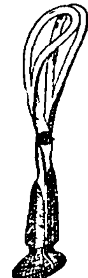

Fig. 2179. Forul lui August la Roma (Reconstituire).

○**FORĂI** (-ăeso) *vb. intr. Mold. Bucov. Maram.* ① A sforăi ¶ ② A sufla cu putere și cu sgomot pe nări (*în spec.* despre cai): calul începe a sări în două picioare, forăind (CRG.); calul forăia din nas și tropăia din picioare (RET.) [onom.].

Fig. 2180. Foraminifere.

***FORAMINIFERE** *sf. pl.* Clasă de protozoare infuzorii, adesea microscopice, care trăesc în mare sau în apele dulci (▣ 2180) [fr.].

***FORCEPS** (*pl.*-suri, -se) *sn.* Un fel de clește cu care mamoșul scoate copilul din pîntecele mamei, în cazurile de naștere grea sau primejdioasă (▣ 2181): la cea dintîiu (naștere) a avut serioasă nevoie de ~ (CAR.) [lat.].

Fig. 2181. Forceps.

FORCOTI (-teso) *vb. intr.* Se zice despre sunetul pe care-l produce un fier înfierbîntat sau o piatră tare încălzită cînd se bagă în apă, a fîsîi: cînd se aude piatra forcotind. atunci Sf. Petru o fierbe (VOR.).

***FORESTIER** *adj.* ① De păduri, privitor la păduri ¶ ② Întrebuințat la paza pădurilor: gard ~, pădurar, gard silvic [fr.].

FORFECA (foarfec), ○ FORFĂCA (foarfăc) *vb. tr.* ① A tăia în bucățele cu foarfecile sau cu alt instrument ¶ ② A sfărîma bucatele în gură cu dinții: le-a înfulicat și le-a forfăcat, de parcă n'au mai fost (CRG.) ¶ ③ Ⓕ A bate sdravăn; a lua la trei parale ¶ ④ F A toca cu gura, a nu-i mai tăcea gura: se așeză pe un scăunel și începu să foarfece din gură (SAD.) [lat. forficare].

FORFECAR *sm.* ♣ = **CARABAN** ① [f o a r f e c i].

FORFECĂTURĂ (*pl.*-**uri**) *sf.* ① Faptul și rezultatul acțiunii de a f o r f e c a ¶ ② *F* Bătaie ¶ ③ *F* Care toacă mereu din gură, căruia nu-i mai tace gura: **măi femeie, nu fi și tu forfecătură** (GN.).

FORFECEA ☞ **FORFECUȚĂ**.

FORFECEL *sm.* ① *dim.* **FOARFECE** ¶ ② ♣ = **PRUNAR** ² ¶ ③ — **FORFECUȚĂ** ①.

FORFECUȚĂ (*pl.*-**țe**, **FORFECEA** *sf.* ① Păsărică de coloare cărămizie, caracteristică prin forma ciocului ale cărui vîrfuri se încrucișază ca niște f o a r f e c i (*Loxia curvirostra*) (▣2182 ¶ ② **FORFECUȚE** *pl.* (✓ *sg.* **FORFECUȚĂ**). Foarfeci mici.

Fig. 2182. Forfecuță.

FORFOTA *adv.* *F* Numai în *loc.*: **a umbla ~**, a umbla, a se mișca în grabă de colo pînă colo: **umblă toți ~ de colo pînă colo** (CAR.) [f o r f o t i].

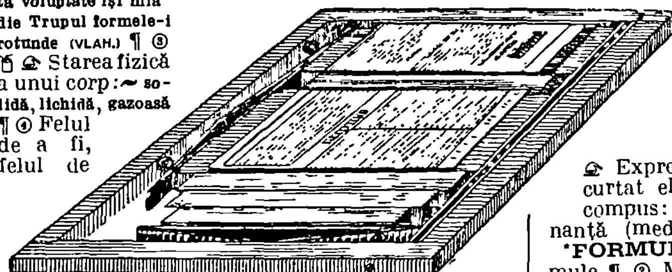
FORFOTEALĂ (*pl.*-**eli**) *sf.* *F* Mișcare grăbită de colo pînă colo: **sgomotul și forfoteala mulțimii de lume** (CAR.) [f o r f o t i].

FORFOTI (-**tesc**) *vb. intr.* *F* ¹ A umbla grăbit, a se mișca în grabă de colo pînă colo: **toată lumea forfotea în sus și 'n jos** (CAR.); **samsarii care forfotesc de colo pînă colo** (BR.-VN.) ¶ ² A fierbe, a clocoti încet la foc (*vorb.* de mîncările care au scăzut prea mult și s'au îngroșat : **scrobul cu smîntînă mai forfotește încetișor** (VLAH.) ¶ ③ *F F* A-i toca mereu gura, a flecări: **gura forfotește, lumea vorbește** (NOV.) [onom.].

***FORMA** (-**mez**) 1. *vb. tr.* ① A crea, a plăsmui, a da ființă și formă ¶ ② A da o formă anumită după un tipic, după un model, a desena: **~ un triunghiu** ¶ ③ A alcătui, a constitui, a compune: **~ un Stat**; **~ ministerul**; **~ o familie** ¶ ④ A crea, a da naștere la: **~ cuvinte nouă** ¶ ⑤ A produce printr'o modificare: **~ timpurile unui verb** ¶ ⑥ A organiza: **~ un batalion** ¶ ⑦ A concepe, a imagina: **~ un proiect, un plan** ¶ ⑧ A educa, a instrui, a cultiva prin instrucțiune, prin educațiune: **școala formează pe copii** ¶ ⑨ A exercita, a deprinde: **experiența formează pe om; războiul formează pe soldat.**

2. *vb. refl.* ① A lua o anumită formă sau înfățișare ¶ ② A se alcătui, a se compune ¶ ³ A se produce ¶ ④ A se educa, a se instrui ¶ ⁵ A se deprinde [fr.].

***FORMĂ¹** (*pl.*-**me** *sf.* ① Înfățișarea exterioară a unui corp, chip, figură, făptură ¶ ² *pl.* Conturile corpului, trăsături: **forme frumoase, grosolane; ou oltă voluptate își mlădie Trupul formele-i rotunde** (VLAH.) ¶ ③ ♉ ⚗ Starea fizică a unui corp: **~ solidă, lichidă, gazoasă** ¶ ④ Felul de a fi, felul de

Fig. 2183. Formă.

întocmire, constituțiune: **forma unui guvernămînt, ~ monarhică** ¶ ⑤ 🕮 Înfățișare deosebită a stilului, felul de exprimare a ideilor: **~ poetică; ~ neîngrijită** ¶ ⑥ Felul cum un lucru este înfățișat sau tratat: **această scriere păcătuește prin forma ei** ¶ ⑦ Chip de a proceda, de a se conduce după normele sau regulele stabilite: **a păzi formele legale; vițiu de ~** ¶ ⑧ **De ~**, de ochii lumii, numai așa ¶ ⑨ Fel, chip: **în toate formele** ¶ ⑩ 🕮 Înfățișarea deosebită pe care o au cuvintele după funcțiunea pe care o îndeplinesc: **~ gramaticală; ~ masculină, feminină; ~ de singular, de plural; forma prezentului** ¶ ⑪ ☞ Model, tipar, calapod, unealta sau vasul care servește să se dea unui lucru o formă anumită ¶ ⑫ ♦ Ramă, perваz de fier în care se strîng paginele culese spre a se da la mașină (▪ 2183) [fr. < lat.].

○ **FORMĂ²** *pl.*-**me** *sf. Mold.* ¹ Cuptor de brutărie ¶ ² Brutărie, pitărie [tc. f u r u n].

○ **FORMACA...** **FERMECA...**

***FORMAL** 1. *adj.* ¹ Privitor la formă ¶ ② Lămurit, hotărît, precis: **declarațiune, promisiune ~ă** ¶ ③ După normele procedurii: **cerere ~ă.**

2. *adv.* În mod hotărît, precis: **i-a făgăduit ~ c'o să facă să i se dea lui moșia** (BR.-VN.) [fr. f o r m e l].

***FORMALINĂ** *sf.* ⚗ Aldehidă formică, corp obținut prin oxidarea moderată a alcoolului metilic; întrebuințată ca antiseptic [fr.].

***FORMALISM** *sbst.* ¹ Observarea exagerată, prea scrupuloasă a formelor și formalităților ¶ ② Considerare a formei, fără a se ocupa prea mult de fond sau de realitate [fr.].

***FORMALIST, -TĂ** *adj.* și *sm. f.* Tipicar, care observă în mod exagerat, prea scrupulos formalitățile prescrise sau cerințele etichetei [fr.].

***FORMALITATE** *sf.* ¹ Norma, regula întocmită după care trebue să procedeze cineva la redactarea unui act, la chemarea în judecată, etc.; tipic: **a îndeplini formalitățile legale** ¶ ² Politeța, ceremonia, eticheta care trebue păzită : **după formalitățile de rigoare, am început să convorbim despre vreme** (CAR.) [fr.].

***FORMALIZA** (-**izez** *vb. refl.* A se supăra, a se simți atins, a lua în nume de rău [fr.].

***FORMAT** 1. *adj. p.* **FORMA** ¶¶ C **NEFORMAT**.

2. (*pl*-**te** *sn.* ¹ Mărimea, dimensiunea unei coale de hîrtie ¶ ² Mărimea unei cărți care depinde de numărul foilor și de dimensiunea fiecărei coale de hîrtie ¶ ③ ♦ Lungimea și lățimea ce se dă rîndurilor unui text ce se culege [fr.].

***FORMAȚIUNE**, ***FORMAȚIE** *sf.* ¹ Faptul de a (se) forma, alcătuire, întocmire, organizare ¶ ② ⚔ Felul cum sînt formate sau dispuse trupele pe teren; totalitatea elementelor care alcătuesc o trupă [fr.].

***FORMIC** *adj.* ⚗ **Acid ~**, lichid incolor, care arde pielea, obținut prin descompunerea acidului oxalic în prezența glicerinei; se extrage și din unele furnici; **aldehică ~ă**, formalină [fr. .

***FORMIDABIL** *adj.* Îngrozitor, groaznic, spăimîntător [fr.].

***FORMOL** *sbst.* ⚗ Produs organic, cu proprietăți antiseptice [fr.].

***FORMULA** (-**lez** *vb. tr.* ¹ A redacta după formula cerută, după regulele stabilite: **~ o cerere, ~ o plîngere, ~ o rețetă** ¶ ² A exprima cu termeni proprii și preciși: **a-și ~ gîndul** [fr.].

***FORMULĂ** (*pl.*-**le** *sf.* ¹ Model, formă legiuită sau convențională după care trebue să fie alcătuit un act civil sau religios, o rețetă, etc. ¶ ② Felul de a se exprima întrebuințat de toată lumea într'o împrejurare anumită: **~ de politeță; formula cu care se încheie o scrisoare** ¶ ③ ± Expresiunea unei legi sau unui rezultat matematic: **~ algebrică** ¶ ④ ⚗ Expresiune care reprezintă în mod prescurtat elementele din care e alcătuit un corp compus: **H^2O e formula apei** ¶ ⑤ Rețetă, ordonanță (medicală) [fr.].

***FORMULAR** (*pl.*-**are**) *sn.* ¹ Culegere de formule ¶ ② Model după care trebue să se dreseze un act, un tablou sau o situațiune financiară [fr.].

FORNĂI **FORĂI**.

○ **FOROSTĂU** *sbst. Trans. Oaș.* ♣ **MĂLĂOAIE** [comp. ung. f a r a s z t o „obositor"].

***FORT** (*pl.*-**turi**) *sn.* ⚔ Lucrare de fortificație, întăritură făcută pentru apărarea unui oraș, unui port, etc. [fr.].

Fig. 2184. Fortăreață.

***FORTĂREAȚĂ** (*pl.*-**ețe**) *sf.* ⚔ Cetate, cetățuie, oraș sau loc întă-

rit (▪ 2184): **casa era o adevărată ~ şi odaia lui un arsenal** (I.-GH.) [fr.].

***FORTE** 1. *adj.* 1 Puternic, tare, robust ¶ 2 Dibaciu, priceput, experimentat.
2. *adv.* ♩ Cu putere, tare [fr. + it.].

***FORTIFICA** (-ic) *vb. tr.* ① A întări, a da (mai multă putere, a face puternic, a oţeli ¶ 2 ⚔ A apăra cu fortificaţiuni, a înconjura cu întărituri [lat.].

***FORTIFICAŢIUNE**, **FORTIFICAŢIE** *sf.* ① Faptul de a fortifica, de a întări ¶ ② ⚔ Lucrare de apărare a unui oraş, a unei cetăţi, întăritură, meterez [fr.].

14.500 ***FORTUIT** *adj.* Întîmplător, care vine din întîmplare, pe neaşteptate: **cazurile ~e nu mă privesc** (GN.) [fr.].

FORTUNĂ = **FURTUNĂ**.

***FORŢA** (-ţez) 1. *vb. tr.* ① A deschide cu sila, a sparge: **~ o casă de bani, ~ uşa** ¶ ② A sili, a nevoi, a constrînge ¶ ③ A iuţi: **~ pasul** ¶ ④ A căuta să facă, să ajungă prin sforţări prea mari, peste măsură [fr.].
2. *vb. refl.* A se sili, a se nevoi [fr.].

***FORŢĂ** (*pl.*-**ţe**) *sf.* ① Putere, tărie ¶ ② *pl.* Oştiri, trupe: **a aduna forţe; forţele navale,** armata de mare ¶ ③ Silă: **a lua cu forţa, a pătrunde cu forţa; cămaşe de ~** ¶ ④ **~ majoră,** faptului, puterii la care nu ne putem opune, siliţi fiind de drept (prin supunerea datorită unui suveran, unei legi, etc.) sau de fapt (opriţi de o împrejurare neprevăzută, de un accident, etc.) ¶⑤Putere, vigoare intelectuală: **forţa spiritului** ¶ ⑥ Tărie, energie morală: **~ de caracter** ¶ ⑦ Ori-ce cauză în stare să producă, să modifice sau să distrugă mişcarea ¶ ⑧ **~ de inerţie,** stare de indiferenţă a unui corp pentru odihnă sau pentru mişcare [fr.].

***FORŢAT** *adj.* 1 *p.* **FORŢA** ¶ ② Silit, făcut de nevoie, care nu face de bună voie ¶ ③ Nefiresc, nenatural: **rîs ~; surîzînd c'o politeţă ~ă** (DLVR.) ¶ ④ Ce întrece măsura obicinuită; iute, grăbit: **marş ~** ¶¶ ℂ **NEFORŢAT.**

FORUN (*pl.*-**une**) *sn.*, **FORUNĂ** (*pl.*-**ne**) *sf. Olten.* Sobă de zid; cuptor [srb. f u r u n a].

***FORZEŢ** (*pl.*-**eţuri**) *sn.* Foaie albă sau colorată ce se pune la legarea unei cărţi înaintea şi în urma foilor tipărite [germ.].

***FOSĂ** (*pl.*-**se** *sf.* Cavitate: **fosele nazale,** nările [fr.].

○ **FOSĂI** ☞ **FÎSÎI.**

***FOSFAT** *sm.* Sare formată din combinarea acidului fosforic cu o bază: **~ de calciu, ~ de plumb** [fr.].

***FOSFIT** *sbst.* Sare a acidului fosforos [fr.].

***FOSFOR** *sbst.* Metaloid otrăvicios, transparent, incolor sau alb-gălbuiu, foarte inflamabil chiar printr'o uşoară frecare, luminos la întunerec şi avînd un miros de usturoiu; se extrage din fosfatul de calciu al oaselor şi se întrebuinţează la fabricarea chibriturilor [fr.].

***FOSFORA** (-orez *vb. intr.* A lumina în întunerec ca f o s f o r u l: **În unda luminoasă ce noaptea fosforează** (ALECS.).

***FOSFORAT** *adj.* Ce conţine fosfor [fr.].

***FOSFORESCENT** *adj.* Care prezintă fenomenul fosforescenţei, care pare luminos la întunerec: **ochii pisicii sînt fosforescenţi** [fr.].

***FOSFORESCENŢĂ** (*pl.*-**ţe**) *sf.* Proprietate ce posedă unele corpuri de a fi luminoase în întunerec, fără să se producă vre-o combinaţiune sau să se degajeze vre-o căldură sensibilă: **fosforescenţa licuricilor, a mării,** etc. [fr.].

***FOSFORIC** *adj.*: **Acid ~,** acid mai bogat în oxigen decît acidul fosforos [fr.].

***FOSFORITĂ** *sf.* Mineral de coloare albă-gălbuie, format din fosfat de calciu [fr.].

***FOSFOROS** *adj.*: **Acid ~,** acid format din fosfor, oxigen şi hidrogen [fr.].

***FOSFOROSCOP** (*pl.*-**oape**) *sn.* Instrument cu care se observă la întunerec un corp expus mai 'nainte la lumină, spre a se vedea dacă e fosforescent [fr.].

***FOSFURĂ** *sf.* Ori-ce combinaţie a fosforului cu un metal sau cu un corp îndeplinind funcţiune de metal: **~ de calciu** [fr.].

***FOSIL** 1. *adj.* Care se găseşte în sînul pămîntului ca rămăşiţă a animalelor sau plantelor care au existat în timpuri geologice anterioare epocei cuaternare.
2. *sn.* (*pl.*-**le**), **FOSILĂ** (*pl.* -**le**) *sf.* Rămăşiţă sau urmă petrificată a unui animal sau vegetal din străvechile timpuri geologice şi care se găsesc îngropate în sînul pămîntului (▪ 2185) [fr.].

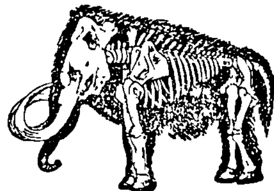

Fig. 2185. Fosil (Mamut).

***FOSILIZA** (-izez) *vb. refl.* A trece la starea fosilă; Ⓕ: **toropirea şi lîncezeala în care mă fosilizez de o săptămînă** (VLAH.) [fr.].

FOST ① *part.* lui **FI**[1] ¶ ② Care a ocupat altă-dată o funcţiune, ieşit din funcţiune: **~ ministru.**

○ **FOŞĂI** = **FOŞNI.**

○ **FOŞĂLĂU**, **FUŞĂLĂU** *sbst. Mold. Bucov.* Unealtă de scărmănat lîna sau cînepa, numită aiurea „pieptені" sau „pieptenei" (▪ 2186).

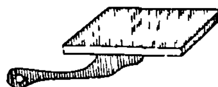

Fig. 2186. Foşălău.

○ **FOŞCĂI** (-căiu, -căesc) *vb. intr. Mold. Bucov.* ① — **FOJGĂI: o mulţime de gîndăcei... foşcăind încoace şi încolo** (MAR.) ¶ ② **FOŞNI: ce foşcăie prin frunze ?** (RV.-CRG.).

○ **FOŞCĂITURĂ** (*pl.*- **uri**) *sf. Mold. Bucov.* Faptul de a f o ş c ă i şi rezultatul acestei acţiuni; foşnet: **nu auzea... decît cînd şi cînd nişte foşcăituri şi pîrîituri de vreascuri** (SB.).

○ **FOŞCĂLUI** = **FOJGĂI.**

FOŞNĂI (-ăesc) *vb. intr.* = **FOŞNI: aud foşnăind fuste** (ALECS.) [f o ş ă i + f o ş n i].

FOŞNEALĂ *sf.*, **FOŞNET**, *Mold.* **FOŞNIT** (*pl.*-**te**) *sn.* ① Sgomotul produs de ceva care f o ş n e ş t e, fîşîit: **auz foşneală printre coceni** (CAR.); **un foşnet uşor de aripi îl făcu să ridice ochii** (GRL.); **Vom asculta orga pădurii Foşnitul frunzelor în vînt** (VLAH.); **se auzi la gura vizuniei un foşnit curios** (GN.) ¶ ② *Pr. anal.*: **foşnet de valuri** (VLAH.).

FOŞNI (-nesc) *vb. intr.* ① A fîşîi: **crengile încep să se mişte, frunzele foşnesc de vînt** (VLAH.); **abia calcă de grija ca nu cumva să foşnească iarba** (BR.-VN.); **se cobori pe scări, foşnind din rochii** (D.-ZAMF.) ¶ ② *Pr. anal*: **în jurul nostru valurile foşnesc** (VLAH.); **o cascadă foşneşte mătăsos în fundul prăpăstiei** (IRG.).

FOŞNIT ☞ **FOŞNEALĂ.**

FOŞNITURĂ (*pl.*-**uri**) *sf.* Foşnet: **ne mai auzind nici o ~ de păpuşoi** (CRG.) [f o ş n i].

○ **FOŞTOMOC** (*pl.*-**oace**) *sn. Băn. Trans.* = **FOLOMOC: a căzut ~** (RV.-CRG.); **încearcă pe rînd ~ul de ohei ce avea, dar în zadar** (MERA).

FOTĂ (*pl.*-**te**) *sf.* Ⓣ Bucată dreptunghiulară de stofă de lînă, cu cusături sau alesături de diferite colori, lungă pînă aproape de glezne, pe care o poartă ţăranca, de la brîu în jos, punînd una dinainte şi alta în partea dinapoi a corpului; fota dinainte se mai numeşte în Munt. **pestelcă**, iar cea dinapoi, mai lată, **opreg** (*Olten.* **vîlnic** şi **zavelcă**; *Mold.* **catrinţă** *sau* **cretinţă**; *Trans.* **păstură** şi **zadie**): **avea nişte fote lucrate numai cu mătase şi cu fluturaşi de argint** (ISP.) (▪ 2187) [tc. f o t á].

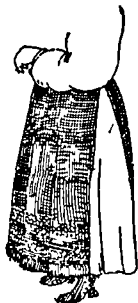

Fig. 2187. Fotă.

***FOTEL** (*pl.* -**eluri**) *sn.* = **FOTOLIU: pe ~uri şi pe jos stau grămădite fel de fel de jucării** (CAR.).

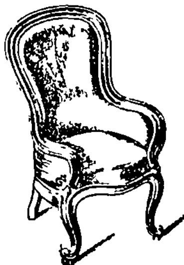
***FOTOCHIMIE** *sf.* Ramură a ştiinţei care studiază fenomenele chimice în raporturile lor cu lumina [fr.].

***FOTOCROMIE** *sf.* Fotografie cu colori naturale [fr.].

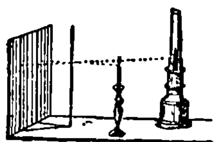
***FOTOELECTRIC** *adj.* Care produce lumină electrică sau care utilizează această lumină [fr.].

***FOTOGEN(IC)** 1. *adj* ① Care produce (sau este produs de) lumină ¶ ② A cărui fotografie apare bine pe pînza cinematografică.

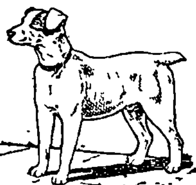
2. FOTOGEN *sbst*. Gaz de lampă, petrol, etc. [fr.].
*FOTOGRAF *sm*. Cel ce exercită arta sau meseria de a fotografia [fr.].
*FOTOGRAFIA (-fiez) *vb. tr*. A reproduce o imagine cu ajutorul fotografiei [fr.].
*FOTOGRAFIC *adj*. Privitor la fotografie; produs prin fotografie: **aparat ~**, aparat cu ajutorul căruia se fotografiază (☞ 151); **reproducere ~ă** [fr.].
*FOTOGRAFIE *sf*. ① Arta de a reproduce întocmai pe plăci de sticlă, pe foi de hîrtie, etc. anume preparate cu substanțe chimice, imaginile obiectelor care se formează în camera neagră a unui aparat fotografic, trecînd printr'un obiectiv ¶ ② Imaginea însăși obținută prin acest procedeu: **album de fotografii** [fr.].

Fig. 2188. Fotoliu.

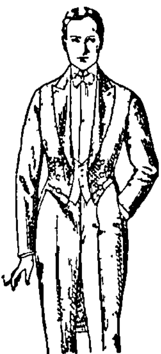
*FOTOLITOGRAFIE *sf*. Litografie al cărei desen s'a reprodus pe piatră prin procedee fotografice [fr.].
*FOTOLIU (*pl*.-lii, -liuri) *sn*. ① Scaun mare cu spate și brațe, jeț, jilț (☐ 2188): **~l său îl așteaptă cu brațele întinse** (ALECS.) ¶ ② Ⓕ Scaun, loc de șezut în primele rînduri într'o sală de spectacol: **~ de orchestră** ¶ ③ Scaunul, funcțiunea de prezident al unei adunări [fr. f a u t e u i l].
*FOTOMETRIE *sf* Partea fizicei care se ocupă cu măsurarea intensității luminoase [fr.].
*FOTOMETRU (*pl*.-tre) *sn*. Instrument cu care se măsoară intensitatea luminei (☐ 2189) [fr.].

Fig. 2189. Fotometru.

*FOTOSCULPTURĂ *sf*. Procedeu fotografic pentru a reproduce sculpturile [fr.].
*FOTOSFERĂ *sf*. ☆ Învelișul gazos și luminos al soarelui [fr.].
*FOTOTERAPIE *sf*. Întrebuințarea luminii ca mijloc de vindecare a unora din boale, ca lupus, variola, etc. [fr.].
*FOTOTIPIE *sf*. Reproducerea fotografiilor prin tipografie [fr.].

Fig. 2190. Fox-terrier.

*FOX-TERRIER *sm*. Soiu de cîine cu părul lins, întrebuințat la vînat (☐ 2190) [engl.].
*FOXTROT (*pl*.-oturi) *sn*. Dans originar din America [engl.].
*FRAC (*pl*.-curi) *sn*. Ⓣ Haină bărbătească de ceremonie, fără pulpane dinainte, și care se termină dindărăt prin două poale lungi (☐ 2191): **cozile ~ului i se ridicau de la spate** [fr.].

Fig. 2191. Frac.

*FRACTUR *sbst*. Literă germană, colțuroasă, întrebuințată în tipografie [germ.].
*FRACTURA (-rez) *vb. tr*. A frînge, a rupe, a fărăma, a sparge: **~ bratul, uşa** [fr.].
*FRACTURĂ (-turi) *sf*. Ruptură, fărîmare a unui os: **fractura bratului** [fr.].
*FRACȚIE ☞ FRACȚIUNE.
*FRACȚIONA (-onez) *vb. tr*. A împărți în mai multe părticele, a îmbucătăți [fr.].
*FRACȚIONAR *adj*. ± Se zice despre ori-ce cantitate în care intră o fracțiune; **număr ~**, număr compus dintr'un întreg și o fracțiune [fr.].
*FRACȚIUNE, FRACȚIE *sf*. ① Parte, părticică, bucată dintr'un tot ¶ ② ± Cantitate formată din una sau mai multe părți dintr'o unitate divizată în părți egale: **o treime, două cincimi sînt fracțiuni**; într'o fracțiune, „numitorul" arată în cîte părți egale s'a împărțit unitatea; „numărătorul" arată cîte părți din acestea s'au luat; numărătorul și numitorul se scriu despărțindu-se printr'o liniuță, (orizontală sau oblică), punîndu-se primul deasupra, iar celălalt dedesubt; fracțiunea „două cincimi" se va scrie deci $\frac{2}{5}$ sau $^2/_5$ ¶ ③ **~ zecimală sau decimală** se numește aceea al cărei numitor e 10 sau numărul acesta ridicat la o putere oare-care (100, 1000, etc.). Ex. $^5/_{10}$; $^6/_{100}$; $^7/_{1000}$, care se scriu de obiceiu 0.5; 0,06; 0,007 [fr.].
○ FRĂDĂMEȘER (*pl*.-sere) *sn*. *Băn*. Briceag [germ. F e d e r m e s s e r].
FRAG *sm*. ① Mică plantă ierboasă, cu flori albe, al cărei fruct, „fragă", cărnoasă și roșie, e apreciată pentru gustul ei dulce-acrișor și foarte aromatic (☐ 2192) *(Fragaria vesca)* ¶ ② = CĂPȘUN [lat. f r a g u m].

Fig. 2192. Fragi.

FRAGĂ (*pl*. fragi) *sf*. ① ☞ FRAG ¶ ② **~-TĂTĂRĂSCĂ**, plantă ierboasă, cu fructe roșii pe care țărancele le întrebuințează ca suliman *(Blitum virgatum)* [lat. f r a g a. *pl*. din f r a g u m].
○ FRĂGAR *sm*. *Trans*. *Băn*. = DUD: **Fă-mă frunză de ~, La bădița'n buzunar** (IK.-BRS.) [f r a g].
FRAGED, ○ FRAGET *adj*. ① Plăpînd, gingaș, slab, delicat: **cînd se văzu dinaintea unei ființe atît de fragede și de plăpînde** (ISP.); **piele fragedă**, fină, delicată; **sînt încă trupuri fragete și... se pot lesne strica** (TICH.) ¶ ② Moale: **carne ~ă** ¶ ③ Ⓕ Necopt, crud, neformat pe deplin: **minte ~ă** ¶ ④ Tînăr: **vîrstă ~ă**, vîrstă de copil; **~ele generații** (VLAH.) [lat. *f r a g ĭ d u s, din f r a g ĭ l i s, prin schimbare de sufix].
FRĂGEZI (-ezesc) 1. *vb. tr*. A face f r a g e d. 2. *vb. refl*. A deveni fraged.
FRĂGEZIME *sf*. ① Însușirea lucrurilor f r a g e d e: **se bucura de ~a florilor** (ISP.) ¶ ② Ⓕ: **~a vîrstei**.
*FRAGIL *adj*. ① Care se sparge, se sfarmă ușor ¶ ② Care se poate strica ușor, netrainic, șubred ¶ ③ Ⓕ Supus la greșeli, expus a greși, greșelnic [fr. < lat.].
*FRAGILITATE *sf*. ① Însușirea lucrurilor fragile ¶ ② Slăbiciune, nestatornicie, netrăinicie [fr.].
*FRAGMENT (*pl*.-te) *sn*. ① Bucată dintr'un lucru spart, fărîmat, frîntură, spărtură, ciob, etc. ¶ ② Ⓕ Ceea ce s'a păstrat dintr'o carte pierdută sau dintr'un manuscris ¶ ③ Părticică dintr'o scriere, dintr'un discurs [fr.].
*FRAGMENTA (-tez) *vb. tr*. A împărți în fragmente, a îmbucăți [fr.].
*FRAGMENTAR *adj*. Compus din fragmente [fr.].
FRĂGULIȚĂ *sf*. Mică plantă ierboasă, cu flori galbene-verzui, avînd un slab miros de mosc; numită și „moscușor" *(Adoxa moschatellina)* (☐ 2193) [f r a g ă].

Fig. 2193. Frăguliță.

*FRAHT (*pl*.-turi) *sn*. Scrisoare de trăsură, borderou în care sînt înscrise mărfurile transportate cu calea ferată și cheltuelile de transport [germ. F r a c h t].
*FRAI *adj*. Liber [germ. f r e i].
FRĂMÎNTA (-înt) 1. *vb. tr*. ① A îndesa cu mîinile amestecul de făină și apă spre a-l transforma în aluat: **femeia ce nu voește să frămînte, toată ziua cerne** (ZNN.) ¶ ② *Pr. ext*. A îndesa cu mîinile sau a călca cu picioarele lutul spre a-l face mai legat: **îl puse să frămînte imală și-și lipi casa** (SLV) ¶ ③ Ⓕ A călca, a sdrobi: **trîntește baba în mijlocul casei și o frămîntă cu picioarele** (CRG.) ¶ ④ A chinui, a pro-

luce colici, *vorb.* de o boală de stomac, etc.: **a dat holera peste mine şi m'a frămîntat şi m'a sgîrcit circel** (CRG.); Ⓕ: **~ mintea, creierii,** etc.: **astfel de dorinţe îi frămîntă mereu mintile** (ODOB.); **după ce-şi mai frămîntă creierii o toană** (ISP.); **zadarnic luptă să gonească gîndurile care-l frămîntă** (CAR.).

2. *vb. refl.* 1 A se sbuciuma, a se agita, a se sbate: **un suflet stingher care se sbate şi se frămîntă** (BR.-VN.); **~ cu firea, cu gîndul, cu mintea,** a-şi bate, a-şi sparge capul, a se chinui cu gîndul (spre a afla ceva, spre a ieşi dintr'o încurcătură, etc.) ¶ ② A se chinui, a se munci, a se svîrcoli (de durere): **frămîntîndu-se ca să scape din laţ** (ISP.); **ziua la soare, el se frămînta în durere** (ODOB.) ¶ 3 A se desbate, a se agita o chestiune): **multă vreme s'au frămîntat acest lucru în sfat** (M.-COST.) [lat. *fragmentare].

FRĂMÎNTARE *sf.* 1 Faptul de a frămînta ¶ 2 *pl.* **Frămîntări de limbă** sau **frînturi de limbă,** cuvinte, adesea alcătuite din silabe sau din grupuri de consonante ce nu se pot pronunţa repede fără greşală, şi care se rostesc în petrecerile de la şezători, stîrnind rîsul tuturor prin greşelile ce se produc. Ex.: **calcă capra'n clenci, clenciul crapă'n cinci, crapă capul caprii 'n cinci, precum crapă clenciu 'n cinci** (ŞEZ.).

FRĂMÎNTAT 1. *adj. p.* **FRĂMÎNTA** ¶¶ C **NEFRĂMÎNTAT.**

2. *sbst.* Faptul de a frămînta.

FRĂMÎNTĂTURĂ *pl.*-turi *sf.* ① Aluatul frămîntat ¶ 2 **~ la inimă,** colici ¶ ③ Sbucium, agitaţiune: **s'a stîrnit o larmă şi o ~ groaznică printre Leşi** (GRIG.) [frămînta].

Fig. 2194. Franc francez de argint.

***FRANC**[1] *sm.* 1 Monedă de argint (şi de bronz, de la războiul mondial încoace) franceză corespunzătoare leului nostru (2194, 2195) ¶ ② Monetă de argint elveţiană de valoarea unui leu de aur (2196) ¶ 3 Leu fr..

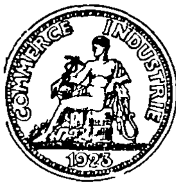

Fig. 2195. Franc francez de bronz.

Fig. 2196. Franc elveţian.

***FRANC**[2] 1. *adj.* Deschis, sincer, care vorbeşte precum gîndeşte, fără a-şi ascunde gîndul: **caracter ~.**

2. *adv.*: **a vorbi ~** [fr.].

***FRANC**[3] 1. *sm.* Popor de rasă germanică care năvăli în Galia cu începere din veacul al III-lea şi se stabili acolo, contopindu-se cu timpul cu populaţiunea de baştină (2197).

2. *adj.* 1 Privitor la Franci ¶ 2 **Limba ~ă,** jargon amestecat (din limbile franceză, italiană, spaniolă şi arabă) vorbit de pescarii din porturile Mediteranei [fr.].

Fig. 2197. Franc.

***FRANCA** -chez *vb. tr.* 1 A plăti taxele de transport înainte ¶ 2 A lipi mărcile necesare pe o scrisoare [franco].

***FRANCAT** *adj. p.* **FRANCA.** Al cărui port s'a plătit dinainte.

FRANCEZ 1. *adj.* Din Franţa, privitor la Franţa.

2. **FRANCEZ,** Ⓟ **FRANŢUZ** *sm.,* **FRANCEZĂ** (*pl.*-ze), Ⓟ **FRANŢUZOAICĂ** (*pl.*-ce) *sf.* Locuitor sau originar din Franţa it. francese, rus. francuzŭ].

***FRANCHEŢĂ** (*pl.*-ţe) *sf.* Sinceritate: **a vorbi cu ~; îi surîdea cu toată francheţa şi farmecul ameţitor al nevinovăţiei** (VLAH.) [it.].

FRANCISCAN *sm* **FRANCISCANĂ** (*pl.*-ne) *sf.* Călugăr(iţă) din ordinul fundat de Sf. Francisc de Assise în anul 1208 (2198, 2199: **are o geamie ce... se vede a fi fost biserică a călugărilor franciscani** (BOL.) [fr.].

Fig. 2198. Franciscan.

Fig. 2199. Franciscană.

***FRANCMASON** *sm.* Cel ce face parte din francmasonerie [fr.].

***FRANCMASONERIE** *sf.* Asociaţie secretă, împărţită în grupuri numite loji, ai cărei membri se ajută reciproc şi se recunosc între ei prin anumite semne [fr.].

***FRANCMASONIC** *adj.* De francmason, ce ţine de francmasoni: **era iniţiat în societăţile ~e** (I.-GH.) [fr.].

***FRANCO**[1] *adv.* 1 Liber sau scutit de cheltueli de transport, fără plată, fără taxă ¶ ② Francat [it.].

***FRANCO**[2] *adj.* Francez; întrebuinţat numai în compuneri: **~ german, ~ rus** it.].

***FRANCOFIL** *adj.* şi *sm.* Cel ce are simpatii (exagerate pentru Francezi [fr.].

○**FRĂNCUI** (-uesc) *vb. tr. Olten.* (CIAUŞ.) A sfănţui [franc].

FRĂNCUŢ, **FRĂNCUŞOR** *sm. dim.* **FRANC**[1].

○**FRANŢOZ** *sm.* ① **FRANŢUZ** ¶ ② *Trans.* (PĂC.) = **FLORINTE.**

FRANŢUZ ► **FRANCEZ.**

FRANŢUZESC *adj.* Francez; **cheie franţuzească** ► **CHEIE** ⑤ [Franţuz].

FRANŢUZEŞTE *adv.* ① Ca Franţuzii ¶ ② În limba franceză.

FRANŢUZI (-zesc *vb. refl.* A imita modele şi apucăturile Francezilor [Franţuz].

FRANŢUZISM *pl.*-me *sn.* Vorbă, expresiune împrumutată sau imitată din limba franceză.

FRANŢUZIT 1. *adj. p.* **FRANŢUZI.**

2. *sm.,* **FRANŢUZITĂ** *pl.*-te *sf.* Care e în totul influenţat(ă) de apucăturile Francezilor.

FRANZELĂ, *Mold. Bucov.* **FRANZOLĂ** (*pl.*-le *sf.* Jimblă, pîine albă, de prima calitate, mai adesea de formă lungăreaţă: **franzelă tăiată felii, muiată în lapte** (VOR.) ngr.].

FRANZELAR *sm.* ⊕ Cel ce face sau vinde franzele.

FRANZELĂRIE *sf.* Brutăria unde se coc sau prăvălia unde se vînd franzele.

FRANZELUŢĂ *sf.* ① *dim.* **FRANZELĂ** ¶ 2 Pîinişoară mică, rotundă, din făină de prima calitate.

○**FRANZOLĂ** ► **FRANZELĂ.**

***FRAPA** (-pez) *vb. tr.* ① A impresiona, a surprinde ¶ ② **~ şampania,** a o răci, punînd-o la ghiaţă [fr.].

***FRAPANT** *adj.* Suprinzător, izbitor, bătător la ochi, care impresionează mult [fr.].

○**FRAPSIN...** = **FRASIN...**

FRAS *sn.* P O boală a copiilor, caracterizată prin crampe: **copilul... ca să nu capete ~, nu i se dă ţîţa cu mînile pline de aluat** (PAC.) [srb. fras < germ. Fraisen].

FRASIN *sm.* ① Copac mare de pădure, al cărui lemn tare e întrebuinţat în lucrările de rotărie (*Fraxinus excelsior*) (2200, 2201) ¶ ② Lemnul acestui copac [lat. fraxinus].

Fig. 2200. Frasin.

FRĂSINEL *sm.* ① Plantă ierboasă, ale cărei frunze se aseamănă cu cele de frasin; face-

flori mari albe sau trandafirii, cu miros puternic; e cultivată adesea prin grădini *(Dictamnus fraxinella)* (▪ 2202) ¶ ② Ⓕ A umbla (de) frunza ~ ului, a umbla fără nici un rost, fără nici o treabă, în dorul lelii.

FRĂSINET *sn.* ♣ Pădure de frasini [lat. f r a x i n ē t u m].

FRĂSINIȘ *sn.* ♣ Pădurice în care predomină f r a s i n u l.

Fig. 2201. Frasin. Fig. 2202. Frăsinel.

○**FRĂSUI** (-uesc) *vb. refl. Mold. Bucov.* ① A umbla, a se mișca de colo pînă colo, fără astîmpăr, plin de neliniște ¶ ② A se văita, a se tîngui [rut. f r a s u v a t y ś a].

○**FRAȘCĂ** *sf.* ⟶ COȚOFANĂ.

FRATE *sm.* ① Cel născut din aceiași părinți sau numai din același tată ori din aceeași mamă: sîntem ~ și soră; a se iubi ca frații; Ⓟ: ~ (cu) ~, dar brînza pe bani, cînd e vorba de negoț, de afaceri bănești, nu se ține seama de prietenie, fie-care trebue să plătească ca și un străin ¶ ② ♣ ☛ SÎNGE ¶ ③ ~ bun, ~ drept, care e născut din aceiași părinți; ~ vitreg, născut din același tată și dintr'o mamă deosebită sau din aceeași mamă și din alt tată; frați de lapte, cei ce au supt de la aceeași doică: ~ de cruce ☛ CRUCE ¶ ④ Termen cu care ne adresăm cuiva în semn de prietenie sau de dragoste frățească: ce mai zici, ~ dragă, de așa ceva? ¶ ⑤ Persoană pentru care trebue să avem aceleași sentimente ca pentru un frate; se zice în genere despre toți oamenii, ca și cînd ar fi toți născuți din aceiași părinți: toți oamenii sînt frați; despre toți creștinii: frații noștri întru Hristos ¶ ⑥ Tovarăș, camarad: frați de arme, cari au făcut războiul împreună; Ⓟ: fă-te ~ cu dracul pînă vei trece puntea ¶ ⑦ Titlu care se dă unora dintre călugări sau pe care și-l dau călugării între ei ¶ ⑧ Titlu pe care și-l dau francmasonii unul altuia ¶ ⑨ *pl.* ✓ Vlăstari, odrasle ce cresc la rădăcina porumbului, copileți, pui ¶ ⑩ În legătură cu *adj. pos.* (meu, tău, său) se întrebuințează, la *gen -dat. sg.*, și forma frăține-: casele frăține-meu; i le-am dat frăține-său [lat. f r a t e r sau f r a t r e m].

*__FRATERN__ *adj.* Frățesc, de frate [lat.].

*__FRATERNITATE__ *sf.* Frăție; dragoste, prietenie ca între frați [fr.].

*__FRATERNIZA__ (-izez) *vb. intr.* A se înfrăți, a-și arăta prietenie, dragoste ca niște frați: ofițerii muscali și români... au fraternizat și s'a băut șampanie (CAR.) [fr.].

○**FRĂTIC**, FRĂTILUC *Maram. sm. dim.* FRATE.

*__FRATRICID__ 1. *adj.* și *sm.* Care-și ucide fratele sau sora.

2. *sbst.* Crimă pe care o făptuește cel ce-și ucide fratele sau sora [fr.].

FRĂTUȚ *sm. Băn.* Nume dat Bănățenilor de baștină de către Românii (porecliți Bufani sau Țăreni) veniți din alte părți și stabiliți printre aceștia [f r a t e].

FRĂȚESC *adj.* De f r a t e, ca de frate: dragoste frățească.

FRĂȚEȘTE *adv.* În mod f r ă ț e s c, ca un frate, ca frații: am împărțit toate ~; s'au sărutat ~ ...și s'au dus careși în partea sa (SB.).

FRĂȚICĂ *sm.* F Termen de prietenie cu care ne adresăm cuiva care ne este ca un f r a t e.

FRĂȚIE *sf.* ① Legătură de prietenie, de dragoste ca între f r a ț i, fraternitate: mai pre urmă se lepăda de aceea ~ care făcuse pre sfînta evanghelie (PRV.-MB.) ¶ ② ~ de cruce, datina de a se lega frați de cruce.

FRĂȚINE- ☛ FRATE.

FRĂȚIOR *sm.* ① *dim.* FRATE ¶ ② Termen cu care ne adresăm cuiva în semn de prietenie sau de dragoste frățească: ia spune-mi, măi frățioare, ursul ce lucru-ți șopti? (PANN) ¶ ③ ♣ CIORMOIAG.

FRĂȚIȘOR *sm. dim.* FRATE.

*__FRAUDA__ (-dez) *vb. tr.* ① A lipsi pe cineva prin fraudă de ceea ce i se datorește ¶ ② A comite o fraudă spre a nu plăti taxele de vamă datorite [fr.].

*__FRAUDĂ__ (*pl.*-de) *sf.* ① Înșelăciune, înșelătorie, tot ceea ce se face cu rea credință, cu intenția de a înșela ¶ ② Sustragerea mărfurilor de la plata vămii sau a taxelor legiuite [fr.].

*__FRAUDULOS__ *adj.* Făcut cu fraudă: alegeri frauduloase; faliment ~; creditorii falitului ~ se mulțumesc cu zece la sută din capete (FIL.); e culpabil de bancrută frauduloasă comerciantul falit care a sustras sau falsificat registrele sale (COD.-COM.) [fr.].

*__FRAZA__ (-zez) *vb. tr.* A face să se simtă unde începe și unde sfîrșește o frază muzicală [fr.].

*__FRAZĂ__ (*pl.*-ze) *sf.* ① 🕮 Două sau mai multe propozițiuni reunite la un loc și formînd un tot complet ¶ ② ♩ Partea unei bucăți de muzică care formează un tot complet: se înălța în avîntul generos al frazelor muzicale (D.-ZAMF.) [fr.].

*__FRAZEOLOGIE__ *sf.* ① Mod deosebit de a construi frazele, particular unui scriitor sau unei limbi ¶ ② Vorbe goale, înșirare de vorbe lipsite de temeiu: încurca bugetul țării cu politica vamală... într'o ~ imposibilă (D.-ZAMF.) [fr.].

FREAMĂT (*pl.* ✓ fremete) *sn.* ① Mișcarea sgomotoasă a frunzelor care foșnesc, a apelor care curg, a vîntului cînd vîjîe; foșnet, fîșîit, vîjîit: numai din cînd în cînd străbătea cîte un ~ printre frunzele copacilor (SLV.); ce dulce-i cînta ~ul codrilor întunecați (VLAH.) ¶ ② Sgomot surd, nedeslușit: un ~ se ridică în tăcerea nopții (VLAH.); ca prin vis auziam un ~ în tot palatul (DLVR.) ¶ ③ Murmur: ce ~ de suspinuri, de glasuri nădușite (ALECS.) ¶ ④ Fior: un ~ trecu prin rîndurile fraților (GN.) [lat. f r ĕ m ĭ t u s].

FRECA (frec) 1. *vb. tr.* ① A trece de mai multe ori peste ceva cu mîna sau cu un lucru apăsînd: ~ cu mîna, cu peria; ~ scîndurile, parchetul; Ⓕ: a-și ~ mîinile (de bucurie), a se arăta plin de bucurie ¶ ② A freca o parte bolnavă a corpului, a fricționa: ~ cu oțet ¶ ③ Ⓕ F A bate: mi-l înhăță și mi-l frecă așa de tare, încît abia au scăpat (SB.); ☛ RIDICHE ¶ ④ F (în graiul școlarilor). A pune întrebări multe și grele, a examina riguros.

2. *vb. refl.* ① A freca o parte a corpului cu ceva sau de ceva; a se fricționa: se tot freca la ochi și nu-i venea de loc să crează (ISP.); cît te-ai ~ la ochi, într'o clipită: a se ~ cu oțet; a se ~ de zid ¶ ② A frecuenta, a umbla mult într'un loc; a întîlni des pe cineva: încotro te întorci, tot de el te freci (ZNN.) [lat. f r ĭ c a r e].

○**FRECĂLĂU** (*pl.*-lae) *sn. Trans.* (PĂC.) Un fel de melesteu sau băț cu care se freacă urzicile fierte [f r e c a].

FRECAT 1. *adj.* ① *p.* FRECA ¶¶ ☛ NEFRECAT.

2. *sbst.* Faptul de a freca.

FRECĂTOARE *sf. pl.* ⚘ Valurile de sus (în mașina de tipărit) care f r e a c ă cerneala.

FRECĂTURĂ (*pl.*-turi) *sf.* Faptul de a freca, fricțiune: după ce mi-au tras o ~ bună cu oțet de leuștean (CRG.) [lat. f r ĭ c a t u r a].

FRECĂȚEI *sm. pl.* ✕ Aluat nedospit sau de tăieței, f r e c a t în palmă sau pe răzătoare, care se fierbe în supă.

*__FRECUENT__, *FRECVENT *adj.* Care se întîmplă adesea, des [lat.].

*__FRECUENTA__, *FRECVENTA (-tez) *vb. tr.* A se duce des într'un loc, a cerceta adesea: a avea dese relațiuni cu cineva: tînărul... găsește destulă vreme să frecuenteze societatea înaltă (CAR.) [lat.].

*__FRECUENTATIV__, *FRECVENTATIV *adj.* 🕮 Care arată o repetare a acțiunii: verb ~ [lat.].

*__FRECUENȚĂ__, *FRECVENȚĂ (*pl.*-țe) *sf.* ① Repetare deasă ¶ ② ⚕ Frecuența pulsului, iuțeala bătăilor pulsului ¶ ③ ⚡ Frecuența unui curent, numărul perioadelor acestui curent într'o secundă; frecuențele întrebuințate pentru luminatul electric, pentru transporturile energiei, etc. variază între 40 și 120 de perioade pe secundă; în medicină și în

telegrafia fără fir se întrebuințează curenți de 1000 de perioade și mai mult, cari se numesc **curenți de înaltă ~** ¶ ④ Urmarea regulată la școală [fr.].

FRECUȘ (*pl.*-**șuri** *sn.* ① Faptul de a umbla, de a se f r e c a mult într'un loc, de a frecuenta: **s'o sfîrșească în ~uri cu lumea** (JIP.) ¶ ② Ⓕ F Bătaie sdravănă, trînteală: **și-i trage un ~ de cele moschicești** (CRG.): **dete și Turcilor un ~, de le merse fulgii** (ISP.).

*__FREDONA__ (-**nez** *vb. tr.* ♩ A cînta încet, cu jumătate glas, a îngîna un cîntec, a lălăi [fr.].

*__FREGATĂ__ (*pl.*-**te**) *sf.* ① Vas de războiu. cu trei catarte și cu două baterii de tunuri (▣ 2203) ¶ ② Pasăre palmi-

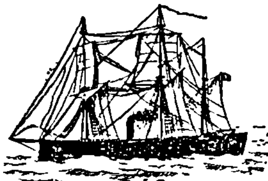

Fig. 2203. Fregată.

Fig. 2204. Fregată.

pedă marină care se întîlnește pe toate mările din regiunile intertropicale (*Tachypetes* (▣ 2204) [fr. < it.].

FREMĂTA (**freamăt**) *vb. intr.* A produce f r e a m ă t, a foșni, a fîșîi, a vîjîi: **freamătă codrii de vuetul apelor** (VLAH.).

*__FRENETIC__ 1. *adj.* Apucat de frenezie. 2. *adv.* Cu furie, ca un smintit [fr.].

*__FRENEZIE__ *sf.* Delir furios, *prin ext.* patimă nebună: **mă iubește cu toată frenezia amorului** (NEGR.) [fr.].

‡**FRENGHIE** *sf.* Brocat [tc. f r e n g h i].

*__FRENOLOG__ *sm.* Cel ce se îndeletnicește cu frenologia [fr.].

*__FRONOLOGIC__ *adj.* Privitor la frenologie [fr.].

*__FRENOLOGIE__ *sf.* Știință. creată de Gall,

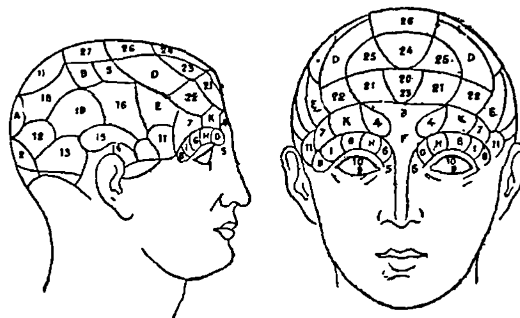

Fig. 2205. Frenologie.

1. Facultate generatoare. — 2. Dragoste de mamă, de tată. — 3. Docilitate, memoria lucrurilor. — 4. Memoria locurilor. — 5. Memoria persoanelor. — 6. Cunoașterea colorilor. — 7. Muzică. — 8. Matematici. — 9. Memoria propriu zisă, știința cuvintelor. — 10. Darul limbilor. — 11. Dibăcie mecanică. — 12. Prietenie. — 13. Fire combativă. — 14. Cruzime. — 15. Viclenie. — 16. Hoție. — 17. Mîndrie. — 18. Ambiție, vanitate. — 19. Circumspecțiune. — 20. Spirit de analogie. — 21. Cauzalitate. — 22. Distincțiune pretențioasă. — 23. Observație inductivă. — 24. Blîndețe, bunăvoință. — 25. Mimică, imitațiune. — 26. Venerațiune. — 27. Perseverență. — A. Minte concentrată. — B. Fire conștiincioasă. C. Speranță. D. Admirațiune. — E. Idealitate. — F. Individualitate. — G. Întindere. — H. Rezistență. I. Ordine. — K. Timp.

după care, fie-care facultate intelectuală este localizată într'o parte determinată a creerului, astfel că se pot indica facultățile mentale ale cuiva după protuberanțele și depresiunile craniului (▣ 2205) [fr.].

FRENȚE *sf. pl.* Sifilis [pol. f r a n c a sau ung. f r a n c, propriu „boală franțuzească"].

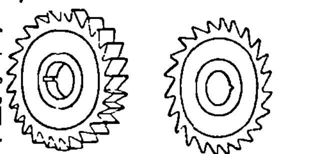
FRENȚIT *adj.* și *sm.* Sifilitic, bolnav de f r e n ț e.

*__FRESCĂ__ (*pl.*-**ce** și -**scuri**) *sf.* Zugrăveală cu colori frecate în apă, pe un zid abia tencuit, așa ca pictura să se usuce odată cu tencuiala: **văpsit cu albe frescuri** (ALECS.) [fr. < it.].

*__FREZA__¹ (-**ezez**) *vb. tr.* A găuri cu ajutorul unei freze [fr. f r a i s e r].

*__FREZA__² (-**zez**) *vb. tr.* Ⓟ — **FRIZA**.

*__FREZĂ__¹ (*pl.*-**ze**) *sf.* Unealtă de diferite forme care servește la găuritul lemnelor sau metalelor, pentru făcut tăieturi, roturi, angrenaje, roți dințate, etc. (▣ 2206) [fr. f r a i s e].

*__FREZĂ__² (*pl.*-**ze**) *sf.* ① Guler de pînză scrobită, cu multe crețuri, cum se purta în Franța în veacul al XVI-lea: **tufoși și creți ca freza unei marcheze** (NEGR.) [fr. f r a i s e].

*__FREZĂ__³ *pl.* -**ze**) *sf.* Ⓟ Frizură [f r e z a].

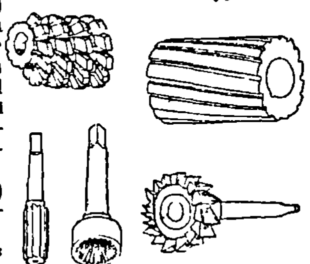

Fig. 2206. Freze.

*__FREZAT__ *sbst.* Faptul de a freza: **mașină de ~** (▣ 2207).

*__FRIABIL__ *adj.* Care se fărîmă lesne, care se preface ușor în praf. fărămicios [fr.].

*__FRIABILITATE__ *sf.* Însușirea lucrului friabil [fr.].

FRICĂ (*pl.*-**ci**) *sf.* ① Turburare nervoasă. puternică și instructivă, care cuprinde pe cineva cînd se crede amenințat de o primejdie; se confundă, adesea, în vorbirea comună, cu „teama", care e sentimentul de neliniște ce-l cuprinde pe cineva în fața unui rău pe care-l prevede, care i se poate întîmpla: **a-i fi ~ ; a i se face ~; a-l lua frica; a fi cu frica în spate; a-i intra frica în oase; a băga în ~, a băga frica în oase,** a înfricoșa; **a tremura de ~; a-i tremura inima de ~; a îngheța de ~; a-i îngheța sîngele de ~; a-i sări inima de ~; a-l trece sudorile de ~; a muri de ~:** mai) mort **de ~; a umbla cu frica în spate** sau **în sîn;** F: **nici de ~,** de loc, nicidecum: **am doi copilași nostimi ca.i nu-mi seamănă nici de ~** (ALECS.); **nu le pricepe nici de ~** (ISP.) ¶ ② Teamă; **om cu frica lui Dumnezeu,** om bun care se teme să se abată din calea dreptății; **fără ~ de păcat,** fără a se teme de a păcătui ¶ ③ Ⓖ: **Frica-i din raiu,** frica are și partea ei bună, că te păzește de multe ori de-o nenorocire; **frica păzește pepenii** sau **bostănăria),** ne ferim de unele acțiuni, de teama primejdiei sau a urmărilor neplăcute pentru noi; **de ce ți-e ~, nu scapi; leac de ~ nu-i** [împrumut vechiu din gr.-biz. φρίκη].

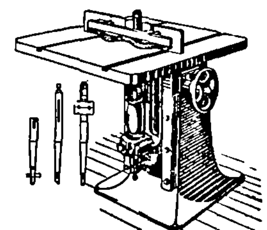

Fig. 2207. Mașină de frezat.

○**FRICHINI** (-**inesc**) 1. *vb. tr.* A suci și a învîrti, a răsuci, a tăvăli de colo pînă colo: **nici stăpînirii nu-i dă mîna să frichinească pe boier și te lasă tot la cheremul lui** (LUNG.).

2. *vb. refl.* A umbla de colo pînă colo fără rost (R.-COD.); a se răsuci încoace și încolo de nerăbdare (RV.-CRG.).

FRICOS *adj.* ① Căruia i-e f r i c ă, care se înfricoșează ușor: **~ ca un iepure; mai ~ decît o femeie; eram... ~ și de umbra mea** (CRG.) ¶ ② ‡ Înfricoșat, îngrozitor.

*__FRICȚIONA__ (-**nez** *vb. tr.* A face o fricțiune, a freca cu ceva pe corp [fr.].

*__FRICȚIUNE__ *sf.* Frecătură pe o parte a pielii cu mîna, cu peria, cu o flanelă, etc. sau cu o substanță medicamentoasă: **îi făcea fricțiuni cu oțet la tîmple** (BAS.) [fr.].

FRIG (*pl.*-**iguri**) *sn.* ① Sensațiune neplăcută produsă prin scăderea temperaturii corpului, din pricina lipsei de căldură, din cauza răcelii atmosferii, etc.: **mi-e ~; a tremura de ~; a îngheța de ~** ¶ ② Scăderea sensibilă a temperaturii aerului, ră-

cealâ: e ~; sînt zece grade de ~; ~ul iernii; a se apăra de ~ ¶ ③ ~ul morții, fiorii ce cuprind pe cineva în fața unei primejdii de moarte: Rîd și de ~ul morții, cum rîd de-al iernii ~ (ALECS.) ¶ ④ *pl.* Boală de oameni, caracterizată prin ridicarea temperaturii normale a corpului (călduri, fierbințeli), prin accelerarea pulsului și prin sensațiuni alternante de frig și de căldură excesivă: bolnav de ~uri; în delirul ~urilor; ~uri intermitente, care se repetă la anumite intervale; ~uri galbene, boală infecțioasă din ținuturile tropicale, caracterizată prin îngălbenirea pielii ¶ ⑤ FRIGURILE, mică plantă ierboasă, cu tulpina și frunzele acoperite în peri, cu flori liliachii, mai adesea albe; crește prin locurile nisipoase și stîncoase *(Arabis arenosa)* (▣ 2208) ¶ ⑥ FLOARE-DE-FRIGURI = FIEREA-PĂMÎNTULUI; BURUIANĂ-DE-~URI[1], plantă foarte veninoasă, cu frunzele puțin cărnoase, lucitoare, cu flori mici, galbene; crește prin locurile umede, pe marginea lacurilor și a iazurilor; numită și „boglar", „rînzișoară", etc. *(Ranunculus sceleratus)* (▣ 2209); — BURUIANĂ-DE-FRIGURI[2] = LAPTELE-CUCULUI; BURUIANĂ-DE-FRIGURI[3] TRAISTA-CIOBANULUI [lat. frīgus].

Fig. 2208. Frigurile.

Fig. 2209. Buruiana-de-friguri.

FRIGĂNELE *sf. pl.* Felii de franzelă muiate în lapte și ouă și prăjite în unt [ngr. φρυγανιά].

FRIGARE *sf.* ① Țepușă de lemn sau de fier în care se înfige carnea spre a o frige (▪ 2210: ajunseră de-și frigeau muierile și copiii în frigări și-i mîncau (BALC.) ¶ ② *iron.* Sabie: Sombru, sdrîngănind ~a, iacă domnul căpitan (VLAH.) ¶ ③ RAȚĂ-CU-FRIGARE ☛ RAȚĂ [lat. frigaria]

Fig. 2210. Frigare.

FRIGĂRUIE *sf.* ① *dim.* FRIGARE ¶ ② Bucățele de carne înfipte în frigare și fripte: porunci să-i dea o ~ făcută anume pentru dînsul (GN.).

FRIGE (frig 1. *vb. tr.* ① A găti carnea expunînd-o acțiunii focului pe frigare, pe un grătar sau de-a dreptul pe jar: ~ carnea; ~ un pui ¶ ② *Băn.* A fierbe rachiul ¶ ③ A produce o arsură pe o parte a corpului: mi-am fript mîna ¶ ④ Despre acțiuni sau sensații analoage produse de căldura soarelui sau chiar de un vînt rece, de ger, etc.: bătea un vînt subțire, de-ți frigea obrazul (CRG.) ¶ ⑤ A pricinui o usturime mare, a arde (*vorb.* de o substanță introdusă în corp, de o băutură, etc.): mi-am fript gura cu un ardeiu ¶ ⑥ Ⓕ ~ în bătaie, a da o bătaie sdravănă ¶ ⑦ Ⓕ A păcăli, a înșela, a pîrli, a arde.
2. *vb. refl.* ① A se arde, a-și produce o arsură ¶ ② A simți o usturime mare (în gură, în gîtlej, etc.) ¶ ③ Ⓕ A se păcăli, a se înșela, a se pîrli, a se arde [lat. frīgĕre]

FRIGE-LINTE *sm.* ① Sgîrcit, avar: trebue să fie cineva un ~, pentru ca să facă gură pentru un strugur (ALECS.) ¶ ② Om păcătos, netrebnic: Ai noroc, măi ~, c'a fost Cozma om cuminte (GN.) [frige + linte].

***FRIGIAN** *adj.* ☛ BONETĂ [fr.].

***FRIGOR** *sn.* = FIEREA-PĂMÎNTULUI ①.

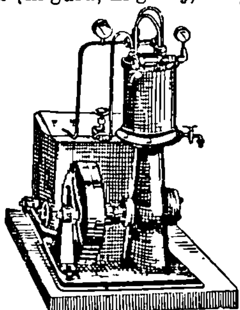

Fig. 2211. Aparat frigorific

***FRIGORIFER** (*pl.*-ere) *sn.* Aparat destinat să producă un frig intens [fr.].

***FRIGORIFIC** *adj.* Care produce frig; care determină scăderea temperaturii în jurul lui: aparat ~ (▪ 2211) [fr.].

FRIGURI ☛ FRIG ④-⑤.

FRIGURICĂ *sf.* Mică plantă ierboasă, cu tulpina foarte ramificată, cu frunze ovale, cu flori trandafirii, ce crește prin tînețe și poieni umede; numită și „fierea-pămîntului", „țintaură", etc. *(Erithraea pulchella)* (▪ 2212) [friguri].

FRIGUROS *adj.* ① Care te face să simți frigul, care nu te apără de ajuns de frig: iarnă friguroasă; haină friguroasă, odaie friguroasă ¶ ② Plăpînd la frig, care nu suportă ușor frigul [lat. frīgorosus].

Fig. 2212. Frigurică.

FRIMITURĂ = FĂRÎMĂTURĂ.

FRIPT 1. *adj.* ① *p.* FRIGE: carne ~ă; Ⓕ: a sări(ca) ~, a se scula deodată în picioare, ca și cînd l-ar fi fript cineva: atuncea a sărit zmeul ca ~ drept în picioare (SB.); Ⓕ: a mînca ~ pe cineva, a-l prăpădi, a-l da gata ¶ ② Ⓕ: ~ de sete, de foame (SB.), suferind grozav de sete, de foame ¶ ③ Ⓕ Cu inima ~ă, cu sufletul amărît, cu inima îndurerată; a face cuiva zile ~e, a-i face viața nesuferită, a-i amărî viața ¶¶ © NEFRIPT.
2. FRIPTĂ *sf. numai în* DE-A FRIPTA, numele unui joc de copii: unul se apleacă, pune palma stîngă la spate, iar cu cea dreaptă își astupă ochii; alți copii, îi trag cîte o palmă peste palma lui și el trebue să ghicească cine l-a lovit; numit și „de-a calda", „de-a focul", etc. (▣ 2213) [lat. frīctus].

Fig. 2213. De-a fripta.

○ **FRIPTOARE** *sf. Băn. Trans. Oaș.* Arșiță, căldură mare [fript].

FRIPTURĂ (*pl.*-turi) *sf.* Carne friptă (în frigare, pe grătar, pe jar, în cuptor, în tigaie, etc.: ~ de vițel, de porc [lat. *frīctura].

FRIPTURICĂ *sf. dim.* FRIPTURĂ.

FRIȘCĂ[1] *sf.* Smîntînă de lapte nefiert, bătută.

FRIȘCĂ[2] (*pl.* friști) *sf.* ① Vergea, nuia, biciușcă: bat cu friștile în stîlpii polatei (BR.-VN.) ¶ ② Ⓕ Fată tînără, sburdalnică: e o ~ de muiere, de n'are pereche (D.-ZAMF.).

***FRIVOL** *adj.* ① De nimic, fără valoare, fără însemnătate: argument ~, pretext ~ ¶ ② Ușuratec, care se ocupă numai cu lucruri de nimic: însurat c'o femeie ~ă, cochetă (VLAH.); jertfă glorioasă a unei societăți ~e și nepăsătoare (VLAH.) [fr.].

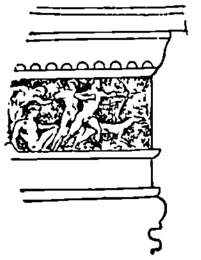
***FRIVOLITATE** *sf.* ① Ușurință de caracter, lipsă de seriozitate: ~a și cochetăria balurilor în cari fusese (VLAH.) ¶ ② Lucru frivol [fr.].

***FRIZA** (-izez, Ⓟ FREZA *vb. tr.* și *refl.* ① A încreți, a încîrlionța părul ¶ ② A (se) pieptăna cu îngrijire [fr.].

***FRIZĂ** (*pl.*-ze) *sf.* ① Partea dintre arhitravă și cornișă, împodobită adesea cu basoreliefuri sau alte sculpturi numite metope (▣ 2214) ¶ ② *Pr. anal.* Basoreliefuri, ornamente, dispuse ca o friză în jurul unui vas, deasupra unei uși, etc. [fr.].

***FRIZER**, FRIZOR *sm.* Cel ce frizează părul, coafor, bărbier [germ. Friseur].

***FRIZURĂ**, Ⓟ FREZURĂ (*pl.*-uri *sf.* ① Felul cum e frizat sau pieptănat părul ¶ ② Părul frizat [fr.].

Fig. 2214. Friză.

†**FRÎMBIE** *sf. Mold.* ① Fire ce atîrnă ca niște ciucuri la marginea unei stofe, unei haine, unui brîu, etc. ¶ ② *Băn.* Brăcinar, cingătoare ¶ ③ *Maram. Oaș.* Frînghie [lat. fīmbria].

FRÎMSEȚE... = **FRUMUSEȚE...**

***FRÎNĂ** (*pl.*-ne) *sf.* Aparat adaptat la o trăsură, la un vagon, la o locomotivă, la un automobil spre a-i încetini iuțeala sau a o opri în loc (▣ 2215, 2216): **puține vagoane de călători sînt prevăzute cu ~ de mînă** (CAR.); **a strînge frîna** [fr. f r e i n].

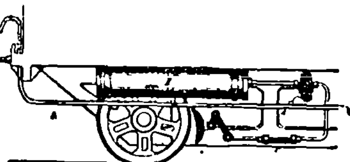

Fig. 2215. Frînă de vagon (sistem Westinghouse).

***FRÎNAR** *sm.* Slujbașul de la vagonul din coada unui tren care strînge f r î n a: **ori-ce tren trebue să aibă la coadă un ~ de siguranță** (CAR.).

‡ **FRÎNC** *sm.* Nume generic pentru Occidentalii de rasa latină (Francezi Italieni) [vsl. f r ą g ŭ].

‡ **FRÎNCESC** *adj.* De F r î n c, privitor la Frînci, occidental.

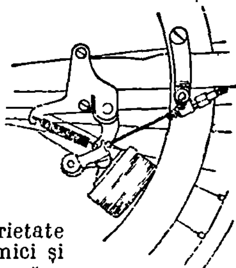

Fig. 2216. Frînă de automobil.

FRÎNCUȘĂ *sf.* Varietate de struguri, cu boabele mici și rare: **poama ~ mică la boabe, rară pe ciorchine și de o mare dulceață** (ION.) [F r î n c].

FRÎNGE (**frîng**) 1. *vb. tr.* ① A rupe în două: **~ pîinea, o nuia, mîna, piciorul; mai bine... îmi frîng pana decît să laud... virtuțile unui om care n'a fost decît o secătură** (I.-GH.); ☛ **FRÎNT** 5 ¶ ② A îndoi tare: **a-și ~ mijlocul** ¶ ③ **A-și ~ mîinile**, a-și îndoi cu violență degetele mîinilor în semn de durere, de desnădejde sau de căință ¶ ④ F A sdrobi: **~ inima** ¶ ⑤ Ⓕ ‡ A învinge, a înfrînge.

2. *vb. refl.* A se rupe în două; a se îndoi tare [lat. f r a n g ĕ r e].

FRÎNGHIE *sf.* Sfoară groasă și răsucită, funie (▣ 2217): **o legase cu o ~ de mătase roșie** (ISP.) [f r î m b i e].

Fig. 2217. Frînghie.

FRÎNGHIER *sm.* Cel ce face sau vinde f r î n g h i i.

FRÎNGHIOARĂ (*pl.*-re) *sf. dim.* **FRÎNGHIE**.

FRÎNGHIUȚĂ (*pl.*-țe) *sf.* ① *dim.* **FRÎNGHIE** ¶ ② Specie de mușchiu de coloare verde-deschisă *(Funaria hygrometrica)*.

FRÎNT *adj.* ① *p.* **FRÎNGE**. Rupt în două ¶ ② Ⓕ Sdrobit, rupt de oboseală ¶ ③ F: **beat ~**, beat turtă, biruit de băutură ¶ ④ **Nici o para ~ă**, nici un ban, nimic: **de-i găsi o para ~ă în toată casa, să mi-o bați în frunte** (ALECS.) ¶ ⑤ Ⓟ **Na-ți-o ~ă, că ți-am dres-o!** (*sau* **na-ți-o bună, că ți-am frînt-o**), se zice aceluia care, într'o situațiune grea, propune o soluțiune ridiculă [lat. *f r a n c t u s].

FRÎNTURĂ (*pl.*-turi) *sf.* ① Rezultatul acțiunii de a frînge ¶ ② Locul unde s'a frînt un os, fractură ¶ ③ Bucată frîntă sau ruptă din ceva, fragment; F: **între frînturile de gînduri ce se rostogoleau în capul său** (CAR.); **îngînă o ~ de cîntec bătrînesc** ¶ ④ **Frîntură de limbă** ☛ **FRĂMÎNTARE** ② ¶ ⑤ *Băn.* Locul din țarină rămas nesemănat unul sau doi ani [lat. *f r a n c t u r a < f r a c t u r a].

FRÎU (*pl.* **frîne** și **frîe**, **frîuri**) *sn.* ① Toată curelăria ce se pune pe capul și în gura calului (căpețeala, hățurile sau dîrlogii, zăbala) spre a-l putea mîna ¶ ② Hățuri: **a strînge ~l** ¶ ③ Ⓕ Ceea ce reține în marginile datoriei, rațiunii, etc.; **a ținea în ~**, a stăpîni (avîntul cuiva); **a pune ~**, a înfrîna, a pune stavilă, a opri: **a pune ~ limbii, patimilor; pune-ți ~ la gură și lacăt la inimă** (PANN); **a da ~**, a lăsa în voie, a da drumul; **fără ~**, neînfrînat ¶ ④ **Frîne** *pl.* Ⓕ Conducere, cîrmuire: **a lua frînele guvernului; îndată însă ce norocul ne dă pe mînă frînele Statului... lucrurile se schimbă** (I.-GH.) [lat. f r ē n u m].

FRÎULEȚ (*pl.*-țe) *sn. dim.* **FRÎU**.

***FRONT** (*pl.*-turi) *sn.* Fața unei trupe așezate în linie, linia oștirii care stă în fața inimicului; **a face ~**, a se întoarce cu fața spre inimic; **a ieși din ~** [fr.].

***FRONTAL** *adj.* Al frunții, ce ține de frunte: **osul ~** [fr.].

FRONTAVOIU *sm.* F Militar necioplit [f r o n t + v i s t a v o i u].

***FRONTIERĂ** (*pl.*-re) *sf.* Graniță, hotar [fr.].

***FRONTISPICIU** (*pl.*-cii) *sn.* ① Fațada principală a unei clădiri mari ¶ ② Titlul de pe prima pagină a unei cărți, împodobit cu figuri sau desenuri [fr.].

Fig. 2218. Fronton.

***FRONTON** (*pl.* -oane) *sn.* Ornament de formă triunghiulară sau în segment de cerc, deasupra porților, ușilor sau ferestrelor unei clădiri, adesea împodobit cu figuri sau alte decorațiuni (▣ 2218, 2219) [fr.].

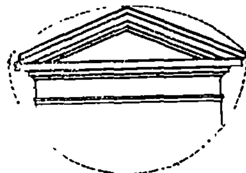

Fig. 2219. Fronton.

***FRUCT** (*pl.*-te) *sn.* ① Poamă, rod, productul vegetalelor care se desvoltă din floarea lor (▣ 2220): **a aduce ~e la masă** ¶ ② **~ul oprit**, fructul pomului din raiu din care mîncă Eva și-i dete și lui Adam să mănînce; Ⓕ lucru pe care-l dorește cineva, cu toate că e oprit ¶ ③ *pl.* Roade, tot ce

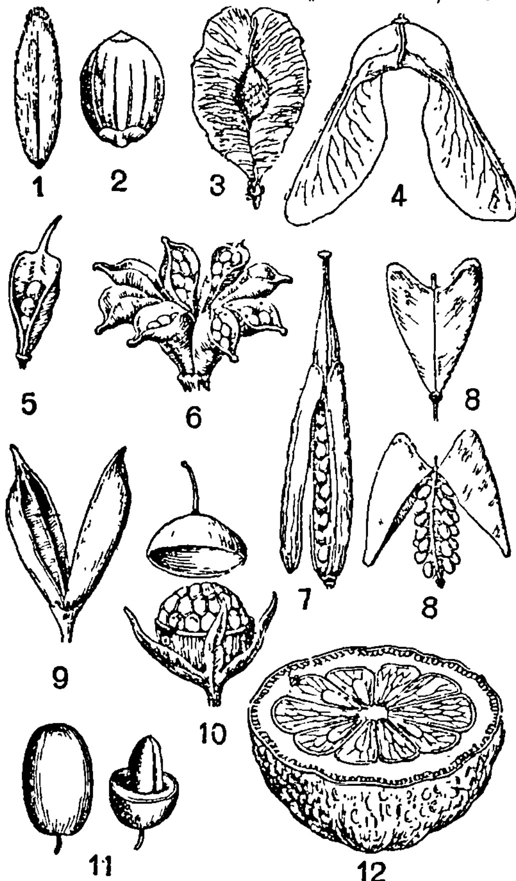

Fig. 2220. Fructe.

1. Cariopsă de ovăs. — 2. Achenă de alună. — 3. Samară de ulm. — 4. Samară de paltin. — 5. Foliculă de nemțișori-de-cîmp. — 6. Foliculă de calcea-calului. — 7. Păstaie de-muștar-de-cîmp. — 8. Silicule de traista-ciobanului. — 9. Capsulă de liliac. — 10. Capsulă de scînteuță. — 11. Drupă de coarnă. — 12. Bacă de lămîie.

produce pămîntul pentru hrană: ~ele pămîntului ¶ ④ Ⓕ Rezultat, produs, folos, profit: ~ul amorului acestor doi oameni în Dionis (EMIN.) : a pierdut ~ul muncii sale ¶ ⑤ *pl.* Veniturile unei moşii, ale unui imobil, etc. [lat.].

*FRUCTIDOR *sm.* A douăsprezecea lună a calendarului republican francez (de la 18 August—16 Septembre) [fr.].

*FRUCTIERĂ (*pl.*-re) *sf.* Vas în care se pun fructele pe masă.

*FRUCTIFER *adj.* Care produce poame, roditor: pom ~ [fr.].

*FRUCTIFICĂ (-fic) *vb. tr.* A aduce roade. Ⓕ foloase, cîştig, beneficii materiale [lat.].

*FRUCTUOS *adj.* Care dă roade bune, Ⓕ avantajos, lucrativ [fr.].

*FRUGAL *adj.* Care se mulţumeşte cu bucate simple; cumpătat, alcătuit din bucate simple şi comune, din bucate puţine sau strict necesare: regim ~; hrană ~ă; ospăţ ~ [fr.].

*FRUGALITATE *sf.* Cumpătare, însuşirea celui frugal sau a tot ce e frugal [fr.].

*FRUGIFER *adj.* Care dă roade, fructe [fr.].

*FRUGIVOR *adj.* Se zice despre ori-ce animal (mamifer, pasăre sau insectă) care se hrăneşte cu fructe, cu grăunţe, cu substanţe vegetale [fr.].

FRUMOASELE ☛ FRUMOS 5.

FRUMOS 1. *adj.* ① Bine făcut, cu trăsături regulate, cu forme plăcute: om ~, femeie frumoasă; e frumoasă ca o zînă, ca un soare, ca un boboc; sexul ~, femeile; ☛ PLĂCEA ¶ ② Cu înfăţişare plăcută, care întruneşte multe însuşiri bune şi plăcute: o casă, o grădină, o haină frumoasă; o ţară frumoasă; vorbe frumoase; un miros ~ ¶ ③ Senin: timp ~, zi frumoasă ¶ ④ Liniştit: o mare frumoasă ¶ ⑤ Vrednic de laudă, lăudabil: fapte frumoase ¶ ⑥ Însemnat: o avere frumoasă ¶ ⑦ FLOARE-FRUMOASĂ = BĂNUŢI.

2. *adv.* ① În chip frumos: a se împodobi ~ ¶ ② Binişor, încet, liniştit: stai ~!

3. *sm.* Cel ce e frumos; Ⓟ: nu se întreabă de casa ~ului, ci de casa harnicului (PAMF.).

4. *sn.* Frumuseţea personificată, perfecţiunea: adevărul, binele şi ~ul; ~ul ideal.

5. FRUMOASELE *sf. pl.* P Nume eufemistic dat Ielelor [lat. formosus].

† FRUMSEŢE, ○ FRUMSAŢĂ = FRUMUSEŢE.

FRUMUSEŢE *sf.* ① Însuşirea a tot ce e frumos (la fizic şi la moral) ¶ ② Lucru foarte frumos ¶ ③ Femeie foarte frumoasă.

FRUMUŞEL, *f.*-ŞICĂ *adj.* ① *dim.* FRUMOS ¶ ② Drăgălaş, drăguţ, gingaş.

2. *adv.* Binişor, încetişor.

3. FRUMUŞELELE *sf. pl.* Ⓟ — FRUMOASELE.

FRUMUŞICĂ ☛ FRUMUŞEL.

‡ FRUNCEA (*pl.*-cele) *sf.* Frunte [lat. *fronticella].

FRUNTAR (*pl.*-re *sn.* ① Cureaua de la hamuri care trece peste fruntea calului (☛ • 831 ¶ ② O grindă răzimată pe stratul morii, prin care trece piscoaia ¶ ③ *Trans.* Catapeteasmă ¶ ④ Făşie de catifea cu care se leagă femeile pe frunte, pe sub căiţă, ca să nu iasă părul de subt ea [lat. frontale].

*FRUNTARIE — FRONTIERĂ.

FRUNTAŞ *adj.* şi *sm.* ① (Om de frunte, de primul rang, printre cei dintîi: decît codaş în oraş, mai bine 'n satul tău ~ (CRG.); ~ii satului stau în picioare dinaintea lui (I.-GH.) ¶ ② Soldat fără nici un grad, care s'a distins între ceilalţi şi e designat să fie înaintat caporal; poartă un galon de lînă galbenă la contra-epolet.

FRUNTE *sf.* ① Partea feţei, la om, de la sprîncene pînă unde începe să crească părul: ~ largă, îngustă, sbîrcită; a increţi ~a; a săruta pe ~; cu sudoarea frunţii, muncind greu; cu steaua 'n ~, cu *sau* de şapte palme în ~ *sau* în piept, care se distinge prin calităţi extraordinare: mi ţi-l punea la pedeapsă, măcar de-ar fi fost de şapte palme în ~ (ISP.); Ⓟ: ce ţi-e scris, în frunte ţi-e pus, omul nu poate scăpa de cele orînduite de soartă ¶ ② Partea dinaintea capului la animale ¶ ③ *Pr. ext.* Obrazul, faţa; capul: cu ~a senină: a pleca ~a de ruşine ¶ ④ Partea de sus sau dinainte a unui lucru, în opoziţie cu „coada": în ~a mesei, în capul mesei; în ~a armatei; la războiu în coadă şi la fugă în ~ (PANN); Turcii apucaseră a-şi tece o ~ de oaste dincoace de pod (VLAH.); e mai bine să fii ~a cozii decît coada frunţii (NEGR.) ¶ ⑤ Tot ce e mai bun, mai de seamă, mai ales, mai de căpetenie, etc.: au omorît şi vre-o 40 de Paşi tot aleşi, ~a Turcilor (NEC.); de ~, de căpetenie, ales, însemnat, de prima calitate: au omorît 30 de boieri, tot de ~ (M.-COST.) [lat. frontem].

FRUNTICICĂ *sf.* *dim.* FRUNTE.

FRUNZĂ (*pl.*-ze) *sf.* ① Foaie de arbore: mila de la bărbat ca frunza de plop uscat (ZNN.); ~ de brad; ~ verde, începutul caracteristic al celor mai multe cîntece populare; a cînta, a zice din ~, a cînta ţinînd o frunză între buze: venea cîntînd din ~ (ISP.); în ~-l învăţă a zice moş Gligor (RET.); a umbla (de) frunza frăsinelului ☛ FRĂSINEL; a tăia cîinilor ~ ☛ CÎINE ①; a trăi ca frunza pe apă ☛ APĂ ⑲; cîtă ~ şi iarbă *sau* ca frunza şi ca iarba, nenumărat de mulţi, în cantitate enormă ¶ ② FRUNZĂ-DE-BUBĂ-REA = BUBERIC; ~-DE-POTCĂ, plantă, numită şi „iarba-drumurilor", cu frunzele de un frumos verde lucitor (*Chenopodium murale*) (• 2221); FRUNZA-TĂIETURII = VINDECEA; FRUNZA-VOINICULUI [1], plantă, numită şi „brîncuţă", cu flori mici galbene, poporul o socotea odinioară ca bună pentru a vindeca tusea şi stingerea glasului (*Sisymbrium officinale*) (• 2222); — FRUNZA-VOINICULUI [2] = USTUROIŢĂ [lat. *frondea].

Fig. 2221. Frunză-de-potcă.

Fig. 2222. Frunza-voinicului.

FRUNZAR *sm.* şi (*pl.*-are) *sn.* ① Desiş format de crengile pline de frunze ale copacilor, frunziş ¶ ② Umbrar, adăpost făcut din crengi frunzoase ¶ ③ Frunze puse ca aşternut pentru vite sau crengi frunzoase cu care se acopere ceva: aşterne... nişte frunzari peste dînsa, peste frunzari toarnă ţernă (CRG.); unde este poiana mai înflorită şi cu frunzari acoperită (ODOB.).

FRUNZĂRI (-ăresc) *vb. tr.* ① A mînca, gustînd de ici de colo cîte puţin (despre oameni şi despre animale) ¶ ② A întoarce foile unei cărţi, uitîndu-se numai în treacăt la ce e scris, a răsfoi, a foileta: se uită prin ele, frunzărind caietul (VLAH.) [frunzar].

FRUNZET *sn. col.* FRUNZĂ. Frunze căzute din copaci: trebui să meargă în vîrful degetelor, ca să nu fîşie ~ul cel uscat (ISP.).

FRUNZIŞ (*pl.*-işe şi -işuri) *sn. col.* FRUNZĂ. Frunzele unui copac: nu vedeam decît trunchiurile şi ~ul copacilor (GN.); pasările au adormit şi nu s'au mai mişcat în ~ul lor (DLVR.).

FRUNZIŞOARĂ *pl.*-re) *sf.* ① *dim.* FRUNZĂ ¶ ② Suliman în formă de foiţe (☛ FOIŢĂ ④): să mai lase focului frunzişoara şi alifia de pe faţă (JIP.).

FRUNZOS *adj.* Cu frunze multe şi dese: s'au suit tustrei într'un copaciu ~ de lîngă drum (SEV.).

FRUNZULEANĂ (*pl.*-ene, FRUNZULIŢĂ, ○ FRUNZUŢĂ (*pl.*-ţe) *sf.* *dim.* FRUNZĂ.

FRUPT (*pl.*-turi) *sn.* ① Produsul în lapte (şi brînză) al oilor şi vacilor: un păstor de oi... de va fi vînzînd ~ul, să-şi piarză simbria şi să fie bătut foarte (PR.-CIV.); ~ul oilor sale devine încă un izvor de sporire a avuţiei sale (ION.) ¶ ② Mîncări de dulce (în opoziţie cu „mîncări de post"): Românii îndătinează a mînca numa ~ alb, precum: lapte, brînză, ouă, nu încă şi carne (MAR.); a mînca de ~, a mînca de dulce; zile de ~,

în care e permis să se mănînce de dulce [lat. fructus].

*FRUSTRA (-rez) vb. tr. ① A lipsi pe cineva de un lucru care i s'ar cuveni de drept ¶ ② A înşela [fr.].

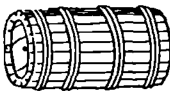
○ FRUŞIŢĂ (pl.-ţe) sf. Trans. = BĂNUŢI.

*FTIZIC adj. şi sm. Ofticos, tuberculos [fr.].

*FTIZIE sf. Oftică, tuberculoză [fr.].

‡ FTORI-, VTORI- adj. invar. De rangul al doilea (vorb. de o funcţiune): ~ logofăt, ~ vistier, ~ armaş [vsl. vŭtoryi].

○ FUCIE sf. Olten. Băn. Butoiaş, legat cu cercuri, de o formă specială (▣ 2223) [srb.].

Fig. 2223. Fucie.

*FUCSINĂ sf. Materie solidă, verde-aurie preparată dintr'un amestec de anilină şi toluidină, foarte importantă prin aplicaţiunile ei; soluţia de ~ este roşie, din care cauză fucsina se mai numeşte şi „roşu de anilină" [fr.].

FUDUL, ✓ FODUL adj. Mîndru şi închipuit, îngîmfat, care se ţine mare şi nu bagă în seamă sau dispreţueşte pe alţii: provinţialul e fudul din născare (NEGR.); prostului nu-i stă bine dacă nu-i şi fudul (ZNN.); era fodul de nu-l mai încăpea pămîntul (D.-ZAMF.); F iron. a fi ~ de-o ureche, a nu auzi bine, a fi surd de-o ureche [tc.].

FUDULACHE sm. Ⓟ Cel ce umblă ţanţos, fudulindu-se că a îmbrăcat o haină nouă, ţafandache, filfison [fudul].

FUDULI (-ulesc) vb. refl. A deveni fudul, a se arăta fudul, a se făli din cale afară: doar îs isprăvnicească, nu că adică m'am fudulit dintr'aceasta (ALECS.); nu vă fuduliţi şi nu uitaţi obîrşia voastră (CRG.).

FUDULIE sf. ① Mîndrie deşartă, trufie, îngîmfare: era stăpînit de patima fudulei (CAR.); fudulia e soră bună cu prostia (ZNN.); băutura e unde e, mîncarea e ~ (PANN) ¶ ② ✕ Testicul de berbece (termen de birt) [fudul].

FUFEAZĂ = FOFEAZĂ.

FUGĂ 1. sf. ① Faptul de a fugi (dintr'un loc, dinaintea unei primejdii, etc.); Ⓓ: fuga-i ruşinoasă, dar e sănătoasă; au scăpat cu fuga (M.-COST.); a o lua la ~; a o tuli la ~; a o rade la ~ (SB.); a o lua d'a fuga (ODOB.); a o rupe la ~ (DLVR.); a o rupe de-a fuga (sau de ~); a se pune pe ~; elipt.: atunci noi, la ~, băieţi! (CRG.) ¶ ② Alergare, alergătură: a se întrece din ~; a alerga într'o ~; a veni în fuga mare; îl vedem venind în fuga calului (I.-GH.); o ~ de cal, o distanţă cît poate fugi un cal în galop, fără să se oprească; a da fuga, a da o ~, a fugi, a alerga repede; a pune pe ~, a lua la ~, a fugări, a sili să fugă ¶ ③ Cu fuga, repede, iute, de grabă; în ~, în treacăt, în grabă; pe ~, grăbit, repede, pe apucate; din ~, d'a 'n fuga, în pripă, în goană, alergînd.

2. FUGA adv. Iute, în fugă, alergînd, fugind: feciorul se întoarce ~ speriat (I.-GH.); au plecat ~ şi au lăsat toată tabăra pustie (M.-COST.); de aci, prin elipsa verbului: cînd s'a văzut scăpat, ~ speriat la prepeliţă (BR.-VN.); a încălecat pe murgul şi ~ 'napoi (I.-GH.); nici mai aşteptă să iee apă, ci ~ la stăpînă-sa (CRG.) [lat. fuga].

FUGACIU adj. Bun de fugă, care fuge iute: fiind caii mai fugaci (TOC.) [lat. fugax, -acem].

FUGAR adj. şi sm. ① Cel ce caută prin fugă scăparea (din ţara lui, de la oaste, de sub stăpînirea cuiva, etc.: altul încearcă să găsească o scuză pentru ~ (CAR.); a umbla ~, a rătăci, fugind de undeva: odată a umblat o săptămînă ~ de la şcoală (VLAH.) ¶ ② Cal: Dă frîu, cuprinde gîtul ~ului spumat (COŞB.) ¶ ③ Trecător, care trece repede, fugitiv: clipe ~e; o impresie ~ă de urît îi răsări în suflet (D.-ZAMF.).

FUGĂRI (-ăresc) vb. tr. A pune pe fugă, pe goană, a urmări gonind: pînă să-i ucigă Romănii ce-i fugăreau, se ucideau ei între dînşii (ISP.) [fugi].

FUGĂRNIC adj. şi sm. Fugar: în sufletul ei de ~ă, încolţeşte un simţimînt stăruitor de milă (GRL.).

FUGĂTOR adj. verb. FUGI. ① Care fuge ¶ ② Care fuge iute, care aleargă: omul cu pietrele de picioare şi fata fugătoare porniră împreună (ISP.) ¶ ③ Fugitiv, care dispare repede.

FUGĂU sm. ① Un fel de potîrniche albă (Lagopus mutus) ¶ ② Trans. Insectă ce se aseamănă cu ţînţarul şi care umblă cu o mare repeziciune pe suprafaţa apei; numită şi „gonaciu" (Hydrometra paludum) (▣ 2224) [fugi].

Fig. 2224. Fugău.

FUGI (fug) vb. intr. ① A se depărta iute, alergînd, dintr'un loc, spre a scăpa de cineva, de teama unei primejdii, etc.; a alerga: ~ din casa părintească; ~ dinaintea vrăjmaşului; ~ din închisoare; Ⓕ: fuge de-i iese sufletul, fuge ca şi cînd ar fi scăpat din puşcă, fuge de-şi scoate ochii, fuge de scapără pietrele, fuge mîncînd pămîntul, fuge ca vîntul ¶ ② A căuta să scape, a se feri: de jurămînt să fugi, măcar de vei avea să juri şi drept (PRV.-MB.); de spovădanie fugi ca dracul de tămîie (CRG.); fugi de cei răi!; de ce fugi, nu scapi (ZNN.) ¶ ③ A trece iute pe dinaintea ochilor: copacii, casele fug, se şterg ca nişte năluci în urma noastră (VLAH.); case, plute bătrîne... toate fug şi s'afundă în urma ei (DLVR.) ¶ ④ A trece iute: cum fuge vremea! (VLAH.) ¶ ⑤ A-i ~ ochii, a nu-şi mai putea lua ochii, a sorbi cu privirea: îi fugea ochii de-atîtea străluciri (CRG.); aşa de frumoşi, de-ţi fug ochii pe dînşii (CRG.) ¶ ⑥ A-i ~ somnul, a-i trece somnul, a nu putea adormi: cui nu i s'a întîmplat să cază de somn... şi îndată ce se pune în aşternut, să-i fugă somnul? (GN.) ¶ ⑦ Fugi de-acolo! sau fugi încolo! expresiune de neîncredere, cînd nu ni se par de crezut cele ce ni se spun [lat. vulg. fugire < clas. fugĕre].

*FUGITIV adj. Care trece repede, trecător, de scurtă durată [fr.].

FUGULIŢĂ, FUGUŢĂ sf. dim. FUGĂ: a da fuguliţa (PAMF.); vin' fuguţa (GR.-N.).

FUIOR (pl.-ioare) sn. ① Mănunchiu de cînepă sau de in, după ce s'a melițat şi s'a periat (▣ 2225): femeile apoi te-au răgilat, te-au periat şi te-au făcut ~ frumos şi moale ca mătasea: din ~ te-au făcut caier (CRG.); degetele ei... torceau... dintr'un ~ de o lînă ca argintul (EMIN.); Ⓕ: din clocotul undelor pripite, fuioare de argint se desfac în bătaia lunii (VLAH.); fuioare de nori izvorăsc din adîncuri (VLAH.) ¶ ② Pr. ext. Cînepă, ori-ce materie textilă, înainte de a fi toarsă: pînză de ~; coama şi coada ca nişte fuioare de borangic (CAR.); Ⓕ: mă punea în neputinţă de a toarce mai departe din ~ul dragostei (GN.) ¶ ③ Ⓕ F ~ul dracului (PAMF.), părul capului ¶ ④ A-şi lua ale trei fuioare, a-şi lua ca trafusele, a pleca repede de undeva: să-ţi iei ale trei fuioare şi să te cari d'aici (ISP.) ¶ ⑤ ~ul popii, fuiorul care se dă, la ţară, preotului, cînd umblă cu Iordanul; Ⓓ: asta-i pe deasupra ca ~ul popii, după atîtea necazuri, mai vine şi altul pe deasupra; a umbla cu ~ul popii (PAMF.), a umbla fără rost [lat. *folliolus < follis „burduf"].

Fig. 2225. Fuior.

FUIORAŞ (pl.-aşe) sn. dim. FUIOR: pînă mîne dimineaţă vei toarce ~ele acestea de in (RET.).

○ FUITUI, FULTUI (-uesc) vb. tr. Trans. A îndesa, a îndopa [ung. fojtani].

○ FUITUIALĂ, FULTUIALĂ, FURTUIALĂ sf. Mold. Umplutură de puşcă sau de pistol, din cîlţi, cîrpe sau hîrtie, ce se bate peste alice sau iarbă: sărmană bibliotecă! toată a slujit de fultuială Ianicerilor (NEGR.) [fuitui].

*FULAR (pl.-aruri), ✓ FULARD (pl.-de) sn. ① Pînză uşoară de mătase: ea purta o rochie de fular alb (D.-ZAMF.); ne căptuşim corturile pe dinăuntru cu toate fulardele ce posedăm (ALECS.) ¶ ② Basma de mătase (în spec. pentru legat la gît [fr. foulard].

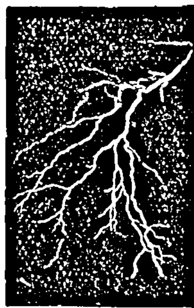
○ FULĂU sm. F Mold. Netrebnic, pierde-vară: N'am ales nimic de mine, fost-am un ~ (SPER.).

○ FULCEL sm., mai adesea FULCEI pl. Trans. Prune coapte: dă-mi olţiva fulcei! (VIC.); se hrăneşte... cu... prune coapte (fulcei) ori făcute chisăliţă (PĂC.).

FULG sm. ① Pană fină şi moale, mai ales de pe burta păsărilor: uşor ca un ~; făcu un culcuş numai

din ~i de pasări, de se cufunda în puf, cînd se culca (ISP.) ¶ ② Ⓕ Ca ~ul pe apă, uşor, fără greutate; în voia întîmplării: ajunseră neguştori grei ca ~ul pe apă (ISP.); a bate, de să-i meargă fulgii, a snopi în bătaie: dete şi Turcilor un frecuş, de le merse fulgii (ISP.) ¶ ③ ⊖ *Pr. anal.* Părticică cristalizată de apă care cade sub formă de ninsoare: ~ de zăpadă; Fulgii zbor, plutesc în aer, ca un roiu de fluturi albi (ALECS.) ¶ ④ *Pr. anal.* ♣ Un fel de puf ce se desprinde din inflorescenţa unor plante ca păpădia, etc. şi care se împrăştie în vînt ca nişte fulgi: ~i uşori de păpădie rătăceau prin văzduh.

FULGER (*pl.*-ere) *sn.* ⊖ ① Lumina vie şi pătrunzătoare provenită din descărcarea electrică a doi nori, însoţită sau urmată adesea de tunet (▣ 2226): norii deca se lovesc unul cu altul... lasă sunet şi foc, adecă tunet şi ~ (PRV.-MB.); Ⓕ: Un ~ se aprinde în ochii lui pe loc (ALECS.); un ~ de bucurie; iute ca ~ul; *de aci (modern)*: ~ tren ~, care merge cu cea mai mare iuţeală ¶ ② *Pr. ext.* Trăsnet: cuvintele tale au căzut ca un ~ în gloata ce te înconjura (ALECS.); Ⓕ: toată preuţimea arunca ~e de blăstămuri asupra acelor ce trăgeau tabac (ION.) ¶ ③ Ⓕ Eveniment dezastros şi neaşteptat [lat. fulgĕrem].

Fig. 2226. Fulger.

FULGERA (-eră) 1. *vb. unipers. intr.* ⊖ ① A se produce fulgere: fulgera a furtună dinspre miazănoapte (VLAH.); cînd fulgeră, să nu stai lîngă cîine sau pisică, căci te va trăsni (GOR.) ¶ ② A produce fulgere: Să văd norii fulgerînd (ALECS.); Ⓕ: (păgînii) în toate părţile fulgerau şi trăsneau cu armele lor (GR.-UR.); tună şi fulgeră de mînie ¶ ③ A luci ca un fulger, a scînteia ¶ ④ Ⓕ A trece repede ca un fulger: n'am graiu să spun ce-mi fulgera prin creieri în acel moment suprem (GN.).

2. *vb. tr.* ① A lovi ca fulgerul, a trăsni: fulgera-te-ar Dumnezeul (GRM.); să nu îndrăzneşti să te mişti, că te fulger; Ⓕ: Iar popii fulgerau blăsteme (COŞB.) ¶ ② A săgeta: junghiurile care mă fulgerau la fie-care răsuflare (BR.-VN.); numai din cînd în cînd îi fulgeră, cu cîte o uitătură (BAS.) [lat. vulg. fulgĕrare < clas. fulgurare].

3. *vb. refl.* ✗ Ⓟ A căpăta fulgerătură: oaia s'a fulgerat.

FULGERARE *sf.* ① Faptul de a fulgera ¶ ② Ⓕ Licărire, scînteiere: o ~ de speranţă lunecă pe faţa lui Decebal (VLAH.).

FULGERAT 1. *adj.* ① *p.* FULGERA ¶ ② *Pr. ext.* Trăsnit, ca lovit de trăsnet: şiruri, şiruri cădeau fulgeraţi de armele păgînilor (ISP.); Mitu a picat ~ ¶ ③ ✗ Ⓟ Bolnav de fulgerătură: oaie ~ă.

2. *sbst.* Faptul de a fulgera, fulgerare.

FULGERATIC *adj.* Ce trece iute ca un fulger: o licărire ~ă (JIP.).

FULGERĂTOR 1. *adj. verb.* FULGERA. ① Care fulgeră ¶ ② Săgetător: mă aşteptam la o a doua căutătură... şi mai fulgerătoare (GN.).

2. ○FULGERĂTOARELE *sf. pl. Băn.* ⊕ Ⓟ Zilele de 16-18 Ianuarie care, după credinţa poporului, sînt trei zile rele de fulgere, trăsnete şi vifore (MAR.).

FULGERĂTURĂ (*pl.*-turi) *sf.* ① ✗ Ⓟ Boală năprasnică care loveşte pe om din senin, fără cauză aparentă (mai adesea „epilepsia", alte-ori „junghiul", durerea de cap, etc.): lovea pe om fulgerătura cînd se uita asupră-i (ISP.) ¶ ② O boală a oilor [fulgera].

FULGEREŞTE *adv.* Iute ca fulgerul.

FULGUI (-ue) *vb. unipers.* ⊖ A ninge cu fulgi rari: Noemvre începea să fulguească (VLAH.); fulguia de ninsoare; cînd iarna fulgue cu soare, e semn că are să ningă tîrziu (ŞEZ.).

FULGUIALĂ *sf.* ⊖ Faptul de a fulgui: fulgi mari de omăt... închiseră zarea... cu fulguiala lor bezmetică (DEM.).

***FULGURIŢĂ** (*pl.*-te) *sf.* ☆ Tub sticlos produs de trăsnet cînd pătrunde în pămînt şi topeşte materiile silicoase cu care vine în atingere (▣ 2227) [fr.].

Fig. 2227. Fulgurită.

FULIE *sf.* ① ♣ Floare de narcis, zarnacadea (*Narcissus poeticus*) ¶ ② Podoabă de pietre scumpe în forma acestei flori [tc. fulia].

***FULMICOTON** *sbst.* ⚗ Substanţă explozivă care se prepară din bumbac muiat într'un amestec de acid sulfuric şi de acid nitric [fr.].

***FULMINANT** *adj.* ① Care trăsneşte: Jupiter ~ ¶ ② Care produce trăsnete ¶ ③ ⚗ Care face uşor explozie: praf ~ ¶ ④ Ⓕ Ameninţător, care izbucneşte ameninţător: în căptuşala fie-cărui autoraş găseşti materia ~ă a unui critic, gata să facă explozie (VLAH.) [fr.].

***FULMINAT** *sbst.* ⚗ Sare explozivă formată din combinarea acidului fulminic cu oxid de mercur, cu oxid de argint sau cu oxid de aur: ~ de mercur [fr.].

***FULMINIC** *adj.* ⚗ Acid ~, corp organic, foarte exploziv, compus din oxigen şi cianogen [fr.].

FULTUI... ☛ FUITUI...

FUM (*pl.*-muri) *sn.* ① Masă gazoasă combinată cu părticele solide (funingine, cenuşă, etc.) care se desface din corpurile care ard; Ⓟ: pînă nu faci foc, ~ nu iese ☛ FOC ¶ ② Cantitatea de fum pe care o trage cineva dintr'odată din ţigară sau din lulea ¶ ③ *pl.* ✗ Ⓟ Substanţe medicamentoase cu care se afumă bolnavii (în popor), punîndu-le pe cărbuni: neguştor de salcie, ~uri şi alte otrăvuri (CRG.) ¶ ④ Ⓕ Casă în care se locueşte, familie: nu e sat mare, stă numai din vr'o 40 de ~uri (RET.) ¶ ⑤ *pl.* Ⓕ Aspiraţiuni deşerte, îngîmfare, vanitate; ~urile şi strîmbăturile feciorilor de bani gata (VLAH.); îi intrase ~urile în cap că ar fi ceva de dînsul (ISP.) ¶ ⑥ ♣ ~UL-PĂMÎNTULUI = FUMĂRIŢĂ [lat. fumus].

FUMA (-mez) *vb. tr.* A aspira şi a scoate fumul de tutun prin gură, a bea tutun [lat. fumare].

FUMAR (*pl.*-are) ⌂ Gaură, deschizătură făcută pe acoperişul caselor ţărăneşti, pe unde iese fumul din pod [lat. fumarium].

FUMĂRAIE, FUMĂRIE, FUMĂREAŢĂ *sf.*, ✓ FUMĂRAIU (*pl.*-aie) *sn.* Fum mult, cantitate mare şi deasă de fum: numai din bunăvoinţă... încuviinţa el fumăraie de tămîie şi smirnă (DAM.); acoperişurile caselor... plutind în fumăraia fără fund (DLVR.).

FUMĂRICĂ *sf.* ♣ = FUMĂRIŢĂ.

FUMĂRIE ☛ FUMĂRAIE.

‡ **FUMĂRIT** *sbst.* ⚖ Dare ce se plătea odinioară de fie-care fum, adică casă în care se locuia, în care se făcea foc: vinăritul, oeritul şi ~ul erau dăjdii indirecte ce plătiau particularii către Stat (FIL.).

FUMĂRIŢĂ *sf.* ♣ Mică buruiană amară, cu flori purpurii sau albe, mult căutată de oi şi de vaci; numită şi „fumărică", „fumul-pămîntului", „iarbă-de-curcă", „sefterea", etc. (*Fumaria officinalis*) [fum].

***FUMAROLE** *sf. pl.* ⛰ Nori alburii, formaţi din vapori de sare, de acid clorhidric, de sulf, etc. ce ies dintr'un vulcan, după ce a încetat erupţiunea de lavă (▣ 2228) [fr.].

Fig. 2228. Fumarole.

FUMAT *sbst.* Faptul de a fuma.

FUMĂTOR *sm.* Cel ce fumează, cel ce obicinueşte să fumeze.

† **FUMEDENIE** *sf.* Sumedenie, grămadă mare: să dobîndesc ertare multelor mele fumedenii de păcate (PRV.-MB.) [fum + (sum)edenie].

FUMEGA (-eg) *vb. intr.* ① A arde (fără flacără), scoţînd (mult) fum; a scoate fum: puse pe tăciunii ce fumegau în vatră un braţ de vreascuri (NEGR.); aruncă jos puşca, a cărei guri tot fumegă (CAR.) ¶ ② A scoate aburi: valea e în ceaţă, munţii fumegă (VLAH.) [lat. fumigare].

○ **FUMEGAIOS** *adj. Trans.* (BUD.) Din care iese fumegaiu.

FUMEGAIU *sbst.* Fumăraie: afumă stupul punîndu-l... pe un ~ de cîrpă curată (MAR.) [f u m e g a].
FUMEGĂTOR *adj. verb.* FUMEGA. Care fumegă.
FUMEGOS *adj.* Care f u m e g ă, din care iese fum, care scoate aburi: încunjură ceaunul ce fierbe ~ (ALECS.).
○ **FUMEIE** = FEMEIE.
***FUMIGAȚIUNE**, FUMIGAȚIE *sf.* Afumare, aburire cu mirodenii sau cu substanțe medicamentoase [fr.].
FUMUR *adj.* Fumuriu, de coloare cenușie-cafenie: oaie ~ă; capră ~ă [lat. *f u m ŭ l u s < f u m ĭ d u s].
FUMURIU *adj.* De coloarea fumului, cenușiu, cafeniu: sulul de apă se sparge și se preface într'o spumă fumurie (VLAH.) [f u m u r].
FUMUROS *adj.* Înfumurat, plin de f u m u r i: prejudiții fumuroase și ridicule (NEGR.).
○ **FUNAR** *sm.* Cel ce face f u n i i.
***FUNCIAR** = FONCIAR.
***FUNCȚIE** ☛ FUNCȚIUNE.
***FUNCȚIONA** (-onez) *vb. intr.* A îndeplini o slujbă; a-și împlini funcțiunea; a lucra [fr.].
***FUNCȚIONAR** *sm.* Slujbaș, cel ce se află într'o funcțiune [fr.].
***FUNCȚIONĂRAȘ** *sm. dim.* (și *disprețuitor*). F u n c ț i o n a r mic, care ocupă o slujbă neînsemnată.
***FUNCȚIONARISM** *sbst.* Sistem politic care creează un mare număr de funcționari; creștere exagerată a numărului funcționarilor [fr.].
***FUNCȚIUNE**, FUNCȚIE *sf.* ① Slujbă, însărcinare, exercițiul unui post, îndeplinirea unei sarcini publice ¶ ② Lucrarea regulată a organelor unui corp, a mecanismului unei mașini, etc. ¶ ③ + În algebră: cantitatea variabilă care depinde, după o anumită lege, de alte cantități variabile ¶ ④ Rolul pe care-l îndeplinește un sufix, un cuvînt în propozițiune, etc. [fr.].
FUND (*pl.*-duri) *sn.* ① Partea cea mai de jos, cea mai de desubt, cea mai adîncă a unei cavități, a unui vas: ~ul mării; o prăpastie fără ~; ~ul unui puț, în ~ul pămîntului; ~ul paharului; ~ul oalei; un Țigan negru ca un ~ de ceaun... îmi ieși înainte (GN.); ~ul sacului; *F*: sac fără ~,

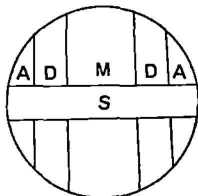
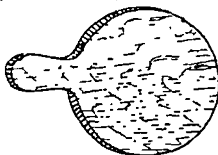

Fig. 2229. Fund de butoiu. S. Stinghie, chingă, punte. — A. A. Aripi, doage mici, sfircuri. — D. D. Doage din aripi. — M. Doagă din mijloc, stîlp mijlociu.

Fig. 2230. Fund de mămăligă.

om care nu se mai satură; a da de ~; a cădea la ~; *F*: ~ul inimii; ~ul sufletului ¶ ② *Pr. anal.* La obiecte de îmbrăcăminte: ~ul pălăriei; ~ul căciulii; tur: ~ul pantalonilor ¶ ③ Fie-care din cele două fețe plane ale unui butoiu (2229) ¶ ④ Scîndura pe care se răstoarnă mămăliga (2230): mămăliga s'o răstorni ori pe ~, ori pe masă (ȘEZ.) ¶ ⑤ Taler de lemn (R.-COD.) ¶ ⑥ Ceea ce rămîne pe fundul unui vas ¶ ⑦ Partea cea mai depărtată de intrare; margine, capăt: ~ul pădurii; ~ul grădinii; ai să te duci în ~ul iadului (CRG.) ¶ ⑧ Partea dinainte sau de dinapoi a carului, care se razimă pe loitre (2231) [lat. f u n d u s].

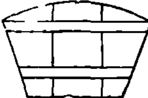
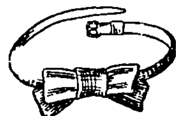

Fig. 2231. Fund (de car).

Fig. 2232. Fundă.

***FUNDA** (-dez) 1. *vb. tr.* A întemeia, a înființa, a institui. 2. *vb. refl.* A se întemeia; a se bizui [fr. f o n d e r].
FUNDĂ (*pl.*-de *sf.*) ① Panglică, fâșie de pînză, de mătase, etc. legată în formă de nod (2232) ¶ ② Cravată legată în formă de fundă (2233) [ngr.].

Fig. 2233. Fundă.

FUNDAC 1. *sm.* ① Numele mai multor varietăți de păsări fără coadă, din ordinul palmipedelor; pot sta numai vertical pe pămînt și înnoată foarte iute, cufundîndu-și corpul aproape în întregime în apă, din care pricină se numesc și „cufundari" *(Podiceps cristatus)* (2234): *(P. minor, P. nigricollis P. rubricollis)* ¶ ② = BODÎRLĂU ¶¶ 2. (*pl.*-ace) *sn* ① Partea de desubt a unei clăi, podină ¶ ② *Băn.* Un fel de cojoc fără mîneci [f u n d].

Fig. 2234. Fundac.

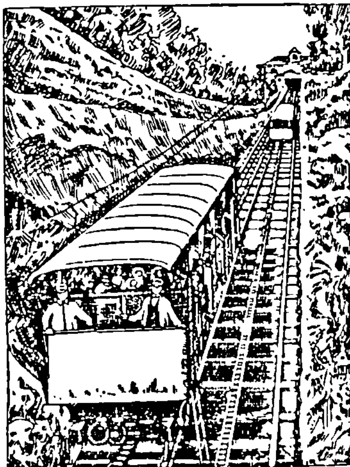
***FUNDAMENT** (*pl.*-te) *sn.* ① Temelie, zidăria care formează baza, sprijinul, unei clădiri, unui zid, etc. ¶ ② Planșa de scînduri pe care se pun formele; masa de fier (din mașină sau de lîngă mașină) în care se închid formele de tipărit ¶ ③ Ⓕ Temeiu, bază, ceea ce servește de sprijin, clementul pe care se întemeiază: justiția este ~ul Statelor [fr.].
***FUNDAMENTAL** *adj.* ① Care servește de temelie la o clădire: piatra ~ă ¶ ② Ⓕ Principal. de căpetenie, esențial: trăsăturile ~e i se redeșteptau acum în spirit (CAR.) [fr.].
○ **FUNDĂREAȚĂ** *adj. f. Olten.* (CIAUS.) Căciulă ~, căciulă cilindrică, cu f u n d (fără vîrf).
FUNDARISI (-isesc) *vb. intr.* A arunca ancora [ngr.].
***FUNDAȘ** *sm.* La jocul de foot-ball: unul din cei doi jucători cari stau în f u n d (și la spatele cărora e „portarul").
***FUNDATOR**, FUNDATOARE *adj.* și *sm. f.* Întemeietor, întemeietoare [fr.].
FUNDĂTOARE *sf.* F u n d de căruță.
FUNDĂTURĂ (*pl.*-turi) *sf.* ① Ulicioară înfundată, care n'are ieșire la celălalt capăt; drum astupat ¶ ② Pădure deasă [(în) f u n d a].
***FUNDAȚIUNE**, FUNDAȚIE *sf.* ① Întemeiere; înființare, instituire ¶ ② Fond constituit pentru o. operă caritabilă sau culturală, așezămînt: ~a universitară Carol I [fr.].
○ **FUNDEIU** (*pl.*-eie) *sn.* ① *Trans. Maram.* (VIC.) (BRL.) FUNDAC 2 ① ¶ ② O parte a intestinului (R.-COD.).
○ **FUNDOAIE** *sf.* ① *Olten. Băn.* Temelia casei ¶ ② *Trans.* Înfundătură în munți (PĂC.) (DENS.) ¶ ③ *Trans.* Piatra de desubt a morii. piatra nemișcătoare, stătătoare, zăcătoare [f u n d].
† **FUNDUC** *sm.* Veche monedă de aur turcească, care circula la noi pe la începutul veacului trecut: numără cele cincizeci pungi de bani în mahmudele, dodecari, ~i și rubiele (FIL.) [tc.].
○ **FUNDUREIU** *sm.*, FUNDURIE *sf. Trans.* (VIC.) (PSC.) = FUNDAC 2 ①.
○ **FUNDUȚ** (*pl.*-uțe) *sn. dim.* FUND.
† **FUNE** = FUNIE.
***FUNEBRU** *adj.* ① Privitor la înmormîntare: elogiu ~; ceremonie funebră; pompe funebre; car ~, dric ¶ ② De moarte; jalnic, foarte întristător, [fr.].
***FUNERALII** *sf. pl.* Ceremonia unei înmormîntări pompoase: i s'au făcut ~ naționale [fr.].
***FUNERAR** *adj.* Privitor la funeralii, de înmormîntare: cheltueli ~e; urnă ~ă, care conține cenușa unui mort; piatră ~ă, care e pusă pe un mormînt [fr.].
***FUNEST** *adj.* ① Care aduce o mare nenorocire, prevestitor de nenorociri, aducător de moarte: an ~, războiu ~ ¶ ② Întristător, dureros: amiciție ~ă [fr.].
***FUNGĂ** (*pl.*-gi) *sf.* Frînghie ce trage sus o pînză, un felinar, etc. [it. f i o n c o].
FUNICEI *sm. pl.* Un fel de cîrcei proveniți din scurtarea mușchilor.
‡ **FUNICEL** = FURNICEL.
FUNICICĂ *sf. dim.* FUNIE.

*FUNICUL (pl.-le) sn. Codița care leagă sămînța de pericarp (▣ 2235) [fr.].

*FUNICULAR adj. și (pl.-are) sn. Se zice de un tren care urcă o pantă repede, cu ajutorul unui cablu metalic care leagă două vagoane, din care unul se urcă pe cînd celălalt se coboară: tren ~; ~ electric (▣ 2236).

Fig. 2235. Funicul.

FUNIE sf. ① Sfoară groasă răsucită, de cînepă ori de teiu, fringhie: a lega cu funii; Ⓕ iron. drept ca funia 'n traistă, strîmb, nedrept; Ⓟ: a i se apropia (sau a i se strînge) funia de par, (sau de steajăr), a i se înfunda, a i se apropia sfîrșitul, a nu mai ști cum să scape, cum să iasă din încurcătură; nu vorbi de ~ în casa spînzuratului, nu vorbi de unele lucruri dinaintea cuiva care s'ar putea simți atins, crezînd că se face aluzie la dînsul ¶ ② ~ de paie, sarcină de paie cît poate duce omul în spate (PAMF.) ¶ ③ ‡ Funie, de lungime variabilă, cu care se măsura pămîntul; ~ de moșie, sfoară de moșie; a trage cu funia, a măsura o moșie [lat. f u n e m].

Fig. 2236. Funicular.

FUNIER sm. Cel ce fabrică sau vinde f u n i i.

○ FUNIGĂNĂ sf. Mold. Trans. — FUNINGINE: cînd cade funigăna de pe hogeag, e semn de vreme rea (GRM.).

○ FUNIGEI[1] sm. pl. Mold. Trans. Fire albe și ușoare, ca de păianjen, care plutesc în aer în zilele frumoase de toamnă: toamna, mulți ~ plutind prin aer — semn de toamnă lungă (GRM.).

FUNIGEI[2] — FURINCEL.

FUNINGINE, ○ FUNIGINE, ○ FUNINGĂNĂ sf. Materia neagră ce depune fumul pe olanele coșurilor: negru ca ~a; s'au fost uns pe față cu cărbuni și cu funingini (SB.); cînd arde funinginea de la gura cuptorului, are să vremuească (GOR.) [lat. f u l ī g ĭ n e m].

FUNINGINOS, ○ FUNIGINOS adj. Plin de funingine; negru ca funinginea [lat. f u l ī g ĭ n o s u s].

FUNIȘOARĂ (pl.-re) sf. dim. FUNIE.

FUNT sm. Unitate de măsură, de greutate de aproximativ ½ kgr.: chila are 400 de oca, oca are 2 funți (ION.); Ad' o glajă de palincă și doi funți de carne friptă (RET.); un ~ de luminări [rus. < germ. P f u n d].

† FUR sm. Hoț: ~ zicem celui ce fură, adică ia pe ascuns (LEG. CAR.) [lat. f u r, -r e m].

FURA (fur) vb. tr. ① A lua pe ascuns sau cu sila bunul altuia; Ⓟ: hoțul fură și jură; ☛ OU ¶ ② A răpi: zmeii fură fetele de împărați ¶ ③ Ⓕ ~ o sărutare, a săruta pe furiș; ~ ochii, a fermeca, a face să vadă altfel realitatea; ~ inima, a se îndrăgosti; ~ mințile, a-i lua mințile, a-i întoarce capul: a știut să mă aducă și să-mi fure mințile (VLAH.); ~ somnul, a face să nu poată dormi; a-l ~ somnul, a adormi pe nesimțite: puse și el capul jos și-l fură somnul (ISP.) ¶ ④ A-și însuși pe nedrept: ~ o idee; ~ un titlu [lat. f u r a r e].

*FURAGER adj. Bun de nutreț: plante ~e [fr. f o u r r a g e r].

*FURAJ (pl.-age) sn. Nutreț (în spec. pentru caii unei armate) [fr. f o u r r a g e].

*FURAJIERĂ (pl.-re) sf. ⚔ Car astfel întocmit spre a putea transporta furaj [fr.].

*FURAJOR sm. ⚔ Soldat de cavalerie care umblă după furaj: ei întîmpină în cale o samă de Turci ~i ce duceau niște turme de dobitoace (BALC.) [fr.].

FURAT 1. adj. ① p. FURA ¶ ② De ~, provenit de pe urma unui furt: se va certa ca un fur cela ce va primi lucru de ~ în casa lui (PRV.-MB.); nu este nici măcar dăruit, ci este tocmai lucru de ~ (ODOB.).
2. sbst. Faptul de a fura.

FURĂTOR 1. adj. verb. FURA. Care fură.
2. sm. Maram. Hoț.

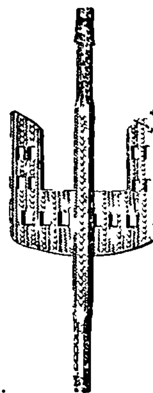
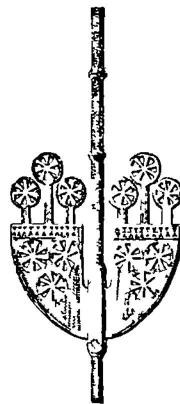
FURĂTURĂ (pl.-turi) sf. F u r a t: tu m'ai îndemnat la furături (SB.).

FURCĂ (pl.-ci) sf. ① Unealtă alcătuită dintr'o prăjină de lemn tare terminată prin doi sau trei craci ascuțiți și încovoiați, numiți „coarne”; cu ajutorul ei se strînge fînul, se întorc sau se cară snopii, etc. (▣ 2237) ¶ ② Pr. anal. Nume dat la diferite lucruri ce prezintă doi craci ca și furca; furca puțului, stîlpul, între cracii de sus ai căruia oscilează cumpăna puțului (☛ PUȚ): lîngă un puț părăsit, cu ghizdurile desfăcute și cu furca strîmbă (LUNG.); furca scrînciobului, stîlpul orizontal de care e fixat scrînciobul; furca carului, numită și „pisc” sau „gruiu”, partea carului, fixată de osie, care leagă inima de proțap; furca pieptului, extremitatea inferioară a sternului: fratele îi trase un pumn strașnic în furca pieptului (CAR.) ¶ ③ Fie-care din stîlpii groși de stejar de care se prind cosoroabele și care susțin acoperișul și pereții caselor țărănești ¶ ④ Par cu două crăcane în partea de sus ce se împlîntă în pămînt la construirea unui pătul sau pentru alte scopuri ¶ ⑤ O crestătură ce se face la urechile oilor, numită și „furculiță”

Fig. 2237. Furcă.

Fig. 2238. Furcă de tors. F. Furcă. — D. Fus. — I. Fir. — C. Caier.

Fig. 2239, 2240. Furci sculptate din Transilvania.

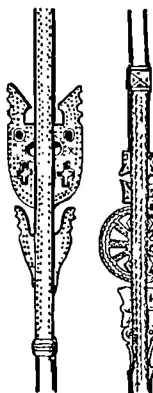
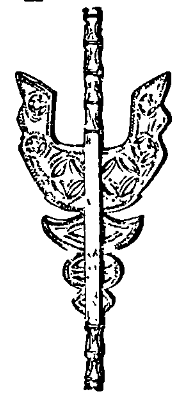

Fig. 2241. Furci din Poiana-Sibiului.

Fig. 2242. Furcă veche din Oltenia.

¶ ⑥ *pl.* Spînzurătoare: **într'acel loc ce au furat dobitocul acolo să-l spînzure în furci** (PRV.-MB.) ¶ ⑦ **Furcile caudine** ☞ **CAUDIN** ¶ ⑧ Băț, la capătul căruia se leagă caierul (de cînepă, de in, de lînă) spre a

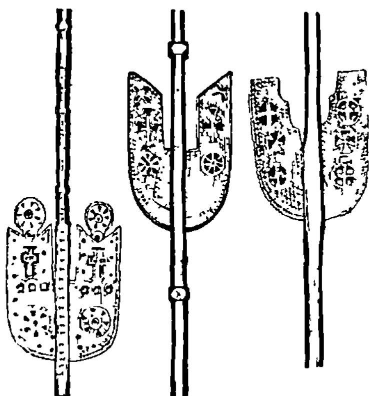

Fig. 2243. Furci din Țara-Hațegului.

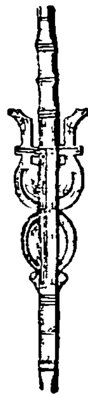

Fig. 2244. Furcă veche din Muntenia.

fi tors (▣ 2238-2244); **a da de ~**, a da de făcut, de împlinit lucruri grele, istovitoare; **a mai) avea de ~**, a avea încă unele lucruri grele de făcut, unele greutăți de învins; **a bate ~**, a bate sdravăn; **a ține ~**, a ține morțiș ¶ ⑨ Șezătoare, unde se toarce cu furca: **cîntau cu toatele cînd erau la ~** (ISP.); *F*: **vorbe de ~**, vorbe de clacă [lat. f u r c a].

○ **FURCĂRIE** *sf. Mold.* Șezătoare, clacă de tors: **serile liniștite de toamnă îi veniră înainte, cu clăcile, cu furcăriile lor** (S.-ALD.) [f u r c ă].

FURCEA *sf.* F u r c a carului.

FURCER, ✓ **FURCEL** *sn. Olten. Băn. Trans.* ✓ F u r c ă lungă de fier, cu două coarne.

***FURCHETĂ** (*pl.*-**te**) *sf.* Bucată de fier în formă de furcă în care se sprijinește lopata unei luntri, cînd se vîslește; numită și „strapazan" [it. f o r c h e t t a].

○ **FURCHIȚĂ** (*pl.*-**țe**) *sf. Băn.* ✕ Furculiță: **el avea la sine, o teacă, un cuțit și o ~** (CĂT.).

○ **FURCITURĂ** (*pl.*-**turi**) *sf.* ① *Trans.* (PĂC.) ✓ Căpiță mică de fîn, pe care o poate transporta un om luînd de vre-o trei ori cu f u r c a ¶ ② *Olten.* (CONV.) Locul de împreunare a două văi sau vălcele.

FURCOIU (*pl.*-**oaie**) *sn.* ① *augm.* **FURCĂ** ¶ ② ✓ Furcă mare ce se întrebuințează mai ales la căratul fînului și al snopilor.

FURCULIȚĂ (*pl.*-**țe**) *sf.* ① ✕ Unealtă de masă, de forma unei furci mici, cu trei sau patru dinți, cu care se duc bucățile de carne sau legumele la gură (▣ 2246); *F*: **cu barba în ~**, ale cărei părți laterale sînt ascuțite și mai lungi decît mijlocul ¶ ② Crestătură unghiulară ce se face, ca semn de recunoaștere, la urechile vițelor și *în spec.* la ale oilor ¶ ③ Lișițele carului [f u r c ă].

Fig. 2246. Furculiță de lemn sculptată (Rășinari).

○ **FURCUȚĂ** (*pl.*-**țe**) *sf. Trans.* ① *dim.* **FURCĂ** ¶ ② Furculiță: **vătavul îl cinsti cu o lingură, o ~ și un cuțit de argint** (RET.) ¶ ③ Partea de la piciorul calului de la scobitura tălpii, alcătuită dintr'o materie cornoasă, mai moale și mai elastică; numită și „rîndunică".

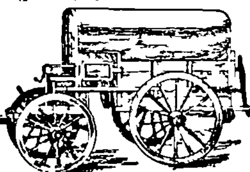

Fig. 2245. Furgon.

FURDA *sf.* ① Rămășițe de proastă calitate de la lucratul lînei sau pieilor ¶ ② Rămășițe de lepădat, mardale [tc. h u r d à; comp. srb. f u r d a].

FURGĂSI (-**ăsesc**) *vb. tr. F* A fura, a șterpeli [f u r a + g ă s e s c].

***FURGON** (*pl.*-**oane** *sn.* Trăsură mare, acoperită, pentru transportul bagajelor și munițiunilor unei armate (▣ 2245) [fr.].

***FURIBUND** *adj.* Apucat de furii, aprins de mînie, turbat [fr.].

***FURIE** *sf.* ① Mînie grozavă, nestăpînită, turbare ¶ ② Violență grozavă; patimă nestăpînită ¶ ③ *pl.* Numele a trei divinități feminine din Infernul păgîn, a căror menire era să chinuească pe cei vinovați (▣ 2247) ¶ ④ *F* Femeie rea și iute la mînie [fr.].

Fig. 2247. Furiile.

***FURIER** *sm.* ⚔ Subofițer însărcinat cu hîrtiile cancelariei companiei [fr.].

FURINCEL, **FURNICEL** *sn.* Buboiu, furuncul, bubă, de mărimea unui bob de porumb, care se formează pe piele și coace: **această boală de piele, numită furnicel, se vindecă dacă se spală cu apă fiartă** (MAR.) [lat. *f u r u n c ĕ l l u s].

***FURIOS** *adj.* ① Cuprins de furie, înfuriat, mîniat grozav, turbat de mînie, foc și pară de mînie ¶ ② Foarte violent: **vînt ~** [fr.].

FURIȘ *adv.*, *mai adesea*: **pe ~**, *Trans.* **de-a furișa, de-a furișul**, pe subt ascuns, căutînd să nu fie văzut: **de să va găsi vre-un păstoriu de oi să fie mulgînd oile stăpînu-său ~** (PRV.-MB.); **se ascunse încet și pe ~ în fundul unei buți goale** (ODOB.); **rîul... alunecă de-a furișa peste prundișul lins** (SLV.); **Țiganul se uita pe de-a furișul la ei** (MERA) [f u r].

FURIȘA (-**ișez**) *vb. refl.* A intra, a se apropia, a ieși, a se depărta pe f u r i ș, a se strecura pe nesimțite, fără a fi văzut sau auzit: **se furișă și de astă dată de intră în cămara fetelor** (ISP.).

FURIȘOR *sm.* Un fel de viespe mică, negricioasă, care-și face cuibul pe drumuri și pe cărări *(Pompilus viaticus)* (▣ 2248) [f u r].

Fig. 2248. Furișor.

FURLANDISI (-**isesc** *vb. refl. F* A se fuduli, a se făli, a se umfla în pene: **mai prinseră puțin la limbă și începură a se ~ și ei** (ISP.).

FURLUA *vb. tr. F* A fura, a șterpeli: **mai fie-care tovarăș al meu furluase cîte ceva** (CRG.) [f u r a + l u a].

***FURMĂ** (*pl.*-**me**) *sf.* ① Formă ¶ ② Formalitate, act: **scoate furme de la primărie** (CIAUȘ.).

***FURNAL** (*pl.*-**ale**) *sn.* Cuptor înalt (de turnătorie, etc.) [fr. f o u r n e a u].

FURNICA (-**ic** 1. *vb. intr.* A umbla de colo pînă colo în mare număr, a se mișca în toate părțile ca furnicile, a mișuna: **pe mal, la schelă, furnică mulțimea ca la bîlciu** (VLAH.); **printre slugile ce furnicau**

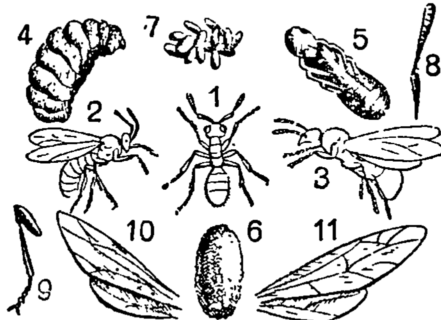

Fig. 2249. Furnică.
1. Furnică lucrătoare, fată. — 2. Bărbătuș. — 3. Femeiușcă. — 4. Larvă, puiu. — 5. Nimfă, sac, săcușor. — 6. Gogoașă, perină. — 7. Ouă. — 8. Antenă, mustață. — 9. Picior. — 10. Aripă de bărbătuș. — 11. Aripă de femeiușcă.

de colo pînă colo (ISP.); Ⓕ: un freamăt furnică de colo pînă colo prin mulțime (CAR.).
2. *vb. tr. unipers.* A simți ciupituri, mîncărimi, înțepături pe piele, ca și cînd ar umbla pe ea furnici: un fior rece... mă furnică pînă 'n creștet (CAR.) [lat. f o r m ī c a r e].

FURNICĂ (*pl.*-ci) *sf.* ① Familie de insecte din ordinul himenopterelor, cu un număr foarte mare de spețe (peste 1200), remarcabile prin instinctul lor desvoltat; trăesc în societăți numeroase și sînt foarte harnice, lucrînd neîncetat pentru strîngerea proviziunilor de iarnă *(Formica)* (▣ 2249); din numeroasele specii de furnici, poporul distinge mai ales următoarele: FURNICA-NEAGRĂ (*sau* ~-MICĂ, ~-DE-CASĂ, ~-DE-CÎMP, ~-DE-FÎNAȚ) *(Formica nigra)*; FURNICA-GALBENĂ, a cărei mușcătură e foarte dureroasă *(Formica flava)*; FURNICA-ROȘIE (*sau* ~-DE-GRĂDINĂ), de mărimea celei negre, care trăește mai ales pe lîngă locurile băltoase, dar și prin fînațe sau grădini; mușcătura ei e extrem de dureroasă *(Formica laevinodis, F. rubida)*; FURNICA-DE-COPACI (*sau* FURNICAR-ROȘU), furnică mare, de coloare roșie ca sîngele, ce trăește prin păduri *(Formica sanguinea)*; FURNICA-MARE (*sau* ~-DE-PĂDURE, ~-SĂLBATICĂ, FURNICAR), cu mult mai mare decît furnicile de rînd, trăește prin pădurile de brazi unde-și face mușuroaie din cetină, bucățele de frunză, paie, bețișoare și chiar pietricele *(Formica rufa)* (▪ 2250); harnic ca o ~; a tăbărî ca furnicile (la stejar), a se îngrămădi la un lucru, a da năvală; a-i umbla cuiva furnici prin mîini, prin picioare, a nu avea nici un astîmpăr; ouă de furnici, larvele mici albe care ies din ouăle furnicilor ¶ ② ~-ROȘIE, speță de furnică de coloare roșcată, care trăește prin pădurile de brazi *(Formica rufa)* ¶ ③ FURNICĂ-LEU, gen de insecte nevroptere din țările calde (▪ 2251) [lat. f o r m ī c a].

Fig. 2250. Furnică-mare.

Fig. 2251. Furnică-leu.

FURNICAR[1] (*pl.*-are) *sn.* ① Cuib, mușoroiu de furnici, locul unde se strîng și locuesc furnicile (▣ 2253): prindeți un liliac... și-l îngropați într'un ~ (ALECS.) ¶ ② F Mare mulțime de oameni care umblă de colo pînă colo ca furnicile: e un ~ de lume de toată mina (BR.-VN.); deasupra acestui ~ de muncitori (VLAH.) [lat. f o r m ī c a r i u m].

FURNICAR[2] *sm.* ① = FURNICĂ-MARE; ~-ROȘIE = FURNICĂ-DE-COPACI ¶ ② PRIGOARE ¶ ③ SCORȚAR ¶ ④ Mamifer, cu botul lung și ascuțit, care se hrănește cu furnici *(Myrmecophaga jubata)* ▪ 2252 [f u r n i c ă].

Fig. 2253. Furnicar.

Fig. 2252. Furnicar.

○ **FURNICĂRIE** *sf.* (MAR.) = FURNICAR[1] ①.

FURNICĂTURĂ (*pl.*-turi *sf.* Sensațiune de ciupituri, de mîncărimi sau de înțepături pe piele, ca și cînd ar umbla pe ea furnici [f u r n i c a].

FURNICEL ☛ FURINCEL.

FURNICUȚĂ (*pl.*-te *sf.* *dim.* FURNICĂ.

*__FURNIR__ *sbst.* Placă subțire de lemn (de nuc, de mahon, etc.) care se aplică pe un lemn de calitate inferioară, la fabricarea mobilelor [germ.].

*__FURNISA__ (-isez) *vb. tr.* ① A aproviziona de obiceiu, a procura prin vînzare: ~ pîine ¶ ② A procura, a da: ~ bani [fr. f o u r n i r].

*__FURNISOR__ *sm.* Cel ce furnisează, negustor care face furnituri [fr.].

*__FURNITURĂ__ (*pl.*-turi) *sf.* ① Faptul de a furnisa, de a aproviziona; marfa pe care o furnizează negustorii ¶ ② Ⓣ Căptușeala, garniturile, nasturii, etc. ce întrebuințează croitorii sau tapițerii în afară de stofă [fr.].

*__FUROARE__ *sf.* Mînie grozavă, furie, turbare [fr.].

*__FURT__ *pl.*-turi *sf.* ① Faptul de a fura, hoție, furtișag ¶ ② Lucrul furat [lat.].

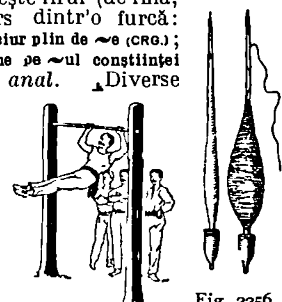
○ **FURTEAȚĂ** *sf. Trans.* Ⓟ Numele unei boale nedefinite bine (mătrice, reumatism) (PAC.) (VIC.) (PSC.).

FURTIȘAG, † FURTUȘAG (*pl.*-aguri) *sn.* F u r t, hoție: nu s'aud pe-aici gîlceve ori bătăi ori furtișaguri (VLAH.); Dumnezeu n'ajută celui care umblă cu furtușag (CRG.).

FURTUIALĂ ☛ FUITUIALĂ.

FURTUN (*pl.*-unuri) *sn.* Maț de pînză sau de cauciuc, cu care se stropesc grădinile, etc. (▪ 2254).

FURTUNĂ (*pl.*-ni) *sf.* ① ⊙ Vînt puternic însoțit adesea de ploaie, de fulgere, tunete și trăsnete: cine seamănă vînt culege ~ (ZNN.); după ~, vine și vremea bună (ZNN.) ¶ ② Ⓕ Sbuciumare, turburare sufletească; desordine, turburare mare în viața unui Stat: o cestiune mare menită să aducă o adevărată ~ politică (I.-GH.) ¶ ③ F Năvală impetuoasă: Sub aprigă ~ a cetelor române (ALECS.) [gr.-biz. φουρτουνα < lat. f o r t u n a „soartă"].

Fig. 2254. Furtun.

FURTUNATIC, FURTUNATEC 1. *adj.* ① Vijelios, plin de f u r t u n i, de sbuciumări: primejdiile în care furtunaticele lui tinerețe îl aruncau cu nesocotință (GN.) ¶ ② *Mold. Bucov.* Capricios, cu toane: furtunatic se zice cînd e cineva prea apucat sau cu toane (VOR.).
2. *adv.* Ca o furtună, ca o vijelie: S'aruncă ~ spre rob atunci Sultanul (COȘB.).

FURTUNOS *adj.* ① ⊙ Bîntuit, turburat de f u r t u n ă; care aduce furtună ¶ ② Ⓕ Violent, agitat, sbuciumat: o noapte furtunoasă; trecuse vre-o trei luni de la furtunoasa mea convorbire cu Urbuhard (I.-GH.).

†**FURTUȘAG** ☛ FURTIȘAG.

*__FURUNCUL__ *sm.* Bubă, buboiu, mic abces care se formează pe piele, coace și produce febră [fr.].

FUS[1] (*pl.*-se) *sn.* ① Unealtă de lemn pe care se deapănă și se răsucește firul (de lînă, de in, de cînepă) tors dintr'o furcă: (▣ 2256): torcea cîte un ciur plin de ~e (CRG.); Ⓕ: gîndul începu să depene pe ~ul conștiinței bolnave (CAR.) ¶ ② *Pr. anal.* Diverse părți ale uneltelor de țesut, depănat, etc., care se aseamănă cu forma fusului: ~ul sucalei, ~ virtelniței, ~ul sucalei ¶ ③ ~ul de lemn, osia de lemn, (numită și „grindeiu") a morii de apă care pune roata în mișcare; osia care pune în mișcare jugul joagărului; ~ul de fier, osia care pune în mișcare pietrele morii ¶ ④ La car: ~ul osiei, partea osiei ce trece prin gaura butucului roții ¶ ⑤ Piciorul vertical al roții de care se servește olarul pentru facerea oalelor ¶ ⑥ Aparat de gimnastică alcătuit dintr'o bară orizontală înfiptă în doi stîlpi (▪ 2255) ¶ ⑦ Țipar, fusar [lat. f u s u m].

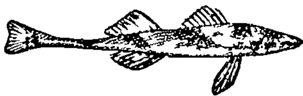
Fig. 2255. Fus.

Fig. 2256. Fuse.

*__FUS__[2] *sm.* Măsură de suprafață pentru pieile de încălțăminte [germ. F u s s].

FUSAR *sm.* Pește ce trăește în cele mai

mari adîncimi ale rîurilor; are forma unui mormoloc de broască; capul mare, iar corpul subţiat treptat în formă de f u s; e de coloare negricioasă şi are solzi mici, dar noduroşi, aspri şi răpănoşi ca pila; numit şi „fus", „sular" sau „rîp" *(Aspro streber)* (▣ 2257).

Fig. 2257. Fusar.

FUSCEL, FUŞTEL (*pl.*-ei) *sm.* ① ‡ Bîtă: **Romul... au apucat un fuştel şi loveşte pre frate-său Rem prin mijlocul trupului** (M.-COST.) ¶ ② Fie-care din beţele, numite şi „vergele" sau „joarde", care se vîră, la războiul de ţesut, printre firele natrei, pe unde trece suveica, ca să nu se încurce: **punînd fuscei printre rost, ca să nu se încâlcească natra** (CRG.) ¶ ③ Băţ lung de un metru şi mai bine, crestat la amîndouă capetele de care se leagă iţele la războiu ¶ ④ Spiţă, fie-care din beţele orizontale al unei scări: **Şi călcînd încetinel De pe fuscel pe fuscel, Fui în pod sub coperişi** (RET.) ¶ ⑤ Fie-care din beţele verticale ale loitrei de la car, spiţă, spetează ¶ ⑥ **FUSCEII** *pl.* ☆ Numele unei constelaţii (MAR.) [lat. f u s t ĭ c ĕ l l u s].

Fig. 2258. F. Fustă.

FUSTĂ (*pl.*-te) *sf.* ① Partea îmbrăcămintei femeilor care se poartă de la talie în jos, foi: **fusta ei de atlaz albastru deschis** (NEGR.) ¶ ② Aceeaşi îmbrăcăminte, de pînză, de mătase, etc., purtată la oraş dedesubtul foilor (▣ 2258) ¶ ③ Ⓕ *iron.* Femeie: **prin protecţie de fuste** (EMIN.) [ngr. φοῦστα; comp. şi bg. f u s t a].

FUSTANELĂ (*pl.*-le *sf.* Haină bărbătească, purtată de Greci şi de Albanezi, de forma unei fuste scurte pînă la genunchi, cu multe încreţituri (▣ 2259): **purta mîndru o ~ ourată şi creaţă** (I.-GH.) [ngr.].

○**FUŞĂLĂU** ☞ **FOŞĂLĂU**.

○**FUŞTĂ** (*pl.*-te) *sf. Mold. Bucov.* = **FUSTĂ**.

‡**FUŞTAŞ, FUSTAŞ** *sm.* Lăncier, oştean înarmat cu f u ş t e, făcînd parte din garda domnească: **un fustaş de-ai curţii domneşti** (I.-GH.).

†**FUŞTE** (*pl.*-ti) *sm.* şi (*pl.*-turi) *sn.* ① ‡ Bîtă, toiag ¶ ② ‡ Suliţă, lance ¶ ③ Frunzele de ceapă împreunate într'o tulpină vîrtoasă, în vîrful căreia se fac seminţele [lat. f u s t e m].

Fig. 2259. F. Fustanelă.

○**FUŞTEIU** (*pl.*-eie) *sn.* = **FUSCEL**: **a sărit motanul peste războiu şi au căzut trei fuşteie** (SLV.).

FUŞTEL ☞ **FUSCEL**.

***FUTURISM** *sbst.* Gen de poezie, pictură şi sculptură modernistă, de origine italiană, prin care se rupe cu desăvîrşire cu literatura şi arta tradiţionalistă, cu logica, armonia şi forma normală, exaltîndu-se sensualismul expresiv; în pictură şi sculptură, figurile reprezentate sînt astfel schimonosite, încît abia se poate înţelege ce vor să înfăţişeze [fr.].

***FUTURIST** *sm.* ① Poet, pictor, sculptor adept al futurismului ¶ ② Partizan al futurismului [fr.].

***FUZIBIL** *adj.* Care poate fi topit [fr.].

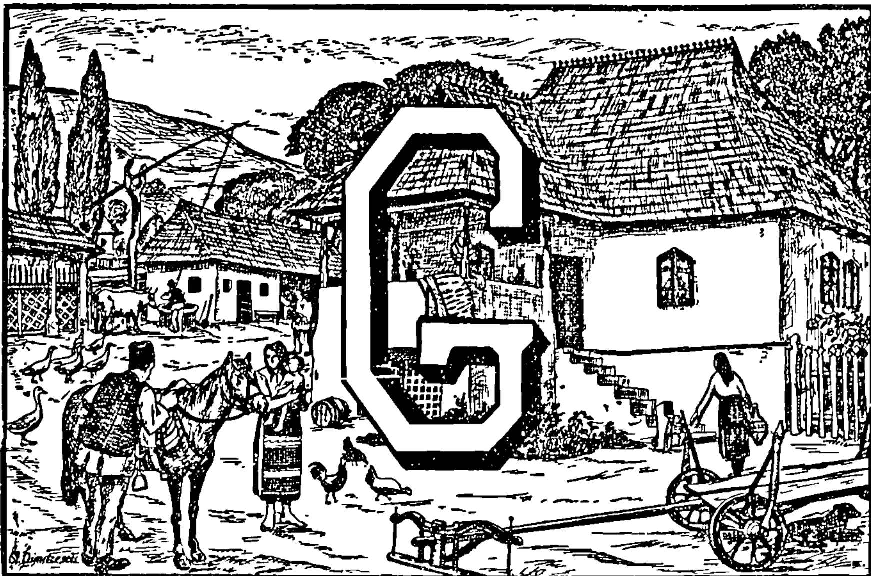
***FUZIBILITATE** *sf.* Însuşirea de a putea fi topit [fr.].

***FUZIONA** (-nez) *vb. intr.* şi *refl.* A face o fuziune, a (se) amesteca laolaltă, a se contopi [fr.].

***FUZIUNE** *sf.* ① Trecerea unui corp solid la starea lichidă sub influenţa căldurii sau sub acţiunea unui disolvant; topire ¶ ② Ⓕ Amestec, împreunare, contopire [fr.].

DIN OCTOIHUL TIPĂRIT ÎN 1700.

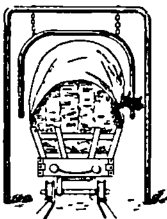
GOSPODĂRIE

G *sm.* A șaptea literă a alfabetului, a cincea din seria consonantelor; purta în alfabetul cirilic numirea de „glagol" (Г).

○ **GĂBĂNAȘ** (*pl.*-așe) *sn. Trans.* (DENS.) Șură pentru bucate [ung. g a b o n a s].

***GABARDINĂ** (*pl.*-ne) *sf.* Stofă de lînă întrebuințată mai ales la hainele de damă [fr.].

***GABARIT** (*pl.*-ite) *sn.* Un fel de arc de lemn sau de fier de dedesubtul căruia se trec vagoanele încărcate, spre a se vedea dacă dimensiunile lor nu întrec regula admisă (• 2260) [fr.].

Fig. 2260. Gabarit.

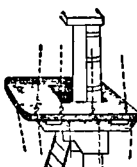
○ **GĂBĂȘI** ☛ GĂBUI.

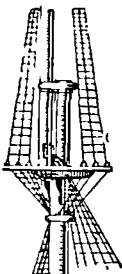
***GABELĂ** (*pl.*-le) *sf.* Impozit asupra cărnii, asupra sării [fr.].

***GABIE** *sf.* ① Platformă înconjurată de o balustradă în vîrful fie-căruia din catartele principale (▣ 2261, 2262) ¶ ② Numele a diferite pînze legate de catarte [it.].

***GABIER** *sm.* Marinar însărcinat cu diferite manevre grele în vîrful catartelor [it.].

***GABION** (*pl.*-oane) *sn.* ⚔ Coș de nuiele, cilindric și fără fund care, umplut cu pămînt, apără parapetele tranșeelor și bateriilor (▣ 2263) [fr.].

Fig. 2261. Gabie.

Fig. 2262. Gabie.

○ **GĂBJĂ** *sf.* F *Mold. Bucov.* ① Mînă, labă: **a pune gabja pe cineva, a-l înhăța, a pune laba pe el** (FURT.) (PAMF.) ¶ ② Palmă: **mi-a dat o ~ bună** (RV.-CRG.) [g ă b j i].

○ **GĂBJI** ☛ GĂBUI.

***GABRIOLETĂ** *sf.* = CABRIOLETĂ: **înhămat la o ~ ușoară** (BR.-VN.)

GABROVEAN *sm.* ⊕ Cuțitar, meșter de cuțite ordinare, zise de G a b r o v a (oraș în Bulgaria).

Fig. 2263. Gabioane.

○ **GĂBUI** (-uesc), **GĂB(Ă)ȘI** (-șesc), **GĂBJI** (-jesc), *vb. tr. Mold. Bucov.* A prinde pe cineva la strîmtoare, de unde nu mai poate scăpa; a înhăța, a pune laba pe cineva: **găbuesc pupăza pe ouă** (CRG.); **fata de împărat găbăși bondarul** (FLOR.); **cît pe ce era s'o găbjască la niște găini** (VOR.); **Ajungînd la vizunie, se vîrî cu sacu 'n ea, Pe ursoaică s'o găbjească** (SPER.).

○ **GAD** (*pl.*-de) *sf. Mold.* (SEZ.) = GADINĂ [bg.].

○ **GADE** *sf. pl.* F G a i d e, gaibe, gaibarace: **cu ~le în sus** (PAMF.) (FURT.).

GADINĂ (*pl.*-ni, -ne) *sf.* ① Fiară sălbatică, dihanie, jivină: **vor fi dat niscare gadine de vor fi stricat și alte vite** (PRV.-MB.); **curăți mai multe țări de toate gadinile și jivinele sălbatece** (ISP.) ¶ ② *Olten. Spec.* Lup ¶ ③ *Băn. Spec. pl.* Insecte, lăcuste, viermi, omizi, etc. care devastează cîmpul [bg.].

GĂDINEȚI *sm. pl. Trans.* = FILIPI [g a d i n ă].

GAE ☛ GAIE.

GA! GA! *interj.* Imită găgăitul gîștelor.

○ **GAGĂ** *sf. Olten.* Țață (cînd țăranca se adresează surorii ei mai în vîrstă) [din graiul copiilor].

GĂGĂI, **GÎGÎI** (-ăe, -ăesc, -gîe, gîesc) *vb. intr.* ① A striga g a l g a l ca gîștele: **cinci gîște sălbatice... prinseră a umbla pe apă găgăind** (SAD.) ¶ ② F Despre gălăgia pe care o fac femeile vorbind: **cînd vorbesc multe femei la un loc, se spune în rîs că gîgîesc gîștele** (VOR.).

GĂGĂUȚ *sm.* Numele unei populațiuni creștine, în Dobrogea, care vorbește turcește.

GĂGĂUȚĂ *adj.* și *sm. f.* (un ~ și o ~, aplicat însă numai la bărbați). Prost, neghiob, nerod, gogoman: **tu de ce ești ~ și taci?** (CAR.); **o fată așa de vioaie... să iubească pe un ~** (CAR.); **porunci slugilor sale să-l huiduească ca p'o ~** (ISP.); **ca toți găgăuții... mă învîrteam cu gura căscată** (I.-GH.) [com. ung. g á g ó].

○ **GĂGI** (-ăgesc) *vb. rcfl.* A se plictisi, a i se urî, a i se scîrbi (R.-COD.) (RV.-CRG.).

GAGICĂ *sf.* ⊕ Ibovnică, amantă [țig.].

○ **GĂGIOS** *adj.* Supărăcios, ursuz [g ă g i].

***GAGIST** *sm.* ① Actor angajat cu leafă ¶ ② ⚔ Muzicant angajat cu leafă în fanfara unui regiment: **un om care congediază gagiștii, un om căruia nu-i trebue muzică** (BR.-VN.) ¶ ③ Creditor ~, care are un gaj de la debitorul său.

***GAIAC** *sbst.* Arbore din America centrală, al cărui lemn foarte tare e mult întrebuințat în industrie și din care se scoate rășina de ~ [fr.].

○ **GĂIBĂRĂ** (gaibăr) *vb. tr.* A se urca, a se cățăra, a se aburca (RV.-CRG.) [g a i b ă].

GAIBARACE, **GAIBE** *sf. pl.* F Craci, picioare: **o dete cu gaibaracele în sus** (ISP.); **căzu cu gaibele în sus** (ISP.); **a întors pe Niță cu gaibele în sus** (I.-GH.) [comp. **GAIDĂ**].

GAICĂ[1] (*pl.* **găici, gaice**) *sf.* ① 1 ⚔ Fâșie, bantă de postav cu butoniere la amîndouă capetele, care se încheie pe nasturi la spatele mantalei milităreşti ¶ ② *Olten.* Copcă ¶ ③ *Olten.* Un fel de şiret negru care se coase pe şube ¶ ④ *pl.* Sforile cu cari ciobanii îşi leagă piciorul puţin mai jos de genunchi (RV.-CRG.) [comp. rus. g a j k a].

○ **GAICĂ**[2] *sf. Olten.* Tată, lele.

○ **GĂICUȚĂ** (*pl.*-**țe**) *sf. dim.* **GAICĂ**[1].

GAIDĂ (*pl.*-**de**) *sf.* ① ♩ Cimpoiu ¶ ② *pl.* F Craci, picioare răscăcărate şi ridicate în sus (după asemănarea ce prezintă cu cele două ţevi ale cimpoiului, cînd burduful e umflat): **ce ţi-ai întins gaidele aşa?** (RV.-CRG.); **cu gaidele 'n sus** [bg. srb.].

GAIE *sf.* ① Pasăre răpitoare, din familia şoimilor, de coloare ruginie; se hrăneşte cu mici mamifere, cu păsări tinere, cu reptile, broaşte şi insecte; poporul crede că ea nu bea apă decît de pe stînci sau din cea adunată de ploaie, fiind pedepsită de Dumnezeu pe care n'a vrut să-l ajute să aleagă uscatul de apă; *de aci*: **se usucă de sete ca gaia** (PAMF) *(Milvus regalis)* (▣ 2265) ¶ ② Ⓕ **A se ţinea ~ după cineva**, a se ţinea scaiu de cineva, a nu-l slăbi o clipă; **a-l lua gaia, a-l mînca gaia**, a o păţi, a da de dracul: **te ia gaia, cînd ţi-oiu trînti una 'n piept cu sapa** (JIP.) ¶ ③ **De-a mama-gaia, de-a baba-gaia, de-a puia-gaia**, un joc de copii ¶ ④ ♣ **IARBA-GĂII**, plantă ierboasă, cu frunzele dinţate, acoperite cu peri aspri, în formă de cîrlig, cu flori galbene, dispuse în capitule mărişoare; numită şi „a-măruţă" *(Picris hieracioides)* (▣ 2264).

Fig. 2264. Iarba-găii.

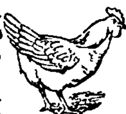

Fig. 2265. Gaie.

○ **GĂIGANĂ**, **CĂIGANĂ** *sf. Băn. Trans.* ⚔ Jumări (de ouă) [tc. k a i g a n a].

GĂIMĂCEALĂ (*pl.*-**celi**) *sf.* Buimăceală [comp. î n g ă i m a].

GĂINA (-**nez**) 1. *vb. intr.* A lîncezi (ca o g ă i n ă bolnavă): **mă-sa nu se îndreptează, ci găinează** (ISP.).
2. *vb. refl.* A se găinăţa, a-şi lepăda găinaţul.

GĂINĂ (*pl.*-**ni**) *sf.* ① Pasăre domestică, din ordinul galinaceelor, femeiuşca cocoşului (▣ 2266): **găina care clocește niciodată nu e rasă** (PANN) ¶ ② Ⓟ: **găina bătrînă face zeamă bună**, cei bătrîni au uneori calităţi, datorite experienţei lor, pe care nu le au tinerii; **găina bea apă şi se uită la Dumnzeu**, trebue să fim recunoscători, să mulţumim lui Dumnezeu pentru binele ce ne face; **găina care cîntă seara, dimineaţa n'are ou**, cine face gură multă, face treabă puţină; **găina vecinului e mai grasă**, lucrul altuia ni se pare totdeauna mai bun, mai de preţ; **găina, cînd se vede în grămadă, rîcie cu picioarele**, despre cei ce se văd în belşug şi fac risipă; **decît un an ~, mai bine o zi cocoş**, mai bine puţină vreme în belşug, decît totdeauna în nevoie; **a-i cînta găina în casă**, a fi sub ascultarea femeii, a se lăsa să-i poruncească femeia; **a trăi ca găina la moară**, a trăi în belşug; **a ajuns oul mai cuminte decît găina**, cînd cei tineri vor să dea sfaturi celor bătrîni; **a sta ca o ~ plouată**, a sta lipsit de curaj, ruşinat, ca o curcă plouată; **a mînca numai picioare de ~**, a fi mincinos, flecar: **bărbierii erau... flecari, vorbăreţi şi uşori de gură, parc'ar fi mîncat numai la picioare de găină** (ISP.); **a se culca odată cu găinile**, foarte de vreme, cum înserează; **a avea orbul găinilor**, a nu vedea bine (în special seara): **dau chiori unul peste altul, de parcă aveau orbul găinilor** (CRG.) ¶ ③ ☆ **GĂINA**, numele popular al constelaţiei Pleiadelor, găinuşa, cloşca cu pui ¶ ④ **GĂINA-LUI-DUMNEZEU** = **BUBURUZĂ** ¶ ⑤ **~-DE-APĂ** = **LIŞIŢĂ** ¶ ⑥ **~-SĂLBATICĂ** = **GOTCĂ**② ¶ 7 Ⓟ **Cur de ~**, un fel de pecingine ¶ ⑧ ♣ **PĂRĂSIŢA-GĂINII, CURU-GĂINII** — **PĂPĂDIE** ¶ ⑨ ⊕ Pălărie [lat. g a l l ī n a].

Fig. 2266. Găină.

GĂINAR *sm.*① Vînzător de g ă i n i (▣ 2267) ¶ ② Hoţ de lucruri mărunte (*propr.* hoţ de găini), borfaş ¶ ③ — **EREȚE** 1.

Fig. 2267. Găinar.

GĂINĂREASĂ (*pl.* -**ese**), **GĂINĂRIȚĂ** (*pl.*-**țe**) *sf.* Păzitoare, îngrijitoare de g ă i n i şi de celelalte păsări de curte: **o rugă ca s'o primească să fie găinăreasa Curţii** (ISP.).

GĂINĂRIE *sf.* Curticica unde se ţin, locul unde se culcă g ă i n i l e; coteţ de găini.

GĂINĂRIȚĂ ➡ **GĂINĂREASĂ**.

GĂINAȚ (*pl.* -**ațe**) *sn.* Excremente de găini sau de alte păsări: **numai cu un ~ de cioară, marea nu se spurcă** (PANN) [lat. (stercus) g a l l i n a c e u m].

GĂINĂȚA (-**țez**) *vb. refl.* A-şi lepăda g ă i n a ţ u l.

GĂINI (-**nesc**) *vb. intr.* A lîncezi: **de cîteva zile găinia aşa lîngezind** (ISP.) [srb. g a n i t i; comp. şi **GĂINA**].

GĂINIȚĂ *sf.* ♣ = **BĂLUŞCĂ** [g ă i n ă].

GĂINUȘĂ (*pl.*-**șe**,-**și**) *sf.* ① *dim.* **GĂINĂ** ¶ ② ☆ **GĂINUŞA**, numirea populară a constelaţiei Pleiadelor, găina, cloşca cu pui: **cînd sfinţeşte găinuşa şi răsare luceafărul de dimineaţă, atunci îndată se face ziuă** (MAR.) ¶ ③ Pasăre sălbatecă cu pene ruginii, împestriţate cu alb şi negru, care trăeşte prin pădurile de brazi şi e căutată ca vînat pentru carnea-i foarte gustoasă; numită şi „găinuşcă", „găinuşă-de-alune", „alunar", „găinuşă-de-munte", „găinuşă-roşie", „găinuţă-roşie", „gotcă (roşie)", „ieruncă", „brădişoară", etc. *(Tetrao bonasia)* (▣ 2268) ¶ ④ = **AUŞEL** ① ¶ ⑤ **~-DE-BALTĂ** = **CORLĂ**: **sburau someriate cîrduri de... găinuşi-de-baltă** (D.-ZAMF.) ¶ ⑥ = **CĂRĂBUŞ**: **găinuşele bîzîiau sburînd greoaie** (DLVR.) ¶ ⑦ ♣ = **BĂLUŞCĂ** ¶ ⑧ ♣ = **FLOAREA-PAŞTILOR** ¶ ⑨ ♣ *pl.* Plantă veninoasă cu rădăcina groasă, tîrîtoare, cu tulpina lungă şi subţire, cu flori mici, albe, în vîrful tulpinii; numită şi „floarea-ciutei" sau „turiţă-albă" *(Isopyrum thalictreides)* (▣ 2269) ¶ ⑩ ♣ = **PĂSTIŢĂ** ①.

Fig. 2268. Găinuşă.

Fig. 2269. Găinuşi.

GĂINUȘCĂ *sf.* ① = **GĂINUŞĂ** ③ ¶ 2 ☆ = **GĂINUŞA**.

GĂINUȚĂ (*pl.* -**țe**) *sf.* 1 *dim.* **GĂINĂ**: **bate şi tu cucoşul tău, să se ouă ca găinuţa mea** (VOR.) ¶ ② = **CORLĂ** ¶ ③ *pl.* ♣ = **BURUIANĂ-DE-CINCI-DEGETE** [g ă i n ă].

○ **GĂIOARĂ** *Maram.*, **GĂIŞOARĂ** *Oaş.* (*pl.*-**re**) *sf. dim.* **GAIE**.

GĂITAN (*pl.*-**ane**) *sn.* ① Fire de lînă, de bumbac, de mătase, sau de metal (argint, aur), împletite sau răsucite ca nişte şireturi, întrebuinţate ca ornament la haine: **cătane... îmbrăcate cu mintene... împodobite cu ~e tricolore** (FIL.); Ⓕ: **a merge ~**, a merge strună, drept, fără nici o sminteală [tc.].

GĂITĂNAR *sm.* ⊕ Cel ce fabrică sau vinde g ă i t a n e.

GĂITĂNAT *adj.* Împodobit cu g ă i t a n e, galonat.

GĂITĂNI (-**ănesc**) 1. *vb. tr.* A împleti g ă i t a n e.
2. *vb. refl.* Ⓕ A se împleti (ca firele unui găitan).

GAIŢĂ[1] (*pl.*-**țe**) *sf.* ① Pasăre cu pene pestriţe şi cu un moţ frumos pe cap; prinsă de mică,

se domesticeşte uşor şi învaţă chiar unele cîntece şi chiar vorbe, pe care le repetă într'una, fiind foarte flecară; numită, după regiuni, şi „zaiţă", „soiţă", „măticş", etc. *(Garrulus glandarius)* (▣ 2270): avea un mierloiu care fluiera căzăceasca şi o ~... care vorbea ruseste (CAR.); Gaiţa ce imitează ori-ce sunete bizare (ALECS.); *de aci* F, femeie căreia-i toacă gura într'una: gaiţa cea de cucoana Calişpi, care m'o asurzit cu miorlăiturile (ALECS.) ¶ ② ~-DE-MUNTE, pasăre mare, de coloare brună, care trăeşte prin pădurile de la munte şi se hrăneşte cu cucuruz de brad, cu alune, cu nuci, etc.; numită şi „alunar" sau „nucar" (▣ 2271) *(Nucifraga caryocatactes)* ¶ ③ ~-VÎNĂTĂ = DUMBRĂVEANCĂ ¶ ④ Trăgătorul cleştelui de scos cercuri.

Fig. 2270. Gaiţă. Fig. 2271. Gaiţă-de-munte.

GAIŢĂ[2] *sf. Mold. Bucov.* ① Petrol ¶ ② Lampă primitivă ţărănească cu petrol.

○ **GAI(U)** *pl.*-iuri) *sn. Băn. Trans.* Pădurice la şes; desiş de arbuşti: mai curînd poţi să un ~ cu epuri decît o muiere (NOV.) [srb. g a j].

***GAJ** (*pl.* -juri) *sn.* ① Amanet, zălog ¶ ② Ⓕ Garanţie, chezăşie, mărturie, dovadă ¶ ③ În jocurile de societate, obiect pe care-l depune jucătorul, cînd a făcut o greşală, şi pe care-l răscumpără numai după ce a suferit pedeapsa hazlie la care a fost supus [fr. g a g e].

***GAL** *sm.* Locuitor din vechia Galie (Franţa de azi) (▣ 2272) [lat.].

***GALĂ** *sf.* ¹ Paradă, ceremonie: haine de ~; reprezentaţie de ~ ¶ ② Masă mare, ospăţ ceremonios: prînz de ~ [fr.].

***GALACTOMETRU** *sm.* Instrument cu care se măsoară densitatea laptelui (▣ 2273) [fr.].

***GALACTOZĂ** *sf.* Un fel de glucoză formată prin acţiunea acizilor minerali asupra lactozei [fr.].

GĂLĂGIE *sf.* Sgomot mare produs de o mulţime care vorbeşte în gura mare, care strigă sau se ceartă, larmă: începu a face o ~, de credeai că s'a aprins tîrgul (ISP.).

Fig. 2272. Şef Gal.

Fig. 2273. Galactometru.

GĂLĂGIOS *adj.* Sgomotos, care face g ă l ă g i e: undele lui limpezi şi gălăgioase (VLAH); cînd gîştele îs gălăgioase şi umblă după mîncare cu lăcomie trag a ploaie (GRL.).

GĂLĂMOZ ☛ GOLOMOŢ.

***GALANT** 1. *adj.* ① Îmbrăcat luxos, elegant, fercheş ¶ ② Politicos, graţios, care ştie cum să se poarte ¶ ③ Care caută să placă femeilor: pe vremea aceea, nu era luoru lesne de a fi ~ şi nu ţi le-cine îndrăznea a face curte (I.-GH.).

2. *sm.* Curtezan: măcelarii luaseră obiceiul să umfle pe galanţi cu ţeava ca pe berbeci (I.-GH.) [fr.].

***GALANTAR** (*pl.*-are) *sn.* Vitrina unei prăvălii, fereastra unde se expun obiectele de vînzare [g a l a n t e r i c].

***GALANTERIE** *sf.* ① Politeţă, purtare curtenitoare faţă de femei ¶ ② Obiecte mici, mărunţişuri, podoabe, etc.: prăvălie de ~ [fr.].

***GALANTINĂ** (*pl.*-ne) *sf.* Carne fragedă (de viţel, de purcel, de pasăre, etc.), preparată cu diferite ingrediente, care se poate conserva multă vreme, spre a fi mîncată rece [fr.].

***GALANTOM**, GALANTON *adj.* şi *sm.* Ⓟ Darnic: a fost galantom şi a dat un bun bacşiş (CAR.); Cuzea era om bun, galanton (GR.-N.); ~ cu punga altuia, darnic cu banii altuia [fr. g a l a n t h o m m e].

***GALANTOMIE** *sf.* Dărnicie; purtare de g a l a n t o m: răsplătind cu ~ pe toţi cari l-au ajutat (FIL.); pierduse... cu acea ~ cu care se pierd banii picaţi din cer (DLVR.).

○ **GĂLĂTUŞ** (*pl.*-uşe) *sn. Mold. Bucov. Trans.* ① Cocoloş mare de mămăligă (cu brînză la mijloc) ¶ ② Ⓕ F Pumn dat în cap.

GĂLĂŢEAN 1. *adj.* Din (oraşul) Galaţi.

2. GĂLĂŢEAN *sm.*, GĂLĂŢEANCĂ (*pl.*-ence) *sf.* ¹ Locuitor (locuitoare) din Galaţi ¶ ② GĂLĂŢEANCĂ *sf.* Numele unui danţ ţărănesc: numele unui joc de cărţi.

○ **GĂLBĂGIOS** = GĂLBEGIOS.

GĂLBĂJOARĂ, GĂLBĂŞOARĂ (*pl.*-re) *sf.* Plantă, cu flori galbene, numită şi „gălbinele", „floare (iarbă-, rădăcină- de-lungoare" *(Lysimachia vulgaris)* (▣ 2274) [g ă l b e a z ă].

Fig. 2274. Gălbăjoară.

GĂLBĂJOS ☛ GĂLBEJOS.

GALBĂN... ☛ GALBEN...

GĂLBEAZĂ, *Băn. Bucov.* CĂLB(E)AZĂ *sf.* ① Boală molipsitoare a oilor, produsă de un vierme ce se găseşte în ficat şi în băşica fierii: Spune-i că turma toată zace de rea gălbează (ALX.); oile le-a dat, că intrase călbaza 'n ele (RET.) ¶ ② CĂLBEAZĂ ② [comp. alb. k ɛ l' b a z ɛ, g ɛ l' - b a z ɛ].

GĂLBEJI (-ejesc) *vb. refl.* A se îmbolnăvi de g ă l b e a z ă (*vorb.* de oi).

GĂLBEJIT *adj. p.* GĂLBEJI. ¹ Care s'a îmbolnăvit de gălbează ¶ ² *Vorb.* de oameni (prin influenţa cuvîntului g a l b e n): îngălbenit la faţă, cu faţa galbenă ca ceara (de pe urma unei boale), palid.

GĂLBEJOS, ○ GĂLBĂJOS, GĂLBĂGIOS *adj.* ① Ce sufere de g ă l b e a z ă (*vorb.* de oi) ¶ ② Despre oameni: gălbejit, galben la faţă.

GALBEN, GALBIN, GALBĂN 1. *adj.* ① De coloarea paiului, lămîii, mălaiului, şofranului, aurului, pucioasei, etc.: floare ~ă, frunză ~ă, ceară ~ă, ¶ ② Despre coloarea feţei: searbăd, palid: era ~ la faţă; avea pielea ~ă; era ~ ca ceara, ca turta de ceară; rasa ~ă, rasa mongolă, caracteristică în special prin coloarea galbenă a pielei ¶ ③ Despre păr: bălan, blond: un păr ~ luciu; ~ ca aurul (RET.) ¶ ④ Friguri ~e ☛ FRIGURI ¶ ⁵ LEMN- ~ = DRACILĂ ¶ ⑥ BURETE-~ ☛ BURETE.

Fig. 2275. Galben austriac.

2. *sn.* Coloarea galbenă.

3. *sm.* Veche monedă de aur, de provenienţă străină, care circula la noi în ţară şi al cărei curs a variat mult în decursul vremurilor; în timpul din urmă (în a doua jumătate a veacului al XIX-lea) valora 11 lei, 75: ~i austriaci (▣ 2275); ~i împărăteşti, ~i olandezi; o salbă de ~i; Ⓟ: cine nu cruţă paraua, nici de ~ nu-i e milă (PANN) [lat. g a l b ī n u s].

GĂLBENARE ☛ GĂLBINARE.

GĂLBENAŞ, GĂLBINAŞ, ○ GĂLBĂNAŞ *sm.* *dim.* GALBEN 3.

GĂLBENEALĂ, GĂLBINEALĂ (*pl.*-eli) *sf.* ¹ Coloare g a l b e n ă a (feţei), paliditate ¶ ② Vopsea galbenă pe care femeile de la ţară o extrag din plante: după culeş răchiţică, de făcut gălbenele (CAR.).

GĂLBENEL, GĂLBINEL 1. *adj. dim.* GALBEN. Cam galben.

2. *sm.* *dim.* GALBEN 3.

3. GĂLBENEA *sf.*, *mai adesea* GĂLBENELE, GĂLBINELE *pl.* ① Plantă acuatică cu flori galbene, ale căror petale sînt mai lungi decît caliciul: creşte prin ape stătătoare şi prin mlaştini; numită şi „hreniţă" *(Nasturtium amphibium)* (▣ 2276) ¶ ② *pl.* Numele mai multor plante ranunculacee cu flori galbene-aurii, numite şi „bo-

Fig. 2276. Gălbenea.

glari", „piciorul-cocoșului" *(Ranunculus pedatus, R. polyanthemus)*, „gălbenele-de-pădure" *(Ran. aureus)* (▣ 2277) ¶ ③ *pl.* = **IARBĂ-DE-LUNGOARE** ¶ ④ *pl.* = **BUREȚE-GALBEN** ¶ ⑤ *pl.* Plantă decorativă, originară din sudul Europei, cu flori galbene-aurii, numită și „filimică", „rufuliță", rușnică", etc. *(Calendula officinalis)* (▪ 2278) ¶ ⑥ *pl.* = **DREȚE** ¶ ⑦ *pl.* = **GĂLBĂJOARĂ.**

GĂLBENEȚ, **GĂLBINEȚ**, *sbst. col.* Mulțime de g a l b e n i.

Fig. 2277. Gălbenele.

GĂLBENUȘ, **GĂLBINUȘ**, ○ **GĂLBĂNUȘ** (*pl.*-**șe**, -**șuri**) *sn* Partea g a l b e n ă a oului de găină și al altor păsări: **dacă era cam răgușit, le bea cu gălbenuș de ou, și i se dregea organul** (SLV.) ¶ ② = **LUBIȚ.**

GĂLBENUȘĂ *sf.* ① **SCRINTITOARE** ¹ ¶ ② = **BURUIANĂ-DE-CINCI-DEGETE**

GALBIN.... ☛ **GALBEN**...

GĂLBINARE, **GĂLBENARE**, ○**GĂLBĂNARE** *sf.* ① Stare bolnăvicioasă provenită din vărsarea fierii în sînge și caracterizată prin colorațiunea g a l b e n ă a albușului ochilor, a pielei feței, etc.; icter: **unii oameni nu mănîncă gălbănuș... să nu se îmbolnăvească de gălbănare** (GOR.) ¶ ② Plantă, cu flori purpurii, numită și „pălămidă" sau „pălămida-boiangiilor", pentru că se scoate din ea o coloare galbenă de vopsit sculele *(Serratula tinctoria)* (▪ 2279).

Fig. 2278. Gălbenele.

GĂLBINEȚ *adj.* Bălaiu, blond [g a l b e n].

GĂLBINICIOS, **GĂLBINIU** *adj.* Cam g a l b e n, care dă în galben, gălbuiu.

GĂLBINIȚĂ (*pl.*-**țe**) *sf.* **SUGEL-GALBEN** [g a l b e n].

GĂLBIOR 1. *adj.* Care bate în g a l b e n, gălbuiu.

2. *sm.* ¹ *dim.* **GALBEN** 3: **veniți cu mine pe ceea lume, ~ii mei!** (ALECS.) ¶ ② *pl.* = **BUREȚE-GALBEN**¹.

Fig. 2279. Gălbinare.

GĂLBIȘOR *adj.* ☛ **BUREȚE-GĂLBIȘOR.**

GĂLBIU *adj.* Gălbuiu: **caii uscați pe coaste smulg iarba gălbie a șesului vitreg** (IRG.) [lat. *g a l b ĭ n e u s -a, -u m].

GĂLBUIU *adj.* Care bate în galben, galben deschis: **...orzul este lungnieț, cu o coajă cam gălbuie, și țeapă în vîrfuleț** (PANN) [g a l b e n, refăcut după o l b u i u].

GĂLEATĂ (*pl.*-**eți** *sf.* ① Vas de lemn în care se mulge laptele de la oi (▪ 2281-2284) ¶ ② Vas de lemn sau de metal cu care se cară sau se scoate apă din puț (▪ 2280), cu care se transportă varul pentru zidari, etc.; Ⓕ: **toarnă cu găleata,** plouă foarte tare ¶ ③ Conținutul unei găleți: **o ~ de apă** ¶ ④ Măsură de capacitate pentru lapte (= 12 ocale), brînză (= 5 ocale), cereale (= 80 de litri) ¶ ⑤ ‡ Dare pe cereale, introdusă de Mihnea-Vodă, în 1577 [lat. vulg. g a l l ē t a].

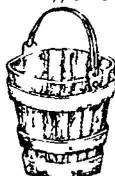
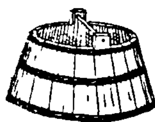

Fig. 2280. Găleată de puț.

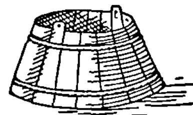
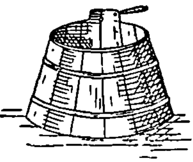

Fig. 2281—2284. Găleți de muls.

***GALENĂ** *sf.* Sulfură de plumb, care se prezintă în cristale sau în mase compacte și din care se extrage plumbul (▪ 2285) [fr.]

Fig. 2285. Galenă.

GALENȚE *sf. pl.*, **GALENȚI** *sm. pl.* Un fel de papuci de lemn (▪ 2287) [ngr.].

***GALERĂ** (*pl.*-**re**) *sf.* ① Corăbioară lungă, cu bordurile puțin ridicate, cu pînze și vîsle, odinioară foarte întrebuințată în Mediterana (▪ 2286): **cele zece galere... fură descărcate de tot felul de arme și muniții** (BĂLC.) ¶ ② *pl.* Osîndă de a vîsli pe galerele Statului, obicinuită odinioară la popoarele care aveau marină, corespunzătoare ocnei sau muncii silnice de astăzi [fr.].

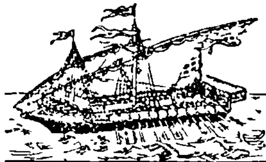

Fig. 2286. Galeră.

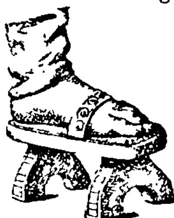

Fig. 2287. Galenți.

***GALERIAN** *sm.* Osîndit la galere [fr.].

***GALERIE** *sf.* ① Coridor, sală lungă, tindă, acoperită, în interiorul sau în afara unei clădiri, servind ca loc de trecere, de plimbare, etc. ¶ ② Sală în care se află expusă o colecțiune de tablouri, de statui, de portrete, de obiecte de istorie naturală, de mașini industriale, etc. ¶ ③ Colecțiunea însăși a acestor tablouri, statui, etc. ¶ ④ Drum subteran într'o mină: **în uriașele galerii deschise la o adîncime de aproape o sută de metri** (VLA-I.) ¶ ⑤ Balcon descoperit care încunjură partea dinapoi a unei corăbii ¶ ⑥ Balconul cel mai de sus într'o sală de spectacol; *prin ext.* însuși publicul care privește spectacolul din acest loc ¶ ⑦ Grup de persoane care privesc în jurul unor jucători: **împrejur ~ numeroasă** (BR.-VN.); Ⓕ: **singura preocupare (a ziariștilor) este de a face efec asupra galeriei** (I.-GH.) ¶ ⑧ Drug de lemn sau de metal de care se atîrnă perdelele sau draperiile (▪ 2288) ¶ ⑨ Placă dreptunghiulară sau circulară de metal, înconjurată de o îngrăditură, care se pune dinnaintea unei sobe, ca să nu cadă cărbunii pe dușumea (▣ 2289) [fr.].

Fig. 2288. Galerie.

Fig. 2289. Galerie.

GALEȘ, **GALIȘ** *adj.* și *adv.* ① Care privesc cu dor, cu tristețe, cu jind (*vorb.* de ochi); duios: **Ce te uiți cu ochii galeși la copacii triști și goi?** (VLAH.); **să te uiți la el cu ochi galiși** (ALECS.); **se mai uită odată la dînsul cu o privire galeșă și miloasă** (ISP.); **ea atunci se uită galiș la mine** (CRG.) ¶ ② Lînced: **era tot galeș, trist, și dus pe gînduri** (ISP.); **mamă, te văd tot galeșă și te pierzi d'a'n picioarele** (ISP.).

GĂLETAR 1. *sm.* ① *Trans.* Cel ce face g ă l e ț i (DENS.) ¶ ② *Maram.* Cel ce mulge (oile) în găleată, mulgător (PAP.).

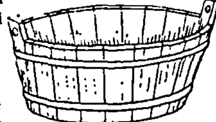

Fig. 2290. Găletar.

2. (*pl.*-**are**) *sn. Mold.* (PAMF.) Un fel de hîrdău în care se spală rufele (▣ 2290).

○ **GĂLETUȘĂ** *sf.* *dim.* **GĂLEATĂ.**

○ **GALFĂD** *adj.* *Băn. Olten.* Galben la față, gălbejit.

○ **GĂLFEZI** (-ezesc) *vb. intr. Băn*ǀ *Trans.* A se îngălbeni la față: **biata fată... se sparie... şi, gălfezind, abia se mai poate ținea pe picioare** (MAR.) [g a l f ă d].

***GALICAN** *adj.* Privitor la biserica Franței independentă, în unele privințe, de autoritatea papei: **biserica ~ă** [fr.].

***GALICISM** (*pl.*-me) *sf.* Construcțiune, locuțiune, vorbă particulară limbii franceze [fr.].

GĂLIGAN *sm.* Lungan; **un ~ de şcolar, cît un bivol de mare** (I.-GH.) [g l i g a n].

***GALIMATIE** *sf.* Şir de vorbe goale, încurcate, fără legătură între ele şi lipsite de înțeles [fr.].

***GALINACEE** *sf. pl.* Ordin de păsări, care cuprinde cocoşul şi găina, ca tipuri principale, curcanul, fazanul, păunul, bibilica, prepelița, potîrnichea, etc.; — şi *sg.* GALINACEU. pasăre din acest ordin (▣ 2291) [fr.].

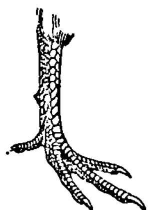

Fig. 2291. Picior de galinaceu.

GALION (*pl.*-oane) *sn.* ① ‡ Corabie mare de războiu (▣ 2292) ¶ ② În poezia populară: corabie de transportat mărfuri ¶ ③ Scîndurică sau placă dreptunghiulară de zinc cu cîte o stinghie pe două din laturi, pe care zețarul deşartă vingălacul cu rîndurile culese; numită şi „şif" (▣ 2293) [ngr.].

Fig. 2292. Galion.

GALIŞ ☛ GALEŞ.

GALIȚĂ (*pl.*-țe) *sf. Bucov.* ① = GAIȚĂ[1] ① ¶ ② *pl.* Păsări de curte (găini, rațe, gîşte, etc.): **înconjurat de atîta amar de galițe** (CRG.); **morărița şi-a crescut gîşte şi rațe şi alte galițe** (RET.) [comp. vsl. g a l i c a „cioacă"].

***GALOFOB** *adj* şi *sm.* Care urăşte pe Francezi [fr.].

***GALOFOBIE** *sf.* Ură împotriva Francezilor [fr.].

***GALOMAN** *adj* şi *sm.* Care admiră peste măsură şi caută să imite în toate pe Francezi [fr.].

***GALOMANIE** *sf.* Admirațiune şi dragoste exagerată pentru Francezi [fr.].

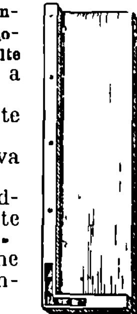

Fig. 2293. Galion.

***GALON** *pl.*-oane) *sn.* ① Ⓣ Fâşie, panglică, şiret de lînă, de mătase, de fir (aur, argint) ce se coase pe marginea unui vestmînt, ca podoabă sau pentru a ascunde o cusătură (▣ 2294): **livreaua în galoanele de fir apare... şi... brezintă un plic mare** (VLAH.) ¶ ② Fâşie de lînă sau de fir ce se coase pe mîneca subofițerilor, spre a arăta gradul ce-l au: **~ de fruntaş, de caporal, de sergent** ¶ ③ (P) Subofițerii, gradații: **galoanele steteau de-o parte** (PAMF.) [fr.].

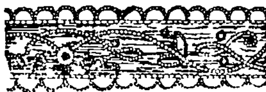

Fig. 2294. Galon.

***GALONAT** *adj.* Ⓣ Împodobit cu g a l o a n e: **livrele galonate** (ODOB.).

***GALOP** (*pl.*-puri) *sn.* ① Goana cea mai mare a calului, compusă dintr'o serie de sărituri (▣ 2295); Ⓕ: **societatea noastră a mers şi ea, cînd mai la pas, cînd mai în ~, spre o desfăşurare... mai largă** (VLAH.) ¶ ② Numele unui dans modern cu mişcări foarte vioae [fr.].

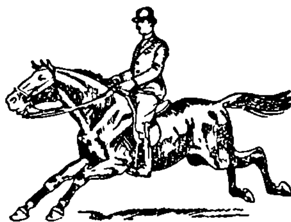

Fig. 2295. Galop.

***GALOPA** (-pez) *vb. intr.* A merge în galop, în goana calului: **d'abia se puteau ține de dînsul cei doi lăturaşi, galopînd în fuga mare** (I.-GH.) [fr.].

***GALOPANT** *adj.* ① Care merge în galop, foarte repede ¶ ② **Ftizie, oftică ~ă,** ftizie care înaintează foarte repede şi răpune în scurt timp pe bolnav: **a cîştigat... un junghiu bun care... l-a dat într'o oftică ~ă** (I.-GH.) [fr.].

***GALOŞ** *sm.* Încălțăminte de cauciuc ce se poartă peste ghete, spre a le feri de umezeală sau de noroiu (▣ 2296): **îşi lasă ~ii la scară** (NEGR.) [fr.].

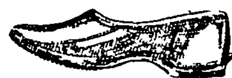

Fig. 2296. Galoş.

GĂLUŞCĂ (*pl.*-uşte, -uşti) *sf.* Cocoloş de aluat, de griş, sau de carne tocată: **găluştele se fac din făină de grîu** (ŞEZ.); Ⓕ: **a înghiți găluşca,** a răbda o dojană, o mustrare, a suferi în tăcere o ocară sau o batjocură [rus.].

***GALVANIC,** *adj.* Privitor la galvanism: **pilă ~ă; curent ~** [fr.].

***GALVANISM** *sbst.* ① Fenomene electrice produse în muşchi prin trecerea unui curent (semnalate pentru întîia oară de Galvani) ¶ ② Electricitate desvoltată prin acțiunea chimică care rezultă din contactul a două substanțe eterogene [fr.].

***GALVANIZA** (-izez) *vb. tr.* ① A electriza cu ajutorul pilei galvanice ¶ ② Ⓕ A da o vigoare, o vitalitate factice şi trecătoare: **simțeau că galvanizează un corp mort** (I.-GH.) [fr.].

***GALVANIZARE** *sf.* ① Faptul de a g a l v a n i z a ¶ ② Operațiune prin care se acopere fierul cu un strat subțire de zinc, spre a-l feri de oxidare.

***GALVANO** *sbst.* Clişeu tipografic obținut prin galvanoplastie [fr.].

***GALVANOCAUSTICĂ** *sf.* Cauterizare lentă prin curentul electric [fr.].

***GALVANOMETRU** (*pl.*-tre) *sn.* Instrument cu care se măsoară intensitatea curenților electrici (▪ 2298) [fr.].

***GALVANOPLASTIC** *adj.* Privitor la galvanoplastie [fr.].

***GALVANOPLASTIE** *sf.* ① Operațiune prin care se aplică cu ajutorul pilei galvanice, un strat metalic pe un obiect ¶ ② Operațiune prin care, se obține cu ajutorul curentului electric, tiparul sau matrița unui obiect (medalie, caracter tipografic etc.), după care acest obiect poate fi apoi reprodus (▪ 2297) [fr.].

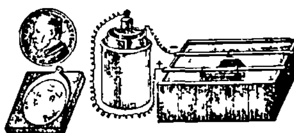

Fig. 2297. Galvanoplastie.

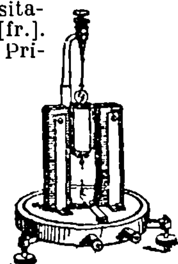

Fig. 2298. Galvanometru.

***GALVANOSCOP** (*pl.*-oape) *sn.* Un fel de gal- 15.000
vanometru care face sensibile vederii efectele galvanice (▪ 2299) [fr.].

Fig. 2299. Galvanoscop.

***GALVANOTIPIE** *sf.* Reproducere, prin procedee electrolitice, a unor gravuri în relief, a caracterelor tipografice, etc. pentru a obține un clişeu numit „galvano" [fr.].

***GAMĂ** (*pl.*-me) *sf* ① Seria, scara celor şapte note muzicale principale (do, re, mi, fa, sol, la, si), aşezate în ordinea lor de urcare sau de coborîre (▣ 2300) ¶ ② Ⓕ Serie de colori care trec gradat de la una la alta: **străbătînd toată gama colorilor** (VLAH.) [fr.].
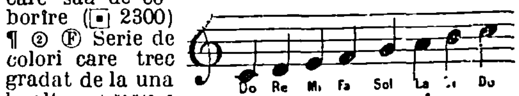

Fig. 2300. Gamă.

GĂMĂLIE *sf.* Capătul mai gros, bulbucat al acului cu care se prinde ceva: **ac cu ~; inima din noi se făcu cît o ~ de ac** (ODOB.) [ung. g o m o l y].

GĂMAN *sm.* Mîncău, mîncăcios, nesățios, lacom: **~ul mînca căzăcește** (DLVR.).

***GAMBĂ** (*pl.*-be) *sf.* Partea piciorului de la genunchiu pînă la glezne [it.].

***GAMBIERĂ** = JAMBIERĂ.

***GAMELĂ** (*pl.*-le) *sf.* ⚔ Vas mic de metal în care soldatul își primește porția de mîncare (▣ 2301) [fr.].

***GAMOPETALĂ** *adj. f.* ✿ **Corolă ~**, corolă ale cărei petale sînt lipite una de alta (▪ 2302) [fr.].

***GAMOSEPAL** *adj.* ✿ Se zice despre un caliciu ale cărui sepale sînt lipite una de alta [fr.].

Fig. 2301. Gamelă.

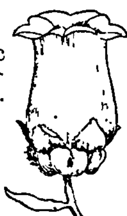

Fig. 2302. Corolă gamopetală.

***GARĂ** (*pl.*-gări) ① Stațiunea unui drum de fier, locul de sosire și de plecare a trenurilor dintr'o localitate (▣ 2303) ¶ ② Clădirea dintr'o astfel de stațiune, unde se vînd biletele și unde așteaptă călătorii [fr.].

GARAFĂ ☞ CARAFĂ.

***GARAJ** (*pl.*-aje) *sn.* ① Aducerea, adăpostirea vagoanelor într'o gară pe niște șine unde nu circulă trenurile: **linie de ~** ¶ ② Adăpost pentru automobile, biciclete, etc.

***GARANT** *adj.* și *sm.* ① Care-și ia răspunderea pentru un lucru: **puterile ~e** ¶ ② Chezaș [fr.].

***GARANTA** -tez *vb. tr.* ① A-și lua răspunderea unei datorii făcute de altul, a da chezășie, a se pune chezaș ¶ ② A răspunde de bună calitatea lucrului vîndut ¶ ③ A încredința, a certifica [fr.].

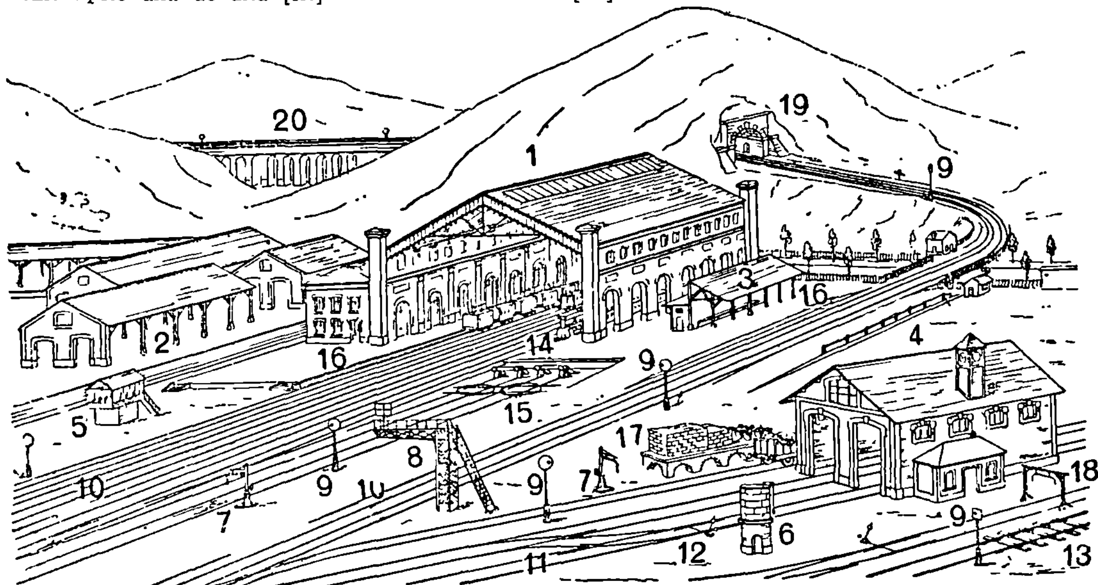

Fig. 2303. Gară. 1. Gara. — 2. Gara de mărfuri. — 3. Marchiză. — 4. Remiză pentru locomotive. — 5. Post de acar. — 6. Rezervor. — 7. Priză de apă. — 8. Semafor. — 9. Disc. — 10. Șine. — 11. 12. Macazuri. — 13. Traverse. — 14. Parapet. — 15. Plăci turnante. — 16. Peron. — 17. Peronul cărbunilor. — 18. Gabarit. — 19. Tunel. — 20. Viaduct.

GANCE *sf.* Defect corporal, boală organică (mai ales la vite), rană învechită [comp. rut. g a n č].

GANG (*pl.*-guri) *sn.* ① Trecere pe sub boltitura unei porți sau unei case: **a intrat, către seară, pe ~ul unui palat** (CAR.); **o vedea... intrînd cu o frică de tîlhar sub ~ul unui hotel** (VLAH.) ② Coridor, galerie, sală [germ.].

***GANGĂ** *sf.* Substanțele pietroase și cristalizate care umplu un filon și în care se află amestecat minereul sau piatra prețioasă [fr.].

***GANGLION** (*pl.*-oane) *sn.* ① Mică umflătură globuloasă, tare, care se formează în tendoane și în mușchi ¶ ② Numele nodurilor ce se găsesc pe traiectul nervilor sau vaselor limfatice [fr.].

***GANGLIONAR** *adj.* Care prezintă ganglioane; care e de natura ganglionului nervos [fr.].

***GANGRENĂ...** ☞ CANGRENĂ...

GANGUR ☞ GRANGUR.

GANȚĂ (*pl.*-țe) *sf. Olten.* (VÎRC.) Ori-ce insectă dipteră ca musca, albina, etc.

GĂOACE, GHIOACE, GHIOACĂ *sf.* ① Coaja oului: **în ziua de Paști, să nu arunci ghiocile ouălor roșii afară, că-ți arunci norocul și rodul** (GOR.) ¶ ② Coaje de nucă, de alună, de migdală, etc.: **scoase din găoacea de nucă rîndul de haine** (ISP.) ¶ ③ Alveolă, chilioara din fagur (MAR.).

GĂOAZĂ *sf.* ① Gaura șezutului ¶ ② Canalul vaginal.

GAR[1] *interj.* Imită strigătul cioarei (— cîr!).

GAR[2] *sbst.*, GARĂ *sf. Băn.* Cenușă de paie arse [srb.].

***GARANȚĂ** *pl.*-țe) *sf.* ✿ = ROIBĂ [fr.].

***GARANȚIE**, *sf.* ① Îndatorire de a plăti datoria altuia, în cazul cînd acesta nu plătește, chezășie ¶ ② Ceea ce garantează, ceea ce încredințează, certifică un lucru [fr.].

Fig. 2304. Gard de nuiele.

GARD[1] (*pl.*-duri) *sn.* ① Împrejmuire în jurul unei grădini, unei curți, unui țarc sau ocol de vite, făcută mai adesea din pari împletiți cu nuiele (▪ 2304); alte-ori din spini, bolovani, etc.: **a ocoli, a îngrădi, a împrejmui cu un ~; înaintea ușei era o curte îngrădită cu ~ de nuiele** (MERA); **~ul fără proptele cade în timpuri grele** (ZNN.); **~ viu**, împrejmuire formată din arbuști plantați și în plină vegetație (▣ 2305): **toată grădinița mea (e) înconjurată cu ~ viu** (NEGR.); Ⓟ F:

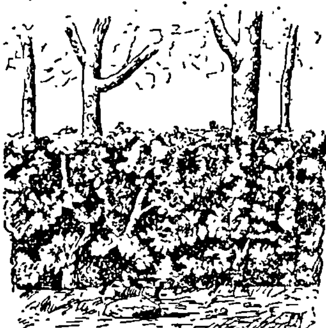
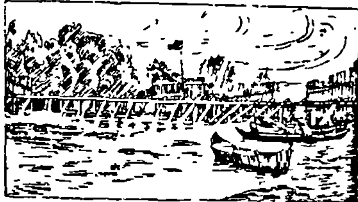

Fig. 2305. Gard viu.

a sări peste ~uri, a umbla după femei (sau femeile după bărbaţi); a lega pe cineva la ~, a-l prosti, a-l face să creadă lucruri neadevărate; a lega cartea de ~ (SAD.) (PAMF.), a se lăsa de carte; prost ca ~ul, foarte prost; a o potrivi, a o nimeri (ca Ieremia cu oiştea'n ~, a face sau a spune o prostie, a face una boacănă; a-şi pune ~ la gură, a-şi pune lacăt la gură; a deslega calul de la ~ (CRG.), a deschide gura să vorbească, a spune ce ştie; a da ceva din ~ul popii (PAMF.) *sau* din ~ul Oancei, a refuza să dea: din ~ul Oancei ţi-a da-o împăratul, dacă n'oiu fi şi eu pe-acolo (CRG.) ☛ OCHIU, ORB ¶ ③ Împletitură de nuiele aşezată în mijlocul unei ape, pentru prins peşte; numită şi „gard sterp" (▣ 2306) [comp. alb. g a r θ].

Fig. 2306. Gard sterp.

*GARD² = GUARD.

*GARDĂ (*pl.* gărzi) *sf.* ① Pază, strajă: a face ~, a fi de ~; soldat de ~, intern de ~ ¶ ② Soldaţii însărcinaţi a face paza ¶ ③ Corp de ~, soldaţii aşezaţi într'un loc anumit, spre a fi distribuiţi la diferite servicii ¶ ④ Garda pieţei, cazarma, locul unde stau soldaţii însărcinaţi cu paza oraşului şi care serveşte şi de închisoare militară ¶ ⑤ Număr de soldaţi însărcinaţi cu paza unui principe, unui comandant, etc.; ~ de onoare, corp de soldaţi însărcinaţi să însoţească pe un personaj, în semn de cinste ¶ ⑥ ~ naţională, ~ civică, miliţie burgheză ¶ ⑦ Partea de la mînerul unei săbii care acopere şi apără mîna, strajă: puse mîna pe garda săbiei (C.-ZAMF.) ¶ ⑧ La scrimă: poziţiune în care cineva e apărat de loviturile adversarului [fr.].

*GARDENIE *sf.* Arbust originar din America tropicală cu flori mari, elegante, albe şi foarte mirositoare, ce se cultivă ca plantă de ornament *(Gardenia)* (▪ 2307) [fr.].

Fig. 2307. Gardenie.

*GARDEROBĂ (*pl.*-be), *sf.* GARDEROB *pl.*-oabe) *sn.* ① Dulap de haine, de rufe ¶ ② Cameră unde se ţin haine şi tot ce trebue pentru îmbrăcăminte ¶ ③ Toate hainele sau îmbrăcămintea unei persoane [fr.].

*GARDEROBIER *sm.* Cel ce la un teatru, la o sală de spectacol, etc. ia în păstrare hainele (mantalele, pălăriile, galoşii, etc.) spectatorilor [g a r d e r o b ă].

*GARDIAN *sn.* Păzitor, paznic [fr.].

GARDINĂ (*pl.*-ni *sf.*, GARDIN *sm.* ① Scobitura, crestătura, şanţul făcut la capetele dinăuntru ale doagelor (unui butoiu, unei găleţi, etc.), spre a putea sta fundul ¶ ② Marginea de deasupra ghizdurilor unei fîntîni, doagelor unui vas de lemn [comp. germ. G a r g e l].

GĂRDINAR, ○ GĂRDINER (*pl.*-re) *sn.* Unealtă a dogarului cu care acesta face g a r d i n i l e la doage (▣ 2308).

Fig. 2308. Gărdinare.

*GARDIST *sm.* Sergent de stradă [g a r d ă].

GĂRDUI (-uesc) *vb. tr.* A îngrădi, a împrejmui cu un g a r d.

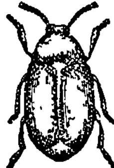
GĂRDULEŢ, ○GĂRDUŢ (*pl.*-ţe) *sn. dim.* GARD.

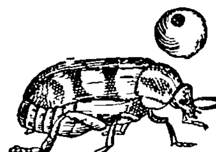
GARGARĂ (*pl.*-re) *sf.* ① Faptul de a se gargariza: a face ~ ¶ ② Băutura, medicamentul cu care se gargarizează cineva [ngr.].

GARGARISI = GARGARIZA [ngr.].

GĂRGĂRIŢĂ (*pl.*-ţe) *sf.* Mic gîndac cafeniu, lung de 3—4 milimetri, care-şi depune ouăle în boabele de grîu, de mazăre, de bob, etc,. unde se desvoltă viermele, făcînd mari stricăciuni bucatelor din magazine şi hambare, mai ales cînd nu sînt bine îngrijite: se deosebesc mai multe specii: GĂRGĂRIŢA - DE - BUCATE *sau* GĂRGĂRIŢA-NEAGRĂ *(Calandra granaria)* (▪ 2309), GĂRGĂRIŢA-DE-BOB *(Bruchus granarius)* (▪ 2310), GĂRGĂRIŢA-DE-MAZĂRE *sau* MAZĂRARUL *(Bruchus pisi)* (▣ 2311) etc. [comp. srb. g a g r i c a].

Fig. 2309. Gărgăriţă-de-bucate.

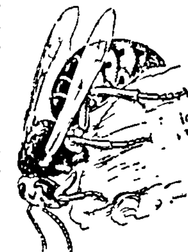

Fig. 2310. Gărgăriţă-de-bob.

Fig. 2311. Gărgăriţă-de-mazăre.

GĂRGĂRIŢOS *adj.* Cu g ă r g ă r i ţ e, găurit de gărgăriţe.

*GARGARIZA (-izez) *vb. refl.* A-şi clăti gura sau gîtlejul cu un lichid [fr.].

GĂRGĂUN *sm.* ① Cea mai mare şi mai veninoasă dintre viespi care sbîrnăe tare, cînd sboară; numită şi „bărzăun", „găun", etc. *(Vespa crabro)* (▪ 2312) ¶ ② *pl.* Ⓕ Toane, capricii, fumuri, idei extravagante: nu mă mai face să-mi intre ~ii în cap (ISP.); cînd oare îţi vor ieşi ~ii din cap, bărbate (GN.) P

Fig. 2312. Gărgăun.

○ GĂRÎNĂ (*pl.*-ni) *sf.* *Băn. Trans.* Loc unde s'a tăiat codrul şi a crescut pădure tînără; pădurice.

*GARMOND *sbst.* Caracter tipografic de zece puncte, între petit şi cicero (☛ ▪ TAB. XIX) [germ.].

GĂRNICIOARĂ (*pl.*-re) *sf.* ◊ *dim.* GARNIŢĂ.

*GARNISI -isesc *vb. tr.* A găti, a îngriji, a împodobi cu cele trebuincioase: ~ o odaie cu mobile, ~ o pălărie cu flori [fr. g a r n i r].

*GARNITURĂ (*pl.*-turi) *sf.* ① Ceea ce se pune, ce se adaogă la un lucru spre a-l garnisi, spre a-l împodobi: înregistrase... colorile şi garniturile cocoanelor la baluri (I.-GH.) ¶ ② Asortiment deplin; ~ de treierat, maşină de treierat (cu aburi) cu toate accesoriile ei [fr.].

○ GARNIŢĂ, GÎRNIŢĂ (*pl.*-ţe) *sf.* *Olten. Mold.* ◊ *Bucov.* Găleată de tinichea, de zinc, etc. [comp. srb. g r n a c, pol. g a r n i e c].

*GARNIZOANĂ (*pl.*-ne *sf.* ① Trupe instalate într'o cetate, într'un loc întărit, spre a-l apăra ¶ ② Oraşul unde e instalată o trupă [fr.].

GAROAFĂ (*pl.*-fe) *sf.* ① Gen de plante, cu flori mai adesea roşii, trandafirii sau albe, cu miros foarte plăcut, cu foarte multe specii, din care o parte cresc sălbatice, iar altele se cultivă prin grădini *(Dianthus caryophillus)* (▣ 2313); GAROAFE - DE - MUNTE, GAROAFE - SĂLBATICE *sau* „flori-domneşti", o specie a acestei plante care creşte prin fîneţele, poienile şi păşunile umede

Fig. 2313. Garoafe.

Fig. 2314. Garoafe-de-munte.

din munţi (*Dianthus superbus*) (▣ 2314) [ngr. γαρόφαλον.

GAROFIŢĂ (*pl.*-ţe) *sf.* ♣ ① *dim.* GAROAFĂ ¶ ② GAROFIŢE *pl.* Varietate de garoafă, numită şi „garoafe-de-cîmp", „garoafe-sălbatice" sau „cuişoare", cu flori purpurii, care creşte prin fîneţele uscate, prin livezi şi pe coline (*Dianthus carthusianorum*) (▪ 2315) ¶ ③ GAROFIŢE-DE-GRĂDINĂ, varietate de garoafă, originară din apusul Europei, cu flori numeroase dispuse în fascicule, grupate în buchete, cultivată prin grădini (*Dianthus barbatus*) (▪ 2316).

Fig. 2315. Garofiţe.

Fig. 2316. Garofiţe-de-grădină.

GĂROŞ *adj.* Pătat pe spinare cu negru: cîine ~; capră ~ă [srb. g a r u š a „oaie neagră"].

GĂSELNIŢĂ (*pl.*-ţe) *sf.* ♣ Fluture mic, larvele căruia, numite „careţi", se introduc în stupi şi mănîncă ceara din faguri; se mai numeşte şi „molia-albinelor" (*Galleria melonella*) (▪ 2317) [vsl. g a s ĕ n i c a].

Fig. 2317. Găselniţă.

GĂSI (-ăsesc) 1. *vb. tr.* ① A da peste cineva; peste un lucru pierdut sau ascuns căutîndu-l sau din întîmplare, a afla: mi-am găsit inelul; n'a găsit pe nimeni acasă; rămîi cu Dumnezeu, tată, şi să te găsesc sănătos (ISP.); pe unde nu cauţi, pe acolo îl găseşti; au găsit o comoară; cine caută, găseşte ☛ CĂUTA 1 ①; Ⓕ: a-şi ~ beleaua; a nu-şi ~ astîmpăr; ~ vreme cu prilej; a nu-şi ~ locul, a nu putea sta liniştit (de nerăbdare, de durere, etc.), a nu se mai astîmpăra; a-şi ~ omul, a da peste unul mai tare, mai priceput, etc. care să-l poată birui ¶ ② A descoperi (după cercetări sau meditări îndelungate), a inventa, a născoci: ~ un mijloc, ~ un leac ¶ ③ A socoti, a chibzui, a i se părea (că e bine sau rău): ~ cu cale ☛ CALE ⑭, ~ de cuviinţă, ~ nimerit ¶ ④ A-i veni pe neaşteptate, a i se întîmpla: am ajuns ce n'am gîndit, şi mă mir ce m'a găsit.

2. *vb. intr.* ① A-i veni aminte, a-i trece prin minte, a-i abate să se apuce de ceva): tocmai acum ţi-ai găsit să speli? ¶ ② Ţi-ai găsit! vorbă să fie! ei aşi!

3. *vb. refl.* ① A exista, a se afla: nu se mai găseşte alta pe lume ¶ ② A fi (undeva): a se ~ de faţă.

GĂSIT *sbst.* Faptul de a g ă s i: bun ~, bătrînule, îi spuseră ei (ISP.).

GĂSITOR *adj. verb.* GĂSI. Care găseşte.

***GASTEROPODE** *sf. pl.* ♣ Clasă de moluşte care se mişcă cu ajutorul unui picior larg şi turtit situat sub pîntece; tipul de căpetenie e melcul [fr.].

***GASTRALGIC** *adj.* ✗ Privitor la gastralgie [fr.].

***GASTRALGIE** *sf.* ✗ Durere situată în regiunea stomacului [fr.].

***GASTRIC** *adj.* ✗ Care aparţine stomacului, privitor la stomac, care se formează în stomac: suc ~ [fr.].

***GASTRITĂ** *sf.* ✗ Inflamaţiune a (mucoasei) stomacului, aprindere de maţe [fr.].

***GASTRO-ENTERITĂ** *sf.* ✗ Inflamaţiune simultană a mucoasei stomacului şi a aceleia a intestinelor [fr.].

***GASTROLOGIE** *sf.* ✕ Arta culinară [fr.].

***GASTRONOM** *adj.* şi *sm.* ✕ Care ţine la bucate bine gătite şi la băutură bună, care se închină pîntecelui [fr.].

***GASTRONOMIC** *adj.* ✕ Privitor la gastronomie [fr.].

***GASTRONOMIE** *sf.* ✕ Arta de a mînca bucate bine gătite: o plăcintă pîntecoasă... cap d'operă în ~ (NEGR.) [fr.].

GAŞCĂ (*pl.* gaşte) *sf.* ① *Mold.* Şatră, baracă ¶ ② Adunătură, clică, tovărăşie, cuib de oameni cu apucături sau cu scopuri rele: am să... sparg gaşca asta de ţiitori şi de ţiitoare (D.-ZAMF.).

GAŞPER *sm.*, GAŞPERIŢĂ (*pl.*-ţe) *sf.* Una din numeroasele porecle date Ţiganului (Ţigăncii): al dintîi Gaşper... cum păşi pe uşă... s'a buimăcit (JIP.); Gaşperiţa se duse îndată în bucătărie şi puse la cale ce să facă cu mielul (ISP.) [G a ş p a r, unul din cei trei regi magi, înfăţişat, de obiceiu, ca un Arap].

GATA *adj. invar.* şi *adv.* ① Isprăvit, la care nu mai trebue lucrat nimic, făcut de tot, gătit: hainele sînt ~; mîncarea e ~; haine ~, ce se cumpără făcute (nu după măsură) din prăvălie; pe bani ~, numerar, (plătind) peşin (nu pe datorie) ¶ ② Pregătit, dispus, pe cale de a face ceva: eşti ~? ~ de plecare ¶ ③ De-a ~, fără a munci, fără a-şi da vre-o osteneală; de tot, cu totul: Doar cu gîndul le gîndeşte, Şi de-a ~ toate-i vin (VLAH.); credea să găsească de-a ~ o armată organizată şi disciplinată (I.-GH.); a veni la ~, a găsi treaba făcută de alţii; a da ~, a isprăvi, a prăpădi; gata-gata, cît p'aci: gata-gata să facă iar războaie şi vărsări de sînge (CAR.) [comp. alb. g a t].

† **GĂTA** ☛ GĂTI.

GĂTEALĂ (*pl.*-eli) *sf.* ⚠ Îmbrăcămintea şi podoabele cu care se g ă t e s c, se dichisesc femeile, toaletă: fetele... ardeau de neastîmpăr să vadă găteala de mireasă a Martei (SLV.): *pr. ext.*: se înalţă, strălucitoare în găteala ei... biserica lui Ştefan cel Mare (IRG.).

GĂTEJ *sn.*, *mai adesea pl.* GĂTEJE. Nuiele, crengi uscate pentru aprins focul, uscături, vreascuri: un ~, ca din întîmplare, se aprinse ca un chibrit (DEM.); aprinseră un foc de paie cu cîteva ~e (DLVR.) [comp. slav. g a t ĭ „faşine"].

GĂTEJEL 1. *sm.* ♣ = PITULICE [pasărea obicinueşte să se ascundă în g ă t e j e].

2. GĂTEJELE *sf. pl.* ✕ Mîncare ciobănească preparată din urdă dulce şi zer (ŞEZ.) (RV.-CRG.).

***GATER** (*pl.*-ere) *sn.* ☛ Ferestrău mecanic [germ.].

GĂTI (-ătesc), † GĂTA (-ătez, ○ gat) 1. *vb. tr.* şi *refl.* ① A (se) ţinea g a t a, a (se) pregăti: ~ de drum, de plecare, de război; Ⓟ: nu e pentru cine se găteşte, ci pentru cine se nimereşte ¶ ② A sta gata, a fi pe cale să... cînd se gătea a-l strivi cu piciorul (ISP.); poate fie-cine să ucigă... pre cela ce să gătează să-l fure (PRV.-LP.) ¶ ③ ✕ A face bucate, a prepara mîncarea la foc: ~ de mîncare; ~ bucate ¶ ④ Ⓣ A (se) îmbrăca frumos, a (se) dichisi: ~ ca de sărbătoare.

2. *vb. tr.* şi *intr.* A isprăvi, a sfîrşi, a fi gata: ~ de citit o carte; ~ cu scrisul.

3. *vb. tr.* A da gata, a prăpădi, a nimici.

○ **GATII** *sf. pl. Maram. Oaş.* Ⓣ Izmene largi pe care le poartă bărbaţii, vara, în loc de pantaloni (▣ 2318) [ung. g a t y a].

Fig. 2318. G. Gatii.

GĂTIT 1. *adj. p.* GĂTI. ① Pregătit preparat ¶ ✕ ② Preparat la foc (despre bucate) ¶ ③ Ⓣ Împodobit, dichisit.

2. *sbst.* Ⓣ Faptul de a (se) găti.

GĂUN, GĂUNE *sm. Trans. Oaş.* ♣ = GĂRGĂUN: Se pun pe lîngă tăhuiul Şi-i umplu cu găuri capul (RET.) [lat. * c a v ō - n e m].

○ **GĂUNĂ** (*pl.*-ni) *sf. Bucov.* Gaură în pămînt care are forma unei jumătăţi de cuib de pasăre: îşi fac căsuicile lor prin... găuni în pămînt (RET.) [lat. c a v o, - v o n e m].

○ **GĂUNOIU** *sm. Trans.* (CONV.) ♣ = GĂUN.

GĂUNOS *adj.* ① Găurit pe dinăuntru, scorburos: dinte ~; în tulpina găunoasă a copacului (ODOB.) ¶ ② Lipsit de miez, sec: alună, nucă găunoasă; Ⓕ: are capul ~ şi-i cîntă greierii în el (JIP.) [g ă u n ă].

GĂUNOŞI (-oşesc) *vb. tr.* A face g ă u n o s.

GĂUNOŞITURĂ (*pl.*-turi) *sf.* Scorbura, golul dintr'un lucru găunoşit, căruia i s'a deşertat miezul [g ă u n o ş i].

GAURĂ (*pl.* găuri) *sf.* ① Deschizătură sau adîncătură, mai mare sau mai mică, făcută într'un lucru (*Mold.* „bortă"): ~ mare; ~ adîncă; găurile fluierului; a se uita prin gaura broaștei; gaura inelului, acului, cheii; gaura urechii, pe unde se atîrnă cerceii; ~ în pămînt; ~ de șoarece, de șarpe; nu veți scăpa nici în gaură de șarpe (ISP.); doară nu s'o face ~ în cer ☞ CER[2] ①; a astupa o ~, Ⓕ a plăti o datorie: sumă cu care... ar fi putut astupa multe găuri (BR.-VN.) ¶ ② Ⓕ Casă proastă, bordeiu ¶ ③ Celulă în fagur ¶ ④ ☞ ARȘIC [lat. c a u l a].

GĂURAR (*pl.*-are) *sn.* ① Lopățică, scîndurica cu mai multe găuri de la sulul dinainte al războiului (☞ ⊡ 106, C) ¶ ② *Trans.* Otricală, unealta de fier cu care se fac g ă u r i la opinci (VIC.).

GĂURI (-resc) *vb. tr.* A face o g a u r a (sau mai multe găuri): Ⓟ: picătura găurește piatra: ~ urechile, a face găurile pentru atîrnat cerceii; Ⓕ a asurzi.

GĂURICĂ (*pl.*-rele), **GĂURICE** *sf. dim.* GAURĂ: bagă cheia în găuricea ușii celei de aramă (MERA).

○ **GĂURICIOS** *adj. Băn.* Cu g ă u r i, găunos.

GĂURIT 1. *adj. p.* GĂURI ¶¶ Ⓒ NEGĂURIT.

2. *sbst.* Faptul de a găuri.

GĂURITOARE *sf.* Unealtă sau mașină de g ă u r i t.

○ **GĂUROS** *adj. Oaș.* Cu g ă u r i, găunos.

○ **GĂURUȚĂ** (*pl.*-țe) *sf. Oaș. dim.* GAURĂ.

GĂVAN *pl.*-ne, -nuri) *sn.* ① Partea scobită a lingurii: la cuțitul și le taie De la linguri tot ~ul (SPER.) ¶ ② *Maram. Trans.* (PAP.) (DENS.) Lingură mare întrebuințată la stînă, polonic ¶ ③ Palma mîinii, cînd adunăm degetele, făcînd-o ca un căuș ¶ ④ Orbită, scobitura în care e așezat ochiul: îi luceau ochii în ~urile lor adînci (SAD.) ¶ ⑤ Strachină de lemn scobit (⊡ 2319): Țiganii... s'au vorbit... să ducă și ei plocon domnului un ~ cu lapte acru (JIP.): gazda... umplu un ~ de lemn cu porumb fiert ¶ ⑥ Jghiabul mesei tîmplarului, în care se țin uneltele [comp. gr.-biz. γαβένα și blg. srb. v a g a n].

Fig. 2319. Găvan.

GĂVĂNAT *adj.* Scobit, concav ca un g ă v a n.

○ **GAVANOS** (*pl.*-oase) *sn. Mold.* Borcan vas de lut smălțuit pentru păstrat dulceață, untură, sare, etc.: scrisoarea era scurtă, dar întovărășită de cîteva gavanoase cu dulceți (GN.) [tc. k a v a n o s].

○ **GAVANOȘEL** (*pl.*-ele) *sn. dim.* GAVANOS. Borcănaș: merge de ascunde ~ele (ALECS.); Acolo, ~e, aici sipuri, butelcuțe (STAM.).

○ **GAVĂT** *sm. col. Olten. Băn.* ① Paraziți, păduchi, viermi: gadini... însemnează... lăcuste, omizi, viermi, goange și alt ~ (MAR.) ¶ ② *Olten.* Lupi [bg. g a v e d].

○ **GĂVĂUNĂ** = VĂGĂUNĂ: se ascunsese pe semne în atare ~ sub pămînt (MERA); rendez-vous i-a dat în șură, ori în pod de ~? (EMIN.).

† **GĂVOZD** (*pl.*-oazde) *sn.* ① Cuiu; cuiu pentru șindrilit (FR.-COR.) ¶ ② *Oaș. Trans.* Ic, pană (cu care se crapă lemnele) [vsl. g v o z d ŭ].

† **GĂVOZDI** (-desc) 1. *vb. intr.* ‡ A țintui cu cuie.

2. *vb. tr. Mold.* A înghesui, a ghemui; a piti: veverițele găvozdite una peste alta (CRG.) [vsl. g v o z d i t i.]

GAVRILĂ *sm.* Numele popular al ursului, Moș Martin [*npr.* G a v r i l (ă)].

***GAZ**[1] (*pl.*-ze) *sn.* ① Nume dat tuturor corpurilor fluide ca și aerul; ~ de iluminat, ~ aerian, gazul obținut prin distilarea cărbunilor de piatră, întrebuințat pentru luminat ¶ ② Petrol de lampă [fr.].

***GAZ**[2] *sbst.* Țesătură foarte subțire, de mătase sau de fir; zăbranic [fr. g a z e].

GĂZAR *sm.* Cel ce vinde petrol de luminat (⊡ 2320) [g a z].

GAZDĂ (*pl.*-de) *sm.* și *f.* ① Stăpîna sau stăpînul casei, în raport cu oaspeții pe care-i primesc: și el și gazda s'au sculat cu noaptea 'n cap (VLAH.); a trage în ~; a primi în ~; ~ de hoți, cuib de hoți; cel ce adăpostește pe hoți în casa lui și tăinuește obiectele furate: e mai rău gazda fotrilor decît lotrul (TICH.); gazda de furi să se pedepsească ca furul (LEG. CAR.); Ⓕ F: gazda bătăilor, cel ce primește bătăi de la toți ¶ ② Locuință provizorie, odaie luată cu chirie într'o casă particulară ¶ ③ *Tr.-Carp.* Gospodar, om cu casă, cu dare de mînă, bogătaș [ung].

○ **GĂZDAC**, **GĂZDAG** *adj.* și *sm. Trans. Maram.* Bogătaș: Lăcomit-am, lăcomit, lăcomit la șapte vaci s'am luat hida de găzdaci (IK.-BRS.) [ung. g a z d a g].

○ **GĂZDĂCEȘTE** *adv. Trans.* Ca un g ă z d a c, ca un bogătaș: nime nu era mai întîiu decît el, gătat colea ~, la biserică (RET.).

○ **GĂZDĂCIE** *sf. Trans.* (CONV.) Bogăție, stare de g ă z d a c.

Fig. 2320. Găzar.

○ **GĂZDĂLUI** (-ălnesc) *vb. intr. Maram.* A face trebile casei, gospodăriei (BRL.) [g a z d ă].

○ **GĂZDAN** *sm. Oaș.* Bogătaș [g a z d ă].

○ **GĂZDĂȘAG** (*pl.*-aguri) *sn. Trans.* (DENS.) GĂZDUȘAG.

○ **GĂZDOIU** *sm.*, **GĂZDOAIE** *sf. Tr.-Carp.* ① Stăpînul, stăpîna casei ¶ ② Bogătaș ă: Lăcomit-am, lăcomit, Lăcomit la șase boi, S'am luat hida de găzdoi (IK.-BRS.) [g a z d ă].

GĂZDUI (-uesc) 1. *vb. tr.* A primi pe cineva în g a z d ă, a-i oferi adăpost (peste noapte sau pentru mai multă vreme): îmi facu cinstea să mă găzduească în odaia stăpînului său (GN.).

2. *vb. intr.* A trage în gazdă, a ședea în gazdă, a se instala la cineva pentru cîtva timp.

GĂZDUIRE *sf.* ① Faptul de a g ă z d u i ¶ ② Adăpost în casa cuiva ¶ ③ Ospitalitate: mai mulțumi încă dată de buna ~ și de povețele cele folositoare (ISP.).

GĂZDUITOR *sm.* Cel se g ă z d u e ș t e, ce primește în gazdă pe cineva.

○ **GĂZDULEASĂ** (*pl.*-se) *sf. Bucov.* G a z d ă, stăpîna casei: taci, jupîneasă ~, nu te supăra (VOR.).

○ **GĂZDUȘAG** (*pl.*-guri) *sn. Maram.* Avere, bogăție [ung. g a z d a s á g].

***GAZEL** (*pl.*-eluri) *sn.* Cuvînt arab care însemnează, în literatura turcească și cea persană, o poezie ușoară consacrată amorului sau beției.

***GAZELĂ** (*pl.*-le) *sf.* Specie de antilopă ce trăește mai ales în Africa de nord și în Siria (⊡ 2321) [fr.].

***GAZETĂ** (*pl.*-te) *sf.* Ziar, jurnal: căutînd într'o ladă uitată, dau peste o ~ de cele mari (I.-GH.) [fr].

***GAZETAR** *sm.* Ziarist, jurnalist [g a z e t ă].

***GAZETĂRESC** *adj.* De g a z e t a r.

***GAZETĂRIE** *sf.* Profesiunea de g a z e t a r, ziaristică: ar fi putut avea o clientelă mult mai numeroasă, dacă s'ar fi lăsat de ~ (VLAH.).

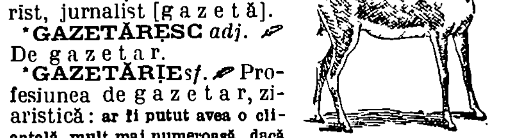

Fig. 2321. Gazelă.

○ **GĂZI** (-ăzesc) *vb. tr. Băn.* A călca în picioare [srb. g a z i t i].

***GAZOGEN** (*pl.*-ene) *sn.* Aparat pentru prepararea în casă a apei gazoase [fr.].

GĂZOIU (*pl.*-oaie) *sn.* (R.-COD.) GAZORNIȚĂ.

***GAZOLINĂ** *sf.* Lichid foarte inflamabil ce se obține prin distilarea petrolului [fr.].

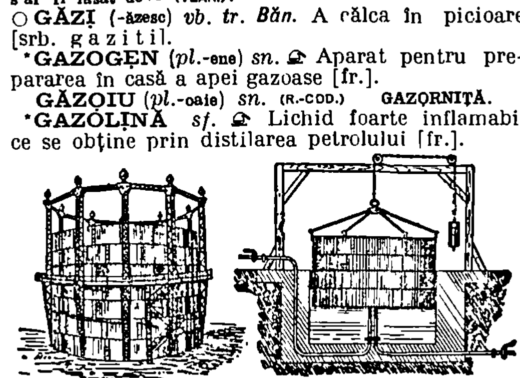

Fig. 2322. Gazometre.

***GAZOMETRU** (*pl.*-tre) *sn.* ① Cilindru de tablă de fier, de un mare diametru, care servește

să înmagazineze gazul de luminat fabricat de o uzină şi să-i dea o presiune regulată în timpul combustiunii lui (▣ 2322) ¶ ② Aparat care arată cantitatea de gaz de iluminat întrebuinţată într'un local, conţor (☛ ▣ 1438) [fr].

*GAZỌN *sbst.* Pajişte de iarbă scurtă şi măruntă: **poteci de nisip roşu înconjurau partere de ~, însmălţate cu florile cele mai delicate** (I.-GH.) [fr.].

O GAZỌRNIŢĂ (*pl.*-ţe) *sf.* Lampă primitivă de petrol (▣ 2323): **în lumina săracă a gazorniţei, asculta glumele şi vorbele lor** (SAD.) [g a z ②].

Fig. 2323. Gazorniţă.

*GAZỌS *adj.* ① De natura gazului, care se prezintă în stare de gaz ¶ ② Se zice despre anumite băuturi încărcate cu gaz în disoluţiune: **limonadă gazoasă; apă gazoasă,** acid carbonic disolvat în apă sub presiunea a 4—5 atmosfere [fr.].

*GĂZUỊ (-uesc) *vb. tr.* Ⓟ A unge cu g a z (petrol) un lucru, spre a-i da foc (CIAUŞ.).

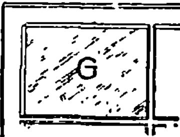
GEẠBA *adv.* (*mai adesea* precedat de *prep.* DE). ① În zadar, zadarnic, fără folos: **~ ea acum făcea jurăminte** (PAMF.); **eu, ticăloasa, mă trudeam ~** (R.-COD.); **nici o săgeată nu se ducea în vînt de ~** (ISP.); **~ vii, ~ te duci, ~ rupi nişte papuci** ¶ ② Fără bani, fără a plăti, gratis: **mi le-a dat de ~** [tc. ğ a b b a].

O GEẠC *sbst. Olten.* ① Şedilă, săculeţ de pînză rară pentru brînză ¶ ② Trăistuţă (în care pun copiii cărţile, mîncarea, etc. cînd se duc la şcoală) [srb. ğ a k].

GEALẠT, GELẠT *sm.* ① Călău, gîde (▣ 2325): **un gealat, o'o izbitură de topor, îi sbură capul de pe umeri** (VLAH.); *F*: **Ah! lacomă moarte, gelat mult cumplit, Mi-ai răpit soţia...** (STAM.); **doi gealaţi m'au dus la beciul de piatră** (DLVR.) ¶ ② *Băn.* = MUSCAR [tc. ğ e l l a d].

GEALẠU (*pl.*-ăe *sn* Rîndea lungă întrebuinţată de tîmplari; numită şi „buhaiu" sau „robanc" (▣ 2324) [ung. g y a l ó].

Fig. 2324. Gealău.

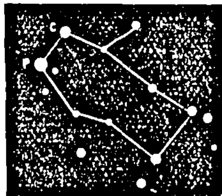

Fig. 2325. Gealat.

GEẠM (*pl.*-muri) *sn.* ① Sticlă, de obiceiu plană, care se aşază în cercevelele ferestrelor sau, uneori, în locul tăbliilor uşilor (▣ 2326): **a se uita pe ~; a sparge un ~** ¶ ② Sticlă care se aşază în cerculeţul de metal al unui ceasornic ¶ ③ *F* Monoclu [tc. ğ a m].

Fig. 2326. G. Geam.

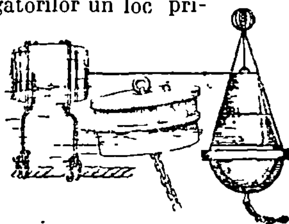
‡ GEAMẠLĂ (*pl.*-le *sf.* Mască uriaşă ce acoperea în întregime un om care juca odinioară pe străzi şi la bîlciuri la vremea Moşilor [tc. ğ e m a l].

GEẠMĂN *pl.* gemeni, gemene) *adj.* şi *sm. f.* ① Se zice de doi copii născuţi în acelaşi ceas din aceeaşi mamă; **fraţi gemeni, surori gemene; Fă-mă, tată, ca să-ţi seamăn, Ca frate cu frate ~** (PANN); **semănam aşa de bine că parcă eram două surori gemene** (GN.); **împărăteasa... a născut două gemene** (CAR.) ¶ ② Despre arbori cari au două tulpini crescute din aceeaşi rădăcină: **brazi gemeni** ¶ ③ Despre fructe, cînd sînt împreunate, lipite una de alta: **prune gemene** ¶ ④ ☆ GẸMENII, unul din cele 12 semne ale zodiacului; numele unei constelaţiuni, ale cărei stele mai luminoase sînt Castor şi Pollux (▣ 2327) [lat. g e m i n u s].

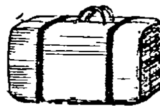

Fig. 2327. Gemenii. — P. Pollux. — C. Castor.

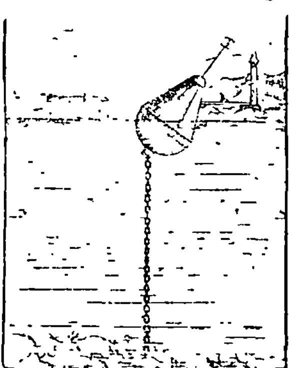
GEAMANDẠN ☛ GEAMANTẠN.

GEAMANDỤRĂ (*pl.*-re) *sf.* Corp plutitor de obiceiu în formă de butoiu, care se aşază pe suprafaţa apei, şi se prinde de fund cu lanţuri sau ancore; indică navigatorilor un loc primejdios sau arată drumul ce trebue să urmeze corabia (▣ 2329) [comp. ngr. σιμανδούρα].

GEAMANTẠN, *Mold.* GEAMANDAN (*pl.* -ne) *sn.* Sac de piele sau de pînză, cutie îmbrăcată cu piele sau pînză, în care se pun lucrurile (*în spec.* de îmbrăcăminte) ce se iau în călătorie (▣ 2328): **scoteci prin trăsură şi prin geamantan** (I.-GH.); **o trăsură... încărcată cu geamandane, trase la scară** (GN.) [tc. ğ a m a d a n].

Fig. 2328. Geamantan.

Fig. 2329. Geamanduri.

GEAMANTĂNẠŞ (*pl.*-aşe) *sn. dim.* GEAMANTẠN.

GEAMẠT ☛ GEMET.

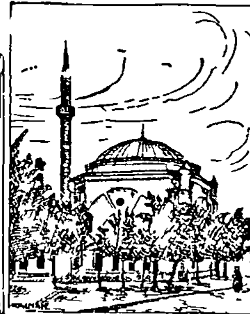
GEẠMBARẠLE = GEAMPARẠLE.

GEAMBẠŞ *sm.* ① Negustor sau samsar de cai: **Moş Nichifor era şi ~ de cai** ¶ ② Mijlocitor necinstit; pungaş, hoţ: **se teme de musafirii ~i de noapte** (ISP.) ¶ ③ ‡ Înşelător [ğ a m b a z].

GEAMBAŞLỊC (*pl.*-icuri) *sn.* Meseria de g e a m b a ş: **de ce ai să te apuci?... de avocăţie?... de ~?** (ALECS.) [tc. ğ a m b a z l y k]

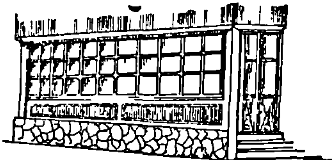
GEAMGỊU *sm.* Cel ce vinde sau pune g e a m u r i la ferestre (▣ 2330) [tc. ğ a m ğ y].

Fig. 2330. Geamgiu.

Fig. 2331. Geamie.

GEAMỊE *sf.* Casă de rugăciune la Mahomedani; templu mai mare decît moscheea (▣ 2331): **în Bagdad, fie-care mahala îşi are geamia ei** (CAR.); **multe biserici creştineşti le schimbă în geamii** (ISP.) [tc. ğ a m i].

GEAMLỊC (*pl.*-icuri) *sn.* ① Toate geamurile unei locuinţe ¶ ② Galerie, sală cu pereţii de geamuri (▣ 2332): **casele ale verzi cu ~** (CAR.); **fata singură la părinţi bolea într'un ~ de cleştar** (DLVR.) [tc. ğ a m l y k].

Fig. 2332. Geamlic.

GEAMPARẠLE, CEAMPARẠLE *sf. pl.* ① Castaniete: **începe să cînte un cînteo... jucînd ceamparalele**

(CAR.) ¶ ② Ⓕ Melodie, viers: **privighetorile.... trăgeau niște geamparale de-ți lua auzul** (ISP.) [tc. č a l-p a r a].

GEANĂ (*pl.* gene) *sf.* ① † Pleoapă: **nu mai dede nici pic de somn în genele ei pînă dimineața** (ISP.) ¶ ② Părul pleoapelor: **ochii ei albaștri clipiră sub lungile-i gene bălaie** (ODOB.); **a da ochii în gene,** a i se închide ochii de somn, a ațipi ¶ ③ Ⓕ Fâșie luminoasă, zare de lumină: **o ~ roșie se aprinde la îngemănarea pămîntului cu cerul** (VLAH.)); **cînd scapătă soarele și rămîne în fundul zării o ~ roșie** (BR.-VN.) [lat. vulg. *g e n n a < clas. g e n a].

○ **GEANDRĂ, GIANDRĂ** *sf. Mold.* ✕ Mîncare făcută din felii de mămăligă prăjite și amestecate cu apă: **geandra e mîncarea celor cu desăvîrșire săraci** (SEZ.).

GEANTĂ (*pl.* genți) *sf.* ① Pungă mare de piele, tolbă ce se poartă, mai adesea, atîrnată de gît sau pe umăr, în care se țin scrisori, acte, bani, etc. (▣ 2333) ¶ ② Iarbă de vînat: **își așeză în ziua aceea pușca și geanta în fundul luntrii** (D.-ZAMF.) ¶ ③ † Cartușieră [tc. ğ a n t a].

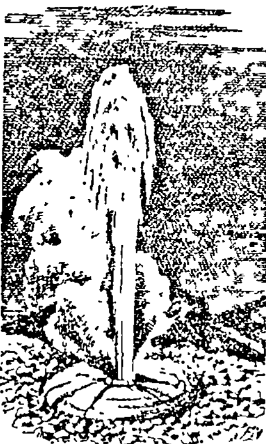

Fig. 2333. Geantă.

‡**GEAR** (*pl.*-ruri) *sn.* Șal de India [tc. ğ a r].

GEBREA *sf.* Cîrpă de șters sau de frecat caii [tc. ğ e b r e].

○ **GEDET** = DEGET.

***GEIZER, *GHEIZER, *GEVSER** (*pl.*-ere) *sn.* Izvor de apă fierbinte care țîșnește din cînd în cînd, sub formă de coloană, la o mare înălțime, răspîndind în aer niște nori de aburi; mai cunoscute sînt cele din Irlanda (▣ 2334) [fr.].

Fig. 2334. Geizer.

GELAT ☛ GEALAT.

***GELATINĂ** (*pl.* -ne) *sf.* ① Substanță ca piftia care se extrage prin fierbere din părțile cartilaginoase și din oasele animalelor ¶ ② Zeamă de fructe, căreia i s'a adăugat gelatină și care se închiagă răcindu-se: **în toate Sîmbetele... avem la masă ~** (BR.-VN.) [fr.].

***GELATINO-BROMURĂ** *sf.* Substanță compusă din gelatină și bromură de argint cu ajutorul căreia se prepară plăcile și filmele întrebuințate în fotografie [fr.].

***GELATINOS** *adj.* Ce conține gelatină sau ce seamănă cu gelatina [fr.].

‡**GELEP** *sm.* Negutător străin (Turc, Armean, Grec) care cumpăra în țară un număr mare de oi pe care le vindea apoi la Constantinopol [tc.].

***GELOS** *adj.* ① Care-și teme soția sau iubita, care sufere de gelozie, temător, zuliar: **e grozav de ~, și toată ziua o ceartă** (VLAH.) ¶ ② Care ține mult la un lucru și se teme să nu-l piardă: **geloși de libertățile și de bunurile lor** (ODOB.) [it.].

***GELOZIE** *sf.* ① Teama, neliniștea, bănuiala de a fi înșelat(ă) în dragoste: **șarpele geloziei o mușcă de inimă** (D.-ZAMF.) ¶ ② Pizmă, invidie [it.].

GELUI (-uesc *vb.* ☞ *tr.* A netezi cu g e a l ă u l, a da la rindea.

***GEMĂ** (*pl.*-me) 1. *sf.* Ori-ce piatră scumpă (▣ 2335): **Solipeau zorii zilei, prin aerul șters, în geme și aur de straie** (D.-ZAMF.).

2. *adj.* **Sare ~,** sarea extrasă din sînul pămîntului, din ocne, și formată, ca și sarea de mare, din clorură de sodiu [fr.].

Fig. 2335. Gemă antică sculptată.

GEMĂNARE *sf.* ① Ramură bifurcată, creangă crescută în formă de furcă ¶ ② *pl.* **Gemănări,** lișițele, furculițele carului [lat. *g ĕ m ĭ n a r i a].

GEMĂNARIȚĂ (*pl.*-țe) *sf.* ① Plantă din familia orchidaceelor, numită și „bujorei", „poroinic" sau „sculătoare", cu flori mari și frumoase, purpurii (*Orchis papilionacea*) ¶ ² UNTUL-VACII [g e m ă n a r e].

○ **GEMAR** *sm.* (R.-CDD.) ⊕ = GEAMGIU [g e a m].

GEMĂT ☛ GEMET.

GEMĂTOR *adj. verb.* GEME. Care geme.

GEME (gem) *vb. intr.* ① A-și exprima durerea, suferința (fizică sau morală) scoțînd, la fie-care răsuflare, un sunet plîngător, nearticulat, a se văita: **codoșca de babă gemea subt talpa iadului** (CRG.); despre animale: **în loc să geamă boii, scîrție carul** (VLAH.); Ⓕ despre vîjiitul vîntului, despre foșnetul arborilor, despre curgerea sgomotoasă a apelor, despre scîrțîitul lemnelor etc.: **vîntul vîjie și geme cu niște jalnice glasuri** (ODOB.); **cînd șuera, clocotea codrul, gemeau văile** (CRG.); **numai o fîntînă își mișcă gemînd cumpăna ei în vînt** (EMIN.) ¶ ② Ⓕ A fi asuprit, apăsat: **țara geme subt asuprirea Tomșei** (NEGR.); **țara întreagă geme sub biciul și caznele domnești** (FIL.) ¶ ③ A fi plin, copleșit de ceva: **prăvălia gemea de mușterii** (CAR.); **curtea și ulițile gem de porci** (ISP.); **numai magaziile bogatului... nemilostiv gemeau de bucate** (MAR.) [lat. g ĕ m ĕ r e].

GEMEN(I) ☛ GEAMĂN.

GEMET, GE(A)MĂT (*pl.* gemete) *sn.* Sunetul nearticulat scos de cel care geme: **o săptămînă încheiată își chinui bărbatul cu ~ele ei** (ISP.); **Și, suferind, în veci n'am scos un gemăt** (VLAH.); Ⓕ se zice despre vîjiitul vîntului, arborilor, etc. [lat. g ĕ m ĭ t u s].

***GEMINAT** *adj.* Împerechiat, așezate două cîte două [fr.].

***GEMINAȚIUNE** *sf.* ① Împerechiere ¶ ② Repetițiune de două ori a aceluiaș cuvînt [fr.].

***GEMULĂ** (*pl.*-le) *sf.* Mugurаș care, desvoltîndu-se, dă naștere primelor frunzișoare ale unei plante [fr.].

***GEN** (*pl.*-nuri) *sn* ① Grupă de indivizi care au anumite caractere comune; neam: **~ul animal; ~ul uman,** neamul omenesc, toți oamenii, întreaga omenire ¶ ② Fel, soiu, mod: **un nou ~ de viață** ¶ ③ Felul de a scrie, de a executa o operă muzicală: **~ simplu, ~ sublim** ¶ ④ Subdiviziune a fie-cărei specialități literare sau artistice: **~ul epic** ¶ ⑤ Terminațiunea, forma pe care o iau substantivele spre a arăta sexul masculin sau femenin al ființei arătate prin acest substantiv, și, prin analogie, acela al obiectelor și al noțiunilor abstracte: **în limba română avem trei ~uri: masculin, femenin și neutru** ¶ ⑥ În istoria naturală, **genul** este o subdiviziune a „familiei" și cuprinde un număr oare-care de „specii" care au caractere comune [lat.].

***GENDARM...** JANDARM...

***GENEALOGIC** *adj.* ① Privitor la genealogie ¶ ② **Arbore ~** ☛ ARBORE ④ [fr.].

***GENEALOGIE** *sf.* Spița neamului, înșirarea strămoșilor cuiva după gradul lor de înrudire [fr.].

***GENEALOGIST** *sm.* Cel ce alcătuește genealogii [fr.].

***GENERAL** 1. *adj.* ① Comun tuturor ființelor sau lucrurilor de același fel, obștesc: **părere ~ă, nemulțumire ~ă** ¶ ② **Adunare ~ă,** a întregului corp, a tuturor cari fac parte dintr'un corp ¶ ③ **Procură ~ă,** pentru toate afacerile și fără nici o rezervă ¶ ④ Cu puteri foarte mari, foarte întinse în funcțiunea pe care o ocupă: **director ~, inspector ~.**

2. *sbst.* Ceea ce convine unei categorii întregi, unui gen întreg: **a conchide de la ~ la particular.**

3. *sm.* ✕ Ofițer superior, de un grad mai înalt decît colonelul; **~ de brigadă; ~ de divizie; ~ de corp**

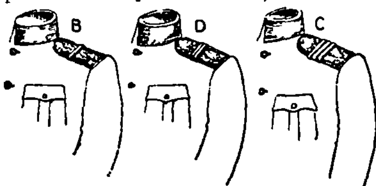

Fig. 2336. B. General de brigadă. — D. General de divizie.— C. General de corp de armată.

de armată, care comandă o brigadă, o divizie, un corp de armată (⊡ 2336).

4. **În ~**, *loc. adv.* În genere, de obiceiu, îndeobște [fr.].

***GENERALISIM** *sm.* General mai mare peste toți generalii, care are sub comanda lui toate armatele unei puteri: **punînd serviciile lor la dispozițiunea ~ului. fără condiție** (I.-GH.) [fr.].

***GENERALITATE** *sf.* ① Însușirea a tot ce este general ¶ ② Cel mai mare număr, aproape totalitatea: **~a oamenilor; în ~a cazurilor**, în mai toate cazurile ¶ ③ *pl.* Lucruri generale și știute, fără legătură strînsă cu subiectul: **a spune generalități** [fr.].

***GENERALIZA** -izez 1. *vb. tr.* A face comun, general, a da o mai mare întindere, a împrăștia, a lăți cît mai mult: **~ o idee, un obiceiu, o formulă algebrică.**

2. *vb. refl.* A deveni comun, general, a se lăți [fr.].

***GENERALIZATOR** *adj.* și *sm.* Care generalizează [fr.].

***GENERATOR** 1. *adj.* Care produce, care dă naștere.

2. **GENERATOR** (*pl.*-toare) *sn.* ① Cazanul unei mașini cu aburi ¶ ② **~ de electricitate**, ori-ce aparat care transformă o formă oare-care de energie electrică: **elementele voltaice și acumulatorii sînt generatoare de curent electric.**

3. **GENERATOARE** *sf.* Linia care, prin învîrtirea ei în jurul unei axe, dă naștere unei suprafețe; astfel o semi-circonferență, învîrtindu-se în jurul diametrului ei, dă naștere suprafeței unei sfere [fr.].

***GENERAȚIUNE**, **GENERAȚIE** *sf.* ① Faptul de a da naștere unei ființe sau unui lucru asemenea; naștere; procreațiune: **~a oamenilor; ~a plantelor** ¶ ② Ⓕ Producțiune: **~a ideilor** ¶ ③ Posteritate, urmașii; **~a lui Noe** ¶ ④ Toți oamenii care trăesc cam în aceeași epocă: **~a de la 1848; generațiile trecute, viitoare; mi-ai zugrăvit, cu un adevărat talent de pictor, unele figuri din generația ce ne-a precedat** (I.-GH.) ¶ ⑤ Grad de filiațiune în linie directă: **bunicul, tatăl și fiul aparțin la trei generații deosebite** [fr.].

***GENERE**, *numai în loc. adv.* **ÎN ~**, în mod general, de obiceiu, îndeobște [it.].

***GENERIC** *adj.* Propriu unui gen: **caracter ~** [fr.].

***GENEROS** *adj.* ① De o fire, de o inimă nobilă, aleasă; mărinimos: **sentiment ~, suflet ~, faptă generoasă; nu va fi popor pe lume... mai ~ și mai de ispravă ca poporul romînesc** (VLAH.) ② Darnic, care dă bucuros, cu mîna deschisă ¶ ③ Ⓕ Întăritor și foarte bun: **vin ~** [fr.].

***GENEROZITATE** *sf.* ① Nobleță de suflet, mărinimie ¶ ② Dărnicie [fr.].

***GENEZĂ** (*pl.*-ze) *sf.* ① Formațiunea unui organ; naștere, producere; **geneza lumii**, cosmogonia; **geneza omului**, nașterea speței umane; **geneza limbilor**, originea și desvoltarea graiurilor ¶ ② Prima carte a vechiului Testament care cuprinde povestirea creațiunii lumii [fr.].

***GENIAL** *adj.* Înzestrat cu geniu, ce arată geniul: **o operă ~ă** [fr.].

***GENIALITATE** *sf.* Însușirea, caracterul a tot ce este genial [fr.].

***GENITAL** *adj.* Care servește la generațiune, la naștere; privitor la organele procreațiunii [fr.].

***GENITIV** *sn.* Caz al declinării care indică pe posesor sau originea, dependența, etc. [lat.].

***GENIU** (*pl.*-nii) *sn.* ① Spirit, duh, bun sau rău, care veghia, în tot cursul vieții, asupra soartei unui om: **~l lui Socrate; îmi închipuiam că mă aflam în împărăția fantasmelor, răpit de carul unui ~ de noapte** (ALECS.) ¶ ② Spirit care veghia asupra destinelor unui popor, unei țări, unui oraș, etc., înger ocrotitor: **~l Romei** ¶ ③ Ⓕ Persoană care are o înrîurire fericită sau nefastă asupra soartei sau acțiunilor cuiva: **~l bun, ~l rău al cuiva** ¶ ④ Dispoziție naturală, aptitudine, talent: **a avea ~l poeziei, picturii** ¶ ⑤ Talent superior și creator, inspirațiune creatoare: **om de ~, ~l lui Alecsandri** ¶ ⑥ Om care posedă un astfel de talent: **e un mare ~** ¶ ⑦ Caracter propriu, distinctiv, al unui om, al unui popor, al unei limbi, etc.: **~l Romînului, ~ limbii latine** ¶ ⑧ Arta de a fortifica, de a ataca sau de a apăra o cetate, un loc întărit; **~ul militar** *sau* **~l**, corpul de trupă însărcinat cu lucrările de apărare și de asediu ale unei cetăți (⊡ 2337) [lat. genius, fr. génie].

Fig. 2337. Geniu. C. Căpitan. S. Soldat. G. General.

***GENTIL** *adj.* Drăgălaș, frumușel, gingaș; plăcut, nostim [fr.].

***GENTILEȚĂ** (*pl.*-țe) *sf.* ① Drăgălășie, gingășie ¶ ② Purtare gentilă, atenție delicată ¶ ③ Vorbă plăcută și de spirt [fr.].

***GENTILOM** *sm.* ① Om de familie, de viță nobilă (în Occident): **ca ~ii și cavalerii din timpul Renașterii** (ODOB.) ¶ ② Om de omenie, om cum se cade [fr.].

***GENȚIANĂ** *sf.* = **GHINȚURĂ; CUPE** [lat.].

GENUCHIU ☛ **GENUNCHIU.**

***GENUFLEXIUNE** *sf.* Îndoirea genunchiului la pămînt, îngenuchierea [fr.].

GENUNCH(I)ER (*pl.*-ere) *sn.* *Mold.* ① Ⓣ Pieptar lung pînă la genunchi ¶ ② Legătură de piele ce se pune la genunchii cailor (⊡ 2338).

Fig. 2338. Genunchier.

GENUNCHIA — **ÎNGENUNCHIA.**

GENUNCHIU, **GENUCHIU** *sm.* și (*pl.*-chi, -che) *sn.* ① Încheietura osului coapsei cu fluierul piciorului (la om și la animale) (⊡ 2339, 2340): **a-i tremura genunchii; a îndoi, a pleca genunchii; a lua, a ține pe genunchi; a ședea pe genunchii cuiva** ¶ ② **În genunchi**, cu genunchii la pămînt: **a sta în genunchi; a se ruga în genunchi; a se pune, a cădea, a da în genunchi**, a îngenunchia [lat. genuculum].

GENUNE *sf.* ① Loc foarte adînc într'o apă; apă adîncă și lină: **scăpătăm iar într'o ~, oglindă în care vezi copacii cu vîrful în jos** (VLAH.) ¶ ② Ⓕ Abis, prăpastie fără fund: **Soarele s'o stinge în ~a cea adîncă** (EMIN.); **la stînga se deschide o gură înspăimîntătoare, ~ fără fund** (N.-UR.) [lat. *gyronem].

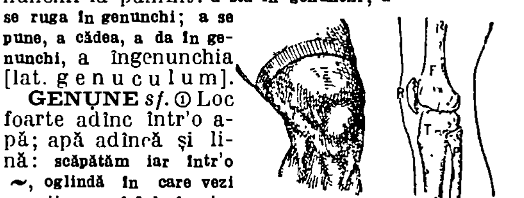

Fig. 2339. Genunchiu.

Fig. 2340. Genunchi. F. Femur. — R. Rotulă. — T. Tibia. — P. Peroneu.

***GEOCENTRIC** *adj.* ① Privitor la centrul pămîntului ¶ ② Se aplică la longitudinea și latitudinea unei planete văzută de la Pămînt [fr.].

***GEODEZIC** *adj.* Privitor la geodezie [fr.].

***GEODEZIE** *sf.* Știința care are de scop să studieze, prin măsurători cît se poate de exacte, figura globului pămîntesc [fr.].

***GEOFAG** *adj.* Care mănîncă pămînt [fr.].

***GEOGENIC** *adj.* Privitor la geogenie [fr.].

***GEOGENIE** *sf.* Partea geologiei care studiată originea și formațiunea pămîntului [fr.].

***GEOGNOSIE** *sf.* Partea geologiei care studiază structura și compoziția rocelor și maselor minerale conținute în pămînt.

***GEOGNOST** *sm.* Naturalist care se ocupă de geognosie [fr.].

***GEOGNOSTIC** *adj.* Privitor la geognosie [fr.].

Caractere de tipar: Minuscule	Caractere de tipar: Majuscule	Scriere: Minuscule	Scriere: Majuscule	Valoarea	Caractere de tipar: Minuscule	Caractere de tipar: Majuscule	Scriere: Minuscule	Scriere: Majuscule	Valoarea
a	A	a	A	a	ö	Ö	ö	Ö	ö
ä	Ä	ä	Ä	e	p	P	p	P	p
b	B	b	B	b	q	Q	q	Q	q
c	C	c	C	ț	r	R	r	R	r
d	D	d	D	d	ſ s	S	ſ s	S	s,z
e	E	e	E	e	ſch	—	ſch	Sch	ș
f	F	f	F	f	ſt	—	ſt	St	st, șt
g	G	g	G	gh	ß	—	ß	—	s
h	H	h	H	h	t	T	t	T	t
ch	—	ch	Ch	ch	tz	—	tz	—	ț
i	I	i	I	i	u	U	u	U	u
j	J	j	J	ĭ	ü	Ü	ü	Ü	ü
k	K	k	K	k	v	V	v	V	f
l	L	l	L	l	w	W	w	W	v
m	M	m	M	m	x	X	x	X	x
n	N	n	N	n	y	Y	y	Y	y
o	O	o	O	o	z	Z	z	Z	ț

*GEOGRAF sm. ✎ Cel ce publică scrieri privitoare la geografie sau care predă această știință [fr.].

*GEOGRAFIC adj. ● De geografie, privitor la geografie [fr.].

*GEOGRAFIE sf. ● Știința care se ocupă cu studiul diferitelor regiuni ale suprafeței pămîntului [fr.].

*GEOLOG sm. Învățat care se ocupă de geologie [fr.].

*GEOLOGIC adj. De geologie, privitor la geologie [fr.].

*GEOLOGIE sf. Știința care se ocupă cu studiul straturilor din care e formată scoarța pămîntească și fazele prin care a trecut sau trece încă globul pămîntesc [fr.].

*GEOMETRAL adj. Care reproduce în proiecțiune orizontală dispoziția și proporțiile unei lucrări de arhitectură: **plan ~** [fr.].

*GEOMETRIC adj. De geometrie, privitor la geometrie: **figură ~ă** [fr].

*GEOMETRIE sf. Știința care se ocupă cu studiul și măsurarea liniilor, suprafețelor și volumelor; **~ elementară**, care se ocupă de linia dreaptă, de cerc, de plan, de poliedrii cei mai simpli și de cele trei corpuri rotunde, anume cilindrul, conul circular și sfera; **~ analitică**, care aplică algebra la cercetarea proprietăților liniilor, suprafețelor și volumelor; ☞ DESCRIPTIV, PLAN [fr.].

*GEOMETRU sm. ① Cel versat în geometrie ¶ ② Inginer hotarnic ¶ ③ Mare matematician [fr.].

*GEOMORFIE sf. Partea geodeziei care se ocupă cu studiul figurii pămîntului [fr.].

*GEORAMĂ sf. ● Glob geografic, gol pe dinăuntru, pe a cărui suprafață interioară este desenat pămîntul [fr.].

*GEORGIAN adj. și sm. ● (Locuitor) din Georgia (ținut al Transcaucasiei) [fr.].

*GEORGICE sf. pl. ✎ Titlul unei celebre poeme, în patru cînturi, a lui Virgil, privitoare la agricultură [lat.].

*GEPID ☞ P. IST.

GER (pl.-ruri) sn. ○ Frig mare ce face să înghețe apa și să degere oamenii: **chiar lemnele de pe foc pocneau de ~** (CRG.); **pe un ~ de crăpau lemnele și pietrele** (ISP.); **s'a lăsat un ~ strașnic; ~ul Bobotezii**, ger cumplit [lat. gĕlu].

*GERA (-rez) vb. tr. A administra, a conduce afacerile pe seama altuia [fr.].

*GERANT sm. Cel ce administrează, ce conduce afacerile în numele unui particular sau unei societăți [fr.].

GERAR sm. Ⓟ Ianuare [g h e n a r, refăcut sub influența lui g e r].

‡GEREMEA (pl.-mele) sf. Amendă [tc.].

‡GERET (pl.-turi) sn. ☞ GERID.

*GERG pl.-guri) sn. ✎ Jargon: **limba patriei se împestrița, formînd un ~ ce se întinse ca o pecingine** (NEGR.) [it.].

‡GERID (pl.-duri), ‡GERET (pl.-eturi) sn. ① Un fel de băț, în formă de suliță, cu care Turcii trăgeau la țintă: **trăgeau... la țintă... cu săgeți, lănci, sulițe, gereturi, pe care le aruncau cu mîna** (BALC.); **alții, mai dibaci, aruncă armelelor înainte, ca niște geriduri** (ALECS.) ¶ ② Joc în care un călăreț asvîrlea în fuga calului geridul asupra adversarului care trebuia să-l prindă, iarăși în fuga calului [tc.].

GERILĂ sm. ✎ Ⓟ Tip al basmelor populare care tremură de frig pe ori-ce temperatură și care îngheață, cu suflarea-i, toate din jurul lui [g e r].

GERIȘOR (pl.-oare) sn. ○ dim. GER.

*GERMAN 1. adj. ● Din Germania; al Germanilor, privitor la Germani.

2. GERMAN sm., GERMANĂ (pl.-ne) sf. Locuitor din Germania, Neamț [lat.].

*GERMANIC adj. Privitor la Germanii de astăzi sau din vechime; **limbile ~e**, graiurile vorbite de popoarele de origine germanică (Germanii,

Austriacii, Danezii, Suedezii, Norvegienii, Englezii [fr.].

*GERMANISM pl.-me sn. Vorbă, expresiune împrumutată sau imitată din limba germană; fel de exprimare propriu limbii germane [fr.].

*GERMANIST sm. Specialist în filologia germanică [german].

*GERMANISTICĂ sf. Filologie germanică [germanist].

*GERMANIZA (-izez) vb. tr. A face German [fr.].

*GERMANOFIL adj. și sm. Care are simpatii (exagerate) pentru Germani [fr.].

*GERMEN sm. ① Primul rudiment al ori-cărei ființe organizate, animal sau vegetal ¶ ② Partea seminței din care se formează planta; primul colț pe care-l dă planta cînd începe a încolți ¶ ③ Prima stare sub care apare un organ pe cale de a se desvolta: ~ul unui dinte ¶ ④ F Cauza primă, elementul, principiul, originea din care se desvoltă ceva: ~ul unei boale [lat. + fr. germe].

*GERMINA (-nez) vb. intr. A începe să încolțească [lat.].

*GERMINAL sm. A șaptea lună a calendarului republican francez (21 Martie 20 April [fr.].

*GERMINATIV adj. Care poate să încolțească sau să cauzeze germinațiunea [fr.].

*GERMINATOR adj. Care este sediul germinațiunii; care este puterea de a face să încolțească [fr.].

*GERMINAȚIUNE, GERMINAȚIE sf. Faptul de a germina, încolțire [fr.].

GEROS adj. Foarte friguros, în care e ger cumplit: în geroase nopți de iarnă, lîngă focul de stejar (ALECS.); era o iarnă geroasă și omătul ajuta la scîrțiit (CRG.).

GERUI (-uește) vb. unipers. A da ger, a se lăsa ger strașnic.

GERUIALĂ sf. Vreme de iarnă cu ger: s'a pus o ~ de crăpau pietrele (DLVR.); Faur și Mărțișor stîrniră o strașnică ~, de îngheță baba (PĂC.) [gerui].

GERULEȚ sn. dim. GER.

*GERUNDIU, GERUNZIU (pl.-dii, -zii sn Forma de conjugare a verbului terminată în -ind, -înd [lat.].

*GERUNDIV pl.-ive) sn. Una din formele declinabile ale inifinitivului latin [lat.].

*GERUNZIU ☛ GERUNDIU.

*GEST (pl.-turi sn. Mișcare a corpului, în spec. a brațului, a mîinii sau a capului, făcută spre a exprima o gîndire sau un sentiment ori care însoțește o expresiune, spre a-i da mai multă tărie: a face un ~; a răspunde prin ~uri; a imita ~urile cuiva; ~ afirmativ, negativ, amenințător, semnificativ, expresiv; dascălul tinse brațul spre cuvintele scrise cu un ~ maiestos (NEGR.); nu prea aud bine discursul, dar ~urile și mimica sînt de o elocuență suficientă (VLAH.) [fr.].

*GESTAȚIUNE, GESTAȚIE sf. Sarcină (la animale, starea unui animal din momentul cînd a luat în pîntece pînă fată; timpul cît durează sarcina [fr.].

*GESTICULA (-lez) vb. intr. A face prea multe gesturi, a da din mîini (vorbind): ea începe să-i înșire... cum gesticulau și țipau una la alta (VLAH.) [fr.].

*GESTICULAȚIUNE, GESTICULAȚIE sf. Faptul de a gesticula [fr.].

*GESTIUNE sf. Faptul, modul de a gera, de a administra [fr.].

GET-BEGET, EGET-BEGET adv Din moși strămoși, neaoș, curat: vă e rușine să fiți Moldoveni curați, Români get-beget (ALECS.); noi ăștia get-beget coada vacii, născuți și îmbătrîniți în țara asta (I.-GH.); numai ei doi erau boieri eget-beget (BR.-VN.) [tc. ğed-bi-ğed].

†GEVREA (pl.-rele) sf. Batistă de mătase sau de pînză fină brodată; învăța cusături de vapeluri, de gevrele și de sangulii (I.-GH.); vicleana femeie scoase o ~ albă din buzunarul unei scurteici (FIL.) [tc. čevrè].

*GEYSER ☛ GEIZER.

GHEA... ☛ GHIA..., VEA..., VIA...

GHEABĂ ☛ GHEBE.

GHEATĂ pl. ghete) sf. Încălțămintea obicinuită a orășenilor, care acopere piciorul pînă mai sus de glezne (2341) [it. ghetta].

Fig. 2341. Gheată.

○ GHEB (pl.-buri) sn. Mold. ① Cocoașă ¶ ② Pr. ext. Înălțime, ridicătură: în fund, munții își rotunjesc ~urile tărcate de soare (VLAH.).

GHEBĂ, CHEBĂ (pl.-be, -buri) sf. Haină bărbătească lungă pînă la genunchi, făcută mai adesea din aba, pe care o poartă țăranii în loc de manta: se culcă pe prispă afară, înfășurat în ghebă și în cojocul lui (ISP.); i-au îmbrăcat la fel, cu cheburi albe și cușme nouă (CRG.) [tc. kebe].

GHEBE sf. pl., ① GHEABĂ sg. Soiu de ciuperci bune de mîncat, cu picioare subțiri și pălării galbene, cu carnea albă și fragedă și cu gust acrișor (Armillaria mellea) (2342) ¶ ② ~-DE-BRAD, ciupercă comestibilă cu pălăria albă și subțire, care crește prin pădurile umede de fag și de brad (Lepiota cinpeolaria) (☛ PLANȘA I, 19) ¶ ③ ~-DE-PĂDURE, ciupercă comestibilă cu carnea albă și tare, fără gust și fără miros (Collybia longipes) [gheb].

Fig. 2342. Ghebe.

GHEBOS adj. Mold. Cocoșat: Era și-o cocoană gheboasă în spate (PANN) [gheb].

○ GHEBOȘA (-șez) vb. refl. ① A deveni ghebos, a se cocoșa ¶ ② A-și încovoia spinarea: cei trei se ghebosără covîrșiți (DEM.).

GHEBOȘAT adj. part. GHEBOȘA. ① Cocoșat: mă încurc numai de pitici gheboșați (JIP.) ¶ ② Cu spinarea încovoiată: ...un Român c'o biată leancă... Gheboșat mergînd la fugă (SPER.).

GHEBRA = GEBREA.

‡GHECET (pl.-turi) sn. Vad, trecătoare [tc. gečit].

GHEENĂ sf. Iad: Vai! gheena s'a deschis (VLAH.); e păcat... să mă afundez eu cu totul în focul gheenei (ODOB.) [vsl. geenna].

○ GHEIZĂȘ (pl.-șe) sn. Maram. Tren [ung. gözös].

*GHEIZER ☛ GEIZER.

GHELĂ sf. În jocul de table: căderea unor zaruri care nu pot folosi celui ce a jucat.

○ GHELĂI (-ăesc) vb. intr. ① Olten. A face gălăgie, a face zarvă (CIAUȘ.) ¶ ② A lătra (vorb. de copoi) (VÎRC.) [ghelaiu].

○ GHELĂIEȚ sm. Olten. (VÎRC.) Om care rîde mult.

○ GHELAIU sbst. Olten. Sgomot, gălăgie.

GHELĂU Olten. (VÎRC.) = GEALĂU.

GHELCIU sn. ① = GHIGORȚ ¶ ② = PĂLĂMIDĂ-DE-BALTĂ.

○ GHELEATĂ = GĂLEATĂ.

GHELIR (pl.-iuri) sn ① ‡Venit ¶ ② Venit neașteptat, cîștig din întîmplare: toate aceste ~uri sînt bune, dar vin cu țîrîita (FIL.) [tc.].

GHELMES sm. ① = PĂLĂMIDĂ-DE-BALTĂ ¶ ② = GHIGORȚ.

GHEM (pl.-me, -muri) sn. ① Mototol, rotogol făcut din ață, tort, sfoară, sau mătase, depănată (2343): baba goli un sac de fuioare și-l umplu cu ~e (RET.); cînd stăpîna casei făcea la ciorap, pisicul se juca cu ~ul (ISP.); a face ~, a depăna (ața, tortul, etc.) în formă de mototol; a se face ~, a se strînge ca un mototol, a se ghemui ¶ ② Una din cele patru despărțituri ale stomacului rumegătoarelor ¶ ③ GHEMELE-POPII = REMF [lat. vulg. *glĕmus = clas. glomus].

Fig. 2343. Ghem.

GHEMIȘ, GHIMIȘ sm. Om mic de stat (cît un ghem), pitic, ghibirdic.

○ GHEMÎRDOC sbst. Om mic scund și gros (ca un ghem): se ciorovăește cu fecioru-său, un ~ de om (LUNG.).

○ GHEMOȘA (-oșez) vb. refl. A se strînge ca un ghem, a se gheboși: le vezi... ghemoșate pe cîte un scăunecîu lung (LUNG.).

GHEMOTOC (pl.-oace) sn. Obiect motolit în formă de ghem: s'apleca și lua ~ul: era ceva înfășurat înăuntru (CAR.).

GHEMUI (-uesc) *vb. tr.* și *refl.* A (se) strînge, a (se) mototoli în formă de g h e m: **mă ghemuii într'un colț și mă înfiorai** (DLVR.).

GHEMUIT *adj. p.* GHEMUI. Strîns, mototolit ca un ghem: **cît îi ziulica de mare șed cu trupul ~ și cu picioarele sgîrcite** (ALECS.).

GHEMULEȚ (*pl.*-țe), **GHEMUȘOR** (*pl.*-oare), ○ **GHEMUȚ** (*pl.*-uțe) *sn. dim.* GHEM: **Am două ghemușoare cît le-arunc, atîta se duc** (GOR.), *ghicitoare despre* „ochi"; **dintr'acest ghem se scot ghemuțe cu care se lucrează chilimul** (ION.).

GHENAR, GHENAR(I)E *sm.* Ianuarie [vsl.].

GHENERAL *sm.* = GENERAL.

○ **GHENU(N)CHE** = GENUNCHIU.

○ **GHEOACE** — GĂOACE.

GHEONOAIE = GHIONOAIE.

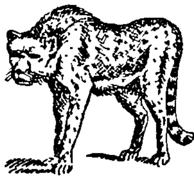
○ **GHEORA** (-rez) *vb. tr. Băn. Olten.* A curăța boabele de pe porumb [lat. g l a b r a r e].

GHEORGHIN *sm.* — PĂDUCEL.

GHEORGHINĂ = GHERGHINĂ.

○ **GHEORMAN** ☛ GHERMAN.

*__GHEPARD__ *sm.* Fiară sălbatică, înrudită cu pisica, cu tigrul, etc. cu corpul acoperit de pete galbene-negricioase; trăește în Asia de miază-zi, unde e domesticită pentru vînătoare *(Felis jubata)* (2344) [fr.].

Fig. 2344. Ghepard.

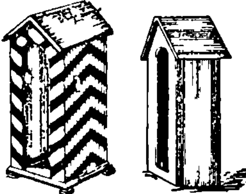
GHERAN *sbst.* Coada, mînerul cleștarului de care se servește dogarul (☛ • 1290) [ngr. γεράνι].

○ **GHERBE** *sf. gl.* Toane; **în ~le lui,** liniștit, în toane bune (R.-COD.); **striga... cu un glas... al unui om liniștit și în toate ~le lui** (VLAH.) [*pl.* din ○ g h e a r b ă].

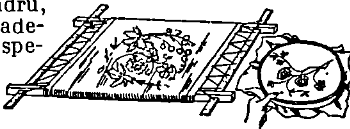
GHERDAN, GHIORDAN (*pl.*-ne) *sn.* Colan, șirag, salbă de mărgăritare sau de pietre prețioase, cum purtau odinioară cocoanele; astăzi, la țară: salbă de mărgele sau de galbeni (2345): **voi hărăzi muierii mele... cercei, inele, gherdane și cîte-s ca acestea** (PS.-SCH.); **sipeturi pline cu ghiordane** (ODOB.) [tc. g e r d a n].

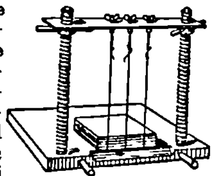

Fig. 2345. Gherdan.

*__GHERETĂ__ (*pl.*-te) *sf.* ① Mică încăpere, construită din scînduri, în care se adăpostește santinela (2346) ¶ ② Mică baracă, chioșc în care se vinde pîine, etc. [fr. g u é r i t e].

Fig. 2346. Gherete.

GHERGHEF (*pl.* -furi) *sn.* ① Cadru, alcătuit mai adesea din patru speteze de lemn mobile, alteori de formă rotundă, pe care se întinde pînza, mătasea, etc. pentru brodat (• 2347): **ne-a arătat un războiu de țesut și-un ~ ...lucrate toate de mîna lui** (VLAH.); **să aduci aici ~ul cel cu Turcu călare** (ALECS.) ¶ ② Dispozitiv alcătuit din patru stinghii așezate în formă de dreptunghiu, care servește la întinsul perdelelor spălate, spre a se usca netede, ca și cum ar fi călcate ¶ ③ Unealtă a legătorului de care se servește spre a coase cărțile (2348) [tc.].

Fig. 2347. Gherghefuri.

Fig. 2348. Gherghef.

GHERGHIN *sm.* = PĂDUCEL.

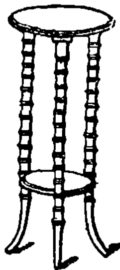
GHERGHINĂ (*pl.*-ne) *sf.* Plantă de grădină cu flori frumoase, roșii, galbene sau violete, însă fără miros; numită și „dalie" (• 2349) *(Dahlia variabilis)* [germ. G e o r g i n e].

Fig. 2349. Gherghină.

†**GHERGHIR** (*pl.*-re, -iruși) *sn. Mold.* Boltitură, sau cămară boltită, în care, pe vremuri, se ascundeau obiectele mai de preț din casă, spre a le pune la adăpost de jafuri sau de incendiu: **în casele bătrînești... cu ~e și cămări pietruite, vîjiitul viforniței străbate înăbușit** (GRL.) [tc. k j a r g i r].

*__GHERIDON__ (*pl.*-oane) *sn.* Mescioară rotundă, cu unul sau trei picioare (2350): **apropie un ~ lîngă biurou, între părinte și tînăra clientă** (CAR.) [fr.].

GHERLĂ (*pl.*-le) *sf.* Închisoare: **sîntem sătui de ~ și de prigonirile domnului director** (VLAH.); **zăcea acum bolnav pe lespezile gherlei** (SAD.) [G h e r l a, oraș în Transilvania, cu o închisoare renumită].

Fig. 2350. Gheridon.

GHERLAN ☛ GHIORLAN².

GHERMAN, GHERMĂN ☛ GHIORMAN.

○ **GHERMEC** *sbst.* Speteaza de la mijloc a loitrelor, care leagă carîmbul de sus de cel de jos; numită și „cercel" sau „scoabă" [tc.].

‡**GHERMESUT**, GHERMESIT (*pl.* -turi) *sn.* Un fel de stofă de mătase sau de atlaz: **pentru iarnă aveau benișuri lungi de ghermesit, blănite cu samur** (VOR.) [tc. g e r m s u d].

GHEROC (*pl.*-ocuri, -oace) *sn.* Haină bărbătească cu pulpane, redingotă: **un ~ mare, a cărui talie îi vine pînă la glezne** (CAR.) [germ. G e h r o c k].

GHES, GHIES (*pl.*-suri) *sn.* ① Ghiont, lovitură ușoară dată cu cotul sau cu pumnul: **cărturarii își deteră ghies pe sub masă** (DLVR.) ¶ ② Îndemn; **a da ~,** a îmboldi, a zori: **dădu ghies rotașilor și urni din loc căruța** (DLVR); **calul o îmbărbăta și-i da ghes să meargă înainte** (ISP.).

*__GHEȘEFT__ (*pl.*-turi) *sn.* Afacere, *în spec.* necinstită: **țin politica în mînă, fac ~uri** (D.-ZAMF.); **cerîndu-le a se face oameni cu munca lor... dar nu a se înavuți din ~uri și ghelîruri** (ION.) [germ. G e s c h ä f t].

GHEȘEFTAR *sm.* Cel ce face g h e ș e f t u r i, afaceri neoneste; speculant necinstit.

GHETE *sf. pl.* ☛ GHEATĂ.

*__GHETRE__ *sf. pl.* Carîmbi de piele, de postav, de pînză sau de lînă care se încheie cu nasturi în jurul pulpei piciorului sau acoper numai partea deasupra a ghetelor (2351): **gătiți fie-care, de la ~ pînă la pălărie cu cîte un costum nou vînătoresc** (GN.) [fr. g u ê t r e s].

Fig. 2351. Ghetre.

*__GHETTO__ *sbst.* Cartier al Evreilor, în evul mediu, în unele orașe din Italia, de unde nu aveau voie să iasă: **mahalaua Evreilor, soiu de ~ misterios, ce formează un oraș întreg și separat** (ALECS.) [it.].

GHEȚAR *sm.* Cantitate mare de ghiață, în văile înalte ale munților, care nu se topește niciodată și alunecă uneori la vale (2352) [g h i a ț ă, format după fr. g l a c i e r].

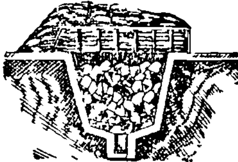

Fig. 2352. Ghețar.

GHEȚĂRIE *sf.* ① Groapă sau bordeiu unde se păstrează g h i a ț ă pentru vară (2353) ¶ ② Odaie friguroasă.

GHEȚOIU (*pl.*-oaie) *sn.* Țurțur de g h i a ț ă care atîrnă de streașină.

GHEȚOS *adj.* Plin de g h i a ț ă; înghețat; rece ca ghiața: **auzeam scrîșniturile săniei pe grunzurii ghețoși** (GRIG.).

GHEȚUȘ (*pl.*-șuri) *sn.* Strat subțire de g h i a ț ă, care se formează pe drumuri, după o ploaie urmată de ger, poleiu: **a plouat grozav și s'a făcut... un ~, de nu te mai poți ținea pe picioare** (CRG.).

Fig. 2353. Ghețărie.

GHEUN... ☛ **GHION...**

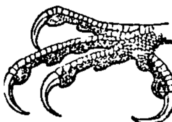
○ **GHEUȘA** ☛ **GHIOȘA.**

○ **GHEUȘĂ** *adj. Olten.* (VÎRC.) Capră neagră cu o pată albă pe bot.

GHEVENT ☛ **GHIVINT.**

○ **GHEZEȘ** **GHEIZĂȘ.**

GHIARĂ (*pl.*-re *sf.* ① Unghia ascuțită și cîrligată a păsărilor de pradă și a unora din animalele carnivore (▪ 2354): **ghiarele vulturului, corbului; ghiarele pisicii; dacă calul nu făcea o săritură la o parte, lupul înfigea ghiarele într'însa** (ISP.) ¶ ② Ⓕ Mînă, labă (prin asemănarea, în mod disprețuitor, a unghiilor cu ghiarele): **umblă niște dușmani să pună ghiara pe mine** (CAR.) ¶ ③ Ⓕ Stăpînire, dominațiune, robie: **a scăpa, a scoate din ghiarele cuiva; mai bine să murim... decît să cădem în ghiara acestor nelegiuiți** (ISP.) ¶ ④ Ⓕ **A furiei ~ te strînge ca în clește** (VLAH.); **a scăpa din ghiarele morții.**

Fig. 2354. Ghiară.

GHIAȚĂ *sf.* ① Apa înghețată: **sloiu de ~, bolovan de ~; rece ca ghiața; cum se topeste ghiata de soare, așa vor peri păcatele tale** (PRV.-MB.); **a se da pe ~,** a aluneca, avîntîndu-se pe suprafața înghețată a unei ape; Ⓕ: **inimă de ~** (ISP.), inimă rece, nesimțitoare ¶ ② Ⓕ Fiori reci: **eram cu ghiata în spate de frică** (CRG.) ¶ ③ Ⓕ **A rupe, a sparge ghiața,** a înlătura primele greutăți într'o afacere, a face să dispară jena, lipsa de îndrăzneală într'o convorbire: **se rupe ghiața de îndată și se trezesc vorbind despre igrasia odăițelor** (BR.-VN.) ¶ ④ **Bani ~,** bani numărați, bani peșin: **aveam acuma 40 de mii de lei bani ~ în buzunar** ¶ ⑤ *pl.* **GHEȚURI,** suprafață întinsă acoperită de ghiață, *în spec* în vîrfurile munților sau la pol (▪ 2355): **falnicul munte, acoperit odinioară de ghețuri** (VLAH.) ¶ ⑥ Plantă, cu flori mici, albe, cu frunzele acoperite cu papile albe ce seamănă cu mici boabe de ghiață (▪ 2356) *(Mesembryanthemum crystallinum)* [lat. vulg. g l a c i a — clas. g l a c ĭ e s].

Fig. 2355. Ghețuri polare.

Fig. 2356. Ghiață.

GHIAUR 1. *sm.* Nume de batjocură dat de către Turci popoarelor de altă religie, *în spec.* creștinilor; necredincios: **Giaba-efendi... rămase orb într'un războiu, la un măcel contra ~ilor** (DLVR.); **își ridică oastea și pleacă înviforat spre țara semețului ~** (VLAH.).

2. *adj.*: **Toți cari au perit vr'odată pe cîmpiile ~e** (COȘB.) [tc.].

GHIAVOL... — **DIAVOL...**

○ **GHIB** *sn.*, **GHIBĂ** (*pl.*-be) *sf. Mold. Bucov.* = **GHEB**: **de aceea are el ghibă în spate** (MAR.).

○ **GHIBACIU...** ☛ **DIBACIU...**

○ **GHIBAN** = **BIBAN.**

○ **GHIBIRDIC** *sm. Mold.* Prichindel, om, copil mărunțel, mic de stat: **eram un ~ și jumătate** (CRG.); **iar ai început, ~ fudul și guraliu?** (CRG.).

GHIBORȚ = **GHIGORȚ.**

○ **GHIBOS** = **GHEBOS.**

GHICAȘ = **BICAȘ.**

GHICI, *Mold. Tr.-Carp.* **GICI** (-cesc) *vb. tr.* A prezice viitorul, a descoperi o taină, gîndul sau faptele ascunse ale cuiva, a găsi deslegarea, înțelesul unei enigme, unei cimilituri, etc., prin mijloace supranaturale sau prin iscusința minții: **umbla pe la vraci și filosofi ca să le caute la stele și să le ghicească** (ISP.); **ia să te vedem, dacă mi-i gici tu cimilitura aceasta** (CRG.).

GHICIT *sbst.* Faptul de a g h i c i; **pe ~e,** la întîmplare, căutînd să ghicească.

GHICITOR, *Mold. Tr.-Carp.* **GICITOR, -TOARE** 1. *adj. verb.* **GHICI.** Care ghicește.

2. *sm. f.* Persoană care pretinde că știe să prezică viitorul, să ghicească taine, fapte ascunse, etc., cu ghiocul, cu bobii, cu cărțile, etc.: **acela e bun gicitor carele ghicește mai 'nainte de ce i se întîmplă lucrul** (TICH.).

3. **GHICITOARE** *sf.* ① Definițiunea unui lucru, sau întrebare pusă altuia în termeni obscuri, greu de priceput, și pe care acesta urmează s'o ghicească; cimilitură, enigmă ¶ ② = **BRÎNDUȘĂ-DE-TOAMNĂ**: **adună ghicitori de pe coaste și albăstrește cu ele de minune ouăle** (LUNG.).

○ **GHICIU...** — **BICIU...**

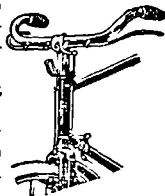
○ **GHICOL** — **VISCOL.**

GHIDĂNAC (*pl.*-ce) *sn. Olten.* Ciomag scurt și gros, din lemn de corn.

GHIDI! *mai adesea repetat* ~! ~! *inter.* Ⓕ întrebuințată pentru a mustra sau a amenința pe cineva: **îi vine chef de rîs? ~, ștrengar!** (ALECS.); **~! ~! tîlharule ce ești!** (ISP.) [tc.].

GHIDILA, **GHIDILI** = **GÎDILA.**

***GHIDON** (*pl.*-oane *sn.* ① Stegulet, fanion pentru alinierea infanteriei ¶ ② Bară transversală, cu două mînere, cu care se cîrmește bicicleta (▪ 2357) [fr. g u i d o n].

Fig. 2357. Ghidon.

○ **GHIDUȘ** *Mold.*, **GHIDUȘER** *Bucov. adj.* și *sm.* Poznaș, mucalit, glumeț: **mare ghiduș era și nostim** (ALECS.); **ghidi! ghidi! ghiduș ce ești!** (CRG.); **se iveste chiar în aceeași clipeală un ghiduser sau paiaț** (GRIG.) [g h i d i].

GHIDUȘIE *sf. Mold.* Pozna, năsdrăvănie, farsă, caraghiozlîc: **făcea felurite ghidușii astfel desbrăcat** (GN.); **trebuia... să spun cîte o ~ ca să izbucnească în rîs cineva** (SAD.) [g h i d u ș].

GHIE... = **GHE... VIE...**

GHIES ☛ **GHES.**

GHIFTUI (-uesc) *vb. tr.* și *refl.* A (se) îndopa, a se îmbuiba: **...după o vreme asa îl ghiftuise. Că copilasul gingaș de tot se bolnăvise** (DON.); **vă faceți de cap dacă v'ați ghiftuit de bunătăți** (FLOR.).

○ **GHIGHILICI** *sbst. pl. Olten.* Cartofi, porumbi, dovleci, etc. necrescuți mari, rămași nedesvoltați.

○ **GHIGILIC** *sbst. Mold.* Scufie de noapte: **Vodă era cu ~ de noapte pe cap** (I.-GH.): **vezi zăcînd cîte un mațuf gîrbov, cu ~ pe frunte** (ALECS.) [tc. g e ğ e l i k].

GHIGORȚ *sm.* Pește de apă dulce, de coloare verde măslinie, cu capul scurt și îndesat, cu botul obtus și încovoiat, cu aripile dorsale terminate cu ghimpi; numit și „ghelmes", „ghiborț", „ghelciu", „moș" sau „răspăr" *(Acerina cernua)* (▪ 2358): **văzu în ciutură un ~** (ISP.).

Fig. 2358. Ghigorț.

○ **GHIGOSI** (-osesc) *vb. tr. Mold.* A snopi în bătaie lovind cu pumnii, a ghiontui: **trîntește baba... și-o frămîntă cu picioarele și-o ghigosește** (CRG.); **Ivan începe a-i ~ muscălește** (CRG.).

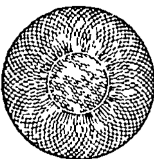
○ **GHIJĂ** (*pl.*-ji) *sf. Băn.* ① Foaie de porumb ¶ ② Coajă de ou.

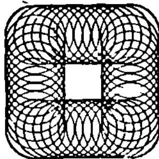
○ **GHIJOAGĂ** *sf.* Mîrțoagă, gloabă bătrînă, cal slab și prăpădit: **~ urîcioasă ce ești!** (CRG.).

○ **GHIJURĂ** (*pl.*-uri) *sf. Olten.* Porumb crescut mic, cu boabele foarte rare, care se dă la vite.

○ **GHILĂ** (*pl.*-le) *sf. Mold.* = **BILĂ**: **o lungă suviță de apă cară ghile și dulapi din herăstraele munților** (VLAH.).

○ **GHILAN** *sm. Mold.* Bou cu păr închis și cu dungi albe [ung. g y i l á n].
○ **GHILĂU** *sn. Olten.* — GEALĂU.
***GHILEMELE** *sf. pl.* Semnele „ " sau « » întrebuințate, la scris sau la tipar, spre a închide citațiile [fr. g u i l l e m e t s].
○ **GHILI...** = BILI...
○ **GHILOSI** (-osesc) *vb. tr.* și *refl. Mold.* A (se) spăla mult, frecînd (u-se) cu săpun: **Simbăta ne ghilosim, Duminica ne gătim** (PAMF.) [g h i l i].
***GHILOȘA** (-oșez) *vb. tr.* A face ghiloșări [fr. g u i l o c h e r].
***GHILOȘARE** *sf.* Ornament de sculptură, de pictură, etc. compus din linii sau trăsături ondulate care se încrucișază și sînt așezate cu simetrie (▣ 2359, 2360) [g h i l o ș a].

Fig. 2359. Ghiloșare.

Fig. 2360. Ghiloșare.

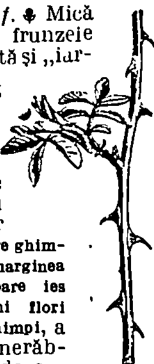
***GHILOTINA** (-inez) *vb. tr.* A tăia capul cu ghilotina [fr.].
***GHILOTINĂ** (*pl.*-ne) *sf.* Mașină cu care se taie capul celor osîndiți la moarte, în Franța (▣ 2361) [fr. g u i l l o t i n e].

Fig. 2361. Ghilotina.

○ **GHILȚ** (*pl.*-turi) *sn. Trans.* ① Laț de prins păsări ¶ ② Lațul de sîrmă cu care hengherii prind cîinii de pe stradă.
○ **GHILUȘ** (*pl.*-ușuri) *sn. Trans.* Petrecere făcută de flăcăi noaptea, cu ocazia unei nunți sau logodne (PȘC.) [ung. g y i i l ó s].
GHIMBER, GHIMBIR *sm.* ♣ Plantă, originară din India, cu rădăcina aromatică, întrebuințată la bucate *(Zingiber officinale)* (▣ 2362) [ung. g y ö m b é r].

Fig. 2362. Ghimbir.

†**GHIMIE** *sf.* Corăbioară: **pe luciul Dunării se ivi o ~ cu pînzele umflate** (ALECS.) [tc.].
GHIMIRLIE *sf.* Ferestrău cu pînza foarte îngustă, întrebuințat de dulgheri (▪ 2364).
○ **GHIMOTOC** = GHEMOTOC.
○ **GHIMP** GHIMPE.
GHIMPA ÎNGHIMPA.
○ **GHIMPĂL** *sm. Trans.* = BOTROȘ [germ. G i m p e l].
GHIMPARIȚĂ *sf.* ♣ Mică plantă ierboasă cu frunzele foarte ascuțite; numită și „iarbă-ghimpoasă" sau „iarba-vătămăturii" *(Cryspis aculeata)* [g h i m p e].
GHIMPE *sm.* ① ♣ Spin, țepușă care crește pe tulpina sau pe ramurile unor plante (▪ 2363): **printre ghimpii mărăcinișului de pe marginea pădurii** (ISP.) ; **din floare ies ghimpi, și din mărăcini flori** (BOL.) ; Ⓕ: **a sta ca pe ghimpi**, a nu mai putea de nerăbdare ¶ ② Ⓕ Motiv de supărare: **ar fi cu totul neînțeles să mai aibă ei vre-un ~ contra mea** (CRG.) ¶ ③ Țepușă, așchiuță de lemn intrată sub piele ¶ ④ Țepușă pe corpul unor animale, ca ariciul, etc. ¶ ⑤ ♣ Plantă ierboasă, cu flori purpurii, spinoase; numită și „pasul-dropiei", „scaiu-ghimpos" sau „scăiete" *(Centaurea calcitrapa)* ¶ ⑥ ♣ Mic arbust, totdeauna verde, cu ramurile terminate fie-care printr'un spin, cu flori verzui; fructul lui e o boabă roșie, de mărimea unei cireși, ce persistă și peste iarnă *(Ruscus aculeatus)* ▣ 2365) ¶ ⑦ ♣ SCAIU ¶ ⑧ ♣ HOLERĂ ¶ ⑨ ♣ ~-MARE — SCAIU-MĂGĂRESC [dial. **ghimp**, *Băn.* **glămp, glimp**; comp. alb. g ă m p].

Fig. 2363. Ghimpi.

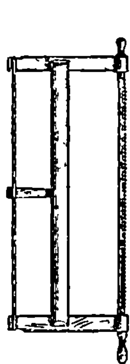
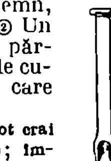

Fig. 2364. Ghimirlie.

Fig. 2365. Ghimpe.

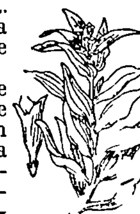
GHIMPOS *adj.* ① Cu g h i m p i, spinos, țepos: **zidurile... erau înălțate printr'un gard viu... format din copăcei ghimpoși** (I.-GH.) ¶ ② SCAIU-GHIMPOS GHIMPE ⑤.
GHIN (*pl.*-nuri) *sn.* ① Unealtă a dulgherului și a rotarului, în formă de daltă fără mînere de lemn, cu tăișul semicircular (▪ 2366 ¶ ② Un fel de cazma îndoită de amîndouă părțile laterale ¶③ *Trans.* (PAC.) Un fel de cuțitaș cu tăișul în forma unghiei, cu care se fac săpături în lemn.

Fig. 2366. Ghin.

***GHINĂRAR** *sm.* Ⓟ General: **Tot crai și tot crăiese mari, Alăturea cu ~i** (COȘB.); **Împăratul era într'un cort numai cu ~ii și cu căpitanii lui** (RET.) [germ. G e n e r a l].
GHINDĂ (*pl.*-de) *sf.* ① ♣ Fructul stejarului ▣ 2367): **a pus pe Poloni să are și să semene ~ în țărna îngrășată cu sîngele lor** (VLAH.) ; **porcul venea adeseori subt un goron cu ghinde, și acolo se hrănea cu ghinde** (TICH.) ¶ ② ♠ Treflă (în jocul de cărți): **craiu de ~; așteptam pe riga de caro, și-mi iese cel de ~** (ALECS.) [lat. vulg. g l a n d a clas. g l a n s, -n d e m].

Fig. 2367. Ghindă.

GHINDAR *sm. Bucov.* ① GAIȚĂ[1] ① ¶ ② ♣ = STEJAR: **Tufani, paltini, ~i se îngroziră foarte** (ALX.) [g h i n d ă].
GHINDOC *sm.* Bondoc, mic și gros (ca o g h i n d ă): **ce-o mai fi umblînd după primărie? zise altul, ~, negricios** (LUNG.).
GHINDURĂ (*pl.*-ri) *sf.* ① Amigdală ¶ ② Ganglion; glandulă [lat. g l a n d ŭ l a].
GHINDUROS *adj.* Cu g h i n d u r i multe.
***GHINION** *pl.*-oane) *sn.* ♠ Nenoroc, neșansă (*în spec.* la cărți : **nu pot să bat măcar o carte ce ~!** (ALECS.) ; **ce ~ al naibii! zicea Peruzescu, plin de necaz** (GN.) [fr. g u i g n o n].
○ **GHINITOARE** *sf. Trans.* Unealtă a dogarului cu care netezește pe dinăuntru ciuberele, după ce a încheiat doagele (FR.-CDR.) [g h i n u i].
GHINT[1] (*pl.*-turi) *sn.* ① Scobitura în formă de spirală a unui șurub ¶ ② Scobitura, în formă de spirală, înăuntrul țevii unei arme de foc [pol. g w i n t < germ. G e w i n d e].
GHINT[2] (*pl.*-turi) *sn.* Cuiu, piron cu capul lat și bulbucat, nit.
GHINTUI[1] (-uesc) *vb. tr.* A face ghinturi, scobituri în formă de spirală, spre a se putea înșuruba [g h i n t[1]].
GHINTUI[2] (uesc) *vb. tr.* A fereca, a țintui cu ghinturi [g h i n t[2]].
GHINTUIT[1] *adj. p.* GHINTUI[1]: **carabină ~ă** (ODOB.).
GHINTUIT[2] *adj. p.* GHINTUI[2]. Ferecat, țintuit, împodobit cu ghinturi: **ghioagă ~ă.**
GHINȚ *sbst.* Unealtă a cizmarului de care se servește spre a lărgi încălțămintea.
GHINȚURĂ *sf.* ♣ Mai multe specii de plante, cu flori albastre sau galbene, îngrămădite într'un buchet la vîrful tulpinei; rădăcina lor are proprietăți tonice și febrifuge; numite și „ințură", „ochincea", „fierea-pămîntului", etc. *(Gentiana cruciata* (▣ 2368), *G. lutea; G. punctata)* [deform. din lat. g e n t i a n a].

Fig. 2368. Ghințură.

○ **GHINUI** (-uesc) *vb. tr. Trans.* (FR.-CDR.) A netezi cu g h i n u l.
GHIOACĂ, GHIOACE GĂOACE.
GHIOAGĂ (*pl.*-ge) *sf.* ① Armă primitivă

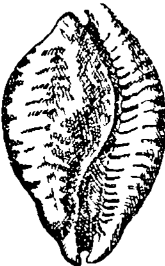
consistînd dintr'o bîtă, de lemn sau de fier, cu măciuca în vîrf, mai adesea țintuită (▪ 2369): **Sinan... răcnește, blestează, și bate'n mișei cu ghioaga-i de fier** (VLAH.); **o ~ de fier țintuită, mare și grea** (ODOB.); **De-oiu svîrli ghioaga cea mare, Singur ți-oiu plînge de milă** (ALECS.) ¶ ② Măciucă, ciomag, bîtă: **bătea vitele cu ghioaga nestrujită** (SAD.) [lat. vulg. *c l o v a (=clas. c l a v a ,devenit *c l ĭ o a ŭ ă (> arom. c l ĭ o a g ă, *c h l o a g ă (comp. f a g u r < *f a ŭ u r, dial. m ă d u g ă < m ă d u ŭ ă), de unde, prin asimilațiune, g h i o a g ă].

Fig. 2369. Ghioagă.

GHIOALCĂ *adv.* De tot, cu totul, *în expr.*: **plin ~**, plin pînă sus, pînă la gură: **plasa era plină ~ de pești cu solzii de aur** (R.-COD.); **ud ~**, ud lioarcă, pînă la piele.

○ **GHIOB** (*pl.*-**buri**) *sn. Trans.* Putină pentru ținut brînză.

GHIOC¹ *sm.* ① Scoica albă, foarte lucie, a unui melc de mare, *în spec.* din oceanul Indian *(Clypaea moneta)*; servea odinioară, în Japonia, China, India și Africa, ca monedă; întrebuințată la noi, de vrăjitoare și de Țigănci, spre a ghici norocul cuiva (▣ 2370): **a da, a căuta cu ~ul** ¶ ② *Trans.* Orbită: **Fugi deochiu Dintre ochi, Din ~ul capului, Din fața obrazului** (PĂC.).

Fig. 2370. Ghioc.

GHIOC² *sm.* ① Plantă, cu flori roșii-violete, dispuse în capitule ovale; numită și „dioc", „floarea-florilor", „sglăvoc", etc. (▣ 2371) *(Centaurea phrygia)* ¶ ② = **ALBĂSTRIȚĂ**.

GHIOCEL¹ *sm. dim.* **GHIOC¹**.

GHIOCEL² *sm. mai adesea* **GHIOCEI** *pl.* ① Plantă pe a cărei tulpină crește cîte o singură floricică albă, plecată în jos, care

Fig. 2371. Ghioc.

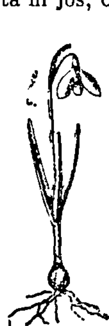

Fig. 2372. Ghiocel.

Fig. 2373. Ghiocei-bogați.

răsare la sfîrșitul iernii, cînd abia începe să se topească zăpada; numită și „clopoței", „cocorei", „primăvăriță" *(Galanthus nivalis)* (▣ 2372) ¶ ② **GHIOCEI-MARI, GHIOCEI-BOGAȚI**, plantă ierboasă, cu flori albe plecate în jos; numită și „lușce", „noduțe", etc. *(Leucojum aestivum)* (▪ 2373) ¶ ③ **GHIOCEI-DE-GRĂDINĂ** = **ZARNACADEA** ¶ ④ **GHIOCEI-DE-MUNTE** = **COPRINĂ** ¶ ⑤ **GHIOCEL-DE-TOAMNĂ**, plantă decorativă, cu floarea mare și frumoasă, galbenă-aurie *(Amaryllis lutea)* (▣ 2374).

Fig. 2374. Ghiocel-de-toamnă.

GHIOCIAR *sm.* Căruțaș care conduce un g h i o c i u.

GHIOCIU (*pl.*-**ciuri**) *sn.* Car ce se poate lungi după voie, scoțînd cuiul ce trece prin furculițe și prin inimă [tc. g ö č].

†**GHIOJGOREA, GHIOJGHIOARE** *adv. Mold.* Pe față, pe dinaintea ochilor, la lumina zilei: **și noi să ne lăsăm, așa ghiojghioare, să ne despoaie?** (ALECS.) [tc. g ö z g ö r e].

GHIOL (*pl.*-**luri**) *sn.* Lac, baltă, apă stătătoare, mai adesea adîncă: **trecură repede prin două ~uri și se opriră în cel de al treilea** (D.-ZAMF.); **mare ~ de apă trebue să fie în mațele lui** (CRG.) [tc. g ö l].

○ **GHIOLBANĂ** (*pl.*-**ne**) *sf. Olten. Mold. Trans.* Femeie cu ochii mari, frumoasă, care cochetează cu unii și cu alții: **las' pe mine, zise ghiolbana, o să aflu eu năsdrăvăniile lui** (RET.).

GHIOLD (*pl.*-**duri** *sn.* Ghiont: **pe furiș îi dete ~ și-i șopti la ureche** (ISP.) [g h i o n t + b o l d].

○ **GHIOLDUM** (*pl.*-**muri**) *sn. Mold.* = **GHIOLD**.

○ **GHIOMOTOC** = **GHEMOTOC**.

GHIONDER *sn.*, **GHIONDERĂ** (*pl.*-**re**) *sf.* Prăjină de măsurat [tc. g ö n d e r].

GHIONOAIE *sf.* Numele mai multor specii de păsări acățătoare, cu ciocul lung, cu care lovesc în trunchiul copacilor, spre a speria insectele și a le sili să iasă din ascunzișul lor; numite și „ciocănitoare": **chiotul ghionoaii ce-și ascuțea noaptea ciocul de coaja copacilor** (ODOB.); sînt cunoscute la noi mai ales următoarele specii: **GHIONOAIA - NEAGRĂ** *sau* **GHIONOAIA-DE-MUNTE**, cu ciocul mai lung decît capul neagră peste tot, afară de creștet, care e roșu *(Dryocopus martius)* (▣ 2375): **ghionoaia-neagră sfredelește trunchii copacilor** (N.-UR.); **GHIONOAIA-PESTRIȚĂ**, cu ceafa roșie, spinarea neagră și pîntecele gălbuiu *(Picus major)* (▪ 2376); **GHIONOAIA-MICĂ**, cu ciocul scurt, aproape conic, fruntea cenușie-gălbuie și spinarea neagră, brăzdată cu alb *(Picus minor)*; **GHIONOAIE-VERDE** = **VÂRDARE**.

Fig. 2375. Ghionoaie-neagră.

Fig. 2376. Ghionoaie-pestriță.

GHIONOIU (*pl.*-**oaie**) *sn.* Ciocan mare și ascuțit, întrebuințat la săpatul și cioplitul pietrelor (▪ 2377).

Fig. 2377. Ghionoiu.

GHIONT (*pl.*-**turi**) *sn.* Lovitură dată cu pumnul: **Și 'ncepuse, mamă dragă; Ghionturi, palme să mi-i tragă, mai trîntindu-le prin turbincă niște ~uri rusești** (CRG.).

GHIONTI (-**tesc**), **GHIONTUI** (-**uesc**) *vb. tr.* A da g h i o n t u r i; a-și da coate: **Eu întreb de ce-l ghiontește, El cu ghiontul îndesește** (SPER.); **ghiontitu-ne-am unul pe altul, chicotind înnădușit** (CRG.); **ghiontuindu-se și călcîndu-se pe picioare** (BR.-VN.).

GHIONTUIALĂ (*pl.*-**uieli**) *sf.* *F* Lovituri cu pumnul: **miroase... a ~** (GRIG.) [g h i o n t u i].

GHIORĂI — **CHIORĂI**: **ne ghiorăesc mațele de foame** (CRG.).

GHIORDAN ☛ **GHERDAN**.

† **GHIORDIE** *sf.* Haină lungă, un fel de giubea ce purtau cocoanele, pe vremuri, iarna, peste biniș [tc. K ü r d i y e].

GHIORDUM (*pl.*-**umuri**) *sn.* Joc de cărți, asemenea stosului, odinioară la modă, mai ales în Moldova: **casa plină de jucători... otusbir, ~, ba și stos** (CAR.); **o grămadă de musafiri se și așezaseră la ~** (I.-GH.) [tc. g ö r d u m].

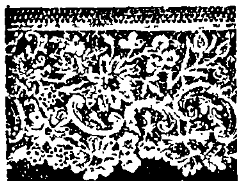
GHIORGHIN *sm.* — **PĂDUCEL**.

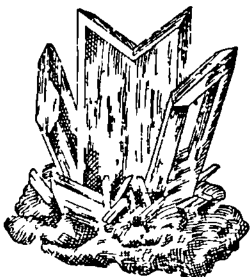
GHIORLAN¹, **GHERLAN** *sm. Mold.* Bădăran, mojic, țărănoiu: **da cucoană Florică nu poți să zici, ~e?** (ALECS.); **din mojici, din ghiorlani și din dobitoci nu ne mai scoateți** (CRG.); **s'a întîlnit într'o zi c'un gherlan venit de la șes** (LUNG.).

GHIORLAN², **GHERLAN** *sm.* Șoarece mare, guzgan.

GHIORMAN, **GHERMAN**, **GHERMĂN** *sm.* Ⓟ Ziua sfîntului Gherman (12 Mai), sărbătorită de popor, de teamă ca piatra să nu distrugă via și holdele [bg G e r m a n ŭ].

○ **GHIOROAIE** *sf. Olten.* (VÎRC.) = GHIONOAIE.
○ **GHIOROIU** (*pl.*-oaie) *sn.* (R.-COD.) = GHIONOIU.
GHIORȚ! *interj.* Imită sunetul ce se aude când bea cineva cu înghițituri mari [onom.].
GHIORȚĂI (-ăiu) *vb. tr.* A înghiți cu sgomot, cu înghițituri mari: intră în puț și începe să ghiorțăie... la apă (R.-COD.) [g h i o r!].
○ **GHIOȘA**, GHEUȘA (-șez) *vb. tr. Olten.* (VÎRC.) A desface coaja de nucă.
GHIOTURA *sf.* Cu ghiotura, fără măsură, cu grămada, cu toptanul: unde nu s'apucă de însemnat greșeli cu ghiotura pe o draniță (CRG.) [tc. g ö t ü r è].
GHIOZDAN (*pl.*-ne) *sn.* ① Portofoliu mare de pus acte, dosare, cărți etc.(▪ 2378): intra cîntînd, cu ~ul de hîrtii, în curtea consulatului rusecs (DLVR.); niciodată nu iese în vaza lumii fără ~ la subțioară ¶ ② Sac sau cutie de carton îmbrăcat cu pînză, piele, etc., în care școlarii își pun cărțile (▣ 2379) [tc. g ö z d a n].

Fig. 2378. Ghiozdan.

Fig. 2379. Ghiozdan.

○ **GHIPCAN** *sm.* (DLVR.) Mîrțoagă.
***GHIPS** *sbst.* Sulfat de calciu hidratat, întrebuințat, sub numele de „ipsos", la tencuit, la facerea ornamentelor de arhitectură, etc. (▣ 2381) [germ.].
***GHIP(I)URĂ** (*pl.* -uri) *sf.* Un fel de dantelă brodată pe o țesătură foarte rară, pe o rețea cu ochiuri mici (▣ 2380) [fr. g u i p u r e].

Fig. 2380. Ghipură.

Fig. 2381. Ghips.

GHIRCĂ *sf.* Varietate de grîu, alb roșcat, cu spicul fără mustăți; se seamănă mai ales primăvara *(Triticum durum)*: seamănă cam cu un grîu care se numește ~ (I.-GH.).
○ **GHIRDAN** = GHERDAN: Iar la gît ~ i-au pus (STAM.).
***GHIRLANDĂ** (*pl.*-de) *sf.* ① Podoabă de frunze, de flori sau de fructe împletite în formă de lanț sau de cunună (▣ 2382): Au comori de plante rare... Și'n ghirlande parfumate se revarsă pe balcoane (ALECS.) ¶ ② Lucruri, podoabe, giuvaericale înșirate ca o ghirlandă: o ~ de pietre scumpe [fr. g u i r l a n d e].

Fig. 2382. Ghirlandă.

GHISDEIU = GHIZDEIU.
○ **GHISMAN** *sn.*, GHISMANĂ (*pl.*-ne) *sf.* Un fel de plăcintă cu brînză și smîntînă.
***GHIȘET** (*pl.* - eturi), GHIȘEU (-euri) *sn.* Ferestruică sau deschizătură făcută într'o ușă, într'un perete, etc., prin care se poate vorbi cuiva sau să i se predea ceva (▣ 2383): îi numără parale potrivite... și-i arată ghișetul respectiv (CAR.); pornește din salonul de așteptare să meargă la ghișeu (CAR.) [fr. g u i c h e t].

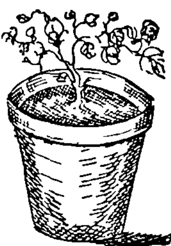

Fig. 2383. Ghișeu.

***GHITARĂ** ☛ CHITARĂ.
***GHITARIST** ☛ CHITARIST.

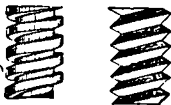
○ **GHIȚ...** = VIȚ...
○ **GHIȚĂ** *sf. Trans.* Lele: ce te faci, babo? se întrebă acum ghița Mărgălina (PĂC.) [comp. BIȚĂ].
○ **GHIȚ(I)MAN**, GHIȚUMAN = GHISMAN.
○ **GHIȚOS** *adj.* Lățos, mițos: învălit într'o sarică ghițoasă CRG.) [v i ț ă].
GHIUDEN (*pl.*-enuri) *sn.* Cîrnat uscat și presat, făcut din carne de vacă: dați aducătorului un ~ și doi cîrnați [tc. g ö d e n].
○ **GHIUJ** *sm. Mold. Bucov.* Moșneag, moș: iar i-au venit toanele ~ului (ALECS.) [comp. alb. g ü š].
GHIUL (*pl.*-luri) *sn.* Scul de tort [tc. K ü l].
GHIULEA (*pl.*-lele) *sf.* ① Bombă, proiectil de tun (▣ 2384): E plin de arme rupte, de glonți și de ghiulele (ALECS.); porțile sparte de ghiulele turcești (VLAH.); *pr. ext.* despre ori-ce proiectil: se trag la o parte de ploaia ghiulelelor de piatră (VLAH.) [tc. g ü l è].

Fig. 2384. Ghiulea.

GHIUNIE *sf.* Unealtă a dulgherului și a zidarului de care se slujesc spre a însemna unghiurile drepte, colțar, dreptar (☛ ▪ 1388) [tc. g ö n i e].
GHIURDUM = GHIORDUM.
GHIURGHIULIU *adj.* Trandafiriu, stacojiu: rochie de halastincă... ghiurghiulie (ALECS.) [tc. g ü l g ü l i].
○ **GHIUTURĂ** *sf. Băn. Trans.* = GHIOTURA.
GHIVECIU (*pl.*-ciuri, -ce) *sn.* ① Vas de pămînt de pus flori (▣ 2385) ¶ ② Mîncare gătită din tot felul de legume, (cu sau fără bucățele de carne) și coaptă, într'o tavă, la cuptor: ~ național; ~ de post; ~ călugăresc ¶ ③ Ⓟ Amestec confuz, talmeș-balmeș: era un ~ retoric (VLAH.) [tc. g ü v e č].

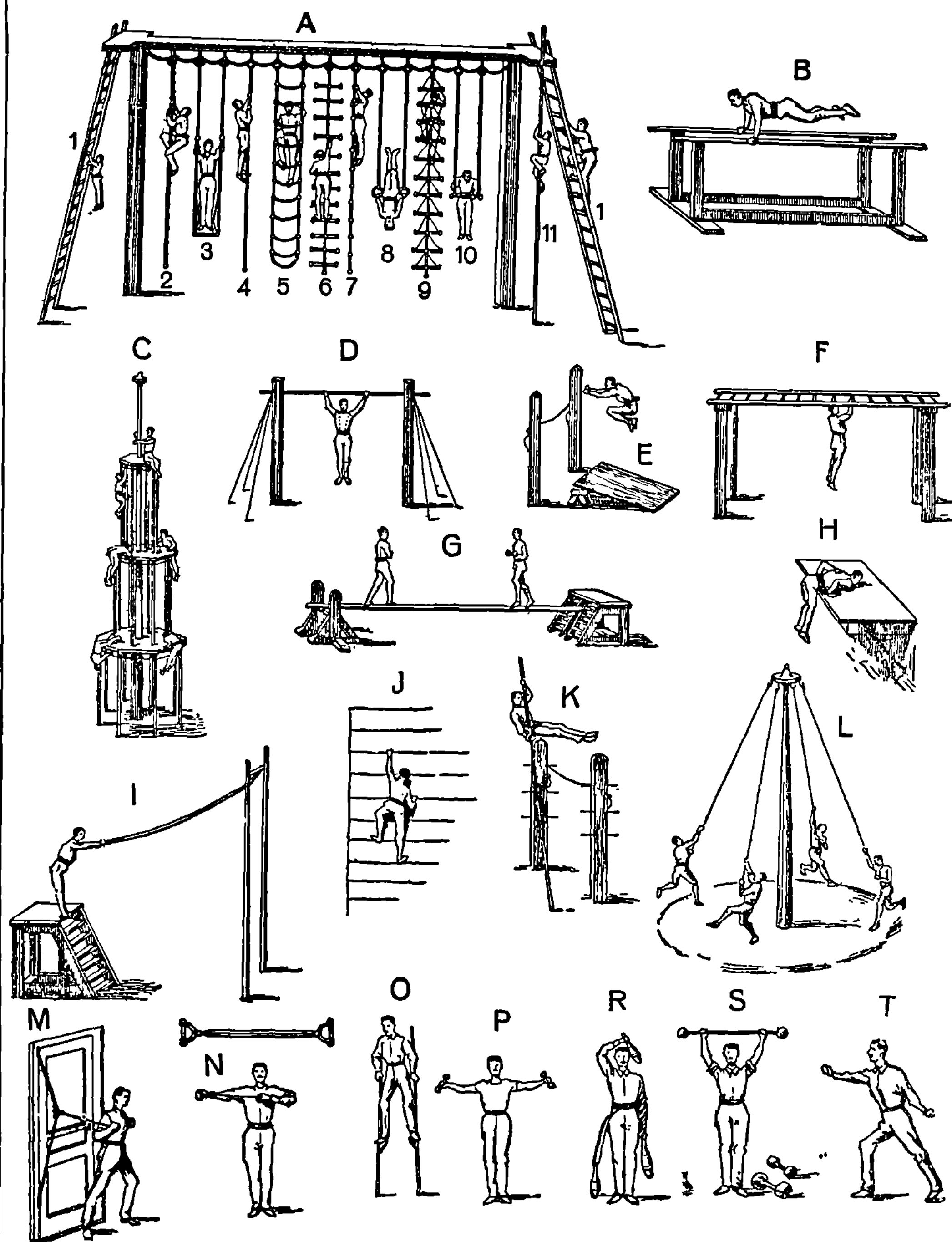

Fig. 2385. Ghiveciu.

GHIVINT, GHIVENT, GHEVENT (*pl.*-turi) *sn.* Scobitură în spirală a unui șurub (▪ 2386) [germ. G e w i n d e].
GHIVIZIU *adj.* Roșu închis, purpuriu [tc g ü v e z i].
○ **GHIZĂ** = GÎZĂ.
GHIZD (*pl.*-duri) *sn.* Căptușala de bîrne îmbucate la capete, alcătuind pereții fîntînilor: și apa cum gîlgîia afară din ~ul fîntînii (CAR.); puțurile cu ~uri se sleiră cu sfeștania cuvenită (DLVR.).

Fig. 2386. Ghivinturi.

○ **GHIZDĂ** (*pl.*-de) *sf. Olten. Băn.* Despicătură în partea dinainte sau de o parte și de alta a cioarecilor, împodobită cu găitan împrejur.
GHIZDAV *adj.* Frumos, drăguț, elegant: era doară Elena... mai ~ă decît toate muierile Greției (CANT.) [vsl.].
GHIZDEA (*pl.*-dele) *sf.* = GHIZD: o fîntînă cu ghizdele de stejar (CRG.); prăjina fără găleată se bălăbănea deasupra ghizdelelor (SAD.).
GHIZDEIU *sm.* ① Numele mai multor specii ale unei plante ierboase *(Lotus)* ce seamănă cu trifoiul, bune ca nutreț pentru cai: ~-MĂRUNT *(Lotus corniculatus)*, numit și „trifoiște", „motocei" (▪ 2387): ~-CU-PATRU-MUCHI *(Lotus siliquosus)*; ~-MARE) *Lotus uliginosus)* ¶ ② = CULBECEASĂ.
GHIZDUI (-uesc) *vb. tr.* A căptuși cu g h i z d u r i (pereții unei fîntîni).
GHIZM... — GHISM...
GHIZUNIE ☛ VIZUNIE.
GI... = JI..., VI...
GIA... = GEA...
○ **GIBAN** *sbst. Olten.* Vas de lemn în care curge rachiul din cazan [srb. g b a n].
***GIBON** *sm.* Gen de maimuțe din vechiul continent care, împreună cu cimpanzeul, gorila și orangutanul, alcătuesc

Fig. 2387. Ghizdeiu.

A. Portic. — 1. 1. Scări oblice. — 2. Prăjină mobilă. — 3. Trapez cu leagăn. — 4. Frînghie mobilă. — 5. Scară de frînghie mobilă. — 6. 9 Scări de frînghie mobile cu traverse de lemn. — 7. Frînghie cu noduri. — 8. Inele. — 10. Trapez. — 11. Prăjină fixă. B. Bare paralele. — C. Octogon.—D. Bară fixă. Fus.—E. Trambulină. — F. Scară orizontală. — G. Bară de echilibru. — H. Masă de sarit. — I. Frînghii de sărit. — J. Zid de urcat. — K. Prăjină de sărit. — L. Pasul uriaşului. — M. N. Extensoare. — O. Picioroange. — P. S. Haltere. Greutăţi. — R. Măciuci. — T. Fandare înainte.

familia antropomorfelor; trăesc în regiunile călduroase ale Indiei (▣ 2388) [fr.].

© **GIG** (*pl.*-guri) *sn. Mold. Maram.* = **VIG**: **~uri de sumani** (CRG.); **Eu pe tine te-oiu învăli Cu ~uri mari de bumbac** (BOL.).

***GIGẠNT** *sm.* ① Uriaş: **ca două braţe de ~, întinse spre cer** (VLAH.) ¶ ② *pl.* ✡ Fiinţe uriaşe care, răsculîndu-se împotriva lui Jupiter, fură trăsnite de acesta [lat.].

***GIGẠNTIC** *adj.* Uriaş, ca de uriaş, foarte mare, colosal: **Indrăzneţele arcuri de fier se înalţă ca nişte aripi ~e** (VLAH. [g i g a n t].

GỊGEA *adj. invar.* Drăguţ, frumuşel (în graiul copiilor): **Aşa, papă frumos, fil ~!** (VLAH.) [tc. ğ i ğ i].

○ **GIGHIRI** *sm. pl. Olten.* Măruntaie (de ori-ce animal) [srb. g i g e r i c a].

○ **GIGIT** *adj. Mold.* Subțire la trup, svelt: **Gigit ca un tînăr brad, Vîrtos ca un vechiu stejar** (STAM.).

Fig. 2388. Gibon.

‡**GILĂLUI** (-uesc) *vb. tr.* A urî [ung. g y ü l ö l n i].

○ **GILĂU** = GEALĂU.

***GILETCĂ** ☛ JILEȚCĂ.

GIMBIR = GHIMBER.

GIMIE — GHIMIE: **gimia noastră aruncă ancora în portul Șiștovului** (BOL.).

***GIMNAST** *sm.* La vechi Greci, cel ce indica exercițiile gimnastice pe care trebuia să le execute fie-care [fr.].

***GIMNASTIC** 1. *adj.* Privitor la exercițiile corpului: **exerciții ~e; pas ~**, pas alergător, mers repede și cadențat, cum se obicinuește mai ales de către trupe.

2. **GIMNASTICĂ** *sf.* Arta, faptul de a-și exersa corpul spre a-l întări: **aparate de ~** (☛ TABELA XXIII) [fr.].

***GIMNAZIAL** *adj.* De g i m n a z i u: **clase ~e.**

***GIMNAZIU** *pl.*-zii) *sn.* ① Locul unde vechii Greci făceau exerciții atletice ¶ ② La noi, școală secundară cu patru clase, alcătuind cursul inferior al liceului [fr.].

***GIMNOSPERM** 1. *adj.* Se zice despre o plantă care produce ovule sau semințe care nu sînt închise într'un ovar.

2. **GIMNOSPERME** *sf. pl.* Diviziune a regnului vegetal care cuprinde toate plantele ale căror ovule se desvoltă pe o carpelă deschisă, cum e d. e. la conifere, etc. [fr.].

***GIMNOT** *sm.* Un pește de înfățișarea țiparului care produce puternice descărcări electrice; trăește în fluviile și bălțile din America de Nord [fr. g i m n o t e].

***GIN** *sm.* Geniu rău, demon, la Arabi: **Acum desmierdat însă de a ~ilor suflare** (ALECS.) [ar.].

***GINECEU** *sbst.* ① Nume dat, la vechii Greci, acelei părți a casei rezervată femeilor ¶ ② Totalitatea organelor femele ale unei flori (▣ 2389) [fr.].

Fig. 2389. Ginecee.

***GINECOLOG** *sm.* Medic care se ocupă în special de ginecologie [fr.].

***GINECOLOGIC** *adj.* Privitor la ginecologie [fr.].

***GINECOLOGIE** *sf.* Știința care se ocupă cu fiziologia femeii [fr.].

GINERAȘ *sm. dim.* GINERE: **veniți după mine, dragii mei ~i** (NOV.).

GINERE *sm.* ① Bărbatul unei femei în raport cu socrii săi: **am o singură fată și-oiu vedea eu pe cine mi-oiu alege de ~** (CRG.) ¶ ② Mire: **în toate zilele îl vezi în birjă, gătit ca un ~** (VLAH.); : **după moarte și cal de ~**, se zice cînd ți se oferă ceva prea tîrziu, la timp nepotrivit [lat. g ĕ n ĕ r e m].

GINERI (-resc) *vb. tr.* A face pe cineva g i n e r e (dîndu-i pe fiica sa de soție): **bătrînul... vrea zor nevoie să mă ginerească** (CAR.); **ar fi poftit dumnealui să-l ginerească, fiindcă avea trei fete** (ISP.).

GINERICĂ *sm. dim.* GINERE. Mire.

GINGAȘ *adj.* ① Plăpînd, fraged, slăbuț: **fiind ~, nu-l prea sileam să se ducă la școală** (STAM.); **boiul îi era așa de ~, încît îți venea s'o bei într'o bărdăcuță de apă** (ISP.) ¶ ② Drăgăstos: **broasca se dete de trei ori peste cap și se făcu o zînă ~ă** (ISP.) ¶ ③ Alegător în mîncări, năzuros, care nu se mulțumește cu ori-ce, ci caută ce e mai bun sau mai frumos: **nu era ~, că bea vinarsul și pe nespălate și pe mîncate** (RET.); **el, din firea lui, n'a fost tocmai ~ de fete frumoase** (CRG.) ¶ ④ Anevoios, delicat: **amîna... această poznașă trebușoară și ~ă în multe privinți** (CRG.) [comp. ung. dial. z s i n g á s].

GINGĂȘIE *sf.* ① Înfățișare g i n g a ș ă, drăgălășie: **el se minunară de-o așa rară ~** (ISP.) ¶ ② Simțire, purtare, vorbire gingașă, delicată: **cu atîta ~ se rugară copiii, încît bucătăresei i se făcu milă de dînșii** (ISP.).

○ **GINGEI** *sm. pl. Băn.* Gingii.

○ **GINGENĂ**, GINGINĂ (*pl.*-ni) *sf. Mold. Trans.* = GINGIE.

GINGIE *sf.* Carnea care învelește dinții la rădăcină [lat. g ī n g ī v a].

GINGIRLIU *adj.* **Cafea gingirlie,** cafea turcească cu caimac: **și de la mine o cafea gingirlie... pentru Efendi** (DLVR.) [tc. ğ ü ğ ü l i].

GINI (-nesc) *vb. tr.* ⊕ A observa: **ginește marginea,** bagă de seamă.

†**GINT** (*pl.*-turi) *sn.* Neam [lat. g e n s, g ĕ n t e m].

***GINTĂ**, *GINTE (*pl.*-ginți) *sf.* Neam, rasă: **călcîndu-se în picioare principiile cele mai sacre ale dreptului ginților** (I.-GH.) [lat. g ĕ n t e m].

○ **GINTAR** *sbst. Olten.* Praf ce se rade din drojdia vinului depusă în interiorul buțiilor; se întrebuințează la acrirea verzei, știrului, etc. și la boitul țesăturilor.

GINȚURĂ — GHINȚURĂ: **ochii albaștri ai ginturei... mă priveau cu stăruință** (N.-UR.).

GIO... = JO...

GIOARSĂ ☛ CIOARSĂ.

○ **GIOI** (-oesc) *vb. tr. Mold. Trans.* (ȘEZ.) (PȘC.) A învinge, a dovedi, a sătura pe deplin.

GIOL (*pl.*-luri) *sn.* Numărul de arșice puse în joc de fie-care jucător; F: **a face puiu de ~**, a lua toate arșicele; a șterpeli, a fura: **făceau cîte un puiu de ~ cu gîștele și cu purceii de prin islazuri** (ODOB.) [tc. ğ ü l].

GIOLAR *sm.* Bun jucător cu arșicele: **reputația lui de ~ era mare** (I.-GH.) g i o l].

○ **GIOLGIU** — GIULGIU.

GIONATE *sf. pl.* F Picioare, gaibe: **mai bine-ți sdrobeam capul decît ~le** (DLVR.).

***GIORNO**, *numai în loc.* **A GIORNO**, ca ziua: **luminat a ~**, luminat cu lămpi multe [it.].

***GIPS** = GHIPS.

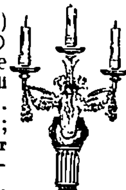
***GIR**, *GIRO (*pl.*-ruri) *sn.* Iscălitură ce-și pune cineva în dosul unei polițe, spre a-și lua răspunderea plății sau spre a transmite altuia proprietatea ei [it. ?].

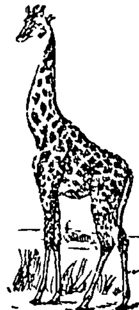
***GIRA** (-rez) *vb. tr.* A da un g i r, a garanta printr'un gir.

***GIRAFĂ** (*pl.*-fe *sf.* Mamifer rumegător din interiorul Africei, înalt și cu gîtul foarte lung (▪ 2391) [fr.].

***GIRANDOLĂ** (*pl.*-le) *sf.* Candelabru (▣ 2390) [fr.].

○ **GIREADĂ** (*pl.*-rezi) *sf. Mold. Trans.* ① Șiră, stog (de fîn, de paie, de grîu, etc.): **unii secerau... alții făceau clăi... alții durau girezi** (CRG.); **dînd foc satelor și girezilor de pîne** (GN.) ¶ ② Grămadă (de cartofi, sfecle, etc.).

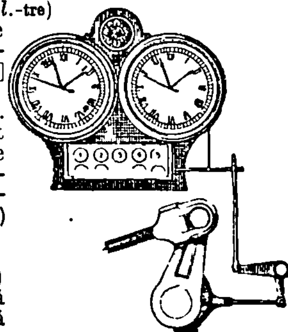

Fig. 2390. Girandolă.

Fig. 2391. Girafa.

‡**GIRIT** — GERID.

***GIROMETRU** (*pl.*-tre) *sn.* Aparat cu care se măsoară iuțeala rotațiunii mașinilor (▣ 2392) [fr.].

***GIROSCOP** (*pl.*-oape) *sn.* Aparat inventat în 1852 de Foucault spre a demonstra învîrtirea pămîntului (▣ 2393) [fr.].

Fig. 2392. Girometru.

GIU... = JU...

GIUBEA (*pl.*-bele) *sf.* ① Haină largă de postav, lungă pînă la pămînt, purtată odinioară de boieri deasupra anteriului: **de-o mie de ori te prinde mai bine**

așa, decît cu anteriu și cu ~ (ALECS.); [m'oiu îmbrăca în ~ ca un boier (SB.) ¶ ② Haină, de aceeași formă, purtată în urmă de preoții bătrîni, de lăutari și de Țigani: popa îndesîndu-și în brîu pulpana giubelei (DLVR.); mîna stîngă o ține (popa) în buzunarul giubelii (CAR.) ¶ ③ Haină de sărbătoare, căptușită cu blană, purtată astăzi de țărani și de țărance (▣ 2394) [tc. ğ u b è].

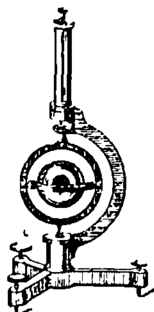

Fig. 2393. Giroscop.

Fig. 2394. Giubele.

○ **GIUBEICĂ** pl.-ci) *sf. Băn.* ⓣ Scurteică [g i u- b e a].
***GIUBEN** = JOBEN.
GIUD... JUD...
GIUG... JUG...
GIUGIUC *adj. invar.* F Drăguț, frumușel, nostim [tc. ğ ü ğ ü k].
GIUGIULEALĂ *pl.*-eli) *sf.* Faptul de a (se) g i u g i u l i, desmierdare: dascălul... cu ochii galeși și cu giugiuleli, îi zise (ISP.).
GIUGIULI (-ulesc) *vr. tr.* și *refl.* ① A (se) desmierda cu vorbe și cu gesturi drăgăstoase: se va aprinde de dragoste pentru tine, încît nu va ști... cum să te giugiulească (ISP.); nevastă-sa... mi-l giugiulește și mi-l drăgostește (RET.) ¶ ② A se drăgosti (despre păsări : printre crăcile lui întinse se giugiuleau păsărelele (ISP.); Deasupra noastră două presuri Pe-o ramură se giugilesc (VLAH.).
○ **GIUGIUMĂ** *sf. Trans.* ♣ IZMĂ: zeama extrasă din frunze de ~ se bea (PĂC.).
○ **GIUI** (-uesc) *vb. tr.* GIOI: cît le dau și nu-i mai pot ~ (RV.-CRG.).
GIULGIU (*pl.*-giuri) *sn.* ① ⚘ Pînză foarte fină ¶ ② Pînză în care se înfășoară mortul, lințoliu: Dar patru inși vorbind în șoapte L-au dus în ~ri învălit (CDȘB.) ¶ ③ ⓕ Văl, acoperemînt, strat, etc.: Fantasmă învelită c'un ~ de albă ceață (ALECS.); totul se îmbrăcase într'un ~ de ger și de întristare (DDOB.) [ung. g y o l c s].
GIULGIUI (-uesc) *vb. tr.* A acoperi cu un g i u l g i u, cu un văl: Luna giulgiuește cu alba ei zăpadă (ALECS.).
○ **GIUMĂNARE** = GEMĂNARE.
GIUMBUȘ *pl.*-șuri) *sn.* Caraghiozlîc, poznă: cînd se plictisea împăratul... îl chema... să-i facă ~uri (CAR.) [tc. ğ ü m b ü š].
GIUMBUȘEL *adj.* Hazliu, poznaș, care face g i u m b u ș u r i.
GIUN... = JUN...
GIUR... = JUR...
GIURGINĂ *sf.* Un fel de horă turcească, cu figuri și gesturi caraghioase; a juca pe cineva giurgina (ISP.), a-l duce de nas [tc.].
GIURGIUVEA — CERCEVEA.
GIURUMEA = GEREMEA.
○ **GIUȘCĂ** *sf.* ✈ — PESCAR ②.
GIUVAER (*pl.*-ere,-eruri) *sn.*, GIUVAERICA (*pl.* -cale *sf.* ① Sculă prețioasă (cercel, inel, brățară, etc.) de aur, argint, etc., împodobită cu pietre scumpe, bijuterie: să ne vindem ~urile, caii, nimicurile cari ne îmbată (D.-ZAMF.) ¶ ② ⓕ Lucru de mare preț, persoană cu calități extraordinare: păcat că ți-a luat Dumnezeu un așa ~ de bărbat (ISP.) [tc. ğ e v a h i r].
GIUVAERGIU *sm.* ⊕ ♈ Cel ce face sau vinde giuvaere, bijutier [tc. ğ e v a h i r ğ i].

○ **GIVORNIȚĂ** (*pl.*-țe) *sf.* ⊖ *Mold.* Vifor, viscol mare, v i f o r n i ț ă: în nopțile cele mari, cînd era cîte o ~ cumplită (CRG.).
○ **GÎB** 1. *sbst. Băn.* Cocoașe, gheb.
2. *adj.* Cocoșat, ghebos [ung. g ö b.]. .
○ **GÎBJI**, GÎBUI = GÎMBA.
† **GÎCI**... ☛ GHICI...
○ **GÎCLEJ** = GÎTLEJ.
○ **GÎDĂLA** ☛ GÎDILA.
GÎDE *sm.* Calău: împăratul porunci să-l spînzure ~a (RET.); doi gîzi or să țină victima răstignită jos (CAR.).
GÎDILA, ○ GÎDILI (-il), ○ GÎDĂLA (-lă) *vb. tr.* ① A provoca cuiva, printr'o atingere ușoară și repetată a unei părți a corpului, o sensațiune particulară care-l face să tresară și să rîză fără voie: parcă naiba gîdila astă tinerime plină de foc (DLVR.); hîș, muscă! nu mă gîdili la urechi (ALECS.) ¶ ② ⓕ A produce o sensațiune plăcută: versuri minunate, care gîdilă auzul (NEGR.); a ~ pe cineva la inimă, a-i linguși amorul propriu: zise doamna... c'un glas care-l gîdili la inimă (GN.) [comp. bg. g ŭ d e l m i j e „mă gîdilă"].
GÎDILĂTOR, GÎDILITOR *adj. verb.* GÎDILA (GÎDILI). Care gîdilă; ⓕ: din adîncul cerului... se scobora ciripitul gîdilitor al ciocîrliei (GRL.).
GÎDILĂTURĂ, GÎDILITURĂ (*pl.*-uri) *sf.* ① Faptul de a g î d i l a ¶ ② Sensațiunea provocată de această acțiune: caii simțind gîdilătura... se scarpină cu dinții (MAR.).
GÎDILI... ☛ GÎDILA...
GÎDILICIOS *adj.* Care se g î d i l ă ușor.
GÎDILICIU *sbst.* Gîdilătură; ⓕ: a avea ~ la limbă, a avea mîncărime de limbă, a avea poftă de vorbă: Moș Roată avea ~ la limbă (CRG.) [g î d i l a].
○ **GÎF** *sbst. Mold. Trans. Băn.* Covată mică (pentru frămîntat aluatul): ia o pană de gîscă și un ~ ...și prinde a mătura cenușa (RET.).
GÎFÎI (-fîiu), GÎFUI (-fuiu) *vb. intr.* ① A răsufla din greu, a respira des și cu greu: venise în fugă și gîfîia (D.-ZAMF.); mă suiam după dînsul gîfîind (I.-GH.); Sultănica gîfue, scoțînd, pe gură și pe nas, aburi groși (DLVR.); ședeau la o parte gîfuind (CRG.) ¶ ② *Pr. anal.* despre tren: aleargă sgomotoasele trenuri... gîfîind la deal (VLAH.) [onom.].
GÎFÎIALĂ *sf.*, GÎFÎIT, GÎFUIT *sbst.* Faptul de a g î f î i; răsuflare din greu: gîfîiala îl îneacă (CAR.); îi auzeam gîfîitul răsuflării (S.-ALD.); s'aude la marginea satului... gîfuitul flăcăilor (JIP.); ⓕ: gîfîitul greu, puternic al mașinei (VLAH.).
GÎGÎI ... ☛ GĂGĂI...
GÎGÎLICE *sf.* Ființă mică și gingașă; lucru mic, mărunțel: sărmanii gîgîlici! de cruzi s'au mai dus (CRG.); două goange cît ~a (DLVR.); o ~ de pepene (PAMF.).
○ **GÎJULIE**, GUJULIE *sf.* Nume dat insectelor și tîrîtoarelor (viermi, reptile, etc.) de ori-ce soiu: cîte gîjulii sînt, nici una nu este așa curată (VOR); mulți... serbează ziua aceasta... ca să nu se înmulțească gujuliile și cu deosebire omizile (MAR.) [comp. GÎZĂ].
GÎLCĂ (*pl.*-ci *sf.* ✗ ① Umflătură sub piele ¶ ② *pl.* Amigdalită, inflamație a amigdalelor [sl. g a l k a].
GÎLCEAVĂ (*pl.*-cevi, ✓ -evuri) *sf.* ① † Gălăgie ¶ ② Ceartă sgomotoasă, sfadă: vorba se preface în supărare, supărarea în ceartă și cearta în ~ (DLVR.); făceau pe toată ziua gîlcevuri și dueluri (I.-GH.); lucrului pentru care se învrăjbesc oamenii, noi îi zicem sămînță de ~ (ISP.) ¶ ③ ♣ — PINTENAȘI [bg.].
GÎLCEVI (-evesc) 1. *vb. tr.* și *intr.* ‡ A murmura, a cîrti împotriva cuiva.
2. *vb. refl.* A se apuca de g î l c e a v ă, a se lua la ceartă, a se sfădi: cînd se vor ~ doi oameni... și va scoate den loc unul pre altul (PRV.-LP.) ; Ei dar odată se gîlceviră Pentru o floare ce întîlniră (ALX.).
GÎLCEVITOR *adj. verb.* și *sm.* GÎLCEVI. Care caută mereu gîlceavă: cîinii sînt gîlcevitori, iară eu din fire întăritor de gîlceavă (TICH.).
○ **GÎLDĂU** (*pl.*-dae), GÎLDAN (*pl.*-ane) *sn. Olten. Băn.* Groapă adîncă plină de apă; băltoacă; loc mai adînc într'o apă [comp. GLOD].
GÎLGÎI (-gîe, -găe) 1. *vb. intr.* ① A țîșni cu sgomot printr'o deschizătură mică, producînd sunetul gîl! gîl! (*vorb.* de sîngele ce țîșnește din

vine, de pe urma unei tăieturi, de apa din izvoare, etc.): **începu să gîlgîie sîngele dintr'însul gîrlă** (ISP.); **gîlgîie izvoarele de păcură** (VLAH.); **pe sub pămînt gîlgîie și fierbe glodul noroios** (DDDB.) ¶ ② *Pr. anal.* Despre fumul ce iese din coșuri: **din coșurile... fabricelor gîlgîie rotogoale negre de fum** (VLAH.).

2. *vb. tr.* A turna pe gît, a bea cu înghițituri mari, făcînd gîl! gîl!: **beau bine și iute rachiu, îl gîlgîie pe gît** (JIP.); **iar gîlgîi, Călimane... și iarna vine, copiii-s goi** (DLVR.).

GÎLGÎIALĂ (*pl.*-ieli) *sf.*, **GÎLGÎIT** *sbst.* Faptul de a g î l g î i: **nu s'aude decît gîlgîitul vinului turnat în marile pahare** (DLVR.).

GÎLGÎITURĂ (*pl.*-turi) *sf.* ① Faptul de a g î l g î i ¶ ② Țîșnitură (de sînge, de lichid, etc.): **o ~ de sînge o podidește pe gură** (CAR.).

GÎL! GÎL! *interj.* ① Arată sgomotul produs de lichide care țîșnesc printr'o deschizătură mică, care ies prin gîtul unei sticle, etc. ¶ ② Imită sgomotul produs de înghițirea unui lichid.

GÎLGARĂ *sf.* O boală la oi, de care pătimesc mai ales cîrlanii (DRĂGH.).

○ **GÎLMĂ** (*pl.*-me) *sf.* ① Dîlmă, hîlm, dîmb, movilă: **la poalele Bucegilor se ridică cline blînde, iute prefăcute în gîlme păduroase** (N.-UR.) ¶ ② *Pr. ext.* Umflătură noduroasă pe un copac sau pe corpul unui animal (R.-COD.) [comp. **HÎLM**].

○ **GÎLTAN** — **GÎTLAN**.

† **GÎMBA** *vb. tr. Trans.* A pune mîna pe cineva, a-l înhăța, a-l prinde; a-l surprinde [☛ **AGÎMBA**].

‡ **GÎMBOȘI** (-oșesc) *vb. tr.* și *refl.* A (se) înșela, a (se) amăgi.

GÎMFLA (**gîmf, gîmflu**) *vb. refl.* A se umfla (mai ales în limba descîntecelor) [lat. vulg. * g o n f l a r e < c o n f l a r e].

‡ **GÎMFARE** — **ÎNGÎMFARE** [g î m f a].

GÎMZĂ *sf.* O varietate de struguri (JIP.) [bg.].

15.500 **GÎND** (*pl.*-duri) *sn.* ① Operațiune a minții, idee pe care și-o formează mintea despre ceva, cuget: **alte ~uri îmi sburau prin cap** (CRG.); **cînd cu ~ul nu gîndești**, pe neașteptate, fără veste; **a sbura ca ~ul**, foarte iute; **într'un ~, la un ~**, avînd aceleași gînduri, gîndind în același fel ¶ ② Minte: **a-și pune în ~; a-i veni în ~; a-și zice în ~; a număra în ~; a-i da în ~; a-i da, a-i trece prin ~** ¶ ③ Lucrul la care se gîndește cineva, cugetare: **a ghici ~ul cuiva; ~ la ~ cu bucurie**, se zice cînd două persoane pomenesc deodată același lucru ¶ ④ Închipuire, imaginație: **a-l duce ~ul; cine știe unde-i poartă ~ul; a-și pune în ~**, a-și închipui ¶ ⑤ Intențiune, plan: **știu cu ce ~ ai venit aici; a avea de ~, a pune de ~, a-și pune în ~**, a-și propune să facă; **a-și muta** *sau* **a-și lua ~ul**, a renunța: **ia-ți ~ul, puiul mamei, de la acest lucru** (MERA); **~ bun; ~ rău; ~ul dracului; ~ul naibii; a pune ~ rău cuiva**, a avea intențiuni rele față de cineva; **cu un ~ să se ducă și cu zece nu** (CRG.); **stam astfel nehotărît, c'un ~ să merg înainte și cu altul înapoi** (GN.) ¶ ⑥ Părere: **a da cu ~ul** ¶ ⑦ Meditare, reflexiune: **a sta pe ~uri; a se pune pe ~uri; a rămînea pe ~uri** ¶ ⑧ Îndoială, ezitare: **a sta la ~uri** ¶ ⑨ Presimțire: **ne zice ~ul că vei peri** (ISP.) ¶ ⑩ Grijă, îngrijorare: **a se lua de ~uri; a intra la ~uri; a pune pe ~uri** [ung. g o n d].

GÎNDAC *sm.* ① Numele generic al insectelor din familia coleoptere-

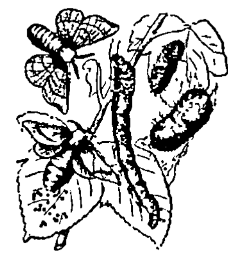

Fig. 2395. Gîndac-de-mătase.

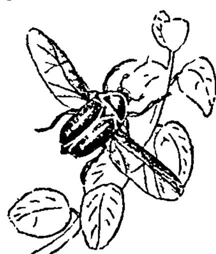

Fig. 2396. Gindac-verde.

lor: **gunoiu și ~i foișgăind în toate părțile** (CRG.) ¶ ② **~-DE-MĂTASE** *sau* „vierme-de-mătase", insectă, originară din China, introdusă în Europa prin veacul al VI-lea, care se hrănește mai ales cu frunze de dud și a cărei larvă se înfășoară, cu lichidul ce secretează, într'o gogoașă, din ale cărei fire stoarse, se țese mătasea (*Bombyx mori*) (▣ 2395) ¶ ③ **~-VERDE** *sau* **~-DE-TRANDAFIR**, gîndac de coloare verde-aurie, foarte lucitor, ce se vede mai adesea pe trandafirii înfloriți; numit și „cărăbuș-verde" sau „ileană" (*Cetonia aurata*) (▣ 2396) ¶ ④ **~-DE-TURBĂ, ~-DE-TURBARE, ~-DE-FRASIN**, numele popular al cantaridei, gîndac ce apare pe frasini și pe liliac și e caracteristic printr'un miros particular de șoarece; se extrage din el o substanță iritantă din care se prepară vesicatorii; la țară, e întrebuințat ca leac contra turbării (*Cantharis visicatoria*) ▪ 2397) ¶ ⑤ **~-DE-BUCĂTĂRIE, ~-DE-CASĂ, ~-NEGRU** **ȘVAB** ¶ ⑥ **~-DE-FĂINĂ** — **MORAR** ¶ ⑦ **~-DE-GUNOIU** = **BĂLIGAR** 2 ① ¶ ⑧ **~-PUTUROS** = **MAMORNIC** ¶ ⑨ *Trans.* (VIC.) (DENS.) Șoarece ¶ ⑩ *Trans. Maram. Oaș.* Șarpe [vsl. *g ą d a k ŭ].

Fig. 2397. Gîndac-de-turbă.

GÎNDĂCEL *sm.* ① *dim.* **GÎNDAC** ¶ ② = **GÎNDAC-DE-TURBĂ**.

GÎNDĂCI (-ăcesc) *vb. refl.* A se juca, prinzîndu-și mînușițele sau picioarușele și ducîndu-le la gură (*vorb.* de copilașii de țîță) [g î n d a c].

○ **GÎNDĂLAC** *sm. Mold.* ① = **PRUNAR** ② ¶ ② **MORMOLOC** [comp. **GÎNDAC**].

GÎNDI (-desc) *vb. tr. intr.* și *refl.* ① A-și forma în minte o idee despre un lucru, a cugeta ¶ ② A avea ceva în minte, a fi cu gîndul la ceva: **spune tot ce gîndește; cînd vei gîndi la mine, eu voiu fi la tine** (ISP.); **unele gîndim și altele vorbim** (ZNN.) ¶ ③ A-i trece prin gînd, prin minte, a-și închipui: **cînd... nu ar avea neștine nice cu gîndul a nu gîndi... să facă ucidere** (PRV.-MB.); **unde nu gîndești, acolo-l găsești; gîndești poate că am să te las să pleci?** ¶ ④ A fi de părere, a-și forma o părere: **gîndesc ca și tine; nu știu ce să mai gîndesc**, nu-mi pot forma nici o părere ¶ ⑤ A crede, a socoti: **gîndesc că are dreptate** ¶ ⑥ A reflecta, a medita: **gîndește-te bine înainte de a vorbi**; ⓟ: **prostul întîiu grăește și pe urmă se gîndește; lucrul acesta îmi dă de gîndit**, mă face să mă îngrijesc, îmi deșteaptă îngrijorarea ¶ ⑦ A judeca, a raționa, a se chibzui: **îți dau trei zile să te gîndești** ¶ ⑧ A avea de gînd (să facă bine sau rău), a avea intențiuni bune sau rele: **fără să mă gîndesc la rău; am spus-o, fără să mă gîndesc**, fără nici o intenție rea, involuntar ¶ ⑨ A-și aduce aminte: **gîndește-te și la vechii tăi prieteni** ¶ ⑩ A nădăjdui; ⓟ: **am ajuns ce n'am gîndit și mă mir ce m'a găsit**, despre cei ce au ajuns la o situație neașteptată, pe care n'o meritau sau pe care n'o sperau [g î n d].

GÎNDIRE *sf.* Faptul de a (se) g î n d i și rezultatul acestei acțiuni; cugetare.

GÎNDITOR *adj. verb.* **GÎNDI**. Care (se) gîndește, dus pe gînduri: **rămaseră gînditori**.

GÎNF(L)A = **GÎMF(L)A**: **Și a te gînfa ca și broasca în tău** (BD.-DEL.).

GÎNGÎI, **GÎNGĂNI** ☛ **GÎNGĂVI**.

GÎNGANIE *sf.* Insectă și în genere jivină scîrboasă, tîrîtoare (șarpe, reptilă, etc.): **micile gîngănii ce furnicau în poala țîncului** (VLAH.); **țîțîiau și forfoteau gîngăniile** (CAR.); **mulțimea nenumărată de gîngănii și jigănii înspăimîntătoare** (CRG.) [vsl. g ą g n a n i j e].

GÎNGAV *adj.* și *sm.* Cel ce are defectul de a rosti cuvintele îngăimat și repetînd silabele, bîlbîit: **Preoți bătrîni ca iarna, cu ~ele glasuri** (EMIN.) [vsl. g ą g n a v ŭ].

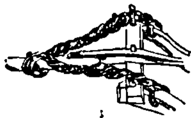
GÎNGĂVI (-ăvesc), **GÎNGÎI** (-gîiu), **GÎNGĂNI** (-ănesc) *vb. intr.* ① A vorbi ca g î n g a v i i, a bîlbîi: **el gîngăvi de cîteva ori aceeași vorbă** (VLAH.); **cu chiorii chiorești, cu gîngavii gîngăvești** (ZNN.) ¶ ② A scoate cu

greu vorba din gură (de frică, de ruşine, etc.): ba ştiu, gîngăvi avntul, dar ce să fac? (MAR.); gîngănii cîteva cuvinte idioate (DLVR.).

GÎNGĂVIE *sf.* Defectul gîngavului.

GÎNGURI (-uresc) *vb. tr.* şi *intr.* A scoate sunete abia articulate, *vorb.* de copiii cari nu ştiu încă vorbi: nici n'a început copilul să gîngurească bine (CAR.); mă alintam la sinu-i gîngurind (CRG.) [onom.].

GÎNJ (*pl.*-juri) *sn.* şi (*pl.*-ji) *sm.* Nuia mlădioasă (de salcie, de carpen, de mesteacăn, de teiu, etc.) pîrlită în foc şi bine răsucită de care se slujesc uneori ţăranii, în loc de funie, ca să lege parii unul de altul, să înţepenească leuca carului de carîmbul de sus, să lege cotiga de grindeiul plugului, proţapul de sanie, etc. (▪ 2398): se leagă leuca cu loitra cu un ~ (ION.); desprinzînd ~ul din pociumb, sprinten s'aruncă pe plută (VLAH.) [vsl. *gąžĭ „nuia"].

Fig. 2398. Ginj.

GÎNJEIU (*pl.*-eie) *sn.* Părpăriţa morii [gînj].

GÎNJEU *sbst.* Partea furcii de tors care poartă caierul. la furcile care se desfac în două [gînjeiu].

GÎNJUIT *adj.* Legat cu un gînj.

GÎNSAC *sm.* Bărbătuşul gîştei, gîscan: aleargă tremurind şi gîlîind ca un ~ (ALECS.); cine fură azi un ac, mîine fură un ~ (PANN) [vsl. *gąsakŭ].

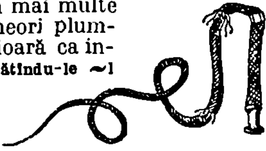
†**GÎNSCĂ** (*pl.* gînşte) *sf. Mold. Tr.-Carp.* = GÎSCĂ: cela ce va fura găini, gînşte şi alte păsări dumesnice (PRV.-LP.); au strîns o mulţime de ouă de ~ (SB.).

GÎR ☛ GÎRA-MÎRA.

GÎRA-MÎRA, GÎR-MÎR! *interj.* Imită gălăgia produsă de schimbul de cuvinte între persoanele care se ceartă: gîra-mîra, iată la sfadă ajunsese (ISP.); Trăeşti încai bine şi cu bărbăţelul, Ori ca pisicuţa, gîr-mîr! cu căţelul? (PANN) [onom.].

†**GÎRBĂ** *sf.* ① ‡ Spinare, spate, circă ¶ ② Ⓕ *Mold.* Stăruinţă supărătoare; a se ţinea ~, a se ţinea scaiu, a nu da pace: văzînd că se ţine băietul ~ de dînsa (FLOR.) [vsl. gŭrbŭ].

GÎRBACIU, CÎRBACIU (*pl.*-ace) *sn.* ① Biciu, alcătuit mai adesea din mai multe curele, cu sfîrcurile uneori plumbuite, care servea odinioară ca instrument de tortură: arătîndu-le ~l cu douăsprezece sfîrcuri de plumb (FIL.) ¶ ② Biciu mare şi gros (▣ 2399): căpitanul de poştă bătea cu ~l îndoit pe unul dintre slujitori (CAR.) ¶ ③ Lovitură dată cu gîrbaciul: tratamentul se termina cu trei, patru gîrbace peste pielea goală (I.-GH.) [tc. kyrbač; comp. bg. gărbač].

Fig. 2399. Gîrbaciu.

○ **GÎRBI** (-besc) *vb. intr. Bucov. Maram. Trans.* A lătra: În pădure naşte, În pădure creşte, Vine-acasă şi gîrbeşte (VIC.), *ghicitoare despre* „meliţă".

GÎRBIŢĂ (*pl.*-ţe) *sf.* ① Grebenul calului; grumazul boului ¶ ② Ceafă, cerbice; Ⓕ: a muia cuiva gîrbiţa (ISP.), a-i înfrînge trufia [srb. grbica].

GÎRBOV *adj.* Cu spinarea încovoiată, cocoşat de bătrîneţe: Un bătrîn pleşuv şi ~, slab, nervos şi mic de stat (VLAH.); o babă ~ă de bătrîneţe (CRG); Ⓕ: munţii, cari stau ~i în toate părţile (IRG.) [vsl. grŭbavŭ].

GÎRBOVI (-ovesc) 1. *vb. tr.* A încovoia (spinarea).

2. *vb. refl.* A deveni gîrbov: slăbănogiţi la nişte bătrîneţe necăjite... se gîrbovesc (ISP.); de trăeşte omul preste 70 de ani...i se gîrboveşte spinarea (GAST.).

GÎRBOVIT *adj. p.* GÎRBOVI. Cu spinarea încovoiată de bătrîneţe, gîrbov: dînd peste un bătrîn ~ (ISP.); *pr. anal.*, despre copaci: copacul... ~ de povara celor treizeci de ani trecuţi peste creştetul lui (GN.).

○ **GÎRCLIAN** *Băn.*, GÎRCLENCIU, GÎRCLEANŢ *Trans.* (FR.-CDR.) (BUD.) *sbst.* Beregată [srb. grkljan].

○ **GÎRGĂLOD**, GÎRGĂLOŢ *sbst. Băn. Olten.* Beregată.

GÎRGĂRIŢĂ = GĂRGĂRIŢĂ.

○ **GÎRGOIU**, GÎRGUIU = GURGUIU.

○ **GÎRI**! *interj.* Strigăt cu care se chiamă gîştele (R.-COD.) [comp. GÎRIŢĂ]

○ **GÎRIŢĂ** (*pl.*-ţe) *sf.* = GÎRLIŢĂ ②.

GÎRÎI -îiu) *vb. intr.* ① A cîrîi, a cloncăni ¶ ② A striga ca gîştele, a găgăi: Deci avînd o gîscă, ce de mult clocea, îi gîrîia în uşă, strigare făcea (PANN) ¶ ③ A horcăi: avea o guşă la gît... şi gîrîia dintr'însa ca dintr'un cimpoiu (CRG.) ¶ ④ A chiorăi (maţele): îmi gîrîiau maţele de foame (CRG.) ¶ ⑤ A cicăli (R.-COD.) [onom.].

GÎRÎIALĂ (*pl.*-ieli) *sf.* ① Faptul de a gîrîi ¶ ② Sgomot confuz de glasuri: auzind o ~ de glasuri omeneşti (ISP.).

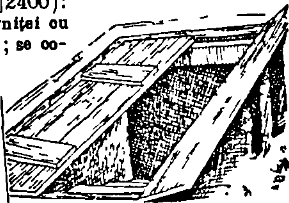
○ **GÎRJAB**, GÎRJAV *adj. Olten.* ① Cu gîtul strîmb, întortochiat (CIAUŞ.) ¶ ② Cocoşat (CONV.).

GÎRLĂ (*pl.*-le) *sf.* ① Braţ de rîu sau de fluviu ¶ ② Apă curgătoare, rîu mai mic: a arunca în ~; a da pe ~; a se scălda în ~; o ~ pe care umblau numai 500 de mori (CRG.); Ⓟ: are să treacă încă multă apă pe ~ ☛ APĂ ⑩ ¶ ③ (A ieşi *sau* a curge) ~, în belşug, în mare cantitate: se uita... la strălucitoarea monedă ce curgea ~ în palma sa (GN.); sburau capetele ca mingile... şi curgea sîngele ~ (I.-GH.); lucrul ieşea ~ din mîinile lor (CRG.) ¶ ④ ‡ Albia unui rîu: au nu unii apele din gîrlele lor au abătut? (CANT.) [bg. gărlo].

○ **GÎRLAN** = GÎTLAN.

○ **GÎRLEJ** = GÎTLEJ.

GÎRLICIU (*pl.*-ciuri) *sn.* ① Intrare îngustă în pivniţă sau în beciu (▪ 2400): se vedea ~l povîrnit al pivniţei cu porţile-i de zăbrele (ODOB.); se cobori apoi în pivniţă, ~l căreia se astupase (ISP.); el le mai ţinea şi în ~l beciului (D.-ZAMF.) ¶ ② Intrarea unei peşteri, a unui cavou, a unui bordeiu, etc.: de-abia faci vr'o douăzeci de paşi în ~l peşterei (VLAH.); intrarea în bordeiu se face pe un ~ acoperit (ION.) [srb. grlić].

Fig. 2400. Gîrliciu.

GÎRLIŞOARĂ (*pl.*-re), GÎRLIŢĂ[1] (*pl.*-ţe) *sf. dim.* GÎRLĂ: un pod peste o gîrliţă duce la un adevărat colţ de raiu (IRG.).

○ **GÎRLIŢĂ**[2] (*pl.*-ţe) *sf.* ① ‡ Cerc de fier ce se punea, legat de un lanţ, în jurul gîtului unor răufăcători (▣ 2401): nu numai piedicile în picioare, ce şi gîrliţa în grumazi i-au pus (CANT.) ¶ ② Soiu de gîscă de coloare neagră amestecată cu cenuşiu, cu o pată albă pe frunte (*Anser albifrons*) (▪ 2402) [vsl. grŭlo „gîtlej"].

Fig. 2401. Gîrliţa.

GÎR-MÎR ☛ GÎRA-MÎRA.

GÎRNEAŢĂ *sf.* = GÎRNIŢĂ: de trei gîrneţe desfrunzite erau legaţi trei ţărani (D.-ZAMF.).

GÎRNEŢ *sm.* ① Stejar mic, tînăr ¶ ② Par grosuţ de stejar sau de alt lemn: începe a ciocîrti un ~ de stejar din anul trecut (CRG.) [gîrniţă].

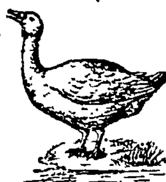

Fig. 2402. Gîrliţă.

GÎRNIŢĂ[1] (*pl.*-ţe) *sf.* O varietate de stejar mare, care creşte mai ales la şes şi la poalele munţilor, unde formează păduri în amestec cu fagul (*Quercus conferta*) [bg. srb. granica].

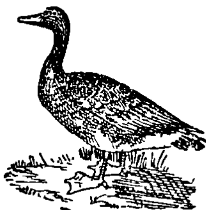
GÎRNIŢĂ[2] ☛ GARNIŢĂ.

‡ **GÎRTAN** *sbst.* = GÎTLAN[1]: au început zmăul cu şapte capete, turcul... cu larg şi nesăturat ~ a înghiţi (CANT.).

GÎSCĂ (*pl.*-şte, -şti) *sf.* ① Pasăre domestică din ordinul palmipedelor, de coloare mai adesea albă sau cenuşie, ce prezintă oare-care asemănări cu raţa; se deosebesc la noi două specii: GÎSCA-DE-CASĂ (*Anser cinereus*) (▣ 2403) şi GÎSCA-SĂLBATECĂ

Fig. 2403. Gîscă-de-casă.

(Anser segetum) (▣ 2404); **un cird de gişte; pene de ~;** **a jumuli o ~;** Ⓕ: **~ de jumulit,** om lesne crezător pe care-l poţi exploata; ⓘ: **a strica orzul pe gişte,** a da cuiva lucruri bune de care acesta nu ştie să se folosească; **altă ~** ☞ **ALT** ① ⑥ ¶ ② Ⓕ *F* Om prost, (mai adesea) femeie proastă ¶ ③ **Talpa gîştei,** scriere urîtă ce abia se poate citi: **îşi zugrăvi iscălitura cu nişte litere ca talpa gîştii** (GN.) ¶ ④ ♣ **TALPA-GÎŞTII,** plantă, cu tulpina robustă, cu floricele trandafirii, cu frunzele mari, asemănătoare cu laba gîştei; numită şi „coada-leului", „iarbă-flocoasă", „somnişor", etc. *(Leonurus cardiaca)* ¶ ⑤ ☞ Numele a diferite obiecte: piuliţa unui şurub; fusul vîrtelniţei; fie-care din stîlpii cari sprijinesc coastele prispelor la casele ţărăneşti; *pl.* şurupelniţele teascului de vin, etc. ¶ ⑥ *Trans* ✕ Bulz de mămăligă umplut cu brînză ¶ ⑦ *Mold.* ✕ Cocoşei de porumb, floricele [bg. g ă s k a].

Fig. 2404. Gîscă-sălbatecă.

GÎSCAN *sm.* ♞ Bărbătuşul gîştei, gînsac: **s'un ~ pe varză, gras, fript la cuptor, Atît deocamdată îţi cer ajutor** (SPER.) [g î s c ă].

GÎSCAR *sm.*, **GÎSCĂRIŢĂ** *(pl.-ţe) sf.* Păzitor, păzitoare de gişte: **gîscariul împăratului... era cu gîştele chiar în aretul fîntînii** (RET.) [g î s c ă].

GÎSCARIŢĂ *(pl.-ţe) sf.* ♣ Numele a două varietăţi de plante, cu tulpina şi frunzele acoperite cu peri mici, cu florile mici, albe, ce creşte prin locuri pietroase *(Arabis alpina* şi *Ar. hirsuta)* (▣ 2405) [g î s c ă].

○ **GÎSCOIU** *sm.* (CONV.) ♞ = **GÎSCAN.**

GÎSCULIŢĂ *(pl.-ţe),* **GÎSCUŞOARĂ** *(pl.-re),* **GĂSCUŢĂ** *(pl.-ţe) sf. dim.* **GÎSCĂ.**

GÎT *(pl.-turi) sn.* ① ♁ Partea corpului care uneşte capul cu trunchiul: **~ lung, scurt; a răsuci ~ul; a i se strîmba ~ul; mă doare în ~; mi s'a pus un nod în ~; a fi sătul pînă'n ~; cu ştreangul de ~; a strînge de ~,** a sugruma; **a-şi rupe ~ul,** a se răni grav căzînd; **a se arunca de ~ul cuiva,** a-l săruta, a-l îmbrăţişa cu drag; *F* **a face ~,** a face nazuri, a sta dîrz: **nimeni nu cuteza să facă ~ sub acoperişul lui** (SAD.); **a o lua în ~,** a lua asupră-şi să aducă la îndeplinire ceva; **a da pe ~,** a înghiţi *(în spec.* o băutură); **a da de ~,** a pierde, a prăpădi; **a-i sta în ~,** a nu se putea împăca cu un gînd, cu o situaţie ¶ ② ✕ *pl.* **~uri de raci,** cozi de raci fierţi, cărora li s'a scos coaja ¶ ③ Înghiţitură, duşcă: **îi trage un ~ bun de apă rece** (VLAH.); **dă babei vre-o cîteva ~uri de rachiu** (CRG.) ¶ ④ Prin asemănare cu gîtul omului: *a)* o parte a îmbrăcămintei: **~ul cămăşii;** *b)* la o puşcă: **~ul patului de puşcă;** *c)* partea lungă şi strîmtă a unei sticle, a unui ulcior: **~ul sticlei; puse mîna pe ~ul ulciorului** (OLVR.); *d)* capătul lung al vioarei, cobzei, etc.: **ţiind într'o mînă uscată ~ul lung al unei viori** (OLVR.); *e)* trecătoare îngustă: **la codrul Cosminului este un ~ de plaiu strîmt** (ISP.) [vsl. *g l ŭ t ŭ „înghiţitură"].

Fig. 2405. Gîscariţă.

GÎTAR *(pl.-are) sn.* Cureaua lată a hamurilor care trece pe după g î t u l calului.

○ **GÎTIŢĂ** *(pl.-ţe) sf. Mold.* ♁ Gîtlej; beregată: **oftam... pînă mi se usca gîtiţa** (ALECS.) [g î t].

GÎTLAN¹ *(pl.-ne) sn.* ♁ Gîtlej: **spre a avea multă miere de la albine, este bine a le lăsa să iasă... printr'un ~ de lup** (MAR.) [vsl. *g l ŭ t a n ŭ].

GÎTLAN² *sm. Mold. Bucov.* ♞ = **BÎTLAN** ①.

GÎTLANĂ *sf.* ♣ Varietate de prună cu gîtul lung (R.-COD.) [g o l d a n ă + g î t l a n].

GÎTLEJ *(pl.-je şi -juri) sn.* ♁ Partea interioară a gîtului, cuprinzînd faringele cu esofagul şi laringele cu traheea: **silindu-se să înghită un nod de obidă care i se urca în ~** (BR.-VN.); **se duceau atîtea lucruri de mîncare pe ~urile muncitorilor** (ISP.); **îşi drege ~ul cu un păhar de vin profir** (IRG.).

GÎTOS *adj.* Cu g î t u l lung: **Căci lebăda gîtoasă Voia să dea o masă** (ALX.).

GÎTUI (-uesc, -uiu) *vb. tr.* A strînge de g î t, a suci gîtul, a sugruma: **nu strînge aşa de tare, că te gîtuiu pe loc** (ALECS.); **era cît pe ce să-mi gîtui vaca** (CRG.).

○ **GÎŢĂ** *(pl.-ţe) sf.* ① Panglică ce împletesc fetele în capătul cosiţelor: **Pletele i-au pieptănat, În gîţe le-au împletit** (STAM.) ¶ ② *Pr. ext.* Coadă împletită, cosiţă: **Am o fată, Stă cu gîţele în cuiu acăţată** (GOR.), *ghicitoare despre* „ploscă".

○ **GÎZĂ** *(pl.-ze) sf. Mold. Tr.-Carp.* ♠ ① Insectă mică: **o ~ mică îi nimeri într'o nare** (GRL.) ¶ ② Muscă; **~ de miere,** albină.

○ **GÎZOABĂ** *(pl.-be,* **GÎZOBENIE, GÎZOBUŢĂ** *(pl.-ţe) sf. Bucov.* ♠ Insectă mică: **lăturaşul e un fel de gîzoabă de apă** (MAR.) [g î z ă].

GÎZULIE *sf.* ♠ ① Insectă mică ¶ ② *pl.* Paraziţi, păduchi, viermi, jivini [g î z ă].

GÎZULIŢĂ, GÎZUŢĂ *(pl.-ţe) sf.* ♠ *dim.* **GÎZĂ: acolo jos era o piatră cît un ou şi pe ea nişte gîzuţe** (VOR.).

***GLACIAL** *adj.* ① Rece ca ghiaţa, îngheţat: **Oceanul ~; zona ~ă** ¶ ② Ⓕ Foarte rece: **i-a făcut o primire ~ă; aerele acestea ~e erau întotdeauna pregătirile unei furtuni** (VLAH.) [fr.].

***GLACIAR** *adj.* ⛰ **Epoca, perioada ~ă,** perioadă a vîrstei cuaternare, cînd gheţarii luaseră, în Europa, o întindere foarte mare: **sălbatici ai perioadei ~e** (ODOB.) [fr.].

GLADEŞ = **GLADIŞ.**

***GLADIATOR** *sm.* △ Sclav sau prizonier de războiu care, la vechii Romani, era silit să se lupte cu alţii de felul lui sau cu fiarele sălbatece, în circuri (▣ 2406): **au ceva din măreţia statuelor antice ale ~ilor romani** (VLAH.) [lat.].

Fig. 2406. Gladiatori.

GLADIŞ *sm.* ♣ Mic arbore cu frunzele ascuţite, care face flori albe şi fructe cu aripile scurte şi roşii; numit şi „verigar" *(Acer tataricum)* [srb.].

GLAF *(pl.-furi) sn.* Săpătură, scobitură, vanelură făcută cu dalta, de-a lungul sau de jur împrejurul unor coloane: **două şiruri de stîlpi scobiţi cu ~uri şi cu flori** (ODOB.) [comp. bg. g l a b ŭ].

GLAGOLE, GLAGORIE *sbst.* ① A patra literă a alfabetului cirilic (Г) ¶ ② *F* Pricepere, minte: **am eu glagole în cap** (PANN); **dacă nu-i glagore 'n cap, nu-i, şi pace bună** (CRG.); **poate că ţi-or ieşi gărgăunii din cap şi-i mai prinde glagorie** (LUNG.) [vsl. g l a g o l ŭ].

***GLAGOLITIC** *adj.* **Alfabetul ~,** vechiul alfabet slav, care a precedat pe cel cirilic, şi care se mai păstrează în cîteva comunităţi catolice din Croaţia [fr.].

○ **GLAJĂ** *(pl.* **glăji**) *sf. Olten. Mold. Bucov. Trans.* ⚱ Sticlă (materialul şi vasul): **cînd era cu glaja 'n mînă, de închina celui ce l-a cinstit cu ea** (RET.) [germ. G l a s].

○ **GLĂJER** *sm. Mold. Bucov. Trans.* ⊕ ① Sticlar, geamgiu ¶ ② ♆ Vînzător de sticle sau de geamuri [g l a j ă].

○ **GLĂJERIE** *sf. Mold. Bucov. Trans.* ⊕ Sticlărie, fabrică de sticlă [g l a j ă].

○ **GLĂJIŢĂ, GLĂJUŢĂ** *pl.-ţe) sf. Bucov. Trans.* ⚱ *dim.* **GLAJĂ: O ~ de vin ars. Ca s'o tragem pe sub nas** (VOR.); **se deprinse cu glăjuţa şi cu tăbacul** (RET.).

○ **GLĂMEIE, GLĂMIE** *sf. Olten.* ⛰ Movilă mare pe cîmp, măgură, gorgan [comp. g î l m ă].

○ **GLAMNICĂ** *sf.* Colac făcut dintr'un şervet răsucit pe care-l pun femeile pe creştet cînd duc pe cap doniţa sau altă greutate [blg. g l a v n i k ŭ].

Fig. 2407. Glande salivare. P. Glanda parotidă.—L. Glanda sub-linguală.—M. Glanda sub-maxilară.

***GLANDĂ** *(pl.-de) sf.* ♁ ① Ori-ce organ al corpului animalelor care secretează anumite sucuri; scuipatul e produs de **~ele salivare** (▣ 2407), lacrămile, de **~ele lacrimale** ¶ ② ⚕ Gîlcă, umflătură ce se formează pe o parte a trupului [fr.].

*GLANDULĂ (*pl.*-le) *sf.* Glandă mică [lat.].
*GLANDULAR *adj.* Care e de natura glandelor [fr.].
*GLANDULOS *adj.* De felul sau în forma glandelor [fr.].
GLANȚ (*pl.*-țuri) *sn.* ℗ Piele de lac: **se primblă... încălțați cu botine de ~** (ALECS.); **are să-mi facă rochie ca la tîrg și ciubotele de ~** (ALECS.) [germ. Glanz].
GLAS (*pl.*-suri) *sn.* ① Sunetul produs de cineva, prin vibrațiunea coardelor vocale, cînd vorbește, cîntă, strigă, etc., voce: **~ tare, puternic, răsunător, slab, stins, înnecat, răgușit, ascuțit, pițigăiat, subțire, gros, limpede, frumos, armonios, melodios, expresiv, plîngător, rugător, tremurător, sgomot de ~uri; a ridica ~ul; a i se stinge ~ul; a nu avea ~; a-i peri ~ul; a-și preface ~ul; a-și drege ~ul; într'un ~,** deodată, împreună; de acord, în unanimitate; **~ul poporului e ~ul lui Dumnezeu** (VLAH.) ¶ ② Despre păsări: **Sburau țipînd cucori pe sus, cu ~ tînguitor** (COȘB.) ¶ ③ ♩ Sunet, ton (al instrumentelor muzicale): **tînguiosul ~ de clopot** (EMIN.); **răsună înduioșat un ~ de bucium** (VLAH.) ¶ ④ Ⓕ Sgomot: **~ul tunetului; ~ul apelor** ¶ ⑤ ♩ Fie-care din cele opt melodii fundamentale cu care se cîntă toate cîntările noastre bisericești: **să-l auzi ce ~ are, cum cîntă din octoih ~ul al optulea** (ALECS.); **știa și el ~urile pe din afară de biserică** (CRG.); **preotul lua octoihul și mai procitea ~urile** (ISP.) ¶ ⑥ †Vot ¶ ⑦ *Bucov.* ✤ **~UL-CUCULUI** (MAR.) = **MĂRGICA-CUCULUI** [vsl. glasŭ].
GLĂSCIOR *sbst. dim.* **GLAS: odată cu focul, li se stinse și lor ~ul și se făcu scrum** (ISP.).
*GLASE *adj.* **Mănuși ~,** mănuși de piele lustruită [fr. glacé].
‡GLĂSI (**sesc**) *vb. tr.* și *intr.* ① A se tîngui cu glas tare ¶ ② A cînta ¶ ③ A grăi [vsl. glasiti].
‡GLASNICĂ *sf.* Vocală: **slove... care se împart în glasnice, neglasnice și glasnico-neglasnice** (NEGR.) [glas].
*GLASPAPIR *sbst.* Hîrtie acoperită cu un strat de sticlă pisată întrebuințată la șlefuitul lemnului, metalelor, etc. [germ.].
GLASTRĂ (*pl.*-re) *sf.* Ghiveciu de flori: **glastre de flori în cerdacuri și pe la ferestre** (VLAH.) [ngr.].
GLĂSUI (-**uesc**) 1. *vb. tr.* și *intr.* ① A cînta, a intona: **Un bondar rotund în pintec... glăsuește 'ncet un cîntec** (EMIN.) ¶ ② A cuvînta, a grăi, a zice: **feciorii... știau ce glăsuise tatăl lor** (ISP.) ¶ ③ A spune, a suna (*în spec.* despre ceva scris): **să vedem ce glăsuește zapisul; iată ce glăsuește o zicătoare** (ISP.).
2. *vb. refl.* A se tîngui cu glas tare.
GLĂSUIRE *sf.* Faptul de a glăsui; glas; **într'o ~,** într'un glas: ***toți într'o ~ primiră de bună cugetarea boierului*** (ISP.).
GLĂSUITOR *adj. verb.* **GLĂSUI.** ① Care glăsuește ¶ ② Cîntător: **păsările... cele dulci glăsuitoare** (PANN).
GLĂSULEȚ, **GLĂSUȚ** (*pl.* -**țe**) *sn. dim.* **GLAS.**
GLAVĂ (*pl.*-ve) *sf.* ① Căpățînă ¶ ② Cap prost ¶ ③ ‡ Capitol [vsl.].
GLĂVĂȚÎNĂ (*pl.*-ni) *sf.* Căpățînă: **trase buzduganul și-i rătează glăvățîna** (FLOR.) [bg. glavetina + căpățînă].
GLĂVOACĂ, **GLĂVOACE** *sf.* ① Pește din bălțile Dunării, de 10-15 cm., numit și „porcușor-de-vad" sau „guvide-de-vad" *(Gobius fluviatilis)* (▣ 2408) ¶ ② Pește de 20-25 cm., cu capul și gura mare, și cu corpul subțiat spre coadă, astfel că seamănă cu un mormoloc de broască; trăește în bălțile Dunării și mai ales în lacul Brateș; numit și „guvidie-de-baltă", „mitroacă" sau „mitrocar" *(Gobius Kessleri)* (▣ 2409) ¶ ③ = **SGLĂVOACE** [bg. glavočŭ].

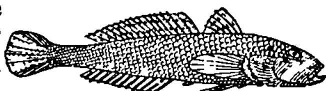

Fig. 2408. Glăvoacă.

Fig. 2409. Glăvoacă.

*GLEBĂ *sf.* ‡ Sub feudalitate, moșie de care erau legați șerbii, pe care n'o puteau părăsi nici-odată; *pr. ext.* pămîntul de care erau legați rumânii sau iobagii: **desființarea glebei și a clăcii... sînt victorii ale libertății** (I.-GH.) [fr.].
GLEDĂ ☛ **GLIDĂ.**
○ GLEMEIE = **GLĂMEIE.**
GLEZNĂ (*pl.*-ne) *sf.* ① Osul articulațiunii de jos a piciorului, ieșit afară, de-o parte și de-alta, ca un nod (▣ 2410): **înfășură tot piciorul de la degete pînă subt toată glezna** (N.-COST.); **muindu-și gleznele în valuri, străbătea matca șerpuită a Otăsăului** (ODOB.) ¶ ② Partea piciorului animalelor mai jos de fluier; la cal: partea rotundă a piciorului, între fluier și chișiță (▣ 2411) [vsl. glezĭnŭ].

Fig. 2410. Gleznă. Fig. 2411. Gleznă.

*GLICERINĂ *sf.* Lichid siropos, incolor, inodor, cu gust dulceag, care se extrage din cele mai multe corpuri grase; întrebuințat în industrie și în medicină [fr.].
*GLICINĂ (*pl.*-ne) *sf.* ✤ Gen de plante din familia leguminoaselor, cu flori violete dispuse în ciorchinî mari; e cultivată ca plantă ornamentală *(Wistaria chinensis)* (▣ 2412): **trandafiri, ~, iederă ...încadrau ferestrele și ușa de la scară** (I.-GH.) [fr.].

Fig. 2412. Glicină.

*GLICOZĂ = **GLUCOZĂ** [fr. glycose].
○ GLIDĂ, **GLEDĂ** *sf.* *Trans.* Șir, rînd de soldați [germ. Glied].
GLIE *sf.* Brazdă de pămînt cu iarbă cu tot, cît se poate scoate odată cu hîrlețul: **Ce forță de viață e în glia pe care sapa o răstoarnă neagră** (VLAH.).
GLIGAN *sm.* ① Porc sălbatec, mistreț: **cad... ~ii și vierii săgetați** (ODOB.); **un vier sau ~ sălbatic, își ascuțea dinții** (TICH.) ¶ ② Ⓕ Lungan, om crescut mare și cam prost, găligan: **tologit cu pielea goală pe năsip, cît mi ți-l ~ul** (CRG.) [bg.].
*GLIPTICĂ *sf.* Arta de a grava pe pietrele prețioase [fr.].
*GLIPTOGRAFIE *sf.* Știința care se ocupă de pietrele gravate în antichitate [fr.].
*GLIPTOTECĂ (*pl.*-eci) *sf.* Colecțiune de pietre prețioase gravate; *pr. ext.* colecțiune, muzeu de sculpturi, de statui [fr.].
GLISTIR = **CLISTIR.**
GLOABĂ (*pl.*-be) *sf.* ① Pedeapsă în bani, amendă, despăgubire: **voia să-i ducă la oborul de ~ vitele prinse în holdele ei** (BR.-VN.); **tata a dat gloaba pentru mine** (CRG.) ¶ ② Mîrțoagă, cal slab, prăpădit (în vechime, fiind obiceiul de a se plăti amenda și în cai, cel amendat dădea calul cel mai prăpădit din cîți avea): **nu știi ce greu drum și ce ~ de cal am avut** (CAR.) [vsl.].
GLOATĂ (*pl.*-te) *sf.* ① Mulțime de oameni strînși la un loc, droaie, adunătură: **aprozii... văzîndu-se împresurați de atîta ~ ... se predară** (ODOB.); **Ei sînt veseli: au o ~ de naivi, ca să-i admire** (VLAH.) ¶ ② *Pr. ext.* Mulțime (de ori-ce fel), grămadă: **am văzut pe jos diamanturi... ~** (PANN) ¶ ③ Popor de rînd, prostime, norod, vulg, plebe: **întrebuința creditul ce avea la Domn, spre împilarea gloatei** (NEGR.) ¶ ④ *Mold. Tr.-Carp.* Copiii unei familii: **să-i fie milă de dînsa și de gloata ei care piere de foame** (SB.) ¶ ⑤ ‡ Oaste de țară, pedestrime recrutată de boieri din țărănime; mai tîrziu: milițieni: **organizarea armatei permanente, a miliției și a gloatelor, făcea din tot Românul un soldat la nevoie** (BĂLC.) [vsl. glota].
*GLOB (*pl.*-buri) *sn.* ① Corp sau obiect rotund

ca o sferă: ca un ~ de aur luna strălucea (BOL.); boierii... purtau în cap un ~ rotund de hîrșie brumărie (I.-GH.) ¶ ② ● Pămîntul: toate animalele de pe ~ ¶ 3 ~ pămîntesc, terestru, sferă de carton sau de aramă care înfățișează pămîntul și toate regiunile lui (▣ 2413); ~ ceresc, glob analog pe care sînt însemnate constelațiunile (▣ 2414) ¶ ④ Sferă de cristal care se pune deasupra unei lămpi, unui bec electric, etc. (▣ 2415): Pîn' ce se stinge focul, și lampa 'n ~ se stinge (ALECS.); turlele bisericilor strălucesc... ca niște ~uri de cristal (VLAH.) ¶ ⑤ Sferă de sticlă colorată, care se înfige pe un băț într'o grădină, printre flori, ca podoabă: în mijlocul grădiniții... un ~ de sticlă în vîrful unui băț (BR.-VN.) ¶ ⑥ ~ul ochiului (mai adesea pl. globi), bulbul, gogoașa ochiului: Sub pleoapele închise, ~ii ochilor se bat (EMIN.) [fr.].

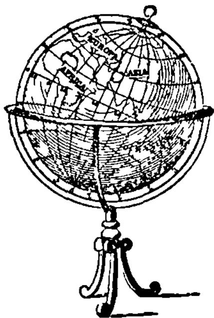

Fig. 2413. Glob terestru.

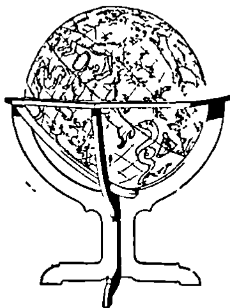

Fig. 2414. Glob ceresc.

Fig. 2415. Glob de sticlă.

*GLOBAL adj. Luat în bloc, socotit în total: venit ~; sumă ~ă [fr.].

GLOBAN sm. Poreclă dată acelora care se sfințeau preoți, fără a avea nici o învățătură.

GLOBI (-obesc) vb. tr. A amenda, a pedepsi cu amendă, cu g l o a b ă: se va certa după voia judecătorului și uneori se va ~ cu bani (PRV.-MB.); pîrcălabul... îi globește peste măsură pentru lucru de nimica (ISP.).

‡ GLOBNIC sm. Funcționar însărcinat cu încasarea amenzilor [vsl.].

*GLOBULĂ (pl.-le) sf. Ori-ce corp cu înfățișarea unui globuleț mititel (▣ 2416): globulele roșii și albe ale sîngelui [fr.]

*GLOBULAR adj. În forma unui glob [fr.].

*GLOBULINĂ sf. Materie albuminoidă conținută în globulele sîngelui și în cristalinul ochiului [fr.].

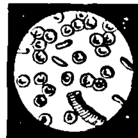

Fig. 2416. Globulele sîngelui.

*GLOBULEȚ (pl.-ețe) sn. dim. GLOB.

*GLOBULOS adj. Format din globule [fr.].

*GLOBUȘOR (pl.-șoare) sn. dim. GLOB.

GLOD (pl.-oduri) sn. ① Mold. Tr.-Carp. Noroiu, tină: ședeau tologiți în ~ și se păleau la soare (CRG.); veniră de-l scoaseră din ~ul unde se nomolise (ISP.); pe sub pămînt gîlgîie și fierbe ~ul noroios (ODOB.) ¶ ② Bulgăre de pămînt uscat sau înghețat: ~urile, colții de piatră... îi sgîriase picioarele (ISP.) ¶ ③ Olten. ♣ Cocean de porumb curățit de boabe: mîncarea... consistă din miere, care se pune pe ~uri... deasupra stupilor (ION.).

GLODĂRAIE sf. Cantitate mare de noroiu, de g l o d: în Pașcani... ce ~ și colbăraie! (CAR.).

GLODI (-odesc) vb. tr. A strînge (producînd durere), a roade (pielea de pe trup): îl glodește cizma; scăunele... făcute din cîte o scîndură... de te glodește, cînd șezi pe ele (ISP.) [sl. g l o d a t i].

GLODOROS ☛ GLODUROS.

○ GLODOS adj. Mold. Bucov. Noroios, plin de g l o d: ulițele tîrgulețului erau glodoase și înfundate (GRIG.).

GLODUROS, GLODOROS adj. ① Plin de bulgări uscați, de g l o d u r i: pămîntul era gloduros, tare ca fierul ¶ ③ Ⓕ Cu asperități: alungă ce era prea aspru și prea gloduros în limba... părintelui satirei (ODOB.) ¶ ③ Mold. Bucov. Noroios, plin de glod: trecînd printr'un loc cam gloduros, i s'a înfipt carul în imala aceea (SB.); acele ulițl strîmte, glodoroase și murdare (DLVR.).

† GLOGOZ(E)ALĂ (pl.-eli) sf. Îmbulzeală, amestecătură, încurcătură [g l o g o z i].

‡ GLOGOZI (-zesc) vb. intr. A produce confuzie, a încurca.

GLOMOTOC (pl.-oace) sn. Bulgăre.

GLONȚ (pl.-oanțe) sn., Mold. GLONTE sm. ① ☛ Plumb turnat în formă de globuleț, de cilindru sau de con, cu care se încarcă puștile, pistoalele, etc.: li se arată, ca la o bătaie de glonț, coperișul... turnului (CAR.); E plin de arme rupte, de glonți și de ghiulele (ALECS.); vorba rea se duce ca glonțul (ZNN.); de aci, adverbial, a se duce glonț, iute ca glonțul: s'a plesnit cu palma peste gură și a plecat glonț (BR.-VN.); lăstunii s'afundau glonț în nemărginirea zărei (DLVR.) ¶ ② pl. Bucățele rodunde de zahăr ars, caramele.

○ GLONȚAN sm. Olten. Bulgăre de noroiu uscat de căldură sau înghețat [g l o n ț].

GLONȚIȘOR (pl.-oare), GLONȚULEȚ (pl.-țe) sn. ① dim. GLONȚ ¶ ② Globuleț: cu un glonțișor de ceară legat cu ață (BR.-VN.).

○ GLONȚUROS adj. Plin de noroiu uscat, acoperit cu glonțani: că mi-e drumul ~, și nu pot merge pe jos (GR.-N.) [g l o n ț].

*GLORIE sf. ① Mărire, slavă, cinste, celebritate datorită meritului: ~ strălucită, nemuritoare, nepieritoare, militară; la apogeul gloriei; a alerga după ~; a se acoperi de ~; Gloria străbună pe strămoși cinstește (ALX.) ¶ ② Strălucire, splendoare, podoabă: e o ~ a țării lui; gloria Atenei [lat.].

*GLORIFICA (-fic) 1. vb. tr. A slăvi, a proslăvi, a preamări, a ridica în slavă, a proclama glorios.

2. vb. refl. A se făli cu ceva, a fi mîndru de ceva: națiunile trăesc și se glorifică prin oamenii ce au produs (I.-GH.) [lat.].

*GLORIOLĂ (pl.-le) sf. Glorie deșartă, vanitate trasă din lucruri de puțină însemnătate [fr.].

*GLORIOS adj. ① Care merită sau și-a cîștigat gloria: faptă glorioasă ¶ ② Plin de glorie: pe a cărui frunte a strălucit... cea mai glorioasă coroană (VLAH.) ¶ ③ Plin de vanitate, de mîndrie deșartă: e ~ de succesele lui [lat].

*GLOSA (-osez) vb. tr. 🕮 A explica printr'o glosă [fr.].

*GLOSĂ¹ (pl.-se) sf. ① 🕮 Explicațiune a unui cuvînt rar, învechit sau neînțeles, dintr'un autor, dintr'o scriere ¶ ② ❦ Poezie, uneori parodia unei bucăți literare a unui alt autor, în care se comentează, în cîte-o strofă întreagă, fie-care vers din prima strofă, și se repetă cîte unul pe rînd, la sfîrșitul strofelor următoare [fr. g l o s e].

GLOSĂ² (pl.-se) sf. ➳ = LIMBĂ-DE-MARE [ngr.].

*GLOSAR (pl.-are) sn. ✎ Vocabular de cuvinte vechi sau puțin cunoscute [fr.].

*GLOSATOR sm. ✎ Autor de glose [fr.].

*GLOSITĂ sf. ⚕ Inflamațiunea limbii [fr.].

*GLOSOLOGIE sf. ⚕ Partea medicinei care tratează despre limbă [fr.].

*GLOTĂ (pl.-te) sf. ☉ Mică încăpere în cavitatea laringelui, cuprinsă între coardele vocale superioare și cele inferioare (▪ 2417) [fr.].

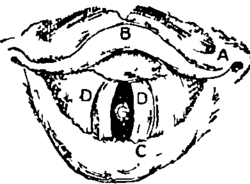

Fig. 2417. G. Glotă.—A. Baza limbii.—B. Epiglotă.— D. D. Coarde vocale — C. Cartilagii.

GLOTAȘ sm. ⚔ Soldat care făcea parte din g l o a t ă; milițian: trebui să dea drumul ~ilor pentru două săptămîni (VLAH.).

*GLUCINIU M sbst. ⊕ Metal alb și foarte ușor ce seamănă cu aluminiul [fr.].

*GLUCOZĂ sf. ⚗ Numele generic al zahărului extras din struguri sau din amidon [fr.].

GLUGĂ (pl.-gi sf. ① ⛰ Acoperemînt al capului, spre a-l apăra de ploaie sau de ger; are o formă

triunghiulară la orășeni, ca și colțul unui sac, sau e alcătuit (la țărani) dintr'o bucată de postav dreptunghiulară, atîrnată pe umeri și care se strînge, legîndu-se cu ațișoare spre a acoperi capul (2418): **din capul leului făcu o ~ în chip de coif** (ISP.); **Pe-ai lor umeri poartă ~, la brîu paloș...** (ALECS.) ¶ 2 Maldăr de coceni de porumb, așezat grămadă cu oare-care rînduială: **tatăl lucrează la gluga de coceni** (BR.-VN.): **flăcăii și fetele făcură roată printre glugile cu strujeni** (SAD.) [bg. g u g l a < germ. G u g e l e].

Fig. 2418. Glugă.

GLUMĂ[1] (*pl.*-me *sf.* Vorbă sau faptă hazlie care provoacă rîs și veselie (*Mold.* șagă: **~ spirituală, grosolană, proastă, nesărată; a face glume; a povesti glume; a înțelege gluma; a ști de ~; a nu ști de ~,** a lua lucrurile în serios, a nu lua lucrurile ușor; **a lăsa gluma (la o parte,** a începe să vorbească serios; **s'a îngroșat gluma, s'a întrecut cu gluma,** lucru a început să devie serios, a luat o întorsătură îngrijitoare; **nu-i (de ~,** e lucru serios, nu e de glumit; **fără ~,** în mod serios; **nu ~,** în toată puterea cuvîntului, de-a binele: **era un brad de flăcău, chipeș și drăgălaș, nu ~** (ISP.); **în ~,** fără intenții rele; Ⓟ: **cu glumele și cu minciunile se culeg toamna prunele** (JIP.) [vsl. g l u m a].

***GLUMĂ**[2] (*pl.*-me) *sf.* Fie-care din cele două bractee (ca niște frunzișoare închircite) ce acoper floarea graminelor; pleavă [fr.].

○ **GLUMACIU** *adj. Băn.* = **GLUMEȚ.**

GLUMEȚ *adj.* Care face glume, bun de glume, hazliu, șăgalnic: **povestire glumeață; de ~, ~ era moș Nichifor, nu-i vorbă** (CRG.); **firea lui așa de veselă și de glumeață** (ODOB.) [bg. g l u m e c ŭ].

GLUMI (-umesc) *vb. intr.* ① A face, a spune g l u m e, (*Mold.* „a șugui"): **hoțul zice c'a glumit, cînd vede că l-a zărit** (ZNN.) ¶ ② **A nu ~,** a nu ști de glumă, a lua lucrurile în serios.

***GLUTEN** *sbst.* Materie organică azotată care formează partea cea mai nutritivă a făinii cerealelor și există mai ales în grîu: **am ajuns a avea... un grîu mai frumos... mai bogat în ~** (I.-GH.) fr.].

***GLUTINOS** *adj.* ① Asemenea glutenului; care conține gluten ¶ ② Viscos [fr.].

***GNEISS** *sbst.* Rocă cristalină formată din cuarț, feldspat și mica, cu straturi paralele negre sau albe fr.].

***GNOM** *sm.* Numele duhurilor care se credea că locuesc în pămînt și păzesc comorile [fr.].

***GNOMIC** *adj.* Se zice despre poeții cari scriu sentențe, regule de morală și poezii de felul acesta: **poet ~** [fr. < gr.].

***GNOSTIC** *sm.* Nume dat, în primele trei veacuri ale creștinismului, ereticilor din Egipt și din Siria cari amestecau filosofiile orientale cu mosaismul și cu creștinismul, pretinzînd că cunosc natura lui Dumnezeu și privind omul ca o emanațiune directă a divinității [fr.].

***GNOSTICISM** *sbst.* Doctrina gnosticilor [fr.].

GOAMBĂ (*pl.*-be *sf. Trans.* (MAR.) ① = **BOZRĂ** ¶ ② **~-DE-CÎMP MĂZĂRAR.**

GOANĂ (*pl.*-ne *sf.* ① Fugărire, urmărire în fugă; **a lua la ~,** a goni, a fugări, a alunga; **a pune pe ~,** a pune pe fugă; **a nu slăbi din ~,** a urmări într'una ¶ ② Alergătură, fugă: **aleargă sgomotoasele trenuri... repezite la vale, în ~ amețitoare** (VLAH.); **a veni într'o ~; a o lua la ~** ¶ ③ **Goana mare,** alergătura cea mai repede a calului (2419) ¶ ④ Vînătoare cu gonaci: **~ de urși și cerbi** (NEGR.) ¶ ⑤ Prigonire, persecuție: **cum am ajuns acasă, ~ și prigoană pe capul meu din partea boierului** (CRG.) ¶ ⑥ Nenoroc (la jocul de cărți), neșansă, ghinion: **nimic nu dă o expresie mai proastă figurii omenești, ca o ~ continuă la cărți** (VLAH.) ¶ ⑦ Împerechierea taurului cu vaca [g o n i].

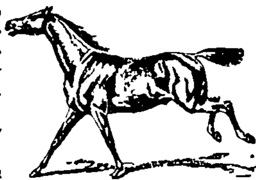

Fig. 2419. Goana mare.

○ **GOAND(R)Ă** (*pl.*-de, -dre) *sf. Bucov.* (MAR.) = **BORZĂ.**

GOANGĂ (*pl.*-ge *sf.* Insectă de ori-ce fel: **nici că se stăvea vre-o ~ măcar pe la ei pe acolo** (ISP.); **noi mîncăm goange și de tot felul de viermuți** (TICH.); **~ cu foc** (DENS.), licuriciu.

GOARNĂ (*pl.* -ne *sf.* Trompetă, trîmbiță (2420): **a suna goarna; în liniștea serii se auzea goarna din foișorul pompierilor sunînd prelung stingerea** (BR.-VN.) [rus. g o r n ŭ].

Fig. 2420. Goarnă.

○ **GOAȚĂ** (*pl.*-țe) *sf. Trans.* (FR.-CDR.) Ființă închipuită cu care se sperie copiii, ca să nu plîngă.

○ **GOBĂI** *sf. pl.* → **COBAIE.**

***GOBELIN** (*pl.*-inuri) *sn* Covor artistic lucrat în fabrica G o b e l i n s, din Paris.

GOCIMAN, ‡ **GOȚMAN** *sm. Trans.* Epitrop (la biserică) [germ. G o t t s m a n n].

GODAC *sm.* Purcel de un an: **cinci ~i, cu părul creț și cu urechile drepte, se plimbă fără grijă** (SAD.) [vsl. g o d ŭ „an"].

GODĂCEL *sm. dim.* **GODAC: un lac în care se bălăcește o scroafă cu doisprezece godăcei** (FLOR.).

GODIN *sm.,* **GODINĂ**[1] *sf. Trans. Maram.* Purcel purcea de un an: **era ca un godin, cînd era în postul Crăciunului** (RET.) [vsl. g o d ŭ „an"].

GODINĂ[2] *sf.* Soiu de pepene galben, mic și lucios (2421): **le vin aburi dulci cu miros de ~ galbenă** (DLVR.).

○ **GODINAC** *sm.* = **GODAC.**

***GOELAND** *sm.* Gen de păsări palmipede marine care trăesc în cete mari pe stîncile mării și în insulele deșerte (2422): **goelanzii își înmlădie aripile și fug de pe vîrfurile lor** (D.-ZAMF.) [fr.].

Fig. 2421. Godină.

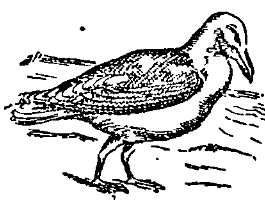

Fig. 2422. Goeland.

***GOELETĂ** (*pl.*-te) *sf.* Corabie ușoară cu două catarturi (2423): **zece inși au prins o ~ cu pavilion turcesc** (I.-GH.) [fr.].

GOG *sm.* Prostuț, gogoman: **ce să fac, ~ul mamei** (ALECS.) [G o g u, *npr.*].

GOGĂ *sf.* Ființă închipuită cu care se sperie copiii [comp. alb. g o g e].

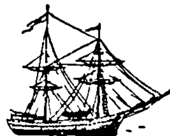

Fig. 2423. Goeletă.

GOGEAMITE → **COGE(A)MITE.**

○ **GOGER** (*pl.*-ere) *sn. Mold.* Coteț sau culcuș pentru porci (RV.-CRG.) (PAMF.).

○ **GOGI**[1] (-ogesc) *vb. intr. Mold. Bucov. Trans.* A boli, a lîncezi, a zăcea: **de la o vreme începu a ~** (SAD.); **nici nu paște, ci numai șede așa și gogește** (SB.).

GOGI[2] (-ogesc) *vb. tr. Mold.* A curăți cojile verzi de pe nuci (RV.-CRG.).

GOGÎLȚ! *intrj.* Imită sunetul ce se aude cînd înghite cineva cu lăcomie îmbucături mari: **și ~, ~, îi mergeau sarmalele întregi pe gît** (CRG.) [onom.].

○ **GOGLEZ** (*pl.*-eze) *sn. Olten. Băn. Trans.* ① Gunoiu provenit din așchii, rămășițe de fîn, paie etc. ogrinji ¶ ② *pl. Olten.* Mere, pere, fructe în genere (CIAUȘ.) ¶ ③ *pl.* Ⓕ Mofturi, fleacuri: **îi ticie inima cînd fata îi zîmbește și-i spune cîte ceva gogleze** (ISP.); **o întreabă a cui fată este..., ea-i spuse alte gogleze** (ISP.).

GOGOAȘĂ, ○ **GUGOAȘĂ** (*pl.*-goși, -goașe) *sf.* ① Crescătură rotundă, excrescență de mărimea unei alune ce se face pe ramurile a diferite specii de stejari: **~ de ristic,** crește pe ramurile tinere ale stejarului *(Quercus infectoria),* în urma înțepăturii „viespei-de-stejar", și se întrebuințează

pentru fabricarea cernelii, la înnegrirea sprîncenelor și ca medicament astringent (▪ 2424): plămădea, pe prispă, la umbră, gogoși de ristic pentru suliman (CAR.); ~ de tufă, crește pe ramurile tufei *(Quercus pubescens)* (▣ 2425); Ⓕ F: gogoși (de tufă), minciuni, moțturi: vrei să ne spui minciuni gogonate și gugoși cornorate (NEGR.); îi turnau fel de fel de gogoși, care de care mai umflate (CAR.) ¶ ② Învelișul ca de bumbac în care se închide viermele de mătase și din care se toarce mătasea (▣ 2426); *pr. ext.* nimfa sau crizalida a diferite insecte, *în spec.* a fluturilor ¶ ③ Bulbul, globul ochiului ¶ ④ ✕ Un fel de prăjitură de aluat care, prăjindu-se, devine rotundă și umflată: în vremea Domnilor fanarioți, plăcintele și gogoașele erau mult mai căutate (NEGR.) ¶ ⑤ ♣ Soiu de ciupercă, rotundă ca un glob, cu carnea albă și cu gust plăcut (▣ 2427) *(Physalis Alkekengi)* ¶ ⑥ *Trans.* (VIC.) ♣ Cartof.

Fig. 2424. Gogoși de ristic.

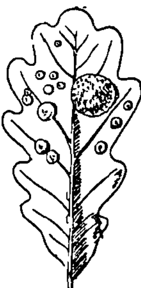

Fig. 2425. Gogoși de tufă.

○ **GOGOLI** (-olesc) *vb. tr. Trans. Maram. Bucov.* A c o c o l i, a giugiuli, a alinta: începu a se drăgosti cu fata, a o prinde, a o ~ (RET.).

○ **GOGOLIE** *sf. Olten.* Gogoașă de mătase.

○ **GOGOLOIU** (*pl.*-oaie) *sn. Olten.* (CIAUS.) (TUT.) Bulgăre rotund, cocoloș de pămînt sau de zăpadă.

Fig. 2426. Gogoși de mătase.

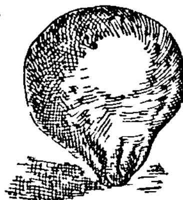

Fig. 2427. Gogoașă.

GOGOMAN, GUGUMAN *adj.* și *sm.* Prost, nătăfleț: să-i dovedim că e numai un gogoman pedant (NEGR.); Ce-l faci prost și gogoman Parcă prost e din ăst-an ? (SPER.) [g o g].

GOGOMĂNIE, GUGUMĂNIE *sf.* Prostie, faptă sau vorbă de g o g o m a n: Dumnezeu te-a adus ca să ne scapi de gogomănia ce era să facem (NEGR.); te îngrețoșezi... de tîmpenia și de gugumănia cărturarilor și a procopsiților păgînătății (ISP.).

GOGON (*pl.*-oane) *sn.* Globuleț, bobușor: ~ul de piatră scumpă găsit în pustie (JIP.).

GOGONAT *adj.* ① Umflat și rotund ca un g o g o n: ochii bălăbănoși, gogonați și roșiți de neodihnă (JIP.) ¶ ② Ⓕ Exagerat, extrem de mare: adresă divanului mai multe cereri ~e, cum se zice la țară; niște prostii așa de ~e și de nesărate (ISP.); a fost silit să-i toarne o minciună de cele ~e (ALECS.).

GOGONEA (*pl.*-nele) *sf.* ♣ ① Pătlăgică roșie, rotundă și netedă, fără dungi ¶ ② *pl.* Soiu de fasole rotundă și foarte productivă [g o g o n].

GOGONEȚ *adj.* ① Rotund și umflat, gogonat: găina îi făcuse trei ouă gogonețe (SEZ.) ¶ ② ♣ Prună gogoneață, soiu de prună mică și rotundă care se coace prin August [g o g o n].

GOGORIȚĂ (*pl.*-țe) *sf.* ① Ființă închipuită cu care se sperie copiii ¶ ② Ⓕ Spaimă, sperietoare: spaima spurcaților de Agareni, gogorița păcătoșilor de creștini (ISP.); în zadar veniți cu gogorițe... ca să amăgiți opinia publică (CAR.).

GOGOȘAR¹ *sm.* Vînzător de prăjituri numite g o g o ș i.

GOGOȘAR² *sm.* ♣ Soiu de ardeiu, de forma unei pătlăgele roșii, care se mănîncă mai adesea după ce a fost conservat în oțet (▣ 2428) [g o g o a ș ă].

GOGOȘAR³ *sm.* = COCOȘAR.

GOGOȘEA (*pl.*-șele) *sf. dim.* GOGOAȘĂ.

GOGOȚA = COCOȚA: umflînd pe cioara haină care se gogoțase pe tronul împărăției (DLVR.).

Fig. 2428. Gogoșar.

GOJGOGEA = COSCOGEA.

GOL¹ 1. *adj.* ① Fără nici o îmbrăcăminte, desbrăcat, despuiat: ~ m'am născut, ~ o să mă duc (ZNN.); cu capul ~; cu pieptul ~; cu picioarele goale, desculț; cu (sau în) pielea goală; F: ~ nap, ~ ca napul, ~ ca degetul, ~ (ca un) pistol, ~ pușcă, cu desăvîrșire gol: copiii... goi pușcă, agățîndu-se de bietele femei (DLVR.) ¶ ② *Pr. ext.* Fără vegetație, fără păduri, etc.: dealuri goale; stîncă goală ¶ ③ Fără așternut: pe pămîntul ~ ¶ ④ Care nu conține nimic, deșert, în care nu se află nimeni sau nimic: chilia era goală goluță (RET.); vara, maică, rămîn casele goale, numai cu femeile și copiii (SB.); se ducea cu sacul ~ la spinare (DLVR.); pahar ~; sticlă goală; cu mîinile goale; cu stomacul ~, nemîncat; nu e mai grea boală decît punga goală (PANN) ¶ ⑤ Scos din teacă: au venit asupra lui de l-au îngrozit cu sabia goală (PRV.-MB.); cu sabia goală în mînă, striga la ai săi... să nu-și piardă cumpătul (ISP.) ¶ ⑥ Fără nimic alta, numai: a mînca pîine goală; mămăliga de barabule se mănîncă și goală ori cu mujdeiu (SEZ.); F nimica goală, absolut nimic: încolo nimic, dar nimica goală (ISP.) ¶ ⑦ Ⓕ Deșert, lipsit de înțeles, fără nici un rost: vorbe goale; versuri sonore și goale (VLAH.) ¶ ⑧ Ⓕ Curat, neîmpodobit: adevărul ~; o minciună goală ¶ ⑨ Ⓕ Întocmai, aidoma: e dracu ~.

2. *sn.* Goliciune; spațiu gol; deșert: Ca pe-un mal înalt aluneci și parcă te scufunzi în ~ (VLAH.); moartea și spaima fac ~uri mari în rîndurile creștine (VLAH.); a umplea golurile; dansul ne făcu un ~ la inimă (ODOB.); Ⓕ: a (se) da de ~, a (se) da pe față, a (se) trăda fără voie [vsl. g o l ŭ].

***GOL**² 1. *sm.* Portar (în jocul de foot-ball).

2. (*pl.*-luri) *sn.* Punct cîștigat (la foot-ball) [engl. g o a l].

GOLAN, GOLANĂ *adj.* și *sm. f.* Care n'are cu ce se îmbrăca, sărac lipit: Să-și iee noră pe-o Satană? Că e săracă și ~ă (COȘB.); ~ul naibei scoate din traistă ceva învăluit într'o merindare (RET.); tata poate să fie sărac, poate să fie golan... dar este om de omenie (ISP.) [g o l].

GOLĂNEL *adj. dim.* GOLAN: se desmetici... și se văzu... ~ și gonit (ISP.).

GOLĂNEȚ, GOLONEȚ *adj.* ① Gol, neîmbrăcat, îmbrăcat subțire, sărăcăcios: băiatul nu se putea dumiri cum de să meargă el așa goloneț (ISP.) ¶ ② Despuiat de frunze: umbrele copacilor golăneți nu mai opresc razele fierbinți (LUNG.) [g o l a n].

GOLĂNIME *sf. col.* Toți g o l a n i i; mulțime de golani.

GOLAȘ *adj.* ① Fără pene: vulturii... ai căror cioc răsare din ale lor grumazuri jupuite și ~e (ODOB.); la vezi păsările plăpînde, unele ~e (BR.-VN.) ¶ ② Fără păr: zăcea în lene un porc mare, negru, ~ (I.-GH.) ¶ ③ Lipsit de vegetație: din spatele lui se ridică două țancuri ~e (VLAH.); ea pare că se pogoară pe vîrful unui deal ~ (IRG.) [g o l].

GOLĂȘEL *adj. dim.* GOLAȘ: pui golășei (GOR.).

GOLĂTATE *sf.* Goliciune: ~a încunjură, iară foamea dă de-a dreptul (CRG.); ca să aibă pînză de ajuns și să nu fie în casă ~ (VOR.) [g o l].

GOLDAN *sm.* ♣ Varietate de prun, originar din Grecia *(Prunus insititia)* (▪ 2429).

GOLDANĂ (*pl.*-ne) *sf.* ♣ Fructul g o l d a n u l u i.

○ **GOLEȚ** *adj.* și *sm.* ① = GOLĂNEȚ: Pe băieți și pe ~i punea vina (BD.-DEL.) ¶ ② *Iron.* Străin (PȘC.) [g o l].

***GOLF**¹ (*pl.*-furi) *sn.* ● Parte a mării care înaintează într'o largă deschizătură a uscatului (▣ 2430, 2431) [fr.].

***GOLF**² *sbst.* Sport englezesc consistînd a conduce, cu lovituri date cu o măciucă specială, un balon de cauciuc dintr'o gaură într'alta pînă la cea din urmă (în

Fig. 2429. Goldan.

total 9-36 iese învingător acela care a întrebuințat cît mai puține lovituri de măciucă (▣ 2432) [engl.].

*GOLFULEȚ (*pl.*-ețe) *sn.* ● *dim.* GOLF[1].

Fig. 2430. Golf.

GOLI (lesc 1. *vb. tr.* ① A despuia, a lăsa **g o l** ¶ ② A deșerta, a scoate tot conținutul: ~ un sac; ~ casa; ~ paharul, a-i bea tot conținutul.

2. *vb. refl.* ① A rămînea gol, deșert ¶ ② A se despuia: de se va timpla de va cădea iară în păcat... se golește și de acele daruri ce are (PRV.-MB.).

GOLICIUNE *sf.* ① Starea omului **g o l**, despuiat, fără

Fig. 2431. Golf.

Fig. 2432. Jucător de golf.

nici o îmbrăcăminte pe el ¶ ② Trupul gol, pielea goală: cu cîte o sdreanță pe dînșii, de li se vedea ~a (ISP.) ¶ ② Ⓕ Starea unui lucru arătată verde, fără nici un înconjur: i-a arătat grozăvia crimei în toată ~a ei.

○ **GOLÎMB** *sm. Băn. Trans.* — PORUMB(EL) [vsl. g o l ą b ŭ].

○ **GOLÎMBAR** (*pl.*-are) *sn. Băn.* Pătulaș de porumbei [g o l î m b].

○ **GOLÎMBIȚĂ** (*pl.*-țe) *sf. Băn.* Porumbiță [g o l î m b].

GOLOGAN *sm.* ① Monedă de aramă, *în spec.* aceea întrebuințată pînă acum vre-o douăzeci de ani, în valoare de 10 bani: aruncam în mare, din timp în timp, cîte trei ~i (I.-GH.); număra niște ~i și-i punea în fișicuri (D.-ZAMF.) ¶ ② ‡ Monedă de aramă de trei parale.

GOLOGĂNI (-ănesc) *vb. tr.* F A lua cuiva (prin înșelăciune) banii, **g o l o g a n i i**; a pungăși.

○ **GOLOGOȚ** (*pl.*-oațe) *sn.* ✕ Cocoloș (de mămăligă, bulz: se fac mai multe gologoațe de mămăligă care se moaie în lapte (MAR.).

GOLOMĂȚ ☛ GOLOMOZ.

GOLOMOZ (*pl.*-oaze), **GOLOMOȚ** (*pl.*-oațe) 1. *sn.* ① Boț, bulz, cocoloș ¶ ② Lucru boțit, făcut ghem ¶ ③ Moloz ¶ ④ Ⓕ Arababură, amestecătură, încurcătură.

2. *sm.* Plantă, ale cărei flori au un aspect noduros; numită și „golomăț" sau „noduroasă" *(Dactylis glomerata)* (▣ 2433).

Fig. 2433. Golomoz.

GOLONEȚ ☛ GOLĂNEȚ.

○ **GOLOPĂR** *sm. Băn.* = CALAPĂR.

○ **GOLUMB** *sm. Băn. Olten.* = GOLÎMB.

GOLUȚ *adj. dim.* GOL[1].

○ **GOMILĂ** *pl.*-le) *sf. Băn.* Grămadă de pămînt făcută spre a arăta hotarul între două moșii [srb.].

‡ **GOMON** *sbst.* Adunare, sfat [rus.].

○ **GOMONI** (-onesc) 1. *vb. intr. Mold. Bucov.* A sta de vorbă împreună, a sta la taifas.

2 *vb. refl. Trans. Băn.* A sta la sfat, a se sfătui (în mod confidențial, vorbind încet) [g o m o n].

○ **GOMOT** (*pl.*-ote) *sn. Mold. Bucov.* Sgomot, vuet: ~ de om nu se aude (GR.-N.) [rut.].

GONACIU *sm.* ① ‡ ✕ Călăreț ușor înarmat, întrebuințat mai adesea ca cercetaș: trimiseră gonaci și iscoade în toate părțile (BALC.); aprodul ~ se opri dinaintea acelei iezme (ODOB.) ¶ ② Fugar, cal bun de fugă: bătînd gonacii cu iataganele, un polc de călăreți s'arată (DLVR.) ¶ ③ Cel ce, la o vînătoare, răzbate pădurea pentru a goni vînatul spre pușcași; bătăiaș: iepurele fricos și vulpea vicleană... se silesc a-și minți gonacii (ODOB.) ¶ ④ *Bucov.* = FUGĂU ② [g o n i].

GONAȘ — GONACIU: se puse înaintea ~ilor și întinse pușca spre ei (ALECS.).

*GONDOLĂ (*pl.*-le) *sf.* Barcă lungă de vre-o 10 m., puțin adîncă, întrebuințată ca mijloc de locomoțiune prin canalurile Veneției (▣ 2434): Gondole negre multe se depărtau de maluri, Și lunecau în taină pe negrele-ți canaluri (ALECS.) [it.].

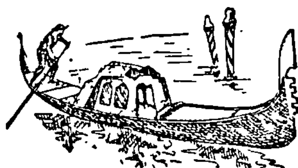

Fig. 2434. Gondolă.

*GONDOLETĂ (*pl.*-te) *sf. dim.* GONDOLĂ: Cu Ninița 'n ~, cînd mă primblu 'ncetișor (ALECS.).

*GONDOLIER *sm.* Luntrașul care conduce o gondolă: La Giudeca, spre lagună, Sbori, voinice ~ (ALECS.) [it.].

*GONG (*pl.*-guri) *sn.* ♩ Instrument de metal de percusiune, de origine orientală, de forma unei tipsii cu marginile îndoite; lovit cu un ciocănel produce un sgomot caracteristic, ca la bătaia unui clopot; e întrebuințat în Europa la hoteluri și în unele case particulare spre a anunța ora mesei, și în teatru ca semnal al începerii reprezentațiunii (▣ 2435) [fr.].

Fig. 2435. Gong.

○ **GONGĂLĂU**, GONGOLĂU *sm. Trans.* Cărăbuș [g o a n g ă].

○ **GONGĂLIE**, GONGOLIE *sf. Băn.* Nume generic pentru ori-ce fel de **g o a n g ă**: țărîna aruncată s'a prefăcut în purici... țințari și în tot felul de gongălii (NOV.).

GONGĂNI, GONGONI (-nesc) *vb. intr.* = GÎNGURI.

○ **GONGUȚĂ** (*pl.*-țe) *sf. dim.* GOANGĂ.

GONI (-nesc 1. *vb. tr.* ① A lua la goană, a pune pe fugă, a fugări: Românii îi goneau din urmă și-i ucideau ca pe lăcuste (ISP.) ¶ ② A alunga dintr'un loc, a izgoni de unde-va: ~ o slugă; ~ pisica ¶ ③ A fugări un animal, spre a-l îndrepta la locul unde-l pîndesc vînătorii; Ⓟ: cine gonește doi iepuri nu prinde nici unul.

2. *vb. intr.* A alerga, a fugi: copiii desculți goneau veseli, încinși cu ramuri de salcie (DLVR.).

3. *vb. refl.* A se împreuna (taurul cu vaca)[vsl.].

*GONIOMETRIE *sf.* Arta de a măsura unghiurile [fr.].

*GONIOMETRU (*pl.*-tre) *sn.* Instrument cu care se măsoară unghiurile diedre (*în spec.* ale cristalelor) (▣ 2436) [fr.].

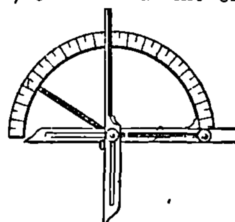

Fig. 2436. Goniometru.

GONITOR 1. *adj. part.* GONI. Care gonește.

2. *sm.* ① Cel ce gonește, care alungă: cred vrăjitorilor.... celora ce se chiamă ~i de nori (PRV.-MB.) ¶ ② Cel ce prigonește: biruința creștinătății asupra protivnicului, gonitorul crucii (ISP.) ¶ ③ Junc neîntors, ajuns (în al treilea an) la vîrsta de a se goni, de a se împreuna cu vaca: de-aș avea eu atîția gonitori în ocol (CRG.).

3. GONITOARE *sf.* Văcuță de doi ani, junincă căreia i-a venit vremea de a se goni.

GONIȚĂ (*pl.*-țe) ① Vacă în vremea ce se gonește cu taurul ¶ ② Insectă care înnoată învîrtindu-se foarte repede deasupra apei; se pisează adesea și se amestecă astfel în tărîțele

Fig. 2437. Goniță.

ce se dau vacilor sterpe, spre a le putea face să se gonească *(Gyrinus natator)* (▪ 2437) [g o n i].

○ **GONIȚAR** *sm. Bucov.* (MAR.) = **FUGĂU** ② [g o n i ț ă].

○ **GORDAN** *sm.* = **GORDIN**.

***GORDIAN** *adj.* △ **Nodul ~**, nodul, cu neputință de desfăcut, care lega jugul de oiștea carului miticului rege Gordius al Frigiei, nod pe care, Alexandru cel Mare, neputîndu-l desface, îl tăie cu sabia; Ⓕ: greutate, dificultate foarte mare, cu neputință de rezolvit [fr.].

GORDIN *sm.*, **GORDINĂ** *sf.* Varietate de strugure, cu bobițe negre (rar albe), vîrtoase și dese, foarte gustoase: **gordina, cu boaba mare, deasă, cărnoasă... este neamul cel mai ales** (ION.) [comp. rus. g o r d i n a „coacăze"].

GORGAN (*pl.*-**ne**) *sn.* Movilă, măgură în forma unei căpițe, din care se află în număr foarte mare în toată România și în Peninsula balcanică și care se crede că ar fi morminte străvechi: **~e rotunde, depărtate unele de altele, se înșiră ca niște străji** (VLAH.); **pe dealuri și ~e ținerea vitelor este mult mai ușoară** (RET.) [comp. turc. k u r g a n.].

○ **GORGOAȘĂ** (*pl.*-**șe**) *sf. Băn.* Gogoașă de stejar întrebuințată la argăsitul pieilor.

○ **GORGONI** (-**nesc**) *vb. tr. Tr.-Carp.* A goni, a alunga: **mai gorgonea sărăcia dimprejurul său** (MERA).

***GORIL** *sm.*, **GORILĂ** (*pl.* -**le**) *sf.* Maimuță mare, fără coadă, grasă și robustă, din Africa tropicală, al cărei corp trece uneori de 1 m., 60 și care, dintre toate maimuțele, prezintă o mai mare asemănare cu omul (▪ 2438); Ⓕ: **se mărita se c'un arendaș gras, apoplectic, un fel de goril** (VLAH.) [fr.].

Fig. 2438. Goril

○ **GORÎN** = **GORUN**.

GORNIC *sm.* ① Pădurar, păzitor de pădure ¶ ② *Băn.* Păzitor de cîmp, pîndar ¶ ③ *Trans.* Gîndac mare, cu coarne lungi, care trăește mai ales pe stejari; numit și „croitor" *(Cerambyx heros)* (▣ 2439).

Fig. 2439. Gornic.

○ **GORNICEASĂ** (*pl.*-**ese**) *sf. Trans.* Nevasta g o r n i c u l u i: **Sărută-mă, ~, Că gornicu nu-i acasă** (IK.-BRS.).

GORNIST *sm.* Soldat care sună din goarnă (▣ 2440): **am trimes ~ul de trei ori la el cu biletul** (CAR.) [rus.].

○ **GORON** ☛ **GORUN**.

○ **GOROVEALĂ** *sf. Olten.* Apă turbure, murdară, îngroșată cu noroiu (CIAUȘ.) (RV.-CRG.).

‡ **GORȘTINĂ** ☛ **GOȘTINĂ**.

GORUN *sm.*, ○ **GORON** Varietate de stejar

Fig. 2440. Gornist.

Fig. 2441. Gorun.

(Quercus pedunculata) (▣ 2441): **printr'o pădure de fagi și de goruni ieșim la luminiș** (VLAH.); **porcul venea adeseori subt un goron cu ghinde** (TICH.) [blg. srb. g o r u n].

GORUNIȘTE, ○ **GORONIȘTE** *sf.* Pădure de g o r u n i [comp. și srb. g o r u n i š t e].

‡ **GOSPOD** *adj. invar.* Domnesc: **pecete ~; carte ~; iacă dovezi ~ despre destoinicia mea** (ALECS.) [vsl. g o s p o d ĭ n ŭ].

GOSPODAR 1. *sm.* ① ‡ Domnitor: **amîndoi ~ii stau subt ascultarea Sultanului** (VLAH.) ¶ ② *Mold. Bucov.* Om cu stare, care are casă, pămînt, vite și toate cele trebuitoare: **au aerul unor bătrîni ~i cari își păstrează portul, firea și datinele strămoșești** (VLAH.) ¶ ③ Stăpînul casei.

2. *adj.* Care-și administrează bine gospodăria: **lucruri ce trebuesc omului ~** (CRG.) [rus.].

GOSPODĂRESC *adj.* ① De g o s p o d a r: **nu-i cuvînt gospodăresc?** (CRG.) ¶ ② Conjugal: **se iscau între dînșii mici certe cari înnourau cîteodată cerul lor ~** (GN.).

GOSPODĂRI (-**ăresc**) 1. *vb. tr.* ① A face pe cineva să-și aibă gospodăria lui (însurîndu-l, măritîndu-o): **pentru el ridicase casa asta, să-l gospodărească** (VLAH.) ¶ ② A îngriji de gospodărie: **stăpînă-sa s'au dus și au lăsat pe Țigan acasă să gospodărească** (SB.).

2. *vb. intr.* ① A conduce gospodăria casei ¶ ② A-și întocmi o gospodărie (însurîndu-se): **adecă ar fi rău... să te gospodărești și tu ca toți oamenii?** (S.-ALD.) [g o s p o d a r].

GOSPODĂRIE *sf.* ① Averea imobilă a unui g o s p o d a r: **o răzeșie... casa bătrînească... o vie cu livadă... alcătuiau gospodăria babei** (CRG.) ¶ ② Conducerea, administrarea acestei averi; *pr. ext.*: **toată gospodăria țării se dărăpănă sub biciul și nesațiul acelui împărat** (VLAH.) ¶ ③ Conducerea, ținerea unei case, cu toată îngrijirea necesară, menaj: **am de căutat de ~, ca o jupîneasă bătrînă ce sînt** (ALECS.) ¶ ④ Căsnicie.

GOSPODĂRIȚĂ (*pl.*-**țe**) *sf.* = **GOSPODINĂ**.

○ **GOSPODĂROS** *adj. Mold. Bucov.* Care îngrijește bine de g o s p o d ă r i a lui, care se ocupă de toate amănuntele gospodăriei; econom: **era foarte ~ și-i plăcea să se facă fie-care lucru cu rînduială** (SAD.).

GOSPODINĂ (*pl.*-**ne**) *sf.* ① Stăpîna casei ¶ ② Femeie care îngrijește bine de gospodărie, de cele trebuitoare casei, menajeră: **trebue să știi... că nu se află mai bună ~ pe fața pămîntului** (ALECS.) [rus. g o s p o d y n j a].

○ **GOST** *sm. Băn. Trans.* Oaspe, musafir: **~ului nechemat îi e locul după ușă** (TICH.) [srb.].

GOSTI (-**tesc**) *vb. tr. Băn.* A ospăta [g o s t].

○ **GOSTIE** *sf. Băn. Trans.* Ospăț, petrecere: **Dumnezeule! să fiți văzut dumneavoastră ~!** (CAT.) [g o s t].

GOȘGOGEA(MITE) = **COȘCOGEA**: **s'a început... să-mi istorisească cum, din sadea Isaia, s'a pomenit deodată goșgogea Isailof** (I.-GH.).

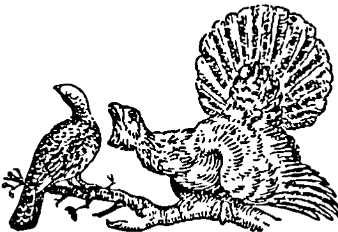
‡ **GOȘTINĂ**, **GORȘTINĂ** (*pl.*-**ni**) *sf.* Dare pe oi și pe porci ce se plătea odinioară în Moldova: **Duca-Vodă... au făcut obiceiu de au dat și dau boierii cei mari și mănăstirile goștină de oi** (N.-COST.) [slav. *g o r š č i n a < g o r a „munte", adică darea pentru pășunat pe munte; comp. slov. g ó r š č i n a „dijmă, dare pentru viile de pe dealuri"].

‡ **GOȘTINAR**, **GORȘTINAR** *sm.* Cel ce strîngea darea numită g o (r) ș t i n ă.

***GOT** *sm.* ☛ **P. IST.**

GOTCĂ (*pl.*-**ce**) *sf.* = **GĂINUȘĂ** ③ ¶ ② Femeiușca gotcanului, numită și „găină-sălbatică" (▣ 2442).

GOTCAN *sm.* Specie de cocoș sălbatec, de mărimea unui curcan (ajunge uneori la o lungime de 1 m. de la vîrful ciocului pînă la capătul coadei), cu colori foarte frumoase; numit și „cocoș-de-munte", „cocoș-de-sihlă", „cocoș-sălbatec" sau „tătar" (▣ 2442 *(Tetrao urogallus)* ¶ ② = **COCOȘ-DE-PĂDURE** [g o t c ă].

Fig. 2442.
Gotcă. Gotcan.

***GOTIC** *adj.* ① Al Goților, privitor la Goți, ce vine de la Goți: **limbă ~ă; stil ~; arhitectură ~ă**, arhitectura evului mediu, care a succedat arhitecturei romane, caracterizată mai ales prin întrebuințarea exclusivă a ogivelor (▣ 2443, 2444): **o fe-**

restruică ~ă, înaltă şi strîmtă, răspundea într'un coridor închis (CAR.) ¶ ② Scriere ~ă, scrierea Goţilor, inventată de Wulfila (☞ 2445); *pr. ext.* scrierea colţuroasă, întrebuinţată în Germania din secolul al XIII-lea încoace [fr.].

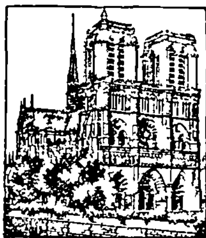

Fig. 2443. Stil gotic (Biserica Notre-Dame din Paris).

‡**GOTOVI** (-vesc) *v. tr.* A găti [vsl.].

GOŢĂ ☞ GOAŢĂ.

GOŢMAN ☞ GOCIMAN.

○ **GOVIE** *sf.* ① *Băn.* Mireasă: în nuntă dacă nu te duci, ~ n'aduci (NOV.) ¶ ② *Olten.* Petrecere cu lăutari şi hore (cu prilejul hramului) la care iau parte toate satele de prinprejur; *pr. ext.* horă: atunci cînd juca govia în curte (R.-COD.) [vsl. goveti „a posti"].

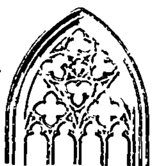

Fig. 2444. Fereastră gotică.

○ **GOZ** (*pl.*-zuri şi goaze) *sn. Mold. Trans.* Rămăşiţe netrebuitoare, vegetale, boabe seci şi stricate care se aleg din fasole, bob, grîu, etc.; pleava ce rămîne de la vînturatul seminţei de cînepă; *pr. ext.* ori-ce firicel uscat, gunoiu, murdărie: se aruncă ~ul de la maşină pe vîrful unui vraf (D.-ZAMF.); se strecură laptele prin sitişcă, pentru ca să nu fie cu ~uri (ŞEZ.) [ung. gaz].

ƱIΜΑΙΦΙΝΑΙ ΝΑSSΝSΦΕΙΝS

Fig. 2445. Scriere gotică.

○ **GOZUROS** *adj. Maram.* Plin de gozuri.

GRABĂ *sf.* Iuţeala cu care se face ceva, pripă, zor; ⓟ: graba strică treaba; cu ~, iute, repede: cu graba bate fierul, pînă e fierbinte (TICH.); de ~, în ~, *adesea şi* de grab, în grab, în pripă, repede, iute, curînd; mai de ~, mai curînd; mai uşor: trămise să adune în grab boierii la sfat (ODOB.); mai de ~ i-ai putea strîmba fălcile decît vorba (CRG.); a-i fi de grab(ă), a fi grăbit, a nu putea întîrzia: îmi era de ~ să ies în oraş (GN.) [grăbi].

GRĂBI (-ăbesc) 1. *vb. tr.* ① A da zor, a sili sau a îndemna să facă mai iute, a pripi: ~ plecarea cuiva ¶ ② A iuţi: ~ paşii.

2. *vb. refl.* A face în grabă, a săvîrşi iute, a se zori: mă grăbesc să'ţi dau de ştire; se grăbeşte să plece; cine se grăbeşte, curînd osteneşte (PANN) [vsl. grabiti „a răpi"].

GRĂBIT *adj.* ① *p.* GRĂBI ¶ ② În grabă, iute ¶ ③ Care porneşte, face ceva în grabă, iute, nevrînd să întîrzie, neputînd să aştepte: prea eşti ~.

GRABNIC 1. *adj.* ① Care se grăbeşte, care e grăbit: înainta cu mers ~ ca lăcustele spre curţile domneşti (ODOB.) ¶ ② Care nu poate întîrzia, care nu poate să aştepte: să se dea poruncă ~ă (ISP.) ¶ ③ Care se întîmplă repede, pe neaşteptate, din pricina grabei: un feliu de ucidere se chiamă ~ă... cînd... au fost să ucigă pre altul, iară graba au pripit de au ucis pre dînsul în locul aceluia (PRV.-MB.).

2. *adv.* Iute, în grabă: ~ a şi alergat la schitul Vovidenia (CRG.) [grabă].

○ **GRĂCINA** (-acin) *vb. intr. Olten.* A răbda de foame (TUT.).

***GRAD** (*pl.*-de) *sn.* ① ⚗ Fie-care din diviziunile egale însemnate pe un instrument de fizică (termometru, barometru), etc.: e un frig de 10 ~e ¶ ② ± A 360-a parte dintr'o circonferenţă, în diviziunea sexagezimală ¶ ③ ♩ Interval între notele succesive ale gamei ¶ ④ Fie-care din funcţiunile, posturile, demnităţile, etc. prin care trebue să treacă cineva pe rînd, spre a ajunge la o treaptă mai înaltă: ~ul de căpitan; ~e universitare, bacalaureatul, licenţa, doctoratul ¶ ⑤ Trecerea progresivă dintr'o situaţiune în alta ¶ ⑥ ⚕ Starea la care a ajuns o boală ¶ ⑦ Intensitate mai mare sau mai mică: ~ de tristeţe; ~ul de asemănare (al portretului) cu originalul (VLAH.) ¶ ⑧ Înrudire mai apropiată sau mai depărtată: ~ de rudenie ¶ ⑨ ± Ecuaţiune de ~ul întîiu, al doilea, etc., ecuaţiune în care necunoscuta e la puterea întîiu, a doua, etc. ¶ ⑩ 🕮 ~e de comparaţi(un)e, pozitivul, comparativul şi superlativul adjectivelor şi adverbelor ¶ ⑪ ⓟ Instrument (ca alcoolometrul, lactometrul, etc.) cu care se măsoară tăria alcoolului, laptelui, etc. [fr. < lat.].

***GRADA** (-dez) *vb. tr.* ① ⚗ A împărţi în grade, a însemna gradele pe un instrument de fizică: ~ un termometru ¶ ② A conferi un grad într'o ierarhie ¶ ③ A mări sau a micşora treptat [fr.].

GRADAT *adj.* ① *p.* GRADA ¶ ② Treptat.

2. *sm.* ⚔ Care a obţinut un grad în armată, subofiţer, ofiţer.

3. *adv.* Treptat, pe rînd, puţin cîte puţin.

***GRADAŢIUNE**, GRADAŢIE *sf.* ① Trecerea treptată de la o stare la alta: ~a luminii soarelui ¶ ② 🕮 Figură de retorică în care termenii întrebuinţaţi pe rînd întăresc treptat, în mod crescînd, ideea exprimată ¶ ③ 🎨 Trecerea insensibilă de la o coloare la alta (în pictură) ¶ ④ ⚖ Spor treptat, după anumite norme, *în spec.* după anii de serviciu, al salariului unui profesor [fr.].

GRĂDELE *sf. pl.* Împletitură de nuiele, leasă, care serveşte de gard, de împrejmuire: uitîndu-se la dînsa prin ~ (TICH.) [srb. gradela < it.].

GRĂDINĂ (*pl.*-ini) *sf.* ① Loc împrejmuit, mai adesea pe lîngă casă, unde se cultivă flori, diverse plante, legume, etc. ¶ ② ~ botanică, loc unde se cultivă metodic plante de tot felul spre scopuri ştiinţifice ¶ ③ ~ publică, parc, grădină mare, întreţinută de un oraş, în care se poate plimba publicul ¶ ④ ⚖ ~ de copii, şcoală începătoare pentru copiii mici, condusă după metoda pedagogului german Fröbel ¶ ⑤ *F* O ~ de om, de băiat, etc., om vesel, plăcut la vorbă, cu însuşiri plăcute: Ah! ce mucalit e Mişu, e-o ~ de băiat! (VLAH.) [bg.].

GRĂDINAR *sm.* Cel ce are meseria de a cultiva o grădină; ⓟ: a vinde ~ului castraveţi, a încerca să prostească pe cineva, a căuta să se arate mai priceput decît altul mai priceput.

GRĂDINĂREASĂ (*pl.*-ese). *sf.* ① Nevasta unui grădinar ¶ ② Femeie care are meseria de a cultiva o grădină.

GRĂDINĂRESC *adj.* De grădinar: pe lîngă celelalte trebi grădinăreşti... slujba lui fu ca să facă... mănuchiuleţe de flori (ISP.).

GRĂDINĂRIE *sf.* Cultura grădinilor [grădinar].

GRĂDINĂRIT *sbst.* Ocupaţiunea cu cultura grădinilor [grădinar].

GRĂDINIŢĂ, GRĂDINUŢĂ (*pl.*-ţe) *sf. dim.* GRĂDINĂ: Într'o verde grădinuţă Şede-un bade c'o mîndruţă (IK.-BRS.).

GRĂDIŞTE *sf.* ① ⛰ Movilă de formă lunguiaţă în lunca unui rîu sau în mijlocul unei bălţi ¶ ② Locul unei cetăţi vechi [bg.].

***GRĂDUI** (-uesc) *vb. tr.* A măsura cu gradul (— cu alcoolmetrul, cu lactometrul) tăria alcoolului, etc.: o pat rău cînd îl grădueşte domnul lăptar (GR.-N.).

***GRAF** *sm.* ♔ Conte neamţ: o droaie de peţitori, cnezi ruşi, ~i... îşi disputau mîna ei (NEGR.) [germ.].

***GRAFIC** *adj.* ① Privitor la scriere sau la tipar ¶ ② Înfăţişat printr'un desen, prin figuri ¶ ③ Artele ~e, arte care se servesc neapărat de desen [fr.].

***GRAFIE** *sf.* Reprezentare prin scriere; felul în care e scris un cuvînt [fr.].

***GRAFIT** *sbst.* ⊕ Mineral alcătuit din cărbune cristalizat, moale şi unsuros, din care se fac creioanele [fr.].

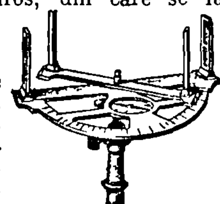

Fig. 2446. Grafometru.

***GRAFOFON** (*pl.*-oane) *sn.* ♩ Fonograf [fr.].

***GRAFOLOG** *sm.* Cel ce se ocupă de grafologie [fr.].

***GRAFOLOGIC** *adj.* Privitor la grafologie [fr.].

***GRAFOLOGIE** *sf.* Arta de a deduce caracterul unei persoane după scrisul ei [fr.].

***GRAFOMETRU** (*pl.*-tre) *sn.* Instrument întrebuinţat pentru a măsura

unghiurile pe un teren, servind la ridicarea planurilor (▣ 2446) [fr.].

GRĂI (-ăesc) *vb. tr.* A vorbi, o cuvînta: **să stăm strîmb și să grăim drept** (ZNN.) [srb. g r a j a t i].

GRĂITOR 1. *adj.* ① verb GRĂI ¶ ② Care grăește.

2 *Mold. Bucov. sm.* Pețitor.

○ **GRAIȚĂ** (*pl.*-țe) *sf. Maram. Oaș.* = CREIȚAR.

GRAIU (*pl.*-iuri) *sn.* ① Vorbă, cuvînt: **îl cam dedeau în tărbăceală cu ~ri care mai de care păcălitoare** (ISP.) ¶ ② Vorbire, spusă, zisă: **pe unde iese ~l, iese și sufletul** (ZNN.); **se găsesc îndestui cari să ateste prin ~ și prin scris că au auzit și au văzut ceea ce n'a existat** (I.-GH.) ¶ ③ Felul de a grăi, de a-și modula glasul vorbind: **cu ~ dulce** ¶ ④ Limbă; vorbire proprie unei provincii, dialect: **~l bănățean** ¶ ⑤ Putința de a grăi: **i-a pierit ~l**, nu mai poate vorbi, a rămas mut; **din ~ul viu**, cu gura, prin spusă, oral [g r ă i].

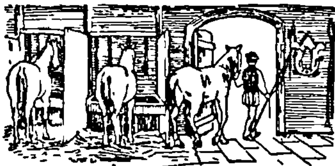

Fig. 2447. Grajd.

GRAJD (*pl.* -duri, *Mold.* GRAJDIU (*pl.*-iuri) *sn.* ① Încăpere servind de adăpost cailor sau vitelor (▣ 2447); **armăsarul bun se vinde din grajd** (ZNN.); **în ~urile împărătești, unde erau cei mai frumoși armăsari din toată împărăția** (ISP.) ¶ ② F Locuință murdară [vsl.].

GRĂJDAR *sm.* Rîndaș la g r a j d.

○ **GRĂJDULEȚ**, ○ **GRĂJDEȚ**, ○ **GRĂJDUȚ** (*pl.*-țe), **GRĂJDIȘOR** (*pl.*-oare) *sn. dim.* GRAJD: **în dosul grajdurilor... se află cîte un grăjdeț pentru viței** (PAC.); **grăjdișorul vițeilor trebuește făcut lipit de ocolul vacilor** (DRAGH.).

***GRAM** (*pl.*-me) *sn.* Unitate de măsură, a mia parte dintr'un kilogram, reprezentînd greutatea unui centimetru cub de apă la 4 centigrade [fr.].

GRĂMADĂ (*pl.*-mezi) *sf.* ① Adunătură, strînsură de material (pămînt, nisip, etc.) sau de diferite lucruri aruncate unele peste altele fără nici o orînduială ¶ ② **Claie peste ~** ☞ CLAIE ④ ¶ ③ Mulțime, cantitate mare (de oameni sau de lucruri): **o ~ de oameni; o ~ de bani;** F: **de o ~ de vreme**, de mult timp; **cu grămada**, în număr mare, cu duiumul ¶ ④ *adv.*: **s'au strîns ~; a cădea ~**, a cădea la pămînt fără a se mai putea mișca [sl.].

GRĂMĂDI, ÎNGRĂMĂDI (-ădesc) 1. *vb. tr.* ① A strînge la un loc, a face grămadă ¶ ② A aduna ¶ ③ A înghesui, a îmbulzi.

2. *vb. refl.* ① A se strînge la un loc; a se aduna: **lopata grămădește și sapa risipește** (PANN); **prea multe s'au îngrămădit deodată pe capul meu** (CRG.) ¶ ② A se înghesui, a se îmbulzi: **toți se îngrămădesc la ferestre... și privesc cu încordare** (BR.-VN.) [sl.].

GRĂMĂJOARĂ (*pl.*-re), GRĂMĂJUIE *sf. dim.* GRĂMADĂ: **o grămăjoară de fîn cît o poate lua un bărbat... cu furca** (RET.); **foalele din șatră pufuiră în grămăjuia de cărbuni** (DLVR.).

***GRAMATIC** *sm.* 🕮 Cel ce se ocupă de gramatică, care face lucrări privitoare la gramatică: **ori-care grămătic se crede ~ și vrea să fie reformatorul limbii românești** (ALECS.) [lat.].

‡ **GRĂMĂTIC** *sm.* Scriitor într'o cancelarie (publică sau privată), logofăt: **l-ai învățat elinica întocmai ca pe un ~** (FIL.); **mulți s'au adăpostit prin curțile boierești ca ~i** (I.-GH.) [ngr.].

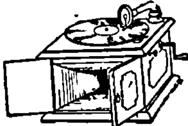

Fig. 2448. Gramofon.

Fig. 2449. Spice de graminee.

***GRAMATICĂ** (*pl.*-ci) 🕮 ① Totalitatea regulelor cu privire la vorbirea și scrierea corectă a unei limbi ¶ ② Cartea în care se cuprind aceste regule [lat.].

***GRAMATICAL** *adj.* 🕮 De gramatică, privitor la gramatică: **studii ~e; regule ~e** [fr.].

‡ **GRĂMĂTICIE** *sf.* Cancelarie: **treci în odaia grămăticiei, că am să-ți vorbesc** (FIL.) [g r ă m ă t i c].

***GRAMINEE** *sf. pl.* Mare familie de plante monocotiledoane, din care fac parte toate cerealele. felurite ierburi de pe pășuni, etc. (▣ 2449) [fr.].

○ **GRAMNIC** *adj. Băn. Trans.* = GRABNIC.

***GRAMOFON** (*pl.*-oane) *sn* Aparat de genul fonografului, în care înregistrarea sunetelor s'a făcut pe o placă rotundă (▣ 2448) [fr.].

○ **GRĂMUJDA** (-mujd) *vb. tr. Trans.* A crîcni, a rosti vre-o vorbă: **nu mai grămujdați nici un cuvînt** (FR.-CDR.).

‡ **GRANADIR** *sm.* ⚔ — GRENADIR [pol.].

***GRANAT**[1] (*pl.*-te) *sn.* ① Rodie ¶ ② Piatră scumpă de coloare roșie [lat.].

GRANAT[2] *sm.* Plantă aromatică, cu frunzele acoperite cu peri moi, cu flori albe și galbene dispuse în capitule și reunite la vîrful tulpinei; numită și „iarbă-amară", „mătrice", „poala-Sîntei-Mării" *(Pyrethrum partenium)* (▣ 2450).

Fig. 2450. Granat.

***GRANATĂ** (*pl.*-te) *sf.* ⚔ Ghiulea, de diferite forme, care se aruncă cu mîna și care face explozie cînd ajunge la țintă: **~ ofensivă; ~ defensivă** (▣ 2451, 2452) [germ.].

‡ **GRANATIR** *sm.* ⚔ = GRENADIR [srb.].

***GRANDIOS** *adj.* Măreț, arătos, impunător: **ne extaziăm de priveliștea grandioasă a mării în neastîmpăr** (VLAH.) [fr.].

***GRANDIOZITATE** *sf.* Mărcție [grandios].

***GRANDOMAN** *sm.*, **GRANDOMANĂ** (*pl.*-ne) *sf.* Înfumurat(ă), care face pe marele, care vrea să se arate mare, crezîndu-se cine știe ce: **un grandoman ridicol, pe care ea îl credea un geniu** (VLAH.) [fr. g r a n d + -m a n].

Fig. 2451. Granată ofensivă.

Fig. 2452. Granată germană.

***GRANDOMANIE** *sf.* Fudulia, apucăturile grandomanului: **sufere de ~** [fr. g r a n d + m a n i e].

GRANGUR(E), **GRANGOR**, **GANGUR** *sm.* Pasăre cîntătoare, foarte frumoasă, cu penele galbene (▣ 2453) *(Oriolus galbula)*: **granguri și presuri se legănau pe cîte un brusture** (LUNG.) [lat. g a l g u l u s].

GRĂNICER *sm.* ⚔ Soldat care face paza la graniță (▣ 2454-2455): **~ii ocheau și doborau Turcul numai de-o fudulie** (JIP.).

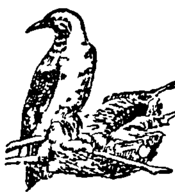

Fig. 2453 Grangur.

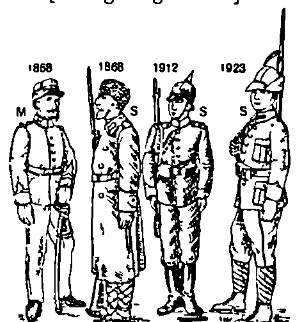

Fig. 2454. Grăniceri români. M. Maior. S. Soldat.

***GRANIT** *sbst.* Rocă foarte tare formată dintr'un amestec de cristale de cuarț, feldspat și mică [fr.].

GRANITIC *adj.* Compus din granit; asemenea granitului [fr.].

GRANIȚĂ (*pl.*-țe) *sf.* ① ● Hotar (al unei țări), frontieră ¶ ② Ⓕ Margine, limită: **să te duci cu indignarea pînă la granițele nebuniei** (BR.-VN.) [bg. srb. g r a n i c a].

Fig. 2455. Grănicer ungur (1890).

***GRANIVOR** 1. *adj.* Care se hrănește cu grăunțe.

2. *sn.* Ori-care pasăre care se nutrește cu grăunțe [fr.].

***GRANULA** (-ulez) *vb. tr.* A preface în grăunțe mici [fr.].

***GRANULĂ** (*pl.*-le) *sf.* Grăunț mic, grăuncior [fr.].

***GRANULAȚIUNE**, GRANULAȚIE *sf.* ① Prefacerea în grăunțe mici ¶ ② Îngrămădire de grăunțe mici ¶ ③ Producțiuni morbide, de natură diferită, care au înfățișarea unor grăunțe mici [fr.].

***GRANULOS** *adj.* ① Care e compus din grăuncioare: **rocă granuloasă** ¶ ② Care prezintă granulații morbide: **ftizie granuloasă** [fr.].

GRAPĂ (*pl.*-pe, grăpi) *sf.* ① Unealtă agricolă care servește la afînarea, mărunțirea și netezirea pămîntului arat, apoi la îngroparea semințelor și la scoaterea buruienilor; grapele sînt de două feluri: de fier și de lemn; grapa de lemn sau „grapa de mărăcini“, (▣ 2456) e cea mai întrebuințată de sătenii noștri, tot astfel și grapa cu cadru și dinți de lemn; grapele de fier sînt sau cu cadrul și dinții de fier sau numai cu dinții de fier; aceasta din urmă are cadrul de lemn și se numește „boroană“ (▣ 2457): **a trage ou grapa peste arătură; pentru ca grapa să lucreze bine, trebue să aibă dinți de fier și lungi** (ION.); **Și grapele spinoase... Îngroapă 'ncet sămînța și cîmpul netezesc** (ALECS.); Ⓕ: **a se ținea ~ de cineva**, a se ținea scaiu de cineva, a nu-l slăbi de loc: **ne retragem urmăriți de o claie de băieți și fete ce se țin ~ de noi** (ALECS.) ¶ ② ☆ Ⓟ Unul din numele populare ale constelațiunii ursei mici [comp. bg. g r a p a].

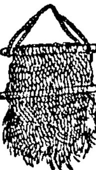

Fig. 2456. Grapă de mărăcini.

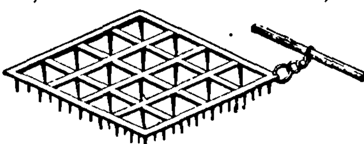

Fig. 2457. Grapă de lemn cu dinți de fier.

GRĂPA (grap, -ăpez) *vb. tr.* A trage cu grapa peste arătură: **au strigat pe cei ce grăpau să vie la dînsul** (SB.).

GRĂPĂNA (-apăn) *vb. refl.* — GRĂPȘINA: **mă grăpănai cu desnădejde de marginile căruței** (N.-UR.).

GRĂPAT 1. *adj.* *p.* GRĂPA ¶¶ Ⓒ NEGRĂPAT.

2. *sbst.* Faptul de a grăpa.

GRĂPĂTOR *sm.* Cel ce g r a p ă arătura: **~ii ...au aflat pe ficior cu pungă cu tot șezînd ascuns** (SB.).

GRĂPIȘ 1. *adv.* Agățîndu-se ca g r a p a (de mărăcini), tîrîndu-se: **tîriș-grăpiș** ☛ **TÎRIȘ**.

2. *sbst. Băn.* Loc grăpat.

○ **GRAPIȚĂ** (*pl.*-ăpiți) *sf. Băn.* Căpușă.

○ **GRĂPȘINA** (grapșin), GRĂPȚĂNA (grapțăn) *vb. refl. Mold.* A se cățăra: **caii mărunți și inimoși se grapșină pe scări de bolovani** (VLAH.); **racii... n'apucă a se graptana peste sită** (ȘEZ.) [comp. g r a p ă].

GRAS 1. *adj.* ① Care e de natura grăsimei: **untdelemnul e un corp ~** ¶ ② Care are multă grăsime: **carne ~ă; după ce e carnea ~ă, mai pune și seu** (PANN); Ⓟ: **găina vecinului e mai ~ă; un om ~; picior ~; ~ ca un pepene**; *iron.* despre un om foarte slab: **~ ca fluierul, ca scripca, ca gardul; e galben de ~, ca șofranul** (PANN) ¶ ③ ✕ Despre mîncări **supă ~ă; tocană ~ă** ¶ ④ ♣ Despre plante: **fasole ~ă; păsteau sforăind iarba ~ă și necălcată** (DLVR.); ☛ **IARBĂ; foaie-grasă = ÎNGRĂȘĂTOARE** ① ¶ ⑤ **Pămînt ~**, pămînt roditor, bogat, care conține multe substanțe grase, priincioase vegetațiunii; **var ~**, var extras din piatră de var bine arsă; aceasta absoarbe multă apă, cînd se stinge și formează o pastă groasă care se leagă bine ¶ ⑥ *Trans.* **Vreme ~ă**, vreme ploioasă care face să rodească bine cîmpul și pometurile (GRM.) ¶ ⑦ **Corpuri ~e**, nume dat, în genere, uleiurilor și grăsimilor extrase din vegetale și de la animale ¶ ⑧ **Caractere, litere ~e**, litere groase și foarte negre ¶ ⑨ Ⓕ Bănos, bogat: **o moștenire ~ă**.

2. *adv.* Scump: **l-a plătit ~** [lat. vulg. g r a s s u s = clas. c r a s s u s].

3. *sbst. Trans.* Grăsime ce se alege pe deasupra la fierberea cartaboșilor (PAC.).

GRĂSCEAN *adj. dim.* GRAS. Cam gras, grăsuliu: **un bătrîn bine conservat, ~ și rumen la obraz** (I.-GH.); **priveso amîndoi mica figură rotundă și ~ă a copilașului** (VLAH.).

GRĂSCIOR 1. *adj. dim.* GRAS. Grăscean, grăsuliu.

2. GRĂSCIOARĂ (*pl.*-re) *sf.* ♣ = ÎNGRĂȘĂTOARE ①.

GRĂSIME *sf.* ① Substanță unsuroasă care există în diferitele părți ale corpului omului și animalelor ¶ ② Substanța aceasta din corpul animalelor care se topește și se întrebuințează la gătitul bucatelor și în industrie, sub numele de „untură“, „osînză“, „seu“, „unsoare“, etc. ¶ ③ Starea unei persoane foarte grase ¶ ④ Pată de grăsime [g r a s].

GRĂSULIU *adj. dim.* GRAS. Cam gras: **mînușițele ei cele grăsulii și netede ca marmora** (ISP.).

GRĂSUN(E) *sm.*, GRĂSUNĂ (*pl.*-ne) *sf.* ① Purcel, purcică pînă la vîrsta de un an: **abia așteaptă Ignatul, să-și taie grăsunul** (DLVR.); **vîndu grăsuna de-și cumpără un mascur** (RET.) ¶ ② ♣ GRĂSUNĂ = ÎNGRĂȘĂTOARE ①[g r a s].

GRĂSUȚ *adj.* ① *dim.* GRAS ¶ ② Cam gras.

GRĂȘĂTOARE = ÎNGRĂȘĂTOARE.

GRAȘIȚĂ *sf.* ♣ = IARBĂ-GRASĂ[1] [srb. g r a š i c a].

GRĂTAR (*pl.*-re) *sn.* ① Unealtă de bucătărie, alcătuită din vergele de fier paralele prinse într'un cadru dreptunghiular și pe care se frige carnea sau peștele deasupra cărbunilor aprinși (▣ 2458) ¶ ② Vergele de fier paralele prin care se scurge cenușa din sobă ¶ ③ Partea ieslelor, în formă de scară inclinată în care se pune fînul [lat. vulg. *g r a t a l i s].

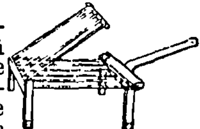

Fig. 2458. Grătare.

GRATIE *sf.* ① Vergele de fier sau de nuiele paralele sau încrucișate, servind ca îngrădire ferestrelor sau ușilor: **picior încălțat cu piele și cu legături în cruciș ca gratia** (M.-COST.); **nu se mai cunoaștea... nici gratii nici obloane la ferești** (CRG.); **Numai tu de după gratii Vecnic nu te mai ivești** (EMIN.) ¶ ② Sîrmele cu care e îngrădită o colivie: **se bat păsărelele de gratiile coliviei** (I.-GH.) ¶ ③ Împletitură din prăjini și nuiele, un fel de leasă, pe care se pun poamele să se usuce, etc. ¶ ④ Leasa de nuiele împletite care se pune la car peste spetezele loitrei ¶ ⑤ Un fel de cursă primitivă de prins iepurii sau cînii ce vin în porumbiște ori în vie: **a găsit în gratia ce o întinsese un iepure** (R.-COD.) [lat. vulg. *g r a t i s = clas. c r a t i s].

***GRATIFICA** (-ic) *vb. tr.* ① A favoriza cu un dar, a face un dar în bani, a dărui ¶ ② Ⓕ A hărăzi, a atribui fără motiv: **l-a gratificat cu epitetul de politician; au... să-i gratifice cu titlurile obicinuite de instrumente ale neamicului și ale străinului** (I.-GH.) [lat.].

***GRATIFICAȚIUNE**, GRATIFICAȚIE *sf.* Dar în bani acordat, *în spec.* unui funcționar, în afară de leafă, ca răsplată pentru anumite slujbe: **mi se pare ca o gratificație, ca un dar la care n'aveam dreptul să m'aștept** (VLAH.) [fr.].

***GRATIS** *adj.* Fără plată, de geaba, pe nimic [fr.].

***GRATITUDINE** *sf.* Recunoștință [lat.].

***GRATUIT** *adj. adv.* ① Dat pe nimic, fără plată, de geaba; dăruit: **învățămînt ~** ¶ ② Neîntemeiat, nemotivat, fără nici un motiv; *adv.*: **i se atribue ~ infamii și fapte nedemne** (I.-GH.) [fr.].

***GRATUITATE** *sf.* Caracterul a tot ce este gratuit: **~a învățămîntului** [fr.].

***GRATULA** (-ulez) *vb. tr.* A felicita [lat.].

*GRATULAȚIUNE, GRATULAȚIE sf. Felicitare [lat.].

*GRAȚIA (-iez) vb. tr. A ierta de pedeapsă pe un osîndit [fr.].

*GRAȚIE sf. ① Drăgălășie, gingășie, nuri: zîmbind cu o ~ deosebită, ne prezenta bucheturi de flori (ALECS.) ¶ ② Plăcere, farmec: găsesc în convenția lor mai multă ~ decît în conversația bărbaților (CAR.) ¶ ③ Favoare, hatîr, bunăvoință; a fi în bunele grații ale cuiva, a se bucura de protecțiunea-i binevoitoare, a avea mare trecere pe lîngă cineva ¶ ④ Har (dumnezeiesc), îndurare, milă, ajutor: prin grația lui Dumnezeu (formulă întrebuințată de suverani) ¶ ⑤ Iertare de pedeapsă (a unui osîndit) ¶ ⑥ Mulțumită: am putut izbuti, ~ ajutorului ce mi-a dat; ~ întîmplării ¶ ⑦ GRAȚII pl. Numele colectiv al celor trei zeițe (Aglae, Thalia și Eufrosina) care însoțeau totdeauna pe mama lor, Venus, și care erau emblema tuturor actelor plăcute și vesele din viață [lat.].

*GRAȚIOS adj. ① Plin de grații, plăcut, nurliu, gingaș, drăgălaș: el se uită... la mișcările grațioase ale gurii (VLAH.) ¶ ② Prietenos; politicos; adv.: ne-a introdus ~ într'o cameră din stînga tindei (I.-GH.) [fr.].

*GRAȚIOZITATE sf. Politeță plină de bunăvoință [fr.].

○ GRAUN = GRAUR.

‡ GRĂUNCEAN (pl.-ene) sn. dim. GRĂUNTE.

GRĂUNTE sm. și (pl.-țe) sn. ① Bob de grîu și al celorlalte cereale: ~ de grîu, de secară, de orz; furnica... cîte un ~ adună în moșinoiu (NEGR.) ¶ ② Bobul, fructul în formă de bob al altor plante: ~ de mac, de muștar; pr. anal.: ~ de nisip ¶ ③ Ⓕ O cantitate mică și neînsemnată: un ~ de minte, de adevăr, de bun simț; curiozitatea... de a... căuta în pulberea de vorbe un ~ de înțeles (VLAH.) ¶ ④ pl. GRĂUNȚE, boabe de ovăs, orz, etc. ce se dau ca nutreț cailor: iepșoara... era învățată la traista cu grăunțe (ISP.) [g r ă u n ț].

GRĂUNȚ sm. și (pl.-țe) sn. = GRĂUNTE: grierușul... rugîndu-se să-l împrumute cu vre-un ~ de grîu (TICH.); Ⓕ: de va avea numai un ~ de minte (TICH.) [lat. *g r a n u c e u m].

GRĂUNȚOS adj. Cu multe g r ă u n ț e, plin de grăunțe, granulos.

Fig. 2459. Graur.

GRAUR, GRAURE 1. sm. ① Pasăre cu ciocul lung și gălbuiu, cu penele negre presărate cu pete albe și sure (Sturnus vulgaris) (▪ 2459): Miei albi fugeau către izvor și ~i suri sburau în cete (COȘB.); stoluri de ~i se vîntură în aer, ca o pulbere vînătă (VLAH.) ¶ ② F Poreclă dată Țiganului: uite așa o pătiră... graurii de ighipteni (JIP.).

2. adj. (despre coloarea cailor). Cenușiu, împestrițat cu alb (ca penele graurului): Magnații, în frunte cu prințul regal, călare pe calul său graur (D.-ZAMF.) [lat. vulg. g r a u l u s].

*GRAV adj. ① Serios: om ~; mină ~ă; în gestul lui e mîndria ~ă a Domnului care cumpănește în mînă-i soarta unui neam (VLAH.) ¶ ② Cu greutate: autor ~, de ale cărui scrieri sau spuse se ține mult seamă ¶ ③ Însemnat, important, cu urmări grele: un fapt ~; o împrejurare ~ă ¶ ④ Greu, primejdios: o boală ~ă ¶ ⑤ Se zice despre notele joase, în opoziție cu cele acute ¶ ⑥ Ton ~, sunet ~, coborît, apăsat, gros, adînc ¶ ⑦ Accent ~, semnul (ˋ) de pe vocale, pus, în unele limbi, spre a arăta că vocala trebue pronunțată larg, deschis, iar în limba română, spre a indica vocala accentuată [fr.].

*GRAVA (-avez) vb. tr. ① A săpa, a scobi (figuri, desenuri, litere) în lemn, în metale, în piatră, etc. ¶ ② F A întipări [fr.].

*GRAVIDĂ adj. f. Însărcinată, grea, borțoasă [lat.].

*GRAVIDITATE sf. Sarcină, starea unei femei g r a v i d e.

*GRAVITA (-itez) vb. intr. ① A tinde către un centru, către un punct oare-care, în virtutea gravitațiunii ¶ ② Ⓕ A tinde într'o direcție anumită [fr.].

*GRAVITATE sf. ① Greutatea, adică forța în virtutea căreia pămîntul atrage către centrul lui toate corpurile situate mai sus de suprafața lui; centru de ~ ☛ CENTRU ¶ ② Ⓕ Calitatea unei persoane grave, serioase, rezervate; seriozitate: încetineala și ~a cu care se așeza pe scaun la birt (VLAH.) ¶ ③ Importanță, însemnătate extraordinară: ~a unui fapt, unei întîmplări ¶ ④ Stare foarte primejdioasă: ~a unei boale [fr.].

*GRAVITAȚIUNE, GRAVITAȚIE sf. Atracțiune universală, forță în virtutea căreia toate corpurile din natură se atrag unele pe altele în raport direct cu masa lor și în raport invers cu pătratul distanței lor; legea gravitației a fost descoperită de Newton; — greutatea e un caz particular al gravitațiunii [fr.].

*GRAVOR sm. Cel ce exercită meseria de a săpa (în lemn, în metal, etc.), de a grava [fr.].

*GRAVURĂ (pl.-uri) sf. ① Arta de a grava ¶ ② Lucrarea făcută de gravor ¶ ③ Stampă, imagine reprodusă după o placă gravată [fr.].

GREA ☛ GREU.

GREABĂN, GREBĂN sm. ① Partea ridicată (la cal, bou, vacă, etc.) din șira spinării, la împreunarea spetelor, în dreptul picioarelor de dinainte; gîrbiță (▪ 2460): se lipise broască de greabănul calului (S.-ALD.) ¶ ② pl. Pr. anal. Coamă, spinare, cocoașă (vorb. de munți): un șir de munți... falnic își înalță grebenii colțuroși (VLAH.); la stînga, grebenii păduroși ai Clăbucetului (N.-UR.) [vsl. g r e b e n ĭ].

Fig. 2460. Greabănul calului.

GREACĂ ☛ GREC.

GREASĂ ☛ GRESIE.

GREAȚĂ sf. ① ‡ Greutate ¶ ② Sensațiunea pe care o are omul cînd i-a căzut greu o mîncare și-i vine să verse: îmi vine ~; mi se face ~ ¶ ③ Silă, desgust, scîrbă: mi-e ~ să mai stau în casa asta (ALECS.); ți-e ~, cînd auzi așa ceva; fetei babei i-a fost ~ de dînsele și s'a sfiit să le ia în mînă (SB.) [lat. vulg. *g r ĕ v ĭ t i a].

GREBĂN ☛ GREABĂN.

GREBĂNAR (pl.-are) sn. Cureaua hamului care acopere g r e a b ă n u l calului, gîtar.

GREBĂNOS adj. Cu g r e a b ă n u l ieșit mult în afară, cocoșat, ghebos: o răpciugă de cal ~, duduros și slab, de-i numărai coastele (CRG.); pr. ext. despre oameni: Un bătrîn cu barba țapoșă.. Grebănos de spate (STAM.).

GREBLA (-lez) vb. tr. ① A trage, a potrivi, a netezi cu g r e b l a: Cine dracu-a mai văzut... Cioara cu ciocul greblînd Și baba de joc fugind (SAD.) ¶ ② A strînge cu grebla ¶ ③ Pr. anal. A-și trece degetele prin păr: uitîndu-se în tavan și greblîndu-și tîmplele (BR.-VN.).

GREBLĂ (pl.-le) sf. ① Unealtă de agricultură și de grădinărie, cu dinți de fier sau de lemn, ca la un pieptene, cu o coadă lungă de lemn, cu ajutorul căreia se adună, tîrîndu-le la un loc, fînul, paiele, cocenii sau bulgării de pămînt (▪ 2462): o babă lungă, seacă, ghebosă, cu niște dinți lungi ca și colții de la ~ (RET.); Ⓕ: își făcea mîna ~ și aduna mizele în banc (VLAH.) ¶ ② ~ mecanică, instrument de agricultură alcătuit din două roți prin care trece o osie din care pornesc dinți de greblă, lungi și încovoiați; e tras de cai și slujește la strîngerea fînului (▪ 2461) ¶ ③ ☆ GREBLA = RARIȚA [bg. g r e b l o].

Fig. 2461. Greblă mecanică.

Fig. 2462. Greblă.

GREBLAR sm. ⊕ Cel ce face g r e b l e (PĂC.).

GREBLAȘ sm. Lucrător cu g r e b l a într'o grădină.

GREBLĂTURĂ sf. Ceea ce s'a adunat cu grebla [g r e b l a].

GREBLEȘ adj. Cu coarnele aduse ca dinții g r e b l e i: bou ~; coarne ~e.

Tipar	Scris (modern)	Valoarea și numele Vechiu	Modern	Tipar	Scris (modern)	Valoarea și numele Vechiu	Modern
Α α		*a* alfa		Ν ν		*n* nii	ni
Β β,ϐ		*b* beta	*v* vita	Ξ ξ		*z* zi	
Γ γ		*g* gama		Ο ο		*o* omicron	
Δ δ		*d* delta		Π π		*p* pi	
Ε ε		*e* epsilon		Ρ ρ		*r* ro	
Ζ ζ		*dz* dzeta		Σ σ,ς		*s* sigma	
Η η		*e* eta	*i* ita	Τ τ		*t* tau	tav
Θ ϑ		*th* theta	thita	Υ υ		*ü* üpsilon	*i* ipsilon
Ι ι		*i* iota		Φ φ		*ph* phi	*f* fi
Κ κ		*k* kappa		Χ χ		*h* hi	
Λ λ		*l* lambda	lamoda	Ψ ψ		*ps* psi	
Μ μ		*m* mii	mi	Ω ω		*o* omega	

GREBLUȚĂ (*pl.*-țe) *sf.* ✓ *dim.* GREBLĂ.

GREC 1. *sm.*, GRECOAICĂ (*pl.*-ce, ✓ GREACĂ *sf.* Urmaș al vechilor Elini; persoană care locuește în Grecia: **două lucruri nu s'au văzut pe lume: cal verde și Grec cuminte** (ZNN.); Ⓕ *F*: **se poftesc ca Grecii la pușcărie**, se zice cînd două persoane se poftesc una pe alta, din condescendență, să intre înainte pe ușă.

2. *adj.* Grecesc: **limba greacă** [lat.].

GRECESC *adj.* A Grecilor, privitor la G r e c i: **alfabetul** ~ (☛ TABELA XXIV).

GRECEȘTE *adv.* ① Ca Grecii, în limba grecească: **a vorbi** ~ ¶ ② **A ședea, a sta** ~, a ședea cu picioarele încrucișate, ca Orientalii: **bătrîna îl aștepta, stînd ~ în fundul patului** (D.-ZAMF.); **să ne aprindem ciubucele și să ne așezăm ~ pe divan** (ALECS.); Ⓕ: **a sta ~ în inima cuiva** (ZNN.), a cunoaște gîndurile cuiva, a ști tot ce gîndește sau plănuește altul [g r e c e s c].

GRECI (-ecsc) *vb. tr.* și *refl.* A (se) greciza [g r e c].

‡ **GRECIE** *sf.* Limba grecească [g r e c].

‡ **GRECIOASĂ** *adj. f.* Grea, însărcinată, borțoasă [g r e a ț ă].

°**GRECISM** (*pl.*-me) *sn.* ① ꙍ Vorbă, expresiune împrumutată sau imitată din limba grecească ¶ ② Influență greacă; tot ce constitue naționalitatea greacă: **~ul pierduse mult teren** (I.-GH.).

°**GRECIZA** (-izez) 1. *vb. tr.* ① A face să treacă la naționalitatea greacă ¶ ② A deprinde cu datinile grecești ¶ ③ A da unui cuvînt o înfățișare greacă.

2. *vb. refl.* ① A trece la naționalitatea greacă, a se face Grec ¶ ② A trece de partea Grecilor; a se deprinde, a se lăsa influențat de obiceiurile Grecilor [fr.].

°**GRECO-**, întrebuințat în compoziție cu alte cuvinte, cu înțelesul de grecesc: **~-CATOLIC** (*adj.* și *sm.*), unit (cu Roma), care recunoaște autoritatea papei; **~-ORIENTAL** (*adj.* și *sm.*), care se ține de religia ortodoxă răsăriteană; ~ **-LATIN**, care ține de limba grecească și de cea latină; ~ **-ROMAN**, comun Grecilor și Romanilor.

GRECOAICĂ ☛ GREC.

GRECOMAN *sf.* ① — GRECOTEIU: **în Moldova vor domni Mulți ~i limongii** (STAM.) ¶ ② Partizan înfocat al Grecilor.

GRECOTEIU *sm.* G r e c (termen de dispreț): **un puiu de ~ ne iese înainte dintr'o băcănie** (ISP.); **Hoțule de ~, Cînd te-oiu prinde la zăvoiu Cu măciuca să te moiu** (ȘEZ.).

GRECUȘOR *sm. dim.* GREC (cu nuanță de dispreț): **aduceam un ~ în căruță de poștă, rupt, sărman, și perpelit** (ALECS.).

GREER(E) = GREIER(E).

‡ **GREF** *sm.* Măsură veche de lungime (= $^1/_2$ rup sau $^1/_{16}$ dintr'un cot) (☛[• 1529 : **cotul se împărțea în 8 rupi iar, rupul în 2 grefi** [bg. g r e h.].

°**GREFĂ** (*pl.*-fe) *sf.* ⚖ Locul într'un tribunal unde se conservă diferitele condici și acte de procedură și unde se eliberează cărțile de judecată [fr.].

°**GREFIER** *sm.* ⚖ Funcționar căruia i se încredințează păstrarea actelor depuse la grefă, care scrie la ședință sentințele date și asistă pe judecător la descinderi, anchete, etc. [fr.].

GREGHETIN *sm.* ♣ = CIOCUL-BERZEI.

Fig. 2463. Greier.

GREIER(E *sm.* ✱ Insectă ortopteră care scoate, uneori ceasuri întregi, un sunet ascuțit și pătrunzător, prin frecarea elitrelor una de alta (▣ 2463); speciile mai cunoscute la noi sînt: **~UL-DE-CÎMP** *(Gryllus campestris)* și **~-UL-DE-CASĂ** *(Gryllus domesticus)* care se deosebesc între ei prin mărime și prin coloare [comp. lat. g r y l l u s].

GREIERUȘ *sm.* ✱ = GRIER E : **ieșeau pe prispă ~i slăbuți și vacile-Domnului, vopsite roș cu negru** (SAD.).

† **GREIME** *sf.* ① Greutate, povară, sarcină: **Scăzînd ~a lor în cumpenele lumii** (DON.) ¶ ② Mare mulțime, grosul unei armate: **iată și Baiazid, cu ~a lui, îl calcă din urmă** (VLAH.) [g r e u].

○ **GREIȚAR** *sm.* ✱ — CREIȚAR: **a simțit un an pe trei ~i** (ȘB.).

○ **GREL**, GRELUȘ *sm.* = GREIER: **cînd cîntă grelușii... e semn de ploaie** (GRM.).

°**GRENADĂ** (*pl.*-de) *sf.* ⚔ = GRANATĂ.

°**GRENADINĂ** (*pl.*-ne) *sf.* ① Un fel de stofă de mătase subțire ¶ ② ✕ Sirop făcut cu zeamă de rodie [fr.].

°**GRENADIR**, GRENADIER *sm.* ⚔ ① Odinioară, soldat de elită însărcinat să arunce granate ¶ ② Mai tîrziu: în diferite State (Franța, Prusia, Rusia, etc.) în arma infanteriei, s'a dat numele de ~i soldaților de statură înaltă reuniți în companii sau regimente de elită (▣ 2464, 2465) [fr.].

Fig. 2464. Grenadier francez (după tabloul lui Charlet).

Fig. 2465. Grenadier rus (1756).

GREOIU 1. *adj.* ① Care abia poate face o mișcare, din cauza greutății trupului, din pricina oboselii, lenei, etc.: **cel ce se îmbuibează cu mîncare multă**

se face ~, leneş şi lucrul nu-i sporeşte (ISP.); stoluri de raţe sălbatice işi fîlfîie aripile greoaie pe deasupra apei (VLAH.) ¶ ② Ⓕ Lipsit de vioiciune, de agerime, de îndemînare, de fineţă: spirit ~; stil ~ ¶ ③ *f. Băn. Maram.* Însărcinată, borţoasă.

2. *adv.*: se ridică ~ de pe scaun, întinzîndu-şi membrele obosite (CAR.) [g r e u].

*GRES (*pl.*-esuri), GREZ (*pl.*-ezuri) *sn.* Rocă alcătuită din grăunţe de nisip lipite între ele printr'un ciment natural silicios, calcaros, argilos sau marnos; se întîlneşte în mai toate terenurile sedimentare [fr. g r è s].

GRESIE, ‡ GRE(A)SE, ○ GREASĂ *sf.* ① Piatră formată din grăunţe mărunte de nisip ¶ ② Cute (de ascuţit coasa, cuţitele, etc.) făcută din astfel de piatră: topazia... o freacă dohtorii pe o grease şi deacă o freacă, nu iasă dentr'însa rușală (PRV.-MB.) ¶ ③ Scîndura pusă deasupra osiei dinainte a carului, numită şi „perinoc", „scaunul de dinainte", „masă", etc. [comp. alb. g ɛ r e s ɛ].

GREŞ (*pl.*-eşuri) *sn.* ① Greşală: întrebarea n'are ~; nime nu era harnic să-l împingă spre ~uri (SLV.); fără (de ~, *a)* negreşit, de sigur, fără îndoială; *b)* fără greşeli, fără defecte: mîntuia de spus... repede şi fără ~ istoria Vechiului Testament (CRG.); a da ~, *a)* a face o greşală; *b)* a nu nemeri, a greşi ţinta: de aceea s'a şi păzit întotdeauna... să nu dea ~ în ceva (VLAH.); a da ~, a băga ~ (cuiva), a-i găsi o vină, o greşală, a-l socoti vinovat ¶ ② Petecul de pămînt lăsat nearat (din greşală), între două brazde ori printre arătură [g r e ş i].

GREŞALĂ (*pl.*-şeli) *sf.* ① Faptă greşită, faptă rea, abatere în contra legii, în contra datoriei, în contra a tot ce e drept; păcat: a face ~; a ierta o ~; nu-i greşala mea; din ~ ¶ ② Vorbă greşită; abatere de la o regulă, eroare: ~ de gramatică, de calcul, de tipar; cîte greşeli va face, să i le însemne cu cărbune pe ceva (CRG.) [g r e ş i].

GREŞELNIC *adj.* Aplecat la g r e ş e l i.

GREŞI (-eşesc) *vb. tr.* şi *intr.* & *refl.* ① A săvîrşi o faptă rea, împotriva legii, datoriei, a tot ce e drept; a face un păcat, a păcătui: nu ştiu cum să mai zic, ca să nu greşesc înaintea lui Dumnezeu (CRG.); ce ţi-am greşit? ¶ ② A face ceva rău, a comite o eroare, a se înşela (din nepricepere, fără voie) cu vorba sau cu fapta: e mai bine să întrebi de două ori, decît să greşeşti odată (ZNN.); fata... se greşi într'o zi şi spuse surorilor cum argatul... se roşeşte ca o sfeclă (ISP.); croitorul mi-a greşit haina; a greşit drumul ¶ ③ A nu nemeri ţinta, a da greş: iată pistolul şi, ca să nu mă greşeşti, razămă ţeava de inima mea (NEGR.) [vsl. g r ě š i t i].

·GREŢOS *adj.* ① Care aduce g r e a ţ ă, care-ţi face greaţă, scîrbos, desgustător: înnăbuşitoarele şi greţoasele mirosuri ale cepei (ISP.); procese verbale... scrise într'un stil ~, impersonal, mort şi neînsemnat (BR.-VN.) ¶ ② Căruia i se face uşor greaţă: era foarte ~, te miri din ce i se apleca (CAR.).

GREU 1. *adj.* şi *adv.* ① Care cîntăreşte mult, care trage mult la cîntar, anevoie de mişcat sau de purtat: o povară grea; aurul este cel mai ~ din toate metalele; a se lăsa ~, *a)* a apăsa cu toată greutatea corpului, *b)* Ⓕ a nu ceda uşor ¶ ② Care apasă mult din cauza poverii prea încărcate, din cauza numărului prea mare, etc.: era ~ pămîntul de atîtea jivine (RET.); oaste grea; a avea o mînă grea, *a)* ale cărei lovituri sînt primejdioase; *b)* neîndemînatecă ¶ ③ Ⓕ A avea o casă grea, a avea o familie numeroasă, care cere multă cheltuială ¶ ④ Ⓕ Care pare că atîrnă sau apasă mult, de încărcat ce e: mi-e capul ~ ¶ ⑤ Ⓕ Care se mişcă alene, anevoie, greoiu ¶ ⑥ Ⓕ Adînc: somn ~; a dormi ~ ¶ ⑦ Ⓕ Din adîncul inimii: a suspina ~ ¶ ⑧ Ⓕ A fi ~ de (*sau* la) cap, a nu pricepe uşor ¶ ⑨ Ⓕ Care împovărează stomacul, care nu se mistue uşor: mîncarea grea; a-i cădea ~ la stomac ¶ ⑩ Ⓕ Anevoie de respirat, înnăbuşitor, cu miros neplăcut, nesuferit, greţos: un miros ~ de oaie, de ceapă şi de rachiu (ODOB.) ¶ ⑪ GREA *f.* Care poartă un prunc în pîntece, însărcinată, îngreunată ¶ ⑫ Anevoie de făcut, de îndeplinit, anevoios, dificil, cu care te trudeşti mult: o lucrare, o problemă, o însărcinare, o slujbă grea; *adv.* anevoie, cu greutate: aude ~; erai deprins a trăi singur, dar acum are să-ţi cadă ~ (CRG.) ¶ ⑬ Anevoie de îndurat, chinuitor, straşnic, primejdios, asupritor: necazuri grele; boală grea.

2. *sbst.* Greutate, povară, sarcină, trudă: un om cum se cade, care ducea tot greul bisericii (D.-ZAMF.); se alinta... lăsînd tot greul pe fata moşneagului (CRG.); cu mare ~, cu multă greutate, foarte anevoie: abia cu mare ~ au pus ei toate în rînduială (ISP.); din ~, *a)* cu greutate, anevoie; *b)* din adîncul inimii: urcăm din ~ pe cărările încîlcite şi întunecoase (VLAH.); a suspina din ~ [lat. vulg. g r ĕ v i s = clas. g r a v i s].

GREULEŢ *adj. dim.* GREU.

○ GREULŬŞ, GREURUŞ *sm.* = GREIER(E).

GREUŞOR *adj. dim.* GREU.

GREUTATE *sf.* ① Calitatea a tot ce este greu, ce trage mult la cîntar: ~a corpului ¶ ② Ⓕ Ceea ce apasă, chinueşte, nelinişte sufletească: o ~ îmi apăsa inima (NEGR.) ¶ ③ Ⓕ (Om) cu ~, cu vază, cu influenţă, cu trecere: acum era omul cel mai cu ~ din tot judeţul (VLAH.) ¶ ④ Corp greu, pentru care trebue oare-care putere spre a-l mişca sau ridica: abia a putut să ridice această ~ ¶ ⑤ Fie-care din bucăţile de metal, de mărimi diferite, întrebuinţate la balanţă, spre a şti cît cîntăreşte un lucru (2466): unitatea de ~ e gramul ¶ ⑥ ~ specifică (a unui corp), greutatea unităţii volumului acestui corp ¶ ⑦ Sarcina, datoria de a suporta cheltuielile, etc. ¶ ⑧ Lucru greu de făcut, anevoinţă, dificultate, trudă: cînd ai şti cu ce ~ se capătă! (CRG.); am scăpat cu mare ~ ¶ ⑨ Lucru greu de îndurat, chinuitor, straşnic, primejdios ¶ ⑩ Asprime (a iernii): ~a iernii [lat. vulg. *g r ĕ v ĭ t a s, = clas. g r a v i t a s].

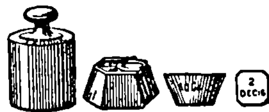

Fig. 2466. Greutăţi.

*GREVA (-evez) *vb. tr.* A împovăra cu biruri, cu ipoteci [fr.].

*GREVĂ (*pl.*-ve) *sf.* Înţelegere între mai mulţi lucrători, slujbaşi, etc. de a părăsi toţi lucrul în acelaşi timp, spre a sili pe patron să le mărească salariul sau să le împlinească anumite cerinţe privitoare la condiţiunile de lucru: grevele au reuşit uneori a sili pe patroni să acorde o sporire de salariu (I.-GH.) [fr.].

*GREZ ☛ GRES.

*GRIER, GRIEREL = GREIER(E): un grier chirăe după sobă (VLAH.); iată vine nunta 'ntreagă: vornicel e-un grierel (EMIN.).

*GRIFON *sm.* Animal fabulos, jumătate vultur şi jumătate leu (2467): vechea cişmea... poartă, între sculpturi elegante, chipuri de ~i (IRG.) [fr.].

Fig. 2467. Grifon.

GRIJĂ, GRIJE (*pl.*-ji) *sf.* ① Nelinişte sufletească, însoţită de un fel de teamă, cu privire la o persoană sau la un lucru; păs, îngrijorare: a nu avea nici o ~; intrase la ~ că o să-i îmbătrînească fetele la vatră (ISP.); a duce ~; a scăpa de o ~: toţi alergară pe acasă, cu grija în suflet (NEGR.); a fi cu grija în spate (ZNN.); fără ~, fără teamă, fără nici un gînd neliniştitor ¶ ② Persoana, lucrul care ne pricinueşte această nelinişte: procesul acesta e singura mea ~ ¶ ③ Mare băgare de seamă, pază, atenţiune încordată ca să nu se întîmple ceva rău ¶ ④ Supraveghere, pază inspirată de o nelinişte sau de o afecţiune, de teamă să nu se întîmple ceva unei persoane sau unui lucru, îngrijire, solicitudine: a purta de ~ ¶ ⑤ *pl. Mold.* Pomeniri făcute pentru cei morţi [blg.].

GRIJANIE *sf.* Cuminecătură, împărtăşenie: apropie de buzele ei fripte linguriţa cu ~ (CAR.); roagă pe sfinţia-sa... să vie aşa 'ndată cu sfînta ~ (GRIG.) [g r i j i.].

GRIJI (-jesc) 1. *vb. tr.* şi *intr.* ① ‡ A găti, a pregăti, a îngriji, a prevedea cu cele trebuincioase ¶ ② *Mold. Trans.* A îngriji: grijeşte-mă şi curăţă-mă de omizi (CRG.) ¶ ③ *Mold. Trans.* A băga de seamă, a lua seama; a păzi: ei îşi grijea pieptarul ca ochii (RET.) ¶ ④ *Mold. Trans.* A deretica: n'avem cine să... grijească casa cum ştiu ele (RET.) ¶ ⑤ A purta de grije

sufletului pentru odihna vecinică: **să fiu îngăduit măcar trei zile, în care să-mi grijesc sufletul** (CRG.) ¶ ⑥ A împărtăși; a cumineca.

2. *vb. refl.* ① A se îngriji ¶ ② A se împărtăși: **nu s'a grijit la Paște și la Crăciun** P (DLVR.) [bg.].

†**GRIJILIU**, **GRIJILIV**, **GRIJULIU**, **GRIJULIV** *adj. Mold. Bucov.* Cu grijă, purtător de grijă: **Mogorogea, băiet grijuliv, își curăță ciubotele frumos** (CRG.); **cel mai mare era harnic, grijuliv și chiabur** (CRG.); **boierul grijuliu și vătavul isteț** (SB.) [bg. g r i ž l i v ŭ].

GRIJITOR *adj. verb.* GRIJI. Care grijește, care poartă grije de toate: **harnic și ~ om este părintele Trandafir** (SLV).

*°***GRILAJ** (*pl.*-**je**) *sn.* ① Împletitură de sîrmă ce se pune la ferestre sau la uși ¶ ② Gard de zăbrele de fier cu care se împrejmuește un loc (▪ 2468) [fr.].

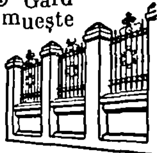

Fig. 2468. Grilaj.

*°***GRIMASĂ** (*pl.*-**se**) *sf.* ① Strîmbătură, schimonoseală a feței: **aceasta făcu o ~ de răutate și de dispreț** (VLAH.); **după gesturile și grimasele cobzarului, pare a fi un cîntec obscen** (CAR.) ¶ ② Prefăcătorie [fr.].

GRIND (*pl.*-**duri**) *sn.* Ridicătură mică, prelungă, în regiunea inundabilă a unui rîu: **un ~ înalt, țuguiat, stă drept înaintea noastră** (VLAH); **~ul, lat de vre-o cinci stînjeni, era mărginit de mlăștini pline de păpuriș des** (S.-ALD.) [vsl. g r ę d ŭ].

GRINDĂ (*pl.*-**inzi**) *sf.* ① Lemn lung și gros, cioplit în patru muchii, întrebuințat la clădirea casei, *în spec.* la tavan și pe care se razimă acoperișul (▣ 2469 și 935 C. 13): **de grinda groasă din mijlocul tavanului atîrna un crîmpeiu de ață** (DLVR.); *pr. anal.*: **~ de fier**, întrebuințată la clădirile mari, moderne ¶ ② O parte a teascului [vsl. g r ę d a].

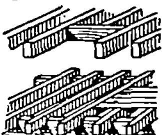

Fig. 2469. Grinzi.

○ **GRINDEA(UĂ)** (*pl.*-**dele**) *sf.* ① *Băn.* = GRINDEIU ¶ ② *Maram.* = GRINDEL.

GRINDEIU (*pl.*-**eie**) *sn.* ① Partea plugului care leagă toate părțile acestuia cu jugul; e făcut din lemn, ca la plugurile cele vechi și la cele americane, sau din fier ori din oțel bătut: **ce mai ~ de plug ai scoate din lemnul acesta** (RET.); **Cucură am făcut nouă, Dar s'a rupt ~ 'n două** (IK.-BRS.) ¶ ② Grindă mică orizontală, la diferite construcțiuni, *în spec.* la o spînzurătoare: **un ~ de stejar stă prins în zid** (NEGR.) ¶ ③ Talpa războiului de țesut ¶ ④ Fusul de lemn al morii ¶ ⑤ Ceafa jugului ¶ ⑥ = GRINDEL [vsl. g r ę d e l ĭ].

GRINDEL *sm.* Pește mic, cu corpul aproape cilindric, ca al țiparului, de coloare verde-gălbuie cu pete mari negre; trăește în rîurile de munte; numit și „vîrlan", „moină", „molan" sau „molete" *(Cobitis barbatula)* (▪ 2470) [g r i n d e i u].

Fig. 2470. Grindel.

GRINDINA (-**ină**) *vb. unipers.* A cădea grindină, a da, a bate piatra [lat. g r a n d ĭ n a r e].

GRINDINĂ (*pl.*-**ni**) *sf.* ① Apă înghețată ce cade din nori ca niște pietricele, numită Ⓟ și „piatră": **alunga norii... și abătea grindina în alte părți** (CRG.); **cînd cade grindina, înfige un cuțit în pămînt, și ea va înceta îndată** (GOR.) ¶ ② Ⓕ Mulțime de lucruri care dau năvală, care se năpustesc cu grămada: **răpăitul stropilor cari cad, repezi și grei, ca o ~ de gloanțe** (VLAH.); **grindina săgeților ce o împroșcau de pretutindeni** (VLAH.); **doborît sub grindina laudelor... se lăsase pe un scaun** (NEGR.); **o ~ de amenințări... cădea de sus pe capul nostru** (I.-GH.); **însoțindu-le cu o ~ de citațiuni latine** (ODOB.) [lat. g r a n d ĭ n e m].

GRINDIȘ (*pl.*-**ișuri**) *sn. col.* GRINDĂ. Cantitate de grinzi puse unele peste altele, schelă de grinzi.

GRINDIȘOARĂ (*pl.*-**re**), **GRINDUȚĂ** (*pl.*-**țe**) *sf. dim.* GRINDĂ.

*°***GRIPĂ** (*pl.*-**pe**) *sf.* Catar pulmonar epidemic [fr.].

GRIPCĂ *sf.* ① Unealtă a rotarilor, dogarilor sau dulgherilor cu care se strungărește, se răzuesc doagele, grinzile, etc. (▪ 2471) ¶ ② Răzătoare cu care se rade aluatul pe covata în care s'a frămîntat pînea ¶ ③ *Olten.* (CIAUȘ.) Mestecău cu un cap lat cu care se frămîntă mălaiul de copt în țest ¶ ④ *Olten.* (CONV.) Custură specială cu care tăbăcarii rîcîe pieile: **pieile cumpărate se argăsesc... și se cărnosesc... cu gripca** (ION.) ¶ ⑤ Roata zimțată a fusului celui mic, la joagăr [probabil sl. *g r ĭ b k a < g r e b ą „a rade, a sgîria"].

Fig. 2471. Gripcă.

GRIPSOR..., **GRIPȚOR...** → **SGRIPSOR...**

GRIȘ, **GRIS** *sbst.*, *Mold.* **GRISĂ** *sf.* Grîu sau orz măcinat mare, întrebuințat mai ales ca adaus la supă [germ. G r i e s].

○ **GRIȚAR** = **CREIȚAR**.

GRIV 1. *adj.* ① Pestriț, pătat cu alb și negru (despre cîini și păsări: **sînt mai multe cățele grive** (VIC.); **rață grivă** ¶ ② **Oaie ~ă**, oaie albă pe la gît, încolo neagră (VÎRC.).

2. **GRIVU** *sm.*, **GRIVA** *sf.* Nume dat unui cîine pestriț, unei cățele pestrițe; Ⓟ: **departe griva de iepure**, este departe de adevăr (se zice cuiva care caută să ghicească un lucru și e departe de a-l nemeri) [blg.].

GRIVEIU *sm.* Nume de cîine g r i v, împestrițat cu alb și negru.

‡ **GRIVNĂ** (*pl.*-**ne**) *sf.* ① Veche monedă, introdusă la noi din Polonia, a cărei valoare era de 48 de groși ¶ ② Monedă rusească de 10 copeici [pol. g r z y w n a, rus. g r i v e n k a].

GRÎNAR[1] *sm.* ① Negustor de g r î n e ¶ ② Cărăuș de grîne: **~ii se întorc de la sate, de la mori și porturi** (DLVR.).

*°***GRÎNAR**[2] (*pl.*-**re**) *sn.* ① Încăpere în care se păstrează grînele, magazie de grîne, hambar ¶ ② Ⓕ Țară mănoasă care produce multe grîne: **Sardinia era unul din ~ele Romei** (ODOB.); **Principatele erau cu numele și cu faptul ~ul Sultanului** [lat. g r a n a r i u m].

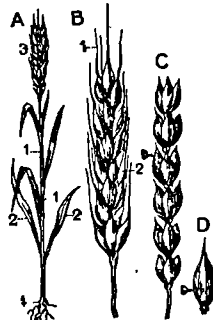

Fig. 2472. Grîu. A. 1. Firul sau paiul grîului. — 2. 2. Frunze. — 3. Spic. — 4. Rădăcină. B. 1. Țepi, țepușe, mustăți. — 2. Bob, grăunte. C. 1. Spic de grîu tuns sau golaș. D. Bob de grîu tuns.

GRÎNE → **GRÎU**.

GRÎNEAȚĂ (*pl.*-**ețe**) *sf.* ① Cîmp semănat cu grîne ¶ ② *pl.* Grîne, bucate, cereale [lat. *g r a n ĭ c i a].

GRÎNGOAȘĂ *sf.* Un fel de gîndac negricios, numit și „gîndac-de-grîne" *(Gymnopleurus pilularius)*.

GRÎU 1. (*pl.* **grîe**) *sn.* ① Plantă graminee din grupul cerealelor, din al cărei spic măcinat și transformat în făină se face pînea (▣ 2472): **spic de ~**; **făină de ~**; **colac de ~**; **un sac de ~**; **nu e ~ fără neghină** → **NEGHINĂ**; dintre numeroasele specii cultivate la noi, vom aminti numai cîteva mai de seamă: **~ - CÎRNĂU** *(Triticum vulgare)*, de două fe-

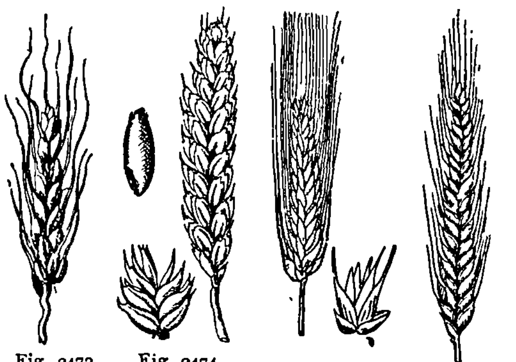

Fig. 2473. Grîu-cîrnău-mustăcios. Fig. 2474. Grîu-cîrnău-tuns. Fig. 2475. Grîu-mare. Fig. 2476. Grîu-moale.

luri: *a)* ~ -CÎRNĂU-MUSTĂCIOS, ~ -DE-VARĂ *sau* VĂRATIC *(Triticum aestivum)* (▣ 2473) și *b)* ~ -CÎRNĂU-TUNS, ~ -DE-TOAMNĂ *sau* DE-IARNĂ *(Triticum hibernum)* (▣ 2474); ~ -MARE *sau* ~ -ENGLEZESC *(Tr. turgidum)* (▣ 2475); ~ -MOALE *sau* ~ -ALB[1], ~ -DE-SCROBEALĂ *(Tr. dicoccum)* (▣ 2476); ~ -ALB[2] *sau* ~ -POLONEZ (▣ 2478) ¶ ② ~ -NEGRU[1] *sau* „ciormoiag", „codroniu", „păduroniu", „grîul-prepeliței" „miază-noapte", etc., plantă cu flori roșii-purpurii sau galbene, cu spic conic *(Melampyrum arvense)* (▣ 2477); — GRÎU-NEGRU[2] = CIORMOIAG ① ¶ ③ ~ -TARE = GHIRCĂ ¶ ④ GRÎUL - CUCULUI = OCHII-PĂSĂRUICII[1] ¶ ⑤ GRÎUL - POTÎRNICHII = PARECHERNIȚĂ ¶ ⑥ GRÎUL-PREPELIȚEI ☛ ~ -NEGRU.

2. *pl.* GRÎNE, cereale, bucate: o lină suflare de vînt adie peste grînele coapte (VLAH.); GÎNDAC-DE-~ ☛ GRÎNGOAȘĂ [lat. g r a n u m].

Fig. 2477. Grîu-negru.

Fig. 2478. Grîu-alb.

GRÎUȘOR *sm.* ⚘ ① *dim.* GRÎU. Grîu mic, mărunt ¶ ② = UNTIȘOR ①: în borșul cu știr se mai pune și ~ (ȘEZ.).

GROAPĂ *pl.*-opi *sf.* ① Adîncătură mare, săpătură largă și adîncă în pămînt, naturală sau făcută de mîna omului; Ⓟ: orb pe orb, povățuind, cad amîndoi în ~ (PANN); Ⓟ: cine sapă ~ altuia, cade singur într'însa; a da în gropi, a fi prost: dedeau în gropi de proști ce erau (ISP.) ¶ ② ~ de var, groapă dreptunghiulară săpată în pămînt, unde se păstrează varul stins; ~ de nisip, loc de unde se scoate nisip; ~ de bucate pivniță nezidită în care se păstrează cereale ¶ ③ Săpătură făcută în pămînt, în care se îngroapă un mort: de-ar ști omul cînd are să moară, și-ar săpa singur groapa (ZNN.); Ⓟ: mortul de la ~ nu se mai întoarce, se zice cînd un lucru e pierdut pe veci, cînd nu mai e nădejde să-l recapeți; a fi cu un picior în ~, a fi gata să moară: mă vedeți cu un picior în ~ și altul afară (ISP.) [comp. alb. g r o p ă].

GROAZĂ (*pl.*-oaze, -ozi) *sf.* ① Spaimă mare care te sguduie și-ți dă fiori, care te face să înlemnești, să-ți pierzi firea: a-i fi ~; a-l lua groaza; a-l apuca groaza; a intra în ~; a băga *sau* a vîrî în ~; a băga groaza în cineva; fugeau mai mult de ~ decît de armele Românilor (ISP.); țipetele celor dinainte aruncă ~ în sufletele celor din urmă (VLAH.) ¶ ② Persoana, lucrul care inspiră groază ¶ ③ Ⓕ F Sumedenie, mulțime mare (încît te apucă groaza de numărul lor): costă o ~ de parale (BR.-VN.); era unde să încapă groaza de lume poftită din oraș (BR.-VN.); am o ~ de avizuri de făcut (CAR.) [vsl. g r o z a].

GROAZNIC *adj.* și *adv.* Grozav, care te umple de groază: să-i pedepsească foarte cu mari și ~e certări pre furi (PRV.-MB.); un ~ neastîmpăr îi frămînta creierii (GN.) [vsl. g r o z î n ŭ].

GROBIAN *adj. Mold. Trans.* Mojic, bădăran, necioplit, grosolan: dacă... ai un bunic așa de ~, pentru ce m'ai îndemnat să mă lupt cu el? (CRG.) [pol. < germ.].

† GROBIȘTE *sf.* Cimitir (PSC.) (TUT.).

○ GROF *sm.* ♔ Conte (german sau ungur): înjunghiat de printișorii și de ~ii nemțești din secolul din urma (ODOB.) [ung. < germ.].

○ GROFESC *adj. Trans.* ♔ De g r o f.

○ GROFOAIE *sf. Trans.* ♔ Contesă, soția unui g r o f.

*GROG (*pl.*-guri) *sn.* ♀ Băutură preparată din apă fierbinte, rachiu sau rom, zahăr și lămîie: îi zării... bînd un ~ fierbinte (ALECS.) [engl.].

GROHĂI[1] (-ăește, -ăe) *vb. intr.* A striga, a geme ca porcul: porcul... mergea în urma lui, grohăind și mușluind pe jos (CRG.); vine mistrețul grohăind din rît și duduind pămîntul (ISP.) [sl. g r o h a t i, g r o h o t a t i].

GROHĂI[2] (-ăesc) *vb. tr.* ⚒ A aduna de pe arie, cu tîrnul, ultimele fire de paie rămase peste pleavă și grîu, cînd se treieră cu caii [srb. g r u h a t i].

GROHĂIT *sbst.* Faptul de a g r o h ă i; strigătul porcului: aude un ~ de porc p'aproape de dînsul (ISP.).

○ GROHOI GROHĂI[1, 2].

GROHOT[1] (*pl.*-te) *sn.* ≒ GROHĂIT: un ~ ce venea deslușit dinspre pădure (GRIG.).

GROHOT[2] (*pl.*-ote) *sn. Trans.* ⚒ Gunoaiele din grîu [g r o h ă i].

GROHOT[3] (*pl.*-ote), GROHOTIȘ *pl.*-ișuri) *sn.* Grămadă de bolovani adunați laolaltă de pe un loc arător sau năruiți dintr'un munte: te sui anevoie pe-o lungă scară de grohotiș pînă la intrarea ei largă (VLAH.); începe a se zări surpătura de grohotiș [sl. g r o h o t, g r u h o t].

○ GROHOTAR (*pl.*-are) *sn.* (ȘEZ.) — GROHOT[3].

○ GROHOTI[1] (-otesc) *vb. intr.* = GROHĂI[1]: dacă porcii... grohotesc, crede fata că... într'un an se va mărita (MAR.).

GROHOTI[2] (-otesc) *vb. intr.* A se rostogoli, a se nărui (*vorb.* de pietrele tîrîte de o apă sau desfăcute dintr'un munte): din ce în ce mai tare s'aud grohotind bolovanii tîrîți în valurile-i posomorîte (VLAH.) [g r o h o t[3]].

GROHOTIȘ ☛ GROHOT[3].

‡ GROMOVNIC *sbst.* ✍ Carte populară de preziceri după tunete și fulgere, rînduite după zodiile fie-cărei luni [vsl. g r o m o v î n ŭ „de tunet"].

*GROP (*pl.*-puri) *sn.* ✉ Săculeț de bani, pecetluit, care se expediază prin poștă [it.].

GROPAN (*pl.*-ane) *sn.* G r o a p ă mare (mai adesea plină de apă) (DENS.) (RV.-CRG.): mișunii cei cu gropanele pline de grîu (ODOB.).

○ GROPĂNOS *adj.* Se zice despre un loc cu multe g r o p a n e.

GROPAR *sm.* Cel ce sapă g r o a p a pentru morți, cioclu, îngropător: era ~ul satului ce... apucase să sape... cei trei coți de pămînt pentru veșnica odihnă (GRIG.).

GROPĂREASĂ (*pl.*-ese) *sf.* Nevasta g r o p a r u l u i.

○ GROPAȘ = GROPAR.

GROPILĂ (*pl.*-le) *sf.* Gropiță, g r o a p ă mică, adîncătură.

GROPIȘ (*pl.*-ișuri) *sn.* Loc plin de g r o p i.

GROPIȚĂ (*pl.*-țe *sf.* ① *dim.* GROAPĂ. Groapă mică: sapă o ~ (ISP.) ¶ ② Adîncătură mică în obraz, în bărbie sau la mîini: Face încă și gropițe în obraz și gropițe face 'n unghiul ucigașei sale guri (EMIN.) ¶ ③ Mormînt: l-au dus într'o ~ sau mormînt plin de oase de morți (TICH.).

○ GROPIȚAȘ *sm. Trans.* (GR.-N.) = GROPAR [g r o p i ț ă].

○ GROPNICER *sm. Mold. Bucov.* = GROPAR [g r o p n i ț ă].

† GROPNIȚĂ (*pl.*-țe) *sf.* ① ‡ Loc de îngropat morți, cimitir în curtea unei biserici: cu mare petrecere aduc mortul la biserică la ~ (M.-COST.) ¶ ② ⚒ Groapă veche într'un loc, mină unde s'au extras odinioară metale din pămînt: așezat pe o costișă cleioasă, spartă de gropniți, băi din cari se scotea odinioară fier (VLAH.) [bg. g r o b n i c a].

GROS 1. *adj.* ① De mare diametru, voluminos, cu dimensiuni laterale mai mari decît ale obicinuite (*vorb.* de trupul omului sau animalelor și de lucruri), în opoziție cu „subțire": o femeie groasă; buze groase; mîini groase; ceafă groasă; ziduri groase; un băț ~; ~ de (*sau* la) obraz, obraznic, mojic, lipsit de rușine; ~ la ceafă, bogat; cu pielea groasă *sau* ~ la piele, nesimțitor: cel fără obraz și ~ la piele (TICH.) ¶ ② Despre materiile toarse sau țesute: fir ~; frînghie groasă; postav ~; pînză groasă ¶ ③ *f.* GROASĂ, grea, borțoasă, însărcinată ¶ ④ Des: fum ~; ceață groasă; nori groși ¶ ⑤ Ⓕ Mojic, necioplit, bădăran: țăranul cel ~. acela poate șovăi să nu se certe (PRV.-MB.) ¶ ⑥ Grosolan, de prost gust, de om necioplit: vorbă groasă; înjurături groase; pre limba noastră a groasă, dar sănătoasă, zicem... (ISP.); gluma era cam groasă (NEGR.) ¶ ⑦ De rînd, ordinar, de calitate proastă; lucrat fără fineță; cojocar ~, cel ce lucrează pieile de vite sau

de oaie, spre deosebire de „cojocarul subțire”, care lucrează pieile animalelor sălbatice pentru blana lor: **cea dintiiu era locuită de bogasieri, a doua de cojocari subțiri și groși** (FIL.) ¶ ③ Despre glas (care răsună adînc, ca dintr'un butoiu): **glasul ei nu-i așa de ~ și răgușit** (CRG.).

2. *adv.* Mult: **a juca ~**, a pune mulți bani la joc; **a cheltui ~; nu știa juca... și... pierdea ~** (CAR.).

3. *sbst.* Partea cea mai groasă, cea mai însemnată a unui lucru: **~ul oștirii; Sinan... își ridică ~ul armatei și trece podul** (VLAH.); **din ~**, mult, în mare cantitate.

4. *sm.* ① ♠ Buștean, trunchiu gros de brad sau de fag tăiat din pădure; butuc tăiat dintr'un arbore: **e ~ mare, de abia trecui peste el** (VIC.); **apa lui este mare de se coboară pe dînsa groșii de brad ce se aduc din munte** (ION.) ¶ ② Butuc, în care se prindeau odinioară picioarele celor întemnițați; *de aci*: temniță, închisoare: **de punea mîna ispravnicul pe noi, ne trîntea poate la ~** (ALECS.); **acolo au înfundat ~ul și au stat în ei două luni de zile** [lat. g r o s s u s].

GROSAMĂ, **GROSAME** ☛ **GROZAMĂ**.

○ **GROSĂR** *sm.* Temnicer, paznic la g r o s: **Unu-l da portarului, Unu-l da ~ului** (PAMF.).

GROSCIOR 1. *adj. dim.* **GROS**. Cam gros, grosuț: **groscioară, grasă, bondoacă, cu părul negru** (CRG.).

2. *sbst.* ✕ Smîntîna dulce cînd abia începe a se prinde pe laptele de vacă: **începeam a linchi grosciorul de pe deasupra oalelor** (CRG.).

GROSIME *sf.* ① Dimensiunea a tot ce e g r o s, volum ¶ ② Grosolănie, mojicie: **greșalele ce va face țăranul cel gros, de va face de ~a lui, atunci mai puțin se va certa** (PRV.-MB.).

GROSOLAN *adj.* ① Lucrat din gros, din topor, fără finețǎ ¶ ② Mojic, necioplit, gros la fire, bădărănos: **glume mai mult sau mai puțin ~e și necuviincioase** (ODOB.) [it.].

GROSOLĂNIE *sf.* Vorbă sau faptă g r o s o l a n ă; mojicie, firea omului grosolan: **ou chipul căscăund, grosolănia se vedea scrisă pe fața lui** (ISP.).

GROSOMAN *sm.* Om g r o s și greoiu: **un ~ ce trage poate opt sute de litre** (NEGR.); *pr. ext.* mojic: **cum se poate feri cineva de brutalitatea unui ~ ?** (NEGR.).

****GROSSO MODO** *loc. adv. lat.* Fără a intra în amănunte, luat în întregime.

GROSUȚ *adj. dim.* **GROS**.

† **GROȘ** *sm.* ① Veche monedă de argint ¶ ② Înainte de războiu în Basarabia: două copeici ¶ ③ *loc.* F **A înșira, a îndruga moși pe ~i**, a îndruga verzi și uscate [pol. g r o s z < germ. G r o s c h e n].

○ **GROȘIȚĂ** (*pl.*-țe) *sf.* ① *Tr.-Carp.* Mică monedă de argint, a cărei valoare a variat, după timpuri, între 2 și 20 de creițari: **muierile.. să puie în cutie numai cîte o ~, ar fi destui bani în cutie** (TICH.) ¶ ② *Olten.* (VÎRC.) Monedă de 16 parale [g r o ș].

○ **GROȘTEIU** *sm.*, **GROȘTEICĂ** *sf. Olten.* (CIAUȘ.) Purcel, purcică pînă la șase luni.

GROȘTIOR **GROSCIOR** 2.

****GROTĂ** (*pl.*-te) *sf.* Peșteră [fr.].

****GROTESC** *adj.* ① Care imită natura în mod schimonosit, ciudat ¶ ② Caraghios, de rîs, ridicul, burlesc.

2. *sm. pl.* **GROTEȘTI**, anumită formă de caractere grase ☛ **TAB. XII**).

3. *sbst.* Ceea ce e grotesc [fr.].

GROZAMĂ, **GROSAMĂ**, **GROSAME** *sf.* ♣ ① Mic arbust, cu flori galbene, din ale cărui ramuri se fac mături *(Genista sagittalis)* ▪ 2479) ¶ ② = **DROBIȚĂ** [comp. germ. dial. G r a u s e n].

Fig. 2479. Grozamă.

GROZAV 1. *adj.* ① Care umple de groază, care inspiră groaza, îngrozitor, înfiorător, teribil: **o spaimă ~ă** ¶ ② Foarte mare, peste măsură de mare, extraordinar: **se auzea un tărăboiu ~** (CRG.) ¶ ③ *iron.* Mai de seamă (mai curajos, mai deștept, etc.) decît toți: **ce te crezi așa ~ ?; spune cît sînt eu de ~ la limba latină și la compoziții** (VLAH.); **a face pe ~ul**, a se arăta semeț, foarte închipuit.

2. *adv.* ① Îngrozitor, într'un chip care-ți inspiră groază: **femeia lui Ipate începe atunci a țipa ~** (CRG.) ¶ ② Tare, foarte mult: **se bucura ~, cînd vedea că mă trag la curte** (CRG.); **~ de...**, foarte, extraordinar de...: **~ de mare; e ~ de rău** [blg.].

GROZĂVENIE *sf.* Grozăvie, lucru g r o z a v: **se cutremură carnea omului, cînd se gîndește la grozăvenia aceea** (ISP.); **am înțeles ce grozăvenii se petreceau prin spintecăturile munților** (N.-UR.).

GROZĂVI (-ăvesc) *vb. refl.* A se arăta g r o z a v, a face pe grozavul, a se arăta foarte închipuit: **cum vreți să nu se grozăvească acest Pic de la Mirandole, care... a strîns în devla lui atîta învățătură ?** (VLAH.).

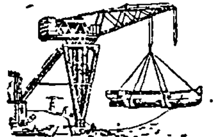
GROZĂVIE *sf.* ① Faptă g r o z a v ă, lucru groaznic, spăimîntător, stare îngrozitoare: **i se sbîrleau perii în cap la auzirea unor asemenea grozăvii** (ISP.); **ne apropiam de teribilul an 1840 despre care se proroceau fel de fel de grozăvii** (I.-GH.) ¶ ② ‡ Urîțenie.

† **GROZNIC** = **GROAZNIC**: **de aceasta s'a înspăimîntat bietul popă și mai ~** (SB.).

‡ **GROZNICIE** *sf.* Grozăvie, lucru g r o a z n i c.

○ **GRUE**[1], **GRUHĂ** (*pl.*-he) *sf.* *Băn.* = **COCOR** [lat. g r u s, -u e m].

****GRUE**[2] *sf.* Mașină întrebuințată la încărcarea și descărcarea vapoarelor și, în genere, la ridicarea poverilor grele și la transportarea lor dintr'un punct într'altul (▪ 2480) [fr. g r u e]. 16.000

Fig. 2480. Grue.

○ **GRUHUI** (-iesc) *vb. tr.* = **GROHĂI**[2]: **cînd svîrle plugarul cu lopata în sus bucatele gruhuite, strînse la steajăr, svîrle și boabe și pleavă.**

GRUIEȚ (*pl.*-țe) *sn.* *dim.* **GRUIU**: **de pe un ~ oblicìră o mare ceată de păgîni** (BD.-DEL.).

○ **GRUIU** *sbst. Tr.-Carp. Olten.* ① Vîrf, muche de deal ¶ ② Delușor ¶ ③ Piscul carului [lat. vulg. *g r u n n i u m].

‡ **GRUMĂJER** *pl.*-re) *sn.* Partea armurei, la cei vechi, care apăra gîtul (☛ ▪ 220: **la gît aveau ~ rotund de zale** (ODOB.) [g r u m a z].

GRUMĂJOR *sm.* *dim.* **GRUMAZ**.

GRUMAZ *pl.*-aji, -azi) *sm.* ① ‡ Gîtlej; gît ¶ ② Gît (partea trupului care leagă capul de trunchiu); ceafă, cerbice (la om și la animale): **o dureau șelele și ~ii** (CRG.); **să sdrobesc ~ii spurcăciunilor de Agareni** (ISP.); **Părul tău bălaiu și moale de mi-l legi după ~** (EMIN.); **Grumaji de taur, umeri de sălbatec, Privire îndrăzneață** (VLAH.) ¶ ③ Stîncă ascuțită care se înalță deasupra celorlalte: **se 'ncolăcește pe grumajii mărețelor stînci** (VLAH.) [comp. alb. g r u m a s].

GRUMĂZARE *sf.* ① Boală de gît, de g r u m a z ¶ ② Gulerul cămășii (PSC.).

† **GRUMB** *adj.* ① ‡ Aspru, grosolan, de rînd ¶ ② *Trans.* **Pîne ~ă**, pîine neagră (de secară), ordinară (FR.-CDR.) [vsl. g r ą b ŭ].

○ **GRUMPEN**, **GRUMPIR** = **CRUMPEN**.

****GRUND**, ****GRUNT** *sbst.* Întîia coloare care se dă pe lemnul alb, înainte de a-l vopsi cu uleiu, etc. [germ. G r u n d].

GRUNJ... ☛ **GRUNZ...**

GRUNȚUROS = **GRUNZUROS**.

GRUNZ (*pl.*-nzi, -nii), *sm.* și *pl.*-nzuri) *sn.*, **GRUNJ** *sm.* ① Bucată dintr'o materie tare și fărîmicioasă, drob, bulgăre: **~ de sare; ia... un grunj mare de cărbune** (CAR.); **în grunzii de ghiață se găsesc și fire de rogoz** (GRM.) ¶ ② Bulgăre de noroiu înghețat: **zăpada acoperise grunzii** (I.-GH.); **auzeam scrîșniturile săniei pe grunzurii ghețoși** (GRIG.) ¶ ③ ✕ Bulz: **~ de caș.**

GRUNZUROS, **GRUNȚUROS**, **GRUNJOS** *adj.* Cu g r u n j i, cu bulgări; grăunțos, granulos: **o largă șosea... deseori întreruptă de drumuri desfundate și grunzuroase** (IRG.); **o masă murdară, al cărei lemn, ~ de vechime, era tăiat cu litere latine și gotice** (EMIN.).

****GRUP** (*pl.*-pe, -puri) *sn.*, ****GRUPĂ** (*pl.*-pe) *sf.* ① Pîlc, adunătură, ceată, grămadă: **acum mergeau toți în grup** (VLAH.) ¶ ② Grămadă de obiecte care formează un tot deosebit [fr.].

****GRUPA** (-pez *vb. tr.* și *refl.* A (se) aduna la un loc, a forma grupuri: **noi tinerii devenisem sîmburele împrejurul căruia se grupau ideile viitorului** (I.-GH.) [fr.].

*GRUPEȚĂ (pl.-te), *GRUPETTO (pl.-etturi) sn. ♩ Reunire de mai multe note ce trebuesc executate într'o singură bătaie: toba cu grupetele ei în contratimp, asta e piperul marșului (CAR.) [it.].

*GUANO sbst. Îngrășămînt format din excrementele păsărilor de mare, depuse mai ales pe insulele de pe coasta apuseană a Pacificului, în America de Sud [fr.].

GUARD sm. ⚔ Soldat care face paza, agent supraveghetor [it. guardo].

‡ GUARDIE sf. ⚔ = GARDĂ: el iesise din Alba-Iulia însoțit numai de guardia sa (BĂLC.) [it.].

Fig. 2481. Gubă.

○ GUBĂ (pl.-be) sf. Trans. Maram. ① Suman ¶ ② Maram. Haină de iarnă cu flocele în afară, sarică (PAP.) (☞ 2481) [ung.].

GUBAV adj. ① ‡ Lepros: muierea se desparte de bărbatu-și, de va fi mișel sau ~ (PRV.-MB.) ¶ ② Slăbănog, șubred, bolnăvicios: mîne poimîne avem să ne trezim niște baballci ~i și oftigoși (CRG.) [srb.].

GUBĂVIE sf. ① ‡ Lepră ¶ ② Boală cu răni care curg pe tot corpul; sifilis (R.-COD.) [gubav].

GUBERNIE sf. Diviziune administrativă în Rusia, provincie, district [rus.].

○ GUDĂ (pl.-de) sf. Trans. (CONV. VIC.) Cățea.

*GUDRON sbst. Lichid negricios, cu miros tare și neplăcut, de un gust amar, obținut prin distilarea unor anumite corpuri combustibile: ~ vegetal: ~ mineral fr.].

*GUDRONA -onez) vb. tr. ① A unge cu gudron ¶ ② A așterne gudron pe un drum [fr.].

GUDURA (-ur) vb. refl. ① A-și arăta bucuria, dînd din coadă (vorb. de cîini): Tric se gudură pe lîngă mine, mă bate cu coada (BR.-VN.); începe a lătra și a se ~ pe lîngă dînsa (DLVR.) ¶ ② Ⓕ A se lingușî vorb. de oameni : te-ai gudurat cu vorbe dulci, pentru ca să iei în casa mea locul mumei copilei mele (ALECS.); femeia se gudură ca un cîine bătut (GRL.).

○ GUGĂI vb. intr. Băn. = GÎGÎI.

○ GUGANI sm. pl. Trans. (DENS.) Epitet pe care-l dau cei de pe Jii locuitorilor din părțile Hațegului [comp. GUGUIENI. GUGULANI].

○ GUGIU (pl.-gii sn. ① Mold. Bucov. Glugă mică: a venit al doilea cu ~l mantalei (VOR.) ¶ ② Trans. (VIC.) Scufiță, căiță de copii [gugiuman].

‡ GUGIUMAN pl.-ne sn. 1 Căciulă de samur, cu fundul alb pentru domnitor și beizadele), sau cu fundul roșu (pentru boieri), ce se purta odinioară: un ~ de samur cu surguciu de pietre scumpe (ODOB.); la ~ aveau înfipte cîte o pană (ISP.) ¶ ② Un fel de căciulă purtată de Evreii bigoți [tc. güğeman].

○ GUGOAȘĂ ☞ GOGOAȘĂ.

○ GUGUIENI Olten.. GUGULANI Băn. sm. pl. Termen cu care sînt denumiți oamenii străini (în spec. ciobanii) veniți de prin părțile muntoase [comp. GUGANI].

○ GUGULĂNESC adj. Băn. De gugulani, ca ai gugulanilor: cine are clăbăț ~ poate bea și mînca cît vrea, fără a plăti (CAT.).

GUGULEA sm. Drăguț (termen de desmierdare pentru copii): dragul moșului! ~ moșului! (ALECS.) [guguli].

○ GUGULI (-ulesc vb. tr. Olten. Băn. A giugiuli, a cocoli, a desmierda [comp. gogoli].

GUGUMAN... ☞ GOGOMAN...

GUGUȘTIUCĂ sf. Varietate de porumbel [bg. guguštukŭ „turturea"].

GUI-NEGUI loc. adv. Ⓟ Zor-nevoie; vrînd-nevrînd: iară Leșii, gui-negui, o țineau într'una ca să vie Ștefan ca să mi se închine Craiului lor (ISP.).

GUIȚA (-iț) vb. intr. A țipa cu glas ascuțit (vorb. mai ales de purcei): porcii... se încțiră, pornind-o anapoda, guițînd ca de cuțit (DLVR.); porcii guiță cu furie împotriva unor dușmani nevăzuți (IRG.); despre mistreți: începu să mi-ți guițe ăl mistreț de se auzea cale de nu știu cîte conace (ISP.).

GUIȚAT sbst., GUIȚĂTURĂ (pl.-turi) sf. Faptul de a guița; țipătul purcelului sau mistrețului: godacii... din cînd în cînd scot cîte un guițat (SAD.); auzîră o guițătură de porc și totdeodată văzură un porc mistreț mare (ISP.).

GUJBĂ = CUJBĂ.

GUJULIE sf. Mold. (ȘEZ.) (RV.-CRG.) = GÎZULIE.

GULAȘ sbst. ✕ Un fel de tocană ungurească [ung. gulyáshus].

GULEAIU sbst. Mold. Chef, petrecere: ai tras un ~, de ți s'a dus vestea ca de popă tuns (CRG.) [rus. guljaj].

GULER (pl.-re sn. Ⓣ ① Partea hainei sau a cămășii care înconjoară gîtul ¶ ② Fâșie de pînză, adesea scrobită, care se pune în jurul gîtului prinzîndu-se cu butoni de cămașă [ung. gallér].

GULERAȘ (pl.-șe) sn. Ⓣ dim. GULER.

GULERAT adj. ① Care poartă un guler ¶ ② Ⓕ sm. Soldat sau funcționar în uniformă; om mîndru și obraznic: măi! că obraznici mai sînt gulerații ăști cu săbiuțe! (ALECS.); apoi ce mai dîrdîește guleratu cel de ciocoiu? (ALECS.) ¶ ③ Cu alb în jurul gîtului (vorb. de animale): cîine ~: porumbel ~.

*GULF-STREAM sbst. ● Nume dat marelui curent de apă caldă din oceanul Atlantic care-și ia nașterea în golful Mexicului și, după ce trece la oare-care distanță de-a lungul coastei Statelor-Unite, vine să încălzească coastele apusene ale Europei [engl.].

Fig. 2482. Gulie.

GULIE sf. ① Plantă comestibilă, al cărei fruct, de mărimea unei sfecle, crește afară din pămînt deasupra rădăcinii; se gătește des, fiind foarte gustoasă: numită și „calarabă" sau „caralambă" (Brassica oleracea) (☞ 2482 ¶ ② Mold. = NAPI-PORCEȘTI [blg. gulija].

○ GULURĂ ☞ GURULĂ.

*GUMĂ (pl.-me sf. ① Substanță cleioasă, mai adesea gălbuie, care curge din unii arbori; e solubilă în apă cu care formează un fel de lichid gros și lipicios, din care cauză se întrebuințează mult în medicină și în industrie; ~ arabică, extrasă dintr'o varietate de salcîm, întrebuințată la fabricarea lichidului de lipit; ~ elastică. P gumilastic sau gumilastru, cauciuc ¶ ② Bucată de cauciuc întrebuințată pentru șters de pe hîrtie urmele de creion, petele de cerneală, etc. (☞ 2483) [lat. gummi].

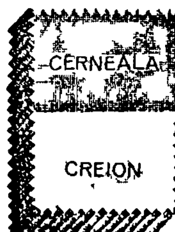

Fig. 2483. Gumă de șters.

*GUMAT adj. 1 Uns cu gumă (de lipit : hîrtie ~ă ¶ ② Apă ~ă, în care s'a disolvat gumă.

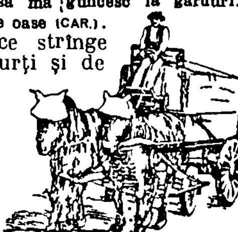
*GUMILASTIC, Ⓟ GUMILASTRU sn. ☞ GUMĂ ELASTICĂ.

○ GUNEAȚ (pl.-țe sn., GUNEAȚĂ (pl.-țe) sf. Olten. Ⓣ Un fel de manta [srb. gunac (a)].

GUNGUNI, GUNGURI GÎNGURI: Legănat își merge mersul în cîntările de pasări Ce [își gungură cu viersul (D.-ZAMF.).

GUNOI (-oesc) 1. vb. tr. ① A îngrășa pămîntul cu gunoiu: de rămîne miriștea goală, atunci o gunoim (RET.) ¶ ② A se băliga, a-și depune excrementele: Pupăza moțată... Gunoindu-și cuibul din nărav și lene (PANN).

2. vb. refl. A putrezi; a slăbi de tot, a se topi d'a'n-picioarele: s'ajung să mă [gunoesc la garduri... să-mi pice carnea putredă de pe oase (CAR.).

Fig. 2484. Gunoier.

GUNOIER sm. Cel ce strînge gunoaiele de prin curți și de pe străzi (☞ 2484 .

GUNOIOS adj. Plin de gunoiu, de murdărie.

GUNOIȘTE sf. 1 Locul unde se strîng gunoaiele ¶ 2 Grămadă de gunoiu ¶ ③ Locul de pe cîmp îngrășat cu gunoiu [vsl. gnoište].

GUNOIU (pl.-oaie) sn. 1 Bălegar, excremente de vite cu care se îngrașe pămîntul: locul... să-l îngrași... cu ~, și apoi să-l ari (DRAGH.); ~ul se cară pe

cimp numai la lună nouă (GOR.) ¶ ② Lepădături de tot felul de lucruri, murdării care se mătură și se aruncă: fetele mari să nu dea afară ~ul măturat din casă dimineața spre fața soarelui (GOR.); a nu face gunoaie multe la casa cuiva, a nu sta mult în acea casă, din pricina neînțelegerilor cu ai casei ¶ ③ Necurățenie, murdărie, fir de gunoiu; Ⓟ: oala acoperită nu dă gunoaie în ea; Ⓟ: vezi ~ul din ochiu tău și nu vorbi pe altul de rău; a-i sta cuiva ca un ~ în ochi, a-i aduce supărare, a fi nesuferit: se văzură cotorosiți de un musafir ce le sta ca ~ul în ochi (ISP.) ¶ ④ Ⓕ Stare decăzută, noroiu; Ⓕ: nimeni n'o s'o ridice din ~ (DLVR.) ¶ ⑤ F Pleavă, lepădătură: ~l societății [vsl. gnojĭ].

GUPĂ (*pl.*-pe) *sf.* Mic pește de mare, de 20-30 cm. cu corpul lungăreț, de coloare cenușie-albăstruie, cu nuanțe argintii pe pîntece; deasupra liniei laterale se văd trei sau patru dungi longitudinale aurii; numit și „hupă" *(Box boops)* (☐ 2485) [ngr. γοῦπα].

Fig. 2485. Gupă.

GURĂ (*pl.*-ri) *sf.* ① Partea feței, la om, compusă din buze, dinți și gingii, din partea dinăuntru a bucilor, cerul gurii, etc., în care se introduc alimentele și pe unde iese vocea (☐ 2486): a deschide, a închide, a căsca gura; a umbla cu gura căscată ¶ ② Tot astfel la animale: gura calului, boului, pisicii; a scoate (a scăpa) din gura lupului; Ⓟ: ce intră în gura lupului nu se mai scoate; a țipa ca din gura șarpelui ¶ ③ *Pr. ext.* și *pr. anal.* Intrarea, deschizătura unui loc, unui obiect oare-care: gura peșterii, pivniței, podului, sobei, cuptorului; gura sticlei; gura sacului; gura tunului, gura țevii, canalului; o pulbere fină de aur... se împrăștie în sus, ca și cum ar sufla-o gura unui vulcan (VLAH.) ¶ ④ Ⓣ Gura cămășii, deschizătura de la gît și piept, prin care intră capul, cînd se îmbracă ¶ ⑤ Se zice despre cavitatea gurii considerată din punctul de vedere al alimentelor ce se introduc într'însa: a duce ceva la ~: a fi cu gura plină; abia au mălaiu de ~ (DLVR.); nu pusese femeia nimic în ~ de trei zile (CAR.); Ⓟ: pînă nu mănînci usturoiu, nu-ți miroase gura; Ⓟ: Dumnezeu îți dă, dar nu-ți bagă în ~; mură în ~, de-a gata, fără să-și dea cea mai mică osteneală: era un pierde-vară care aștepta să-i dea cineva mură în ~ (ISP.); n'am pus nimic în ~, n'am mîncat nimic; a-i lua pînea de la ~, a-l lipsi de cîștig, de mijloacele de existență; a-și pune gura la cale, a mînca; de-ale gurii, mîncare, hrană: de-ale gurii ne dă Cel-de-sus de ajuns și de rămas (VLAH.); a-i lăsa gura apă ☞ APĂ; a trăi de la mînă pînă la ~, a avea abia strictul necesar pentru traiu; a uita de la mînă pînă la ~, a uita ușor, imediat ¶ ⑥ Îmbucătură cît poate băga cineva în gură: pentru o ~ de iarbă, lua vita Romănului din bătătură (VLAH.) ¶ ⑦ Înghițitură, dușcă: să sorb și eu o ~ de apă pe gurguiul ulciorului (DLVR.) ¶ ⑧ Sărutare, guriță ¶ ⑨ Despre partea exterioară a gurii: a avea o ~ mare, o ~ cît o șură; a săruta pe ~; să ridă, pînă li s'o duce gura la urechi (CRG.); a se uita cu gura căscată; a rămînea cu gura căscată, a rămînea uimit, încremenit; a fi cu pintecele (*sau*) cu borțul la ~, a fi borțoasă (cu pintecele tare umflat) ¶ ⑩ Se zice mai ales despre gură ca organ al glasului și al vorbirii: vorbă, zisă, spusă; voce, glas; gălăgie, sgomot: am aflat-o din gura lui; e bun de ~, e vorbăreț, știe să vorbească, să se apere; ~ de aur ☞ AUR ④; rău de ~, căruia-i place să se certe, să strige, să înjure; ce are în inimă, are și în ~; Ⓟ: gura păcătosului adevăr grăește; în ~ cu Dumnezeu și în inimă cu dracul; îi merge gura ca melița, îi toacă gura într'una, îi umblă gura ca o moară (stricată), vorbește într'una, nu mai tace din gură; ☞ CHIRIE ①; a tăcea din ~ă; își pune lacăt la ~; pune-ți frîu la ~ și lacăt la inimă (PANN); a vorbi cu gura pe jumătate; cu jumătate de ~ (CRG.), cu glas domol, fără curaj; a închide, a astupa gura cuiva, a-l sili, a-l hotărî să tacă; a i se muia gura (CRG.), a nu mai striga, a nu mai îndrăzni să facă gălăgie; e numai gura de el, despre cineva care strigă numai, dar nu e în stare să facă ceva; în gura mare, cu glas tare; a face ~, a striga, a face gălăgie; a da o ~, a ocărî: chemă slujitorii și le dete o ~ de-or pomeni-o (ISP.); a-i lua vorba din ~, a spune tocmai ceea ce altul era să spună; gura lumii, ceea ce vorbește lumea despre cineva, ceea ce critică lumea; a se lua după gura cuiva, a se uita la gura cuiva (CRG.), a crede tot ce spune altul; a-l lua gura pe dinainte, a spune din greșală un lucru ce ar fi voit să-l ascundă; a apuca cu gura, a sări să vorbească înaintea altuia: sistemul lor era de a nu asculta nici o jeluire, ci de a apuca cu gura înainte (I.-GH.) ¶ ⑪ Putința de a vorbi: ielele i-au luat gura și picioarele (CRG.) ¶ ⑫ ⚔ Piesă de artilerie, tun: gură de foc ¶ ⑬ ● Brațul, partea unui rîu la vărsarea lui în altă apă: gurile Dunării ¶ ⑭ Începutul unei țesături: gura pînzei; Ⓕ: a lega gura pînzei, a pune capăt sărăciei, lipsei, a se înstări ¶ ⑮ Tăiș: gura săbiei; iarba coaptă le fîșie în gura coasei (IRG.) ¶ ⑯ ~ de broască ☞ BROASCĂ ¶ ⑰ ~ de ham, partea hamurilor care acopere pieptul calului, numită și „pieptul hamului", „pieptar" (☐ 2487): tovarășul lui se opintea voinic în gura de ham; clopoțeii aninați de gurile hamurilor zuruiau vesel (ALECS.) ¶ ⑱ ✿ GURA-LEULUI, plantă, originară din Europa meridională, cu flori roșii purpurii sau albe, cu gîtul mai adesea galben; numită și „gura-mielului", „gura-moroiului" sau „gura-ursului" (☐ 2488) *(Antirrhinum majus)*; GURA-LUPULUI, plantă ierboasă cu flori albastre-violete, ce crește prin păduri și tufișuri *(Scutellaria altissima)* (☐ 2489); GURA-MÎȚEI = LINARIȚĂ; GURA-PAHARULUI = TUFĂNICĂ [lat. gula].

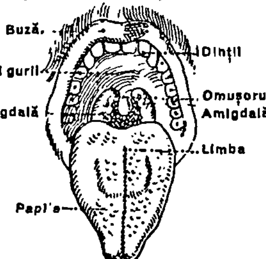

Fig. 2486. Gura.

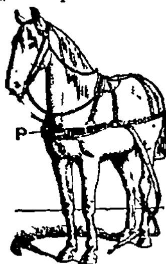

Fig. 2847.
P. Gură de ham.

GURĂ-CASCĂ, GURĂ-CĂSCATĂ ☞ CASCĂ-GURĂ.

GURALIV, GURALIU *adj.* Limbut, vorbăreț: această femeie... guralivă de n'o întrec nici gîștele (ISP.); iar ai început, ghibirdic fudul și guraliu? (CRG.) [gură, format sub influența bg. govorlivŭ].

○ **GURAN** *sm.* = ȘALĂU.

○ **GURĂNI** (-nesc) *vb. intr. Olten.* (CIAUȘ.) A face gură.

Fig. 2488. Gura-leului.

Fig. 2489. Gura-lupului.

GURAR¹ *sm.* ⚒ Lucrător care stă la gura ocnei, spre a suci frînghiile.

GURAR² *sbst.* ① Bățul cu care se învîrtește sulul pe care se înfășură pînza ¶ ② = GURARE: are apă la picioare și ~ la gingii (JIP.) [gură].

GURARE *sf.* Numele unei boale la vitele mari și la porci [gură].

GURĂ-SPARTĂ *sm.* F Limbut, flecar; om indiscret, ce nu poate ține o taină.

○ **GURATEC** *adj. Trans.* (BUD.) GURALIV: greierul ~ își razămă capul obosit pe un brus de iarbă (MERA).

○ **GUREȘ, GURIȘ** *Trans. Bucov.* Guraliv: s'au pornit atunci gureșul Peleș și Vîrful cu dor... și și-au spus tainele și păsurile lor (VLAH.); despre o femeie gurișă se zice că-i îmblă gura ca moara (VOR.) [gură].

GURGUIA (-uiez) *vb. refl.* ① *Olten.* A se cocoța undeva sus ¶ ② A se făli, a se îngîmfa, a se umfla în pene, a se rățoi: cu bani nu te ~, Că Dumnezeu dă și ia (PANN) [gurguiu].

GURGUIAT *adj. p.* GURGUIA. ① *Olten.* Cocoțat: pune ochii pe ce e mai ~ ¶ ② Țuguiat, ascuțit: Măgura cea ~ă N'o doboară vînt vreodată (PANN) ¶ ③ Încîrligat ca gurguiul opincii.

GURGUIU (*pl.*-uie, ✐-uiuri) *sn.* ① Gîtul unui ulcior sau al unei garafe: **să sorb și eu o gură de apă pe ~ul ulciorului** (DLVR.) ¶ ② Sfîrcul țîței ¶ ③ Vîrful opincii: **Eu cu dinții de opincă De gurguiu te-oiu apuca** (SPER.) ¶ ④ Deal țuguiat; vîrf de deal: **pășim pe unul din cele două gurguiuri ale crestei** (N.-UR.) [comp. lat. gurgulio „beregată"].

GURGUȚA (-uț) *vb. refl.* = **GURGUIA**.

○ **GURI**[1] (-uresc) *vb. tr. Olten.* (CIAUȘ.) A prepara pînza spre a fi urzită trecînd firele de urzeală prin spată și prin ițe, a nevedi.

○ **GURI**[2] (-uresc) *vb. refl. Trans.* A se sui, a se urca (VIC.) [sl. „gore „sus" < gora" „munte"].

GURICICĂ (*pl.*-icele) *sf.* dim. **GURĂ**

○ **GURIȘ** ☛ **GUREȘ**.

GURIȘOARĂ (*pl.*-re) *sf.* dim. **GURĂ**.

GURIȚĂ (*pl.*-țe) *sf.* ① dim. **GURĂ** ¶ ② Sărutare.

○ **GURLUI** (-uiesc) *vb. intr.* A guița (R.-COD.); *pr. ext* despre țipătul păsărelelor: **vrăbiolii se 'nfoiau și gurluiau din guși** (LUNG.); despre porumbei: **mergea vesel, dacă i se arăta un porumb gurluind** (MAR.).

GURLUIU (*pl.*-uie) *sn.* Gurguiul, gîtul unui ulcior [gurguiu + burluiu].

○ **GURULĂ**, **GULURĂ** *sf. Olten.* (CIAUȘ.) (R.-COD.) Gură de ham.

GUST (*pl.*-turi) *sn.* ① Unul din cele cinci simțuri ale omului cu care deosebește, cu ajutorul limbii și al cerului gurii, dacă un lucru e dulce sau amar, acru, sărat sau piperat, etc. ¶ ② Senzația plăcută sau neplăcută pe care o percepem cu acest simț de la o mîncare sau băutură: **bucatele de la masa altuia sînt mai cu ~** (PANN); **a nu avea (nici un) ~; a avea un ~ amar; un ~ de cireșe** ¶ ③ Facultatea de a aprecia frumusețea sau bunătatea unui lucru: **a avea un ~ fin, delicat, prost, ciudat; a forma ~ul** ¶ ④ Inclinațiune pentru un lucru, aplecare firească spre ceva; inclinațiune pentru o persoană, plac: **a avea ~ pentru muzică; acest lucru, această femeie nu e după ~ul meu; nu poți face pe ~ul tuturor** ¶ ⑤ Poftă, chef, plăcere: **prinsesem și ~ de călugărie** (CRG.); **i-a venit ~ să se plimbe** ¶ ⑥ Caracter propriu unui scriitor, unui artist, unei școale: **tablou în ~ul lui Rubens** ¶ ⑦ Grație, eleganță: **e îmbrăcată cu ~** [lat. gustum].

GUSTA (gust) *vb. tr.* ① A lua cîte puțin în gură (dintr'o mîncare sau băutură) spre a-i cunoaște gustul: **după ce gustă odată sau de două ori din bucate, se opri** (ISP.); Ⓟ: **Cine n'a gustat amarul Nu știe ce e zaharul** (PANN) ¶ ② A mînca sau a bea în mică cantitate, cît de puțin, numai spre a-și potoli foamea, setea sau spre a-și satisface pofta după ceva: **abia am putut să gust ceva și a trebuit să plec; aș vrea să gust și eu odată poame de-acestea** ¶ ③ Ⓕ A simți plăcere de pe urma unui lucru, a avea parte de ceva: **începuse a ~ dulcețile unei căsătorii potrivite** (NEGR.) ¶ ④ *Maram.* (PAP.) A prînzi [lat. gustare].

GUSTAR *sm.* Ⓟ Luna August: **mă dusei anu trecut, prin luna lui ~ la un stîlp d'ai țării** (JIP.) [August < lat. augustus + gusta].

GUSTARE *sf.* ① Faptul de a gusta ¶ ② Ceea ce se gustă ¶ ③ Mîncare luată în cantitate mică, mai adesea în afară de ceasurile obicinuite pentru masă: **se opresc împreună la un conac pentru o ~** (CAR.) ¶ ④ *Băn. Maram.* Mîncare de amiazi, prînz.

GUSTĂREALĂ (*pl.*-eli) *sf.* Faptul de a gustări: **la fie-care ~, strîmba din nas și scutura din umeri** (D.-ZAMF.).

GUSTĂRI (-ăresc) *vb. tr.* A gusta, a mînca sau a bea cîte puțin din ceva, spre a-i încerca gustul: **gustărea rachiul oamenilor** (D.-ZAMF.); **Amîndoi că vom cinsti, Vinișor vom ~** (IK.-BRS.); **la cules, gustăriți strugurii pe nemîncate** (JIP.).

GUSTĂRICĂ *sf. dim.* **GUSTARE**: **făcură o ~ din merindele ce mai aveau** (ISP.).

GUSTOS *adj.* Cu gust (bun), plăcut la mîncare sau la băutură.

GUȘĂ, **GUȘE** (*pl.*-și) *sf.* ① Umflătură mare la gît, mai adesea sub bărbie, care se formează la oameni, mai ales la locuitorii din părțile muntoase, printr'o hipertrofie a glandei tiroide (▣ 2490): **avea 'o gușă la gît cît o ploscă de cele mari** (CRG.); **i se mărește capul, făcîndu-i-se sub grumaz o ~ mare** (SB.) ¶ ② Dilatațiune a esofagului, de forma unei pungi, la unele păsări, în care intră alimentele înainte de a ajunge în stomac: **vulturul se repezi la fîntînă și-i aduse apă în ~** (ISP.) ¶ ③ Grăsime care atîrnă la unii oameni pe sub bărbie: **căpitanul se scărpină pe ~** (DLVR.) ¶ ④ Pielea ce atîrnă la vite (boi, vaci, tauri) sub gît, în fața pieptului ¶ ⑤ *Pr. ext.* Ⓕ Gît ¶ ⑥ Partea unei blăni între gît și pîntece ¶ ⑦ *Maram.* (PAP.) Jurubiță ¶ ⑧ **GUȘA-PORUMBULUI**[1], plantă cu flori albe-verzui, cu boabe negre și strălucitoare; numită și „plescaiță" *(Cucubalus baccifer)* (▣ 2493); — **GUȘA-PORUMBULUI**[2], plantă cu florile albe, cu fructe în formă de capsulă; numită și „bășicoasă" *(Silene inflata)* (▣ 2492); — **GUȘA-PORUMBULUI**[3] = **ODOLEAN** *(Valeriana officinalis)* [comp. lat. vulg. gevsiae].

Fig. 2490. Gușa.

Fig. 2491. Gușa-porumbului.

Fig. 2492. Gușa-porumbului.

GUȘAT 1. *adj.* și *sm.* ① Care are o gușă (▣ 2493): **încet vîslesc din aripi pe deasupra noastră gușații pelicani** (VLAH.); **gușații cu gușații se încuscresc** (ZNN.) ¶ ② Ⓕ Tîmpit, idiot: **Găgăuții și gușații... sînt stăpînii astei nații** (EMIN.) ¶ ③ **Măr ~, pară ~ă, prună ~ă**, varietăți de mere, pere, prune.

2. **GUȘATĂ** (*pl.*-te) *sf.* = **BABIȚĂ**.

○ **GUȘĂȚEL**, **GUȘEȚEL** *adj* și *sm. Olten.* (CIAUȘ.) (Prun) ~, soiu de prun ale cărui fructe se coc în Iulie [gușat].

○ **GUȘI** (-ușesc) *vb. tr.* A sugruma: **lupul a gușit oile** (RV.-CRG.) [gușă].

GUȘIȚĂ (*pl.*-țe) *sf. dim.* **GUȘĂ**.

Fig. 2493. Gușat.

GUȘTER *sm.* ① Un fel de șopîrlă mare și verde, despre care poporul crede că mușcă și că e foarte veninoasă (▣ 2494) *(Lacerta viridis)*: **chiar șerpii, ~ii și șopîrlele, toate i se arătau lui în cale** (ODOB.); **Unghii are, mîță nu-i, Verde-i, ~ nu-i, Lungu-i, șerpe nu-i** (GOR.), *ghicitoare despre* „rug" ¶ ② Crup difteric: **piele de ~, uscată, prinsă în luna lui Mart, e bună de ~, o boală de gît** (GOR.) ¶ ③ Gîtlej, esofag ¶ ④ Omușor, limbuța din gît: **să-mi cadă ~ul, ca la copii** (ALECS.) [blg.].

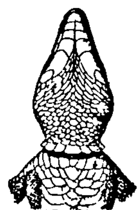

Fig. 2494. Cap de gușter.

GUȘTERARIȚĂ *sf.* = **BRÎNCĂ**[2] [gușter].

○ **GUȘUI** -uiu, -uesc) *vb. tr. Trans.* (DENS.) = **GUȘI**.

GUȘULIȚĂ (*pl.*-țe) *sf. dim.* **GUȘĂ**: **pasărea... scotea sunete... măiestre din gușulița ei** (BR.-VN.).

GUȚĂ (*pl.*-te *sf.* ① *Băn.* Picătură, strop de apă ¶ ② *Trans. Oaș.* Dambla, paralizie: **chiar și paralizia, numită... ~, e pricinuită de trăsnet** (GRM.) ¶ ③ = **PODAGRĂ**: **acest călugăr era culcat în pat, fiind bolnav de mulți ani de ~** (BOL.) [lat. gutta, ung. guta, fr. goutte].

○ **GUTĂNAR IU**) *sn. Olten.* = **GUTURAIU**.

***GUTAPERCA** *sf.* Substanță rășinoasă, asemenea cauciucului, dar puțin elastică, extrasă dintr'un copac *(Isonandra percha)* care crește în Indiile orientale, în insulele Borneo, Sumatra, Iava, etc., și care, fiind impermeabilă, are numeroase întrebuințări în industrie; fiind rea conducătoare de electricitate, servă ca izolatoare a conductorilor electrici [fr.].

GUTUIE, ○ **GUTÎIE**, *Băn.* **GUTÎNĂ** (*pl.*-ne) *sf.*

♣ Fructul gutuiului: **le învățam fel de fel de dulcețuri... peltele de gutui și de mere** (I.-GH.); **eu sît rumen și gras, iar d-ta semeni cu o gutlie** (NEGR.).

GUTUIȚĂ *pl.*-țe *sf.* ♣ — **VORONICĂ.**

GUTUIU, GUTÎIU, *Băn.* **GUTÎN** *sm.* ♣ Pom roditor din familia rozaceelor, cu foi acoperite cu un puf albicios; cultivat pentru fructele sale, mai mari decît merele, de coloare galbenă, cu gust acricios și cu miros aromatic (▣ 2495) [lat. vulg. *cotoneus + srb. gdunja].

Fig. 2495. Gutuiu.

○ **GUTUNAR** (*pl.*-re *sn.* *Mold.* ♯ **GUTURAIU**: **puteai să prinzi un ~ de cele tătărești** (ALECS.).

GUTURAIU *pl.*-aie *sn.* ♯ Boală la oameni provenită din inflamațiunea mucoasei nasului, numită, după regiuni, „gutunar", „guturar", „cataroiu", „troahnă", „șuhărie", etc. [lat. *gutturalium < guttur].

ⱦ *__GUTURAL__ 1. *adj.* Care se rostește din gît: **sunet ~.**

2. **GUTURALĂ** (*pl.*-le *sf.* 📖 Consonantă care se rostește din gît [fr.].

○ **GUTURARI(U)** *sn.* *Olten. Trans. Oaș.* ♯ — **GUTURAIU.**

*__GUVERN__ (*pl.*-ne) *sn.* ⚙ ① Forma după care e guvernată o țară, constituțiunea politică a unui Stat: **~ monarhic, ~ republican** ¶ ② Cei ce guvernează o țară, ocîrmuire: **~ liberal; căderea ~ului** [fr. gouverne(ment) + it. governo].

*__GUVERNA__ (-nez) *vb. tr.* ⚙ A conduce o țară, a cîrmui, a oblădui: **~ un Stat** [fr.].

*__GUVERNĂMÎNT__ (*pl.*-minte *sn.* ① ⚙ Guvern ¶ ② Gubernie [fr.].

*__GUVERNAMENTAL__ *adj.* și *sm.* ⚙ Care ține de guvern; care ține cu guvernul, partizanul guvernului [fr.].

*__GUVERNANT__ *sm.* ⚙ Cel ce guvernează, cîrmuitor (al țării): **conștiința poporului, singurul frîu ce poate opri pe guvernanți** (I.-GH.) [fr.].

*__GUVERNANTĂ__ (*pl.*-te) *sf.* Femeie căreia i-e încredințată creșterea unuia sau a mai multor copii: **copii crescuți și dădăciți de doici și guvernante nemțoaice sau franțuzoaice** (ISP.) [fr.].

*__GUVERNATOR__ *sm.* ① ⚙ Cel ce comandă, guvernează ca șef într'o provincie, într'o colonie, într'o cetate, etc. ¶ ② **~ul Băncii naționale,** directorul-șef al acestei instituțiuni [guverna].

*__GUVERNOR__ *sm.* ① Preceptorul, conducătorul educației unui prinț tînăr, unui băiat nobil ¶ ② ⚙ **GUVERNATOR: l-am trimis cu o epistolă la ~ul pe care venem să-l înlocuesc** (I.-GH.) [fr.].

GUVIDIE *sf.*, **GUVID** *sm.* 🐟 Numele mai multor specii de peștișori *(Gobius)*, cu capul mai înalt decît lat, cu ochii mari, de coloare cenușie sau cafenie și cu pete mari ca niște dungi late transversale, de coloare brună; trăesc în marea Neagră, de unde trec adesea și în apele Dunării: — **~-DE-BALTĂ GLĂVOACĂ** ② [ngr. γουβίδι].

Fig. 2496. Gvardie națională.
L. Locotenent. S. Soldat.

GUZ *sm.* *Mold. Trans. Băn.* 🐀 ① Șoarece mare, guzgan, chițoran, chițcan ¶ ② Cîrtiță [ung. güzü].

GUZAN *sm.* 🐀 *Mold. Bucov. Trans.* — **GUZGAN: s'au adunat o mulțime de șoareci și ~i din toată lumea** (SB.).

GUZGAN *sn.* ① 🐀 Șoarece mare, șobolan, chițoran, cloțan: **Șeful ei, un ~ mare, în dosare locuește** (ALX.) ¶ ② F 🔫 Teacă de revolver [comp. guz].

GUZGĂNĂRIE *sf. col.* Mulțime de guzgani.

ⱡ **GVARDIE** *sf.* ⚔ **GARDĂ** (▣ 2496): **~ națională; originea gvardiei naționale nu se pierde în noaptea timpurilor** (CAR.) [rus.].

DIN CAZANIA DE LA GOVORA (1642)

